

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ВІДДІЛЕННЯ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ
ІНСТИТУТ ОБДАРОВАНОЇ ДИТИНИ НАПН УКРАЇНИ

МАТЕРІАЛИ

методологічного семінару

**«РОЗВИТОК ОБДАРОВАНОЇ ОСОБИСТОСТІ:
СВІТОВИЙ ТА ВІТЧИЗНЯНИЙ КОНТЕКСТИ»**

18–20 листопада 2021 року

Київ
2021

Р64 Розвиток обдарованої особистості: світовий та вітчизняний контексти : матеріали методологічного семінару (Київ, 18–20 листопада 2021 року). – Київ : Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2021. – 620 с.

У матеріали методологічного семінару «Розвиток обдарованої особистості: світовий та вітчизняний контексти» розкрито: актуальні наукові та практичні проблеми обдарованості, розвитку обдарованих дітей і юні; використання інноваційних підходів у контексті розв'язання питань підтримки та супроводу обдарованих учнів у сучасному інформаційно-освітньому просторі.

Праці учасників присвячені основним тематичним напрямкам семінару:

- 📖 сучасні наукові тенденції дослідження проблем обдарованості;
- 📖 діагностика, прогнозування, проектування та підтримка розвитку обдарованої особистості;
- 📖 психолого-педагогічний супровід самовизначення та самореалізації обдарованих учнів;
- 📖 наукова освіта: теорія, практика, інновації;
- 📖 філософія для дітей як засіб формування освітніх компетенцій;
- 📖 технології розвитку здібностей та обдарованості дітей дошкільного віку;
- 📖 підготовка фахівців до роботи з обдарованими дітьми та молоддю.

Видання рекомендовано для науковців, керівників і представників освітніх закладів, інститутів післядипломної освіти, педагогічних працівників усіх ланок системи освіти, психологів, соціологів та інших фахівців.

Статті подано в авторській редакції (збережено стилістику, орфографію та мову). Автори опублікованих матеріалів несуть відповідальність за точність наведених фактів, цитат, посилань на джерела тощо.

ЗМІСТ

Алексєєнко В. С. Система роботи з обдарованими здобувачами освіти на уроках історії.....	10
Артьомова Т. І. Глобально-локальні тенденції цифрової трансформації конкурентного середовища	14
Баранова І. А., Муратова Т. А. Формування креативного мислення учнів засобами STEAM-техноогії на уроках трудового навчання.....	18
Безкоровайна О. В. Сучасні методи та прийоми на уроках зарубіжної літератури як вагомий чинник розвитку обдарованої особистості.....	23
Беляєва О. С. Розумовий розвиток та емоційний інтелект як невід’ємні складові феномена обдарованості	26
Бельська Н. А. Особливості емоційно-ціннісної сфери особистості ліцеїстів з ознаками інтелектуально-академічної обдарованості (у контексті типології Б. Додонова).....	31
Білокопита І. І. Ідентифікація обдарованості дітей у закладах дошкільної освіти	37
Бондаренко С. М. Розвиток індивідуальних та творчих здібностей обдарованої особистості на уроках біології.....	40
Борінштейн Є. Р. Розвиток творчої особистості: феномен обдарованої дитини.....	45
Бурова В. В. Інноваційні технології реалізації завдань роботи з обдарованими здобувачами освіти.....	50
Василишин М. В. Обдарованість – одна з нерозв’язаних проблем психологічної науки	54
Василькова І. В., Лукавська В. В. Навчання з використанням дистанційних технологій	60
Василькова С. І. Супровід обдарованої дитини вчителем у загальноосвітньому закладі.....	64
Верболович А. Л. Психологічний аспект професійного вигорання педагога в роботі з обдарованими дітьми як проблема сучасності.....	69
Вишневецька Л. Є. Робота з обдарованою молоддю	75
Водяницька Ю. О. Інноваційні форми роботи як сприяння розвитку обдарованості	79
Волова Ю. С. Психолого-педагогічні засади побудови освітнього середовища для обдарованих учнів в умовах Нової української школи.....	86
Воронцова Т. Ю., Лабазова Т. О. Проблеми пошуку, підтримки та забезпечення всебічного розвитку обдарованої особистості в закладі загальної освіти.....	92
Гальченко М. О. Розвиток обдарованості учнів в освітньому просторі сучасного навчального закладу	96
Ганаба С. О. Людина як складність	101
Гандзілевська Г. Б., Ратінська О. М., Тимощук Є. А. Психологічні умови формування дитячої обдарованості в метафоричних наративах острозьких письменників-емігрантів крізь призму психологічного імунітету та саморегуляції.....	105

Гніда Т. Б. Взаємини та комунікація в родині як основа для розвитку обдарувань дитини.....	110
Гожа Л. А. Ідентифікація обдарованості учнів у закладі освіти	114
Голобородько М. В. Проблеми та умови розвитку інноваційних екосистем фахових коледжів.....	118
Гонтар Д. А. Розвиток критичного мислення учнів на уроках історії на основі методики організації дослідницької діяльності в процесі роботи над аналізом змісту історичних джерел і проблемного підходу в контексті розвитку обдарованої особистості	121
Григор'єва А. В. Використання інформаційних ресурсів у роботі з обдарованими дітьми.....	126
Діденко Л. О. Формування когнітивної компетентності школяра шляхом використання інформаційно-комунікаційних технологій на уроках української мови та літератури	131
Дмитрієва О. М. Розвиток, підтримка і супровід обдарованих дітей у закладах освіти. Проблеми в роботі з обдарованими дітьми.....	136
Дмитрієва Л. О. Розвиток, підтримка і супровід обдарованих дітей та молоді у сім'ях і закладах освіти	141
Довгорука Л. П. Комунікативна компетенція як основа успішної реалізації освітньо-розвивального потенціалу студентів на заняттях з іноземної мови у ЗВО	147
Драганець А. А. Розвиток творчих здібностей обдарованих дітей молодшого шкільного віку	151
Єні О. С. Психолого-педагогічна підготовка педагогічних працівників до практичної роботи з обдарованими дітьми	156
Єрмакова М. Ю. Обдарована дитина: з основ до сталої особистості.....	161
Забуга В. І. Інтелектуальний потенціал суспільства – головний чинник багатства держави	165
Запорожець О. М. Особливості організації роботи з обдарованими студентами	168
Звірик О. П. Авторський феномен обдарованості виявлений у процесі дитячої ігрової творчої технічної діяльності з власноручно виготовлення паперових повітряних зміїв, що розвиває сприйняття в підростаючого покоління	171
Зозуля Н. В., Корнієнко В. В. Організація роботи з обдарованими дітьми в середній школі	176
Іванова Л. А. ІКТ в освітньому процесі 1 класу.....	181
Іванова О. Ю., Мацкевич В. В. Освітнє середовище як умова розвитку творчого потенціалу учнів-ліцеїстів.....	184
Ізьо І. В. Читацька компетентність та методи підвищення читацької активності.....	188
Кизименко О. М. Нестандартні уроки – невід'ємна частина роботи з обдарованими дітьми	193
Кислюк О. О., Кислюк П. В. Реалізація STEM-освіти в процесі роботи з обдарованими дітьми ..	195
Кізима І. В. Використання інформаційно-комп'ютерних технологій у вивченні інформатики з обдарованими студентами	198
Кліменко Ж. О. Формування логіко-математичних компетенцій у дітей дошкільного віку шляхом упровадження інноваційної технології «Кольорові палички Д. Кюізенера»	202

Коваленко Г. М. Розвиток творчого потенціалу в обдарованих дітей НУШ.....	204
Ковальчук Ю. М. Самоідентичність і стадії професійного самовизначення обдарованих індивідів	209
Когут С. М. Сучасні педагогічні підходи до розвитку обдарованості учнів	214
Константинова М. Є. Психологія обдарованості: підходи до розуміння	218
Копачевська М. М. Форми та методи організації навчальної діяльності у сфері розвитку дитячої обдарованості.....	222
Копотілов О. Б. Роль вчителя у формуванні та розвитку творчого потенціалу старшокласників на уроках англійської мови.....	226
Коробов В. Ю. Розвиток та підтримка обдарованих дітей і молоді в сім'ях.....	232
Котляр Ж. В. Розвиток обдарованої дитини у початковій школі.....	237
Кошева І. В. Літня школа – школа нового покоління	241
Кравець Н. Б. Перспективні напрями та форми соціальної та педагогічної підтримки здібних та обдарованих дітей	245
Краєвська Т. Ю. Освітні та інформаційно-цифрові технології в роботі з обдарованими дітьми та молоддю	248
Крупеня С. В., Лаврентьєв О. М., Романчук К. С. Основи методичної майстерності вчителя фізичної культури з гімнастики.....	251
Ларіна Т. О. Розвиток комунікативної толерантності педагогів у нових умовах соціальної взаємодії	256
Ласуніна Є. Р. Провідні вектори розпізнання та виховання обдарованої дитини	259
Лебедик Л. В. Підготовка педагогічних і соціальних працівників до роботи з обдарованими дітьми та молоддю на основі технології інтенсивного навчання	262
Левченко О. В. Активізація пізнавальної діяльності учнів на уроках інформатики шляхом використання кейс-технології	267
Лисенко Г. І., Волкова С. П. Використання інноваційних навчальних технологій у роботі з обдарованою молоддю технічного профілю (на прикладі ДВНЗ ПДАБА).....	271
Литвиненко В. М., Фролова І. І. Соціально-педагогічна робота з обдарованими дітьми в інклюзивному просторі школи.....	276
Лімачко В. В. Соціальні мережі: виклик для сучасного учителя чи метод ефективного навчання....	281
Лісовський П. М., Лісовська Ю. П. Розвиток обдарованої людини в кіберсучасності: міфотворчість, віртуальність та реальність щодо квантової телепортації.....	286
Лук'яненко І. В. Організація роботи з обдарованими дітьми на уроках історії в умовах дистанційної освіти	289
Мадзігон В. М. Проектування освітньо-інформаційного середовища майбутнього для обдарованих дітей.....	294

Малініна К. Л. Ідентифікація та розвиток обдарованості дітей в умовах сучасного освітнього середовища.....	298
Маловік Я. С. Розвиток, підтримка і супровід обдарованих дітей та молоді в сім'ях і закладах освіти	302
Машина І. М., Розвиток критичного мислення школярів на основі філософських ідей В. Сухомлинського програма факультативного курсу для обдарованих учнів 5–6 класів Вугледарської загальноосвітньої школи I–III ступенів № 2.....	306
Мелешко В. В. Методи навчання обдарованих учнів, схильних до наукової діяльності, як дидактична проблема.....	309
Миськів Р. С. Інноваційні прийоми та хмарні технології при проведенні виховної роботи в закладах освіти.....	316
Мінцева С. В. Сучасні проблеми та особливості підготовки педагогічних працівників до роботи з обдарованими дітьми та молоддю	318
Монастирська О. В. Індивідуальна освітня траєкторія – персональний шлях реалізації особистісного потенціалу здобувача освіти.....	324
Морозкіна Н. А. Розвиток обдарованих студентів засобами краєзнавчої роботи при вивченні соціальних дисциплін у закладах фахової передвищої освіти	328
Муратова Т. А., Тарнавська І. О. Програма «Наукове товариство для малюків»	334
Муршати Р. Ф. Освітні та інформаційно-цифрові технології в роботі з обдарованими дітьми та молоддю. Математичні символи творіння в роботі з обдарованими дітьми.....	340
Нагорний В. В. Робота з юними філологами в контексті проведення Всеукраїнського конкурсу-захисту науково-дослідницьких робіт учнів – членів Малої академії наук: досвід Полтавського територіального відділення	347
Нестеренко О. І. Сучасні методи та прийоми викладання естрадного вокалу	352
Нестерук-Володимирець О. В., Наумчук М. Б. Індивідуальний освітній маршрут і можливості його реалізації в умовах позашкільного навчального закладу нового типу	356
Нечитайло Л. Г., Полянничко Т. Г. Диджиталізація STEM-освіти для обдарованих дітей і молоді	360
Ноздрачова О. Г., Використання відеотехнологій на уроках англійської мови	366
Номерюк А. А. Організація продуктивної діяльності учнів на уроках історії засобами інноваційних технологій	369
Онопченко Г. В., Онопченко О. В. Актуальні питання використання інформаційних ресурсів в освіті обдарованих.....	373
Павлик Т. З. Система роботи з обдарованими дітьми у Шевченківській спеціалізованій школі-інтернаті	378
Палац Н. Л. Розвиток, підтримка і супровід обдарованих вихованців у гуртку «Ляльковий театр»	381

Пантелєєва В. В. Розвиток творчих здібностей учнів на уроках зарубіжної літератури та позаурочний час	384
Пересада Н. В. Креативність у структурі педагогічної діяльності як складова розвитку обдарованої особистості	386
Погоріла В. І., Розвиток обдарованої особистості під час гурткової роботи	390
Полицяк Н. І., Мазурок М. В. Сучасні підходи до розвитку психолого-педагогічної компетентності педагогів у роботі з академічно обдарованими учнями	395
Польська О. А., Стасенко В. І. Система роботи вчителя з обдарованою дитиною на уроках української мови і літератури	400
Пономаренко В. В. Роль сучасної школи у формуванні обдарованості: філософський аналіз.....	403
Ребрина В. А. Підтримка учнів в умовах пандемії.....	407
Рибалко Л. Д. Особливості роботи з обдарованими учнями	410
Рожанська І. М. Організаційно-педагогічні засади розвитку, підтримки та супроводу обдарованих дітей і молоді в Сєвєродонецькому міському центрі дитячої та юнацької творчості.....	414
Романюк С. О. Реалізація програми «Творча обдарованість» у закладі загальної середньої освіти сільської місцевості	420
Савченко О. А. Індивідуальна робота з обдарованими дітьми щодо розробки стратегії професійного розвитку.....	424
Самородова Л. П. Використання методу біоенергопластики як засобу корекційно-відновлювальної роботи в групі дітей з порушенням мови	427
Сапон А. Г. Методологічні, теоретичні та прикладні проблеми дослідження феномену обдарованості	429
Саух І. В. Алгоритм підтримки та розвитку обдарованих дітей	434
Світлична С. Л. Науково-методичний супровід обдарованої особистості у закладах загальної середньої освіти об'єднаної територіальної громади.....	436
Сергієнко О. М. Особливості використання інформаційно-цифрових технологій під час змішаного навчання бакалаврів.....	439
Симоненко М. О. Підготовка майбутніх педагогів до роботи в закладах освіти з інклюзивною формою навчання	442
Скомороха Н. П. Створення умов для виявлення обдарованих учнів і подальший розвиток їхніх творчих здібностей у закладах ПТО	447
Смоляр Г. І. Літня мовна школа як диверсифікаційний підхід у вивченні іноземної мови	449
Совпенко С. А. Формування ключових компетентностей на уроках української мови та літератури шляхом використання освітніх та інформаційно-цифрових технологій у роботі з обдарованими дітьми та молоддю	452

Сокач Ю. П. Взаємодія закладу дошкільної освіти з родинами вихованців для забезпечення умов розвитку обдарованості дитини дошкільного віку	457
Сочило С. І. Розвиток та підтримка обдарованих дітей у початковій школі	461
Спесівцева Н. Ю. Розробка уроку за темою «Другий етап радянської модернізації. Мова документів». Адаптація до змішаного або дистанційного навчання	465
Стрельников В. Ю. Використання теорій і технологій інтенсивного навчання в роботі з обдарованими дітьми та молоддю	469
Суворова О. В. Туристичні подорожі як шлях до ідентифікації обдарованості дітей і молоді	474
Сущенко А. О. Дистанційне навчання обдарованої учнівської молоді	477
Тадєєва М. І., Тадєєв П. О. Основні компоненти сучасної державної політики США у сфері освіти обдарованих учнів	482
Тернавська Т. А. Комунікативно-інтерактивні аспекти соціально-педагогічної роботи з обдарованим учнем середньої школи	488
Тименко В. П. Неперервна дизайн-освіта як наукова і навчально-методична проблема	492
Тищенко Л. В. Підготовка педагогічних кадрів до роботи з творчо обдарованими дітьми	497
Утка Л. В. Психолого-педагогічний аспект роботи з обдарованими дітьми	504
Харченко В. Ю. Розвиток обдарованої особистості в сучасному освітньому середовищі	510
Хомякова І. П. Шляхи розвитку, підтримки і супроводу обдарованих дітей та молоді в сім'ях, закладах освіти в процесі вивчення іноземної мови та в позакласних заходах (з досвіду роботи вчителя)	512
Христофорова О. С. Психолого-педагогічна підготовка педагогічних працівників іноземної мови до роботи з обдарованими дітьми та молоддю	515
Цюрупа Є. В. Принципи побудови програм занять з обдарованими дітьми	520
Черепанова Н. О. Модель роботи з обдарованими дітьми «Дивосвіт»	525
Черняков І. В. Особливості переживання стану самотності	529
Чижевська Л. А. Напрямки роботи з обдарованими дітьми у сфері освіти	531
Чижевський Б. Г. Проблеми обдарованості – загальнодержавний контекст	534
Чівуріна Л. Г. Обдарованість у системі спортивного відбору: проблеми та перспектива	537
Чмир С. І. Особливості роботи з обдарованими дітьми в закладі позашкільної освіти	541
Чорна Г. В. Розвиток, підтримка та супровід математично обдарованих дітей у закладах загальної середньої освіти	548
Чорна Л. Г. Психологічна допомога обдарованим дітям: напрями та особливості	552
Чос С. Г. Розвиток творчих здібностей та обдарованості молодших школярів	557
Чуприна Г. В. Особливості психолого-педагогічної підготовки вчителів до роботи з обдарованими учнями	561

Шабанова Т. С., Балахонова О. В. Творча діяльність у гімназії: у контексті роботи з обдарованими учнями.....	568
Шаумян О. Г., Кириленко В. І. Аспекти роботи з обдарованими учнями.....	571
Шаумян О. Г., Кожухар А. К. Психолого-педагогічні аспекти дитячої обдарованості.....	573
Шаумян О. Г., Шинкаренко Ю. Д. Обдарованість як феномен у психології.....	575
Шевердіна О. М., Надоля О. Г. Ідентифікація обдарованості дітей у початковій школі.....	577
Шевченко А. Б. Урок як засіб розвитку творчої особистості вчителя і учня.....	581
Шиманчик Я. М. Реалізація діяльнісного підходу Нової української школи в межах історичної освіти.....	585
Шиян О. О. Психолого-педагогічний супровід участі здібних та обдарованих вихованців дошкільного віку у конкурсних заходах різного рівня та висвітлення інформації в соцмережах як ефективний PR-захід утвердження позитивного іміджу закладу дошкільної освіти.....	591
Шокало Ю. М., Лівандовська Л. М. Особливості формування дослідницьких компетентностей обдарованої учнівської молоді в Рівненській Малій академії наук.....	594
Шульга О. А. Педагогічні інновації в проєктній діяльності закладу освіти в контексті розвитку наукової освіти.....	598
Щербань С. В. Розвиток творчого потенціалу, самореалізації та успішної соціалізації учнів через інтеграцію змісту мовно-літературної освітньої галузі.....	602
Юдіна Ю. В. Цифрові технології в роботі з обдарованими дітьми та молоддю.....	607
Юріна Ю. А. Модель виявлення обдарованих дітей на різних вікових етапах.....	611
Ящун І. В. Психолого-педагогічні аспекти розвитку обдарованої особистості в Новій українській школі.....	616

СИСТЕМА РОБОТИ З ОБДАРОВАНИМИ ЗДОБУВАЧАМИ ОСВІТИ НА УРОКАХ ІСТОРІЇ

Анотація. У статті висвітлені основні питання змісту й організації роботи з обдарованими здобувачами освіти при вивченні історії у навчальному закладі. Визначені педагогічні умови, форми і методи роботи викладача з обдарованими здобувачами освіти.

Ключові слова. Обдарованість, здібності, обдаровані діти, методи та форми навчання і виховання.

Abstract. The article highlights the main issues of content and organization of work with gifted students in the study of history in the school. The pedagogical conditions, forms and methods of work of the teacher with gifted students are defined.

Keywords. Giftedness, abilities, gifted children, methods and forms of teaching and education.

Обдарованість дитини у XXI столітті виходить на перший план у суспільстві, визначаючи виявлення, навчання і виховання таких обдарованих дітей, стимулювання творчої праці, соціальний захист обдарованих і талановитих. Завдання викладача у навчальному закладі полягає в пошуку обдарованих дітей, їх підтримці, стимуляції та забезпеченні всебічного розвитку індивідуальності людини як особистості та найвищої цінності суспільства, вивченні та використанні закордонного досвіду відповідно до умов навчання обдарованих дітей в нашій державі. Обдаровані діти – майбутній цвіт нації, інтелектуальна еліта, гордість, честь України, її світовий авторитет. Недарма видатні діячі нашої держави надавали виняткового значення формуванню розумового потенціалу українського громадянства, вважаючи, що тільки еліта може просувати суспільство й державу до висот досконалості. І наше завдання полягає в тому, щоб дбайливо плекати таланти, починаючи з найменших літ.

За умов реформування системи національної освіти, піднесення ролі творчої особистості в суспільстві значної актуальності набула система роботи з обдарованими дітьми. Перспективним шляхом її розв'язання стала організація такого педагогічного процесу, який започаткував методику пошуку та відбору обдарованих вихованців і створив умови для розвитку їх природного творчого потенціалу [6].

Обдарованість – явище складне, багатогранне, це диво, яке природа дарує людям. І водночас воно настільки рідкісне, настільки дивовижне, що важко зрозуміти, чому саме ця людина вражає своїми неперевершеними успіхами в тій чи іншій галузі науки, мистецтва, літератури [10].

Обдарованість – це сукупність здібностей, які дозволяють індивіду досягти вагомих результатів в одному або декількох видах діяльності і давати суспільству користь [3].

Стосовно феномену обдарованості дитини існує дві протилежні точки зору. За соціальною концепцією визнається, що більшість дітей від народження однаково наділені розумом і різниця у рівні розвитку їх здібностей зумовлена різницею життєвих умов (Дж. Локк, К.А. Гельвецій, В.П. Єфроїмсон). Друга – теорія генетичної спадковості, за якою обдарованість є вродженим, досить рідкісним явищем, що успадковується від батьків і навіть через покоління (Ф. Гальтон, Р. Стернберг).

Суперечність цих поглядів зникає, якщо вважати, що потенційна обдарованість дитини по відношенню до різних видів діяльності притаманна багатьом дітям, тоді як актуальну обдарованість демонструє лише незначна частина дітей. Будь-яка дитина може досягати особливих успіхів у широкому спектрі діяльності, оскільки її психічні можливості надзвичайно пластичні на різних етапах вікового розвитку. Таким чином, обдарованість у певній діяльності може виникати стихійно й далі розвиватись за сприятливих умов або затухати за несприятливих [4].

Проблема обдарованості в наш час стає все більш актуальною. Це насамперед пов'язано з потребою суспільства в неординарних творчих особистостях. Раннє виявлення, навчання і виховання обдарованих і талановитих дітей є одним із головних завдань удосконалення системи освіти. Кожна обдарована дитина – індивідуальність, що потребує особливого підходу. Навчання і виховання обдарованих здобувачів освіти на уроках історії я намагаюся здійснювати з опорою на наступні дидактичні принципи: індивідуалізації і диференціації навчання; довіри і підтримки; залучення обдарованих здобувачів освіти до участі у житті навчального закладу.

Важливою практичною проблемою є виявлення потенційних можливостей розвитку здобувача освіти. Система роботи з виявлення обдарованих дітей включає в себе: попередню діагностику сформованості інтелектуальних умінь; спостереження за роботою здобувачів освіти на уроках та під час позакласних заходів; аналіз результатів виконання самостійних, творчих робіт; аналіз результатів участі здобувачів освіти в олімпіадах, інтелектуальних змаганнях, конкурсах, тощо [2].

Робота з обдарованими дітьми ведеться за декількома напрямками. По – перше, використовую індивідуально-диференційований підхід на уроках історії. Під диференційованим навчанням зазвичай розуміють форму організації навчальної діяльності для різних груп здобувачів освіти. Індивідуальний підхід – важливий психолого-педагогічний принцип, що враховує індивідуальні особливості кожної дитини. Те, що навчання так чи інакше має бути погоджене з рівнем розвитку дитини, це встановлений і багаторазово перевірений факт, який неможливо заперечувати. Різні здобувачі освіти по-різному оволодівають знаннями, вміннями та навичками. Напрямки роботи з обдарованими дітьми відрізняються від інших. Робота ця складна і кропітка, вимагає постійного спостереження, аналізу та обліку результатів, включаючи в себе кілька етапів:

1. Вивчення індивідуальних особливостей кожного здобувача освіти – і фізичних і психологічних, і особистісних. У тому числі особливостей розумової діяльності, і навіть умов життя в родині. Для цього використовуються особисті спостереження, анкетування, бесіди з батьками, а також спираюся на результати досліджень, проведених психологом і класними керівниками.

2. Складання або підбір диференційованих завдань на різну історичну тематику, які включають різні прийоми роботи з ними, і які допомагають здобувачам освіти самостійно впоратися із завданням, або пов'язаних із збільшенням обсягу та складності завдання.

3. Постійний контроль за результатами роботи здобувачів освіти, згідно з якими змінюється характер диференційованих завдань.

Щоб урізноманітнити навчальні будні здобувачів освіти на уроках історії, використовую різні форми уроку, інтегровані уроки і різноманітні форми роботи: рольові тренінги, «мозкові штурми», інтелектуальні марафони. Для обдарованих дітей спеціально розробляю завдання підвищеного рівня складності, завдання не фактологічного характеру, а творчі. Подібні завдання найчастіше намагаюся орієнтувати на розвиток навичок роботи з історичними джерелами: картами, документами, ілюстраціями і т.д. [7].

Для уроків узагальнення вивченого матеріалу з історії слід використовувати таку відому форму навчального контролю, як практичне заняття. При чому обдаровані діти надають допомогу в його організації: вони готують питання, підбирають матеріал для практичної частини, самі виступають в ролі консультантів і експертів, проводять самооцінку діяльності на уроці[8].

Дуже багато можливостей розвитку пізнавального інтересу і формування стійкого інтересу до вивчення історії надає диференціація домашнього завдання: прийом «три рівня домашнього завдання»: одночасно задаю домашнє завдання двох або трьох рівнів. Перший рівень – обов'язковий мінімум, другий рівень завданням – тренувальний: його здобувачі освіти виконують, які бажають добре знати предмет і без особливих труднощів освоюють програму. Третій рівень – це творче завдання. Зазвичай воно виконується за бажанням і стимулюється мною високою оцінкою і похвалою. Діапазон творчих завдань досить широкий: прийом «особливе завдання»: обдаровані здобувачі освіти отримують право на виконання особливо складного завдання. Виконується воно найчастіше в зошиті, включає в себе тренувальні і творчі завдання підвищеної складності.

Прийом «енциклопедист»: припускає самостійний пошук додаткового історичного матеріалу здобувачам освіти для вирішення ускладнених завдань або доповнення на урок. Прийом «молодий учитель»: здобувачі освіти отримують випереджальні завдання і під час уроку доповнюють мою розповідь, беруть участь у процесі організації та проведення різних етапів уроку.

По – друге, використовую при роботі з обдарованими здобувачами освіти метод проектів, тому вони з великим інтересом беруть участь у різній дослідницькій роботі. Для цього здобувачам освіти пропонуються індивідуальні творчі завдання, що дозволяє активізувати їх пізнавальну діяльність, розширювати їх знання з предмета, опрацьовують інформацію щодо окремих персоналії і представили презентації. При використанні цього методу є важливим, що учні мають змогу побачити кінцевий результат свого дослідження [2].

Форми і методи позаурочної роботи дозволяють виявляти і розвивати обдарованих здобувачів освіти через гурток «Юний історик», на якому в них є можливість працювати над проблемними питаннями, використовуючи історичні джерела та потім проводити бесіди та дискусії щодо даної проблематики. А також конкурси « Я – козацького роду», в конкурсних завданнях звертається велика увага на козацтво, його роль як в житті тогочасної української спільноти так і в подальші періоди, а також пам'ятати, дізнаватись нове, пишались тим, що уже знаємо та отримувати мотивацію до пізнання та вивчення нових тем. Особливе значення надається підготовці до предметних олімпіад з історії. Олімпіада з історії, яка мотивує здобувачів освіти до повторення та пізнання нового та підтвердження знань чи виявлення прогалин при вивченні деяких тем з історії. А також через систему виховної роботи при проведенні відкритих виховних заходів на різноманітну історичну тематику. Велика робота по розвитку творчих здібностей здобувачів освіти ведеться під час проведення позакласних заходів, особливо під час проведення інтелектуальних марафонів, предметних тижнів з історії. Особливої уваги заслуговують такі форми позакласної роботи, як гра «Що? Де? Коли?», «У світі історії», «Знавці історії», брейн – ринги, предметні вікторини. По мірі можливості проведення індивідуальних занять із здобувачами освіти з високою навчальною мотивацією.

При роботі з обдарованими дітьми навчальний процес має бути спрямований на розкриття їх творчого потенціалу, налаштування на досягнення успіху, урахування індивідуальних інтересів і можливостей, відтак

передбачає взаємодію учнів і педагога у пізнавальному процесі, взаємний обмін інформацією, застосування інтерактивних форм і методів [3].

Отже, робота з обдарованими дітьми в ході вивчення історії відбувається як на уроках, так і під час позаурочних заходів.

Можна виділити наступні форми і методи роботи, які застосовуються на уроках історії:

1. Розв'язання проблемних завдань – передбачає розв'язання завдань, що не мають однозначної відповіді, сприяє формуванню вміння аргументувати та обстоювати власну думку [1]. Окремі питання потребують від здобувача освіти застосування знань, здобутих при вивченні попередніх тем. При роботі з обдарованими дітьми цей метод застосовується на більшості уроків. Як приклад, можна навести такі запитання: «Які цілі мало німецьке військово командування, оголошуючи «необмежену підводну війну»?», «Чи вважаєте Ви, що в умовах війни норми міжнародного морського права не повинні «зв'язувати руки» воюючим країнам»?», «Чи можете Ви погодитися, що «переможців не судять»?», «Як Ви розумієте наступний вислів: «Війна, нарешті, скінчилась, наслідки її були різноманітні й незліченні, але над всім переважало одне розчарування?» (тема «Причини та початок Першої світової війни»), «Чому США, Франції та Великій Британії вдалося уникнути приходу до влади радикальних сил у 1920–1930-х рр.» (тема «Провідні держави світу в 20–30-х рр. ХХ ст.»), «Чи можна вважати колабораціоністами людей, які працювали під час окупації офіціантами, акторами, лікарями та ін.» (тема «Друга світова війна», «Окупаційний режим та рух Опору»).

2. Дискусія – колективне обговорення проблемного питання, обмін думками[1]. Використовується під час вивчення багатьох тем, зокрема: «Причини, привід і початок Першої світової війни» («Чи можна було запобігти Першій світовій війні?»).

3. Технологія «мікрофон» – кожен здобувач освіти має право висловити свою думку з певної проблеми[8]. Використовується при вивченні тем: «Причини, прояви та наслідки світової економічної кризи 1929–1933 рр.» («Які з реформ «Нового курсу» Ви б запропонували для оздоровлення економіки України?»).

4. «Мозковий штурм» – формулюється проблема, з приводу якої здобувачі освіти висловлюють судження, що фіксуються на дошці, а потім обґрунтовуються, обираються найкращі (оригінальні, правильні, обґрунтовані)[10]. Використовується при вивченні тем: «Завершення формування Версальсько-Вашингтонської системи, її переваги і недоліки» («Які переваги і недоліки мала Версальсько-Вашингтонська система?»);

5. Метод «навчаючи – навчаюсь» – здобувачі освіти, які опанували певний навчальний матеріал, пояснюють його іншим[10]. Використовується при вивченні тем: «Країни Африки», «Наслідки Другої світової війни для провідних країн Західної Європи») та ін.

6. Навчання в групах – на обговорення винесено проблему, з приводу якої кожен член групи має зробити стисле повідомлення доповідачу. Потім по черзі виступають доповідачі від груп, їх відповіді доповнюють члени групи, потім інших груп[5]. Використовується при вивченні тем: «Роль країн Центральної та Східної Європи в сучасних міжнародних відносинах», «Особливості соціально-економічного та політичного розвитку країн регіону в повоєнний час» та ін.

7. Підготовка і презентація стінних газет, плакатів, портретів є надзвичайно ефективною при роботі з естетично обдарованими дітьми, водночас кінцевий результат викликає пізнавальний інтерес усього загалу групи [8].

Загалом, у ході вивчення історії перевага надається інтерактивним формам і методам навчання. До того ж, учні, обдаровані з гуманітарних дисциплін загалом чи з історії зокрема, на уроці отримують додаткові завдання, які виконують у той час, що й інші учні, за рахунок більш швидких темпів обробки інформації.

При роботі з обдарованими дітьми є ефективним проведення різних типів уроків. Так, окрім традиційних уроків вивчення нового матеріалу, комбінованих уроків та уроків перевірки знань, умінь і навичок, проводяться такі уроки: урок-конференція, на якому здобувачі освіти виступають з доповідями як науковці з різних країн або різних наукових закладів. Виступи учасників оцінюються колективно[9]. Використовується при вивченні теми: «Інтеграційні процеси в Європі наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст. – здобутки та невдачі». Здобувачі освіти готують наукові доповіді, які презентують на уроці-конференції, решта здобувачів освіти готують запитання, беруть участь у обговоренні. Застосовується при вивченні тем: «Культура України у 1920-1930-х рр.», «Культура країн зарубіжного світу у другій половині ХХ – на початку ХХІ ст.». Урок-вікторина є доцільним на підсумковому уроці, уроці узагальненні та систематизації знань. Урок-морський бій проводиться на уроці узагальнення. Урок-суд на тему: «Сталінізм як різновид тоталітаризму». Рольова гра. Теми: «Культура першої половини ХХ ст.» (літературний салон), «Країни Європи у другій половині ХХ – на початку ХХІ ст.» (презентації банкірів, журналістів, істориків та ін.), «США у 60–70-х рр. ХХ ст. Хто вбив Дж. Кеннеді?» (розслідування з виступами детектива та свідків). Урок-семинар проводиться до тем «Особливості окупаційного режиму і руху Опору. Голокост» і передбачає попереднє опрацювання здобувачами історичних джерел та наукової літератури. Проведення такого типу уроків сприяє розвитку умінь і навичок критичного аналізу інформації, ведення дискусії, формуванню у здобувачів освіти компетентності, необхідних для здобуття подальшої освіти у вищих навчальних закладах.

На більшості уроків застосовується робота з історичними джерелами та науковою літературою. Учні опрацьовують фрагменти документальних та інших історичних джерел, що сприяє формуванню навичок наукового дослідження, аналізу і синтезу інформації, більш цілісному розумінню історичних процесів (теми «Початок Першої світової війни», «Паризька мирна конференція 1919 р. і Версальський мирний договір», «Мирні договори з союзниками Німеччини», «Вашингтонська конференція 1921–1922 рр.», «США у 1930-х рр. XX ст.», «Німеччина у 20–30-х рр. XX ст.», «Початок Другої світової війни», та ін.).

Інтерес здобувачів освіти викликає завдання підготувати і презентувати політичний портрет історичного діяча. При цьому важливим є розгляд тієї чи іншої особистості у контексті історичної епохи. Таке завдання надається при вивченні тем: «Політичні портрети Ф. Д. Рузвельта, Б. Муссоліні, А. Гітлера», «Роль визначних політичних діячів у історії країн Сходу (Чан Кайші, М. Ганді)», «Роль визначних військових, державних і політичних діячів у перемозі над фашизмом і нацизмом» та ін.

Творчі здібності обдарованих здобувачів освіти знаходять прояви при роботі з контурною картою, яка заповнюється при вивченні більшості тем, зокрема: «Перша світова війна», «Облаштування повоєнного світу», «США у міжвоєнні роки», «Німеччина у міжвоєнні роки», «Країни Азії, Африки та Латинської Америки у міжвоєнні роки», «Друга світова війна», «США та Канада у другій половині XX – на початку XXI ст.», «Країни Близького Сходу у другій половині XX – на початку XXI ст.», «Країни Африки та Латинської Америки у другій половині XX – на початку XXI ст.».

Активно використовуються у навчальному процесі сучасні технічні засоби навчання, зокрема мультимедійна дошка. Розроблено презентації до більшості уроків з історії України та всесвітньої історії. Так, мультимедійна дошка надзвичайно ефективна при вивченні тем «Культура країн зарубіжного світу у першій половині XX ст.», «Культура країн зарубіжного світу у другій половині XX – на початку XXI ст.», «Облаштування повоєнного світу» та багатьох інших. Крім того, вона використовується при проведенні інтелектуальної гри «Колесо історії», брейн – рингу, засідань роботи навчального історичного гуртка та підготовку здобувачів освіти до Зовнішнього Незалежного оцінювання. Здобувачі освіти готують презентації до доповідей по окремих персоналіях, пам'ятках культури. Проведення уроків з використанням мультимедійної дошки сприяє унаочненню навчального процесу, залученню додаткових джерел інформації, більш ефективному використанню аудіо – та відеозаписів, картографічних матеріалів тощо [2].

Слід зазначити, що важливу роль у роботі з обдарованими дітьми відіграють позаурочні форми: індивідуальна робота, підготовка до олімпіад, учнівських конференцій, написання і підготовка до конкурсу-захисту робіт Малої Академії наук [7].

Індивідуальна робота включає у себе обговорення історичних проблем, що цікавлять обдарованих здобувачів освіти поза межами програмового матеріалу, розв'язання тестових і проблемних завдань підвищеного рівня складності з метою підготовки до олімпіад і ЗНО, підготовку доповідей, повідомлень тощо.

Участь в учнівських конференціях передбачає здійснення наукового дослідження, підготовку доповіді та публічного виступу [8]. Як правило, здобувачі освіти активно долучаються до участі у Дніпровській обласній історико – краєзнавчих конференціях учнівської молоді, яка проводиться Дніпровським територіальним відділенням МАН України та Дніпровським Національним Університетом імені О. Гончара.

Екскурсійна форма роботи використовується упродовж усього навчального року [7]. Так, регулярними є екскурсії по історичному центру Дніпра, до Дніпровського національного історичного музею імені Д. І. Яворницького, до Музею історії Дніпра, до Музею «Громадянський подвиг Дніпропетровщини в подіях АТО», до Діорами «Битва за Дніпро», до Музею «Пам'ять єврейського народу і Голокосту в Україні», тощо. Крім того, екскурсійна робота сприяє розширенню світогляду здобувачів освіти, активізації творчих здібностей, зростанню пізнавального інтересу, вихованню всебічно розвинених особистостей і справжніх патріотів.

Викладачеві потрібно не лише побачити і виявити здібну дитину серед інших, а й розвинути її здібності до рівня талановитості та геніальності. Педагог, працюючи з дитиною, має можливість спостерігати за проявами її індивідуальності у навчально-виховному процесі і повинен професійно реагувати та впливати на її розвиток. Якщо її не розвивати і не докладати зусиль, то обдарованість губиться. Діяльність з обдарованими дітьми вимагає належної змістової наповненості занять, зорієнтованості на новизну інформації та види пошукової аналітичної, розвивальної, творчої діяльності [3].

Таким чином, найбільш правильним у роботі з обдарованими дітьми є формування у них прагнення до подальшого вдосконалення, самовизначення, виховання вольових якостей. Розвиток обдарованих дітей гальмується через: відсутність соціально-матеріальної бази, потрібної для вияву різнобічних талантів дітей, їхньої творчості; формалізовану, механізовану та автоматизовану систему навчання; поневолення дитячої обдарованості бездуховною масовою культурою; відсутність психологічної допомоги дітям у подоланні комплексу неповноцінності.

Отже, робота з обдарованими дітьми у ході вивчення історії передбачає особистісно орієнтоване навчання. Важливим є урахування основних рис обдарованості: високого рівня мотивації, прагнення досягнути високих творчих результатів, здатність до продукування нового, а також задоволення потреби обдарованих здобувачів освіти у поглибленому вивченні предмету. Відтак, на уроках історії перевага надається

інтерактивним методам навчання та творчим і проблемним завданням, а позаурочна форма передбачає індивідуальну і групову роботу щодо підготовки науково-дослідницьких досліджень і їх презентації, екскурсії тощо. Все це у сукупності сприяє формуванню середовища, сприятливого для розвитку обдарованої особистості. І на завершення, в будь-якій роботі головну роль відіграє мотивація. Для того, щоб працювати з талановитою молоддю, потрібно багато працювати над собою, тобто постійно вдосконалюватися. Якщо всі ми будемо щиро зацікавлені в успіхах дитини, то ми будемо працювати на результат – підвищення якості освіти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ветрова О. Д. Сучасні методи і форми роботи з обдарованими дітьми / О. Д. Ветрова // Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя. Психолого-педагогічні науки. – 2012. – № 3. – С. 73–75.
2. Гринь О. З досвіду роботи з обдарованими дітьми в ході вивчення історії / О. Гринь // Матеріали науково-практичної конференції «Четверті Фльорівські читання». – Чернігів, 2015. – С. 87 – 9.
3. Клименюк Ю. М. Обдаровані діти, їх виявлення та діагностика / Ю. М. Клименюк. // Проблеми освіти: збірник наукових праць. – Спецвипуск. – Вінниця-Київ – 2015. – С. 46-50.
4. Лалак Н. В. Теоретичні засади навчання обдарованих дітей молодшого шкільного віку в контексті реформування освіти / М. В. Лавренова, Н. В. Лалак, Л. М. Фенчак // Педагогічні інновації: ідеї, реалії, перспективи. Серія «Педагогіка» : збірник наукових праць. – К : Ін-т обдарованої дитини НАПН України, 2016. – Випуск 2 (17). – С. 31 – 37.
5. Лозан С. М. Психологічні особливості організації навчального процесу з обдарованими дітьми. / С. М. Лозан, В. Є. Сорочинська, Н. М. Лозан. // Знання. Освіта. Освіченість. Збірник матеріалів І Міжнародної науково-практичної конференції, м. Вінниця. – Вінниця: ВНТУ, 2012. – С. 61–64 с.
1. Обдаровані діти // Вчитель вчителю, учням та батькам. – Режим доступу: <http://teacher.at.ua/publ/19-1-0-425>.
2. Обдаровані діти. Форми, методи, робота з обдарованими дітьми // Творча майстерня психолога Пузиревич Катерини. – Режим доступу: <http://novosvit.pp.ua/fenomen-osobystisnoji-obdarovanosti/>.
3. Сокол Н. П. Форми і методи роботи з обдарованими дітьми / Н. П. Сокол. // «Педагогічний пошук». – 2014. – №3. – С. 26–28.
9. Тимченко А. А. Проблема дитячої обдарованості в сучасній педагогіці: технологічний підхід / А. А. Тимченко. // Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. – 2011. – №33. – С.94–96.
10. Фіцула М. М. Педагогіка: Навчальний посібник для студентів вищих педагогічних навчальних закладів. / М. М. Фіцула. – Київ: Видавничий центр «Академія», 2002. – 528 с.

Артюмова Т.І.,

доктор економічних наук, доцент,
головний науковий співробітник
ДУ «Інститут економіки
та прогнозування НАН України»
blagosostojanie1986@gmail.com,

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8511-9681>

ГЛОБАЛЬНО-ЛОКАЛЬНІ ТЕНДЕНЦІЇ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ КОНКУРЕНТНОГО СЕРЕДОВИЩА

Анотація Важливим фактором глобальної і локальної конкурентоспроможності для креативних особистостей і суспільних організацій сьогодні стає ступінь оволодіння інформаційно-комунікаційними і цифровими технологіями розвитку. Успішній реалізації таких можливостей сприяє врахування тенденцій перетворення відносин власності та управління в підприємницькому і державному секторах економіки. Зміна організаційних моделей фірм комплементарне зумовлена трансформацією їх виробничих функцій, форм залучення й комбінування ресурсів. На макрорівні суттєвих змін зазнають форми і функції державної влади і управління. На тлі тотальної суспільної мобільності набуває актуальності ідея державної організації як глобального міста. Цифрова держава прагне позбутися функцій загального управління і зберегти політико-економічну незалежність через організацію принципово нових взаємини між державними структурами і громадянами. Актуальні цифрові трансформації конкурентного середовища мають відбуватися поступово, природним шляхом. Спроби їх штучного прискорення здатні породжувати негативні синергетичні ефекти та посилювати загрози соціального відчуження і суспільної нестабільності.

Ключові слова: глобально-локальні цифрові трансформації економіки, організаційні моделі фірм, функції державного управління, конкурентні переваги економічних суб'єктів, загрози суспільному розвитку.

Annotation An important factor in global and local competitiveness for creative individuals and public organizations today is the degree of mastery of information and communication and digital development technologies. The successful implementation of such opportunities is facilitated by considering trends in the

transformation of property relations and management in the business and public sectors of the economy. The change in the organizational models of firms is combined with the transformation of their production functions, forms of attracting and combining resources. At the macro level, the forms and functions of state power and administration are undergoing significant changes. Against the background of total social mobility, the idea of state organization as a global city becomes relevant. The digital state seeks to get rid of the functions of general government and preserve political and economic independence through the organization of fundamentally new relationships between government agencies and citizens. Current digital transformations of the competitive environment should take place gradually, naturally. Attempts to artificially accelerate them can generate negative synergistic effects and increase the threat of social exclusion and social instability.

Keywords: global-local digital transformations of the economy, organizational models of firms, functions of public administration, competitive advantages of economic entities, threats to social development.

Важливим фактором глобальної і локальної конкурентоспроможності для окремих креативних особистостей, так само, як для національних економік, фірм, домогосподарств, сьогодні стає ступінь оволодіння новітніми, зокрема, інформаційно-комунікаційними і цифровими, технологіями розвитку. Успішній реалізації таких можливостей сприяє врахування тенденцій перетворення суспільних відносин та інститутів. Адже зв'язок між поширенням новітніх технологій та зміною форм і методів суспільного господарювання є взаємно обумовленим і здатний породжувати синергетичні ефекти. Наскільки повними виявляються соціальні уявлення про трансформації суспільних інститутів, залежить здатність економічних суб'єктів впевнено діяти в умовах мінливого середовища. Зокрема, заслуговують на увагу суттєві зміни суспільних відносин власності та управління на мікро- і макrorівнях господарювання – в підприємницькому і державному секторах економіки, що відбулися під впливом глобальних ринкових трансформацій.

Так, однією з провідних тенденцій цифрових трансформацій економіки стала зміна організаційних моделей (форм) фірм, пов'язана із збільшенням швидкості трансформації виробничих функцій, комбінування форм використання ресурсів. При цьому інформаційні технології ефективно працюють лише комлементарно з новими формами організації праці – налагодженими механізмами ротації виробничої діяльності, організації ефективної командної роботи, функціонування інституту менеджменту якості.

Цифрова мережа взаємодіючих фірм здатна генерувати особливі конкурентні переваги і виступати джерелом особливої мережевої ренти – доходу, який створюється лише внаслідок мережевої взаємодії і не може бути породжений однією фірмою. Глобальна конкурентоспроможність суб'єктів як великого, так і малого бізнесу, досягається за рахунок вбудовування до глобальних цифрових бізнес-мереж [6, с. 63-64]. И не простого вбудовування, а розташування в межах певної моделі мережі – хаотичної чи безмасштабної. До того ж найбільш вигідне перебування в межах безмасштабної мережі пов'язане із знаходженням у її домінуючих вузлах та з іншими чинниками.

Успішні мережеві цифрові стратегії фірми мають будуватися з урахуванням наступних параметрів [8, с. 24]:

- загальне число взаємодій (взаємозв'язків) для одного учасника,
- тривалість часу існування «комунікативного мосту», роль якого виконує кожен учасник мережі по відношенню до інших її акторів (вузлів),
- швидкість поширення інформації від кожного учасника мережі до інших.

За деякими оцінками, виграти фірма від участі в інформаційно-цифровій мережі в середньому в п'ять разів перевищує витрати такої участі. При цьому зовнішні ефекти презентабельності фірми (реклама, належне оформлення вітрин, зв'язки з громадськістю та ін.) є важливим фактором входження до «потрібної мережі» [8, с. 24]. Синергія цифрових взаємодій породжується новими якостями фірми, які, в свою чергу, обумовлюються такою синергією. Так, фірми пред'являють попит на інформаційно активних і відповідно професійне підготовлених працівників, які, в свою чергу, пред'являють попит на автономну роботу і самостійність у ухваленні рішень. За рахунок відмови від своїх традиційних кордонів фірма набуває нову архітектурну форму «мобільного офісу» та стає частиною мобільної цифрової системи господарювання. Внаслідок такої модифікації змінюються принципи корпоративного управління; фірма пред'являє специфічний запит на «прозорливих» менеджерів, здатних передбачати ринкову кон'юнктуру. Тобто найважливішими співробітниками для фірми в цифровій економіці стають менеджери-підприємці; в штатному розкладі з'являється також посада цифрового директора.

Внаслідок того, що кордони фірми розмиваються, успішність її виробничої діяльності все більше залежить від ефективного «вбудовування» до глобальних ланцюжків створення вартості. При цьому формальні права власності на активи втрачають колишнє значення. Економічна могутність компанії обумовлюється не стільки володінням рухомими та нерухомими активами, скільки переговорною силою менеджменту, яка дозволяє реалізувати здібності до виконання фірмою функцій домінуючого вузлового агента в структурі цифрової мережі.

У цифровій економіці змінюються поняття конкуренції, домінування, ринкової влади. Так, сучасна фірма перетворюється з організації на функцію. Внаслідок розмивання кордонів вона втрачає ознаки самостійного

економічного суб'єкта. Як певний юридичний суб'єкт вона зберігає своє інституційне обличчя, але реальні виробничі і розподільні процеси виходять з-під її контролю. Актором (одиницею) підприємницької діяльності стає не фірма, а цифрова мережа [3, с. 12-19; 6, с. 64; 7, с. 13-17].

Відповідаючи на запити комплементарності соціально-економічних змін і цифрового розвитку, компанія прагне знайти еластичну структуру своєї внутрішньої і зовнішньої організації, гнучко реагувати на зміни ринкової кон'юнктури. *Головною функцією фірми в цифровій економіці стає «спільне пізнання економічної реальності усіма зацікавленими сторонами».* Разом з тим, фахівці відзначають, що сучасна міжнародна торгівля і більшість світових ринків управляються кількома ключовими гравцями – домінуючими фірмами безмасштабної мережі, хоча формально учасників такої мережі може налічуватися нескінченно багато. На думку фахівців, *тенденції видозміни фірми, характерні для сектора інформаційних технологій, найближчим часом стануть домінувати і в традиційних галузях економіки* [8, с. 26].

Прикладів того, як нерозторопний менеджмент і небажання фірми змінюватися в цифровій економіці руйнували успішний традиційний бізнес цілком достатньо. Так, нещодавно *закінчилася невдачею чергова спроба економічного відродження для збанкрутілого піонера фотоіндустрії – компанії Eastman Kodak.* Коли компанія вирішила долучитися до боротьби з глобальною пандемією коронавірусу і отримати багатомільйонний кредит, курс її акцій збільшився у 12 разів, але так само стрімко він обрушився, адже фірму запідозрили в порушенні законів про інсайдерську торгівлю [11].

Щодо змін конкурентного середовища на макrorівні, заслуговують на увагу зміни форм і функцій держави як активного ринкового суб'єкта і носія суспільної влади. Так, для індустріальної економіки характерною формою державності вважається нація-держава, яка є територіально локалізованою, спирається на ідентичність і згуртованість власного населення, володіє силовою монополією на своїй території та здійснює багатофункціональне регулювання за допомогою розгалуженого бюрократичного апарату. Сьогодні найбільш відомим відхиленням від такої моделі є Європейський союз, який утворив наддержавну надбудову над низкою національних держав. На решті території планети панівної моделлю залишається «національна держава модерну», хоча багато функцій урядів таких держав усе частіше передаються у відання різним міжнародним організаціям.

Втім, як зазначають фахівці, два основних світових тренди наочно свідчать про *зміни в подальшій долі державності.*

З одного боку, на рубежі століть явно позначився феномен кризи національної держави внаслідок поширення процесів деградації і атомізації її військової могутності, десоверенізації на тлі загальної інституційної дисфункціональності. Нині все більшої актуальності набуває *феномен міста-держави* – певного глобального міста, яке віддаляється від системи загальнодержавного управління і претендує на власну політико-економічну незалежність. Висока соціальна мобільність створює нові взаємини між державними структурами і громадянами за принципом взаємодії постояльців готелю з його адміністрацією. *З іншого боку, спостерігається активна інформаційно-технологічна трансформація множинних державних функцій.* Така трансформація сприяє становленню так званої екстериторіальної держави; адже вже сьогодні багато фінансових операцій можуть здійснюватися поза будь-якої територіальної «прив'язки» [9, с. 86-90].

Зазначені тенденції взаємно обумовлюють і підсилюють одна одну, отже вже сьогодні цілком можна уявити *модель екстериторіальної суверенної держави, яка, не маючи власної території, об'єднує в якості населення суб'єктів з електронним громадянством.* Такі громадяни мешкають по всьому світові, але зареєстровані в даній державній установі, є фінансово підконтрольними їй, користуються її електронними сервісами, беруть участь у процедурах дистанційного електронного голосування, підтримують норми демократичного облаштування суспільного життя за допомогою участі в перманентному референдумі.

Але чи готові національні держави, їх громадяни та інституційні суб'єкти до таких стрімких змін? Практика господарювання показує, що *соціум не встигає адаптуватися до безперервного впровадження інформаційно-цифрових технологій; соціально-економічні зміни здійснюються значною мірою довільно, без належного теоретичного осмислення і обґрунтування.* Внаслідок цього їх результати виявляються далекими від бажаних, не виправдовують суспільних очікувань. *Прикладом тому може слугувати процес трансформації моделі соціальної держави.* Реформування державного сектора в розвинених країнах після стрімкого розпаду господарської системи радянського типу замислювалося як послідовне поступове перетворення моделі соціальної держави на модель ефективної держави [4, с. 5-17].

Становлення державного сектора нового типу пов'язувалося, з одного боку, зі скороченням частки державної власності і прямого втручання в господарські процеси; з іншого – з розширенням методів опосередкованого впливу держави на процеси суспільного відтворення і кругообіг сукупного капіталу. Зовні успішна трансформація державного сектора в розвинених країнах, незважаючи на труднощі і затяжний характер ринкового реформування постсоціалістичного економічного простору (що проводилося за схожими теоретичними рецептами), породила тут впевненість в ефективному оволодінні господарською процесуальністю на національному та глобальному рівнях. У 1997 р. у Доповіді Світового банку «Держава в

мінливому світі» були позначені основні контури моделі ефективної держави як спадкоємиці моделі держави загального добробуту або соціальної ринкової держави [5].

На початку 2000-х рр. інтелектуальна еліта розвинених країн виступила з глобальною ініціативою «нової» економіки як економіки знань, яка, внаслідок когерентної взаємодії досягнень науково-технічного прогресу, методів ведення бізнесу та вдосконалення економічної політики, зумовить довгострокові синергетичні макроекономічні ефекти у вигляді швидкого зростання продуктивності праці, підвищення доходів, низького рівня безробіття та помірної інфляції [1, с. 19].

Спираючись на експертні висновки, що в економіці, заснованій на знаннях, знання створюються, поширюються і використовуються для забезпечення суспільного піднесення і міжнародної конкурентоспроможності суб'єктів різного рівня, фахівці пов'язували надії прискореного глобального поширення такої економіки з можливостями технологічного прориву і безбідного життя для більшості країн. Доказом на користь таких міркувань слугувала практика швидкої капіталізації компаній на фінансових ринках в кінці 1990-х років. Проте спроби швидкого збагачення несподівано обернулися великими втратами для суб'єктів сфери інформаційно-комунікативних технологій, а масові спекуляції перемістилися до сфери іпотечного кредитування й завершилися глобальною фінансово-економічною кризою.

Глобальна фінансово-економічна криза примусила до перегляду прогнозів економічного розвитку, знецінила багато громадських ініціатив, в тому числі, концептуальну модель ефективної держави. Сьогодні в науково-популярній літературі ефективна держава все більше асоціюється з суб'єктом, здатним забезпечити для країни стійкі перспективи політичної стабільності, економічного зростання та соціального розвитку за допомогою комбінування джерел «жорсткої», «м'якої» і «розумної» сили [9, с. 9]. Сильна держава повинна мати у своєму розпорядженні, з одного боку, достатні владні повноваження для протистояння як зовнішнім, так і внутрішнім викликам, пов'язаним з лобюванням особливих інтересів, з іншого – ефективними інститутами для мобілізації господарських ресурсів і вкорінення навичок демократичного управління за допомогою тонкого налагодження взаємозв'язків між громадянським суспільством і правлячими елітами. У країнах зі слабкою державою її керівна верхівка, на думку І. Валлерстайна, будучи нездатною ефективно координувати діяльність складного промислово-комерційно-сільськогосподарського механізму, перетворюється на феодалів окремих маєтків, втрачаючи легітимні повноваження на управління національного господарського комплексу в цілому.

Найбільшою мірою проблема формування ефективної держави актуальна для сучасної України. Контури такої моделі, як зазначалося, були позначені в кінці 1990-х рр. в Доповіді Світового банку «Держава в мінливому світі». Втім, основні положення Доповіді не дають готових відповідей на наступні запитання: як може набути сили держава, що звільнилася від основної маси своїх економічних активів внаслідок приватизації? За допомогою яких механізмів вона здатна демонструвати свою політичну, адміністративну та соціально-економічну ефективність і привабливість? Прояснити закономірності трансформації моделей державного управління в розвинених країнах, які служать орієнтирами для ринкових перетворень в Україні, можливо з позицій ціннісної методології, фундаментального економічного аналізу. У цьому сенсі *збереження і розвиток потенціалу фундаментальних наукових досліджень є найголовнішим пріоритетом національної державної політики. Реалізуючи такі пріоритети, держава на ділі заявляє про себе як про інноваційного суб'єкта, здатного здійснити небувалі технологічні прориви і системні суспільно значущі соціально-економічні перетворення [2].*

Однак, після масової приватизації державних активів відбулося суттєве знецінення суспільної місії інститутів державно-приватного партнерства та соціальної відповідальності організації; отже, реалізувати зазначені пріоритети стає вельми проблематичним. *І високотехнологічний розвиток економіки як такий не може змінити ситуацію на краще. Адже відомо, що найбільшого розвитку цифрові технології набули в фінансовому секторі економіки, тут вони забезпечують також і найбільшу (переважно, спекулятивну за своєю природою) прибутковість. Спроби штучно прискорити цифрову трансформацію реального сектора економіки з боку глобальних еліт і представників великих фінансово-промислових структур все частіше породжують негативні синергетичні ефекти у вигляді звуження ступенів свободи особистості, занепаду економічних інститутів, наростання загроз соціального відчуження, масового безробіття і суспільної нестабільності.*

Особливо виразно такі загрози, пов'язані з вимушеною цифровізацією соціально-економічного життя, виявили себе на тлі глобальної пандемії коронавірусу. У цьому контексті нинішній взаємозв'язок між соціально-економічними змінами і цифровим розвитком не можна визнати комплементарним. Штучне стимулювання цифрового розвитку економіки швидше можна характеризувати як фінансово-технологічну пастку на шляху істинного соціально-економічного прогресу. Складається парадоксальна ситуація. Феномен соціально-економічної цифровізації формує істотні виклики для особистості і для всієї системи суспільного господарства. З одного боку, прискорена цифровізація розвиває інституційні підвалини суспільства і всіх його суб'єктів, з іншого, – жоден з економічних суб'єктів не може уникнути процесу швидкого і найбільш повного оволодіння цифровими технологіями для того, щоб підтвердити своє право на гідне життя і зберегти себе як інституційну особу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Economic Report of the President 2001. Washington, 2001. Електронний ресурс. Режим доступу: https://fraser.stlouisfed.org/files/docs/publications/ERP/2001/ERP_2001.pdf.

2. *Mazzucato M.* The Entrepreneurial State: Debunking Public vs. Private Sector Myths. October 27, 2015.
3. *Антипина О.* Платформы как многосторонние рынки эпохи цифровизации. *Мировая экономика и международные отношения.* 2020. №3. С. 12–19.
4. *Артьомова Т.І.* Відносини суспільного відтворення в Україні у контексті трансформації моделей державного управління. *Економічна теорія.* 2016. №3. С. 5-17.
5. *Всемирный банк.* Государство в меняющемся мире. Отчет о мировом развитии / Пер. с англ. М: Прайм ТАСС. 1997.
6. *Гудкова Т. В.* Цифровые технологии фирмы, ключевого звена американской экономики. *США-Канада: экономика, политика, культура.* 2019. №1. С. 63–75.
7. *Мамедьяров З.* Диктатура платформ. *Эксперт.* 2019. №28. С. 13–17.
8. *Розанова Н.* Эволюция фирмы в условиях цифровой экономики. *Мировая экономика и международные отношения.* 2019. №8. С. 21–28.
9. *Фрумкин К. Г.* Государство будущего. Свободная мысль. 2019. №5. С.
10. *Цыганков А.* Сильное государство: теория и практика в XXI веке. *Россия в глобальной политике.* 2015. № 3. С. 8–18.
11. *Чепур Екатерина* Известные всему миру компании десятилетиями доминировали на рынке. Почему они потерпели крах. Электронный ресурс. Режим доступа: https://lenta.ru/articles/2020/10/19/companies_fails/

Баранова І. А.,

*вчитель трудового навчання на курсу «Технології»
Розівського ОЗЗСО І-ІІІ ст.
Розівської селищної ради Запорізької області
irinabaranova717@gmail.com*

Муратова Т. А.,

*музичний керівник КЗ ДНЗ №163 «Квіточка»
Маріупольської міської ради Донецької області
myratova2806@gmail.com*

ФОРМУВАННЯ КРЕАТИВНОГО МИСЛЕННЯ УЧНІВ ЗАСОБАМИ STEAM-ТЕХНООГІЇ НА УРОКАХ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ

Анотація. У статті визначено основні принципи розвитку креативного мислення здобувачів освіти за допомогою STEAM-технології та її роль під час підготовки та проведення уроків трудового навчання. Представлено модульне планування навчального процесу.

Ключові слова: креативність, варіативний модуль, STEM-освіта.

Abstract. The article defines the basic principles of creative thinking development of educational applicants using STEAM technology and its role in the preparation and conduct of labor training lessons. Modular planning of educational process is presented.

Keywords: creativity, varieties module, STEM education.

Проблема розвитку креативності учнів є актуальною сьогодні. Наш соціум потребує людей, що можуть приймати нешаблонні рішення, розв'язують нестандартні ситуації та мають індивідуальний підхід до поставлених перед ними питань. На жаль, інколи сучасна школа зберігає ще застарілий підхід до трудового навчання. Часто освітній процес зводиться до позвехнього знайомства з ремеслами, непослідовної роботи із різними матеріалами, конспектування сторінок тексту з підручників трудового навчання. На уроках вчителі дають однотипні завдання для всіх учнів. Таке вивчення не може сприяти творчому розвитку учня та зацікавленості предметом, воно веде до поступового послаблення творчого мислення особистості учня.

Концепція Нової української школи проголошує: «Потужну державу і конкурентну економіку забезпечить згуртована спільнота творчих людей, відповідальних громадян, активних і підприємливих. Саме таких повинна готувати середня школа України. Потрібна реформа, яка зупинить негативні тенденції, яка перетворить українську школу на важіль соціальної реальності та згуртованості, економічного розвитку і конкурентно спроможності України» [6].

Світ вступив в інноваційний тип прогресу. Затребуваною є лише інноваційна людина; людина, яка здатна сприймати зміни ідей, технологій життя. Сучасна школа – це школа, де учні з радістю навчаються, батьки активно співпрацюють зі школою, вчителі свідомо йдуть в ногу із сучасністю, використовують інноваційні методи і форми роботи.

Одним із основних педагогічних завдань є розвиток креативної особистості, яка готова до самовдосконалення під впливом зовнішніх обставин із урахуванням природних задатків кожної дитини.

Креативність – загальна здатність до творчості і перетворень. Вона розглядається як відносно незалежний чинник обдарованості. Дж. П. Гілфорд (американський вчений) виділив параметри креативності: здатність генерувати багато ідей; здатність нестандартно реагувати на подразники; здатність до аналізу та синтезу, тобто здатність розв'язувати проблеми.

У педагогічних дослідженнях креативність визначають як властивість особистості, що розвивається у творчому процесі, з урахуванням активного впливу соціального середовища. У зарубіжній і українській педагогічній літературі звертається увага на проблему взаємозв'язку навчання дітей та їхнього розумового розвитку. Видатні педагоги розробляли різні теорії креативного навчання та розвитку здобувачів освіти. Так, В. В. Давидов, Д. Б. Ельконін зробили вагомий внесок у теорію активізації навчальної діяльності дітей; М. І. Махмутов і Л. М. Матюшкін розробили теорію проблемного навчання, де креативність виступає на перший план в загальній системі навчання; Я. Л. Пономарьов і А. З. Рахімов є авторами теорії творчого розвитку здобувачів освіти.

Методологічна основа інноваційної діяльності розглядається науковцями у різних аспектах, а саме: як розроблення, освоєння й використання нововведень (Л. І. Даниленко, Т. М. Демиденко, І. В. Гавриш); як відмова від штампів, вихід за межі нормативної діяльності (В. О. Сластьонін, Л. С. Подимова.); як здатність до генерації ідей, їх втілення, аналізу та продуктуванню (Л. М. Ващенко, В. І. Загвязинський); як експериментальна і пошукова діяльність педагогічних працівників з метою розроблення, експерименту, апробації, впровадження і застосування педагогічних інновацій (В. М. Малихіна).

Практичне значення зазначених аспектів для розвитку креативного мислення полягає у тому, щоб допомогти педагогічній спільноті швидше здійснити перехід від традиційних до інноваційних технологій, щоб створити цікаве, захоплююче освітнє середовище, щоб учні могли набувати, удосконалювати й креативно застосовувати навички та вміння.

Одним із пріоритетних інноваційних напрямків є STEM-освіта. Вона охоплює природничі науки, технології, технічну творчість, мистецтво та математику. STEM – це не просто технічна освіта. Вона вміщує значно ширше поняття, а саме, вдале поєднання креативності та технічних знань. Наприклад, при завданні спроектувати дитячий шумовий інструмент, крім володіння техніки виготовлення виробів з деревини, вміння зробити ескіз, креслення власно спроектованого інструменту, школярі мусять залучити знання із уроків мистецтва, фізики та хімії.

STEM-освіта необхідна для відповіді на питання сьогодення: як сформувати у дітей, що будуть працювати у природничо-технічній галузі, навички інженерів і науковців? Як підготувати фахівців для розвитку технічних систем з ґрунтованою та всебічною підготовкою, знаннями з різних галузей – природничої, інжинірингу, математики? В цьому напрямі освіти можливі різні варіанти, які розширюють й поглиблюють освітній простір. Включення мистецтва («А» – art, STEAM) надає можливість як і в житті, інтегрувати в єдине мистецтво та предмети природничо-математичного циклу.

Нова форма участі батьків у процесі STEAM-освіти дітей шляхом активного включення та участі у всіх видах організації освітньої діяльності. На базі навчального закладу педагогом створено батьківський клуб, до якого залучені батьки обдарованих дітей і дітей з особливими освітніми потребами. Одним із напрямків клубу є національно-патріотичне виховання підростаючого покоління.

Педагог відвідує шкільні батьківські збори в тих класах школи, де навчаються її вихованці. Консультує батьків та презентує інтерактивні технології навчання на уроках з метою залучення школярів до посильної праці та прилучення дітей до сфери культури й національного мистецтва.

Зміст STEAM-освіти передбачає зміни в програмі з трудового виховання дітей 8–15 років. З метою виявлення можливостей STEAM-підходу у навчанні, з 2018-2019 навчального року було розроблено модульне планування навчального процесу.

Надаємо приклади кількох варіативних модулів.

Варіативний модуль «Технологія виготовлення дерев'яної іграшки» (5-6 класи)

Пояснювальна записка

Зміст модуля передбачає ознайомлення учнів 5-6 класів з технологією виготовлення дерев'яної іграшки.

Дерев'яні іграшки належать до унікальних явищ культури. Вони відомі на Україні з давньої давнини. Це – ляльки, фігурки тварин, в сучасному світі це – види транспорту, роботи. Сучасні педагоги високо цінують виховне значення дитячої іграшки як одного із видів декоративно-ужиткового мистецтва, знайомство з яким долучає школярів до історії країни, сприяє формуванню в них художнього смаку.

Реалізація змісту цієї варіативної програми повинна забезпечити вирішення наступних завдань: розширення кругозору з історії народних традицій, прилучення до національної культури, продовження народних традицій в сучасному навчанні; залучення учнів до певного виду діяльності, формування необхідних для цього знань і вмінь, навчання учнів поведження з різними засобами праці; формування

знань про історію виникнення іграшки, її функції і історичному розвитку, формування в учнів трудових прийомів і умінь виготовлення іграшок; сприяння розвитку природничо-математичної освіти; розвиток фантазії і уяви, позитивного впливу на моральне та фізичне виховання, естетичного смаку.

Тематичний план

№ зп	Назва теми	Кількість годин
1	Основи технології виготовлення дерев'яної іграшки	4
2	Проектування і виготовлення дерев'яної іграшки	11
3	Презентація виготовлених виробів	1
	Всього	16

Програма

№ зп	К-сть годин	Зміст навчального матеріалу	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
1	4	Основи технології виготовлення дерев'яної іграшки. Короткі відомості з історії виникнення української народної іграшки. Призначення, види та конструктивні особливості дерев'яної іграшки. Види конструкційних матеріалів для виготовлення дерев'яної іграшки. Інструменти для обладнання для виготовлення дерев'яної іграшки. З'єднання деталей. Оздоблення дерев'яної іграшки. Правила безпечної роботи та санітарно-гігієнічні вимоги. Організація робочого місця. Вибір та виготовлення простої дерев'яної іграшки (яка складається з 1-3 деталей).	<i>Наводить</i> приклади різних видів дерев'яних іграшок; <i>добирає</i> конструкційні матеріали та інструменти для роботи; <i>обґрунтовує</i> підбір конструкційного матеріалу залежно від призначення виробу; <i>організує</i> робоче місце; <i>виготовляє</i> просту дерев'яну іграшку; <i>дотримується</i> правил безпечної праці під час виконання робіт.
2	11	Проектування і виготовлення дерев'яної іграшки. Пошук необхідної інформації для проекту. Вибір об'єкту проектування на основі зібраної інформації. Розроблення ескізного малюнка, шаблонів деталей виробу. Технологічна послідовність виготовлення виробу: виготовлення шаблонів; виготовлення деталей запланованого виробу; складання виробу; оздоблення виробу.	<i>Здійснює</i> пошук інформації; <i>вибирає</i> виріб для виготовлення; <i>виконує</i> розмічання деталей виробу за шаблоном; <i>виготовляє</i> шаблони та деталі іграшки; <i>виконує</i> складання деталей іграшки; <i>оздоблює</i> дерев'яну іграшку; <i>дотримується</i> правил безпечної праці під час виготовлення дерев'яної іграшки.
3	1	Презентація виготовлених виробів.	<i>Здійснює</i> оцінку виготовленого виробу. <i>Презентує</i> виріб.

Синхронізація програм

Предмет	Тема	Завдання за предметами	Очікуваний результат
Природознавство 5 клас	Розділ III. Земля – планета Сонячної системи. Тема 2. Планета земля як середовище життя організмів. Урок «Рослини».	Закріпити уявлення про рослини (дерева) особливості їх будови, різноманіття.	Вміє використовувати раніше набуті знання, зставляє й аналізує інформацію, бережливо ставиться до рослинного світу.
Біологія 6 клас	Тема 1. Клітина. Урок «Збільшувачі прилади. Мікроскоп».	Практично закріпити вміння використовувати мікроскоп для досліджень.	Демонструє розглядання клітини деревини.
Фізика 7 клас	Розділ 3. Взаємодія сил. Урок «Тертя. Сила тертя».	Довести до уявлення силу тертя в практичній діяльності.	Проводить досліди з речовинами з урахуванням їхніх фізичних властивостей.
Хімія 7 клас	Тема 1. Початкові хімічні поняття. Урок «Хімічні реакції та явища, що їх супроводжують»	Досліджувати хімічну реакцію зміни забарвлення, теплового ефекту під час випалювання по деревині.	Закріплює вміння проводити дослідження та випалювання по деревині.
Мистецтво 7 клас	Мистецтво у нашому житті. Українська народна іграшка	Застосовувати міжпредметні компетентності у процесі самореалізації.	Знає і розуміє вид декоративно-ужиткового мистецтва – народна іграшка

Орієнтовний перелік об'єктів праці

Іграшки, що зображують людей і тварин; іграшкові меблі; іграшки, що видають звуки; іграшкові транспортні засоби; іграшки з пристроями механічного характеру; іграшки-музичні інструменти.

Інструменти та обладнання

1. Олівець, лінійка, циркуль, копіювальний папір, шаблони.
2. Лобзик, ножівка, напилек, рашпіль, шліфувальний папір.
3. Фарби, морилка, лак.
4. Прилад для випалювання по деревині.

Матеріали

Фанера, деревина, шнурок, дріт.

Варіативний модуль «Технологія обробки деревини» (7-9 класи)

Пояснювальна записка

Зміст модуля передбачає ознайомлення учнів 7-9 класів з загальними відомостями про деревину як конструкційний матеріал, способи обробки деревини, технологією виконання операцій. Навчання проходить через проектно-технологічну діяльність здобувачів освіти. Вони вчать визначати завдання для виконання проекту, працюють з інформаційними джерелами, створюють банк ідей, проводять аналіз та систематизують інформацію, розробляють власні міні-проекти.

Теоретичні і практичні заняття передбачають залучення учнів до творчої діяльності: вибір об'єкту виготовлення самостійний вибір конструкції виробу, обґрунтування виробу, нескладні економічні розрахунки собівартості виробу, планування різних видів робіт, удосконалення обладнання, технологічного процесу, підвищення якості і продуктивності праці. Як результат роботи над змістом модуля, здобувачі освіти мають виконати та захистити проект.

Для реалізації змісту модуля в навчальному закладі мають бути відповідні умови. А саме, достатня кількість деревини різних порід (липа, груша, бук, дуб, береза, сосна), набір інструментів, верстати.

Під час виконання робіт необхідно приділяти увагу особистій гігієні, правилам безпечної праці, організації робочого місця та санітарно-гігієнічним вимогам.

Тематичний план

№ зп	Назва теми	Кількість годин
1	Основи вивчення матеріалів та способів їх обробки	4
2	Проектування і виготовлення виробу із деревини	10
3	Презентація та оцінка результатів проектно-діяльності	2
	Всього	16

Програма

№ зп	К-сть годин	Зміст навчального матеріалу	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
1	4	Загальні відомості про обробку деревини. Деревина як конструкційний матеріал та його вибір. Породи деревини. Технологічні властивості деревини. Піломатеріали. Вимоги до заготовок. Вплив фізичних та технологічних властивостей на вибір деревини для виготовлення різних виробів. Вади деревини. Технічне конструювання. Масштаб, типи ліній, нанесення розмірів, ескіз, креслення. Відомості про сучасні методи обробки деревини. Ознайомлення з технологією обробки деревини. Основні технологічні операції (розмічання, пиляння, різання, довбання, стругання, шліфування, свердління). Способи з'єднання деталей. Інструмент та пристрої для обробки деревини. Вимірний та розмічальний інструмент (столярний кутник, рейсмус тощо). Припуск на обробку. Вимоги до виробів із деревини (естетичні, економічні). Показники якості виробу (функціональність, естетичність, ергономічність, технологічність, економічність). Опоряджувальні роботи. Оцінювання якості роботи. Правила безпечної праці при роботі столярним інструментом. Організація робочого місця, санітарно-гігієнічні вимоги.	<i>Характеризує</i> деревину як конструкційний матеріал; <i>розрізняє</i> породи деревини; <i>визначає</i> вологість і твердість деревини; <i>складає</i> план роботи з виготовлення виробу; <i>здійснює</i> підготовку матеріалів до роботи; <i>виконує</i> розмічання заготовок із деревини; <i>розкриває</i> поняття технічного малюнка, ескізу, масштабу; <i>називає</i> види інструментів для вимірювання та розмічання, види опорядження; <i>обґрунтовує</i> добір конструкційних матеріалів залежно від призначення виробу; <i>виготовляє</i> виріб за зразком; <i>дотримується</i> правил безпечної праці, санітарно-гігієнічних вимог; <i>організовує</i> робоче місце.

2	10	<p>Проектування і виготовлення виробу із деревини. Постанова проблеми. Визначення завдань для виконання проєкту. Робота з інформаційними джерелами. Створення банку ідей. Аналіз та систематизація інформації. Методи проектування (метод фокальних об'єктів). Основні етапи проектування виробу: організаційно-підготовчий, конструкторський, технологічний, заключний). Розробка ескізу виробу. Виріб конструкційних матеріалів. Технологічний процес виготовлення проєктованого виробу. Опоряджувальні та оздоблювальні роботи. Контроль якості виробу. Догляд за виробом. Економічне обґрунтування виробу.</p>	<p><i>Використовує інформаційні джерела під час проектування виробу; вибирає та обґрунтовує конструкцію об'єкта проектування; використовує методи проектування та метод фокальних об'єктів під час визначення та обґрунтування конструкцій майбутнього виробу; складає план роботи з виконання проєкту та план проєктної діяльності; розробляє ескіз виробу; добирає матеріал, інструменти, пристосування; визначає спосіб кріплення заготовок, спосіб з'єднання деталей між собою та з основою виробу; виконує технічний малюнок, креслення виробу в масштабі та в натуральну величину; складає технологічну послідовність виготовлення виробу (плоских та об'ємних); добирає технологію обробки матеріалу; контролює розміри, якість виробу; дотримується правил безпечної праці, санітарно-гігієнічних вимог; організовує робоче місце під час виконання різних робіт; визначає собівартість виробу.</i></p>
3	2	<p>Презентація та оцінка результатів проєктної діяльності. Захист проєкту</p>	<p><i>Захищає проєкт; здійснює оцінку виготовленого виробу і процесу праці за загальними естетичними та функціональними показниками.</i></p>

Синхронізація програм

Предмет	Тема	Завдання за предметами	Очікуваний результат
Біологія 6 клас	Тема 3. Рослини. Корінь: будова, функції (поглинання води)	Виховувати розуміння важливості води для життя рослин (дерев).	Вміє використовувати раніше набуті знання, зіставляє й аналізує інформацію, бережливо ставиться до рослинного світу.
Фізика 8 клас	Розділ I. Теплові явища. Фізичні властивості деревини (вологість)	Визначати вологість деревини за формулою.	Проводить досліди з речовинами з урахуванням їхніх фізичних властивостей.
Хімія 7 клас	Тема 1. Початкові хімічні поняття. Урок «Хімічні реакції та явища, що їх супроводжують»	Досліджувати хімічну реакцію зміни забарвлення, теплового ефекту під час випалювання по деревині, покриття дерев'яного виробу барвниками, лаком.	Закріплює вміння проводити дослідження
Математика 6 клас	Тема 3. Відношення і пропорції. Масштаб.	Розуміти, що таке масштаб.	Виконує креслення в масштабі.
Математика 5 клас	Тема 1. Геометричні фігури і величини.	Знаходити на столярному кутнику прямий кут	Використовує столярний кутник для розмічання деталей виробу.
Математика	Задача на знаходження собівартості виробу.	Закріпити вміння розв'язування математичних задач для вирішення практичних завдань.	Використовує знання з математики в практичній діяльності.
Мистецтво 5 клас	Музики як вид мистецтва. Музичні інструменти	Проявляти допитливість у процесі пізнання музики.	Знає і розуміє особливості українських народних інструментів

Орієнтовний перелік об'єктів праці

Свічник, іграшки, інструменти для шкільної майстерні, підставки під квіти чи книги, предмети ужиткового призначення, макети музичних інструментів, макети транспортних засобів.

Інструменти та обладнання

Олівець, лінійка, циркуль, ножівки, напилек, рашпіль, шліфувальний папір, фарби, морилка, лак, пензлі, шурупверт, електролобзик, дріль, лобзик, молоток, струбцини., тиски.

Матеріали

Деревина (липа, груша, бук, дуб, береза, сосна), фанера, ДСП, ДВП.

ЛІТЕРАТУРА

1. Білоус О., Старчук З. Школа писанкарства: Навчально-методичні рекомендації. – К. : РВЦ КПОО, 2005. – 44 с.

2. Белкіна Е.В, Поліщук А.А., Константинова О.В., Марчук Ж.С., Очеретяна Н.В., Федорук О.К., Шаповалова Н.Є., Шибанова А.Т. Навчальна програма для загальноосвітніх навчальних закладів «Образотворче мистецтво» (5-7 класи).

3. Демиденко Т.М. Підготовка майбутніх учителів трудового навчання до інноваційної педагогічної діяльності : автореф. дис. канд. пед. наук : 13.00.04 \ Луган. нац. пед. ун-т ім. Т. Шевченка / Т. М. Демиденко. – Луганська, 2004. – 24 с.

4. Карамов О. Організація музейних студій в умовах взаємодії академічної і неформальної освіти / Олексій Карамов // Вісник Львівського університету. Серія педаг. – 2009. – Вип. 25. – Ч. 2. – С. 195-200.

5. Концепція розвитку природничо-математичної освіти (STEM-освіти). (Електронний ресурс).

6. Навчальна програма. Трудове навчання. 5-9 класи. Нова редакція. Лист МОН України від 27.08.10 № 1/11-8205

7. Павленко В.В. Креативність: сутність, структура, закономірності формування і розвиток / В.В. Павленко // Педагогічна освіта: Теорія і практика. Педагогіка. Психологія : зб. наук. праць / Київ, ун-т ім. Б. Грінченка / редкол. : Огневюк В.О., Хоружа Л.Л. (та ін). – Київ, 2015. – Вип. – 23. – С. 15-21.

8. Програма з трудового навчання для загальноосвітніх закладів. – К. – 2005.

Безкорвайна О. В.,

*учитель вищої категорії, звання «старший вчитель»,
заступник керівника Лебединського закладу
загальної середньої освіти I-III ступенів №7
Лебединської міської ради Сумської області
olgabes2573@gmail.com*

СУЧАСНІ МЕТОДИ ТА ПРИЙОМИ НА УРОКАХ ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ ЯК ВАГОМИЙ ЧИННИК РОЗВИТКУ ОБДАРОВАНОЇ ОСОБИСТОСТІ

Анотація. У статті визначено компетентності здобувачів освіти у процесі вивчення зарубіжної літератури, представлено практичний аспект використання інформаційно-комунікативних технологій та інтерактивних форм роботи для формування предметних та ключових компетентностей на уроках зарубіжної літератури. Автором розкрито теоретичний та практичний аспекти використання сучасних методів та прийомів на уроках зарубіжної літератури, озброєння школярів вміннями і навиками саморозвитку творчої особистості, яке значною мірою вирішується шляхом упровадження нових технологій організації процесу навчання та виховання.

Ключові слова: компетентнісний підхід, сучасні методи та прийоми, інформаційно-комунікативні технології, інтерактивні форми роботи, предметні та ключові компетентності

Annotation. The article presents the main student's competencies in a process of learning the foreign literature at school, describes practical aspects of informational technologies usage and interactive forms for developing subject and key competencies at foreign literature lessons. The author reveals the theoretical and practical aspects of using modern methods and techniques at lessons of foreign literature, equipping students with skills and abilities of creative personality development, which is mainly solved by introducing new technologies for teaching and education.

Key words: competence approach, modern methodology, informational technologies, interactive forms of work, subject and key competencies.

Ключовою ідеєю освіти на сучасному етапі в українській державі є гуманізація, адже гуманітарна освіта є засобом і сферою формування державного етносу, розвитку особистості як найвищої цінності суспільства. Уроки зарубіжної літератури – це сходинки до пізнання духовної скарбниці людства. Розкриваючи духовне, література відкриває вічне, невмируще. Сьогодні в умовах гуманізації навчання особистісно-орієнтований підхід до навчання та виховання трансформується у компетентнісний підхід, але у центрі уваги залишається особистість учня. Оновленому суспільству потрібні фахівці, які можуть самостійно мислити, здатні до самореалізації на основі об'єктивної самооцінки.

Компетентнісний підхід до навчання реалізується в сучасній освіті поряд з традиційними та інноваційними підходами. Проблема вдосконалення системи освіти шляхом упровадження компетентнісного підходу активно обговорюється у педагогіці. Розв'язання окресленої проблеми представлено в працях А.Л. Андреева, І.О. Зимньої, А.В. Хуторського, О.І. Пометун, О.В. Овчарук та інших вітчизняних і закордонних дидактів. Змістовно-діяльнісний підхід до навчання вимагає створення дидактичних та психологічних умов для зацікавленості здобувачів освіти процесом навчання. Головними завданнями навчання є розвиток творчості та загальнокультурного світогляду

учнів; формування головних навичок мовно-розумової діяльності та міжособистісного спілкування. Для реалізації цих завдань необхідно створити такі умови, за яких учні не будуть пасивними слухачами, а будуть брати активну участь у освітньому процесі. Сьогодення потребує від людини не тільки певної суми знань, умінь та навичок, а, що найважливіше, вміння самостійно здобувати й використовувати на практиці нові знання, вміння співпрацювати, спілкуватися, адаптуватися до нових обставин, знаходити шляхи вирішення життєвих проблем. Класифікацією та характеристикою сучасних методів та прийомів займалися В.П. Андрущенко, І.А. Зязюн, В.Г. Кремінь, В.І. Луговий, О.В. Сухомлинська, В.Д. Шадріков та інші. Як засвідчує аналіз літературних джерел, проблема використання на уроках сучасних методів і прийомів у вивченні зарубіжної літератури ще недостатньо розроблена та впроваджується на практиці.

Яким же насправді має бути сучасний урок? Як підвищити його ефективність? Що в ньому сьогодні найвизначальніше? Ці та інші питання хвилюють сьогодні багатьох учителів літератури. Удосконалення уроків літератури в школі – завжди актуальна проблема.

Освіта сьогодні переходить до компетентісно спрямованої, тобто до способів застосування знань і умінь на практиці. У наш час проблема компетенцій потрапила до освіти та зайняла в ній головуюче місце, що пов'язується з інформаційним вибухом останнього десятиріччя та змінами, які відбулися внаслідок використання інформаційних технологій, швидкого впровадження наукових розробок не лише в економічну сферу, але й у повсякденне життя людей.

Компетенція (лат. *competentia* – «коло питань») – це сукупність знань, умінь та навичок, які необхідні для конкретної роботи; здатність та готовність ефективно застосовувати знання на практиці, у конкретній ситуації. «Компетентна у певній області людина володіє відповідними знаннями та здібностями, які дозволяють їй обґрунтовано судити про цю область та ефективно діяти в ній» [9]. Компетенція повинна відповідати, по-перше, індивідуальним вимогам. По-друге, відповідати суспільним вимогам, тобто дозволяти отримувати суспільно значимі результати. І, по-третє, сприяти здійсненню практичної діяльності, тобто дозволяти оперативно вирішувати проблеми і завдання, які виникають [6]. Компетентісний підхід у навчанні – це формування здатності діяти в ситуації невизначеності при рішенні актуальних для учнів проблем. Він передбачає не засвоєння учнем окремих один від одного знань і умінь, а оволодіння ними в комплексі, адже мета розвитку компетенцій – допомогти дитині адаптуватися в соціальному світі.

О. Ісаєва зазначила, що для сучасного уроку зарубіжної літератури характерні чотири парадигми (концептуальні моделі освіти): особистісно орієнтована, читацькоцентрична, компетентісна і культурологічна [2]. Нова програма із зарубіжної літератури для 5-9 класів спрямовує роботу вчителя на розвиток **ключових компетентностей** (уміння вчитися, спілкуватися державною, рідною та іноземними мовами, інформаційно-комунікаційної, соціальної, громадянської, загальнокультурної), а також на формування **предметної літературної компетентності**, складниками якої є комунікативна, емоційно-ціннісна, літературознавча, загальнокультурна, компаративна та інші компетенції особистості.

Для формування та розвитку ключових освітніх та предметних компетенцій на уроках літератури доцільним є використання нестандартних уроків. Класифікація нестандартних уроків різна. Науковці дають підстави заявити, що форми уроків, які застосовуються в сучасній старшій школі є різноманітними: бінарні уроки; віршовані (римовані) уроки; інтегровані (міжпредметні) уроки; уроки-дискусії (урок-діалог, урок-диспут, урок запитань і відповідей, урок-засідання, урок-круглий стіл, урок-конгрес, урок-практикум, урок -прес-конференція, урок-проблемний стіл, урок-семінар, урок-суд, урок-телеміст); уроки-дослідження (урок-знайомство, урок-панорама ідей, урок-пошук, урок-самопізнання, урок «Слідство ведуть знатоки», урок «Що? Де? Коли?»); уроки-звіти (урок-аукціон, урок-залік, урок-захист, урок-інтерв'ю, урок-екзамен, урок-ерудит, урок-композиція, урок-концерт, урок-огляд знань, урок-презентація, урок-ярмарок); уроки-змагання (урок – брейнг-ринг, урок-вікторина, урок-КВД – конкурс винахідливих та допитливих, урок-КВК – конкурс веселих та кмітливих, урок-конкурс, урок-мозкова атака, урок-турнір); уроки-мандрівки (урок-екскурсія, урок-екскурсія, урок-марафон, урок-подорож); уроки – сюжетні замальовки (урок-віночок, урок-вечорниці, урок-драматизація, урок-казка, урок-картинна галерея, урок-ранок, урок-спектакль, урок-фестиваль, урок-усний журнал). Завдання педагога – не тільки чітко усвідомлювати мету кожного окремого уроку, а й розуміти важливість проведеного заняття як органічної ланки загального ланцюжка даної теми, розділу, курсу, циклу, всього навчально-виховного процесу.

Досить вагомою на уроках зарубіжної літератури є роль феномену гри, коли розвага переростає у навчання. Навчання у грі містить у собі багато різноманітних форм роботи : «Впізнай героя за його портретом...», «Впізнай героя за його реплікою...», «Впізнай автора...», «Впізнай твір за його початком...». Наприклад, вправа «Візитівка письменника» допомагає учням розвивати навички самостійного мислення та вміння узагальнювати вивчений матеріал. Працюючи над текстом

драматичних творів, можна запропонувати учням читання за ролями – прийом «Голоси літературних героїв». Спочатку вони мають уявити характер героя, його настрої у даній ситуації, а тоді спробувати відобразити це голосом, жестами, сценічною грою. Причому після виконання завдання, вчитель та інші учні можуть як погодитись з їхнім трактуванням, так і сперечатися. Прийом «У картинній галереї». Вчитель пропонує учням добрати малюнки, репродукції картин, ілюстрації до окремих епізодів художніх творів. На заняттях учні самі описують, який фрагмент вони зобразили. Це можуть бути репродукції художників або ілюстрації різних авторів до одного художнього твору, або взагалі тези, які мають уявлення про країну. У такому випадку учень або група мають довести вдалість свого вибору.

На всіх етапах уроку важливо використовувати інтерактивні методи, які за необхідності поєднуються з традиційними. Алгоритм інтерактивного навчання передбачає використання таких активних методів навчання як аналіз конкретних ситуацій, уведення в досліджувану проблему, визначення задачі, групова робота над ситуацією, групова дискусія, підсумкова бесіда.

Варто використовувати роботу в парах, у малих групах, використовувати інтерактивні прийоми «Коло ідей», «Акваріум», «Асоціація», «Мікрофон», «Навчаючи – навчаюсь», «Мозковий штурм», «Незакінчені речення», «Ажурна пилка», різних варіантів дискусійного навчання (дискусія, диспут, дебати) та вправ «Лови помилку», «Своя опора», «Передай крейду», «Свої приклади», «Дружня порада», «Створи символ», які вдало можна поєднати з традиційними формами роботи та з творчою діяльністю нестандартного спрямування: «виступ у суді», інтерв'ю з письменником чи героєм, виготовлення ілюстрацій до твору, вернісаж ідей, рольова гра, літературна гра та ін. Під час вивчення літератури можуть здійснюватися мікро- та макродіалоги. Метод «Мозковий штурм». Це ефективний метод колективного обговорення, пошук рішень, що спонукає учасників проявляти свою уяву та творчість, який досягається шляхом вільного вираження думок усіх учасників та учасниць, і допомагає знаходити кілька рішень по конкретній темі. Метод «Займи позицію». Цей метод допомагає проводити дискусію по спірній, суперечливій темі. Надає можливість висловитися кожному і кожній, продемонструвати різні думки по темі, обґрунтувати свою позицію або перейти на іншу позицію у будь – який час, якщо вас переконали, та назвати більш переконливі аргументи. Метод «Ток-шоу». Метою такої форми роботи є отримання навичок публічного виступу та дискутування. Учитель на цьому уроці є ведучим на ток-шоу. Ця форма роботи допоможе вам навчитися брати участь у загальних дискусіях, висловлювати та захищати власну позицію.

У сучасному освітньому просторі стали актуальними поняття «інформаційно-комунікаційних технологій», «медіаграмотність», «медіа-освіта», «мультимедіа». Реальність вимагає від системи освіти перебудови методів та форм навчання, які дозволять учневі гнучко адаптуватися до умов життя, що змінюються, володіти високим рівнем толерантності, пристосовувати отримані знання до власного життєвого простору. Медіаграмотність дозволяє людині активно використовувати можливості інформаційного поля телебачення, радіо, відео, кінематографа, преси, Інтернету, розвиває критичне мислення. Використання інформаційно-комунікаційних технологій під час уроків зарубіжної літератури та при підготовці до них забезпечує різноманітність робіт на усіх етапах навчання: при поясненні нового матеріалу (демонстраційно-енциклопедичні програми, презентації Power Point), при закріпленні, повторенні (тренінги, проміжні тестування, спілкування через електронну пошту, у чаті, телеконференції); в самостійній роботі учнів (різноманітні навчальні програми, електронні підручники, посібники; самостійний пошук матеріалів, робота над проектами), під час проведення контролю знань, умінь і навичок (тестування, створення Web-сторінок, захист проектів, дистанційне спілкування через електронну пошту, Інтернет-семінари, Інтернет-олімпіади тощо). Інформаційні технології варто використовувати з 5 класу, бо якраз у дітей цього віку ефективність засвоєння матеріалу дуже залежить від його візуалізації. Вони люблять працювати з ілюстраціями, слухати музику, заповнювати таблиці чи схеми, аналізувати уривки фільмів. Через презентацію вони краще сприймають складні теоретичні поняття, тому що акцент робиться на яскравості графіки й анімації. Спеціальні відеоефекти «оживляють» обов'язковий для вивчення матеріал, а якщо його подавати в ігровій формі, то це буде сприяти їх глибшому засвоєнню.

Крізь призму діяльності учня необхідно переосмислити саму структуру навчально-виховного процесу, перейти до вирішення проблеми розвитку та реалізації творчих здібностей кожного школяра. Перебудова навчально-виховного процесу передбачає певну переорієнтацію функцій учителя. Різко зменшується питома вага його виконавчої діяльності на уроці і, відповідно, зростає функція організаційна. Це, в свою чергу, вимагає глибокого оволодіння педагогічною технологією, вмінням прогнозувати в деталях діяльність кожного учня. Лише за цієї умови вчитель зможе повноцінно включати учня в діяльність як свого «партнера».

Отже, навчальний процес слід будувати так, щоб сприяти свідомій співучасті особистості, яка освоює предмет, у відтворенні його по змісту. Нинішній спосіб викладання зарубіжної літератури має створити умови для духовного самовдосконалення, самореалізації і самоутвердження дитини. Учитель

словесності повинен будувати педагогічний процес не за принципом інформаційного повідомлення від суб'єкта до об'єкта в жанрі монологу, а діалогізації. Таким чином, процес навчання не автоматичне вкладання певного матеріалу в голову студента. Потрібна його напружена розумова робота, активна участь в цьому процесі, чого можна досягти тільки за допомогою інтерактивного навчання та компетентнісного підходу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Богосвятська А. І. Методика компетентнісного викладання на уроках літератури. Зарубіжна література в школах України. – 2012. – № 7-8.
2. Ісаєва О. Про основні парадигми шкільної літературної освіти // Всесвітня література в СНЗУ. – 2011. – № 1.
3. Хуторской А.В. Ключевые компетенции как компонент личностно-ориентированной парадигмы образования // Народное образование –2003. – №2.
4. Сафарян С. Формування компетентної особистості починати з себе // Всесвітня література в середніх навчальних закладах України. – 2011. – № 1.
5. Мельник А.О. Ігри на уроках зарубіжної літератури. Всесвітня література в середніх навчальних закладах України.-2005.-№6.
6. Ніколенко О.М. Вивчення зарубіжної літератури.-Х.:Веста,2003.
7. Пометун О.І., Пироженко Л.В. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання.-К.: А.С.К.,2003.
8. Пуліна Г.О. Складні теми зарубіжної літератури.-ВАТ «Дніпронкіга»,2006.
9. Сиротенко Г.О. Сучасний урок: інтерактивні технології навчання.-Х.:Основа,2003.
- 10.http://zarlit19.blogspot.com/2014/12/blog-post_74.html
- 11.http://confcontact.com/2013_04_11/42_Solyar.htm

Беляєва Ольга Сергіївна,

Ph.D.,

здобувач магістратури за спеціальністю 053 «Психологія»

Вінницький соціально-економічний інститут Університету «Україна»,

практичний психолог

ВСП «Барський фаховий коледж

транспорту та будівництва

Національного транспортного університету»

olgabel2424@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1965-8510>

РОЗУМОВИЙ РОЗВИТОК ТА ЕМОЦІЙНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЯК НЕВІД'ЄМНІ СКЛАДОВІ ФЕНОМЕНА ОБДАРОВАНОСТІ

Анотація. Стаття присвячена вивченню основних складових понять «обдарованість», «розумові здібності», «емоційний інтелект». Визначено основні відмінності між значеннями таких категорій як «емоційний коефіцієнт» (EQ) та «коефіцієнт розумового розвитку» (IQ). Наголошено, що опиратися на результати тесту на вимірювання рівня IQ, що вказує на міркування або логічні здібності людини порівняно зі статистичною нормою, та рівня EQ, що визначає рівень емоційного інтелекту людини, не є об'єктивним. Доведено, що розумовий розвиток та емоційний інтелект є невід'ємними складовими феномену обдарованості. Приведені основні правила розвитку дитячого мозку за Т. Черніговською.

Ключові слова: психологія, інтелект, емоційний інтелект, розумовий розвиток, обдарованість, гнучкі навички

Abstract. The article is devoted to the study of the main components of the concepts of «giftedness», «mental abilities», «emotional intelligence». The main differences between the values of such categories as «emotional coefficient» (EQ) and «mental development coefficient» (IQ) are identified. It is emphasized that relying on the results of a test to measure the level of IQ, which indicates reasoning or logical abilities of a person compared to the statistical norm, and the level of EQ, which determines the level of emotional intelligence of a person, is not objective. Mental development and emotional intelligence have been shown to be integral components of the giftedness phenomenon. The basic rules of children's brain development according to T. Chernihovska are given.

Key words: psychology, intelligence, emotional intelligence, mental development, talent, soft skills.

Постановка проблеми. Будь яка дитина, що переступає поріг навчального закладу потенційно є обдарованою. На вчителів молодших класів лягає велика відповідальність виявити і розвинути бажання дитини до навчання, творчості, праці. Заслуговує уваги те, що український освітній процес поступово переходить на шлях врахування індивідуально-психологічних особливостей розвитку особистості. Великий вклад у розвиток обдарованих дітей здійснюють школи-ліцеї. Не варто відкидати той фактор, що на даному етапі розвитку людства є неймовірно багато можливостей, ресурсів, джерел для розвитку інтелекту усіх, хто цього бажає. Проте не кожний навчальний заклад може відзначитись тим, що розвиває у дітей емоційний інтелект, усвідомленість власних потреб та удосконалюють, як називають, *soft skills*. На нашу думку, розумовий розвиток та емоційний інтелект є невід'ємними складовими феномена обдарованості.

Аналіз досліджень та публікацій. Питання феномену обдарованості висвітлені у працях таких науковців, як Н. М. Завгородня [11], Є. А. Подольська та Ю. В. Єременко [5].

Емоційний інтелект та основні фактори, що впливають його формування розглянули Західними вченими, які розробили концепції емоційного інтелекту, були: П. Саловей, Дж. Мейер, Д. Карузо, Г. Гарднер, Р. Бар-Он, С. Хейн, Р. Купер, А. Саваф, Х. Вайсбах, У. Дакс, К. Кеннон, Дж. Готтман та ін. «Книга, яка змінює уявлення про те, що означає бути розумним» – слова, з яких почав висвітлення результатів власного дослідження Д. Гоулман у роботі «Емоційний інтелект».

Емоційну складову особистості досліджували зарубіжні педагоги-класики такі, як І. Герbart, Я. Коменський, Дж. Локк, І. Песталоцці, Ж. Руссо та вітчизняні педагоги: І. Бех, Г. Ващенко, А. Макаренко, С. Русова, В. Сухомлинський, К. Ушинський.

Теоретико-методологічні підходи до проблеми співвідношення інтелектуального й емоційного розглядали у своїх роботах Б.Г. Ананьєв, Т.В. Давиденко [3], А.О. Клименко [4], О.М. Леонтьєв, В.М. Мясіщев, С.Л. Рубінштейн, О.К. Тихомиров та ін. Зокрема, видатний психолог Л.С. Виготський виділяв серед найважливіших питань психології проблему єдності афекту та інтелекту [2].

Праці даних науковців стали основою для нашого дослідження.

Мета статті. З'ясувати різницю між категоріями «розумові здібності» та «емоційний інтелект». Визначити доцільність тестів на вимірювання даних показників.

Виклад основного матеріалу.

Поняття «інтелектуальна обдарованість» тісно пов'язано з поняттям «інтелектуальні здібності». Так, інтелект кожної окремої людини є індивідуальною системою його розумових здібностей і виражається в діяльності, точніше, в уміннях, які відображаються в діяльності. За діяльністю, а за певних умов за її наслідками можна судити про інтелектуальні здібності і протікання розумових процесів у людини. Однак рівень окремих здібностей особистості ще не засвідчує рівень її інтелектуального розвитку в цілому. Н. М. Завгородня вважає, що інтелектуальні (розумові) здібності – здатність ефективно виконувати інтелектуальну роботу, яка потребує тривалої пізнавальної напруги. Це потребує інтенсивної уваги до об'єктів спостереження, запам'ятовування, аналізу і синтезу, узагальнення тощо. Розвиток здібностей у контексті організації розумової діяльності означає виконання різних видів праці з дотриманням умов, що можуть забезпечити максимальну її продуктивність при найменшій затраті енергії [1, 11].

Дослідивши феномен обдарованості, Є. А. Подольська та Ю. В. Єременко [5] виділили його сфери і ознаки:

- інтелектуальна сфера: гострота мислення, спостережливість і виняткова пам'ять, допитливість, виняткові здібності до вирішення задач;
 - сфера академічних досягнень: у читанні – багатий словниковий запас і складні синтаксичні структури, розуміння прочитаного; в математиці – інтерес до обчислень, вимірювань, упорядкування предметів; в природознавстві – здібностей до класифікації, інтерес до походження і функцій предметів, до природно-наукових дослідів та експериментів, розуміння причинно-наслідкових зв'язків;
 - творчість (креативність): допитливість, незалежність, винахідливість, здатність продукувати оригінальні ідеї і знаходити оригінальний результат; творчо обдаровані діти нерідко мають ряд поведінкових характеристик, які їх виділяють і які іноді викликають аж ніяк не позитивні емоції у вчителів і оточуючих людей: відсутність уваги до умовностей і авторитетів, велика незалежність в судженнях, тонке почуття гумору, відсутність уваги до порядку і організації роботи, яскраво виражений темперамент;
 - спілкування та лідерство: легка пристосовуваність до нових ситуацій, здатність генерувати ідеї в ході вирішення завдань, ініціативність, готовність прийняти на себе відповідальність;
 - сфера художньої діяльності: в образотворчому мистецтві – інтерес до візуальної інформації, задоволеність від своїх художніх занять, оригінальне використання засобів художньої виразності; в музиці – чуттєве реагування на характер і настрій музики, здатність повторювати ритм, задоволення від співу;
 - рухова сфера: хороша зорово-моторна координація, широкий діапазон руху, здатність утримувати рівновагу, володіння тілом при маневруванні, хороший рівень розвитку основних рухових навичок [5].
- Проте, на нашу думку, невід'ємною складовою феномена обдарованості є і емоційний інтелект.

Емоційний інтелект – це здатність людини розуміти як свої, так і емоції оточення, адекватно на них реагувати і керувати їхніми проявами.

За теорією Р. Бар-Она, емоційний інтелект визначається як сукупність найрізноманітніших здібностей, які забезпечують можливість успішно діяти в будь-яких ситуаціях. Вчений виділив 5 субкомпонентів, які характеризують структуру емоційного інтелекту:

- саморозуміння (усвідомлення власних емоцій, впевненість у собі, самоповага, самоактуалізація);
- комунікативний потенціал (емпатія, соціальна відповідальність);
- власне адаптаційні здібності (вміння вирішувати проблеми, долати труднощі, емоційна лабільність);
- антистресовий потенціал (стійкість до стресів, самоконтроль);
- загальний настрій (оптимістичність).

Між дослідниками досі не знайдено консенсусу: що важливіше людині для досягнення успіху в житті? Рівень IQ, що вказує на міркування або логічні здібності людини порівняно зі статистичною нормою, чи високий рівень EQ, що визначає рівень емоційного інтелекту людини. Емоційний коефіцієнт (EQ – еквалайзер) показує на скільки людина здатна розуміти свої емоції разом з емоціями іншої людини, коефіцієнт розумового розвитку (IQ) вказує на рівень інтелекту людини. Деякі вчені взагалі спростовують ефективність тестів на визначення даних показників [8, 9].

Основні відмінності між IQ та EQ детально пояснюються в наступних пунктах:

1. Рівень емоційного інтелекту особистості визначається стандартизованим тестом, що визначає здібності людини розуміти свої емоції та управляти ними позитивно та розуміти емоції інших, IQ також визначається стандартизованим тестом, але визначає він ступінь логічного мислення особистості.

2. Академічний успіх людини залежить від IQ, тоді як EQ визначає успіх людини в реальному житті.

3. EQ вимірює соціальні та емоційні компетенції або здібності розпізнавати свої власні емоційні прояви та емоції інших. Навпаки, IQ вимірює академічні компетенції особистості та її здібності мислити логічно. На відміну від IQ емоційний інтелект не є вродженим та його можна розвивати.

4. Людина з високим рівнем EQ добре розпізнає, контролює та висловлює свої емоції, а також сприймає та оцінює емоції інших. Коли ж ми говоримо про людину з високим рівнем інтелекту, то тут йдеться про інше, а саме про набуття, розуміння та використання знань, логічне та абстрактне мислення.

5. Високий рівень емоційного інтелекту зазвичай притаманний лідерам, керівникам, людям, що приймають та можуть впоратись із соціальними викликами. IQ визначає людей з високим рівнем інтелекту, із здоровим глуздом, та таких, що не бояться ментальних викликів [3, 6].

Основні відмінності згруповано у табл. 1.

Таблиця 1

Порівняльна характеристика між категоріями «Емоційний коефіцієнт (EQ – еквалайзер)» та «Коефіцієнт розумового розвитку (IQ)»

Основа для порівняння	Характеристика	
	IQ	EQ
Позначення коефіцієнта		
Назва	Коефіцієнт розумового розвитку	Емоційний коефіцієнт – еквалайзер
Значення	показник, що отримують за допомогою стандартизованого тесту інтелекту, що визначається як частка між розумовим та хронологічним віком людини	показник рівня емоційного інтелекту людини представлений балами, що отримують за допомогою стандартизованого тесту, який полягає у розмежуванні між різними почуттями, емоціями
Термін введено науковцем	Вільям Штерн	Даніель Гоулман
Сфера	Оцінка когнітивних можливостей людини мислити та міркувати	Емоційний інтелект
Здатність	Вивчати, розуміти та впроваджувати знання, логічні міркування та абстрактне мислення.	Розпізнавати, контролювати та виражати власні емоції, сприймати та оцінювати чужі емоції.

Джерело: сформовано автором з використанням [6].

Рівень IQ та EQ відмінний у різних людей. Особистість може мати високий рівень IQ, але низький рівень еквалайзера і навпаки. Тому методи перевірки IQ та EQ також відрізняються [6]. Раніше емоційний інтелект не вважався настільки важливою якістю як IQ, особливо на робочому місці. Цінилась якість виконання роботи, наскільки добре виконуються накази. Тобто єдине, що важило для працівників – так це реактивний стиль поведінки. А менеджери мали лише вміння приймати розумні рішення та керувати робітниками. Але часи змінилися, і ми вже бачимо емоційний інтелект як щось дуже важливе, і це стосується як особистого, так і професійного успіху [3].

У своїй книзі Д. Гоулман описує інцидент, коли школяр-відмінник розстріляв своїх однолітків, не впоравшись із гнівом. Подібна ситуація нещодавно сталася і в Москві [7]. Школяр, що вчився на «відмінно», претендував на закінчення школи із золотою медаллю, готувався до вступу до ЗВО, був переможцем і призером різноманітних олімпіад, застрелив двох людей. Тож Д. Гоулман вказує, що розвинений емоційний інтелект є необхідною складовою успішності особистості.

Існує ряд програм, та онлайн тренінгів щодо підвищення рівня емоційного інтелекту. Зокрема на сайті Академії бізнесу [10] запропонована програма розвитку емоційного інтелекту, що складається з 10 годин та включає такі пункти:

Природа емоційного інтелекту. Як все влаштовано?

- Особливості будови людського мозку, «емоціо» і «раціо».
- Складові емоційного інтелекту.
- Розвиток емоційного інтелекту: вигоди і результат.
- Підвищення самосвідомості
- Емоції як основний елемент емоційного інтелекту.
- Базові емоції та їх призначення.
- Формування емоційного словника.
- Удосконалення навичок саморегуляції.
- Деструктивний прояв гніву та альтернативна поведінка: цивілізований вихід емоцій.
- Інструменти самоконтролю: «Зараз – завтра – завжди».
- Модель цивілізованого вираження емоцій.
- Робота з установками.
- Підтримка ресурсного стану.
- Соціальна чуйність: вміння розуміти і приймати емоції інших.
- Що таке емпатія?
- Як проявити емпатію та допомогти іншому змінити його емоційний стан?
- Формування навички вираження емпатії [10].

На нашу думку, подібні програми є актуальними, проте індивідуальними.

Отже, розумовий розвиток та емоційний інтелект є невід'ємними складовими феномену обдарованості. Також важливі моменти розвитку обдарованих дітей наводить Т. Черніговська, вказуючи, що «творчі люди навчаються самі і починають це робити дуже рано. Свої незвичайні ідеї, свої відкриття вони ніколи не вважають чимось екстраординарним. Це для них звичайнісінька і очевидна річ. Вони часто не розуміють, у чому, власне, полягає їхня заслуга, якщо все так очевидно. У таких людей, як правило, неприємності в школі, велика їх частина розумніші, ніж вчителі. Вони, звичайно, не знають того, що знають вчителі, але вони можуть бути розумнішими. І тому потрапляють в дуже складну ситуацію, опиняючись під тиском суспільства» [9].

Також т. Черніговська визначає основні правила, «як навчити мозок вчитися», основними з яких є:

1. Не починати вчити дитину занадто рано. Для дітей дуже важливо почати вчитися вчасно. Головна біда сучасної дитини в марнославстві батьків. Адже навіть або кому потрібно, щоб дитина читала у два роки? Вона у два роки ще не може цього робити. Її мозок до цього не готовий. Якщо ви його надресируете – вона, звісно, буде і читати, і, може, навіть писати, але у нас з вами задача навчити вчитися.

Взагалі, у дітей нерівномірний темп розвитку. Є такий термін – «вік шкільної зрілості». Він визначається так: одній дитині 7 років і іншій теж 7 років, але одна йде в школу, тому що її мозок до цього готовий, а іншій треба ще півтора року вдома з ведмедиком гратися і тільки потім сідати за парту. За офіційними даними, у нас більше 40% дітей мають труднощі з читанням і письмом після закінчення початкової школи. І навіть в 7 класі є ті, хто погано читає. У таких дітей вся когнітивна міць мозку йде на те, щоб продертися через літери. Тому якщо навіть дитина і прочитав текст, то зрозуміти сенс сил вже не вистачило, і будь-яке питання по темі поставить її в глухий кут.

1. Розвивати дрібну моторику.

Перед вчителем стоїть дуже складне завдання: адже він знаходиться на межі між людиною, яка писала і читала звичайні книги, і людиною, яка читає гіпертексти, писати не вміє взагалі, має справу з іконками і навіть не набирає тексти. Важливо розуміти, що це – інша людина і у неї інший мозок. Дорослим подобається цей інший мозок, і батьки впевнені, що ніякої небезпеки в цьому немає. А вона є. Якщо маленька дитина, прийшовши в школу, не вчиться письма, звикаючи до дрібних філігранних рухів ручки, якщо в дитячому саду вона нічого не ліпить, не вирізає ножицями, не перебирає бісер, то у неї дрібна моторика не виробляється. А це саме те, що впливає на мовні функції. Якщо не розвивати у дитини дрібну моторику, то її мозок не працюватиме.

2. Слухати музику і привчати до цього дітей.

Сучасні нейронауки активно вивчають мозок в той час, коли на нього впливає музика. Коли музика

бере участь у розвитку людини в ранньому віці, це сильно впливає на структуру і якість нейронної мережі. Коли людина сприймає мову, відбувається дуже складна обробка фізичного сигналу. Вухо слухає, а чує мозок. Коли дитина навчається музиці, вона звикає звертати увагу на дрібні деталі, відрізняти звуки і тривалості. І саме в цей час відбувається формування унікальної нейронної мережі.

3. Не дозволяти мозку лінуватися.

Якщо дитина відзначається «вдалим» набором генів, то цього все одно не достатньо для успішної реалізації її потенційних можливостей. Від бабусі може дістатися чудовий рояль steinway, але на ньому треба вчитися грати. Тож мозок необхідно розвивати, формувати, налаштовувати, постійно створювати когнітивного навантаження. Т. Черніговська зазначає, що людині має бути зрозуміло, що якби шекспір, моцарт, пушкін та інші видатні діячі мистецтва спробували б здати зно чи тест на іq, вони б його провалили. Це свідчить про те, що тест не дає об'єктивної оцінки обдарованості особистості. В геніальності моцарта сумніватись не можливо.

4. Не заточувати дітей тільки під зно.

Є така карикатура, на ній зображені тварини, які мають залізити на дерево: мавпа, рибка і слон. Різні істоти, деякі з яких в принципі вилізти на дерево не можуть. Однак це саме те, що пропонує сучасна система освіти. Якщо ми хочемо виховувати творців, то ця система – найгірше, що можна було придумати.

5. Вчити хлопчиків і дівчаток по-різному.

Говорити з хлопчиками потрібно коротко і конкретно. Для максимального ефекту вони повинні бути залучені в активну діяльність, їм просто не можна сидіти спокійно. Їхню енергію варто направити в мирне русло, дати вихід, при чому прямо під час занять. Необхідно дати їм простір і можливість рухатися, ставити більше реальних завдань, придумувати змагання. Ще їх обов'язково потрібно хвалити за будь-яку дрібницю.

Дівчата ж люблять працювати в групі, їм потрібен контакт. Вони можуть допомагати вчителю. Дівчаток не треба оберегати від падінь і забруднень, вони повинні відчувати «контрольований ризик».

6. Робити перерви.

Вважається, що забувати, відволікатися, робити перерви під час виконання завдань – погано. Це не так. Такі дії дають можливість мозку укласти, засвоїти отриману інформацію. Найкраще, що можна зробити, якщо щось потрібно терміново вивчити прямо до завтрашнього дня, це прочитати зараз і швидко лягти спати. Основна робота мозку відбувається під час сну.

7. Не боятися помилок. Та й хто скаже, що таке помилка? Уважний індивідуальний підхід може з двічника зробити відмінника. Завдяки геніальним зусиллям вчителів розвивалися таланти, якими сьогодні захоплюється світ (як наприклад – леонардо да вінчі) [8].

Висновки.

Отже, діти з високими розумовими можливостями характеризуються загальними особливостями, які мають враховуватися вчителями та вихователями, до яких віднесемо: гостроту мислення (здатність швидко схоплювати зміст основних принципів, понять, положень); виняткову пам'ять; спостережливість (здатність помічати деталі явища, міркувати і намагатися їх пояснити); виражену і різнобічну допитливість; довготривалі заняття однією справою (потреба зосереджуватися на тих аспектах проблеми, які особливо зацікавили, прагнення розібратися в них); легкість у навчанні, вміння добре викладати свої думки; демонстрацію здібностей до практичного здобуття знань; виняткові здібності до розв'язання задач. Разом із тим діти можуть проявляти стурбованість, тривожність у зв'язку зі своєю несхожістю з однолітками [1]. Крім того, обдаровані діти володіють високим ступенем самоусвідомлення, саморегуляції, мотивації та емпатії. Тож розумовий розвиток та емоційний інтелект є невід'ємними складовими феномену обдарованості.

Визначено, що опиратися на результати тесту на вимірювання рівня IQ, що вказує на міркування або логічні здібності людини порівняно зі статистичною нормою, та рівня EQ, що визначає рівень емоційного інтелекту людини, не є об'єктивним. Обов'язковим є врахування індивідуально-психологічних особливостей розвитку особистості.

ЛІТЕРАТУРА

1. Антонова О. Є. Інтелектуальні здібності у структурі обдарованості особистості. Навчання і виховання обдарованої дитини: теорія і практика: зб. наук. пр. – Випуск 5 / за ред. І.С. Волощука. Київ : Інформаційні системи, 2011. С. 137-144. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/8334>.
2. Выготский Л.С. Мышление и речь : собр. соч. : в 6 т. Москва : Педагогика, 1982. Т.2. С.5-361.
3. Давиденко Т. В. Емоційний інтелект як базова складова професійного успіху. Інституційний репозитарій Державного вищого навчального закладу «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана». 2010. № 4. URL: https://ir.kneu.edu.ua/bitstream/handle/2010/33679/smkmo_20_4.pdf.
4. Клименко А. О. Шляхи розвитку емоційного інтелекту учасників освітнього процесу. Логос. 2020. № 15. URL: <https://www.ukrlogos.in.ua/10.11232-2663-4139.15.30.html>.

5. Подольська Є. А., Єременко Ю. В. Обдарованість як наукове поняття та соціально-психологічний феномен. Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна. Серія «Соціологічні дослідження сучасного суспільства: методологія, теорія, методи». 2016. № 36. С. 103-107. URL: <https://periodicals.karazin.ua/ssms/article/view/6544>.

6. Різниця між IQ та EQ. Вебсайт : Living-in-belgium. 2021. URL: <https://uk.living-in-belgium.com/difference-between-iq-and-eq-924>.

7. Стрілянина в московській школі № 263 Вебсайт Вікіпедія. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki>.

8. Черніговська Т. В. Головна біда сучасної дитини – в марнославстві батьків. Вебсайт: Кома. URL: <https://coma.in.ua/31167>.

9. Черніговська Т. В. Можна народитися Моцартом, але ніколи ним не стати. Вебсайт: Кома. URL: <https://coma.in.ua/34834>.

10. <https://eacademyukraine.com/eq>

11. Завгородня Н. М. Педагогічні умови соціалізації обдарованих учнів у навчально-виховному середовищі загальноосвітнього навчального закладу : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.05 «Соціальна педагогіка». Київ, 2006. 22 с.

Бельська Н. А.,

Ст.науковий співробітник

Інституту обдарованої дитини НАПН України

orolongos@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0697-3973>

ОСОБЛИВОСТІ ЕМОЦІЙНО-ЦІННІСНОЇ СФЕРИ ОСОБИСТОСТІ ЛІЦЕЇСТІВ З ОЗНАКАМИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНО-АКАДЕМІЧНОЇ ОБДАРОВАНОСТІ (У КОНТЕКСТІ ТИПОЛОГІЇ Б. ДОДОНОВА)

У роботі представлено результати дослідження емоційно-ціннісної структури особистості старшокласників з ознаками інтелектуально-академічної обдарованості. Встановлено, що обдаровані діти мають більш виражену потребу в емоційному насиченні, частіше і глибше відчують альтруїстичні, глористичні, праксичні, романтичні, ліричні та естетичні емоції. Одночасно вони значно меншою мірою відчують нудьгу і негативні емоції, пов'язані з проблемами у спілкуванні та внутрішніми конфліктами. Отримані результати свідчать на користь сприятливого впливу дослідницької та творчої діяльності на позитивній настрій та загальний емоційно-психологічний стан підлітків.

Ключові слова: обдарованість, емоції, потреба в емоційному насиченні, психологічне благополуччя.

The paper presents the results of a study of the emotional-value structure of the personality of high school students with signs of intellectual giftedness. It has been established that gifted children have a more pronounced need for emotional saturation, more often and deeper experience altruistic, gloric, praxical, romantic, lyrical and aesthetic emotions. At the same time, they experience boredom and negative emotions associated with communication problems and internal conflicts to a significantly lesser extent. The results obtained testify in favor of the beneficial effect of research and creative activity on the positive attitude and general emotional and psychological health of this group of children.

Key words: giftedness, emotion, the need for emotional saturation, psychological well-being.

Обдарованість – складне системне утворення, що включає безліч відносно автономних складових, кожна з яких робить свій внесок в реалізацію творчого потенціалу особистості. Однією з таких складових, на нашу думку, є емоційна сфера обдарованої особистості.

Слід зазначити, що екскурс в історію питання свідчить про високу дискусійність даної тези, оскільки, як і раніше, у багатьох випадках на рівні не тільки повсякденної, а й наукової свідомості емоції протиставляються інтелекту, значущість якого у прояві обдарованості не викликає сумнівів у психологів.

Проте вже David Wechsler, автор одного з найвідоміших тестів інтелекту, розділив здібності людини на «інтелектуальні» і «неінтелектуальні». До останніх він відніс афективні, особистісні та соціальні здібності, відмітивши при цьому, що саме вони є визначальними для прогнозу життєвого успіху особистості [за: 6]

Ще більшою мірою акцентував роль емоцій у структурі обдарованості Howard Gardner, включивши до своєї моделі «множинного інтелекту» внутрішньоособистісний і міжособистісний інтелект, кожен із яких нерозривно пов'язаний з емоційністю особистості [2]. У 1988 Рувен Бар-Он запроваджує поняття

емоційного інтелекту (EQ), за аналогією з IQ, а робота П. Саловея і Дж. Майєра «Emotional Intelligence» (1990) сформувала сучасне розуміння цього психологічного феномена [7].

І таким чином, традиційне на даний момент трактування емоційного інтелекту представлено в синтезі 4-х здібностей: *сприйняття* (здатність розпізнавати емоції за невербальними маркерами, а також розпізнавати власні емоції); *використання* (здатність активувати у собі креативність, спираючись на емоції як чинник мотивації); *розуміння* (здатність розуміти причину емоції та її амбівалентність, передбачати її подальшу динаміку); *управління* (здатність приборкувати чи спрямовувати емоції, своїх та інших людей задля досягнення поставленої мети).

Однак з «поля зору» даного підходу до розуміння емоційної сфери особистості випадає змістовний аспект почуттів, що переживаються. Що, які саме емоції найчастіше у тих чи інших ситуаціях відчуває та чи інша людина? І чи становлять цінність для обдарованої особистості емоції? Якщо так – то які?

У спробі вирішити цю проблему радянський психолог Б.Додонов, автор теорії емоційної спрямованості особистості в роботі «Емоції як цінність» [3], виділяючи *автономну потребу особистості в емоційному насиченні*, представив свою типологію емоцій, у якій виділив 11 їх категорій: альтруїстичні, комунікативні, практичні, глористичні, пугнічні, романтичні, естетичні, ліричні, акізитивні, гедоністичні, гностичні.

Нижче наведено описання змісту кожної з даної категорій.

1. **Альтруїстичні емоції** виникають на основі потреби у сприянні, допомозі, заступництві іншим людям, у бажанні приносити людям радість та щастя. Вони виявляються у переживанні почуття турботи і занепокоєння за долю будь-кого, у співпереживанні радості та удачі іншого, у почуттях ніжності, розчулення, відданості, участі, жалю.

2. **Комунікативні емоції** виникають на основі потреби у спілкуванні, прагнення мати друга, співчуваючого співрозмовника задля можливості ділитися думками, враженнями тощо. Це почуття – симпатії, прихильності, поваги до когось, вдячності, обоження когось, бажання заслужити схвалення від близьких і шанованих людей.

3. **Глоричні емоції** (від лат. gloria—«слава») пов'язані з потребою в самоствердженні, славі, в прагненні завоювати визнання, пошану. Вони виникають при реальному чи уявному «пожинанні лаврів», коли людина стає предметом загальної уваги та захоплення. Проявляють себе ці емоції у почутті враженого самолюбства та бажанні взяти реванш, у приємному лоскотанні самолюбства, у почутті гордості, переваги, у задоволенні тим, що людина ніби виросла у своїх очах.

4. **Практичні емоції** виникають у зв'язку з діяльністю, її успішністю чи неуспішністю, бажанням досягти успіху в роботі, наявністю труднощів. Б. Додонов пов'яже їхню появу з «рефлексом мети», за І. П. Павловим. Виражаються ці емоції у почутті напруги, захопленості роботою, у милуванні результатами своєї праці, у приємній втомі, у задоволенні, «що день минув даремно».

5. **Пугнічні емоції** (від лат. pugna – боротьба) – пов'язані з потребою у подоланні небезпеки, на основі якої виникає інтерес до боротьби. Це спрага гострих відчуттів, захоплення небезпекою, ризиком, почуття спортивного азарту, «спортивна агресія», гранична мобілізація своїх можливостей.

6. **Романтичні емоції** пов'язані з прагненням до всього незвичайного, таємничого, незвіданого. Виявляються в очікуванні «світлого дива», в «привабливому почутті далі (далечини)», у почутті «особливої значущості того, що відбувається; в почутті «зловісно-таємничого».

7. **Гностичні емоції** (від грец. Gnosis – знання) – або «інтелектуальні почуття». Пов'язані не просто із потребою в отриманні будь-якої нової інформації, а із потребою у «когнітивній гармонії». Суть цієї гармонії в тому, щоб у новому, невідомому відшукати знайоме, звичне, зрозуміле, проникнути в сутність явища, наводячи таким чином всю наявну інформацію до «спільного знаменника». Типова ситуація, яка збуджує ці емоції – це проблемна ситуація. Виявляються ці емоції в «почутті здивування», «почутті ясності або невизначеності», у прагненні «подолати протиріччя у власних міркуваннях, привести все в систему», у почутті «припущення, близькості рішення», у «радісті відкриття істини».

8. **Естетичні емоції**. З погляду Б. Додонова, не будь-яке сприйняття витвору мистецтва викликає естетичні емоції. Виявляються естетичні емоції у «насолоді красою», у «почутті витонченого, граціозного», «піднесеного або величного», в «почутті хвилюючого драматизму», у переживанні, яке сприймається яка «солодкий біль».

9. Різновидом естетичних емоцій є **Ліричні почуття** – почуття «світлого смутку та задумливості», зворушеності, гіркувато-приємного почуття самотності, насолоди спогадів про минуле.

10. **Гедоністичні емоції** пов'язані із задоволенням потреби у тілесному та душевному комфорті. Виражаються ці емоції в насолоді приємними фізичними відчуттями «від смачної їжі, тепла, сонця тощо», у почутті безтурботності, безпечності, розслабленості; в «солодких ліношах»; в легкій ейфорії, в хтивості.

11. **Акізитивні емоції** (від франц. acquisition – придбання) виникають у зв'язку з інтересом та задоволенням від накопичення, колекціонування, придбання речей. Виявляються у радості з нагоди придбання нової речі, збільшення своєї колекції, у приємному почутті при огляді своїх накопичень тощо.

Ця типологія в контексті дослідницької роботи у сфері психології обдарованості викликає особливий інтерес, оскільки емоції, які виділені Б. Додоновим, можливо, набувають статус «сполучної ланки» між універсальними потребами *Homo sapiens* та особливими цінностями найбільш обдарованих його представників.

Мета роботи. Метою нашої роботи є виявлення змісту емоційно-ціннісних уподобань підлітків з ознаками інтелектуально-академічної обдарованості.

Вибірки. Вибірку дослідження склали 199 хлопців (68 учасників 3-го етапу конкурсу МАНУ як експериментальна група + 131 члени контрольної групи) та 232 дівчини (150 учасників 3-го етапу конкурсу МАНУ як експериментальна група + 82 учасниці контрольної групи). Включення школярів-учасників конкурсу-захисту МАНУ до категорії дітей «з ознаками інтелектуальної обдарованості» обумовлено: 1) наявністю їх безумовних досягнень на шляху до останнього (республіканського) етапу, 2) результатами наших попередніх досліджень, які встановили факт значущої представленості серед призерів конкурсу високо креативних підлітків [1]. Висока креативність, в свою чергу, свідчить про наявність рівня інтелекту, який не тільки не поступається середньостатистичному, але, зазвичай, перевершує його [5].

Метод дослідження. Результати, які було отримано при дослідженні емоційно-ціннісних сфер особистості випробуваних двох груп (учасники МАН та члени контрольної групи) зіставлялися на основі t-критерію Стьюдента для незалежних вибірок.

Інструментарій. Дослідження проводилося за допомогою модифікованої нами методики емоційної спрямованості Б.Додонова, представленої в [4].

Наша модифікація полягала у введенні трьох додаткових категорій емоцій – «моральних», «негативних міжособистісних», «негативних внутрішньоособистісних». Конструкт «нудьга» було віднесено до категорії «дефіцитарні емоції» (для врівноваження з іншими шкалами тесту оцінка у ньому множиться на 6).

У шкалу моральних емоцій було включено такі конструкти: «Почуття сорому (або докори сумління)»; «Почуття провини»; «Великодушність, готовність пробачити незаслужено нанесену образу»; «Почуття обов'язку»; «Почуття відповідальності»; «Тривога про те, що вчинки і справи можуть розходитися з морально-етичними нормами».

У шкалу «неприємних внутрішньоособистісних» емоцій були включені наступні конструкти: «Тривога (або страх)»; «Почуття, що власне життя проживається неправильно (безглуздо)»; «Почуття приниженості або власної нікчемності»; «Почуття покинутості, власної непотрібності»; «Ревнощі»; «Огида».

Результати та їх обговорення.

Порівняльний аналіз отриманих результатів проводився відповідно до статі досліджуваних.

1. Результати групи хлопців (МАН + КГ) представлено у таблиці 1.

Таблиця 1.

Результати дослідження відмінностей у структурі емоційної сфери у хлопців експериментальної (МАН) та контрольної груп

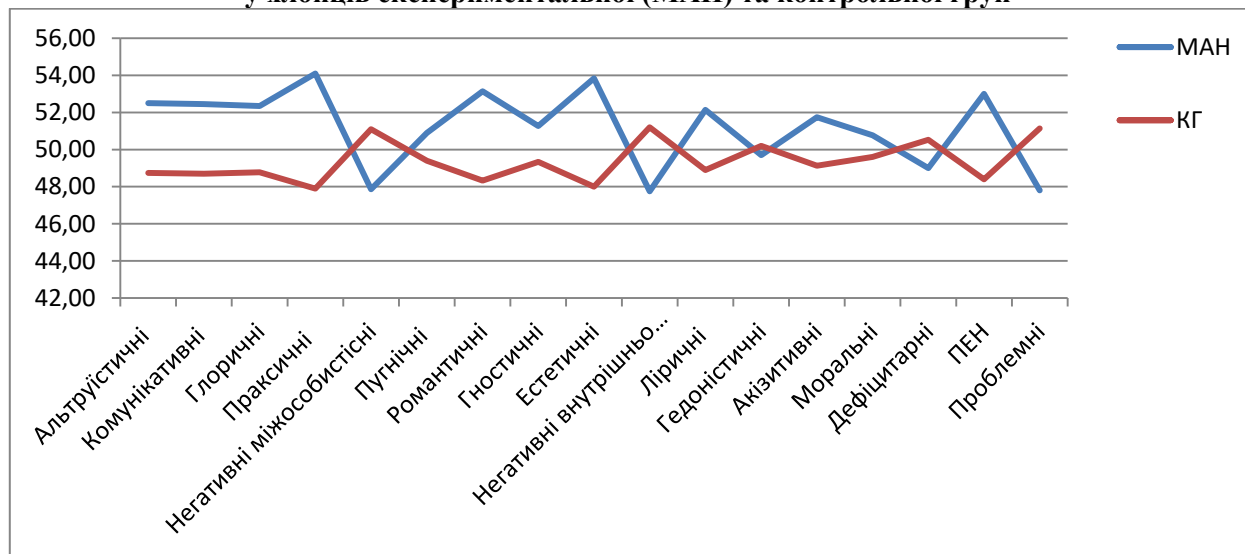
Емоції	група	Середнє значення показника	Середньо квадратичне відхилення	t-критерій	Рівень значущості
Альтруїстичні	МАН	15,93	4,58	2,55	0,012
	КГ	14,1	5,00		
Комунікативні	МАН	18,25	4,87	2,53	0,012
	КГ	16,34	5,1		
Глоричні	МАН	15,6	5,4	2,4	0,017
	КГ	13,6	5,52		
Практичні	МАН	18,93	4,24	4,3	0,000
	КГ	16,2	4,26		
Негативні міжособистісні	МАН	9	4,65	-2,2	0,025
	КГ	10,65	5,3		
Пугнічні (боротьби)	МАН	14,57	4,74	1	0,309
	КГ	13,78	5,43		
Романтичні	МАН	14,23	4,54	3,3	0,001
	КГ	12,0	4,41		
Гностичні	МАН	16,63	3,84	1,3	0,2
	КГ	15,82	4,38		
Естетичні	МАН	16,38	4,67	4,0	0,000
	КГ	13,46	5,1		
Негативні внутрішньо особистісні	МАН	8,35	4,54	-2,3	0,015
	КГ	10,2	5,55		
Ліричні	МАН	13,9	3,8	2,2	0,024
	КГ	12,7	4,58		
Гедоністичні	МАН	14,15	4,25	-0,36	0,717

Акзитивні	КГ	14,5	4,92	1,75	0,054
	МАН	16,15	5,14		
Моральні	КГ	14,44	7,37	0,22	0,413
	МАН	14,22	3,74		
Дефіцитарні	МАН	11,82	6,47	-1,1	0,272
	КГ	13,22	8		
Потреба в емоційній насиченості	МАН	188,9	38,43	3,15	0,002
	КГ	170,4	39,67		
«Проблемні» емоції	МАН	29,18	11,7	-2,4	0,017
	КГ	33,76	14,54		

З метою візуального відстеження особливостей характеру профілів обох груп результати представлені також у графічному форматі.

Графік 1.

Графічно виражені результати дослідження відмінностей у структурі емоційної сфери у хлопців експериментальної (МАН) та контрольної груп

Таким чином, за результатами експерименту нам вдалося встановити наявність суттєвих (математично значущих) відмінностей у ступеня представленості тих чи інших емоцій у структурі особистості хлопців із ознаками обдарованості. Так, вони частіше ніж їхні однолітки з контрольної групи відчують – альтруїстичні, комунікативні, глористичні, праксічні, романтичні, естетичні та ліричні емоції. При цьому характер профілю вказує на те, що найбільша різниця відмінностей відзначається за шкалами праксічних (працьовитість), романтичних та естетичних емоцій (синтез яких найчастіше свідчить про високий творчий потенціал або про філософсько-естетичний склад особистості). У свою чергу, набагато меншою мірою для них є властивими переживання «проблемних» (тобто негативних міжособистісних, негативних внутрішньоособистісних та дефіцитарних) емоцій, що говорить про більше, ніж у КГ, психологічне благополуччя внутрішньоособистісного та міжособистісного простору цих підлітків. Нарешті, слід зазначити, що потреба в емоційному насиченні (ПЕН) у хлопчиків експериментальної групи також достовірно вища, ніж в контрольній групі, що свідчить на користь тези Б. Додонова про автономність цієї потреби та її високу значущість для успішної творчої реалізації.

2. Результати групи дівчаток (МАН + КГ) представлені у таблиці 2.

Таблиця 2.

Результати дослідження відмінностей у структурі емоційної сфери у дівчаток експериментальної (МАН) та контрольної груп

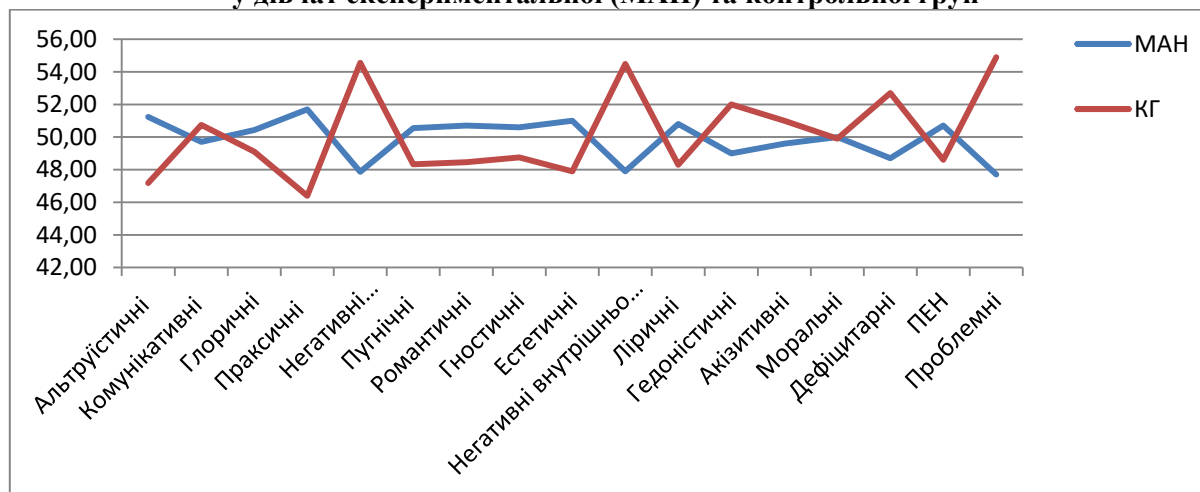
Емоції	група	Середнє значення показника	Середньо квадратичне відхилення	t-критерій	Рівень значущості
Альтруїстичні	МАН	17,55	4,27	2,99	0,003
	КГ	15,66	4,95		
Комунікативні	МАН	19,08	4,11	-0,73	0,466
	КГ	19,54	5,12		

Глоричні	МАН	14,6	4,99	0,88	0,38
	КГ	14	4,34		
Практичні	МАН	19,53	3,16	3,9	0,000
	КГ	17,53	3,62		
Негативні міжособистісні	МАН	7,75	4	-5,0	0,000
	КГ	10,89	5,23		
Пугнічні (боротьби)	МАН	12,87	4,22	1,3	0,195
	КГ	12,1	4,7		
Романтичні	МАН	14,42	4,26	1,62	0,107
	КГ	13,43	4,47		
Гностичні	МАН	16,77	3,94	1,28	0,202
	КГ	16,08	3,6		
Естетичні	МАН	17,6	5	1,78	0,064
	КГ	16,38	4,44		
Негативні внутрішньоособистісні	МАН	8,98	5,35	-4,94	0,000
	КГ	12,85	6		
Ліричні	МАН	14,9	4,13	1,7	0,087
	КГ	13,94	4		
Гедоністичні	МАН	14	4,17	-2,34	0,02
	КГ	15,35	3,92		
Акзитивні	МАН	14,3	5,7	-1,0	0,304
	КГ	15,16	6,64		
Моральні	МАН	15,3	3,84	0,12	0,906
	КГ	15,2	4,56		
Дефіцитарні	МАН	10,7	6,2	-2,9	0,004
	КГ	13,38	7,2		
Потреба в емоційній насиченості	МАН	190,92	32,35	1,4	0,162
	КГ	184,36	33,5		
«Проблемні» емоції	МАН	27,45	11,97	-5,0	0,000
	КГ	37,12	14,48		

З метою візуального відстеження особливостей характеру профілів обох груп, результати представлені також у графічному форматі.

Графік 2.

Графічно виражені результати дослідження відмінностей у структурі емоційної сфери у дівчат експериментальної (МАН) та контрольної груп

Як ми бачимо, між дівчатами обох груп також спостерігається ряд достовірних відмінностей в ступеню представленості тих чи інших емоцій у структурі особистості, хоча й меншою мірою. Так, дівчата з ознаками інтелектуально-академічної обдарованості достовірно частіше, ніж їхні однолітки з контрольної групи, відчувають альтруїстичні, практичні, естетичні (на рівні статистичної тенденції) емоції. При цьому для потенційно обдарованих дівчаток набагато меншу значущість мають гедоністичні емоції, що пов'язані із задоволенням фізичних потреб та прагненням до комфорту. Характер профілю вказує на те, що найбільший розкид відмінностей спостерігається на шкалах практичних (задоволення від роботи + націленість на її результат) та альтруїстичних переживань.

Так само, як у попередньому випадку, набагато меншою мірою обдарованим дівчаткам властиві переживання «проблемних» (тобто негативних міжособистісних і негативних внутрішньоособистісних) емоцій, що також говорить на користь їх більшої психологічної гармонії.

Водночас слід зазначити, що потреба в емоційному насиченні (ПЕН) у дівчат обох груп практично не відрізняється. Імовірно це вказує на те, що засоби задоволення даної потреби у дівчаток (і в майбутньому у жінок) не обов'язково пов'язані з інтелектуальною і творчою роботою і прагненням виразити себе саме в цих видах активності. Однак, також слід відзначити, що дівчата контрольної групи (тобто дівчата, які майже не проявляють себе в складній інтелектуальній діяльності) значно частіше відчувають нудьгу, що може вказувати на дефіцит необхідних їм для повного психологічного благополуччя емоцій, а отже, на додатковий фактор внутрішньої незадоволеності.

ВИСНОВКИ

Отже, ми встановили такі факти.

1. Підлітки експериментальної групи (МАН, хлопці та дівчата) більш альтруїстичні, ніж однолітки з контрольної групи. Зокрема, це означає, що вони високо емпатичні, схильні до співпереживання та прояву турботи, ніжності чи жалю, здатні радіти вдачі інших людей; віддані близьким.

2. В обох групах учасників конкурсу МАН відзначається високий статус позитивного модусу практичних емоцій, що виникають при виконанні будь-якої діяльності, що свідчить про працьовитість, цілеспрямованість, прагнення реалізовувати задуми та плани та досягати якомога успішніших результатів у будь-якій роботі.

3. Так само школярі експериментальної групи мають більш ліричний, ніж в КГ, склад особистості, частіше і глибше відчувають естетичні емоції, що виявляються в переживанні задоволенні від краси, у прагненні до пошуку її, в «почутті витонченого, граціозного», «піднесеного або величнього», у почутті «хвилюючого драматизму».

4. Хлопці з групи МАН порівняно з однолітками з КГ більш честолюбні, прагнуть здобути популярність, стати предметом захоплення, схильні до пошуку визнання їх оточуючими як неординарних людей. Відрізняє їх також романтична спрямованість інтересів, пов'язаних із прагненням до всього незвичайного, таємничого, незвіданого.

5. Дівчатка з контрольної групи значно більшою мірою прагнуть до гедоністичних переживань, пов'язаних із задоволенням потреби в тілесному і душевному комфорті (насолада приємними фізичними відчуттями від смачної їжі, тепла, сонця тощо, почутті безтурботності і розслабленості, легкої ейфорії). Водночас вони частіше відчувають нудьгу, брак сильних відчуттів і вражень, пов'язаних, скоріше за все, з нешироким колом інтересів або їх недостатньою глибиною.

6. Школярі з ознаками обдарованості відрізняються більш високим рівнем психологічного благополуччя, що проявляється в меншій частоті та глибині переживання ними негативних емоцій (образа, ворожість, гнів, тривога, ревності, заздрість, почуття власної незначущості, елементи невротичних та депресивних реакцій) порівняно з однолітками контрольної групи, що свідчить про сприятливий вплив дослідницької та творчої діяльності на позитивній настрої та загальний психологічний стан підлітків.

Резюме. Таким чином нам вдалося виявити специфіку емоційної сфери особистості підлітка з ознаками інтелектуально-академічної обдарованості, яка може розглядатися як особливий, змістовний компонент емоційного інтелекту. Це дозволяє спиратися на типологію Б.Додонова та його методику емоційної спрямованості особистості при здійсненні ідентифікації обдарованих дітей як на додатковий (неосновний) діагностичний інструмент.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бельская Н.А. Экспериментальное исследование уровня креативности детей-участников конкурса-защиты исследовательских работ Малой академии наук (2010 г.): Матеріали науково-практичного семінару «Особистісні інтелектуальні якості обдарованого учня у підлітковому віці» 21 січня 2011 р. Київ. 2011. С.96-101

2. Гарднер Г. Структура разума. Теория множественного интеллекта.

3. URL: <http://maxima-library.org/mob/b/510668>

4. Додонов Б.И. Эмоция как ценность. Москва: Политиздат, 1978. 272 с.

5. Додонов Б.И. Классификация эмоций при исследовании эмоциональной направленности личности. Вопросы психологии. 1975. № 6. С.21-33

6. Дружинин В.Н. Диагностика общих познавательных способностей. Сборник статей «Психология одарённости: проблемы, структура, показатели». Киев: Украинский центр творчества детей и юношества, 1996. С.5-11.

7. Emotional Intelligence: What it is and Why it Matters. URL:https://www.eiconsortium.org/reports/what_is_emotional_intelligence.html (дата звернення: 1.11.2021)

8. Mayer J.D., Salovey P., Caruso D.R. Models of emotional intelligence // R.J. Sternberg (ed.). Handbook of human intelligence (2nd ed.). New York: Cambridge University Press, 2000. P. 396–422

ІДЕНТИФІКАЦІЯ ОБДАРОВАНОСТІ ДІТЕЙ У ЗАКЛАДАХ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Анотація. Виявлення обдарованих дітей була і залишається складною психолого-педагогічною задачею. В Україні й досі не створена єдина система пошуку й відбору обдарованих дітей. Стаття присвячена аналізу основних підходів до пошуку, виявлення та діагностики обдарованих дітей. Наведено проблеми, які заважають коректній ідентифікації обдарованих дітей.

Ключові слова: обдарованість, обдаровані дошкільнята, діагностика обдарованості, педагогічна підтримка обдарованих.

Identifying gifted children has been and remains a difficult psychological and pedagogical task. Ukraine still does not have a single system for finding and selecting gifted children. The article is devoted to the analysis of the main approaches to the search, identification and diagnosis of gifted children. Problems that prevent the correct identification of gifted children are presented.

Key words: giftedness, gifted preschoolers, giftedness diagnosis, pedagogical support of gifted people.

Виявлення обдарованих дітей – тривалий процес, пов'язаний з аналізом розвитку конкретної дитини, тому діагностичні процедури мають проводитися декілька разів протягом навчання в закладі дошкільної освіти. Розуміння складових обдарованості можуть допомогти ідентифікувати потенційно обдарованих дітей. Вони включають задатки, схильності, інтереси, допитливість, швидкість у засвоєнні нової інформації, схильність до постійних порівнянь, прояв загального інтелекту, наполегливість, творчість, інтуїцію, здібності до вироблення особистісних стратегій і тактик під час розв'язання загальних та нових проблем тощо. Ефективна ідентифікація обдарованості у вигляді будь-якої одноразової процедури тестування неможлива. Тож замість одномоментного відбору обдарованих дітей необхідно спрямовувати зусилля на поступовий, поетапний пошук обдарованих дошкільнят у процесі їх навчання за спеціальними програмами, або у процесі індивідуалізованої освіти.

Різним аспектам обдарованості, питанням діагностики обдарованості, соціальнопедагогічної підтримки обдарованої особистості присвятили свої дослідження як вітчизняні, так і зарубіжні педагоги й психологи, серед яких В. Алфімов, О. Антонова, Д. Богоявленська, О. Музика, О. Кульчицька, Н. Лейтес, О. Матюшкін, В. Рубцов, Б. Теплов, В. Юркевич, Дж. Гілфорд, Дж. Равен, Дж. Рензулі та ін. Проте в Україні й досі не створена єдина система пошуку й відбору обдарованих дітей.

Витоки дитячої обдарованості та її розвитку в період дошкільного дитинства більш послідовно вивчали колективи співробітників лабораторії здібностей і творчості НДІ дошкільного виховання АПН СРСР (пізніше Інституту дошкільної освіти та сімейного виховання РАО) під керівництвом Л.А. Венгера [1]. На початку 1990-х років за результатами досліджень розвитку розумової обдарованості в дошкільному віці сформульовано основні положення, в яких відображено специфіку освітньої роботи з такими дошкільниками. За вихідну було використано модель опосередкованого розвитку психіки дитини, відповідно зміст поняття «обдарованість» вчені ототожнювали з поняттям «здібності» [1]. Під «обдарованістю» дослідники розуміли високий рівень розвитку здібностей дитини зі стійкими її проявами впродовж тривалого періоду життя з вираженою пізнавальною мотивацією. Здібності вони потрактовували як універсальні орієнтувальні дії в довкіллі за допомогою засобів, специфічних для дошкільників. На відміну від знань, умінь і навичок, здібності мають неперехідне значення. Відповідно до означеної концепції обдарованості саме високий рівень їх розвитку дозволяє обдарованій дитині швидко орієнтуватися у будь-якому новому завданні, чітко бачити його умови, виокремлювати суттєві відношення, знаходити шляхи його розв'язання у зв'язку зі зміною умов, створювати задуми нових творчих проєктів.

Існує декілька хибних уявлень про діагностику дитячої обдарованості, навіть серед освітян. На жаль, через відсутність спеціальної підготовки у вихователів закладів дошкільної освіти застосовується стереотипний підхід до ідентифікації обдарованості, коли вона асоціюється з рівнем розвитку пізнавальних процесів або підготовленістю дитини, яка відображає кількість вкладених зусиль батьків. У цьому випадку діти, які мають задатки та потенційну обдарованість, залишаються поза увагою педагогів та фахівців.

Інша точка зору, яка також заважає коректній ідентифікації обдарованих дітей, полягає в тому, що вважається, що діагностикою мають займатися виключно фахівці-психологи, отже це є суто психологічна проблема. Насправді проблема пошуку, виявлення та діагностики обдарованості – це психолого-педагогічна проблема, яка має вирішуватися спільними зусиллями педагогів, психологів та батьків.

Якщо звернутися до зарубіжного досвіду, то як правило, виявлення обдарованих дітей знаходиться в компетенції експертів (психологів, педагогів або вчених), які використовують стандартизовані тести. Інформація, яку надають батьки, вітається та обов'язково враховується в процесі ідентифікації обдарованості. Спеціалізовані садочки можуть мати свої власні критерії ідентифікації обдарованості, втім, у більшості країн використовуються психологічні тести (тести IQ, особистісні тести).

Складність пошуку та ідентифікації обдарованих дітей посилює наявність рівнів прояву обдарованості, які виділяють психологи:

- актуальна (сформована) обдарованість, високі здібності, які яскраво проявляються в тій чи іншій діяльності; як правило, більшістю дослідників тільки діти з такими проявами і зараховуються до категорії «обдаровані»;

- потенційна (нерозвинена) обдарованість – це той випадок, коли високі здібності існують в потенційній формі, і для їх розвитку необхідні сприятливі умови;

- замаскована (прихована) обдарованість – високі здібності, не помічені невідповідними дорослими (педагоги, психологи, батьки та ін.); маскування здібностей буває навмисним або ситуативним, коли, наприклад, діти соромляться бути «не як усі» в групі, де бути розумним – це бути «білою вороною», через що вони «ховають» свої здібності (Юркевич, 2010).

При виявленні обдарованих дітей необхідно застосовувати комплексний підхід. У цьому може бути задіяним широкий спектр різноманітних методів.

Можна сформулювати такі критерії виявлення обдарованих дітей:

- комплексний характер оцінювання різних сторін поведінки й діяльності дитини, що дозволить використовувати різні джерела інформації та охопити максимально широкий спектр його здібностей;

- тривалість ідентифікації (розгорнутий у часі нагляд за поведінкою даної дитини у різних ситуаціях);

- аналіз її поведінки у сферах діяльності, які якнайкраще відповідають його уподобанням та інтересам (включення дитини на спеціально організовані предметно-ігрові заняття, залучення їх у різноманітні форми відповідної предметної діяльності тощо);

- підключення для оцінювання обдарованої дитини експертів, фахівців вищої кваліфікації у відповідній предметній галузі.

- оцінка ознак обдарованості дитини, яка відповідає рівню її психічного розвитку і враховує зони найближчого розвитку (зокрема, з урахуванням організації певного освітнього середовища з вибудовуванням для даної дитини індивідуальної траєкторії навчання);

- переважна опора на такі методи діагностики, як: спостереження, розмова, експертні оцінки педагогів та батьків, природний експеримент.

Слід сказати, що наявні методи ідентифікації обдарованості дуже складні, вимагають високої кваліфікації і рівня навчання дослідника. Отже, проблема виявлення обдарованих дітей достатньо складна й вимагає залучення фахівців високої кваліфікації різноманітних галузей.

Діагностика обдарованості, як правило, починається з діагностичних процедур та методів, які спрямовані на раннє виявлення у дітей здібностей та нахилів. Вона має бути поетапною та комплексною, що включає оцінювання різних аспектів поведінки та діяльності дитини, використання декількох джерел інформації та професійні тестові методики. Поетапність передбачає перехід від загальних характеристик та висновків до детального, глибокого аналізу сфер обдарованості особистості.

Психолого-педагогічна наука накопичила багато інструментів і методів ідентифікації обдарованих дітей, серед яких тести інтелекту, тести досягнень, тести здібностей, тести креативності, інтерв'ю, спостереження та експертна оцінка. Проте, тести інтелекту та експертна оцінка були серед найбільш часто використовуваних інструментів для ідентифікації протягом майже усього минулого століття. Коли ідентифікація розглядається як процес, перший етап починається з номінації. Номінація – це процес ідентифікації, який здійснюється з урахуванням індивідуальних критеріїв. Педагоги в групі виконують важливе завдання в цьому процесі, спостерігаючи за дітьми своїх груп і виділяючи з них обдарованих для подальшого обстеження психологами або фахівцями в галузі обдарованості відповідно до їх поведінкових характеристик. Також в цьому процесі активно задіяні батьки, які беруть участь в первинній ідентифікації через анкетування. Виявлення обдарованих дітей – тривалий процес, пов'язаний з аналізом розвитку конкретної дитини, тому діагностичні процедури мають проводитися декілька разів протягом навчання в закладі дошкільної освіти. Часто у дітей, які в ранньому дитинстві не мають ознак обдарованості, можуть з дорослішанням проявлятися високі і навіть видатні здібності. Незважаючи на суб'єктивність первинної ідентифікації, ігнорування такого методу ідентифікації обдарованих дітей педагогами та батьками може спричинити те, що більшість дошкільників, які навчаються в закладах освіти, можуть залишатися поза увагою фахівців, які опікуються педагогічною підтримкою обдарованих дітей. Нереалізовані природні здібності можна вважати прихованою обдарованістю.

В. Моляко виділяє такі складові обдарованості, які можуть допомогти ідентифікувати потенційно обдарованих дітей [2]:

- задатки, схильності, що виявляються у підвищеній чутливості, певній вибірковості, перевагах, а також у динамічності психічних процесів;
- інтереси, їхня спрямованість, частота та систематичність прояву, домінування пізнавальних процесів;
- допитливість, прагнення до створення нового, схильність до розв'язання та пошуку проблем;
- швидкість у засвоєнні нової інформації;
- схильність до постійних порівнянь, зіставлень, вироблення еталонів для подальшого відбору;
- прояв загального інтелекту;
- засвоєння, розуміння, швидкість оцінок та вибору способів розв'язання, адекватність дій, емоційне забарвлення окремих процесів, емоційне ставлення, вплив почуттів на суб'єктивне оцінювання, вибір, перевага тощо;
- наполегливість, цілеспрямованість, рішучість, працьовитість, систематичність у діяльності, сміливе прийняття рішень;
- творчість – уміння комбінувати, знаходити аналогії;
- схильність до зміни варіантів, економічність у рішеннях, раціональне використання засобів, часу тощо;
- інтуїція;
- схильність до надшвидких оцінок, рішень, прогнозів; швидке оволодіння вміннями, навичками, прийомами, оволодіння технікою діяльності, ремісничою майстерністю;
- здібності до вироблення особистісних стратегій і тактик під час розв'язання загальних та нових проблем, завдань, пошук виходу зі складних, нестандартних, екстремальних ситуацій тощо (Моляко, 2005).

Раннє виявлення обдарованості здійснюють в основному батьки та вихователі завдяки спостереженню за дитиною. За тлумаченням В.Рибалки (2016), спостереження за проявами обдарованості – це «один із найважливіших у роботі психолога і педагога методів дослідження, що полягає у цілеспрямованому, зумовленому певними завданнями сприйманні психологічних проявів обдарованості в процесі поведінки та творчої діяльності людини» [3, с. 311].

Спостереження має відповідати вимогам: мати мету; бути об'єктивним, повторюваним; воно повинно бути фактологічним, без аналізу, інтерпретацій, висновків та гіпотез; воно має поєднуватися з іншими діагностичними методами. Успішність застосування цього методу залежить від розуміння спостерігачем критеріїв оцінки зовнішніх проявів обдарованості, які проявляються у спілкуванні, спрямованості особистості, рисах характеру, інтелектуальних можливостях, мотивації і т.ін.

Окрім спостереження, використовуються такі методи виявлення обдарованих дітей:

- експертне оцінювання поведінки дітей суб'єктами педагогічної підтримки, тобто педагогами (думки вихователів, як первинний етап виявлення обдарованих дітей показали свою ефективність в таких країнах, як Англія, США, Сінгапур, і включені там в систему ідентифікації обдарованих дітей);
- опитування батьків, з метою не стільки виявлення їх думки про здібності їхніх дітей (вони, часто мають суто суб'єктивний характер), скільки отримання реальної інформації про діяльність дитини в позашкільний час;
- створення банків обдарованих дітей;
- проведення експериментальних занять за спеціальними програмами, залучення дітей до ігрових та предметно-орієнтованих занять;
- вивчення продуктів творчої діяльності дітей;
- організація інтелектуальних конкурсів, турнірів, спортивних змагань і т. ін.;
- проведення діагностичного дослідження з використанням різних психологічних методик.

Після накопичення достатнього масиву даних, фахівець (психолог або спеціаліст в галузі обдарованості) їх інтерпретує, складає психологічний портрет та прогнозує розвиток здібностей та творчого потенціалу особистості обдарованої дитини. Діагностика обдарованості має проводитися на різних етапах розвитку особистості із застосуванням комплексу методів, які мають бути відповідними віковим особливостям дитини та відстежувати її розвиток. *Висновки і перспективи подальших розвідок у даному напрямку.*

Отже, пошук та виявлення обдарованих дітей – це складний та довготривалий процес. Наразі існує велика кількість діагностичних інструментів, які дозволяють виявити обдарованих дітей. Педагоги та психологи, що працюють з обдарованими дітьми, як правило, використовують комплекс методів, які спрямовані на з'ясування рівня інтелектуального розвитку дитини, її творчого потенціалу та мотивації. Тільки за умови розуміння педагогами сутності обдарованості, її складових, застосування комплексних методик та розуміння психології дитини можна виявити обдарованість та створити обдарованій дитині сприятливі умови для розвитку її здібностей і самореалізації. Подальшої розробки потребують питання координації зусиль освітніх установ різних рівнів щодо узгодження процедур діагностики обдарованих дітей.

ЛІТЕРАТУРА

1. Костюк Г.С. Здібності та їх розвиток у діяльності. – К., 1963. – 80с.
2. Моляко В.О. Творчий потенціал людини як психологічна проблема. Обдарована дитина. 2005. № 6. С. 2-9.
3. Рибалка В.В. Словник із психології та педагогіки обдарованості і таланту особистості : термінол. слов. НАПН України, Ін-т обдар. дитини, Ін-т пед. Духовність особистості: методологія, теорія і практика 5 (86)-2018 65 освіти і освіти дорослих. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2016. 423 с.
4. Дейнеко С.В. Психолого-педагогічний супровід розвитку обдарованої дитини (з досвіду роботи). Освіта та розвиток обдарованої особистості. 2013. № 12 (19). С. 110 – 113.
5. Зотова І. Система психолого-педагогічного супроводу обдарованих учнів ліцею. Рідна школа. 2010. №4-5 (квітень-травень). С. 27 – 29.
6. Проскура О.В. Обдаровані діти // Дошкільне виховання. – 1992. – №2-3. – С.4-5.
7. Базовий компонент дошкільної освіти в Україні. – К.: Ред. ж-лу «Дошкільне виховання», 1999. – 59с.
8. Коментар до Базового компонента дошкільної освіти в Україні: Наук.-метод. посіб. / Наук.ред.О.Л.Кононко. – К.: Ред. журн. «Дошкільне виховання», 2003. – 243с.
9. Надія. Програма навчання й виховання обдарованих дітей дошкільного віку. – Одеса, 1994. – 197с.

Бондаренко Світлана Миколаївна,

вчитель біології

Новопрзького НВК Олександрійського району Кіровоградської області,

bonswenik@ukr.net

РОЗВИТОК ІНДИВІДУАЛЬНИХ ТА ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ ОБДАРОВАНОЇ ОСОБИСТОСТІ НА УРОКАХ БІОЛОГІЇ

Анотація. В даній статті описуються методи розвитку творчої особистості, а також аналізується їх сутність, структура і показники досконалості. Для розвитку творчих здібностей та виявлення його динаміки необхідно керуватись показниками креативності особистості. Показниками креативності є: новизна, продуктивність та гнучкість мислення, оригінальність думки; творча самостійність; динаміка засвоєння нових рухів та рухових дій, точність їх виконання, пластичність, раціональність, економічність, доцільність, своєчасність, що комплексно оцінюють виконання рухів та рухових дій.

Ключові слова: творча особистість, творчі здібності, індивідуальні здібності.

Abstract. This article describes the methods of development of a creative personality, and also analyzes their essence, structure and indicators of perfection. For the development of creative abilities and the detection of its dynamics, it is necessary to guide the indicators of creativity of the individual. Creativity indicators are: novelty, productivity and flexibility of thinking, originality of thought; creative independence; Dynamics of mastering new movements and motor actions, accuracy of their implementation, plasticity, rationality, efficiency, expediency, timeliness, which comprehensively evaluate the implementation of movements and motor activities.

Key words: creative personality, creative abilities, individual abilities.

Я – вчитель біології, і я вчу впускати цей прекрасний світ в себе. А щоб досягти цього, спочатку треба навчитися бачити, як навколишній світ прекрасний: політ метелика, квітку, що тягнеться до сонця, трель солов'я, посмішка дитини. Моє завдання як вчителя полягає у створенні умов для реалізації і розвитку індивідуальних і творчих здібностей учнів, у вихованні обдарованої особистості:

- здатної до саморозвитку і творчості;
- володіє прагненням до успіху, вірою в свої можливості, потребою в нових досягненнях;
- має позитивне мислення;
- вміє передбачати результати своїх дій;
- володіє активною життєвою позицією.

Творчість – це розумова й практична діяльність, результатом якої є створення оригінальних, неповторних цінностей, виявлення нових фактів, властивостей, закономірностей, а також методів дослідження і перетворення матеріального світу або духовної культури; якщо ж він новий лише для його автора, то новизна суб'єктивна і не має суспільного значення.

Пояснюючи свою позицію з питань творчості, відомий психолог Л. Виготський зазначав, що «творчою ми називаємо таку діяльність, яка створює щось нове, однаково, чи буде це створене творчою діяльністю будь-

якою річчю зовнішнього світу або побудовою розуму або почуття, яке живе та виявляється тільки в самій людині.

Творчі здібності особистості – це синтез її властивостей і рис характеру, які характеризують ступінь їх відповідності вимогам певного виду навчально-творчої діяльності і які обумовлюють рівень результативності цієї діяльності.

Творчі здібності самі по собі не гарантують творчих здобутків. Для їх досягнення необхідний «двигун», який запустив би в роботу механізм мислення, тобто необхідні бажання і воля, потрібна «мотиваційна основа».

Протягом кількох років я працювала над методичною темою «Розвиток творчих здібностей учнів на уроках біології». Свою методичну тему поєднувала з технологією проблемного навчання і виховання. В системі роботи кожного вчителя центральне місце займає урок. При сучасному підході до освітнього процесу урок вже не можна розглядати як основну несучу конструкцію цього процесу. Урок – лише елемент у більшій одиниці, призначеної для вивчення теми. Творчість – це вища форма активності і самодіяльності людини. Хоча навчити творчості можна, але можна створити умови, що сприяють формуванню творчої особистості.

Для того, щоб зробити урок більш ефективним, щоб активізувати процес пізнання, урізноманітнити діяльність учнів і тим самим викликати інтерес до біології, в моїй системі роботи є і такі напрямки, як:

- творчі роботи;
- проектно-дослідницька діяльність;
- рольові та інтелектуальні ігри;
- рішення творчих біологічних задач;
- дидактичні ігри.

Творчі роботи дають можливість створити умови для реалізації і розвитку творчих здібностей, спираючись на внутрішні потреби самоствердження, самовираження, самореалізації учнів, а також розвитку самостійності і активності.

Активність – якість не вроджена і не постійна, а та яка динамічно розвивається і прогресує. На рівень творчої та пізнавальної активності дитини сильно впливають ставлення вчителя, його стиль спілкування, а також настрої самого учня. Якщо учневі вдалося себе реалізувати в творчості, досягти успіху в тих напрямках діяльності, які йому особливо добре вдаються, це значно підвищує його інтерес до предмету.

Творчі роботи учнів полягають у створенні:

- комп'ютерних презентацій до уроків;
- кросвордів, криптограм, ребусів, шарад;
- вікторин;

Для учнів, які мають літературний талент – написати вірші, твори. Наприклад, «Подорож по клітині», «Подорож крапельки води по зеленій рослині», «Подорож молекули кисню по організмі людини».

Під час роботи над дослідницьким проектом кожен учень має можливість реалізувати себе, застосувати наявні у нього знання і досвід, продемонструвати свою компетентність, відчутти успіх.

В ході роботи над дослідницьким проектом можливо і доцільно розвиток наступних дослідницьких умінь: розуміння сутності проблеми та формулювання проблемного питання, формулювання і обґрунтування гіпотези, визначення завдань дослідження, відбір і аналіз літературних даних, проведення експерименту або спостереження, фіксування і обробка результатів, формулювання висновків, оформлення звіту про виконання дослідження. А також розвиток таких комунікативних умінь і навичок, як організація внутрішньогрупового співпраці, спільне вироблення способів дій, публічна презентація роботи.

Мої учні працювали над наступними проектами:

- модифікаційна мінливість у рослин (9 клас);
- вплив умов на ріст і розвиток рослинного організму (6 клас);
- вплив шкідливих факторів на рослини (6 клас);
- вплив умов на ріст і розвиток кімнатних рослин (6 клас);
- стрес і депресія (9 клас).

Учнями було проведено дослідження причин і форм прояву стресу і депресії у людей. Анкетування проводилося за віковими групами, були побудовані діаграми.

Ми, на превеликий наш жаль, саджаючи за парти і нав'язуючи форму отримання знань, іноді відбиваємо у дитини бажання вчитися. Щоб спонукати дітей до творчості, розвинути інтерес до вивчення біології, я на уроках і в позаурочній діяльності використовую різноманітні ігри та ігрові моменти.

Наприклад, рольові ігри «Відвідування лікаря», «Суд над цигаркою», «Поле чудес», «Своя гра», «Знайди зайве».

Творчі біологічні задачі можуть бути самими різними. У своїй діяльності я використовую такі: організація внутрішньогрупової співпраці, спільне вироблення способів дій, публічна презентація роботи.

1. Завдання на вибір інформації.

Наприклад, виберіть ознаки характерні для...

3. Завдання на порівняння і зіставлення висновків

Наприклад, порівняйте будову, функції, спосіб життя жаби і ящірки.

4. Завдання на встановлення взаємозв'язків.

Наприклад, встановіть взаємозв'язки між процесами: харчуванням і фотосинтезом; будовою і способом життя і т.д.

5. Завдання на виявлення пристосувань.

Наприклад, які пристосування є у рослин, тварин, конкретного виду і т.д.

6. Завдання на визначення значення пристосувань.

Наприклад, яке значення має виділення фітонцидів у рослин.

7. Завдання на виявлення суперечностей.

З біологічної літератури вибирається інформація про живу систему, що несе протилежні вимоги до неї.

Наприклад, активність двох видів мурах, що харчуються однієї їжею в різний час доби.

Завдання: Поясніть активність мурах в різний час доби.

8. Завдання на постановку дослідів.

Наприклад, запропонуйте досліди для з'ясування причин, наприклад, листопаду або механізму випаровування води листям.

9. Завдання на висунення гіпотез.

Запропонуйте гіпотези для пояснення даного факту або явища: наприклад, уповільнення дихання під час сплячки у ведмеда.

10. Завдання на пояснення результатів експерименту.

Поясніть результати даного досвіду.

11. Завдання на аналіз гіпотези.

Наприклад, згідно з однією з гіпотез життя зародилося на глині. Зробіть аналіз цієї гіпотези.

Для успішного вирішення біологічних задач використовувалися елементи теорії розв'язання винахідницьких завдань (ТРВЗ).

ТРВЗ має велику кількість прийомів і способів, що допомагають створити рішення і «витягнути» рішення з підсвідомості.

У своїй діяльності я використовувала такі прийоми, як:

1. Прийом «Навпаки».

Він рекомендує замість прямої дії, що диктується умовами задачі, спробувати здійснити зворотну дію, загальноприйняті рішення змінити на зворотні. Наприклад, є дуже смачні шоколадні цукерки – «пляшечки з сиропом». При їх виготовленні стикаються з протиріччям:

- Солодкий желеподібний сироп повинен бути гарячим, щоб його легко було залити в шоколадну пляшечку, але тоді плавиться шоколад.

- Якщо сироп холодний, то шоколад не плавиться, але дуже важко його залити. Що робити?

Роблять навпаки: сироп не нагрівається, а заморожують у вигляді пляшки, а шоколад роблять рідким і занурюють в нього пляшку.

2. Прийом «Зверни шкоду на користь».

Це важкий, але в той же час мудрий прийом. Він вимагає добре знати систему, знати, що в ній погано, спробувати звернути шкоду на користь.

Наприклад, в даний час різко зменшилася кількість працюючих промислових підприємств і сільських господарств. Це погано. А що хорошого?

Відповідь: Екологічна обстановка багатьох районів стала помітно краще.

Чарльз Дарвін в дитинстві багато хворів. Це погано. А що хорошого?

Відповідь: Це загартувало його волю і він дав людству нову наукову концепцію життя на Землі.

Жак Ів Кусто розповів про такий випадок. У місці, де нереститься риба, затонуло риболовецьке судно. Це погано. А що хорошого?

Судно стало заважати ловити в цьому районі рибу, так як з'явилася небезпека втратити дуже дорогі капронові мережі

На узагальнюючих уроках за темами використовую завдання на кмітливість:

- По прямій лінії йдуть три черепахи. Перша говорить: «За мною йдуть дві черепахи». Друга говорить: «За мною йде одна черепаха». Третя каже: «За мною йдуть дві черепахи». Чому вона так говорить?

- Якщо курка стоїть на одній нозі і важить 2 кг, то, скільки вона буде важити, якщо стане на дві ноги?

- Якщо п'ять кішок ловлять п'ять мишей за п'ять хвилин, то, скільки часу потрібно одній кішці, щоб зловити одну мишу?

- У кого є шапка без голови і нога без чобота?

- Чи можуть бути на яблуні яйця?

- Чи може страус називати себе птахом?

Проведення на уроках дидактичних ігор дозволяє включити в активну роботу як добре підготовлених учнів, так і тих хто слабо знають матеріал. Пропоную варіанти дидактичних ігор, які є універсальними для будь-якої вікової групи.

1. «Третій зайвий».

На дошці написані кілька стовпців, в кожному з яких по три назви будь-яких організмів або явищ живої природи. Вони згруповані за певною ознакою, але одна назва в кожному стовпці не має цієї ознаки, тому є зайвим.

2. «Продовж ряд».

Дана послідовність слів, що відносяться до певної теми, але в ній не вистачає кількох понять, які треба дописати.

Урок в сучасній школі, як і раніше залишається найважливішим компонентом освітнього процесу. Все найважливіше і найголовніше для школяра відбувається на уроці. Як зробити, щоб кожен новий урок для учня став сходинкою нового знання і розвитку?

Включаю в свої уроки елементи проблемного і розвиваючого навчання, тестові технології, індивідуальну, диференційовану роботу, роботу в групах.

З технології проблемного навчання використовую роз'яснювальну бесіду. Проводжу її тоді, коли тема погано засвоюється учнями. Наприклад, діти отримали завдання знайти стебло у подорожника і кульбаби. Діти не можуть впоратися із завданням і їм пропонується наступний хід міркувань:

- Подивіться на фуксію. Де у неї розташовані листя?

- На стеблі.

- То яка ж головна ознака стебла?

- На стеблі росте листя.

- Тепер знайдіть стебло у кульбаби і подорожника, використовуючи відомі вам ознаки.

Діти знаходять укорочене стебло рослин. Ця бесіда носить репродуктивний характер, так як спрямована на засвоєння знань по показаному зразком. Однак в наведеному прикладі є над чим подумати.

У старших класах на окремих уроках використовую метод проблемного викладу матеріалу. Будуючи проблемний виклад, я відбираю виразний пізнавальний матеріал, здатний пробудити цікавість і зацікавленість у учнів. Проблемний виклад спонукає школярів уважно слухати, стежити за логікою розгортання думки, шукати і знаходити протиріччя в логіці самого викладу. Проблемний виклад створює ґрунт для самостійних міркувань дітей над почутим, для виникнення різноманітних думок щодо досліджуваного об'єкта, тим самим, активізуючи і загострюючи процес мислення.

Як джерело матеріалів для проблемного викладу використовую гіпотези про виникнення життя на Землі і спроби їх доказів. Не менш цікавими сюжетами є: відкриття процесу фотосинтезу, гіпотеза про способи реплікації ДНК, питання, пов'язані з реальністю еволюційного процесу.

В своїй практиці я найчастіше використовую уроки на яких комп'ютер використовується в демонстраційному режимі: один комп'ютер, проектор, екран.

До найбільш ефективних форм представлення навчального матеріалу на уроках слід віднести мультимедійні презентації. Метою такого представлення інформації є формування у школярів системи мислеобразів, скорочення часу на пояснення, попередження фізичної та психологічної втоми.

Мультимедіа (multi – багато, media – способи, можливості) – це представлення об'єктивта процесів не традиційним текстовим описом, а за допомогою фото, відео, графіки, анімації, звуку, тобто з використанням всіх відомих на сьогодні форм.

Презентація дає можливість вчителю проявити творчість, індивідуальність, попередити формальний підхід до проведення уроку. Вона дозволяє представити навчальний матеріал як систему яскравих опорних образів, наповнених вичерпною структурованою інформацією валгоритмічній послідовності. Під час використання презентацій задіяні різні канали сприйняття учнів, що дозволяє закласти інформацію не тільки у фактографічному, а й в асоціативному вигляді в пам'ять учнів.

Крім зазначених переваг, використання презентацій на уроці дає можливість:

- використати повноекранне відео, яке несе великий обсяг інформації (1,2 Гб за 1-2 хвилини), та й всі ми знаємо, що краще один раз побачити, ніж сто раз почути;

- використати значну кількість таблиць, малюнків, діаграм, портретів вчених, фотографій, карт, схем;

- активізувати сприйняття учнів за рахунок звукових та зорових демонстрацій;

- виділити головний зміст;

- під час пояснення не витрачається час на запис на дошці;

- під час пояснення вчитель не повертається до дошки, таким чином не втрачається контакт з класом;

- учням легше відповідати, коли вони спираються на відображений на екрані план відповіді.

Діти із задоволенням працюють з презентацією, виконують завдання, які даються перед її показом, особливо, якщо презентація супроводжується анімацією. Презентації зручні ще й тим, що дають можливість підібрати наочний матеріал в необхідному обсязі.

В практичній діяльності я широко використовую презентації створені у форматі Microsoft PowerPoint власноручно або за допомогою учнів. Маючи колекцію презентацій, виходячи з теми уроку, мети та завдань, можна легко вносити корективи до матеріалу. Використання презентацій виправдане на будь-якому етапі вивчення теми та на будь-кому етапі уроку.

Прийоми використання мультимедійних презентацій на різних етапах уроку:

- контролю знань: виконання тестових завдань з наступною само або взаємоперевіркою;
- актуалізації знань: завдань з пошуку правильного твердження, заповнення пропусків в реченнях.

Мотивації навчальної діяльності: демонстрація об'єктів або явищ, які будуть вивчатися на уроці з метою створення проблемної ситуації, прийом «Що це може значити?», прийом «Що далі?», прийом «Чому?».

Вивчення нового матеріалу: демонстрація наочного матеріалу під час розповіді вчителя, робота з таблицями, пояснення схемами в ході фронтальної бесіди, пошук відповіді на запитання, складання опорного конспекту на основі текстового матеріалу, теоретичне обґрунтування процесу або явища, виконання лабораторної або практичної роботи за допомогою віртуальної лабораторії.

Закріплення знань: пояснення учнями явищ при повторному показі без звуку, прийом «знайди зайве», прийом «розташуй у послідовності», термінологічний диктант, навчальне тестування.

Не можливо не сказати про використання можливостей Інтернету, який все більше проникає в освітній процес.

Інтернет – це не тільки необмежений біологічний інформаційний ресурс, він має велике значення для самоосвіти вчителя та використання ресурсів мережі під час підготовки до уроків. Зазначу, що не слід відмовлятися від англійських сайтів, оскільки вони містять цікаві ілюстрації, які можна зберегти та використовувати під час створення мультимедійних презентацій. Для того, щоб використання можливостей Інтернету учнями було корисним та ефективним необхідно обов'язково підкреслювати причину та мету пошуку інформації в Інтернеті, де доцільно здійснювати наступними шляхами:

- по-перше, можна дати учням завдання знайти додаткову інформацію, зберегти її на електронних носіях для подальшого багаторазового використання іншими користувачами. Наприклад, під час вивчення теми «Селекція» в 11 класі, учні отримали завдання знайти відомості про сучасні методи селекції, успіхи вітчизняних селекціонерів по виведенню нових порід тварин та сортів рослин.

- по-друге, можна поставити перед учнями задачу знайти нову інформацію, якої немає в підручнику, або яка не звучала на уроці, порівняти її з відомою інформацією, таким чином створити проблемну ситуацію, яка ініціює конструктивне спілкування на уроці. Так, вивчаючи тему «Генна та клітинна інженерія», учні виконували завдання знайти відомості про останні розробки в галузі клонування та відношення різних вчених до цього питання. На уроці під час обговорення цього питання виникла дискусія в ході якої учні висловили свою думку та своє відношення до цієї проблеми.

- по-третє, можна запропонувати учням зробити огляд (дайджест) по певній темі. Таке завдання дається заздалегідь та може оцінюватись як проєктна робота учня. Так на початку вивчення теми «Кров» у 8 класі, учні отримали завдання створити дайджест матеріалів про СНІД. Зібрані матеріали учні оформили у вигляді мультимедійної презентації.

Виходячи з вищезазначеного слід підкреслити, що використання інформаційної мережі не повинно бути самоціллю. Весь сенс в тому, щоб зробити можливості мережі необхідними для розв'язання пізнавальних задач, перемістити навчальний акцент з накопичення інформації на формування вмінь учнів використовувати різні способи діяльності в умовах, коли будь-яка інформація є легкодоступною. Нажаль використання Інтернет безпосередньо на уроці ускладнено тим, що не завжди інформація, що цікавить є доступною, а її пошук може зайняти багато такого дорогоцінного на уроці часу, тому найчастіше я використовую можливості мережі під час індивідуальної роботи з учнями: надання консультацій по написанню пошуково-дослідницьких робіт, підготовці учнів до участі в конкурсах та олімпіадах.

Використання інформаційних технологій дозволяє провести урок на якісно новому рівні, врахувати психологічні та вікові особливості дітей, значно посилити їх інтерес до вивчення біології, розвивати логічне мислення школярів, навички пошуку інформації, групової роботи, формувати ключові компетентності учнів, там самим покращити якість їх знань з предмету.

Звичайно ІКТ ніяким чином не замінить «живе» знайомство з природою, виходи на екскурсії, похід до музею, роботу з мікроскопом, гербарієм, вологими препаратами, колекціями, проте за ними майбутнє. Урок з використання ІКТ стає більш наочним, цікавим, складний матеріал стає зрозумілішим для учнів.

Протягом усієї своєї професійної діяльності я є завідуючою кабінетом біології. Навчальний кабінет так само, як і слово вчителя, покликаний вчити і виховувати дитину. Від того, наскільки учням комфортно в ньому, залежить багато чого.

У кабінеті біології школи:

- є велика видове різноманіття кімнатних рослин, у вирощуванні яких беруть участь і діти;
- створена і постійно поповнює скарбничка творчих робіт учнів;

- весь додатковий матеріал, підготовлений учнями, систематизовано і використовується на уроках і в позакласній роботі;

- є матеріально-технічна база для роботи з учнями та розвитку їх творчих здібностей (комп'ютер, мультимедійне обладнання, цифровий мікроскоп);

- проводиться дослідницька робота.

Робота, спрямована на розвиток дитини як творчої індивідуальності – процес тривалий і потребує великих витрат часу, зусиль, терпіння. І дуже важливо, не зупиняючись на півдорозі, досягти своїх цілей.

Таким чином, використання даних технологій в освітньому процесі робить навчання більш змістовним, сприяє розвитку самостійності й творчих здібностей учнів, істотно підвищує рівень індивідуалізації навчання. Майстерність учителя на уроці полягає головним чином у вмільому володінні методикою навчання й виховання, творчому застосуванні сучасних педагогічних технологій і передового педагогічного досвіду, раціональному керівництві пізнавальною й практичною діяльністю учнів, їхнім інтелектуальним розвитком.

Володіння педагогічними технологіями забезпечує вчителю можливість організації педагогічного впливу відповідно до його основного призначення – переходом дитини в позицію суб'єкта.

Мій досвід роботи з обговорюваної теми дає можливість оцінити біологію в порівнянних значеннях (якість навчання, дані анкетування учнів і т.д.):

підвищився інтерес учнів до вивчення біології – на 25%;

якість навчання біології підвищилася на 10-15%.

З різноманітних технологій навчання кожен учитель може взяти багато нового і корисного для свого професійного зростання, для вирішення проблеми активізації пізнавальної діяльності дітей, а уроки з використанням ІКТ підвищують навчальну мотивацію, а, отже, і інтерес до предмету. Завдяки технології співпраці вони стають самостійніші, активніші, товариські і здатні працювати на високому рівні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бровка С. Розвиток дослідницького інтересу учнів на уроках біології // Рідна школа. – 1998. – № 7–8. – С. 54–56.
2. Запісочна Л. Засоби розвитку творчості дитини // Біологія. Шкільний світ. – 2012. – № 5 (689). – С. 23–25.
3. Иванова Г.К. Формирование творческих способностей школьников на уроках физической культуры: Дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 Майкоп, 1998 146 с.
4. Костюк Г.С. здібності та їх розвиток у дітей. – К. – 80 с.
5. Моляко В.О. Творчий потенціал людини як психологічна проблема // Психологічна газета. – 2005. – №6. – С.4-5.
6. Нікітін Б.П. Виникнення і розвиток творчих здібностей // Рад. шк. – 1994. – №4.-С.20-22.
7. Омеляненко І.О. Розвиток психомоторних здібностей першокласників на уроках фізичної культури.
8. Равлюк Т. Діагностика та раннє виявлення творчих здібностей учнів. Вісник Львів. ун-ту. Серія педагогічна. 2005. Вип. 20.- С.112-118.
9. Рогозина В. Педагогические условия развития творческих способностей на уроке // Воспитание школьников. – 2007. – №4. – С. 28-30.
10. Черепковська Н.І. Виявлення та стимуляція розвитку творчого потенціалу дітей // Обдарована дитина. – 2006. – №1. – С. 18-21.
11. Чорна Л.Г. Психологія забезпечення розвитку творчих здібностей учнів // Психологічна газета. – 2001. – №2. – С.42-46.

Борінштейн Євген Русланович,

доктор філософських наук, професор,

завідувач кафедри філософії,

соціології та менеджменту соціокультурної діяльності

Державного закладу «Південноукраїнський

національний педагогічний університет

імені К.Д. Ушинського» (м. Одеса).

eborin197013@gmail.com.

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0323-4457>

РОЗВИТОК ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ: ФЕНОМЕН ОБДАРОВАНОЇ ДИТИНИ

Анотація. Розглядається стратегія розвитку творчої особистості крізь призму феномену обдарованої дитини. Дається визначення понять «обдарованість» – «талант» – «геніальність» –

«обдарована дитина», які вбудовані в єдину площину системи розвитку творчої особистості завдяки повномасштабного використання потенціалу освіти. Аналізується значення створення сучасної Людини евристичної (*Homo Euristic*).

Ключові слова: обдарованість, талант, геніальність, обдарована дитина, творчість, творча особистість, Людина евристична.

Abstract. The strategy of developing a creative personality through the prism of the phenomenon of a gifted child is considered. The concepts of «giftedness» – «talent» – «genius» – «gifted child» are defined, which are integrated into a single plane of the creative personality development system due to the full-scale use of the potential of Education. The article analyzes the significance of creating a modern human heuristic (*Homo Euristic*).

Keywords: giftedness, talent, genius, gifted child, creativity, creative personality, heuristic person.

У сучасному суспільстві склалася традиція розглядати обдарованість як проблему [1]. Що, на мою думку, не є вірним у контексті розуміння специфіки всього процесу соціалізації. Було б логічніше аналізувати обдарованість як спрямованість розвитку творчої особистості в процесі соціалізації, що ґрунтується на гедоністично-епікурейському типі особистості, де панують установки на самореалізацію, задоволення, успіх. Сучасне суспільство, постійно трансформуючись, відчуває гостру потребу в неординарній творчій особистості. Не можна не погодитися з М.О.Холодною, яка стверджує, що обдаровані люди – «це найпотужніший природний ресурс розвитку суспільства» [2]. Це як не можна більш актуально і для українського суспільства. Розвинути обдаровану дитину, отримати «на виході» з первинної соціалізації творчу особистість, що знаходиться в постійному креативі – ось рецепт успішного суспільства.

В даний час актуальною проблемою нашого суспільства є збереження і розвиток обдарованості. Це пов'язано з потребою соціуму, держави в неординарній творчій особистості. Необхідно зауважити, що дитяча обдарованість – по своє суті є складним багатоаспектним соціокультурним і соціопсихологічним явищем. Виявлення обдарованих дітей важливо здійснюватися в рамках комплексної та індивідуалізованої програми ідентифікації обдарованої дитини. Подібного роду програма передбачає використання безлічі різних джерел інформації, аналіз процесу розвитку дитини на досить тривалому відрізку часу, а також застосування різноманітних методик творчого розвитку особистості [3]. І особливо важливим мені видається не флюктуалізувати, а розвивати обдаровану дитину. Тому перед сучасним українським суспільством стоїть найважливіше завдання – сприяти розвитку кожної дитини.

Розглядаючи наукове тлумачення обдарованості, виділю ряд розумінь даного терміна, що мають для сучасного наукового знання, з моєї точки зору, першорядне значення. Так, педагоги розуміють під обдарованістю «єдність загальних інтелектуальних і спеціальних можливостей, що визначають високі можливості людини в тій чи іншій діяльності» [4, с. 148]. Дане визначення, в принципі, вірно, проте воно не підкреслює, чи присутній обдарованість в кожній особистості або вона характерна для деякого, може бути, досить невеликого кола індивідів. Філософи більш категоричні, позначаючи в обдарованості «якісно своєрідне поєднання здібностей, що визначають творчі можливості людини або групи людей на відміну від рис характеру» [5, с. 315]. Загалом я б прийняв таке трактування, проте бентежить Згадка рис характеру. Мені видається, що характер взагалі не може співвідноситися зі здібностями. Психологи дають більш розгорнуті характеристики обдарованості. Так, у Словнику практичного психолога обдарованість характеризується як: «1. Якісно своєрідне поєднання здібностей, що забезпечує успішність виконання діяльності. Спільна дія здібностей, що представляють певну структуру, дозволяє компенсувати недостатність окремих здібностей за рахунок переважного розвитку інших. 2. Загальні здібності або загальні моменти здібностей, що обумовлюють широту можливостей людини, рівень і своєрідність його діяльності. 3. Розумовий потенціал, або інтелект; цілісна індивідуальна характеристика пізнавальних можливостей і здібностей до навчання. 4. Сукупність задатків, природних даних, характеристика ступеня враженості і своєрідності природних передумов здібностей. 5. Талановитість; наявність внутрішніх умов для видатних досягнень у діяльності.» [6, с. 361]. Тобто, можемо говорити про значну різноманітність тлумачення категорії «обдарованість».

Як мені уявляється, **обдарованість** – це системно-структурно-унікальна якість, що розвивається протягом життя людини, яка декларує можливість досягнення людиною в порівнянні з іншими людьми більш високих (незвичайних, непересічних) результатів в одному або декількох видах діяльності.

Обдарованість зазвичай проявляється в різнобічних здібностях і межує з талантом. Талант вже показує більш високий рівень здібностей людини до певної діяльності. Це поєднання здібностей, які дають людині можливість успішно, самостійно і оригінально виконати певну складну трудову діяльність, це здібності до певної діяльності, що проявляються як творчість. Отже, **талант** – це високий рівень розвитку сукупності здібностей, що надають можливість отримати продукт діяльності, який відрізняється новизною, високим рівнем досконалості і суспільної значущості. Таким чином, про наявність таланту ми робимо висновок за результатами діяльності людини. А **геніальність** показує найвищий рівень обдарованості

особистості, втілюється у творчості, яке має соціокультурне, соціоісторичне значення для життя суспільства. В результаті вищевикладеного не варто змішувати поняття «обдарованість», «талант», «геніальність». Обдарованість розуміється як комплекс здібностей, інтересу, мотивації до певної або різнопланової (загальна обдарованість) діяльності. Талант являє собою творчу обдарованість, виражену діяльністю. А геніальність передбачає вищий щабель розвитку обдарованості, перевищення можливостей людини, суперновації, що змінюють реальність в тій чи іншій області і є унікальними за своєю суттю.

Але шлях від обдарованості до геніальності дуже великий. По-перше, не всі, хто його міг пройти – проходять, по-друге – не всім обдарованим дітям закладено природою бути геніями. Виходячи з мого розуміння обдарованості під **обдарованою дитиною** я розумію особистість, яка у процесі діяльності в порівнянні з іншими людьми демонструє схильність до більш високих (незвичайних, непересічних) результатів в одному або декількох видах діяльності. На мою думку, **кожна дитина є у якомусь (якихось) виді діяльності обдарованою**. Тому і стратегія виховання обдарованої дитини повинна базуватися саме на цьому уявленні.

Кроком для цього є стратегія розвитку творчої особистості, яку розроблено на кафедрі філософії, соціології та менеджменту соціокультурної діяльності Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського». Сучасному українському суспільству необхідно докласти максимум зусиль для створення системи та стратегії, спрямованої на розвиток творчого потенціалу особистості, гуманізацію, гуманітаризацію та демократизацію суспільних відносин, підвищення рівня духовності, культури та інтелектуального розвитку людини, підвищення соціокультурної толерантності.

У сьогоднішній день необхідно виділити особливу ціннісну роль педагогічних технологій, яка визначається результатами їх застосування, тобто отриманими знаннями, вміннями і навичками, особистісним розвитком людини. Крім того, значення педагогічних технологій полягає у своєрідному «фоновому режимі», створеному для особистості, коли суспільство розробляє модель і стратегію сприйняття цих технологій як засобу ефективного навчання і самонавчання, пізнання і самопізнання.

Відповідно педагогічна технологія розумітиметься мною як сукупність соціокультурних, соціопсихологічних, соціопедагогічних установок і цінностей, що визначають модель спільної освітньої діяльності з проектування, організації та проведення навчального процесу з метою виховання творчої особистості.

Таким чином, педагогічна технологія функціонує і в якості науки, що досліджує найбільш раціональні шляхи навчання, і в якості системи способів, принципів та регулятивів, що застосовуються в освіті, і в якості реального процесу навчання, і в якості створення нового соціокультурного середовища, що відповідає «віянням» часу.

Найбільшою цінністю сучасного суспільства є людина евристична (Homo Euristic), здатна до пошуку ефективних форм освоєння нових знань, до прийняття нестандартних рішень. Саме тому розвиток творчої особистості є фундаментом успішного суспільства. Складність суспільних змін вимагає від майбутнього фахівця високого рівня професійно-особистісного досвіду, професійної та загальної культури, ціннісного самовизначення, здатності здійснювати свою діяльність у дусі толерантності та визнання самоцінності кожної особистості. Це неможливо без розуміння соціокультурних підстав життя людини. Таке пізнання не буде повноцінним без урахування філософського принципу додатковості, що показує необхідність дослідження одночасно раціональних і ірраціональних сторін дійсності, сутності одночасності ірраціональної і раціональної сторін життя Homo Euristic.

На підставі чого і відбувається осмислення виникнення нових соціокультурних форм і смислів, взаємодоповнюючих один одного та таких, що знаходяться в прямій залежності від засвоєння, прийняття та переоцінювання минулого соціокультурної спадщини. Але це було б неможливо повною мірою без участі освіти як унікального соціокультурного механізму розвитку людини і суспільства, що і дає можливість людині сформувати свій індивідуальний стиль життя в соціумі і культурі.

Системне забезпечення формування творчої особистості здається мені неможливим без розробки та впровадження освітньої стратегії цього процесу, а це знаходиться в прямій залежності від рішення соціокультурних проблем, що стоять перед конкретним суспільством. Однією з обов'язкових умов створення освітньої стратегії є проектування всієї системи освіти з урахуванням умов для свідомого освоєння цінностей культури як невід'ємної потреби особистості.

Дану думку висловлювали Платон і Аристотель, вона знайшла відображення і в гуманістичних поглядах Я. А. Коменського, Ж.-Ж. Руссо. Не залишила байдужими ця ідея і таких прогресивних педагогів свого часу як М.І. Пирогов і К. Д. Ушинський.

Тому освітня стратегія внаслідок введення безперервної освіти формує найбагатший ресурс держави людський потенціал.

Але людський потенціал і наслідок його розкриття – накопичений людський капітал – не виникають нізвідки, вони створюються. Для цього і потрібні формування та розвиток творчої особистості. Саме творча

особистість, впливаючи на професійну мобільність людини, надає додаткові можливості кар'єрного росту. І саме освітнє середовище максимально сприяє розвитку творчої особистості. Дослідження цього соціокультурного процесу присутні в широкому плані і в сучасній Україні. Можемо згадати ідеї особистісного буття (Є.К. Бистрицький [7]), особистісно розвивального навчання (В.Г. Кремень [8]), творчого мислення (М.С. Гальченко [9], образу людини (В.В. Ільїн [10]).

Одним з найбільш значущих властивостей стратегії розвитку творчої особистості є те, що вона стає життєвим інструментом, який допомагає творчій особистості продуктивно долати ситуації соціокультурної і професійної дезадаптації. Це не голослівне ствердження. Автор є керівником та одним із розробників успішно реалізованого проекту розвитку творчої особистості серед студентської молоді, що полягає в створенні умов для безперервного прогресу кожної персони. Проект показав свою успішність і з'єднав зусилля Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д.Ушинського», кафедри філософії, соціології та менеджменту соціокультурної діяльності Університету Ушинського, завідувачем якої є автор цього розділу, та роботодавців, з якими кафедра тісно співпрацює (Британська Рада, Одеська національна наукова бібліотека, Громадська організація «Благодійний фонд ЕКО ПЛАНЕТА», Одеська благодійна організація «Сонячні діти», Громадська організація медико-психолого-педагогічної допомоги «Здорове суспільство», Одеський музей Холокосту, Одеський музей особистих колекцій імені О.В.Блещунова (м. Одеса), Громадська організація «Еволюція покоління» та інші). Завдяки щільному спостереженню всі вищезазначені сторони мали уявлення про професійні характеристики студентів, їх схильності, особисте буття.

Щоб дати можливість розвиватися в гарних умовах творчої особистості, на кафедрі філософії, соціології та менеджменту соціокультурної діяльності Університету Ушинського (місто Одеса) створені і успішно функціонують «Школа логістики», «Школа гідів». Кафедра тісно співпрацює з мерією міста (студенти проходять практику в різних відділах. Проводяться регулярні зустрічі з представниками соціономічних професій, семінари, тренінги, участь у соціальних проектах – все це дозволяє студентській молоді отримати практичні навички в обраній професії.

До роботи ВУЗом і кафедрою залучені фахівці, які безперервно підвищують свою кваліфікацію на міжнародних семінарах і тренінгах, що проходять в Харкові, Львові, Ужгороді, Варшаві, Амстердамі, що дає їм можливість ділитися своїм професійним досвідом і на корпоративних курсах і на щорічній літній школі.

Зміни, що відбуваються в сучасному глобальному світі, вносять підвищені вимоги до фахівців у всіх сферах діяльності. Коли евристична людина розуміє, що для успішної реалізації поставлених професійних завдань, його знань недостатньо – це й свідчення вдалої освітянської стратегії.

Отже, найважливіший вплив освітянської стратегії на сучасного Homo Euristic полягає у формуванні творчої особистості, що вище всього цінує знання, можливості творчої діяльності, прагне максимальної самореалізації та орієнтується на постійне зростання своїх, в тому числі і потенційних, можливостей протягом усього життя.

На основі даних міжнародних досліджень, вчені зробили порівняльний аналіз безперервної освіти дорослих, що і повинно бути, на мою думку, основою освітянської стратегії формування творчої особистості на протязі всього життя у сучасному суспільстві. Дані Міжнародного обстеження грамотності дорослого населення (IALS) були проаналізовані для порівняння частоти та обсягу безперервної освіти (CE) серед дорослих у наступних країнах: Австралія, Бельгія, Канада, Ірландія, Нідерланди, Нова Зеландія, Польща, Швейцарія, Сполучене Королівство та Сполучені Штати. Результати порівняльного аналізу можуть служити підтвердженням значущості безперервної освіти в усьому світі, а саме: у всіх 10 країнах працевлаштовані дорослі частіше, ніж безробітні, беруть участь в програмах безперервної освіти; участь в програмах професійної перепідготовки значно частіше, ніж навчання з особистих причин; частіше продовжують навчатися люди, які мають більш високий рівень освіти; молодь більш мобільна і частіше старших колег бере участь в навчальних програмах; співробітники великих компаній більш схильні брати участь в програмах Ради Європи; у всіх вивчених країнах роботодавці були найбільш поширеними фінансовими спонсорами всієї професійної підготовки. На підставі даних, отриманих в ході порівняльного аналізу, ми бачимо, що великі компанії зацікавлені в безперервній освіті своїх співробітників, що підвищує і рівень зайнятості, і рівень життя в цих країнах [11].

Все вищезазначене допомагає формувати і розвивати творчу особистість, здатність людини розробляти нові підходи, приймати нестандартні рішення. Тому, креативний підхід до вирішення професійних завдань дозволяє бути фахівцеві більш ефективним у своїй професійній діяльності.

У сучасному світі професійні знання швидко застарівають, їм на зміну приходять нові. Затребуваність креативного мислення сьогодні пов'язана в першу чергу з високим рівнем конкуренції, характерним практично для будь-якої галузі. І комунікативні висококваліфіковані фахівці, швидко освоюють нові правила і технології, адаптивні до змін, є цінним ресурсом будь-якої компанії, будь-якої країни.

Людина евристична (Homo Euristic) є володарем надпрофесійних навичок і умінь. І на основі згаданого дослідження виділимо три головних надпрофесійних вмінь, що дозволяють людині бути успішною і конкурентоспроможною на сучасному ринку праці: креативне мислення, мотивована самоосвіта і лідерські якості.

Важко переоцінити роль освітянської стратегії для реалізації суспільно-інтегрованої системи освітніх комплексів країни. Її унікальність полягає в тому, що освітянська стратегія має випереджаючий системно-концептуальний характер і стосується всіх рівнів освіти. Для конкретної людини вона діє протягом життя, для держави є безперервною.

Тому є значущою роль освітянської стратегії у відтворенні трудових ресурсів, оскільки міграція в глобалізованому суспільстві-постійний і природний процес. І саме це може сформувати процес безперервного відновлення кількісних і якісних характеристик економічно активного населення. Тому освітянська стратегія відкриває додаткові можливості щодо збереження вже наявних трудових ресурсів. Для збереження трудових ресурсів, на нашу думку, необхідно:

- створення системи соціальних ліфтів, коли швидко адаптується людина здатна швидко зробити соціальну кар'єру;

- створення системи якісної безперервної освіти відповідної компетенціям сучасного розвинутого суспільства, за яких людина усвідомлює, що безперервна освіта в Україні відповідає європейським і світовим стандартам;

- розширення системи безкоштовної освіти, тому що тільки безкоштовний варіант дозволить конкурувати з розвиненими країнами в контексті утримання трудових ресурсів, адже якість всіх послуг, що надаються в розвинених країнах незрівнянно вище;

- створення системи дистанційної безперервної освіти при обов'язковій стовідсотковій інтернетизації України на рівні 4G і вище, що обов'язково висвітлить додаткові можливості, не переїжджаючи, одночасно працювати і отримувати якісну освіту, адаптуючись до постійно трансформується ринку;

- підвищення престижу вищої освіти і створення значно більшої кількості безкоштовних місць для навчання за результатами ЗНО в кожному з регіонів України, оскільки саме люди, які мають вищу освіту, прагнуть до постійного підвищення своєї професійної мобільності, в тому числі необхідно спростити можливості вступу до вузів. Тому не менш важливим є саме в Україні дозвіл вступу на контрактні місця абітурієнтам, які не склали ЗНО. Таким чином, вся країна буде перебувати в системі накопичення людського капіталу і постійного поповнення кваліфікованих трудових ресурсів. А у особистості буде стимул та бажання творчого росту.

Кожен з нас наділений здібностями вирішувати проблеми, проте людям, які використовують творчий підхід при вирішенні проблем, властиві певні риси характеру. По-перше, вони вбирають досвід оточуючих, як губка. Вони володіють величезним особистим запасом: речей, які вони прочитали, побачили або почули, місць, в яких вони бували або працювали, і людей, яких вони знають.

Дослідження показали, що творчі люди прагнуть до незалежності, самодостатності, самодисципліни, наполегливості, самоствердження, у великій мірі толерантні до невизначеності. Вони йдуть на ризик і володіють потужним «его». Іншими словами, вони керуються внутрішнім імпульсом. Їм немає діла до стандартів і думок, їх мало цікавлять міжособистісні взаємини. Творчі люди зазвичай володіють вродженим скептицизмом і дуже гострим розумом. Вони активні, спостережливі і виконавчі, роблять висновки швидше за допомогою інтуїції, ніж логіки. Вони володіють легкістю, яка дозволяє їм знаходити нові асоціації.

Тому сьогодні особливо значущим мені здається розвиток і формування творчої особистості.

Під творчістю я розумію діяльність, яка призводить до створення суспільством якісно нових неповторних матеріальних і духовних цінностей. Унікальність творчої діяльності полягає в тому, що людина відображає в ній свою особистість. Потенційно всі люди є творчою особистістю. Важливо тільки зуміти розвинути в людині творче начало.

Тому **творча особистість** є особистістю, яка створює принципово нові продукти в результаті своєї діяльності, базується на фундаменті нових неповторних матеріальних і духовних цінностей. Але неможливим є довгострокове існування творчої особистості, яка не освічена. Тому й потрібна освітянська стратегія формування творчої особистості. Завдання сучасного суспільства – не тільки допомогти особистості розвиватися в творчому плані, а й запропонувати особистості можливості самореалізації її творчих зусиль, а також показати варіації організації соціальних зв'язків між різними суб'єктами діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Проблема одаренности в современном обществе [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.detskydoctor.ru/doc/psihologiya...odarennosti-v...>

2. Холодная М.А. Основные формы проявления одаренности у взрослых // Одаренный ребенок, 2003. №3. С. 6-9.
3. Борінштейн Є.Р., Орленко І.М. Методики розвитку творчої особистості // Борінштейн Є.Р., Аксьонова В.І., Атаманюк З.М. та інші. Філософія: Підручник. Одеса: Університет Ушинського, 2021. 502 с. С. 482-497.
4. Словарь социального педагога и социального работника / [под ред.: И.И.Калачевой и др.]; [ред. коллегия: А.А. Аладьин и др.]. Минск: БелЭН, 2003. 256 с.
5. Философский энциклопедический словарь / [ред.-составители: Е.Ф.Губский, Г.Ф. Кораблева, В.А. Лутченко]. Москва: ИНФРА-М, 1997. 576с.
6. Словарь практического психолога / [сост. С.Ю. Головин]. Минск: Харвест, 1998. 800 с.
7. Быстрицкий Е.К. Феномен личности: мировоззрение, культура, бытие. Киев: Наук. думка, 1991. 200 с.
8. Кремень В.Г. Особистісно розвивальне навчання як науковий пріоритет // Учитель. 1999. № 11/12. С. 36–43.
9. Гальченко М.С. Потенціал творчого мислення у викликах глобального світу (соціально-філософський аналіз). Автореф. дис. на здобуття наукового ступеня докт. філософ. наук. Одеса, 2020. 34 с.
- 10.Льїн В.В. Етюди про багатство. Легенди. Міфи. Життя (Економіка для тебе). Київ: Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2018. 434 с.
- 11.[Електронний ресурс]. Режим доступу: [http://www.URL:http://www.olis.oecd.org/OLIS/1999DOC.NSF/LINKTO/CERI-WD\(99\)1](http://www.URL:http://www.olis.oecd.org/OLIS/1999DOC.NSF/LINKTO/CERI-WD(99)1).

Бурова В. В.,

*заступник директора з навчально-виховної роботи
Херсонського навчально-виховного комплексу*

«Дошкільний навчальний заклад-загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів» №15

Херсонської міської ради

burova87@ukr.net

ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ РЕАЛІЗАЦІЇ ЗАВДАНЬ РОБОТИ З ОБДАРОВАНИМИ ЗДОБУВАЧАМИ ОСВІТИ

Анотація: в статті розглянуто форми і методи роботи з обдарованими дітьми, які є апробованими на практиці. Діагностика обдарованості є актуальною та складною проблемою більшості фахівців, як педагогів, так і психологів. Це обумовлено безліччю причин, таких як різноманіття видів обдарованості, психологічні особливості самої дитини; некомпетентність фахівця. У виявленні здібностей, що знаходяться в основі обдарованості, повинні брати участь не лише педагоги та психологи, а й батьки дитини.

Abstract: the article considers the forms and methods of working with gifted children, which are tested in practice. Diagnosis of giftedness is a topical and complex problem for most professionals, both educators and psychologists. This is due to many reasons, such as the variety of types of talent, the psychological characteristics of the child; incompetence of the specialist. Not only educators and psychologists, but also the child's parents should be involved in identifying the abilities that underlie giftedness.

Ключові слова: обдарована дитина, обдарованість, здібності, творчі здібності.

Key words: gifted child, giftedness, abilities, creative abilities.

Обдарованість дитини проявляється, насамперед, у творчій діяльності й зумовлюється її мотивацією до навчання, характерними віковими особливостями розвитку особистості, що потребує від психологів і педагогів глибокого вивчення психолого-педагогічних аспектів означених процесів.

Успішне вирішення завдань навчання, виховання й розвитку обдарованих дітей безпосередньо пов'язані з питанням удосконалення підготовки вчителів, які мають володіти певним обсягом знань про природу дитячої обдарованості; повинні вміти спілкуватися з такими дітьми, організовувати їх навчально-пізнавальну діяльність; намагатися бачити в кожному творчу індивідуальність.

Якщо діти – національне надбання будь-якої країни, то обдаровані діти – її інтелектуальний та творчий потенціал. Чим раніше вчитель виявить неабиякі здібності у своїх учнях і зможе створити для них комфортні умови для навчання, тим більше надії на те, що в майбутньому ці діти стануть гордістю та принесуть славу своїй Батьківщині.

У всьому світі проблема обдарованості викликає все більший інтерес після того, як протягом багатьох років вона або замовчувалась, або піддавалася запеклим дискусіям. З педагогічного погляду задовільними будуть визначення обдарованості, пов'язані з передумовами досягнень, причому, безперечно, завжди необхідно враховувати вплив соціального навчального оточення.

Загалом проблеми, пов'язані з розвитком у молодших школярів творчих здібностей та обдарувань розглядалися О. Барановим [4], Ю. Гільбухом [5], О. Загребельною [7] тощо.

Технології, методи, прийоми організації роботи з обдарованими учнями досліджували Г. Апостолова [2], А. Калашнікова [8] та ін. На їх погляд технології, що мають сприяти формуванню спеціальних умінь і навичок, типів мислення, характеризуються суб'єктно-суб'єктною взаємодією учасників навчально-виховного процесу, оригінальністю змісту завдань, інтеграцією навчального і виховного впливів на особистість, продуктивністю, виробленням адекватної «Я-концепції» та самооцінки [1].

Метою нашої статті є визначення умов розвитку обдарованих здобувачів освіти початкової школи та аналіз впливу окремих освітніх технологій на ефективність означеного процесу.

На сучасному етапі група дослідників (Дж. Гілфорд, Г. Гарднер, Р. Стернберг, Дж. Рензулі, С. Марленд та ін.), якими розроблено теоретичні концепції обдарованості, не прийшла до єдиного висновку щодо повного і точного визначення феномену «обдарованість». Так, психолог Дж. Рензулі вважає, що «обдарованість – результат сполучення трьох характеристик: інтелектуальних здібностей, що перевищують середній рівень; творчого підходу і наполегливості» [9]. У свою чергу, А. Шведел і Р. Стернберг вважають, що обдарованість дорослої людини пов'язана з досвідом раннього дитинства, і пропонують концепцію обдарованості як властивості, що формується поступово [11].

У визначенні сутності поняття «обдарованість» дітей ми поділяємо думку М. Левітова, який вважав, що стосовно до молодших школярів – це діяльність, унаслідок якої здійснюється щось нове, оригінальне, що відображає індивідуальну спрямованість особистості [4]. Звідси нахили до обдарувань можна розглядати як сукупність властивостей і якостей особистості, які дозволяють здійснювати пошук, використовуючи при цьому нестандартні засоби, здогадку розв'язувати інтелектуальні проблеми з установкою на відкриття нового, невідомого для себе. Таким чином головною метою діяльності навчального закладу є створення найсприятливіших умов для максимального розкриття обдарованості та реалізації творчих нахилів дітей, а саме:

- проведення уроків з використанням елементів інтерактивного навчання, використанням комп'ютерної техніки, творчих, тематичних, індивідуальних завдань, які спрямовані на розширення та поглиблення знань;

- розробка та використання домашніх диференційованих завдань творчого характеру;

- організація поглибленого вивчення предметів (державна та іноземна мови);

- проведенні індивідуальних занять з метою систематичної підготовки учнів до участі в інтелектуальних конкурсах, турнірах, олімпіадах;

- залученні дітей до виховних позаурочних занять творчого спрямування.

Розрізняють загальну та специфічну обдарованість. Загальна обдарованість дітей має широкий діапазон здібностей, які лежать в основі успішного освоєння, а потім і успіхів у багатьох видах діяльності. Від специфічної обдарованості залежить успіх людини у якомусь конкретному виді діяльності. Судити про обдарованість дитини слід не лише за її шкільними або позашкільними справами, а й за ініційованими ними самими формами діяльності. У деяких випадках причиною, що затримує становлення обдарованості, незважаючи на потенційно високий рівень здібностей, є ті чи інші труднощі розвитку дитини: наприклад, заїкуватість, підвищена тривожність, конфліктний характер спілкування.

Існують різні форми та методи роботи з обдарованими дітьми, але на перший план висувається формування інтелектуальних здібностей. Незалежно від рівня обдарованості та навіть рівня інтелектуальних можливостей, необхідно розвивати їх креативні якості. Важливою умовою є вміння відшукати серед багатьох учнів талановитих дітей.

Процес виявлення обдарованих дітей залежить від об'єктивних даних, як рівень успішності, залежить від досвіду педагога, його інтуїції. Це завдання – виявити якнайбільше дітей з ознаками обдарованості та забезпечити їм сприятливі умови для вдосконалення властивих їм видів діяльності – є однією з найважливіших у роботі вчителя-предметника та класного керівника.

Окрім того, педагогам необхідно постійно підвищувати свою майстерність у організації роботи з обдарованими школярами, ефективно використовувати результати педагогічної діагностики, глибоко розуміти її сутність, застосовувати технології розвивального навчання, вести пошук оптимальних засобів індивідуалізації освітнього процесу. Саме вчитель надає перший імпульс розвитку обдарованого здобувача освіти, створюючи морально-психологічні умови для його продуктивної навчальної діяльності, створює йому позитивно орієнтовану популярність, збуджує внутрішні імпульси для інтелектуальної роботи [1].

Досвідчений педагог вже на першому етапі навчання може помітити в дітей певні здібності, завдяки яким вони виділятимуться серед своїх однолітків. Так, наприклад, в одного учня проявляється

нестандартність мислення, у іншого – чудова довготривала пам'ять, у третього – неординарний підхід та оригінальність у вирішенні різних навчальних завдань.

Обдаровану дитину іноді порівнюють з губкою, що поглинає найрізноманітнішу інформацію та відчуття. Усе сприймаючи й на все реагуючи, така дитина проявляє надмірне захоплення в усьому – в емоційних реакціях, інтелектуальних заняттях, суперництві з братами й сестрами, протистоянні дорослим; вона надмірно рухлива, невгамовна, особливо чутлива до почуттів, звуків, дотиків, запахів тощо. Прагнення обдарованих учнів дослідити навчальний матеріал, знайти логіку такою ж важливою рисою, як і здатність усвідомлювати альтернативні рішення.

Обдарована дитина – це дитина, яка виділяється яскравими, очевидними, іноді визначними досягненнями (або має внутрішні передумови для таких досягнень) у тому чи іншому виді діяльності. Обдаровані діти постійно намагаються вирішувати проблеми, які їм поки що «не по зубах». З погляду їхнього розвитку такі спроби корисні. Для обдарованих дітей, як правило, характерні перебільшені страхи, оскільки вони здатні уявити безліч небезпечних наслідків. У таких дітей добре розвинене почуття гумору. Таким чином, обдарованість можна розглядати як якість психіки даної природою і розвивається протягом життя, що допомагає конкретній людині досягти певних результатів у будь-якому виді діяльності.

Хтось має більшу здатність абстрагуватися, а хтось не має собі рівних в уяві та фантазії. Такі учні, як правило, мають високу мотивацію вивчення предмета. Вчитель, спостерігаючи за учнями під час уроку при виконанні різноманітних навчальних завдань у всіх видах мовної діяльності (монолог, діалог, письмо, читання), поступово зауважує швидке осмислення та переосмислення інформації в одних; запам'ятовування, утримування в пам'яті та згадування отриманої інформації в інших; а концентрація уваги та легкість засвоєння матеріалу властиві третім.

Обдарованість може виявлятися:

1. як обдарованість явна (проявлена), яка «у всіх на увазі».
2. як обдарованість вікова, тобто. в одному віці дитина показує явну обдарованість, а потім, через кілька років ця обдарованість кудись зникає.
3. як обдарованість прихована (не проявлена), тобто обдарованість, яка з якихось причин не виявила себе у навчальній чи іншій діяльності дитини. Дітей із прихованою обдарованістю приблизно 20-25% від загальної кількості здобувачів освіти.

Для підтримки обдарованих дітей необхідно використовувати:

- індивідуальний підхід під час уроків;
- додаткові заняття з обдарованими дітьми;
- участь у шкільних та міських олімпіадах;
- психологічні консультації, тренінги, тестування;
- конкурси, інтелектуальні ігри, фестивалі, спортивні змагання;
- відвідування предметних та творчих гуртків за здібностями, а також спортивних секцій за інтересами;
- використання сучасних засобів інформації;
- створення дитячих портфоліо.

Роль учителя є суттєвою в процесі розвитку дитини. Нелегко знайти правильний індивідуальний підхід до здобувачів освіти, у яких сильніше і яскравіше, ніж в інших, виявляються ознаки розумової обдарованості. Під час роботи з такими дітьми важливо уникати крайнощів; не варто надмірно втручатися в становлення інтелектуальних здібностей, але й не можна вважати, що розвиток дитини не потребує особливої уваги і підтримки. Завдання вчителя, як зазначає З. Хоменко, – «пробудження і виховування власної активності молодшої людини, її пізнавальних і творчих потреб, створення атмосфери здорової конкуренції, яка буде сприяти зростанню інтересу до предмета і бажанню оволодіти знаннями, розширенню знань з даної теми» [10, с.27].

У своїй книзі «Навчання обдарованих дітей у звичайному класі» С. Вайнбреннер пропонує вчителям технологію навчання обдарованих у класах із змішаними здібностями. Відомо, що обдаровані діти здебільшого програмовий матеріал вивчають самостійно, що й спричинює втрату їхнього інтересу активно працювати на уроках. Тому сутність її технології полягає в підвищенні мотивації навчально-пізнавальної діяльності обдарованих здобувачів освіти на заняттях, уроках, унаслідок чого передбачається, що вони працюватимуть продуктивніше і матимуть більше позитивних ставлень щодо відвідування школи. Тому методи навчання обдарованих дітей мають відповідати рівню інтелектуального та соціального розвитку, віковим можливостям, що допомагатиме педагогу здійснювати своєчасне виявлення різних варіантів розвитку здібностей дитини. Вчитель початкової школи має виявляти повагу до бажань дітей самостійно працювати, стримуватися від втручання у процес творчої діяльності, надавати дитині свободу вибору, заохочувати роботу над виконанням творчих завдань, уникати будь-якого типу тиску, організовувати безпосереднє спілкування всіх учнів, а не лише обдарованих. Важливо також бути доброзичливим і чуйним; знати психологічні особливості обдарованих дітей, розуміти їхні потреби та інтереси; мати високий

рівень інтелектуального розвитку, широке коло інтересів і вмій;бути готовим до перегляду своїх поглядів і постійного самовдосконалення.

Портрет обдарованої дитини:

1. Виявляє цікавість до багатьох речей.
2. Пропонує багато ідей.
3. Має багату фантазію, уяву.
4. Чутливий до краси, уважний до естетики речей.
5. Не боїться висловлювати думку, яка відрізняється від інших.
6. Конструктивно критичний, не приймає авторитарних вказівок безкритичного вивчення.
7. Прагне до самовираження, творчого використання предметів.

У плані фізичного розвитку помічено високий енергетичний рівень та низьку тривалість сну в обдарованих дітей. Їхня моторна координація часто відстає від пізнавальних здібностей. Батьки, які першими помічають обдарованість своїх дітей, описують такі характеристики: рання мова; вживання складних слів; раннє освоєння рахунку чи читання; величезна цікавість; цінна пам'ять; швидке сприйняття та уява.

Складовими технології розвитку обдарованих здобувачів освіти у складі змішаного учнівського колективу є наступні методи. Так, на початку вивчення теми задля ознайомлення вчителя з навчальними потребами обдарованих дітей їм надається змога спробувати розв'язати декілька найскладніших вправ, перш ніж виконувати решту завдання. Якщо діти з ними успішно впораються, то здобувають рівень «А», після чого їм дозволяється використати час, що залишився, для заняття тим видом діяльності, який є, на їхню думку, цікавіший і потрібніший, звісно, під контролем учителя. Цей метод можна використовувати на різних уроках: математиці, мові, читанні, метою яких є закріплення умінь і навичок на практиці під час вивчення якогось правила, поняття.

Другим методом цієї технології є ущільнення навчальної програми, адже обдаровані діти швидше засвоюють програмовий матеріал, ніж їх ровесники, тому в них часто залишається багато вільного часу. Тому учням пропонується «відкупувати» шкільний час, який вчителі планують для вивчення нового матеріалу [9]. Перед тим, як розпочати ущільнення, потрібно визначити здібності, які мають певні діти, і довіряти досягненням, які вони здобули, самостійно навчаючись. Потім треба вирішити, як використовувати «вільний час», щоб це не стало тягарем для обдарованих дітей, для їхніх однокласників чи вчителя. Програма може бути ущільнена лише в тих її частинах, де здобувачі освіти мають міцні знання, уміння та навички.

З розвитком обдарованої дитини тісно пов'язують технологію використання на уроці навчально-творчих завдань, у процесі вирішення яких діти створюють певний творчий продукт. Творчий продукт розуміється як оформлений результат діяльності дитини, наприклад: написання оповідань, казок, віршів, створення малюнків, виробів. Для його створення у здобувачів освіти мають бути розвинені такі вміння, як: упредметнення (стоїть посеред хати: чотири ноги, одна голова -стіл); протиставлення (біле, а не сніг, солодке, а не мед – цукор); порівняння фокальних об'єктів (ознаки випадкових об'єктів переносяться на той, який має бути вдосконалений); придумування тощо.

У роботі з дітьми вчителю не варто займатися настановами. Допомогайте

дітям діяти незалежно, не давайте прямих інструкцій щодо того,чим вони повинні займатися. Не стримуйте ініціативи і не робіть за них те,що вони можуть зробити самостійно. Використовуйте важкі ситуації, що виникли у школі або вдома, як область застосування набутих навичок при вирішенні задач. Допомогайте дітям навчитися керувати процесом засвоєння знань.

Завдання, які пропонуються дітям, повинні бути спрямовані не лише на відпрацювання правила або алгоритму, а містити й такі компоненти, які вимагають здогадки, нестандартного підходу, творчого мислення тощо. З цією метою бажано запропонувати здобувачам освіти завдання, котрі мають декілька рівноцінних і загальноприйнятих вирішень. Їх виконання дає змогу дитині розвивати творчий підхід, самостійно приймати рішення у використанні того або іншого прийому чи засобу тощо.

У дітей поступово виробляється творчий стиль діяльності, здійснюється розвиток уяви, формується здатність втілювати свої задуми в реальність.

Ефективність роботи щодо розвитку обдарувань у молодших школярів передбачає також створення емоційної, доброзичливої атмосфери в процесі виконання учнями будь-яких творчих завдань;організацію діяльності дітей з розв'язання творчих завдань з опорою на їхні інтереси, потреби, потенційні можливості, здібності тощо;пробудження в кожного дитини дослідницької активності, поглиблення інтересу до творчої діяльності, спонукання до успішних дій та досягнення поставленої навчальної мети.

Отже, щоб сприяти розвитку обдарованих дітей, освітній процес має бути насиченим такою творчою діяльністю, яка б забезпечувала повне задоволення їхніх потреб, надавала їм максимальну свободу для творчого просування, пробуджувала прагнення досягти успіху. Адже переживання успіху викликає позитивне ставлення до творчої діяльності, сприяє набуттю певного життєвого досвіду, навичок

самостійної діяльності і поведінки, більш чіткого усвідомлення навчальної мети та завдань щодо її втілення. Унаслідок цього з ранніх шкільних років у дітей формується свідоме прагнення до самоосвіти, самовдосконалення, самоаналізу, набуття відповідних умінь і навичок щодо творчого розв'язання проблем, тобто поступово здійснюється становлення тих властивостей і якостей, які є складовими обдарованості особистості.

ЛІТЕРАТУРА

1. Анджейчак А. Психолого-педагогічні умови формування творчої особистості дитини в освітньо-виховних закладах // Обдарована дитина. – 2000. – №5. – С.8-13.
2. Апостолова Г.В. Робота з обдарованими дітьми//Обдарована дитина. - 2006. - №1. - С. 12.
3. Банько Н.В., Сечина Л.И., Отачук Г.И. Развиваем творческое мышление младших школьников//Педагогична скарбниця Донеччини. – 1998. – №2.
4. Баранов А.А. Развитие творческих способностей у младших школьников в изобразительной и игровой деятельности.// Развитие творческих способностей студентов и школьников на занятиях изобразительным искусством.: Межвузовский сборник научных трудов – Ростов-на-Дону, 1986. – С.115-123.
5. Гильбух Ю.З. Внимание: одаренные дети. – М.:Знание, 1991.-90с.
6. Заброцька С.Г. Обдарованість – риса тільки обраних? //Обдарована дитина.-2007.-№5.-С.48
7. Загребельна О.О. Дослідження проявів інтелектуальної та творчої обдарованості: теоретичний аналіз // Обдарована дитина.-2008.-№8.-С.63
8. Калашнікова А.М. Робота з обдарованими дітьми//Обдарована дитина. - 2007. - №2. - С.23
9. Рензулли Дж., Рис О. Модель обогащающего школьного обучения// Основные концепции одаренности и творчества (под ред. Д.Б. Богоявленской).- М. 1997.
- 10.Хоменко, З. І. Психологічні особливості роботи вчителя з обдарованими дітьми / З. І. Хоменко. – С. 26-29.

Василишин Марія Володимирівна,

*Викладач Львівського фахового коледжу харчової і переробної промисловості НУХТ
marichkavasylyschyn@gmail.com*

ОБДАРОВАНІСТЬ – ОДНА З НЕРОЗВ'ЯЗАНИХ ПРОБЛЕМ ПСИХОЛОГІЧНОЇ НАУКИ

The classical and modern concepts and theories of gift are analyzed and understanding of its content and structure is determined. The absence of the single concept of gift as well as the need to create it are pointed out.

Key words: abilities, adaptation, age, creativity, gift, genius, inclinations, motivation, personality, self-actualization, talent.

Проаналізовано класичні та новітні концепції й теорії обдарованості, виокремлено розуміння змісту та структури обдарованості. Вказано на відсутність єдиної концепції обдарованості і необхідність її створення.

Ключові слова: здібності, адаптація, вік, творчість, обдарованість, геніальність, задатки, мотивація, особистість, самоактуалізація, талант.

Постановка проблеми. Обдарованість індивіда – одна із невирішених проблем психологічної науки. Історія розвитку досліджень обдарованості в зарубіжній і вітчизняній психології протягом всього періоду вивчення відповідала змінам соціальних потреб суспільства і динаміці розвитку психологічної науки. Ці дослідження охоплювали всю систему проблем, що вивчаються і в наші дні: теоретичні проблеми психології обдарованості, проблеми діагностики, розробки принципів, методів розвитку і навчання обдарованих та талановитих особистостей. Власне, вивчення цього феномена психіки людини повинно бути спрямоване на те, щоб суспільство навчилось бережно ставитись до обдарованих дітей і дорослих, допомагало їм примножити і реалізувати творчий потенціал, реалізуватися на особистісному і суспільному рівнях. Такі спроби, безперечно, можна знайти в багатьох дослідженнях.

Стан дослідження. Аналіз сучасного стану проблеми обдарованості в психології засвідчує, що в розумінні і тлумаченні цього феномена між дослідниками (Б. Г. Ананьєв, Л. С. Виготський, Г. С. Костюк, В. А. Крутецький, О. Ф. Лазурський, Н. С. Лейтес, О. М. Матюшкін, В. О. Моляко, К. К. Платонов, С. Л. Рубінштейн, І. О. Сікорський, Б. М. Теплов, В. Д. Шадріков, В. Л. Штерн та інші) певні теоретичні розбіжності. Під обдарованістю розуміли: природну передумову здібностей; сукупність внутрішніх умов для досягнення видатних результатів у діяльності; загальні здібності; високий рівень розвитку здібностей; інтеграцію здібностей з метою діяльності; творчі можливості людини; потенційний талант тощо. Вважаємо,

що таке розмаїття поглядів зумовлене складністю і багатоаспектністю досліджуваного явища, а також використанням для розкриття феномена обдарованості таких дефініцій, як «здібності», «талант», «геніальність», «творчість».

Мета статті у висвітленні змісту класичних і новітніх підходів до розуміння психології обдарованості.

Виклад основних положень. Психологію обдарованості як самостійну галузь психологічної науки вперше виділив німецький психолог Вільм Льюїс Штерн. «Обдарованість, – зауважував він, – це загальна здібність індивіда свідомо спрямовувати своє мислення на нові вимоги, здібність психічного пристосування до нових завдань і умов життя» [15, с. 21]. Власне за ознакою пристосування вчений розмежовує поняття «обдарованість», «талант» і «геніальність». На його думку характерна особливість таланту полягає в «обмеженні розумових здібностей однією галуззю змісту», а суть геніальності – в «самодовільній творчості». Він розглядав інтелектуальну схильність до виконання актів мислення як форму прояву обдарованості. Найвищий вияв обдарованості, на думку В. Штерна, в передбаченні (тобто прогнозуванні, випередженні ситуації). В цьому випадку людина пристосовується не до існуючих, а до можливих чи ймовірних умов оточуючого світу [15, с. 26].

Біля витоків проблеми обдарованості у вітчизняній психологічній науці близько ста років тому стояв психіатр і психолог Іван Олексійович Сікорський. Він здійснював не стільки загальний теоретичний аналіз проблеми обдарованості, скільки тяжів до аналізу конкретних випадків обдарованості і геніальності. Вчений намагався показати багатогранний зв'язок психобіологічних і соціокультурних чинників розвитку особистості, розумів обдарованість як результат «об'єднання багаточисленних і складних елементів особистості» [7, с. 253–254].

І. О. Сікорський вважав, що творчість є однією з ключових ознак обдарованості. Дослідник наполягав на тому, що важливим чинником розвитку творчості і обдарованості виступає емоційна сфера, особливу увагу приділяв необхідності спеціального розвитку волі.

О. Ф. Лазурський розглядав деякі питання проблеми обдарованості, зважаючи на можливість людини пристосуватися до зовнішнього середовища. Він виділив рівні психічного розвитку, названі рівнями обдарованості, які пов'язував з можливістю пристосування і взаємодії із навколишнім середовищем: нижчий (мала обдарованість, «бідна і примітивна психіка», недостатня пристосованість до середовища); середній (значно більша здібність пристосуватися, вибір заняття відповідно до схильностей і задатків, діяльність має в основному характер наслідування); вищий (висока обдарованість, геніальність, прагнення видозмінити середовище, пристосувати його до своїх потреб. Люди цього рівня – «творці нового, за якими ідуть всі інші»). Умови життя, виховання і освіти, на думку Олександра Федоровича Лазурського, істотно не впливають на здібності, а лише сприяють або перешкоджають розвитку природних обдарувань.

На жаль, у вітчизняній психології дослідження проблеми обдарованості, індивідуальних відмінностей були значною мірою «пригальмовані». Є дослідження, присвячені вивченню обдарованості на різних вікових етапах (В. В. Давидов, В. О. Моляко, О. І. Кульчицька та ін.). Водночас можна виділити два основні підходи до цієї проблеми – пов'язані з іменем Б. М. Теплова і Л. С. Виготського.

Основою розробок теорії здібностей і обдарованості у вітчизняній психології була концепція Б. М. Теплова. Він зазначав, що «при встановленні основних понять вчення про обдарованість найбільш зручно виходити з поняття «здібність». Власне, ми і зважаємо на це положення. Вчений виділив три ознаки здібностей, які лягли в основу визначення, що найчастіше використовується спеціалістами: здібності – це індивідуально-психологічні особливості, які, по-перше, відрізняють одну людину від інших, по-друге, стосуються успішності виконання певної діяльності або багатьох діяльностей, по-третє, не зводяться до наявних навичок, умінь чи знань, але які можуть пояснити легкість і швидкість набуття цих знань і навичок. «Ми не можемо розуміти здібності ... як вродженні властивості індивіда... Вродженими можуть бути лише анатомо-фізіологічні особливості, тобто задатки, які лежать в основі розвитку здібностей, самі ж здібності завжди є результатом розвитку», – зазначав Б. М. Теплов. А обдарованість ним тлумачилась «як те якісно своєрідне поєднання здібностей, від якого залежить можливість досягнення більшого чи меншого успіху у виконанні тої чи іншої діяльності».

Другий підхід, пов'язаний з розглядом здібностей найперше як родових якостей людини, ґрунтується на теорії Л. С. Виготського [3] і також має своє продовження в сучасних дослідженнях. Вчений виокремлює, як мінімум, три характеристики здібностей: по-перше, це розуміння здібностей як існуючих в культурі способів взаємодії з дійсністю; по-друге, розвиток здібностей розглядається як підпорядковане закономірностям цілісного розвитку свідомості і аналізується в контексті цього цілого; по-третє, розвиток здібностей характеризується через освоєння дитиною певних досягнень культури.

Ці положення містять дві найбільш традиційні і дискусійні проблеми психології здібностей. Насамперед положення про цілісність організації різних здібностей ставить питання про універсальні механізми подібного інтегративного утворення, механізми розвитку і функціонування дитячих здібностей. Положення про роль засвоєння культури в розвитку здібностей неминуче порушує питання про

співвідношення біологічного і соціального в розвитку здібностей, вродженості і набутості універсальних психологічних структур. Фактично, це питання про те, що розвивається в якості здібностей у дитини і як це відбувається.

С. Л. Рубінштейн розумів під здібностями «...складне синтетичне утворення, яке включає в себе цілий ряд даних, без яких людина не була би здатною до якоїсь конкретної діяльності, і властивостей, які лише в процесі певним чином організованої діяльності виробляються» [13, с. 22–23]. Вчений висунув важливе положення про спіралеподібний розвиток здібностей: реалізація можливості, яка становить здібність одного рівня, відкриває нові можливості для подальшого розвитку, для розвитку здібностей більш високого рівня. Обдарованість людини, на його думку, визначається діапазоном можливостей, які відкриває реалізація наявних можливостей. Здібності людини – внутрішня умова її розвитку, які, як і інші внутрішні умови, формуються під впливом зовнішніх – у процесі взаємодії людини з зовнішнім світом. Називаючи в якості особливо високого рівня обдарованості талант і геніальність, С. Л. Рубінштейн їх диференціює: «Талант і геній відрізняються перш за все за об'єктивною значущістю і разом з тим оригінальністю того, що вони здатні виробити. Талант характеризується здібністю до досягнень високого рівня, які, однак, залишаються в принципі в рамках того, що вже було досягнуто; геніальність передбачає здібність створювати щось принципово нове, прокладати дійсно нові шляхи, а не лише досягати високих точок на вже протоптаних дорогах» [13, с. 31]. Для характеристики універсалізму, часто властивого геніям, учений називає імена Арістотеля, Леонардо да Вінчі, Декарта та інших.

На думку В. Д. Шадрікова, «...здібності можна визначити як властивості функціональних систем, які реалізують окремі психічні функції, мають індивідуальну міру вираженості, що проявляється в успішності і якісній своєрідності освоєння та реалізації окремих психічних функцій» [14, с. 11]. Поняття загальної обдарованості вчений визначає як придатність до широкого кола діяльностей або поєднання здібностей, від кожної із яких залежить успішність виконання тієї чи іншої діяльності.

О. Г. Ковальов, В. А. Крутецький розцінюють здібності як «ансамбль властивостей», який необхідний для успішного здійснення визначеної діяльності, включаючи особливості мислення та емоційно-вольової сфери.

Часто поняття «здібний», «обдарований», «талановитий» вживаються як синоніми. Ю. З. Гільбух з цього приводу зауважує: «При спільному вживанні терміни «обдарований» і «талановитий» виступають як рід і вид. Всяка талановита дитина (взагалі людина) є разом з тим обдарованою, але не кожна обдарована людина може бути названа талановитою. Деяким обдарованим дітям ще треба буде досягнути рівня талановитості, і не всім, на жаль, це вдається» [4, с. 12].

За видатні, епохальні досягнення в науці, мистецтві, рідше в практичній діяльності (військова справа, державне управління і ін.), високообдарованих людей називають геніями. На думку Дж. Фріман, генії – це ті люди, які реалізують абсолютно нові ідеї. «Геній – це значно більше, ніж просто розумний чи навіть дуже обдарований; це дійсно велика людина. Вони приходять в наш світ і покидають його дещо по-іншому, завдяки вкладу, який вони внесли в життя суспільства. Бетховен, Пікассо, Ньютон, Марія Кюрі – всі вони були геніями. Навіть будучи маленькими дітьми, вони проявляли надзвичайно сильний інтерес до галузей знань, які пізніше стали основним змістом їхнього життя».

Положення про те, що здібності формуються в діяльності, притримували майже всі вітчизняні вчені, які досліджували феномен обдарованості. Б. М. Теплов зазначав, що «здібність не може виникнути поза відповідною конкретною діяльністю. ... Абсолютний слух як здібність не існує у дитини до того, як вона вперше постала перед завданням впізнавати висоту звука. До цього існував тільки задаток як анатомофізіологічний факт». Вчений наголошував, що річ не в тому, що здібності виявляються в діяльності, а в тому, що вони створюються в цій діяльності.

Б. Г. Ананьєв пов'язував розвиток здібностей із загальним розвитком особистості, виключаючи можливість самодостатнього й ізольованого їхнього розвитку. В утворенні здібностей, вважає дослідник, виконують роль природні особливості особистості і анатомофізіологічні передумови або задатки, які стають здібностями і реалізуються тільки через діяльність [1, 124]. Однак ця діяльність, як зазначає В. С. Юркевич, повинна бути пов'язана з позитивними емоціями, іншими словами, приносити радість, задоволення. Є ця радість – задатки розвиваються, немає радості – здібностей не буде. Дослідниця вважає, що від тривалих, безрадісних, примусових занять може бути що завгодно – високі оцінки, похвала, навіть знання, але не буде головного – здібностей.

Отже, розуміння терміна «обдарований» зазнало значних змін упродовж минулого століття. Якщо спочатку це поняття стосувалось тільки дорослих, досягнення яких вважались видатними, то згодом його стали застосовувати і стосовно дітей, маючи на увазі їхній інтелектуальний розвиток, особливі успіхи у навчанні. Обдарованими вважались діти, які опинялись серед декількох відсотків, що мають високі показники за тестами інтелекту. Однак життя постійно вносило поправки в прогнози, які робились на основі тестів: високі показники розумового розвитку не гарантують ні дуже успішної кар'єри, ні видатних творчих досягнень. Водночас діти з більш скромними показниками IQ належать до людей, які впливають

на прогрес, змінюють життя суспільства. Подібні курйози змушували знову і знову звертатися до змісту терміна «обдарований». Відтак, сформувалися новітні концепції обдарованості, найбільш значущі з яких проаналізуємо.

Згідно з концепцією «вікової обдарованості» Н. С. Лейтеса треба розрізняти хід вікового розумового розвитку (з його типовими варіантами і перехідними особливостями) і те більш корінне, власне індивідуальне, що зберігається, формується в процесі такого розвитку. «Обдарованість дитини – це доволі стійкі особливості саме індивідуальних проявів неабиякого інтелекту, що з віком зростає». Саме з огляду на вікові передумови розумового підйому і треба розпочинати аналіз розуміння особливостей дітей, чиї розумові достоїнства можуть уважатися виявами обдарованості. Незвичайні можливості дитини на тому чи іншому віковому етапі ще не означають збереження цього рівня і своєрідності її можливостей в наступні і більш зрілі роки, тому вчений закликає слова «обдарована дитина», «обдаровані діти» вживати з обережністю, віддаючи собі звіт в тому, що це в значній мірі умовні вислови.

Підхід до обдарованості як вияву творчого потенціалу людини обґрунтовує О. М. Матюшкін [8]. Згідно із його концепцією (творчої обдарованості) творча обдарованість – це інтегративна структура, яка виявляється на всіх рівнях індивідуального розвитку і охоплює такі основні компоненти: домінуючу роль пізнавальної мотивації, дослідницьку творчу активність, можливість ухвалення оригінальних рішень, можливість прогнозування і передбачення, здібність до створення ідеальних еталонів, які забезпечують високі естетичні, моральні, інтелектуальні оцінки. Процес успішного розвитку і реалізації потенційних можливостей обдарованої дитини, на думку О. М. Матюшкіна, залежить не лише від навчальних програм, але більшою мірою від соціальної потреби суспільства в талантах і від розуміння особистістю соціальної цінності своєї обдарованості. Приділяючи значну увагу прикладному напрямку дослідницької роботи, вчений створив науковопрактичну програму з виявлення, навчання і виховання обдарованих і талановитих дітей, яка містить узагальнення сучасних знань про природу розвитку обдарованості і розробку психологічних засобів стимулювання і допомоги обдарованим дітям.

В. О. Моляко – один із найбільш авторитетних сучасних дослідників феномена обдарованості – вважає, що «обдарованість – це свого роду міра генетично і дослідно передбачених можливостей людини адаптуватися до життя» [9, с. 213]. У межах нової концепції технічної обдарованості вчений зазначає, що обдарованість є однією з найбільш важливих вищих психічних підсистем впорядкованої підсистеми «людина – світ» і нерозривно пов'язана з психічними функціями людини, з її свідомістю, підсвідомістю, загальними установками і диспозиціями, особистісними структурами, емоційною сферою тощо. Як основні функції обдарованості В. О. Моляко називає максимальне пристосування до світу, оточення, вирішення проблем у всіх випадках, коли створюються нові, непередбачені, які вимагають саме творчого підходу. «Оскільки такого роду ситуації виникають в житті практично кожної людини і достатньо часто (не буде перебільшенням говорити про їхню щоденність, інколи вони просто насуваються на людину низкою), то буде логічним припустити, що кожна людина в принципі повинна отримувати певний потенціал можливостей, які сприяють її виживанню. Це стосується і спадкових факторів, і набутого досвіду. Тому було б неправильно говорити про обдарованість як унікальне, рідкісне явище» [9, с. 213–214]. Вчений неодноразово вважає на необхідність розуміння обдарованості (зокрема дитячої) соціумом, що дозволить зберегти її і розвинути.

В динамічній теорії обдарованості – ДТО – (назву для якої запропонував Л. С. Виготський і яку вважав справою майбутнього) Ю. Д. Бабаєва [2] висуває на перший план аналіз самого процесу розвитку обдарованості, а не пошук параметрів оцінки і вимірювання здібностей. В результаті відбувається зміна парадигми в галузі ідентифікації обдарованості. Здійснюється перехід від діагностики відбору дітей з високими здібностями до діагностики особливостей і психологічних механізмів розвитку обдарованості. Дуже важливим аспектом в ДТО є положення про двояку роль психологічної перепони в розвитку обдарованості. На існування цієї двоякості вказували в своїх дослідженнях В. Штерн, А. Адлер, Л. С. Виготський. З одного боку, будь-які перешкоди, дефекти, безперечно, виступають як обмеження, які гальмують процес психічного розвитку. З іншого, створюючи певні труднощі, вони одночасно є і своєрідними стимулами для породження процесів компенсації. «Учителі і батьки, які прагнуть усунути будь-які перешкоди і труднощі, які виникають перед дитиною, пробують перетворити будь-який навчальний матеріал в максимально зрозумілий і легкий для засвоєння, недооцінюють стимулююче значення перешкод для психічного розвитку дітей» [2, с. 156].

Створені Ю. Д. Бабаєвою на базі ДТО методики розвитку обдарованості дозволили істотно збільшити ріст показників інтелекту і креативності тих дітей, які раніше ідентифікувались як «необдаровані», і практично зблизити їх з показниками обдарованих дітей.

Автори психолого-дидактичної системи «Обдаровані діти: виявлення, навчання, розвиток» (В. І. Панов, Н. С. Лейтес, О. М. Матюшкін та ін.) в якості базової характеристики обдарованості виводять творчу активність людини як вияв творчої природи психіки і її розвитку. З цієї точки зору обдарованість постає як:

1) системна властивість психіки, яка виникає в результаті пізнавальної і (або) іншої діяльнійшої взаємодії між індивідом і освітнім середовищем;

2) властивість психіки, що розвивається, для прояву і становлення якої необхідними умовами є не тільки наявність природних задатків, але і відповідного (варіативного і розвиваючого) освітнього середовища, зокрема відповідних видів діяльності (екопсихологічний аспект обдарованості);

3) індивідуальна характеристика пізнавального, емоційного і особистісного розвитку учня, яка виражається в індивідуально-своєрідному поєднанні властивостей пізнавальної, емоційної і особистісної сфер свідомості цього індивіда, яке забезпечує можливість досягнення ним найбільш високих результатів розвитку здібностей в соціально значущих видах діяльності.

Згідно з концепцією О. І. Щебланової дитяча обдарованість – це цілісна, складна, багатогранна і така, що розвивається, психологічна система, яка є підсумком індивідуального шляху розвитку і одночасно становить потенціал (внутрішні передумови) майбутнього розвитку. Обдарованість дитини на кожному віковому етапі може бути адекватно зрозумілою лише з позицій системності її розвитку. Вона може розглядатися як «закрита система» з точки зору внутрішньої структури і як «відкрита система», яка перебудовується під впливом динамічної взаємодії численних внутрішніх і зовнішніх детермінант. Інтегральні характеристики особистості обдарованого учня детермінують вияви і розвиток його обдарованості, будучи одночасно і об'єктом цього розвитку.

У «Робочій концепції обдарованості» (підготовленій авторським колективом з 15-ти осіб) [12] обдарованість тлумачиться як системна якість, яка характеризує психіку дитини в цілому; при цьому саме особистість, її спрямованість, система цінностей спричиняють розвиток здібностей і визначають, як буде реалізований її потенціал. Такий підхід робить пріоритетним завдання виховання, а не просто навчання обдарованої дитини. Цим визначається і гуманістична спрямованість «Робочої концепції обдарованості», в якій особлива увага приділяється бережливому ставленню до обдарованої дитини, яке передбачає розуміння не тільки переваг, але і труднощів, які несе з собою її обдарованість. Зазначаючи основним недоліком використовуваних нині діагностичних методів (найперше тестів) зорієнтованість на результат (в той час як процесуальна сторона цієї діяльності, яка, власне, і зумовлює можливість бути обдарованим, залишається «поза полем зору»), автори окресленої психолого-дидактичної системи в якості одного із методу, який дозволяє працювати саме з процесуальною стороною здібностей і взагалі свідомості дитини, називають навчально-ігрові методи і психологічний тренінг.

Сутність концептуальної ідеї дослідження «Взаємозв'язок когнітивних та особистісних чинників розвитку обдарованості» (лабораторія психології обдарованості Інституту психології ім. Г. С. Костюка НАПН України) становить уявлення про взаємопов'язаність когнітивних та особистісних чинників, характер якої (стимулювальний або гальмівний) зумовлює особливості функціонування та розвиток обдарованої особистості. Визнано виправданим тлумачити феномен обдарованості як інтегральну характеристику особистості, основою якої виступає «система психологічних та психофізіологічних властивостей індивіда, що забезпечує особливі досягнення, винятково успішну діяльність у певній сфері». Таке розуміння обдарованості дало змогу гіпотетично визначити такі її критерії: продуктивність діяльності (екстраординарні, виняткові досягнення); задоволення від процесу діяльності (ефективність, легкість і швидкість опанування діяльності, її психофізіологічна «ціна»); кристалізація інтересів до певного виду діяльності; оцінка продуктивності діяльності експертами [11, с. 214].

Найбільш популярною і об'єднувальною для більшості сучасних вітчизняних і зарубіжних спеціалістів є концепція людського потенціалу американського психолога Дж. Рензулі. Згідно з його «трикільцевою моделлю» компонентами обдарованості є:

- 1) інтелект вище середнього;
- 2) посилена мотивація;
- 3) творчий підхід.

Отже, обдарованість – це не тільки інтелект, не тільки схильність до творчості і не тільки певна мотивація. Це комплекс, який охоплює всі три характеристики.

О. М. Матюшкін [8] вважає, що психологічна структура обдарованості збігається з основними структурними компонентами, які характеризують творчість і творчий розвиток людини:

- а) домінуюча роль пізнавальної мотивації;
- б) дослідницька творча активність;
- в) можливість досягнення оригінальних рішень;
- г) можливість прогнозування і передбачення;

г) здатність створювати ідеальні еталони, які забезпечують високі естетичні, моральні й інтелектуальні оцінки.

На думку О. І. Кульчицької [5; 6], структура розвинутої обдарованості охоплює три основні підструктури:

1) високу пізнавальну активність, яка спирається на високий рівень сенсорних і інтелектуальних процесів;

2) творчу інтерпретацію пізнавального досвіду;

3) емоційну захопленість діяльністю (схильність до конкретної діяльності).

В. О. Моляко в цілому висвітлює обдарованість як систему, яка охоплює такі компоненти: біофізіологічні, анатоно-фізіологічні задатки; сенсорно-перцептивні блоки, що характеризуються підвищеною чутливістю; інтелектуальні й мисленнєві можливості, які дозволяють оцінювати нові ситуації і вирішувати нові проблеми; емоційно-вольові структури, які зумовлюють тривалі домінуючі орієнтації і їх штучне підтримання; високий рівень продукування нових образів; фантазія; уява і низка інших.

На думку більшості дослідників, провідним компонентом у структурі обдарованості, її якісним показником є здатність до творчості – наявність творчих (креативних) здібностей, знань, умінь, навичок, а також мотивів, завдяки яким створюється новий, оригінальний, унікальний продукт. Учені вважають, що умовою творчості є середньо-високий інтелект (IQ = 115-120), а за дуже високого інтелекту (IQ = 170-180), як і за низького, між креативністю (творчістю) і інтелектом найчастіше взаємозв'язок негативний. Матеріальним показником обдарованості і її специфіки є продукт, оскільки залежно від того, що виконує дитина чи дорослий, можна визначити спрямованість і специфіку обдарованості, а оригінальність, новизна і нестандартність продукту – свідчення рівня обдарованості.

Висновки. У сучасному світі є актуальним всебічний розвиток індивідуальності людини як особистості та найвищої цінності суспільства на основі виявлення її здібностей, обдарованості та талантів. І саме виявлення обдарованих дітей та подальший розвиток їх здібностей та обдарувань є однією з умов максимального розкриття і розвитку потенціалу кожної особистості, формування молодого людини як суб'єкта соціального та професійного життя, підготовки її до самовдосконалення, самовизначення та самореалізації. Чим раніше починається розвиток здібностей і талантів, тим більше шансів на їх оптимальний розвиток, саме тому так важливо виявити обдарованість дітей на ранньому етапі.

У системі навчання обдарованих дітей надзвичайно велика роль належить педагогам. Враховуючи те, що обдаровані діти навчаються в одній групі з іншими дітьми, педагоги повинні вміти працювати з дітьми, які володіють різними здібностями і особливостями, знати вікові й психологічні особливості розвитку дітей, вміти створювати умови для розвитку пізнавально-творчої діяльності, сприяти розвитку творчого потенціалу дітей.

Обдарованість – складне психологічне утворення, в якому нерозривно переплетені пізнавальна, емоційна, вольова, мотиваційна, психофізіологічна та інші сфери психіки людини, і саме ця складність зумовлює те, що вияви обдарованості характеризуються великою варіативністю, неоднозначністю, індивідуальністю. Попри значні здобутки вчених, єдина концепція обдарованості досі не створена, і в цьому перспектива подальших досліджень науковців.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ананьєв Б. Г. Особистість, суб'єкт діяльності, індивідуальність – М.: Директ-Медіа, 2008. – 209 с.
2. Бабаєва Ю. Д. Динамічна теорія обдарованості // Психологія розвитку; під ред. А. К. Болотової і О. Н. Молчанової. – М.: ЧеРо, 2015. – С. 153–160.
3. Выготский Л. С. Психология развития человека / Л. С. Выготский. – М.: Изд-во Смысл; Изд-во Эксмо, 2005. – 1136 с. – (Библиотека всемирной психологии).
4. Гільбух Ю. З. Розумово обдарована дитина. – К.: Укрвузполіграф, 1992. – 84 с.
5. Кульчицка О. І. Обдарованість як психологічна проблема // Практична психологія та соціальна робота. – 2001. – № 8. – С. 14–15.
6. Кульчицкая Е. И. Сирень одаренности в саду творчества / Е. И. Кульчицкая, В. А. Моляко. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2008. – 316 с.
7. Мазяр О. В. Концептуальні паралелі вирішення проблеми обдарованості у працях І. О. Сікорського та В. О. Моляко / О. В. Мазяр // Актуальні проблеми психології: збірник наук. праць Інституту психології ім. Г. С. Костюка НАПН України. У 12 т. / гол. ред. С. Д. Максименко. – Т. 12. – Вип. 15. Частина 1. – К.: Вид-во «Фенікс», 2012 – С. 250–257.
8. Матюшкін А. М. Концепція творчої обдарованості / А. М. Матюшкін // Запитання психології. – 1989. – № 6. – С. 29–33.
9. Моляко В. А. Творческая конструкторология (пролегомены) / В. А. Моляко. – К.: Освіта України, 2007. – 388 с.
10. Панов В. И. Обдаровані діти: виявлення – навчання – розвиток / В. И. Панов // Педагогіка, 2001. – № 4. – С. 30–44.
11. Пономарева-Семенова Р. О. Теоретико-методичні засади визначення взаємозв'язку когнітивних та особистісних чинників розвитку обдарованості // Актуальні проблеми психології: Проблеми психології

творчості: збірник наукових праць / за ред. В.О. Моляко. – Т. 12. – Вип. 3. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2007. – С. 210–219.

12. Рабочая концепция одаренности / научн. ред. В. Д. Шадриков. – 2-е изд., расш. и перераб. – М.: Федеральная целевая программа «Одаренные дети», 2003. – 94 с.

13. Рубінштейн С. Л. Здібності // Психологія індивідуальних відмінностей; під ред. Ю. Б. Гіппентейтер і В. Я. Романова. – М.: ЧеРо, 2000. – С. 20–40.

14. Шадриков В. Д. Способности, одаренность, талант / В. Д. Шадриков // Развитие и диагностика способностей; отв. ред. В. Н. Дружинин, В. Д. Шадриков. – М.: Наука, 1991. – С. 7–21.

15. Штерн В. Обдарованість дітей та підлітків, методи дослідження / В. Штерн; [пер. с нем.]. – К.: Книгоспілка, 1926. – 409 с.

16. Чувасова Ю. Розвиток природних обдарувань та творчих здібностей дітей // Психолог. – 2007. – № 47.

Василькова І. В.,

Лукавська В. В.,

*Магістри філології, вчителі англійської мови
Коломийського ліцею імені М. Грушевського
IrunaMutsak96@gmail.com,
vitylja4ever@gmail.com*

НАВЧАННЯ З ВИКОРИСТАННЯМ ДИСТАНЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Статтю присвячено аналітичному огляду електронних засобів дистанційного навчання іноземної мови. Систематизовано методи дистанційного навчання, шляхом наведено чітких прикладів використання різних платформ дистанційного навчання та онлайн-сервісів на різних етапах навчання. З метою проведення аналізу виокремлюється ряд найпопулярніших сучасних платформ дистанційного навчання, таких як Google Classroom та онлайн-сервісів. Ретельний аналіз основних функцій та особливостей зазначених платформ дистанційного навчання дозволив встановити, що усі з них підходять для розробки методики навчання іноземної мови, оскільки мають усі функції, які необхідні для забезпечення ефективного формування навичок та вмій читання, говоріння, аудіювання та письма, а отже, вибір однієї з них повністю залежатиме скоріше від персональних вподобань кожного окремого викладача. Усі запропоновані онлайн-сервіси мають значний дидактичний потенціал для організації самостійної роботи студентів, зокрема Quizlet варто застосовувати для введення чи відпрацювання лексичного матеріалу, Kahoot – для активізації навичок з граматики, Mentimeter – для тестового опитування учнів.

Ключові слова: дистанційна освіта, платформи дистанційного навчання, онлайн-сервіс, навчання іноземної мови.

Keywords: distance education, distance learning platforms, online service, foreign language learning.

«Гуманістичний особистісно-орієнтоване виховання – це педагогічно керований процес культурної ідентифікації, соціальної адаптації та творчої самореалізації особистості, в ході якої відбувається входження дитини в культуру, в життя соціуму, розвиток усіх його творчих здібностей і можливостей»

Е. В. Бондаревська

Дистанційне навчання – це виклик для усіх: для вчителів, які супершвидко тестують та застосовують різні навчальні платформи, переглядають по декілька вебінарів на день, вчать організувати навчальний процес у нових для себе умовах, втримувати увагу дітей у режимі онлайн та налагодити не просто якісну, а й дійсно ефективну комунікацію; для дітей, які опановують матеріал, не випускаючи з рук гаджетів і мишки комп'ютера та для батьків, які підтримують весь навчальний процес.

Отже, працювати дистанційно – це челендж... але цікавий, адже кордони стерто, кілометри скорочено і навіть з дому можна відкривати для себе багато нового!

Впроваджується таке навчання із урахуванням принципів особистісного підходу і за допомогою методів і прийомів, які використовуються при дистанційному навчанні.

Особистісно-орієнтоване навчання – це розвиток і саморозвиток особистісних якостей на основі загальнолюдських цінностей.. Надати вихованцю допомогу в усвідомленні себе особистістю, у виявленні, розкритті своїх можливостей, становленні самосвідомості, самореалізації та самоствердження дозволяє особистісно-орієнтований підхід в освіті [3].

Під час дистанційного навчання користуємося набором методів і прийомів, що застосовуються в ході навчального процесу та які можна класифікувати так:

1. Методи навчання через взаємодію студента з освітніми ресурсами при мінімальній участі викладача та інших студентів (самонавчання). Для розвитку цих методів притаманний мультимедійний підхід.

2. Методи індивідуалізованого викладання й навчання, для яких притаманні взаємовідносини студента з викладачем або студента з іншим студентом (навчання «один до одного»). Ці методи реалізуються в дистанційному навчанні в основному через такі технології, як голосова пошта, електронна пошта або технології веб 2.0 (соціальні сервіси Інтернет).

3. Методи, що ґрунтуються на презентації навчального матеріалу викладачем і коли ті, хто навчається відіграють активну роль у комунікації (навчання «один до одного»). Ці методи, притаманні традиційній освітній системі, отримують новий розвиток на базі сучасних інформаційних технологій. Так, лекції, записані на CD або DVD носії можуть доповнюватись так званими «Е-лекціями» (електронними лекціями).

4. Методи, для яких притаманна активна взаємодія між усіма учасниками навчального процесу (навчання «багато до багатьох»).

Інтерактивна взаємодія між студентами, а не тільки між студентом і викладачем, є важливим джерелом отримання знань. Розвиток цих методів пов'язаний з проведенням навчальних колективних дискусій і комп'ютерних конференцій, які дозволяють усім учасникам дискусії обмінюватись письмовими повідомленнями як у синхронному, так і в асинхронному режимі, що само по собі має велику дидактичну цінність.

Комп'ютерно-опосередковані комунікації дозволяють активно використовувати такі методи навчання, як дебати, моделювання, ролеві ігри, дискусійні групи, мозкові атаки, форуми тощо [1].

Ефективним при дистанційному навчанні вважаємо мультимедіа-підхід, заснований на використанні декількох взаємодоповнюючих інформаційних технологій. Основним фактором при виборі інформаційних технологій як засобів навчання має бути їхній освітній потенціал. Однак нині в Україні економічна і технологічна ситуація така, що вибір засобів залежить не стільки від їхнього педагогічного потенціалу, скільки від їх вартості та поширеності. Також основними критеріями вибору цих засобів стали: зрозумілість, доступність, інформаційна безпека, відповідність та універсальність.

Специфікою предмета іноземної мови є те, що методичним змістом сучасного процесу навчання повинна бути його комунікативність, тобто мовна спрямованість. При цьому учасники даного процесу повинні бути мовними партнерами. Це означає, що сучасне заняття з іноземної мови має представляти собою акт творчої співпраці; якщо цього немає, то зникає мотивація, спілкування стає неможливим. Таким чином, головне методичне завдання, що стоїть перед вчителями та викладачами, полягає в тому, щоб надати навчанню форми спілкування, яке засноване на поєднанні взаємообумовлених факторів: активності, творчості й самостійності. Останнє, у свою чергу, є неможливим без використання інноваційних прийомів і методів організації навчально-пізнавальної діяльності учнів на уроках іноземної мови [2].

Провести урок перед екраном важко не лише дітям і тому ми маємо урізноманітнювати види діяльності. Ми живемо в епоху, коли є безліч ресурсів, ми для себе обрали основні, за якими нам найефективніше працювати в даний момент. У сучасних навчальних закладах діти вивчають англійську мову за сучасними автентичними підручниками британських видавництв, які невимушено занурюють учнів у мовну атмосферу, наприклад On Screen, Prime Time, Focus та інші. Підручники наповнені різними вправами, завданнями, є аудіозаписи, іеBook, тому за основу ми все ж таки рекомендуємо брати підручники і додатки до них.

Застосовуючи метод навчання за допомогою взаємодії слухача з освітніми ресурсами при мінімальній участі викладача і студентів, тобто самонавчання актуальним є мультимедійний підхід, коли за допомогою Microsoft Power Paint, Microsoft Word, Quizlet (<https://quizlet.com/ru>), дошок Wordwall (<https://wordwall.net/ru>) та Padlet (<https://uk.padlet.com/>), Google Forms та інших засобів створюються освітні ресурси: друковані, аудіо-, відеоматеріали та навчальні матеріали, які допомагають як ввести новий матеріал так і провести рефлексію набутих знань та вмінь.

Впроваджувати методи індивідуалізованого викладання і навчання, для яких характерні взаємини одного студента з одним викладачем чи одного студента з іншим студентом (навчання «один до одного») можливо за допомогою таких технологій, як соціальні додатки Telegram, Instagram та електронна пошта.

Залишаються актуальними і методи традиційної освітньої системи, в основі яких лежить надання учням навчального матеріалу викладачем, при якому учні не відіграють активної ролі у комунікації (навчання «один до багатьох»). Реалізувати цей метод викладанням навчальних матеріалів, на нашу думку, варто за допомогою платформи у G-Suite у Google Classroom, публікуючи там відео- та друковані матеріали.

Рекомендуємо використовувати методи, для яких характерна активна взаємодія між всіма учасниками навчального процесу (навчання «багато до багатьох»). Розвиток цих методів пов'язаний з проведенням уроків за допомогою вищезгаданих сервісів Zoom та Google Meet.

Для контролю та самоперевірки варто практикувати роботу у тестову режимі на сайті «На урок» (<https://naurok.com.ua>) або у Google Forms, також рекомендуємо використовувати різні джерела для пошуку

цікавої та доступної інформації для учнів, зокрема користуватися матеріалами «На урок», використовувати відео з YouTube, записувати власні відеопояснення, створювати тести та завдання в Learning apps (<https://learningapps.org>) та Classroom (https://www.google.com/intl/uk_ua/forms). Давайте посилання на Learning Apps (<https://learningapps.org>), Thinglink (<https://www.thinglink.com>) та на інші корисні ресурси та відео, оскільки вони сприяють підвищенню мотивації учнів до вивчення англійської мови. Слід використовувати гарні та цікаві презентації, які є ключем до розуміння предмету учнем. Вводимо граматичний матеріал за допомогою власних відеопояснень, презентацій, відео з сайту <https://www.engvid.com> або з YouTube. Опрацьовуємо граматичний матеріал на таких сайтах як www.en.islcollective.com (тут діти можуть переглядати відео на будь-яку тему і виконувати інтерактивні завдання, а також можуть проглядати презентації, працювати з завданнями), виконують вправи на сайті www.agendaweb.org/grammar-exercises.html, <https://www.liveworksheets.com>, www.englishgrammar.org та <https://www.englishexercises.org>. Навички сприйняття на слух ми тренуємо на вправах з підручників, на сайтах www.en.islcollective.com, <https://listenaminute.com>, www.test-english.com/listening/, <https://www.esl-lab.com/easy/> та <http://elllo.org>. Ще у школі ми застосовували даний ресурс <https://lyricstraining.com>, але і продовжуємо під час дистанційного навчання. Це чудовий ресурс, де можна вдосконалити англійську в приємний спосіб – попрактикувати сприймати мову на слух і підучити нові слова. Діти обирають пісню на свій смак і рівень та пробують встигнути за музикою, вставляючи пропущені слова! Можна просто обрати режим караоке. Також на уроці застосовуємо аудіодиктанти з сайтів <http://www.web-esl.com/dictation/pasttense.html> та <https://www.learnenglish.de/dictationpage.html> для тренування слуху.

Ігри під час дистанційного навчання – це важлива та невіддільна частина розвитку та навчання кожної дитини, отже використовуємо такі додатки як Kahoot (<https://kahoot.com/>), Quizlet (<https://quizlet.com>), На Урок (<https://naurok.com.ua/>) та Wordwall (<https://wordwall.net/ru>). Учні складають діалоги на запропоновані їм теми, описують картинки. Діти вивчають теми, записують відео і таким чином ми перевіряємо їх навички говоріння. Учні готують презентації у вигляді плакатів та у PowerPoint чи записують відео з виконанням певного завдання. Деякі учні можуть спробувати себе в ролі блогера, створюючи власний блог англійською на сайті Blogger.com (<https://www.blogger.com>), а саме записувати на задану тему коротенькі відео за допомогою платформи Flipgrid (<https://info.flipgrid.com>), відправляти вчителям і разом на уроці переглядати.

Щодо форм онлайн-комунікації під час дистанційного навчання, то серед доступних відео конференцій, форумів, блогів, чатів, електронної пошти, анкетувань та інших, пропонуємо використовувати відеоконференції (здійснюються за допомогою засобів платформ Google Meet та Zoom), чати (втілюється за допомогою месенджерів Telegram, Instagram, Viber), електронну пошту (Gmail), анкетування за допомогою сайту Mentimeter (<https://www.mentimeter.com>) та Google Forms. Соціальні мережі, служби обміну миттєвими повідомленнями та мобільні застосунки на кшталт Viber дозволяють створювати закриті групи, спільноти, чати, вести обговорення тем, завдань, проблем, інформації.

Під час навчання з використанням дистанційних технологій використовуються синхронні та асинхронні засоби навчання, які варто намагатися поєднувати шляхом комбінування різних вебсервісів та платформ, а саме проводити онлайн-заняття через Zoom, Google Meet (синхронні) та Google Classroom (асинхронні), користуватися заздалегідь підготовленими презентаціями та відео-уроками від вчителів із зовнішніх освітніх ресурсів. Допомагають підтримувати постійний зв'язок з учнями такі асинхронні засоби як Viber, Instagram та електронна пошта Gmail.

Як же почати урок онлайн цікаво, креативно, а головне інформативно? Для цього використовуємо можливість stay home в цілях навчання. Поки учні приєднуються до онлайн уроку, ті, хто вже приєднався дивляться у вікно і відповідають: What can you see from your window? Говоримо, хто в чому одягнутий, хто що снідав, обідав, вечеряв, що робив вчора, що дивився...

Пропонуємо також використати наступний «лайфхак» оффлайн навчання. На дошці в кутку записуємо слово «Word of the Day», на початку уроку учні ознайомлюються з ним, пояснюють англійською, складають речення і виходять з уроку завжди з + одним новим словом. Під час онлайн-навчання нове слово можна вводити на сайт <https://memoize.tv> і їм з фільмів чи мультфільмів демонструють уривок, де вжите це слово.

Окрім традиційної переключки на початку заняття та розв'язання технічних питань, chat box є повноцінним інструментом під час онлайн-занять. Використовуємо чат для Brainstorming. Наприклад, перед вивченням нового вокабуляру, просимо учнів пригадати усі слова з теми, які вони знають англійською, або записати свої асоціації з темою. Таким чином, можна побачити, що вони вже знають і в якому напрямку рухатися далі, а слабші учні почуватимуться впевненіше, адже вони також зроблять свій внесок. І вже відповідно до цього, підбираємо завдання.

Технологію «Mind Map» («Асоціативна мапа» чи «Мапа думок») використовуємо як на середньому, так і на старшому етапах навчання, це діаграма на якій відображають слова, ідеї, завдання, або інші елементи, розташовані радіально навколо основного слова або ідеї.

Метод «Мікрофон» використовуємо під час монологічного висловлювання з певної теми. Часто разом з цим методом, для вираження своєї власної думки, як в усній так і в письмовій формі, рекомендуємо використати метод «PRESS». Метод навчає учнів виробляти й формулювати аргументи, висловлювати думки з дискусійного питання у виразній і стислій формі, переконувати інших.

Роздаємо матеріали, у яких зазначено чотири етапи методу ПРЕС:

I етап. Висловіть свою думку, поясніть, у чому полягає ваша точка зору (I think that, to my mind, according to my experience, to my opinion);

II етап. Поясніть причину появи цієї думки, тобто на чому ґрунтуються докази (the fact, the point is that);

III етап. Наведіть приклади, додаткові аргументи на підтримку вашої позиції, назвіть факти, які демонструють ваші докази (for example, for instance);

IV етап. Узагальніть свою думку (зробіть висновок, починаючи словами: (as a result, in the upshot, in the end, finally, in the long run, in the final analysis).

Практикуймо парну та групову роботу. Це чудова техніка концептуального навчання, творче вирішення проблеми та поліпшення усних мовних навичок. У той же час поліпшуються відносини через довіру та товариськість.

Учні люблять працювати у Zoom breakout rooms та виконувати різні завдання, адже це завжди додає азарту та приносить більше живого спілкування, а також peer correction допомагає їм впевненіше себе почувати у використанні мови.

Breakout rooms – це набір маленьких кімнат, куди викладачі можуть направляти невеликі групи учнів для спільної роботи якомога далі від основної групи.

Щоб навчити своїх учнів творчо мислити, самостійно планувати свої дії, вдосконалювати навички і культуру міжособистісного співробітництва на уроках англійської мови ми вважаємо доцільним використовувати метод проєктів. Проєктні завдання готуємо для того, щоб учні могли виконувати їх англійською мовою. Намагаємось виступати не перевіряючим, а консультантом, співпрацюємо з учнями. Зазвичай, це підсумковий урок з вивченої теми, тому учні намагаються продемонструвати все, чого досягли протягом вивченої теми. Рівень якості проєктних робіт зростає з кожним разом. Jigsaw tasks – це так звані «завдання-пазли», для виконання яких учнів зазвичай ділять на невеликі групи. Кожна група отримує міні-завдання. Якщо усі групи правильно виконують свої завдання, складається загальний «пазл». Цю техніку я зазвичай використовую для навчання читання.

Розділіть учнів на 2 групи (для цього чудово підходить Zoom breakout rooms). Кожна група читає текст і виконує до нього завдання. Тексти мають бути різні. Потім ще раз поділіть студентів на групи, але вже так, щоб студенти з групи А працювали зі студентами з групи Б. Вони повинні розповісти історії, які вони прочитали, своїм новим партнерам. Вони можуть занотувувати дещо. Після того, як усі прочитають, перекажуть тексти та виконають завдання, проведіть whole-class feedback.

Також ефективним прийомом організації навчально-пізнавальної діяльності на уроках іноземної мови є рольова гра чи спілкування. Вони реалізуються у вигляді навчального спілкування, яке організовується відповідно до розробленого сюжету, розподіленими ролями і між ролевими відносинами. Під час рольового спілкування засвоєння мовного матеріалу і розвиток мовленнєвих умінь відбувається одночасно. Урок-інтерв'ю, який допоможуть втілити платформи Padlet (<https://uk.padlet.com/>) та Wordwall (<https://wordwall.net>) та урок-екскурсія, на якому учні знімають відео-розповіді за допомогою наведених вище платформ та презентують у Zoom чи прикріплюють у Google Classroom для перевірки вчителем.

Підсумовуючи, зазначимо, що використовуючи перераховані прийоми і методи організації навчально-пізнавальної діяльності учнів на уроках іноземної мови, реалізуються основні завдання навчання: практичні, або комунікативні завдання, що націлені на формування в учнів комунікативної компетенції, тобто мовної активності; загальноосвітні завдання, які направлені на закладення основ філологічної освіти школярів, удосконалення культури навчання, що проявляється в специфічних комунікативних уміннях (вміння почати розмову, підтримувати її, проявляючи увагу, зацікавленість, завершити розмову); виховні завдання, які полягають у вихованні в учнів оціночно-емоційного ставлення до світу, позитивного ставлення до іноземної мови, до культури народу, який говорить цією мовою, гордості за свою країну, свій народ; розвиваючі завдання, які окреслюють шляхи формування та розвитку мотиваційної та емоційної сфер особистості учнів, ціннісних орієнтирів, готовності до подальшої самоосвіти в іноземній мові. Реалізація перерахованих завдань є необхідною умовою досягнення бажаних результатів у вивченні іноземної мови.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дистанційне навчання як сучасна освітня технологія [Електронний ресурс] : матеріали міжвузівського вебінару (м. Вінниця, 31 березня 2017 р.) / відп. ред. Л.Б.Ліщинська. – Вінниця : ВТЕІ КНТЕУ, 2017. – 102 с.

2. Макарчук М.І. Розвиток комунікативних умінь і навчюк учнів у процесі вивчення англійської мови (методичні рекомендації).//М.Макарчук// [Електронний ресурс] : <https://naurok.com.ua/rozvitok-komunikativnih-umin-i-navchok-uchniv-u-procesi-vivchennya-angliysko-movi-101910.html>

3. Подимова, Л. С. Педагогіка/ Л. С. Подимова, В. А. Сластенін //– Москва. – 2014. – 332 с. – Текст : електронний // Освітня платформа [сайт]. – URL: <https://www.urait.ru/book/pedagogika-378327>

4. Романюк С.М. Дистанційне навчання іноземної мови: порівняльний аналіз сучасних платформ та онлайн-сервісів С.Романюк// ВІСНИК ДНІПРОПЕТРОВСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ АЛЬФРЕДА НОБЕЛЯ.-2016.- № 1. – с.318

Василькова Світлана Іванівна,

*Вчитель початкових класів
Калинівського навчально – виховного комплексу
Снігурівської міської ради Миколаївської області
psixolohvasilkova@gmail.com*

СУПРОВІД ОБДАРОВАНОЇ ДИТИНИ ВЧИТЕЛЕМ У ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОМУ ЗАКЛАДІ

Дана наукова робота висвітлює питання розвитку обдарованої особистості в умовах сучасного освітнього середовища. Зростаюча роль інноваційних технологій в освітньому процесі зумовлює актуальність теми. Задля досягнення наукової мети було досліджено цілу низку наукових робіт з даного питання, проаналізовано теоретичні засади розвитку обдарованої дитини, методи та методики, які сприяють успішному досягненню цієї мети. Я взяла до уваги соціальне адаптування особистості до умов сучасного світу та розглянула її як одну із найважливіших складових розвитку обдарованої дитини. В роботі також розглянуто основні підходи до створення системи творчого розвитку особистості як в освітньому закладі так і за його межами.

Ключові слова: творчий розвиток, інновації, обдарована дитина, навчання, виховання

Development of gifted personality in the modern educational system. This research is examine the development of gifted personality in the modern world. The increasing role of innovative technologies in the educational process determine the topicality of the paper. In order to achieve the goal of scientific research there were examining a lot of scientific works and articles regarding the theme of paper. In addition, we made the analysis of theoretical part concerning the development of the gifted personality, methods and methodic that tend successful achievement. We took into consideration the social adaptation of the person in conditions of the modern world and examined it as one of the most important development parts of the gifted personality. There were also examined the main approaches of forming the system of creative development of the personality conserning the educational establishment as well as out of it.

Key words: creative development, innovations, gifted child, education, breeding.

«З народженням кожної людини в світ вноситься щось нове, чого ще не було, щось первозданне і неповторне. Обов'язок кожного – знати і не забувати, що він у світі єдиний у своїй якості і що ще ніколи не з'являвся хтось такий, як він, адже якби він був такий, як він, то не було б необхідності в ньому самому»

Мартін Бубер

Глобальні соціально – економічні перетворення у нашому суспільстві виявили потребу в людях творчих, активних, неординарно мислячих, які здатні нестандартно вирішувати поставлені завдання та на основі критичного аналізу ситуації формулювати нові перспективні задачі.

Обдарованість дитини... Що це таке? Можливо, це своєрідна іскра Божа, яку треба відшукати в її душі і допомогти не тільки не згаснути, а спалахнути полум'ям. Здібні, талановиті люди в будь – якому суспільстві є його «локомотивом». Саме їхніми інтелектуальними зусиллями забезпечується прогрес суспільства, плодами якого користуються всі.

Обдаровані діти – діти, які в ранньому віці виявляють здібності до виконання певних видів діяльності [15; 33].

Проблема раннього виявлення та навчання талановитої та обдарованої молоді пріоритетна в сучасній освіті. Від її вирішення залежить інтелектуальний та економічний потенціал держави. На сучасному етапі розбудови освіти можна спостерігати підвищений інтерес до проблем обдарованості, її виявлення, навчання та розвитку обдарованих дітей. Тому вчитель повинен вміти працювати в творчому режимі, в

нестандартних напрямках, постійно удосконалювати свою професійну діяльність, створювати свою творчу лабораторію, опановувати специфічні форми і методи роботи з обдарованими дітьми у навчально – виховному процесі.

Процес розвитку особистості тісно пов'язаний з процесом соціалізації. Тому розвиток обдарованості напряму залежить від сфери життя особи, в якій вона перебуває. В сім'ї закладається основний корінь розвитку задатків обдарованої особистості. Кожна дитина має розвиватися всебічно, і якщо в ній «дрімає» якийсь талант, то треба, щоб він розвивався на користь їй та іншим.

Видатний педагог В. О. Сухомлинський мудро підкреслив, що виряджаючи дитину до школи, кожна мати вірить у те, що справжній учитель побачить у її дитині щось таке, чого не бачить вона, і буде розвивати помічені здібності [10; 10].

Обдарованість та креативність необхідно розвивати маючи гарні вольові якості, тому значна частина такого розвитку припадає на виховання в родині. Рання діагностика дитячої творчості і створення умов для індивідуалізації навчання буде практичною реалізацією розвитку творчо обдарованого учня. Подальший розвиток обдарованості відбувається в загальноосвітньому закладі. Тому потрібно створити необхідні умови для розвитку обдарованих дітей, готуючи їх до наполегливої праці та самовиховання.

Якими є обдаровані діти?

- Вони мають вищі порівняно з більшістю учнів інтелектуальні здібності, потяг до навчання, творчі можливості;

- Мають активну пізнавальну потребу, що домінує;

- Відчувають радість від здобуття знань, розумової праці.

Усі думають, що обдаровані діти не потребують допомоги від дорослих, але насправді такі діти є найбільш чутливі до оцінки їхньої діяльності. Увага до обдарованої дитини не повинна вичерпуватися лише періодом її навчання [13; 19].

Мета роботи з обдарованими дітьми – виявлення таких дітей та створення умов для їх подальшого розвитку.

За якими принципами будується робота з обдарованими дітьми?

- Орієнтація на змагання, актуалізація лідерських можливостей учнів;

- Максимальне розширення кола інтересів;

- Домінування розвивальних можливостей над інформаційною насиченістю;

- Ускладнення змісту навчальної діяльності.

Для виявлення обдарованих дітей вчителі мають бути обізнані з Концепцією обдарованості, розуміти зміст понять «талант», «обдарованість», «здібність», знати психолого – педагогічні особливості обдарованих дітей, види обдарованості, специфіку роботи з такими дітьми. Платон вважав, що юні обдарування треба навчати окремо, а Конфуцій пропонував інтенсивно розвивати саме таких дітей, бо в них вбачав гарантію майбутнього нації [17; 28].

Що повинен уміти вчитель для роботи з обдарованими дітьми?

- Збагачувати навчальні програми, тобто оновлювати й розширювати зміст навчання;

- Працювати диференційовано, здійснювати індивідуальний підхід;

- Стимулювати пізнавальні здібності учнів;

- Приймати зважені психолого – педагогічні рішення;

- Аналізувати навчально – виховну діяльність;

- Добирати й готувати матеріал для колективних творчих справ.

Розвиток творчої обдарованості ефективний при дотриманні певних умов:

- Своєчасна діагностика інтелектуальних особливостей і здібностей учня;

- Гуманне співробітництво учителя та учня;

- Взаємодія педагогів і батьків;

- Створення для учнів ситуацій упевненості в собі;

- Забезпечення учневі права на пошук і помилку без зниження оцінки, надання можливості виправлення помилки і підвищення оцінки;

- Підтримка ініціативи дитини у всіх видах діяльності;

- Навчання прийомів самостійної роботи, способів самоконтролю, дослідницької діяльності, уміння отримати знання самостійно.

Для якісної організації роботи з обдарованими дітьми використовую такі стратегії навчання:

- Прискорення – передбачає збільшення темпу освоєння навчального матеріалу;

- Інтенсифікація – передбачає зміну не темпу засвоєння, а збільшення обсягу навчального матеріалу, тобто підвищення інтенсивності навчання;
- Диференціація навчання;
- Індивідуалізація навчання.

Яку б стратегію навчання ми не використовували, необхідно пам'ятати про формування соціальної компетентності: здатність розбиратися в людях і встановлювати з ними ефективні ділові взаємини.

Як розвивати творчі здібності обдарованих дітей?

- Підхоплюй думки учнів і оцінюй їх відразу, підкреслюючи оригінальність, важливість тощо;
- Підкреслюй інтерес дітей до нового;
- Заохочуй оперування предметами, матеріалами, ідеями.
- Вчи дітей систематичній самооцінці кожної думки;
- Виробляй у дітей терпиме ставлення до нових понять, думок;
- Не вимагай запам'ятовування схем, таблиць, формул, одностороннього рішення;
- Культивувай творчу атмосферу, учні повинні знати, що творчі пропозиції, думки клас зустрічає з визнанням, приймає їх, використовує;
- Вчи дітей цінувати власні та чужі думки;
- Пропонуй цікаві факти, випадки, технічні та наукові ідеї;
- Розсіюй страх у талановитих дітей;
- Вчи доводити починання до логічного завершення;
- Впливай особистим прикладом;
- Активно залучай до участі в районних, обласних, Всеукраїнських конкурсах, змаганнях, виставках;
- Відзначай досягнення вихованців, підтримуй та стимулюй активність, ініціативність, пошук.

Я намагаюсь слідувати цим принципам в роботі з обдарованими учнями. Як сказав Ш. Амонашвілі: «Нехай учитель поспішає до дітей, радіє кожній зустрічі з ними, тоді й діти поспішатимуть у школу і щиро радітимуть кожній зустрічі зі своїм учителем».

Існує думка, що обдаровані діти не потребують допомоги дорослих, не відчувають потреби в особливій увазі і керівництві. Але насправді такі діти найбільш чутливі до оцінки їхньої діяльності. Обдаровані діти досить вимогливі до себе, часто ставлять перед собою цілі, яких не можна досягти в даний момент, що призводить до емоційного розладу і дестабілізації поведінки [10; 10].

В обдарованої дитини існує багато проблем, які можна розв'язати, якщо оточення поважатиме дитину як особистість, якщо дитина відчуватиме, що її не тільки доброзичливо сприймають, але й люблять та намагаються зрозуміти, підтримують у процесі пізнання, не обмежуючи при цьому її свободу.

Своєрідним і складним є ставлення обдарованої дитини до самої себе. Такі діти, волюючи стати морально чистими, інтелектуально глибокими і фізично сильними, ставлять перед собою певну мету, але, досягненням її, виставляють повну висоту, і так без кінця, не відаючи, що того, до чого прагнеш, нема ніде.

Обдаровані діти вимагають уваги з боку дорослих, бережливого і, навіть, співчутливого ставлення до себе [9; 5].

Єдиних рекомендацій щодо навчання обдарованих дітей не існує й не може існувати, адже кожна дитина – унікальна особистість зі своїми перевагами й недоліками. Тому головним є пошук ключа – індивідуального підходу до кожного учня, зокрема учня обдарованого, з вираженою індивідуальною незалежністю. Незалежність – риса творчої обдарованої дитини [17; 28]. З такими дітьми, з одного боку, працювати легше, бо вони мають високі розумові здібності, а з іншого, – важче, оскільки ці діти «знають собі ціну», потребують багато уваги, особливого ставлення. До того ж робота з ними вимагає значних професійних і педагогічних знань від вчителя. Адже навчання – процес технологічний і його, як і на виробництві, легко зіпсувати, порушивши технологію. Шкода від цього може бути величезна, бо «виробом» виступає жива особистість учня.

Робота з обдарованими дітьми вимагає належної змістовної наповненості знань, зорієнтованості на новизну інформації та різноманітні види пошукової, розвиваючої, творчої діяльності. Вона під силу висококваліфікованим, небайдужим до свого предмета вчителям [20; 55].

Найпродуктивнішим засобом досягнення мети при супроводі обдарованих учнів є інноваційні технології навчання. Серед них: проектна технологія, технологія колективного творчого виховання, створення ситуації успіху, виховання творчої особистості. Інноваційний підхід забезпечує позитивну мотивацію до здобуття знань, активне функціонування інтелектуальних і вольових сфер, передбачає розвиток творчої особистості. Ця технологія спирається на традиційні, неодноразово випробувані форми, методи й прийоми, але своєрідно поєднані, модифіковані та інтерпретовані, що дали добрі результати в роботі з обдарованими дітьми. При цьому поєднуються раціональні та емоційні види діяльності, правильно організовується самостійна робота цих учнів, надається простір їхній ініціативі. Самостійна робота використовується лише практичного і творчого рівнів, завдання містять пізнавально – дослідницький характер і має творче спрямування. Працюючи з дітьми, у яких розвинене аналітичне мислення, віддаю перевагу методам, що сприяють розвитку творчої уяви, у роботі з дітьми з розвиненим глобальним мисленням переважають методи, що розвивають логічні здібності, а у дітей «змішаного» типу розвиваю логічне, оригінальне та образне мислення однаковою мірою.

Основними методами, якими я керуюсь в своїй роботі, є словесні, практичні та дидактичні ігри. Причому серед словесних методів найрезультативнішими виявилися методи бесіди, коментування і творчого переказу. Серед практичних вибираю лише проблемно – пошукові та творчого характеру. Метод дидактичної гри має найбільший вплив на обдарованих дітей, дає змогу самореалізуватися за умови, що діти є співавторами й виконавцями, а не тільки виконавцями.

Використовую такі форми навчання як: індивідуальні, фронтальні (дискусії, семінари, дебати, рольові ігри), групові (парні, постійні групи зі зміною функцій їхніх учасників, поділ класу на групи з однаковим завданням, з різними завданнями).

Індивідуальні форми позакласної роботи передбачають виконання різноманітних завдань, участь в очних і заочних олімпіадах, конкурсах на кращу науково – дослідну роботу [20; 53].

Незважаючи на розмаїття нововведень, основною формою організації навчальної діяльності залишається урок. Тому характерними ознаками сучасного уроку є:

- Навчання не словом, а справою;
- Проведення заняття не для учнів, а разом з ними;
- Орієнтація діяльності не на клас загалом, а на особистість кожного учня;
- Забезпечення цілковитого засвоєння навчального матеріалу на уроці.

Потрібно розвивати творче мислення дітей, адже воно пов'язане із самою природою обдарованості, яка ґрунтується на наявності в цих дітей певних розумових здібностей. Обдаровані діти – не просто абстрактні носії талантів, а передусім – люди. Тому навчальну діяльність будує з метою різнобічного розвитку дитини, а не тільки її здібностей до навчання. Адже саме неухважність до особистісного розвитку спричинює створення соціального стереотипу, згідно з яким обдарована дитина – це буквоїд, якого зовсім не цікавить довкілля.

Під час занять використовую різні завдання, оскільки у дітей можуть бути індивідуальні вподобання: одним подобається працювати з образами, іншими – із символічною й семантичною інформацією, дехто любить вправи з простими типами відповідностей. Тому дуже часто використовую метод «Мозковий штурм». Дітям пропоную для розгляду проблему, яка має безліч варіантів розв'язання. Я підтримую усі ідеї і думки, їх записуємо, незалежно від того, наскільки «дикими» вони можуть здаватися, утримуємося від передчасної критики й оцінюємо ідеї до завершення процесу їх надходження. Враховуємо, що в перші хвилини «мозкового штурму» може бути напрацьовано найбільша кількість відповідей. Пізніше вони починають надходити все рідше, але саме ці, останні відповіді найчастіше виявляються найоригінальнішими.

Обдаровані діти дуже часто залишаються непомітними на уроках, тому що бояться бути активнішими, щоб не здаватися своїм однокласникам найрозумнішими. Бувають і такі ситуації, коли учень має альтернативне вирішення завдання, ніж запропоноване вчителем, і не впевнений у

тому, що це рішення є правильним, тому побоюється негативної оцінки вчителя. Не вистачає якогось поштовху для виявлення своєї особистості. У кожному дитячому колективі є діти, яким властиве нестандартне мислення. Нам, вчителям, цікавіше працювати з такими дітьми. Але за малий час уроку я маю приділити увагу всім учням. Тому я знаходжу такий механізм роботи, який спрямував би мене на співпрацю з обдарованими дітьми за обов'язкового розподілу уваги на всіх учнів класу. Тобто, не вирізняю групу обдарованих дітей ні з погляду переваги їхніх розумових здібностей над іншими, ні з точки зору необхідності приділяти їм більше увагу, тобто частіше опитувати. Тому ці діти є помічниками на уроці. І роблю це так, щоб не було помітно для всього класу і навіть для самих обдарованих. Цю проблему можна розв'язати шляхом організації нестандартного уроку. І дуже важливо зробити це так, щоб обдарована дитина не виконувала завдання за іншого, а допомогла виконати його самому учневі. Сам процес співпраці з іншими учнями відкриває можливість виявлення таких рис особистості та рис характеру обдарованої дитини, які були непомітними або й свідомо прихованими. Важливим моментом є самоствердження такої дитини, але не за рахунок іншого, а у взаємодії з ним. На певний час обдарована дитина стає неформальним лідером, що відбувається само собою, і не створює проблем у міжособистісному спілкуванні. У такому разі важливим є, мабуть, не те, що дитина стверджується перед колективом, а те, що вона відкриває для себе свої приховані риси особистості. Нехай це триває 5 – 10 хвилин, але вони дають поштовх подальшому становленню особистості обдарованої дитини. Отже, обдарована дитина своєю співпрацею з іншими учнями допомагає вчителю. Саме такі дії обдарованих дітей колектив сприймає цілком природно, і вони не викликають психологічних перешкод та психологічних конфліктів між учнями.

Природа обдарованості та творчості потребує вільного висловлення своїх думок та ідей. Для того, щоб це відбувалося відповідним чином, створюю теплу атмосферу довіри. Такий емоційно – психологічний клімат стимулює дітей до гри, розкутості та створює в них веселий настрій. Важливо розуміти, що закликаючи дітей вільно виявляти свою особистість, необхідно позбавити їх загрози зовнішнього оцінювання та критики, які дуже часто використовують у навчально – виховному процесі. Дитина розвиває в собі здатність до самооцінювання та навчається знаходити недоліки в результатах своєї діяльності, вносити в неї корективи, ставати самостійною та розвиненою особистістю.

Постійно працюючи з обдарованими дітьми, слід пам'ятати слова В.О. Сухомлинського: «У дитині ми повинні бачити завтрашню дорослу людину, – ось в цьому, мені здається, і полягає життєва мудрість батька, матері, педагога. Іншими словами – потрібно любити дітей» [14; 17].

Увага до обдарованої дитини не повинна вичерпуватися лише періодом її навчання [19; 230]. Досвід показує, що значні труднощі обдаровані люди переживають і в періоді професійного самовизначення, і надалі, у самому процесі творчості. Іншими словами, таланту потрібна постійна турбота суспільства і починати її потрібно із загальнопсихологічної грамотності.

Дар відкрити чарівну квітку обдарованості школяра дано не кожному, а лише тому, хто насправді любить дітей і вміє прокласти стежки до їхнього розуму й серця. Завдання педагога – управляти процесами творчого пошуку, ідучи від простого до складного: створювати ситуації, що сприяють творчій активності та спрямованості школяра, розвивають його уяву, асоціативне мислення, здатність розуміти закономірності, прагнення постійно вдосконалюватися, розв'язувати дедалі складніші творчі завдання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Босенко М.І. Психолого – педагогічні умови розвитку обдарованості // Шкільний світ. – 2011. – №24 – с. 9 – 10.
2. Ващенко Г. Обдарованість. – К., 2009. – с. 140 – 150.
3. Вишневський О.І. Теоретичні основи української педагогіки. – Дрогобич: Коло, 2003. – с. 43 – 48.
4. Волкова Н.П. Педагогіка. – К: Видавничий центр «Академія», 2002. – с. 362 – 366.
5. Гнатюк О.В. Чинники активності технічно обдарованих підлітків // Обдарована дитина. – 2012. – №2. – с. 44 – 48.
6. Горай Ю. Творчі здібності та обдарованість // Психолог. – 2006. – №25. – с. 12
7. Громовий В. Плекати обдарованих // Завуч. – 2007. – №14. – с. 10 – 11.
8. Громова Е. Програма «Розвиток» // Сільська школа України. – 2002. – №31. – с. 45.
9. Зазимко О.В. Основні теоретичні підходи до визначення обдарованості // Обдарована дитина. – 2008. – №8. – с. 5 – 12.

10. Ксьонзович І. Обдарованість – кінцевий результат, збіг багатьох факторів // Психолог. – 2003. – №19. – с. 10.
11. Кульчицька О.І. Специфіка дитячої обдарованості // Обдарована дитина. – 2011. – №1. – с. 3 – 10.
12. Липова Л. Про програми роботи з обдарованою молоддю на 2001 – 2005 р. // Управління школою. – 2002. – №7. – с. 6 – 8.
13. Липова Л. Психолого – педагогічні умови розвитку обдарованості // Шкільний світ. – 2010. – №24. – с. 17 – 23.
14. Лукашевич О.М. Технічна обдарованість: ціннісна регуляція розвитку // Обдарована дитина. – 2012. – №2. С. 17 – 23.
15. Матюшкин А.М. Концепция творческой одаренности // Вопросы психологии. – 2011. – №6. – с. 29 – 33.
16. Морозова Л. Питання дитячої обдарованості в американській системі шкільної освіти // Рідна школа. – 2013. – №7. – с. 78 – 80.
17. Нижник Г. Авторська корекційна розвивальна програма для обдарованих дітей // Психолог. – 2010. – №25. – с. 28 – 30.
18. Ренський С. Вундеркінди // Науковий світ. – 2005. – №5. – с. 11
19. Фіцула М.М. Педагогіка: Навчальний посібник. – К.: «Академвидав», 2006. – с. 229 – 232.
20. Чумакова М.В. Академічна обдарованість та методи її діагностики // Обдарована дитина. – 2012. – с. 53 – 56.

Верболович А. Л.,

*психолог – методист
практичний психолог НВК №7 м. Хмельницького,
allalioniivna@gmail.com*

ПСИХОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ ПРОФЕСІЙНОГО ВИГОРАННЯ ПЕДАГОГА В РОБОТІ З ОБДАРОВАНИМИ ДІТЬМИ ЯК ПРОБЛЕМА СУЧАСНОСТІ

Анотація. У своїй статті я висвітлюю поняття стресу, його джерел, причини та наслідки синдрому емоційного вигорання педагога, що працює з обдарованими дітьми. Ділюсь системою своєї роботи в напрямку попередження та зниження симптомів професійного вигорання вчителів.

Ключові слова: стрес, синдром емоційного вигорання, трудовогоголізм, «асиметричне спілкування».

Головним пріоритетом сучасної української системи освіти є створення умов для розвитку і самореалізації кожної особистості як громадянина України.

Учителів легко впізнати. Вони завжди намагаються зробити більше, ніж мають на те сили – психічної та фізичної. Вони не можуть самостійно зупинитися, навіть коли хворіють, то йдуть на роботу: їм здається, що на них тримається світ. Можливо, це й справді так, але зупинити їх може тільки вигорання. Поганий настрій, роздратованість, страх, безсоння – цей стан триває досить довго.

Шановні колеги, як усім відомо, переважна більшість людей в сучасному суспільстві знаходиться під впливом стресу, бо у часи науково-технічної революції, в які ми живемо, посилюється саме психічна діяльність людей. Це пов'язано з необхідністю засвоєння і переробки великого обсягу інформації. Тому й виникає проблема емоційного стресу, вигорання людини на роботі, тобто напруження і перенапруження фізіологічних систем організму під впливом емоційних чинників. У сучасному житті стресові ситуації відіграють дуже значну роль. Вони впливають на поведінку людини, її працездатність, здоров'я, взаємовідносини з оточуючими і у родині.

Сучасні психологи стверджують, що дві третини населення промислово-розвинутих країн вмирають від стресів через довгі фізичні та психологічні навантаження, які перевищують норми, призводять до порушення функціонування окремих органів та до серйозних хвороб. Такі «хвороби століття» як інфаркт, гіпертонія, інсульт, виразкова хвороба та інші є кінцевим результатом післястресових порушень у нервовій діяльності.

Поняття стресу широко відомо навіть за межами психологічної науки, воно було уведено відомим канадським лікарем і біологом Гансом Сельє у 1982 році, і його можна визначити як «стан неспецифічної напруги, що виникає під впливом суб'єктивно значимих впливів» [12, с.43].

За даними досліджень американського Національного інституту проблем здоров'я і професійної безпеки (NIOSH), в наш час більше 35 млн. людей у всьому світі страждають клінічною формою синдрому хронічної втоми. Це захворювання було відкрито на початку 50-х років минулого століття і довгий час вважалося недослідженою формою вірусної інфекції. Тільки на початку 70-х, а саме в 1974 році термін

«емоційне вигорання» – *burnout*, був введений американським психіатром Х.Дж. Фрейденбергом, який визначив цей стан як певний розлад невідомої природи, який виникає у професіоналів, які працюють у кризових центрах і психіатричних клініках. До 1984 року термін «синдром емоційного вигорання» визначали як «порушення в емоційному стані професіоналів, які працюють в умовах тісної та інтенсивної взаємодії з іншими людьми в емоційно напруженій атмосфері».

У 1981 році Е. Морроу запропонував яскравий емоційний образ, що відображає стан «синдрому емоційного вигорання» – «запах горящей психологической проводки» [9, с.12].

Після декількох років роботи у навчальному закладі більшість педагогів, що працюють з обдарованими дітьми, відчувають своєрідне психологічне явище – емоційне вигорання. Такий стан відчувають педагоги в усьому світі. Емоційне виснаження виникає від втоми при надмірних навантаженнях. Перевантажені спілкуванням з учнями та студентами, педагоги відчувають до них байдужість або навіть неприязнь, а негативні емоції намагаються пригасити, спілкуючись із вихованцем як з об'єктом навчального процесу. Звісно, уже ні про який індивідуальний підхід до особистості дитини говорити вже не доводиться. При цьому, «вигорілий» педагог переживає, оскільки робота не приносить йому задоволення.

Емоційне вигорання – це синдром, що розвивається на основі неперервного впливу на людину стресових ситуацій і призводить до інтелектуальної, душевної і фізичної перевтоми та виснаження. Іншими словами, це захисна реакція організму людини на постійну дію стресу. Емоційне вигорання виникає в результаті внутрішнього накопичення негативних емоцій без відповідної «розрядки» або «звільнення» від них.

Існує так звана «група ризику» працівників, які найбільш схильні до вигорання; це ті, хто працює у сфері «людини – людина» і в силу своєї професії змушені багато й інтенсивно спілкуватися з різними людьми, знайомими і незнайомими. Звертаючись до професіонала, ми очікуємо з його сторони зацікавленості, уваги, бажання зрозуміти і допомогти, терпимості і доброзичливості. Самі ж, не будучи при цьому «при виконанні службових обов'язків», можемо дозволити собі бути розсіяними, дратівливими, прискіпливими. У результаті, виникає нерівне, так зване «асиметричне спілкування». Ми спілкуємося так, як нам зручно, а фахівець зобов'язаний відповідати визначеним професійним вимогам. Багато людей не витримують такого спілкування і починають «вигорати». Небезпека полягає у тому, що для «вигорання» характерний щоденний прогрес. Зупинити цей процес надзвичайно складно. На його фоні можуть загострюватися хронічні захворювання, розвиватися нові хвороби і навіть може змінюватися склад крові.

Тому Грабе М. дав таке визначення: «Професійне вигорання – це синдром фізичного, емоційного і розумового виснаження, яке проявляється в комунікативних професіях і професіях соціальної сфери». У своїй брошурі «Синдром вигорання-хвороба нашого часу» він наводить наступні компоненти, складові синдрому вигорання: емоційна виснаженість; деперсоналізація (цинізм); редукція професійних досягнень [4, с. 14-18].

Під емоційною виснаженістю розуміється відчуття спустошеності і втоми, викликане власною роботою.

Деперсоналізація передбачає цинічне відношення до роботи та до її об'єктів. Зокрема, в соціальній сфері при деперсоналізації виникає байдуже, негуманне, цинічне відношення до людей, з якими працюють.

Редукція професійних досягнень – виникнення у працівників почуття некомпетентності в своїй професійній сфері, усвідомлення неуспішності в ній, зниження рівня досягнень.

Е. Махер у 1983 році узагальнила перелік ознак професійного вигорання:

- Відчуття втоми, виснаження;
- Психосоматичні недуги;
- Безсоння;
- Негативне ставлення до людей, дітей, з якими працюєш;
- Негативне ставлення до роботи;
- Збіднення репертуару робочих професійних дій;
- Зловживання тютюном, кавою, ліками, алкоголем;
- Переїдання, зниження апетиту;
- Негативна Я-концепція;
- Агресивні почуття, роздратованість, зниження настрою, песимізм, апатія;
- Переживання почуття провини.

Бойко В.В. підкреслює, що останній симптом властивий тільки людям, які професійно, інтенсивно взаємодіють з іншими людьми. При цьому він **припускає, що** синдром емоційного згоряння має місце саме у тих вчителів, у **яких виявляється** професійна непридатність (ось чому важливою залишається проблема **якісної** професійної підготовки вчителя початкових класів). Якість опору цього суб'єктного синдрому (тому що він розвивається у процесі і **результаті діяльності**) **визначається** індивідуальними

психофізіологічними і психологічними особливостями, що певним чином зумовлюють і сам синдром згоряння.

Усі симптоми, з яких складається синдром професійного вигорання умовно можна поділити на три основні групи:

- психофізичні;
- соціально-психологічні;
- поведінкові.

До психофізичних симптомів належать:

- відчуття постійної, неминаючої втоми не лише по вечорах, але і зранку, і одразу ж після сну (симптом хронічної втоми);
- відчуття емоційного і фізичного виснаження;
- зниження сприйнятливості і реактивності на зміни зовнішнього середовища (відсутність реакції цікавості та страху);
- загальна асенізація (слабкість, зниження активності і енергії, погіршення біохімії крові і гормональних показників);
- часті безпричинні головні болі, постійні розлади шлунково-кишкового тракту;
- різка втрата чи різке збільшення ваги;
- повне чи часткове безсоння (швидке засинання і відсутність сну під ранок, або ж навпаки, неспроможність заснути до 2-3 год. ночі і «важке» пробудження вранці, коли необхідно вставати на роботу);
- постійний загальмований сонливий стан і бажання спати протягом усього дня;
- задишка або порушення дихання при фізичному чи емоційному навантаженні;
- помітне зниження зовнішньої і внутрішньої сенсорної чутливості: погіршення зору, слуху, нюху і дотику, втрата внутрішніх, тілесних відчуттів.

До соціально-психологічних симптомів належать:

- байдужість, нудьга, пасивність і депресія (знижений емоційний тонус, почуття пригніченості);
- підвищена драгівливість на незначні, дрібні події – часті нервові зриви (вибухи невмотивованого гніву чи відмова від спілкування, «відхід у себе»);
- постійне переживання негативних емоцій, для яких у зовнішній ситуації причин немає (почуття провини, невпевненості, образи, підозри, сорому);
- почуття неусвідомленого занепокоєння і підвищеної тривожності (відчуття, що «щось не так, як треба»);
- почуття гіпервідповідальності і постійний страх, що щось «не вийде», з чимось не вдасться впоратися;
- загальна негативна установка на життєві і професійні перспективи (типу «Як не намагайся, все одно нічого не вийде»).

До поведінкових симптомів належать:

- відчуття, що робота стає все важчою і важчою, а виконувати її все складніше і складніше;
- працівник помітно змінює свій робочий режим дня (рано приходить на роботу і пізно йде або, навпаки, пізно приходить на роботу і рано йде);
- незалежно від об'єктивної необхідності, працівник постійно бере роботу додому, але вдома її не робить;
- відчуття, що все марно, зневіра, зниження ентузіазму стосовно роботи, байдужість до її результатів;
- невиконання важливих, пріоритетних завдань «застрягання» на дрібних деталях, витрата більшої частини робочого часу на погано усвідомлюване чи неусвідомлюване виконання автоматичних і елементарних дій;
- дистанціювання від співробітників і клієнтів, підвищення неадекватної критичності;
- зловживання алкоголем, різке зростання викурених за день цигарок, вживання наркотиків.

Таким чином, до 1984 року синдром «емоційного вигорання» визначили як «порушення в емоційному стані професіоналів, що працюють в умовах тісної та інтенсивної взаємодії з іншими людьми в емоційно напруженій атмосфері».

За іншим визначенням, емоційне вигорання – це вироблений особистістю механізм психологічного захисту в формі повного або часткового виключення емоцій у відповідь на психотравмуючі впливи. Емоційне вигорання представляє собою набутий стереотип емоційної, найчастіше професійної поведінки. Вигорання можна розглядати як функціональний стереотип, оскільки він дозволяє людині дозувати та економно використовувати енергетичні ресурси.

Особливо активізується проблема емоційного вигорання навесні, коли зростає кількість фахівців, які відчують себе знесиленими, емоційно «згаслими», постійно утомленими, такими, що втратили енергію. Щось подібне періодично переживають представники всіх професій, що потребують постійного інтенсивного спілкування з людьми. Сьогодні синдром вигорання включений у Міжнародну класифікацію захворювань серед «проблем, пов'язаних з подоланням життєвих труднощів». «СИНДРОМ ПРОФЕСІЙНОГО ВИГОРАННЯ» має статус в «Міжнародній класифікації хвороб-10»: «Z 73 – проблеми, пов'язані з труднощами управління власним життям».

Термін «вигорання» використовують для позначення стану фізичного, емоційного й психічного виснаження, що є наслідком тривалого знаходження у стані підвищеної «бойової готовності», переживання емоційно-напружених ситуацій. Іноді емоційне вигорання називають стресом спілкування.

Оскільки емоційне вигорання – це синдром, що розвивається під дією безперервного вливу на людину стресових ситуацій і призводить до інтелектуальної, душевної і фізичної перевтоми та виснаження. Можна сказати, що це захисна реакція організму на постійну дію стресу.

Не є таємницею, що професія вчителя відноситься до категорії стресогенних, бо ж педагогічна діяльність насичена різними напруженими ситуаціями. До таких ситуацій у педагогічній діяльності відносять:

- Ситуації взаємодії вчителя з учнем на уроці (порушення дисципліни і правил поведінки, непередбачувані конфліктні ситуації, ігнорування вимог вчителя і т.д.);
- Ситуації, що виникають у стосунках з колегами по роботі та адміністрацією (різкі розходження в думках, конфліктні ситуації, перенавантаження дорученнями, надмірний контроль, тощо);
- Ситуації взаємодії вчителя з батьками учнів (відмінність в оцінці учня батьками і вчителем, відсутність уваги з боку батьків до процесу виховання дітей, тощо).

Якщо «педагог реагує на з обдарованого учня адекватним, адаптивним чином, він більш успішно й ефективно діє та підвищує свою функціональну активність і впевненість, у той час, як дезадаптивні реакції ведуть по спіралі вниз, до «професійного вигорання». Але в окремих випадках емоційне напруження стає критичним і педагог втрачає самовладання. Це проявляється в пасивно-захисній (сльози), або в агресивній формі (крик, нервові ходіння по класу, різкий стук по столу тощо). Подібні емоційні реакції роблять педагогів практично профнепридатними. Але і зовнішнє стримування емоцій, в той час як всередині відбувається сильний емоційний процес, не сприяє заспокоєнню, а лише навпаки підвищує емоційне напруження і негативно позначається на здоров'ї.

Причинами професійного вигорання можуть бути індивідуальні та організаційні фактори.
Індивідуальні фактори:

- Швидше «вигорають» люди, які мають інтровертований характер, індивідуально-психологічні особливості яких не поєднуються з професійними вимогами комунікативних професій.
- Існує взаємозв'язок між вигоранням і тривожністю, емоційною чутливістю, темпераментом.
- Найбільш вразлива категорія «вигораючих», – це люди, що з головою занурюються в роботу, зневажають і відсувають на другий план свої потреби.
- До синдрому професійного вигорання більш схильні люди, що відчують постійний внутрішній особистий конфлікт, пов'язаний із роботою (наприклад, жінки, в яких існує внутрішнє протиріччя між роботою і сім'єю).
- Найбільш чутливими до вигорання, є молоді люди (19 – 25 р.), які при зіткненні з реальною дійсністю, що не відповідає їх очікуванню, отримують емоційний шок та люди старшого віку (40- 50 р.).
- Досить часто можна спостерігати як у чоловіків, так і у жінок, професійне вигорання у віці 30 р. Можливою причиною є криза 30 років, яку психологи часто називають «проблемою сенсу життя».
- Існує взаємозв'язок сімейного стану і вигорання. Більш висока схильність до вигорання є у неодружених осіб (особливо чоловічої статі). Причому, холостяки в більшій мірі схильні до вигорання навіть у порівнянні з розведеними чоловіками.
- Доведено, що чоловіки більш схильні до деперсоналізації, а жінки – до емоційного виснаження.
- Є позитивний зв'язок між рівнем освіти і вигоранням. Приводом до цього можуть бути завищені вимоги людей з більш високим рівнем освіти, неможливість реалізації (людина займає не ту посаду, на яку вона могла б претендувати, або не ту, на яку вчилася).
- Тісний зв'язок існує між вигоранням і задоволенням працею.

Чому саме представники комунікативних професій страждають від вигорання? Серед причин – необхідність певного особистісного внеску в щоденні контакти з іншими людьми. У професіях, орієнтованих на спілкування, дуже велике значення має отримання зворотного зв'язку від партнерів у спілкуванні: подяка, визнання, прояв поваги. Риторичне запитання – чи маєте ви все це в достатній кількості в рутині щоденних справ?

Організаційні фактори:

- Соціально-психологічні взаємини в організації.
- Умови праці.
- Зміст праці.
- Прийняття рішень.
- Стимулювання.
- Стиль керівництва.

Потрібно відзначити, що демократичний стиль керівництва в меншій мірі сприяє виникненню вигорання, а авторитарний і критикуючий стиль спілкування керівника – навпаки, сприяє вигоранню. Якщо адміністрація забезпечує працівникам можливість професійного зростання, вслякo підтримує їх, чітко розподіляє обов'язки, то в колективі переважатиме емоційно-позитивна атмосфера.

Науковці розрізняють три стадії синдрому вигорання.

Перша стадія. Час формування від 1 до 5 років. Може формуватися протягом трьох-п'яти років. Всі ознаки та симптоми проявляються в легкій формі через турботу про себе, наприклад, шляхом організації частих перерв у роботі. Починається забування якихось робочих моментів (наприклад, невнесення потрібного в документацію). Зазвичай на ці першочергові симптоми ніхто не звертає увагу.

Друга стадія. Час формування від 5 до 10 років. Спостерігається зниження інтересу до роботи, потреби в спілкуванні (в тому числі, із близькими) не хочеться бачити тих, з ким спеціаліст працює, поява стійких соматичних симптомів (немає сил, енергії, особливо, в кінці тижня, головні болі по вечорах, збільшення кількості простудних захворювань, підвищена дратівливість людини «заводиться», як кажуть, з півоберта, хоч раніше подібного вона за собою не помічала). Симптоми проявляються регулярніше, мають затяжний характер. Людина може почувати себе виснаженою після доброго сну і навіть після вихідних.

Третя стадія. Стадія може формуватися від 10 до 20 років. Ознаки і симптоми третьої стадії вигорання є хронічними. Можуть розвиватися фізичні і психологічні проблеми типу язв і депресій. Людина може почати сумніватись в цінності своєї роботи, професії та самого життя. Характерна повна втрата інтересу до роботи і життя взагалі, емоційна байдужість, отупіння, відчуття постійної відсутності сил. Спостерігаються порушення пам'яті й уваги, порушення сну, особистісні зміни. Людина прагне до усамітнення. На цій стадії приємнішими є контакти з тваринами і природою, ніж з людьми.

З досвіду своєї роботи можу сказати, що педагог, працюючи з обдарованими дітьми, часто не усвідомлює, що «...освітлюючи інших, згорає сам», він не може побачити себе збоку і зрозуміти, що відбувається. Уже в нашій ментальності існує переконання, що згоріти на роботі – це почесно. Досить часто нам доводиться працювати за принципом: «Якщо не я, то хто?». Є люди у школах, яких називають трудоголіками, у них відбувається – *саморуїнування поведінки, не помічають, що стали залежними від роботи, яка шкодить звичному ритму життя.*

Тому профілактика емоційного вигорання починається з уміння розпізнавати і розуміти суть проблеми, захищати свою нервову систему засобами.

На розвиток процесу впливає значущість роботи. Якщо свою роботу людина вважає незначущою, то синдром розвивається швидше: ось чому важливо, щоб учитель усвідомлював важливість і значущість власного місця у процесі становлення особистості учня. У групу ризику також входять ті, хто реагує на стреси емоційно нестримано, агресивно, хто завжди хоче бути першим і нетерпимий до будь-яких перешкод на своєму шляху до мети. Не дуже позитивним є прогноз і для тривожних, підозрілих людей, які обирають неконструктивні моделі поведінки в конфліктних ситуаціях і відрізняються комунікативною некомпетентністю.

На сьогодні для діагностики конструкту «професійне вигорання» мною використовуються: методика оцінки психічної активації, інтересу, емоційного тону, напруженості і комфортності Н.А. Курганського і Т.А. Немчіна, опитувальник особистісний «Рівень невротизації та психопатизації», методика оцінки нервово-психічної напруженості, астенії, пониженого настрою Т.А. Немчіна, методика діагностики рівня емоційного вигорання В.В.Бойко; експрес-діагностика наявності «синдрому емоційного вигорання» тощо.

За результатами діагностики та по запиті в НВК №7 з педагогами проводяться заняття тренінгів «У полум'ї професії» (по профілактиці СЕВ), «Тренінг креативності», «Тренінг особистісного росту», Тренінг розвитку саногенного мислення (мислення, що дарує здоров'я та успіх).

З практики моєї роботи після закінчення курсу занять при повторному тестуванні у вчителів, що працюють з обдарованими дітьми, знижується рівень напруги, резистенції, виснаження, поволі зменшуються показники деперсоналізації, редукції професійних обов'язків, тривоги, депресії, емоційної відчуженості, підвищується самооцінка.

Консультативна та просвітницька робота теж спрямована на збереження психічного здоров'я вчителя.

Система моєї роботи з педколективом НВК №7 по попередженню СЕВ:

1. Психолого – педагогічний семінар «Вплив кольору на емоційний стан людини».
2. Тест Люшера – Лутошкіна. Психолого-педагогічний супровід.
3. Діагностика «Самооцінка психічних станів». Аналіз результатів.
4. Групова консультація «Як гармонізувати свій внутрішній світ».
5. Психолого-педагогічний семінар «Психологічні основи синдрому професійного вигорання педагогів».
6. Експрес – діагностика рівня емоційного вигорання (за Бойко).
7. Групова консультація «Депресія. Шляхи її подолання».

8. Діагностика рівня депресії вчителів. Корекційне заняття. Релаксація.
9. Корекційно – розвивальне заняття «Професійно – особистісний саморозвиток педагога (подолання синдрому хронічної втоми)».
10. Психолого-педагогічний семінар «Розвиток позитивних настановлень вчителя щодо формування здорового способу життя учнів».
11. Заняття тренінгу «Проблеми професійної деформації педагогів».
12. Круглий стіл «Психологічні чинники узалежнень».
13. Консиліуми по 1-х , 5-х , 10-х класах з метою профілактики негативних явищ, дезадаптації у психічному здоров'ї обдарованих дітей та гармонізації стосунків в системі «вчитель-учень»
14. Тренінг «Вплив емоцій на організм людини».
15. Заняття «Професійний імідж педагога».
16. Зустріч-диспут «Толерантність: «за» та «проти».
17. Групова консультація «Життєві цінності».
18. Година спілкування «Що таке щастя».
19. Групова консультація «Конструктивні способи вирішення конфліктів».

Аби поставити стресам надійний заслін, педагог, що працює з обдарованими дітьми, має перевести свою енергію в іншу форму діяльності, зайнятись тим, що дасть можливість зняти емоційну напругу, адже основою стресостійкої життєвої стратегії педагога є пошукова активність, яка проявляється в соціально прийнятних формах.

Підвищити стресостійкість, зберегти позитивний психологічний стан і зміцнити власне здоров'я можливо за допомогою релаксації (аутотренінг, медитація, сміхотерапія, кольоротерапія, ароматерапія, йога, творчі спроби самовираження), рекреації (фізкультура, дихальні вправи); катарсису (спілкування з близькими, домашніми тваринами, захоплення мистецтвом). Це три основні шляхи до психічного, фізичного та духовного здоров'я особистості.

Сучасна наука також пропонує ряд методів підвищення стресостійкості: соціально-психологічний ресурс (позитивне соціальне оточення); психологічна освіченість і психологічна культура особистості; особистісні ресурси (активна мотивація подолання стресу, сила Я-концепції, самоповага, емоційно-вольові якості, позитивність і раціональність мислення, стан здоров'я та ставлення до нього як до самоцінності тощо); інформаційні та інструментальні ресурси (здатність контролювати ситуацію, здатність до адаптації, інтерактивні техніки змінювання себе та навколишню ситуацію тощо); матеріальні ресурси (стабільність оплати праці, рівень матеріального доходу, безпека життя); характер і способи подолання стрес-ситуацій.

Отже, здоров'я може бути збережене та зміцнене тільки наполегливою працею над собою, звичкою до самодисципліни та самообмежень. Корисно побудувати власну програму збереження професійного здоров'я та захисту від професійного стресу.

Учителю, що працює з обдарованими дітьми, варто серйозно замислитись над тим, які моменти в його роботі допомагають зняти напругу, й намагатись кожного дня трохи часу відводити на заняття, які приносять задоволення та радість. Тільки так можна гідно протистояти стресу і, крім того, отримати більше задоволення від життя, знайти в собі та оточуючому середовищі нове та якнайкраще вчити майбутнє покоління українців

Таким чином, не зважаючи на те, що феномен професійного вигорання відомий понад 50 років, його дослідження в умовах сучасної школи з метою запобігання негативним наслідкам залишаються актуальними. І хоч побутує думка, що учитель – це «нервова» професія, але парадокс полягає в тому, що такою її роблять не діти, а сам педагог. Майже неможливо контролювати кожен стресову ситуацію у нашому житті, але можна контролювати більшість наших реакцій на стрес. Звісно, що це все дуже важко, але можливо. Так що основний принцип боротьби зі стресами при роботі з обдарованими дітьми – постійний самоконтроль.

ЛІТЕРАТУРА

1. Абрамович С. Д. Світова та українська культура : навч. посіб. / С. Д. Абрамович, М. Ю. Чікарькова. – Львів : Світ, 2004. – 344 с.
2. Відкритий урок: розробки, технології, досвід – 2005 – №7-8
3. Відкритий урок: розробки, технології, досвід – 2008 – №2
4. Гринбер Дж. Управління стресом. М., 2005
5. Горошко Н. Ю. Розвиток творчої уяви на уроках образотворчого мистецтва / Н. Ю. Горошко // Мистецтво в школі (музика, образотворче мистецтво, художня література). – 2009. – № 7. – С. 2–6.
6. Колодзин Бенджамин. Как выжить после психической травмы. Перевод с английского Савельевой. – М., 1994.
7. Мельник Ю. О. Формування уяви молодших школярів засобами предметів / Ю. О. Мельник // Обдарована дитина. – 2002. – № 11. – С. 50–55.

8. Психолог. – 2007. – № 38
9. Психолог. – 2008. – № 2
10. Психолог. – 2008. – № 40
11. Семенова Е.М. Тренінг емоційної стійкості педагога. – М., 2005.
12. Г. Сельє. Стресс без болезней. – Спб, ТОО Лейла, 1994-384 с.
13. Цибульська Т.Ф. Загальна та прикладна психологія. Курс лекцій. – Київ.: Наукова думка, 2000.
14. Шамлян К. М. Психологія творчості : навч. посіб. / К. М. Шамлян. – Л., 2007. – 62 с.

Вишневецька Л. Є.,

викладач математики, викладач – методист,

Відокремлений структурний підрозділ

«Ногайський фаховий коледж Таврійського державного агротехнологічного університету

імені Дмитра Моторного»

vishneveckaja.07@gmail.com

РОБОТА З ОБДАРОВАНОЮ МОЛОДДЮ

Анотація: Методичний матеріал розкриває особливості розвитку та саморозвитку творчого потенціалу математично здібних студентів; висвітлює досвід роботи з обдарованою молоддю на основі цілісного підходу до розвитку особистості студента.

Обдарована молодь – це майбутня еліта будь-якої країни у всіх сферах життя. Це політичні лідери, бізнесмени, науковці, митці, спортсмени. Відтак – це безпека, благополуччя і гордість нашої української держави.

Кожна людина по-своєму обдарована. Просто дехто не зміг в силу різних обставин вчасно помітити ці здібності і розвинути їх до рівня обдарованості, таланту чи навіть геніальності. Творчі, соціально активні молоді люди дуже потрібні нашій державі. Саме тому, від роботи з обдарованою молоддю сьогодні залежить існування України завтра.

Проблема творчого розвитку особистості в сучасному світі є надзвичайно важливою. Наша держава дбає про творчий потенціал суспільства загалом і кожної людини зокрема, оскільки потребує діяльних, обдарованих, інтелектуально розвинених громадян. Державна цільова програма роботи з обдарованою молоддю спрямована на забезпечення формування інтелектуального потенціалу нації шляхом створення оптимальних умов для виявлення обдарованої молоді і надання їй підтримки в розвитку творчого потенціалу, самореалізації такої молоді та її постійного духовного самовдосконалення.

На даний час актуальним є завдання з упровадження в практику ефективних засобів і технологій виявлення, навчання, виховання і самовдосконалення обдарованої молоді, створення умов для її гармонійного розвитку.

Тому на перший план роботи навчальних закладів виходять проблеми створення сприятливих умов для виявлення обдарованої молоді та набуття нею навичок і знань, у яких найбільше виявляються природні здібності в певних галузях діяльності.

Останніми роками в Україні склалася непроста ситуація з поповненням національної науки молодими кадрами, що вже сьогодні негативно позначається на інноваційно-технологічному розвитку нашої держави. Неefективно використовується інтелектуальний і творчий потенціал обдарованих студентів. Відсутні сприятливі умови для реалізації їх здібностей. Крім того, інтеграція України в загальноєвропейський простір потребує розроблення нових напрямів роботи з обдарованими студентами.

Проблема обдарованості стає у суспільстві все більш актуальною. Це значною мірою пов'язано із потребою суспільства в творчих неординарних особистостях. Суспільство сьогодні вимагає від людини не тільки високої активності, але і її здатності до нестандартного мислення. Саме обдарованій особистості притаманна самостійна тяга до творчого пошуку, до нестандартного розв'язання проблемних ситуацій.

У сучасній педагогічній теорії та освітній практиці в Україні виявлення, навчання, розвиток і підтримка обдарованої молоді розглядається як глобальна психолого-педагогічна проблема. Відповідно до такого підходу цілком слушною сьогодні є думка багатьох науковців, що обдарована молодь – це основа генетичного запасу країни, важливий стратегічний ресурс її розвитку. Тому не дивно, що прикметою сучасного стану розвитку освіти є постійна увага держави до проблем обдарованої молоді. У Національній доктрині розвитку освіти зазначається, що система освіти має забезпечувати розвиток молоді, формування навичок самоосвіти і самореалізації особистості.

Кожна людина має певні здібності від народження, тому завдання педагога полягає у виявленні, навчанні та вихованні обдарованої особистості.

Як відомо, обдарованість – це ґрунт, на якому зростає таланти, а за талантом іноді ховається геніальність, але без належних умов, без відповідної підтримки обдарована особистість не має можливості розвиватись. Молода людина не повинна тримати в собі свої здібності. Вони мають у щось втілюватись, сприяти розвитку науки, техніки й культури. Обдаровані особистості потрібні суспільству, але й суспільство потрібне їм в реалізації їхнього потенціалу.

Проблеми, пов'язані з роботою з обдарованою молоддю, – не нові. Вся історія від стародавнього світу до наших днів – це намагання людства зрозуміти сутність таланту й обдарованості з метою створення таких умов навчання і виховання, аби унікальні здібності людини мали шанси на реалізацію. У нашій країні системний науковий підхід до цієї проблеми був започаткований лише на початку 90-х років минулого століття. Першими кроками на цьому шляху було створення мережі гімназій, ліцеїв та колегіумів – закладів для обдарованих, які називали закладами освіти нового типу. Вони сприяли певним чином формуванню системи роботи з розвитку здібностей і обдарувань учнів, але значних результатів не досягли, оскільки у них не було відповідної нормативно-правової бази, державної програми їх розвитку, розвиненої системи управління, необхідних методик роботи з обдарованою молоддю.

Протягом останніх десяти років урядом і Міністерством освіти і науки було ухвалено кілька документів (програми підтримки обдарованих дітей і молоді, програма «Вчитель», нормативні документи щодо функціонування закладів освіти нового типу тощо), які певною мірою сприяли розв'язанню зазначених проблем, однак лише останніми роками ця робота набула ознак системності й державної значущості.

Проте, як показує аналіз освітньої практики, в організації роботи з обдарованою молоддю ще мають місце суттєві недоліки.

Складна ситуація з пошуком, розвитком і підтримкою обдарованої молоді обумовлена, насамперед, такими чинниками:

- браком цільового фінансування системи роботи з обдарованою молоддю;
- слабкою матеріально-технічною базою навчальних закладів;
- недостатнім рівнем науково-методичного забезпечення.

У частині навчальних закладів відсутня результативна робота з обдарованою молоддю: формально відображені дані питання у перспективних та річних планах роботи.

Система освіти повинна забезпечити всі умови для всебічного розкриття потенціалу обдарованої особистості, створити такі можливості, щоб студент міг стати суб'єктом самоосвіти, самовиховання, саморозвитку. Наразі в освітній практиці має місце протиріччя між соціально-педагогічною потребою у розв'язанні проблеми розвитку здібностей і обдарувань студентів та відсутністю цілеспрямованої підготовки педагога до цієї роботи на етапі його навчання у вищому навчальному закладі. Проведені дослідження показали відсутність системи підготовки педагогічних кадрів до роботи з обдарованими у вищій школі і неготовність переважної більшості працюючих педагогів до роботи з обдарованою молоддю.

Вирішення питання щодо формування у педагогів професійної готовності до роботи з обдарованою молоддю може бути здійснене в умовах післядипломної педагогічної освіти, оскільки вся ця система спрямована на реалізацію запитів і актуальних потреб педагогів. Тому є нагальною проблема відбору змісту, форм і методів навчання вчителів на курсах підвищення кваліфікації та в міжкурсовий період, потребує активізації діяльності методичних служб щодо впровадження у практику ефективних технологій і засобів виявлення, навчання і виховання обдарованої молоді, моделювання, вивчення і поширення перспективного педагогічного досвіду роботи з розвитку здібностей та обдарувань молоді.

В актуальності обраної теми сумнівів немає. Багато надруковано Наказів, Положень, Програм, тощо; розписано завдань, напрямків, цілей, але чому існує такий стан? Бо ті Накази лежать в кабінетах, а до молодого покоління повинен достукатися кожен учитель, вихователь; а починатися все повинно з сім'ї.

Дуже прикро, але нині мало хто займається обдарованою молоддю системно, постійно та цілеспрямовано.

Сьогодні я хочу поділитися власним досвідом роботи з обдарованою молоддю.

З чого все починалося?

Це була не системна робота, вона приходила ніби зі сторони. Треба було прийняти участь в обласній олімпіаді з математики (бо прийшло на навчальний заклад Розпорядження), то проводились додаткові заняття по розв'язуванню нестандартних, олімпіадних завдань з найбільш підготовленим студентом по математиці. Треба було прийняти участь в науково – технічній конференції (бо за результатами роботи склався рейтинг роботи викладача), то готували зі студентом доповідь на конференцію; і так «треба було» повторювалось декілька разів. І коли викладач відноситься до цього «треба» сумлінно, то з'являються певні результати: в олімпіаді студент посів почесне місце, на конференції – робота студента визнана кращою і т.д. – це дає впевненості і підштовхує до подальшої роботи як студента, так і викладача. Викладач не просто розуміє, а відчуває вислів Д. Менделєєва «Вся гордість учителя в учнях, в зростанні посяяних ним зерен». Але це – поодинокі випадки. Хочу відмітити, нажаль, що от така, не системна робота

залишає студента на півдороги: він ніби занурюється в світ наукових досліджень, але з часом покидає його, так як поруч немає наставника.

Опрацювавши об'ємні доробки українських вчених з теоретичних питань феномену обдарованості, оригінальних технологій та методик роботи із обдарованою молоддю, цікавого досвіду навчальних закладів освіти та вражаючих досягнень української молоді, ще раз переконалася, що результативність роботи з обдарованою молоддю залежить від того, наскільки вона є плановою, системною, цілеспрямованою.

Щоб працювати, треба мати з ким працювати. Тому, перше завдання, яке стає перед викладачем, – це пошук обдарованої молоді.

В літературі описано як над виявленням обдарованостей активно працюють практичні психологи та соціальні педагоги; при створенні банків обдарованих та здібних учнів враховуються як дані психодіагностики, так і результативність участі у інтелектуальних змаганнях, а також спостереження вчителів. Ведуться моніторинги особистого розвитку обдарованих учнів. У тісному контакті з психологами працюють вчителі – наставники, які залучають здібних учнів до систематичної роботи, використовуючи різноманітні форми: заняття факультативів, спецкурсів, гуртків, шкільні наукові товариства, додаткові заняття щодо цілеспрямованої підготовки до олімпіад, творчих інтелектуальних конкурсів і змагань, конкурсу-захисту Малої академії наук України, проводять шкільні турніри, забезпечують участь у районних заходах (турнірах, чемпіонатах з інтелектуальних ігор, фестивалях тощо).

Раджу, не занурюйтесь в теоретичні питання (хоча з ними обов'язково треба ознайомитись), подивіться на цю проблему простіше. Виявлення обдарованих і талановитих студентів – є не так тривалий процес, якщо викладач творчий, а навчальний процес цікавий, різнобічний, результативний.

Перш за все, в цьому я впевнена, треба занурити студентів в атмосферу, що стимулюватиме їхнє бажання працювати. Головне завдання викладача математики пробудити радість творчості та пізнання, розвинути в студентській молоді здібності та вміння мислити сміливо, творчо, нестандартно; вивільнити мислення, підвищити його продуктивність.

Що ж може змусити студента замислитися над певним математичним завданням, питанням, задачею? Стверджую – лише інтерес до цього завдання.

Тому, перше питання яке я поставила перед собою – це як зацікавити студента математикою?

Це можливо здійснити завдяки втіленню в навчальний процес активних форм організації та проведення не тільки на заняттях математики, а й в позааудиторній роботі; а саме:

– *Використання проблемних ситуацій*. Необхідно створювати ситуації для роздумів, міркувань, досліджень. Адже студент має навчитися розуміти, міркувати, пізнавати, порівнювати, аналізувати і робити висновки.

– *«Мозковий штурм»*. Це ефективний метод колективного обговорення, пошук рішень шляхом вільного висловлювання думок всіх учасників. Як свідчить практика, шляхом «мозкового штурму» всього за кілька хвилин можна визначити десятки ідей. Під час проведення позааудиторних заходів називаю тему дискусії і запрошую студентів узяти участь у обговоренні шляхом «штурму».

– *Рішення нестандартних задач*. Рішення нестандартних логічних задач здатне прищепити інтерес студента до вивчення «класичної» математики.

– *Проведення нестандартних позааудиторних заходів*. Під час проведення нестандартних позааудиторних заходів спостерігається велика зацікавленість студентів, вони активні, збуджені, працюють із задоволенням.

– *Залучення для самостійної пізнавальної діяльності, дослідницької роботи* (робота з довідковою літературою, в мережі Інтернет).

Викладач повинен не лише відкрити світ перед студентом, але й допомогти йому ствердитися в оточуючому середовищі.

Для себе я склала от таку *схему пошуку обдарованих студентів*:

<i>Вид діяльності</i>	<i>Здібності студента</i>
Урок	Рівень творчості, пізнавального інтересу, нестандартності мислення
Результативність письмових робіт	Інтелект, ерудиція, природні задатки
Олімпіади, турніри	Інтелектуальні здібності, нестандартність мислення, неординарність підходів
Виховна робота	Рівень активності, ініціативності, свідомості, відповідальності

За такою схемою, на першому етапі, я виділяю студентів, які мають математичні здібності і з ними предстоить творча робота.

Науково-дослідницька робота з математики в Ногайському коледжі проводиться за трьома головними напрямками.

Перший – це розвиток наукового мислення студента і майбутнього громадянина, яке досягається цілою низкою спеціальних заходів, методів і дій безпосередньо на уроці.

Другий – це позааудиторна діяльність, в якій студенти беруть участь у різноманітних конкурсах, олімпіадах, змаганнях, турнірах.

Третій – це участь у роботі науково – практичних конференцій. Зокрема в щорічних її конкурсах-захистах: коледжанському, на кафедрі вищої математики та фізики ТДАТУ; Інтернет – конференціях національного/міжнародного рівнів.

Основною формою роботи в коледжі є урок(1, 2 курс)/заняття(старші курси), де і відбувається підготовка студентів до науково-дослідницької роботи.

На уроках математики використовую нестандартні завдання, такі як:

- сконструювати правило;
- сформулювати гіпотезу;
- відшукати властивості об'єкта в іншому середовищі;
- змоделювати ситуацію тощо.

Використання дослідницького методу на уроках досягається також шляхом створення проблемних ситуацій, постановки проблемних задач, проведення живої дискусії.

Також використовується написання рефератів, що дає змогу студенту сформулювати власну думку з вивченої проблеми, вчить працювати з літературою, Інтернет-джерелами, аналізувати, узагальнювати, робити висновки, оформляти роботу. Написання та захист реферату є підготовкою для заняття науково-дослідницькою діяльністю.

Я впевнена, що розвивати творчі здібності студентів доцільно поступово і систематично, використовуючи різні форми організації навчального процесу, окрім традиційного уроку.

Створити комфортні умови навчання, за яких кожен студент відчуває себе успішним, більш можливо під час проведення позааудиторної роботи з математики. Саме тут повністю реалізуються ідеї креативного (від англ. creative – творчий) навчання.

В креативному навчанні навчальний процес перетворюється в спільну роботу викладач – студент. Він організовується як форма безпосереднього, живого людського контакту, повноправних партнерів, зацікавлених один в одному і в справі, якою вони разом займаються. Викладач тут не «поводир», а людина, що має великий об'єм знань і вмінь, аніж студент, а тому спроможний давати поради і рекомендації студенту. Відношення між викладачем і студентом приймають характер неформального, особистого спілкування. У цьому спілкуванні відбувається не односторонній рух інформації від викладача до студента, а двохсторонній обмін інформацією.

Сприятливіше середовище для формування і розвитку креативного мислення, невимушене спілкування викладач – студент створюється при проведенні позааудиторних заходів.

Позааудиторна робота з математики – це заняття факультативу, гуртка, організація проектної роботи, проведення математичних олімпіад, науково – практичних конференцій.

Позааудиторна робота з математики дуже важлива для пробудження у студентів інтересу до математики. Математичні вікторини, змагання, ігри, прес-конференції, вечори сприяють підвищенню математичної культури, розширюють і поглиблюють здобуті на заняттях знання, показують застосування їх на практиці, розвивають мислення, математичні здібності, допомагають ввійти у світ наукових і технічних ідей.

Одним із основних завдань в роботі з творчо обдарованою молоддю є її залучення до наукової діяльності. Надзвичайно важливим та актуальним при цьому є не просто наявність у студента знань і умінь, а надання студенту можливості використання і застосування усього накопиченого у життєвих ситуаціях та під час майбутньої професійної діяльності. На передній план у розв'язанні цих проблем висувається самостійна дослідницька робота студентів, участь у науково – практичних конференціях, головна мета яких – виявлення і підтримка обдарованої студентської молоді, підготовка майбутньої наукової зміни.

Студенту самому складно, навіть неможливо, визначитись з темою дослідження, поставити перед собою завдання, розробити стратегію. Керівник проекту повинен вести студента, направляти його роботу. Бажано, не залишати студента на півдороги, бо всім відомо, що навички дослідної роботи студент набуває з роками.

Участь у роботі науково-дослідницьких конференціях є найвищою науковою діяльністю для студентів.

Хочу відмітити пріоритетні завдання науково-дослідницької діяльності:

- формування самостійного мислення, тобто вміння в новій для себе ситуації самостійно побачити й поставити проблему, розглянути її системно, висунути свої гіпотези, обґрунтувати їх і запропонувати ефективне рішення;
- розвиток аналітико-синтетичних вмінь, а саме вміння розділяти ідеї (проблеми) на складові та встановлювати взаємозв'язки між ними для узагальнення;

- формування гнучкого креативного процесу, тобто з урахуванням індивідуальних вподобань (одним подобається працювати з образами, іншим – з символічною інформацією), а також індивідуального творчого потенціалу;
- формування навичок роботи з науковою літературою, документальними джерелами, тощо;
- формування вмінь і навичок проведення дослідницького експерименту, тобто формулювання завдань експерименту, висування робочої гіпотези на основі дослідних фактів і теорії, розробку методу дослідження та проведення самого експерименту, систематизацію отриманих даних, аналіз і узагальнення результатів експерименту, висновок про достовірність підтвердження або спростування робочої гіпотези;
- формування навичок публічного висвітлення ходу наукового дослідження та захисту отриманих результатів (хоч невеликих, але власних відкриттів і знахідок);
- розвиток у студентів пізнавальних інтересів та здібностей, потреби у творчій самореалізації;
- виховання позитивних мотивів науково-дослідницької діяльності.

Для вирішення цих проблем на заняттях гуртка розглядаються питання починаючи від пошуку інформації, виявлення проблем у написанні науково-дослідницьких робіт до вміння презентувати, дискутувати, захищати свою точку зору, вільно і впевнено триматися на публіці.

Ще на першому курсі я створюю банк обдарованої молоді за напрямками діяльності. Спочатку працюють всі студенти в рівних умовах, але з часом (як правило, після проведення першого туру олімпіади з математики серед студентів 1 курсів) обираю всебічно розвиненого студента (він ніби сам по собі розкривається) і починаю невимушено з ним займатися. Спочатку готуємось до обласної олімпіади з математики серед студентів 1 курсів навчальних закладів I-II рівня акредитації – це додаткові заняття по розв'язуванню нестандартних, олімпіадних завдань. 1 курс закінчено. Здавалось, бери знову студента першокурсника і йди протоптаною стежкою, але студента, який вже підготовлений, має гарну базу знань не хочеться залишати, а бажаєш працювати і спілкуватись з ним далі.

Наш коледж, як і багато інших, є структурним підрозділом агротехнологічного університету, на базі якого щорічно проходять науково – технічні студентські конференції. Ще в травні місяці попереднього навчального року зі студентом обговорюємо тему дослідження. За період літніх канікул знайомимось з напрацюваннями, які вже існують по темі дослідження. В серпні – ставимо перед собою мету, обговорюємо в якому напрямі ми будемо працювати, що ми хочемо показати, довести; в чому полягає новизна нашого дослідження. Чи взагалі можливо довести наші гіпотези? І тут починається кропітка робота, от такий собі творчий процес: пишемо – сперечаємося – доводимо, перекреслюємо, знов доводимо, – досягаємо результату, – радіємо!

Конференція пройшла, виступ студента визнано кращим, а що далі?

І тут перед нами, завдяки сучасним Інтернет – технологій, відкривається можливість прийняти участь у Інтернет – конференціях *міжнародного/національного рівнів* та опублікування результатів своїх досліджень в збірниках статей конференції.

Дуже хочеться сподіватися, що от такі обдаровані студенти на своєму подальшому шляху зустрінуть творчих викладачів вищих навчальних закладів III-IV рівнів акредитації, які поведуть їх до нових наукових вершин!

ЛІТЕРАТУРА

1. Клименко В. Умови творчого розвитку особистості // Завуч. 2003. – №33. с.11-14.
2. Лук'яненко М.С. Розвиток творчого мислення школярів // Обдарована дитина. – 2002. – №5. – с.16.
3. Нікітін Б.П. Виникнення і розвиток творчих здібностей // Радянська школа. – 1989. – №7. – с.43-51.
4. Телегина Э.Д., Терехов В.А. Исследование креативности как свойства мышления. – В кн.: Вопросы психологи познавательной деятельности. – М., 1979. – с.20-28.

Водяницька Ю. О.,

Вчитель англійської мови та зарубіжної літератури,

спеціаліст

ХЗОШ №128

Tunik111@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9232-2338>

ІННОВАЦІЙНІ ФОРМИ РОБОТИ ЯК СПРИЯННЯ РОЗВИТКУ ОБДАРОВАНОСТІ

У статті розглядається впровадження інноваційних форм роботи у діяльність закладів загальної середньої освіти, які сприяють своєчасному виявленню та розвитку обдарованості дитини, також

інноваційні форми організації занять, які приваблюють учнів своєю новизною, нестандартністю, оригінальністю, розширенням можливостей та перспектив.

Ключові слова: інноваційні форми роботи, обдарованість, обдаровані діти, інноваційні підходи.

Key words: innovative forms of work, giftedness, gifted children, innovative approaches.

Звичайно, кожен вчитель мріє мати учнів, спроможних до високих показників успішності у вивченні саме його предмету. Але, між тим, дуже часто учні не тільки не виявляють обдарованість, а навпаки демонструють негативне ставлення до навчання взагалі.

Та обставина, що все більше дітей не бажає вчитися, викликає тривогу, розгубленість, а у багатьох випадках страх і відчуття безпорадності майже у кожного вчителя. Спостерігається невтішна ситуацію, коли діти нічим не зацікавлені і апатичні до пізнання. Складається враження, що вони не піддаються навчанню. Але чи насправді це так?

Обдарованість дитини... Що це таке? Можливо це своєрідна іскра Божа, яку треба відшукати в її душі і допомогти не тільки не згаснути, а спалахнути полум'ям. Здібні, талановиті люди в будь-якому суспільстві є його «локомотивом». Саме їхніми інтелектуальними зусиллями забезпечується прогрес суспільства, плодами якого користуються всі.

Нині існує понад 100 (!) визначень обдарованості, при чому серед них немає жодного, яке цілком влаштувало б хоч якусь частину психологів і педагогів.

У найновішому словнику української мови зазначено що обдарованим (талановитим) є той, хто має великі здібності; дар (талант) – це видатні природні здібності, хист, обдарування.

Ще одне визначення: обдарованість – своєрідне поєднання здібностей (окремих психічних якостей, що обумовлюють можливості людини в тій чи іншій діяльності), єдність, яку вони складають у своїй взаємодії; обдарованість містить у собі здатність до узагальнення, інтелектуальну потенцію, високу креативність та високий рівень мотивації.

Існують різні типи обдарованості. Так, дуже дефіцитна і найменш вивчена лідерська або соціальна обдарованість. Така обдарованість характеризується здатністю розуміти інших людей, будувати з ними конструктивні взаємини, управляти ними. Ще один тип обдарованості – художня. Цей тип обдарованості, як правило, виявляється у високих досягненнях у художній діяльності – музика, танці, живопис, скульптура, сцена. Психомоторна (спортивна) обдарованість виявляється дуже помітно, але в контексті середньої загальноосвітньої школи не являє спеціального інтересу. Учні зі спортивною обдарованістю часто не зовсім добре вчаться. Це пов'язано насамперед із нестачею часу та належного бажання. Якщо в школярів, що захоплюються спортом, створити відповідну мотивацію, то вони, як правило, можуть чудово навчатися.

Пряме відношення до школи мають таких три типи обдарованості: академічна, інтелектуальна і творча(креативна).

Академічна обдарованість являє собою яскраво виражену здатність навчатися. Академічно обдаровані школярі – це завжди генії самого навчання, це блискучі професіонали шкільної праці, чудові майстри швидкого, міцного та якісного засвоєння.

Інтелектуальна обдарованість – це не тільки і навіть не стільки здатність навчатися, скільки вміння думати, аналізувати, зіставляти факти, тобто виконувати складну інтелектуальну роботу. Носії такої обдарованості – розумники та розумниці. Вони іноді блискуче, іноді непогано, іноді чудово з одних предметів і погано з інших – це залежить від їхнього ставлення до предмета й до викладача.

Творча обдарованість (креативна) – це те що, виявляється в нестандартному баченні світу, в нешаблонному мисленні і в тому, що суспільство оцінює над усе. У творчій обдарованості багато різних варіантів: є учні, які виявляють неабиякі творчі можливості буквально в будь – якій діяльності, за яку беруться, але бувають учні, в яких таке нестандартне бачення виявляється досить яскраво лише в одній сфері.

Кожна обдарована (талановита) дитина – індивідуальність і потребує особливого підходу. Виявити талант мають психологічні служби, а створити умови для виявлення суто педагогічне завдання.

У навчальній діяльності робота з обдарованими дітьми ґрунтується на диференційованому підході, що сприяє розширенню й поглибленню освітнього простору предмета.

В обдарованих дітей чітко виявляється потреба в дослідницькій і пошуковій активності – це одна з умов, що дозволяє учневі зануритися в творчий процес навчання і виховує в ньому жагу до знань, прагнення до відкриттів, активної розумової праці та самопізнання. У навчальному процесі розвиток обдарованої дитини слід розглядати як розвиток її внутрішнього діяльнісного потенціалу, здатності бути автором, активним творцем свого життя, уміти ставити мету, шукати способи її досягнення, бути здатним вільно обирати і відповідати за нього, максимально використовувати свої здібності.

Існують **інноваційні підходи** до навчання обдарованої учнівської молоді. Розвиток суспільства значною мірою залежить від зусилля кожної людини, від можливостей та здібностей, якими вона володіє. На сьогоднішній день нестримно зростає потреба суспільства у неординарних творчих особистостях. Заклади загальної середньої освіти забезпечують всебічний розвиток індивідуальності дитини як

особистості на основі виявлення її талантів, здібностей, обдарувань. У нашій державі прийнято цілий ряд законів і програм

(Закон України «Про освіту», Національна програма «Діти України», Указ Президента України про підтримку обдарованих дітей та інші), які спрямовані на роботу закладів освіти з обдарованою молоддю [5; 6; 13; 21].

Робота з обдарованою учнівською молоддю в закладах загальної середньої освіти є актуальним питанням у системи освіти держави, яка охоплює як освітній процес, так і виховну роботу. Одним із основних завдань сучасної освіти є розвиток інтелектуальних і творчих здібностей обдарованої учнівської молоді, формування в них творчого потенціалу, мислення, уміння самореалізуватися. Робота з обдарованою учнівською молоддю пов'язана з новими умовами і вимогами сьогодення, стрімкі науковий та інформаційних прогреси, ціннісна трансформація суспільства є соціальними факторами впливу на роботу з обдарованою молоддю, які мають виражені здібності в тій чи іншій сфері знань. Саме тому перед кожним учителем стоїть завдання формувати інтелектуально-творчий потенціал нашої держави шляхом упровадження інноваційних підходів, створення сприятливих умов розвитку кожної обдарованої дитини, реалізації права особистості на індивідуальність, унікальність, внутрішню свободу, особистісну самореалізацію.

Рекомендуємо вчителям під час роботи з обдарованими дітьми дотримуватись наступного, а саме:

- забезпечення гуманістичного, суб'єктного підходу до навчання та виховання обдарованої молоді, які ґрунтуються на визнанні гідності особистості, її власної думки, права на вибір, самостійних вчинків;
- створення нового освітнього середовища, яке забезпечує освітні потреби обдарованої дитини;
- формування рівних взаємин у системі «учитель – учень» на основі творчої співпраці, що забезпечує можливість творчої самореалізації обдарованої учнівської молоді;
- здійснення навчання на основі особистісної зацікавленості обдарованого учня, його індивідуальних інтересів і здібностей, що сприяє формуванню пізнавальної активності дитини на основі її інтересів;
- розвиток системного, інтуїтивного мислення, уміння деталізувати інформацію, що дисциплінує розум учня, формує творче, нешаблонне мислення; – організація неперервної самостійної та самоосвітньої діяльності обдарованих учнів, що сприяє вихованню особистостей, здатних виявити наполегливість, дисциплінованість;
- забезпечення вільного вибору форм, напрямів, методів діяльності, що сприяє розвитку вміння критично оцінювати свої можливості й прагнення самостійно розв'язувати все складніші завдання [4].

Зауважуємо, що робота з обдарованою учнівською молоддю потребує творчого підходу до організації освітнього процесу як інтегрованого процесу, який сприяє формуванню цілісного освітнього процесу та дає змогу учням самостійно обирати на що більше звертати увагу при вивченні тих чи інших предметів при максимальній орієнтації на власний досвід. Звертаємо увагу, що обдаровані діти, на відміну від звичайних, мають ряд особливостей, які полягають у специфіці сенсорних процесів, інтелекту і творчості, а також взаємин з людьми, які їх оточують. Такі діти випереджають своїх ровесників з усіх, або з тих предметів, до яких мають неабиякий інтерес. З точки зору інтелектуальних здібностей обдаровані діти відрізняються тим, що вони досить легко виконують будь-які завдання, швидко схоплюють матеріал, мають добре розвинену пам'ять, велику спостережливість, концентровану увагу. У цих дітей є інтереси, у які вони заглиблюються, але головною задачею вчителя є формування стійкого пізнавального інтересу до освітньої діяльності, до знань, і якщо на уроках виникає цікаве питання, така дитина першою намагається відповісти на нього [15]. Учителі, які працюють з обдарованою учнівською молоддю ставлять більше відкритих запитань, допомагають у обговоренні проблеми, наводять на потрібну відповідь. Ставлять запитання, які змушують замислитися обдарованих дітей. Вони часто намагаються зрозуміти, як учень дійшов такої думки, висновку, оцінки. Звертаємо увагу на те, що у сучасній освіті існують різні підходи до освітнього процесу обдарованої учнівської молоді розглянемо деякі з них.

Під час роботи з обдарованою учнівською молоддю рекомендуємо учителям використовувати такі підходи:

- індивідуально-особистісний підхід;
- дидактичний підхід;
- дидактико-психологічний підхід;
- психодидактичний підхід;
- дослідницький підхід.

Розпочинати роботу з обдарованими дітьми потрібно з початкової школи. Саме в початковій ланці обдаровані діти відрізняються гарною пам'яттю, починає розвиватися фантазія, багата уява, вони починають розуміти суть поставленого перед ними питання тощо. У рамках реформи «Нова українська школа» майже в усіх перших класах є набори LEGO, які вчителі використовують під час уроків. Під час використання в роботі з молодшими школярами наборів LEGO в учнів розвивається логічне та критичне мислення. Діти навчаються математичній грамотності, вибудовувати послідовність дій, приймати рішення,

оцінювати ризики, конструктивно керувати емоціями, працювати з іншими дітьми на результат, формулювати припущення та перевіряти їх на практиці, експериментувати і робити висновки, творчо підходити до виконання завдання, співпрацювати в команді [19]. З конструктором LEGO можна виконувати цікаві завдання, які сприятимуть розвитку необхідних навичок (побудова діаграм, знаходження виходу з лабіринту, стрибки з парашутом) тощо.

Індивідуально-особистісний підхід. Ґрунтується на тому, що необхідно враховувати не лише індивідуальність обдарованої дитини, а й усю систему відносин особистості з оточенням; оцінювати вплив цих стосунків на психіку дитини та її індивідуальні можливості [12].

Обов'язкові елементи цього підходу:

- вивчення досягнутого рівня розвитку особистості;
- індивідуалізація процесу навчання, яка б опиралася на досягнутий рівень і зберігалася протягом усього процесу навчання.

Провідною формою розвитку здібностей є розвивальні завдання, що забезпечують оптимальне навантаження для обдарованого учня й формують у нього раціональні вміння розумової праці. Дидактичний підхід. Найхарактернішим проявом обдарованості є ті здібності, які вже притаманні певній особистості. Завдання вчителя – створити таку освітню ситуацію, яка б максимально навантажувала провідну здібність конкретної обдарованої дитини (творчу, інтелектуальну, спортивну тощо). Бажано, щоб ці діти навчалися за спеціальними навчальними індивідуальними програмами або в спеціалізованих закладах загальної середньої освіти (гімназіях, ліцеях).

Дидактичний підхід виконує дві функції: **теоретичну** (діагностичну, прогностичну) та **практичну** (нормативну, інструментальну). [12]. Звертаємо увагу на те, що вчителі, які працюють з обдарованою молоддю забезпечують освітній процес такий, який би максимально давав навантаження на конкретні здібності обдарованих учнів, а саме на інтелектуальні, творчі чи спортивні. Необхідно зауважити, що в дидактичному підході у навчанні обдарованої молоді, як правило, є велика заслуга учителів, які розробляють свої курси або програми навчання, експериментальні навчальні програми з урахуванням особливостей розвитку під час навчання такої категорії дітей. Слід зазначити, що під час дидактичного підходу при вивченні будь-якого навчального предмету, чи то суспільно-гуманітарного циклу, чи то природничо-математичного спрямування під впливом діяльності вчителя здійснюється усвідомлення пізнавального завдання, виявлення навчальних об'єктів навколишньої дійсності, формування уявлень про їх ознаки і властивості, встановлення зв'язків цих об'єктів з іншими предметами та явищами і формування поняття про них, аналіз способів використання цих понять та перехід їх у нові поняття.

Отже, дидактичний підхід здійснює в освітньому процесі взаємодію викладання й навчання. Під час якого можна з'ясувати умови взаємодії, які забезпечують свідоме навчання, виконання пізнавальних завдань та їх самостійних розв'язків, забезпечення свідомості обдарованої молоді, удосконалення та формування раціональних умінь і навичок використання своїх знань на практиці. Але слід звернути увагу на те, що в певний час перед учителями, які використовують дидактичний підхід можуть постати проблеми щодо використання цього підходу, і тоді рекомендуємо звернутися до психологів, які допоможуть сформулювати розуміння структури здібностей та особистості в цілому, закономірностей побудови окремих навчальних програм та взагалі освітнього процесу щодо роботи з обдарованою учнівською молоддю.

Дидактико-психологічний підхід. Звертаємо увагу не те, що в дидактикопсихологічному підході пріоритет залишається за дидактикою. Прикладом цього підходу є введення в освітній процес психологічної служби, яка має компенсувати труднощі, які виникають у вчителів та обдарованих дітей під час реалізації освітньої програми. Рекомендуємо психологам та учителям взаємодіяти з обдарованими дітьми з урахуванням психолого-дидактичного підходу. Формувати взаємини на основі творчої співпраці учителя та учнів, організувати освітній процес на основі особистісної зацікавленості обдарованих дітей, їх індивідуальних інтересів і здібностей, сприяти формуванню пізнавальної активності учнів на основі їх уподобань; допомагати ідеями під час подолання труднощів, досягнення мети в спільній діяльності учителя та учнів, самостійній роботі учнів.

Сприяти розвитку творчого мислення обдарованих дітей;

- навчити критично оцінювати свої можливості й прагнення самостійно вирішувати все складніші завдання;
- розвивати системне, інтуїтивне мислення, уміння деталізувати інформацію.

Психодидактичний підхід має психологічний пріоритет у побудові освітніх технологій. В останні роки це знайшло відображення в теорії та практиці розвивального навчання, за наявності якого знання, уміння та навички з мети освітнього процесу перетворюються на засіб когнітивного (пізнавального) та особистісного розвитку учнів. Слід зазначити, що під час реалізації психодидактичного підходу психологам потрібно сформулювати в учителів певний рівень психологічних знань і умінь, розуміння структури творчих здібностей обдарованих дітей, закономірностей побудови окремих навчальних програм та освітнього процесу; створити експериментальні навчальні програми з урахуванням психологічних

закономірностей розвитку та навчання обдарованої учнівської молоді; розуміти характер та роль освітнього середовища, у якому відбувається освітній процес.

Також рекомендуємо психологам робити декілька етапів діагностики для визначення всіх видів обдарованості для розвитку творчих здібностей обдарованих дітей потрібно. Необхідно впроваджувати ефективні методи навчання такої категорії дітей:

- прискорення,
- поглиблення,
- збагачення,
- проблематизацію,
- складання індивідуальних програм розвитку обдарованих учнів.

Дослідницький підхід ґрунтується на активізації навчання через залучення обдарованих учнів до дослідницької діяльності, яка є важливим чинником розвитку творчих здібностей. У межах дослідницького підходу навчання проводиться з опорою на безпосередній досвід обдарованого учня. Отже, мета цього навчання передбачає також розширити цей досвід у процесі пошукової, дослідницької діяльності.

Рекомендуємо реалізовувати **дослідницький підхід** використовуючи наступні рівні для досягнення освітньої мети:

1) учитель ставить проблему та окреслює стратегію й тактику її розв'язання, саме вирішення необхідно знайти учневі;

2) учитель ставить проблему, але метод її розв'язання учень шукає самостійно;

3) постановка проблеми, пошук методів її дослідження та розробка вирішення здійснюють учні самостійно.

Зазначаємо, що дослідницький підхід направлений на активне навчання, на надання йому творчого характеру, на розвиток в учнів ініціативи в організації своєї пізнавальної діяльності.

Навчання обдарованої учнівської молоді спеціальним знанням, а також розвиток у них загальних умінь і навичок, необхідних у дослідницькому пошуку. Рекомендуємо впроваджувати навчальні проекти.

Проект, який організовано учителем, але самостійно виконується обдарованою молоддю, це комплекс дій щодо вирішення значущої для учня проблеми, яка завершується створенням конкретного продукту.

Проект повинен бути орієнтований на досягнення чітко запланованого, процедурно оформленого у відповідності до конкретних вимог і вираженого у вигляді продукту діяльності результату.

Проектна діяльність, у першу чергу, вимагає від самого учасника (учасників) діяльності стати суб'єктом власної активності, сформувані компетенції на кожному етапі проектування. Учитель спрямовує діяльність учнів, тобто здійснює підтримку самостійної роботи, а саме консультування, мотивацію.

Зверніть увагу на етапи та основні вимоги виконання навчального проекту. Етапи виконання: пошуковий, аналітичний, практичний, презентаційний та контрольний.

До основних вимог реалізації навчальних проектів відносять:

– визначення проблеми проекту. Вона повинна бути: дослідницькою, інформаційною, практичною, тобто соціально значущою;

– планування проекту

– визначення виду продукту і форми презентації; поопераційна розробка проекту із зазначенням термінів і відповідальних;

– пошук інформації

– дослідницька робота учнів як обов'язкова умова проекту;

– результатом навчального проекту є готовий конкретний вид діяльності (продукт);

– презентація і захист проекту;

– портфоліо проекту – папка, в якій зібрані всі робочі матеріали (чернетки, звіти, плани, результати досліджень та аналізу, матеріали до презентації тощо).

Слід зазначити, що під час виконання навчального проекту відбувається активність у межах учнівської групи, учні мають можливість використовувати не лише знання з навчальних предметів, а й навчаються вести перемовини, ухвалювати спільні рішення, нести відповідальність відповідно до своєї ролі в команді при виконанні навчального проекту й разом висвітлювати результати своєї діяльності.

При використанні цього підходу в учителів є можливість розкривати в учнів творчі здібності, допомагати їм розвивати вроджені здібності, що не вдається часом у традиційній системі уроку. Окрім того, проектне навчання часто реалізується через міждисциплінарні зв'язки, які виходять за межі програми одного конкретного предмету. Це значно розширює можливості вчителів і сприяє креативності, а учні мають окремі завдання, у процесі вирішення яких отримують практичні навички, непередбачені в теоретичній частині освітнього процесу.

Звертаємо увагу на те, що під час виконання навчальних проектів в учнів, які їх виконують посилюється мотивація до навчання, розвивається критичне мислення, формуються знання щодо роботи у

конкретних практичних ситуаціях, навички роботи з інформацією та удосконалюються комунікативні навички.

Одним із актуальних напрямів модернізації та інноваційного розвитку в освіті є **STEM-орієнтований підхід** до навчання. Він поєднує в собі елементи проектного та міждисциплінарного підходів, які наразі визначаються кращим учителями у всьому світі. Його основою є процес інтеграції природничих наук, технології, математичних дисциплін та інженерної творчості. Усі ці галузі тісно пов'язані між собою на практиці, а тому їх вивчення у спільній площині дуже важливе [20].

Упровадження в освітній процес STEM-освіти дозволить учителям сформувати в учнів найважливіші характеристики, які визначають компетентного учня, а саме:

- уміння побачити проблему;
- уміння побачити в проблемі більше можливих сторін і зв'язків;
- уміння сформулювати дослідницьке запитання і шляхи його вирішення;
- гнучкість як уміння зрозуміти нову точку зору і стійкість у відстоюванні своєї позиції;
- оригінальність, відхід від шаблону;
- здатність до перегруповування ідей та зв'язків;
- здатність до абстрагування або аналізу;
- здатність до конкретизації або синтезу;
- відчуття гармонії в організації ідеї [2].

Слід зазначити, що застосування **інноваційного підходу** такого, як **STEMосвіта**, під час якої активно розвивається креативний напрямок обдарованої дитини, який включає дисципліни такі, як мистецтво, дизайн, архітектура та вимагає різних і більш технічно складних навичок, зокрема із застосуванням математичних знань і наукових понять.

Однією з форм STEM-освіти є заняття, які спрямовані на встановлення міжпредметних зв'язків і сприяють формуванню в обдарованої молоді цілісного, системного світогляду, актуалізації особистісного ставлення до питань, що розглядаються на уроках. Такі уроки можуть проводитися шляхом об'єднання схожої тематики кількох навчальних предметів або формування інтегрованих курсів чи окремих спецкурсів [17].

Хочемо звернути увагу на те, що розробка STEM-проектів передбачає виконання таких етапів:

- визначення завдань проекту чи питань, які потребують вирішення;
- їх обговорення; розробка макету;
- визначення його будови;
- тестування в робочому режимі та можливість подальшого удосконалення та розвитку.

Це особливий підхід у навчанні, що дає можливість не просто вивчати, але й застосовувати технології та науку [2]. Акцентуємо увагу на тому, що STEM демонструє, як можна використовувати отриману у процесі навчання інформацію у житті.

Згідно із головними принципами STEM-освіти, учні вивчають не просто абстрактні дані, вони спочатку досліджують конкретний проект і після його вивчення мають можливість його реалізувати, тобто створити власну розробку. Таким чином, проводячи прості на перший погляд експерименти, учні починають розуміти складні формули та поняття, запам'ятовувати терміни [16].

Навчання обдарованих дітей відповідно до принципів STEM-освіти невід'ємно пов'язане з розвитком їх критичного мислення та спрямоване саме на способи та шляхи його вдосконалення. У результаті такого навчання учні починають самостійно орієнтуватися у ситуаціях різної складності, самостійно вирішують проблеми на основі набутого досвіду, аналогій та узагальнень.

Саме тому з появою цього нового напрямку в освіті у педагогів з'явилася можливість організувати процес вивчення предметів природничо-математичного циклу поновому. Використовуючи інформаційно-комунікаційні, проектні, групові, інтерактивні технології. Педагоги працюють над створенням таких умов, при яких учні не лише мали б з могу отримувати знання, а й працювали б над формуванням компетенцій [16].

Отже, застосування **STEM-освіти** – це спосіб досягнення цілей шляхом детальної розробки проблеми, яка завершується реальним практичним результатом [18].

Через реалізацію STEM-освіти в обдарованої учнівської молоді формуються соціальні компетентності, які дозволяють пройти технологічний алгоритм від виявлення проблеми, зародження ідеї до створення продукту, а також навчитися презентувати його.

Також, під час роботи з обдарованою учнівською молоддю рекомендуємо з учнями середньої та старшої школи використовувати віртуальні лабораторії під час опанування шкільних предметів природничо-математичного спрямування.

Упровадження віртуальних лабораторій у освітню діяльність – це вибір учителя. Об'єднавши такі предмети, як хімія та інформатика, можна відвідувати **віртуальні лабораторії** (<http://www.virtulab.net/>), які дають можливість проводити комп'ютерні досліди. Звертаємо увагу, що використання віртуальних

лабораторій під час освітнього процесу просто необхідне, особливо під час дистанційного навчання, для зацікавлення предметами природничо-математичного спрямування та покращення знань учнів.

Віртуальні лабораторні роботи значно підвищують ефективність освітнього процесу і надають широкі можливості для формування та вдосконалення професійних навичок та інтуїції, а також розвивають творчі здібності обдарованих дітей.

Пропонуємо використовувати **віртуальні (інтерактивні) історичні та географічні карти**. У мережі Інтернет існує велика кількість географічних сервісів, які рекомендуємо розглядати вчителям як мережеві навчально-методичні інтерактивні комплекси. Наприклад, з сайту Scientific Visualization Studio (<http://svs.gsfc.nasa.gov>) можна завантажувати анімовані дані, які щодня поновлюються, про різні природні процеси і накладати їх на зображення земної поверхні. З Інтернет-сервісу Globe (<http://www.globe.gov>) можна отримати інформацію про температуру, опади, тиск тощо.

Geospic World Wind – тривимірний інтерактивний віртуальний глобус, створений NASA й здатний показувати адміністративні межі, назви населених пунктів, плани міст, прапори країн тощо. Також корисними під час роботи з обдарованою учнівською молоддю є Google-maps та Google Earth (Google-карти та Google Земля) зображення земної поверхні користувачеві цих сервісів доступні у форматі 3D (модель земної кулі) та у режимі топографічної карти. У Google-maps інтегровано службу Google Street View (режим перегляду вулиць), яка надає можливість учителям та учням «подорожувати» у тривимірній проекції населених пунктів та всесвітніх музеях.

Така функціональність створена за допомогою кругового фотографування місцевості спеціальним обладнанням в режимі реального часу та створенням багатьох сферичних панорам з прив'язкою до географічних координат. До карти прив'язана інформація з Вікіпедії.

Зверніть увагу на можливості **безпечного хмарного сервісу Microsoft Office 365**. Це перш за все співпраця учителів та учнів завдяки єдиному хмарному сервісу для занять та заощадження часу.

Легке спілкування з колегами та учнями, робота разом у реальному часі. Урахування індивідуальних потреб кожного учня за допомогою універсального набору інструментів, щоб обмінюватись інформацією та бути на зв'язку на уроках і в позаурочний час. Слід зазначити, що під час роботи вчителів з хмарним середовищем яке дозволяє у віртуальному кабінеті розробляти та виконувати завдання до різноманітних конкурсів та турнірів (Microsoft Office 365).

Впровадження хмарних середовищ у закладах загальної середньої освіти дає можливість співпрацювати у різних проектах, пересилати домашні завдання вчителю, надавати спільний доступ до матеріалів, що вимагають додаткового обговорення тощо.

Працюючи у Microsoft Office 365 з цікавими програми учні розкривають творчі здібності, заохочують до співпраці й розв'язання різноманітних задач, розумні інструменти хмарного сервісу сприяють незалежності учнів усіх рівнів здібностей, обдарована молодь має можливість втілювати свої ідеї з інструментами 3D-графіки та візуалізації.

Під час застосування сучасних медійних та інформаційних технологій учителі мають можливість заохочувати учнів до всебічного розвитку засобами інфо-медійної грамотності та впроваджувати її в освітній процес на всіх етапах навчання, а саме на уроках мистецтва, історії, української мови та літератури, під час проведення інтегрованих занять, виховних години засобами інфомедійної грамотності.

Під час такого підходу відбувається формування особистості обдарованого учня. Учні навчаються аналізувати подані матеріали, у них формується критичне сприйняття інформації, системне мислення; формування спілкування з медіа, творчих, комунікативних здібностей; навчання сприйманню інформації; здатність логічно обґрунтовувати, аналізувати медіатексти, запропоновані ситуації тощо;

Таким чином, сучасні діти краще орієнтуються у медіа просторі, починають розуміти основні принципи функціонування різних видів засобів інформації, розрізняти інформацію за рівнем впливу на людину.

Інфо-медійна грамотність допомагає учням під час використання можливостей інформаційного поля (телебачення, радіо, інтернет тощо) краще зрозуміти інформацію.

Інтерактивні навчальні ігри наприклад, Kahoot! Такі ігрові форми роботи можуть бути застосовані вчителями в освітньому процесі – для перевірки знань учнів [20].

Участь в іграх, створених за допомогою сервісу, сприяє спілкуванню та співпраці у колективі, підвищує рівень обізнаності в інформаційно-комунікаційних технологіях, стимулює критичне мислення обдарованої учнівської молоді.

Висновок.

Отже, впровадження інноваційних форм роботи у діяльність закладів загальної середньої освіти сприяє своєчасному виявленню та розвитку обдарованості дитини, інноваційні форми організації занять приваблюють учнів своєю новизною, нестандартністю, оригінальністю, розширенням можливостей та перспектив.

ЛІТЕРАТУРА

1. Барановська І. Чернятинська А., Похила С. Інноваційні підходи розвитку творчої обдарованості дітей у позашкільних закладах освіти Освітологічний дискурс, 2019, № 3-4 (26-27). URL: <https://od.kubg.edu.ua> (дата звернення: 02.10.2020)
2. Братошевська С. В. Реалізація STEM-освіти через проектну діяльність (з досвіду роботи) URL: http://yakistosviti.com.ua/userfiles/file/web-stemshkola/24_serpnia/Bratoshevskaya_Svitlana_Viktorivna/1_Realizatsiya_STEMosvity_cherez_proektnu_diyalnist.PDF (дата звернення: 16.11.2020)
3. Васильченко Л. І. Психолого-педагогічні особливості обдарованих дітей. Педагогіка і психологія: вісник АПН України. 2007. № 4. С. 32-39.
4. Загребельна О.О. Дослідження проявів інтелектуальної та творчої обдарованості: теоретичний аналіз. Обдарована дитина. 2008. № 8. С. 63-67.
5. Закон України «Про освіту».
6. Закон України «Про позашкільну освіту». Освіта України. 2018.
7. Зорочкіна Т. Види та типи обдарованості особистості. Наукові записки серія : педагогічні науки, 2009 № 122. С.147-152
8. Конвенція про права дитини URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021
9. Латыпов Н. Минута на размышление. Основы интеллектуального тренинга. – СПб: Питер, 2005. – 336 с.
10. Матюшкин А.М. Одаренные и талантливые дети. Вопросы психологии. 1988. № 4. С. 88-97.
11. Матюшкин А. М. Концепция творческой одарённости // Вопросы психологии. – 1989. – № 6. – С. 23-33.
12. Моляко В.А. Творчий потенціал людини як психологічна проблема. Обдарована дитина. 2005. № 6. С. 2-9.
13. Національна програма «Діти України»
14. Невмержицька Н. І. Використання навчальних мультфільмів у початковій школі – ефективний засіб. URL: http://ru.osvita.ua/school/lessons_summary/edu_technology/44311/ (дата звернення 06.11.2020)
15. Савенков А.И. Ваш ребенок талантлив: Детская одаренность и домашнее обучение. – Ярославль: Академия развития, 2004. – 352 с.
16. Саєнко М.С., Лобач Н.В. Реалізація принципів STEM-освіти на уроках інформатики у загальноосвітніх закладах. URL: <https://www.cuspu.edu.ua/images/download-files/naukovi-zapysky/174/48.pdf> (дата звернення 16.11.2020)
17. Сайт інституту модернізації змісту освіти. URL: <https://imzo.gov.ua/stem-osvita/> (дата звернення 03.11.2020)
18. Сайт Освіта.ua. URL: http://ru.osvita.ua/legislation/Ser_osv/65463/ (дата звернення 03.11.2020)
19. Сайт Освіторія. URL: <https://osvitoria.media/experience/visim-igor-zlego-dlya-1-klasu-na-vyrishennya-problemnyh-zavdan/> (дата звернення 05.11.2020)
19. Сайт педрада. URL: <https://www.pedrada.com.ua/news/276-kahootonlajjn-servis-dlja-stvorennja-viktorin-didaktichnikh-igor-itestiv?ustp=F&ustp=F&ustp=F&token=2f731189-bcaa-11a0-b07d2d01072bf510&ttl=7776000&ustp=F> (дата звернення 09.11.2020)
20. Указ Президента України «Про підтримку обдарованих дітей».

Волова Ю. С.,

*Вчитель початкових класів
Херсонський навчально-виховний комплекс загальноосвітня
школа I-III ступенів №9 Херсонської міської ради uliavolova@gmail.com*

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСАДИ ПОБУДОВИ ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА ДЛЯ ОБДАРОВАНИХ УЧНІВ В УМОВАХ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

Анотація. У статті охарактеризовано психолого-педагогічні засади побудови освітнього середовища для обдарованих учнів в умовах Нової української школи. Висвітлено поняття освітнього середовища та його складові. Охарактеризовано традиційні та інноваційні методи роботи з обдарованими учнями в умовах Нової української школи.

Ключові слова: Нова українська школа, освітнє середовище, обдаровані діти, молодші школяри, методи навчання.

Abstract. The article describes the psychological and pedagogical principles of building an educational environment for gifted students in the New Ukrainian school. The concept of educational environment and its

components are covered. Traditional and innovative methods of working with gifted students in the New Ukrainian school are described.

Key words: New Ukrainian school, educational environment, gifted children, junior schoolchildren, teaching methods.

Постановка проблеми. Однією з головних цілей сучасної загальної освіти є визнання особистості учня основним суб'єктом освіти. Особливо це важливо, коли йдеться про обдарованих дітей, які є важливою цінністю суспільства. У Національній доктрині розвитку освіти в Україні у XXI столітті наголошено, що система загальної середньої освіти повинна забезпечувати підтримку обдарованих дітей і молоді, всебічний розвиток у них творчих здібностей, формування навичок самоосвіти і самореалізації особистості.

Для того, щоб робота з обдарованими дітьми була ефективною, важливо використовувати правильні механізми, форми й методи навчання, а також створювати ефективне освітнє середовище.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідники дитячої обдарованості Д. Богоявленська, Ю. Гільбух, Н. Лейтес, А. Савенков та інші вважають за необхідне створення таких психолого-педагогічних умов у освітньому середовищі, за яких можливим є розвиток в обдарованих школярів мотиваційних, інтелектуальних і творчих можливостей для їх самореалізації у творчій діяльності. Такі педагоги, як Ю. Бабева, А. Великанова, С. Дерябо, Ю. Гільбух, Ю. Гоцуляк, О. Заболотний, С. Комісарова, Н. Лейтес, Н. Леонова, О. Музика, Г. Нижник, В. Остапчук, А. Савенкова, С. Сергєєв, Р. Семенова та інші займаються дослідженням проблеми створення освітнього середовища, яке сприяє розвитку обдарованості учнів.

Мета статті – висвітлити психолого-педагогічні засади побудови освітнього середовища для обдарованих учнів в умовах Нової української школи.

Виклад основного матеріалу. Дитяча обдарованість – це феномен, який має міждисциплінарний характер. Як правило, дитяча обдарованість виявляє себе через нервовопсихічні, соціально-комунікативні функції, однак саме в педагогіці дитяча обдарованість розкривається в усій своїй повноті та набуває умови для свого становлення. Отже, саме педагогіка повинна стати тією базовою наукою, на основі якої можна формувати теоретичну підставу загальної теорії дитячої обдарованості. Дитячу обдарованість можна охарактеризувати як «високий рівень розвитку здібностей, що дозволяють індивіду досягати певних успіхів у різних областях діяльності». «Обдаровані діти – діти, які рано виявляють здібності та схильності до того чи іншого виду діяльності» [4].

Обдарованість можна охарактеризувати як особливе поєднання трьох характеристик [3, с. 21]:

- інтегративно-особистісних: пізнавальна потреба – пошук нової інформації, нових знань, постійне прагнення ставити багато запитань, дослідницька, творча активність; надчутливість до проблем, що означає здатність бачити проблему там, де інші нічого незвичайного не помічають (це є важливою ознакою творчої людини);

- характеристик сфери розумового розвитку: оригінальність мислення – здатність формулювати нові, несподівані ідеї, що відрізняються від широко відомих, загальноприйнятих; гнучкість мислення – здатність швидко і легко переходити від явищ одного класу до іншого, нерідко далеких за змістом;

- характеристик сфери особистісного розвитку захопленість змістом завдання як провідна характеристика обдарованості; почуття обов'язку, інтерес до змісту, а не прагнення отримати нагороду; самостійна та незалежна поведінка особистості, готовність обстоювати власну точку зору, навіть якщо вона суперечить думці більшості; прагнення діяти нетрадиційно, оригінально; в лідерстві – домінуванні у між-особистісних стосунках.

Ці характеристики слід вивчати і враховувати в проєктуванні освітнього середовища обдарованого учня та в діяльності педагога.

Під освітнім середовищем розуміють соціокультурне оточення учня, створене природнім або штучним шляхом, яке включає різні види засобів і змісту освіти, що здатні забезпечити продуктивну діяльність учня [12, с. 131].

Оскільки освітнє середовище – це сукупність локальних середовищ, в яких функціонує дитина («я – ситуація», сім'я, клас, заклад освіти та ін.), і які забезпечують дитині пізнання та розвиток, основним елементом освітнього середовища виступає середовищний ресурс, представлений у вигляді середовищних впливів і середовищних умов [8].

Середовищний підхід представляє собою теорію і технологію опосередкованого управління процесами формування та розвитку особистості дитини, тобто управління через середовище. Представники даного підходу пропонують змістити акцент в діяльності педагога з активної взаємодії з дитиною на процес формування навчального середовища, яке б сприяло його самонавчанню й саморозвитку. Вказуючи на особливу організацію освітнього середовища, М. Нефьодова наголошує на важливості й необхідності забезпечення оптимізації його впливу на розвиток дитини [8].

Актуальною проблемою є вивчення, описання й організація умов освітнього середовища, адекватних потребам і можливостям дитини, зокрема учнів з випереджуваними темпами розвитку на різних вікових етапах. Дані умови покликані забезпечити емоційну насиченість, комфорт, збереження фізичного і психологічного здоров'я дитини й підлітка, психологічну безпеку й оптимальний режим, ритм і темп його життєдіяльності, а також мають сприяти розширенню кола пізнавальних можливостей, стимулювати різні види активності обдарованої дитини й спонукати до самостійності та творчості.

Формування освітнього середовища обдарованого школяра, вибір його індивідуальної освітньої траєкторії, моделі навчання залежить від можливостей викладацького колективу, його здатності й уміння налагодити навчання відповідно до результатів діагностичного обстеження дітей, стимулювати їхні когнітивні здібності, індивідуальні особливості.

У психолого-педагогічній літературі висвітлено такі категорії оточення, які в цілому складають поняття розвивального середовища [12, с. 133]:

- світ природи, який включає навколишню природу, архітектуру, що розвиває душу дитини, спрямовує її особистість на пошук краси й гармонії, знімає психологічну напругу, створює сприятливий фон для психологічної роботи з дитиною;

- світ сім'ї, де сім'я розглядається як основа для формування повноцінної особистості та надає дитині найголовніше – відчуття любові, захищеності, допомагає набути навички, необхідні для життя в суспільстві;

- світ суспільства: колектив дорослих та однолітків, в якому розвивається дитина, має забезпечувати набуття вміння жити й функціонувати в колективі у безпечних для дитини умовах, визнаючи право будь-якої людини на індивідуальність.

Н. П. Бадьїна виокремлює шість факторів, які мають різне значення щодо окремих учасників освітнього процесу: учнів, батьків і педагогів [1]:

- *інтенсивність освітнього середовища* проявляється в обсязі, складності навчальних завдань, які пропонуються учням на уроках і вдома, а також рівнем вимог до якості виконання цих завдань;

- *емоційно-психологічний клімат* забезпечується ступенем психологічного комфорту учасників освітнього процесу, в особливостях їх стосунків, у настроях, які переважають в колективі та ін.;

- *задоволеність освітнім середовищем* виявляється через ступінь задоволення навчальним закладом, його значущістю та місцем в системі цінностей учасників освітнього процесу;

- *демократичність освітнього середовища*, що виявляється ступенем демократичності адміністрації, можливістю брати участь в управлінні школою, приймати рішення, що стосуються особистих інтересів учасників освітнього процесу;

- *сприяння формуванню пізнавальної мотивації (навчальної, професійної, творчої), розвитку пізнавальних інтересів*, що має вияв через педагогічне сприяння розвитку у дітей мотивації навчання, пізнавальних інтересів і пізнавальної активності;

- *задоволеність якістю освітніх послуг, що надаються освітньою установою*, що проявляється в оцінці рівня викладання у школі різних предметних дисциплін.

Моделюючи освітнє середовище, яке б найбільшим чином задовольняло потреби обдарованих молодших школярів, важливо враховувати високу в порівнянні з іншими учнями вимогливість обдарованих учнів до умов освітнього середовища, зокрема, до якості освітніх послуг.

В обдарованих дітей виникають особистісні проблеми, які зумовлюють їхню індивідуальну освітню траєкторію. Талановита дитина усвідомлює швидше не свою обдарованість, а свою відмінність від інших. Характер особистісних проблем такої дитини багато в чому визначається особливостями формування в неї самооцінки. Особистісні труднощі обдарованих дітей ще більше ускладнюються у випадках формування у них неадекватно заниженої самооцінки і своїх можливостей, низького рівня домагань, високої критичності до себе, нездатності реалізувати свої потенційні можливості.

З огляду на вказані труднощі визначаються типові особливості індивідуальної освітньої траєкторії обдарованих дітей, які повинні бути враховані в освітньому середовищі: труднощі в знаходженні близьких за духом друзів; проблеми участі в іграх і розвагах однолітків проблеми конформності, тобто намагання підлаштуватися під інших, здаватися такими, як усі, відмова від своєї індивідуальності; дуже ранній інтерес до проблем світобудови й долі; диссинхронія розвитку як причина втрати мотивації до навчання [10].

Ознаки обдарованості зумовлюють сутність феномена «освітнє середовище». Для дітей окремих категорій, зокрема учнів із випереджуваними темпами інтелектуального розвитку, необхідно створювати специфічний тип освітнього середовища, який допомагає їм розвиватися у відповідності з індивідуальними можливостями й закладеними задатками. Створення такого середовища стає можливим лише за умови забезпечення низки основних принципів, а саме: принципу безперервності процесу розвитку дитини та забезпечення його позитивного емоційного фону, принципу цілісності й неподільності на складові частини з точки зору сприйняття дитини, чіткості й однаковості вимог і освітніх орієнтирів, які висувають перед

дитиною учасники освітнього процесу, а також принципу орієнтації на розвиток реальних і потенційних пізнавальних можливостей обдарованих учнів різних вікових категорій [3, с. 23].

Поведінкові ознаки обдарованості зумовлюють індивідуальну освітню траєкторію, є варіативними і часто суперечливими за своїми проявами, оскільки в значній мірі залежні від соціального контексту і ситуації. Одна з основних особистісних поведінкових характеристик обдарованих дітей – незалежність, автономність, неможливість думати і діяти так, як робить більшість. Вони нонконформісти, які не орієнтуються на загальну думку, на усталені правила, що ускладнює їх соціальні комунікації з іншими людьми, особливо з учителями й однолітками [6, с. 67].

Соціальна активність обдарованих учнів також має свою загальну специфіку. Їх характеризує загострене почуття справедливості. Вони гостро реагують на несправедливість навколишнього світу, висувають високі вимоги до себе й оточуючих. Часом для них характерні перебільшені страхи і підвищена уразливість. Вони дуже чутливі до різного роду невербальних сигналів і комунікацій. Звідси труднощі та бар'єри в спілкуванні з однолітками і дорослими. Нерідко в обдарованих дітей виникає негативне самосприйняття, неможливість ідентифікації себе зі своїм кумиром, що тягне і труднощі у спілкуванні з іншими людьми [8]. Надмірна емоційність у складних ситуаціях проявляється найчастіше в інфантильних реакціях: критичні зауваження можуть викликати сльози, а будь-який неуспіх призвести до розпаду. Обдаровані діти дуже чутливі до похвали і схвалення оточуючих. Разом із тим оригінальні прояви їхніх творчих можливостей, неординарність і креативність у вирішенні навчальних задач часто невірні трактуються вчителями як недостатня вихованість, бажання виділитися, а не діяти в колективі. Нестандартність мислення або способу діяльності не завжди оцінюється дорослими як творчий результат, скоріше, як «пихатість» або свідомо неповага щодо вчителя. Саме ця особистісна якість – бути творчим, оригінальним, нестандартним у вирішенні різних завдань – робить обдарованих дітей незручними для оточуючих. Обдаровані діти поведуться менш передбачувано, ніж хотілося б оточуючим, що іноді призводить до конфліктів і створює обом сторонам певні труднощі.

Важливу роль у визначенні сутності феномена «освітнє середовище обдарованої дитини» та «індивідуальна освітня траєкторія обдарованої дитини», їхньої варіативної складової частини відіграють особливості пізнавальної сфери. Як це не дивно, саме випереджувальний розвиток таких школярів може стати джерелом їхніх проблем у навчанні, якщо воно не відповідає їхнім особливим запитам і не стимулює у достатній мірі особистісний розвиток. Більшість обдарованих школярів здатні до самостійного вивчення цікавих для них тем. У результаті вони вже до початку навчання мають інформацію екстраординарного рівня, тому навчальний матеріал може їх не зацікавити, а викладання того, що їм давно відомо, викликає нудьгу і нетерпіння. Легкість сприймання навчального матеріалу обдарованими дітьми пов'язана з потребою його поглибленого вивчення і обговорення з дітьми рівних інтелектуальних можливостей. Нелюбов до повторення вже сприйнятих правил і теорій може трактуватися їхніми однолітками як прояв «всезнайства». Розвиток дослідницьких навичок, схильність розробляти різні проекти, висувати гіпотези і постійно їх вивіряти у пропонуваніх диспутах сприймається оточуючими дорослими як надмірна серйозність і дивацтво. Водночас рутинні вправи, зазубрювання викликають у обдарованих школярів гостре їх неприйняття, порушення правил поведінки як протест. Відсутність активності й поступального прогресу в навчанні може викликати фрустрацію, переживання почуття незадоволеності [3, с. 22].

Високий рівень розвитку вербальних здібностей і мови, характерний для більшості обдарованих дітей, спонукає їх до організації активного обговорення своїх ідей з однокласниками і дорослими, робить їх ініціаторами різних дискусій. При цьому вони схильні домінувати в дискусіях з учителями і однокласниками. Однолітки, а часто й дорослі не розуміють і не приймають таких дітей, вважаючи, що вони прагнуть виділитися [7, с. 30]. Обдаровані учні з випереджувальним розвитком візуального мислення і «просторових здібностей» часто не готові сприймати послідовний і фрагментарний матеріал, уникають таких завдань, що сприймається як порушення поведінки і неповага до учителя. Здатність до цілісного розуміння явищ і подій, їх узагальнення та інтеграція вимагають більш тривалого часу для осмислення ситуації, а жорсткі тимчасові обмеження під час виконання завдань можуть викликати зрустрацію і призвести до відмови навіть від цікавого завдання.

У 2017 році була затверджена і введена в дію нова освітня програма «Нова українська школа». Це програма модернізації української освіти, яка розкриває характеристики школи майбутнього. Головні завдання сучасної школи – розкриття особистісного потенціалу кожної дитини, виховання у дітей інтересу до навчання і знань, прагнення до духовного зростання і здорового способу життя, збереження і зміцнення здоров'я школярів, розвиток педагогічного потенціалу і системи підтримки талановитих дітей.

Реалізація Державного стандарту початкової освіти сприяла формуванню розгалуженої системи пошуку, підтримки і супроводу талановитих дітей, системі олімпіадного руху та шкільних науково-практичних конференцій, семінарів та інших заходів, що підтримують інтелектуально обдарованих дітей і школярів [9].

Нова українська школа зміщує акценти з домінуючої ролі вчителя і фронтальної роботи з усім класом в сторону індивідуальної діяльності учня, на активізацію і стимуляцію процесів осмисленого навчання.

Завдання педагога – навчити школяра розуміти власні досягнення, вселити впевненість у власних силах і можливостях, розвинути прагнення до вдосконалення. Удосконалення і розвиток освітнього простору школи, передбачене новими освітніми стандартами, веде до появи системних новоутворень у роботі з обдарованими школярами.

В основі реалізації нових стандартів лежить системно діяльнісний підхід, який покликаний забезпечити формування готовності до саморозвитку учнів, їх активну навчально-пізнавальну діяльність, а так само побудова освітнього процесу з урахуванням індивідуальних вікових, психологічних і фізіологічних особливостей учнів. Системно діяльнісний підхід спирається на сучасні освітні технології діяльнісного типу. Застосування даних технологій передбачає роботу на уроці в інтерактивному режимі, спирається на самостійну активну навчальну діяльність, розвиває здібності, підтримує бажання до творчого зростання і самореалізації учня. Крім того, вони допомагають учням оволодіти практично всім спектром універсальних навчальних дій. Усе це створює умови для роботи з розвитку обдарованості [13].

Працюючи з обдарованими учнями, потрібно враховувати індивідуальні особливості кожної дитини, розвивати її пізнавальні та творчі здібності. Практика індивідуального навчання з урахуванням вікових особливостей, вивчення дисциплін за вибором, загальне зниження аудиторного навантаження в формі класичних навчальних занять позитивно позначається на здоров'ї школярів. Але тут потрібні не тільки заходи з боку дорослих (батьків і вчителів), набагато важливіше пробудити у дітей бажання піклуватися самим про своє здоров'я.

Досвід роботи педагогів вказує на те, що потрібно якомога раніше починати роботу з обдарованими учнями, і таким чином, їхні здібності будуть розвиватися більш повно і широко. Така робота повинна починатися ще з початкової школи на основі методів спостереження, вивченні психологічних особливостей, пам'яті, мови, мислення школярів. Різноманітні форми і види діяльності дозволяють підтримувати і розвивати їхні здібності й таланти.

Розглянемо індивідуальну програму роботи з обдарованими дітьми «Сходінки успіху». Дана програма спрямована на створення умов для виявлення і розвитку творчих здібностей дітей, для активізації пізнавального інтересу, для формування ключових компетентностей, для реалізації здібностей дітей. Дана програма орієнтована на дітей молодшого шкільного віку (7-10 років) і містить такі напрями:

- робота за планом індивідуального навчання;
- включення учнів у дослідницьку діяльність за інтересами;
- позакласні заходи, спрямовані на активізацію учнів у навчальній діяльності;
- створення загально активної школи [11].

Першочерговим завданням в організації навчання обдарованих дітей та дітей із підвищеною мотивацією є виявлення і визначення своєрідності їх обдарованості з метою створення умов для найбільш повного розкриття їх талантів і здібностей.

Основною формою організації навчального процесу в школі залишається урок. Форми і прийоми окремого уроку відрізняються значною різноманітністю та спрямованістю на диференціацію та індивідуалізацію роботи.

Класно-урочна діяльність містить такі форми роботи з обдарованими молодшими школярами: робота за індивідуальними планами; інтерактивне навчання: робота в парах, робота в групах, гра у співпраці; багаторівневі завдання; творчі завдання [5, с. 30].

Робота з обдарованими дітьми в умовах звичайних класів складається на основі «внутрішньої» диференціації, впровадженні розвиваючих і особистісно орієнтованих методів навчання, нетрадиційних форм роботи на уроці: уроки-семінари, на яких діти вчаться виступати з самостійними повідомленнями, дискутувати, відстоювати свої судження; урок самостійного освоєння нових знань і виконання пізнавальних завдань; урок-практикум (робота з документами, фотоархівами, плакатами, газетними статтями); урок з елементами рольової гри-діалогу; урок-подорож; урок-конференція; урок-аукціон; урок-консультація; урок-диспут; урок-громадський огляд знань; урок-творчий звіт [6, с. 69]. Основне завдання вчителя – так побудувати весь освітній процес та його психологічне забезпечення, щоб врахувати будь-які індивідуальні особливості дітей, підтримати дитину та розвинути її здібності, підготувати ґрунт для того, щоб ці здібності були реалізовані. Учитель повинен пам'ятати, що немає однакових дітей: у кожного є щось своє, щось, що виділяє його із загальної маси і робить унікальним.

З огляду на психологічні особливості обдарованих дітей, дуже важливо створювати на заняттях ситуацію пізнавального утруднення, при якій молодші школярі поставлені перед необхідністю самостійно скористатися для вивчення нової теми однією або декількома розумовими операціями: аналізом, синтезом, порівнянням, аналогією, узагальненням. Дана технологія дозволяє організувати активну самостійну діяльність учнів, у результаті чого відбувається творче оволодіння знаннями, вміннями, навичками і розвиток розумових здібностей. Одна з форм роботи з обдарованими дітьми – науково-дослідна діяльність учнів, яка сприяє формуванню свідомості, самосвідомості та індивідуальності людини, а також формуванню мотивації до отримання нових знань.

Велика увага на заняттях приділяється обговоренню різних ситуацій, груповим дискусіям, творчого самовираження, самоперевірки і групового тестування. Уроки дослідження дозволяють вирішувати серйозні проблемні питання, дослідницькі завдання, а дитяча схильність «до таємниць» перетворює її в «дослідника». Успіх виконання таких завдань формує «інтелектуальну» радість, позитивні емоції. Ефективним буде використання на уроках у початковій школі таких прийомів роботи: прийом «Прес-конференція» заснований на вмінні дітей ставити питання змістовного характеру. Прийом «Приваблива мета» або «Дивуй» заснований на підвищенні мотивації дітей на початку уроку, коли вчитель знаходить такий кут зору, при якому повсякденне стає дивним [2, с. 73-75].

Застосування дидактичних ігор надає можливість розвивати у дітей довільність таких психічних процесів, як увага і пам'ять, розвиває кмітливість, винахідливість. З метою підтримки інтересу до предмета і розвитку природних задатків учнів використовуються творчі завдання, цікаві досліди, матеріали і завдання з математики, навколишнього світу, української мови, літературного читання. Проводяться конкурси, вікторини, інтелектуальні ігри, змагання, «мозкові штурми», «бліц-турніри», використовуються логічно-пошукові завдання, нестандартні задачі, де кожен може проявити свої здібності.

Однією з важливих форм роботи з обдарованими дітьми в школі є проектування. Проектний метод представляє такий спосіб навчання, який можна охарактеризувати як «навчання через роботу», коли учень безпосередньо включений в активний пізнавальний процес, самостійно формулює навчальну проблему, здійснює збір необхідної інформації, планує можливі варіанти вирішення проблеми, робить висновки, аналізує свою діяльність, формуючи «по цеглинці» нові знання і набуваючи новий навчальний життєвий досвід. Цей метод застосовується на різних етапах навчання в роботі з учнями і при роботі з матеріалом різної складності. Метод адаптується до особливостей практично кожного навчального предмета та в даному аспекті несе в собі риси універсальності [10].

Теорія розв'язання винахідницьких завдань (ТРВЗ) – надає певний набір прийомів мислення, метою яких є свідоме досягнення стану «осаяння», підказок інтуїції тощо. Використання алгоритму розв'язання проблемних ситуацій у навчальному процесі виробляє в учнів особливий стиль мислення, в основі якого виявляються такі особливості, як гнучкість, оригінальність, чутливість до протиріч, вміння свідомо моделювати ідеальний розвиток подій, та висувати ідеї, для того, щоб досягти успіху найкоротшим шляхом.

Ейдетика – це технологія формування ейдетичного мислення, за допомогою якого інформація запам'ятовується через образи, асоціації й відчуття. У школярів розвивається уява та фантазія, гнучкість мислення, здатність створювати об'ємні й яскраві образи. Відбувається стимулювання роботи правої півкулі головного мозку, що забезпечує розвиток здібності створювати варіативність у розв'язанні творчої задачі, що є основою для активізації креативного мислення та використання його у вирішенні навчальних та життєвих задач. Коли вивчається нова тема, варто використовувати проблемні завдання, розв'язок яких учень у підручнику не знайде. При цьому для правильної відповіді учню потрібно ще застосувати знання з вивчених раніше розділів. Усе вищезазначене – це лише короткий опис методів і прийомів роботи з обдарованими школярами.

Грамотно організована і систематично здійснювана діяльність із розвитку обдарованості розвиває в учнів прагнення до інтелектуального самовдосконалення і саморозвитку, розвиває творчі здібності, навички проектно-дослідницької діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бадьина Н. Диагностика психологических условий школьной образовательной среды. URL: http://miapp.ru/sno/poleznoe/school_psychologist/538-.html. (дата обращения: 01.11.2021).
2. Ветрова О. Д. Сучасні методи і форми роботи з обдарованими дітьми. Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя. Психолого-педагогічні науки. 2012. № 3. С. 73–75.
3. Вихрущ В. О. Освітнє середовище у координатах розвитку обдарованого школяра: психолого-педагогічний аспект. Інноваційна педагогіка. 2019. № 14. Т. 2. С. 18–24.
4. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. К., 1997. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0009714> (дата звернення: 03.11.2021).
5. Корнієнко І. Обдаровані діти: особливості, пошук супровід розвитку. Педагогічна думка. 2007. № 3. С. 30–32.
6. Кушнір В. Пошуки науково-практичних підходів у дослідженні феномену дитячої обдарованості. Рідна школа. 2009. № 4. С. 66–69.
7. Матюшкин А. М. Концепция творческой одаренности. Вопросы психологии. 1989. № 6. С. 29–33.
8. Нефёдова М. С. Психологические условия школьной образовательной среды. Психолого-педагогическое сопровождение образовательного процесса: теория и практика. URL: <http://www.egpu.ru/lib/elib/Data/Content/128253450068125000/Default.aspx>. (дата обращения: 04.11.2021).

9. Нова українська школа. URL: <https://mon.gov.ua/ua/tag/novaukrainskashkola> (дата звернення: 03.11.2021).

10. Обдаровані діти. Вчитель вчителю, учням та батькам. URL: <http://teacher.at.ua/publ/19-1-0-425> (дата звернення: 02.11.2021).

11. Обдаровані діти. Форми, методи, робота з обдарованими дітьми. Творча майстерня психолога Пузиревич Катерини. URL: <http://novosvit.pp.ua/fenomen-osobystisnoji-obdarovanosti/> (дата звернення: 13.09.2019)

12. Освітнє середовище як чинник становлення обдарованої особистості: монографія / за ред. Р. О. Семенової. К., 2014. 227 с.

13. Яншина Т. Підходи до навчання обдарованих дітей. URL: http://www.irbisnbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Nivoo_2013_1_41.pdf (дата звернення: 05.11.2021).

Воронцова Т. Ю.,

Лабазова Т. О.,

*Вчителі Харківської загальноосвітньої школи
I-III ступенів №105 Харківської міської ради
Харківської області
vorontsova105@ukr.net*

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1572-141X>

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1283-1579>

ПРОБЛЕМИ ПОШУКУ, ПІДТРИМКИ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВСЕБІЧНОГО РОЗВИТКУ ОБДАРОВАНОЇ ОСОБИСТОСТІ В ЗАКЛАДІ ЗАГАЛЬНОЇ ОСВІТИ

Анотація. Робота розкриває сутність проблем виявлення, розвитку та адаптації обдарованих дітей, виявлення найбільш талановитих з них, вибору форм і методів роботи з обдарованими дітьми

Ключові слова: обдарованість, методи, особистість, інтелектуальність, творчість

Annotation . The work reveals the essence of the problems of identifying, developing and adapting gifted children, identifying the most talented of them, choosing the forms and methods of working with gifted children

Keywords: giftedness, methods, personality, intelligence, creativity

Вроджені обдарування подібні диким рослинам і потребують вирощування із допомогою вчених занять.

Ф. Бекон

Проблема навчання й виховання обдарованих дітей набула особливого значення в ХХІ столітті. Помітне прискорення в політичному й інтелектуальному осмисленні соціальних, технічних, економічних і культурних феноменів, характерних для глобалізації, викликало необхідність створення системи підтримки й захисту інтересів обдарованих учнів, змінило погляд на підходи до навчання обдарованої молоді.

Сучасна епоха – це епоха змін, інновацій, епоха інтелекту, і вона диктує свої умови життя, висуває нові вимоги до людини. Якісно нові зміни в суспільстві переконують, що найбільшою цінністю є неповторна людська особистість з її нахилами, вподобаннями, обдаруваннями.

Обдаровані діти – майбутній цвіт нації, інтелектуальна еліта, гордість і честь України, її світовий авторитет, а тому перед кожним педагогічним колективом стоїть завдання спрямоване на забезпечення формування інтелектуального потенціалу нації шляхом створення оптимальних умов для всебічно обдарованої молоді.

За останні роки змінилися погляди батьків на школу та їх вимоги щодо здобуття дітьми освіти. Батьки мають можливість вибирати ту школу, яка, на їх погляд, надає не тільки глибокі знання, а і виявляє здібності їх дітей, працює на перспективу. Тому у школі повинні працювати справжні інтелектуали, які здатні закласти основу для майбутнього професійного вибору учнів. Задача номер один – створити привабливий імідж навчального закладу, щоб у дітей було бажання відвідувати школу з радістю і надією. Основою формування іміджу успішності є розуміння наступних положень:

- кожна дитина має задатки;

- кожна дитина прагне реалізувати свої здібності.

Однак справжньою запорукою успіху є лише ефективна співпраця творчого наставника і обдарованого учня.

Що ж таке обдарованість дитини? Серед найбільш цікавих і загадкових явищ природи дитяча обдарованість традиційно займає одне з провідних місць. Проблеми її діагностики та розвитку хвилюють педагогів протягом багатьох століть. Інтерес до неї в даний час дуже високий, що легко може бути пояснено громадськими потребами.

Останнім часом термін «обдарованість» отримав знову громадське визнання, так само як і соціальна значимість проблеми навчання обдарованих дітей, що є важливим кроком до її вирішення. Яких же дітей необхідно називати обдарованими? У найновішому словнику української мови зазначено, що обдарованим (талановитим) є той, хто має великі здібності; дар (талант) – це видатні природні здібності, хист, обдарування. Ще одне визначення: обдарованість – своєрідне поєднання здібностей (окремих психічних якостей, що обумовлюють можливості людини в тій чи іншій діяльності), єдність, яку вони складають у своїй взаємодії; обдарованість містить у собі здатність до узагальнення, інтелектуальну потенцію, високу креативність та високий рівень мотивації.

Існують різні типи обдарованості: лідерська або соціальна, художня, психомоторна (спортивна) обдарованість тощо. Пряме відношення до школи мають таких три типи обдарованості: академічна, інтелектуальна і творча (креативна).

Академічна обдарованість являє собою яскраво виражену здатність навчатися. Академічно обдаровані школярі – це завжди генії самого навчання, це блискучі професіонали шкільної праці, чудові майстри швидкого, міцного та якісного засвоєння.

Інтелектуальна обдарованість – це не тільки і навіть не стільки здатність навчатися, скільки вміння думати, аналізувати, зіставляти факти, тобто виконувати складну інтелектуальну роботу. Носії такої обдарованості іноді блискуче, іноді непогано, іноді чудово з одних предметів і погано з інших – це залежить від їхнього ставлення до предмета й до викладача.

Творча обдарованість (креативна) – це те що, виявляється в нестандартному баченні світу, в нешаблонному мисленні і в тому, що суспільство оцінює над усе.

Кожна обдарована (талановита) дитина – індивідуальність і потребує особливого підходу. Виявити талант мають психологічні служби, а створити умови для виявлення суто педагогічне завдання.

У дітей, обдарованих у сфері академічних досягнень, найбільш розвиненими можуть бути окремі здібності до мов і літератури, математики або природознавства. Тому завдання – не тільки визначити рівень загального інтелектуального розвитку дитини, але й дати оцінку типу мислення.

Діти з творчим і продуктивним мисленням відзначаються незалежністю, розкутістю поведінки, здатністю продуктувати оригінальні ідеї, вмінням знаходити нестандартні рішення, винахідливістю. Таке творче спрямовання обдарованості дітей передбачає оцінювання насамперед їхніх творчих здібностей.

Контактні, ініціативні, з підвищеною потребою у спілкуванні й лідерстві діти мають високі організаторські здібності. Серед однолітків і дорослих вони почуваються впевнено; однолітки завжди обирають їх на головні ролі в іграх та заняттях. Під час досліджень таких дітей використовуються особистісні методики та соціометрія.

Якщо ж у дитини переважають художні здібності, вона з раннього віку виявляє схильність до малювання або музики, психологічне тестування спрямовується на оцінювання ступеня її емоційної стійкості та рівня невротизму, оскільки така дитина дуже вразлива і потребує індивідуального психологічного підходу.

Обдарованість у руховій сфері виявляється у високому ступені психомоторних реакцій, спритності, значній фізичній силі, розвитку рухових навичок (біг, стрибки). Діагностика обдарованості у цій сфері проводиться за допомогою методик, що призначені для визначення зорово-моторної координації.

Багато дітей виявляє високий ступінь обдарованості не в одній сфері, а у декількох. У цьому разі дуже важливо не тільки виявити таку полі-обдарованість, але й удосконалювати, розвивати її.

У навчальній діяльності робота з обдарованими дітьми ґрунтується на диференційованому підході, що сприяє розширенню й поглибленню освітнього простору предмета.

Мета роботи з обдарованими дітьми – виявлення таких дітей та створення умов для їх оптимального розвитку.

Розвиток обдарованості учнів залежить від професійного рівня педагогів та використання креативних методів навчання. У практиці педагогічної діяльності слід використовувати нові технології навчання, які сприятимуть розвитку інтелектуальної, творчої, предметної або лідерської обдарованості.

Робота з обдарованими дітьми вимагає належної змістової наповненості занять, зорієнтованості на новизну інформації та різноманітні види пошукової аполітичної, розвиваючої, творчої діяльності. Вона під силу висококваліфікованим, небайдужим до свого предмета вчителям.

Формами роботи можуть бути групові та індивідуальні заняття на уроках і в позаурочний час, факультативи. Зміст навчальної інформації має доповнюватись науковими відомостями, які можуть одержати в процесі виконання додаткових завдань у той же час, що й інші учні, але за рахунок вищого темпу обробки навчальної інформації.

Серед методів навчання обдарованих учнів мають превалювати самостійна робота, пошуковий і дослідницький підходи до засвоєних знань, умінь і навичок. Контроль за їх навчанням повинен стимулювати поглиблене вивчення, систематизацію, класифікацію навчального матеріалу, перенесення знань у нові ситуації, розвиток творчих елементів у їх навчанні. Домашні завдання повинні мати творчий, диференційований характер.

Вищеперелічені аспекти, які мають бути органічно вплетеними в уроці, доповнюються системою позакласної та позашкільної роботи: виконання учнем позанавчальних завдань; заняття у наукових товариствах; відвідування гуртка або участь у тематичних масових заходах (вечорах любителів літератури, історії, фізики, хімії та ін.); огляди-конкурси художньої, технічної та інших видів творчості, зустрічі з ученими тощо.

Індивідуальні форми позакласної роботи передбачають виконання різноманітних завдань, участь в очних і заочних олімпіадах, конкурсах на кращу науково-дослідну роботу. Вчителі повинні послідовно стежити за розвитком інтересів і нахилів учнів, допомагати їм в обранні профілю позашкільних занять.

Вибір форми навчання залежить від можливостей викладацького колективу, його здатності й уміння налагодити навчання відповідно до результатів діагностичного обстеження дітей, стимулювати їх когнітивні (лат. *cognitio* – знання, пізнання) здібності, індивідуальні особливості кожної дитини.

Виявлення розумової обдарованості (інтелектуальної і творчої), спеціальних здібностей у дітей, їх розвиток і реалізація є однією з актуальних проблем на сучасному етапі розвитку педагогічної теорії та практики.

Існують критерії, що полегшують виявлення обдарованості дитини. Обдаровані діти наділені високим творчим потенціалом і високим рівнем розвитку здібностей. Здебільшого найважливішими характеристиками обдарованих дітей вважають:

- надзвичайно ранній вияв високої пізнавальної активності й допитливості;
- швидкість і точність виконання розумових операцій, що зумовлене стійкістю уваги та оперативною пам'яттю;
- сформованість навичок логічного мислення;
- багатство активного словника;
- швидкість і оригінальність вербальних (словесних) асоціацій;
- виражена установка на творче виконання завдань;
- розвиток логічного мислення й уяви;
- володіння основними компонентами вміння вчитися.

Розвиток обдарувань та нахилів учнів здійснюється такими шляхами:

- включення у структуру уроку проблемних, евристичних методів роботи, різних форм організації навчальної діяльності;
- забезпечення участі школярів у позакласних заходах з предмета, у заняттях предметних гуртків;
- створення умов для самостійної діяльності;
- створення умов для участі учнів у олімпіадах, турнірах, конкурсах з навчальних предметів.

Однією з найважливіших умов розвитку обдарованості учнів є формування пізнавального інтересу, який є підґрунтям для розвитку пізнавальної активності учнів. Під впливом пізнавального інтересу з'являються такі важливі компоненти активного навчання як активний пошук, здогад, дослідницький підхід, готовність до розв'язування задач.

Нестандартні, дослідницькі задачі, які вчитель включає у структуру роботи, обдаровані діти сприймають як виклик власному інтелекту. Результат навчання значно підвищується, коли на уроці, а також під час інших форм спілкування із школярами застосовувати ігрові елементи, яскраві історичні повідомлення, цікаві «красиві задачі».

Обов'язковою передумовою розвитку обдарувань школярів як на уроці, так і в позаурочний час повинна виступати проблемність викладання.

Творчість учнів, новизна і оригінальність їх навчальної діяльності проявляються тоді, коли вони самостійно ставлять проблему і знаходять шляхи її розв'язання. При цьому слід добиватись постійного зростання рівня творчості обдарованих дітей, знаходити оптимальні співвідношення всіх видів їх діяльності, щоб одержати найкращі результати. Вчителю треба звернути увагу на те, що ставлячи проблему, варто залишати «нерозв'язані питання», відповідь на які учні повинні одержати самостійно з різних джерел: літературних, експериментальних, шляхом консультацій тощо.

При роботі з обдарованими дітьми можуть бути використані наступні форми навчання: індивідуальні, фронтальні, групові. Фронтальні заняття-дискусії, семінари, дебати, організаційно-діяльні ігри (ОДІ), рольові ігри.

Групові заняття – парні, постійні групи з переминою функцій їх учасників, груповий поділ класу з однаковим завданням, з різним завданням, із загальним звітом кожної групи перед всім класом. Кожна форма може також відрізнятися: «мозковий штурм», вільний час для самокорекції засвоєння, залік та ін.

Для обдарованих дітей з успіхом можна використати нові організаційні форми: «Поле чудес», заняття клубу «Що? Де? Коли?», індивідуалізовані програми навчання. Особливою популярністю серед обдарованих дітей користуються дискусійні форми (симпозіуми, дебати, бесіди за круглим столом, невеликі сесії, ділові бесіди типу інтерв'ю, шкільні лекції, семінарські заняття).

Розвитку обдарованості сприяє самостійна робота учнів. Вивчення методичної літератури і досвід роботи з питань організації самостійної роботи учнів, врахування вимог диференціації під час навчання дозволяють зробити висновок про те, що в основу класифікації типів самостійних робіт фактично можуть бути покладені рівні засвоєння знань.

Для самостійних робіт творчого типу характерні завдання, в процесі розв'язування яких учні відкривають для себе нові сторони матеріалу, що вивчається. Завдання даного типу можуть бути на знаходження нових способів розв'язування завдань, на самостійне створення їх. Доцільно також використовувати задачі як з недостатніми, так і з зайвими даними.

Всебічний розвиток обдарувань школярів здійснюється не тільки в ході навчальної діяльності, а й під час проведення позакласних заходів. Це різноманітні конкурси, вікторини, семінари, предметні дебати, в ході яких учні не тільки поглиблюють знання, а й мають можливість розвивати інтелект, ерудицію, вміння спілкуватись.

Гуртки є основною формою позакласної роботи з навчальних предметів. Заняття в них доповнюють роботу на уроках і дають можливість задовольнити інтереси та бажання учнів, що виходять за межі навчальної програми. У процесі гурткової роботи учнів вчать розв'язувати навчальні проблеми, працювати з додатковою літературою, готуються до участі в предметних олімпіадах.

Олімпіада – це свято, на якому сяють яскраві ідеї і красиві судження. Проте успіх на такому святі чекає того, хто ретельно до нього готувався. Без системної роботи на уроці і після уроків велика перемога в олімпіаді неможлива.

Олімпіада – це конкурс, у якому переможцями стають найсильніші, а інші учасники збагачуються новими знаннями і здобувають необхідний досвід. Тільки добровільний принцип і зацікавленість допомагають залучати учнів до осмисленої плідної роботи в період підготовки до олімпіад. При підготовці до шкільної олімпіади слід особливо ретельно підбирати завдання, доступні учням, виконання яких дає можливість відчути радість подолання труднощів.

Зміна форм діяльності, опора на творчі інтереси дітей, різноманітність областей застосування здібностей – все це допомагає зберігати високу працездатність обдарованих дітей. У них виробляється потреба брати все нові і нові рубежі на шляху свого зростання.

Згадаємо слова видатного математика ХХ ст. А.М.Колмогорова: «Не існує скільки-небудь достовірних тестів на обдарованість, окрім тих, що виявляються у результаті активної участі хоча б у найменшій пошуковій дослідницькій роботі». Організація роботи з обдарованими дітьми має свої особливості і повинна базуватися на альтернативних, нестандартних формах і методах навчання, одним із яких є науково-дослідницька робота. Саме вона є першим кроком до самостійної наукової творчості. Виконання дитячої наукової роботи сприяє підвищенню інтересу до поглибленого вивчення базових, спеціальних та фахових дисциплін, стимулює творче самовдосконалення учнівської молоді, допомагає у виборі професії.

Вчителі, котрі працюють з обдарованими дітьми, мають бути чуйними і доброзичливими, мати високий рівень інтелектуального розвитку, динамічний характер, широке коло інтересів і вмінь, нетрадиційний світогляд. Дійсно, робота із здібними і обдарованими дітьми вимагає від вчителя додаткового напруження сил, потребує більше часу на підготовку, що пов'язано з підбором завдань підвищеної складності. У зв'язку з цим вчитель повинен мати спеціальну післявузівську підготовку і бути готовим до подальшого придбання спеціальних знань. Тому у роботі з дітьми учителю необхідно:

- постійно працювати над вихованням почуттів дітей, особливо обдарованих, вразливих до всього, що стосується їхнього «Я»;
- допомагати обдарованим дітям сформувати адекватну Я – концепцію та самооцінку;
- забезпечувати сприятливу емоційну атмосферу, адже дитина набуває емоційного досвіду в процесі взаємодії з людьми;
- дотримуватися порядку й дисципліни, обдаровані діти, як і всі інші, мають знати межу припустимої поведінки;

- скеровувати енергію та творчість обдарованих дітей у потрібне русло, щоб їхня праця приносила користь;
- використовувати дослідницький метод (це активізує їхню роботу);
- розвивати здібності дітей, активно використовувати метод самостійного набуття знань;
- привчати обдарованих дітей працювати в колективі, це допоможе їм легше адаптуватися до соціальних умов;
- тісно співпрацювати з батьками обдарованих дітей, щоб розвинути здібності кожної дитини.

Таким чином, одним з найважливіших компонентів, що сприяють створенню і підтримці на високому рівні науково-технічного, політичного, культурного й управлінського потенціалу країни, є налагоджена система пошуку і навчання обдарованих індивідуумів. Формування інтелектуальної еліти, яка, власне кажучи, задає темп розвитку науки, техніки, економіки, культури, визначає ефективність цього розвитку.

Головним напрямом розвитку сучасної школи є загальнодержавна програма пошуку, практичної діагностики, навчання, виховання і розвитку обдарованих дітей, націлена на підготовку творчої людини, талановитих фахівців і плідного їх використання. Виховання і навчання обдарованих дітей – важке і широкомасштабне завдання.

Увага до обдарованої дитини не повинна вичерпуватися лише періодом її навчання. Досвід показує, що значні труднощі обдаровані люди переживають і в періоді професійного самовизначення, і надалі, у самому процесі творчості. Іншими словами, таланту потрібна постійна турбота всього суспільства.

Суб'єктна теорія, суб'єктний підхід щодо вивчення творчості, здібностей, обдарованості таїть у собі ще багато нез'ясованого. Потребують свого розкриття різні за своїм характером зв'язки між неусвідомлюваною та усвідомлюваною інформацією про власне «Я», специфіка суб'єктної детермінації мотивів творчості на різних вікових етапах, а також висвітлення методологічних концепцій тих авторів, які внесли свій вклад у розкриття закономірностей розвитку людської психіки і разом з цим поглибили уявлення про первісні джерела детермінації розвитку здібностей.

Гармонія здібностей і діяльності людини досягається за умови, по-перше, свободи вибору діяльності, по-друге, вибору діяльності відповідно з покликанням.

У інтелектуально обдарованих школярів пізнавальна потреба спрямована на досягнення результату, а у творчо обдарованих – на сам процес пізнання.

Алі Апшерон стверджував, що, «якщо людина талановита, то талант у неї багатогранний. Однак вона повинна ще зуміти розвинути в собі всі ці дарування, відшліфувати свої здібності і правильно скористатися ними з користю для себе і для людей, але вдається це далеко не всім і вже у всякому разі не відразу».

ЛІТЕРАТУРА

1. Бажутіна С. Деякі особливості обдарованих школярів / С. Бажутіна // Директор школи, ліцею, гімназії. – 2005. – № 1. – С. 67-71.
2. Ветрова О.Д. Сучасні форми і методи роботи з обдарованими дітьми /О.Д.Ветрова // Наук.зап. психолого – педагогічні науки / Ніжин. держ. ун – т ім. М.Гоголя. – 2012. –№3. – С.73-75
3. Обдарована дитина / за ред. О.М. Дьяченко. – М., 1997.
4. Розвиваємо обдарованість. Організація роботи вчителя з обдарованими дітьми Методичний посібник –2013.-32 с.
5. Щорс В. Робота з обдарованими дітьми в загальноосвітній школі / В. Щорс // Школа. – 2008. – № 10. – С. 12-15.

Гальченко М. О.,

директор опорного закладу

*«Пришибський заклад загальної середньої освіти I – III ступенів Пришибської сільської ради
Кременчуцького району Полтавської області»*

с. Пришиб

marinkagalchenko91@gmail.com

РОЗВИТОК ОБДАРОВАНОСТІ УЧНІВ В ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРИ СУЧАСНОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

У статті розглядається генезис розуміння феномена обдарованості. Представляються підходи вітчизняних та зарубіжних учених до вивчення даної проблеми. Наголошується на соціальній значущості обдарованих особистостей та необхідності їх всебічному розвитку, починаючи з шкільних років.

Ключевые слова: одаренность, одаренный ребенок, интеллектуальные способности, гениальность, талант, способный ребенок.

Key words: giftedness, gifted child, intellectual abilities, genius, talent, able child.

*«Віддай людині крихітку себе,
за це душа наповнюється світлом»
Л.Костенко*

Постановка проблеми. Проблема вивчення психології обдарованих дітей є надзвичайно актуальною в наш час. Соціальні, технічні та наукові перетворення, які відбуваються в суспільстві, поставили перед системою освіти і психологічних служб, зокрема, гострі проблеми, однією з яких є проблема виявлення, розвитку та навчання обдарованих дітей. Феномен обдарованості, незважаючи на посилену увагу до нього представників різних галузей наукового знання, все ще залишається мало вивченим та, певною мірою, загадковим явищем.

Досвід і практика суспільного життя свідчать про те, що високоінтелектуальний потенціал нації – запорука найбільших успіхів у будь-якій сфері діяльності держави.

Ця проблема набула особливої актуальності в наш час, коли відбувається інтеграція в Європейське співтовариство, створюються умови для єдиного освітнього простору і стандартів. Питанням виявлення та організації роботи з обдарованими дітьми займалися вітчизняні та зарубіжні вчені: К. Брумфіт, П. Горей, Дж. Грахам, К. Джонсон, Б. Саймон, Є. Хокінс та ін. **Мета даної статті** – окреслити специфіку роботи з обдарованими дітьми. Ю. Бабаєва, А. Доровський, Н. Лейтес визначають термін «обдарованість» як [4]:

- якісне, своєрідне співвідношення здібностей, які забезпечують успішне виконання діяльності, які дають змогу компенсувати недостатність певних умінь за рахунок інших;
- загальні здібності або моменти здібностей, які обумовлюють ширину можливостей людини, умови та своєрідність її дії;
- сукупність задатків природних даних, характеристика ступеня вираженості й своєрідності природних передумов здібностей. Ж. Годфруа, А. Матюшкін, М. Мотков та інші розуміють «обдарованість» дитини, як вищий ніж у її однолітків за рівних умов, рівень сприйняття навчання і більш виражені творчі прояви.

Актуальність проблеми обдарованості, її соціальна значущість і необхідність глибокого вивчення окреслили тему даної статті, метою якої є визначення і характеристика феномену дитячої обдарованості та особливостей її прояву на певних етапах розвитку.

Основний виклад теоретичного матеріалу. Одним із пріоритетних напрямів сучасної освіти є розвиток учнів, які мають потенціал до високих досягнень. Це відображено в таких базових державних нормативних документах:

- Концепція загальної середньої освіти, де першим з основних завдань загальноосвітньої школи названо «різнібічний розвиток індивідуальності дитини на основі виявлення її задатків і здібностей, формування ціннісних орієнтацій, задоволення інтересів і потреб» [4].
- Закон України «Про освіту», у ньому зазначено, що для розвитку здібностей, обдарувань і талантів дітей необхідно створювати класи з поглибленим вивченням предметів, спеціалізовані школи, гімназії [3, с.6].
- Національна доктрина розвитку освіти, тут відмічено, що «держава повинна забезпечувати: формування в дітей сучасного світогляду, розвиток творчих здібностей і навичок самостійного наукового пізнання, самоосвіти та самореалізації особистості; створення умов для розвитку обдарованих дітей» [2, с. 46].

Поняття «обдарованість» походить від слова «дар» і означає особливо сприятливі внутрішні передумови розвитку. При цьому воно означає не лише високий рівень, а й деяку внутрішню настанову, напрям розвитку особистості [1, с. 3-5].

Узагальнюючи все вищезазначене та спираючись на власний педагогічний досвід, зауважимо, що під терміном «обдарованість» ми розуміємо високий рівень творчого потенціалу, який виражається, перш за все, у високій пізнавальній та дослідній активності особистості.

Обдаровані діти – майбутній цвіт нації, інтелектуальна еліта, гордість, честь України, її світовий авторитет. Недарма видатні діячі нашої держави надавали виняткового значення формуванню розумового потенціалу українського громадянства, вважаючи, що тільки еліта може просувати суспільство й державу до висот досконалості. І наше завдання полягає в тому, щоб дбайливо плекати талант.

Кожна обдарована дитина – індивідуальність, яка потребує особливого підходу. Сприяння реалізації обдарування потребує організації особливого середовища, зокрема, спеціальної освіти, яка виходить, як правило, за межі навчання.

Тому на сьогодні одне із завдань кожного вчителя – активізувати можливості обдарованих дітей на уроках, ураховуючи природу та психологічний механізм творчого розвитку дитини.

На наш погляд, обдаровані діти повинні бути об'єктом спеціальних педагогічних і соціальних програм, оскільки найбільші сподівання на покращення умов життя й розквіту нації пов'язане саме з обдарованою молоддю.

Слід зауважити, що тривалий час школа була орієнтованою на дитину із середніми здібностями, а робота з обдарованими дітьми лишилася осторонь. Перетворення, що відбулися у вітчизняній системі освіти за останні десятиліття (переорієнтація на гуманістичні, особистісно зорієнтовані та розвивальні освітні технології), вимагають змін до організації роботи з учнями, які виявляють неординарні здібності. Тому нині з'являються освітні установи, навчальні й соціальні програми, громадські організації та фонди, головною метою яких є виявлення, навчання, розвиток обдарованих дітей.

Зрозуміло, що вже давно існували різноманітні погляди щодо навчання обдарованих дітей: було висунуто ідею прискороного навчання, створювалися спецшколи, спеціалізовані класи тощо. Слід відмітити, що в наш час ці починання знайшли своє відображення і втілення в сучасній школі, зокрема в організації шкіл і класів з математичним, художнім, гуманітарним та ін. нахилом, упровадженні нових навчальних дисциплін (логіка, розвиток продуктивного мислення та ін.), створення індивідуальних планів розвитку здібностей дітей педагогами-новаторами.

Останнім часом у світі панує тенденція відмови від створення спеціалізованих класів для обдарованих учнів, адже кожна така дитина переважну частину свого життя житиме в суспільстві, яке складається з людей різних типів. По суті, перевага надається профільному навчанню, це дає змогу не відокремлювати цих дітей від інших учнів, а вчитися разом із такими як вони, або ще здібнішими школярами.

Метою навчання учнів є забезпечення умов для їх інтелектуального, соціального, морального й фізичного розвитку, виховання громадян-патріотів, а також забезпечення базової освіти та підготовка до успішного навчання в школі II та III ступенів.

Тому ми вважаємо, що потрібно створити таку школу нового типу, яка б забезпечувала реальну індивідуалізацію без ізоляції обдарованих дітей від соціального середовища.

Зрозуміло, що обдаровані діти – особливі. Вони незвичайні за характером, за сприйняттям оточуючого тощо. Тому лише розуміння вчителем особистісної несхожості обдарованої дитини дає підставу виявляти й розвивати її творчий та інтелектуальний потенціал. Саме тому так важлива співпраця вчителя й психолога щодо виявлення таких дітей і вироблення особливого підходу до їх розвитку. Виявлення обдарованих і талановитих дітей – тривалий процес. Обдарована дитина лише тоді буде нарощувати свій потенціал, коли вчитель творчий, а навчальний процес цікавий, різнобічний та результативний.

Виявлення обдарованих дітей здійснюється в межах комплексного психологічного обстеження всіх учнів класу. Ця методика передбачає, крім психометричних методів, використання також методу спостереження та аналізу матеріалів, отриманих за допомогою анкетування батьків. Для систематизації та унаочнення результатів ми рекомендуємо використовувати «картки обдарованості». За основу було взято «Шкали для рейтингу поведінкових характеристик обдарованих дітей», розроблені під керівництвом Дж. Рензулі [3, с. 8-9].

Такий підхід дає змогу при здійсненні психологічного дослідження врахувати пізнавальні, мотиваційні, лідерські та творчі характеристики учня. Таким чином створений банк даних допомагає простежити, як відбувається розвиток особистості, помітити зниження інтересу до навчання та здійснити корекційну роботу.

Потенціал обдарованості школяра в навчальній діяльності можна виявити методом спостережень. Високий рівень можна охарактеризувати за такими ознаками:

- має значний обсяг знань, великий словниковий запас, критичне мислення, розвинену інтуїцію;
- із власної ініціативи обирає складні завдання; самостійно переносить засвоєне в нові умови; установлює причинно-наслідкові зв'язки;
- виявляє приховані залежності, високу допитливість;
- здатний до творчих перетворень наявних умов та умов завдання;
- уміє інтегрувати й синтезувати інформацію, помічати тонкі відмінності, створювати гіпотези, робити висновки, висловлювати зміст досить складних ідей, аналізувати ситуацію перед тим як діяти, оцінювати процес, результат, наслідки.

Говорячи про роботу з обдарованими дітьми, не можна не пригадати слова К. Ушинського, який стверджував, що «учень – це не посудина, яку треба наповнити, а факел, який треба запалити» [4].

Навчаючи таких дітей, педагоги повинні не лише використовувати увесь свій досвід, спеціальні знання, а й постійно знаходитись в пошуку специфічних форм і методів роботи з метою розкриття й розвитку їх талантів, ефективного механізму включення здібного учня в навчально-виховний процес.

Відомо, що здібності дитини розвиваються під час ознайомлення зі змістом матеріальної й духовної культури, науки, техніки, мистецтва в процесі навчання.

Тому на уроках класах вчителю необхідно використовувати всі можливості освітнього процесу, щоб:

- розвивати пізнавальні можливості й навички, критичне мислення, допитливість;
- розширювати обсяг отримуваної інформації, навчати застосовувати засвоєний матеріал на практиці, установлювати причинно-наслідкові зв'язки;
- формувати вміння робити висновки, інтегрувати та синтезувати інформацію, оцінювати як сам процес навчання, так і його результат, передбачати наслідки, міркувати, будувати гіпотезу, здатність аналізувати ситуації, прагнення до розв'язання складних проблем;
- навчати розуміти складні ідеї, розрізняти тонкі відмінності, використовувати альтернативні шляхи пошуку інформації, застосовувати ідеї на практиці.

Зрозуміло, що робота з такими дітьми має свою специфіку. Тому, працюючи з учнями, вчитель повинен:

- підхоплювати думки учнів, оцінюючи їх одразу, підкреслюючи їх оригінальність, важливість, стимулюючи інтерес до пізнання нового;
- стимулювати й підтримувати ініціативу, самостійність учнів;
- створювати проблемні ситуації, що вимагають пошуку альтернативи, сприяють розвитку здатності до прогнозування, уяви;
- розвивати критичне сприйняття дійсності;
- учити доводити розпочату справу до логічного завершення;
- надавати можливість виконувати більше навчальних завдань із підвищенням рівня їх складності (але уникати перевантаження);
- залучати вихованців до творчої діяльності під час проведення різних заходів, відкритих занять, свят;
- під час опрацювання програмового матеріалу залучати дітей до творчої пошукової роботи з використанням випереджальних завдань, створювати розвивальні ситуації;
- активно залучати дітей до участі в районних, обласних, всеукраїнських конкурсах, змаганнях, виставках;
- впливати особистим прикладом.

Слід пам'ятати, що «своєчасно знайти, виховати й розвинути задатки і здібності у своїх вихованців, своєчасно розпізнати в кожному його покликання – це завдання стає тепер найголовнішим у системі навчально-виховного процесу» [5, с. 18].

Удосконалити навчально-виховний процес, роботу з обдарованими дітьми, дати їм міцні, ґрунтовні знання, озброїти їх практичним розумінням основ наук допомагають:

- олімпіади з базових дисциплін;
- змагання із творчого мислення;
- змагання із кмітливості та логічного мислення;
- конкурси: знавців математики «Кенгуру», природничий конкурс «Колосок», комп'ютерної грамотності «Бобер», знавців української мови імені Петра Яцика;
- інтелектуальні та рольові ігри: всеукраїнська українознавча гра «Соняшник», всеукраїнська природознавча гра «Геліантус», шкільні ігри – «Ланцюжок», «Так чи ні», «КВК», «Ерудит», «Поле чудес», «Брейн-ринг», «Вікторина», «Цікаві ребуси», «Що? Де? Коли?», «О, щасливчик!», «Цікаві кросворди», «Найрозумніший», рольові ігри – «У магазині» та ін.

Елементи змагань, що містяться в іграх, сприяють розвитку здатності творчо мислити, залучають дітей до активного життя. Розв'язуючи ребуси, кросворди, школярі поступово починають складати власні головоломки, що сприяють розвитку пам'яті, уваги, кмітливості, учаться самостійно працювати з літературою, аналізувати та систематизувати отримані дані, робити висновки.

Оскільки оптимальна реалізація здібностей учня значною мірою залежить від професіоналізму вчителя, його стилю діяльності, то для вчителів одним із головних завдань є вдосконалення методики викладання. Із цією метою кожному вчителю необхідно: створювати інформаційний банк даних дітей із різних напрямів діяльності, систематизувати матеріали періодичних видань із проблем дитячої обдарованості, відвідувати проблемно-тематичні семінари з метою систематичного підвищення майстерності, створювати методичні розробки, спрямовані на виявлення та розвиток обдарованих дітей, співпрацювати з діючими консультантами для вчителів, де залучено лікарі, психологи, методисти, готувати до друку матеріали з досвіду роботи, вивчати рекомендації вчителів, які працюють з такими дітьми.

Отже, вчитель повинен бути – толерантним, чуйним, мати широке коло інтересів, бути жвавим та активним, володіти емоційною стабільністю, почуттям гумору, уміти переконувати, мати схильність до

самоаналізу, знатися на особливостях психології обдарованих дітей, відчувати їх потреби та інтереси, виявляти гнучкість, бути готовим до перегляду власних поглядів і до постійного самовдосконалення, мати творчий, можливо, нетрадиційний особистий світогляд, бути готовим до виконання різноманітних обов'язків, пов'язаних з особливостями навчання обдарованих дітей.

Під час здійснення навчально-виховного процесу важливо звертати увагу на те, щоб:

- не вирізняти обдарованих дітей за індивідуальні успіхи, а заохочувати до спільних занять з іншими дітьми;
- не приділяти забагато уваги навчанню з елементами змагання, оскільки обдарована дитина ставатиме переможцем, що може призвести до неприязні з боку решти учнів;
- не перетворювати обдаровану дитину на «вундеркінда».

Недоречне акцентування її винятковості може спричиняти роздратованість, ревності друзів і однокласників.

Уроки не повинні бути однотипними, бо суворо регламентовані заняття таким дітям не цікаві. Робота з виявлення та розвитку обдарованості особистості тоді стане успішною, коли вона матиме системний характер, об'єднуюватиме зусилля освітніх закладів та родини.

Найголовніше в сім'ях, де виховуються обдаровані діти – атмосфера пізнавальних інтересів самих батьків (у сім'ї багато читають, ходять на виставки, до бібліотеки, у музеї, не нав'язуючи свого інтересу). Така стратегія саморозвитку є найефективнішим прикладом для дітей.

Батьки повинні особливу увагу приділяти розвитку пізнавальних інтересів дитини, адже завдяки їм формуються основні інтелектуальні вміння, необхідні для засвоєння знань, закладається основа для подальшого успішного оволодіння знаннями. Сім'я повинна розвивати у своїх дітей прагнення до активної пізнавальної діяльності, зацікавлювати їх різними видами завдань (пошукових, логічних, ігрових).

Тому педагогам на батьківських всеобучах варто надати наступні рекомендації батькам щодо розвитку творчих можливостей дітей:

- підтримуйте бажання дитини працювати самостійно;
- не втручайтесь у процес творчої діяльності;
- давайте свободу вибору методів досягнення мети;
- визначайте раніше не визнані або не використані можливості дитини;
- створюйте умови для конкретного втілення творчих ідей;
- заохочуйте дитину до роботи в груповому творчому процесі;
- заохочуйте до роботи над проектами, запропонованими самою дитиною;
- не тисніть на дитину, створюйте вільну, невимушену атмосферу;
- схвалюйте результати діяльності в усіх галузях із метою спонукати бажання випробувати себе в різних видах діяльності;
- шануйте й відшукуйте потенційні можливості дитини, навіть якщо вона в чому-небудь відстає;
- демонструйте свій ентузіазм у якійсь діяльності;
- підтримуйте своїм авторитетом дитину;
- допомагайте знаходити в її фантазіях зв'язок із реальним світом;
- заохочуйте до спільної творчої роботи зі старшими.

Вчителі та батьки повинні вміти розпізнавати таланти, помічати в дитині найсильнішу рису, знайти в ній ту «золоту жилку», від якої починається розвиток індивідуальності.

Висновки. Отже, співпраця педагогів, психологів, батьків, соціальних робітників та орієнтація їх діяльності на вирішення даної проблеми дозволять виховати відповідальну особистість, яка здатна до самоосвіти й саморозвитку, уміє критично мислити, використовувати набуті знання і вміння для творчого розв'язання проблем, буде прагнути використати всі свої таланти для змін на краще свого життя і життя своєї країни.

Кожен учень – індивід, особистість, що формується впродовж свого життя різними чинниками. Одним із цих чинників є навчальний заклад. Однолітки, друзі, викладачі – це той світ, де учень вчиться бути собою, розвивається, шліфує свої життєво необхідні принципи та поняття. І добре, коли в цей час поряд з учнем, який підіймається по власних сходинках успіху, йде творчий, активний, розумний колектив на чолі із вчителями-майстрами.

ЛІТЕРАТУРА

1. Баришполь С. В. Рекомендації вчителям щодо виявлення обдарованих учнів / С . В. Баришполь // Початкове навчання та виховання (Осн.). – 2012. – № 13. – С . 2-5.
2. Гнідая С. Організація роботи з обдарованими дітьми / Софія Гнідая // Директор школи (Шк. світ). – 2012. – № 16. – С . 43-48.

3. Лісовенко Г. Система роботи з обдарованими учнями у початкових класах / Г. Лісовенко // Управління освітою (Шк. світ). – 2009. – № 2. – С . 6-11.

4. Робота з обдарованими дітьми: теорія, практика // Початкова освіта (Шк. світ). – 2012. – № 24. – Спецвипуск.

5. Робота з обдарованими дітьми: поради // Початкове навчання та виховання (Осн.). – 2012. – № 2/3. – С . 18.

Ганаба С. О.,

*доктор філософських наук, професор, професор кафедри психології,
педагогіки та соціально-економічних дисциплін
Національної академії Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького
sveta_ganaba@ukr.net*

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4373-7075>

ЛЮДИНА ЯК СКЛАДНІСТЬ

Орієнтиром у розвитку індивідуальної природи людини є положення концепту складності. У такій площині сфера освіти здатна запропонувати нові та продуктивні шляхи розвитку особистості та суспільства в умовах мінливого, сповненого ризиків світу. Можливість «внутрішнього доступу» до іншої людини, робить її світ відкритим та засвідчує свободу у виборі засобів особистісного ставлення до інших і світу в цілому. Освітні процеси характеризуються своєю неповторністю, непередбачуваністю, відкритістю, що у свою чергу вимагає від педагога високого професіоналізму, гнучкої системи управління і наукової організації навчального процесу та також ймовірно-прогностичного підходу до педагогічних результатів навчання. Йдеться, по-перше, про необхідність створення такого освітнього середовища, що забезпечуватиме, з одного боку, різноманітність освітнього ресурсу, методів як загальної програми дій, а не як конкретного способу навчальної взаємодії, з іншого – орієнтування людини на постійне творення та засвоєння світу, розвиток пошукових інтенцій, здатність самостійно приймати рішення, бути винахідливою та творчою. По-друге, акцентування уваги на самотрансформації та саморозвитку особистості. Релевантним в освітній діяльності є переосмислення знання не з позицій усталеного досвіду, а на основі критичної рефлексії.

Ключові слова: складність, людина, освіта, трансформація, розвиток.

The reference point in the development of individual human nature is the position of the concept of complexity. In this plane, the field of education is able to offer new and productive ways to develop the individual and society in a changing, high-risk world. The possibility of «internal access» to another person makes his world open and testifies to the freedom in choosing the means of personal attitude to others and the world as a whole. Educational processes are characterized by their uniqueness, unpredictability, openness, which in turn requires from the teacher high professionalism, flexible management system and scientific organization of the educational process and also probabilistic-prognostic approach to pedagogical learning outcomes. It is, firstly, the need to create an educational environment that will provide, on the one hand, a variety of educational resources, methods as a general program of action, rather than as a specific way of learning interaction, on the other – focusing on continuous creation and mastery of the world. development of search intentions, ability to make decisions independently, to be inventive and creative. Secondly, the emphasis on self-transformation and self-development of the individual. Relevant in educational activities is the rethinking of knowledge not from the standpoint of established experience, but on the basis of critical reflection.

Key words: complexity, person, education, transformation, development.

Освітня діяльність покликана допомогти людині розкрити свою цілісну й складну природу. Її місія полягає не лише у передачі певного ресурсу знань і досвіду, а й у розвитку і саморозвитку людини, у виявленні та реалізації її прихованого потенціалу. Особливо ця потреба набуває актуальності та релевантності з огляду на соціокультурні реалії сучасної епохи. Йдеться про зміщення акцентів з норм та цінностей індустріального суспільства на інформаційне, основним ресурсом якого є знання та освітній капітал. Зростання обсягу інформації породжує фрагментарність світосприйняття та світорозуміння і, як наслідок, кризу само ідентифікації людини, напруженість у міжнаціональних та міжконфесійних відносинах, у її стосунках з природою, соціумом тощо. У такі періоди суспільного поступу людське життя та свідомість перебувають у «граничній ситуації» (К. Ясперс), яка нищить звичний «грунт» людського існування та жорстко впливає на світовідчуття особи. Водночас, такі обставини спонукають до пошуків нових життєвих смислів, які покликані подолати всеохоплюючий стан ситуативної тривожності, задовольнити вітальні та духовні потреби людини, окреслити шляхи її самовираження та

самовдосконалення, культивувати здатність збагнути та розкрити світ власної унікальності та духовно-культурної самобутності. У процес пізнання світу та себе у ньому людина дедалі частіше залучає не лише мислення й емоції, а нові відчуття світу, інтуїцію, нові адекватні способи бачити самих себе та навколишній світ. Як результат не лише світ, а й людина також все частіше розуміється як феномен складний й багатомірний. Сучасність вимагає розуміння й презентації людини нераціональної, яка підпорядкована лише потребам свого розуму. У реаліях сьогодення вона має розкрити та задіяти усю свою екзистенціальну природу й презентувати себе як певну єдність у множині.

У світі, який постійно змінюється та ускладнюється, класична методологія освіти спричинила проблему повноцінної адаптації знань до реалій сучасності, оскільки зорієнтована на репродуктивне знання і зводиться до накопичення матеріалу. При чому це накопичення відбувається в межах незмінної системності, в якій кожна дисциплінарна структура замкнута на собі. Освітнє середовище постає жорстко структурованим простором у якому використання джерел інформації має тенденцію звужуватися до інструкції, настанови, певного зразку, а методами, що переважають у засвоєнні навчального матеріалу – є зубріння та натаскування, контроль здобутих знань, як правило, репресивний. Цінність суб'єкта визначається певною сумою знань, навичок, здібностей в освоєнні навколишнього світу, а не його екзистенцією. За таких умов він виступає як «споживач», а не «творець» знань. Ці обставини зумовлюють потребу переорієнтації навчального процесу зі світу науки на широкий світ культури, що сприяє формування «людини культурної» замість «людини знаючої». У такій площині сфера освіти здатна запропонувати нові та продуктивні шляхи розвитку особистості та суспільства в умовах мінливого, сповненого ризиків світу. Можливість «внутрішнього доступу» до іншої людини, робить її світ відкритим та засвідчує свободу у виборі засобів особистісного ставлення до інших і світу в цілому.

Як повинен бути організований освітній процес з урахуванням складного й багатогранного світу людини? На яких принципах має ґрунтуватися його будівництво та організація? Якими мають бути ефективні методичні інструменти? Звичайно, ці та інші питання освіти як процесу розвитку і саморозвитку людини вимагають низки ретельних досліджень. У межах статті ми розглянемо низку концептуальних ідей, які можуть бути продуктивними у розумінні людини як складної й цілісної, а також сприятимуть розвитку її унікальної природи.

Орієнтиром у міркуваннях можуть слугувати засадничі положення концепту складності. Зауважимо, що складність є властивістю більшості предметів та явищ живої і неживої природи. Вона зустрічається повсюди.. Як властивість різних предметів, явищ, систем і підсистем світу складність постає універсальним, а не предметним поняттям. Вона є ключовою характеристикою світу, завдяки якій він набуває чарівливості та загадковості, розкриваючи багатогранність і множинність своїх властивостей та характеристик. Розглянемо особливості природи складного через дихотомію «просте-складне». Насамперед, необхідно спростувати певну позицію у поясненні простого й складного як протиставлення цих понять. Здебільшого у практиках повсякденного життя вони розуміються як антиподи. Просте – певна ясність й зрозумілість, тобто очевидність, яка не потребує доказів чи пояснень. А от, складне розуміється як щось заплутане, важке для розуміння тощо. Як результат, щоб зрозуміти складне, його необхідно спростити й зробити очевидним, відсікаючи при цьому певні характеристики й властивості складного предмету чи явища. Хибність цієї позиції полягає у тому, що складність уявляється як сукупність простих частин, елементів, які мають просту природу. Таке розуміння свідчить про структурний характер складності. Зміни, які зазнає цілісність є прямо пропорційними впливу, а отже є детермінованими. Достатньо проаналізувати елементи складної цілісності, як вона стає пізнаною, прогнозованою і контрольованою. При цьому складність розуміється як певна універсальність, а не унікальність. Її можна розглядати як організовану складність, тобто таку, яка будується на чітко визначених зв'язках між елементами, а не на випадковостях [2]. Наступною позицією у розуміння взаємозв'язку простого і складного є їх взаємообумовленість. У складному міститься просте, а просте не полишене складного, тобто у світі не має абсолютної простоти і абсолютної складності. Один і той же об'єкт, система здатні бути простими і, одночасно, набувати властивостей і характеристик надзвичайно складних. Залежно від умов, ситуації та ракурсу дослідження вони здатні демонструвати передбачувані чи спонтанні, ймовірні чи задані параметри та характеристики. Пріоритетними у цій взаємообумовленості простого і складного є не кількість елементів складного утворення, а наявність нетривіальних, неочікуваних зв'язків між ними та здатність утворення створювати ці зв'язки і поєднання. Система номінально може містити велику кількість елементів, але бути простою і зрозумілою. Відносини між елементами у складності визначають її природу і функціональні можливості. Тому розуміння об'єкту, системи чи явища як складного утворення можливо тільки в контексті ймовірної можливості.

Система, явище чи подія є складними, якщо вони здатні демонструвати певні приховані потенції, можуть запропонувати оригінальні, непередбачувані варіанти свого подальшого розвитку, нові властивості та характеристики, тобто те, що із сфери небуття переходять у сферу буття, виходять «на поверхню» і стає очевидним. Цей процес є постійним та не завершеним. Як тільки система, явище, об'єкт набудуть ознак

статичності, вони втрачуть потенції у своєму подальшому розвитку. Втрата можливості продукувати нове робить їх завершеними і зрозумілими, тобто простими. Єдність та багатоманітність розуміються не як конкуруючі поняття, а як такі, що взаємодоповнюють. Вони виступають не лише властивістю конкретної речі, а й засвідчують множинність зв'язків її із світом. Така складність розуміється як тотальність речі, явища із собою та з світом, що динамічно розгортається, змінюється, набуваючи нових рис і характеристик, зберігаючи свою ідентичність складного не дивлячись на різні метаморфози. Людина за своєю природою є множинною єдністю та унікальною різноманітністю, своєрідною «точкою голограми, яка несе в собі Космос» [7, с.52]. Складність, багато вимірність людини полягає не лише у сукупності фізичних, фізіологічних, психологічних фізичних, фізіологічних, психологічних, ментальних, емоціональних, інтелектуальних тощо характеристик, а у визнанні між ними очевидного та прихованого взаємозв'язку. Як стверджує С. Аванесов, «особистість – це не те, що існує як істота, відмінна від індивіда чи індивідуальності, що існують у свою чергу, як щось відмінне від особистості, і це не те, що додається до людини як певний (раніше відокремлений від нього) набір якостей чи здібностей. «Особистість» завжди позначає того, що існує, тобто людину у її існуванні, у її само організованому бутті (як саме буття)» [1, с. 33]. Тому, в умовах сучасності перед людиною постає завдання не лише подолати застарілі традиції й ідеологічні кліше, зруйнувати ментальні та когнітивні стереотипи, й набути нові можливості та перспективи буття. «Бути сучасним означає розвинути здатність до лімінальності і самоорганізації, а відповідно до трансгресії», – пише Л. Горбунова [3, с.91]. Дослідниця стверджує, що у контексті можливостей і ризиків подальшого розвитку суспільства, в ситуації повсюдності переходів, трансформацій і пов'язаних з цим небезпек такі здатності постають як імперативи для успішного виживання» [3, с.91].

Вищерозглянуті концептуальні підходи у поясненні природи складного через дихотомію «просте-складне» засвідчують її процесуальну природу. Відповідно складність системи, явища відбувається лише внаслідок її змін, динаміки, само вибудовування чи саморуйнування тощо. Вона перебудовується, змінюється, набуваючи нові риси і зовнішні форми, знову і знову, породжуючи нові сенси, відкриваючи нові грані своєї сутності та світу довкола себе. Цей розвиток є не детермінований, оскільки полишений зовнішнього організатора. Відповідно зміни у складних об'єктах та системах відбуваються не за чітко визначеними правилами чи зразками. Свою поведінку чи конфігурацію розвитку вони отримують завдяки наявності внутрішнього потенціалу, тобто здатності цих елементів створюючи нові, непередбачувані і оригінальні взаємозв'язки, бути пластичними і гнучкими. Процес лежить в основі життєдіяльності та функціонування складних систем.

Складним речам й явищам притаманна низка характерних рис та властивостей. По-перше, вони характеризуються відкритістю (незамкнутістю). Із докільля вони черпають інформацію, енергію, певні імпульси, живлення тощо, тобто те, що необхідно для їх життєдіяльності та творення подальших конфігурацій розвитку, задля збереження складності. Відкритість забезпечує буття складних систем та об'єктів. Водночас, замкнута ізольована система постає радше як ідеальний образ, як макет певного явища, об'єкту світу, а не саме його буття у реаліях світу. Це означає, що зрозуміти поведінку складного феномену можна лише з урахуванням її навколишнього середовища. Н. Кочубей звертає увагу на методологічну продуктивність даної позиції у розгляді питань як природничого так і соціокультурного характеру. Зокрема, у контексті даної позиції по-іншому сприймається процес комунікації. Він не розглядається лише як обмін думками у межах певного смислового поля, але й як залучення межового, граничного досвіду, забезпечуючи у такий спосіб продукування нових смислів, створення нових інформаційних ресурсів тощо, тобто того нового, що є необхідним та продуктивним за умов існування у нестійкому, гетерогенному середовищі, породжуючи несподівані сенси та змінюючи способи пізнання [6, с.15].

Відкритість складних явищ та речей зумовлюють їх здатність до самоорганізації, яка є наступною їх властивістю. Будівельним матеріалом у даному процесі є хаотична невпорядкованість елементів, яка дозволяє бути необмеженим та креативним у творенні нової смислової природи складності. При цьому самоорганізація передбачає не лише виникнення принципово нових утворень, а й здатність складної системи повернутися до попереднього руслу свого розвитку, щоб у такий спосіб отримати функціональні можливості подальшого розвитку. Самоорганізація складних об'єктів пов'язані із такою їх властивістю як здатність до навчання. Складний об'єкт (система, явища) володіють властивістю накопичувати інформацію, досвід. Проте у подальшому цей накопичений багаж використовується для створення нових сенсів, досвідів, інформаційних ресурсів, пов'язаних із особливостями функціонування складного об'єкту у мінливому середовищі. Нелінійність є ще однією характерною рисою складних об'єктів. Вона передбачає відсутність лінійної (прямої) залежності між елементами (підсистемами, складовими) складного об'єкту. Її атрибутом є випадковість, завдяки якій вона створює світ іншої природи, у якому результат суми не дорівнює суми результатів (В. Буданов). Цей світ має закономірності іншого гатунку, які дозволяють враховувати складність та мінливість об'єктів, передбачають вагомні зміни в результаті малих збурень, пояснюють асиметричність та хаотичність.

Феномен складності дозволяє по іншому проаналізувати наявні проблеми, розглянувши їх у контексті ймовірності і випадковості. Відповідно складність передбачає іншу природу раціональності, яка не підлягає опису в координатах причинно-наслідкових категорій. Увага переключється з опису повторюваних та регулярних явищ на «відхилення» усіх видів, певні випадковості. Орієнтація у поясненні та дослідженні світу та його об'єктів лише в межах однобічної, позірної раціональності, яка виявляється лише у його озонішненні, викривленні «натуралізмом» та «об'єктивізмом», на думку Е. Гуссерля, висвітлює хибні уявлення та розуміння світу, а відтак кризу в осмисленні його феноменів [4, с. 93-94]. Використання складності руйнує образ само тотожного, автономного розуму, шляхом поєднання його з практиками ірраціоналізму. Ця настанова є актуальною та важливою в осмисленні реалій сучасного суспільства та людини як складних феноменів та слугує методологічним орієнтиром для їх пізнання. Вона формує нові підходи до змісту, мети та способів трансляції знань. Слід зауважити, що концепт складності не відкидає основні принципи і закономірності освітнього процесу, а радше розглядає його вузлові ідеї значно ширше і глибше, з позиції складно організованих систем, «доповнюючи» таким чином еволюцію розвитку освітнього процесу. Результати навчання, виховання і розвиток залежать від дії багатьох факторів, а тому зміна декількох чи навіть одного можуть суттєво вплинути на навчальний процес та його результати. Ілюстрацією зазначених вище думок є розгляд тілесності як активної у пізнавальному процесі. В арсеналі тілесності міститься величезний масив засобів невербальної комунікації, так би мовити «мова тіла», яка дозволяє більш повно презентувати людину та її світ. Уявлення про те, що наші ментальні процеси пов'язані з нашими тілесними діями і взаємодіють з навколишнім світом, є засадничими для визначення концептуальних ідей на рівні розум-тіло-діяльність. Пізнання активно. Це відбувається завдяки тілесній активності і залучення до пізнавального процесу всього живого організму. Основна ідея полягає в тому, що пізнання-це повністю тілесний процес безперервного сенсомоторного взаємодії між живим організмом і навколишнім його середовищем. Таким чином, завдяки тому, як наші тіла рухаються в процесі пізнання, ми можемо створити велику кількість продуктивних освітніх моделей. Методи освітньої кінезіології можуть проілюструвати реалізацію цих ідей в освітній практиці. Ця система практичних вправ була створена в другій половині двадцятого століття у США. Її авторами є дослідники й педагоги-практики Пол і Гейл Деннісон. Грунтуючись на основних принципах кінезіології, вони розробили систему простих вправ, які допомагають людині розкрити приховані можливості нашого організму. Їх програма включає в себе серію спеціальних дихальних і фізичних вправ, які спрямовані на підвищення тонуусу або розслаблення певної групи м'язів. Система спеціальних рухів і дихальних вправ дозволяє не лише запобігти або подолати наявні фізіологічні проблеми, а й активізувати нейрофізіологічні зв'язки між організмом і мозком, поліпшити координаційну і регуляторну функцію нервової системи. Тому спочатку програма використовувалася для діагностики та лікування низки захворювань шляхом активації ряду м'язів, але пізніше її ідеї, принципи і вправи були ефективно реалізовані в освітній діяльності. Враховуючи, що психічні процеси відбуваються в організмі і тілесно обумовлені, система вправ сприяє підвищенню розумової активності, синхронізує функції півкуль, сприяє кращому запам'ятовуванню нової інформації, розвиває дрібну моторику і мислення, підвищує увагу, сприяє відновленню мовних функцій, полегшує читання і письмо, сприяє розвитку інтелектуального потенціалу людини [5]. Використання цієї програми в освіті дозволяє нам виправляти проблеми, що виникають в процесі навчання, в розвитку людини і відносинах.

Освітні процеси характеризуються своєю неповторністю, непередбачуваністю, відкритістю, що у свою чергу вимагає від педагога високого професіоналізму, гнучкої системи управління і наукової організації навчального процесу та також ймовірнісно-прогностичного підходу до педагогічних результатів навчання. Йдеться, по-перше, про необхідність створення такого освітнього середовища, що забезпечуватиме, з одного боку, різноманітність освітнього ресурсу, методів як загальної програми дій, а не як конкретного способу навчальної взаємодії, з іншого – орієнтування людини на постійне творення та засвоєння світу, розвиток пошукових інтенцій, здатність самостійно приймати рішення, бути винахідливою та творчою. По-друге, акцентування уваги на самотрансформації та саморозвитку особистості. Релевантним в освітній діяльності є переосмислення знання не з позицій усталеного досвіду, а на основі критичної рефлексії. Такий підхід здатний запропонувати нове бачення й розуміння проблем, виходячи з перспектив майбутнього. Навчальний процес постійно регенерується і перетворює тих, хто до нього залучений, виходячи із майбутніх можливостей, тобто у контексті того, хто і ким може бути. Очевидно, що навчальна діяльність постає як складне середовище, яке знаходиться у русі та саморозвитку. Вона спрямовується на перспективне осмислення проблемних ситуацій (передбачає можливість вирішувати проблеми і вміння виокремлювати нові), здатність суб'єктів навчальної діяльності до самоорганізації та взаємодії, розвиток у них здібностей до перетворення у руслі життєвих стратегій і практик.

Активність людини в пошуку та здобутті нових знань має компенсуватися когнітивними та духовними практиками в освіті. У гонитві за новими знаннями, використовуючи інформаційні пристрої та комп'ютерні технології, сучасна людина не встигає їх «проживати», «переживати», тобто недостатньо використовує свій духовно-емоційний потенціал, певною мірою ігноруючи емоції здивування, захоплення,

задоволення, гніву, роздратування, розпачу тощо. Тому набуття людиною сукупності раціонально-технічних знань та умінь жодною мірою не виносить «за дужки» освітнього процесу чуттєвого, поетичного, міфічного, символічного тощо пізнання світу. Передбачається епістемологічне зрушення в освітніх практиках на користь ефектів «виробництва присутності» людини, коли не смисл, а спосіб присутності у світі постає в центрі уваги.

Завдяки своїй складності та цілісності людина здатна виявити свій потенціал та низку нереалізованих можливостей, які можуть бути релевантними у вирішенні тих проблем, з якими вона зустрічається повсякчас, у мінливому бутті сьогодення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аванесов С.С. Личность как синергетическая конституция. Философские науки. Москва: Гуманитарий, 2008. №2. С.32-46.
2. Ганаба С.О. Філософія дидактики: контексти, стратегії, практики. Суми: Університетська книга, 2014. 334с.
3. Горбунова Л. Мислення у світі плюральності: проект трансверсального розуму В. Вельша. Філософія освіти. 2012. №1-2 (7). С.90-102.
4. Гуссерль Е. Криза європейського людства і філософія. Сучасна зарубіжна філософія. Течія і напрями: хрестоматія; упоряд. В.В. Лях, В.С. Пазенок. Київ, Ваклер, 1996. С.62-94.
5. Деннісон, Г. і Деннісон, П. Тренажерний зал мозку . Учительське видання. США, Edu-Kinesthetics, 2010. 88с.
6. Кочубей Н. В. Відкритість як концепт сучасного наукового дискурсу. Філософські науки: традиції та інновації. 2011. №1(3). С.11-18.
7. Морен Э. Образование в будущем: семь неотложных задач. Синергетическая парадигма. Синергетика образования. Москва: Прогресс-Традиция, 2007. С.24-96.

УДК 159.928.22:82.09

Гандзілевська Галина Борисівна,

*доктор психологічних наук, професор, професор
кафедри психології та педагогіки,
Національний університет «Острозька академія»*

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6137-8344>

Ратінська Олена Миколаївна,

*викладач та аспірант кафедри психології та педагогіки,
Національний університет «Острозька академія»*

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3005-3328>

Тимошук Єлизавета Анатоліївна,

*викладач та аспірант кафедри психології та педагогіки,
Національний університет «Острозька академія»*

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0619-6724>

ПСИХОЛОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ДИТЯЧОЇ ОБДАРОВАНОСТІ В МЕТАФОРИЧНИХ НАРАТИВАХ ОСТРОЗЬКИХ ПИСЬМЕННИКІВ-ЕМІГРАНТІВ КРИЗЬ ПРИЗМУ ПСИХОЛОГІЧНОГО ІМУНІТЕТУ ТА САМОРЕГУЛЯЦІЇ

Анотація. Стаття присвячена дослідженню проблеми формування дитячої обдарованості. Задля пошуку засобів психолого-педагогічного супроводу дитячої обдарованості здійснено психологічний аналіз метафоричних наративів острозьких письменників-емігрантів у вимірі розвитку їхнього творчого потенціалу крізь призму формування саморегуляції та психологічного імунітету до деструктивних впливів оточуючого світу. Обґрунтовано, що для формування творчої обдарованості важливу роль відіграє навколишнє середовище та підтримка значущих дорослих у прийнятті своєї автентичності, турботі про себе, активуванні пізнавальної потреби, читанні художньої літератури, слідуванні своєму дослідницькому інтересу. Відданість своєму покликанню та духовно-моральним цінностям виокремлено умовами її збереження. Наративний аналіз творів острозьких письменників-емігрантів дозволив не лише пізнати життєвий досвід авторів, а й їхню філософію життя, яка сприяла пристосуванню до труднощів та подоланню складних життєвих ситуацій.

Ключові слова: дитяча обдарованість, метафоричні наративи, психологічний імунітет, саморегуляція, острозькі письменники-емігранти

Abstract. The article is devoted to the study of the problem of forming the talents of children. In order to find means of psychological and pedagogical support of children's talents, a psychological analysis of narratives of Ostroh emigrant writers in measuring the development of their creative potential through the prism of self-regulation and the formation of psychological immunity to destructive influences. The role of environmental values, the importance of supporting important adults in your accepted authenticity, self-preservation, activation of cognitive needs, reading fiction, its study, research interest in the formation of creative talent, devotion to vocation and spiritual and moral conditions of creativity. Narrative analysis of the works of Ostroh emigrant writers allowed not only to know the life experience of the authors, but also their philosophy of life, which helped to adapt to difficulties and overcome difficult life situations.

Key words: children's talent, metaphorical narratives, psychological immunity, self-regulation, Ostroh emigrant writers.

Постановка проблеми. У відповідності до стандарту вищої освіти за спеціальністю 013 Початкова освіта для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти (Наказ МОН №357 від 23.03.2021) та затвердженого професійного стандарту за професіями «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти», «Вчитель закладу загальної середньої освіти», «Вчитель з початкової освіти (з дипломом молодшого спеціаліста)», Наказ Мінекономіки № 2736 від 23.12.2020 року, підсилюється актуальність дослідження питань, пов'язаних із формуванням у майбутніх вчителів умінь забезпечувати сприятливі умови для кожного учня, залежно від його індивідуальних потреб, можливостей, здібностей та інтересів. У зв'язку з цим особливої уваги потребує дослідження дидактичного інструменту задля реалізації трудової функції вчителя, що передбачає участь в організації безпечного та здорового освітнього середовища.

Аналіз останніх досліджень з проблеми. У своїх попередніх дослідженнях (Гандзілевська, 2012 [8]) ми підтримали думку таких науковців, як Д.Богоявленська, Ю.Гільбух, Н. Лейтес, В. Панов, О. Кульчицька, О. Савенков та інших, які розмежували поняття «обдарована дитина» і «дитяча обдарованість», де останнє охарактеризовано, як аналог «потенціалу особистості», що характерний для кожної дитини (О. Савенков). Послугуючись працями М. Янковчук, де авторка вивчає термін «альтодональність» (від. лат. «altus» – високий, «donus» – дар) не як даність, а як можливість до дії, до самоздійснення, до самореалізації, у своїх попередніх дослідженнях засобом стимулювання цього процесу нами було запропоновано метод психодрами [8]. Зважаючи на основну проблему обдарованих дітей, а саме соціальну непристосованість [1] у цій статті зосереджуємо увагу на можливостях літературних творів українських письменників-емігрантів у вимірі дидактичного ресурсу для психолого-педагогічному супроводу дитячої обдарованості. Наративний аналіз творів письменників-емігрантів, який містять інформацію про їхнє творче становлення в умовах пристосування до складних життєвих ситуацій, дозволить знайти відповіді на означені відкриті питання крізь призму й викликів сучасної COVIDної доби. У такому контексті слід відмітити окрему групу письменників-емігрантів, які походили з міста Острога – Волинських Афін, або мали покликання навчатись в цьому місті чи викладати в Острозькій Академії (І. Вишенський, А. Павлюк, О. Лятуринська, І. Огієнка, О. Стефанович, С.Луцкова та ін.). У своїх спогадах «Від Находки до Чернівців: враження від подорожі» українська письменниця Леся Богуславець, описуючи Острог, зосереджує увагу й на Острозькій Академії: «Це тут була перша вища школа на Україні – Острозька академія... Тут Острозька Біблія, [...] буквар Федорова, перше видання «Енеїди» Котляревського...» [3, с. 176]. Це дає підстави досліджувати Острог, як місто певної інтелектуальної унікальності, осередку духовності. А тому аналізуючи символічний ряд творів острозьких письменників-емігрантів можна не лише пізнати життєвий досвід авторів, а і певну філософію життя, що важливо для розвитку дитячої обдарованості. Попередній аналіз творчого шляху цих письменників та їхніх наративів, здійснений задля виокремлення ресурсів їхньої акмеологізації, дозволив охарактеризувати Острозьку Академію – як акмеологічний простір, що сприяв формуванню смисложиттєвих орієнтирів письменників, їхньої незламної життєвої позиції. Основними акмересурсами письменників було виокремлено установку на життя, прийняття своєї автентичності та відданість духовно-моральним цінностям (Пасічник, Гандзілевська, 2017 [20]; Гандзілевська, 2018 [7]). **Мету** цього дослідження спрямовуємо на здійснення наративного аналізу творів острозьких-письменників емігрантів у вимірі формування їхньої саморегуляції та психологічного імунітету до деструктивних впливів оточуючого світу крізь призму розвитку та збереження творчої обдарованості.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для реалізації мети дослідження був застосований метод наративного аналізу твору, що включав детальний опис життєвого простору героїв та психологічне декодування кожного з них задля розуміння цілісної особистості автора та стратегії взаємодії героя і середовища. За основу наративного аналізу було обрано метод інтерпретації текстів ТАТ (Murphy, 1938), доповнений сучасними вітчизняними дослідницями О. Духніч [9] та М. Великодною [5].

У ключі означеної мети цінними є праці І. Вишенського (1545–50рр. – після 1620 р.), активна діяльність якого пов'язана з острозьким культурно-освітнім осередком. Виокремлені нами основні базові дієслова (предикати) глави дев'ятої його «Книжки»: *шукати, бажати і знаходити* [6, с. 111] характеризують і його поведінкові стратегії, які дозволили йому зреалізувати своє покликання [7], а отже можуть бути корисними й для розвитку творчої обдарованості й збереження її в дорослому віці. Долати життєві труднощі письменнику допомагають духовно-моральні чесноти, які виокремлюємо й у творчому спадку І.Огієнка (*Я зрю духовними очима й на кожнім кроці чуда бачу* [17, с. 51]). Організаторські здібності, мудрість керівника та гордість за свій народ (*Й не втратив чести люд у горі, / Й цвіла надія до свободи!...*) [17, с.11], незламна життєва позиція (*вони Стіна та Незрушима* [17, с. 51].) допомогли відомому українському ученому, політичному, громадському і церковному діячеві митрополиту Іларіону (І. Огієнко), який у 1903 році екстерном склав іспити в Острозькій класичній гімназії, орієнтуватись у непростих ситуаціях (*душею ясно чую*) [17, с. 51] та протистояти життєвим труднощам [7].

Доповнюють вище зазначене результати психологічного аналізу поезії «Батькам» [19] А. Павлюка (А. Явір, А. Ярчук), який народився 21 грудня 1899 р. в Гошанському районі (за окремими даними – в Острозі) та закінчив Острозьку гімназію. Базовим ресурсом письменника виокремлюємо безумовну любов мами та психологічну стійкість батька (*мамин фартух, слово батька, як дуб*), а також активність у дослідженні світу (*дитинча всесвіт сіпало*). Припис батьків (*жадання і міць неси у світи*) формує ресурсну сценарну установку поета, яка зорієнтовує на реалізацію свого покликання та розвиток психологічного імунітету письменника до випробувань життя (*війни і горя суворе виття*) [7].

Важливе значення задля досягнення мети дослідження мав психологічний аналіз життєвого й творчого шляху української письменниці, скульптора, графіка, писанкарки О. Лятуринської. Згідно до праць Т. Титаренко [18, с. 315], творчий шлях починається з перших життєвих вражень, які виявляють інтереси, уподобання дитини. Так, відзначаємо, що рідному краю письменниця присвятить низку віршів, серед яких і «Хутір Ліс». Така увага і захоплення може свідчити про вагоме значення краси рідної землі задля розвитку творчої обдарованості О.Лятуринської. Відомо, що вся родина захоплювалася та пишалася художніми здобутками авторки, що дає підстави виділити підтримуючу установку майбутньої мисткині: «Твори». Ще одним ресурсом у цьому процесі мала установка «Пізнавай», адже батько О. Лятуринської прагнув дати дітям належну освіту [7]. Слід відзначити, що навчаючись в Острозі, в жіночій гімназії графині Блудової, майбутня письменниця захопилася діячами Острозької академії, що й підтверджує її поезія. Атмосфера історичного міста («архіви», портрети «князів острозьких», «вид гордих воевод, князів, вельможі», «рукописи», «Біблія», «листи науки», «зжовклий аркуш», «Костянтин, Никифор та Лукаріс») [16], пізнання та збереження історичної спадщини (*древніх чар* [16]), підкреслює вагому роль середовища, в якому формується ідентичність особистості та активування пізнавальної потреби. Окрім того, важливе значення має і художня література, якою захоплюється дитина. Так, збірка О. Олеся «З журбою радість обнялась», яку для О. Лятуринської подарував викладач гімназії, професор української мови та літератури В. Гнажевський, вплинула на її рішення перейти у Кременецьку українську гімназію ім. Івана Стешенка [7]. За спогадами самої письменниці, вона мала щасливе дитинство. Саме це мало значення у формуванні її психологічного імунітету, що й підтверджує аналіз її новели «Мамурка» [7]. «Не здаватись», «Боротись», «Жити» – основні ресурси героїні твору, а отже й авторки («живуча, мов кітка»). Підтримка та приписи мами героїні («Від свого хвостика не втечеш» [15, с. 456]) мала значення у збереженні обдарованості письменниці, її покликання. І Мамурці вдається досягнути «того, на що ніхто не наважувався» [15, с. 457], виживати навіть тоді, коли «коти гинули в полі від голоду й холоду або дичавили по лісах» [15, с. 458]. Так, атмосфера, в якій зростала О. Лятуринська, відчуття любові і підтримки значимих дорослих («Домовик вартує щастя дому» [15, с. 460]) мали значення у формуванні ціннісних орієнтирів письменниці, прийняття своєї автентичності та відданість своєму покликанню (*Від свого хвостика не втечеш*).

Збереження родинних цінностей та приємні спогади дитинства є наскрізним лейтмотивом і поетичного твору О. Лятуринської «Філігран» [14, с.52]. Ностальгічні мотиви цієї поезії передають смуток та водночас вдячність головної героїні своєму минулому, важливу роль у якому відіграла її бабуся. Портрет цієї рідної людини, виконуючи функції тригера, «повертає» героїню твору у безтурботне дитинство («*опиняюсь я в давно забутому столітті*»). Усвідомлення героїні своєї схожості із прабабусею, дозволяє прийняти їй ті цінності, яких потребувала на момент зустрічі зі своїми приємними спогадами («*Чи не дістала я аграфу й кров у спадок? Богам не прирекла я жарної офіри? Я женьчуг Ярославни виїму із шуфляди й мій подив до перлин й узороччя щирий*»). Саме це дозволило їй почерпнути сили та рухатись далі по життю («*І знову мимохідь живу життям прадавнім і радість, і печаль, як день і ніч колує*»). Ймовірно, що інтеграція сучасного і минулого у такому контексті презентує орієнтири і самої письменниці, зокрема роль сімейних та родинних цінностей у формуванні ресурсного потенціалу її життєвого сценарію, а також важливість трепетних спогадів про її дитячі роки, які стали джерелом натхнення для її творчості.

Про важливу роль збереження родових, сімейних цінностей, знання принципів філософії життя та поглядів на своє призначення підтверджує й аналіз матеріалів генеалогії видатного українського поета-

емігранта ХХ століття О. Стефановича, вихідця з давнього священницького роду на Волині (місцем народження прийнято вважати с. Милятин Острозького району) [7]. Відмічаємо перевагу церковно-громадських діячів у його родовому сценарію. Ймовірно, що це мало значення у формування певної філософії життя О. Стефановича, яку прослідковуємо у його творчості. Так, відповідно до результатів нарративного аналізу таких його творів, як «Просто. Не йти праворуч» [21, с.28], «Ольжич» [21, с.37], «Івасик-Орлик» [24, с.] спостерігаємо, що у героїв переважає активна стратегія поведінки, ресурсом чого є сила духу. Перевага вживання дієслів, зокрема спонукальної форми («*полізь-но та побач*») у поезії «Івасик-Орлик» [24, с.], свідчить про стимулюванні та підтримки пізнавальної потреби дорослих у її задоволенні. Саногенна установки на життя («*Чорно кругом чи біло не зупиняти рух. Може зламатись тіло. Але ніколи – дух*» [21, с.28]). мотивує героя йти до поставленої цілі («*Поруч хай вітер буде, а в даліні – мета*» [21, с.28]), не зупиняючись. Рішення бути вірним своїм духовно-моральним цінностям («*Ту заповідь, що кликала все д'горі: Одвага. Непохитність. Чистота*») формує патріотично зорієнтовану життєву позицію героя («*Великий, староруський ще Господь провадив українську його лодь*» [21, с.28]) та дозволяє зберегти відданість своєму покликанню («чистоті душі»). Паралелі життєвого сценарію поета та його героїв підтверджують, що життєву енергію для письменника забезпечило прийняття та «зрощування» своєї духовної ідентичності. Окрім того, здатність героїв його поезії звернутись за підтримкою, може свідчити й про сформованість адаптаційних ресурсів самого письменника, а отже і його психологічному імунітету, що й засвідчуємо дослідженнями цього феномену С. Васьківською [4].

Із сучасних острозьких письменників-емігрантів виділяємо постать Світлани Луцкової, яка є членом Спілки журналістів України та літературного об'єднання «Радосинь», членом Спілки журналістів України, членом Національної спілки письменників України (НСПУ), лауреатом міжнародних премій ім. М. Дубова. авторкою збірки поезій «Дивне коло» (1999 р), «Ex libris квітня» (2017). Народилась поетеса на Острожчині, довгий час працювала керівником прес-центру та редактором студентської газети в Острозькій академії, а з 2000 року проживає в Італії. У попередніх своїх працях нами було проаналізовано її поему «Плач за рожевою птахою» та казку «Горобенятко вісімка» (Гандзілевська, 2018 [7]). У цьому дослідженні сконцентровано увагу на віршах поетеси, написаних для дітей [13]. Так, згідно до результатів нарративного аналізу віршів для дітей Світлани Луцкової відмічаємо перевагу інтенції до саморозвитку, соціалізації, радості буття та спілкування. Використання авторкою зменшувальних словесних форм: «поросятко», «носик», «казочка», «штапенята», «зайчєня», «кіцюня» може свідчити як про позитивне ставлення поетеси до героїв віршів, так і врахування вікових особливостей дітей дошкільного й молодшого шкільного віку. Наприклад, Поросятко Хруня – творчий, допитливий, «казочку писав, навігадував чимало», а такі негативні персонажі, як Удав чи «вреднюча Жабка», виглядають досить привабливими та не агресивними. У передмові до збірки С.Луцкової «Ex libris квітня» вітчизняний науковець, поет Ігор Павлюк, аналізуючи один із текстів збірки «Дівчинка пише вірші», відзначає, що «вірші у жінці пише ота збережена нею в собі дівчинка», що й підтверджує тезу: «... кожен поет описує свої первісні враження від цього світу, які склалися в нього у його дитинстві – десь до п'ятирічного віку»... [12, с.5]. Так, поезія для дітей Світлани Луцкової демонструє всемогутність дитинства та роль батьків у підтримці дитячих бажань та формування віри в допомогу інших, що відповідно до праць О. Штепи, має значення для гармонійного, збалансованого розвитку [22]. Згідно до досліджень Е.Еріксона у формуванні базової довіри до світу ключову роль виконує мати. У випадку позитивних стосунків, «дитина почуває, що світ загалом місце затишне, а люди – істоти чуйні» [23]. Так, одна із героїнь дитячих віршів поетеси – Липка – дуже хоче меду, і бджілка, як образ підтримуючої, турботливої мами дає мед, задовільняючи її потреби. Окрім того, у своїх інтерв'ю авторка досить часто відзначає і вплив навколишнього середовища, зокрема просторів Волинського краю, на розвиток її творчої обдарованості та позитивного світобачення: «Я виросла серед книжок та сільської природи, тому й не дивно, що вигадувати казки, римувати почала рано. Усе це робила граючись і залюбки» [11]. Позитивне світосприйняття допомагало авторці концентруватися на почутті щастя, ніжності, безтурботності, що й демонструють її вірші для дітей. Разом з тим, у віршах чітко прослідковується і бажання постійного саморозвитку на самовдосконалення, що є важливим й для розвитку дитячої обдарованості. Так, Зайчєня – один із героїв її поезії, вчиться краще говорити («Намагається малюк вимовляти прикрий звук»), Допитливий Вовчик має роздуми про інші світи в небі («Позирав на місяць, рахував зірки... А чи там, у небі, є також вовки?») та ін. Слід відзначити й вірші, де діти вчать зустрічатись із своїми страхами та знаходити спосіб їх долати («Засміялася Кватруся:- Більше жабок не боюся!»). Наприклад, у вірші «Скільки буде ква і ква», можна простежити, як саме авторка учить дівчинки не боятись жабенят. Поетеса використовує один з психологічних прийомів роботи зі страхами – «ідентифікація з предметом страху». Суть цієї техніки полягає в тому, що, чим більше ми дізнаємося про предмет нашого страху, чим більше він стає схожим на нас, тим менше ми його боїмося. Такий досвід перемоги дозволяє дитині відчути свою силу змінювати ситуацію та творчо до неї пристосовуватись («Як ведмедя врятувати? Костик вмить зметикував – Козубок намалював»; Павлик-Равлик «Вміє те, вміє все...Навіть хатку сам несе!»). Як уже було відзначено раніше, тотальною проблемою обдарованих є

складнощі у соціальній адаптації, зокрема небажанні коритися суспільним нормам, авторитетам, проблеми з входженням у нове соціальне середовище, і як результат – дезадаптація в соціальному довіллі та втрата орієнтирів життєдіяльності [10]. А тому обдарованість може проявлятися як благополучний розвиток дитини в усіх сферах життєдіяльності, так і як проблема дитини та її оточення [2]. На прикладі віршів Світлани Луцкової очевидно, що позитивні взаємовідносини у ранньому дитинстві, чутливість матері, формує позитивне ставлення дитини до світу, що у перспективі сприяє вирішенню означених проблем, а отже й подоланню психологічних бар'єрів розвитку обдарованості. Слід відмітити ще одну особливість дітей дошкільного та молодшого шкільного віку, яка пов'язана з тим, що від сильного захоплення від гри чи спілкування, певною ідеєю, дітям важко зупинитися. Це може бути пов'язано із процесами слабко розвиненої саморегуляції. Так, один із героїв віршів Світлани Луцкової Вовчик починає цікавитися, чи «є ще хтось у всесвіті окрім нас». Його інтерес на стільки великий, що він навіть погано спить, а це схоже на тривогу, змішану із зацікавленістю. А тому, презентуючи вірш «Допитливий вовчик», вихователь/учитель на прикладі цього героя може вчити дітей формувати баланс між зацікавленістю та турботою про себе, розвивати вміння знімати надмірну тривожність. Таким чином, однією з умов формування рефлексивності, саногенного (позитивного, оздоровчого) мислення та вміння керувати своїми емоціями, як складових психологічного імунітету обдарованої дитини, є її позитивний досвід у ранньому дитинстві, який формує базову довіру до світу, а також такі ресурси психологічної стійкості, як оптимізм, віра в добро, прагнення саморозвитку та самовдосконалення, пізнавальну активність, що і спостерігаємо у творчості письменниці.

Отже, враховуючи те, що розвивальне середовище та підтримка дорослих, їхня позитивна оцінка творчих починань дітей, є важливими психолого-педагогічними умовами життєтворчості дитини [1], психологічний аналіз метафоричних наративів острозьких письменників-емігрантів був сконцентрований на виокремленні тих структурних одиниць тексту, які б підтверджували означені умови та розширювали їхній діапазон. Аналіз опису життєвого простору героїв творів письменників, стратегій взаємодії героя і середовища, психологічне декодування кожного з них задля розуміння цілісної особистості автора дозволив виокремити атмосферу історичного міста, підтримку значимих дорослих у прийнятті дитини своєї автентичності, турботі про себе, активуванні пізнавальної потреби, читанні художньої літератури, слідуванні за дослідницьким інтересом – провідними умовами формування творчої обдарованості, а духовно-моральні цінності, відданість своєму покликанню – умовами її збереження. Сформований психологічний імунітет та розвиток саморегуляції ефективно сприяв для письменників у пристосуванні до змінених обставин та відповідно труднощів, пов'язаних з цим процесом. Таким чином, вище представлені результати наративного аналізу текстів острозьких письменників емігрантів може збагатити психолого-педагогічну практику новим досвідом та стати засобом підтримки у супроводі розвитку та збереження обдарованості.

Перспективу подальших розвідок вбачаємо у вивченні ролі освітнього середовища для розвитку та збереження дитячої обдарованості на прикладі психологічного аналізу життєвих сценаріїв українських письменників-емігрантів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Біла І. М. Психологія дитячої творчості. К. : Фенікс, 2014. 137с.
2. Бітянова М. Психолог у школі: зміст діяльності й технології .К.: Главник, 2007. 160 с
3. Богуславець Л. Від Находки до Чернівців : враження від подорожі. Мельбурн : БАЙДА, 1988. 190 с.
4. Васьківська С. Психологічний імунітет як показник адаптаційних ресурсів особистості. Гуманітарний вісник Державного вищого навчального закладу «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди». Педагогіка. Психологія. Філософія : Збірник наукових праць / М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Переяслав-Хмельн. держ. пед. унт ім. Г. Сковороди. Переяслав-Хмельницький, 2012. Вип. 25. С. 241-246
5. Великодна М. Мати і сексуальність: психоаналіз української народної казки про Івасика-Телесика. Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія: Психологічні науки. Вип. 128. 2015. С. 33-36.
6. Вишенський Іван Твори [Текст]; переклад з книжної української мови Валерія Шевчука. К., 1986. 247 с.
7. Гандзілевська Г. Б. (2018). Життєві сценарії українських емігрантів (психолого-акмеологічний дискурс) : монографія. Острог : Вид-во Національного університету «Острозька академія»
8. Гандзілевська Г. Б. Застосування психодраматичних прийомів для оптимізації дитячої обдарованості. Наукові записки. Серія «Психологія і педагогіка». Острог: Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2012. Вип.19. С. 63–67.
9. Духніч О. Е. Етнокультурні чинники наративного самоконституювання та взаємодії ідентифікації слов'ян та кримських татар автореф. дис. ... канд. психол. наук: 19.00.05. Ін-т соц. та політ. психології АПН України. К., 2009. 20 с.

10.Завгородня Н.М. Педагогічні умови соціалізації обдарованих учнів у навчально-виховному середовищі загальноосвітнього навчального закладу: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.05 «Соціальна педагогіка». К., 2006. 20 с. Режим доступу: <http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/123456789/1679/3/Zavhorodnya.pdf>]

11.Луцкова С. «Поезія розвиває почуття і тримає їх у тонусі» <https://zhislovo.rv.ua/33-news/607-svitlana-lutskova-poeziia-rozvyvaie-pochuttia-i-trymaie-ikh-u-tonusi>

12.Луцкова С. Ех libris квітня. Тернопіль:Навчальна книга.Богдан, 2016.104 с.

13.Луцкова С. Поетичні майстерні. URL: <http://maysterni.com/user.php?id=3146&t=1&sf=1>

14.Лятуринська О.М. Гляньте у правічне батькове лице! Твори.Рівне, 2010. 68 с.

15.Лятуринська О. Зібрані твори. Торонто: Видання Організації Українок Канади, 1983. 813 с

16.Лятуринська О. З Острозького архіву : Вірш. Волинські дзвони : краєзн. альм. 1995. Вип. 1. С. 53–54.

17.Митрополит Іларіон (Огієнко І.) Твою тільки луку ці руки косили. Твори [упорядкування Інни Нагорної]. Рівне, 2013. 64с.

18.Основи психології : підручник для студ. вищих навч. закл. Вид. 6, стер. / за заг. ред. О. В. Киричук, В. А. Роменець. Київ : Либідь, 2006. 632 с.

19.Павлюк А. Життя [наклад Петра Гладуна] Прага,1925. С.21

20.Пасічник І. Д., Гандзілевська Г. Б. Психологічні особливості формування життєвих сценаріїв острозьких письменників-емігрантів. Вісник Національного університету оборони України: зб. наук. праць. Київ: НУОУ, 2017. Вип. 1 (48). С. 165–172.

21.Стефанович О. Возлюби її до крови. Рівне, «Азалія», 2003.140с.

22.Штепа, О.С. Психологічна ресурсність як критерій індивідуального здоров'я. Проблеми сучасної психології. Вип. 32, 2016. С. 571-585.

23.Elkind, D., 1970. Erik Erikson's Eight Ages of Man. The New York Times Magazine, april 5 1970 p.7

Гніда Т. Б.,

*к. пед.н., ст.науковий співробітник
лабораторії прикладної психології освіти
УНМЦППіСР НАПНУ
tatjanagnedaja@gmail.com*

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1046-009X>

ВЗАЄМИНИ ТА КОМУНІКАЦІЯ В РОДИНІ ЯК ОСНОВА ДЛЯ РОЗВИТКУ ОБДАРОВАНИХ ДИТИНИ

Анотація. У статті розглянуто відмінності понять дитячо-батьківські стосунки, ставлення, установки, поведінка та позиція батьків. Проаналізовано відмінність стосунків залежно від типів сімей та особливості комунікації за часів пандемії COVID-19.

Ключові слова: родинне виховання, дитячо-батьківські стосунки, батьківське ставлення, батьківська позиція, батьківська поведінка, батьківські установки, комунікація у часи пандемії COVID-19.

Annotation. The article considers the differences between the concepts of child-parent relations, attitudes, behavior and position of parents. The difference of relations depending on the types of families and features of communication during a pandemic COVID-19 is analyzed.

Key words: family upbringing, child-parent relations, parental attitude, parental position, parental behavior, parental attitudes, communication during a pandemic COVID-19.

Природа людських стосунків різноманітна й кожна дитина вчиться відрізняти види міжособистісних стосунків і вірно поводитись відповідно до вимог ситуації та мети взаємодії. Саме у родині закладаються основи тих стосунків, у яких дитина може вільно проявляти себе, бути щирою, відповідати за якість побудови стосунків. Саме ці якості і стануть основою для розвитку її обдарувань.

Родинне виховання залишається головним природним середовищем для гармонійного розвитку, соціалізації та виховання обдарованої дитини. Батьки організують її життєдіяльність, створюють необхідні умови для цілісного розвитку, становлення особистості, входження в соціум, адаптації у ньому. Саме батьки часто є першими свідками обдарувань своєї дитини.

Відкриття обдарованості власної дитини може народжувати протилежні реакції у самих батьків, від чого і буде залежати їх ставлення та побудова стосунків з дитиною. Радісне прийняття та готовність вирішувати пов'язані з цим проблеми породжує стратегію здорового самосприйняття обдарованої дитини. Іншою реакцією може стати неготовність до відповідального батьківства такої дитини, відсторонення або

експлуатація сильних якостей власної дитини. У такому випадку уявлення дитини про саму себе значно деформується.

Дитина з різним видом обдарувань може народитися у будь-якій родині, а ось чи стане вона обдарованою та успішною у майбутньому буде залежати від багатьох факторів, один з яких ми розглянемо у даній статті, а саме стосунки у родині.

Розглянемо детально варіанти стосунків у родині. Доцільно диференціювати поняття «дитячо-батьківські стосунки», «батьківське ставлення», «батьківська позиція», «батьківська поведінка», «батьківські установки» та «батьківська комунікація», які часто виступають як синоніми. Дитячо-батьківські стосунки є основоположними у сучасній сім'ї та є важливою умовою соціальної підготовки обдарованої дитини.

Отже, дитячо-батьківські стосунки – це система установок, орієнтацій, очікувань вертикального спрямування знизу вгору (діада «дитина – дорослий») та зверху вниз (діада «батьки – дитина»), які визначаються спільною діяльністю членів сім'ї та спілкуванням між ними (за визначенням Н. Іванової) [2]. Специфіка дитячо-батьківських стосунків полягає в тому, що вони двосторонні, їх продуктом є сформована особистість дитини, вони залежать від трьох факторів, таких як батьки, дитина та культурно-історичний контекст стосунків.

На відміну від стосунків, батьківське ставлення – це визначена спрямованість дорослого, що дає змогу описувати широкий спектр стосунків, в основі яких лежить свідомо чи несвідомо оцінка дитини, що виражається у способах і формах взаємодії з нею (за визначенням А. Співаковської) [2]. Батьківське ставлення до дитини складається з трьох компонентів: а) емоційний компонент включає почуття батьків до дитини, та емоції, що відображають оцінку ними своєї батьківської позиції; б) когнітивний компонент визначає знання, уявлення батьків про свою дитину та про себе як про носія соціальної ролі батька; в) поведінковий компонент реалізує спосіб ставлення до дитини.

Батьківська позиція розглядається як реальна спрямованість виховної діяльності батьків, що виникає під впливом мотивів виховання. Оптимальна батьківська позиція включає адекватність (прийняття особливостей дитини), динамічність (здатність і бажання змінювати форми та способи взаємодії з дітьми), прогностичність (здатність батьків передбачати подальший розвиток своєї дитини та побудову взаємодії з нею) [4].

Під батьківською поведінкою розуміється взаємодія і спілкування дорослих із дитиною, які спрямовані на здійснення ними рольових функцій, опосередковані уявленнями про те, якими мають бути батьки, а також їх досвідом спілкування з власними батьками і знанням про свою дитину.

Термін батьківські установки включає особистісні цінності, сприйняття батьками дитини, уявлення й очікування, пов'язані з її розвитком, оцінку того, що дитина може або не може робити, знання про процеси її когнітивного та соціального розвитку, про роль батьків у її житті, про мету її навчання, про бажані способи її дисциплінування. Окрім того, установки можуть забезпечувати батьків засобами для захисту їх власної самооцінки, створюючи стандарти, відповідно до яких оцінюється виконання їх ролі та встановлюються обмеження для різних аспектів батьківської відповідальності. Установки батьків складаються з трьох компонентів: а) оцінка батьками дитини або ситуації виховання, б) система знань чи достовірних уявлень про побудову стратегії і тактики виховання дитини, в) наміри поводитися певним чином стосовно дитини, які проявляються в конкретній практиці виховання [1].

Важливою умовою аналізу дитячо-батьківських стосунків у сім'ях, які виховують обдарованих дітей, є розгляд структурного підходу до стосунків у родині в залежності від типу сім'ї.

Традиційна сім'я, на думку М. Арутюнян, виховує повагу до авторитету старших, педагогічні впливи здійснюються зверху вниз, основною вимогою є підпорядкування, підсумком соціалізації обдарованої дитини в такій сім'ї є вміння легко адаптуватися до вертикально-організаційної суспільної структури. Діти з таких сімей легко засвоюють традиційні норми, але відчують труднощі у формуванні власних родин, вони неініціативні, негнучкі в спілкуванні.

У дитиноцентричній родині стосунки між батьками і дітьми спрямовані на забезпечення щастя останніх. Сім'я існує лише для дитини, вплив здійснюється, як правило, від дитини до батьків, існує симбіоз дитини та дорослого. У результаті таких стосунків дитина має високу самооцінку та конфлікти із соціальним оточенням за межами сім'ї.

Для демократичної сім'ї характерні прийняття, взаємодовіра, автономність кожного, а виховний вплив відбувається у вигляді діалогу на рівних позиціях батьків і дітей. У сімейному житті завжди враховуються спільні інтереси, причому чим старше дитина, тим більше її інтереси враховуються. Підсумком такого виховання є засвоєння дитиною демократичних цінностей, гармонізація її уявлень про права та обов'язки, свободи та відповідальності, розвиток дитячої активності, самостійності, доброзичливості, адаптивності, впевненості в собі та емоційної стійкості, водночас у цих дітей може бути відсутньою навичка підпорядкуватися соціальним вимогам. Вони погано адаптуються у середовищі, побудованому за «вертикальним» принципом (тобто практично у всіх соціальних інститутах) [5].

Отже, тип родинних стосунків, формує різні особистісні якості та поведінкові сценарії дитини, які у майбутньому або стануть успішною платформою для розвитку її обдарувань, або забезпечать умови неможливості їх прояву. Є уявлення, що в інтелігентних сім'ях частіше виростають обдаровані діти, і справа тут зовсім не в особливих генах геніальності, а справа в сімейній атмосфері, в системі сімейних цінностей, у типі родинних стосунків.

Побудова стосунків обдарованої дитини з оточуючим світом та собою розпочинається саме зі стосунків у родині. Стосунки у родині вважаються близькими оскільки родичі та близькі, чоловік/дружина, батьки/діти пов'язані один з одним спільним проживанням на загальній території та повним зануренням у відносини. Якщо стосунки з негативним ставленням (психологічне насильство, ігнорування, байдужість, зневага) то якість життя дитини та її психічне здоров'я буде почуватися відповідно. У разі позитивного ставлення (приймаючого та підтримуючого середовища) самооцінка буде підвищуватися, дитина буде себе відчувати комфортно. У родині дитина має максимальний ступінь саморозкриття та відвертості, готовність ділитися своїми думками, почуттями. Саме такі відносини з батьками формують рівень довіри до інших, потім до себе і стають платформою відкритих та відвертих стосунків обдарованої дитини із самою собою [3].

Розглянемо більш детально з якими труднощами у родинних стосунках можуть зіткнутися батьки обдарованої дитини.

По-перше, в таких дітях часто бачать лінивих, впертих, аномальних дітей. Незвичайний розвиток дитини не помічають батьки, у яких не вистачає знань з даної теми, нерідко «упускають» обдаровану дитину, у тих сім'ях, де її нема з ким порівнювати. По-друге, батьки не визнають свою дитину обдарованою, «заплющуючи очі» на особливі здібності своїх дітей, батьки впливають на взаємини дитини з іншими дітьми. Дитині доводиться самостійно розбиратися у складних ситуаціях. Почуття провини, неприйняття себе, бажання «бути як усі» можуть утруднювати чи навіть нівечити розвиток особистості дитини.

Третій варіант батьківського ставлення – батьки можуть відчувати провину через невідповідне виконання своїх обов'язків стосовно обдарованої дитини, наприклад, через соціально-економічний статус сім'ї, оскільки розвиток дітей, їх навчання коштує фінансових затрат. Провину можуть відчувати і самі діти, через що змушені приховувати свої здібності [7].

Наступний варіант батьківського ставлення – батьки схильні помічати обдарованість там, де її немає, особливо, коли вони самі талановиті в якій-небудь сфері. Тиск батьківських очікувань стає надмірним тягарем для дитини. І для збереження стосунків з батьками дитина починає розуміти, що в ній особливо цінують батьки та може розвиватись однобічно, прагнучи заслужити максимум батьківської уваги.

Гіпертрофована увага до однієї здібності дитини впливає й на її самосприйняття, на формування Я-концепції. Наслідком такого ставлення батьків може стати невротичне бажання завжди бути першим або агресивність та ворожість дітей через невідповідність батьківським амбіціям. Варіантом рішення такої труднощі стане усвідомлення дитиною своєї унікальності, цілісності та унікальності іншої людини, що допоможе перемагати так, щоб й інші вигравали.

Варто зазначити, що істотною проблемою у розвитку обдарованих дітей є непропорціональність у розвитку. Видатні здібності в одній сфері співвідносяться із посередніми чи нижчими за норму і іншій. Батькам варто розуміти такі особливості й вимагати від дитини відповідно до її зони найближчого розвитку. Якщо ж очікування батьків надто високі, то дитина відчуває тривогу, невротичні переживання через ситуацію фрустрації. Оскільки здібності розвиваються в процесі певної діяльності, на їх формування впливають розуміння батьками суті відповідних здібностей, бажання побачити їх прояви і надати необхідну допомогу своїй дитині, заохочувати досягнення, формувати впевненість у своїх силах та можливостях [6].

Заохочення дітей до розвитку їх обдарувань проходить через запам'ятовування фактів, подій та назв, що розвиває пам'ять, або шляхом розвитку мислення, що на нашу думку є більш результативним. Для цього батьки можуть використовувати прямі та непрямі виховні стратегії. До прямих відносять розвиваючі ігри, вправи для дітей. Батьки вважають, що вивчати та розвивати дитину повинні кваліфіковані фахівці. Непрямий виховний вплив – стратегія, за якої батьки дають вибір своїй дитині й намагаються підібрати відповідні заклади для розвитку її здібностей та уподобань. Найголовніше в таких сім'ях – атмосфера пізнавальних інтересів самих батьків (самі читають, ходять на виставки, не нав'язуючи свого інтересу). Така стратегія саморозвитку є найефективнішою, оскільки обдарованість не любить тиск. Обдарована дитина прагне довірливих стосунків, сповнених свободи та підтримки мудрих дорослих, які збагатять її уявлення про світ та про саму дитину.

Пріоритетність родинного виховання у розвитку обдарувань дитини має забезпечувати і заклад освіти, дотримуючись єдності вимог родинного виховання й дошкільної/загальношкільної освіти на засадах поваги до цінностей родини, її культури, традицій.

Ключову роль у побудові стосунків відіграє комунікація. Комунікативна компетентність тісно пов'язана зі спілкуванням і комунікацією та вивчається однією з пріоритетних у Новій українській школі.

Оскільки батьки є учасниками освітнього процесу, то їх роль у формуванні комунікативної компетентності обдарованих учнів вкрай важлива.

Інтерперсональні м'які навички XXI століття повністю включають комунікацію, роботу в команді, ведення переговорів, конфлікт-менеджмент, лідерські здібності. Для подальшої успішної самореалізації одарованим учням варто розвивати свою комунікативну компетентність, навіть за умов пандемії. Формування та розвиток у обдарованих учнів саме комунікативної компетентності сприятиме подальшому самопізнанню та самовдосконаленню молодого особистості. Проте, не всі обдаровані учні володіють «комунікативним потенціалом». Часто саме через інтелектуальні успіхи, низьку соціальну дезадаптацію та індивідуальні особливості обдаровані учні піддаються булінгу, прихованій дискримінації, психологічному тиску чи соціальній ізоляції та іншим труднощам у побудові комунікації з однолітками та дорослими. Саме за таких умов до родинного виховання обдарованих дітей додається додаткова емоційна та комунікативна підтримка.

В умовах пандемії COVID-19 комунікативний процес, спрямований на підтримку та розвиток обдарувань дитини, суттєво змінився: перехід на дистанційний режим спілкування, поява нових «пандемічних» особливостей в освітній та комунікативній діяльності, поява нових та загострення старих соціальних проблем в родинних та закладах освіти [6].

В умовах карантинних обмежень частина традиційних джерел комунікації втратила свою ефективність та актуальність. Комунікація нового часу, у ковідний та постковідний періоди, вимагає, по-перше, швидкості реагування. Миттєве прийняття рішень, основою якого є критичне мислення, психоемоційна виключність у процесі, бездоганна комунікація у родині дозволяють витримувати сучасний темп життя обдарованої дитини. Для балансування таких навантажень невід'ємною особистісною якістю стає стресостійкість, довіра і відвертість у стосунках в родині. По-друге, гнучкість, що проявляється у корегуванні вектору руху, підлаштовуванні під зміни, виходити за межі патернів «так прийнято». І, по-третє, ефективність комунікації, виникла необхідність проводити час у комунікації і отримувати від неї певний результат (інформація, вирішення питання, задоволення).

Пандемія COVID-19 вже внесла зміни в комунікацію, для розвитку обдарувань дитини та для її гармонійного розвитку стають обов'язковими:

1. Безпека – базова потреба кожної особистості, відтепер розуміється і як безпека особистого простору в усіх сферах взаємодії, безпека спілкування в інтернеті, захищеність у спілкуванні з близькими.

2. Здоров'я – окрім фізичного, зростає вага частка психічного. Батьки починають більше уваги приділяти споживанню якісних продуктів і перебуванню в позитивній, продуктивній комунікації зі своїми дітьми та між собою.

3. Взаємодопомога – батьки та діти потребують підтримки і заспокоєння у спілкуванні, оскільки разом легше втриматися у часи трансформацій та викликів.

4. Локальність – кордони спілкування відкриті давно, проте локальна допомога та підтримка батьків і друзів може обдарованим дітям бути у нагоді фізично (обійми, спільна діяльність).

За часів пандемії ситуація в родинних змінилась, що вплинуло і на розвиток дітей. Основну увагу батьків варто спрямувати на вирішення проблеми їх хронічного соціального напруження, що дасть сили на побудову гармонійних стосунків у родині та їх підтримку.

Таким чином, тип сімейних стосунків, соціально-психологічні характеристики сім'ї, батьківські ставлення і позиція, батьківські установки та продиктована ними поведінка батьків мають значний вплив на розвиток обдарувань дитини. Обдарованість може розвинути і пізніше, у зрілому віці, коли людина вже не залежить від батьківського ставлення, проте основа для розвитку обдарувань дитини є саме родина. В умовах пандемії побудова конструктивної комунікації, укріплення довірливих стосунків у родині, розвиток чутливого батьківства набувають гострого значення і потребують подальшого наукового дослідження.

ЛІТЕРАТУРА

1. Авдєєва І. М. (2011) Фасилітація особистісного розвитку хронічно неуспішних молодших школярів // Практична психологія та соціальна робота. (2). 1-7.

2. Горєцька О.В. (2015) Психологія сім'ї : навчальний посібник для студентів спеціальності «Практична психологія», «Початкова освіта» ; Бердянськ : Видавець Ткачук О.В. 216 с.

3. Гніда Т.Б. (2021). Технологія конструювання продуктивної батьківської комунікації. Український вимір: Міжнародний збірник науково-педагогічних, методичних статей і матеріалів з України та діаспори. Число XVIII. (18), 184 – 187.

4. Кабанцева А. В., Корнєєва О. Л. (2018) Підтримка дитини в умовах емоційного напруження: навчально-методичний посібник. Київ: КВІЦ.

5. Психолого-педагогічний супровід виховання і розвитку дітей дошкільного віку з родин учасників АТО і внутрішньо переміщених осіб: концепція, методика, технології. (2018) І. О. Луценко (ред). Київ: Видавництво НПУ імені М. П. Драгоманова.

6. Панок В.Г., Марухіна І.В., Романовська Д.Д. Психологічний супровід освіти в умовах пандемії. Вісник Національної академії педагогічних наук України. 2020. №2 (2). URL: <https://doi.org/10.37472/2707-305X-2020-2-2-12-2> (дата звернення: 02.09.2021)

7. Терещенко Л.А. (2011) Роль сім'ї у вихованні і розвитку обдарованої особистості / Навчання і виховання обдарованої дитини: теорія та практика. Збірник наукових праць. (5), 11-16

Гожа Л. А.,

*Вчитель географії Ізюмського ліцею №2 Ізюмської міської ради,
lybagozha@gmail.com*

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2951-8420>

ІДЕНТИФІКАЦІЯ ОБДАРОВАНОСТІ УЧНІВ У ЗАКЛАДІ ОСВІТИ

Анотація. У цій статті зосереджено увагу на розвиток та підтримку обдарованих і талановитих дітей у закладі освіти. Акцентується увага на правильних формах, методах, прийомах роботи з обдарованими учнями, водночас не перевантажуючи їх і забезпечуючи подальший творчий розвиток. Наведено приклад моделі середовища розвитку особистості в закладі освіти.

Ключові слова: ідентифікація, «обдаровані діти», «дитяча обдарованість», форми, методи роботи, вертикальне та горизонтальне збагачення, інтелектуальність, індивідуальний підхід, здібності, середовище особистості.

Annotation. This article focuses on the development and support of gifted children in an educational institution. The main emphasis is on the correct forms, methods, techniques of working with the gifted students not overloading them and providing their further creative development. There is given a model of the environment of personal development in an educational institution.

Key words: identification, «gifted children», «children's talents», forms, methods of working, vertical and horizontal enrichment, intelligence, individual approach, abilities, personality environment.

Проблема навчання та виховання обдарованих дітей набула особливого значення на порозі ХХІ століття.

Серед цілей і завдань освітньої політики всього світового співтовариства найважливішими є використання інтелектуального потенціалу особистості, розроблення стратегії інтенсивного набуття знань.

Необхідною умовою досягнення успіху на шляху розбудови незалежної держави для сучасної України є створення цілісної системи роботи з обдарованими учнями.

Тому питання розвитку й навчання обдарованих учнів завжди надзвичайно актуальне, оскільки саме вони в майбутньому визначатимуть стан науки, освіти й економіки держави. А отже, в освітньому процесі потрібно врахувати всі особливості таких учнів і створити оптимальні умови для якісної освіти.

Пригадаємо значення слова «ідентифікація» – процедура розпізнавання користувача в системі, як правило, за допомогою наперед визначеного імені (ідентифікатора), або ототожнення індивіда іншим об'єктом. Тому для виявлення обдарованості необхідно визначити, перш за все, певний інструментарій, за допомогою якого і буде здійснено сам процес.

Завдання педагогічного колективу ліцею – зробити заклад освіти найліпшим. Тобто це заклад освіти без поразок, який би діти закінчували, усвідомлюючи свої таланти і здібності, свій інтелектуальний рівень, що допоможе їм стати тим, ким вони прагнуть.

При виявленні обдарованих учнів необхідно застосовувати комплексний підхід. У цьому може бути задіяним широкий спектр різноманітних методів.

Можна сформулювати такі критерії виявлення обдарованих дітей:

– комплексний характер оцінювання різних сторін поведінки й діяльності дитини, що дозволить використовувати різні джерела інформації та охопити максимально широкий спектр його здібностей;

– тривалість ідентифікації (розгорнутий у часі нагляд за поведінкою даної дитини у різних ситуаціях);

– аналіз поведінки учнів у сферах діяльності, яка найкраще відповідає їхнім уподобанням та інтересам (включення дитини у спеціально організовані предметно-ігрові заняття, залучення їх до різноманітних форм відповідної предметної діяльності тощо);

– підключення для оцінювання обдарованої дитини експертів, фахівців вищої кваліфікації у відповідній предметній галузі. При цьому слід пам'ятати можливий консерватизм думки експерта, особливо в оцінці продуктів підліткової та юнацької творчості;

– оцінка ознак обдарованості дитини, яка відповідає рівню її психічного розвитку і враховує зони найближчого розвитку (зокрема, з урахуванням організації певного освітнього середовища з вибудовуванням для даної дитини індивідуальної траєкторії навчання);

– переважна опора на такі методи діагностики, як: спостереження, розмова, експертні оцінки вчителів та батьків, природний експеримент.

Слід зазначити, що наявні методи ідентифікації обдарованості дуже складні, вимагають високої кваліфікації й рівня навчання дослідника. Отже, проблема виявлення обдарованих дітей достатньо складна й вимагає залучення фахівців високої кваліфікації різноманітних галузей.

Професор університету Гренади Р. Сальгеро, дослідження якого стосуються еволюційної психології й освіти, провів дослідження обдарованих дітей і визначив два типи обдарованих дітей:

– перший – творчо обдаровані діти. Вони мають розвинене почуття гумору, рухливі та непосидючі, проявляють себе виразно в науковій діяльності.

– другий – обдаровані з високим рівнем IQ. Таких дітей з IQ близько 140 ідентифікують як дітей, з високим потенціалом. У межах цього типу обдарованості можна виокремити три підгрупи: 1) обдаровані з IQ 140; 2) комунікативно обдаровані; 3) обдаровані з прискореним розвитком.

Важливим етапом у освітньому процесі в ліцеї є виявлення обдарованих дітей, створення банку даних та індивідуальна робота з ними. Для цього використовуємо Анкету для педагогів «Виявлення ознак обдарованості в учнів», освітні технології щодо роботи з обдарованими учнями та форми роботи з обдарованими учнями в системі додаткової освіти.

Індивідуальний підхід до обдарованої дитини ґрунтується на врахуванні її здібностей і зацікавленості предметом, які вона проявляє під час різних конкурсів, заходів, вікторин, предметних тижнів та олімпіад.

Учителі разом із психологічною службою визначають серед учнів види «обдарованостей», це: лідерська або соціальна, психомоторна (спортивна), креативна, інтелектуальна, художня, академічна. Потім залучають до певних видів діяльності і допомагають учням досягти кінцевої мети.

Ми керуємось визначенням, що обдарованість – це система, що розвивається протягом життя, і наша задача на різних рівнях освіти її виявляти. Тому ми використовуємо різні форми роботи з учнями з метою запобігання зниженню результатів успішності.

Форми роботи з різними за навченістю групами	Група ризику	Середня група	Група олімпіадного резерву
Методика роботи під час уроку	Опитування учнів за методикою	Завдання випереджувального характеру	Картка з індивідуальними завданнями олімпіадного типу.
Методика роботи з домашніми завданнями	Диференціація навчання		
	Домашня робота як у класі для закріплення матеріалу	Можливість вибору завдання	Завдання на відпрацювання основних навичок, відповідно до вимог олімпіади
Види контролю	Тестування як форма вхідних діагностичних робіт		
	Введення завдань загально-навчального рівня	Введення завдань середнього рівня	Введення завдань олімпіадного рівня
Індивідуальна робота в позаурочний час	Консультації (з усіх предметів)		Робота з підготовки до олімпіади
Робота з класним керівником	Запрошення батьків на урок, на консультацію. Інформація про небажання вчитися, труднощі у навчанні	Інформація про зміни у навчанні, поведінці	
Робота з батьками	Запрошення на уроки		
	Консультації з питань допомоги учневі вдома	Індивідуальні консультації на вимогу	
Робота в системі додаткової освіти	Спецкурси, факультативи розвитку особистості		
	Виконання домашніх завдань з основних предметів (математика, українська мова, читання, природознавство)		
Інтелектуальні конкурси турніри,	Конкурси		
	Конкурси для учнів групи ризику		Олімпіада

Система роботи з обдарованими дітьми передбачає:

- взаємопов'язані практичні методи поглиблення знань дітей із предмета;
- націленість методів на результат;
- індивідуальний підхід у роботі з дітьми;
- увагу і турботу педагога про дітей;
- ширий інтерес педагога до громадського життя;
- формування у батьків відповідного ставлення до виховання і розвитку дітей;
- формування творчого ставлення дітей до життя.

Зауважимо, що заняття для обдарованих дітей цікаві тоді, коли їх проводять із застосуванням дослідницького методу. Під час таких занять діти із задоволенням розв'язують складні і багаторівневі завдання, випереджаючи завдання із залученням інформації ЗМІ, науково-популярної й хрестоматійної літератури, швидко та самостійно знаходять ці джерела інформації. Так діти ґрунтовніше й ширше засвоюють предмети. Педагоги намагаються заохочувати нестандартні відповіді учнів і моделювати ситуації, в яких діти висловлюватимуть творчі ідеї.

Ефективною формою роботи з обдарованими дітьми є розв'язання ними завдань підвищеної складності. Здійснюють це і на уроках, і на додаткових заняттях з предмета, і вдома для розвитку інтересу дітей до дослідницької діяльності, творчого та логічного мислення, вироблення в учнів упевненості у своїх силах. Виконання завдань підвищеної складності передбачає:

- моделювання ситуацій і явищ;
- групування об'єктів;
- пошук причинно-наслідкових зв'язків, зокрема складання причинно-наслідкових ланцюжків;
- розпізнавання об'єктів, явищ за певними ознаками;
- застосування вміння уявляти;
- зіставлення, порівняння вивчених об'єктів;
- предметне прогнозування.
- інтерактивні технології.

Ми звернули увагу на те, що більшість обдарованих дітей цікавляться предметами, зв'язно і послідовно висловлюють власні думки, але інколи не можуть викласти матеріал письмово. Тому саме виконання письмових запитань-завдань учнями дає змогу виявляти і розвивати у них вміння логічно мислити, визначати взаємозв'язки між явищами й об'єктами.

Ефективними формами роботи педагогічного колективу ліцею з обдарованими учнями також є:

- захист проєктів;
- ділові і рольові ігри;
- семінарські заняття;
- дебати;
- дискусії;
- розв'язання кросвордів;
- мозковий штурм;
- випереджаючі завдання;
- уроки-КВК;
- «Поле чудес» тощо.

У роботі з обдарованими учнями залучаємо старшокласників до консультування учнів молодших класів та проведення днів самоврядування в закладі освіти. Тут учні якнайкраще проявляють свою обізнаність з предмета, креативність, самостійність.

Заняття з обдарованими дітьми ми проводимо за принципами горизонтального і вертикального збагачення, які сприяють усебічній освіті.

Горизонтальне збагачення – збільшення обсягу знань, умінь і навичок учнів, передбачених навчальною програмою з предмета, за рахунок вивчення нових тем, міжпредметних зв'язків, ознайомлення з прикладними галузями наукових знань. Таке збагачення спрямоване на розширення галузі знань, що вивчає дитина. Щоб стимулювати розвиток її мислення, самостійності, бажання займатися дослідницькою діяльністю, ми застосовуємо:

- презентації;
- уроки-конференції;
- конкурси ерудитів з різних предметів тощо.

Вертикальне збагачення передбачає пришвидшене просування до вищих рівнів пізнання у сфері обраного предмета, збільшення обсягу знань, умінь і навичок учнів завдяки розширенню змісту навчальних програм, використанню складнішого та різноманітнішого матеріалу. Цього досягаємо завдяки застосуванню таких форм роботи:

- індивідуальні консультації;

- інтелектуальні ігри з предмета;
- участь у районних, обласних олімпіадах, аналізуванні їхніх результатів, розв'язання всіх запропонованих на цих олімпіадах варіантів завдань;
- екскурсії на підприємства (обробки деревини, гідровузла, лісництва тощо).

Для підвищення ефективності занять з обдарованими дітьми адміністрація закладу освіти організовує з педагогами різні форми методичної роботи, зокрема семінари, тренінги, консультації, ділові ігри, майстер-класи, консилиуми, круглий стіл тощо.

Обдарованим дітям у нашому закладі освіти створюються умови для застосування інноваційних технологій, а освітній процес зорієнтований на розвиток обдарованості та здібностей учнів.

Педагогічний колектив ліцею здійснює цілеспрямовану роботу щодо реалізації заходів з навчання, виховання та розвитку обдарувань учнів.

У ліцеї створено особливу систему роботи з обдарованими учнями, яка допомагає педагогам здійснювати підготовку учнів до участі в олімпіадах, розвивати їх інтелектуальні здібності, яка поєднує такі підходи:

- продумана й різновекторна система мотивації учнів до успіху;
- вільний доступ учнів до необхідних джерел навчальної інформації (два комп'ютерних класи, доступ до Інтернету, заохочення до роботи в бібліотеках);
- психологічний супровід команд учнів на олімпіадах практичним психологом закладу;
- створення атмосфери здорової конкуренції, взаємодопомоги та підтримки;
- системна, цілеспрямована робота педагогів із учнями.

Ідентифікація обдарованості учнів в ліцеї здійснюється відповідно до створеної моделі середовища розвитку особистості.

Модель середовища розвитку особистості

Творчий підхід у роботі з обдарованими учнями і правильно дібрані форми проведення занять з ними сприяють подальшому особистісному розвитку таких дітей, формуванню в них пізнавального інтересу та прагнення досягти значних успіхів у навчанні.

Однак з переходом освітнього процесу в інформаційні реалії сучасного суспільства, неодмінно мають відбутися і зміни в розумінні поняття «освітній простір». Педагог має вміти правильно добирати форми, методи,

прийоми роботи з обдарованими дітьми, водночас не перевантажуючи їх і забезпечуючи подальший творчий розвиток.

Сьогодні ставить попит на обдаровану особистість, на творчих, інтелектуально розвинених громадян.

На сьогодні не достатньо тільки виявляти і підтримувати обдарованих дітей, а необхідно і мотивувати їх. Для підтримки обдарованості в нашому закладі освіти запроваджено проводити їх вшанування на загальношкільному святі. З цією метою проводиться відзначення та нагородження талановитих та обдарованих дітей у вигляді грамот та матеріальної допомоги. Системою стимулювання учнів у місті запроваджено стипендію міського голови.

Місія нашого закладу освіти – це допомогти розкрити та розвинути здібності, таланти і можливості кожної дитини на кожному рівні її розвитку. Адже кожна дитина неповторна, наділена від природи унікальними здібностями, талантами і можливостями. І саме тому одним з важливих напрямів діяльності педагогічного колективу нашого ліцею є впровадження в роботу цікавих форм і методів навчання та виховання талановитих дітей, створення умов для природних здібностей учнів, виховання творчої соціально-активної особистості, бо, як зазначається у Концепції Нової української школи, дитині недостатньо дати знання, а ще необхідно навчитися користуватися ними.

Розвивати здібності кожної дитини або ідентифікувати обдарованість необхідно на кожному рівні освіти. Відповідно до вікових особливостей дітей, талант або їх здібності виявляються як в дитячих садочках так і в закладі освіти. Тому педагогічні працівники ліцею, коли проводять різні заходи, конкурси, змагання, виявляють обдарованість та в подальшому сприяють її розвитку.

Сучасне приміщення ліцею, оновлена матеріально-технічна база навчальних кабінетів, творчий, креативний колектив, інноваційні технології – все це необхідні умови для розвитку та підтримки талановитих та обдарованих ліцеїстів.

Усе те, що організовує наш ліцей, знаходить відображення і дає результати в закладі освіти. Ми сподіваємось, що спільними зусиллями ми створюємо освітнє середовище для пошуку обдарованих дітей, щоб досягти свого Олімпу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Антонова, О.Є. (2012). Інноваційні технологічні підходи до роботи з обдарованою молоддю. Методологія наукової діяльності. Вінниця: Нілан-ЛТД, 89-99.
2. Бойченко, М. (2016). Особливості ідентифікації обдарованих школярів у загальноосвітніх навчальних закладах: американський досвід. Людинознавчі студії. Серія Педагогіка, 2/34, 14-19.
3. Гарбич, О. (2006). Особистісно орієнтовані технології в педагогічній роботі з обдарованими дітьми. Молодь і ринок. № 2, 44-47.
4. Главник, О., Зоц, В. (упоряд.) (2003). Психологічна підтримка творчості учня. К.: Редакція загальнопед. газет.
5. Кульчицька, О.І. (2001). Специфіка дитячої обдарованості. Обдарована дитина, 1, 3-10.
1. 6. Кульчицька, О. І. (2005). Соціально-психологічні фактори формування таланту. Обдарована дитина, 1, 2-11.
6. Лісовенко, Г. (2009). Система роботи з обдарованими учнями у початкових класах. Управління освітою, 2, 6–11.
7. Федорова, Н.Ф., Дроботенко, М.М. (2017). Підтримка обдарованої молоді на державному рівні в Іспанії. Освіта та розвиток обдарованої особистості, 9, 64.
8. Юркевич, В. С. (2003). Про окремі типи обдарованості. Завуч, 17-18, 9.
9. Янковчук, М. М. (2007). Розвиток обдарованості: практичний досвід. Обдарована дитина, 9, 48-54.

Голобородько М. В.,

Вугледарський фаховий коледж ДонДУУ

ПРОБЛЕМИ ТА УМОВИ РОЗВИТКУ ІННОВАЦІЙНИХ ЕКОСИСТЕМ ФАХОВИХ КОЛЕДЖІВ

Розкрито сутність інноваційних екосистем коледжу, охарактеризовано їх ключові складові та особливості взаємодії. Проаналізовано проблеми та умови розвитку інноваційних екосистем коледжів України.

Ключові слова: інноваційна екосистема, коледж, інноваційна інфраструктура.

Постановка проблеми. Стратегічне завдання фахової передвищої освіти в Україні передбачає створення новітньої моделі практично-освітньої діяльності, адекватної вимогам європейської інтеграції. Автономія навчальних закладів, що реалізують програми фахової передвищої освіти, з-поміж іншого

передбачає значну свободу коледжів у виборі фінансових ресурсів для забезпечення свого розвитку й таким чином вимагає прискорення процесу формування управлінських моделей, методів роботи у напрямі створення відповідного інноваційного середовища – інноваційної екосистеми.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Фундаментальними працями для розуміння необхідності формування екосистем слід вважати праці Г. Чесбро (концепція відкритих інновацій) [2]; Г. Іцковіца (концепція потрійної спіралі) [3]; М. Рассвела (концепції екосистем) [4], Я. Максвелла (університетська екосистема) [5] та ін. Проте в умовах України зазначений напрям науково-практичних досліджень й до цього часу не знайшов системного розгляду.

Мета статті – розкрити сутність інноваційних екосистем коледжів як центрів генерування знань національної інноваційної системи та визначити передумови їх формування і розвитку в Україні.

Результати дослідження. Для сучасного етапу розвитку глобальної економічної системи характерними є трансформаційні зміни від інноваційної економіки через економіку знань до креативної економіки. Так, якщо інноваційна економіка концентрує увагу на механізмах формування, використання й реалізації інноваційного потенціалу, то економіка знань розглядає освіту, інтелектуальні продукти й знання як найважливіші ресурси економічного розвитку. Креативна економіка ґрунтується на умовах і факторах генерування інтелектуально-прагматичного знання, проривних творчих ідей і винаходів, на засобах їх ефективної трансформації у високоприбуткові продукти, а також талантах, які створюють унікальні ідеї, культурні й матеріальні цінності. У закордонній практиці роль закладів освіти в інноваційному процесі значно виходить за рамки просто розробників новацій. Інноваційним закладом освіти вважається академічний комплекс колективного підприємництва, що динамічно й швидко адаптується до вимог зовнішнього середовища й діє в конкурентному середовищі. Це конкурентне середовище складається з вітчизняних і закордонних навчальних закладів з підготовки й підвищення кваліфікації фахівців інтелектуальної праці; наукових центрів, що створюють наукомістку продукцію; організацій, що надають освітні й консалтингові послуги. Усі ці організації в комплексі також активно формують структуру й потреби ринків, на яких працюють [6]. З цих позицій фахові коледжі стають елементами формування підсистеми генерації знань у національній інноваційній системі (НІС), про що свідчить досвід провідних країн світу. Яскравий приклад – досвід США, де головним джерелом інновацій є університети: саме в них базуються бізнесінкубатори й інші суб'єкти інфраструктури інноваційної діяльності, що надають можливість розвивати й комерціалізувати розробки учених та студентів. Інтелектуальна складова економіки України має потужний потенціал, що визнається міжнародними експертними рейтингами й фіксується національними статистичними спостереженнями. Проте, як і в попередні роки, якість трудових ресурсів та робочої сили, оцінено посередньо. Як і в інших рейтингах, критично низкими є показники, що віддзеркалюють інституційні фактори впливу на розвиток кваліфікованого кадрового ресурсу. Втрата кваліфікованих людських ресурсів країнами, що розвиваються, і країнами так званого наздоганяючого розвитку (до яких належить й Україна) обумовлена не тільки академічною мобільністю, але і активізацією міжнародної міграції й тим, що багато розвинених країн цілеспрямовано будують свою міграційну політику, надають більш вигідні умови. Зокрема, інтелектуальну міграцію поділяють на декілька основних видів [8]: обмін знаннями й досвідом (brain exchange), що передбачає міграцію людей у пошуках нового місця додаткової праці з урахуванням кваліфікації й професії; розтрата розумів (brain waste), що передбачає інтелектуальну еміграцію як чисту втрату для сукупної робочої сили країни-експортера.

Коледжі України, які формують стратегічні завдання свого розвитку в умовах нестабільності фінансово-економічної ситуації, в свою чергу, повинні відповідати вимогам сучасності: впроваджувати інноваційні форми освітньої й практичної діяльності, здійснювати взаємовигідні форми взаємодії з бізнесом. В умовах інтеграційних викликів механізм вирішення завдання щодо підвищення статусу інноваційної діяльності в коледжах має включати два взаємодоповнюючі напрями: упровадження нових методів управління коледжами, де повноправне місце посідатиме науковий менеджмент; спільна розробка та впровадження механізмів кооперації, інтеграції, партнерських відносин з усіма інститутами не лише національної інноваційної системи (НІС) але й європейського інноваційного простору, включаючи тріаду "освіта – наука – виробництво (бізнес)". Проте перед українськими коледжами постають виклики, обумовлені як внутрішніми й зовнішніми факторами, так і причинами інституційного характеру, зокрема, відсутністю системного й взаємоузгодженого законодавства у сфері науки, технологій і освіти й, відповідно, ефективної інноваційної політики, яка так і не була вироблена в останні роки. Серед таких викликів: розвиток малих інноваційних підприємств при закладі освіти; розвиток механізмів інвестування й управлінського консалтингу в сфері інноваційного підприємництва; формування компонентів «м'якої» інфраструктури й механізмів виведення інновацій на глобальні ринки; розвиток законодавства у галузі підприємництва. Найбільш результативним механізмом реалізації стратегії розвитку коледжів, що дозволяє відповісти на зазначені виклики, на сьогодні є створення інноваційної екосистеми. В основі ідеї необхідності її створення може бути покладена концепція щодо вкладення невеликих коштів у інноваційні проекти, які зароджуються й згодом можуть стати основою для створення великих компаній, бути брендом підприємницького коледжу. Для коледжів екосистема може складатися з таких основних компонентів: креативного ресурсу, інноваційної ідеї, інноваційного підприємницького досвіду,

джерел фінансування й інноваційної мережі, що поєднує їх у єдине ціле й сприяє трансферу технологій. Вважається, що саме поняття «екосистема» запозичене економістами з біології – поряд з поняттям «екологія». В економічному контексті обидва терміни звичайно застосовуються в сполученні у рамках екосистемного підходу і розглядаються як концепції, що описують еволюцію характеру взаємодій економічних агентів, моделей їх інноваційної активності та взаємовідносин з середовищем функціонування [12]

Оцінка існуючих тлумачень інноваційних екосистем дозволяє зробити висновок про їх універсальний характер щодо рівня формування та розвитку: охоплює різні рівні структури господарюючої системи (на відміну від попередніх типів інноваційних систем, що мають конкретні межі) та передбачає їх інтегрований взаємозв'язок. Причиною тому є сучасна інтерактивна модель інноваційного процесу, що започатковується на принципах мережевого механізму і мережевої організації науково-технологічної та інноваційної діяльності. Особливості інноваційних екосистем багато в чому залежать від характеру й просторової конфігурації інноваційного процесу. Звідси, інноваційна екосистема – це сукупність організаційних, структурних і функціональних компонентів (інституцій) та їх взаємовідносин, задіяних у процесі створення та застосування наукових знань та технологій, що визначають правові, економічні, організаційні та соціальні умови інноваційного процесу та забезпечують розвиток інноваційної діяльності як на рівні підприємства, так і на рівні регіону та країни в цілому за принципами самоорганізації. Ключове завдання інноваційної екосистеми коледжу – створити інноваційно-активне середовище для розвитку наукомістких процесів шляхом комерціалізації результатів досліджень і розробок. Для формування зазначеного середовища необхідно насамперед професійні асоціації і мережеві групи викладачі-практики, креативні групи студентів, винахідники інноваційне підприємництво: інкубатори, стартапи, технопарки суспільний і стартовий капітал центри компетенцій інноваційні центри.

Дослідження показують, що найбільш пріоритетними напрямками розвитку інноваційних екосистем українських коледжів може бути: створення й розвиток малих інноваційних підприємств (МПП), у т.ч. спільних (з іншими закладами освіти, підприємствами, міжнародними організаціями); реалізація спільних інноваційних проєктів з ключовими партнерами; участь у створенні високотехнологічних кластерів; створення системи підтримки підприємництва молоді в наукомістких сферах діяльності; залучення приватних інвестицій для розвитку інноваційної діяльності (венчурні фонди й компанії, підприємства регіону, бізнесангели); виконання замовлень підприємств на унікальному устаткуванні.

Сьогодні в умовах дії концепції «відкритих інновацій» реалізація пріоритетних напрямів стратегічного розвитку неможлива без спільного пошуку форм взаємодії освітнього співтовариства, IT-індустрії й держави. Успішні приклади бізнес-інкубаторів та інших ініціатив щодо підтримки технологічного підприємництва у коледжах можуть стати гарним стартом на цьому шляху. Однак вже сьогодні на рівні коледжів ключовим завданням є реальне, а не формальне залучення студентів в інноваційну діяльність. Це пояснюється тим, що в Україні модель перенесення технологій у бізнес й донині ще не відпрацьована, а для розвитку підприємництва необхідний посередник між тими, хто генерує інновації, та інвесторами, що фінансують бізнес-проєкти. Таким посередником повинен стати студент (аспірант, молодий учений) або студентська бізнес-команда, що має необхідні підприємницькі компетенції. Прикладами залучення студентів в інноваційну діяльність може бути: клуб «Інноваційний ліфт» («Майстерня генерації»); «Фабрика стартапів»; «Бізнес лабораторія» тиждень інновацій і підприємництва; конкурси інноваційних ідей і проєктів [14].

Висновки. У результаті проведеного дослідження питання щодо виявлення особливостей існування й умов функціонування інноваційної екосистеми коледжу можна стверджувати, що термін «інноваційна екосистема» має повне право на існування. Він не суперечить і не виключає значення інших інноваційних структур, а, навпаки, доповнює вже існуючі підходи, дає змогу по-новому поглянути на причини успішності інноваційного процесу. При використанні такої методологічної конструкції успішна інноваційна діяльність коледжу – це результат злагодженої роботи інноваційної інфраструктури, що забезпечує послідовну реалізацію етапів інноваційного циклу щодо створення й просування нових продуктів, послуг і технологій на ринок – технопарків, бізнес-інкубаторів, інноваційних технологічних центрів, центрів трансферу технологій, служб з питань захисту інтелектуальної власності, маркетингу, сертифікації тощо. Для формування повноцінної моделі інноваційної екосистеми коледжів в умовах української дійсності в подальшому необхідно зосередити увагу на створенні сучасної мережевої системи передвищої освіти на основі концепції «цифрового виробництва». Для цього має бути сформована відповідна інноваційна культура, що включає в межах коледжу дух динаміки, новаторства, колективної зацікавленості у підвищенні рівня здійснюваних наукових досліджень. І, звичайно, повинні бути розроблені й упроваджені механізми, що стимулюють розгортання в коледжі повного циклу інноваційних розробок (у тому числі за рахунок створення для таких цілей спеціальних фондів) і сприяють ефективному використанню інструментів й інститутів підтримки інновацій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України «Про вищу освіту» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>.

2. Chesbrough H.W. Open Innovation: The New Imperative for Creating and Profiting from Technology / H. W. Chesbrough. – Boston : Harvard Business School Press, 2003.
3. Etzkowitz H. The Triple Helix University-Industry-Government Relations: a Laboratory for Knowledge-Based Economic Development / H. Etzkowitz, L. Leydesdorff // EASST Review. – 1995. – Vol. 14. – № 1. – P. 14–19.
4. Russell M. G. Transforming Innovation Ecosystems through Shared Vision and Network Orchestration / M. G. Russell et al. // Triple Helix IX International Conference. Stanford, 2011.
5. Maxwell I. Managing Sustainable Innovation: The Driver for Global Growth / I. Maxwell. – New York : Springer, 2009.
6. Ногин В. Роль вузовской науки в ее интеграции в национальную инновационную систему / В. Ногин, Я. Хоменко // Инновации. Инвестиции № (57) УЭКС, 9/2013 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.uecs.ru/teoriya-upravleniya/item/2360-2013-09-18-08-40-39>.
7. The Global Innovation Index 2015 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.bloomberg.com/graphics/2015-innovative-countries>.
8. Сагинова О. В. Интернационализация высшего образования как фактор конкурентоспособности (на примере РЭА им. Г. В. Плеханова) [Электронный ресурс] / О. В. Сагинова. – Режим доступа : http://www.marketologi.ru/lib/saginova/inter_vuz2.html.
9. Промислова власність у цифрах [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://uipv.org/i_upload/file/promvlasnist2016.pdf.
10. Смородинская Н. Сетевые инновационные экосистемы и их роль в динамизации экономического роста / Н. Смородинская // Инновации. – 2014. – № 7 (189). – С. 27–33.
11. Mercan B. Components of Innovation Ecosystems: A Cross-Country Study / B. Mercan, D. Goktas // International Research Journal of Finance and Economics. – 2011. – № 76.
12. Bramwell A. Growing Innovation Ecosystems: University-Industry Knowledge Transfer and Regional Economic Development in Canada / A. Bramwell et al. University of Toronto. Final Report. – 2012. – May 15,
13. Руководство по созданию и развитию инновационных центров (технологии и закономерности) рейтингового агентства «Эксперт РА» [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://raexpert.ru/docbank/16e/7ad/010/f3bfec4159db59d32c4e85d.pdf>.
14. Кортов С. В. Возможности использования инновационной экосистемы университета для инновационного развития предприятий [Электронный ресурс] / С. В. Кортов. – Режим доступа : <http://2013.atomexpo.ru/material2013/27-june>.
15. Гребенкин А. В. Бизнес-инкубирование в университете как ключевое условие формирования малого инновационного предпринимательства в регионе / А. В. Гребенкин, А. В. Иванова // Экономика региона. – 2012. – № 3. – С. 47–56. ВІСЦА ОСВІТА 176 ISSN 1727-9313. ВІСНИК КНТЕУ. 2016. № 4
16. Опыт развития инновационной экосистемы в техническом университете / В. М. Кизеев, С. В. Хачин, М. А. Иванченко, Н. С. Абабий // ИнВестРегион. – 2013. – № 3. – С. 7–12.
17. Рыгалин Д. Б. Обеспечение устойчивости инновационных взаимодействий на основе организационных платформ / Д. Б. Рыгалин // Инновации. – 2009. – № 2 (124). – С. 71–75.

Гонтар Д.А.,

*вчитель історії, правознавства та громадянської освіти
Криворізького навчально-виховного комплексу №129
«Гімназія-ліцей академічного спрямування»
dmytrohontar2020@gmail.com*

РОЗВИТОК КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ УЧНІВ НА УРОКАХ ІСТОРІЇ НА ОСНОВІ МЕТОДИКИ ОРГАНІЗАЦІЇ ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ПРОЦЕСІ РОБОТИ НАД АНАЛІЗОМ ЗМІСТУ ІСТОРИЧНИХ ДЖЕРЕЛ І ПРОБЛЕМНОГО ПІДХОДУ В КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ ОБДАРОВАНОЇ ОСОБИСТОСТІ

Анотація. Стаття присвячена проблематиці розвитку обдарованості учнів на уроках історії на основі методики організації дослідницької діяльності учнів у процесі роботи над аналізом змісту історичних джерел та залученням технологій проблемного навчання на прикладі теми «Повсякденне життя населення України в умовах десталінізації».

Ключові слова: дослідницька діяльність, проблемне навчання, критичне мислення.

Annotation. The article is devoted to the development of gifted students in history lessons based on the methods of organizing research activities of students in the process of analyzing the content of historical sources and involving problem-based learning technologies on the example of «Everyday life of the population of Ukraine in de-Stalinization.»

Key words: research activities, problem-based learning, critical thinking.

Глибинні процеси трансформації державних й суспільних інституцій у незалежній Україні знайшли своє відображення у різних сферах суспільного життя, зокрема й у галузі освіти.

Сучасну освіту розглядають як важливий чинник становлення й розвитку особистості, невід'ємну частину соціокультурного середовища, у якому живе людина. Для того щоб стати повноцінним членом суспільства, їй необхідно, з одного боку, засвоїти його цінності, а з іншого – активно створювати для себе потрібні умови входження в соціум відповідно до власних індивідуальних особливостей, світоглядних цінностей і особистої спрямованості. Однак реалізувати це неможливо без запровадження компетентнісного підходу до навчання, зокрема історії. Саме він надає здобутим знанням, навичкам і вмінням індивідуалізованого, конкретного життєво-сміслового характеру, чітко визначеної практичної спрямованості щодо власного життя людини [9, с. 3].

Особливої значущості у контексті компетентісно орієнтованого уроку історії набуває розвиток навичок критичного мислення.

На думку В. М. Козири, критичне мислення додає людині: відчуття свободи власної волі; розширення горизонтів (бачення світу стає ширшим, глибшим, цікавішим); можливість знаходити та приймати певні важливі істини для себе; глибоке розуміння себе, своїх цінностей та потреб; сміливість приймати рішення; гнучкість та кращу адаптованість до змін; врівноваженість та спокій; людина, яка мислить критично, має більше шансів зрозуміти свої потреби та робити те, що не суперечить її внутрішнім переконанням, а відповідно – менше жаліти та розчаровуватися у зробленому; здатність протистояти інформаційному тиску; вміння знаходити та знешкоджувати маніпуляції; толерантність до думок іншого; екологічне ставлення до членів колективу, але водночас вміння орієнтуватися в першу чергу на свої власні цінності і не піддаватися тиску певних групових норм [4, с. 18 – 19].

Найбільш зручним способом розвитку критичного мислення є організація дослідницької діяльності.

Тому важливою пріоритетною метою, що стоїть перед сучасною школою, є підготовка юного дослідника, який володіє методами роботи з інформацією і творчого вирішення проблемних завдань, готового до самоосвіти та самовдосконалення.

Сучасний учень як творча, соціально активна особистість може формуватися тільки в процесі пошуково-дослідницької роботи, яка поєднується з освітнім процесом [1, с. 9].

Крім того, дослідницька діяльність на уроках має значні переваги: збільшує значущість і цінність знань, підвищує культуру мовлення, удосконалює навички навчання; сприяє становленню особистості того, хто навчається, формуванню критичного мислення; збагачує соціальний досвід; учить долати труднощі в навчанні, приймати успіхи і невдачі; покращує самооцінку; учить взаємодіяти з учителями та вченими [1, с. 7].

Дослідницька діяльність на уроках історії найбільш чітко реалізується у процесі опрацювання учнями історичних джерел. На думку К. О. Баханова, мета цього виду діяльності полягає у: 1) привертанні уваги учнів до історичного факту, підвищенні емоційності навчання; 2) ознайомлення учнів із методами дослідження вченого-історика та історичними джерелами; 3) формування в учнів самостійного наукового підходу до джерел історичних знань і відповідних прийомів роботи з ними: визначення, аналіз, критика, зіставлення з іншими, використання при доведенні [3, с. 108].

Водночас робота з історичними джерелами створює можливості для реалізації проблемного підходу на уроках історії, однак з обов'язковим урахуванням з боку вчителя відповідних психологічних умов для використання проблемного навчання, зокрема: проблемні ситуації повинні відповідати цілям формування системи знань; вони мають бути доступними для учнів і відповідати їхнім пізнавальним здібностям; проблемні ситуації повинні викликати власну пізнавальну діяльність й активність; завдання повинні бути такими, щоб учень не міг виконати їх, спираючись на вже наявні знання, але достатніми для самостійного аналізу проблеми та знаходження невідомого; створюючи проблемну ситуацію, потрібно враховувати реальні важливі для учнів суперечності. Тільки в цьому випадку така ситуація є для учнів потужним джерелом пізнавальної активності та мотивації [8, с. 9].

Спробуємо проілюструвати методіку організації дослідницької діяльності учнів на уроках історії у процесі роботи над аналізом змісту історичних джерел та залученням технологій проблемного навчання на прикладі теми «Повсякденне життя населення України в умовах десталінізації» (історія України, 11 клас).

Форма проведення уроку – практична робота. Учні заздалегідь розподілені на чотири проектно-дослідницькі групи, кожна з яких має дослідити запропоновані історичні джерела, провести власне пошукове дослідження та презентувати результати своєї роботи під час обговорення у «спільному колі».

Матеріали для роботи у проєктно-дослідницьких групах

Група №1. Дослідження комунікації громадян із владою в Українській РСР (середина 1950-х – перша половина 1960-х рр.).

Завдання для роботи у групі:

1. Які форми звернення громадян вам відомі? Яким є призначення подібних звернень у взаємодії між органами державної влади та громадянами?
2. На основі пошукової роботи та за допомогою додаткових джерел інформації з'ясуйте, як відбувалося спілкування громадян УРСР із високопосадовцями у середині 1950-х – на початку 1960-х рр.
3. За допомогою інформаційної довідки спробуйте визначити призначення та результативність анонімок за радянських часів.
4. Чи можна стверджувати, що звернення громадян у середині 1950-х – на початку 1960-х рр. мали декларативний характер? Обґрунтуйте власну точку зору.

Напис на карикатурі: – Молоді люди! Походили б для тренування з моєю заявою... – Що ти бабуцю!
Ми більше п'ятдесяти кілометрів не ходимо!

Карикатура №1. Карикатура радянських часів на бюрократизм управлінського апарату 1970-1980 рр.
Джерело карикатури: <https://zno.osvita.ua/ukraine-history/all/735/>

Інформаційна довідка. Анонімки

Окрему категорію звернень становили анонімки, тобто листи без підпису або під вигаданим прізвищем. Уживаючи необхідних законів конспірації (наприклад, друковані рукописні букви), аноніми могли відчувати себе більш захищеними від розсекречення і потенційного переслідування з боку об'єкта скарги (тобто високопосадовця), тому викладали зміст свого звернення вільніше. Анонімність могла зумовлюватися свідомим наклепом і небажанням нести відповідальність. У 1959 р. у Чернігівській обком КПУ надійшло 16% анонімних скарг і заяв, у Сумській обком за перше півріччя 1960 р. – 14.

Щодо повоєнного двадцятиліття, необхідно констатувати, що анонімні (з вигаданим прізвищем або без нього) звернення мали значний відсоток правдивості. Вони містили окремі факти, що підтверджувались перевіркою, проте слід урахувати особливості роботи з такими зверненнями, неповноту їх розгляду, адже такі листи не потребували відповіді заявнику.

Саме тому, мабуть, у березні 1954 р. Харківський обком партії пропонував дозволити не відповідати письмово в ЦК КПУ на анонімні листи і заяви. Не розглядати «анонімки» пропонував Сумський обком партії, мотивуючи це трудомісткістю й водночас безрезультатністю розгляду і перевірки. Однак вони розглядалися і далі. Крім того, іноді вони ставали доленосними для керівника. Наприклад, секретар Ширяєвського райкому партії Одеської області М. у 1959 р. був звільнений на підставі розгляду саме анонімного листа, в якому обвинувачувався у недостойній поведінці. Однак не підтвердилася анонімка на секретаря Київського міськвиконкому і голову Києво-Святошинського райвиконкому, обвинувачених у хабарництві за надання житла і пропуску в Києві [6, с. 7].

Група №2. Дослідження побуту і дозвілля радянської молоді

Завдання для роботи у групі:

1. Заздалегідь перегляньте художній фільм «Дівчата».
2. На основі фільму «Дівчата» й уривка з біографії актриси Надії Рум'янцевої дайте відповіді на запитання:
 - Як ви оцінюєте побутові умови, в яких жили головні герої стрічки?
 - Яким було ставлення до особистих стосунків? Як радянська молодь проводила вільний час?
 - Як ставилися до нового керівництва, що приїхало із перевіркою?
 - Чому актрисі не передавали листів із Голлівуду? Чому була можливість «приписати» її до дисидентів?

«Дівчата» вийшли на широкий екран у 1962 р. і зайняли 5-те місце в прокаті, зібравши 34, 8 млн глядачів. Окрім того, вони зібрали цілий «букет» найрізноманітніших призів на фестивалях: в Единбурзі (1961), Каннах (1962; молодіжна програма), Мардель-Плата (1962). На останньому кінофестивалі фільм спричинив фурор серед глядачів і критиків. На цьому фестивалі Надії Рум'янцевій вручили спеціальний приз за найкращу жіночу роль.

Фото №1. Одна із ролей Надії Рум'янцевой. Фільм «Дівчата»

Джерело фото: <http://kinomoe.com/sovetskie-filmy-kino-sssr/devchata-film-1961-goda.html>

Після успіху картини Надію Рум'янцеву помітили навіть у Голлівуді. Кілька американських режисерів збиралися запросити її в США для участі у своїх стрічках, проте із цього нічого не вийшло.

Розповідає Надія Рум'янцева: «Я про ці запрошення нічого не знала, тому що мені про них не говорили. Виявляється, на них відповідали, що я дуже зайнята. Тоді дуже багато залежало від того, чи перебуваєш ти в партії. А я не перебувала. Правда, одного разу через якусь несправедливість укотре не втрималася. «Ну все, – кажу. Досить із мене. Вступаю до партії, і вже я їм там покажу!». На що чоловік мені відповів: «Ось якраз цього робити не варто. Ти ж будеш завжди вискакувати: «Це неправильно! Так не можна!» І будеш вічно ходити в дисидентах». Він мені не дозволив» [5, с. 11].

Група №3. Дослідження повсякдення і побуту у радянських комунальних квартирах

Завдання для роботи у групі:

1. За допомогою додаткових джерел інформації з'ясуйте, що таке комунальна квартира.
2. Проведіть невелике опитування серед своїх родичів або знайомих з приводу того, що їм відомо про життя у радянських комунальних квартирах середини 1950-х – середини 1960-х рр.
3. Порівняйте отриману вами інформацію з даними джерел №1, 2. Що можна сказати про особливості життя та побуту у комунальних квартирах за радянських часів?
4. Наскільки прийнятним на сьогодні є існування подібних квартир? Обґрунтуйте власну точку зору.

Джерело №1. Зі спогадів артиста С. Альтова про життя в комунальних квартирах

«Ліворуч, за стіною – весілля, праворуч – похорони. 29 мешканців, настроїв різних. Ми навіть і не знали, що у світі є щось інше. Якось у третьому класі я пішов на день народження до хлопця в іншому будинку. Нас нагодували і, коли ми вийшли в коридор погратися, я побачив ще двоє дверей. Питаю: «Хто тут живе?». «Ми» – відповідає товариш. «А в третій кімнаті?» – «Також ми». Я прийшов додому і розповідаю: «Мамо, в нашому класі вчиться ненормальний хлопчик. В коридорі квартири, де живе його сім'я, – троє дверей, і він каже, що всюди живуть вони». Для нас одні двері – це одна сім'я. На всіх був один телевізор – «КВН», з лінзою, наповненою дистильованою водою. Вечорами вся комуналка брала стільці і сунулася до дядька Миколи дивитися телепередачі, його терпінню можна було позаздрити» [7, с. 21].

Фото №2. Гуртожиток в СРСР

Джерело фото: <https://www.radiosvoboda.org/a/30978907.html>

Джерело №2. Товари культурно-побутового призначення, що надійшли в торгівлю для продажу населенню (тис. штук) [7, с. 21]

Назва товарів	1950 р.	1960 р.
Радіоприймачі	627	715
Телевізори	132	267
Холодильники	51	68
Пральні машини	90	207
Пилососи	26	61

Група №4. Дослідження ставлення населення до заходів радянської в Україні періоду деєталінізації
Завдання для роботи у групі:

1. Проведіть невелике пошукове дослідження: запитайте у своїх родичів і близьких, чи пам'ятають вони анекдоти часів правління М. Хрущова?
2. Опрацюйте уривок зі статті В. Барана та А. Пономаренка «Політичний анекдот як віддзеркалення епохи М. Хрущова».
3. Порівняйте зібрані вами анекдоти з тими, що подані у статті. Зробіть висновки про реальне ставлення населення до заходів влади. Обґрунтуйте власну точку зору.

**Уривок зі статті В. Барана та А. Пономаренка
«Політичний анекдот як віддзеркалення епохи М. Хрущова»**

М. Хрущов любив подорожувати за кордон. Одного разу під час візиту до американського штату Айова, який вважається сільськогосподарською перлиною США, вождя вразили посіви кукурудзи. Збільшуючи площі під її посіви в СРСР, часто за рахунок зменшення площ під інші зернові, М. Хрущов сподівався використати кукурудзу як кормову базу для збільшення продукції виснаженого тваринництва. Однак і цей план не вдалося втілити в життя. Зате в анекдотах тема кукурудзи стала найяскравішою. «Прилетіли американці на Марс. Ходять, радіють: тут буде військова база, тут аеродром... Раптом із печери визирає марсіанин: – Нічого у вас, хлопці не вийде! – Чому ж? – А тут вже прилітав один, низенький такий і лисий. Так він сказав, що все піде під кукурудзу». Одержимість Хрущова кукурудзою викликала у людей відверте глузування. «– Що таке комунізм? – Це радянська влада плюс кукурудзация всієї країни».

В анекдотах про сільське господарство відчувається тверда впевненість людей в неефективності колгоспної системи, неможливості подолання перманентної кризи: «Микита Сергійович приїздить в колгосп і по-батьківськи розмовляє з колгоспниками. – Ну, як живете? – жартує Хрущов. – Добре живемо! – жартують у відповідь колгоспники».

Неефективність економічної політики влади призводила до тотального дефіциту споживчих товарів. Іронія і сарказм не забарилися: «– Чому в радянських магазинах бракує м'яса? – Тому що наше суспільство семимильними кроками йде до комунізму, а худоба за ним не встигає». «– Чому у продажу немає взуття? – Тому що босоніж легше наздогнати і перегнати Америку».

Невідповідність між грандіозними планами влади і плачевною дійсністю породили зневіру людей у те, що М. Хрущов здатний покращити ситуацію в економіці: «Ви вже запаслись милом і пральним порошком? – Ні, а що? – Хрущов тепер взявся за хімічну промисловість». «– Чи є Хрущов великою людиною? – Так. Сорок років капіталісти не могли розвалити економіку СРСР, а Хрущов зумів менш, ніж за десять».

М. Хрущов був імпульсивною і невірноваженою людиною. Часто, виступаючи публічно, він використовував непристойні вирази, примушуючи ніяковіти оточуючих. Народ відреагував так: «Референти Ейзенхауера не сплять ніч напередодні його виступу – покращують промову, щоб її не соромно було виголосити. Референти Хрущова не сплять ніч після його виступу – покращують промову, щоб її не соромно було надрукувати» [2].

Висновки. Сучасне суспільство вимагає від освітньої сфери формування компетентної та конкурентноспроможної особистості, здатної не лише до ефективної комунікації, але й із навичками критичного мислення. Використання на уроках історії дослідницького підходу у поєднанні з проблемним методом покликане вирішити це суспільне замовлення сьогодення.

Функція проблемного навчання полягає в тому, щоб ознайомити учнів із методами наукового пізнання, навчити творчо здобувати й застосовувати знання й уміння. Надання досвіду творчої діяльності – не самоціль навчання, а один із засобів виховання творчої особистості. Проблемне навчання спрямоване на формування здібностей до творчої діяльності та потреби в ній [8, с. 9].

Формуючи дослідницькі навички, творчість ми водночас розвиваємо обдаровану особистість.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ахунова Л. Експериментальний світ. Дослідницька культура. Історія України. 2021. №1 – 2. С. 6 – 15.
2. Баран В. В., Пономаренко А. Б. Політичний анекдот як віддзеркалення епохи М. Хрущова. URL: <https://core.ac.uk/reader/195353260> (дата звернення: 04.11.2021)

3. Баханов К. О. Організація особистісно орієнтованого навчання. Порадник молодого вчителя історії. Харків, 2008. 159 с.
4. Козира В. М. Технологія розвитку критичного мислення у навчальному процесі: навчально-методичний посібник для вчителів. Тернопіль, 2017. 60 с.
5. Кравченко О., Чабан Т., Пономаренко І. Практичні роботи. Історія України. 11-й клас. Історія України. 2018. №10. С. 6 – 29.
6. Крупина В. Комунікація громадян із владою в Українській РСР (середина 1950-х – перша половина 1960-х рр.). Історія України. 2015. №21. С. 5 – 7.
7. Островський В. Методичні матеріали до практичних занять. Нові явища у соціальній сфері та повсякденному житті населення. Тема 3. Україна в умовах політичної та економічної лібералізації суспільства (середина 1950-х – середина 1960-х рр.). Історія України. 11 клас. Історія і суспільствознавство в школах України: теорія та методика навчання. 2016. №11. С. 19 – 27.
8. Псатій А. Проблемне навчання. Як відкривати знання разом з учнями. Історія України. 2021. №3 – 4. С. 6 – 19.
9. Федчиняк А. О. Історія повсякденності як засіб формування історичної компетентності. Харків, 2018. 95 с.

Григор'єва Аліна Володимирівна,

*вчитель української мови та літератури
Дунаєвецького початково-виховного комплексу
«ЗОШ I-III ступенів, гімназія»
strizakalina1@gmail.com*

ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ РЕСУРСІВ У РОБОТІ З ОБДАРОВАНИМИ ДІТЬМИ

Анотація. Одним з визначальних напрямів розв'язання проблем підвищення якості освіти є розвиток педагогічних систем та їх складових, використання нових підходів та методів навчання, які впроваджуються в тісній взаємодії з новітніми інформаційними технологіями. Підвищення мотивації учнів, залучення їх до взаємодії в рамках освітнього процесу дозволяє підвищити якість навчання, формувати необхідні компетентності. Доведено, що інтерактивні технології навчання мають великий освітній і розвивальний потенціал, забезпечують максимальну активність учасників освітнього процесу, оптимальний час навчання і його результативність. У статті демонструються можливості застосування онлайн інструментів інтерактивного навчання для реалізації пізнавальної активності учнів. Проаналізовано можливості використання онлайн інструментів та ресурсів, які дозволяють організувати співпрацю під час навчального процесу. Здійснено огляд інструментів та підготовлено приклади їх застосування на всіх етапах навчального процесу. Продемонстровано переваги використання описаних сервісів.

Ключові слова: інтерактивне навчання; технологія; онлайн інструменти; співпраця; комп'ютерна підтримка спільного навчання; навчальне співробітництво.

Abstract. One of the decisive directions for solving problems of improving the quality of education is the development of pedagogical systems and their components, the use of new approaches and teaching methods, which are implemented in close interaction with the latest information technologies. Increasing the motivation of students, involving them in interaction within the educational process, can improve the quality of education, develop the necessary competencies. It is proved that interactive learning technologies have great educational and development potential, provide maximum activity of the participants in the educational process, optimal training time and its effectiveness. The article highlights the essence of innovative educational technologies, examines the peculiarities of pedagogical technology «learning in cooperation» as an integral part of the personality-oriented approach in teaching. It was analyzed author's research about training in cooperation with the use of computer technology. The article describes the structure of conducting classes in the form of training in cooperation, the stages of teaching communication, didactic conditions that can provide an effective organization of the stages of learning communication, taking into account the specifics of the learning process. The possibilities of using online tools of interactive learning for the implementation of educational cooperation are demonstrated. The possibilities of using online tools and resources that allow organizing cooperation during the educational process are analyzed. The stages and directions of cooperation with the use of online services are considered. An overview of the tools was carried out and examples of their application were prepared at all stages of the educational process. The advantages of using the described services are demonstrated.

Keywords: interactive learning; technology; online tools; cooperation; computer supported collaborative learning; educational cooperation.

Творча людина хоче творити. Ця аксіома відноситься до будь-якої професії, будь-якого виду діяльності. Вчитель – унікальна професія. Це світ, який ростить, виховує і оберігає найдорожче – душу людини. «У душі кожної дитини є невидимі струни. Якщо їх зачепити вмілою рукою, вони красиво зазвучать», стверджував В. Сухомлинський. Вчителю варто не тільки побачити здібну дитину, а й розвинути її до талановитості та геніальності. Яким же чином варто працювати з обдарованими дітьми? Єдиних рекомендацій щодо навчання обдарованих дітей не існує й не може існувати, адже кожна дитина – унікальна особистість зі своїми перевагами і недоліками. Тому головним є пошук ключа – індивідуального підходу до кожного учня, зокрема учня обдарованого, з вираженою індивідуальністю, незалежністю [1].

В умовах сьогодення кожна дитина прагне уникати усього нудного й нецікавого. Тож завдання вчителя – повідомляти просто про складне, розповісти так, щоб було і зрозуміло, і цікаво, щоб знання залишалися у пам'яті надовго, назавжди. Матеріал потрібно творчо і креативно інтерпретувати для дітей, які наділені особливими здібностями, тобто обдарованих дітей.

Обдаровані люди приносять велику користь суспільству, державі, є її гордістю. Тому перед суспільством і державою, перед школою і родиною постає проблема навчання і виховання таких дітей.

Обдаровані діти характеризуються порівняно високим розвитком мислення, довготривалим запам'ятовуванням навчального матеріалу, добрими навичками самоконтролю в навчальній діяльності, великою працездатністю та ін.. Їм притаманна неординарність, свобода висловлювання думки, багатство уяви, чіткість різних видів пам'яті, швидкість реакції, вміння піддавати сумніву й науковому осмисленню певні явища, стереотипи, догми. Це створює сприятливі морально-психологічні умови для активної навчальної діяльності та збільшення її обсягу й інтенсивності з тим, щоб навчальне навантаження сприяло розвитку навчальних можливостей учнів, а не стримувало цей процес через недостатню їх завантаженість [2].

Обдаровані діти характеризуються особливостями, якими вони відрізняються від звичайних дітей, і тому мають чимало проблем особистісного плану в стосунках із однолітками, батьками і навіть учителями. Увагу до себе вони привертають передусім тим, що легко навчаються, значно випереджають однокласників у навчальній діяльності, швидко засвоюють пояснюваний учителем на уроці матеріал, мають добре розвинену пам'ять, спостережливість, миттєво виконують тестові завдання достатнього і високого рівнів складності. Зі сторони однолітків це породжує одночасно і захоплення, і заздрість

З обдарованими дітьми, з одного боку, працювати легше, бо вони мають високі розумові здібності, а з іншого, – важче, оскільки ці діти «знають собі ціну», потребують багато уваги, особливого ставлення. До того ж робота з ними вимагає професійних і педагогічних знань від учителя. Адже навчання – процес технологічний, і його, як і на виробництві, легше зіпсувати, порушивши технологію. Шкода від цього може бути величезна, бо «виробом» виступає жива особистість учнів.

Тому у роботі з дітьми учителю необхідно:

- постійно працювати над вихованням почуттів дітей, особливо обдарованих, вразливих до всього, що стосується їхнього «Я»;
- допомагати обдарованим дітям сформуванню адекватної Я – концепції та самооцінки;
- забезпечувати сприятливу емоційну атмосферу, адже дитина набуває емоційного досвіду в процесі взаємодії з людьми;
- дотримуватися порядку й дисципліни, обдаровані діти, як і всі інші, мають знати межу припустимої поведінки;
- скеровувати енергію та творчість обдарованих дітей у потрібне русло, щоб їхня праця приносила користь;
- використовувати дослідницький метод (це активізує їхню роботу);
- розвивати здібності дітей, активно використовувати метод самостійного набуття знань;
- привчати обдарованих дітей працювати в колективі, це допоможе їм легше адаптуватися до соціальних умов;

Робота з обдарованими дітьми вимагає належної змістової наповненості занять, зорієнтованості на новизну інформації та різноманітні види пошукової, розвиваючої, творчої діяльності. Головне завдання вчителя полягає не тільки в забезпеченні засвоєння кожною дитиною наукових знань, а й у тому, щоб кожна з них оволоділа самою навчальною діяльністю.

Основний шлях розв'язання цієї проблеми – зміна традиційних технологій навчання. Це навчання з використанням інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ). Адже процес інформатизації охопив усі сторони життя суспільства. Цей процес має кілька пріоритетних напрямків, до яких, безумовно, слід віднести інформатизацію освіти. Упровадження комп'ютерної техніки в процес навчання є важливим завданням педагогів [3].

У школі особливе місце повинно відводитися таким формам занять, що забезпечують участь кожного учня у проведенні уроку, підвищують авторитет знань та індивідуальну відповідальність школярів за

результати навчальної діяльності. Ці завдання учнів можна успішно розв'язувати завдяки інформаційним технологіям.

Головна функція освіти – всебічний розвиток особистості. Одними з головних завдань сучасної освіти є навчити людину навчатися та ефективно взаємодіяти в процесі навчальної діяльності, тобто формувати здатність цілеспрямовано оволодівати професійними навичками, розвивати вміння комунікувати, знаходити та опрацьовувати дані, проявляти свій творчий потенціал, знайти шлях до самовираження та реалізації себе в житті. Одна з основних проблем сучасної дидактики полягає у виборі оптимального співвідношення найкращих традицій чинної освітньої системи, інструментарію інформаційно-комунікаційних технологій, сучасних педагогічних інновацій та тенденцій. Нагальною потребою сьогодення є проблема пошуку найбільш ефективних освітніх технологій, що здатні допомогти у вирішенні даної проблеми. Інноваційне навчання – навчальна та освітня діяльність, яка зорієнтована на динамічні зміни в навколишньому світі, ґрунтується на розвитку різноманітних форм мислення, творчих здібностей, високих соціально-адаптаційних можливостей особистості [4].

Вище зазначене, зумовлює проблему пошуку нових форм, методів і засобів навчання, які передбачають ефективне використання ІКТ та враховують інтереси та потреби учасників освітнього процесу. Тому, велика увага останнім часом приділяється використанню інформаційно-комунікаційних технологій [5].

Поєднуючи в собі позитивне багатство традиційних інформаційних технологій, комп'ютерні технології дозволяють істотно оптимізувати процес навчання. Він може стати більш цікавим, емоційно насиченим, динамічним і наочним; комп'ютерна технологія також здатна індивідуалізувати і диференціювати навчальний процес; реалізувати його творчий характер, організувати гнучке управління навчальною діяльністю, інтенсифікувати і активізувати навчання. Загалом, комп'ютерні технології дають можливість на якісно новому рівні вивчати різні предмети. Вони надають інформацію в зручній для учнів формі – у вигляді графіків, таблиць, діаграм, екранних картинок, а також для статичної оцінки географічних фактів і проведення порівняння різних об'єктів за якимось параметром.

Найважливішим завданням сучасності є реалізація особистісно орієнтованого підходу до навчання учнів, коли учень із об'єкта педагогічного впливу стає суб'єктом творчої діяльності, що значною мірою впливає на досягнення ним більш високого рівня знань і вмінь, розвитку в школярів пізнавальної самостійності та інтересу до вивчення предмету.

Дидактичними можливостями інформаційно-комунікаційних технологій вважаю:

- індивідуалізацію навчального процесу,
- високий ступінь наочності;
- пошук необхідних ресурсів для занять (Інтернет тощо);
- можливість моделювання природних процесів і явищ;
- організацію групової роботи;
- забезпечення зворотнього зв'язку в процесі навчання;
- контроль та перевірку засвоєння навчального матеріалу.

У процесі роботи вибір способів використання ІКТ залежить від поставлених керівником дидактичних завдань. Комп'ютер у навчальному процесі виконує декілька функцій: він є засобом спілкування, створення проблемних ситуацій, партнером, інструментом, джерелом інформації, контролює дії учнів і надає їм нові пізнавальні можливості.

Використання даного підходу до навчання дає змогу підвищити мотивацію для тих учнів, які не зацікавлені в засвоєнні системи знань за допомогою традиційних дидактичних засобів. Залучення до співробітництва під час освітнього процесу розширює реалізацію творчого потенціалу, розвиває як предметні, так і ключові компетентності учня [6].

Серед усього різноманіття онлайн інструментів, що можна використовувати з будь-якого гаджету [7], підключеного до мережі Інтернет під час занять, самостійної роботи та для підвищення мотивації до навчання учнів, варто виокремити онлайн сервіс Learning Apps. Платформа є однією з хмарних сервісів веб 2.0 для організації та підтримки освітніх процесів та безкоштовним міжнародним відкритим освітнім ресурсом, що містить як представлені в режимі загального доступу навчальні готові навчальні матеріали (завдання-модулі; тести-модулі), так і конструктор для самостійного виробництва нових інтерактивних навчально-методичних матеріалів з найрізноманітніших дисциплін.

Навчальна платформа Learning Apps є конструктором для створення інтерактивних завдань за допомогою різноманітних шаблонів. Створені дидактичні матеріали можна використовувати як при проведенні занять у вигляді інтерактиву, так і на поза аудиторних заходах для проведення квестів та ігор, застосовувати як наочний матеріал при вивченні нового матеріалу або для його закріплення та як контрольньо-перевірочний матеріал після вивчення будь-якої теми. Особливо слід виділити вправу «Перегони», виконуючи яку учні можуть об'єднуватися в групи та змагатися за право першими прийти до фінішу, вирішуючи поставлені завдання.

В якості оцінки сформованості компетенції можуть використовуватися дидактичні матеріали, створені засобами інтернет-сервісу LearningApps.org (<http://learningapps.org>), які роблять можливим включення в них мультимедіа компонентів для наочності уявлення інформації, дозволяють забезпечити високу інтерактивність і зворотний зв'язок. Перевагами інтерактивного навчання з використанням даного сервісу є те, що у роботі задіяні всі користувачі групи, які навчаються працювати у команді, в них формується доброзичливе ставлення до опонента, кожен має можливість висловлювати свою думку, за короткий час опановується велика кількість навчального матеріалу, формуються навички толерантного спілкування, учні навчаються обґрунтовувати свою думку та знаходити альтернативне вирішення проблеми.

Ефективною для учнів є робота на сервісі ClassTools.net. Адже він розроблений для візуалізації інформації і дозволяє вчителю і здобувачам освіти створювати інтерактивні освітні Flash-ресурси для ефективного проведення презентацій, захисту проєктів, подання діаграм, аналітичних доповідей, планування заходів і т.д.

Там є:

- інструменти для спільної роботи;
- інструменти для створення дидактичних ігор;
- інструменти для ведення освітнього процесу.

Хоча сервіс англійськомовний, приваблює те, що працювати в ньому можна без реєстрації.

Потужний і простий інструмент для створення інтерактивних завдань на робочих аркушах в електронному вигляді – LIVEWORKSHEETS А ще тут безліч інструментів, необхідних для створення інтерактивних листів.

Оцінка обчислюється відразу при відправці і виконанні завдання з оцінками, написаними на аркуші, накопичуються у вчителя в ящику «www.liveworksheets.com». Реєстрація учня не потрібна. Він отримує завдання просто за посиланням.

Завдання складається на основі Word-документа або просканувати картинку з будь-якого задачника, підручника.

Якщо вже є готові завдання в Word, то залишиться розставити тільки інтерактивні елементи управління (випадають списки, множинний вибір, галочки так / ні, з'єднання лініями і т.д.). На лист також можна вставити пояснювальне відео (попередньо завантажене в youtube).

Wizer.Me – це інструмент для створення інтерактивних робочих аркушів. Це простий і швидкий інструмент для створення інтерактивних робочих аркушів із завданнями і вправами, в тому числі і на основі відео. Можна скористатися вже створеними робочими листами, а можна створити свої.

Тут можна створювати робочі листи на основі відеоуроків, прикріплювати до них різні завдання і запрошувати учнів до роботи. Учні реєструються в сервісі і виконують запропоновані завдання. Вчитель переглядає відповіді учнів в особистому кабінеті.

Створеною роботою можна поділитися по електронній пошті і в соціальних мережах (Facebook).

QR-код (від англ. quickresponse – швидкий відгук) – це матричний (двовірний) код, розроблений і представлений у 1994 р. в Японії, який дозволяє зчитувати та розпізнавати велику кількість інформації скануючим непрофесійним обладнанням (за допомогою фотокамери мобільного телефону, планшета або ноутбука з відеокамерою, на яких встановлена програма для зчитування QR).

QR-коди візуально представлені у вигляді чорно-білих квадратів, що нагадують лабіринт. У середині QR-коду закодована службова інформація, яка дозволяє визначити, що саме зашифровано: гіперпосилання, текст, адреса електронної пошти, номер телефону, географічні координати або інші дані.

Оскільки QR-коди не були ліцензовані, кожен охочий може не тільки використовувати, але й створювати їх самостійно та абсолютно безкоштовно. Для створення знадобляться тільки Інтернет, принтер і камера.

Серед українських та україномовних ресурсів для створення QR-кодів слід виділити:

- <http://ua.qr-code-generator.com>,
- <http://qrcodes.com.ua/>,
- <http://www.qr-code.com.ua>.

Коди можна зберігати у вигляді графічного зображення найпоширеніших форматів, роздрукувати та розмістити.

Для створення коду у вікно QR-генератора (веб-сервісу) вводять дані, після чого автоматично генерується QR-зображення. Деякі генератори дозволяють обирати колір, розмір, рівень корекції помилок і деякі інші додаткові параметри.

Також існує велика кількість програмних QR-сканерів (додатків) для мобільних телефонів, якщо ж не хочеться завантажувати спеціальну програму, ви можна скористатися Viber.

Із залученням QR-кодів можна зашифрувати та отримувати швидкий доступ фактично до будь-якої інформації у мережі Інтернет: відео на YouTube, певної геолокації на Google картах, e-mail, посилання на

сторінку профілю у соціальних мережах, сайту чи блогу, аудіофайл, книгу тощо. Або в такий спосіб може бути закодований невеликий текст, який можна «зчитати» навіть без доступу до мережі Інтернет.

В освітньому процесі QR-коди доцільно використовувати з наступними цілями:

- при супроводі уроку з допомогою презентації можна забезпечити учнів роздавальним матеріалом з QR-кодами для доступу до цікавих додатків (гіперпосилання на мультимедійні джерела та ресурси: відео-, аудіо-додатки, сайти, анімації, електронні навчальні видання, бібліотеки та ін.).

- для розміщення на обкладинках навчально-методичної літератури довідкового матеріалу, відомостей про автора, видавництва або будь-якої додаткової інформації.

- для використання в контрольних завданнях з метою закріплення вивченого матеріалу. На кожному варіанті з контрольним завданням можна розмістити надрукований QR-код з правильними відповідями. Учні будуть намагатися отримати власну відповідь, перш ніж переглянуть правильну.

- у навчальній грі-квест із завданнями у QR-кодах. Потім роздруковані QR-коди можна розмістити в класі або по всьому шкільному подвір'ю.

Переваги використання QR-кодування:

- швидко: дозволяє отримати миттєвий доступ до закодованої інформації;

- зручно: вміщує великі об'єми відомостей у невеликому зображенні;

- просто: розміщувати код можна на будь-якій рівній поверхні (аркуш, стіна, підлога, бетоноване шкільне подвір'я тощо).

Отже, може виникнути питання: а чи не є використання ІКТ даниною сучасності, адже різні етапи можна запланувати й для звичайного уроку? Однак уже перший досвід використання мультимедійних технологій засвідчив, що їх упровадження підвищує ефективність засвоєння матеріалу, інтенсифікує процес навчання, стимулює інтерес учнів як до знань, так і до процесу їх отримання.

Підвищується і власне якість наочності, і її змістовне наповнення. Зокрема, прекрасні можливості створює систематизація і структурування навчального матеріалу через гіпертекст.

Безумовно, використання ІКТ робить процес навчання більш живим і цікавим, підвищує мотивацію учнів, сприяє їх активізації.

Варто пам'ятати, що саме на уроках обдарована дитина отримує важливу самоосвітню компетенцію, яка виховує внутрішню дисципліну, відсутність страху перед аудиторією, будь-якою роботою, планувати свою діяльність, обирати власні способи вирішення проблем і давати об'єктивну самооцінку своїм здобуткам. На навчальних заняттях відбувається виявлення творчого потенціалу обдарованої дитини, з'являється зацікавленість предметом, що потім приведе її до відповідної наукової діяльності.

Обдаровані діти – майбутнє кожної нації. Юна наукова еліта України – це її гордість, честь і світова слава та велич, це розумовий потенціал Української держави, який прокладатиме дорогу українському суспільству до вершин світового прогресу. Тому сучасна школа несе і постійно повинна нести величезну відповідальність перед суспільством за створення оптимальних умов для інтелектуального, творчого і соціального розвитку кожного свого вихованця, а, отже, в діяльності кожного навчального закладу системи загальної середньої освіти повинні забезпечуватись психолого-педагогічні і методичні фактори оптимального та ефективного формування і розвитку обдарованих школярів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бабаєва Ю. Д., Лейтес Н. С., Матюріна Т. М. Психологія обдарованості дітей і підлітків. – М. : Видавничий центр «Академія», 2000. 316 с.
2. Глухова М.В., Герман А.Ю. Досвід роботи з обдарованими учнями в галузі ІКТ. Комп'ютер у школі та сім'ї. . 2009. № 4. С. 14.
3. Гладун М.А. Сабліна М.А. Сучасні онлайн-інструменти інтерактивного навчання як технологія співробітництва Відкрите освітнє е-середовище сучасного університету. 2018. Вип. 4. С. 33-43.
4. Корзун К.М. Дидактичні можливості соціальних сервісів на уроках української мови і літератури (методичний посібник). Нікополь, 2018. – 24 с. – URL: <https://naurok.com.ua/anotaciya-dosvidu-vikoristannya-didaktichnih-online-servisiv-na-urokah-ukra-nsko-movi-ta-literaturi---zasib-rozvitku-i-samorealizaci-osobistosti-138602.html>
5. Корнева Д. М.ІКТ-компетентність вчителів. <https://naurok.com.ua/ikt-kompetentnist-yak-zasib-pidvischennya-profesiyno-maysternosti-vchiteliv-specializovanih-shkil-internativ-22777.html>
6. Жалдак М.І. Основи інформаційної культури вчителя // Використання нової інформаційної технології в навчальному процесі: зб.наук. праць – Київ, РНМК, 1990. – С. 3 – 17.
7. Макаренко, Л. Л. Комп'ютерна грамотність : теорія і практика : монографія Київ : Освіта України, 2008. 244 с.

Діденко Людмила Олексіївна,
учитель української мови та літератури
Лебединського закладу загальної середньої освіти
I-III ступенів № 7 Лебединської міської ради
Сумської області

ФОРМУВАННЯ КОГНІТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ШКОЛЯРА ШЛЯХОМ ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ТА ЛІТЕРАТУРИ

У статті висвітлюються основні питання щодо впровадження хмарних технологій, зокрема віртуальної дошки Padlet, яка є легким інструментом для організації спільної роботи учасників освітнього процесу з різним контентом у визначеному віртуальному просторі на уроках української мови та літератури.

Аналізуються педагогічні прийоми, які активно застосовуються на різних етапах уроку. Особливу увагу приділено питанню використання дошки Padlet в процесі дистанційного та змішаного навчання: добору, аналізу та створенню її, презентації та колективному обговоренню комунікативних успіхів і невдач.

Ключові слова: компетентність, компетенція, когнітивна компетентність, критичне мислення, педагогічні прийоми уроку розвитку критичного мислення, хмарні технології, віртуальна дошка Padlet

Key words: competence, cognitive competence, critical thinking, pedagogical methods of the lesson of critical thinking development, cloud technologies, virtual board Padlet

Наразі самоосвіта, саморозвиток та самореалізація особистості – це вітрила, які тримають молоду людину в бурхливому океані життя, а завдання сучасного вчителя – виховати громадянина, особистість, сформувати в неї систему компетентностей, які виступають як ключ до самостійного дорослого життя, як міра здатності до існування, до діяльності.

«Учитель Нової школи – вихователь нового покоління, користуватиметься свободою творчості і професійного розвитку. Педагогіка партнерства буде однією з основ школи, заснованої на взаємній повазі до особистості, праві вибору і відповідальності за прийняті рішення», – наголосила Лілія Гриневич, розповідаючи про один із засадничих принципів Нової української школи – освітній контент на основі компетентностей.

Також, за її словами, Нова українська школа має задати нові рамки освітньої політики – школи повинні бути місцем, де представницька демократія практикується і обов'язки розподіляються.

«Учителі мають розширити можливості учнів – школярі зможуть самі приймати важливі рішення та діяти», – наголосила Л. Гриневич.

Людина майбутнього – творча, гнучка, демократична, культурна, із актуальними знаннями та високим адаптаційним потенціалом. Вона має стати насамперед творцем, а не бути лише споживачем раніше створених благ. Тому надзвичайно важливим напрямом освіти ХХІ століття є орієнтація програм і педагогічних технологій на компетентнісний підхід.

За умов глобальних змін у суспільстві особливої значущості набуває питання формування компетентностей учнів. Адже система сучасної шкільної освіти визначається тим, наскільки підготовлені до життя випускники. Життя ж зробило суспільний запит на виховання творчої особистості, здатної самостійно мислити, генерувати оригінальні ідеї приймати сміливі нестандартні рішення, швидко орієнтуватися та адаптуватися в сучасному мінливому світі.

Компетентнісний підхід є досить новим поняттям у сучасній освіті. Перша згадка про компетентність як педагогічне явище в освітніх документах відбулася в контексті змін у системі оцінювання. Адже оцінюванню підлягають результати навчання, тобто компетентності. У наказі Міністерства освіти і науки України «Про запровадження 12-бальної шкали оцінювання навчальних досягнень учнів у системі загальної освіти» компетентність визначається «як загальна здатність, яка базується на знаннях, уміннях, цінностях, навилах, набутих завдяки навчанню»

Літературна освіта в основній школі спрямована на розвиток сформованих (у початковій школі) і формування нових компетентностей.

Актуальними завданнями Нової української школи є опанування ключових компетентностей, що передбачають особистісно-соціальний та інтелектуальний розвиток учнів.

Компетентність – динамічна комбінація знань, умінь і практичних навичок, способів мислення, професійних, світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей, яка визначає здатність особи успішно здійснювати професійну та подальшу навчальну діяльність і є результатом навчання.

Компетентності учнів формуються на основі міжпредметних зв'язків та є інтегрованим результатом предметних і міжпредметних компетенцій.

Компетентність людини – це загальна життєздатність, що базується на:

- знаннях,
- досвіді,
- ціннісних орієнтаціях,
- здібностях.

Бути компетентним означає вміти мобілізувати власний творчий потенціал у конкретній життєвій ситуації.

Компетенція – коло питань, із якими людина добре обізнана, володіє знаннями і досвідом; інтегрований результат опанування змістом загальної середньої освіти, який виражається в готовності використовувати засвоєні знання, уміння і навички, а також способи діяльності в конкретних життєвих ситуаціях для розв'язання практичних і теоретичних задач.

Класифікація ключових освітніх компетенцій:

- ціннісно-смыслові;
- загальнокультурні;
- пізнавальні;
- інформаційні;
- комунікативні;
- соціальні;
- моральні;
- автономізаційні.

Оновленою програмою з української літератури спрогнозовано портрет випускника основної школи, патріота України, який поважає історію і культуру своєї та інших країн, вільно володіє державною мовою, активний і відповідальний у громадському й особистому житті, підприємливий та ініціативний, дотримується здорового способу життя.

Відповідно до Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти програма з української літератури для 5-9 класів забезпечує розвиток ключових компетентностей (уміння вчитися, спілкуватися державною, рідною та іноземними мовами, інформаційно-комунікаційної, соціальної, громадянської, загальнокультурної), а також спрямована на формування літературної компетентності, яка передбачає:

- розуміння учнями літератури як невід'ємної частини національної світової художньої культури;
- усвідомлення специфіки літератури як мистецтва слова, її гуманістичного потенціалу й місця в системі інших видів мистецтва;
- знання літературних творів, обов'язкових для вивчення, ключових етапів і явищ літературного процесу, основних світоглядних позицій видатних письменників, усвідомлення їхнього внеску в скарбницю світової культури;
- оволодіння основними літературознавчими поняттями й застосування їх у процесі аналізу та інтерпретації творів;
- формування якостей творчого читача та розвиток читацького досвіду;
- уміння й навички створення усних і письмових робіт різних жанрів;
- уміння орієнтуватися у світі художньої літератури й культури (класичної та сучасної), оцінювати художню вартість творів, порівнювати їх.

Складниками літературної компетентності є наступні компетенції, які мають бути сформовані поступово під час вивчення української літератури:

- емоційно-ціннісна;
- літературознавча;
- загальнокультурна;
- компаративна.

Формування літературної компетентності та її складників тісно пов'язане з формуванням комунікативної компетентності, розвитком умінь і навичок володіння учнями українською мовою, а також іноземними мовами, видами мовленнєвої діяльності, основами культури усного й писемного мовлення.

Із огляду на зазначене вище, вважаю доцільним формувати, виховувати і вдосконалювати сучасні компетенції учнів на уроках української літератури.

Це невидимий процес, що не має меж, коли формується одна компетенція, а коли – інша, це робота довготривала і головне – комплексна, бо лише через деякий час можна побачити результати даної діяльності. Так, учитель чекає навіть кілька років, щоб його учні навчилися самостійно та згідно з вимогами часу й запитамі суспільства будувати своє життя.

Це досягається спільною працею учителя та учня. Учитель виступає в ролі провідної зірки, що вказує маленькій зірочці, учневі, правильний, але не єдиний шлях до власного місця на небосхилі. Учитель стимулює творчість учня, використовуючи інноваційні методи, проводячи цікаві уроки, організовуючи дослідницьку роботу. Учень набуває досвіду бачити проблеми, шукає шляхи їх подолання, вчиться планувати та організовувати свою діяльність.

Сучасні інноваційні технології – активні форми діяльності учнів, які залучають їх до творчого процесу пізнання, дослідження проблем, формування власної думки та самореалізації.

Успішність та ефективність формування компетентностей учнів залежить від форм і методів організації навчально-виховного процесу.

Яким же чином я формую сучасні компетенції та виховую конкурентноспроможну особистість на уроках української літератури?

Поділюся досвідом роботи з дошкою Padlet, як використовується даний ресурс на уроках української мови та літератури

Padlet (<http://ru.padlet.com/>) – мультимедійний ресурс для створення, спільного редагування та зберігання інформації.

Можливі способи використання дошок:

- як майданчик для організації групової роботи під час проведення «мозкового штурму», узагальнення й систематизації знань, рефлексії;
- для розміщення навчальної інформації або завдань для її пошуку;
- для організації спільного виконання домашнього завдання;
- як місце розміщення ідей для проєктів та їх обговорення;
- як інструмент для організації кооперативної спільної діяльності учнів як на занятті, так і в поза навчальний час.

Алгоритм дій для створення дошки Padlet :

1. Реєстрація в системі. Для реєстрації в системі:

У вікні будь-якого браузера введіть у рядок адреси <http://padlet.com/>. На екрані відобразиться головна сторінка веб-сайта Padlet.

2. Обрання мови інтерфейсу.

3. Заповнення логіну або реєстрація.

4. Заповнення поля у вікні реєстрації (у поле E-mail уведіть адресу поштової скриньки, у поле Пароль – пароль), натисніть кнопку Війти. Зауважимо, що для реєстрації також можна скористатися акаунтом Google або Facebook

5. Відкриття порожньої дошки – простір, який можна відразу наповнювати контентом.

6. Введення назви та короткого опису у вікні Modify padlet

7. Розміщення в постах потрібної навчальної інформації.

8. Налаштування дошки для спільної роботи (надати учням можливість переміщувати пости та створювати власні).

9. Ознайомлення учнів із принципами роботи у веб-ресурсі Padlet (продемонструвати, як створювати й наповнювати пости даними).

Використання віртуальних інтерактивних дошок на уроці:

Актуалізація опорних знань і мотивація навчальної діяльності

На прикладі фрагмента заняття з теми «Миттєве повідомлення. Форум. Спілкування в чатах» розглянемо, як можна скористатися сервісом Padlet для організації етапу актуалізації опорних знань і мотивації. Заздалегідь створюємо дошку, на якій розташовуємо назву теми, у додаткових постах розміщуємо створені «хмари тегів» із необхідних понять, що обговорюватимуться на занятті та завдання для виконання. За допомогою інструментів віртуальної інтерактивної дошки педагог може забезпечити ефективне й динамічне подання навчального матеріалу, розміщуючи малюнки, документи, посилання на необхідні сайти, блоги, сервіси, відео, презентації тощо; має можливість організувати спільну роботу на одному майданчику як в аудиторії, так і дистанційно.

Узагальнення й систематизація знань

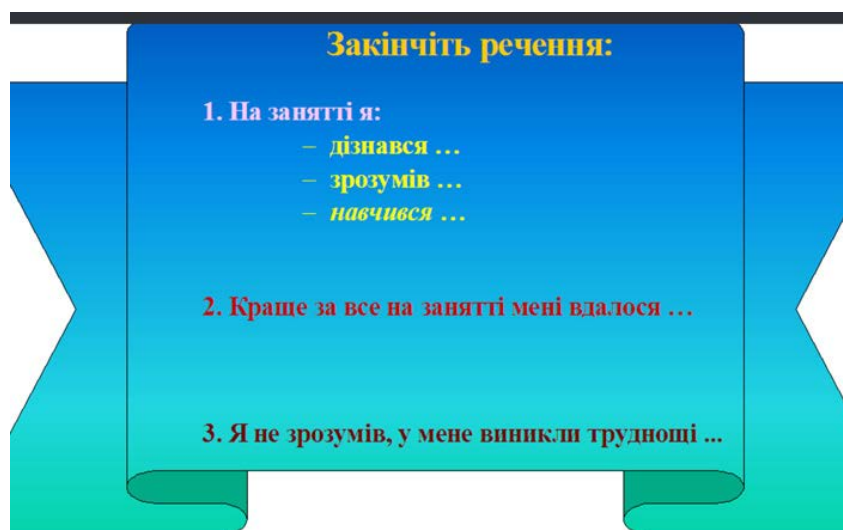
Як відомо, метою узагальнення знань є засвоєння учнями наукових понять, визначення їх загальних і істотних ознак для подальшого творчого застосування. Необхідною умовою формування узагальнених знань є послідовне здійснення їх систематизації, чим передбачається мисленнєве виокремлення будь-яких властивостей, що належать певному класу предметів, зведення в єдину систему засвоєних на занятті

понять, визначення її окремих компонентів і взаємозв'язків між ними. За власним досвідом, основною причиною слабого володіння системою знань є не сформованість в учнів уміння узагальнювати. Тож на певному етапі навчання необхідне встановлення нових зв'язків і відношень між елементами. Пропонується здобувачам освіти блок-схема певної тематики, вони мають наповнити змістом визначені елементи.

Отже, використання віртуальних інтерактивних дошок під час проведення узагальнення й систематизації знань сприяє формуванню в учнів умінь аналізувати, зіставляти, демонструвати результати роботи та спільно обговорювати їх.

Проведення рефлексії

Проведення рефлексії допомагає розвивати в учнів здатність і вміння оцінювати власний психологічний і пізнавальний стан на занятті, оцінювати виконані дії, аналізувати зміст і процес розумової діяльності, що сприяє формуванню в них уміння самостійного навчання, саморозвитку, самореалізації. Для ефективного проведення самоаналізу діяльності учнів під час навчання й отриманих результатів педагог може запропонувати їм наочне представлення алгоритму чи схеми пропонованого методу проведення рефлексії. Розглянемо можливості сервісу Padlet для проведення рефлексії на прикладі методів «Незакінчене речення», «ПРЕС» та «Сенкан».

Приклад 1. Організація проведення рефлексії за методом «Незакінченого речення». Наприкінці будь-якого заняття пропонуємо учням відкрити розроблену віртуальну інтерактивну дошку за зазначеною веб-адресою й дати відповіді, продовжуючи речення:

На занятті я дізнався ... (зрозумів ..., навчився... тощо).

Найкраще на занятті мені вдалося

Я не зрозумів, у мене виникли труднощі ...

Я не зрозумів, у мене виникли труднощі ...

Після 1-2 хвилин обмірковування учнями відповідей заслуховуємо їх, звертаючи увагу на те, що відповідати необхідно, починаючи саме з тих слів, що наведені в завданні.

"Уяви себе поетом"
Створення сенкану студентами 21-ст (2 підгрупи)

Алгоритм складання сенкану
1-й рядок: 1 слово - іменник, який є темою сенкану.
2-й рядок: 2 слова - прикметники, які є означенням теми.
3-й рядок: 3 слова - дієслова, які вказують на активність, дієвість, пов'язану з темою.
4-й рядок: фразка з 4 слів, якою висловлюється розуміння (чи ставлення до теми).
5-й рядок: 1 слово - іменник, синонім (висновок, асоціація) до теми.

Завдання:
 1. Оберіть будь-який термін із теми "Технології та сервіси Веб 2.0".
 2. Створіть до нього сенкан за наведеним алгоритмом.

Вікіпедія
 Розумна та швидка
 Допомагає, шукає, підказує
 Доступний засіб знаходження інформації
 Енциклопедія

Лісино, Польський
 команда БобрДобр
 1. Соціалізація
 2. Індивідуальна, унікальна
 3. Підтримує, формує, захищує
 4. Використовується для створення співтовариств
 5. Адаптація

Зразок створеного сенкану
 до одного із принципів функціонування технологій Веб 2.0

Класифікація
 Невгома Ціла
 Об'єднує Категоричне Візуальне
 Інформація Мисль Інтерес
 Філософія

Приклад 2. Організація проведення рефлексії за методом «Сенкан».

Наприкінці заняття пропонуємо учням за зазначеною веб-адресою відкрити заздалегідь створену віртуальну інтерактивну дошку й ознайомитись із представленими на ній алгоритмом складання сенкану, завданням для виконання та його зразком.

Результати виконання завдання учні повинні розмістити на дошці

Отже, застосування віртуальної інтерактивної дошки під час проведення рефлексії надає можливість забезпечити унаочнення алгоритму чи схеми з ключовими моментами пропонованих методів; багатократне користування розробленими матеріалами.

Висновки. Отже, уроки літератури мають створювати належні умови для формування досвіду власної творчої діяльності й емоційно-цілісного сприйняття світу.

Так як упроваджено компетентнісний підхід до навчання української літератури в контексті положень «Нової української школи» (2016) відповідно до Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23.11.2011 № 1392, з урахуванням Державного стандарту початкової загальної освіти (Постанова Кабінету Міністрів України від 20. 04. 2011 №462), а запропонований Новою українською школою структурний компонент «Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів» укладено з урахуванням компетентнісного підходу до літературної освіти, то робота з формування компетентностей має бути заздалегідь продуманою, системною, змістовною.

Тож із метою наскрізного впровадження механізму реалізації завдань компетентнісного підходу в навчанні української літератури в контексті положень Нової української школи формування сучасних компетентностей на уроках української літератури має відбуватися комплексно, невіддільно одна від одної – це необхідна умова соціалізації, громадянської позиції, гуманістичного світосприйняття учнів!

Потрібно звернути увагу на те, що уроки української мови та літератури з використанням елементів хмарних технологій сприяють розвитку предметних і ключових компетентностей, які передбачені в Державному стандарті. Основні методи та вправи роботи з учнями, описані у статті, сприяють формуванню особистості, здатної критично сприймати інформацію, аналізувати її, адаптувати, а також допомагають відчувати себе активним творцем. Перспективами подальших досліджень можуть бути пошуки способів підвищення професійної компетентності вчителя української мови й літератури в питанні добору, аналізу, створення завдань

ЛІТЕРАТУРИ

1. Веб-сервисы как средство интеграции приложений [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.4stud.info/networking/webservices.html>.
2. Padlet: цифровая стена с вашими документами и мультимедийными файлами [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://liferhacker.ru/2013/07/29/padlet-cifrovaya-stena-s-vashimi-dokumentami-i-multimedijnymi-fajlami/>.
3. Харибіна Н. Поєднати розум і серце... Іманентне світосприймання літератури засобами компаративістики – Науково-методичний журнал «Джерело педагогічної майстерності. Філологія», випуск №1(53), Харків, 2012.
4. Харибіна Н. Дійти до серця. З досвіду проведення інтерактивних уроків мови та літератури – Науково-методичний та літературно-мистецький журнал «Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах», №3(56), 2007.
5. Харибіна Н. Мережеве навчання – колосальний крок уперед в освіті – Науково-методичний журнал «Педагогічна майстерня», №7(19), 2012.
6. Харибіна Н. Орієнтуймося на Людину! Акценти формування всебічно розвиненої особистості на сучасному уроці, Науково-методичний журнал «Педагогічна майстерня», №4(16), 2012.
7. Хміль Н. Соціальний сервіс Padlet як елемент педагогічної діяльності / Н. Хміль, С. Дяченко // Інформатика та інформаційні технології в навчальних закладах. – 2014. – № 2. – С. 24-30.
8. Хміль Н.А. Віртуальні інтерактивні дошки та їх використання в освітньому процесі: Методичні рекомендації / Н.А. Хміль, І.В. Морквян, Т.В. Отрошко. – Х. : Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради, 2015. – 60 с.
9. Харибіна Н. Побудова індивідуального освітнього маршруту учнів засобами медіатехнологій – ефективний шлях до успішного майбутнього //Матеріали Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції «Медіаосвіта – пріоритетний напрям в освіті XXI століття: проблеми, досягнення і перспективи// Харків, 2013, с.222-225.

РОЗВИТОК, ПІДТРИМКА І СУПРОВІД ОБДАРОВАНИХ ДІТЕЙ У ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ. ПРОБЛЕМИ В РОБОТІ З ОБДАРОВАНИМИ ДІТЬМИ

Анотація. Стаття присвячена проблемі розвитку обдарованих дітей в умовах загальноосвітньої школи. Досліджуються шляхи виявлення обдарованих дітей, їхнього супроводу та створення умов для досягнення дітьми успіхів. Описані у статті способи розвитку обдарованих дітей дозволяють досягти успіху у створенні системи виявлення, розвитку та творчої самореалізації дітей у школі.

Ключові слова. Обдарованість, проект, самореалізація обдарованих дітей, творчі можливості, інтелектуальні здібності.

Abstract. The article is devoted to the problem of development of gifted children in the conditions of secondary school. The ways of identifying gifted children, their support and creating conditions for children's success are explored. The methods of development of gifted children described in the article allow to achieve success in creating a system of identification, development and creative self-realization of children at school.

Keywords. Giftedness, project, self-realization of gifted children, creative abilities, intellectual abilities.

Будь-якому суспільству потрібні обдаровані люди і завдання суспільства полягає в тому, щоб розглянути та розвинути здібності всіх його представників. На превеликий жаль, далеко не кожна людина здатна реалізувати свої здібності. Тести на творчу активність, складені американськими психологами, показують, що людей, що нестандартно мислять, серед дорослих лише близько 2 відсотків. Адже розвиток здібностей і талантів будь-якої людини важливий не тільки для неї самої, а й для суспільства в цілому. Якісний стрибок у розвитку нових технологій спричинив різке зростання потреби в людях, які мають нестандартне мислення, вносять новий зміст у виробниче і соціальне життя, вміють ставити і вирішувати нові завдання, що стосуються майбутнього. Жага відкриття, прагнення проникнути у найпотаємніші таємниці буття народжуються ще на шкільній лаві. Вже у початковій школі можна зустріти таких учнів, яких просто не задовольняє робота зі шкільним підручником.

Обдарованість – це системна, що розвивається протягом життя якість психіки, яка визначає можливість досягнення людиною вищих (незвичайних, непересічних) результатів щодо одного чи кількох видів діяльності проти іншими людьми.

В останні роки стає дедалі очевиднішим той факт, що шкільна освіта, яка традиційно вважалася основною, не вирішує свого головного завдання. Воно не може забезпечити дитину гарантією того, що рівень здобутої нею освіти достатній для подальшого навчання та успішної реалізації у різноманітних сферах діяльності своїх здібностей. Школа гарантує лише якийсь стандарт, який виявляється недостатнім у реальному житті. Це і змушує посилено шукати можливості розв'язання проблеми, використовуючи весь арсенал системи додаткової освіти. Це і гурткова робота, організація передпрофільної підготовки учнів, і розвиток дослідницької діяльності.

На мою думку, при організації роботи з обдарованими дітьми в умовах масової загальноосвітньої школи мова повинна йти про створення такого освітнього середовища, яке б забезпечувало можливість розвитку та прояву творчої активності як обдарованих дітей та дітей з підвищеною готовністю до навчання, так і дітей із прихованими формами обдарованості.

На мій погляд, школа, орієнтована на розкриття індивідуальних можливостей кожної дитини, не може не зважати на той факт, що близько 30% учнів за час їх навчання знижують свої вихідні показники творчого розвитку. Те саме можна сказати і про їхню мотивацію до вчення. І якщо школа не піклуватиметься про задоволення інтелектуальних і творчих запитів цих 30% учнів, то залишиться тільки дивуватися тій легкості, з якою втрачаються найцінніші якості дитини – «відкритий розум і гнучкий інтерес дитинства». Саме тому, орієнтуючись на учнів, яких прийнято характеризувати як обдарованих, у школах має розроблятися комплексно-цільова програма для обдарованих дітей.

Обдарована дитина – це дитина, яка виділяється яскравими, очевидними, іноді визначними досягненнями (або має внутрішні передумови для таких досягнень) у тому чи іншому виді діяльності.
[1]

Виявлення обдарованих дітей має починатися вже у початковій школі з урахуванням спостереження, вивчення психологічних особливостей, промови, пам'яті, логічного мислення. Робота з обдарованими та здібними дітьми, їх пошук, виявлення та розвиток мають стати одним із найважливіших аспектів діяльності школи.

Обдаровані діти:

- мають вищі порівняно з більшістю інтелектуальні здібності, сприйнятливість до вчення, творчі можливості та прояви;

- мають домінуючу активну, ненасичену пізнавальну потребу;

•- відчувають радість здобуття знань, розумової праці.

Тож умовно можна виділити такі категорії обдарованих дітей:

1. Діти з надзвичайно високими загальними інтелектуальними здібностями.

2. Діти з ознаками спеціальної розумової обдарованості у певній галузі наук та конкретними академічними здібностями.

3. Діти з високими творчими (художніми) здібностями.

4. Діти з високими лідерськими (керівними) здібностями.

5. Учні, які не досягають з якихось причин успіхів у навчанні, але мають яскраву пізнавальну активність, оригінальність мислення і психічного складу.

Існують декілька принципів педагогічної діяльності у роботі з обдарованими дітьми:

– принцип максимального розмаїття наданих можливостей у розвиток особистості;

– принцип зростання ролі позаурочної діяльності;

– принцип індивідуалізації та диференціації навчання;

– принцип створення умов для спільної роботи учнів за мінімальної участі вчителя;

– принцип свободи вибору учнями додаткових освітніх послуг, допомоги, наставництва.

– Згідно з цього існують форми роботи з обдарованими дітьми:

– групові заняття з обдарованими учнями;

– предметні кружки;

– гуртки за інтересами;

– конкурси;

– курси на вибір;

– участь в олімпіадах;

– робота з індивідуальних планів;

– дослідницька діяльність та участь у НВК.

Враховуючи різноманіття, різнолікість та індивідуальну своєрідність прояву обдарованості, організація роботи з навчання та розвитку обдарованих дітей потребує відповіді на такі питання: [3]

1. З яким видом обдарованості ми маємо справу (загальна чи спеціальна у вигляді спортивної, мистецької чи іншої)?;

2. У якій формі може виявитися обдарованість: явною, прихованою, потенційною?;

3. Які завдання з обдарованими є пріоритетними: розвиток готівкових здібностей; психолого-педагогічна підтримка та допомога; моделювання та експертиза освітнього середовища, включаючи моніторинг використання інноваційних технологій та результативності діяльності з обдарованими дітьми.

Тим не менш, необхідно визнати, що найбільш перспективною та ефективною є робота з обдарованими дітьми на основі змішаного навчання за умови здійснення диференційованого та індивідуалізованого підходів.

Завдання, які має ставити перед собою навчальний заклад:

– Вивчення природи дитячої обдарованості;

– Виявлення та відбір як власне обдарованих та талановитих дітей, так і здатних, створення умов для розвитку творчого потенціалу особистості таких школярів;

– Впровадження у навчальний процес інтерактивних технологій;

– Розвиток сфери додаткової освіти, що задовольняє потреби, інтереси дітей;

– Підготовка та підвищення кваліфікації кадрів по роботі з обдарованими дітьми.

Навчання обдарованих дітей в умовах загальноосвітньої школи може здійснюватися на основі принципів диференціації та індивідуалізації (за допомогою виділення груп учнів у залежності від виду їх обдарованості, організації індивідуального навчального плану, навчання за індивідуальними програмами окремим навчальним предметам тощо). На жаль, можна побачити, що сучасна практика зводиться в основному до навчання за індивідуальними програмами ввідної предметної області, що не сприяє розкриттю інших здібностей дитини, що лежать поза нею. Слід також стежити за тим, щоб робота за індивідуальними програмами, що включає та навчання через екстернат, не призводила до відриву дитини від колективу однолітків.

Робота за індивідуальним планом та складання індивідуальних програм навчання передбачають використання сучасних інформаційних технологій (у тому числі дистанційного навчання), в рамках яких обдарована дитина може отримувати адресну інформаційну підтримку залежно від своїх потреб.

Істотну роль індивідуалізації навчання обдарованих дітей може зіграти наставник. Наставником може бути висококваліфікований спеціаліст (вчений, поет, художник, шахіст і т.п.), готовий взяти на себе індивідуальну роботу з конкретною обдарованою дитиною. Тож можна зробити висновок, що основне завдання наставника полягає в тому, щоб на основі діалогу та спільного пошуку допомогти своєму підопічному виробити найбільш ефективну стратегію індивідуального зростання, спираючись на розвиток його здатності до визначення і самоорганізації.

Значення роботи наставника (як значущого дорослого, шанованого та авторитетного фахівця) полягає в координації індивідуальної своєрідності обдарованої дитини, особливостей її утворення різних варіантів змісту освіти.

Заняття з вільного вибору – факультативні та особливо організація малих груп – в більшій мірі, ніж робота в класі, дозволяють реалізувати диференціацію навчання, що передбачає застосування різних методів роботи. Це допомагає врахувати різні потреби та можливості обдарованих дітей.

Великі можливості містяться у такій формі роботи з обдарованими дітьми, як організація дослідницьких секцій або об'єднань, які надають учням можливість вибору не тільки напрямки дослідницької роботи, але й індивідуального темпу способу просування в предметі. Як уже було відмічено раніше, програми роботи з обдарованими дітьми, побудовані на постійному ускладненні та збільшенні обсягу навчального матеріалу, мають суттєві недоліки. Зокрема, ускладнювати програму, не викликаючи навантажень, можна тільки до певної межі. Подальший розвиток можливостей учня має відбуватися в рамках його залучення до дослідницької роботи, оскільки формування творчих здібностей здійснюється лише через включення особистості в творчий процес. Дослідницька діяльність забезпечує більш високий рівень системності знання, що виключає його формалізм.

Можна стверджувати, що при цьому іменно ті, «хто знає більше», стають тими, хто знає краще.

Мережа творчих об'єднань дозволяє реалізувати спільну дослідницьку діяльність педагогів та учнів. Обдаровані учні зможуть залучатися до спільної роботи з педагогами та одночасно бути керівниками класних дослідницьких секцій з цього предмета. Міжкласні об'єднання-секції можуть очолювати викладачі. Створення міжвікових груп, об'єднаних однією проблематикою, знімає основну складність становища обдарованих дітей, які тепер можуть рухатися вперед з різким випередженням, залишаючись тим не менш середовищі однолітків. Крім того, спільна дослідницька робота зі шкільним учителем робить учня під час уроку його співробітником. Досягнення обдарованого учня надають позитивне вплив на весь клас і це тільки допомагає росту інших дітей, але і має прямий виховний ефект: зміцнює авторитет даного учня і, що особливо важливо, формує у нього відповідальність за своїх товаришів. Водночас така форма роботи дозволяє уникнути ранньої спеціалізації та забезпечує більш універсальною освітою дітей.

Однак залучення обдарованих учнів до роботи дослідницьких об'єднань передбачає попередню підготовку, метою якої є розвиток інтересів та загальних навичок дослідницької роботи. Цей підготовчий етап, особливо

значимий для молодших школярів та підлітків, може здійснюватися як у рамках спеціального навчання, наприклад, у шостий (розвиваючий) день, і під час факультативних занять.

Ця система може дати оптимальний ефект лише за умови формування в учнів пізнавальної спрямованості та вищих духовних цінностей. З цією метою програми навчальних предметів повинні включати вивчення особистісних стратегій та моральних вчинків, які стоять за науковим відкриттям.

Поширеною формою включення до дослідницької діяльності є проектний метод. Він працює з урахуванням інтересів та рівнів обдарування конкретних учнів. Їм пропонується виконати той або інший проект: проаналізувати та знайти рішення практичного завдання, вибудувавши свою роботу в режимі дослідження та завершивши її публічною доповіддю із захистом своєї позиції. Така форма навчання дозволяє обдарованій дитині, продовжуючи навчатися разом з однолітками і залишаючись включеним у звичні соціальні взаємини, разом з тим якісно поглиблювати свої знання та виявити свої ресурси в області, відповідного змісту його обдарованості. Проекти можуть бути як індивідуальними, і груповими. Групова форма роботи та соціально значуща громадянська спрямованість проектів мають неабияке значення для виховання дітей.

Слід наголосити, що у школах, де не застосовуються зазначені вище форми навчання, для обдарованих дітей є доцільним поєднання шкільного та позашкільного навчання. Наприклад, навчання обдарованої дитини у звичайній школі за індивідуальним планом може поєднуватися з її участю у роботі «школи вихідного дня» (математичного, історико-археологічного, філософсько-лінгвістичного профілів), яка забезпечує спілкування з талановитими фахівцями-професіоналами та включає серйозну науково-дослідну роботу тощо. Години занять у такій школі має бути компенсовані за рахунок зменшення годин з даного предмету в загальноосвітній школі. Особисто мені дуже допомагають у роботі з обдарованими дітьми їхні власні інтереси і схильності. Це можна реалізувати через заняття з власного вибору дитини в рамках додаткової освіти.

Наприклад, музична школа, художня школа, заняття танцями, спортивні секції. Особлива роль належить батькам. Але для цього іноді доводиться попрацювати з батьками. В такому випадку пропоную батькам визначити дитину або до школи додаткової освіти, або в гурток, секцію і т. д. Тут дуже важлива співпраця з батьками, надання їм допомоги у розвитку дитини.

На мою думку, існує коло проблемних моментів, обумовлених загальною обдарованістю дитини і які є зворотним боком безперечно присутніх позитивних якостей оригінальної особистості, що розвивається.

Перша група актуально існуючих проблем пов'язана з негативними особистісно-поведінковими аспектами обдарованої дитини, серед яких можна відзначити такі: егоцентризм і нездатність вставати на думку іншої людини, особливо якщо вона інтелектуально слабша, неприязнь до школи, якщо навчальна програма нудна і нецікава, відставання в фізичному розвитку в порівнянні з однолітками, тому що обдарована дитина воліє інтелектуальні заняття, відсутність культури діалогу і бажання закінчувати думку співрозмовника, оскільки вже з перших слів схоплює суть проблеми, прагнення переривати і виправляти співрозмовника під час розмови, якщо той робить логічні помилки ставить наголос у словах, прагнення завжди бути правим у суперечці через відсутність конформізму та здатність йти на компроміс, прагнення командувати однолітками – інакше йому стає нудно з ними.

Дані проблеми, або, кажучи іншими словами, малопривабливі особистісні риси обдарованої дитини спричиняють комплекс складнощів соціально-психологічного характеру, що ускладнює роботу педагога з такою дитиною, приводячи нерідко до дезадаптивної симптоматики. Соціально-психологічні, комунікативні проблеми можна типізувати в такий спосіб.

Соціально-психологічні проблеми обдарованих дітей проявляються дуже часто у добре відомих педагогам та шкільним психологам формах дезадаптивної поведінки, таких як, наприклад, асоціальна та агресивна. Протест дитини проти практики, що склалася до неї, відносини однолітків і дорослих, незадоволеність відносинами, тривале придушення її важливих потреб – в активності, демонстрації своїх можливостей, лідируванні та ін. – можуть приймати в поведінці форми демонстративної асоціальності, захисної агресії. Така дитина веде себе зухвало, бурхливо і недобррозичливо реагує на дії та оцінки оточуючих, дозволяє собі ненормативні, навіть виражено асоціальні вчинки: псує речі, нецензурно лається, б'ється і т.д.

Досить часто у шкільній практиці можна зустріти і протилежну соціально-психологічну реакцію обдарованої дитини на ситуацію придушення її природних проявів та потреб: відхід у себе, у світ своїх фантазій та мрій, апатичність, млявість, незацікавленість у контактах. Депресивна поведінка може набувати і демонстративних рис.

Одну з серйозних причин таких соціально-психологічних проявів становить тривала депривація (придушення, незадоволення) з боку найближчого соціального оточення дитини, її важливих психологічних потреб.

Інша причина соціально-психологічних проблем – це несформованість у дитини засобів спілкування. Обдаровані діти найчастіше стикаються з нею. Витоки її часто лежать у дошкільному минулому дітей, тому особливому шадному середовищі, яке створили їм люблячі батьки.

Однією з проблем є те, що все реальніше проявляється суперечність між необхідністю у розвитку та навчанні обдарованих дітей та недостатньою теоретичною та практичною підготовкою педагогічних кадрів до роботи з обдарованими дітьми. Виходячи з цього протиріччя, виникає проблема, яка полягає у визначенні психолого-педагогічних умов розвитку та навчання обдарованих у загальноосвітній школі.

Враховуючи все перераховане, можна виділити найчастіші особливості дезадаптації обдарованих дітей. Це: [4]

- труднощі у знаходженні близьких за духом друзів;
- проблеми участі в іграх та розвагах однолітків;
- проблеми конформності, тобто. старання підлаштуватись під інших, здаватися такими, як усі, відмова від своєї індивідуальності;
- дуже ранній інтерес до проблем світобудови та долі;
- диссинхромія розвитку як причина втрати мотивації до навчання.

За проблемами у поведінці, спілкуванні та навчанні, що супроводжують феномен дитячої обдарованості, стоять різні фактори. Це може бути наслідком таких порушень в онтогенетичному розвитку як запізнення чи інверсії (порушення послідовності) у проходженні певних генетичних програм, функціональної незрілості у розвитку вищих психічних функцій (ВПФ), а також неадекватного проживання вікових етапів та несформованості пізнавальної мотивації.

Загалом основне коло проблем у роботі з обдарованими дітьми в школі можна сформулювати таким чином:

1. Невміння діагностувати обдарованість;
2. Відсутність методичної літератури;
3. Нестача часу для роботи з такими дітьми;
4. Велика завантаженість учнів;
5. Нерозуміння учнями значення розширення знань з предмету.

Щодо роботи з обдарованою дитиною можна сформулювати наступні педагогічні рекомендації:

1. Скласти план занять із дитиною, враховуючи тематику її самоосвіти, схильності (гуманітарні, математичні, природно – наукові, музичні тощо.), психічні особливості дитини;
2. Визначити теми консультацій з найскладніших та заплутаних питань;
3. Вибрати форму звіту дитини з предмета (тести, запитання тощо) за певні проміжки часу;
4. Дитині надати: назву теми, план вивчення теми, основні питання, поняття та терміни, які вона має засвоїти; практичні роботи, перелік необхідної літератури, форми контролю, завдання для самоперевірки;

5. Для аналізу результатів роботи оформити таблицю:

- предмет;
- дата та час консультацій;
- основні питання, що розглядаються;
- час роботи з темою за програмою;
- фактичний витрачений час;
- додаткові питання, не передбачені програмою;
- нез'ясовані питання;
- причини відхилень від термінів.

6. Вчителю необхідно бути доброзичливим і чуйним, враховувати психологічні особливості дитини, заохочувати її творче та продуктивне мислення, прагнути глибокого опрацювання обраної теми.

Вчителям можна допомогти розвинути зазначені особистісні та професійні якості трьома шляхами:

1. За допомогою тренінгів – у досягненні розуміння самих себе та інших;
2. Наданням знань про процеси навчання, розвитку та особливості різних видів обдарованості;
3. Тренуванням умінь, необхідних для того, щоб навчати ефективно та створювати індивідуальні програми.

Техніка викладання у вчителів, що пройшли спеціальну підготовку приблизно однакова: помітна різниця полягає в розподілі часу на види активності.

Проблема обдарованості є комплексною. У ній перетинаються інтереси різних наукових дисциплін. Основними з них є проблеми виявлення, навчання та розвитку обдарованих дітей, а також проблеми професійної та особистісної підготовки педагогів, психологів та управлінців освіти для роботи з обдарованими дітьми.

З психологічної погляду слід зазначити, що обдарованість є складний психічний об'єкт. [2]

Особливості, властиві обдарованим дітям, збагачують наше життя у всіх його проявах і роблять їхній внесок у нього надзвичайно значущим.

По-перше, таких дітей вирізняє висока чутливість у всьому, у багатьох високо розвинене почуття справедливості; вони здатні чуйно вловлювати зміни у суспільних відносинах, нові віяння часу в науці, культурі, техніці, швидко та адекватно оцінювати характер цих тенденцій у суспільстві.

По-друге, пізнавальна безперервна активність і високо розвинений інтелект дають можливість отримувати нові знання про навколишній світ. Творчі здібності спричиняють створення нових концепцій, теорій, підходів.

По-третє, більшості їх властиві велика енергія, цілеспрямованість і наполегливість, які у поєднанні з величезними знаннями і творчими здібностями дозволяють втілювати в життя безліч цікавих і значущих проектів.

Серед педагогів та психологів існує, як мінімум, дві точки зору на навчання обдарованих. Відповідно до однієї з них, для навчання обдарованих дітей необхідно створювати спеціальні класи та спеціальні освітні заклади. Згідно з іншою точкою зору, обдаровані діти мають навчатися разом з усіма дітьми, інакше вони не навчатимуться жити серед «нормальних» людей, спілкуватися та працювати з ними.

Поки що немає комплексної діагностики, що дозволяє визначити загальну та специфічну обдарованість, схильність дитини до того чи іншого виду творчості. Обдарованість виявляється лише тоді, коли їй якимось чином вдалося виявитися та закріпитися.

Школа відчуває особливі потреби у підручниках та програмах, у яких враховувалися б індивідуальні запити та інтереси обдарованих дітей. У програмах не закладаються альтернативні шляхи просування талановитої дитини за межі курсу. І тому велике значення у розвитку обдарованої дитини відіграє система додаткової освіти. Позашкільні гуртки, студії, творчі майстерні дають можливість реалізовувати інтереси, що виходять за межі шкільної програми.

На закінчення необхідно нагадати, що робота педагога з обдарованими дітьми – це складний процес, що ніколи не припиняється. Він вимагає від вчителів та вихователів особистісного зростання, хороших, постійно оновлюваних знань у галузі психології обдарованих та їх навчання, а також тісної співпраці з психологами, іншими вчителями, адміністрацією та обов'язково з батьками обдарованих. Він вимагає постійного зростання майстерності, педагогічної гнучкості, уміння відмовитися від того, що ще сьогодні здавалося творчою знахідкою та сильною стороною..

Успішність виконання мети визначається тим, наскільки всі дії для підтримки обдарованих дітей підвищують шанси зрости в обдарованого дорослого, для якого характерно, по-перше, сформоване понятійне мислення, по-друге, стійко висока творча продуктивність, по-третє, стабільна лідерська позиція.

ЛІТЕРАТУРА

1. Що таке обдарованість: виявлення та розвиток обдарованих дітей: класичні тексти під. ред. А. М., Матюшкіна, А. А. Матюшкіна. – М.: Омега-Л, 2008. – 368с.
2. Леві В. Нестандартна дитина – 2-ге видання., Доповнено і перероблено – М.: Знання, 1988.
3. Матюшкін А.М., Яковлева О.Л. Вчитель для обдарованих [Текст]/А.М. Матюшкін, Є.Л. Яковлева. – М., 1991.
4. Юркевич В.С. Обдарована дитина: ілюзії та реальність: книга для вчителів та батьків. – М: «Просвіта», навчальна література, 1996.

Дмітрієва Л. О.,

заступник директора з навчально-виховної роботи Харківської загальноосвітньої школи

I-III ступенів №140

Харківської міської ради Харківської області

Larisa1005@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1712-4272>

РОЗВИТОК, ПІДТРИМКА І СУПРОВІД ОБДАРОВАНИХ ДІТЕЙ ТА МОЛОДІ У СІМ'ЯХ І ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ

В статті описано про розвиток, підтримку і супровід дітей та молоді у сім'ях і закладах освіти, роботу з батьками обдарованих дітей. Розповідається про проблеми, з якими стикаються батьки, які виховують обдарованих дітей. Звертається увага на необхідність підтримки батьків з боку освітніх закладів.

Ключові слова: обдарованість, розвиток, задатки, здібності, інтелект, творча особистість.

The article describes the development, support and coaching of children and youth in families and educational institutions, working with parents of talented children. It is told about the problems faced by parents when raising talented children. Attention is drawn to the necessity for support from educational institutions to the parents.

Key words: talent, development, inclinations, abilities, intelligence, creative personality.

Модернізація національної освіти в Україні визначила необхідність розвитку інтелектуального, духовного потенціалу українського народу, вихід вітчизняної науки та культури на світовий рівень. У зв'язку з цим особливої актуальності набуває проблема формування української еліти. То ж виявлення розумової обдарованості (інтелектуальної чи творчої), спеціальних здібностей у дітей, їх розвиток і реалізація є однією з актуальних проблем на сучасному етапі розвитку педагогічної теорії та практики.

Обдарованість – поняття загальної психології; високий рівень задатків, схильностей людини, завдяки яким вона може досягти значних успіхів у певних галузях. Тривалий час явище обдарованості

вивчали в рамках педагогіки. Згодом його дослідженням почали займатися психологи.

Реальна обдарованість- не просто статистичний божий чи генетичний дар. Обдарованість існує лише в динаміці, у розвитку, а тому постійно змінюється. Необхідно зазначити, що обдарованість – лише потенціал, який може сприяти успіху, а може й не реалізуватись.

Підтримка та розвиток обдарованості є одним із пріоритетних напрямків сучасної освіти, оскільки поступ будь – якої країни , регіону, міста залежить саме від здатності її громадян нестандартно, креативно мислити, впроваджувати перспективні інновації в різні сфери суспільного життя.

Обдаровані діти- діти, у яких у ранньому віці виявляються здібності до виконання певних видів діяльності. Вони вирізняються серед однолітків яскраво вираженими можливостями в досягненні результатів на вищому рівні, який перевищує певний умовний «середній» рівень. Їх успіхи не є випадковими, а проявляються постійно. Таким учням необхідно мати сприятливі морально-психічні умови для активної освітньої діяльності, бо вони в змозі виконати роботу більшу за обсягом та інтенсивністю. Під час роботи з такими дітьми постійно виникають педагогічні й психологічні труднощі, обумовлені розмаїтістю видів обдарованості, зокрема віковою та прихованою, безліччю суперечливих теоретичних підходів і методів, варіативністю сучасної освіти, а також малою кількістю фахівців, професійно та особистісно підготовлених до роботи з обдарованими дітьми.

Класифікація обдарованості:

- за сферами обдарованості (інтелектуальна, академічна, творча, лідерська, художня);
- за видом діяльності та сфери психіки, що її забезпечують(у практичній у теоретичній, художньо-естетичній, комунікативній, духовно-ціннісній);
- за ступенем сформованості (актуальна, потенціальна);
- за формою прояву (явна, прихована);
- за широтою прояву у різних видах діяльності (загаль, спеціальна);
- за особливості вікового розвитку (рання, пізня);
- за типом діяльності (інтелектуальна, творча, академічна, художня, спортивна, лідерська);
- за інтенсивністю прояву (таланти, вундеркінди);
- за темпом психічного розвитку (нормальний темп, випередження);
- за віковими особливостями прояву (тимчасова, стабільна);
- діти з гармонійним розвитком пізнавальних, емоційних, регуляторних, психомоторних, особистісних та інших сфер психіки;
- діти, психічний розвиток яких відрізняється нерівномірністю у рівні сформованості психічних процесів.

Установлено, що у самому загальному вигляді дитячв обдарованість визначається як підвищений рівень розвитку однієї або декількох здібностей, на основі яких дитина має можливість досягти високих успіхів у соціально значущих видах діяльності й які, тим самим, виділяють її серед інших представників даної вікової групи.

Саме діти з ознаками обдарованості вільно або мимоволі можуть створювати своєю поведінкою нестандартні ситуації, для розв'язання яких «учительські» стереотипи не лише даремні, але навіть шкідливі як для дитини, так і для самого вчителя. Однією з причин виникнення подібних ситуацій є те, що, наприклад, унаслідок високого темпу інтелектуального розвитку обдаровані діти (а за великим рахунком і будь-які інші діти) усвідомлено або неусвідомлено вимагають до себе відношення як до повноправного суб'єкта навчальної діяльності, спілкування і т. д. Тим часом один із найбільш поширених стереотипів традиційної учительської свідомості полягає в тому, що учня (саме тому, що він учень) початково розглядають як об'єкт педагогічної дії, але не як суб'єкт спільного освітнього процесу.

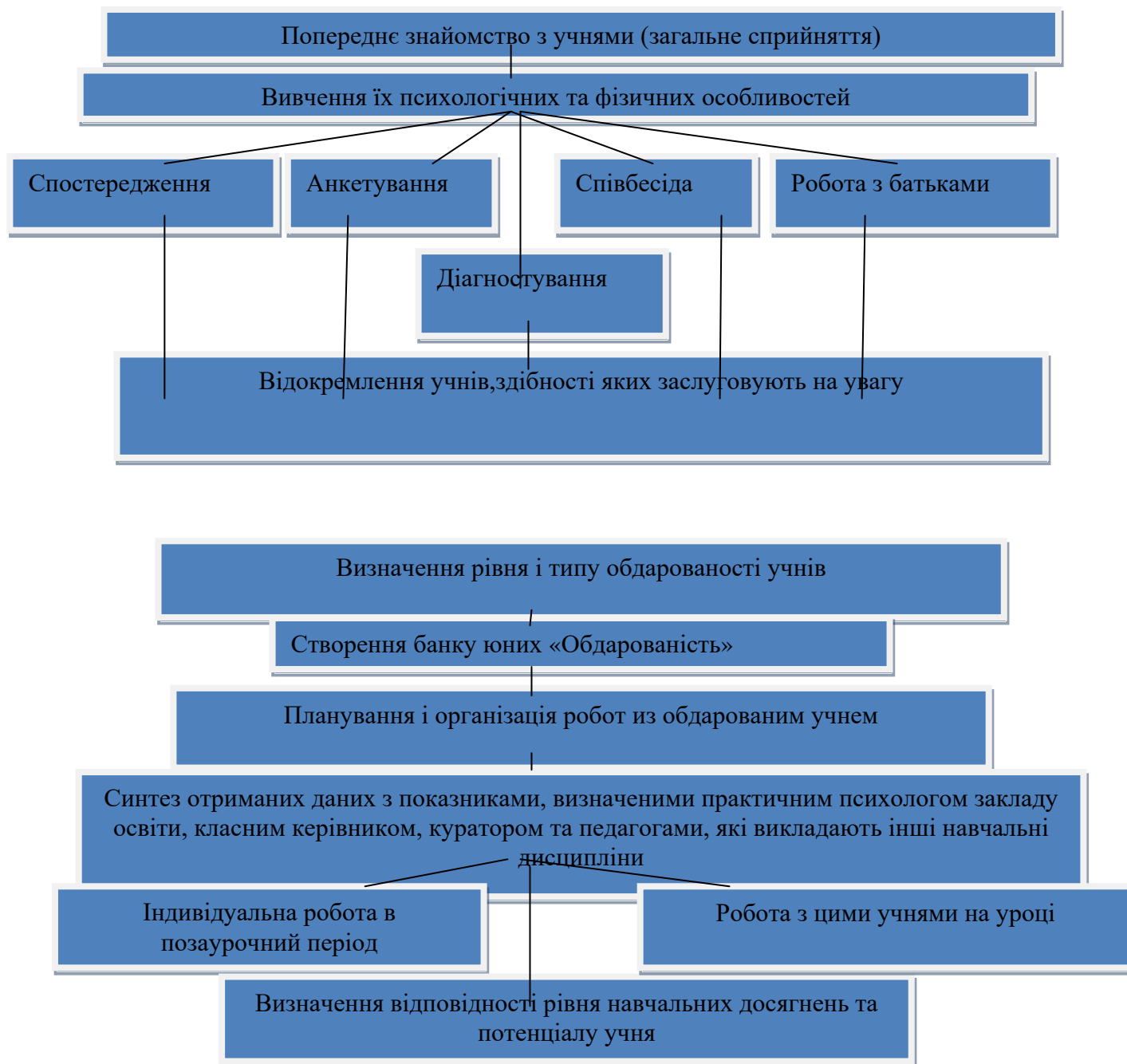
У вихованні обдарованих дітей важливу роль належить батькам і педагогам, які повинні створити умови для їхнього гармонійного розвитку: атмосферу любові, довіри, уваги до потреб та інтерсів. За словами американського психолога Наталі Роджерс, творчість дити стимулюють психологічна безпека, безоцінне прийняття її особистості, атмосфера відкритості, надання їй права на свободу і самостійність.

Особистість часто не може правильно обрати життєвий шлях, що врешті-решт негативно позначається на науковому й інтелектуальному потенціалі держави загалом, на рівні її економічного й соціального розвитку. Адже обдарований учень починається з обдарованого вчителя (інтелект загострюється інтелектом, характер виховується характером, особистість формується особистістю).

Вчитель є првідним чинником буд-якого навчання. Це не є винятком і для обдарованих дітей. Найбільш істотним фактором успішності роботи учителя є глобальна особистісна характеристика – система поглядів і переконань, в якій велику значимість мають уявлення про самого себе, інших

людей, а також про цілі та завдання своєї роботи. Саме ці складові постійно проявляються в міжособистісному спілкуванні. Це означає, що, працюючи з обдарованими дітьми та молоддю педагог мусить уміти вставати в позицію рефлексії до самого себе. Так, одним із основних психологічних принципів роботи з дітьми є принцип «прийняття іншого», згідно з яким учитель має спочатку приймати учня як індивідуальність зі своїми особливостями, що вже склалася.

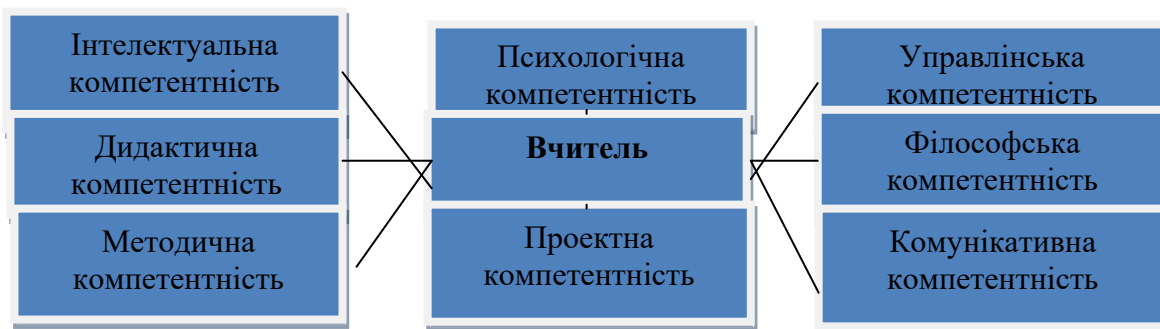
Існує алгоритм визначення обдарованого учня в закладі освіти, а саме:

Крім того, вчителів важливо володіти даром навчання, уміти аргументовано переконувати; бути неупередженим, справедливим, емоційно врівноваженим, тактовним, щоб не вплинути негативно на прагнення дитини до творчості, на її етичні вчинки; бути здатним до самоаналізу, самокритики, перегляду своїх позицій, вираженості вчинків; налагоджувати з учнями партнерські стосунки; надавати дітям свободу вибору та прийняття рішень; володіти високим рівнем пізнавальної і внутрішньої мотивації, адекватною самооцінкою тощо. Як відомо, лише особистість може виховати особистість і тільки талант може виростити новий талант.

Завдання педагога – управляти процесами творчого пошуку, йдучи від простого до складного: створювати ситуації, що сприяють творчій активності та спрямованості школяра, розвивати його уяву, асоціативне мислення, здатність розуміти закономірності, прагнення постійно вдосконалюватися, розв’язувати дедалі складніші творчі завдання.

Для роботи з обдарованими дітьми сучасний вчитель повинен володіти компетентностями вчителя, а саме:

Компетенція вчителя є важливим фактором у використанні спеціальних методів навчання. Саме вчитель створює атмосферу, яка може надихати учня або руйнувати його впевненість у собі, заохочувати чи пригнічувати інтереси. Щоб створити таку атмосферу, я в педагогічній діяльності використовую такі *методи*:

- стимулювання бажання учнів працювати самостійно;
- заохочування до роботи над проектами, запропонованими самими учнями;
- переконання учнів у тому, що вчитель є їхнім однодумцем;
- заохочування до максимальної захопленості в спільній діяльності;
- виключення будь-якого тиску на дітей, створення розкутої атмосфери;
- надання дитині свободи вибору галузі застосування своїх здібностей.
- На думку деяких дослідників, поведінка вчителя для обдарованих дітей у класі, в процесі навчання і побудови своєї діяльності повинна відповідати наступними характеристиками:
 - розробляє гнучкі, індивідуальні програми;
 - створює теплу, емоційно безпечну атмосферу в групі;
 - надає учням зворотній зв'язок;
 - використовує різні стратегії навчання;
 - поважає особистість дитини;
 - сприяє формуванню позитивної самооцінки учня;
 - поважає цінності дитини;
 - заохочує творчість і роботу уяви;
 - стимулює розвиток розумових процесів вищого рівня;
 - проявляє повагу до індивідуальності учня.

Успішний учитель для обдарованих – передусім прекрасний учитель-предметник, який глибоко знає і любить свій предмет. Також він повинен володіти такими якостями, які є значними в спілкуванні з будь-яким обдарованим учнем.

Вчителі, які працюють з обдарованими, менше говорять, менше дають інформації, влаштовують демонстрації і рідше вирішують завдання за учнів. Замість того щоб самим відповідати на питання, вони пропонують це учням. Вони більше питають і менше пояснюють. Завдання вчителя – навчити дитину творчості, самостійності і виховувати в ньому невполегливість, творчу сміливість у постановці нових проблем і пошуку їх рішень. Обдарованої учень сам здатний собі допомогти, якщо вчитель підтримує його творчість.

Робота з виявлення обдарованих та талановитих учнів в закладі освіти проводиться діагностування практичним психологом. Діти, у яких виявлено високий рівень оригінальності, можуть висувати ідеї, які відрізняються від загальних, банальних та встановлених. Такі підлітки уникають легких, нецікавих відповідей. Класним керівникам та педагогам практичний психолог надає рекомендації, а саме:

- формування взаємин на основі творчої співпраці;
- гуманістичний підхід до виховання: визначення гідності особистості, її права на вибір, власну думку, самостійний вчинок;
- використання різних форм навчання, способів виконання завдань, створюючи ситуацію особистого вибору;
- заохочення результатів, що мають нові ідеї;
- відкрита поведінка вчителів, спілкування у позакласній діяльності;
- заохочення самопізнання, адекватного ставлення до своїх здібностей;
- систематичні заняття в гуртках, відвідування факультативів за напрямком кола інтересів.

Учитель не має вихвалити кращого учня; не потрібно вирізняти обдаровану дитину за індивідуальні успіхи, краще заохотити спільні заняття з іншими дітьми. Учителеві не варто приділяти багато уваги навчанню з елементами змагання, обдарована дитина частіше від інших ставатиме переможцем, що може викликати неприязнь до неї інших учнів. Учитель не має робити з обдарованої дитини «вундеркінда». Недоречно акцентування на її винятковості породжує роздратованість, ревності друзів, однокласників. Інша крайність – зловмисне прилюдне приниження унікальних здібностей – звичайно, неприпустима. Учителеві необхідно пам'ятати, що в більшості випадків обдаровані діти погано сприймають суворо регламентовані заняття, що повторюються.

Для розвитку творчих здібностей обдарованих дітей необхідно:

- Підхоплювати думки учнів і оцінювати їх зразу, підкреслюючи їх оригінальність, важливість тощо.
- Не вимагати запам'ятовування схеми, таблиці, формули, одностороннього рішення, де є багатоваріативні способи.
- Необхідно попередити інколи агресивне ставлення ровесників до здібних дітей. Найкращим засобом є пояснення здібному, що це характерно, і розвиток у нього терпимості й упевненості.
- Пропонувати цікаві факти, випадки, технічні та наукові ідеї.
- Стимулювати ініціативу учнів, самостійність. Пропонувати проекти, які можуть захоплювати.
- Створювати проблемні ситуації, що вимагають альтернативи, прогнозування, уяви.
- Розвивати критичне сприйняття дійсності.
- Вчити доводити починання до логічного завершення.
- Під час занять чітко контролювати досягнуті результати та давати завдання підвищеної складності, створюючи ситуації самоаналізу, самооцінки, самопізнання.
- Залучати до роботи з розробляння й упровадження власних творчих задумів та ініціатив, створювати ситуації вільного вибору та відповідальності за обране рішення.
- Використовувати творчу діяльність вихованців під час проведення різних видів масових заходів, відкритих і семінарських занять, свят.
- Під час опрацювання програмового матеріалу залучати до творчої пошукової роботи з використанням випереджувальних завдань, створювати розвивальні ситуації.
- Активно залучати до участі в міських, обласних, всеукраїнських конкурсах, олімпіадах, турнірах, захистах МАН, змаганнях, виставках.

– Відзначати досягнення вихованців, підтримуй і стимулюй активність, ініціативу, пошук.

Необхідно пам'ятати, що «учень – це не посудина, яку потрібно наповнити, а факел, який треба запалити» (К. Д. Ушинський).

З чим же пов'язана обдарованість? На цим питанням давно працюють фахівці. Вони зазначили, що найчастіше обдаровані діти зростають в інтелегентних сім'ях. І справа тут не в особливих генах геніальності – їх природа розподілила між усіма дітьми порівну. Справа – у родинній атмосфері, у системі родинних цінностей.

Батьки по різному намагаються розвивати в своїй дитині пізнавальні потреби і здібності. Наприклад, постійно пропонують дітям певні розвивальні ігри і завдання. За пеною наполегливості й послідовності така стратегія є результативною, але нерідко у дитини виникає внутрішній протест, дитина швидко втомлюється. Інколи батьки доручають визначення здібностей і розвиток дитини спеціально підготовленим людям. Це і спеціалізовані класи в школах і школи розвитку дітей дошкільного віку. Це може принести користь, якщо батьки не перекладають турботи про розвиток дитини на плеч фахівців. Інші батьки не намагаються постійно контролювати розвиток здібностей дитини, проте надають їй можливості для вибору і добирають відповідну школу. Найголовніше в таких сім'ях – атмосфера пізнавальних інтересів самих батьків. Якщо батьки постійно захоплюються якоюсь справою, багато читають, переглядають пізнавальні телепередачі, відвідують нові виставки, відвідують теаральні вистави, але не нав'язують це дитині, а надаючи їй можливість самій знайти відповідне заняття, то така стратегія саморозвитку буде найефективнішою.

Важливим моментом діяльності з обдарованими дітьми є цілий комплекс заходів, спрямованих на зміцнення співпраці із сім'ями обдарованих дітей.

У наш час ведуться успішні пошуки в галузі педагогічних інновацій, розробки різних психолого-педагогічних технологій, спрямованих на розвиток особистості дитини, при цьому особливе місце посідає особистісно-орієнтований підхід у навчанні дітей.

Завдання вчителя – надати психолого-педагогічну підтримку сім'ям, які мають обдарованих дітей. Важливе місце в роботі з батьками відводиться батьківським зборам, на яких розглядаються проблеми розвитку обдарованих дітей. Такі збори повинні бути пізнавальними та цікавими. Необхідно використовувати різні форми проведення зборів, а саме:

- круглі столи;
- батьківський лекторій;
- інформаційно-практичні бесіди;
- творчі лабораторії батьків;
- батьківські педагогічні тренінги;
- обмін думками, тощо.

З метою визначення підходів батьків до цієї проблеми доцільно проводити анкетування, індивідуальні консультації, підбір наукової та практичної літератури для батьків. До традиційних форм робіт із батьками належать:

- психолого-педагогічний лекторій;
- залучення батьків до освітнього процесу;
- участь батьків в управлінні закладом освіти (батьківські комітети, рада закладу);
- проведення брифінгів, круглих столів.

Цікаво проводити практичні заняття або майстер-класи. Це дає можливість зацікавити та залучити батьків до спільної дозвільної діяльності з дітьми.

Батьківські тренінги- це активна форма діяльності з батьками, які мають на меті змінити взаємодію з власною дитиною, зробити спілкування більш довірливим та щирим. Успішність тренінгів залежить від активності та регулярності відвідування батьками, участь у її розвитку, підтримуючи, а не нав'язуючи свої інтереси, давати дитині можливості вибору. Саме головне-потрібно любити дитину. Кожен батько повинен пам'ятати правило: «Не зашкодь!» Адже обдарована дитина дуже чутлива, тому потрібно давати вільний час для міркування, фантазування. Розуміння в сім'ї високого потенціалу дітей є однією з важливих умов для розвитку їх обдарованості.

Батькам необхідно:

- Зрозуміти дитину й усвідомити її неординарність.
- Не ігнорувати унікальність її можливостей.
- Створити умови для заохочення таланту.
- Не проєктувати на обдаровану дитину власні захоплення й інтереси.
- Не змушувати надмірно захоплюватись улюбленою справою і не перевантажувати дитину.
- Створити атмосферу творчості, не гасити інтерес.
- Навчати терпіння, заохочувати за всі старання.
- Тактовно, делікатно допомагати.
- Учити програвати і не сприймати будь-яку невдачу як трагедію.
- Навчати дитину бути якомога менше вразливою.
- Учити володіти емоціями.
- Робити все можливе, аби дитина не занижувала свою самооцінку й у той же час не виставляла надмірну обдарованість на показ.
- Не надавати їй переваг над іншими дітьми в сім'ї.
- Якомога більше уваги приділяти фізичній активності дитини.
- Ураховувати індивідуальність.

Мета діяльності закладу освіти з батьками обдарованих дітей –навчання батьків ефективній взаємодії з їхньою дитиною, допомога батькам у пошуку шляхів розв'язання проблем, що є більш актуальними у вихованні обдарованої дитини. Це спрямовує на формування навичок взаємодії з дитиною, розширення можливостей розуміння обдарованої дитини, покращення рефлексії взаємин з обдарованою дитиною, розвиток партнерських взаємин з обдарованою дитиною.

Таким чином, описана вище система діяльності дозволяє підвищувати правову та педагогічну культуру батьків, а також формувати практичні вміння та навички у вихованні здібних, талановитих дітей, що призводить до взаєморозуміння між дітьми, батьками та вчителями.

ЛІТЕРАТУРА

1. Амонашвили Ш. Школа жизни (Трактат о начальной ступени образования, основанного на принципах гуманно-личностной педагогики). – М.: Изд. Дом Ш. Амонашвили, 2000. – 142 с.
2. Болтівець С. І. Психогігієнічні чинники розвитку обдарованості [Текст]/ С. І. Болтівець // Практична психологія та соціальна робота. – 2005. – № 10. – С. 73–75.
3. Володарська М. О. Робота з обдарованими дітьми-Х.: Вид. «Основа». 2010.-190, -(Б-ка журн. «Початкове навчання та виховання»; Вип.1 (73)
4. Воронцова Е. Задатки, здібності, обдарованість... // Директор школи. – 2011. – №13. – с. 15-18.
5. Крутій М. Обдаровані діти. // Директор школи. – 2008. – №48. – с. 17-20.

Довгоруц Лариса Петрівна,

*викладач – методист,
викладач вищої кваліфікаційної категорії,*

викладача іноземних мов

КЗ «Новгород – Сіверський фаховий медичний коледж» ЧОР

Lorchic30@meta.ua

КОМУНІКАТИВНА КОМПЕТЕНЦІЯ ЯК ОСНОВА УСПІШНОЇ РЕАЛІЗАЦІЇ ОСВІТНЬО-РОЗВИВАЛЬНОГО ПОТЕНЦІАЛУ СТУДЕНТІВ НА ЗАНЯТТЯХ З ІНОЗЕМНОЇ МОВИ У ЗВО

***Анотація.** Вихід України до європейського та світового простору дозволяє розглядати іноземну мову як важливий засіб міжкультурного спілкування. Основне призначення іноземної мови у ВНЗ – сприяти в оволодінні студентами уміннями і навичками спілкуватися в усній і писемній формах відповідно до мотивів, цілей і соціальних норм мовленнєвої поведінки у типових сферах і ситуаціях. Саме ВНЗ є тим навчальним закладом, де формуються базові механізми іншомовного спілкування, котрі у майбутньому випускники зможуть розвивати і удосконалювати відповідно до власних потреб.*

У ВНЗ систематизується та узагальнюється мовний, мовленнєвий та комунікативний досвід студентів, набутий ними на попередніх етапах вивчення мови. Методи і види навчальної діяльності все більше набувають форм, наближених до реальних умов спілкування. Широко використовуються творчі, проектні, групові, інтерактивні форми роботи студентів. Зміст освіти диференціюється відповідно до профілю навчання. Розвиваються уміння професійно спрямованого використання іноземної мови відповідно до певної галузі знань. Практикується введення інших курсів, які викладаються іноземною мовою. Можливе викладання курсів з лінгвокраїнознавством, з перекладом або з використанням комп'ютерних технологій у навчанні іноземних мов.

Головна мета навчання іноземної мови у ВНЗ полягає у формуванні в студентів комунікативної компетенції, базою для якої є комунікативні уміння. Розвиток комунікативної компетенції залежить від соціокультурних і соціолінгвістичних знань, умінь і навичок, які забезпечують входження особистості в інший соціум і сприяють її соціалізації в новому для неї суспільстві.

Оволодіння іноземною мовою відбувається на занятті, під час домашньої й позааудиторної роботи, що забезпечує ефективне формування комунікативних навичок і вмінь, сприяє розвитку в студентів самостійності, комунікативно-пізнавальної та соціальної активності.

Стаття визнає цілі навчання, розкриває основний зміст компонентів комунікативної компетенції, вказує на пріоритетні принципи оволодіння мовою відповідно до комунікативно орієнтованого підходу, який стає визначальним у сучасних соціально-економічних умовах людської життєдіяльності.

***Ключові слова:** комунікативна компетенція, освітньо – розвивальний потенціал, соціальна активність, іншомовна діяльність.*

***Abstract.** Ukraine's access to the European and world space allows us to consider a foreign language as an important means of intercultural communication. The main purpose of a foreign language in the higher educational establishment is to assist students in mastering the skills and abilities to communicate orally and in writing in accordance with the motives, goals and social norms of speech behavior in typical areas and situations. The higher educational establishment is the educational institution where the basic mechanisms of the foreign language communication are formed, which graduates will be able to develop and improve in accordance with their own needs in the future.*

The higher educational establishment systematizes and summarizes the language, speech and communicative experience of students acquired by them in the previous stages of their language learning. Methods and types of educational activities are increasingly taking forms close to the real conditions of communication. Creative work, projects, group and interactive forms are widely used while teaching students. The content of education is differentiated according to the profile of study. Skills of professionally oriented use of a foreign language are developed according to a certain field of knowledge. It is practiced to introduce other courses taught in a foreign language. It is possible to teach courses in linguistics, translation or the use of computer technology in teaching foreign languages.

The main purpose of teaching a foreign language in the higher educational establishment is to form student's communicative competence, the bases for which are communicative skills. The development of

communicative competence depends on socio-cultural and sociolinguistic knowledge, skills and abilities that ensure the entry of an individual into another society and contribute to its socialization in a new society.

Mastering a foreign language takes place in class, during homework and extracurricular activities, which provides effective formation of communicative skills and abilities, promotes the development of students' independence, communicative-cognitive and social activity.

The article recognizes the objectives of learning, reveals the main content of the components of communicative competence, points to the priority principles of language acquisition in accordance with the communicatively oriented approach, which becomes decisive in modern socio-economic conditions of human life.

Key words: *communicative competence, educational and developmental potential, social activity, foreign language activity.*

Актуальність проблеми. Стрімкий розвиток міжнародних зв'язків між державами слугує передумовою для активізації знань про культурні особливості країн і народів, мова яких вивчається. Цьому сприяє міжкультурний підхід до вивчення іноземної мови. Вона є суттєвим елементом культури народу – носія цієї мови і засобом передачі її іншим, допомагає студентам пізнати духовне багатство іншого народу, краще розуміти власну культуру і культуру свого народу, підвищує рівень їхньої гуманітарної освіти, сприяє входженню у світову спільноту.

Мета дослідження – розкрити роль та значення комунікативної компетенції на заняттях з іноземної мови;

Матеріали та методи:

- контент – аналіз наукових джерел інформації;
- систематизація.

Отримані результати та обговорення. Зміст навчання іноземної мови у ВНЗ залежить від соціального замовлення суспільства. Навчальною програмою для ВНЗ визначено той мінімум, яким мають оволодіти студенти на кожному курсі навчання, що характеризується різною тематикою для спілкування, різним обсягом навчального матеріалу, різними методами, формами і видами навчальної діяльності відповідно до рівня розвитку студентів, їхніх інтересів та досвіду. У зв'язку з цим виділяють наступні комунікативні вміння:

- уміння здійснювати монологічне та діалогічне спілкування;
- уміння розуміти зі слуху зміст автентичних текстів;
- уміння здійснювати спілкування у писемній формі відповідно до поставлених завдань;
- уміння адекватно використовувати досвід, набутий у вивченні рідної мови, розглядаючи його як засіб усвідомленого оволодіння мовою іноземною;
- уміння використовувати у разі необхідності невербальні засоби спілкування за умови дефіциту наявних мовних засобів. [3, 44-45]

Розвиток комунікативних умінь неможливий без оволодіння мовними засобами реалізації усного і писемного мовлення. Проте знання лексичного і граматичного матеріалу ще не забезпечує становлення комунікативних умінь. Необхідні уміння оперування цим матеріалом, а також використання його для розпізнавання інформації у певних сферах спілкування.

Комунікативні мовні компетенції формуються на основі мовленнєвого, соціокультурного та соціолінгвістичного розвитку студентів відповідно до їхніх вікових особливостей та інтересів на кожному етапі вивчення іноземної мови і складаються з:

- лінгвістичної компетенції, яка забезпечує оволодіння студентами мовним матеріалом з метою використання його в усному і писемному мовленні;
- соціолінгвістичної компетенції, яка забезпечує формування умінь користуватися у процесі спілкування мовленнєвими зразками, особливими правилами мовленнєвої поведінки, характерними для країни, мова якої вивчається;
- прагматичної компетенції, яка пов'язана зі знаннями принципів, за якими висловлювання організовуються, використовуються для здійснення комунікативних функцій та узгоджуються згідно з інтерактивними схемами. [1,26-27]

У процесі навчання іноземної мови формуються загальні компетенції, що складаються з:

- декларативних знань, що включають знання світу та міжкультурне усвідомлення; соціокультурна компетенція передбачає засвоєння студентами знань соціокультурних особливостей країни, мова якої вивчається, культурних цінностей та морально-етичних норм свого та інших народів, а також формування умінь їх використовувати у практичній діяльності;
- практичних та міжкультурних умінь і навичок, таких як соціальні вміння, навички повсякденного життя тощо;

– загальнонавчальних компетенцій, що сприяють оволодінню студентами стратегіями мовленнєвої діяльності, спрямованої на розв’язання навчальних завдань і життєвих проблем. [6, 4-5]

Найвагомішими професійними багатствами викладача є ті, що засновані на його комунікативній силі, на його вміннях взаємодіяти зі студентами у процесі педагогічного спілкування.

Навчально-виховний процес з іноземної мови базується на спілкуванні викладача зі студентами і надає кожній навчальній дії неповторний особистісний зміст та забарвлює навчальний матеріал певною гамою почуттів. Першочергове значення для успішного спілкування мають три фактори: надійність того, хто говорить, зрозумілість повідомлень, врахування зворотних зв’язків стосовно того, наскільки правильно його зрозуміли. Окрім того, при цьому мають велике значення такі якості особистості: *конгруентність, емпатія, безкорисна доброзичливість і теплота* [1;6;8].

Викладач має думати над кожним своїм словом, цілеспрямовано вибудовуючи свою промову, розуміючи, що постійно впливає на педагогічний процес у цілому і на особистість кожного студента. При організації спілкування з іноземної мови викладачу зі студентами потрібно дотримуватися певних правил:

1. Не можна виходити тільки з педагогічних цілей і завдань. Обов’язково потрібно будувати спілкування «від студентів». У такому випадку студент потрапляє в радіус бачення викладача, де виявляються його особистісні потреби.

2. Необхідно намагатися адекватно орієнтувати свою мову на групу студентів або ж на конкретного студента, враховуючи індивідуально-педагогічні особливості, позицію групи, систему міжособистісних відносин у колективі.

3. Реалізовувати інформативну, діагностичну, мотиваційну та регулятивну функції спілкування в навчальному процесі.

4. Не організовувати контакт зі слухачами «по вертикалі». Тут не повинна проявлятися влада викладача над студентами.

5. Намагатися відчувати психологічну атмосферу в аудиторії і пам’ятати, що ситуація спілкування не є стабільною.

6. Слухати та чути студентів, що є найважливішим показником уваги викладача до особистості студента.

7. Враховувати індивідуальні особливості студентів, рівень їх фізичного, розумового, естетичного, духовного розвитку.

8. Уникати конфліктів. Конфлікт може бути результатом безграмотності викладача.

9. Бути ініціативним у спілкуванні зі студентами. Ініціатива допомагає викладачу управляти пізнавальною діяльністю та міжособистісною взаємодією, організовувати співробітництво, встановлювати психологічний контакт зі студентами.

10. Допомогати неконтактним студентам долати пасивність і відчуженість у навчальному процесі, сприяти енергійному включенню їх у різноманітну діяльність через активне спілкування.

11. Уникати шаблонів у спілкуванні зі студентами.

12. Намагатися долати негативні установки стосовно деяких студентів.

13. Критика студента (поведінки, знань, умінь, життєвої позиції) не повинна бути домінуючою. У протилежному випадку руйнується товариськість як загальний психологічний контекст комунікативної взаємодії.

14. Частіше посміхатися студентам. Посмішка – свідчення добродійності, бажаності комунікативної взаємодії. Вона створює сприятливий психологічний настрій в аудиторії.

15. Потрібно готуватися до спілкування зі студентами на занятті.

16. Слідкувати за своєю мовою: логічністю, ясністю, точністю, зрозумілістю, дохідливістю, виразністю, емоційністю. [4; 7-8; 10; 18].

Вищевказане дозволяє виділити уміння педагогічного спілкування з німецької мови за професійним спрямуванням, якими має володіти викладач:

1. **Комунікативні уміння педагогічного спілкування:** уміння створювати систему відношень між вербальними та невербальними засобами педагогічного спілкування (уміння сприймати та оцінювати один одного в процесі іншомовного спілкування; уміння обмінюватися інформацією між суб’єктами педагогічного спілкування).

2. **Інтерактивні уміння педагогічного спілкування:** уміння створювати систему соціально-педагогічних відносин (уміння взаємодіяти в сумісній діяльності; уміння взаємооцінювати соціально-педагогічні відносини в іншомовній діяльності).

3. **Узагальнені етичні уміння педагогічного спілкування** (уміння усвідомлювати добре і зле, справедливе та несправедливе в педагогічному спілкуванні; уміння виховувати особистісну достоїнність).

4. **Узагальнені естетичні уміння педагогічного спілкування** (уміння усвідомлювати прекрасне й потворне в педагогічному спілкуванні; уміння створювати прекрасне в сумісній діяльності) [10].

Розвиток зазначених умінь доцільно ґрунтувати на принципах системності, оптимальності, варіативності, застосовуючи, фронтальні, групові та індивідуальні форми роботи зі студентами, інформаційні та пошукові методи, вказівки, пояснення, підказування. [9].

Найважливішою складовою навчально – пізнавального процесу з іноземної стає особистісно орієнтована взаємодія викладача і студента, яка створює атмосферу довіри, турботи, співробітництва та умови для творчості.

Серед умов впровадження вищевказаних технологій в навчальний процес з іноземної мови варто виділити:

- ◆ забезпечення пріоритету діалогічного спілкування в процесі навчання;
- ◆ створення ситуацій успіху на заняттях;
- ◆ створення умов для пізнавальної активності студентів;
- ◆ урахування особливостей особистості в навчально-виховному процесі;
- ◆ конструювання індивідуальних програм розвитку, його корекція;
- ◆ проблематизація навчального матеріалу;
- ◆ прогнозування розвитку особистості студента;
- ◆ гнучка система оцінювання студентів. [3; 11; 18]

Вищезазначене допоможе підняти викладання іноземної в системі підготовки студентів на якісно новий рівень, що має відповідати сучасним вимогам підготовки фахівців.

А. Берг відзначає, що успіх підготовки спеціалістів вищої школи залежить від удосконалення методики викладання у вищому навчальному закладі, котра буде враховувати тенденцію індивідуалізації у навчальному процесі: «І якщо вища школа буде мати дійсно науково обґрунтовану методику, що відображає найсучасніший рівень розвитку знань та враховує особливість кожного, хто навчається, – можна бути впевненим у високій якості підготовки практично всіх випускників» [2].

Навчальна діяльність студентів у вищому навчальному закладі характеризується цілями, мотивами, пізнавальними процесами: від сприйняття інформації до функціонування найскладніших творчих процесів, емоційних виявів. Засвоєння знань студентами під час навчальної діяльності завжди починається з творчого перетворювання матеріалу, який засвоюється. У процесі реалізації цієї діяльності студент засвоює теоретичні знання, необхідні для здійснення в подальшому професійної діяльності. При цьому, як свідчить навчальна практика, засвоєння знань у «готовому вигляді» свідчить про несформованість у студентів умінь і навичок виконання навчальної діяльності [3].

У сучасній педагогічній науці змінюється традиційний погляд на врахування індивідуальних особливостей тих, хто навчається. Індивідуалізація навчальної діяльності – це застосування індивідуального підходу в процесі навчання, що передбачає цілеспрямований розгляд суб'єкта навчальної діяльності, створення умов, за яких кожний студент несе самостійну відповідальність за своє особистісне та професійне зростання. [5].

Індивідуалізація професійно орієнтованого навчання іноземної мови студентів немовних спеціальностей у вищих навчальних закладах повинна визначатися параметрами:

- чіткою постановою мети, націленої на максимальне задоволення професійних інтересів кожного студента;
- розвитком професійно значущих умінь та навичок, формування яких передбачається
- метою навчання як складової цілісного процесу у вищому навчальному закладі;
- розробкою оптимальних засобів індивідуалізації професійно орієнтованого навчання німецькій мові;
- добором змістових елементів індивідуалізації, на основі яких здійснюється формування професійних умінь і навичок;
- застосуванням найбільш раціональних прийомів індивідуалізації професійно орієнтованого навчання студентів щодо німецької мови.

Під час навчання іноземної мови реалізуються також освітня, виховна і розвивальна цілі.

Освітня мета передбачає формування в студентів таких особистісних якостей як:

- усвідомлення функцій іноземної мови у навчальному процесі та у суспільстві;
- розуміння особливостей власного мислення;
- зіставлення іноземної мови з рідною;
- оволодіння знаннями про культуру, історію, реалії та традиції країни, мова якої вивчається;
- уміння використовувати у разі необхідності різноманітні стратегії для задоволення дидактичних потреб: працювати з книжкою, підручником, словником, мультимедійними засобами тощо;
- залучення студентів до діалогу культур (іншомовної та рідної). [4, 78-79]

Засобами іноземної мови відбувається виховання студентів, яке здійснюється через систему особистісних стосунків із новою культурою і процесом оволодіння нею. Цьому сприяє виховання в студентів:

- позитивного ставлення до іноземної мови як засобу спілкування, поваги до народу, носія цієї мови, толерантного ставлення до його культури, звичаїв і способу життя;
- культури спілкування, прийнятої в сучасному цивілізованому світі;
- емоційно-ціннісного ставлення до всього, що нас оточує; [5, 18-20]
- Оволодіння іноземною мовою сприяє розвитку в студентів:
- мовних, інтелектуальних і пізнавальних здібностей;
- готовності брати участь в іншомовному спілкуванні;
- бажання до подальшого самовдосконалення у галузі володіння іноземною мовою;
- уміння переносу знань і навичок у нову ситуацію шляхом виконання проблемно-пошукової діяльності. [2,15]

Висновки та перспективи подальших досліджень. Вищесказане дозволяє сказати, що оволодіння студентами іноземною мовою сприяє розвитку в них здібностей використовувати її як інструмент спілкування в діалозі культур і цивілізацій сучасного світу, вона розглядається як засіб міжособистісної взаємодії в умовах багатонаціонального культурного світового простору.

Усі цілі навчання досягаються у комплексі, підпорядковуються головній меті та реалізуються у процесі її досягнення і сприяють таким чином різнобічному розвитку особистості студента.

Для успішної реалізації освітньо-розвивального потенціалу іноземної мови у ВНЗ необхідно сприяти тому, щоб процес залучення студентів до вивчення предмета не тільки розширював їхній світогляд, але й сприяв би глибшому розумінню власної культури та її ролі в духовному та моральному розвитку людства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Включене дистанційне навчання англійської мови студентів вищих технічних закладів освіти. // Іноземні мови. // Науково – методичний журнал.- № 2.-2000.
2. Елементи гри на уроці англійської мови. Практична розробка. // Іноземні мови. // Науково – методичний журнал.- № 5 (15).- 02.2003.
3. Зробимо урок цікавим. // Іноземні мови. // Науково – методичний журнал.- № 1 (17).- 2006.
4. На засадах єдиної концепції. // Іноземні мови в навчальних закладах. // Науково – методичний журнал. – № 5. – 2006.
5. Панова Л.С. Методика навчання іноземної мови в школі: Навчально – методичний посібник для студентів факультету іноземних мов. – Видання 2 –ге, перероб.та допов.- Ніжин: Видавництво НДПУ ім. Миколи Гоголя, 2004.
6. Соціокультурна компетенція на уроках англійської мови./упоряд. Т.Михайленко.- К.:Редакції газет гуманітарного циклу,2021.- 112с.

Драганець А. А.,

Соціальний педагог,

*Комунальний заклад «Навчально-виховне об'єднання природничо-економіко-правовий ліцей – спеціалізована школа І-ІІІ ступенів № 8 – позашкільний центр Кіровоградської міської ради Кіровоградської області»
anna.cheh3003@gmail.com*

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7629-7467>

РОЗВИТОК ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ ОБДАРОВАНИХ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

Анотація. У статті обґрунтовано актуальність розвитку творчих здібностей обдарованих дітей молодшого шкільного віку. Проаналізовано твердження різних науковців про даний феномен. Розглянуто структурні компоненти обдарованості, види обдарованості. Пояснено завдання, принципи роботи з обдарованими дітьми та умови розвитку творчих здібностей дітей. Дана стаття може бути корисна педагогам, які працюють в закладах освіти, студентам та аспірантам психолого-педагогічних спеціальностей.

Summary. The relevance of the development of creative abilities of gifted children of primary school age is substantiated in the article. The statements of various scientists about this phenomenon are analyzed. The structural components of giftedness, types of giftedness are considered. The tasks, principles of work with gifted

children and conditions of development of children's creative abilities are explained. This article can be useful for teachers working in educational institutions, students and graduate students of psychological and pedagogical specialties.

Ключові слова: обдарованість, творчість, структурні компоненти обдарованості, види обдарованості, умови розвитку творчих здібностей.

Keywords: giftedness, creativity, structural components of giftedness, types of giftedness, conditions of development of creative abilities.

Актуальність. Наше суспільство та наша держава сьогодні вимагає розумних, творчих та обдарованих людей. Кожна дитина народжується обдарованою, але часто це не помічається і згодом обдарованість дітей зникає, адже здібності дитини не розвиваються. Задля запобігання даної тенденції, психологи, соціальні педагоги або інші спеціалісти закладу, який відвідує дитина (школа, спортивна школа та ін.) мають намагатися помітити обдарованість дитини у певній сфері та сприяти розвитку її здібностей. Особливо це стосується розвитку творчих здібностей дитини, адже дуже часто ці здібності ігноруються, не помічаються та в подальшому дитина не може реалізуватись у житті. Якщо не помітити обдарованість дитини в молодшому шкільному віці або навіть в дошкільному віці і не почати розвивати її талант, то в дорослому віці це вже зробити буде нереально, саме тому питання розвитку творчих здібностей обдарованих дітей молодшого шкільного віку є досить актуальним і потребує свого вивчення.

Вивченню питання розвитку творчих здібностей та обдарованості присвячені наукові праці багатьох вчених. Зокрема, В.О. Сухомлинський присвятив багато своїх праць дослідженню процесу розвитку обдарованості дитини; В.В. Щорс висвітлив свої думки стосовно виявлення обдарованості дитини у праці «Як не помилитися у виявленні ранньої обдарованості дитини»; Н. В. Лук'янчук., Н. А. Климова, О. А. Ковальова, Ю. Ю. Савченко та ін. досліджували процес розвитку соціально-комунікативної компетентності обдарованих учнів початкової школи; В. Штерн вивчав методи дослідження обдарованості у дітей та підлітків; Д. Б. Богоявленська досліджувала психологію творчих здібностей; Г. В. Кльофас досліджував педагогічні умови розвитку творчих здібностей молодших школярів у процесі навчальної діяльності; також процес розвитку творчих здібностей обдарованих дітей досліджували Ю. Д. Бабаєва, Л. С. Виготський, Ю. Д. Гільбух та ін.

Мета дослідження – з'ясувати та теоретично обґрунтувати особливості роботи психолога спрямованої на розвиток творчих здібностей обдарованих дітей молодшого шкільного віку.

Виклад основного матеріалу:

Кожна дитина є обдарованою, у кожній дитини є певні здібності, але їх потрібно побачити та обов'язково розвивати, що вдасться не завжди, хоча це є досить важливим для дитини, саме тому психолог або соціальний педагог, як фахівці, що працюють у школі з дітьми, повинні докласти всіх зусиль, щоб помітити та сприяти розвиткові здібностей обдарованих дітей.

В Українському педагогічному словнику зазначено, що обдарованість – це індивідуальна потенційна своєрідність задатків людини, завдяки яким вона може досягнути значних успіхів у певній галузі діяльності [2].

Дане твердження коротко описує, що таке обдарованість, ми згодні з тим, що це дійсно індивідуальні задатки людини, і саме завдяки нам людина може досягнути значних успіхів. Але ми вважаємо, що дане твердження не зовсім розкриває сутність даного поняття, тому ми маємо ознайомитись також із думками інших науковців та проаналізувати їх твердження.

В. Штерн вперше виділив психологію обдарованості як самостійну галузь психологічної науки і він стверджував, що обдарованість – це загальна здібність індивіда свідомо спрямовувати своє мислення на нові вимоги, здібність психічного пристосування до нових завдань і умов життя [10].

Це твердження є досить давнім, але ми вважаємо, що воно гідне того, аби його розглянули та взяли до уваги, адже саме це твердження дало початок розгляду психології обдарованості як науки. Дане твердження описує обдарованість як здібність пристосування до нових умов, ми зауважимо, що у теперішній час багато науковців теж характеризує обдарованість саме в такому руслі, як пристосування до нових умов середовища.

Більшість сучасних вчених, визначає поняття обдарованість як комплексне явище, що містить елементи спадковості, певну сукупність задатків та різних видів здібностей, властивості темпераменту, вплив зовнішніх чинників (навчання, виховання, супроводу), творчий підхід до вирішення більшості завдань, особливий вид мотивації, активну життєву позицію тощо, які можуть розвиватися та проявлятися впродовж усього життя [7].

В. О. Моляко – сучасний дослідник, який присвятив багато праць вивченню феномена обдарованості, зазначив, що «обдарованість – це свого роду міра генетично і дослідно передбачених можливостей людини адаптуватися до життя» [5].

Отже, спираючись на всі вище зазначені твердження ми можемо дати власне твердження, поняття обдарованості. Ми вважаємо, що обдарованість – це певна сукупність задатків та здібностей, які при вчасному розвитку можуть сприяти успішній самореалізації особистості.

Обдарована людина має високий рівень загальних здібностей, це можуть бути як здібності в одній галузі, так само обдарована людина може бути багатогранною, але ці здібності мають бути розвинуті на високому рівні. Говорячи про розвиток творчих здібностей, ми говоримо про творчу обдарованість. Психолог має помітити та сприяти розвиткові творчих здібностей у обдарованих дітей.

Обдарованість має також свої компоненти, саме за їх присутністю чи відсутністю і визначається наявність обдарованості.

Обдарованість утворює єдину інтегративну структуру, яка має проявлятися на кожному етапі індивідуального розвитку. Дана структура складається з таких структурних компонентів [6]:

а) домінуюча роль пізнавальної мотивації вже в ранньому дитинстві;

б) дослідницька творча активність;

в) здатність до оригінальних рішень;

г) можливість прогнозувати та передбачати;

д) здатність до створення ідеальних еталонів, що забезпечує високі естетичні, моральні, інтелектуальні оцінки.

Саме така структура відображає і структурні компоненти творчості та творчого розвитку людини.

В. Щорс розрізняє такі види обдарованості дітей:

– художня обдарованість в галузі: акторської майстерності, літератури, музики, мистецтва, скульптури тощо [11];

– творча обдарованість приносить дітям радість відкриття. Іншими словами, для дітей, на відміну від дорослих, творчість є життям [11];

– соціальна обдарованість – це виняткова здатність вибудовувати довготривалі конструктивні взаємовідносини з іншими людьми. У спілкуванні з однолітками обдарована дитина майже завжди бере на себе роль керівника та організатора колективних ігор та справ. Загальні риси лідерської обдарованості: інтелект вище середнього; вміння приймати рішення; здатність мати справу з абстрактними речами, з плануванням майбутнього, з часовими обмеженнями; гнучкість; здатність пристосовуватися; почуття відповідальності; впевненість у собі; наполегливість та ентузіазм; вміння чітко висловлювати думки [11];

– інтелектуальна та академічна обдарованість. Загальні риси інтелектуальної обдарованості: гострота мислення; спостережливість; виняткова пам'ять; виявляє виражену і різнобічну допитливість; довготривалі заняття однією справою; легкість у навчанні, вміння добре викладати свої думки; демонстрація здібностей до практичного здобуття знань; виняткові здібності до розв'язання задач. Обдаровані діти в традиційній школі часто трієчники [11];

– рухова або спортивна обдарованість – спортивні здібності [11].

Ми детальніше зупинимось на такому виді обдарованості як творча обдарованість. Даний вид обдарованості полягає у тому, що дитина отримує задоволення тоді, коли робить певні відкриття, тобто дитина має здібності до того, щоб робити не репродукцію, а якісно новий продукт.

Д. Б. Богоявленська у своїй науковій праці трактує поняття творчі здібності як здібності до здійснення ситуативно нестимульованої діяльності, тобто здібності до пізнавальної самодіяльності [1].

Це такі здібності, коли дитину не потрібно змушувати робити певну діяльність, а вона сама прагне, їй подобається ця справа, і саме це стимулює її до вироблення якісно нового продукту.

Здається, що у обдарованих дітей не може бути жодних проблем, адже у них є здібності, розвиваючі які діти можуть досягнути великих висот у своєму житті, але це не так.

Обдаровані діти можуть зустрічатися з багатьма проблемами, наприклад: мало друзів, ровесники не розуміють цих дітей, можуть заздрити їм та знущатись, це приводить до низької самооцінки дитини, вони стають замкнутими. Але одна з найголовніших проблем це те, що часто обдарованість у дітей не помічають та не сприяють її розвитку, і тоді задатки можуть зникнути і дитина в подальшому не зможе самореалізуватись. Але, якщо задатки дитини все ж будуть помічені, будуть розвиватись, то вона відчуватиме свою самоцінність, і тоді всі проблеми обдарованих дітей можна буде уникнути. Саме тому, одним із завдань загальноосвітньої школи є виявлення обдарованості у дитини. Виконанням цього завдання займаються спільно учителі, батьки, соціальний педагог та практичний психолог школи.

Практичний психолог є для дитини людиною, яку він не повинен боятися, адже оцінки він не ставить, а саме з психологом дитина може налагодити стосунки та встановити контакт і розкритися, саме психологу дитина може розповісти про свої думки, почуття, переживання, проблеми. З психологом дитина має бути щирою і тому саме практичний психолог може помітити обдарованість дитини, найкраще помітити обдарованість у дітей молодшого шкільного віку, адже сама в цьому віці здібності можна найкраще розвинути.

Як сказав В. О. Сухомлинський «Своєчасно знайти, виховати й розвинути задатки і здібності у своїх вихованців, своєчасно розпізнати в кожному його покликання – це завдання стає тепер найголовнішим у системі навчально-виховного процесу». Саме тому провідним завданням практичного психолога та взагалі школи є завдання помітити обдарованість у дитини та сприяти її розвитку [9].

Л. Г. Карпова зазначає, що творчі здібності та їх розвиток має включати такі компоненти [3]:

– Когнітивний компонент, який включає в себе знання, уміння, навички, які допомагають молодшому школяреві реалізуватись в різних видах діяльності. Показниками даного компоненту є творче мислення та уява, за допомогою яких учні мають змогу вдосконалити виконуємо діяльність та вирішувати нестандартні задачі [3].

– Емоційний компонент творчих здібностей включає – це відношення молодших школярів до роботи, яку вони виконують, до творчого вчителя та схильність дитини емоційно проявляти себе в процесі виконання нестандартних завдань. Творчі завдання носять експресивний характер, тому учні переживають різні емоції [3].

– Мотиваційний компонент творчих здібностей це компонент який є системою спонукачів, що включає мотиви, інтереси та потреби. В якості основного складника даного компоненту виступають мотиви – внутрішні спонукачі молодшого школяра до творчої діяльності, пов'язані з задоволенням його потреби в творчості [3].

Л. Г. Карпова зазначає, що зміна цих компонентів, тягне до зміни і творчих здібностей в цілому.

Для того, щоб задатки дитини були помічені, а потім розвивались, з обдарованою дитиною необхідно працювати. Соціально-психологічна служба, а саме практичний психолог та соціальний педагог мають проводити відповідну роботу. В своїй діяльності з обдарованою дитиною молодшого шкільного віку задля розвитку її творчих здібностей психолог та соціальний педагог мають виконувати такі завдання:

– Виявити творчу обдарованість у дитини. Для цього він має створити дружню атмосферу в кабінеті чи класі, або між дітьми, якщо психолог працює з класом. Також психолог має організувати довірливі стосунки з дитиною. Необхідно налагодити співпрацю з батьками, адже батьки можуть не помітити те, що може помітити соціально-психологічна служба чи класний керівник, або ж навпаки з дитиною можуть відбуватись певні зміни пов'язані з ситуацією в сім'ї, тому вони мають співпрацювати з батьками задля кращого розвитку задатків дитини та взагалі її психологічного розвитку.

– Організувати роботу із обдарованою дитиною, адже часто у обдарованих дітей, особливо з творчою обдарованістю, можуть спостерігатись різноманітні психологічні проблеми, вони можуть закриватись в собі, не іти на контакт, мати проблеми з соціалізацією, тому з такою дитиною потрібно працювати.

– Розвивати самостійність у дітей. Дітей потрібно вчити бути самостійними, самостійно шукати інформацію, самостійно працювати. Цим має займатись і соціально-психологічна служба, на індивідуальних чи групових заняттях, і класний керівник, і батьки. Розвивати самостійність можна за допомогою такого методу як доручення, також дитина повинна мати обов'язки, необхідно бути самим прикладом для наслідування.

– Прищепити дитині бажання розвивати свої здібності [8].

– Для цього необхідно пояснити дитині як важливо розвивати свої здібності, які перспективи, ні в якому разі не потрібно тиснути на дитину. Це має бути її власне бажання, адже тільки тоді, коли вона буде робити це з захопленням, тільки тоді її талант зможе розкритись і вона зможе самореалізуватись.

– Розвивати у дитини вміння відстоювати свою думку. Це можна робити під час бесід, тренінгів [8].

– Як ми зазначали вище, у обдарованих дітей можуть виникати проблеми з ровесниками, в шкільному колективі, її можуть не розуміти, заздрити, саме тому важливо, щоб дитина вміла відстоювати себе, свою думку, не боятись цього.

– Виховувати у дитини впевненість у собі [8].

– Цей пункт доповнює попередній. У обдарованої дитини є все для того, щоб вона була впевнена в собі, але головне це постійно виховувати в дитині впевненість, показувати, що вона талановита, це викличе у неї почуття самоцінності, але тут варто не перестаратись, щоб впевненість не переросла в гординю.

– Консультувати дітей і батьків про різноманітні гуртки чи секції де можна розвинути творчу обдарованість молодшого школяра. Як ми зазначали вище, батьки часто можуть не помічати задатків дитини, або ж навіть помітивши їх, вони можуть не знати як їх розвинути, куди звертатись, саме тому необхідно говорити з батьками, розповідати їм про те які є гуртки, секції, куди їм можна звернутись. Але, перш за все, соціальний педагог чи психолог, або класний керівник повинні самі бути компетентними у даному питанні.

Задля того, щоб процес розвитку творчих здібностей молодшого школяра проходив вдало, соціально-психологічній службі та класним керівникам необхідно дотримуватись певних принципів у роботі з дітьми:

– Перший принцип це тактовність та увага. Потрібно бути дуже тактовним, не переходити кордонів та бути уважним до дитини, звертати увагу на її психологічний стан, на її емоції, фізичний стан, стан здоров'я, не нехтувати зайвий раз перепитати у дитини як вона себе почуває, чи подобається їй займатись тим, чим вона займається. Також уважним слід бути і щоб помітити обдарованість дитини.

– Другий принцип це послідовність. Дії адміністрації навчального закладу, класного керівника, соціально педагогічної служби мають бути послідовними. Тобто потрібно поетапно розвивати задатки дитини та не починати розвиток другої навички, доки не закріплена перша навичка.

– Третій принцип це системність. У роботі з обдарованою дитиною має бути системна робота, необхідно налагодити роботу класного керівника, соціально-психологічної служби, батьків, керівника гуртка, вчителів, для досягнення гарного результату вони всі мають працювати в системі.

– Четвертий це принцип природовідповідності. Даний принцип слід враховувати завжди, і при розвитку творчих здібностей молодших школярів. Слід враховувати індивідуальні, вікові, психічні та фізичні властивості дитини;

– П'ятий принцип це об'єктивність, тільки при об'єктивній оцінці може бути досягнутий результат.

Задля того, щоб процес розвитку здібностей дитини проходив успішно, необхідно також дотримуватись певних умов, які сприятимуть здійсненню процесу розвитку творчих здібностей у молодших школярів. Г. В. Кльофас у своїй статті присвяченій аналізу педагогічних умов розвитку творчих здібностей визначив такі умови:

- демонстрація дітям зразків креативної поведінки значущого дорослого (педагога) [4].

Дитина копіює поведінку значущого дорослого, це може бути мама, тато, бабуся чи дідусь, хтось із членів родини, а може бути педагог, класний керівник, психолог чи соціальний педагог, той хто є авторитетом для дитини. Якщо у оточенні дитини є хтось з авторитетних дорослих творчою особистістю, то вірогідно, що дитина буде копіювати його і так проявляться її задатки. Досить часто ми спостерігаємо династії музикантів, лікарів, акторів та ін. Саме тому дана умова є важливою для розвитку творчої особистості.

- надання школярам свободи вибору, права на власну позицію, творчу самореалізацію [4].

Якщо у дитини є задатки, але їй не подобається займатись тим, що нав'язується їй ззовні (батьками, вчителями ін.) то це не принесе їй задоволення, вона ненавидітиме цю діяльність, саме тому дитина має право сама обирати чим їй займатись, у неї має бути право на власну позицію та на творчу самореалізацію. Так само дана умова має дотримуватись у тому випадку, коли дитина прагне займатись певною творчою діяльністю, батьки не повинні їй забороняти, адже дитина повинна мати право на творчу самореалізацію.

- організація навчально-виховної взаємодії з учнями на засадах діалогічного підходу, що передбачає: сприйняття вихованця як рівноправного партнера творчої діяльності [4].

Дана умова передбачає дотримання між педагогом та дитиною партнерських стосунків, тобто у разі, коли дитина займається у колективі чи індивідуально з педагогом, наприклад відвідує гурток або секцію, то керівник не повинен ставити себе вище за дітей, принижувати їх, не прислуховуватись до їхньої думки. Це має бути демократичний стиль керівництва, учні мають бути партнерами з педагогом та вносити свої пропозиції, радитись при вирішенні певних питань.

- безумовно позитивне ставлення, повагу до учнів і віру в їх потенційні можливості [4].

Лише якщо дитина відчуває, що її поважають та вірять, що вона досягне високих результатів, тільки тоді вона буде старатись та зможе розвивати свій творчий потенціал та досягти високих результатів.

- особистісну відкритість і довіру [4].

Між дитиною та педагогами або батьками має бути довіра, тільки тоді, коли дитина може відкритись, розповісти що її турбує, що їй подобається, що їй не подобається, тільки тоді може бути знайдений її творчий потенціал та тільки тоді його вдасться розвинути повною мірою, тому дана умова є дуже важлива для розвитку творчої особистості.

- налаштованість на взаєморозуміння і творчу співпрацю [4].

І дитина, і дорослий (педагог, психолог, батьки чи ін.) мають бути налаштовані на творчу співпрацю, тільки у такому випадку можна буде досягнути гарного результату.

Отже, одним із завдань соціально-психологічної служби у роботі в школі є виявлення та розвиток творчих здібностей у обдарованих дітей. Для цього практичний психолог має виконувати відповідні завдання. Розвинути творчі здібності у молодших школярів можна шляхом залучення їх до різноманітної діяльності, до гуртків та секцій, формуванням у них самостійності, ініціативності, шляхом створення різноманітних проблемних ситуацій, які дитина має вирішувати. Психолог та соціальний педагог мають відповідально ставитися до своєї роботи, адже від цього залежить подальше життя дитини.

ЛІТЕРАТУРА

1. Богоявленская Д. Б. Психология творческих способностей [Текст] / Д. Б. Богоявленская ; Психологический институт РАО. – Самара : Фёдоров, 2009. – 414 с.
2. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. / Семен Гончаренко – К.: Либідь, 1997. – 375 с.
3. Карпова Л. Г. Развитие творческих способностей младших школьников во внеучебной деятельности : диссертация ... кандидата психологических наук : 19.00.07 / Карпова Людмила Григорьевна; [Место защиты: Моск. псих.-соц. ин-т].- Омск, 2011.- 215 с.
4. Кльофас Г. В. Педагогічні умови розвитку творчих здібностей молодших школярів у процесі навчальної діяльності / Г. В. Кльофас // Особистісно-професійний розвиток майбутнього вчителя : матеріали всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції (м. Вінниця, 29-30 листопада 2017 р.). – Вінниця : Нілан ЛТД, 2017. – С. 62-65

5. Моляко В. А. Творча конструкторологія (пролегомени) / В. А. Моляко. – К.: Освіта України, 2007. – 388 с.
6. Психологія творчості. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://bookwu.net/book_psihologiya-tvorchosti_1060/7_lekciya-3
7. Розвиток соціально-комунікативної компетентності обдарованих учнів початкової школи: посібник [Н. В. Лук'янчук, Н. А. Климова, О. А. Ковальова, Ю. Ю. Савченко та ін.; за заг. ред. Н. В. Лук'янчук і Н. А. Климової.] – К. : Інститут обдарованої дитини, 2014. – 132 с.
8. Розкрити особливості роботи з дітьми молодшого шкільного віку. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://studfiles.net/>
9. Сухомлинський В. О. Вибрані твори. – В 5-ти т. / В. О. Сухомлинський. – К. : Рад. школа, 1977. – Т. 5. – 670 с.
10. Штерн В. Одаренность детей и подростков и методы ее исследования / В. Штерн; [пер. с нем.]. – К.: Книгоспілка, 1926. – 409 с.
11. Щорс В. В. Як не помилитися у виявленні ранньої обдарованості дитини / В. В. Щорс // Обдарована дитина. – 2007. – №3. – С.53-62.

Єні О. С.,

*магістр соціальної педагогіки
практичний психолог
спеціалізована загальноосвітня школа №1
ім. О.В. Суворова I-III ступенів з поглибленим
вивченням англійської мови м. Ізмаїла
baritoneizm@gmail.com*

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА ПІДГОТОВКА ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ ДО ПРАКТИЧНОЇ РОБОТИ З ОБДАРОВАНИМИ ДІТЬМИ

Анотація. У статті досліджено проблеми підготовки вчителя, здатного працювати з обдарованими дітьми, а особливо питання розвитку обдарованості самого вчителя. Унікальність особистості зі своїми перевагами і недоліками, складові творчого потенціалу особистості. Досвід практичної роботи з обдарованими дітьми. Специфіка підготовки вчителів до роботи з обдарованими дітьми. Вимоги до педагога, особливі здібності та вміння спілкування, професійна культура педагога, рівень професійної майстерності сучасного педагога. Система психолого-педагогічного супроводу обдарованих учнів. Критерії та показники ефективної системи педагогічної підтримки обдарованих школярів.

Ключові слова: Підготовка вчителя, обдаровані діти, культура педагога, професійна майстерність, супровід обдарованих учнів, педагогічна підтримка обдарованих учнів.

Annotation. The article examines the problems of training a teacher who is able to work with gifted children, especially the development of giftedness of the teacher himself. The uniqueness of the personality with its own advantages and disadvantages, which constitute the creative potential of the individual. Experience of practical work with gifted children. Specificity of teacher training for working with gifted children. Requirements for a teacher, special abilities and communication skills, professional culture of a teacher, the level of professional skill of a modern teacher. The system of psychological and pedagogical support for gifted students. Criteria and indicators of an effective system of pedagogical support for gifted students.

Key words: Teacher training, gifted children, teacher culture, professional skills, support for gifted students, pedagogical support for gifted students.

Вступ. Проблема підготовки вчителя, здатного працювати з обдарованими дітьми, а особливо питання розвитку обдарованості самого вчителя ще недостатньо досліджені як у теоретичному, так і у методичному аспектах, що суттєво позначається на практичній діяльності вчителів і викладачів у системі професійної освіти. В основних документах про школу проголошується відхід від усередненості, але реально ж у загальноосвітніх і вищих закладах освіти продовжує домінувати усереднений підхід (орієнтація вчителя на так званого „середнього» учня), ігнорування самої проблеми обдарованого учня і навіть авторитарний підхід у навчанні та вихованні.

Кожна дитина – унікальна особистість зі своїми перевагами і недоліками, тому головним є пошук ключа – індивідуального підходу до кожного учня, зокрема учня обдарованого, з вираженою індивідуальністю, незалежністю. Незалежність – риса творчо обдарованої дитини. З такими дітьми, з одного боку, працювати легше,

бо вони мають високі розумові здібності, а, з іншого, важче, оскільки ці діти «знають собі ціну», потребують багато уваги, особливого ставлення до творчого потенціалу особистості. Виділяють такі *складові творчого потенціалу особистості*: задатки й нахили, які виявляються в особливій чутливості, вибірковості та динамічності психічних процесів; інтереси, їх спрямованість, частота і систематичність прояву, домінування пізнавальних інтересів; допитливість, прагнення до створення нового, схильність до пошуку й вирішення проблем; швидкість засвоєння нової інформації; нахили до постійних порівнянь, співставлень; емоційне забарвлення окремих процесів; наполегливість, цілеспрямованість, рішучість, працелюбність, сміливе прийняття рішень; інтуїтивність; порівняно більш швидко оволодіння вміннями, навичками, прийомами; здібності до вироблення особистих стратегій і тактик при вирішенні загальних та спеціальних проблем, завдань.

Досвід практичної роботи з обдарованими дітьми свідчить, що вчителю для навчання таких дітей необхідно володіти належними предметними, психолого-педагогічними і методичними знаннями; мати високий рівень інтелекту, широку ерудицію, творчий світогляд. Він також має постійно самовдосконалюватись – вчити і вчитись сам; бути ентузіастом, цілеспрямованим, наполегливим, впевненим у своїх силах, принциповим у важливих питаннях і водночас гнучким, коли йдеться про другорядне. Йому потрібно мати організаційні здібності для створення атмосфери творчості, розкритості, вільного ділового спілкування, спонукання до творчості, вміння слухати.

Специфіка підготовки вчителів до роботи з обдарованими дітьми полягає у тому, що обдаровані діти мають специфічні якості: самостійність, оригінальність, допитливість, наявність дивергентного мислення, гарну уяву, пам'ять, цілий комплекс психічних особливостей – своє світосприйняття, надмірну вразливість, емоційність, чутливість і багато інших, що повинні віддзеркалюватись в особі вчителя, який працює з ними. З одного боку, це риси характеру вчителя: любов до дітей, витривалість, терпіння, наполегливість, власні таланти; з іншого – знання, що значно вищі за обсягом від шкільної програми, а також вміння бачити і створювати навчальні стратегії, організовувати навчання за індивідуальними програмами розвитку, науково-дослідну діяльність дітей, володіння методиками поглибленого, прискореного, збагаченого навчання тощо. Тобто, певні специфічні якості обдарованих дітей вимагають певних якостей педагога [2].

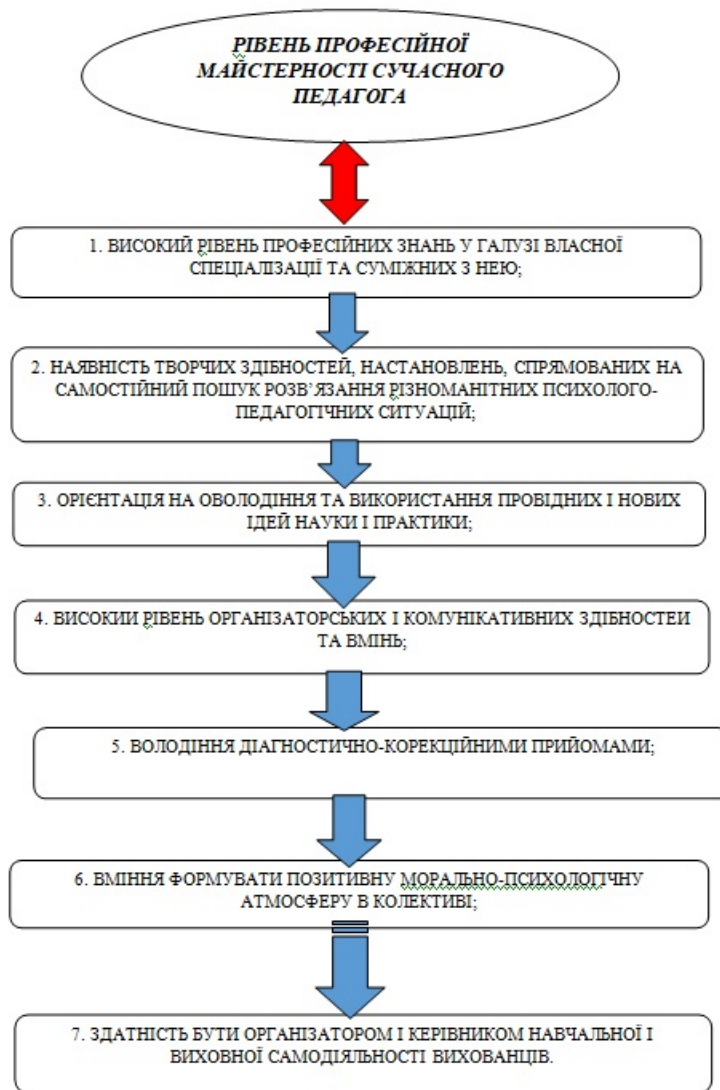
Поняття «готовність педагогічного працівника до роботи з обдарованими учнями» трактується, як складне якісне утворення комплексу властивостей вчителя, в основі якого міститься особисте його обдарування в будь-якій галузі, спеціальні знання, вміння та навички, внутрішні мотивації та певні риси характеру, що дозволяють на оптимальному та достатньому рівнях здійснювати пошук, розвиток та реалізацію творчих обдарувань школярів [1].

Сьогодні мабуть беззаперечним уже залишається той факт, що становлення та розвиток дитячої обдарованості має пройти шлях від обдарованого вчителя до обдарованого учня. Відповідно в умовах нових освітніх викликів сучасний вчитель має бути готовим переосмислювати постулати сучасної освітньої практики, а відтак, прагнути розвивати в собі креативні можливості, відчувати потребу в поглибленні знань з проблем психології обдарованої дитини, відзначатися емоційною культурою, самовладанням, професійною впевненістю та педагогічною гнучкістю при виконанні поставлених професійних завдань щодо навчання та виховання обдарованих дітей. Тому є підстави вважати, що вчителі потребують допомоги у поглибленні знань щодо психології обдарованої дитини та розвитку у них професійно-особистісних можливостей, необхідних у роботі з обдарованими дітьми.

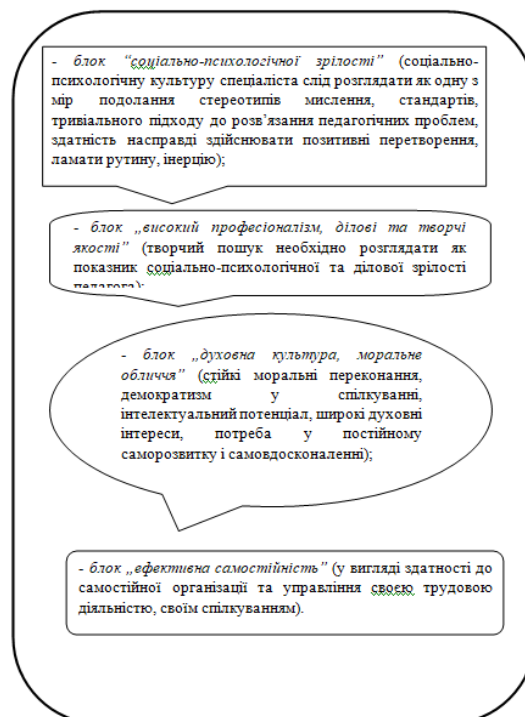
Від педагога вимагаються особливі здібності та вміння спілкування, оскільки навчання й виховання можливе лише в результаті духовної єдності вихователя й вихованця – тільки так можуть передаватися нагромадженні людством цінності науки і культури. Праця вчителя – це щоденна робота не лише з учнями в школі чи поза нею (накопичення й оновлення знань, вивчення передового досвіду, оволодіння все новими і новими вміннями, навичками, технологіями), це постійні зустрічі з новими учнями, класами, ситуаціями, оволодіння методиками, учбовим матеріалом, систематичний контроль над собою і т. ін. Про це свідчать і результати досліджень зарубіжних фахівців. Так, встановлено, що вчителі відіграють важливу роль у реалізації обдарованими учнями потенціалу, в плані надання їм підтримки, здатні бути фасилітаторами значущого навчання, мають значний вплив на обдарованих учнів [3, с. 32].

Важливою складовою професійної культури педагога виступає рівень його психологічної компетентності. І це не лише знання про психологічні особливості вихованців, вміння оптимально та оперативно розв'язувати поставлені завдання, але і знання про власну особистість, свої можливості, психофізіологічні ресурси і перспективи розвитку. Інакше кажучи, педагог повинен достатньою мірою володіти професійними, комунікативними, організаторськими, психо-діагностичними, профілактичними і психокорекційними знаннями і вміннями.

Багаторічний досвід і аналіз досліджень вітчизняних фахівців, вивчення професійної діяльності педагога [4;5] дає підстави виокремити найбільш суттєві критерії рівня професійної майстерності сучасного педагога. До них, передусім, слід віднести:

Існує дуже важливий та потрібний кожному вчителю, педагогу *аспект*, який вказує на професійну культуру педагога. Отже, *професійна культура педагога* сучасної школи нового типу за своїм змістом включає кілька досить об'ємних блоків:

Обов'язковим елементом роботи з обдарованими школярами є залучення дітей до науково-дослідницької діяльності для творчої самореалізації, професійного самовизначення старшокласників та формування наукового потенціалу держави. Мала академія наук України вважається першою ланкою в системі підготовки наукових кадрів для сучасного суспільства та місцем формування майбутньої наукової еліти нації і є головним елементом регіональної системи педагогічної підтримки для залучення обдарованих дітей до науково-дослідницької роботи. Визначено основні принципи державної політики щодо підтримки діяльності МАН України (рівного доступу, індивідуалізації, самореалізації, добровільності, захисту авторських прав юних дослідників, підтримки та заохочення участі обдарованої молоді в наукових дослідженнях).

Основні характеристики педагогічної системи ліцеїв та гімназій, які забезпечують ефективність роботи з обдарованими дітьми: надання індивідуальної допомоги обдарованим школярам; застосування комплексу традиційних та інноваційних методів пошуку, виявлення та педагогічної підтримки обдарованих дітей; постійний педагогічний пошук, апробація та впровадження інноваційних технологій і методів роботи; тісна взаємодія з науковими установами, органами місцевої влади, позашкільними закладами, громадськими організаціями в пошуку шляхів ефективного задоволення освітніх потреб обдарованих школярів; залучення викладачів закладів вищої освіти до роботи з ліцеїстами та гімназистами; гнучкість щодо поєднання аудиторної, позааудиторної та самостійної роботи, надання можливості обдарованим дітям навчатися за індивідуальним графіком; розумна вимогливість без прагнення досконалості обдарованої дитини в усіх предметах; створення сприятливих умов для виявлення та розвитку обдарувань особистості та атмосфери психологічного комфорту; поєднання різних стратегій навчання та гнучкість у їх використанні; залучення старшокласників до науководослідницької роботи, навчання методам наукової роботи; диференціація в оцінюванні навчальних досягнень учнів з можливістю простежити індивідуальний прогрес; психологічний супровід обдарованої особистості. Основні форми взаємодії закладів середньої та вищої освіти щодо забезпечення педагогічної підтримки обдарованих школярів: залучення професорів, доцентів закладів вищої освіти до викладання окремих курсів для ліцеїстів, керівництво науково-дослідницькою роботою ліцеїстів, застосування організаційних форм навчання, близьких до університетських (лекції, семінари), збільшення самостійної роботи, відвідування ліцеїстами занять в університеті, співпраця зі студентами у науково-дослідницькій роботі.

СИСТЕМА ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОГО СУПРОВОДУ ОБДАРОВАНИХ УЧНІВ.

Супровід починається на етапі ідентифікації обдарованих дітей (вивчення схильностей, уподобань, інтересів, визначення індивідуальних особливостей дитини та акцентуацій характеру, які можуть впливати на успішність прояву та розвитку здібностей, вивчення особливостей розвитку особистісних якостей, необхідних для реалізації здібностей та прояву обдарованості) та триває протягом усього навчання дитини в закладі освіти (діагностика проблем, що виникають в обдарованої дитини, допомога в усвідомленні проблеми та пошук шляхів її розв'язання, допомога у вирішенні проблеми, пошук шляхів та можливостей для найповнішої самореалізації особистості, допомога в самопізнанні, виробленні оптимального стилю розумової діяльності, психологічне консультування перед публічними виступами, участю в інтелектуальних змаганнях, допомога в подоланні стресових ситуацій, консультування батьків тощо). Психологічна підтримка обдарованих учнів не обмежується психологами: учителі також надають допомогу, коли діти її потребують.

Учителям, які працюють з обдарованими учнями, *рекомендовано*: враховувати розмаїття та багатоаспектність обдарованості при її виявленні; виявляти гнучкість та всебічну спостережливість при повторюваності діагностичних процедур; групувати дітей за інтересами, впроваджувати групові завдання та заохочувати їх взаємодію; створювати атмосферу співтворчості та співпраці; використовувати різні стратегії навчання обдарованих дітей; долучати охочих учнів до розв'язання завдань, розроблених для обдарованих; навчати учнів критичному й творчому мисленню; зважено оцінювати роботу обдарованих учнів; накопичувати та систематизувати власний успішний досвід роботи з обдарованими дітьми, обговорювати його з колегами; уникати створення конкуренції між обдарованими дітьми; створювати комфортну психологічну атмосферу довіри в колективі без тиску та надмірних очікувань; не заохочувати перфекціонізм в обдарованих учнів.

КРИТЕРІЇ ТА ПОКАЗНИКИ ЕФЕКТИВНОЇ СИСТЕМИ ПЕДАГОГІЧНОЇ ПІДТРИМКИ ОБДАРОВАНИХ ШКОЛЯРІВ:

- освітня політика підтримки обдарованих дітей та молоді (наявність програм педагогічної підтримки обдарованих, повнота охоплення та врахування всіх аспектів роботи з обдарованими, відповідність заходів реалізації освітньої політики теоретичним положенням, узгодженість з освітньою політикою взагалі, урахування наукових досягнень у галузі педагогіки та психології обдарованості);

- технологія пошуку та виявлення обдарованих дітей (наявність комплексу діагностичних методів, збір інформації з різних джерел, неодноразове проведення процедур ідентифікації на різних етапах розвитку особистості, професійна інтерпретація результатів діагностики);

- диференціація змісту навчання обдарованих дітей (узгодження програм педагогічної підтримки з індивідуально-психологічними особливостями школяра, застосування різних стратегій оновлення змісту за принципом його гнучкості та їх інтеграції, індивідуальних програм у навчанні, гнучкість у застосуванні стратегій);

- позакласна, позашкільна робота (забезпечення різноманітного позакласного й позашкільного життя обдарованих дітей, їх залучення до науково-дослідницької роботи в системі МАН України, їх активність у конкурсах, турнірах, олімпіадах, залучення дітей до роботи в заочних школах МАН України, свобода самореалізації особистості);

- наявність кваліфікованих кадрів, підготовлених до роботи з обдарованими дітьми (впровадження в освітньо-професійні програми педагогічних університетів курсів з освіти обдарованих, проведення курсів підвищення кваліфікації вчителів, проведення семінарів, майстер-класів, круглих столів з поширення передового досвіду, створення в навчальних закладах банку методичних матеріалів, стимулювання самоосвіти педагогів);

- фінансове та матеріальне забезпечення педагогічної підтримки обдарованих школярів (наявність дієвого механізму стимулювання обдарованої молоді, преміювання педагогічних працівників, фінансування факультативної роботи з обдарованими дітьми, фінансування тренінгів, курсів підвищення кваліфікації для вчителів обдарованих дітей, забезпечення доступу обдарованим дітям та їх наставникам до бібліотек, лабораторій та іншого обладнання університетів для проведення науково-дослідницької роботи);

- управління системою педагогічної підтримки обдарованих школярів (забезпечення сприятливої атмосфери, створення стимуляційного середовища, застосування гнучких підходів до організаційних форм навчання, розширення відповідної ролі обласних інститутів післядипломної педагогічної освіти, координація дій усіх освітніх установ, створення в управліннях освіти та обласних інститутах післядипломної педагогічної освіти спеціальних підрозділів для роботи з обдарованими дітьми, забезпечення взаємодії закладів середньої, позашкільної та вищої освіти, зворотнього зв'язку між частинами системи педагогічної підтримки).

Висока чутливість обдарованих дітей до нових ситуацій, вказує вчителям і батькам якими вони повинні бути, доброзичливими і чуйними, розуміти особливості психології обдарованих дітей, відчувати їхні потреби й інтереси, мати високий рівень інтелектуального розвитку, широке коло інтересів і умінь, відповідну ерудицію, виявляти гнучкість, готовність до перегляду своїх поглядів і прагнути до постійного самовдосконалення.

Висновки. Таким чином, провідну роль у становленні обдарованої особистості відіграють особливості соціального оточення дитини, коло її спілкування, характеристики життєвих подій, що залишають свій слід у свідомості. Випадкова на перший погляд подія, котра відбулася в дитинстві, може виявитися першою ланкою у формуванні обдарованої особистості. Домагання визнання реалізуються дитиною через включення в суспільно значимі форми діяльності, у спілкуванні з вчителями, які виконують свої завдання, мають підготовку до роботи з цією категорією дітей, у конкурентні стосунки з іншими дітьми та дорослими, батьками. Це сприяє виявленню, формуванню і усвідомленню здібностей, як таких особливостей, які відрізняють її від інших людей у плані успішної діяльності. Цей момент є надзвичайно важливим у розвитку обдарованої дитини.

ЛІТЕРАТУРА

1. Демченко В. В. Готовність педагогічних кадрів до роботи з обдарованими школярами та її зв'язок з результативністю їх навчання, виховання і розвитку / В. В. Демченко // *Нова педагогічна думка*. – 2008. – № 2. – С. 15–19.

2. Демченко В. В. Модель професійної компетенції педагогічного працівника, що працює з обдарованими школярами / В. В. Демченко. – Рівне: РОППО, 2004. – 7 с.

3. Планкетт М., Кронборг Л. Учиться быть учителем одаренных: важность изучения мнений и преодоления заблуждений / Маргаретт Планкетт, Леони Кронборг // *Gifted and Talent International*. – 2011. – Т. 26, № 1-2. – С. 31–46.

4. Грехнев В.С. Культура педагогического общения: Кн. для учителя /В.С. Грехнев – М., Просвещение, 1990. – 144 с.

5. Дяченко Л.В. Умови організації взаємодії вчителя з учнями як фактор розвитку здібностей дитини / Л.В.Дяченко // Обдарована особистість – пошук, розвиток, допомога. – К.: Гнозис, 1998. – С. 326-331.

Єрмакова М. Ю.,

*Заступник директора з навчально виховної роботи
Комунального закладу загальної
середньої освіти I-III ступенів імені братів Зосіма
села Кременівка Кальчицької сільської ради Донецької області
marinaermakova479@gmail.com*

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1888-0523>

ОБДАРОВАНА ДИТИНА: З ОСНОВ ДО СТАЛОЇ ОСОБИСТОСТІ

Стаття присвячена аналізу класичних, а також сучасних концепцій і теорій обдарованості, у результаті яких виділено розуміння змісту й структури обдарованості. Обстоюється відсутність загальної концепції обдарованості й необхідність її створення.

Ключові слова: задатки, здібності, обдарованість, талант, геніальність, творчість.

The classical and modern concepts and theories of gift are analyzed and understanding of its content and structure is determined. The absence of the single concept of gift as well as the need to create it are pointed out.

Key words: inclinations, abilities, gift, talent, genius, creativity.

Обдарована дитина – це радість у сім'ї, школі, суспільстві. Поняття «обдарованість» використовують, коли мають на увазі дітей, чиї навички виражені менш явно, але за відповідних умов можуть розвиватися і дати відмінний результат. Проблема обдарованості виникає у зв'язку із зростаючими потребами суспільства, які зумовлені змінами економічних, політичних та громадських систем. Тому гостро постає потреба в необхідності обдарованих, талановитих спеціалістів. Сьогодення висуває великі вимоги до розуму, волі та здібностей дитини. Побачити в кожній дитині особистість, допомогти їй у розвитку, формуванні, удосконаленні, створити систему роботи з обдарованими дітьми – головна задача педагогів і сім'ї.

Існує безліч підходів до поняття «обдарованість», тому на даний час немає його конкретного формулювання. Як явище, обдарованість існує в людській природі, з ним зустрічаються вчителі, вихователі, батьки. Загалом, у науковій літературі термін «обдарованість» використовується в найбільш вживаному йому значенні як високий рівень розвитку здібностей – загальних і спеціальних, визначається наявністю в людини здібностей із дитинства.

Із чого ж почати пошук обдарованої дитини? Здається, у сучасному світі розвінчано стереотип «немає нездібних учнів, є нездібні вчителі». На жаль, більшість дітей у наших школах не мають інтересу до навчання. У середній ланці здобувачів освіти майже 50% дітей навчаються, не вміючи навчатися, і не потрібні навіть спеціальні тести, щоб переконатися в цьому. Візьмемо, для прикладу, встигаючих учнів і подивимося, скільки часу вони витрачають на підготовку домашніх завдань: три, чотири, а, буває, і більше. Як результат, здібності в таких дітей не розвинені, хоча до якогось моменту вони можуть вчитися досить непогано. І вчитель у звичайній школі має справу, в основному, з нездібними дітьми. Звідси психологічні негаразди і в учня, і в учителя. Не так багато педагогів, які люблять свою професію, мало задоволення – вчити нездібних учнів.

Інший стереотип: більшість педагогів вважають, що вчити обдарованих учнів, – саме задоволення, спілкування з ними приємне й легке. Я часто проводжу з учителями дослідження, яке провів видатний американський психолог П.Торранс. Пропоную педагогам визначити ті якості, які їм подобаються в учнях і які не подобаються, обравши зі списку. 1. Організований. 2. Зайнятий своїми ділами (індивідуаліст). 3. Швидко все запам'ятовує. 4. Не вміє спілкуватися, конфліктний. 5. Дисциплінований. 6. Не все встигає. 7. Ерудований. 8. Не витримує темпу роботи. 9. Вміє підтримати загальну справу. 10. На уроці вставляє безглузді зауваження. 11. Стабільно встигає (завжди добре навчається). 12. Дивний у поведінці, незрозумілий. 13. Спілкується легко, приємний у спілкуванні. 14. Іноді не може зрозуміти очевидного. 15. Ясно, зрозуміло для всіх висловлює свої думки. 16. Не завжди схиляється на бік інших або офіційного керівництва.

Сподіваюся, для більшості читачів не склало труднощів зрозуміти, що саме парні якості характеризують обдарованих дітей. Щоправда, обдарованих особливим чином – творчо. Творча

обдарованість – велике щастя та велике випробування і для володарів цього дару, і для вчителів, і для батьків.

Із цим стереотипом прямо пов'язаний ще один: обдаровані – це ті, хто вчиться швидко й легко. Так, легка здатність до навчання належить до обдарованості, але це тільки одна з її видів. Видатний Ейнштейн ніколи не був надією для батьків і гордістю для вчителів. Більшість вважали його нездарою, і через неуспішність він був виключений із гімназії, до речі, за примірної поведінки. Отже, розгледіти обдаровану дитину не так вже й легко, для цього потрібна справжня педагогічна інтуїція. Особливо важко розгледіти творчу обдарованість, а ще важче її розвинути.

Що ж таке здібності, як їх виявити, і як їх розвинути? Це достатньо складі питання, тому вихователям дитини – і в сім'ї, і в школі – потрібна достатня психологічна підтримка. Слід зауважити, що, передусім, треба виявити задатки обдарованості. Вони можуть проявитися, а можуть ніколи не стати здібностями. Наведу приклад. Існує одна біблійська притча. Почав сіяч роботу. І коли він сів, одне зерно впало на дорогу, налетіли птахи і склювали його. Інше впало в каміння, де було небагато землі. Важко сходило воно, тому що земля була неглибока. Коли зійшло сонце, паросток зів'яв, бо не мав коріння, і всох. Третє впало в чагарник, і виріс чагарник, і заглушив його. А останнє впало в добру землю і принесло плоди. Так і людина: може прожити все життя, навіть не підозрюючи про ті задатки, які в неї вклала природа. У деяких регіонах у нас до 85 % дітей, скривджених Богом і тими загальними обставинами, що їхні зернята задатків потрапили не в ту землю.

Що ж повинні вкладати вчителі в поняття обдарованість? Це високий рівень розвитку будь-яких здібностей, а обдаровані діти, відповідно, – діти з достатньо високими розвиненими здібностями. І розвивати слід різного роду задатки: і художньо-естетичні, і інтелектуальні, і спортивні, і психомоторні, і сферу соціальних відносин (лідерство). У результаті спеціальних експериментів з'ясувалося, що всі здібності мають спільну основу. Не може бути, наприклад, видатного математика з низьким рівнем мовної діяльності, звичайно, здібності до вивчення мови в нього будуть значно меншими, ніж власне математичні. Яскраві задатки рідко зустрічаються поодиночі. Візьмемо, для прикладу, малюнки Т.Г.Шевченка, громадську діяльність І.Я Франка, винаходи і наукові статті Леонарда да Вінчі, пізнання в ботаніці Йоганна Вольфганга фон Гете.

До речі, чудо-діти все-таки дійсно існують. Коли ж можна спостерігати прояви їхніх здібностей? Побувають різні точки зору. Одні вважають, що ці задатки можна спостерігати навіть у немовлят, інші – не раніше 3-4 років. Було виявлено, що для розвитку різних спеціальних здібностей існують відповідні періоди, впродовж яких вони розвиваються найбільш прискореними темпами. Для різних здібностей такі періоди різні. Скажімо, ранній сензитивний період музичних здібностей – до 3 років. Пізніше розвиток музичних здібностей можливий, але вже більш важко. Саме тому обдаровані музиканти зростають у сім'ях музикантів або сім'ях, де захоплюються музикою. Такі сензитивні періоди наявні для всіх здібностей.

Слід зауважити, що обдаровані діти дуже різні: непосидючі, навіть нахабні, і тихі, які ледве чутно вимовляють відповіді найскладнішої задачі. Звичайно, різні вони й зовнішньо: маленькі, тендітні й фізично розвинені. Однак є для них щось спільне, що дозволяє швидко визначити обдаровану дитину. Що це? Печатка обдарованості. Один мій знайомий, який теж займається проблемою обдарованості дитини, називає це так: «А во лбу звезда горит».

Що ж об'єднує різних вундеркіндів? Звичайно, розумова активність. Одним із перших Н.С. Лейтес описав цю неймовірну потребу обдарованих дітей у розумовій роботі, їхню пристрасть до пізнання. Це головна потреба обдарованої дитини, незалежно від віку, темпераменту, характеру, інтересів, статі й здоров'я. У мене в практиці був випадок, який характеризує вражаюче прагнення до пізнавальної діяльності. По вулиці гуляла мала дитина з батьками і весь час щось шепотіла, мало не розмовляючи сама з собою. Настороження не забарилися, але все виявилось набагато цікавіше. Хлопчик, як виявилось, класичний вундеркінд, займався на вулиці, не більш не менш, розробкою теорії чисел. Дивлячись на проїжджаючі автомобілі, він брав за основу номерний знак, отримане число підносив до куба, потім із цього числа добував кубічний корінь, для того, щоб повернутися до вихідного числа. Все ці обрахунки промовляв пошепки до себе. Його ніхто не примушував виконувати такі складні дії, дитині було цікаво. Це і є справжня пізнавальна потреба, безкорислива, заради цікавості. Діяльність, якою займається дитина, повинна бути пов'язана з позитивними емоціями, приносити радість і задоволення.

Із цього витікають наступні наслідки. Наслідок перший – сумний для вчителів. Якщо здібності розвиваються тільки в цікавій діяльності, то довгі заняття, які проводяться без бажання дитини, марні, навіть шкідливі. Не випадково, В.О.Сухомлинський взагалі заборонив у себе в школі проведення будь-яких додаткових занять. Наслідок другий – сумний і радісний одночасно. Оцінка, особливо в початкових класах, не характеризує здібності. Старанна дитина, яка завжди виконує уроки, отримує в першому, третьому, п'ятому класі високі бали, залишиться нездатною, тому що не отримує задоволення від читання або вирішення задач, а навчається через старанність. А іншу не всадиш за уроки, а вона здатна до читання, конструє, вирішує складні шахові задачі – у цій діяльності вона розвиває свої здібності. Наслідок третій –

найголовніший. Починати навчання дитини треба з радості пізнання, тільки на цьому тлі можна розвивати здібності. У обдарованих, завдяки потребі в пізнанні, зв'язок радості та розумової праці майже неперервний. Практично будь-яка розумова діяльність – читання, вирішення задач, вигадкування різних історій – приносить велику радість, завдяки чому здібності дитини розвиваються стрімголов. І більшість своїх задатків обдаровані перетворюють на здібності.

Як раніше зазначалося, природа потурбувалася про людину з перших днів народження, наділивши її потребами. Видатний швейцарський психолог Жан Піаже вважав, що пізнавальна потреба з'являється раніше, ніж потреба у спілкуванні. Цікаво, що такою потребою природа наділила не тільки людину. Наведу цікавий приклад. Мова буде йти про щурів. Психологам подобається працювати з ними, бо ті вирішують деякі лабіринтні задачі навіть краще за людей. Зі щурами провели наступний дослід. У великій лабораторії для них побудували незвичайну домівку, у якій були кімнати для спілкування, для спортивних занять, найкраща їжа. Партнери теж змінювалися: набридли одні – ось вам інші. Багато вас – зменшимо кількість, мало – збільшимо. Навіщо створювалися такі умови для щурів? Річ у тому, що в цьому будиночку були двері, що дозволяли залишити це райське місце. Вони були дуже легкі, і будь-який щур міг вільно їх відчинити. Ці двері відкривали дорогу у звичайну лабораторну кімнату, де зовсім не було зручностей. Завдання психологів полягало в тому, щоб щурам було так добре в будиночку, що вони вже нікуди б не хотіли. Звірятам подобалося жити в таких умовах. Однак деякі підбігали до дверей, пищали від страху й залишали цей рай. Коли щурів почати мітити, то з'ясувалося, що це робили одні й ті ж, зі зниженим рівнем страху і, відповідно, з підвищеним рівнем пізнавальної потреби. До речі, більшість із них були самцями. Повертаючись до людей, учені зазначили, що ця потреба характеризує людину з народження. Мало не з самого народження оточення дитини – люди і, передусім, батьки роблять усе можливе, щоб цю потребу приглушити. Це не так вже й просто, але згодом вдається більшості батьків. Однак є речі, які не залежать від батьків і вчителів, навіть найкращих.

Річ у тому, що дитина пізнає світ у дії: будь-яку іграшку вона намагається розібрати, або потеліпати, або посмикати. Це не просто нормально, це необхідно. Навчатися для дитини – це потреба. Давно було помічено, що обдарована дитина, в основному, росте в інтелегентній сім'ї. І річ не тільки в генах, а саме в атмосфері сім'ї. Розповім про один повчальний експеримент, який провели разом з матерями. Запросили дітей 7-8 років. У великій кімнаті було зібрано безліч іграшок, книжок, альбомів, встановлено комп'ютер. У цю кімнату запрошували матерів з дітьми. За ними спостерігали через дзеркало Гезелла. Спочатку просили почекати трохи, хоча зазначали, що можна вести себе достатньо вільно, тобто робити все, що подобається. Експеримент почався. Перша матір починала старанно повчати своє дитя. Пограємо в ту гру, прочитаємо цю книжку. Ця стратегія – прямий виховний вплив. Друга, озирюючись довкола, бачила, що в кімнаті багато незрозумілого, і почала кликати експериментаторів. Це стратегія – покладання відповідальності. Третя матір, теж озирюючись, помічала іграшку, книжку, альбом і, перш за все, сама починала пізнавальну діяльність, надаючи дитині самій знайти заняття за інтересом. Це стратегія саморозвитку. А четверта матір просто чекала початку експерименту і дитину закликала до того ж. Питань немає, саме четверта стратегія найменш підходить для розвитку пізнавальних здібностей. Саме в таких батьків зустрічалися недостатньо розвинені діти зі слабкою системою розвитку інтересів. Яка ж стратегія виявилася найбільш дієвою? Звичайно, перша, тому що другі вважають, що виховувати дитину повинні спеціально навчені люди. Треті намагаються нав'язати коло своїх інтересів дитині, не даючи їй права вибору, бо вважають, що подобається батькам, повинно подобатися дитині. А ми потім дивуємося, що більшість дітей у школі нездатні до розвитку творчості.

Усі раніше зазначені речі – і сімейний клімат, і рвана увага, і нехтування пізнавальною діяльністю дитини – достатньо активно знижують пізнавальну потребу. Але існує ще одна закономірність, яка повністю вбиває дитячу цікавість до самовизначення, після чого навчання сприймається вже як насилля. І перш ніж сказати про неї, слід нагадати про головну умову розвитку здібностей. Це задоволення від розумової діяльності, позитивні емоції. Необхідно, щоб дитина отримувала радість, насолоду від процесу інтелектуальної діяльності. Якщо цього немає дитина виконує роботу за іншими мотивами, наприклад, через послух, через бажання отримати винагороду, через страх бути покараним. Знання, звичайно, вона отримає, але до здібностей шлях назавжди буде закритим. Хочете, аби дитина була здібною, треба, щоб вона любила розумову працю.

І ось вона вже учень. Іде до школи із задоволенням. Починає навчання. Дитині щоденно, вдома й у школі, учителями і батьками доводиться до відома, що навчання – це не радість, не задоволення, а виконання обов'язків. І перш за все, у цьому переконані батьки. Замість того, щоб допомогти дитині впоратися з труднощами, її починають соромити і навіть карати. І, звісно, вчителі: ваш обов'язок – навчатися. Пізнавальні здібності стають, у результаті, важким і неприємним обов'язком. Звичайно, вони не зникають зовсім. Дитина не робот, і їй хочеться вдосконалюватися. Учень перед класом може виступити з якоюсь інформацією, вирішити важку задачу, але це вже інші форми роботи. А які шкідливі для розвитку пізнавальної діяльності відкриті уроки! Учитель обрав для відкритого уроку цікаву, за його думкою, тему –

про Шевченка. Чого тільки не було на уроці: і презентації, і картини, і Інтернет, і малюнки. Учні розважали, але до пізнавального інтересу це не мало жодного відношення, крім того, зведення пізнавального інтересу до рівня розваг заважає розвиткові справжньої пізнавальної потреби, привчає до пасивного сприйняття, а не до активної пізнавальної діяльності.

Сучасна школа, у тому вигляді, якому існує зараз, спрямована проти пізнавальної потреби, а значить, і проти розвитку здібностей. Ще й саме суспільство підтримує й заохочує аж ніяк не інтелектуалів, принаймні, якщо зважати на рівень життя. Після зазначеного залишається тільки дивуватися, як же деякі діти можуть розвивати свої здібності.

Сьогодні модною стала проблема обдарованості. Усюди шукають таланти, розвивають таланти, створюють фонди для підтримки талантів. Але це зараз. Довгий час в Україні обдарованих не існувало: нездатних дітей немає, усі оголошувалися обдарованими. Навіть заборона творчості може не так травмувати, як байдужість. Здавалося б, учителі, з одного боку, розуміють важливість творчої діяльності й велике значення приділяють оригінальності мислення, а з другого, першочерговою ставлять дисципліну. Не є новиною, що, спілкуючись з обдарованою дитиною, учитель повинен подолати свою особисту природу. Тим, хто ніколи не працював з обдарованими, така дитина здається чудом. І щоб працювати з нею, потрібен великий досвід, спеціальні знання. У педагогічних інститутах та університетах навчають: для розвитку здібностей потрібна відповідна діяльність. Талановитому потрібна свобода. Донька відомої співачки була достатньо здібною дитиною, але не порівняти з матір'ю. Дівчинка багато займалася співами й музикою, навчалася в музичній школі, а результати були не на вищому рівні. І ось у підлітковому віці в неї з'явився новий педагог. Вперше дитина почала із цікавістю ставитися до своїх музичних здібностей. Почала розвиватися не просто техніка, а саме здібності, тому що видатні педагоги не ті, хто володіє відповідною методикою, а ті, хто вміє викликати в дитині відчуття задоволення, без якого не існує таланту. А якщо до таких здібностей додати відповідальність і завзяття, то з такого учня виросте слава вчителя, його надія і гордість.

Хочу зазначити, що обдаровані люди й інтелектуально обдаровані – це різні типи особистостей. Вважаю, що більше симпатизують першому типу, тобто творчим людям, але це зовсім не так, вірніше, зовсім не так. Суспільству потрібні люди з різною обдарованістю. І звісно, інтелектуально обдаровані. Без них неможливе збереження та примноження людського досвіду, неможлива стабільність суспільства.

У маленької дитини незвичне бачення світу, тому що вона ще не знає звичайного. Але йде розвиток, з'являється досвід, проявляється й зростає інтелект, дитина потроху починає набувати знань, що трава зелена, небо блакитне, а комаха завжди менша за людину. Зникає незвичайність, оригінальність мислення, дитина стає розумнішою та ... звичайною. Ті, у кого до 6-7 років сформувався високий інтелект, уже набули, як кажуть психологи, значний минулий досвід. Діти ж з менш швидким інтелектуальним розвитком більше зберігають свою початкову креативність. М.І.Фільдеман були сконструйовані особливі методики, які виявляли вподобання дітей. Ці методики дозволяли дітям обирати стратегію висновків самим, тобто придумувати щось самими або діяти за зразком. Робота проходила в групі у формі природного експерименту, тобто діти не знали, що це експеримент, а вважали, що з ними просто грають. Хочу зазначити, що експериментатор заохочував будь-який вибір дитини.

Обрали гру «Магічне яйце». Дітям надали розрізаний за схемою овал. До нього додали деяку кількість розрізаних зображень силуетів птахів, які можна скласти з частин цього овалу. Дітям надали вибір дій: 1) можна з цих шматків скласти щось своє, не обов'язково птаха. Це творча стратегія; 2) можна спочатку скласти малюнок за зразком, а потім перейти до інших зображень. Це перехідна стратегія; 3) можна працювати тільки за зразком (так звана репродуктивна, нетворча діяльність). Експериментатор слідкував за тим, щоб діти не знали, що саме від них хочуть. Вони просто грали. З'ясувалося, що діяльність творчого типу обрали діти, у яких через декілька років виявився різкий сплеск творчих здібностей, а діти з високим рівнем творчої діяльності, але з креативністю, яка почала зникати, обрали роботу за готовими зразками. Фактично ця діяльність давала можливість прогнозу розвитку обдарованості. Якщо тести дають діагноз здібностям, то така експериментальна діяльність дає можливість передбачити напрямок розвитку дитини. Прослідкуйте, що подобається дитині, – якщо вона постійно щось видумує, творить, складає – не треба ніяких тестів. І без них зрозуміло, що у вас творча дитина. Якщо ж дитина у свої 10-11 років тільки змалює, робить за картинкою, чітко виконує інструкції, – слід задуматися. І ще ясно з експерименту: творчий та інтелектуальний тип обдарованості – різні за характером і проявом форми розвитку. Але вони мають одну й ту ж першооснову – розумову активність.

Зовсім мала дитина радіє новому звуку, новій кольоровій іграшці. З цього починається розумова активність, з якої потім зароджується справжня любов до розумової праці. Ви коли-небудь бачили дитину без її «чомучих» питань? Чому світить сонце? Чому віє вітер? Чому їде автомобіль? Чому кіт заплющує очі, коли його погладиш? У цих питаннях бажання не тільки дізнатися, а й отримати інформацію, дати роботу мозку.

Деякі діти підрастають і змінюються, у них з'являється потреба в спілкуванні, у спорті, а деякі так і залишаються маленькими старими, нещасними чудо-дітьми. Так, у маленьких дітей, практично у всіх, є потреба в розумовій діяльності. І саме завдяки їй дитина набуває людського досвіду. Один грецький філософ вважав, що основним обов'язком учителя є навчання дитини задавати питання. Але філософ, вважаю, був не зовсім правий. Дитину не потрібно вчити задавати питання – важливо не вбити в ній це бажання, а розвинути, підтримати, перетворити на покликання. А покликання пов'язане вже зі стратегічною метою: отримати професію, провести наукове дослідження, зробити відкриття. Так пізнавальна діяльність стає більш соціалізованою, пов'язаною з вимогами суспільства. На вищому рівні пізнавальної потреби знаходяться всі, у кого захоплення справою стало покликанням, метою життя.

Науковці, освічені педагоги пишуть великі статті про те, як працювати з обдарованим, виявляють проблеми і оцінюють переваги обдарованості, але всі розуміють, що писати про обдарованих і працювати з обдарованими – це дві великі різниці. Тому, вважаю, наукові праці повинні створювати тільки практики, які зіткнулися з реальністю, а не з уявними вихованцями. Слід зазначити, що навчання – не радість, а важка праця, яка базується на результаті.

Ми живемо в суспільстві, де найвищою цінністю є людина, розвиток її духовних сил. Навчання – джерело повноцінного розвитку людини, а пізнавальна потреба, радість розумової праці – фундамент, на якому повинно базуватися навчання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Володарська М.О. Робота з обдарованими дітьми / М.О. Володарська, А.І. Настенко, О.М. Пілаєва, С.М. Полуніна, В.М. Сисоєва. – Х. : Вид. група «Основа», 2010. – 190 с.
2. Навчання і виховання обдарованої дитини: теорія та практика. Збірник наукових праць. Випуск 2. – К.: Інститут обдарованої дитини АПН України, 2009. – 276 с.
3. Німак О. Організація роботи з обдарованими дітьми в ЗНЗ. – Х.: Основа, 2010. – 144 с.
4. Психодіагностика обдарованості: – Х.: Вид. група «Основа»: «Тріада+», 2007.– 128 с. – (Психологічна служба школи).
5. Робота з обдарованими дітьми / М. О. Володарська, А. І. Настенко, О. М. Пілаєва, С. М. Полуніна, В. М. Сисоєва.– Х. : Вид. група «Основа», 2010.– 190, [2] с. – (Б-ка журн. «Початкове навчання та виховання»; Вип. 1 (73)).

Забуга Валентина Іванівна,

Вчитель хімії

Лебединського закладу

загальної середньої освіти I–III ступенів №7

Лебединської міської ради

zabuga_val@ukr.net

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИЙ ПОТЕНЦІАЛ СУСПІЛЬСТВА – ГОЛОВНИЙ ЧИННИК БАГАТСТВА ДЕРЖАВИ

Дана публікація містить відомості про особливості організації роботи з обдарованими дітьми під час вивчення хімії в загальноосвітньому закладі, інноваційні роботи з обдарованими здобувачами освіти, а також надані рекомендації вчителям, які допоможуть розвивати творчі здібності обдарованих дітей

Ключові слова: інтелект, талант, обдарованість, талановитість, напрямки роботи, інноваційні форми роботи, розвиток творчих здібностей.

Key words: intellect, talent, giftedness, talent, directions of work, innovative forms of work, development of creative abilities.

Лауреат Нобелівської премії Г. Сельє писав: «Культура, здоров'я, міць науки залежать перш за все від її творчих фундаментальних дослідників... важливо розпізнати талант тоді, коли він потребує підтримки для розвитку своїх дарувань».

Інтелект – це розумові здібності людини: здатність орієнтуватися в навколишньому середовищі, адекватно його відображати й перетворювати, мислити, навчатися, пізнавати світ і переймати соціальний досвід, спроможність виконувати завдання, приймати рішення, розумно діяти та передбачати можливі наслідки власних дій.

До структури інтелекту входять такі психічні процеси, як сприйняття і запам'ятовування, мислення і мовлення. Розвиток інтелекту залежить і від генетики, і від середовища. Інтелектуальні відмінності між людьми по суті своїй є не біологічною, а соціальною проблемою, оскільки часто людина просто не може

розкрити свій інтелектуальний потенціал. Розвиток дитини, в тому числі й інтелектуальний необхідно стимулювати від народження. Талант, обдарованість не існують самі по собі, без конкретної діяльності людини, їх формування та розвиток здійснюються в процесі діяльності. Талант – це спільна праця дитини, навчального закладу (учителів), сім'ї (батьків). Не можна вважати, що обдарована дитина не потребує підтримки, їй вона потрібна навіть у більшій мірі, ніж іншим.

Рівень інтелектуального розвитку школяра безпосередньо залежить від учителя. Його живе слово, прагнення збудити інтерес до пізнання, до самовдосконалення дають той живий струмінь, що допомагає сформувати особистість учня.

Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти, сучасні нормативні документи орієнтують планування навчального процесу на впровадження компетентнісного підходу, особистісно-орієнтованого та діяльнісного.

Ми, вчителі, несемо відповідальність за майбутнє нації, за те місце, яке посяде наша країна серед інших країн світу, за те, чи зможуть наші співвітчизники з гордістю говорити: «Я – українець!».

Талант, обдарованість – надбання не лише особистості, яка ним володіє, а й всього людства. Обдарована людина може дати державі, суспільству, людству загалом значно більше, ніж людина з посередніми здібностями. Тому перед суспільством і школою завжди існувала, і існує до сьогодні проблема навчання та виховання обдарованих дітей. На жаль, наші досягнення у вирішенні даної проблеми більше ніж скромні: навіть у визначенні поняття «обдарована дитина» немає одностайності, кожен автор трактує його з своєї власної позиції. Як пише відомий сучасний психолог А. Маслоу: «Нам слід визнати, що психологія майже нічого не знає про особливий вид таланту, який називається «геній»... Схоже, що ми маємо справу з притаманною людській природі характеристикою, потенційною можливістю, яка дається всім людським істотам від народження, але яка часто втрачається, пригнічується, або руйнується...».

В психологічній літературі відомі тести Айзенка, Векслера, Біне – Термена, та інші, в яких здійснюється спроба визначення рівня розвитку розумових здібностей, так званого «коефіцієнту інтелекту». Але ці тести не можуть сказати про обдарованість дитини більше ніж повсякденне систематичне спостереження за нею.

У обдарованих учнів виявляються особливі здібності – творчі, які тісно пов'язані з природно забезпеченими особливостями мислення. Для таких дітей характерне дивергентне (нелінійне), на відміну від конвергентного (логічного) мислення, на яке значною мірою впливають їхня уява, інтуїція, здогадка, передбачення.

Дитина з таким мисленням має свої особливості:

- вона здатна вийти за межі стандарту;
- спрямована на пошук невідомого, нез'ясованого;
- намагається розглянути відоме з нових позицій.
- шукає власні шляхи вирішення проблеми;
- чутлива до схожості та різниці між об'єктами;
- знаходить декілька варіантів вирішення проблеми;
- має високу активність пізнавальних процесів

Головне завдання роботи з обдарованою дитиною – розвиток творчих здібностей особистості.

Для сучасної стратегії розвитку національної школи характерним є зростання уваги до особистості дитини, максимального розкриття її здібностей, реалізації творчого потенціалу.

Останнім часом з'явилось багато публікацій присвячено розвитку творчих здібностей учнів, їхнього мислення. Різні педагоги пропонують різні шляхи вирішення цього питання. Одні радять використовувати різнорівневі завдання для визначення творчих досягнень учнів (Н. Матяш, Є. Неведомська), впроваджувати творчо-розвивальні технології (Л. Момот), використовувати методи та прийоми стимулювання зацікавленості, розвитку творчого інтересу, мислення, використання цікавих аналогій, створення ситуації емоційного переживання (А. Ясинська), використовувати різноманітні ігри (Р.Гліженко, А. Меншикова)

Творчий розвиток особистості – самостійний процес, намагання керувати ним – марна, ба, навіть, шкідлива справа. Навчити прийомам творчого мислення неможливо, вчителю під силу лише створити умови для розвитку направленості дитини на нестандартне, нетрадиційне бачення і вирішення будь-якої проблеми та задачі. Необхідно привчити учня до високоєфективної наполегливої самостійної праці, прищепити йому захоплення предметом, прагнути, щоб заняття предметом стало улюбленою справою.

Психологічно творчість є потребою людини. Обдарованих учнів пригнічує одноманітна нетворча робота, багаторазове повторення вже засвоєних правил та законів, виконання завдань переважно репродуктивного змісту. Чинниками високої працездатності обдарованої дитини є інтерес та захопленість. Це вимагає від вчителя урізноманітнення діяльності школяра, постійного пошуку нового в навчальному процесі, відхід від шаблонів та стереотипів, погляд по-новому на старе, оригінальності і неординарності мислення. Шлях до творчості учня пролягає через творчість учителя.

Учні не повинні одержувати готові знання, бо не навчившись оволодівати ними в активному пізнавально-пошуковому процесі, навіть найздібніші з них втрачають здатність до творчої реалізації.

Учень на уроці повинен працювати, розв'язувати поставлені проблеми, задовольняти свою цікавість за допомогою навчальної книги. Процес навчання має бути цікавим, інакше дитина втратить інтерес до нього.

З обдарованими учнями доцільно працювати так, щоб у них якомога частіше виникало відчуття недостатності, неповноти наявних знань – це спонукатиме їх до активної навчально-пошукової роботи з новими джерелами інформації. Запобігти перевантаженню допоможе інтерес до предмету, адже людина, захоплена цікавою справою, працює не відчуваючи втоми.

Ставлячи перед собою завдання не лише викласти основи предмета, а й розвинути мислення учнів, вміння застосовувати набуті знання, я широко використовую нестандартні та творчі задачі з хімії.

Систематичне використання творчих задач з хімії посилює інтерес учнів до вивчення хімії, помітно підвищує їх загальний розвиток, розвиває самостійне мислення. З часом зростає ймовірність розв'язування творчих завдань, знімається психологічний бар'єр перед новим, невідомим.

Використання нестандартні та творчі завдань не лише інтенсифікує процес навчання, а й робить його набагато цікавішим. Завдяки систематичному інтелектуальному навантаженню розвиваються здібності учня, його активне, творче ставлення до процесу пізнання, інтерес до знань, вміння працювати самостійно.

Творче завдання – це взаємозв'язок пізнавального і розумового завдання. Його рішення вимагає від учня застосування раніше засвоєних знань та вмінь у новій ситуації, їх комбінацію та перетворення, побудову на їх основі способу рішення, вміння побачити нові проблеми у традиційній ситуації.

Використання творчих завдань активізує навчальний процес, викликає у школярів прагнення до самостійного пошуку нових, оригінальних способів вирішення, збагачує їх досвід навчальної діяльності, сприяє формуванню творчої особистості.

В той же час переходити до творчих завдань слід поступово, лише після того, як повністю засвоєно матеріал на репродуктивному рівні.

Стосовно розв'язування задач з хімії, це означає, що звертатися до нестандартних, творчих завдань слід лише після повного оволодіння найпростішими задачами, оволодіння в такій мірі, що задача розв'язується майже автоматично. Різкий перехід від репродуктивних завдань до завдань творчого рівня успіху не принесе, а, навпаки, викличе багато труднощів та невдач як для учня, так і для самого вчителя.

Формування досвіду творчої діяльності потребує тривалого часу, наполегливості, терпіння. Підвести учнів до самостійного добування знань, вміння міркувати, робити висновки, висувати гіпотези за кілька уроків неможливо.

Щоб виконувати розвиваючу функцію, спонукати учнів до глибшого опанування предметом, творча задача повинна відповідати ряду вимог. Вона має бути незвичайною за змістом, включати несподівані питання, вимагати глибоких знань теоретичного та фактичного матеріалу. Будучи посильною для учнів, вона повинна спонукати до поглиблення наявних знань. Цю функцію творча задача виконуватиме, якщо вона відповідає рівню розвитку школяра. Дані про розвиток учня учитель одержує в результаті психодіагностики та повсякденних психологічних спостережень за процесом навчання. Рівень складності творчої задачі має знаходитися між наявними (зона актуального розвитку), та найближчими перспективними (зона найближчого розвитку) можливостями дитини (за Л. С. Виготським).

Як розв'язувати нестандартні задачі.

Програма загальноосвітньої школи вимагає від учнів вміння розв'язувати задачі десяти основних типів:

1. Визначення масової частки елемента в сполуці
2. Визначення числа атомів (молекул), маси, об'єму за відомою кількістю речовини
3. Визначення відносної густини газів
4. Розрахунки за хімічними рівняннями
5. Визначення масової частки речовини в розчині
6. Розрахунки за хімічними рівняннями, якщо вихідна речовина містить домішки
7. Розрахунки за хімічними рівняннями, якщо одна з вихідних речовин дана в надлишку
8. Розрахунки за хімічними рівняннями з врахуванням виходу продукту реакції
9. Виведення формули речовини за масовими частками елементів
10. Виведення формули речовини за продуктами згорання

Для цих задач існують загальні правила, які однозначно вказують на програму розв'язання, яку можна викласти у вигляді алгоритму. Існують і інші типові задачі з хімії, які не розглядаються в курсі загальноосвітньої школи, але їх умови часто пропонуються на хімічних олімпіадах. Як приклад можна навести задачі на суміші, задачі на пластинку, задачі на знаходження невідомого елемента за складом сполуки, або за рівнянням реакції, тощо. І хоча алгоритми розв'язування цих задач дещо складніші, вони,

тим не менш пропонують цілком однозначну програму дій і послідовне виконання кожного кроку алгоритму обов'язково приводить до вирішення задачі.

Нестандартні задачі – це задачі для розв'язання яких в курсі хімії не існує загальних правил або положень. Але це не означає, що розв'язати таку задачу неможливо, або, що для її розв'язання необхідні якісь надприродні здібності.

Процес вирішення будь-якої нестандартної задачі зводиться до послідовного виконання двох основних операцій:

1. Зведення (шляхом перетворення, чи переформулювання) нестандартної задачі до еквівалентної їй стандартної;

2. Розбиття нестандартної задачі на кілька стандартних підзадач.

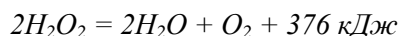
В залежності від характеру нестандартної задачі використовують або одну з цих операцій, або обидві. При вирішенні більш складних завдань дані операції доводиться виконувати неодноразово.

Наведу приклад розв'язання нестандартної задачі шляхом зведення її до стандартної.

Задача .

Ви вирушаєте в космічний політ. Найголовніше, що буде вам потрібне, – це тепло, вода та кисень. Яку речовину ви візьмете з собою, щоб вона задовольнила усі ці потреби?

(Задачі про космічні польоти курсом хімії не передбачені. Але проаналізувавши умову задачі, ми виявимо цілком аналогічну їй стандартну задачу, умова якої буде формулюватися слідуєчим чином: «При розкладанні якої речовини утворяться вода і кисень? Реакція розкладу даної речовини є екзотермічною». Учням уже відома реакція розкладу гідроген пероксиду, знайшовши в довіднику її тепловий ефект, вони зможуть скласти рівняння:

Отже, у космос доцільно взяти гідроген пероксид. Можна підрахувати, що два кілограми цієї речовини забезпечать добову норму води та кисню для космонавта).

І все ж загальних правил розв'язування нестандартних задач не існує (саме тому вони й називаються нестандартними). Наведені вище вказівки, на відміну від правил, носять характер необов'язкових порад, слідування яким може привести (а може й не привести) до розв'язання задачі. Кожного разу, приступаючи до вирішення нестандартної задачі учень буде виходити за межі рецепта і шукатиме власний шлях її розв'язання. І саме в цьому проявлятиметься його творчість.

ЛІТЕРАТУРА

1. Державний стандарт. базової і повної загальної середньої освіти. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/derzhavni-standarti>
2. Постанова Кабінету Міністрів України від 7 серпня 2013 р. No 538 / Офіційний вісник України, 2013 р., No 63, ст. 2283.
3. .Овчаренко К. Організація роботи з обдарованими дітьми // Психолог (Шкільний світ).-2004.-No 37.-с.12-17.
4. Пашнев Б.К. Психодіагностика обдарованості. – Х.: Основа, 2007.
5. Савустьяненко Т. Управління творчою самореалізацією учнів// Біологія і хімія в школі.-2005.-No 3.-с.47-49.

Запорожець О. М.,

*викладач англійської мови, голова
циклової комісії гуманітарної та
соціально-економічної підготовки
Комунального закладу «Бериславський
медичний фаховий коледж»
Херсонської обласної ради
zaporozhetcelena@gmail.com*

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2168-2621>

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ РОБОТИ З ОБДАРОВАНИМИ СТУДЕНТАМИ

Анотація: В статті розкривається актуальність проблеми роботи з обдарованими студентами в системі професійної підготовки фахівців. Охарактеризовано механізми виявлення та зазначені форми організації навчально-пізнавальної діяльності з обдарованою молоддю; зазначено основні психолого-педагогічні характеристики таких студентів.

В роботі з обдарованими студентами часто виникають педагогічні та психологічні труднощі, пов'язані з пошуком дієвих підходів до вивчення питань обдарованості в контексті вікових особливостей юнацького віку.

Вивчення обдарованості – надзвичайно складна проблема, тому фахівці, які взаємодіють з такою молоддю повинні бути озброєні як теоретичним, так і практичними знаннями з даного питання в повній мірі.

Педагогічна практика підтверджує, що лише системний підхід забезпечує неперервний процес становлення творчої особистості.

The article reveals the urgency of the problem of working with gifted students in the system of professional training. The mechanisms of identification and the indicated forms of organization of educational and cognitive activity with gifted youth are characterized; the main psychological and pedagogical characteristics of such students are indicated.

There are often pedagogical and psychological difficulties in working with gifted students in finding effective approaches to studying giftedness in the context of adolescence. The study of talent is an extremely difficult problem, so professionals who interact with such young people must be fully armed with both theoretical and practical knowledge.

Pedagogical practice confirms that only a systematic approach provides an inseparable process of becoming a creative person.

Ключові слова: обдарованість, обдарований студент, особистість, професійне становлення, психолого-педагогічні особливості.

Key words: giftedness, gifted student, personality, professional development, psychological and pedagogical features.

Перетворення, які відбуваються в сучасній системі освіти ґрунтовані на гуманізації та виборі таких освітніх технологій, які здатні змінити ставлення до талановитої та здібної молоді. Вони покликані на створення належних умов для розвитку та творчої реалізації кожного громадянина України. Зокрема, особистісно-зорієнтований підхід забезпечує належні умови для виявлення та розвитку творчого потенціалу кожної особистості.

Отже, завдання закладів фахової передвищої освіти не лише формування конкурентоспроможного фахівця в обраній сфері, а й виявлення та супровід талановитої та здібної молоді. Адже, молодь – це той рушійний двигун, який визначає пріоритети у розвитку науки, техніки, медицини, мистецтва, тощо.

Так склалося, що дослідники приділяють більше уваги розвитку обдарованості у дітей молодшого та середнього шкільного віку. Тому, загальноприйнятим є поняття «обдарована дитина», в той час, як термін «обдарований студент» не набув широкого використання. Лише в останнє десятиліття почали з'являтися дослідження спрямовані на визначення особливостей виявлення та супроводу обдарованих студентів.

У сучасній психолого-педагогічній літературі немає єдиної думки щодо обдарованості. Дане поняття розглядається у призмі інтегрованих спостережень з філософії, медицини, психології, педагогіки.

Обдарованість – індивідуальний потенціал задатків людини, завдяки яким вона може досягти значних успіхів у певній галузевій діяльності.

Дослідження В.М. Дружиніна, О.В. Зозимко, Н.С. Лейтеса, М.Л. Смульсон, М.А. Холодної дозволяють визначити специфічні особливості старшого юнацького віку, як одного з етапів формування обдарованої особистості [1]. Обдаровані студенти мають високий рівень мислення та довготривалу пам'ять, сформовані навички самоконтролю та високу працездатність, коло їх пізнавальних інтересів не обмежується однією проблемою. Вони виявляють здібності до виконання певних видів діяльності. Слід пам'ятати, що обдарованість не є винятково проявом високого інтелекту. До характерних проявів обдарованості в роки студентства також належать:

- зростання моральних цінностей;
- прояв високого рівня інтелекту;
- підвищення рівня розумової діяльності;
- прагнення до постійного саморозвитку та самопізнання;
- стійка мотивація;
- здатність передбачати результати своєї роботи;
- вміння аналізувати та критично сприймати інформацію;
- прояв професійних нахилів та здібностей;
- комунікативні вміння та здатність до міжособистісного спілкування.

Такі студенти, як правило, займають активну життєву позицію.

У підлітковому віці людина стикається з осмисленням глибинних питань, пов'язаних з пошуком сенсу життя та свого місця в світі [2]. Це спонукає не лише задовольнити потреби обдарованої чи здібної особистості, а й дозволяє сприяти її професійному становленню, адже цей період є одним з основних у самовизначенні людини.

Розвиток творчого потенціалу молоді особистості значною мірою залежить від сформованих психолого-педагогічних особливостей студента. Адже, вроджені задатки потребують належних умов для свого повноцінного прояву. Виявлення та супровід обдарованих студентів сьогодні стає одним з

пріоритетних напрямків роботи як соціально-педагогічної служби навчального закладу, так і викладачів-предметників.

До завдань, які вирішуються у ході роботи з обдарованою молоддю належать:

- створення дієвої системи цілеспрямованого виявлення творчих нахилів студентів;
- впровадження прогресивних інноваційних технологій навчання і виховання в роботі з даною категорією студентів;
- формування їх адекватної самооцінки;
- розвиток світогляду та моральності особистості;
- охорона та зміцнення психічного здоров'я;
- попередження соціальної ізоляції та проявів булінгу в групі однолітків;
- формування навиків науково-пошукової та інтелектуальної праці;
- розвиток емоційного інтелекту;
- мотивація до саморозвитку та самопізнання.

До основних методів виявлення обдарованої молоді під час навчально-виховного процесу належать:

- спостереження за роботою студентів на семінарських та практичних заняттях;
- активне їх залучення як до традиційних видів роботи в академічній групі, так і інноваційної позааудиторної діяльності;
- застосування технологій проблемного та випереджаючого навчання;
- моніторинг навчальних досягнень студентів;
- спостереження за результатами виконання творчих і індивідуальних завдань;
- проведення індивідуальних консультацій та співбесід зі студентами.

Провідним напрямом роботи по формуванню наукових засад в галузі обдарованості є поглиблене вивчення окремих дисциплін.

Серед форм, методів та засобів організації навчально-пізнавальної діяльності таких студентів є інноваційні та інтерактивні, частково-пошукові, проблемні, дослідницькі методи, робота у творчих групах, проектна діяльність.

Одним із провідних напрямів виявлення і супроводу здібних та обдарованих студентів є організація науково-дослідницької роботи, їх залучення до участі в наукових конференціях, роботи в наукових секціях, предметних гуртках, участь в предметних та творчих конкурсах і олімпіадах, залучення до міжнародних проектів, тощо. Це дає можливість прищепити молоді віру у власні сили, вчить їх об'єктивно оцінювати власні результати та бачити перспективи подальшого розвитку.

Умовами успішної роботи з обдарованими студентами є:

- усвідомлення важливості цієї роботи кожним членом колективу;
- постійне вдосконалення методичної системи роботи з такими студентами;
- організація роботи по вдосконаленню психологічних особливостей такої молоді: розвиток їх пам'яті, уваги, уяви, навиків критичного мислення, формування навиків комунікації, тощо;
- створення ситуації успіху;
- створення належних умов для творчого пошуку та самореалізації обдарованих студентів.

Взаємодія викладача з обдарованою молоддю повинна базуватися на таких психолого-педагогічних засадах:

- формування взаємин на основі творчої співпраці;
- організація пізнавальної діяльності на основі особистісної зацікавленості студентів, їх індивідуальних інтересів та здібностей;
- налаштування на подолання труднощів та досягнення мети;
- розвиток системного та інтуїтивного мислення;
- формування навиків опрацювання інформації та вибору форм та методів творчої діяльності.

Безумовно, заохочення відіграє важливу роль у супроводі обдарованої молоді. Воно може реалізуватися через стимулювання високою оцінкою, моральну підтримку, надання права вибору місця проходження практики, отримання підвищеної стипендії та премій, тощо.

Робота викладачів з обдарованими студентами в сучасній системі інтерактивної освіти є однією з найактуальніших проблем сьогодення. Адже, такі студенти – це не абстрактні носії талантів, а майбутні фахівці, видатні науковці, активні учасники формування позитивного іміджу нашої країни на світовій арені. Саме тому, за їх здібностями варто бачити, перш за все, особистість.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бобир О.В. Особистісні характеристики юнацтва з різними формами обдарованості: Автореф. дис...канд. псих. наук: 19.00.07. – Харків, 2005. – 22 с

2. Зазимко О.В. Психологічні основи ідентифікації технічної обдарованості в юнацькому віці: Автореф. дис...канд. псих. наук: 19.00.07. – Київ, 2003. – 25 с.

3. Особливості навчання обдарованих студентів у ВНЗ (аналіз досвіду педагогічних університетів України) // Нові технології навчання: Зб. наук. праць. Шляхи розвитку духовності та професіоналізму в умовах глобалізації // Спец. Випуск № 55. Частина 1. – КиївВінниця: Ін-т інноваційних технологій і змісту освіти МОН України, Вінницький соціально-економічний ін-т Університету «Україна», 2008. – С. 193-199.

Звірик О. П.,

*Кандидат психологічних наук
Голова Міжнародної дитячої громадської організації
«Асоціації повітряних зміїв», м. Херсон, Україна
apz37 @ i.ua*

АВТОРСЬКИЙ ФЕНОМЕН ОБДАРОВАНОСТІ ВИЯВЛЕНИЙ У ПРОЦЕСІ ДИТЯЧОЇ ІГРОВОЇ ТВОРЧОЇ ТЕХНІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ З ВЛАСНОРУЧНО ВИГОТОВЛЕННЯ ПАПЕРОВИХ ПОВІТРЯНИХ ЗМІЇВ, ЩО РОЗВИВАЄ СПРИЙНЯТТЯ В ПІДРОСТАЮЧОГО ПОКОЛІННЯ

Анотація В даний час ведуться дискусії з проблеми феномену обдарованості на конференціях і в різних наукових журналах. На мій погляд, психологічний механізм феномену обдарованості ще не розкритий. Я вважаю феноменом обдарованості нейтралізовану психологічну інерцію дії. Людська діяльність безмежна, а психологічна інерція її супутній елемент, який надає як позитивне, так і негативний вплив на особистість, що розвиває. Розкриття такого механізму в в дитячому віці дозволить вчителям ефективно виконувати свою роботу по виявленню та розвитку творчо обдарованих особистостей. Я вирішив зупинитися на феномені обдарованості на основі авторських психологічного дослідження в процесі дитячої ігрової творчої технічної діяльності з власноруч виготовлення паперової повітряними зміями розвиваючими сприйняття у підростаючого покоління

Ключові слова: феномен обдарованості, паперові повітряні змії, психологічна інерція дії, нейтралізація інерції дії, до проблемній, проблемна і над проблемній ситуація, авторський психологічний механізм феномена обдарованості.

Annotation. Discussions are currently underway on the phenomenon of giftedness at conferences and in various scientific journals. In my opinion, the psychological mechanism of the phenomenon of giftedness has not been revealed yet. I consider the phenomenon of giftedness to be the neutralized psychological inertia of action. Human activity is infinite, and psychological inertia – its accompanying element, which has both positive and negative effects on the developing personality. Disclosure of such a mechanism in childhood will allow teachers to effectively carry out their work to identify and develop creatively gifted individuals. I decided to dwell on the phenomenon of giftedness I discovered, based on the author's psychological research on the development of perception in the process of making and playing with paper kites.

Key words: the phenomenon of giftedness, paper kites, psychological inertia of action, neutralization of inertia of action, pre-problem, problem and super-problem situation, authorial psychological mechanism of children's creative talent.

В даний час велика увага приділяється феномену обдарованості особистостей. Я вирішив зупинитися на виявленому мною психологічному механізмі феномену обдарованості, заснованому на авторських психологічних дослідженнях з розвитку сприйняття в процесі виготовлення та ігрової діяльності з паперовими повітряними зміями. Визнано, що зір – чудовий дар природи, йому ми зобов'язані пізнанням багатьох явищ навколишнього нас світу. Око – це частина головного мозку, винесена назовні. Око – це найточніший і найбільш чутливий орган нашого сприйняття. Сприйняття – суб'єктивний образ предмета або явища, безпосередньо впливає на наші органи чуття (зір, чутки, дотик, нюх і смак) Зупинимось на зоровому сприйнятті. Я вважаю, що технічна діяльність є одним з основних умов розвитку сприйняття у підростаючого покоління. У технічну діяльність сприйняття є необхідною умовою орієнтування в навколишньому середовищі. Від того, що і як гуртківець сприймає, залежить і те, що і як він робить. У технічну діяльність сприйняття стає активним, цілеспрямованим процесом пізнання дійсності в цілому і творчої технічної діяльності зокрема. Я вважаю, що людське око – здатний помилятися. У житті підростаючого покоління зустрічається безліч ілюзій (від лат. Illudere -обманивать) зору. Деякі з них нам

небажані, і ми ведемо з ними боротьбу. Інші сприймаємо як кумедні, а треті застосовуємо з користю для себе. Говорячи, загалом, про причини зорових ілюзій (помилки, обманів), слід:

По-перше, вказати, що іноді вони з'являються внаслідок спеціально створених, особливих умов спостереження, такі ілюзії зникають при усуненні незвичайних умов спостереження.

По-друге, переважна більшість ілюзій зору виникає не через оптичних недосконалостей нашого ока, а через помилкове судження про побачене зображення. Тому можна вважати, що обман тут настає при розумінні зорового образу. Такі ілюзії зникають при зміні умови спостереження, при виключенні деяких факторів, що заважають правильному сприйняттю. Моє завдання полягає не тільки в простому показі зорових ілюзій і подвійних зображень, але і в поясненні їх на основі моєї теорії. Я так само вирішив трохи зупинитися на розроблених мною психологічні проблеми дитячої творчої технічної обдарованості в ігровій діяльності. Розглянемо мої основні теорії:

Перша теорія: «Від зорового сприйняття через зорові ілюзії і подвійні зображення, до візуально – технічного мислення, а від нього до творчої технічної діяльності» Такий шлях становлення обдарованої особистості при занятті дитячим технічною творчістю. Моя мета розвинути у підростаючого покоління творче технічне мислення в процесі розробки, виготовлення та ігрової діяльності з паперовими повітряними зміями.

Друга теорія: «Ручки вчать головку»: уроки трудового навчання та заняття в технічних гуртках розвивають не тільки практичні навички сприйняття, але і є хорошим стимулятором для розвитку таких базових понять як технічна пам'ять, технічне мислення, ігрова діяльність з паперовими повітряними зміями. та ін.

Третя теорія: «Рівні творчої обдарованості»

1. До проблемний рівень: дано креслення з докладним описом виготовлення моделі та його зразок, а Вам потрібно просто робити і не треба думати. Зробіть повітряні змії за нашими кресленнями з описами і пограйте з паперовими повітряними зміями. Знайдіть в підручниках роз'яснення, чому виникає підйомна сила.

2. Проблемний рівень: продумайте в процесі виготовлення повітряних зміїв над новими місцевими матеріалами, наприклад, застосуєте очерет, вербу, а замість паперу використовуйте тонку поліетиленову фольгированную плівку. Виготовте з них повітряний змії. Здійсніть серію запусків і на досвіді з'ясуєте, від яких причин залежить підйомна сила, висота його підйому, здатність нести вантаж, стійкість у польоті. Складіть таблиці результатів і зробіть висновки.

3. Над проблемний рівень: придумай свою конструкцію повітряного змія, наприклад, космічної форми. Розрахуйте навантаження для власної конструкції змія. Виготовте за своїми розрахунками змії і пограйте з паперовим повітряним змієм. Зробіть висновки.

Четверта теорія: «Авторський психологічний механізм феномена обдарованості» Він полягає в наступному:

1. У процесі ігрової технічної діяльності у Вас: виникає психологічна інерція дії до даного виду ігрової технічної діяльності, тобто кожний наступний об'єкт виготовляється за менший проміжок часу. Це призводить до позитивного впливу психологічної інерції дії на ігрову технічну діяльність, в результаті виникає так звана до проблемна ситуація, яка веде Вас до майстерності.

2. У процесі ігрової творчої технічної діяльності у Вас: також виникає психологічна інерція дії до даного виду ігрової технічної діяльності, тобто повітряний змії, який Ви можемо виготовити або не можемо виготовити через суб'єктивні труднощі. Це призводить нас як до позитивного, так і до негативного впливу психологічної інерції дії на ігрову творчу технічну діяльність, в результаті виникає так звана проблемна ситуація.

3. У процесі ігрової творчої технічної діяльності у Вас: також виникає психологічна інерція дії до даної технічної задачі, яку Ви не в змозі виконати через об'єктивних труднощів. Це призводить до негативного впливу психологічної інерції дії на ігрову творчу технічну діяльність, в результаті виникає так звана над проблемній ситуація. . . .

Таким чином, психологічним механізмом дитячої ігрової творчої технічної обдарованості є нейтралізована психологічна інерція дії. Я вважаємо, що зуміла нейтралізувати психологічну інерцію дії, є обдарованою. Таким чином, виявлений мною психологічний механізм дитячої ігрової творчої технічної обдарованості я застосував в процесі розробки, виготовлення та ігрової діяльності з паперовими повітряними зміями, що сприяє розвитку дитячої ігрової творчої технічної обдарованості у підростаючого покоління.

Перша Українська моя книжка «Повітряні змії» – К. видавництво Веселка, 1972 – 112 с. Тираж 30000 прим. за ціною 29 коп. в картонній палітурці. В даний час авторські українські національні повітряні змії гідно представлені не тільки в Україні, але на Міжнародних фестивалях. Так наші зарубіжні друзі по суботах і неділях регулярно запускають повітряних зміїв, виїжджаючи на природу з забудованих міст в Америці, Англії, Німеччині, Франції, Польщі, Литві, Болгарії та інших країнах. Так в Індії навіть

запускають повітряних зміїв на плоских дахах житлових будинків. ЗМІ регулярно показують цей вид культурної діяльності

В наші дні повітряні змії застосовують не тільки в ігровій творчій технічній діяльності, а й в авіамоделізмі, при катанні на лижах, ковзанах, візках, водних дошках і човнах як вітрило, а також на міжнародних спеціалізованих фестивалях.

Міжнародні фестивалі повітряних зміїв, в яких ми брали участь:

- 1990-Міжнародний фестиваль культур м Манчестер (Англія) -1 учасник.
- 1990-Міжнародний фестиваль повітряних зміїв м. Дієппе (Франція) -1 учасник.
- 1991 Пройшли 1-е Всесоюзні змагання з повітряним зміям, в Херсоні
- 1992 Італія. Міжнародний фестиваль повітряних зміїв в Кастігліоне 1участ ..
- 1993 Міжнародний фестиваль повітряних зміїв на острові Ява (Індонезія) -буч.
- 1994 Москва запуски повітряних зміїв на Всесвітній виставці-4 учасники.
- 1995 Італія. – Міжнародний фестиваль повітряних зміїв г.Урбіно – 3 учасники
- 1997 Міжнародний фестиваль повітряних зміїв р Вайфанг (Китай) -3 учасника.
- 1998 Москва ESI-Всесвітня виставка науково-технічного дозвілля молоді. – 5уч
- 2002 Словаччина -ESE- Європейський виставка науково-технічного дозвілля молоді -7 учасників
- 2003 ESI 2003 Всесвітня виставка в Москві -17 учасників.
- 2005-Москва. Кубок за 1 місце по повітряним зміям -1 учасник.
- 2006-Китаї Міжнародний фестиваль повітряних зміїв -2 учасника.
- 2008 Індія Міжнародний фестиваль повітряних зміїв -3 учасника (Фінансувала-Індія)
- 2009 Індія Міжнародний фестиваль повітряних зміїв -3 учасника (Фінансувала-Індія)
- 2010-Франція Міжнародний фестиваль повітряних зміїв – 8 учасників
- 2011-Словаччина ESI-2011Всесвітня вставка дозвілля-2 учасника. Ми стали єдиними представниками від України серед 50 країн світу і завоювали Медаль.
- 2012-Індія Міжнародний фестиваль повітряних зміїв – 4 учасники.
- 2012- Росія ESE-2012 Європейська виставка дозвілля -2 учасника. (Фінансировал.-Мер м. Херона Сальдо В.В.)
- 2016 Індія Міжнародний фестиваль повітряних зміїв – 1 учасник. (Фінансувала-Індія)
- 2017 Індія Міжнародний фестиваль повітряних зміїв – 6 учасників. (Фінансувала-Індія)
- 2018 Індія Міжнародний фестиваль повітряних зміїв – 3 учасники. (Фінансувала-Індія)
- 2019 Індія Міжнародний фестиваль повітряних зміїв – 1 учасник. (Фінансувала-Індія)

Авторські повітряні п'ятикутні паперові змії, розвиваючі сприйняття.

Мал. 1 Повітряний п'ятикутний паперовий змії з емблемою Асоціації любителів повітряних зміїв «АЛВЗ». Розглянемо процес виготовлення. Складемо заготовку навпіл так, що два верхніх кута збіглися (дивимося на просвіт), а потім під прямим кутом (90 *) звертаємо заготовку з вершини до лінії між цими кутами, які збіглися. Кут 90 * дуже акуратно зрізуємо на 0,5 мм. Розгортаємо заготівлю і з внутрішньої сторони в отриманий отвір вставляємо рибальське вертлюжок з кільцем так, щоб кільце і частина вертлюжка перебували зі зворотного боку, тобто там, де будуть приклеєні рейки і лонжерони. Беремо тонку еластичну бамбукову або очеретяну рейку розміром 270 x 1 мм вигнуту на 12 * з кожного боку від центру і вставляємо в вертлюжок по центру так, щоб її кінці збіглися з кутами заготовки. Потім, тримаючи за обертову частину вертлюжка рейку перевертаємо і її опуклу сторону змащуємо клеєм ПВА. Дуже акуратно перевертаємо рейку і приклеюємо її до заготівлі так, щоб горизонтальна рейка точно збіглася з куточками заготовки. Потім беремо 3 паперові наклейки, змащуємо кожен клеєм і наклеюємо три наклейки. Одну по центру і дві по кутках. Беремо вертикальну – пружну бамбукову рейку розміром 250 x 1,5 мм, вигнуту на 3 *. Пропускаємо її через кільце і змащуємо клеєм ПВА з вигнутою боку і приклеюємо до заготівлі по вертикальній лінії перегину. Зверху приклеюємо накладку, яка зміцнює склейку рейки до заготівлі. Два стрингера, виготовлені їх розколотою очерету розміром 170 x 0,5 мм, змащуємо клеєм глясову (блискучу) сторону і приклеюємо від вертлюжка до вільних кутах заготовки. Зверху наклеїти дві накладки, в куточки заготовки зі стрингером, а в центрі наклеїв велику накладку також з цигаркового паперу, попередньо вирізавши отвір по центру, в неї пропустимо кільце і приклеїмо до заготівлі разом з рейками і стрингерами. Потім до нижнього кінця вертикальної рейки приклеюємо хвіст з декількох смужок паперу.

Повітряний п'ятикутний паперовий змії «АЛВЗ» – готовий до запуску

Два однакових повітряних п'ятикутних паперових змії «Обертання» і «Кролик-Качка»

Мал.2 Показана ілюзія «Обертання». Уважно подивіться на вписані в п'ятикутник кола і шестерню Кола не рухомі, тобто статичні. Якщо ми будемо дуже уважно дивитися

на шестірню, і повільно повертати п'ятикутник, то кола почнуть обертатися, тобто стануть динамічними. Але якщо ми зупинимо п'ятикутник, то вони знову стануть статичними. Подумайте і поясніть, чому це явище відбувається?

Мал.3 Показано подвійне зображення «Кролик-Качка». Дуже уважно подивіться на вписане в п'ятикутник зображення. Якщо Ви бачите тільки одне зображення «Кролика», то постарайтеся побачити інше «Качку». Чому це відбувається?

У додатку дані заготовки 7 повітряних зміїв із зображенням ілюзій і подвійних малюнків. Виріжте одну з них, наприклад, «Обертання» і «Кролика-Качку» яких зображених на малюнках № 2-3.

Процес виготовлення двох однакового розміру повітряних зміїв показаний в додатку. Складемо заготовку навпіл так, щоб два верхніх кута збіглися, а потім під прямим кутом (90°) звертаємо заготовку з вершини до лінії між цими кутами, які збіглися. Кут 90° дуже акуратно зрізаємо на 0,5 мм. Розгортаємо заготовку і зі зворотного боку в отриманий отвір вставляємо частина вертлюжка так, щоб кільце і частина вертлюжка перебували зі зворотного боку, тобто там, де будуть приклеєні рейки і лонжерони. Беремо тонку еластичну бамбукову рейку розміром 180 x 1 мм вигнуту на 12° з кожного боку від центру і вставляємо в вертлюжок по центру так, щоб її кінці збіглися з кутами заготовки. Потім, з лицьового боку тримаючи за обертову частину вертлюжка з рейкою, перевертаємо рейку опуклу сторону, змащуємо клеєм ПВА. Дуже акуратно перевертаємо рейку і приклеюємо її до заготівлі так, щоб горизонтальна рейка точно збіглася з верхніми куточками заготовки. Потім беремо 3 паперові наклейки, змащуємо кожну клеєм і наклеюємо три наклейки. Одну по центру і дві по кутках. Беремо вертикальну – пружну бамбукову рейку розміром 170 x 1 мм, вигнуту на 3°. Попускаємо через кільце і змащуємо клеєм ПВА з вигнутою боку і приклеюємо до заготівлі по вертикальній лінії перегину. Зверху приклеюємо накладку, яка зміцнює рейку до заготівлі. Два стрингера, виготовлені їх розколотого очерету розміром 120 x 0,5 мм, змащуємо клеєм глянсову (блискучу) сторону і приклеюємо від вертлюжка до вільних кутах заготовки. Знизу наклеїв дві накладки, в куточки заготовки зі стрингером, а в центрі наклеїв велику накладку, також з цигаркового паперу попередньо вирізавши отвір по центру, в яке припустимо кільце і приклеїмо до заготівлі разом з рейками і стрингерами. До нижнього кінця вертикальної рейки приклеюємо хвіст з декількох смужок паперу. Повітряний п'ятикутний паперовий змій «Обертання» і «Кролик-Качка» – готові до запуску.

Два однакових повітряних п'ятикутних паперових змія «Ваза – Особи» і «6-7 КУБИКІВ»

Мал.4 Показано подвійне зображення «Ваза – Особи» Дуже уважно подивіться на вписане в п'ятикутник зображення. Якщо Ви бачите тільки одне зображення «Вазу», то постарайтеся побачити інше «Особи». Чому це відбувається?

Мал. 5 Показано подвійне зображення «6-7 КУБИКІВ» Дуже уважно подивіться на вписане в п'ятикутник зображення. Якщо Ви бачите тільки одне зображення «6 КУБИКІВ», то постарайтеся побачити інше. «7 КУБИКІВ» Чому це відбувається?

Виріжте з додатку наступну пару заготовок процес виготовлення, яких зображених на малюнках № 4-5 в додатку і точно такий же, як в попередній роботі на малюнках № 2-3. Тільки тонка еластична бамбукова рейка 270 x 1 мм, потім беремо пружну вертикальну бамбукову рейку розміром 250 x 1,5 мм. Потім беремо два стрингера, виготовлені їх розколотого очерету розміром 180 x 0,5 мм, змащуємо клеєм глянсову (блискучу) сторону і приклеюємо від вертлюжка до вільних кутах заготовки. Повітряний п'ятикутний паперовий змій «Ваза – Особи» і «6-7 КУБИКІВ» – готові до запуску.

Три однакових повітряних п'ятикутних паперових змія «Дама Молода – Дама Стара», «Дерево – Обличчя» і «Низький – Високий».

Мал.6 Показано подвійне зображення «Дама Молода – Стара». Дуже уважно подивіться на вписане в п'ятикутник зображення. Якщо Ви бачите тільки одне зображення «Дама Молода», то постарайтеся побачити інше «Дама Стара». Чому це відбувається?

Мал.7 Показано подвійне зображення «Дерево – Обличчя». Дуже уважно подивіться на вписане в п'ятикутник зображення. Якщо Ви бачите тільки одне зображення «Дерева», то постарайтеся побачити інше зображення «Обличчя». Чому це відбувається?

Мал.8 Показано подвійне зображення «Низький -Високий». Дуже уважно подивіться

на вписане в п'ятикутник зображення. Якщо Ви бачите, що один з двох людей дорослий «Високий» вище, ніж дитина «Низький», то візьміть лінійку і виміряйте їх зростання, він виявиться однаковим. Чому Ви помиляєтеся?

Виріжте з залишилися, такі три заготовки, зображених на малюнках № 6-8. а процес виготовлення точно такий же, як в попередній роботі. Тільки тонка еластична бамбукова

рейка 300 x 1 мм, потім беремо пружну вертикальну бамбукову рейку розміром 280 x 1,5 мм. Потім беремо два стрингера, виготовлені їх розколотого очерету розміром 200 x 0,5 мм, змащуємо клеєм глянсову (блискучу) сторону і приклеюємо від вертлюжка до вільних кутах заготовки. Зверху наклеїти дві накладки, в куточки заготовки зі стрингером, а в центрі наклеїв велику накладку так само з цигаркового паперу попередньо, вирізавши отвір, в яке припустимо кільце і приклеїмо до заготівлі разом з рейками і стрингерами. Потім до нижнього кінця вертикальної рейки приклеюємо хвіст з декількох смужок кольорового крепової паперу.

Повітряні п'ятикутні паперові змії с зображенням: «Дама Молода – Дама Стара», «Дерево – Обличчя» и «Низький -Високий» – готові до запуску.

Приспособлення для запуску воздушних змеев.

Мал. 9. Леєрні катушки. Леєр можна зберігати, намотавши його на спеціальну рогульку (Мал. 9-а) або паличку (Мал. 9-б). Леєрні катушка з гальмом. (Мал. 9-в). Довжина ручки -240 мм, ширина -40 мм. Довжина гальма -160 мм, ширина -30 мм. У катушці 2 з нитками № 10 встановлена шайба і ручка 1 з бамбука довжиною 30 мм і діаметром 2,5 мм. Катушка збирається на двох осях: одна довжиною 20 мм і 0 3 мм, інша – ■ дліной 95 мм і 0 5 мм. Для збільшення тертя на гальмо потрібно наклеїти шматочок шкіри.

Авторський психологічний механізм феномена обдарованості

Рівні №	Найменування ситуації	Для вирішення ситуації необхідно	Процесуальна схема вирішення технічного завдання			
I Рівень	До Проблемні ситуації	Репродуктивне Технічне мислення	Повна умова Технічного завдання	Позитивний вплив психологічної інерції дії	Виникнення психологічної інерції дії	Виконання технічного завдання
II Рівень	Проблемні ситуації	Продуктивне Технічне мислення	Неповна умова технічного Завдання	Позитивний і негативний вплив психологічної інерції дії	Виявлення психологічної інерції дії	Виконання технічного Завдання
III Рівень	Понад проблемні ситуації	Творче Технічне мислення	Відсутність умов технічного завдання	Негативний Вплив психологічної інерції дії	Нейтралізація психологічної інерції дії	Виконання технічного завдання

Ігри – змагання:

Увага! Увага! Запускати змії потрібно на майданчиках без ліній електропередач, телеграфних ліній, вишок і ближніх дерев, і будівель.

З повітряними зміями можна проводити різноманітні ігри та змагання.

Гра-завдання «Підрахунок висоти»:

Таку гру-задачу діти будуть вирішувати з великим інтересом, ніж ту, яка записана в зошиті. Коли вкусить, піднявся над горизонтальною місцевістю, обчислити, на якій він висоті, дуже просто. Для цього необхідно перегнути по діагоналі квадратний аркуш цупкого паперу, зробити прямокутної трикутник. Уздовж одного з катетів протягнути нитку з важком. Тримаючи цей прилад на висоті очей, той, хто вимірює, відступає до тих пір, поки змії чи не з'явиться на продовженні діагоналі. Помічник повинен стати з палицею якомога точніше під змієм. В даний час вимірювач вирівнює свій прилад по горизонталі, а його помічник ковзає рукою по палиці аж доти, поки вона не з'явиться на рівні погляду вимірювача. Відстань між вимірником і його помічником плюс висота палиці (до позначки рукою показує висоту змія.) Коли вкусить піднявся дуже високо, висотою палиці можна знехтувати.

Винахідливість допоможе дітям використовувати повітряні змії з листоношею для інших цікавих ігор. Наприклад, скинути цукерки, листівки, підняти вимпел, донесення, гасло, маленький фото апарат, запустити модель ракети «повітря-повітря» і ін. Повітряні змейковіє «поїзда» можна використовувати як вітрило на човні, ковзанах, лижах. Не тільки за вітром, але і поперек вітру.

Рекомендації та поради:

а) Щоб не пошкодити змії при запуску, рекомендую: використовувати не дуже міцний леєр: при сильному поривчастим вітром або, якщо змії зачепився за перешкоду, леєр порветься, а конструкція не зламається.

б) Якщо змії запускається дуже високо, то потрібно використовувати міцний леєр.

в) При запусках не можна застосовувати в якості леєра металевий трос: так як це небезпечно.

г) При запусках великих повітряних зміїв необхідно надягати рукавички.

Завдання для самостійної та творчої роботи:

1. Зробіть повітряні змії за нашими описами і здійсніте їх запуски.

2. Здійсніть серію запусків і на досвіді з'ясуйте, від яких причин залежить опір руху змія, висота його підйому, здатність нести вантаж, стійкість у польоті. Складіть таблиці результатів і зробіть висновки.

3. Розрахуйте навантаження для власної конструкції змія і здійсніте його запуск.

4. Виготовте за своїми розрахунками змії і здійсніте його запуск.
5. Візьміть участь в фестивалях-змаганнях конструкторів повітряних зміїв (чий змії красивіше, чий запуск вдаліше, хто стане чемпіоном по дальності, висоті і швидкості польоту свого змія).

Зозуля Н. В.,

Корнієнко В. В.,

*Вчителі Харківської загальноосвітньої школи
I – III ступенів № 105
Харківської міської ради Харківської області
victoria_boldyreva105@ukr.net*

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7177-6776>

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6997-6349>

ОРГАНІЗАЦІЯ РОБОТИ З ОБДАРОВАНИМИ ДІТЬМИ В СЕРЕДНІЙ ШКОЛІ

Анотація. Стаття присвячена аналізу та узагальненню різних підходів до педагогічної підтримки обдарованих дітей та молоді. Вона ілюструє різновиди обдарованості, фактори, які впливають на її формування, шляхи виявлення обдарованих дітей на різних вікових етапах.

Розкрито основний зміст та підходи до забезпечення педагогічної підтримки обдарованих школярів та молоді. Проаналізовано сутність педагогічної підтримки обдарованих дітей в загальноосвітніх навчальних закладах, напрями, форми, методи та підходи в роботі з обдарованою молоддю.

Ключові слова: обдарованість; інтелектуальна, академічна, творча обдарованість; диференціація, перегрупування паралелей; поперемінне навчання; збагачене навчання.

Abstract. The article is devoted to the analysis and generalization of different approaches to pedagogical support of gifted children and youth. It reveals the types of giftedness, the factors that influence its formation, ways to identify gifted children at different ages.

The main content and approaches to providing pedagogical support to gifted students and youth are revealed. The essence of pedagogical support of gifted children in secondary schools, directions, forms, methods and approaches in work with gifted youth are analyzed.

Key words: talent; intellectual, academic, creative talent; differentiation, regrouping of parallels; alternating learning; enriched learning.

*«Генії не падають з неба,
вони повинні мати можливість утворитися та розвинутися»
А.Бєбель*

Робота з обдарованими дітьми – один із пріоритетних напрямів сучасного освітнього процесу. Турбота про обдарованих дітей сьогодні – це турбота про розвиток науки, культури, соціального життя України в майбутньому.

У зв'язку з цим надзвичайно актуальною є проблема виявлення, розвитку та підтримки обдарованих дітей у різних сферах діяльності. Талановита молодь – це той потенціал ресурсів, який дозволить зробити якісний стрибок в економічній та соціальній сфері нашої країни.

Існує понад сто визначень поняття «обдарованість». Обдарованість – це системна, що розвивається протягом життя якість психіки, що визначає можливість досягнення людиною вищих, неабияких результатів у одному чи кількох видах діяльності в порівнянні з іншими людьми.

Дуже часто розвиток обдарованих дітей пов'язують із раннім (уже в дошкільному віці) виявленням відповідних ознак. Робота з талановитими дітьми реалізується вже на етапі дошкільної освіти.

На сьогоднішній день більшість психологів визнає, що рівень, якісна своєрідність та характер розвитку обдарованості – це завжди результат складної взаємодії спадковості (природних задатків) та соціокультурного середовища, опосередкованого діяльністю дитини (ігрової, навчальної, трудової). При цьому особливе значення мають власна активність дитини, а також психологічні механізми саморозвитку особистості, що лежать у основі формування та реалізації індивідуального таланту.

Хто ж такі обдаровані діти?

Обдарована дитина – це дитина, яка виділяється яскравими, іноді видатними досягненнями (або має внутрішні передумови для таких досягнень) у тому чи іншому виді діяльності. Коли ми говоримо про обдарованих дітей, то маємо на увазі дітей із підвищеним рівнем розвитку інтелектуальних, творчих,

академічних і соціально-особистісних здібностей, а також дітей із прихованими, тобто потенційними, можливостями.

Розглянемо різновиди розумової обдарованості: інтелектуальну, академічну і творчу обдарованість.

Одним із критеріїв, що дозволяє зробити висновки про обдарованість дитини, є інтелектуальний коефіцієнт (Intelligence Quotient – IQ). Як відомо, IQ – показник, що визначається у результаті тестування. Найчастіше практичні психологи використовують тести Векслера і Станфорд-Біне. Дитину, яка за результатами тестування набрала більше ніж 120 – 130 балів, вважають інтелектуально обдарованою.

Академічно обдарованими учнями вважають дітей, які володіють високими здібностями до засвоєння знань та не лише чудово запам'ятовують навчальний матеріал, але й аналізують, узагальнюють і в потрібний момент відтворюють його.

Творча обдарованість характерна для учнів, яким притаманна оригінальність мислення, креативність. Вони не можуть легко набувати знань з різних навчальних предметів, оскільки для них засвоєння великої кількості даних, чужого за своєю суттю досвіду є проблемою. Проте творчо обдаровані діти виявляють нестандартні шляхи для розв'язання творчих завдань. Високий рівень креативності в таких дітей поєднується з високим загальним інтелектом: у творчих дітей, як і в інтелектуально обдарованих, IQ вищий за 120 балів. Але дуже високий IQ не сприяє розвитку в дітей творчих здібностей, так само як і невисокий інтелект гальмує розвиток креативності.

Також виокремлюють наступні види обдарованості: моторна обдарованість (проявляється дитиною, наприклад, у спорті, танцях), соціальна (громадсько-організаторські здібності) і практична (прояв прикладних навичок у галузі, наприклад, кулінарії, роботі з деревом, металом, шитті, вирощуванні квітів тощо).

Ще однією класифікацією обдарованості є класифікація залежно від різновиду діяльності.

У практичній діяльності – обдарованість у ремеслах, спортивна та організаційна.

У пізнавальній діяльності – інтелектуальну обдарованість різних видів залежно від предметного змісту діяльності (обдарованість у галузі природничих та гуманітарних наук, інтелектуальних ігор та ін.).

У художньо-естетичній діяльності – хореографічну, сценічну, літературно-поетичну, образотворчу та музичну обдарованість.

У комунікативній діяльності – лідерську та атрактивну обдарованість.

І, нарешті, у духовно-ціннісній діяльності – обдарованість, яка проявляється у створенні нових духовних цінностей та служінні людям.

За критерієм «ступінь сформованості обдарованості» можна диференціювати:

- актуальну обдарованість;
- потенційну обдарованість.

Актуальна обдарованість – це психологічна характеристика дитини з такими наявними (вже досягнутими) показниками психічного розвитку, які виявляються в вищому рівні виконання діяльності в конкретній предметній галузі порівняно з віковою та соціальною нормами. В даному випадку мова йде не тільки про навчальну, а й про широкий спектр різних видів діяльності.

Особливу категорію актуально обдарованих дітей становлять талановиті діти. Вважається, що талановита дитина – це дитина, чії досягнення відповідають вимогам об'єктивної новизни та соціальної значимості.

Потенційна обдарованість – це психологічна характеристика дитини, яка має лише певні психічні можливості (потенціал) для високих досягнень у тому чи іншому виді діяльності, але не може реалізувати свої можливості у даний час у силу їх функціональної недостатності. Розвиток цього потенціалу може стримуватися низкою несприятливих причин (важких сімейних обставин, недостатньою мотивацією, низьким рівнем саморегуляції, відсутністю необхідного освітнього середовища тощо).

Найголовнішими та спільними якостями обдарованих дітей є пізнавальна мотивація та дослідницька активність. Пізнавальна мотивація – це потреба у враженнях, вона виявляється вже у ранньому віці. Наприклад, немовля, яке активно реагує на речі навколо себе.

Згодом потреба у враженнях поступово змінюється допитливістю. 2-3 річна дитина полюбає слухати батьків, які читають їй книжки, ламати іграшки, щоб дізнатися, як вони влаштовані, ставити проблемні запитання. Стихійна допитливість найяскравіше проявляється у підлітків, які цікавляться всім на світі.

Чи притаманна обдарованій дитині мотивація досягнення успіху, якщо в ієрархії мотивів домінує пізнавальна мотивація?

Мотивація досягнення успіху – це прагнення до успіху й бажання уникнути невдачі. Якщо прагнення до успіху не є провідним, розвивається інша тенденція – прагнення уникнути невдачі, що пов'язано з низкою негативних явищ. Орієнтування на успіх сполучається з високою адекватною самооцінкою і розвиненою саморегуляцією. Обдарованому школяреві потрібно набувати впевненості в собі, високої самооцінки, інакше він не зможе поставити гідну його здібностей життєву мету.

Факторами, які впливають на формування обдарованої дитини, є психофізичний потенціал особистості та сприятливий вплив середовища, в першу чергу – родинного. Вирішальним вплив родини є на етапі дошкільного розвитку.

Обдаровані діти перебувають у стані великого ризику соціальної ізоляції та відторгнення з боку однолітків. Тому особливо важливо для становлення обдарованої особистості дитини передусім підвищена увага з боку батьків.

Виявлення обдарованих – тривалий процес, що є аналізом розвитку конкретної дитини. Ефективна ідентифікація обдарованості за допомогою будь-якої одноразової процедури тестування неможлива. Тому замість одноразового відбору обдарованих дітей необхідно спрямовувати зусилля на поступовий, поетапний пошук обдарованих дітей у процесі їх навчання за спеціальними програмами чи процесі індивідуалізованої освіти (за умов загальноосвітньої школи).

З урахуванням специфіки обдарованості в дошкільному та шкільному дитячому віці найбільш адекватною формою ідентифікації ознак обдарованості тієї або іншої конкретної дитини є психолого-педагогічний моніторинг.

Тест творчого мислення П. Торренса (Тоггапсе Тез! Сгеап'уї ТНткт§-ТТСТ) вперше опубліковано 1966 року.

Він широко застосовується не тільки в Америці, а й у всьому світі (Англії, Японії). Тести згруповані у вербальну (словесну), образотворчу (фігурну, малюнкову), звукову і рухову батарею, відображаючи різні прояви креативності в показниках: швидкості, гнучкості, оригінальності, розробленості ідей.

Методика «Кола, що повторюються» Д. Гілфорда. Тут робочим матеріалом є 20 однакових кіл. Повторення того самого елемента дає можливість виявити здатність до генерування асоціативних образів, предметів, явищ.

Щодо завдань педагога загальноосвітнього навчального закладу – пріоритетом є два напрями діяльності: пошук обдарованих дітей та створення умов для розвитку здібних та обдарованих учнів, тобто підтримка та стимулювання розвитку інтелектуально і творчо обдарованих дітей.

Які форми роботи з дітьми педагогічного персоналу навчального закладу допоможуть виявити обдаровану особистість?

1. Групові та індивідуальні заняття – рівень творчості, пізнавального інтересу, нестандартності мислення.

2. Результати письмових робіт – інтелект, ерудицію, лексику, природні задатки.

3. Учніські олімпіади, конкурси – інтелектуальні здібності, нестандартність мислення, неординарність підходів.

4. Анкетування, тестування – лідерські якості, оригінальність, ерудицію, об'єктивність самоаналізу.

5. Робота зі шкільною бібліотекою – вивчення запитів, інтересів, допитливості учнів.

6. Виховна робота – рівень активності, ініціативності, свідомості, відповідальності, наявності інших загальнолюдських якостей.

У навчанні обдарованих дітей застосовуються чотири основні підходи до розроблення змісту навчальних програм.

1. Прискорення. Цей підхід дозволяє врахувати потреби та можливості певної категорії дітей, що відрізняються прискореним темпом розвитку. Але він повинен застосовуватися з особливою обережністю.

Систематичне застосування прискорення у формі раннього вступу та/або перестрибування через класи своїм неминучим результатом має більш раннє закінчення школи, що може звести нанівець усі переваги просування обдарованих учнів відповідно до їх підвищених пізнавальних можливостей.

Позитивним прикладом прискореного навчання можуть бути літні та зимові табори, творчі майстерні, майстер-класи, що передбачають проходження інтенсивних курсів навчання за диференційованими програмами для обдарованих дітей із різними видами обдарованості.

2. Поглиблення. Даний підхід ефективний по відношенню до дітей, які виявляють особливий інтерес щодо тієї чи іншої конкретної галузі знання чи галузі діяльності. Широко поширеними є школи з поглибленим вивченням математики, фізики та іноземних мов тощо.

3. Збагачення. Цей підхід орієнтований на якісно інше зміст навчання з виходом за рамки вивчення традиційних тем за рахунок встановлення зв'язків з іншими темами, проблемами чи дисциплінами. Таке навчання може здійснюватися в рамках інноваційних освітніх технологій, а також через занурення учнів у дослідні проекти, використання спеціальних тренінгів.

4. Проблематизація. Цей підхід передбачає стимулювання особистісного розвитку учнів. Специфіка навчання у цьому випадку полягає у використанні оригінальних пояснень, перегляді наявних відомостей, пошуку нових смислів та альтернативних інтерпретацій, що сприяє формуванню в учнів особистісного підходу до вивчення різних галузей знань, а також рефлексивний план свідомості.

Важливо мати на увазі, що два останні підходи є найбільш перспективними. Вони дозволяють максимально врахувати пізнавальні та особистісні особливості обдарованих дітей.

Якості, якими має володіти педагог для роботи з обдарованими дітьми:

1. Доброзичливість і чуйність.
2. Уміння будувати педагогічну діяльність на основі результатів психодіагностики особистості дитини, з огляду на її індивідуальні й вікові особливості.
3. Високий рівень інтелектуального розвитку.
4. Широке коло інтересів, добрі організаторські здібності.
5. Уміння створювати ситуацію успіху, умови для самореалізації особистості учня, стимулювати творчість дитини.
6. Готовність до виконання різноманітних обов'язків, пов'язаних із навчанням обдарованих дітей.
6. Почуття гумору.
7. Живий та активний характер.
8. Гнучкість, готовність до перегляду своїх поглядів і до постійного самовдосконалення.
9. Творчий, можливо, нетрадиційний особистий світогляд.
10. Цілеспрямованість, наполегливість..
11. Емоційна стабільність.
12. Уміння переконувати.
13. Схильність до самоаналізу.
14. Уміння використовувати у своїй діяльності інноваційні методи та технології навчання й розвитку дітей.

Напрями роботи з обдарованими учнями:

1. Диференціація та індивідуалізація в роботі з учнями під час уроку (виділення груп учнів в залежності від виду їх обдарованості, організація індивідуального навчального плану, навчання за індивідуальними програмами з окремих предметів, в тому числі – в рамках дистанційного навчання тощо).
2. Гурткова робота із предмета, організація дослідницької секції, об'єднання. Заняття з вільного вибору – факультативні та особливо організація малих груп – в більшій мірі, ніж робота в класі, дозволяють реалізувати диференціацію навчання.
3. Позакласні заходи у межах предметних тижнів.
4. Предметні заходи у класі із запрошенням батьків.
5. Участь учнів 1 – 11-х класів у шкільній конференції «День науки» із захистом навчальних проєктів.
6. Участь в олімпіадах різного рівня.
7. Участь у творчих конкурсах різного рівня.
8. Театралізовані свята.

Педагогічний досвід сусідніх країн пропонує такі форми роботи з обдарованими дітьми:

1. Диференціація паралелей. У школі передбачається кілька класів усередині паралелей для дітей із різним видом здібностей. Ця форма навчання є перспективною починаючи з старшого підліткового віку (з 9-го класу) та особливо актуальна для тих обдарованих дітей, які мають до кінця підліткового віку сформувався стійкий інтерес до певної галузі знання.

2. Перегрупування паралелей. Школярі одного віку розподіляються для занять з кожного навчального предмета до груп, що враховують їх подібні можливості. Одна і та ж дитина може займатися якими-небудь предметами (наприклад, математикою та фізикою) у «просунутій групі», а іншими (наприклад, гуманітарними) – у звичайній. Це передбачає, що в усіх паралелях заняття з однакових предметів йдуть в один і той же час і для кожного предмета учні групуються по-новому.

3. Виділення групи обдарованих учнів із паралелі. Передбачається об'єднання у групу 5-8 найбільш встигаючих у кожній паралелі школярів, яка міститься в один із класів, де крім них знаходяться ще близько 20 учнів. Цим класом зазвичай працює спеціально підготовлений вчитель, який дає групі обдарованих ускладнену та збагачену програму. Навчання основної частини класу та групи обдарованих ведеться паралельно, що передбачає різноманітні завдання. Ця форма навчання надає позитивний вплив насамперед на академічні результати групи обдарованих.

4. Поперемінне навчання. Ця форма навчання передбачає угруповання дітей різного віку, проте не на весь навчальний час, а тільки на його частину, що дає обдарованим дітям можливість спілкування з однолітками і дозволяє їм знаходити рівних собі в академічному відношенні дітей та відповідний зміст освіти. При цій формі здібні учні мають можливість брати участь у частині навчального дня у заняттях старшокласників. Найбільш природний варіант полягає в тому, що обдаровані діти мають змогу займатися зі старшими школярами тим предметом, яким вони найбільше встигають, займаючись рештою предметів зі своїми однолітками.

5. Збагачене навчання окремих груп учнів шляхом скорочення часу проходження обов'язкової програми. В цьому у разі обдарованих дітей здійснюється заміна частини звичайних занять на заняття, що відповідають їх пізнавальним запитам. Учня оцінюють перед тим, як він починає освоювати черговий

розділ. Якщо він показує високий результат, йому дозволяється скоротити навчання за обов'язковою програмою і натомість надаються програми збагачення в інших галузях.

6. Згрупування учнів усередині одного класу в гомогенні малі групи з тих чи інших підстав (рівню інтелектуальних здібностей, академічних здобутків тощо).

Що стосується навчання інтелектуально обдарованих учнів, безумовно, провідними та основними є наступні методи творчого характеру – проблемні, пошукові, евристичні, дослідні, проектні – у поєднанні з методами самостійної, індивідуальної та групової роботи.

Метод роботи з обдарованими дітьми – проблемні запитання. При вивченні різних тем з предмету підбираються проблемні запитання, на які учень у підручнику готової відповіді не знайде. При цьому для вірної відповіді учню потрібно ще застосувати знання з вивчених раніше розділів. Ще в запитання закладається якась проблемна ситуація, розв'язати яку потрібно неординарним способом.

Метод роботи з обдарованими дітьми – побудова гіпотез. Учні висувають власні гіпотези щодо вирішення наукового завдання. Роблять свої припущення, що можуть стати темою дослідження.

«Виділяти найкраще» – цей метод, відомий як «ефект Розенталя» або ефект Пігмаліона – психологічний феномен, який полягає в тому, що очікування особистістю реалізації пророцтва багато в чому визначають характер її дій та інтерпретацію реакцій оточуючих, що й провокує «само здійснення пророцтва», цей термін винайшов американський соціолог Роберт Мертон у 1948 році для тих пророкувань, які стихійно «керують» поведінкою людей і призводять до очікуваних ними результатів.

Форма роботи з обдарованими дітьми – інтерактивне навчання: «запитання – відповідь». Для цього клас поділяється на декілька груп. Кожна група одержує завдання прочитати текст з підручника і скласти запитання до нього. Коли учень замислюється над постановкою запитання, то в його уяві має бути варіант відповіді, це розвиває логічне мислення. Ланцюжок «запитання – відповідь» сприяє тому, що відповідь породжує нове запитання. Така методика роботи допомагає дитині формулювати певні умовиводи, висловлювати свої думки, доходити правильних висновків.

Форма роботи з обдарованими дітьми: «інформаційно – пізнавальна суперечність». Характерна особливість полягає в тому, що елементами є істинні, але, на перший погляд, суперечливі судження.

Приєм «Незавершене рішення» – за його допомогою можна визначити рівень пізнавальної активності. Наприкінці заняття вчитель пропонує учням виконати завдання творчого характеру і попереджає, що рішення виявиться досить цікавим і несподіваним. Після обговорення висунутої проблеми учні починають роботу, але не встигають виконати завдання до закінчення уроку.

Вчитель, не фіксуючи увагу на тому, що завдання повинно бути завершено, перевіряє його наявність і якість виконання на наступному уроці.

Поширеною формою включення до дослідницької діяльності є проектний метод. З урахуванням інтересів та рівнів обдарованості конкретних учнів їм пропонується виконати той або інший проект: проаналізувати та знайти рішення практичної задачі, вибудувавши свою роботу в режимі дослідження та завершити її публічною доповіддю із захистом своєї позиції. Така форма навчання дозволяє обдарованій дитині якісно поглиблювати свої знання та виявити свої ресурси в області, відповідного змісту її обдарованості.

Надзвичайно ефективним є поєднання шкільного та позашкільного навчання. Наприклад, навчання обдарованої дитини у звичайній школі за індивідуальним планом може поєднуватися з її участю у роботі «школи вихідного дня» (математичного, історико-археологічного, філософсько-лінгвістичного профілів), яка забезпечує спілкування з талановитими фахівцями-професіоналами, включає серйозну науково-дослідну роботу тощо.

Одною із найбільш значимих і дієвих організацій для розкриття обдарованості дітей є Мала академія наук України. Це – освітня система, яка реалізує державну політику щодо роботи з обдарованими дітьми, залучає обдарованих дітей до науково-дослідницької діяльності, успішно створює та впроваджує ефективну систему пошуку й відбору, навчання, розвитку й підтримки обдарованих дітей України. Мала академія наук створювалася і розвивалася під керівництвом Міністерства освіти і науки України за участю Національної академії наук України та її науково-дослідницьких інститутів, вищих навчальних закладів усіх регіонів України.

Отже, виявлення та розвиток дитячої обдарованості мають стати предметом не лише для теоретичного дослідження науковців та педагогів, а й для практичної роботи педагогічних працівників всіх рівнів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гриньова В. М. Обдарованість: суть, види, принципи / В. М. Гриньова, Л. Г. Карпова // Педагогіка та психологія. – 2011. – Вип. 38. – С. 4-13.
2. Формування психолого – педагогічної культури батьків. Сучасні форми взаємодії з батьками обдарованих учнів/ [Електронний ресурс].– Режим доступу: <http://zavuch.at.ua/load/...29-1-0-140>
3. Шевченко Ж. Використання елементів вирішування в роботі з обдарованими дітьми / Жанна Шевченко// Дивослово. – №11. – 2009. – С.11.

4. Савенков А.І. Обдаровані діти в дитячому садку та школі. – М., 2000.
5. Розвиваємо обдарованість. Організація роботи вчителя з обдарованими дітьми Методичний посібник –2013.-32 с.
6. Психологія обдарованості дітей і підлітків. / за ред. Н.С. Лейтеса. – М., 2000.
7. Антонова О.Є. Обдарованість: сутність, структура, технології розвитку // Шляхи і методи забезпечення подальшого творчого зростання обдарованої молоді: наук.-метод. зб. / За заг. ред.. І.І. Якухна, Л.В. Корінної. – Житомир: ЖОППО, 2008. – С. 78-89.
8. Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті/[Електронний ресурс].– Режим доступу: <http://univd.edu.ua/index.php?id=99&lan=ukr>

Іванова Леся Анатоліївна,
учитель початкових класів,
Спеціалізованої школи №80
Печерського району м.Києва
lesaivanova00@gmail.com

ІКТ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ 1 КЛАСУ

Анотація. У статті розкривається сучасний стан використання інформаційно-комунікаційних технологій в початковій школі, зокрема в 1 класі. Визначаються проблеми пов'язані з впровадженням ІКТ в навчальний процес.

Ключові слова: ІКТ, комп'ютерні технології, Інтернет, початкова школа, інформаційні компоненти, сайти, ігри.

Antotation. The article reveals the current state of use of information and communication technologies in primary school, in particular in the 1st grade. Problems related to the introduction of ICT in the educational process are identified.

Key words: ICT, computer technologies, Internet, primary school, information components, sites, games.

*Учитись важко, а учити ще важче,
Але не мусиш зупинятись ти.
Як дітям віддаси усе найкраще,
Ти сам сягнеш нової висоти.
М. Сингаївський*

Згідно з Законом України «Про освіту», Державною національною доктриною розвитку освіти України в XXI столітті, Концепцією загальної середньої освіти, новим Державним стандартом початкової загальної освіти, ми маємо здійснити кардинальний перехід від традиційного навчання, спрямованого на передачу готових знань, до розвивального, у якому використовуються інформаційні технології. XXI століття – століття високих комп'ютерних технологій. Сучасна дитина живе в світі комп'ютерних технологій. Змінюється і роль вчителя – він повинен стати координатором інформаційного потоку. Отже, вчителів необхідно володіти не тільки сучасними методиками, але і новими освітніми технологіями, щоб спілкуватися з дитиною.

Оскільки сучасні вчені (В. Биков, А. Гуржій, М. Жалдак, М. Козяр, А. Коломієць та ін.) наголошують на потребі інформатизації освіти шляхом створення інформаційно-комунікативного середовища, що слугуватиме засобом формування творчої особистості майбутнього педагога, здатного на основі системи знань успішно використовувати інформаційні ресурси у відповідній діяльності [1, с.1].

Але слід відмітити, що провідне місце у викладанні предметів займають традиційні засоби – дошка, крейда, підручники, зошити з друкованою основою, таблиці тощо. Завдяки ж використанню ІКТ навчальне середовище можна доповнити відео, звуком, анімацією. Усе це здійснює значний вплив на емоційну сферу молодшого школяра, сприяючи підвищенню пізнавальної активності, підвищенню інтересу до предмета та навчання взагалі, активізації навчальної діяльності учнів.

Сьогодні до школи в перший клас приходять зовсім інші діти. Діти, для яких поняття комп'ютер, інтернет, сайт, вай-фай, смартфон, айфон, онлайн-гра більш зрозуміліші, ніж окремим дорослим. За останні роки комп'ютери настільки стрімко увійшли в усі сфери повсякденної діяльності суспільства, що перед сучасною школою дедалі гостріше постає завдання адаптації учнів до життя в інформаційному суспільстві через формування відповідних компетентностей у процесі навчання починаючи з початкової школи.

Однак, машина без людського фактору залишається розумною іграшкою. Тому вже очевидно, що вчитель, який веде заняття за допомогою мультимедійного проектора, комп'ютера, використовує на уроці

та під час підготовки до нього ресурси Інтернет, має якісні переваги перед колегою, який користується лише традиційними засобами викладання. Виховання учнів в наш час в школі спрямоване на розвиток людини сучасного інформаційного суспільства, і школа вчить, як користуватись необмеженим джерелом інформації – Інтернетом, та принаймні, спробувати навчити дитину відрізняти що є добре і корисне від злого.

Вчителі використовують на уроці, як готові програмні педагогічні засоби, так і власні презентації, електронні проекти, відеоматеріали, забезпечуючи мультимедійний супровід на уроках та під час проведення позакласних, виховних заходів, родинних свят. Використання комп'ютера в початковій школі в основному зорієнтоване на ігрові форми, та роботу з програмним забезпеченням ігрового й навчально-тренувального характеру.

Тим паче в сьогоднішніх умовах, коли постійно запроваджується дистанційне навчання і для учнів 1-4 класів, комп'ютер(планшет, телефон) є незамінним джерелом навчальної інформації, як наочний посібник, тренажер, засіб діагностики та контролю. Новітні мультимедійні засоби навчання відкривають

учням доступ до нетрадиційних джерел інформації, підвищують ефективність самостійної роботи, дають цілком нові можливості для творчості як вчителям, так і учням.

Застосування інформаційних компонентів має власні виражальні засоби та дидактичні можливості, що спрямовані на забезпечення оптимізації процесу навчання. А саме:

– підвищенню якісного рівня використання наочностей, що дозволяє зробити урок більш цікавим та привабливим для дітей;

- активізації навчально-пізнавальної діяльності учнів;
- реалізації міжпредметних зв'язків;
- зміні ставлення школярів до комп'ютера: вони починають сприймати його як універсальний інструмент для роботи в будь-якій галузі людської діяльності;
- сприяє індивідуалізації та диференціації процесу навчання, використання основних і допоміжних навчальних впливів, розширення меж самостійної діяльності школярів;
- урізноманітнення форм подання інформації, типів навчальних завдань;
- активне застосування ігрових прийомів;
- сприяє розвитку самостійності, творчих здібностей учнів;
- розвиває творчі функції мислення, інтелектуальні здібності.

Застосування комп'ютерної техніки робить привабливими і по справжньому сучасними всі уроки. Завдяки ІКТ відбувається індивідуалізація навчання, контроль і підведення підсумків проходять об'єктивно й вчасно. Використовуючи програму Power Point, створюються цікаві презентації. За допомогою програми TEST W можна створювати тести для перевірки сприймання тексту (аудіювання). Ця програма цікава тим, що за одним тестом можна перевірити декількох учнів, оскільки програма самостійно міняє послідовність запитань і відповідей. Використання програми Word дозволяє зменшити кількість записів на дошці, зекономити час для підготовки запису теми та плану уроку, вправ для розвитку читацьких навичок, запитання до тексту,

плану оповідання тощо. Також можна і слід використовувати сайти На урок, Всеосвіта, Vchu ua та безліч освітніх платформ, щоб зробити урок цікавим та креативним.

Наприклад, на уроках навчання грамоти моїм дітям цікавіше читати склади, де всі літери рухомі, з'являються на листочках, квіточках, крапельках тощо, за допомогою анімації. А такий засіб мультимедіа, як графіка у поєднанні з анімацією, дає можливість представити необхідне зображення з точністю до миті, наприклад, читання слів-«блискавок» або слів, які «заховались». За допомогою комп'ютера проводжу ігри «Утвори речення», «Утвори слово», «Визнач, де чия звукова модель слова», «Вкажи, де писані літери, а де друковані», використовую методику лего «б цеглинок». На уроках використання ІКТ допомагає

мені організувати роботу над звуком, звуковою схемою слова, над реченням, текстом, допомагає враховувати рівень оволодіння читанням учнів на уроці. Всім відомо, що коло читання сучасних дітей обмежується шкільною програмою. Молодших школярів часто лякає обсяг запропонованої книги. Тому, щоб зацікавити учнів, використовую фрагменти фільмів на українській мові, досліджую світ. Перегляд фрагменту кінофільму чи мультфільму випереджає читання твору, привертає увагу дітей до сюжету, а інколи використовую при обговоренні вчинків, характеру героїв. У підручниках з читання практично немає інформації про письменників, не завжди можна знайти портрет цього письменника, у шкільній бібліотеці немає книг дитячих авторів. У таких умовах працювати важко, але на допомогу приходить Інтернет.

На уроках математики за таким же принципом з'являються цифри. Проводжу ігри онлайн «Встав пропущене число», «Визнач склад числа», «Яка цифра, де живе?», «Склад числа» та багато іншого.

Жоден урок з курсу «Я досліджую світ» неможливо провести без використання ІКТ. Та підготувати презентацію до кожного уроку непосильно. Але от до певних частин уроку – можливо, а також завантажити з мережі інтернет з різних сайтів. У своїй роботі використовую відео фрагменти, картинки, схеми, таблиці, які виникають в процесі вивчення теми. Використання навчальних презентацій, фільмів дозволяє підвищити увагу, створює позитивний емоційний фон, допомагає створювати опорні схеми для кращого засвоєння матеріалу. За допомогою ІКТ проводжу справжні віртуальні подорожі під час ранкових зустрічей та в цілому до уроків.

І відповідно тепер, коли ми досить часто переходимо на дистанційне навчання у батьків, учня і вчителя мають вибудовуватися зовсім інші партнерські відносини. А дистанційне навчання – спосіб реалізації процесу навчання, заснований на використанні сучасних ІКТ, що дозволяють здійснювати навчання на відстані без безпосереднього, особистого контакту. Тому школи нині повинні скористатися з технологічного потенціалу, щоб позбутися застарілих уявлень і поєднати учнів із джерелами знань, інноваційними програмами й одне з одним.

«Технологія – це єдиний шлях до значного розширення доступу до знань, – зазначив Андреас Шлейхер, – щоб виправдати сподівання, які покладаються на технології, країнам потрібно ефективніше в них інвестувати та стежити за тим, щоб учителі були в авангарді розроблення та впровадження цих змін» [6].

Проаналізувавши складність змін, які відбуваються в освіті, новатор та лідер західного освітнього менеджменту М.Фуллан наводить уроки, які впливають із парадигми освітніх змін, і останній урок стверджує: «Кожен є носієм змін». Найменше, що ми можемо зробити зараз, – скористатися своїми можливостями перетворення освіти. Майбутнє – за вчителями, які готові змінюватися самі й змінювати освітнє середовище навколо себе.

Урок сьогодні – це поєднання традиційних технологій та нових інформаційних джерел, які передбачають використання теле- та радіомовлення, періодики, архівних матеріалів, ресурсів мережі Інтернет тощо. Це використання додаткового матеріалу, який можна знайти для різних категорій учнів і для різного рівня підготовки

ЛІТЕРАТУРА

1. Андрушак М. В. Переваги і недоліки використання ІКТ у початковій школі / М. В. Андрушак. – 2015. – С. 1.
2. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи. URL: <https://mon.gov.ua/ua/tag/nova-ukrainska-shkola>
3. Структура ІКТ-компетентності вчителів. Рекомендації ЮНЕСКО. Організацією Об'єднаних Націй із питань освіти, науки та культури (ЮНЕСКО). UNESCO та Майкрософт, 2011 р.
4. Тоні Вагнер, Тед Дінтрсміт. Мистецтво навчати. Як підготувати дитину до реального життя. Київ: Наш формат. 2018 р. 312 с.
5. Чернікова, Л. А. Сутність поняття ІКТ-компетентності педагога : Всеукр. наук.-практ. конф. / Л. А. Чернікова // Комп'ютерна грамотність вчителів з точки зору стандартів ЄС. – П.: Полтав. ін-т післядипл. педагог. освіти ім. М. В. Остроградського, 2008.
6. Шлейхер Андреас. Найкращий клас у світі: як створити освітню систему 21-го століття: пер з англ. Львів: Літопис, 2018. 296 с.

Іванова О. Ю.,
вчитель вищої категорії,
вчитель-методист,
кандидат педагогічних наук,
заступник директора з НВР
КЗ «Харківський університетський ліцей
Харківської міської ради Харківської області»
lena_i2016@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4039-7156>

Мацкевич В. В.,
вчитель вищої категорії,
старший вчитель,
вчитель англійської мови
КЗ «Харківський університетський ліцей
Харківської міської ради Харківської області»
valeriimatskevich@gmail.com

ОСВІТНЄ СЕРЕДОВИЩЕ ЯК УМОВА РОЗВИТКУ ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ УЧНІВ-ЛІЦЕЇСТІВ

У статті визначені характеристики освітнього середовища для розвитку здібностей учнів на засадах особистісно-орієнтованого підходу. Узагальнено досвід партнерської співпраці між педагогічним колективом, учнями, закладом вищої освіти й батьками щодо розкриття здібностей ліцеїстів, реалізації їх творчої самостійності у Харківському університетському ліцеї.

Ключові слова: освітнє середовище, здібності, учні, ліцей, партнерство.

The article identifies the characteristics of the educational environment for the development of students' abilities on the basis of personality-oriented approach. The experience of partnership cooperation between the teaching staff, students, higher education institution and parents on the disclosure of the abilities of lyceum students, the realization of their creative independence in the Kharkiv University Lyceum is summarized.

Key words: educational environment, abilities, students, lyceum, partnership.

Існує щось більш рідкісне, більш неабияке, ніж обдарованість.

Це здатність визнавати обдарованість інших.

Р. Ліхтенберг

Концепція розвитку обдарованих учнів будується в Харківському університетському ліцеї (далі університетський ліцей) на підході до кожної дитини, як до унікальної особистості з власним багажем здатностей, які чекають на своє перетворення. Побудувати освітнє середовище, здатне дозволити дитині знайти себе, розкритися й зростити той змістовий стрижень «само» для культурно-ціннісної реалізації в сучасному світі – головне завдання ліцею. Це відповідає сучасному напрямку реформування системи освіти «в бік дитини»: особистісно-орієнтована освіта, дитиноцентризм – напрями Нової української школи, які мають розвинути індивідуальні здібності й допомагають учню стати хазяїном своєї життєдіяльності, зайняти в ній активну, відповідальну, «авторську» позицію.

Поняття «особистісно-орієнтоване навчання», що ввійшло в 90-і роки минулого сторіччя в педагогічний арсенал без своєї чіткої дефініції, на нашу думку, може бути визначене при розгляді таких психолого-педагогічних категорій, як: індивід, індивідуальність, індивідуальний підхід та особистість і особистісно-орієнтована освіта. У зв'язку з тим, що навчання є сутнісно-людським видом діяльності й практика завжди багатша від теорії, поняття індивідуальний підхід увійшло в педагогіку значно раніше сутнісного трактування понять «індивідуальність» і «особистість».

Проведений аналіз історико-педагогічних аспектів проблеми особистісно-орієнтованою освіти дозволив нам за мету освітнього процесу прийняти розвиток особистості, її індивідуальності, неповторності.

Вчені стверджують, що немає «середньої дитини», підвищені й знижені здібності вимагають уважного ставлення. Інтерес дитини до яких-небудь явищ – ключ до її виховання, навчання й розвитку. Головне завдання школи – навчити дитину самостійно мислити, створити середовище для задоволення її

допитливості, реалізації творчої самостійності. Особлива увага приділялася взаєминам між вчителями й учнями на основі взаємоповаги.

Говорячи про якість навчання в умовах безперервності від ліцею до університету, а далі – післядипломної освіти, ми хотіли б розглянути математичну модель взаємодії педагога й учня, як елементів освітнього процесу, запропоновану А.І. Сєвруком. Модель має вигляд:

$$p = h / (C \cdot \exp(-Kt) + 1)$$

де p – інтегральний рівень (індивідуальний рейтинг) знань учня з навчальної дисципліни, являє собою функцію, визначену на множині ресурсів і обмежень. До останніх відносяться: якості учня та викладача, засоби навчання і багато чого іншого. Параметр моделі $K = h \cdot \alpha \cdot \theta$ є кількісна характеристика процесу, пов’язана з величинами h (задана педагогом верхня границя навчання), α (комплекс застосованих заходів і засобів навчання) і θ (потенціал того, кого навчають).

На рис.1 показані криві $p(t)$ для двох учнів, що навчаються в одній і тій же педагогічній системі ($\alpha_1 = \alpha_2 = \alpha$), але які відрізняються одне від одного початковими рівнями навчальних досягнень ($p_{01} > p_{02}$) і особистісними характеристиками ($\theta_1 < \theta_2$). У даному випадку $K_1 < K_2$. При цих даних другий учень більш перспективний, тому що його особистісні якості за інших рівних умов дозволяють йому швидше рухатися до досягнення мети навчання – заданому викладачем рівневі навчальних досягнень.

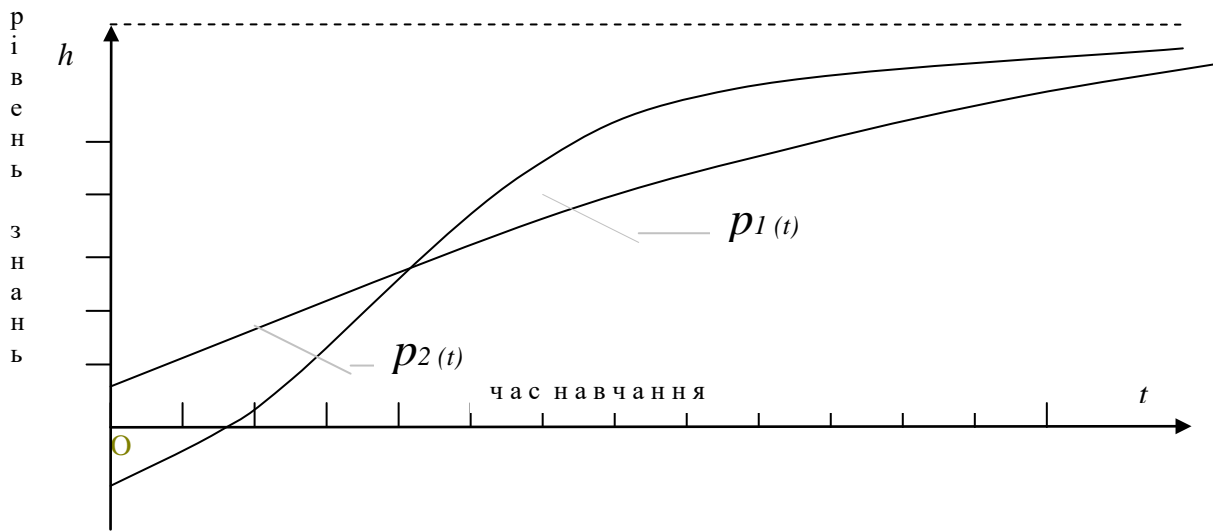

Рис.1. Криві для учнів, що навчаються, в одній і тій же педагогічній системі

Математичну модель можна використовувати для порівняльної ефективності педагогічних систем. Якщо припустити, що криві на рис. 1 відбивають усереднені дані по двох групах приблизно рівних за розвитком учнів, то крива 2 характеризує більш ефективну педагогічну систему, тому що вона досягає цілей навчання за більш короткий час (у даному випадку ($\alpha_1 < \alpha_2$)).

З математичної моделі випливає, що найбільший приріст знань за одиницю часу відбувається поблизу точки перегину функції $p(t)$. Тому найбільш оптимальним з погляду мінімізації витрат часу можна вважати навчання, при якому на кожному його відносно самостійному етапі ставиться завдання навчання h , що за рівнем вимог приблизно в два рази перевищує поточний рівень знань p того, кого навчають ($h = 2p$). Це зона актуального навчання. При переході на новий відрізок часу навчання викладач повинен підняти «планку» завдання навчання з урахуванням досягнутого рівня навченості на попередньому відрізку часу.

При організації групового навчання необхідно враховувати розподіл індивідуальних показників p_0 і θ

Таким чином, математична модель показує, що найбільш ефективною технологією, що може задовольнити вимоги в якості освіти є технологія індивідуального підходу до кожного учня, що передбачає використання особистісно-орієнтованого навчання, яке і дає змогу плекати і розвивати талант саме обдарованих учасників освітнього процесу.

Спираючись на фундаментальні теоретичні розробки питань здібностей і обдарованості в працях Г.С. Костюка [2] Н.С. Лейтес [3], О.М. Матюшкіна [4], В.О. Моляко [1], Б.М. Теплова [5] та інших і власний досвід розкриття потенціалу кожної дитини, можна визначити характеристики освітнього середовища, побудованого в університетському ліцеї й спрямованого на розвиток здібностей учнів:

- створення умов для розвитку всіх суб’єктів освітнього процесу;
- створення дійсних стимулів розвитку суб’єктів освітнього процесу;

- впровадження в освітній процес особистісно-орієнтованої технології навчання й виховання;
- соціально-психологічний супровід учасників освітнього процесу;
- забезпечення емоційної комфортності й соціальної захищеності суб'єктів освіти;
- забезпечення моніторингу розвитку всіх суб'єктів освіти, який передбачає регулярну й оперативну діагностику, що входить у систему зворотного зв'язку в процесі розвитку особистості;
- проектування і розвиток особистісно-орієнтованого змісту освіти, спрямованого на саморозвиток особистості учня й розширення можливостей професійного самовизначення;
- корекція соціального і професійного становлення особистості.

Сучасна педагогічна наука розглядає взаємодію суб'єктів освітнього процесу в двох аспектах: як навчально-педагогічного співробітництва і, власне, спілкування. Аналіз наукової літератури [1; 3; 5] засвідчує, що освітній процес у світі технологій формування творчої особистості, надає кожному учневі, спираючись на його здібності, схильності, інтереси, ціннісні орієнтації і суб'єктний досвід, можливість реалізувати себе в пізнанні, навчальній діяльності, поведінці.

Педагогіка, що ґрунтується на партнерстві між учнем, педагогічним колективом, батьками, в університетському ліцеї має ще одним напрям – заклад вищої освіти. Створений на базі одного з найстаріших вузів м. Харкова, Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, університетський ліцей у повній мірі сприяє розвитку обдарованої особистості. Головна освітня мета ліцею своїм змістом представлена в моделі його випускника. У центрі моделі – особистість учня ліцею, як частки замкнутої системи «ліцей–університет».

Однією вимогою до загальнокультурної підготовки випускника ліцею є його вміння володіти сучасними уявленнями про соціальні явища і процеси, проблеми суспільства й особистості. З метою реалізації цих завдань створено ліцейське самоврядування, прийнято «Декларацію прав і обов'язків учнів університетського ліцею». Декларація створена за ініціативою самих учнів, при участі випускників ліцею, студентів університету. У Декларацію включено сім розділів, які відображують усі сторони життя ліцейців. «**Abeunt studia in mores**» – девіз ліцею. «**Зробимо навчання потребою душі**». Говорячи про права та обов'язки ліцейців, у Декларації сказано, що кожен ліцейціст має право на здобуття освіти, на право свободи думати, свободи слова, на вільне відображення своїх поглядів і переконань, на використання придбаних знань на благо Вітчизни та інші.

В університетському ліцеї освітній процес здійснюється за участю провідних вчених декількох вузів міста: працює 64 викладачі, з них 2 доктора наук, професора; 17 кандидатів наук, доцентів.

Колектив може стати виховним середовищем тільки у тому випадку, коли він створюється у спільній творчій діяльності, у праці, що приносить кожному радість, яка збагачує духовно та індивідуально, розвиває інтереси й здібності. В атмосфері людяності, доброзичливості у дітей зростає бажання стати краще не для показу та похвали, а через внутрішню потребу почувати повагу оточуючих, не загубити в їх очах своєї гідності.

Виховна мета ліцею в тому, щоб підтримувати, поглиблювати бажання дітей бути дослідниками, реалізуючи та розкриваючи це природне начало спеціальними методами та прийомами. Спрямованість особистості дитини, її прагнень, значно залежить від оточуючої дійсності, духовності суспільства, характеру, цілей та засобів виховання та освіти.

Визначаючи побудовані характеристики педагогічної компетентності щодо розвитку здібностей учнів у ліцеї, можна виділити:

- творчий режим;
- професійне зростання;
- удосконалення методичного професіоналізму через опанування новітніми формами і методами роботи з дітьми;
- авторські методики;
- академічну добросовісність.

Освітній процес здійснюється за програмами й підручниками, авторами яких є вчителі й університетського ліцею:

- навчальна програма з природничих наук (інтегрований курс) для 10-11 класів загальноосвітніх шкіл, затверджена наказом Міністерства освіти і науки від 23 жовтня 2017 року №1407 (авторський колектив: Д.А. Шабанов, О.Г. Козленко). Один з авторів – Д.А. Шабанов – є координатором з боку Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна викладання цього курсу в університетському ліцеї. Засвоєння цієї програми має сформувати в учнів здатність свідомо користуватися набутими теоретичними знаннями та практичними навичками у повсякденному житті.

Результатом вивчення курсу є засвоєння провідних ідей, понять та законів природничих наук, знайомство з методами наукового дослідження, сприяння інтелектуальному розвитку через творчо-

навчальну діяльність. У програму, крім іншого, включені питання, за якими не досягнуто суспільного консенсусу;

- підручник з Всесвітньої історії (авторський колектив: С.В. Д'ячков (директор ліцею, кандидат історичних наук, доцент Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна), С.Д. Литовченко (кандидат історичних наук, доцент, декан історичного факультету Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна), тощо.

Головна мета освіти в ліцеї – всебічний розвиток особистості учня, здатного до самоорганізації, самоствердження, самоактуалізації, самореалізації, професійного самовизначення – реалізується за допомогою виваженого методичного інструментарію.

Серед методів і прийомів навчання предметам для формування потенціалу особистості використовуються: створення проблемних ситуацій, спонування до пошуку альтернативних рішень, виконання творчих завдань, створення ситуацій успіху. Оригінальність, надзвичайна допитливість, гнучкість і критичність мислення – орієнтири творчого розвитку в університетському ліцеї.

Тривалий час у м. Харкові Департаментом освіти Харківської міської ради спільно з Харківським національним університетом імені В.Н. Каразіна проводиться щорічна Міська відкрита конференція-конкурс для учнів 9-11-х класів ліцеїв і гімназій «Каразінський колоквиум», метою якої є: пошук та відбір молоді, здібної до наукової творчості, залучення старшокласників до науково-дослідницької діяльності, підготовка учнів до продовження навчання у закладах вищої освіти. Педагогічний колектив і ліцеїсти університетського ліцею приймають активну участь в науковому заході.

Харківський університетський ліцей є частиною PASCH-проекту в рамках Інституту Гете. У проект входять 1500 шкіл по всьому світу і 15 шкіл в Україні. Ліцей отримує все необхідне для ефективного проведення уроків німецької мови: комп'ютери, принтер, магнітофони, підручники, відеофільми, актуальні німецькі журнали. Учні та вчителі німецької мови регулярно відвідують семінари, воркшопи, курси німецької мови, проводяться викладачами з Німеччини. Учні ліцею беруть участь у конкурсах, переможці мають можливість безкоштовно відвідувати в Німеччині курси німецької мови.

В університетському ліцеї плідно працює протягом багатьох років гурток шахів і гурток інтелектуальних ігор, що є справжнім «святком інтелектуальної діяльності», тренажером для розуму, пам'яті, уваги, логічного мислення, кмітливості.

Зусиллями органів учнівського самоврядування ведеться Телеграм канал про ліцейське життя: проекти, конкурси, подорожі, виставки. Учні про себе для всіх учасників освітнього процесу діляться інформацією.

Проектування і розвиток особистісно-орієнтованого змісту освіти в університетському ліцеї можна проілюструвати на прикладі уроків з англійської мови:

1) з огляду на розширені здібності до навчання, творчості в обдарованих учнів, вчитель є гнучким з навчальною програмою та користується перевагами життєвого досвіду, для вирішення академічних завдань. Наприклад, встановити з чого складається дощ, спрогнозувати кількість гроз, або вирахувати чи зможе система водовідведення витримати опади до 100 мм і це на англійській мові (інтеграція предметів);

2) календарні плани на основі Навчальної програми орієнтуються на інтереси та навчальні потреби учнів, даючи їм можливість робити вибір та брати відповідальність за власне навчання;

3) використання проектної діяльності обдарованих дітей в залежності від їх здібностей. Схвалюється творчість й оригінальне мислення, що допомагає обдарованим учням знайти нові способи поєднання не пов'язаних між собою проблем і явищ, і розвивати свої навички;

4) навчаємо обдаровану молодь в інтерактивному режимі. Дозволяємо їм навчати одне іншого, бути активними у власному навчанні та навчанні однокласників. Проте, дуже важливо, не забувати, що обдаровані діти – це не вчителі, їм також потрібно долати перешкоди в навчанні. Акцентуємо увагу на спільній роботі;

5) заохочуємо обдарованих учнів до участі в позакласних заходах, що потребують академічних навичок, зокрема, клуб дебатів зі студентами ХНУ імені В.Н. Каразіна;

6) постановка індивідуальних цілей. Допмагаємо нашим обдарованим учням створити свої власні цілі такі, щоб вони були конкретні, вимірювані, реалістичні та мали прийнятні терміни;

7) за необхідністю звертатимемось до психологічних потреб кожного учня, щоб підтримати його емоційне зростання. Як відомо, деякі обдаровані діти мають проблеми, пов'язані з гнівом, нудьгою, булінгом (цькуванням), правопорушеннями, ізоляцією, депресією, відносинами з однолітками, перфекціонізмом, стресом, розчаруванням та неуспішністю. Саме тому співпраця з психологічною службою ліцею допомагає дитині впоратись з цими проблемами.

Партнерська співпраця з батьками будується на підставі Положення про батьківський комітет. Зокрема, точками взаємодії є: формування та розвитку особистості ліцейстів, становленню учнівського самоврядування; розвитку їх природних здібностей та підтримки обдарованої молоді; організації та проведенні масових виховних заходів для дітей, забезпечення їх відпочинку та оздоровлення; всебічного

зміцнення зв'язків між родинами, навчальним закладом і громадськістю з метою встановлення єдності їх виховного впливу на ліцеїстів; залучення батьківської громадськості до організації профільного навчання і професійної орієнтації ліцеїстів, позакласної роботи; тощо.

Створення та підтримка теплої та гостинної атмосфери в ліцеї забезпечують середовище, в якому дитина демонструє свій потенціал чи здатність вчитись та діяти. Вчителі прагнуть до створення неконкуруючої, індивідуалізованої та відкритої класної кімнати, що дозволяє всім учням просуватись вперед з їх власною швидкістю навчання. Нарешті, найголовнішим і найважливішим є той факт, що реалізація вищенаведених стратегій приносить користь усім дітям в класі, а не лише обдарованим.

Отже, як же виявити ОБДАРОВАНУ дитину? На це питання ми ще не знайшли кінцеву відповідь. Над цим працює талановитий, творчий, креативний колектив у партнерстві з батьками й закладами вищої освіти м. Харкова. Ми завжди раді спільній праці, для цього співробітництва і запрошуємо.

ЛІТЕРАТУРА

1. Здібності, творчість, обдарованість: теорія, методика, результати досліджень / За ред. В.О. Моляко, О.Л. Музики. Житомир: Вид-во Рута, 2006. 320 с.
2. Костюк Г.С. Здібності та їх розвиток у дітей. К.: Знання, 1963. 80 с.
3. Лейтес Н.С. Ранние проявления одаренности. Вопросы психологии. 1988. №4. С. 98–107.
4. Матюшкин А.М. Концепция творческой одаренности. Вопросы психологии. 1989. №6. С. 29–33.
5. Теплов Б.П. Способность и одаренность. М.: Педагогика, 1985. Т.1. С.15-41.

Ізьо Ірина Володимирівна,

Магістр середньої освіти

Педагог-організатор

*КЗ «Гімназія зі структурним підрозділом
початкової школи № 58*

*Сартанської селищної військово-цивільної
адміністрації Маріупольського району*

Донецької області»

irina_izo@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9750-9601>

ЧИТАЦЬКА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ТА МЕТОДИ ПІДВИЩЕННЯ ЧИТАЦЬКОЇ АКТИВНОСТІ

У статті розкрито сутність поняття «читацька компетентність», з'ясовано зміст процесу формування читацької компетентності здобувачів освіти. А також розглянуті сучасні методи підвищення читацької активності, зокрема за допомогою освітнього буктрейлера.

The article reveals the essence of the concept of «reading competence», clarifies the content of the process of forming the reading competence of students. And also modern methods of increase of reading activity, in particular by means of an educational booktrailer are considered.

Ключові слова: компетентність, читацька компетентність, модель читацької компетентності, освітній буктрейлер

Key words: competence, reading competence, model of reading competence, educational book trailer

Останнім часом поняття «компетентність», «компетенція» все частіше з'являються на сторінках педагогічних видань, присвячених шкільній освіті. У перекладі з латинської мови «competentia» – означає коло питань, в яких людина добре обізнана, володіє знаннями і досвідом. Компетентна в певній галузі людина володіє відповідними знаннями та здібностями, що дозволяють їй обґрунтовано судити про цю область і ефективно діяти в ній.

Компетентність як властивість за значенням компетентний, тобто:

1) такий, що має достатні знання в якій-небудь галузі; який з чим-небудь добре обізнаний; тямущий; який ґрунтується на знанні; кваліфікований;

2) який має певні повноваження; повноправний, повновладний – вживається у тлумачному словнику української мови.

У Державному стандарті початкової загальної освіти компетентність розуміється як набута у процесі навчання інтегрована здатність особистості, яка складається зі знань, досвіду, цінностей і ставлення, що можуть цілісно реалізовуватися на практиці. Слід зробити особливий акцент на поєднання різних складових компетентності: компетентність є динамічним поєднанням когнітивних та метакогнітивних умінь

та навичок, знань і розуміння, міжособистісних, розумових та практичних умінь і навичок, а також етичних цінностей. Їх розвиток передбачений у всіх навчальних дисциплінах і оцінюється на різних етапах програми. Також слід зазначити, що окремі компетентності можуть бути предметними (специфічними для навчальної галузі), інші є загальними (спільними для всіх курсів програми). Розглянемо, як тлумачать поняття «компетентність» сучасні вітчизняні та зарубіжні науковці. Так, французький дослідник Ж. Делор окреслив чотири основні «стовпи»-принципи освіти: навчитися пізнавати; навчитися працювати, навчитися жити разом, навчитися жити з іншими; вчитися жити [2, с. 3]. Першочергово була визначена необхідність навчитися набувати знання, враховуючи швидкі зміни, пов'язані з науковим прогресом і новими формами економічної та соціальної діяльності; слід поєднувати достатньо широкі загальні знання з можливістю глибокого вивчення обмеженої кількості дисциплін. Водночас наголошено на необхідності навчитися працювати, удосконалюватись у своїй професії (набувати компетентності), адже це дає можливість упоратися з численними непередбачуваними ситуаціями, що, у свою чергу, значно полегшує роботу в групі та колективі. Автор доповіді пропонує надавати можливість школярам і студентам перевіряти власні здібності й набувати досвіду під час різного виду професійної та соціальної діяльності, поєднуючи навчання і роботу. Переважна більшість дослідників трактують поняття компетентності через особистісні якості. І. Зимня визначає компетентність як актуалізовану, інтегративну, таку, що базується на знаннях, інтелектуально й соціокультурно зумовлену особистісну якість, яка проявляється в діяльності, поведінці людини, у її взаємодії з іншими людьми під час вирішення різноманітних завдань. Така якість набуває розвитку в навчальному процесі і стає його результатом. При цьому до характеристик компетентності вчена відносить:

- а) готовність до прояву компетентності (тобто мотиваційний аспект);
- б) володіння знаннями змісту компетентності (когнітивний аспект);
- в) досвід прояву компетентності в різноманітних стандартних і нестандартних ситуаціях (поведінковий аспект);
- г) ставлення до змісту компетентності й об'єкта її застосування (цінісно-змістовний аспект);
- д) емоційно-вольову регуляцію процесу і результату прояву компетентності [1, с.13].

У працях Г. Селевка знаходимо: «під компетентністю розуміється інтегральна якість особистості, що виявляється в загальній здатності та готовності до діяльності, яка базується на знаннях і досвіді, здобутих у процесі навчання і соціалізації й орієнтованих на самостійну й успішну участь у діяльності» [5, с.139]. Поняття компетентності, вважає вчений, значно ширше за поняття знання, або вміння, або навички, воно містить не тільки когнітивну (знання) й операційно-технологічну (вміння) складові, а й мотиваційну, етичну (ціннісні орієнтації), соціальну та поведінкову. Тому оволодіння компетентністю вимагає ментальної організованості, значного інтелектуального розвитку: абстрактного мислення, саморефлексії, визначення власної позиції, самооцінки, критичного мислення. Назване поняття можна також розуміти як володіння людиною відповідною компетенцією, що включає особистісне ставлення до предмета діяльності, а особистість, у свою чергу, буде розглядатися як сукупність ряду компетентностей, що виступають як міра здатності людини включатися в діяльність.

Змістовно близьким до попереднього є тлумачення компетентності, запропоноване А. Хуторським. Компетентність характеризується ним як «оволодіння людиною відповідною компетенцією, що передбачає її особистісне ставлення до неї і предмету діяльності» або ж як «особистісна якість (сукупність якостей) і мінімальний досвід щодо діяльності в заданій сфері» [6, с.56]. Дослідник наголошує, що компетентність завжди особистісно забарвлена якостями конкретного учня. Таких якостей, на його думку, цілий спектр – від смислових і світоглядних («навіщо мені необхідна дана компетенція»), до рефлексивно-оцінних («наскільки успішно я застосовую дану компетенцію в житті»).

Поняття властивостей особистості також є основоположним для розуміння компетентності Ф. Шаріповим: «це сукупність властивостей (характеристик) особистості, що дозволяють їй якісно виконувати певну діяльність, спрямовану на вирішення проблем (завдань) у будь-якій галузі» [7,с.73]. Компетентність конкретного фахівця показує те, чого він досяг, характеризує міру опанування компетенції та визначається здатністю вирішувати запропоновані певною соціальною роллю завдання.

Український педагог Н. Мойсеюк вважає, що «компетентність – якість особистості, яка необхідна для якісної продуктивної діяльності в певній сфері» [4, с. 639]. Вона наголошує, що до складу компетентності входять не абстрактні загальні та предметні вміння та навички, а конкретні життєві, які будуть необхідними людині будь-якого віку чи фаху.

Формування читача, читацької компетентності школяра є актуальною педагогічною проблемою, оскільки в умовах розвитку інформаційних технологій помітним є згасання інтересу учнів до художнього слова, що негативно позначається на їхньому подальшому житті. Виникає запитання: яким має бути читацький розвиток, читацькі здібності, щоб повноцінно естетично взаємодіяти з твором? Літературознавці по-різному підходять до розв'язання цієї проблеми, проте традиційно всі сходяться на тому, що повноцінне сприйняття художньої літератури вимагає від читача значних інтелектуальних зусиль. Хто ж вона –

компетентна читацька особистість? Які ознаки їй притаманні? Найперше – це здатність самостійно послуговуватися набутими знаннями й уміннями з метою знаходити, за потреби, інші, необхідні для розв'язання поставлених проблем. Компетентному читачеві, – як зазначено в навчальній програмі з зарубіжної літератури – притаманні: сталий інтерес до читання, здатність уявляти і переживати прочитане, критично й рефлексійно мислити, вести діалог із текстом, інтерпретувати прочитане, знаходити авторські і творити власні смисли, відчувати естетичну насолоду від художнього слова. Серед ключових компетентностей, запропонованих українським освітянським керівництвом, читацької компетентності не зазначено. Немає її і в Державному стандарті базової і повної загальної середньої освіти (2011). Лише в Державному стандарті початкової загальної освіти читаємо: «Метою літературного читання є формування читацької компетентності учнів, яка є базовою складовою комунікативної і пізнавальної компетентності». [5, с.3] Зі змісту тези випливає, що читацька компетентність у початковій школі трактується як ключова. У старшій школі йдеться про предметну літературну компетентність. Щоб успішно реалізувати читацьку компетентність, потрібно чітко усвідомлювати її сутність, знати структуру. Компонентами її є складники «нижчого рівня», кількість яких у дослідженнях науковців різниться. Узагальнено їх можна визначити так:

- літературознавча (здатність застосовувати літературознавчі знання й уміння для інтерпретації та аналізу художнього твору, налагодження діалогу з текстом (автором, героями), самим собою, іншими читачами, знаходження в ньому авторських і творення власних смислів);
- інформаційна (готовність працювати з різними джерелами інформації, знаходити та опрацьовувати її);
- емпатійно-образна (спроможність уявляти прочитане, співпереживати, мислити образами);
- естетично-аксіологічна (здатність оцінювати художній твір з естетичних позицій, розглядати зміст, учинки героїв, авторську позицію з погляду національних і загальнолюдських цінностей);
- творчо-мовленнєва (здатність обґрунтовувати власну думку, створювати тексти, будувати зв'язні висловлення залежно від комунікативної ситуації);
- самоорганізаційна (здатність керувати власною читацькою діяльністю, особистісним і читацьким розвитком).

Модель читацької компетентності може бути визначена як система компетенцій:

- загальнокультурна літературна компетенція – сприймання літератури як невід'ємної частини національної культури, розуміння її специфіки як мистецтва слова, знання особливостей історико-літературного процесу та вміння оцінювати художній твір в широкому літературному контексті, характеризувати соціокультурний контекст творчості письменника;
- власне читацька компетенція – знання теорії літератури як основи читацької діяльності учня, основних фактів життя і творчості українських письменників, змісту і проблематики художніх творів, здатність ефективно взаємодіяти з художнім текстом, адекватно його розуміти, вміння вести діалог з автором твору, давати особистісну оцінку прочитаному на основі аналізу читацьких вражень та авторської позиції, тобто вміння характеризувати ідею, тематику, конфлікт, проблематику, сюжет, композицію, систему образів художнього твору та способи вираження авторської позиції;
- ціннісно-світоглядна компетенція – розуміння моральних цінностей і світоглядних категорій, що знайшли художнє відображення у творах українського письменства, вміння визначити й обґрунтувати своє ставлення до них, дотримуватися гуманістичних моральних позицій;
- комунікативно-мовленнєва компетенція – розуміння специфіки мови художнього твору, володіння основними видами мовленнєвої діяльності, здібність до написання письмових робіт різного жанру;
- інформаційна компетенція – оволодіння навичками самостійно і продуктивно працювати з довідково-бібліографічним апаратом бібліотеки та іншими сучасними джерелами інформації [10, с.16].

Складність та особливість формування компетентності в тому, що вона не формується напряму, а є ситуативним виявом предметних і загальнонавчальних знань і вмінь (компетенцій), які в сукупності забезпечують становлення учня як суб'єкта читацької діяльності й читацького саморозвитку. Відтак формуємо і перевіряємо предметні та загальнонавчальні знання, уміння й навички (компетенції) і суб'єктність учня-читача. Перелік умінь укладаємо, «розписавши» кожен із зазначених субкомпетентностей. Отже, щоб визначити рівень читацької компетентності, слід мати перелік умінь, які становлять її основу і піддаються вимірюванню й оцінюванню. Це вміння:

- розуміти зміст твору (значення окремих слів, речень, фраз, усього тексту), виокремлювати ключові слова, фрази;
- уявляти прочитане;
- визначати тему твору, його жанрові й композиційні особливості;
- знаходити в тексті потрібну (первинну, вторинну, найважливішу, надлишкову) інформацію;
- «бачити» автора, розкривати авторський смисл (ідею);
- визначати порушені проблеми, висловлювати ставлення до зображеного, зокрема до героя;
- розуміти героїв (співпереживати їм, пояснювати їхні почуття, переживання, дії тощо);

- оперувати літературознавчими термінами (перелік різнитиметься для кожного класу);
- інтерпретувати прочитане;
- визначати власні смисли, з'ясовувати значення прочитаного для особистісного і читацького розвитку;
- вести діалог із текстом (автором, героями): ставити запитання, передбачати розвиток подій тощо.
- Формування читацької компетентності передбачає такі види діяльності з освоєння змісту художніх творів і теоретико-літературних понять:
 - творче читання художніх творів різних жанрів;
 - виразне читання художнього тексту;
 - різні види переказу (докладний, стислий, вибірковий, з елементами коментаря, з творчим завданням);
 - відповіді на запитання, що засвідчують розуміння змісту твору;
 - складання планів і написання творчих робіт за літературними творами і на основі життєвих вражень;
 - цілеспрямований пошук інформації на основі знання її джерел та вміння працювати з ними.

У процесі роботи з формування читацької компетентності школярів учитель стикається з цілою низкою суперечностей:

- між зниженням загальної культури в суспільстві і необхідністю формування ціннісного ставлення до читання;
- між зниженням інтересу до читання у дітей та необхідністю підтримувати стійкий емоційний інтерес до літературного читання;
- між недостатньою кількістю навчальних годин і надмірною кількістю творів, пропонує для текстурального вивчення;
- між сучасними уподобаннями учнів та наявними в програмі зразками художніх творів минулого.

Формування компетентного читача – складне завдання. Воно потребує і компетентного вчителя, який володіє інноваційними методиками, й мотивованого до читання учня. Лише спільними зусиллями, шляхом партнерської взаємодії можна досягти бажаних результатів.

Отже з метою підвищення рівня читацької активності та самостійності сучасними педагогами все частіше використовуються нетрадиційні, новітні методи викладання у школі.

Одним з новітніх та малодосліджуваних методів підвищення читацької активності та розвитку читацької компетентності – є буктрейлер.

Сучасний школяр швидше «прочитає» малюнок, картинку, а також менш втомлюється від потоку візуальної інформації. Діти та молоді стають все більше візуально-орієнтованими – і це є об'єктивним наслідком цифрового прогресу.

Інтеграція знань гуманітарних наук (літературознавства, історії, історії мистецтва, досліджень медіакультури і комунікацій, кінознавства) дала певний результат: розгляд явища візуальної культури передбачає системний і цілісний аналіз, при якому враховуються можливі рівні інтерпретації.

Єдиного визначення поняття буктрейлер не існує. Пропоную розглянути декілька видів визначення поняття.

Буктрейлер – це невеличкий відеоролик, основне завдання якого – розповісти про книгу, зацікавити, заінтригувати і підштовхнути до прочитання або переосмисленню вже прочитаного. Інше визначення за Дарсі Паттісоном характеризує книжковий ролик як самостійний жанр. А як твердить Т. Заїченко «оскільки молодь орієнтується на аудіовізуальну інформацію, то ж цим і треба захочувати». [1, с.52] Отож буктрейлер – це відеоанотація книги; тизер, що включає в себе найяскравіші моменти книги.

Т. Лісовська у методичних рекомендаціях визначає «буктрейлер – як невеликий відеоролик, що розповідає у довільній художній формі про будь-яку книгу» [3, с. 6]. На її думку, «мета таких роликів – пропаганда читання, залучення уваги до книги за допомогою візуальних засобів, характерних для трейлерів до кінофільмів. Як правило, тривалість буктрейлера становить не більше 3 хвилин. Такі ролики знімаються як до сучасних книг, так і до книг, що стали літературною класикою». [3, с.8]

Відповідно до Ю. Щербініної, буктрейлер являє по своїй суті «екрано-книжковий мета простір» [9, с.148].

Буктрейлер, як інструмент книжкової реклами – це один з синтетичних маркетингових жанрів, це своєрідне «візуальне есе». Головною вимогою до буктрейлера залишається перпендикулярність тексту, тобто він розповідає свою історію про книгу, а не копіює ту, що розповідає книга.

В сучасному освітньому просторі, як було нами з'ясовано, виділяється чітка тенденція на зниження читацької активності. У зв'язку з цим було розроблено багато сучасних методів викладання у школі. Функція буктрейлера в навчальній діяльності полягає в поєднанні лінгвістичних та інформаційно-технологічних знань, які направлені на розвиток комунікаційних навичок та творчих здібностей. Тому

цілком доречно було б охарактеризувати його терміном «освітній буктрейлер». Оскільки буктрейлер передбачає яскраву розповідь-презентацію про книжку, то в його основі лежить інтрига. Тому, з одного боку, освітній буктрейлер має на меті зацікавити книжкою, а, з іншого – підвищити читацьку активність, спонукаючи до читання цієї книжки. Методичне використання буктрейлера в освітній діяльності зумовлена в двох основних формах:

1. знайомство та зіставлення готового відеоролика зі змістом твору;
2. самостійне створення та презентація учнями буктрейлера за завданням вчителя або в рамках освітнього проекту.

Прийшовши на зміну традиційній презентації, що несла на собі інформаційне навантаження, освітній буктрейлер має значні освітні та педагогічні можливості, особистісну оцінку літературно художнього та культурологічного матеріалу. Варто зауважити, що розглянута нами технологія буктрейлера, на відміну від презентації, дає широкі можливості для розкриття творчих здібностей учнів. Виходячи з особливостей освітній буктрейлер реалізовує головний методологічний принцип навчання – інтеграція не тільки знань з різних областей, але й предметних та метапредметних компетенцій. В процесі використання створюється не розрізнена, мозаїчна, а цілісна читацька уява про літературний факт, твір літератури, або літературне явище.

У процесі підготовки буктрейлера учням пропонується взяти за основу твір світової класики. Цей вибір не спонтанний. Класична література поступається місцем сучасній літературі, а отже впровадження проекту на основі класики допоможе повернути увага та зацікавленість до світових шедеврів.

При створенні проекту буктрейлера виділяють декілька етапів :

1. Вибір твору – здійснити пошук відомостей про книжку та письменника;
2. Визначити, що покликаний донести буктрейлер (які задачі він в собі несе);
3. Створити сценарій;
4. Підібрати матеріал для ролика: цитати, малюнки, ілюстрації;
5. Вибрати програму для роботи з відео.

Як бачимо, на кожному етапі підготовки буктрейлера учень звертається до Інтернет-ресурсів і сервісів. Результатом виконаного проекту вважається самостійно підготовлений відеоролик.

Робота над створенням «освітнього буктрейлера» дає змогу поглянути на здобувачів освіти з іншого ракурсу, а саме як позиції творчої особистості.

Практика засвідчила, що цілеспрямована, системно організована діяльність учнів в процесі роботи над проектом буктрейлера дозволяє створити інформаційно-розвиваюче урочне і позаурочне освітнє середовище, чому значною мірою сприяє створення успішної атмосфери на уроці, можливості відкритого неформального спілкування, мережева взаємодія, залучення численних інформаційних ресурсів.

Інтеграція «освітнього» буктрейлера в уроки літератури значно розширює його межі, дозволяє наповнити актуальним змістом, використовуючи можливості інформаційного простору, перетворити багатоплановий процес читання з інструменту отримання знань в спосіб створення свого власного знання в момент авторської реконструкції тексту в широкому сенсі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Заїченко Т. Бібліотечний буктрейлер. Вісник Книжкової палати. 2014. № 4. С. 52 URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vkp_2014_4_18. (дата звернення: 26.02.2020)
2. Дишлева С. Інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ) та їх роль в освітньому процесі URL: <https://ru.osvita.ua/school/method/technol/6804/> (дата звернення: 06.05.2020)
3. Лісовська Т.А. Буктрейлер – современный способ продвижения книги в библиотеке : методические рекомендации. Вып. 1 / Детско-юношеская библиотека Республики Карелия им. В. Ф. Морозова. Петрозаводск : ДЮБ РК. 2014. 16 с. URL: <http://metod.library.karelia.ru/files/500.pdf> (дата звернення: 24.12.2019)
4. Мойсеюк Н. Є. Педагогіка. Навчальний посібник / Н. Є. Мойсеюк. – 5-е видання, доповнене і перероблене. Київ: [б. в.]. 2007. 656 с.
5. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи. 2016. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> (дата звернення: 24.12.2019)
6. Светловская Н. Н. Обучение чтению и законы формирования читателя. Начальная школа. 2009. № 1. С. 11-18
7. Хлопунова О.В., Анисимова А.А. Буктрейлер как рекламный инструмент: расширение территории бренда. Филология и лингвистика. 2017. № 1 (5). URL: <https://moluch.ru/th/6/archive/45/1845/> (дата звернення: 17.08.2020)
8. Хуторской А.В. Компетентностный подход в обучении: научно-методическое пособие. М.: Издательство «Эйдос», Издательство Института образования человека. 2013. – 73 с.

9. Щербинина Ю. В. Смотреть нельзя читать. Буктрейлерство как издательская стратегия в современной России. Вопросы литературы. 2012. № 3. С. 146–165.

10. Яценко Т. О. Методичні орієнтири сучасної шкільної літературної освіти. Українська мова та література в школі. 2011. № 5. С.15-16

Кизименко О. М.,

*заступник директора з навчально-виховної роботи,
вчитель української мови і літератури
Харківської загальноосвітньої школи I-III ступенів № 142
Харківської міської ради Харківської області*

НЕСТАНДАРТНІ УРОКИ – НЕВІД’ЄМНА ЧАСТИНА РОБОТИ З ОБДАРОВАНИМИ ДІТЬМИ

Анотація. У статті розкрито важливість впровадження нестандартних уроків під час роботи з обдарованими дітьми

Ключові слова: нестандартні уроки, нестандартні форми навчання, обдаровані діти.

Для покращення якості знань учнів сьогодення вимагає пошуків нових шляхів навчання. Одне з головних завдань учителя – допомогти учневі навчитися самостійно здобувати знання. Кожен урок повинен сприяти розвитку інтересів учнів, набуттю ними навичок самоосвіти. Нестандартні форми навчання мають чимало переваг. Вони відкидають одноманітність, посилюють інтерес до предмета, розвивають творче, продуктивне мислення, вчать культури спілкування, поліпшують міжособистісні стосунки. Нестандартні уроки мають гнучку структуру, характеризуються особливою довірчою атмосферою між учасниками навчального процесу, що створює максимально сприятливі умови для перетворення учнів на активних суб’єктів освітнього процесу.

Останнім часом знизився інтерес учнів до знань, вони стали пасивними. Запобігти цьому певною мірою можна завдяки більш широкому застосуванню нестандартних форм і методів навчання, які активізують діяльність учнів на уроках, розвиваючи їх творче мислення, уміння спілкуватися, розмірковувати і приймати рішення; підвищують інтерес до предмета та читацьку активність; сприяють формуванню та розвитку особистості, яка спроможна повноцінно реалізуватися в житті; забезпечують умови для розвитку креативної особистості; сприяють позитивній мотивації учнів до пізнавальної діяльності, потребі в самопізнанні, самореалізації та самовдосконаленні; роблять можливим оригінальний підхід до побудови структури сучасного уроку; сприяють здобуванню знань учнями самостійно; диференціюють та індивідуалізують процес навчання; стимулюють роботу з додатковою літературою [2, с. 41].

Нестандартні уроки зорієнтовані на розвиток особистості. Учні набувають знань в процесі самостійного пошуку вирішення навчальних завдань. Практика показала, що під час проведення нестандартних уроків української літератури варто використовувати метод проєктів та метод «перевернутий клас», які сприяють самовираженню, спілкуванню, залученню учнів до активної пізнавальної, дослідницької діяльності. Працюючи над розробкою і проведенням нестандартних уроків (урок-дослідження, урок-семінар, урок-диспут, урок-вікторина, урок-гра, урок-подорож, урок-екскурсія, урок-суд, урок-концерт, урок-конференція, урок-змагання тощо), обидва суб’єкти – учитель і учні – знаходять своє місце і взаємодіють на принципах партнерства. Кожен учень залучається до самостійної діяльності, усвідомлює навчальне завдання і відшукує шляхи його розв’язання. Нестандартні уроки мотивують учнів до навчання, надихають їх створювати власні проєкти, презентації, сприяють розширенню світогляду, формують ключові та предметні компетентності.

Під час проведення нестандартних уроків з метою підвищення культури мовлення учнів, розвитку різних умінь і навичок впроваджують різні форми роботи: індивідуальні, парні, групові. Також намагаюся навчити виділяти головне в навчальному матеріалі, самостійно здобувати знання, працювати з інформацією. Намагаюся спрямувати увагу учнів на уміння знаходити закономірності, робити висновки, вчу дискутувати, обстоювати власну думку, мислити критично, творчо та оригінально.

Творчі завдання – найкраща мотивація до навчання, невід’ємна складова нестандартного уроку. Впроваджую ідею цікавого завдання для школярів – створення учнями власного кіношедевр (буктрейлера). Пропоную учням продемонструвати власне бачення змісту через відео візуалізацію головної ідеї твору, створивши трейлер до книги. Це дасть змогу школярам відчутися справжніми режисерами або навіть акторською групою. До того ж, такий спосіб опрацювання програмного матеріалу мотивує не лише читати, але і проявити власний творчий потенціал). З головними етапами, програмами для реалізації

проекту та ідеями візуалізації можете ознайомитися у статті (Кизименко О.М. Навчальний проект «Нове народження улюбленої книги» (створення буктрейлера) // Вивчаємо українську мову та літературу. – 2018. – № 6.) чи сайті освітнього проекту «На Урок» (<https://naurok.com.ua/post/buktreyley-ya-k-stvoriti-zishkolyarami-mini-film-pro-knigu>; <https://naurok.com.ua/navchalniy-proekt-nove-narodzhennya-ulyubleno-knigi-stvorennya-buktreyleyera-3936.html>)

Під час проведення уроків використовуюю посилання на різноманітні сайти, мультимедійні матеріали (фотографії, графічну інформацію), медіа тексти (фільми, телепередачі, кліпи тощо). Учні залюбки працюють над створенням інтелект-карт, лепбуків тощо.

Значущість проведення уроків із застосуванням нестандартних форм навчання безсумнівна. Вони дають змогу в цікавій формі повторити й засвоїти матеріал, сприяють розширенню світогляду учнів, розвивають їхнє мовлення й мислення. Нестандартні уроки – найефективніший засіб для організації колективної пізнавальної діяльності в дослідній роботі школярів, який сприяє досягненню високих результатів у роботі.

Аналіз проведення нестандартних уроків дає підстави стверджувати, що вони можуть успішно використовуватися в процесі вивчення української літератури. Однотипність уроків знижує учнівську активність, притупляє увагу. Нестандартний урок пробуджує інтерес до навчання, активізує увагу учнів і підвищує ефективність навчання. Він максимально стимулює пізнавальну самостійність, творчу активність та ініціативу здобувачів освіти.

Нестандартні форми навчання мають багато переваг. Вони відкидають одноманітність, посилюють інтерес до предмета, розвивають творче, продуктивне мислення, вчать культури спілкування, поліпшують міжособистісні стосунки. Проведення нестандартних уроків показало, що учні стали активними, самостійно аналізують інформацію, роблять висновки, використовують власний досвід. Нестандартні уроки характеризуються особливою довірчою атмосферою між учасниками освітнього процесу, що створює максимально сприятливі умови для навчання. Вони пожвавлюють освітній процес, захоплюють, зацікавлюють учнів, дають змогу в цікавій формі повторити й засвоїти матеріал, сприяють розширенню світогляду учнів, розвивають їхнє мовлення й мислення, створюють атмосферу творчості та успішності, умови для самовдосконалення та самореалізації. Нестандартні уроки дають можливість виконати головну функцію педагога – навчити вчитися, створити умови для кращого засвоєння матеріалу. Вони – продуктивна форма навчання, яка, на мою думку, поступово витіснить традиційні уроки, поєднавши в собі вже набутий досвід з новими методами й прийомами [3, с. 61].

Матеріали досвіду роботи розміщено у блозі за адресою: http://oksanakuzumenko.blogspot.com/p/blog-page_38.html, розробки уроків надруковано у науково-методичному журналі «Вивчаємо українську мову та літературу» (ВГ «Основа»), газеті «Українська мова та література» («Шкільний світ»), освітньому проєкті «На Урок» (<https://naurok.com.ua/prprofile/2394>). Зараз готується до друку науково-методична збірка «Нестандартні уроки української літератури», яка буде містити 25 розробок уроків зазначеної тематики.

Отже, сучасний урок української літератури – плід майстерності і творчості вчителя-словесника, його професійності, ґрунтовних знань рідної мови, літератури, історії, мовознавства, народознавства, його патріотизму. Він, безумовно, відбиває ті зміни, що відбуваються в системі освіти, рівень розвитку методичної науки. Нестандартні уроки дають можливість виконати головну функцію педагога – навчити вчитися, створити умови для кращого засвоєння матеріалу. Вони – продуктивна форма навчання, яка, на мою думку, поступово витіснить традиційні уроки, поєднавши в собі вже набутий досвід з новими методами й прийомами.

ЛІТЕРАТУРА

1. Демчук О. Нестандартні уроки з української літератури. 9-11 клас. – Тернопіль: Підручники і посібники, 2000. – 142 с.
2. Кизименко О.М. Нестандартні уроки української літератури // Моделі життєтворчості у сучасних соціокультурних контекстах: матеріали доповідей вузівської науково-теоретичної конференції для студентів, аспірантів, учителів шкіл, викладачів, 11-12 грудня 2018 р. – Х.: ХНПУ, 2018. – С. 41.
3. Кизименко О.М. Нестандартні уроки української літератури // Українська мова та література. – 2018. – № 11-12. – С. 61–89.
4. Перфілова Н.С. Нестандартні уроки української мови і літератури. – Х.: Вид. група «Основа», 2017. – 141 с.
5. Тебешевська О.С. Нестандартні уроки з української літератури. Навчальний посібник. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2006. – 112 с.

Кислюк О. О.,

*учитель математики та інформатики,
спеціаліст першої категорії
Шепетівського навчально-виховного комплексу № 3
у складі «Загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів
ім. Н. Рибака
та ліцей з посиленою військово-фізичною
підготовкою» Хмельницької області
kysljuk@gmail.com*

Кислюк П. В.,

*учитель інформатики, спеціаліст першої категорії
Шепетівського навчально-виховного комплексу № 3
у складі «Загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів
ім. Н. Рибака
та ліцей з посиленою військово-фізичною
підготовкою» Хмельницької області
djdagger88@gmail.com*

РЕАЛІЗАЦІЯ STEM-ОСВІТИ В ПРОЦЕСІ РОБОТИ З ОБДАРОВАНИМИ ДІТЬМИ

Анотація. У статті здійснено аналіз поняття STEM-освіта, її видів та засобів. Охарактеризовано етапи розвитку STEM-освіти на уроках математики та інформатики.

Ключові слова: STEM-освіта, математика, інформатика, ігрові технології, інноваційний шлях, дослідницька діяльність.

Annotation. The article analyzes the concept of STEM education, its types and means. The stages of STEM education development in mathematics and computer science lessons are described.

Keywords: STEM-education, mathematics, computer science, game technologies, innovative way, research activity.

О.О. Кислюк, П.В. Кислюк. Сучасний розвиток економіки, науки і техніки потребує від фахівців майбутнього володіння абсолютно новими компетенціями, що знаходяться на перетині декількох галузей, зокрема науки, технології, інженерії й математики. Значна кількість робочих місць у всіх галузях економіки вимагають володіння такими знаннями, що виходять за рамки підготовки фахівців лише до конкретних робочих місць.

Серед основних характеристик, якими має володіти майбутній фахівець відзначають: креативне, аналітичне, творче, інноваційне та системне мислення, міжгалузева комунікація, знання декількох мов і різних типів культур, уміння працювати над проєктами в команді, а також в режимі багатозадачності й умовах, що постійно змінюються, інформаційна грамотність і навички ефективного використання інформаційно-комунікаційних технологій, тощо.

Спостерігаючи за стрімким розвитком технологій, важко передбачити, яким буде світ, навіть, в недалекому майбутньому. [3]

Чи здатна сучасна школа підготувати школярів до опанування спеціальностей майбутнього, адаптації до швидких змін? Відповіддю та допомогою може стати STEM-освіта.

Сьогодні в Україні проведені перші кроки впровадження системи навчання STEM. Якщо йдеться про початкову школу, то це формування навичок дослідницької діяльності, але, звичайно, у формі доступній для певного віку, психічного і ментального розвитку; закладення основ обізнаності зі STEM-галузями і професіями; стимулювання інтересу учнів до подальшого опанування курсів, пов'язаних зі STEM. У середній школі вводяться міждисциплінарні програми навчання, збільшується поінформованість учнів зі STEM-предметів і професій, а також академічних вимог у STEM-областях і професіях. У старшій школі забезпечується складна програма навчання з акцентом на застосуванні STEM-предметів, пропонуються курси і шляхи для підготовки у STEM-областях і професіях, а також учнівську молодь готують до успішної післяшкільної зайнятості та освіти. При цьому, на будь-якій стадії ця система «наводить мости» і з'єднує шкільні й позашкільні можливості та форми навчання.

Що ж таке STEM-освіта? Акронім STEM (S – science, T – technology – E – engineering – M – mathematics) вживається для позначення популярного напрямку в освіті, що охоплює природничі науки, технології, технічну творчість та математику. Це напрям в освіті, при якому в навчальних програмах посилюється природничо-науковий компонент + інноваційні технології. Технології використовують навіть

у вивченні творчих, мистецьких дисциплін. STEAM (*S – science, T – technology, E – engineering, A – мистецтво, M – mathematics*). [2, 5]

Він є одним з ключових напрямків розвитку сучасної української школи. Стрімка еволюція технологій веде до того, що незабаром найбільш популярними та перспективними фахівцями стануть програмісти, IT-фахівці, інженери, професіонали в області високих технологій. У недалекому майбутньому з'являться професії, про які зараз навіть уявити важко. Всі вони будуть пов'язані з технологією і високо технологічним виробництвом на стику з природничими науками. Особливо будуть затребувані фахівці біо-та нано-технологій, підгрунтям для творчого росту яких є в тому числі хімія та інші науки.

Ланцюжок «від теорії до практики» у STEM зазвичай зворотний: спочатку – гра, придумування та майстрування пристроїв і механізмів, а вже потім, у процесі цієї діяльності, – опанування теорії і нових знань. Але універсальних рецептів щодо впровадження такого навчання немає. В основі STEAM методики є практичне завдання чи проблема. Учні навчаються знаходити шляхи вирішення не в теорії, а прямо зараз шляхом спроб та помилок, використовуючи наявний науковий та творчий потенціал. Зазвичай навчання починається одразу з практики. Тоді діти розумітимуть, для чого їм потрібні знання та де їх можна застосувати.

Реалізація ідей STEM-освіти потребує використання таких засобів, які допоможуть краще засвоювати науково-технічні знання, розвиватимуть навички критичного мислення, стимулюватимуть інтерес учнів до інженерних і технічних спеціальностей.

Засоби STEM-навчання – це сукупність обладнання, ідей, явищ і способів дій, які забезпечують реалізацію дослідно-експериментальної, конструкторської, винахідницької діяльності у навчально-виховному процесі. Вони виконують такі основні функції: інформаційну, практичну, креативну, контрольну. [1]

Види засобів STEM-навчання досить різноманітні, їх склад залежить від рівня розвитку науки, техніки та інформаційних технологій:

- друковані методичні засоби: підручники, електронні підручники, навчальні посібники, картки-завдання, навчальні інструкції, навчальні алгоритми;
- наочне приладдя: натуральне – обладнання, прилади, інструменти, матеріали, зразки тощо; образне – фотографії, репродукції картин художників, плакати; знаково-символічне – знакові моделі, графіки, схеми, таблиці;
- технічні засоби навчання: інформаційні – відеоапаратура та контролюючі – тренажери, прилади для діагностики процесів. [1]

Використання засобів STEM-освіти дає можливість учням здійснювати проектну та дослідницьку діяльність, засвоювати науково-технічні знання, розвивати навички критичного мислення. Найбільш поширені засоби, що використовуються у STEM-освіті: конструктори, робото-технічні системи, електронні пристрої, відеоігри, 3D-принтери, моделі, що використовуються у авіамоделюванні, лабораторні прилади тощо.

Ігрові технології в STEM сприятимуть формуванню основних компетентностей із STEM-дисциплін та виконують найважливіші функції соціалізації, самореалізації, комунікативності, діагностики та корекції.

Займатися науково-дослідною діяльністю в ігровій формі досить просто. Більшість дослідів можна виконати, використовуючи звичні побутові речі. Учні проводять різноманітні природознавчі досліді, які є початком більш серйозних дослідів із хімії, біології, фізики. Експерименти для дітей у вигляді гри в домашніх умовах – одна з найважливіших умов розвитку ерудиції та подальшого інтересу до навчання.

Важливе місце у реалізації STEM-навчання займають електронні засоби навчання. Вони дозволяють учням засвоювати програму з індивідуальною швидкістю, залежно від здібностей і підготовки. За допомогою комп'ютера легко створити на уроці цікаву ігрову ситуацію, змодельовати велику кількість процесів та явищ, і тим самим реалізувати знання учнів на практиці. Однак, окрім комп'ютерів, існує безліч інших технічних засобів навчання: цифрові проектори, проекційні екрани різноманітних моделей, оверхед-проектори, слайдпроектори, копії-дошки, інтерактивні дошки, документ-камери, проекційні столики тощо. Тому, використовуючи дані засоби, учні мають змогу обробляти не тільки числову та текстову інформацію, а й звукову і графічну.

У навчальному процесі викликають зацікавлення відео ігри, які сприяють розвитку креативного мислення та технічних навичок. Їх використання допомагає вивченню дисциплін STEM. В іграх закладена динамічна модель, що дозволяє взаємодіяти в ситуаціях недоступними в повсякденному житті способами і, тим самим, стимулює стійкий інтерес до науки та розуміння наукових явищ.

Ігрові технології навчання в STEM-освіті, будучи однією з унікальних форм навчання, дозволяють зробити роботу учнів цікавою, захоплюючою, творчо-пошуковому рівні. Гра активізує всі психічні процеси і функції дитини; робить процес пізнання доступним і захоплюючим, а засвоєння знань більш якісними і міцними; урізноманітнює інтерес до навчального процесу, сприяє застосуванню набутих знань на практиці.

Навички критичного мислення та глибокі наукові знання отримані в результаті навчання за STEM, дозволяють дитині вирости новатором – двигуном розвитку людства.

Математика є унікальним засобом формування не тільки освітнього, а й розвивального та інтелектуального потенціалу особистості. Чітка логічна схема міркувань, точність, лаконічність мови, систематична послідовна аргументація – усе це сприяє вихованню розумової культури учнів, впливає на успішне вивчення всіх предметів, у тому числі й гуманітарних. [6]

Тому впровадження STEM-освіти – це інноваційний шлях у вивченні математики.

Її елементи можна використовувати на уроках математики під час розв'язування задач, в проєктній роботі та позаурочній діяльності. Однією із STEM-технологій навчання математики є використання прикладних задач, які кожен вчитель в достатній кількості може підібрати в мережі Інтернет, або придумати самостійно. Це можуть бути задачі про архітектурні споруди рідного міста, або відомі на весь світ пам'ятки архітектури; це задачі біологічного змісту про розмноження бактерій, ріст популяції комах; хімічного змісту про утворення розчинів, швидкість ходу хімічної реакції; географічного змісту про площу материків, солоність води в морі, висоту гір над рівнем моря; фізичного змісту про швидкість руху тіла, виконану роботу, силу струму тощо.

При проведенні уроків інформатики основна задача – це сформувати інформаційну грамотність, надати учням сучасний інструментарій для пошуку інформації з освоєння профільних предметів. На уроках інформатики учні не тільки отримують навички ефективного використання ІКТ, а й завдяки міжпредметній інтеграції використовують їх для кращого засвоєння та повторення навчального матеріалу з хімії, біології, математики, а отже, реалізують усі аспекти STEM-освіти.

Так, наприклад, при вивченні текстового редактора акцентується увага на створенні складних хімічних формул, учні отримують завдання від учителя хімії, що дозволяє ще й повторити та закріпити отримані ними знання. Посилює результат використання фрагментів та відеоматеріалів з електронних навчальних посібників для формування уявлення учнів про просторову 3D-візуалізацію органічних молекул. При вивченні можливостей текстового редактора для створення таблиць, учні отримують завдання створити кросворд з термінами профільних предметів, вони повинні відібрати терміни, дати їм коректне визначення та відобразити наочно. Після виконання завдання, вони міняються місцями та розгадують кросворди інших учнів, що сприяє контролю знань. При вивченні теми комп'ютерних вірусів основне завдання – це порівняння вірусів комп'ютерних та біологічних, знаходження спільних та відмінних рис, що дозволяє усвідомити учням, що людське створіння та створіння природи мають багато спільного, тому і однаково називаються. Доцільним для кращого засвоєння навчального матеріалу проведення інтегрованого уроку з учителями біології.

Отже, у формуванні навичок дослідницької діяльності, засвоєнні науково-технічних знань та розвитку креативного мислення вагома роль належить засобам STEM-навчання. Об'єктивна необхідність використання цих засобів зумовлена їх суттєвим впливом на процес розуміння і застосування інноваційних технологій.

З вищесказаного, відзначимо, що STEM-освіта – це сучасний освітній феномен, що означає підвищення якості розуміння учнями дисциплін, що відносяться до науки, технології, інженерії та математики, мета якої – підготовка учнів до ефективних змін для вирішення нових завдань та проблем і розвиток компетенції в STEM-освіті, тобто розвиток STEM-грамотності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Засоби та обладнання STEM [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://www.imzo.gov.ua/stem-osvita/zasobi-ta-obladnannya-stem>.
2. Збірник «Грані науково-технічної творчості Запорізької області» № 2 (2018).
3. Інноваційні технології навчання обдарованої молоді: матеріали IX-ї Міжнародної науково-практичної конференції, 7–8 грудня 2017 року, м. Київ. – К. : Інститут обдарованої дитини, 2017 – 390 с.
4. Н. Морзе. STEM: проблеми та перспективи./ [Презентація]. Київський Університет імені Бориса Грінченка 19.08.2016/
5. STEM-освіта. Інститут модернізації змісту освіти. [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://www.imzo.gov.ua/stem-osvita/>.
6. Практичний посібник: Використання елементів STEAM-освіти на уроках математики в сучасній школі/ Мирна І.О., Чемерис М.І., Петренчук С.В., Міхєєва І.М., Якимчук О.О., Павлік Т.В., Головченко Л.А., Мельниченко В.А., Остапенко О.О., Хильчук Н.М. – Житомир: 2020.

ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМП'ЮТЕРНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ВИВЧЕННІ ІНФОРМАТИКИ З ОБДАРОВАНИМИ СТУДЕНТАМИ

Анотація. В статті розкривається використання інформаційно-комп'ютерних технологій в навчанні з обдарованими студентами. Одним із важливих чинників, що створюють передумови для успішного навчання обдарованих дітей з використанням засобів інформаційних і комп'ютерних технологій є те, що таких дітей характеризує висока самостійність в процесі пізнання. Розробка спеціальних комп'ютерних навчальних програм, що розширюють можливості реалізації нових способів і форм самонавчання і саморозвитку, а також комп'ютеризація контролю знань сприятимуть реалізації принципу індивідуалізації навчання, такого необхідного для обдарованих студентів.

Ключові слова: Інформаційно-комп'ютерні технології, обдаровані студенти, дослідницька робота, самореалізація студента, інформаційні технології, індивідуальна підтримка, нові технології.

Annotation. The article reveals the use of information and computer technologies in teaching with gifted students. One of the important factors that create the preconditions for the successful education of gifted children with the use of information and computer technologies is that such children are characterized by high independence in the process of cognition. The development of special computer training programs that expand the possibilities of implementing new methods and forms of self-learning and self-development, as well as computerization of knowledge control will contribute to the realization of the principle of learning individualization, which is absolutely necessary for gifted students.

Key words: Information and computer technologies, gifted students, research work, student self-realization, information technologies, individual support, new technologies.

Сьогодні як ніколи сучасному суспільству потрібні творчі і неординарні особистості. Талановита молодь – це потужний потенціал країни, який дозволить ефективно розвиватися та вирішувати соціально значущі завдання. У зв'язку з цим робота з обдарованими та високо мотивованими студентами є актуальним завданням системи освіти, адже обдаровані студенти є і завжди будуть.

Обдарована дитина – це дитина, яка виділяється яскравими, очевидними, іноді визначними досягненнями (або має внутрішні передумови для таких досягнень) у тому чи іншому виді діяльності. Обдарованих дітей, здібних, творчих, треба виявляти та підтримувати, допомагати вдосконалювати межі талантів та бачити результат своєї праці.

Аспекти психолого-педагогічної характеристики обдарованої дитини:

1. Психофізіологічний аспект: фізичний розвиток; здоров'я; тип нервової системи; рухомість нервових процесів; загальний розумовий розвиток.

2. Пізнавальний аспект:

- інтелектуальне сприйняття;
- концентрація уваги: самостійність мислення; спритність, швидкість міркувань; вдумливість, ґрунтовність осмислення; критичність та гнучкість мислення; узагальненість мислення; швидкість та міцність засвоєння знань; володіння операціями, прийомами розумової діяльності;
- інтелектуально-творчі якості мислення: креативність; інтуїція; творче уявлення; дивергентність; оригінальність; асоціативність; інтелектуальна активність.

3. Мотиваційний аспект: потреба в самоактуалізації; необхідність у творчості; інтелектуальна необхідність; пізнавальна спрямованість; мотив досягнення; потреба в лідерстві.

4. Аспект стосунків: спеціальні здібності; незалежність особистості; вольові якості; комунікативні якості; організаційні якості; якості вихованості.

5. Взаємодія у сім'ї, матеріально-побутові умови.

Основними ознаками, які виявляють обдарованого студента, на мій погляд, є:

- пізнавальна активність;
- оригінальність та гнучкість мислення;
- високий рівень розвитку логічного мислення;
- висока концентрація уваги;
- відмінна пам'ять;

– самостійність.

Обдаровані студенти мають багато можливостей, які стандартна освітня система не в змозі реалізувати без використання сучасних інформаційних технологій, у тому числі і комп'ютерних. До інформаційних технологій навчання відносяться технології які використовують спеціальні технічні інформаційні засоби: комп'ютери, планшети, аудіо, відео, мультимедійні проектори та інше. Що дають в роботі інформаційно-комунікаційні технології? Позначимо деякі переваги ІКТ :

- доступність будь-якої корисної інформації (не усі книги є у бібліотеці або магазині);
- здійснення віртуальних екскурсій (можна побувати у будь-якій точці світу, відвідати пам'ятні місця, побувати в різних музеях);
- великий вибір фільмів;
- участь в різних дистанційних олімпіадах, конкурсах конференціях;
- перегляд і створення мультимедійних проектів і багато чого іншого.

В навчанні я знайомлю студентів, що цікавляться інформатикою, з додатковими комп'ютерними програмами. Це векторні графічні редактори CorelDraw, Corel PhotoPaint, система автоматизованого проектування AutoCad, програма для створення і редагування відеофільмів Windows Movie Maker, Sony Vegas Movie Studio. Деякі особливо обдаровані студенти освоюють самостійно додаткове програмне забезпечення, що виходить за рамки базового курсу інформатики. Важливо направити обдарованого студента не лише на отримання певного обсягу знань, але і на творчу його переробку цих знань, виховати здатність мислити самостійно на основі вивченого.

Наприклад, обдаровані студенти монтують у програмі Adobe Flash Player навчальні мультфільми, моделюють буклети, листівки та банери в графічному редакторі Adobe Photoshop, конструюють сайти в програмі Front Page, програмують роботів, застосовуючи програму Lego Mindstorms home edition, створюють пізнавальні фільми в програмах Sony Vegas, Movie Maker. У програмі Macromedia Flash обдаровані студенти працюють як художники, аніматори, веб-майстри і програмісти одночасно.

Важливу роль в роботі з обдарованими студентами грають інтернет-технології, оскільки в мережі Інтернет є досить багато ресурсів для обдарованих дітей, батьків і педагогів, працюючих з ними. Це інтернет-олімпіади, вікторини, інтелектуальні і творчі конкурси, конференції, вебінари. Тематична складова подібних проектів різноманітна. Участь в мережевих телекомунікаційних проектах на сьогодні особливо актуальна як форма роботи з обдарованими студентами. Завдання викладача побачити, зацікавити того, хто навчається і допомогти розкрити його здібності. Беручи участь в таких дистанційних заходах, активний студент набуває додаткових можливостей, таких як:

- вчитися, виходити за рамки змісту і форм навчального матеріалу;
- отримувати професійну експертизу своїм творчим здібностям та вмінням;
- вчитися використовувати інформаційний простір мережі Інтернет для розширення сфери своєї творчої діяльності;
- мати можливість порівнювати свій творчий продукт з роботами інших віддалених студентів.

Організація роботи з обдарованими студентами із застосуванням ІКТ носить системний характер. Як підбиття підсумків проводяться коледжівські конференції, фестивалі із запрошенням студентів, яким належить вивчати курс інформатики. На цих заходах обдаровані студенти демонструють свій продукт, розповідають про його створення та знайомлять з відповідною комп'ютерною програмою.

Успішність роботи з обдарованими дітьми багато в чому залежить від того, як організована робота з цією категорією студентів. Важливо об'єднати урочну і позаурочну діяльність в єдиний процес, спрямований на розвиток їх творчих і пізнавальних здібностей, розвивати групову і індивідуальну форми позаурочної діяльності, створювати систему дослідницької роботи учнів. ІКТ в навчанні можна використати як ефективний засіб самореалізації студента. А комп'ютер дозволяє створити необхідні умови, при яких кожен може реалізувати себе в плануванні, регулюванні, цілеспрямованості своєї діяльності.

Необхідність застосування інформаційно-комп'ютерних технологій у роботі зі студентами тягне за собою зміни, що зачіпають організацію навчальної діяльності освітніх установ. Розширюється сфера позаурочної роботи, змінюється роль педагогів, пред'являються більш високі вимоги до їх професійних компетенцій. Усе це викликає необхідність осмислення і розробки механізмів використання різних ІКТ в навчальній практиці.

Серед найцікавіших і найзагадковіших явищ природи обдарованість молоді займає одне з провідних місць. Проблеми її діагностики і розвитку хвилюють педагогів упродовж багатьох десятиліть. Інтерес до неї сьогодні дуже високий, і це пояснюється громадськими потребами. І, передусім, потребою суспільства в неординарній, творчій особистості. Однак під час роботи з цими дітьми постійно виникають педагогічні та психологічні труднощі, зумовлені різноманітністю видів обдарованості, психологічними особливостями дітей. Разом з тим постійно виявляється, що навіть у відносно однакових умовах життя та створенні необхідних умов для розумового та соціального розвитку обдарованості психологічні властивості дітей

неоднакові та розвиваються різною мірою. Наприклад, є студенти, які виглядають цілком пересічними або тільки зі слабкими проблесками певних здібностей, але вони можуть приховувати ще нерозкриті риси обдарованості. Тому до будь-якого студента слід відноситися з надією та очікуванням. На сьогоднішній день батькам, вчителям, соціальному педагогові доводиться нести велику частку відповідальності за обдаровану дитину.

Проблема виявлення обдарованих дітей має чітко виражений етичний аспект. Ідентифікувати дитину як «обдаровану» або як «необдаровану» на даний момент часу значить штучно втрутитись у його долю, заздалегідь передбачаючи його суб'єктивні очікування. Багато життєвих конфліктів обдарованих і необдарованих ховаються в неадекватності результатного прогнозу їх майбутніх досягнень. Потрібно враховувати, що дитяча обдарованість не гарантує талантів у дорослої людини. Відповідно далеко не кожен талановитий дорослий проявляє себе в дитинстві як обдарована дитина.

З урахуванням вищесказаного можуть бути сформульовані наступні принципи виявлення обдарованих дітей:

- комплексний характер оцінювання різних сторін поведінки та діяльності дитини, що дозволить використовувати різні джерела інформації та охопити якомога ширший спектр його здібностей;
- тривалість ідентифікації – розгорнуте в часі спостереження за поведінкою даної дитини в різних ситуаціях;
- аналіз її поведінки в тих сферах діяльності, які максимально відповідають його здібностям і інтересам ;
- використання методів, в рамках яких можна організувати певні розвиваючі впливи, забирати типові для даної дитини психологічні «перешкоди» і т. п.;
- підключення до оцінки обдарованої дитини експертів, фахівців вищої кваліфікації.

При виявленні обдарованих дітей, як було сказано раніше, доцільно використовувати комплексний підхід. При цьому може бути задіяний широкий спектр різноманітних методів: різні варіанти спостереження за дітьми, спеціальні психодіагностичні тренінги; експертне оцінювання поведінки дітей викладачами, батьками; проведення «пробних» занять за спеціальними програмами, а також включення дітей у спеціальні предметно-орієнтовані заняття; організація різних інтелектуальних і предметних олімпіад, проведення психодіагностичного дослідження з використанням різних психометричних методик залежно від задачі аналізу конкретного випадку обдарованості.

Отже, проблема виявлення обдарованих студентів складна і вимагає залучення спеціалістів високої кваліфікації. Працюючи з цією групою студентів, ми застосовуємо інформаційні і комп'ютерні технології, які по-різному можуть використовуватися в різних видах навчальної діяльності.

Як розвивати здібності обдарованих студентів?

1. Підхоплювати думки студентів та оцінювати їх зразу, підкреслюючи їх оригінальність, важливість тощо.
2. Підкреслювати інтерес студентів до нового.
3. Заохочувати оперування предметами, матеріалами, ідеями. Студент практично вирішує дослідницькі завдання.
4. Вчити студентів систематичній самооцінці кожної думки. Ніколи не відкидати її.
5. Виробляти у студентів терпиме ставлення до нових понять, думок.
6. Не вимагати запам'ятовування схем, таблиць, формул, одностороннього рішення, де є багатоваріантні способи.
7. Культивувати творчу атмосферу – студенти повинні знати, що творчі пропозиції, думки колектив зустрічає з визнанням, приймає їх, використовує.
8. Вчити студентів цінувати власні та чужі думки.
9. Розвивати терпимість і впевненість.
10. Пропонувати цікаві факти, випадки, технічні та наукові ідеї.
11. Розсіювати страх у талановитих студентів.
12. Стимулювати і підтримувати ініціативу студентів, самостійність.
13. Створювати проблемні ситуації, що вимагають альтернативи, прогнозування, уяви.
14. Створювати в навчальному закладі періоди творчої активності, адже багато геніальних рішень з'являється в такий момент.
15. Допомогати оволодівати технічними засобами для записів.
16. Розвивати критичне сприйняття дійсності.
17. Вчити доводити починання до логічного завершення.
18. Впливати особистим прикладом.
19. Під час занять чітко контролювати досягнуті результати та давати завдання підвищеної складності, створювати ситуації самоаналізу, самооцінки, самопізнання.

20. Залучати до роботи з розробки та впровадження власних творчих задумів та ініціатив, створювати ситуації вільного вибору і відповідальності за обране рішення.

21. Використовувати творчу діяльність вихованців при проведенні різних видів масових заходів, відкритих та семінарських занять, свят.

Інтернет з усіма своїми можливостями і ресурсами – засіб реалізації цілей і завдань сучасної системи навчання. Більшість інформаційних ресурсів мережі Інтернет можна використовувати не тільки на заняттях з предметів, але й у позаурочній діяльності. Таким чином, викладач отримує можливість по-новому організувати навчальну діяльність своїх студентів, використовуючи нові технології. Самостійне набуття знань, уміння застосовувати отримані знання при вирішенні різноманітних пізнавальних, а також практичних завдань – суть процесу освіти і його результату. Необхідна різнобічна пізнавальна діяльність, заснована на використанні різноманітної інформації, що відображає різні точки зору та по-новому організовуючи процес навчання обдарованих дітей, спрямовуючи зусилля на формування в студентів високого рівня ІКТ-компетентності.

Інформаційно-комп'ютерні технології можна ефективно використовувати, залучаючи обдарованих студентів у віртуальні олімпіади та конкурси, дистанційні олімпіади, телеконференції, творчі проекти. Таким чином, викладач як професіонал і як особистість, є основним суб'єктом дидактичного процесу, він повинен мати відповідну теоретичну і практичну підготовку до роботи з обдарованими студентами; вміти розпізнати ознаки обдарованості; будувати навчання у відповідності з результатами діагностування.

В роботі з обдарованими студентами я використовую інформаційні технології в таких напрямках:

1. Проведення медіа-занять. Від того, наскільки грамотно, методично і технологічно підготовлене і проведене заняття залежить забезпечення розвитку академічних, інтелектуальних, творчих і особових здібностей студента. Сучасне заняття не може обійтися без використання інформаційних технологій, що в свою чергу приваблює увагу дітей, розвиває в них наглядно-образне мислення, формує стійкий інтерес до предмету.

2. Організація і проведення інтернет-олімпіад по предметах. Онлайн олімпіади по предметах – це олімпіади, які проходять в режимі реального часу. Брати участь в такій олімпіаді може будь-який студент, що має доступ до мережі Інтернет. Такого роду змагання має ряд переваг. По-перше, перевірка алгоритмів, складених студентами, покладена на комп'ютер. Людина до цього процесу відношення не має, тому суб'єктивізм оцінювання повністю виключений. По-друге, за ходом олімпіади можна спостерігати під час виконання

3. Проведення інтернет-тестування. Це дуже зручний метод оцінки знань, а також самооцінки своїх здібностей.

4. Проведення інтерактивних тижнів. З використанням цифрових освітніх ресурсів відбувається занурення в якусь одну тему або розділ курсу. Особливо актуальне проведення таких тижнів для студентів, що дозволяє проводити тренінги по підготовці до ЗНО.

При використанні інформаційних технологій з обдарованими студентами слід орієнтуватися на наступні пріоритетні напрями, які легко можна побачити при аналізі існуючих на даний момент в мережі Інтернет ресурсів для обдарованих дітей, батьків і педагогів, працюючих з ними :

– використання мережі Інтернет для поширення інформації про специфіку навчання обдарованих дітей, методика, психологію і так далі; вихід на різні цільові групи зацікавлених читачів; створення мережевих співтовариств користувачів Інтернету, що займаються обдарованістю;

– пошук і виявлення обдарованих студентів, онлайнове тестування;

– психологічна та методична консультаційна допомога сім'ям, у яких обдаровані діти отримують домашнє виховання;

– дистанційне навчання обдарованих дітей, проведення різних курсів, окремого зайняття, факультативів, дослідницьких проектів і програм; дистанційна індивідуальна підтримка обдарованих студентів і так далі.

Важливим напрямом роботи з обдарованими студентами з використанням ІКТ є створення мережі спеціалізованих сайтів і порталів, що розповідають про наукові дослідження, методологію організації і проведення самостійного і групового наукового дослідження. Таким чином, використання інформаційно-комп'ютерних технологій з обдарованими студентами дозволяє не лише здійснювати ефективно їх навчання, але і підтримувати діяльність викладачів освітніх установ у рамках навчального процесу. Це має досить велике значення, оскільки дозволяє підвищити комфортність і ефективність навчання з одного боку, а також природним способом ввести інноваційні компоненти в культуру викладання предметів, мотивувавши викладача на нові форми і технології.

ЛІТЕРАТУРА

1. Абрамова О.В. Застосування мультимедіа-технологій у реалізації індивідуального підходу до навчання студентів [Електронний ресурс]/ О.В.Абрамова, Н.В.Мироненко // Наукові записки [Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка]. Сер.:

Педагогічні науки. – 2018. – Вип. 168. – С. 12-15. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nz_p_2018_168_3

2. Дубасенюк О.А., Антонова О.Є. Технологічний підхід до організації роботи з педагогічно обдарованою молоддю (на прикладі Всеукраїнської студентської олімпіади з педагогіки) // Вісн. Житомир. держ. ун-ту ім. І. Франка. – 2017. – N 14. – С. 3-6

3. Зазимко О.В. Основні теоретичні підходи до визначення обдарованості. – Обдарована дитина. – 2016. – № 8. – С.5-12.

4. Краліна Г.С. Технології мультимедіа в освітньому процесі: переваги, недоліки, перспективи використання [Електронний ресурс] / Г.С. Краліна // Молодий вчений. – 2019. – No 9(1). – С. 1-5. – Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2019_9\(1\)_3](http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2019_9(1)_3)

5. Переверзев А.М. Особливості застосування хмарних технологій в навчальному процесі [Електронний ресурс] / А.М. Переверзев, О. В.Скляренко // Вісник Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут». Серія : Нові рішення в сучасних технологіях. – 2018.- No 9. – С. 128-133. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vcpinrct_2018_9_20

6. Пушкар О.І. Вплив сучасних тенденцій розвитку Інтернет-технологій на системи підтримки розробки засобів електронного навчання [Електронний ресурс] / О.І. Пушкар, О.К. Пандорін // Бізнес Інформ. – 2018. – No 6. – С. 339-343. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/binf_2018_6_48.

Кліменко Ж. О.,

Вихователь

Дунаєвецький ЗДО №4 «Теремок»

dnzteremok4@ukr.net

ФОРМУВАННЯ ЛОГІКО-МАТЕМАТИЧНИХ КОМПЕТЕНЦІЙ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ШЛЯХОМ УПРОВАДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ТЕХНОЛОГІЇ «КОЛЬОРОВІ ПАЛИЧКИ Д. КЮІЗЕНЕРА»

Анотація. У статті висвітлюється теоретичні аспекти використання дидактичного матеріалу «палички Кюїзенера» як розвивального елемента у дітей дошкільного віку. Розкрито значення і роль інноваційної методики у навчанні дошкільників. Розглядаються приклади різних форм і методів роботи з дітьми, урахувуючи їхні вікові особливості.

Ключові слова: палички Кюїзенера; сучасна освіта; ігрові методи навчання, серіація, інновація.

Abstract. The article highlights the theoretical aspects of the use of didactic material «Kuizener's wand» as a developmental element in preschool children. The significance and role of innovative methods in teaching preschoolers are revealed. Examples of different forms and methods of working with children are considered, taking into account their age peculiarities.

Key words: Kuizener sticks; modern education; game teaching methods, serialization, innovation.

Дитина за своєю природою – дослідник, експериментатор. Вона намагається пізнати цей світ у всьому його розмаїтті. Щоб задовольнити природну потребу малюка в пізнанні сучасного світу, педагоги використовують у своїй роботі інноваційні та розвивальні технології. Для розвитку у дітей математичних знань та умінь найчастіше використовують технологію «Кольорові палички Кюїзенера», яку розробив бельгійський вчитель початкової школи Д.Кюїзенер.

Методика Кюїзенера – універсальна, вона не суперечить жодній існуючій методиці, а навпаки, вдало їх доповнює. Палички Кюїзенера прості та зрозумілі дітям: вони легко звикають до них ще в зовсім ранньому віці і вже сприймають у якості ігрового матеріалу, а не бачать у них нудне заучування чисел та математичних понять. Цей матеріал широко використовується в дитячих садках Угорщини, Польщі, Бельгії, США, Франції та інших країн. Палички Кюїзенера, як дидактичний засіб, в повній мірі відповідає специфіці й особливостям елементарних математичних уявлень, що формуються у дітей дошкільного віку, а також їх віковим можливостям, рівню розвитку дитячого мислення (в основному наочно-дійового і наочно-образного). [3, с.12]. Робота з паличками дозволяє перевести практичні, зовнішні дії у внутрішній план, створити повне, чітке і узагальнене уявлення про математичне поняття – кількості, величини [4, с. 66]. Палички Кюїзенера можна пропонувати дітям з двох років для виконання найбільш простих вправ. Вони можуть використовуватися у другій молодшій, середній, старшій групах ЗДО. Вправлятися з

паличками діти можуть індивідуально або по кілька осіб, невеликими підгрупами. Можлива і фронтальна робота з усіма дітьми. Роботу з паличками можна розпочинати в будь-якій віковій групі

У дітей розвиваються математичні знання та вміння (вчать класифікувати, узагальнювати, здійснювати серіацію):

а) діти усвідомлюють поняття «більше – менше», вчать визначати розташування предметів «праворуч – ліворуч», «між», «попереду», «позаду», «довше», «коротше», «вище», «нижче»;

б) у дітей формуються уявлення про послідовність чисел першого десятка, знання про склад числа (у межах 10);

в) діти вчать ділити ціле на частини й вимірювати об'єкти умовними мірками, вони можуть у процесі цієї практичної діяльності засвоїти деякі найпростіші види функціональної залежності;

г) діти усвідомлюють прийоми додавання, віднімання чисел першого десятка.

У дітей розвиваються психічні процеси: сприймання, мислення, зорова і слухова пам'ять, увага, уява.

Методика сприяє розвитку дитячої творчості, розвитку фантазії та уяви, а також пізнавальної активності. У дітей розвиваються соціальні навички та вміння: вони вчать працювати в колективі, навчаються бути соціально активними.

Палички Кюїзенера, або як їх ще називають «числа в кольорі», кольорові палички, кольорові числа, – це дерев'яні або пластмасові палички, різні за кольором і довжиною. Довжина паличок коливається від 1 до 10 см. При цьому кожна паличка має свій колір і позначає певне число. Найменша – біла, вона позначає число 1, далі рожева – позначає число 2, далі блакитна, червона, жовта тощо.

Існує два варіанти паличок. Перший – це об'ємні брусочки різної довжини та кольору. Другий варіант складається з плоских смужок 2х2 см, 2х4 см, 2х6 см, 2х8 см, 2х10 см, 2х12 см, 2х14 см, 2х16 см, 2х18 см, 2х20 см. Кольорові набори структуровані наступним чином: біла – позначає число 1 (25 шт.); рожева – позначає число 2 (20 шт.); блакитна – позначає число 3 (16 шт.); червона – позначає число 4 (12 шт.); жовта – позначає число 5 (10 шт.); фіолетова – позначає число 6 (9 шт.); чорна – позначає число 7 (8 шт.); бордова – позначає число 8 (7 шт.); синя – позначає число 9 (5 шт.); помаранчева – позначає число 10 (4шт.).

ЩО РОБИТИ З ПАЛИЧКАМИ КЮІЗЕНЕРА?

° Викладати їх, чергуючи за кольором: наприклад, спочатку знаходимо світлі палички, потім більш яскраві, а в кінці – темні.

° Розкладати за довжиною: попросить дитину побудувати драбинку, починаючи з найменшого брусочка, і закінчуючи – найбільшим.

° Конструювати об'єкти за схемою або в довільній формі: наприклад, створювати казкових героїв, споруди, збирати геометричні фігури.

° Проводити прості вимірювання: наприклад, запитати в дитини, скільки у великій паличці поміститься маленьких.

° Вирішувати логічні задачки: наприклад, попросити малюка знайти і показати всі брусочки, що довші за білі, але коротші за помаранчеві.

В іграх з паличками, які можуть носити характер змагання, дитині слід надавати можливість прояву самостійності у пошуку рішення або відповіді на поставлене питання, вчити висувати припущення та їх перевіряти, здійснювати практичні та уявні проби. Допомогу дитині краще надавати в непрямій формі, пропонуючи подумати ще раз, але по-іншому, спробувати виконати завдання, схвалюючи правильні дії і судження дітей.

Вправи можуть носити комплексний характер, дозволяючи вирішувати одночасно кілька завдань. Бажано у вправі передбачати перегляд всіх можливих варіантів вирішення задачі: складання «потягів» однакової довжини з двох, трьох, чотирьох і т.д. «вагонів», вимірювання однією і тією ж паличкою-міркою різних паличок, однакових паличок різними мірками-паличками. Ігрові елементи у вправах вводяться в формі ігрової мотивації (побудувати драбинку для півника, полагодити паркан і так далі) і у вигляді змагання (хто швидше складе, зробить, покладе, скаже) [3].

ЛІТЕРАТУРА

1. Базовий компонент дошкільної освіти в Україні // Дошкільне виховання. – 1999. – №1.- с. 7
2. Білан О. І., Возна Л. М., Максименко О. Л., Овчаренко Л. Р., Руханська Л.С., Самін В.Р. Програма розвитку дитини дошкільного віку «Українське дошкілля» – Т. «Мандрівець», 2013.- 264с.
3. Вивчаємо математику з паличками Кюїзенера / Світлана Нікітченко // Дошкільне виховання: науково-метод. журн. – 2012. – № 3. – С. 16-19.
4. Програма розвитку дитини дошкільного віку «Українське дошкілля». – Тернопіль, вид – во «Мандрівець», 2017 – 92с., 151с.

Коваленко Ганна Михайлівна,

Вчитель початкових класів

Старший вчитель

ХЗОШ № 128

gannakovalenko1960@gmail.com

РОЗВИТОК ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ В ОБДАРОВАНИХ ДІТЕЙ НУШ

У статті розглядається концепція «обдарованості», психологічні особливості обдарованих дітей, особливості роботи з обдарованими учнями, розвиток творчого потенціалу у обдарованих дітей.

Ключові слова: обдарованість, обдаровані діти, талант, визначення обдарованих дітей, творчий потенціал, досягнення.

Key words: giftedness, gifted children, talent, detection of gifted children, creative potential, achievements.

*Відкрити в кожній людині творця,
поставити її на шлях самобутньої
творчості, інтелектуально повнокровної
праці – це завдання стає нині
першочерговим у практичній роботі.
В. Сухомлинський*

Життя – це постійний екзамен. Кожна життєва ситуація – це тестування розуму, швидкості реакції, духовних сил, якостей характеру тощо. Як же підготувати дитину до таких випробувань? Чи вміють наші діти спілкуватись, відстоювати власне «я», гідно перемагати та програвати?

Здатність дитини до саморозвитку, її творча активність – головні умови успішності у подальшому житті. Якщо дитина в школі не навчиться щось самостійно творити, то у майбутньому вона буде так само безініціативною, пасивною. Маленький учень, добре навчається лише тоді, коли переживає успіх, хоча б невеликий. Тому слід із перших днів зустрічей із дітьми виявити їхні можливості, розвивати творчі здібності, нахили, інтереси.

Сьогодні школа повинна забезпечити формування і розвиток інтелектуальної, творчої і ініціативної особистості, здатної жити в принципово нових умовах, реалізувати себе у житті, бути успішною і сприяти розвитку суспільства.

Початкова ланка – фундамент шкільного навчання, адже саме тут закладається основа для формування особистості майбутнього громадянина.

Обдаровані діти – майбутнє України, інтелектуальна еліта, гордість і честь України, її світовий авторитет, а тому перед кожним педагогічним колективом стоїть завдання дбайливо плекати таланти, починаючи з найменших літ.

Освіта України стоїть на порозі великих змін. Запущена в роботу Нова українська школи (НУШ). Першим з її пріоритетів є спілкування рідною, державною мовою. НУШ поставила перед собою багато цілей та завдань. Однією із них є розвиток творчої особистості.

За умов реформування системи національної освіти, піднесення ролі творчої особистості в суспільстві значної актуальності набула система роботи з обдарованими дітьми. Перспективним шляхом її розв'язання стала організація такого педагогічного процесу, який започаткував методіку пошуку та відбору обдарованих учнів і створив умови для розвитку їх природнього творчого потенціалу.

Творчість і обдарованість є невід'ємною частиною людської духовності.

В. Сухомлинський писав: «Творчість є шаблінкою самостійного мислення, на якій дитина пізнає радість власної думки, переживає моральну гідність творця» [4, с. 434]. «Творчість починається там, де інтелектуальні й естетичні багатства, засвоєні, здобуті раніше, стають засобами пізнання, освоєння, перетворення світу, при цьому людська особистість немовби зливається із своїм духовним надбанням».

Обдарованість – явище складне, багатогранне, це диво, яке природа дарує людям. І водночас воно настільки рідкісне, настільки дивовижне, що важко зрозуміти, чому саме ця людина вражає своїми неперевершеними успіхами в тій чи іншій галузі науки, мистецтва, літератури.

Проблема обдарованості в наш час стає все більш актуальною. Це насамперед пов'язано з потребою суспільства в неординарних творчих особистостях. Раннє виявлення, навчання і виховання обдарованих і талановитих дітей є одним із головних завдань удосконалення системи освіти.

Нерідко творче мислення обдарованої дитини розглядається як відхилення від норми або негативізм. Експерименти, проведені в багатьох країнах світу, переконливо показали, наскільки складно перебудувати систему освіти, змінити ставлення педагога до обдарованої дитини, зняти бар'єри, що блокують її таланти.

Існує думка, що обдаровані діти не потребують допомоги дорослих, не відчувають потреби в особливій увазі і керівництві. Але насправді такі діти найбільш чутливі до оцінки їхньої діяльності, поведінки і мислення, вони більш сприйнятливі до сенсорних стимулів і краще розуміють відносини і зв'язки. Обдарована дитина схильна до критичного ставлення не тільки до себе, але і до оточуючого. Тому педагоги, які працюють з обдарованими дітьми, мають бути досить терпимі до критики взагалі і себе зокрема.

У сучасне розуміння обдарованості, як правило, включають більше, ніж особливі розумові здібності. Це підкреслюють В.Е. Чудновський і В.С. Юркевич: «Обдарований не сам по собі розум людини, обдарована його особа» [6].

Однією з найпопулярніших сьогодні є концепція обдарованості Дж. Рензуллі, згідно з якою обдарованість є поєднанням трьох характеристик: інтелектуальних здібностей, креативності та наполегливості з урахуванням ерудиції і сприятливого навколишнього середовища. Таким чином, до категорії обдарованих осіб, успішних хоча б за одним з параметрів, можна віднести кожен дитину. Цю ідею підхопило багато зарубіжних вчених, зокрема, й Г. Гарднер, К. Хеллер.

У обдарованих учнів виявляються особливі здібності – творчі, які тісно пов'язані з природно забезпеченими особливостями мислення. Для таких дітей характерне дивергентне (нелінійне), на відміну від конвергентного (логічного) мислення, на яке значною мірою впливають їхня уява, інтуїція, здогадка, передбачення.

Дитина з таким мисленням має свої особливості:

- вона здатна вийти за межі стандарту;
- спрямована на пошук невідомого, нез'ясованого;
- намагається розглянути відоме з нових позицій.
- шукає власні шляхи вирішення проблеми;
- чутлива до схожості та різниці між об'єктами;
- знаходить декілька варіантів вирішення проблеми;
- має високу активність пізнавальних процесів

Обдарованих учнів пригнічує одноманітна нетворча робота, багаторазове повторення вже засвоєних правил та законів, виконання завдань переважно репродуктивного змісту. Чинниками високої працездатності обдарованої дитини є інтерес та захопленість. Це вимагає від вчителя урізноманітнення діяльності школяра, постійного пошуку нового в навчальному процесі, відхід від шаблонів та стереотипів, погляд по-новому на старе, оригінальності і неординарності мислення.

Розвиток творчих здібностей особистості – це одвічний гуманістичний принцип. Ще стародавні греки вважали, що самостійна, а отже, і творча особистість здатна самовіддано служити своєму народу і державі. Кожна держава зацікавлена у вихованні такого могутнього інтелектуального потенціалу, як обдаровані, талановиті діти.

Обдарованість – це високий рівень здібностей людини, що дозволяє їй досягти особливих успіхів у певній галузі діяльності. Розрізняють загальну і спеціальну обдарованість. Загальна розумова обдарованість виявляється в оволодінні всіма видами діяльності, для успішного здійснення яких необхідні певні розумові якості. Спеціальна обдарованість пов'язана з певними видами діяльності, в яких вона найбільше розвивається.

Розрізняють обдарованість:

- соціальну – лідерську;
- художню – музичну, образотворчу, сценічну;
- психомоторну – спортивні здібності;
- інтелектуальну – здатність аналізувати, мислити, зіставляти факти (серед інтелектуальних дітей є такі, які навчаються відмінно з 1-2 предметів і не встигають з інших);
- академічну – надзвичайна здатність до навчання взагалі, стають відмінними спеціалістами;
- творче – нестандартне бачення світу й нешаблонне мислення (але такі діти часто не досягають поставленої мети і є невдахами. З дитинства вони всіх дратують. Важливо таку дитину упобачити і допомогти їй).

Усі обдаровані діти мають потребу в знаннях, яскраво виражений інтерес до певної галузі нань. Немає потреби примушувати їх вчитися, вони самі шукають собі роботу, частіше складну інтелектуальну, із задоволенням нею займаються, присвячуючи їй увесь свій вільний час. Обдаровані діти вільно і швидко оволодівають відповідними вміннями і навичками. Вони показують високий рівень досягнень.

Обдарована дитина шукає спілкування з дорослими, бо ті розуміють її краще, ніж однолітки, які часто насміхаються, дають прізвиська. Обдаровані діти часто перебільшено емоційні, вони запальні, легко збуджуються через дрібниці, але це не вередування, а виявлення багатства їх натури.

Творчі діти рідко бувають спокійними, вони страждають від своєї винятковості, але багатьох рятує тонке відчуття гумору, вони цінують його. У них особлива мова, особливе сприйняття. Тому такі якості обдарованих дітей вимагають особливого підходу до них.

Фахівці давно відмітили, що обдаровані діти часто виростають в інтелігентних сім'ях, і справа тут зовсім не в особливих генах геніальності, а справа в сімейній атмосфері, в системі сімейних цінностей.

Властивістю таланту є свідомий, поглиблений, всебічний розвиток обдарованості. У кожній дитині закладені певні здібності, тільки в одних вони виявляються дуже яскраво й виразно, а інших залишаються дрімати в середині. Здібності можуть виявлятися і в ранньому дитинстві, і в зрілому віці. Від народження всі діти здібні, однак такі рівні здібностей, як обдарування, талант і геніальність притаманні далеко не кожному.

Як розвивати творчі здібності обдарованих дітей:

1. Підхоплюйте думки учнів й оцінюйте їх одразу, наголошуючи на їх оригінальності, важливості тощо.

2. Підкреслюйте інтерес до нового.

3. Навчайте дітей систематичної самооцінки думки. Ніколи не відкидайте її.

4. Виробляйте у дітей терпиме ставлення до нових понять, думок;

5. Учть дітей цінувати власні та чужі думки.

6. Пропонуйте цікаві факти, випадки та наукові ідеї.

7. Розсіюйте страх у талановитих дітей.

8. Стимулюйте та підтримуйте ініціативу учнів, самостійність. Пропонуйте проекти, що можуть захоплювати.

9. Створюйте проблемні ситуації, що вимагають альтернативи, прогнозування, уяви.

10. Під час занять чітко контролюйте досягнуті результати та дайте завдання підвищеної складності, створюйте ситуації самоаналізу, самооцінки, самопізнання.

11. Залучайте до роботи з розроблення та впровадження власних творчих задумів й ініціатив, створюйте ситуації вільного вибору і відповідальності за обране рішення.

12. Залучайте учнів до творчої пошукової роботи, створюйте розвивальні ситуації.

Шлях до творчості учня пролягає через творчість учителя. Обдарована дитина має право розраховувати, що її здібності будуть виявлені, а далі – знайдуть підтримку дорослих у пошуку найкращого їх використання винятково для блага. Отже, завдання вчителя – виявити здібності дитини, розвинути їх якомога повніше, бо в кожній людині природою закладений певний творчий потенціал. І завдання вчителів, полягає в тому, щоб дбайливо рости нові таланти.

Якості, якими має володіти вчитель для роботи з обдарованими дітьми.

Учитель повинен:

1. Бути доброзичливим і чуйним.

2. Розбиратися в особливостях психології обдарованих дітей, відчувати їхні потреби та інтереси.

3. Мати високий рівень інтелектуального розвитку.

4. Володіти почуттям гумору.

5. Мати живий та активний характер.

6. Виявляти гнучкість, бути готовим до перегляду своїх поглядів і до постійного самовдосконалення.

7. Мати творчий особистий світогляд.

8. Бути цілеспрямованим і наполегливим.

9. Володіти емоційною стабільністю.

10. Уміти переконувати.

11. Мати схильність до самоаналізу.

Дуже важливо, щоб учитель у своїй роботі виходив із розуміння того, що успішно навчати, виховувати, розвивати дітей можна лише за такої умови: навчально-виховний процес повинен бути розрахований на всіх і, одночасно, на кожную дитину індивідуально.

Поради педагогам щодо розвитку творчих здібностей обдарованих учнів:

– Цікаві думки учнів коментуйте, оцінюйте, підкреслюйте їхні оригінальність, важливість.

– Підтримуйте інтерес учнів до нового.

– Ніколи не відкидайте учнівської точки зору. Навчайте дітей коментувати свої думки.

– Не вимагайте запам'ятовувати схеми, таблиці, формули однобічне рішення, якщо є багатоваріантні способи. Навчайте дітей проводити логічні та зорові паралелі між уже знаним і новим.

- Намагайтеся постійно створювати в дитячому колективі творчу атмосферу. Учні мають знати, що їхні творчі пропозиції та думки викликають захоплення та визнані іншими.
- Навчайте учнів цінувати свої думки та фіксувати їхні на папері.
- Розвивайте в обдарованому учневі терпимість та впевненість. Запобігайте проблемі часом агресивного ставлення до здібних дітей з боку однолітків.
- Постійно виголошуйте цікаві факти, ідеї, думки.
- Запобігайте почуттю страху.
- Підтримуйте та стимулюйте ініціативу, самостійність дітей. Постійно пропонуйте проекти, які можуть їх захопити.
- Створюйте проблемні ситуації, які потребують альтернативного розв'язання.
- У навчальному закладі запроваджуйте періоди творчої активності, адже саме в цей час виникає багато творчих ідей.

- Розвивайте критичне мислення школярів.
- Навчайте дітей завершувати почате.
- Будьте для дітей прикладом у творчості.

У роботі з обдарованими учнями початкових класів рекомендовано:

- застосовувати проблемні методи у навчанні;
- проводити роботи творчого характеру;
- застосовувати індивідуальний підхід у навчанні;
- впроваджувати розвивальні творчі ігри.

Обдаровані учні молодшого шкільного віку характеризуються порівняно високим розвитком мислення, тривким запам'ятовуванням навчального матеріалу, розвинутими навичками самоконтролю в навчальній діяльності, високою працездатністю тощо. Їм властива висока розумова активність, підвищена схильність до розумової діяльності, неординарність, свобода самовияву, багатство уяви, сформованість різних видів пам'яті, швидкість реакції, вміння піддавати сумніву у науковому осмисленні певні явища, стереотипи, догми. Вони завжди виявляють уважність, зібраність, готовність до напруженої праці, що переростає в працелюбність, у потребі працювати без відпочинку.

В умовах освітньої системи нової української школи важливо правильно організувати роботу учителя з обдарованими дітьми, не тільки створюючи необхідні умови для їх розвитку, а й психологічно готуючи їх до наполегливої праці, самовиховання.

Чи можна зробити уроки радісними і цікавими для учнів? Чи здатні вони розкрити творчий потенціал особистості учня і навчити вчитися на уроці?

Рідна мова є, без перебільшення, основним предметом в системі навчально-виховної роботи в початкових класах. Кожен урок – це складна, цілісна, динамічна система змісту навчального матеріалу. Якщо він інноваційний, неординарний, має ігрові ситуації, то в учнів формується стійкий інтерес до вивчення рідної мови, розвивається творча особистість.

Робота з обдарованими дітьми вимагає належної змістової наповненості занять, орієнтованості на новизну інформації та різноманітні види пошукової, розвиваючої та творчої діяльності. Підтримати інтерес дитини до навчання допомагає яскрава наочність.

На уроках математики учні знаходять виходи з числових лабіринтів, розв'язують ребуси, складають загадки. Вони використовують різні способи виконання завдань без страху припуститися помилок. Знаходять власний спосіб роботи, аналізують способи роботи інших учнів, обирають і засвоюють найбільш раціональні із них. Поступово йдучи від простих завдань до складних, відкриваючи зв'язки між числами, фігурами, учні стають уважнішими, легше долають перешкоди.

Образотворча діяльність – одна з найдоступніших і емоційно захопливих форм творчості. Саме завдяки малюнку ми отримуємо можливість зазирнути у внутрішній світ маленької людини, досягнути логіку дитячої творчості, бо малювати й думати для неї – одне і те саме. Образотворчі засоби спроможні передати думки і почуття безпосередніше, вони більш особистісні та інтимні. Вони також мають невичерпний потенціал розвитку емоційної сфери дитини. Без розвитку почуттів, без розвитку уяви, без пристрасті до творчості людина не зможе сьогодні просунути вперед в галузі найвужчих і суто технічних знань.

Розвиток творчих здібностей учнів – це справа не одного дня, тижня чи місяця, а результат наполегливої і систематичної праці протягом року, терміну навчання в школі, всього життя.

Єдиних рекомендацій щодо навчання обдарованих дітей не існує й не може існувати, адже кожна дитина – унікальна особистість зі своїми перевагами і недоліками. Тому головним є пошук ключа – індивідуального підходу до кожного учня, зокрема учня обдарованого, з вираженою індивідуальністю, незалежністю. Незалежність – риса творчо обдарованої дитини. [17; 28] З обдарованими дітьми з одного

боку, працювати легше, бо вони мають високі розумові здібності, а з іншого, – важке, оскільки ці діти «знають собі ціну», потребують багато уваги, особливо ставлення.

Сьогодні головною метою НУШ є виховання унікальної цілісності творчої особистості, здатної на свідомий та відповідальний вибір за різних життєвих обставин. Тому вчителю для навчання обдарованих дітей необхідно знати їхні психологічні особливості, перейматися проблемами і інтересами; володіти здатністю їх розпізнавати, активізувати і розвивати. Як відомо, лише особистість може виховати особистість і тільки талант може виростити новий талант.

Усі думають, що обдаровані діти не потребують допомоги від дорослих, але насправді такі діти є найбільш чутливі до оцінки їхньої діяльності.

Батьки, здійснюючи контроль над дитячими захопленнями, мають спрямувати свою діяльність на організацію допомоги, збільшення ступеня самостійності, розвитку здатності до ефективного вирішення різного роду проблем, створення умов для утримання позитивного емоційного стану обдарованої дитини, відповідального відношення до власного життя, прагнення до творчої діяльності. Стосунки повинні будуватися на довірі. Допомога не може мати форми наказу, батькам краще не повчати, а формувати стійкість до стресових ситуацій, невизнання, знайомити з навичками саморегуляції.

Усі талановиті діти мають потребу в знаннях, яскраво виражений інтерес до певної галузі знань. Обдаровані діти вільно і швидко оволодівають відповідними вміннями і навиками. Вони показують високий рівень досягнень.

Батьки мають особливу увагу приділяти розвиткові пізнавальних інтересів дитини, адже завдяки їм формуються основні інтелектуальні вміння, необхідні для засвоєння знань, закладається основа для дальшого успішного оволодіння знаннями.

Дітям хочеться, щоб батьки сприймали їх як рівноправних партнерів в спілкуванні і організації життя. Вони протестують проти повчань.

Донесення до батьків основних прийомів і способів розвитку творчих здібностей – головне завдання фахівців. Педагоги, пояснюючи необхідність використання відкритих запитань, творчих дискусій, розкривають перед батьками психологічну сутність творчого процесу, показують важливість віри в інтелектуальні сили дитини. Для маленького генія мають бути створені такі умови, щоб він мав змогу самостійно здійснювати свою неповторну індивідуальну діяльність.

Місія батьків полягає в максимальному сприянні, стимулюванні активності та розвитку винахідливості, ініціативи, нестандартному підході до навчання. Бажано, щоб у дитини був улюблений затишний куточок, де вона може повністю усамітнитися і спокійно подумати. Тут має панувати атмосфера творчості, розкутості, націленості на відкриття нового.

Пам'ятка батькам, які бажають розвивати здібності своїх дітей:

– Нехай дитина повірить, що обмеження в пізнанні відсутні! Підтримуйте бажання розкрити суть явищ навколишнього світу.

– Уникайте однобокості в навчанні та вихованні.

– Дозвольте дитині гратись, створювати забави, казки. Це буде поштовхом до реалізації дитячої енергії, рухливості, емоційності.

– Допомагайте дитині в задоволенні основних духовних людських потреб (почуття безпеки, кохання, повага до себе і до оточуючих). Дитина, закована ланцюгами проблем, неспроможна думати ні про, що крім образ і відчуття страху.

– Залишайте дитину на самоті, дозволяйте їй займатися своїми справами. Пам'ятайте, якщо ви хочете своїй дитині добра, навчіть її обходитися без вас.

– Підтримуйте здібності дитини до творчості і співчуйте у випадку невдачі, уникайте незадовільної оцінки творчих спроб дитини.

– Будьте терпимими до ідей, поважайте допитливість, реагуйте на запитання дитини. Навчати потрібно не тому, що може сама дитина, а тому, що вона опанує за допомоги дорослого, життєвого прикладу, сторонньої підказки.

Отже, педагоги та батьки покликані допомогти дитині відкрити її життєве покликання, реалізувати себе як особистість. Вони не мають права втратити обдаровану дитину, бо, втрачаючи талант, обдарування, здібність, вони втрачають майбутнє. Тому і педагоги, і батьки повинні бути терплячими, безмежно вірити в дитину, тоді ця дитина виросте хорошою творчою людиною.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бібік Н. Переваги і ризики запровадження компетентнісного підходу в шкільній освіті / Н.Бібік // Біологія і хімія в рідній школі. -2016. -№2.-с.6-11.

2. Про компетентнісний підхід в освіті // Педагогічна майстерня . – 2016.-№9.- с. 8-11.

3. Коваль І. І. Психолого-педагогічні умови розвитку творчих здібностей школярів. Програма «Обдаровані діти» – Обдарована дитина. – 2009. – N8. – С. 20-29.

4. Сухомлинський В.О. Вчити вчитися / В.О. Сухомлинський // Вибр. тв.: у 5 т. – К.: Рад.школа, 1976. – Т. 5. – С. 426–436.
5. Доротюк В.І. Індивідуальна своєрідність творчо обдарованої дитини – Обдарована дитина.- 2014 -№1.-с.15-17
5. Анджейчак А. Психолого-педагогічні умови формування творчої особистості дитини в освітньо-виховних закладах // Обдарована дитина. – 2000. – №5. – С.8-13.
6. Барко В., Панок В., Лазаревський С. Психолого-педагогічна діагностика творчого потенціалу особистості учня в навально-виховному процесі: Методичні рекомендації. – Тернопіль, 2000. – 85 с.
7. Волобуєва Т.Б. Розвиток творчої компетентності школярів // Управління школою. – Харків, 2005. – 110 с.
8. Моляко В. О. Психологічна проблема творчого потенціалу // Актуальні проблеми психології: Проблеми психології творчості та обдарованості: Збірник наукових праць / За ред. В. О. Моляко. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2007. – С. 6–13.
9. Голуб Т. Виховуємо обдарованих дітей (Батьківський катехізис, або Закони розумно організованого сімейного виховання школярів) // Завуч. – 2004. – №22. – С.47-53.
10. Чернишова Д. Організація роботи з обдарованими учнями // Обдарована дитина. – 2001. – №7. – С.4-7.

Ковальчук Ю. М.,

кандидат психологічних наук, доцент,
старший науковий співробітник
відділу діагностики обдарованості
ІОД НАПН України, Київ,
kvi_59_um@ukr.net,

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6686-3579>

САМОІДЕНТИЧНІСТЬ І СТАДІЇ ПРОФЕСІЙНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ ОБДАРОВАНИХ ІНДИВІДІВ

Анотація: У статті аналізується взаємодія феноменів самоідентичності і професійного самовизначення. Представлено опис стадій розвитку професійного самовизначення.

Ключові слова: самоідентичність, професійне самовизначення, здібності, обдарованість, стадії професійного самовизначення, особистісні здібності.

Abstract: The article analyzes the interaction of the phenomena of self-identity and professional self-determination. A description of the stages of development of professional self-determination is also presented.

Key words: self-identity, professional self-determination, abilities, giftedness, stages of professional self-determination, personality abilities.

Обдарована людина – людина обдарована предметно. Предметно обдарована людина – людина, обдарованість якої має проєкцію на якусь професію або групу професій. Таке узагальнення впливає з аналізу того, з чим асоціюється зазвичай поняття обдарованості. У переважній більшості випадків обдарованість викликає асоціації з професійною діяльністю, оскільки саме у професійній діяльності виявляються здібності і якості обдарованості людини і в її результатах експертне середовище, тобто оточення, яке виносить вердикт щодо професійної придатності виконавця професійної роботи, знаходить або не знаходить докази його обдарованості. Не буде перебільшенням відзначити, що практика оцінки якостей працівника здійснюється з позицій імпліцитного, але одного з визначальних критеріїв – критерію ступеня обдарованості. Як і не буде перебільшенням констатувати, що така практика загально поширена. Її відображенням є ті типові оцінні судження, що використовуються у таких ситуаціях: « бездарний», « талант», « геній» тощо.

Проте і ті якості й здібності обдарованого індивіда, які виявляються ще до того, як він розпочинає професійну діяльність прямо чи опосередковано пов'язані з якимось видом професійної роботи, імпліцитно містять у своїй будові, змісті і експресивних характеристиках спрямованість на відповідну професійну сферу. З цього впливає важливе завдання: розроблення теоретичних і методичних інструментів виявлення ознак обдарованості на всіх стадіях професійного самовизначення індивіда.

Суттєву частину самоідентичності індивіда складає ідентичність зі своїми здібностями, що водночас є тією частиною його властивостей, яку традиційно називають потенціалом людини. Суб'єктивно потенціал – це позитивна частина системи властивостей індивіда, його сила. Він ідентифікує себе із своєю силою, що цілком природно, бо сила – це те, що дарує можливість виконання і вирішення основоположних видів життєвої роботи: орієнтації, адаптації, розвитку та продукування.

Виокремлені категорії цілком придатні для опису стадій розвитку здібностей у контексті ситуації становлення в індивіда ідентифікації зі своїми здібностями. Ідентифікації послідовно передують такі стадії: орієнтації, зміст якої складають процеси відкриття і пізнання здібностей; адаптації, що полягає у тестуванні виявлених у себе здібностей на предмет їх відповідності реальності і звиканні до них як власних сутностей; розвитку, яка постає у єдності процесів досягнення більшої досконалості провідних здібностей і розбудови та збагачення структури їх систем за рахунок породження здібностей – «спойлерів»; продукування, психологічна сутність якого полягає у самоствердженні індивіда щодо ефективності та сили своїх здібностей і впевненості у їх цінності як екзистенційній, так і суспільній. Стадія продукування завершується «здібнісим самовизначенням», яке є ключем до останнього замка до ідентичності зі своїми здібностями і певною мірою самоідентичності індивіда в цілому.

Здібності – той компонент загального процесу функціонування – розвитку індивіда, що зв'язує паралельні лінії розвитку самоідентичності і професійного самовизначення. Від тієї миті, коли виникає така зв'язка, розпочинається складний процес наближення – більшої інтеграції і віддалення – меншої інтеграції цих двох ліній. Така своєрідна структурно – функціональна пульсація ступеня їх інтеграції стає одним із чинників динаміки загального процесу функціонування і розвитку індивіда.

З огляду на ту визначальну роль, яку відіграють здібності у професійній діяльності, цілком природним уявляється той факт, що описані стадії самоідентифікації із здібностями виявляються також у закономірностях розгортання процесу професійного самовизначення.

Орієнтація – перша стадія цього процесу. Її зміст пов'язаний з виникненням в індивідів первинних уявлень і перших адекватних знань про культуру професійних форм забезпечення життєдіяльності та соціально-рольової ідентифікації, що сформувалася на даний час у суспільстві. Первинні уявлення формуються стихійно передовсім під впливом сім'ї і соціального мікросередовища. Це дитячі уявлення. Їм властиві спрощення, наївність і орієнтація на зовнішні емоційно привабливі образи «роботи». Діти втілюють ці уявлення у професійно – рольових іграх і на їх основі створюють перші форми професійної самоідентифікації, про виникнення яких заявляють дорослим. Ентузіазм, гордість і виразність таких декларацій нагадують поведінку дітей періоду першої сепарації, вираженням якої є славнозвісна формула «Я сам». Для першої стадії професійного самовизначення характерна формула «Я буду...» (пілотом, космонавтом, вчителем, водієм тощо). Чи не є така поведінка і ця формула підставою для того, щоб кваліфікувати їх як прояви і ознаки другої сепарації, що розгортається на цій стадії? І чи не є побічним результатом другої сепарації сходження дитини на наступну сходинку самостійності і самодостатності? Ще однією особливістю цієї стадії є розгортання інтенсивного процесу вербального і поведінкового мріянн дитини про професійну роль, що, ймовірно, є для неї знаряддям розширення свого знання про світ, свого місця у ньому і орієнтації стосовно тих форм активності, які заохочуються і схвалюються дорослими, у чому неодноразово пересвідчується дитина, спостерігаючи за реакціями дорослих на її «професійну» поведінку. Ступінь зацікавленості, який дитина виявляє у процесі пізнання і вираження цих аспектів свого буття провокує метафорично назвати цей етап у професійному самовизначенні стадією наївного марення професією.

У значному відсотку випадків на пізніших стадіях сформовані орієнтації зазнають змін, включно із зміною побудованих на них форм дитячого професійного самовизначення. Слід зазначити, що такий його різновид може бути властивий не лише дітям, але й інфантильно налаштованим представникам більш пізніх вікових періодів: підліткам, випускникам шкіл, професійних закладів і навіть окремими проявами і в окремих випадках дорослим.

Проте, дитячу стадію професійного самовизначення не слід ігнорувати і знецінювати за логікою загального ейджизму щодо дитинства. Випадки, коли здійснене на цій стадії професійне самовизначення виявилось доленосним і незмінним протягом усього життя людини, непоодинокі. Це характерно зокрема для осіб з ранніми формами обдарованості високого ступеня.

Зміст стадії професійного самовизначення, що відповідає змісту категорії адаптації, визначають поведінкові прояви і дії, які спрямовані на апробацію сформованих на попередній стадії уявлень і знань про професійні рольові моделі активності. Така апробація відбувається в рамках широкого вікового континууму, що розпочинається у дошкільному віці, коли змістом частини дитячих ігор стають «ігри у професії». Діти доволі точно відтворюють зовнішній контур дій і вчинків дорослих у ситуаціях відповідних видів професійної поведінки, що часто викликає радісний подив останніх з огляду на впевненість у тому, що вони «такому дітей не вчили». Характерним для ігрової професійно – рольової активності дітей є те, що вони грають у такі ігри серйозно, відповідально, з ентузіазмом, виявляючи водночас виражену зацікавленість і пристрасність, особливо у випадках порушення «правил» професійної поведінки й етики з боку учасників ігрової професійної драми. Висловлювання незгоди і протестів у зв'язку з такими порушеннями, конфлікти, що виникають на їх основі, процес емоційного обговорення обставин і деталей неправильного виконання ролі (непрофесійної поведінки) призводить до вироблення узгоджених правил гри і поведінки та продовження професійної ігрової драми або її припинення.

У будь-якому з цих випадків має місце дія механізму адаптації до умов виконання професійної ролі, що відбувається як особистісні акти випробовування себе у ролі, тестування себе на предмет придатності до її виконання і тестування професійної ролі на предмет її придатності для себе, її відповідності своєму здібнісному й особистісному «профілю». Результатом здійснення таких актів виступає самовизначення щодо привабливості чи непривабливості тієї чи іншої професійної ролі для себе. Важливим для розуміння психологічної сутності доволі складного процесу оцінки привабливості або непривабливості професійної ролі дитиною є врахування факту домінування в акті формування емоційно-чуттєвої образності, афективної динаміки. Афективна привабливість професійної ролі виступає для дитини першим за ступенем довіри маркером того, своєю чи не своєю є роль, того, про що дорослі, які тестують професійні види діяльності для самовизначення щодо них кажуть «Це – моє!» або «Це – не моє!».

Подібна вербальна поведінка дорослих, що є доволі поширеною, свідчить про те, що незважаючи на зумовлені збільшенням життєвого досвіду зміни співвідношення когнітивних і афективних компонентів у структурі професійного самовизначення дорослих, афективні маркери продовжують відігравати для них роль важливого орієнтиру.

Стадія адаптації присутня і на інших вікових етапах професійного самовизначення, включно з етапами, що мають місце потягом зрілого віку, коли професійна активність людини є найвищою. Через фільтри її механізмів проходять навіть люди літнього віку, котрі освоюють нові види діяльності заради продовження професійної активності з тих чи інших міркувань.

Перебіг адаптації в межах кожного з вікових періодів має свої особливості. Проте, її психологічна сутність залишається незмінною: здійснюється тестування професійного виду діяльності на предмет її відповідності індивіду і тестування індивідом себе стосовно відповідності професії, що виступає невід'ємною частиною такого універсального способу адаптації людини до життя у світі, як тестування реальності.

Одна з основних ліній тестування реальності світу професій в межах стадії адаптації набуває форми пошуку себе, що якісно перетворює процес професійного самовизначення. Він перестає бути актом вітринної поведінки, коли вибирають формально за ознаками зовнішньої привабливості з того, що представлено на вітрині (модель професійного самовизначення «Вибір професії») і набуває характеру глибинного особистісного процесу, суть якого представляють зусилля людини, які спрямовані на те, щоб знайти себе і бути собою у тому, на що витрачається лівова частка життєвого часу та сил, – професійній діяльності. Становлення професійного самовизначення стає, таким чином, процесом становлення «Я», навіть якщо трактувати його звужено як сукупність і динаміку руху компонентів лише професійного спрямування. Злиття процесів самоідентифікації і професійного самовизначення, їх глибинне взаємозумовлення і взаємодоповнювання апелює до аналізу сутності та базових характеристик феномена «Я» з позиції дослідження його зв'язків із системою здібностей індивіда.

Одним із базових інструментів вивчення особистісних феноменів у психологічній науці є застосування універсальної метафори «Я», що стосовно проблеми виокремлення й усвідомлення здібностей, як і інших складників самості, виглядає доволі аморфною, але дає можливість розставляти, бодай у формі дослідницького підтексту, мітки виокремлення, що з часом мають шанс перетворитися на повноцінно віддиференційований, розпізнаваний і окреслений науковий феномен.

Серед перших мислителів, які використали поняття «Я» для дослідження особистісного розвитку індивіда, його особистісних здібностей був С. К'еркегор, який розумів феномен «Я» як безперервний процес, кінцева мета якого полягає у тому, щоб відкрити людині можливість стати собою самою. «У кожному мить свого існування, – зазначає він, – «Я» перебуває у становленні, бо «Я» у своєму реальному потенціалі реально не існує, – воно є лише щось, що повинно стати. Отже, якщо йому не вдається стати собою, то це «Я» не є собою, але не бути самим собою – це відчай» [30].

Балансування на межі відчаю й ентузіазму, без якого, переповнена перешкодами і загрозами, виснажлива робота руху до важкодостяжного статусу бути самим собою є неможливою, складає у розумінні С. К'еркегора, онтологічну сутність особистісного становлення людини, її самовизначення. Такий напружений на межі можливостей суб'єктивних переживань онтологічний рух не може не бути забезпечений системою відповідних здібностей.

До групи визначальних серед них відносяться такі здібності: самостійності; екзистенційної сміливості; вибору творчих спонукань на протигагу спонуканням забезпеченості і захищеності; створення системи цінностей автентичного «Я» і підпорядкування їм напряму своєї активності і вчинків; надання цінностям автентичного «Я» пріоритетного статусу в ієрархії життєвих цінностей; розрізнення спонукань власного автентичного «Я» від індукованих спонукань і спонукань контрсугестії як форми протидії їм; боротьби з симбіотичними спонуканнями, страхом самотності.

Проблему впливу особистісних аспектів внутрішньої організації людини на успішність її життєдіяльності, що неминуче виводить у площину проблематики самовизначення і здібностей, вивчали

багато науковців, починаючи від першопрохідців заснування наукової традиції дослідження «Я» людини у психології У. Джеймса та З. Фрейда –

Важливий крок у напрямку усвідомлення особистісних здібностей як наукового об'єкта зроблено Г. Гарднером, який виокремив серед компонентів структури множинного інтелекту інтраособистісний та інтерособистісний інтелекти. Інтраособистісний інтелект означає внутрішні аспекти людини і внутрішню спрямованість психічного відображення, основним засобом якого є здібність, що забезпечує доступ до усвідомлення людиною усього діапазону своїх почуттів і емоцій. Така здібність забезпечує здатність розуміти різницю між цими відчуттями, давати їм назви, виражати їх у символічній формі і користуватися ними як засобом розуміти і керувати власною поведінкою [13]. Важливого значення Г. Гарднер надав видам особистісного інтелекту як здібностям, підкреслюючи на протигагу іншим різновидам інтелекту (музичного, просторового та ін.) їх виняткову роль у житті кожної людини з огляду на той вплив, який вони справляють на процеси її самовизначення.

Значний внесок в опис феноменології процесів самовизначення зробив А. Маслоу. Йому належить опис такого специфічного функціонального їх прояву, як амбівалентне ставлення до розпізнаних у себе своїх вищих можливостей, тобто тих чи інших форм обдарованості, коли, з одного боку, індивід пишається ними, а з другого боїться їх і відмовляється від них [37; 116]. Це протиріччя, що є джерелом різних форм дисоціації особистісних психічних процесів, спричиняється до деформації засобів «Я» і, як наслідок, – втрати можливостей самовизначення і самоактуалізації.

М. Селігман [116] наголошує на ролі особистісних характеристик, які виступають у ролі психологічних умов розвитку особистісних здібностей, що викликають їх деформації і зниження їхнього функціонального рівня. У крайньому варіанті вираження це виявляється у виникненні і розгортанні депресивних розладів. У людей, схильних до депресивного реагування, спостерігаються інфантильні риси характеру, нав'язливі думки і страхи, підвищена тривожність, загострене почуття відповідальності, виражений песимізм, апатичність, низька самооцінка, нерідко у поєднанні з високим рівнем домагань, відсутність впевненості у собі, надмірна інтравертованість, заглибленість у власні переживання, емоційна неврівноваженість, вразливість, підвищена сенситивність, самокритичність та схильність до самозвинувачень. Надмірна вираженість зазначених особистісних рис може знижувати або ж нейтралізувати регуляторну дію особистісних здібностей до такого ступеня, що це перешкоджає людині повноцінно жити і працювати, скоує її активність, ініціативу, блокує процеси самовизначення, самовираження та життєвої самореалізації. Виявлення специфічних особистісних характеристик, що виступають психологічними умовами виникнення розладів депресивного спектру, розкриває значення дефіциту особистісних функцій, а відтак і особистісних здібностей у розвитку і функціонуванні індивідів.

Торкаючись проблеми впливу ступеня й особливостей розвитку особистісних чинників на здатність індивіда до самовизначення, самовираження і самореалізації, сучасна швейцарська дослідниця А. Міллер висловлює думку про те, що заблоковані і пригнічені внаслідок внутрішньої цензури автентичні особистісні функції не розвиваються і не виявляють себе. «Так продовжується до того часу, зазначає вона, поки «Я» не добивається свободи. Лише звільнившись, «Я» починає виражати себе, зростати і розвивати свою здібність до творчості» [40, с. 25]. У метафорі А. Міллер легко розпізнається образ здібностей самовизначення, спочатку функціонально пригнічених, а потім вивільнених, як сил особистісних чинників, дія яких вимикає, зупиняє або вмикає і запускає механізми здібностей продукування життєво важливих для індивіда форм активності. Здібності, що зупиняють чи навпаки – зрушують продукування таких форм, відіграють важливу роль у процесах самовизначення.

Здібності «Я» як феномен і як предмет наукових досліджень виокремлено лише частково і недостатньо виразно. Це ускладнює розуміння психології феноменів здібностей і обдарованості, вирішення проблеми розроблення їх теорії, а також практичних проблем діагностики особистісних здібностей і обдарованості, їх розвитку і створення умов для якомога більш повної актуалізації їх потенціалу у процесі професійного самовизначення.

Первинна стадія розвитку згідно закономірностей внутрішньої структури процесу професійного самовизначення є наступною за стадією адаптації. На цій стадії відбувається посилення і розгортання властивостей індивіда: здібностей і особистісних якостей, відібраних як професійно адаптивних і цінних за результатами тестування на стадії адаптації. Окрім цього, відбувається коригування якостей, навичок і звичок, що перешкоджають ефективній професійній діяльності. Здійснюється також вироблення нових якостей і компетентностей, необхідних для досягнення результатів професійної діяльності. Традиційне психологічне мислення, що сформувалося в рамках такого розділу психології, як « Психологія професійного вибору», виявляє тенденцію віддавати перевагу когнітивно-раціональним компонентам у професійному самовизначенні дорослих і відповідно недооцінювати його афективні й особистісні складники. Таке зміщення акцентів мислення дослідників відбувається, ймовірно, через асиміляцію термінології цього розділу наукового знання, внаслідок чого має місце «розмивання» змісту того чи іншого терміну. Це стосується передовсім терміну «професійне самовизначення», який часто використовують як

синонім терміну «професійний вибір». Внаслідок цього має місце недооцінка психологічної специфіки і глибини змісту поняття професійного самовизначення, а далі – і означуваного ним феномена.

Стадія продуктивності – третя стадія професійного самовизначення. Процеси і події, що відбуваються на цій стадії, базуються на досягненнях стадій орієнтації, адаптації і первинної стадії розвитку. Вони – прямий результат цих досягнень, з них вони виростають і генетично успадковують їх ознаки й особливості. Ці процеси і події пов'язані з прийняттям рішень стосовно професійного самовизначення, що пройшло через фільтри орієнтаційної, адаптаційної й еволюційної селекції і було ідентифіковано як особистісно автентичне. Після цього розгортаються процеси дозрівання рішень, їх кристалізації і повномасштабної феноменізації у свідомості.

Ознакою завершення цього процесу є виникнення у свідомості формули «Все – я вирішив(-ла)!». У переважній більшості випадків далі відбувається івентуалізація особистісно санкціонованого рішення у зовнішньо – вербальній і поведінковій формах. Індивід продукує вербальні і поведінкові події з метою репрезентації і декларування створеного ним образу свого професійного самовизначення у своєму найближчому оточенні, а також перетворення його із задуму у феномен свого життя.

Вторинна стадія розвитку згідно законів внутрішньої структури процесу професійного самовизначення є наступницею стадії продуктивності. Її призначення полягає у виробленні всіх необхідних для повноцінної професійної діяльності компетентностей і якостей. За умови продовження вдосконалення і поглибленої спеціалізації професійного самовизначення процеси цієї стадії органічно інтегруються у продуктивні процеси здійснення професійної діяльності і присутні у її структурі до її завершення.

Важливим психологічним компонентом успішного професійного самовизначення є позитивні емоційні підкріплення, які індивід отримує внаслідок вдалих реакцій, дій і вчинків на всіх стадіях процесу, а також в результаті виникнення і присутності ефектів відповідності характеристик професійного виду діяльності особливостям «Я»-ідентичності індивіда. Сукупність таких позитивних емоційних підкріплень утворюють феномен професійної гедонії, що справляє значущий вплив на професійне самовизначення і діяльність впродовж всього часу їх розгортання і здійснення. Феноменологія професійної гедонії багата кількісно і різноманітна якісно. Вона охоплює континуум від стадій професійного самовизначення до всіх етапів професійної діяльності, включно із завершальним (отримання задоволення від її переривання або успішного завершення). Вона може поставати і виявлятися в образі атрибутів професійної діяльності, зокрема таких, як образ себе у професії, професійний дрескод, різноманітні атрибути технічного забезпечення, фінансова винагорода, соціальний статус, привабливі ситуації (наприклад, закордонні відрядження, можливість працювати дистанційно тощо). Однією з найбільш потужних форм професійної гедонії є задоволення від результату діяльності. Гедонія – маркер адекватності професійного самовизначення: присутність гедонії свідчить про відповідність відібраного виду професійної діяльності здібностям та ціннісним налаштуванням індивіда. Навпаки – відсутність гедонії, присутність дискомфорту чи навіть страждань, пов'язаних з виконанням професійних обов'язків, є ознаками неадекватності самовизначення і самовтілення у професії.

Одним із важливих завдань дослідження феномена професійного самовизначення є виявлення потенціалу людяності цього процесу. Традиційно він описується за логікою ділового стилю, притаманного феномену професійної діяльності і, можливо, з огляду на це, досить механістично. Проте у ньому багато від психологічної феноменології людяності. Він наповнений психологічними проявами, що властиві людині як специфічній живій істоті: переживаннями пізнання і пошуку в усій сукупності їх суперечностей, поразок і перемог, розчарувань і злетів, почуттів відкриття, досягнення, піднесення і життєвого самоствердження.

Це вимагає і відповідних підходів до розроблення і обґрунтування критеріїв діагностичної оцінки характеристик процесу професійного самовизначення. До категорії релевантних цьому завданню не відносяться фрагментарний і односторонній підходи. Валідні маркери професійного самовизначення повинні базуватися на системних або комплексних концептуальних конструктах, що окрім специфічно професійних компонентів містять у своїй структурі когнітивні, особистісні, ціннісні, афективні та інші складники. Ціннісні наповнювачі маркерів професійного самовизначення включають не лише культурні, але й природно – біологічні мотиваційно – змістові лінії, що пов'язані з виживанням та адаптацією. Спонукальною основою професійної роботи є легітимізована базовою суспільною конвенцією можливість отримати засоби, необхідні для забезпечення життєдіяльності. Не випадково невід'ємною частиною осмислення життєвого значення професійної активності є формули «Заробляти на життя», «Мушу працювати, щоб вижити» тощо. Одним з емпіричних доказів поширеності такої мотивації активності у формі професійної діяльності є випадки її невідповідності прагненню людини до втілення здібностей, обдарованості, які нагадують про себе потужними спонуканнями, які вона не в змозі ігнорувати. Історії життя обдарованих людей переповнені описами випадків таких розбіжностей.

Така суперечність вирішується в основному двома способами: або обдарований індивід диференціює професійну активність на роботу заради виживання і роботу в ім'я самоактуалізації, поєднуючи їх за рахунок часу на відпочинок, спілкування та інші види буття, або ж здійснює вибір на користь одного з них,

погоджуючись на втрату іншого. Емпіричні спостереження і результати досліджень А. Маслоу свідчать про те, що у переважній більшості випадків люди погоджуються на втрату можливості актуалізувати свою обдарованість.

Ідеальним варіантом є поєднання двох зазначених спонукань в єдиному виді професійної діяльності. Це утворює основу для досягнення такого рівня переживання результатів професійного самовизначення і діяльності, як професійна гедонія, автентичними формами вияву якої є відчуття самоефективності і майстерності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гарднер Говард. Структура розуму: теорія множественного інтелекту. – М.: ООО « И.Д. Вильямс », 2007. – 512 с.
2. Кьеркегор С. Страх и трепет / С. Кьеркегор; пер. с дат. – М.: Республика, 1993. – 383 с.
3. Маслоу Абрахам Гарольд. Дальние пределы человеческой психики. – СПб.: Евразия, 1999. – 432 с.
4. Миллер Алис. Драма одаренного ребенка и поиск собственного Я. – М.:Изд. « Прогресс », 2012. – 109 с.
5. Seligman M.E.P., Peterson C. A learned helplessness perspective on childhood depression: Theory and research. – New York: Guilford Press, 1986. – P. 223 – 249.

Когут С. М.,

вчитель хімії та біології

ЗЗСО № 55 м. Львів

s.kohyt@ukr.net

СУЧАСНІ ПЕДАГОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО РОЗВИТКУ ОБДАРОВАНОСТІ УЧНІВ

В статті представлено системний підхід до розвитку обдарованості старшокласників, що включає диференціацію цілей та форм роботи при вивченні хімії та біології. Ця проблема набуває особливої актуальності та практичного значення, адже приділяється увага розкриттю соціального аспекту хімії. Вказується, як впливає на учня інформативне поле, в якому відбувається його соціалізація, чи перебуває під загрозою морально-духовний розвиток особистості, як впливає кризовий соціум на особистість школяра, до яких змін у становленні особистості призводить.

Ключові слова: актуальність, технологія діяльності, соціалізація, цільова програма «Обдаровані діти», алгоритм розвитку творчої діяльності учнів, креативний метод навчання і виховання, життєтворча компетенція.

In the article a systematic approach is presented to the development of talented students 9-11 grades, which includes the differentiation of aims and forms of works in the study of chemistry and biology. This problem becomes especially relevant and of practical importance, because attention is paid to the disclosure of the social aspect of chemistry. Indicates how the student is affected by the information field in which socialization takes place, whether moral and spiritual development of personality is under threat, how the crisis society affects the personality of the student, to what changes in the formation of personality it leads.

Key words: actuality, technology of activity, socialization, crisis society, algorithm of the development of creative activity students, creative method, learning and education, life-creating competence.

Упровадження концепції Нової української школи ставить перед освітою нові виклики. Це зростаючий попит на творчість, нові підходи до організації навчання шкільної молоді. НУШ проєктує учителя мислячого, з творчим потенціалом, з новими ідеями, що має комунікативні навички, розвинуте критичне мислення, бездоганно володіє державною мовою та мовою предмета, інноваційними методами, вміє працювати з колективом, організувати співпрацю дітей.

Метою загальноосвітньої школи є формування індивіда, здатного вийти з межі отриманих знань, відкритого до інновацій, спроможного повноцінно реалізуватися в майбутньому дорослому житті. Завдання вчителя – модернізація методики викладання предмету, формування потреби до самостійного пізнання світу. Тому значна роль приділяється мною вихованню особистості, здатної самореалізуватись, самовизначитись у рамках сучасного життя. Здійснюючи навчальний процес з хімії та біології у навчальному закладі з очною, заочною та вечірньою формами навчання, де навчаються учні не лише з денною формою навчання, але і з професійно-технічних ліцеїв, учні робітничих класів, слідчого ізолятора, музичного училища, у яких низький рівень знань, обмеженість навчального часу, використовую креативні

технології, як здатності до творчості, виявлення обдарованості в учнівської молоді та зацікавленості до навчання хімії та біології.

Відповідно до Державного стандарту базової і повної середньої освіти, загальноосвітні навчальні заклади повинні створювати передумови:

- для всебічного розвитку особистості, що визначено на засадах загальнолюдських і національних цінностей, науковості та систематичності знань, їх значущості для та соціального становлення людини, гуманізації та демократизації шкільної освіти, взаємоповаги між націями та народами, світського характеру школи;

- для індивідуалізації та диференціації навчання, його профільності у старшій школі, запровадження особистісно орієнтованих педагогічних технологій, формування соціальної, комунікативної, комп'ютерної та інших видів компетентності учнів.

Метою моєї роботи привернути увагу, як впливає кризовий соціум на особистість школяра, до яких змін у становленні особистості призводить, які підходи до процесу навчання та розвитку обдарованості учнів шукати вчителів.

Звертаємо увагу на такі сутнісні характеристики соціальної ситуації розвитку сучасної дитини:

- зміна середовища, у якому відбуваються складні процеси передачі- засвоєння- творення позитивного соціального досвіду людства (змінився вчитель, змінився (що для вчителя найважливіше) сам учень);

- зміни, що сталися з учнем, стосуються різних сфер його особистості, а особливо тих, які характеризують залучення дитини до соціального життя.

- Чому діти сьогодні інші?

- Діти захоплюються іншими іграми, телепередачами, інакше спілкуються; інакше складаються їхні стосунки з батьками та ровесниками. Чимало дітей рано починають працювати.

- Зниження життєвого рівня більшості населення, соціальне розшарування суспільства негативно вплинуло на традиційні засади сім'ї та родинного виховання.

- Батьки живуть у напруженому ритмі праці чи її пошуку й нерідко перестають контролювати та коригувати поведінку дитини, покладаючись на школу. Вони переймаються розв'язанням матеріальних проблем родини.

- Багато батьків працюють далеко від домівки, у трудовій еміграції, полишивши щоденний нагляд за дітьми на бабусю, тітку, а то й старшу в сім'ї дитину.

- До чого ж привело соціальне розшарування суспільства?

- До гострих матеріальних проблем сімей; низки психологічних проблем- напруження взаємин, різкої і категоричної реакції на вчинки одне одного, до конфліктів;

- дезорганізація матеріально- побутового життя сімей створила загрозу знищення усталених століттями морально- етичних нормі традицій української родини;

- брак батьківської уваги не можуть компенсувати гувернери, тренери, репетитори чи педагогічні працівники престижних освітніх закладів, на професіоналізм яких покладаються заможні батьки.

- Чи впливає на учня інформативне поле, в якому відбувається його соціалізація?

- Відсутність цензури засобів масової інформації та комунікації уможливила маніпулювання потребами особистості з комерційною метою (заради зиску).

- Через телебачення, пресу, Інтернет пропагують гультяйство, насильство, сексуальну розбещеність, цинізм, злочинність.

- Діти й молодь, які ще не встигли ознайомитися з вічними культурними цінностями людства, натомість занурюються в інформаційний простір культури в її плебейський транскрипції.

- Чи перебуває під загрозою морально-духовний розвиток особистості?

- Сім'я і школа як основні інститути соціалізації дитини виявилися неспроможними відповісти на питання про призначення людини в новому суспільстві, сенс її життя, дозволити їй відчувати себе захищеною, потрібною.

- Змінився вплив на дитину громадськості. Люди загалом стали байдужими до чужих проблем, замкнутими й жорстокими до оточуючих.

- Натомість почали поширюватися найрізноманітніші релігійні секти, цілі та спрямованість яких нерідко досить сумнівній далекі від культової діяльності офіційних релігій.

- Суспільство стало відкритим до інформації та терпимим до інакшості. Варіативність інакшості ставить дитину в складні умови вибору орієнтирів поведінки.

- Як можна прогнозувати поведінку дитини в середовищі, у якому приховані небезпеки?

- Погіршується стан здоров'я дітей, поширюються соціально обумовлені хвороби (туберкульоз, венеричні хвороби, СНІД).

- Підвищується рівень дитячої безпритульності, поширення наркотиків у навчальному середовищі.
- Учитель перестає бути авторитетом для дітей. Йому складно втримувати інтерес до знань. Він не єдине джерело знань. Існують альтернативи: гувернери, школи екстерна, індивідуальне навчання.
- Діти дорослішають швидше, і в початковій школі вони переходять у молодший підлітковий вік протесту проти опіки дорослих і бажання бути дорослим.
- Сім'я є своєрідним «буфером» для дитини, вона пом'якшує удари життя тому особливо потрібна і значуща. Сім'я – тепле, затишне місце й добре місце для душі дитини.

Як впливає кризовий соціум на особистість школяра, до яких змін у становленні особистості призводить?

Проблемні питання:

- Чому діти навішують соціальні ярлики?
- Як учителям будувати взаємини з учнями?
- Дати змогу дітям:
 - прийняти себе (пошук чеснот у собі);
 - прийняти оточуючих (прийняти цінності та унікальність оточуючих);
 - чуттєвість (уміння слухати своє серце);
 - рефлексивність (усвідомлення мотивів поведінки, наслідків власних вчинків);

якщо ти хочеш, щоби поважали твою думку й тебе, навчися поважати людей, які навколо. Поважати людей означає дослуховуватись до їхніх думок, визнавати їхній вибір, навіть коли він тобі не подобається.

Тільки ти сам відповідальний за своє життя і за свої вчинки. Не перекладай відповідальності за власні невдачі на батьків, друзів, учителів. Ніхто не проживе за тебе твоє життя. У кожного є свої помилки й перемоги. Намагайся поводитися так, щоби людям, які є поруч було приємно з тобою.

У формуванні визначених якостей, становленні особистості, як творця власного життя важливе місце посідає процес формування в молоді різноманітних життєвих навичок, необхідних для розвитку особистості та успішної адаптації в суспільстві.

Розвиток навчального закладу неможливий без залучення до його діяльності нових ідей, підтримки творчої атмосфери. Включення в реалізацію цільової програми «Обдаровані діти» педагогічними працівниками відбувається пошук нових організаційних форм виявлення учнів, які мають яскраво виражені творчі здібності, педагогічних технологій з розвитку дитячої обдарованості, а також удосконалення системи цільового керування такою діяльністю.

Основним завданням для мене, як вчителя хімії та біології є створити оптимальні умови для розвитку та самовираження кожного учня як особистості.

Реалізувати індивідуальний підхід до процесу навчання хімії та біології означає ставитись до кожного учня як до своєрідної, неповторної особистості, усвідомлюючи: кожен учень не кращий і не гірший за іншого, учні просто різні. Приймати учня таким, яким він є... без цього вміння неможливо зберегти і розвинути індивідуальність учня, розвинути його творчі здібності. У своїй практичній роботі спираюсь на використання принципів розвивального навчання як проблемності, діалогічності, індивідуалізації. Мені доводиться працювати з учнями вечірньої, заочної формами навчання та слідчого ізолятора, у яких низький рівень мотивації, пізнавальні інтереси їх аморфні, мотиви самоосвіти відсутні. Як правило, відсутні життєві плани, пов'язані з загальною освітою. Для учнів, які навчаються в музичному училищі, характерний розвиток почуття обов'язку, пізнавального інтересу, усвідомлення необхідності володіння вміннями вчитися, застосовувати пропонувані їм завдання та вправи для розвитку особистісних рис та інтелекту.

Сприятливі формуванню життєвої компетентності учнів, на мою думку, означає, що у межах особистісно-орієнтованого підходу розглядати кожного з них як в сукупності усіх їх проявів, у тому числі й вікових, статевих, особливостях індивідуальної історії життя, ставленні до себе, людей, довкілля, речей, адекватно поводитися в різноманітних ситуаціях, проявляти власне Я, знати, могли, проявляти свої вміння, навички не тільки з хімії, біології, але і позитивно ставитись відповідно до обставин тощо.

У навчально-виховному процесі методично обґрунтовано й ефективно використовую найновіші досягнення психолого-педагогічної науки, інтерактивні технології, завдання проблемно-пошукового характеру. З особистого досвіду дійшла висновку, що весь цикл навчання варто сприймати з позиції учня, враховувати його інтереси. Особистісний підхід, на мою думку, передбачає послідовне ставлення педагога до учня як до особистості.

У своїй роботі використовую методологію особистісно-орієнтованого навчання, що сприяє формуванню в учнів компетенцій, необхідних для життєвого і професійного самовизначення.

Як учитель хімії та біології визначила такі завдання своєї педагогічної діяльності:

- створення умов для оволодіння кожною дитиною опорними знаннями й уміннями відповідно до вимог Державного стандарту з хімії та біології;

- оволодіння засобами пізнавальної діяльності, навчання свідомого використання знань в умовах швидких змін;
- здійснення самоаналізу, осмислення потреб саморефлексії;
- мотивація готовності підвищувати свій самоосвітній рівень;
- вироблення екологічного стилю мислення і поведінки.

Багатоплановість завдань вимагає від учителя інноваційних підходів, які б забезпечували системність в організації пізнавальної діяльності учнів, індивідуалізацію і диференціацію навчання. Проблема зацікавила мене тому, що зміни в освітньому просторі стимулюють бажання творчо надати допомогу сучасному учневі адаптуватися до можливих проблем у професійному, соціальному та повсякденному житті, розвинути у школяра бажання самопізнання та самореалізації як процесу вдосконалення особистості.

Вважаю, що саме самоосвітня діяльність ефективна лише за умови особистісної мотивації дитини, її прагнення до саморефлексії і саморозвитку.

Планую і проводжу заняття, в основі яких покладено принцип навчання у співпраці, цим самим надає учням можливості досягнути високого рівня взаєморозуміння, взаємоспілкування, а також розвивати здібності працювати і навчатися самостійно.

Провідним напрямом у своїй діяльності вважаю формування ключових компетентностей, індивідуалізація навчання й виховання учнівської молоді, значна частка якої має певні проблеми соціального, психологічного, педагогічного характеру. Основну увагу звертаю на мотивацію до навчання дітей та молоді, рівень навчальних досягнень яких є переважно низьким і середнім. Надаю можливість кожному учню реалізувати себе в навчальній діяльності, виявити пізнавальну самостійність, творчу активність та ініціативу.

Велику увагу приділено етапу мотивації навчальної діяльності на уроці з метою заохотити учнів, пробудити бажання самостійно здобувати знання, виконувати завдання креативного характеру, створювати ситуацію успіху. Показано як використання інформаційно-комунікативних технологій при викладанні предмету дає можливість формувати пізнавальну компетентність, яка є основою всіх ключових компетентностей, розширює можливості учнів, зокрема у здобуванні, аналізі та застосуванні інформації із різних джерел, дає можливість перенесення отриманих умінь, навичок та способів діяльності на різні предмети та позашкільне життя.

Технологія діяльності вчителя, алгоритм розвитку творчої діяльності учнівської молоді включає таку послідовність: а) базові знання. б) особистісна орієнтація щодо доцільності отриманих знань.

Формуванню пізнавальної зацікавленості до вивчення хімії в учнів сприяє системний підхід до впровадження особистісно орієнтованого навчання та виховання через диференціацію цілей та форм роботи з учнями, значна частка яких має проблеми соціального, психологічного, педагогічного характеру.

Впровадження особистісно-орієнтованого навчання та виховання до викладання хімії забезпечує реалізацію основних принципів компетентнісного підходу:

- формування понять здійснюється в ході активної навчально-пізнавальної діяльності школярів, що пов'язане з використанням активних та інтерактивних методів навчання, технологій проблемного навчання, проектних технологій;
- використання в навчальному процесі індивідуального життєвого досвіду школярів, узгодження ліній розвитку наукових і життєвих понять;
- інтеграція знань, встановлення взаємозв'язків та взаємовідношень між поняттями як на внутрішньо предметному, так і на міжпредметному рівнях; поняття засвоюються в нерозривній єдності з умовами їх прояву;
- використання базових хімічних понять для здійснення пояснювально-аналітичної, проектувальної, практично-результативної діяльності;
- здатність учня вільного, творчого оперування поняттям при вирішенні різноманітних завдань практичного спрямування, можливість його практичного використання виступають основними критеріями засвоєння даного поняття.

Формуванню стійкого інтересу до вивчення хімії та біології сприяють: а) мотивація, б) зміст навчання, в) форми та методи стимулювання навчальної діяльності, формування почуття обов'язку і відповідальності у навчанні.

Завданням учителя є ефективна організація діяльності, враховуючи інтереси, запити, можливості, здібності, життєвий досвід та прагнення кожного учня.

Підсумувати хочу сказати словами Сократа: «Я не можу навчити всіх усьому, але можу вплинути на мислення моїх учнів».

Такий всебічний підхід до учнів робить дитячі душі відкритими, безпосередніми у спілкуванні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бех І. Д. Виховання особистості. Особистісно орієнтований підхід: теоретико-методологічні засади. – К. : Либідь, 2003.
2. Національна доктрина розвитку освіти // Педагогіка і психологія професійної освіти. – 2002.- №2. – С. 9-22.
3. Компетентнісний підхід у сучасній освіті : світовий досвід та українські перспективи : Бібліотека з освітньої політики / під заг. ред. О. В. Овчарук. – К. : І.С., 2004.
4. Тягур Р.С. Основи педагогічних досліджень : навч. – метод. посібник.- Івано-Франківськ: Плай, 2005.
5. Ніколаєнко С.М. Освіта в інноваційному поступі суспільства // Освіта України. – 2006. – 14 серпня. – № 60-61 (754).
6. Загуменна Н.А., Холодних Л.П. Методичні рекомендації до технології розвитку креативного мислення при вивченні хімії.- Херсон, 2008.
7. Аверін М. Індивідуальне навчання учнів самоорганізації особистості // Відкритий урок. – 2010.- Червень.- С. 18-22.
8. Аверін М. Педагогічна концепція самоорганізації // Відкритий урок. – 2010.- Жовтень.- С. 20-24.
9. Савчин М. Організація самостійної пізнавальної діяльності учнів у процесі вивчення хімії в основній школі // Біологія і хімія в рідній школі.- 2015. – №2. – С. 15-18.
- 10.Іванова Ю. Мотивація як чинник успішного формування навчально пізнавальної діяльності учнів // Післядипломна освіта в Україні. – 2016.- 11.С. 34-37.
- 12.Дмитренко К.А., Коновалова М.В., Семиволос О.П., Бекетова С.В.
- 13.Звичайні форми роботи – новий підхід: розвиваємо ключові компетентності: метод. посіб. – Х.: ВГ «Основа», 2019.- С.12.
- 14.Ворона З. М. Збірник компетентісно – орієнтованих завдань з хімії / уклад. З.М. Ворона.- Луцьк, 2021-100с.

Константинова М. Є.,

вихователь ГПД

Дунаєвецького НВК «ЗОШ І-ІІІ ст., гімназія»

ПСИХОЛОГІЯ ОБДАРОВАНОСТІ: ПІДХОДИ ДО РОЗУМІННЯ

Анотація. У статті проаналізовано класичні та новітні концепції й теорії обдарованості, виокремлено розуміння змісту та структури обдарованості, вказано на відсутність єдиної концепції обдарованості і необхідність її створення.

Ключові слова: задатки, здібності, обдарованість, талант, геніальність, творчість.

Постановка проблеми. У сучасному світі є актуальним всебічний розвиток індивідуальності людини як особистості та найвищої цінності суспільства на основі виявлення її здібностей, обдарованості та талантів. І саме виявлення обдарованих дітей та подальший розвиток їх здібностей та обдарувань є однією з умов максимального розкриття і розвитку потенціалу кожної особистості, формування молодого людини як суб'єкта соціального та професійного життя, підготовки її до самовдосконалення, самовизначення та самореалізації.

Мета статті полягає у висвітленні змісту класичних і новітніх підходів до розуміння психології обдарованості.

Виклад основних положень. Психологію обдарованості як самостійну галузь психологічної науки вперше виділив німецький психолог В. Штерн. «Обдарованість, – зауважував він, – це загальна здібність індивіда свідомо спрямовувати своє мислення на нові вимоги, здібність психічного пристосування до нових завдань і умов життя» [13, с. 21]. Власне за ознакою пристосування вчений розмежує поняття «обдарованість», «талант» і «геніальність». Характерна особливість таланту полягає, на його думку, в «обмеженні розумових здібностей однією галуззю змісту», а суть геніальності – в «самодовільній творчості». Він розглядав інтелектуальну схильність до виконання актів мислення як форму прояву обдарованості.

Одним із першопрохідців у дослідженні обдарованості був психіатр і психолог І. О. Сікорський. Він вважав, що спланований виховний вплив і збалансована навчальна програма здатні забезпечити всебічний розвиток людини [11]. На думку

І. О. Сікорського, творчість є однією з ключових ознак обдарованості, оскільки є іманентною особистісною властивістю. Дослідник наполягав на тому, що

важливим чинником розвитку творчості і обдарованості виступає емоційна сфера, особливу увагу приділяв необхідності спеціального розвитку волі.

Основою розробок теорії здібностей і обдарованості у вітчизняній психології була концепція Б. М. Теплова. Він зазначав, що «при встановленні основних понять вчення про обдарованість найбільш зручно виходити з поняття «здібність» [12, 16]. Власне, ми і зважаємо на це положення. Вчений виділив три ознаки здібностей, які лягли в основу визначення, що найчастіше використовується спеціалістами: здібності – це індивідуально-психологічні особливості, які, по-перше, відрізняють одну людину від інших, по-друге, стосуються успішності виконання певної діяльності або багатьох діяльностей, по-третє, не зводяться до наявних навичок, умінь чи знань, але які можуть пояснити легкість і швидкість набуття цих знань і навичок. «Ми не можемо розуміти здібності ... як вродженні властивості індивіда... Вродженими можуть бути лише анатомо-фізіологічні особливості, тобто задатки, які лежать в основі розвитку здібностей, самі ж здібності завжди є результатом розвитку», – зазначав Б. М. Теплов [12, с. 17]. А обдарованість ним тлумачилась «як те якісно своєрідне поєднання здібностей, від якого залежить можливість досягнення більшого чи меншого успіху у виконанні тої чи іншої діяльності» [12, с. 22].

Другий підхід, пов'язаний з розглядом здібностей найперше як родових якостей людини, ґрунтується на теорії Л. С. Виготського [3] і також має своє продовження в сучасних дослідженнях. Вчений виокремлює, як мінімум, три характеристики здібностей: по-перше, це розуміння здібностей як існуючих в культурі способів взаємодії з дійсністю; по-друге, розвиток здібностей розглядається як підпорядковане закономірностям цілісного розвитку свідомості і аналізується в контексті цього цілого; по-третє, розвиток здібностей характеризується через освоєння дитиною певних досягнень культури. Ці положення містять дві найбільш традиційні і дискусійні проблеми психології здібностей. Насамперед положення про цілісність організації різних здібностей ставить питання про універсальні механізми подібного інтегративного утворення, механізми розвитку і функціонування дитячих здібностей. Положення про роль засвоєння культури в розвитку здібностей неминуче порушує питання про співвідношення біологічного і соціального в розвитку здібностей, вродженості і набутості універсальних психологічних структур. Фактично, це питання про те, що розвивається в якості здібностей у дитини і як це відбувається.

С. Л. Рубінштейн розумів під здібностями «...складне синтетичне утворення, яке включає в себе цілий ряд даних, без яких людина не була би здатною до якоїсь конкретної діяльності, і властивостей, які лише в процесі певним чином організованої діяльності виробляються» [10, с. 22-23]. Вчений висунув важливе положення про спіралеподібний розвиток здібностей: реалізація можливості, яка становить здібність одного рівня, відкриває нові можливості для подальшого розвитку, для розвитку здібностей більш високого рівня. Обдарованість людини, на його думку, визначається діапазоном можливостей, які відкриває реалізація наявних можливостей. Здібності людини – внутрішня умова її розвитку, які, як і інші внутрішні умови, формуються під впливом зовнішніх – у процесі взаємодії людини з зовнішнім світом. Називаючи в якості особливо високого рівня обдарованості талант і геніальність, С. Л. Рубінштейн їх диференціює: «Талант і геній відрізняються перш за все за об'єктивною значущістю і разом з тим оригінальністю того, що вони здатні виробити. Талант характеризується здібністю до досягнень високого рівня, які, однак, залишаються в принципі в рамках того, що вже було досягнуто; геніальність передбачає здібність створювати щось принципово нове, прокладати дійсно нові шляхи, а не лише досягати високих точок на вже протоптаних дорогах» [10, с. 31]. Для характеристики універсалізму, часто властивого геніям, учений називає імена Арістотеля, Леонардо да Вінчі, Декарта, Лейбніца, Ломоносова та інших.

Б. Г. Ананьєв пов'язував розвиток здібностей із загальним розвитком особистості, виключаючи можливість самодостатнього й ізольованого їхнього розвитку. В утворенні здібностей, вважає дослідник, виконують роль природні особливості особистості і анатомофізіологічні передумови або задатки, які стають здібностями і реалізуються тільки через діяльність [1, 124]. Однак ця діяльність, як зазначає В. С. Юркевич, повинна бути пов'язана з позитивними емоціями, іншими словами, приносити радість, задоволення. Є ця радість – задатки розвиваються, немає радості – здібностей не буде. Дослідниця вважає, що від тривалих, безрадінних, примусових занять може бути що завгодно – високі оцінки, похвала, навіть знання, але не буде головного – здібностей [15, с. 17].

Отже, розуміння терміна «обдарований» зазнало значних змін упродовж минулого століття. Якщо спочатку це поняття стосувалось тільки дорослих, досягнення яких вважались видатними, то згодом його стали застосовувати і стосовно дітей, маючи на увазі їхній інтелектуальний розвиток, особливі успіхи у навчанні. Обдарованими вважались діти, які опинялись серед декількох відсотків, що мають високі показники за тестами інтелекту. Однак життя постійно вносило поправки в прогнози, які робились на основі тестів: високі показники розумового розвитку не гарантують ні дуже успішної кар'єри, ні видатних творчих досягнень. Водночас діти з більш скромними показниками IQ належать до людей, які впливають на прогрес, змінюють життя суспільства. Подібні курйози змушували знову і знову звертатися до змісту терміна «обдарований». Відтак, сформувалися новітні концепції обдарованості, найбільш значущі з яких проаналізуємо.

Згідно з концепцією «вікової обдарованості» Н. С. Лейтеса [8] треба розрізняти хід вікового розумового розвитку (з його типовими варіантами і перехідними особливостями) і те більш корінне, власне індивідуальне, що зберігається, формується в процесі такого розвитку. «Обдарованість дитини – це доволі стійкі особливості саме індивідуальних проявів неабиякого інтелекту, що з віком зростає» [8, с. 25]. Саме з огляду на вікові передумови розумового підйому і треба розпочинати аналіз розуміння особливостей дітей, чиї розумові достоїнства можуть уважатися виявами обдарованості. Незвичайні можливості дитини на тому чи іншому віковому етапі ще не означають збереження цього рівня і своєрідності її можливостей в наступні і більш зрілі роки, тому вчений закликає слова «обдарована дитина», «обдаровані діти» вживати з обережністю, віддаючи собі звіт в тому, що це в значній мірі умовні вислови.

Підхід до обдарованості як вияву творчого потенціалу людини обґрунтовує О. М. Матюшкін [4]. Згідно із його концепцією (творчої обдарованості) творча обдарованість – це інтегративна структура, яка виявляється на всіх рівнях індивідуального розвитку і охоплює такі основні компоненти: домінуючу роль пізнавальної мотивації, дослідницьку творчу активність, можливість ухвалення оригінальних рішень, можливість прогнозування і передбачення, здібність до створення ідеальних еталонів, які забезпечують високі естетичні, моральні, інтелектуальні оцінки. Процес успішного розвитку і реалізації потенційних можливостей обдарованої дитини, на думку О. М. Матюшкіна, залежить не лише від навчальних програм, але більшою мірою від соціальної потреби суспільства в талантах і від розуміння особистістю соціальної цінності своєї обдарованості. Приділяючи значну увагу прикладному напрямку дослідницької роботи, вчений створив науковопрактичну програму з виявлення, навчання і виховання обдарованих і талановитих дітей, яка містить узагальнення сучасних знань про природу розвитку обдарованості і розробку психологічних засобів стимулювання і допомоги обдарованим дітям.

В. О. Моляко – один із найбільш авторитетних сучасних дослідників феномена обдарованості – вважає, що «обдарованість – це свого роду міра генетично і дослідно передбачених можливостей людини адаптуватися до життя» [6, с. 213]. У межах нової концепції технічної обдарованості вчений зазначає, що обдарованість є однією з найбільш важливих вищих психічних підсистем впорядкованої підсистеми «людина – світ» і нерозривно пов'язана з психічними функціями людини, з її свідомістю, підсвідомістю, загальними установками і диспозиціями, особистісними структурами, емоційною сферою тощо. Як основні функції обдарованості В. О. Моляко називає максимальне пристосування до світу, оточення, вирішення проблем у всіх випадках, коли створюються нові, непередбачені, які вимагають саме творчого підходу. «Оскільки такого роду ситуації виникають в житті практично кожної людини і достатньо часто (не буде перебільшенням говорити про їхню щоденність, інколи вони просто насуваються на людину низкою), то буде логічним припустити, що кожна людина в принципі повинна отримувати певний потенціал можливостей, які сприяють її виживанню. Це стосується і спадкових факторів, і набутого досвіду. Тому було б неправильно говорити про обдарованість як унікальне, рідкісне явище» [6, с. 213–214]. Вчений неодноразово вважає на необхідність розуміння обдарованості (зокрема дитячої) соціумом, що дозволить зберегти її і розвинути.

В динамічній теорії обдарованості – ДТО – (назву для якої запропонував Л. С. Виготський і яку вважав справою майбутнього) Ю. Д. Бабаєва [2] висуває на перший план аналіз самого процесу розвитку обдарованості, а не пошук параметрів оцінки і вимірювання здібностей. В результаті відбувається зміна парадигми в галузі ідентифікації обдарованості. Здійснюється перехід від діагностики відбору дітей з високими здібностями до діагностики особливостей і психологічних механізмів розвитку обдарованості. Створені Ю. Д. Бабаєвою на базі ДТО методики розвитку обдарованості дозволили істотно збільшити ріст показників інтелекту і креативності тих дітей, які раніше ідентифікувались як «необдаровані», і практично зблизити їх з показниками обдарованих дітей.

Автори психолого-дидактичної системи «Обдаровані діти: виявлення, навчання, розвиток» (В. І. Панов, Н. С. Лейтес, О. М. Матюшкін та ін.) в якості базової характеристики обдарованості виводять творчу активність людини як вияв творчої природи психіки і її розвитку. З цієї точки зору обдарованість постає як: 1) системна властивість психіки, яка виникає в результаті пізнавальної і (або) іншої діяльній взаємодії між індивідом і освітнім середовищем; 2) властивість психіки, що розвивається, для прояву і становлення якої необхідними умовами є не тільки наявність природних задатків, але і відповідного (варіативного і розвиваючого) освітнього середовища, зокрема відповідних видів діяльності (екопсихологічний аспект обдарованості); 3) індивідуальна характеристика пізнавального, емоційного і особистісного розвитку учня, яка виражається в індивідуально-своєрідному поєднанні властивостей пізнавальної, емоційної і особистісної сфер свідомості цього індивіда, яке забезпечує можливість досягнення ним найбільш високих результатів розвитку здібностей в соціально значущих видах діяльності [7, с. 22].

Згідно з концепцією О. І. Щєбланової [14] дитяча обдарованість – це цілісна, складна, багатогранна і така, що розвивається, психологічна система, яка є підсумком індивідуального шляху розвитку і одночасно становить потенціал (внутрішні передумови) майбутнього розвитку. Обдарованість дитини на кожному

віковому етапі може бути адекватно зрозумілою лише з позицій системності й розвитку. Вона може розглядатися як «закрита система» з точки зору внутрішньої структури і як «відкрита система», яка перебудовується під впливом динамічної взаємодії численних внутрішніх і зовнішніх детермінант. Інтегральні характеристики особистості обдарованого учня детермінують вияви і розвиток його обдарованості, будучи одночасно і об'єктом цього розвитку.

У «Робочій концепції обдарованості» (підготовленій авторським колективом з 15-ти осіб) [9] обдарованість тлумачиться як системна якість, яка характеризує психіку дитини в цілому; при цьому саме особистість, її спрямованість, система цінностей спричиняють розвиток здібностей і визначають, як буде реалізований її потенціал. Такий підхід робить пріоритетним завдання виховання, а не просто навчання обдарованої дитини. Цим визначається і гуманістична спрямованість «Робочої концепції обдарованості», в якій особлива увага приділяється бережливому ставленню до обдарованої дитини, яке передбачає розуміння не тільки переваг, але і труднощів, які несе з собою її обдарованість. Зазначаючи основним недоліком використовуваних нині діагностичних методів (найперше тестів) зорієнтованість на результат (в той час як процесуальна сторона цієї діяльності, яка, власне, і зумовлює можливість бути обдарованим, залишається «поза полем зору»), автори окресленої психолого-дидактичної системи в якості одного із методу, який дозволяє працювати саме з процесуальною стороною здібностей і взагалі свідомості дитини, називають навчально-ігрові методи і психологічний тренінг.

На думку більшості дослідників, провідним компонентом у структурі обдарованості, її якісним показником є здатність до творчості – наявність творчих (креативних) здібностей, знань, умінь, навичок, а також мотивів, завдяки яким створюється новий, оригінальний, унікальний продукт. Учені вважають, що умовою творчості є середньо-високий інтелект (IQ = 115-120), а за дуже високого інтелекту (IQ = 170-180), як і за низького, між креативністю (творчістю) і інтелектом найчастіше взаємозв'язок негативний. Матеріальним показником обдарованості і її специфіки є продукт, оскільки залежно від того, що виконує дитина чи дорослий, можна визначити спрямованість і специфіку обдарованості, а оригінальність, новизна і нестандартність продукту – свідчення рівня обдарованості.

Висновки. Вчені у XX столітті відводили належне місце і значення обдарованості як складному психічному утворенні, в якому нерозривно переплетені пізнавальна, емоційна, волева, мотиваційна, психофізіологічна та інші сфери психіки людини, і саме ця складність зумовлює те, що вияви обдарованості характеризуються великою варіативністю, неоднозначністю, індивідуальністю. Попри значні здобутки вчених, єдина концепція обдарованості досі не створена, і в цьому перспектива подальших досліджень науковців. Стержневим моментом, який об'єднує вищевказані теоретичні позиції, є підхід до обдарованості як до процесу цілісного розвитку особистості обдарованих людей, який дозволяє реалізувати їхній творчий потенціал.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ананьев Б. Г. Личность, субъект деятельности, индивидуальность / Б. Г. Ананьев. – М.: Директ-Медиа, 2008. – 209 с.
2. Бабаева Ю. Д. Динамическая теория одаренности / Ю. Д. Бабаева // Психология развития; под ред. А. К. Болотовой и О. Н. Молчановой. – М.: ЧеРо, 2005. – С. 153–160.
3. Выготский Л. С. Психология развития человека / Л. С. Выготский. – М.: Изд-во Смысл; Изд-во Эксмо, 2005. – 1136 с. – (Библиотека всемирной психологии).
4. Матюшкин А. М. Концепция творческой одаренности / А. М. Матюшкин // Вопросы психологии. – 1989. – № 6. – С. 29–33.
5. Моляко В. А. Психология конструкторской деятельности / В. А. Моляко. – М.: Машиностроение, 1983. – 136 с.
6. Моляко В. А. Творческая конструкторология (пролегомены) / В. А. Моляко. – К.: Освіта України, 2007. – 388 с.
7. 7. Одаренные дети: выявление, обучение, развитие. Психолого-дидактическая система / В. И. Панов, Н. С. Лейтес, А. М. Матюшкин [и др.] // Відкритий урок. – 1998. – № 13. – С. 20–24.
8. Психология одаренности детей и подростков / под ред. Н.С. Лейтеса. – М.: Академия, 1996. – 416 с.
9. Рабочая концепция одаренности / научн. ред. В. Д. Шадриков. – 2-е изд., расш. и перераб. – М.: Федеральная целевая программа «Одаренные дети», 2003. – 94 с.
10. Рубинштейн С. Л. Способности / С. Л. Рубинштейн // Психология индивидуальных различий; под ред. Ю. Б. Гиппенштейн и В. Я. Романова. – М.: ЧеРо, 2000. – С. 20–40.
11. Сикорский И. А. Даровитость и талантливость в свете объективного исследования по данным психофизиологических коррелятов / проф. И. А. Сикорский. – К.: Тип. С. В. Кульженко, 1912. – 30 с.
12. Теплов Б. М. Способности и одаренность // Избр. Труды: в 2 т. / Б. М. Теплов. – М.: Педагогика, 1985. – Т. 1. – С. 15–42.

13. Штерн В. Одаренность детей и подростков и методы ее исследования / В. Штерн; [пер. с нем.]. – К.: Книгоспілка, 1926. – 409 с.

14. Щербланова Е. И. Одаренность как психологическая система: структура и динамика в школьном возрасте: дис. ... доктора психол. наук: 19.00.01 / Елена Игоревна Щербланова. – М., 2006. – 311 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.lib.ua-ru.net/diss/vved/162912.html>

15. Юркевич В. С. Одаренный ребенок: иллюзии и реальность: Книга для учителей и родителей / В. С. Юркевич. – М.: Просвещение, Учебная литература, 2006. – 136 с.

Копачевська М. М.,

Вчитель англійської мови

Комунального закладу «Розсошенська гімназія

Щербанівської сільської ради

Полтавського району

Полтавської області»

maryanakarashuk@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7219-783X>

ФОРМИ ТА МЕТОДИ ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У СФЕРІ РОЗВИТКУ ДИТЯЧОЇ ОБДАРОВАНОСТІ

В статті розкрито характерні риси обдарованості, проблеми, що виникають на шляху діагностики та роботи з обдарованими дітьми, зміст та особливості роботи школи та вчителя для підтримки та розвитку обдарованості у навчальному процесі.

Ключові слова: обдарованість, здібності, розвиток обдарованості, освіта.

This article reveals the characteristics of giftedness, problems that appear in the identification and work with gifted children, the content and features of the school and teacher's work to support and develop giftedness in the learning process.

Key words: giftedness, abilities, development of giftedness, education.

Постановка проблеми. На сьогоднішній день спостерігається підвищений інтерес до проблеми обдарованості, процесу виявлення та навчання обдарованих дітей і, відповідно, до проблем підготовки педагогів для роботи з ними. Цей факт підтверджується і політикою держави у галузі освіти, що передбачає розвиток здібностей особистості, її самовизначення, соціальну адаптацію та культурне становлення. На передній план у державній політиці в освіті зараз виходить проблема обдарованості, визначаючи пошук та навчання обдарованих громадян. Про це йдеться у Законах України «Про освіту», «Про вищу освіту», Національній доктрині розвитку освіти України, Державній національній програмі «Освіта» (Україна ХХІ століття), Національній програмі виховання дітей та учнівської молоді в Україні, Концепції педагогічної освіти, Державній програмі «Вчитель», Національній програмі «Діти України». Звідси одним із пріоритетних завдань сучасної освітньої системи є звернення уваги педагогічної науки і громадськості до удосконалення роботи з обдарованими дітьми і молоддю.

Сьогодні перед сучасною школою стоїть завдання максимального розкриття і розвитку потенціалу кожної особистості, формування людини як суб'єкта соціального та професійного життя, підготовки її до самовдосконалення, самовизначення та самореалізації.

Мета статті – виокремлення визначних ознак обдарованості, розкриття проблем, що виникають під час роботи з обдарованими дітьми, опис форм та методів, які вчителі застосовують у ході сприяння розвитку дитячої обдарованості.

Аналіз стану дослідження. Аналіз сучасного стану дослідження проблеми обдарованості в психології та педагогіці свідчить що проблема обдарованості викликає особливий інтерес, оскільки знання про це унікальне явище необхідні як для створення систем навчання для обдарованої молоді так і для сприяння розвитку потенціалу обдарованості. Так, теоретичні основи проблеми обдарованості досліджували В. Андрєєв, Е. Бріджмен, Д. Богоявленська, Е. Вудьярд, В. Дружинін, О. Ковальов, Г. Костюк, Н. Лейтес, О. Леонтєв, А. Матюшкін, Ф. Менкс, В. Мясіщев, В. Роменець, С. Рубінштейн, Р. Стернберг, Л. Спірмен, Б. Теплов, Н. Тілтон, Е. Торндайк, П. Торренс, Н. Оганович, К. Хеллер та ін. У науковій літературі знаходять висвітлення такі аспекти проблеми обдарованості як розвиток обдарованості на різних вікових етапах (В. Давидов, Д. Ельконін, Н. Лейтес, В. Паламарчук); виявлення і розвиток обдарованості учнів (Дж. Рензуллі, В. Крутецький, О. Кульчицька). Про проблеми школярів з високим розумовим розвитком писали Н. Батлер, С. Баум, Л. Броді, Дж. Вітмор, Л. Сільвермен. У численних

дослідженнях порушено проблеми обдарованості і творчості, визначено типи обдарованості, розкрито психолого-педагогічні особливості обдарованих дітей, з'ясовано окремі аспекти роботи з обдарованими дітьми і молоддю.

На протязі багатьох століть, безсумнівно, існували люди, що завжди цікавилися тими, хто демонстрував високі показники інтелекту. Така тенденція зберігається й нині. Хоча сфери діяльності в яких можна визнати обдаровану людину, визначаються потребами та цінностями переважаючих культур, науковці продовжують дискусію щодо вічних питань про причину обдарованості, про те, як людина стає обдарованою.

Численні концепції та незліченна кількість визначень обдарованості були висунуті й аналізовані впродовж багатьох років. Багато вчених наголошують на тому, що не існує єдиного чіткого визначення обдарованості. Управлінням освіти США (USOE) було запропоноване таке визначення: «Обдаровані та талановиті діти – це діти, які завдяки своїм визначним здібностям здатні на високу продуктивність. Ці діти потребують диференційованих освітніх програм та/або послуг, крім тих, які зазвичай надаються школою, щоб реалізувати свій потенційний внесок у особистий розвиток та суспільство. Діти, здатні до високої працездатності, продемонстрували окремо або в поєднанні наступні здібності: загальні інтелектуальні здібності; специфічні академічні здібності; творче чи продуктивне мислення; здібності до лідерства; здібності до образотворчого та сценічного мистецтва; психомоторну здатність» [10, с. 2].

Багато потреб обдарованих дітей, пов'язані з високими пізнавальними можливостями, часто не реалізуються у традиційній системі шкільної освіти, орієнтованої головним чином вік, і навіть суперечить їй. Як це не парадоксально, але саме швидкий розвиток таких дітей може служити джерелом проблем у навчанні, якщо він відповідає їхнім запитам і не стимулює їхній розвиток в достатній мірі. Дослідження і практичний досвід свідчать, що ігнорування цих запитів може тільки гальмувати розкриття і розвиток вже наявного потенціалу та породжувати різноманітні труднощі в навчанні, особистісному розвитку, спілкуванні та поведінці обдарованих школярів [3].

Навчання обдарованих дітей в умовах загальноосвітньої школи повинно здійснюватися на основі принципів диференціації та індивідуалізації (за допомогою виділення груп учнів залежно від виду їх обдарованості, організації індивідуального навчального плану, навчання за індивідуальними програмами з окремих навчальних предметів). На жаль, сучасна практика зводиться в основному до навчання за індивідуальними програмами в одній предметній області, що не сприяє розкриттю інших здібностей дитини, що лежать поза нею. Здійснення диференціації та індивідуалізації навчально-виховного процесу для обдарованих дітей в умовах масових загальноосвітніх шкіл передбачає застосування різних форм організації навчання і виховання, які ґрунтуються на ідеї угруповання учнів в певні моменти освітнього процесу. Найбільш сприятливі можливості для розвитку обдарованих дітей надають такі форми навчання: перегруповання паралелей (школярі одного віку розподіляються для занять з кожного навчального предмету в групи, відповідно до чого одна і та ж дитина може займатися якими-небудь предметами (наприклад, математикою) в групі здібних учнів, а іншими (наприклад, гуманітарними) – в звичайній); виділення групи обдарованих учнів з паралелі (об'єднання в групу найбільш успішних в кожній паралелі школярів, які навчаються за ускладненою і збагаченою програмою); поперемінне навчання (угруповання дітей різного віку, проте не на увесь навчальний час, а тільки на його частину, що дає обдарованим школярам можливість для спілкування з однолітками і дозволяє їм знаходити рівних собі в академічному відношенні учнів і відповідний зміст освіти); збагачене навчання для окремих груп дітей за рахунок скорочення часу на проходження обов'язкової програми; групування учнів усередині одного класу в гомогенні малі групи з тих або інших причин (рівень інтелектуальних здібностей, академічні досягнення) [4, с. 31].

Відомо, що більшість обдарованих учнів здатні до самостійного вивчення тем, що їх цікавлять, виявлення зв'язку між предметами та ідеями, високому рівні міркування і узагальнення. Тому, коли говоримо про молодших школярів, вони вже до початку шкільного навчання володіють інформацією екстраординарної якості, через це навчальний матеріал може бути нецікавим, а очікування, поки однокласник освоює те, що їм давно відомо, можуть викликати нудьгу і нетерпіння. Такі учні молодшої школи потребують нової, цікавої і стимулюючої інформації, що постійно створює виклик для їхніх здібностей. Одна з стратегій допомоги в таких ситуаціях – це застосування системи індивідуальних (міні-груп) завдань, в яких учні можуть самі регулювати рівень складності матеріалу, виконуючи перевірені завдання до і після вивчення тем, причому методи такого навчання повинні відповідати складності матеріалу.

Незвичайне розмаїття інтересів і велика допитливість можуть викликати труднощі в узгодженні з навчальними завданнями. Обдаровані діти не завжди можуть розрахувати свої сили та часто беруться одночасно за безліч справ або проектів. Сильна потреба в самоактуалізації і мотивує обдарованих дітей слідувати їхнім інтересам, але водночас вона може викликати фрустрацію за відсутності такої можливості, втрату впевненості у своїх силах. З одного боку, їм необхідно поле для найрізноманітнішої діяльності та можливість слідувати своїм думкам та інтересам, але з іншого боку, вони потребують організації цієї

діяльності, наприклад, за допомогою індивідуальних навчальних планів та керівників (менторів), навчальних гуртків та центрів.

Високий рівень очікувань від себе, від своїх здібностей, висока вимогливість до інших часто викликають у обдарованих дітей сильні та руйнівні переживання, зменшення впевненості у собі, сварки з друзями та близькими. Їхня надзвичайна відкритість почуттям і очікуванням інших, вразливість для критики, висока потреба в прийнятті і визнанні вимагають особливої уваги до розвитку впевненості в собі, вміння розуміти і реально оцінювати власні очікування та очікування інших у відповідності зі своїми високими особистими стандартами. Необхідно вчити таких дітей оцінювати досягнення цілей і сприймати невдачі, зупинки і навіть повернення назад як необхідні складові процесу пізнання [6, с. 188].

Обдарованість численної категорії дітей, чиї підвищені можливості та потреби не виявляються і не реалізуються в існуючій системі шкільного навчання, часто називають прихованою, оскільки ідентифікація таких дітей при використанні звичайних процедур педагогічної та психологічної діагностики викликає значні труднощі. Така обдарованість не реалізується або недостатньо повно реалізується у навчальних досягненнях дітей. В англійській літературі це явище отримало спеціальну назву – *underachievement*. Цим поняттям – недостатньої успішності – позначають нижчий рівень індивідуальних досягнень обдарованих людей у порівнянні з їх потенційними можливостями. Воно також має і більш вузький зміст, коли використовується по відношенню до недостатньо високої успішності школярів з високим розумовим розвитком [9].

Недостатня успішність обдарованих учнів не привертає до себе великої уваги у звичайних школах, перевантажених навчальними та дисциплінарними проблемами їх менш здібних однокласників. Успішність обдарованих може вважатися цілком задовільною і навіть гарною з погляду загальноприйнятих середніх стандартів. Такі діти часто виглядають благополучними та нічим не примітними, особливо якщо не порушують поведінку. На думку Дж. Фрімен, тихі і невибагливі діти зазвичай бувають обділені необхідною увагою, що негативно позначається на їхньому розвитку [5]. З більшою гостротою постає проблема успішності у класах та школах зі спеціальним навчанням, навіть якщо в них набирають за високими оцінками. Жодний кваліфікований відбір сам по собі вирішити цю проблему не може.

Дослідження показують, що вчителі, батьки та діти по-різному відповідають на запитання: хто винен у тому, що високі здібності не реалізуються у шкільних успіхах. Вчителі, як правило, ставлять під сумнів здібності дітей, ступінь їхньої підготовленості та (або) бажання вчитися, звинувачують батьків у невмінні змусити дітей працювати, а психологів – у неправильному діагнозі. Батьки бачать причину насамперед у нездатності вчителя (школи) відповідати потребам і здібностям дитини або звинувачують останнього в лінощах, впертості та бажанні робити по-своєму. Діти звинувачують у своїх невдачах вчителів, але все ж часто переживають почуття провини, інтегруючи відносини і висловлювання оточуючих у висновок, що саме у них щось неправильно, тоді як у самих все – відмінно [13].

Насправді ж невдачі обдарованих школярів у навчанні, як правило, породжуються складним переплетенням різних причин як внутрішнього, так і зовнішнього характеру, що перешкоджають реалізації їхнього потенціалу в досягненнях, найчастіше доступних їхнім одноліткам, що є менш здібними.

Дуже перспективним, як показує практика, є використання освітніх технологій, що дозволяють індивідуалізувати навчання, орієнтоване на високий рівень розумового розвитку з тим, щоб включати в нього, при необхідності, спеціальну діяльність, спрямовану на усунення або компенсацію слабкостей у освоєнні тих чи інших базових та пізнавальних стратегій. Основна мета таких індивідуалізованих програм – максимально сприяти розкриттю обдарованості кожної дитини, надаючи їй у «тут і зараз» шанси на досягнення успіху в області її підвищених можливостей і потреб, і стимулювати її прагнення до подолання перешкод, забезпечуючи відповідними технологіями та підтримуючи впевненість у своїх силах [6].

У таких індивідуальних програмах повинні узгоджуватися чотири взаємопов'язані аспекти навчання: високий рівень навчання в галузі випереджувального розвитку; навчання в галузях розвитку, що відповідає віку; корекційне навчання в галузі наявних труднощів; адаптивне навчання, що дозволяє тимчасово або постійно (у разі стійкої нездатності) обходити наявні перешкоди для досягнення успіху у важливих для розвитку обдарованості сферах [8].

В ідеалі індивідуальні програми повинні створюватися єдиною командою у складі батьків, психологів-фахівців з діагностики та навчання обдарованих дітей, з діагностики та корекції шкільної неуспішності, вчителів і самої дитини [12 с, 140]. Насправді таке навряд чи можливо, але вході навчання всі ці погляди мають братися до уваги з акцентом переважно на сильних, а не на слабких сторонах розвитку дитини [7]. Істотну роль при цьому покликана відігравати супровідна діагностика, спрямована не стільки на відстеження змін тих чи інших характеристик після тих чи інших впливів, скільки на прогнозування пізнавальних можливостей та потреб учнів та профілактику можливих проблем у їх розвитку.

Збереження і розвиток обдарованості є однією з найважливіших проблем нашого суспільства сьогодні. Перед учителями постає основне завдання: сприяти розвитку кожної дитини і всебічно його підтримувати. Тому важливо встановити рівень здібностей та їх різноманітність у наших дітей, але не менш важливо вміти правильно здійснювати їхній розвиток. В обдарованих дітей чітко виявляється потреба у

дослідницькій і пошуковій активності – це одна з умов, що дозволяє учневі зануритися в творчий процес навчання і виховує в ньому жагу до знань, прагнення до відкриття, активної розумової праці та самопізнання. У навчальному процесі розвиток обдарованої дитини слід розглядати як розвиток її внутрішнього діяльнісного потенціалу, здатності бути автором, активним творцем свого життя, уміти ставити мету, шукати способи її досягнення, бути здатним вільно обрати і відповідати за нього, максимально використовувати свої здібності [1].

Кожен учитель, який працює з обдарованими дітьми має слідувати чіткому алгоритму і певним правилам взаємодії. Учитель не повинен вирізяти та вихвалити обдаровану дитину, як найкращого учня. Правильним буде мотивувати до спільної роботи з іншими дітьми. Щоб уникнути неприязні до одного учня інших учителеві не варто приділяти багато уваги навчанню з елементами змагання. Недоречно акцентування на винятковості якоїсь однієї дитини може спричинити ревності друзів та однокласників. Та й інша крайність – приниження унікальних здібностей – вкрай недопустима. Учителю необхідно не забувати, що повторювані, суворо-регламентовані поняття обдаровані діти сприймають здебільшого погано [6].

Тому розглянемо організаційно-педагогічні основи навчання обдарованих дітей. В офіційній вітчизняній педагогіці вважається, що існує три основні способи організації навчання: індивідуальний – панівний до XVII ст.; колективний – мається на увазі звичайна «класно-урочна система» (Я.А. Коменський, І. Штурм та ін.); груповий – спосіб, що утвердився в 20-30-х роках XX ст. (Р. Кузіне, С. Френе, П. Естрейх та ін.).

Одним із цікавих варіантів вирішення даної проблеми є виділення основних історичних стадій розвитку організаційної структури навчального процесу, запропоноване В.К. Дяченком. Ним виділено три способи: парно-індивідуальний спосіб навчання (включає «роботу учня з учителем» і «роботу учня з джерелом знань»); групо-парно-індивідуальний спосіб навчання (два вищезгадані та «роботу вчителя з групою учнів»); колективно-групо-парно-індивідуальний спосіб навчання (до всіх трьох додається «взаємне навчання»).

Класно-урочна форма організації навчальної діяльності навіть не є основною, як стверджується в наших підручниках педагогіки, а домінуючою. За такої системи вчитель говорить, а учні слухають, вчитель повчає, вселяє, проповідує, а учні пасивно слухають, сприймають та засвоюють чужі слова, думки та знання. Самостійному дослідженню та творчості у класно-урочній системі немає місця.

Колективна форма організації, запропонована В.К. Дяченком має такі особливості: під час спілкування чи обговорення половина учнів говорить, половина слухає; мінімальна кількість учасників – чотири особи; кожен учасник занять поперемінно виступає то учнем, то вчителем; найближча мета кожного учасника занять – вчити інших усьому, що знаєш чи вивчаєш сам; діяльність кожного учня є суспільно повною, оскільки він не лише навчається, а й постійно систематично навчає інших; основний принцип роботи – всі по черзі навчають кожного і кожен – всіх і педагог керує цим процесом; кожен відповідає не тільки за свої знання та навчальні успіхи, але також за знання та навчальні успіхи товаришів з навчальної роботи. Найважливіше завдання педагога-керівника тут – формувати майстерність, мистецтво викладання кожного учня. Така діяльність характеризується повним збігом, єдністю колективних та особистих, індивідуальних, інтересів: що більше я навчаю інших, то більше й краще я знаю сам. Викладач-керівник на власний розсуд залучає до спільної та регулярної роботи батьків, учнів старших класів, представників громадськості [2].

Клас-лабораторія – форма організації, що успішно працювала в 20-ті роки XX ст. та працює нині у навчальних закладах для обдарованих дітей, насамперед у системі дошкільної освіти. Ця модель передбачає чітко організовані, заздалегідь сплановані заняття. У системі занять акцент зміщується з репродуктивної діяльності та пасивного засвоєння на індивідуальну дослідницьку практику. Діти самі визначають інтенсивність і тривалість занять, вільно планують свій час, обираючи не тільки тематику, а й самі предмети для власних навчальних досліджень самостійно. Таким чином, практично визначаючи обсяг та темп процесу навчання. Педагог у системі повністю звільняється від «диктаторських» функцій. Його головний обов'язок – заохочувати і делікатно спрямовувати дослідницьку ініціативу дитини, різними способами прагнути розвивати в неї незалежність, винахідливість та творчу ініціативу [2].

Говорячи про індивідуальний метод організації навчання, Дж. Рензуллі так визначає алгоритм діяльності вчителя при цьому підході: вчитель визначає рівень розвитку, окреслює довгострокові та короткострокові цілі та шляхи їх досягнення, визначає час, який має витратити дитина на освоєння стандартної та спеціальної програми, передбачає участь батьків, визначає методи оцінки успіхів дитини [11]. Але, як бачимо, це переважно стосується змісту освіти. Сама форма організації у разі залишається поза увагою. І це не випадково: вона добре відома (учень-вчитель, учень – джерело знань).

Крім основних видів діяльності слід зазначити форми організації навчальної діяльності та форм роботи у сфері додаткової освіти. Міні-курс включає кілька занять по 30-50 хв. та представлений у вигляді наступних етапів: інформаційно-рецептивний, репродуктивний, «проблемний виклад», частково-пошуковий чи евристичний. Таким чином, методика міні-курсу передбачає, що освоюючи його, дитина поступово перетворюється зі слухача на співрозмовника, а потім на дослідника.

Також варто не забувати наставництво, яке проводиться індивідуально. У ході роботи виконуються творчі, дослідні проекти.

На відміну від наставництва дослідження, припускають масову участь дітей в цікавому досліді чи експерименті за запропонованою педагогом тематикою. Наприклад: «Архітектура майбутнього», «Які книги читають школярі», «Які тварини на грані вимирання» тощо.

Існує таке поняття як навчальні турніри. Суть таких форм діяльності полягає в тому, що після вивчення великої теми проводиться навчальний турнір. Діти діляться на команди і кожна отримує кілька десятків пронумерованих карток із запитаннями. Кожен учасник вибирає картку, що лежить на столі, і відповідає на питання, що йому дісталось. Інші оцінюють. Після турніру підбиваються підсумки.

Якою б не була діяльність, організована вчителем на уроці, його завдання: сприяти дитячій творчості, навчити дитину самостійності й виховувати в неї наполегливість, творчу сміливість у постановці нових проблем і пошуку їх розв'язань. Обдарований учень здатний сам собі допомогти, якщо вчитель мотивує та підтримує його починання.

Висновки. Отже, без сумніву питання обдарованості є надзвичайно важливим у сьогоdnішньому світі. Не дивлячись на те, що вже не одне століття наука приділяє цій проблемі увагу, воно залишається актуальним завжди. Адже обдарована молодь здатна досягати надзвичайних висот, показуючи високий соціокультурний рівень та прагнення розвивати себе та свою державу. Саме тому завдання школи і шкільного навчання – виявляти, всебічно розвивати та підтримувати таких учнів. В різні часи історії розвитку процесу організації роботи з обдарованими дітьми форми та методи роботи різнилися. Якись прийоми застаріли та відійшли в минуле, якись, навпаки, твердо установилися та широко використовуються педагогами та психологами по всьому світу. Дослідження та праці вітчизняних та зарубіжних вчених і педагогів свідчать про важливість та актуальність питання навчання та виховання мотивованої, ї молоді, що прагне до самореалізації та розвитку.

Підсумовуючи сказане, слід ще раз підкреслити, що турбота про розвиток обдарованих дітей сьогодні – це турбота про розвиток науки, культури, соціальний розвиток суспільства в майбутньому. Увага до розвитку обдарованої дитини має широке соціальне значення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Робота з обдарованими дітьми: навчальний посібник / Володарська М.О. та ін. Харків, 2010. 190 с.
2. Дьяченко, В.К. Коллективный способ в обучении: дидактика в диалогах. М.: Народное образование, 2004. 352с.
3. Матюшкин А. М. Концепция творческой одаренности / Вопросы психологии, 1989. № 6. С. 29-33.
4. Теличко Н.В. Американський досвід роботи з обдарованими дітьми в Україні. Обдарована дитина, 2005. № 10. С. 27-35.
5. Фримэн Дж. Ваш умный ребенок. М.: Семья и школа, 1996. 192 с.
6. Обдаровані діти: діагностика та супровід / упоряд. Т. Червона. Київ: Шкільний світ, 2008. 128 с.
7. Baum S. High ability / learning disabled students: how are they different / S. Baum S. V. Owen. Gifted child quarterly. 1988. Vol. 32, № 3. P. 321-326.
8. Brody L. E. Gifted children with learning disabilities. A review of the issues. L. E. Brody, C. J. Mills. Journal of learning disabilities. 1997. Vol. 30, №. 3. P. 282-296.
9. Butler-Por N. Underachievers in school – issues and intervention. Chichester, England: Jonh Wiley and sons, 1987. P.68.
10. Marland, S.P. Education of the Gifted and Talented, Report to the Congress of the United States by the U.S. Commissioner of Education and Background Papers Submitted to the U.S. Office of Education. Washington, D.C.: U.S. Government Printing Office, 1972 P.2.
11. Renzulli Joseph S. What Makes Giftedness? Reexamining a Definition. In PhiDelta Kappan 60. 1978. №. 3. P. 180-184, 261.
12. Silverman L. K. Counseling the gifted and talented. Denver: Love publishing company. 1993. P. 140.
13. Whitmore J. R. Giftedness, conflict and underachievement. Boston: Allyn and Bacon. 1980. P. 268-269.

Копотілов Олег Борисович,

*Вчитель англійської мови комунального закладу
«Луцька гімназії №4 імені Модеста Левицького Луцької міської ради Волинської області»*

РОЛЬ ВЧИТЕЛЯ У ФОРМУВАННІ ТА РОЗВИТКУ ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ СТАРШОКЛАСНИКІВ НА УРОКАХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Мета даної публікації полягає у формуванні позитивної мотивації учнів до вивчення іноземної мови; усвідомлення важливості розвитку здібностей та обдарувань кожної дитини. У роботі подано психолого-педагогічне обґрунтування важливості розвитку здібностей та обдарувань старшокласників та

тренувальні вправи, які сприяють покращенню їхніх ключових компетентностей, розробки окремих етапів уроку. Стаття покликана допомогти учителям іноземної мови в організації та проведенні подібних практичних занять. Матеріали статті можуть бути використані вчителями іноземних мов, адміністраторами, тренерами та студентами вишів.

Ключові слова: обдарована особистість, обдарування, здібності, ключові компетентності, психолого-педагогічне обґрунтування.

The aim of this publication consists in forming of positive motivation of students to the study of foreign language; realization of importance of developing flairs and every child's abilities. The psychological and pedagogical ground for of the developing gifts and flairs of the senior students, their key competences and the training exercises to achieve this target can be found in the publication. Methodical recommendations are called to help the teachers of foreign language in organization and realization of similar practical studies. Materials can be used by the teachers of foreign languages, administrators, trainers, university students.

Key words: the gifted personality, gift, capabilities, key competence, the psychological and pedagogical ground.

Одним із пріоритетних напрямів розвитку освіти в XXI столітті є розвиток творчої, всебічно розвинутої особистості. Чому виникла потреба звернути особливу на цей напрям?

Авторитарна система навчання і виховання, яка панувала на початку і всередині ХХ століття, не сприяла розвитку творчої підструктури особистості. Вербальне залогізоване (тобто побудоване на основі формальної логіки) навчання, притаманне для неї, ігнорує розвиток сенсорного досвіду людини, творчої уяви, здатності до цілеспрямованого та інтуїтивного пізнання навколишнього світу, формує однобічне, догматичне, ортодоксальне мислення (схеми, штампи), яке не може оцінювати й усвідомлювати і тверезо сприймати реальність.

Не можна сказати, що особа з таким мисленням може сприймати і тверезо оцінювати реальність, тому що у підсвідомості закладені певні схеми, штампи, стандарти, які керують її поведінкою, формують світогляд та світосприйняття.

Довколишня реальність не підпадає під формули, схеми, штампи та стандарти. Вона швидко змінюється і завчені формули старіють, стають непотрібними, а особа, яка на них опиралась, стає безпомічною. Тому виникла потреба у педагогічних підходах та технологіях, які б готували особу до життя, яке постійно змінюється. Одним із таких підходів є особистісно орієнтований підхід до вивчення іноземної мови (Person-Centered Approach)

Увага до людини як до особистості не є новою у педагогіці. Великі педагоги минулого, такі як Я. А. Коменський, К. Ушинський, ближчі нам В. Сухомлинський, та О. Макаренко наголошували на необхідності вбачати в учневі особистість, рівну вчителю. Сьогоднішній напрям поєднує кращі педагогічні традиції минулого з сьогодишньою педагогічною думкою.

Важливу роль у цій системі поглядів відіграє іноземна мова. Іноземна мова – це не просто навчальний предмет. На відміну від інших предметів, – це ціла галузь, оскільки відриває перед людиною скарбницю іншомовної культури, нові стилі життя, відкриває іншу ментальність. Предметом вивчення є не лише власна мова, але й мовленнєва діяльність, або точніше мовленнєва взаємодія. Головне призначення іноземної мови як освітньої галузі – вироблення в учнів умінь спілкуватися іноземною мовою, тобто формування комунікативних умінь: говоріння, аудіювання, читання та письма. Все це утворює мовленнєву компетенцію. Крім мовленнєвої компетенції до поняття «освітня галузь іноземна мова» входять такі поняття, як мовна компетенція та соціокультурна компетенція (включає країнознавчу та лінгвокраїнознавчу компетенції).

Процес навчання здійснюється через систему особистого ставлення до культури народу мова, якого вивчається. Передбачається виконання таких виховних цілей, як: культури спілкування, прийнятої у сучасному світі, розуміння важливості оволодіння іноземною мовою, а також розвиток таких рис, як доброзичливість, толерантність, активність, здатність до рефлексії.

У процесі оволодіння різними аспектами іншомовного спілкування освіта учнів засобами іноземної мови передбачає розробку власних способів навчання, оволодіння знаннями про культуру, історію, реалії, традиції країни, мова якої вивчається, вміння вчитись самостійно (працювати з довідковою літературою, словником, знаходити інформацію в мережі «Internet», тощо).

Відомо, що учень боїться робити помилки при вивченні іноземної мови з двох причин: небажання отримати негативну оцінку, або нижчу за ту, на яку він претендує. Тому одним із шляхів запобігання виникнення негативного досвіду є раціональне створення ситуацій успіху.

Велике значення надається ролі діалогу. Діалог із засобу навчання перетворюється в засіб спілкування. Спілкування на уроці повинно проводитися, наскільки це можливо, іноземною мовою.[1, с. 12; 2, с. 5]

Роль вчителя – допомогти сформуванню власну точку зору, своє бачення проблеми, навчити учнів співпрацювати, а не просто оцінити їх роботу.

Ще однією характерною рисою особистісно-орієнтованого підходу є створення на уроці навчально-педагогічних ситуацій. Метою таких ситуацій є залучення учнів до вирішення певних навчальних та життєвих проблем, що досягається шляхом обміну думками, ідеями, пропозиціями.

Компетентний підхід до вивчення іноземної мови розглядається як засіб організації навчальної та пізнавальної діяльності учнів, що забезпечує їм засвоєння навчального змісту та досягнення навчальних цілей при вирішенні певних проблемних завдань. Основною компетенцією на уроках іноземної мови є комунікативна компетентність, оскільки вона надає учням можливість обговорювати проблеми, доводити власну позицію, формувати власну точку зору, розвивати критичне та творче мислення та адаптуватися у мовному середовищі. Завдання вчителя – представити підростаючим поколінням людські ресурси, доступні для компетентної діяльності, і дати їм достатні можливості випробувати різні способи їх використання, різні стратегії поведінки в реальних та імітованих навчальних ситуаціях.

У цьому контексті важливо пам'ятати пораду видатного українського педагога В. Сухомлинського: «Людина з дитинства повинна знати іншу людину – її думки, почуття, найтонші і найскладніші порушення душі, прагнення, пориви... Вчителю важливо розпізнати кожну особистість, допомогти конкретному вихованцеві оволодіти навиком складання свого життєвого шляху, а отже, абсолютно необхідно оволодіти та впровадити на практиці педагогічну діагностику, яка передбачає вивчення та виявлення особистості кожної людини, проведення педагогічного спостереження, бесід, опитування, тестування з метою встановлення відбору особистих якостей, стилю поведінки, пояснення її мотивів, прагнень або передбачення життєвого шляху в майбутньому. Для досягнення цієї мети в процесі діагностичних процедур встановлюються передумови навчання, розвитку та виховання кожної особистості, необхідні для організації оптимально спланованого навчального процесу. Педагогічна діагностика спрямована на вивчення та розпізнавання стану об'єктів (суб'єктів) навчання, розвитку та виховання з метою встановлення гуманної взаємодії між учителем та учнем.» [8].

Реформування сучасної української школи та оновлення змісту освіти

Сучасне реформування української школи стверджує необхідність якісного оновлення змісту освіти, забезпечення безперервного процесу становлення та розвитку гармонійної творчої особистості учня. Школа бере на себе місію створення нового освітнього середовища, де панує атмосфера педагогічної творчості вчителів-одномудців, учнів та батьків.

Нове освітнє середовище також передбачає новий зміст освіти, нові технології навчання та виховання, розвиток інтелектуальних здібностей дітей, з тим щоб кожен учень виховував культуру творчого мислення. Сьогодні школі належить підготувати не лише носія знань, а й творчу особистість, яка здатна використовувати набуті знання для змагальної діяльності у будь-якій сфері суспільного життя, тобто формувати компетентну особистість. Розвиток самостійності учня, здатності до самоорганізації, саморозвитку, самовиховання, самовиховання-це одне з пріоритетних завдань сучасної освіти.

Державний стандарт базової та повної загальної середньої освіти (затверджений Кабінетом Міністрів України 23 листопада 2011 р. № 1392) дає тлумачення 3 понять: «компетентність», «ключова компетентність», «компетентнісний підхід»:

– компетентність – інтегрована здатність учня до процесу навчання, яка складається з знань, умінь, досвіду, цінностей та установок, які можуть бути повністю реалізовані на практиці;

– ключова компетентність – спеціально структурована сукупність характеристик (якостей) особистості, що дає їй змогу ефективно діяти у різних сферах життя та належить до загального змісту освітніх стандартів;

– компетентнісний підхід – спрямованість навчального процесу на досягнення результатів, які є ієрархічно підпорядкованими ключовою, загальнопредметною та предметною (галузевою) компетентністю.

Визначаються також ключові компетенції, які мають формуватися в процесі навчальної діяльності у навчальному закладі: громадянська, загальнокультурна, оздоровча, інформаційно-комунікативна, комунікативна, міжпредметна естетична, міжпредметна, предметна, мистецька -технологічні.

Компетентнісний підхід сприяє формуванню ключових та основних компетентностей. Основні компетенції включають здатність навчатися, спілкуватися національною, рідною та іноземною мовами, математичні та основні компетенції в галузі науки і техніки, інформації та комунікації, соціальні, громадянські, загальнокультурні, ділові та оздоровчі компетенції, а також підкоряться (предмет), літературознавство, мистецтво, міжпредметна естетика, природознавство та математика, проектно-технологічні та інформаційно-комунікаційні, суспільствознавство, історичні та оздоровчі на компетенції. Реалізація компетентнісного підходу у навчальному процесі передбачає дотримання ряду дидактичних умов. Перший з них – це чітке усвідомлення учасниками навчально-виховного процесу дидактичної специфіки, закладеної в поняття «компетентність» як педагогічної категорії, яка може характеризувати як певний етап у навчальному процесі, так і його кінцевий результат – результат освіти. [6, с. 28]

Особистість сучасного вчителя.

Модель компетентного сучасного школяра загальноосвітнього навчального закладу, будучи еталоном, на який спрямована освіта навчального закладу, складовою моделі освітнього простору має незалежну цілісність та значення.

Підготовка компетентного учня – головний результат, критерій ефективності навчальної діяльності гімназії, її вплив на суспільне життя.

На педагога покладається особлива відповідальність у підготовці компетентного школяра, оскільки він забезпечує необхідні умови для розвитку дитини та формування життєвих компетентностей, здійснює педагогічну підтримку, виходячи з оновленого змісту освіти. Вчитель – головна постать у школі. Учитель – представник однієї з найбільш соціально значущих професій людини, робота якої орієнтована на розвиток і становлення людини.[8, с.56]

Проблема особистості вчителя як суб'єкта педагогічної діяльності, компетентної та здатної до саморозвитку, знайшла відображення у сучасних працях науковців. Розвитку професійно-педагогічної компетентності присвячено дослідження таких українських науковців, як Н. Бібік, О. Овчарук, Л. Парашенко, О. Пометун, О. Савченко, О. Шувалова та ін. Концепція загальної середньої освіти підкреслює необхідність вирішення проблеми підготовки вчителя, який усвідомлює свою соціальну відповідальність, постійно дбає про своє особистісне та професійне зростання, здатний вирішувати нові педагогічні завдання. У системі підготовки вчителів важливим є процес формування професійної культури та компетентності.

Ознаки компетентності вчителя:

- готовність вчителя до інновацій;
- здатність до подальшого проектування, самовдосконалення, самоосвітня компетентність;
- методична компетентність;
- виробнича компетентність;
- інформаційна компетентність;
- функціональна компетентність;
- соціальна компетентність.

Мислення «Століття вперед» – це головна професійна лінія для вчителів. У його руках майбутнє конкретної людини та держави в цілому. [7, с. 132] Образ вчителя в очах його учнів залежить від його іміджу. Учитель – це образ, який назавжди залишається в пам'яті дитини. «Добре чи погано» – це завжди той, хто завжди під пильним наглядом батьків та дітей. Ось чому одним із компонентів педагогічної моделі сучасного вчителя є створення іміджу вчителя нової формації – людини, здатної до активної педагогічної творчості та постійного самовдосконалення. Учитель завжди був і залишається взірцем естетичних смаків, витончених манер та високого особистого іміджу. Позитивний імідж – це професійні вимоги, які суспільство висуває до сучасного вчителя. Адже особистість дитини формується під впливом особистості вчителя, іноді, навіть, несвідомого. Відповідно, професія покладає на людину певні обов'язки. Імідж кожного вчителя різний, але водночас містить загальні риси, властиві його професії. У структурі міжособистісних відносин має переважати демократичний стиль спілкування, бажання співпрацювати з колегами та висока самооцінка. До професійних рис особистості вчителя належать широка ерудиція та вільне викладання матеріалу, вміння враховувати психологічні та вікові особливості учнів, оволодіння темпом мовлення (120-130 слів на хвилину), загальна та спеціальна грамотність, привабливість учням по імені, миттєва реакція на ситуацію, вміння чітко сформулювати конкретні цілі, а також організувати навчальну роботу всіх учнів одночасно, вміння контролювати ступінь засвоєння навчального матеріалу. Наявність у вчителя таких умінь виявляється у вигляді поведінки та любові до дітей. Одним з основних способів формування іміджу є візуалізація. Тому поява особистого образу вчителя набуває такої структури:

- звичний образ (тут лат. *Habitus* – зовнішній вигляд)
- кінетичне зображення (кінетика – рух)
- словесне зображення (дослівно – мова) [2, с.67]

Найкращим вбранням для вчителя визнаний костюм у класичному стилі. Безсумнівно, що успішне використання колірних ефектів є одним із важелів впливу на людей. Значну роль у роботі вчителя відіграє психологічно грамотне використання кольору одягу. Ви не можете носити яскраво-червоний одяг, якщо у вас запланована зустріч з потенційно конфліктним класом. Швейцарський психолог М. Люшер вважає, що червоний, хоча і піднесений, але драматичний, тривожний, провокує все і відразу. Сірий колір символізує довіру, успіх, мир, він найбільше радує погляд учня, з яким ви спілкуєтесь. Що стосується синього та фіолетового кольорів, то вони спокійні і миролюбні. Чисті пастельні кольори асоціюються з гарним гумором, оптимізмом, добротою. Безумовно, упродовж життя, включаючи вибір кольору одягу, зовнішній вигляд вчителя дуже важливий. Він повинен надихати, вселяти світло, тепло, доброту усією своєю

зовнішністю. Усміхнений доброзичливий вираз очей передає внутрішнє тепло особистості. Посмішка – надзвичайно важлива невербальна ознака педагогічного спілкування, але психологи радять не використовувати нещирю посмішку. Спочатку кілька секунд подивіться в обличчя дітей, а потім повільно і тепло посміхніться. Така маленька затримка переконає школярів у вашій щирості, а безпосередній погляд у поєднанні з поверненим до обличчя учня демонструє довіру відкритість, інтерес, готовність до взаємодії. Основним інструментом роботи вчителя є слово. Слово матеріалізується. Саме мозок, а не слово, змушує кожного відповідати своєю мовою, не лише запам'ятовуючи значення слів, але й надійно кодуючи будь-який дотик, духовний досвід, який ми отримуємо від цього слова.

Робота вчителя з обдарованими дітьми

Одним із важливих напрямків діяльності вчителя є робота з обдарованими дітьми: створення умов для розкриття їх природних здібностей, виховання творчої особистості. Основне завдання – створити систему цілеспрямованого виявлення та відбору обдарованих дітей для їх подальшого розвитку.

У процесі навчання та виховання учнів необхідно поставити мету сформувати випускника як творчу особистість. Перш за все, це створює якісне освітнє середовище, яке враховує потреби кожної дитини. Ця праця визначає основні напрями, форми та методи роботи з обдарованими дітьми, передбачає залучення учнів до науково-дослідницької роботи, творчих конкурсів для задоволення потреби у самореалізації, поглиблення знань.

Важливою ланкою освіти та виховання сучасного школяра є науково-дослідницька робота. В організації дослідницької та проектної діяльності можна виділити такі пріоритетні напрями:

1. робота учнівського наукового товариства;
2. участь в інтелектуальних змаганнях, турнірах, змаганнях;
3. робота в проектах.

Завдання вчителя – дати можливість учню розвивати свій інтелект у самостійній, творчій діяльності з урахуванням індивідуальних особливостей та нахилів.

Розвиток задатків особистості учня – це педагогічне управління індивідуальним формуванням особистості людини.

Такий розвиток неможливий без цілісного розуміння його природи, специфіки, якості. Визначення творчої особистості, її структури характеризується великою варіативністю, що пояснюється тим, що творча особистість є категорією теорії особистості, теорії діяльності, теорії творчості.

Фундаментом творчої особистості є її творчість, визначальним фактором якої є творча діяльність особистості як нестимульована зовнішня пошукова та трансформуюча діяльність.

Оскільки особистість є системною якістю особистості, то творча особистість – це підсистема особистості, що характеризується сукупністю творчих якостей особистості, що забезпечують її успіх у творчій діяльності.

Важливу роль у розвитку творчих якостей та ключових компетентностей сучасного школяра як особистості відіграє науково-дослідна робота. Працюючи над дослідницькою роботою, вони вчаться працювати з науковою літературою, набувають навиків критичного відбору та аналізу необхідної інформації, виконують наукову, дослідницьку, експериментальну роботу. Таким чином, учень розвивається як дослідник, а згодом як науковець.

Досліджуючи певну тему, майбутні вчені не тільки набувають багаж академічних знань, а й вчаться логічно і послідовно захищати свою роботу, відповідати на запитання свого опонента під час захисних змагань, проводити цікаві дослідження, результати яких можуть бути актуальними і можуть використовувати на уроках англійської мови.[8, с. 34]

Ідіоматичні та фразеологічні звороти як засіб розвитку творчого мислення та збагачення словникового запасу

Неможливо вивчити іноземну мову, не знаючи менталітету, уявлень, поглядів індивідів, особливостей культури, способу життя, національних традицій. Вирішальний вплив на відмінність національних картин світу справляє національна ментальність, що притаманна певній етнокультурній спільноті.

Ідіоматичні та фразеологічні звороти є одними з основних складників мовної картини світу. Кожна людина по-своєму уявляє світ, тому об'єктивну реальність можна назвати образом мовної картини світу. Завдяки знакам, символам мова відображає культуру народу від покоління до покоління. Вірування, традиції, ментальність є специфічними рисами носіїв мови, і вони відображаються у фразеологізмах [8; 14].

Крім вищесказаного, фразеологізми та ідіоматичні звороти є чудовим засобом розвитку мовних та мовленнєвих навичок, величезним джерелом збагачення словникового запасу та одним із засобів розвитку творчих задатків учня-старшокласника.[9, с. 342]

Низка тренувальних вправ, які подано нижче, дозволять творчому вчителю урізноманітнити свої методи та засоби подачі та вивчення лексики на уроках англійської мови.

1. MAKE UP ONE'S MIND (вирішувати щось зробити) e.g. Did you make up your mind what you plan to do tomorrow?
2. LOOK OUT (обережно) e.g. Look out! Here comes a car.
3. TO THINK OF (думати про) e.g. What do you think of that place to eat?
4. GET BACK (повертатися) e.g. When will he get back?
5. CATCH COLD (зазудитися) e.g. I'm not surprised he caught cold, wearing such weight clothes. [13, c.100]

Exercise 1. Fill in the blanks with the correct idioms.

1. What did you _____ to wear to that party?
2. Have you _____ where you are going for your vacation?
3. When do you expect to _____ from town?
4. Bill cried to his friend as the fire cracker burst near them.
5. How did she _____ in such warm weather?
6. Frank has _____ not to go to college this year.
7. Mr. Brown _____ from his homeland yesterday.
8. The bus driver warned the children to _____ for approaching cars.
9. I don't much _____ that man. He's dishonest.
10. Don't _____ your wet clothes.

Exercise 2. Rewrite the following sentences using idioms.

1. It seems hard for him to decide what to do.
2. Be careful of that broken step. You may fall.
3. I don't have a good opinion of that method of travel.
4. I heard Jim is returning from his holiday next week.
5. What caused him to get sick with a cold? [14;15]

Exercise 3. More difficult idiomatic expressions.

It is not all gold that glitters. (Не все те золото, що блищить.) e.g. She wants to become a movie-star, but all is not gold that glitters.

Too many irons in the fire, і Займатися водночас надто багатьма справами.) e.g. «He has a dozen things going all the time, but none of them seem to work out.» [12, c. 56]

Exercise 4. Fill in the blanks with the correct idioms.

1. Please, _____ your toys.
2. Last evening we _____ through the park.
3. A student should spend _____ one hour each day on homework.
4. After _____ several dresses, I decided to buy the pink one.
5. _____ and I will call you when the doctor comes.
6. He saw me standing, so invited me to _____.
7. Betty must not go back to work for _____ a month.
8. It is nice to _____ in the fresh evening air.
9. These clothes are clean, so _____ them [10; 11].

ЛІТЕРАТУРА

1. Бондарь М. В. Зробіть урок цікавим. Харків : Основа, 2003. 144 с.
2. Кусько К. Дискурс іноземномовної комунікації. Львів : Видавництво ЛНУ імені Івана Франка, 2002. 495 с.
3. Вукіна Н. В., Дементівська Н. Н. Критичне мислення: як цього навчати. Харків : Основа, 2007. 110 с.
4. Кочерган М. П. Слово і контекст. Львів : Вища школа, 1980. 569 с.
5. Макаренко В. М., Туманцова О.О. Як опанувати технологію формування критичного мислення. Харків : Основа, 2008. 90 с.
6. Методика викладання іноземних мов у середніх навчальних закладах : підручник. кол. авторів під керівн. С. Ю.Ніколаєвої. Київ : Ленвіт, 2002. 328 с.
7. Нестандартні уроки з англійської мови : методичний : посібник для вчителів. Харків : Скорпіон, 2005. 88 с.

8. Сухомлинський В.О. Вибрані твори в 5-ти томах URL: http://prima.lnu.edu.ua/Pedagogika/library/xrestomatia/sukhoml_100porad.pdf (дата звернення: 09.10. 2021).

9. Сціра М. Фразеологія як об'єкт вивчення в іншомовній аудиторії (доцільність використання її критерії добирання). *STUDIA UKRAINICA POSNANIENSIS*. Vol. VIII/1: 2020, pp. 157–166. ISSN 2300-4754. DOI: 10.14746/sup.2020.8.1.16

10. English, 2005. Num. 3, 5.

11. English, 2007. Num. 17, 20.

12. Opportunities Intermediate. Longman, 2005. 128 p.

13. Tom Hutchinson Project 2, OUP. 1997. 112 p.

14. Christina Gkonou and Sarah Mercer Understanding emotional and social intelligence among English language teachers. URL: www.britishcouncil.org (дата звернення: 09.10. 2021).

15. Design/G211. Num. 3, 2017 10 Spring Gardens London SW1A 2BN, UK URL: www.britishcouncil.org (дата звернення: 09.10. 2021).

Коробов В. Ю.,

студент КЗ КОР «Богуславський гуманітарний фаховий коледж імені І.С.Нечуя-Левицького

РОЗВИТОК ТА ПІДТРИМКА ОБДАРОВАНИХ ДІТЕЙ І МОЛОДІ В СІМ'ЯХ

Анотація. У статті розглядається проблема навчання та виховання обдарованих дітей у сім'ях. Основна увага зосереджується на соціально-педагогічних умовах, що спрямовані на розвиток інтелектуальної обдарованості. Запропоновано загальні рекомендації батькам щодо роботи з обдарованими дітьми. З'ясовано, що для розгортання проявів обдарованості необхідно створювати сприятливі умови. Проблема обдарованості виходить на перший план у суспільстві, визначаючи виявлення, навчання і виховання обдарованих дітей, стимулювання творчої праці, соціальний захист обдарованих і талановитих.

Ключові слова: особливості навчання, виховання, підготовка, обдарованість, завдання батьків, інтелектуальна обдарованість, розвиток і формування обдарованої дитини, особливі освітні потреби.

Abstract. The article considers the problem of education and upbringing of gifted children in families. The main focus is on socio-pedagogical conditions aimed at the development of intellectual talent. General recommendations for parents to work with gifted children are offered. It has been found that it is necessary to create favorable conditions for the development of giftedness. The problem of giftedness comes to the fore in society, determining the identification, training and education of gifted children, stimulating creative work, social protection of the gifted and talented.

Key words: features of education, upbringing, preparation, giftedness, tasks of parents, intellectual giftedness, development and formation of the gifted child, special educational needs.

Обдаровані діти – майбутнє нації, інтелектуальна еліта, гордість і честь України, її світовий авторитет, а тому перед кожним педагогічним колективом стоїть завдання спрямоване на забезпечення формування інтелектуального потенціалу нації шляхом створення оптимальних умов для всебічно обдарованої молоді.

Обдарованість – це високий рівень здібностей людини, що дозволяє їй досягти особливих успіхів у певній галузі діяльності. Розрізняють загальну і спеціальну обдарованість. Загальна розумова обдарованість виявляється в оволодінні всіма видами діяльності, для успішного здійснення яких необхідні певні розумові якості. Спеціальна обдарованість пов'язана з певними видами діяльності, в яких вона найбільше розвивається.

Потреба суспільства у творчих, діяльних і обдарованих, інтелектуально розвинених громадянах, оновлення національної свідомості, відродження духовності викликали необхідність появи нових концепцій шкіл. Загальна розумова обдарованість викликає найбільший і цілком зрозумілий інтерес у нашій країні. Іноді цих дітей ми називаємо коротко – обдаровані діти.

Це діти, які різко виділяються із середовища ровесників високим розумовим розвитком, що є наслідком як природних задатків, так і сприятливих умов виховання. Вони виявляють себе найбільш яскраво в таких сферах діяльності: інтелектуальній, академічних досягнень, творчості, комунікаціях та лідерстві, в різних видах діяльності і руховій сфері. [11, с. 31]

Обдарованість – це сукупність здібностей, що дозволяють індивіду досягти вагомих результатів в одному або декількох видах діяльності, що є цінними для суспільства.

Обдаровані люди приносять велику користь суспільству, державі, є її гордістю. Тому перед суспільством, державою, навчальним закладом і сім'єю постає проблема навчання і виховання таких дітей.

Пошук обдарованих дітей та створення умов для їхнього розвитку – це комплексна спільна спланована діяльність дорослих: батьків, учителів, керівників гуртків, шкільного психолога.

Розрізняють обдарованість:

соціальну – лідерську;

художню – музичну, образотворчу, сценічну;

психомоторну – спортивні здібності;

інтелектуальну – здатність аналізувати, мислити, зіставляти факти (серед інтелектуальних дітей є такі, які навчаються відмінно з 1-2 предметів і не встигають з інших);

академічну – надзвичайна здатність до навчання взагалі, стають відмінними спеціалістами;

творчу – нестандартне бачення світу й нешаблонне мислення (але такі діти часто не досягають поставленої мети і є невдахами. З дитинства вони всіх дратують. Важливо таку дитину побачити і допомогти їй).

Передусім з'ясуємо сутність поняття «обдарованість». Акцентуємо увагу, що воно є похідним від слова «дар» та розглядається як результат певного дару, даного людині Природою. З цього погляду, будь-яка дитина може стати обдарованою за сприятливих обставин. Підтверджує таку думку дослідник Н. Лейтес, який вважає, що потенційно обдарованими є 93–95 % загальної кількості обдарованих людей [8, с. 101]; а також науковець О. Орлов, який зазначає, що «...усі діти без винятку обдаровані від народження багатьма талантами і здібностями, та головними із них є здібності жити, переживати своє життя і діяти в своєму житті» [9, с. 2].

Натомість питання дитячої обдарованості є одним із найбільш дискусійних. Існує два протилежних погляди: «всі діти є обдарованими», що до рівня обдарованої дитини можна розвинути практично будь-яку здорову дитину, при умові створення сприятливих умов – «обдаровані діти зустрічаються дуже рідко, це унікальне явище, в цьому випадку, основна увага приділяється пошуку обдарованих дітей» [12, с. 5].

Працюючи над проблемним питанням потрібно ставити за мету виявити і допомогти учневі розвинути інтелектуальні та творчі здібності, природні задатки, створити сприятливі умови для розвитку здібностей школярів, підвищити соціальний статус обдарованої молоді.

Для досягнення поставленої мети створюється і постійно вдосконалюється система роботи з обдарованою молоддю, яка є сукупністю змісту, методів, форм, прийомів та засобів, які ставлять дитину в умови суб'єкта творчої діяльності.

Для того, щоб якомога раніше виявити обдаровану дитину, батькам та вчителям варто пам'ятати, що така дитина потребує до себе підвищеної уваги, тому що їй властиві особливі риси характеру, особливості у сфері мислення і в навчальній діяльності. Обдаровані діти мають добру пам'ять, особистий світогляд, добре розвинуте абстрактне мислення. В обдарованих дітей гарно розвинута свідомість, теоретичний спосіб мислення. Вони, як правило, дуже активні і завжди чимось зайняті. Прагнуть працювати більше за інших. [6, с. 78]

Діти боляче сприймають суспільну несправедливість, вони хочуть учитися і досягають у навчанні успіхів, навчання приносить їм задоволення, вони здатні краще за інших займатися самостійною діяльністю, особливо в галузі літератури, математики, проведенні дослідів, спостережень. Обдаровані діти вміють критично оцінювати навколишню дійсність і прагнуть проникнути в суть речей і явищ. Вони задають багато питань і зацікавлені в позитивних відповідях на них. Обдаровані діти із задоволенням виконують складні і довготривалі завдання, проявляють великий інтерес до читання, мають великий словниковий запас. Завдяки частому звертання до засобів масової інформації вони в більшості випадків вміють швидко виділяти найбільш значимі відомості, самостійно знайти важливі джерела інформації. Порівняно зі своїми ровесниками вони краще вміють розкривати взаємозв'язки між явищами і сутністю, маніпулювати логічними операціями, систематизувати, класифікувати й узагальнювати. Чимало з них ставлять перед собою завдання, виконання яких вимагає багато часу. Для обдарованих дітей характерне почуття гумору. Вони мають добре здоров'я, у них перебільшені почуття страху, емоційна залежність, емоційна незбалансованість порівняно з їхніми однолітками. [1, с. 31]

При роботі з обдарованими дітьми робиться акцент на формування вміння вчитися. Регулярно надається можливість виступати в ролі вчителя. Використовується велика кількість творчих завдань, рольових тренінгів, дискусій. Виключається тиск вчителя, на занятті-вільне спілкування. Освіта повинна приносити дитині задоволення. Необхідно самостійне добування інформації, повага бажання дитини працювати самостійно. Заохочення наполегливості, активності. Не знижувати самооцінку учня, щоб він усвідомлював суспільну значимість проблеми. Завдання повинні бути творчими, що включають дослідження, аналіз, докази та висновки щодо досліджуваної проблеми; необхідно більше практичних робіт, робіт зі словниками, з довідковою літературою.

Змінюється і сам викладач, який працює з цими дітьми. При роботі з обдарованими дітьми викладач частіше запитує думку самих дітей, менше пояснює, більше слухає.

Учитель завжди допоможе і підтримає, якщо це необхідно. На занятті створюється емоційно-безпечна атмосфера, поважається особистість учня, його думка, навіть якщо вона розходиться з думкою педагога.

Розвиток творчих здібностей особистості – це одвічний гуманістичний принцип. Ще стародавні греки вважали, що самостійна, а отже, і творча особистість здатна самовіддано служити своєму народу і державі. Кожна держава зацікавлена у вихованні такого могутнього інтелектуального потенціалу, як обдаровані, талановиті діти. [2, с. 431]

Усі обдаровані діти мають потребу в знаннях, яскраво виражений інтерес до певної галузі знань. Немає потреби примушувати їх вчитися, вони самі шукають собі роботу, частіше складну інтелектуальну, із задоволенням нею займаються, присвячуючи їй увесь свій вільний час. Обдаровані діти вільно і швидко оволодівають відповідними вміннями і навичками. Вони показують високий рівень досягнень.

Обдарована дитина шукає спілкування з дорослими, бо ті розуміють її краще, ніж однолітки, які часто насміхаються, дають прізвиська. Обдаровані діти часто перебільшено емоційні, вони запальні, легко збуджуються через дрібниці, але це не вередування, а виявлення багатства їх природи.

Творчі діти рідко бувають спокійними, вони страждають від своєї винятковості, але багатьох рятує тонке відчуття гумору, вони цінують його. У них особлива мова, особливе сприйняття. Тому такі якості обдарованих дітей вимагають особливого підходу до них, і не випадково за рішенням Всесвітньої організації охорони здоров'я входять до «групи ризику». Вони потребують особливого виховання, спеціальних, індивідуальних навчальних програм, спеціально підготовлених вчителів, шкіл. [3, с.17]

Першовідкривачами обдарованості дітей є батьки. Вони виконують найголовнішу роль у становленні й розвитку не тільки обдарованості дитини, а і її особистості.

Іноді батьки не зауважують обдарованості своїх дітей (це буває, наприклад, якщо дитина перша і єдина) або опираються прирахуванню своїх дітей до обдарованих («Я не хочу, щоб моя дитина була обдарованою, нехай вона краще буде нормальною»), починають надмірно «експлуатувати» здатності дитини та поміщають її у штучні умови (наприклад, позбавляють можливості спілкуватися з однолітками).

Усе це лягає додатковим вантажем на плечі дитини, адже в якійсь момент вона сама відкриває свою обдарованість і розуміє, що чимось відрізняється від інших.

Дуже важливо в цей момент підтримати дитину, показати, що її особливість – це нормально, що вона має на це право і, звичайно, що поза залежністю від того, чи буде вона виявляти свої таланти надалі чи ні, усе одно її люблять (про важливість позиції батьків, взаємини в родині та їхній вплив на подальше життя дитини написано безліч книг, психологічних і художніх).

Батьківське відкриття обдарованості власної дитини повинно народжувати радісне очікування й готовність вирішувати пов'язані з цим проблеми. Задача полягає в тому, щоби вчасно знайти вірний момент, правильні слова та приклади для дитини, щоб вона мала здорове самосприйняття, тому що уявлення про саму себе – це багато в чому кристалізація того, як на нас реагують інші люди.

Проведені в Чикаго (1979) дослідження показали, що самооцінка високообдарованих молодших школярів нижче, ніж у третини їхніх ординарних однолітків, а соціальна впевненість нижче, ніж у чверті. У зв'язку з цим ще раз хочеться підкреслити, що обдаровані діти більш чутливі й уразливі в соціальному плані, тому важливо, щоб насамперед батьки формували в них адекватне ставлення до себе.

Наступним найбільш відповідальним моментом у житті обдарованої дитини є її вступ до школи, особливо якщо це не спеціалізований, а звичайний навчальний заклад.

Дитина може стати ізгоєм, тому що однокласники будуть «мстити» їй за те, що вона розумніша й талановитіша, ніж вони, а в учителів «нестандартна» дитина швидше за все буде викликати роздратування, оскільки вони звикли орієнтуватись на середній рівень. У даному випадку ніщо не зможе замінити батьківської підтримки й заохочення.

Обдаровані діти особливо мають потребу в розвитку в них самостійності, самодисципліни та самоврядування в навчанні, і якщо школа не задовольняє їхніх запитів, то їм доводиться піклуватись про себе самим.

Фахівці, які працюють з обдарованими дітьми, давно зазначили, що найчастіше такі діти зростають в інтелігентних сім'ях. І справа тут зовсім не в особливих генах геніальності – їх природа розподілила між усіма дітьми порівну. Справа – у родинній атмосфері, у системі родинних цінностей.

Взагалі батьки заохочують і бажали б розвивати в своїй дитині пізнавальні потреби та різні здібності, але роблять вони це по-різному. Деякі батьки прагнуть до того, щоб дитина запам'ятала більше фактів, назв, подій, відчувала гордість за свої знання.

Психологічні дослідження показують, що пізнавальна мотивація виявляється у формі дослідницької, пошукової активності, чутливості до нового, новизни ситуацій, знаходження нового у звичайному.

Для виявлення обдарованості використовують різні методи: від найпростішого батьківського спостереження до спеціально розроблених стандартизованих та тестових завдань.

Батьки використовують виховні стратегії: стратегія прямого виховного впливу, де вони постійно пропонують дітям якісь розвиваючі ігри, вправи. Інколи ця стратегія дає результати, але дуже часто в дитини виникає внутрішня протидія. Друга категорія батьків вважає, що вивчати та розвивати їхню дитину повинні фахівці. Але не потрібно повністю перекладати всі турботи на плечі інших, а самим знаходитись осторонь.

Третя стратегія – коли батьки дають вибір своїй дитині й намагаються підібрати гарну школу, не контролюючи розвиток здібностей.

Найголовніше в таких сім'ях – атмосфера пізнавальних інтересів самих батьків (самі читають, ходять на виставки, не нав'язуючи свого інтересу). Така стратегія саморозвитку виявилась найефективнішою.

Властивістю таланту є свідомий, поглиблений, всебічний розвиток обдарованості. У кожній дитині закладені певні здібності, тільки в одних вони виявляються дуже яскраво й виразно, а інших залишаються дрімати всередині. Здібності можуть виявлятися і в ранньому дитинстві, і в зрілому віці. Від народження всі діти здібні, однак такі рівні здібностей, як обдарування, талант і геніальність притаманні далеко не кожному [9, с. 71]. Батьки повинні добре знати, що обдаровані діти швидше за інших виконують завдання, прагнуть до самостійності, до розв'язання завдань проблемного характеру або таких, які вимагають кмітливості, різних способів розв'язання, творчості.

Розвиток здібностей нерозривно пов'язаний із формуванням інтересу. Обдарованість і талант не люблять тиску. Більшість дітей конфліктують з учителями, батьками в разі нетактовного ставлення, відсутності уваги або належного розумового навантаження. Ці діти відрізняються гарною пам'яттю, багатим словниковим запасом, вони надзвичайно гостро переживають невдачі, часто перебувають у стресовому стані, впертість і прагнення довести розпочату справу до кінця, що нерідко сприймається дорослими як вередливість, а допитливість може оцінюватися як порушення норми. Батькам потрібен індивідуальний підхід до вирішення проблемних питань з дитиною. Вони повинні здійснювати контроль над читанням дитини, захопленнями, але спрямувати свою діяльність на організацію допомоги дитині, збільшити ступінь самостійності, здатність до ефективного вирішення різного роду проблем, створити умови для забезпечення позитивного емоційного стану обдарованої дитини, позитивно-стійкого ставлення до життя, творчої діяльності. Стосунки батьків повинні будуватися на довірі. Допомога не може мати форму наказу, батьки повинні формувати в дітей стійкість у тихотравмуючих ситуаціях, навчати навичкам саморегуляції, набуття вміння щодо адаптації у соціально значущому середовищі без зниження потреби в реалізації обдарованості.

Батьки повинні особливу увагу приділяти розвитку пізнавальних інтересів дитини, адже завдяки їм формуються основні інтелектуальні вміння, необхідні для засвоєння знань, закладається основа для дальшого успішного оволодіння знаннями. Василь Сухомлинський зазначав, що до кожної дитини треба підхід. Тому батьки повинні розвивати у своїх дітей активну пізнавальну діяльність, зацікавлювати дитину різними видами завдань (пошукових, логічних, ігрових).

Дитина не тільки повинна засвоїти певну суму знань, а й навчитися спостерігати, порівнювати, виявляти взаємозв'язок між поняттями й міркувати. А добитися це можливо лише засобами, що активізують пізнавальну діяльність. [4, с.5]

Робота над розвитком пізнавальних інтересів дитини, активізує її діяльність, підвищує продуктивність праці. Звичайно, батьки не повинні залишати дитину наодинці зі своїми проблемами. Батьківська допомога має бути обережною, зваженою, вона має наштовхувати дитину на власні розв'язки, а не насаджувати свої. Головне завдання батьків – прагнути, щоб навчальна праця їх дитини приносила їй радість, а не муки й гіркоту невдач. Дитина, яка захоплена справою, яка їй до вподоби, виявляє наполегливість, силу волі, критичне ставлення до загальновідомого. В творчості дитина може реалізувати всі наявні в неї знання, уміння та здібності. Батькам потрібно знати, що обдарована дитина прагне довірливого спілкування. Вона хоче бачити у батьках мудру дорослу людину, яка збагатить її уявлення про світ і про саму себе, допоможе подолати труднощі. Дітям дуже хочеться, щоб батьки сприймали їх як рівноправних в особистісному плані партнерів. Їм не хочеться, щоб їх повчали, вони прагнуть рівноправного спілкування, щоб їх сприймали як особистості й реагували на них як на особистість. Звичайно, перед батьками стоїть проблема формування й плекання не просто особистості, а особистості обдарованої, особистості свідомого українського громадянина.

Педагоги мають навчити батьків розвитку творчих здібностей і обдарованості у їхніх дітях. Тут важливе значення мають відкриті запитання, творчі дискусії, глибоке знання батьками психологічної сутності творчого процесу, віра в інтелектуальні сили дитини. Для дитини батьки повинні створити умови, щоб обдарована дитина мала змогу самостійно здійснювати свою індивідуальну діяльність. Завдання батьків полягає в максимальному сприянні, стимулюванні активності та розвитку в дитини винахідливості, ініціативи, творчого підходу до навчання. Багато, щоб у дитини був улюблений затишний куточок, де

вона може повністю усамітнитися і спокійно подумати. У кімнаті дитина повинна відчувати атмосферу творчості, розкутості на уміння знаходити розв'язок нестандартних ситуацій, як націленість на відкриття нового. [11, с. 54]

Розвиваючи творчі здібності дитини, батьки виконують суспільний запит щодо формування особистості, здатної самостійно мислити, приймати сміливі й нестандартні рішення, творчо ставитись до праці. Саме такі творчі особистості мають високий рівень національної самосвідомості, що виявляє причетність їх до споконвічних духовних цінностей українського народу. А допоможуть їм такими стати їх перші порадики – батьки.

Найперше – потрібно любити свою дитину. Приймати дитину такою, якою вона є, беручи участь у її розвитку, підтримуючи, а не нав'язуючи свої інтереси, давати дитині можливість вибору. Для розвитку творчого потенціалу, як показали дослідження, необхідна не лише адекватна оцінка сил дитини, але трішки завищена, зазнаючи вона не виросте, зате у неї буде запас сил та впевненість при невдачах, до яких треба готувати змалку.

Батьки повинні бути прикладом, адже дитина свідомо переймає вашу манеру говорити, ходити, працювати, відповідальності за доручену справу. Кожен батько повинен пам'ятати правило: «Не зашкодь!» Адже обдарована дитина більш чутлива, ранима, тому потрібно давати вільний час для того, щоб побути дитині на самоті, поміркувати, пофантазувати. За допомогою тренінгів дати їй можливість глибоко зрозуміти себе та інших. Дорослі часто батьки повинні радитися із психологом щодо виховання обдарованої дитини.

Батьки повинні завжди пам'ятати, що для обдарованої дитини творчість є життєвою необхідністю. Тому дитину потрібно готувати до спостережливості, наполегливості, формувати вміння доводити почату справу до кінця, працелюбність, вимогливість до себе, задоволення від процесу творчості, терпляче ставлення до критики, впевненості при невизначеності, гордості і почуття власної гідності, чутливості до аналізу моральних проблем.

Батьки також повинні усвідомлювати, що надзвичайно велика роль у процесі формування особистості обдарованої дитини належить волі. Вольові риси є стрижневими рисами характеру, адже за наявності мети, яку особистість досягає в житті, долаючи перешкоди, є цілеспрямованим життя. Цілеспрямовані люди знаходять своє щастя в житті, вони вміють поставити перед собою чітку, реальну мету. Прагнення досягти своєї цілі робить людину рішучою та наполегливою. І.Павлов стверджував, що у вольової людини труднощі лише збільшують бажання реалізувати свою мрію. Вони вміють стримати себе, володіють терпінням, витримкою, вміють контролювати свої почуття за наявності перешкод. Ініціативність і творчість поєднані з наполегливістю, рішучістю та витримкою, допомагають обдарованим дітям самореалізуватися. [5, с.141]

Отже, батьки покликані допомогти дитині відкрити її життєве покликання, реалізувати себе як особистість. Вони не мають права втратити обдаровану дитину, бо, втрачаючи талант, обдарування, здібність, вони втрачають майбутнє. Тому батьки повинні бути терплячими, безмежно вірити в дитину, тоді ця дитина виросте хорошою творчою людиною.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аніскіна Н. Психологічна підтримка обдарованості. – Київ.: Вид.дім «Шкільна освіта»: Вид. Л.Галіцина, 2005. – 128 с.
2. Антонова О. Є. Обдарованість: досвід історичного та порівняльного аналізу: монографія. Житомир: Житомир. держ. Ун-т, 2005. С. 431–456.
3. Басюк Н. А. Обдарованість: її виявлення та розвиток. Вісник Житомирського державного університету: Педагогічні науки. Випуск 46. 2009. С.17–20.
4. Буров О. Ю. Оцінювання обдарованості: проблеми кількісної міри. Навчання і виховання обдарованої дитини: теорія та практика: [збірник наукових праць]. Випуск 2. Київ: Інститут обдарованої дитини АПН України, 2009. С. 5 – 9.
5. Гордіюк Н.М. Робота з обдарованими дітьми. Сходінки творчого зростання. 1-4 класи: Посібник для вчителя. Тернопіль. Навчальна книга – Богдан, 2006. – 152 с.
6. Задорожний К.М. Робота з обдарованими учнями. Біологічні секції МАН / Упорд. К.М. Задорожний. – Харків: Вид група «Основа», 2006. – 128 с.
7. Кульчицька О. І. Проблеми обдарованості в сучасній психології. Обдарована дитина. 2008. № 1. С. 2–7.
8. Лейтес Н. С. Ранние проявления одаренности. Вопросы психологии. 1988. № 4. С. 98–107.
9. Миллер А. Драма одаренного ребенка и поиск собственного. Пер. с нем. Москва: Академический Проект, 2001. 144 с.
10. Моляко В. О. Здібності, творчість, обдарованість: теорія, методика, результати досліджень / В.О.Моляко, О.Л.Мурзіна. – Житомир: Рута, 2006. – 320 с.

11. Мотилько Т.Л., Леонова Н.С. Психолого-педагогічний супровід обдарованих дітей / Упоряд Шاپовал Т. – Київ: Редакції загальнопедагогічних газет, 2014. – 128 с.

12. Піроженко Т. О. Особистісний потенціал дитини дошкільного віку URL: <https://ird.npu.edu.ua/files/24.pdf> (дата звернення: 08.01.2021).

Котляр Ж. В.,

*учитель початкових класів
КЗ «Мереф'янська ЗОШ І–ІІІ ступенів №6»
Мереф'янської міської ради
Харківської області
zanna.kotlyar@gmail.com*

РОЗВИТОК ОБДАРОВАНОЇ ДИТИНИ У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

В статті розглядаються поняття обдарованості дитини та висвітлюються питання, актуальні у роботі з обдарованими дітьми. Що є обдарованість? За якими критеріями дитину можна вважати обдарованою? Які форми і методи використовувати для роботи з обдарованими дітьми? Як вчителю побудувати роботу у класі де є обдарована дитина? Надаються поради батькам обдарованої дитини.

Ключові слова: обдарованість, обдарована дитина, початкова школа, особистість.

The article describes the concepts of gifted children and highlights issues relevant in working with gifted children. What is giftedness? By what criteria can a child be considered gifted? What forms and methods to use to work with gifted children? How can a teacher work in a class where gifted child is present? Presented advices to parents of a gifted child.

Key words: giftedness, gifted children, primary school, personality.

Обдарована дитина – яка вона? Хто вона? В чому її обдарованість? Що саме – обдарованість? Як виявити і розвинути таланти та можливості дитини. Я вважаю, що такі питання хоча б раз у своєму житті виникали у кожного вчителя. Добре, коли людина творча і допитлива. Вона знайде відповідь на питання, яке підкинуло їй життя та професія.

«Від творчого вчителя – до творчого учня» – такий девіз має бути у кожного вчителя початкової школи, який плекає особистість. Але ж особистість може бути сформована лише особистістю, і обдарована особистість – творчою особистістю вчителя.

Розвиток дитячої обдарованості займає одне з провідних місць у роботі вчителя початкової школи. Саме проблеми діагностики та розвитку обдарованості хвилюють педагогів протягом своєї професійної діяльності. Високий інтерес до цієї проблеми пояснюється громадськими потребами. Для розвитку нашого суспільства потрібні креативні люди, щоб змінити суспільство – спочатку зміни себе! Сучасна особистісно-орієнтована тенденція пов'язана з виходом на перший план цінності особистісного розвитку і самореалізації. Високі індивідуальні досягнення зазвичай сприяють самореалізації особистості і рухають суспільство вперед. Так, проблема навчання і розвитку обдарованих дітей набуває соціального значення. Саме високо обдаровані люди здатні внести свій найбільший внесок у розвиток суспільства.

Школа виявляється не дуже добре пристосована для тих, хто сильно відрізняється від середнього рівня розвитку умінь та навичок. Складно перебудувати систему навчання, змінити ставлення вчителів до «нестандартних» дітей. Школа відчуває особливі потреби в підручниках і програмах, у яких враховувалися б індивідуальні запити та інтереси обдарованих дітей.

Кожна дитина по-своєму особлива, у кожної свої таланти та здібності. Хтось здібний до музики, образотворчого мистецтва, художньої праці, хтось до математики та точних наук, хтось пише вірші, оповідання. Скільки дітей – стільки й здібностей, які залежать від психолого-фізіологічних особливостей людини, соціального оточення, сім'ї та школи.

«Усі діти народжуються геніями, однак упродовж перших шести років їхнього життя ми допомагаємо їм позбутися цієї геніальності» – говорив Б.Фулле. Робота вчителя початкової школи полягає в тому, щоб не позбутися геніальності, а навпаки, розгледіти її в дитині та допомогти її розвитку.

За якими критеріями можна вважати дитину обдарованою?

Обдаровані це:

- діти, які пропускають або «перескакують» через послідовні етапи свого розвитку, або сильно випереджають у розвитку однолітків;

- діти, які мають чудову пам'ять, яка розвинулась на базі раннього мовлення;

- діти, які рано починають класифікувати і категорувати інформацію, що надходить до них;

- діти, які залюбки щось колекціонують. Їхня мета при цьому – не приведення колекції в ідеальний порядок, а її реорганізація, систематизація;
- діти, які мають великий словниковий запас, багато і із задоволенням читають словники та енциклопедії, та просто художню літературу, навіть придумують нові слова і поняття;
- діти, які можуть займатися кількома справами відразу, стежити за двома чи більше подіями, що відбуваються навколо них;
- діти, які дуже допитливі, активно досліджують навколишній світ і дуже часто не терплять будь-яких обмежень у своїх дослідженнях;
- діти, які у ранньому віці здатні робити правильні висновки, простежувати причинно-наслідкові зв'язки;
- діти, які можуть тривалий час концентрувати свою увагу на одній справі, якщо вона їм цікава;
- діти, які мають сильно розвинуте почуття гумору;
- діти, які намагаються вирішувати проблеми, які їм поки що не під силу;
- діти, які визначаються різноманітністю інтересів, що породжує схильність починати кілька справ одночасно;
- діти, які часто роздратовують ровесників звичкою поправляти інших і вважають себе такими, що завжди мають рацію, їх часто називають «всезнайками»;
- діти, які часто бувають нетерплячі та поривчасті, їм бракує емоціонального балансу.

Н. С. Лейтес виділяє три категорії обдарованих дітей: учні з ранньою розумовою реалізацією; учні з прискореним розумовим розвитком; учні з окремими ознаками нестандартних здібностей.

Обдарованість – наявність потенційно високих здібностей у будь-якої людини.

Б. М. Теплов визначив обдарованість як «якісно-своєрідне поєднання здібностей, від якого залежить можливість досягнення більшого чи меншого успіху у виконанні тієї чи іншої діяльності» [1]. При цьому обдарованість розуміється не як механічна сукупність здібностей, а як нова якість, яка народжується у взаємовпливі і взаємодії компонентів, які в неї входять [2]. Обдарованість забезпечує не успіх в будь-якій діяльності, а тільки можливість досягнення цього успіху. Крім наявності комплексу здібностей, для успішного виконання діяльності людині необхідно володіти певною сумою знань, умінь і навичок. Також, необхідно відзначити, що обдарованість може бути спеціальною – тобто обдарованістю до одного виду діяльності, і загальною – тобто обдарованістю до різних видів діяльності. Часто загальна обдарованість поєднується зі спеціальною.

Існує багато методик, які допомагають пізнати творчу, обдаровану дитину з креативністю її мислення.

Зокрема:

- Методика Векслера допоможе визначити рівень інтелектуальних здібностей.
- Методика Кетелла допоможе оцінити інтелектуальні можливості дитини.
- Методика Айзенка допоможе визначити рівень інтелекту.
- Методика «Неіснуюча тварина» допоможе визначити, наскільки в дитини розвинена творча уява, оригінальність мислення, емоційний стан.
- Методика «Прогресивні матриці Равена» допоможе визначити рівень аналітико-синтетичних умінь.
- Анкета з визначення здібностей учнів за методикою американських вчених Хаана і Кафа допоможе визначити на основі співставлення з інтересами одноліток особливості спрямованості даної особистості.

У дітей розрізняють такі види обдарованості:

- соціальну – лідерську;
- художню – музичну, образотворчу, сценічну;
- психомоторну – спортивні здібності;
- інтелектуальну – здатність аналізувати, мислити, зіставляти факти;
- академічну;
- творчу – нестандартне бачення світу й нешаблонне мислення.

При роботі з дітьми початкової школи постає питання про вибір форм і методів роботи з обдарованими дітьми. Формами роботи можуть бути групові та індивідуальні заняття на уроках і в позаурочний час, факультативи. Серед методів навчання обдарованих учнів мають переважати самостійна робота, пошуковий і дослідницький підходи до засвоєних знань, умінь і навичок.

Який же повинен бути контроль за їх навчанням? Так, він повинен стимулювати поглиблене вивчення, систематизацію, класифікацію навчального матеріалу, перенесення знань у нові ситуації, розвиток творчих елементів у їх навчанні.

Чи потрібні домашні завдання дітям з високим рівнем розвитку знань, умінь та навичок. Я вважаю, що домашні завдання повинні мати творчий, диференційований характер. А ще вчителі повинні ретельно стежити за розвитком інтересів і нахилів учнів, допомагати їм в обранні профілю позашкільних занять.

Як же побудувати свою роботу вчителю у класі, якщо там є обдарована дитина, щоб не зашкодити їй і не втратити її бажання вчитися.

Учитель не повинен повсякчас розхвалювати кращого учня, ставити завжди його за приклад. Діти повинні самі побачити, що у них в колективі є взірець, на який варто рівнятися.

Не слід виділяти обдаровану дитину за індивідуальні успіхи, краще заохотити спільні заняття з іншими дітьми. Якщо вчитель буде приділяти багато уваги навчанням з елементами змагання, то обдарована дитина буде частіше від інших переможцем, що може викликати неприязнь до неї.

Учитель не повинен робити з обдарованої дитини «вундеркінда». Винятковість часто породжує роздратованість, ревності з боку однокласників. Водночас треба пам'ятати, що в більшості випадків обдаровані діти погано сприймають суворо регламентовані заняття, що повторюються.

У обдарованих дітей існують і проблеми, на які ми, вчителі, повинні постійно зважати та допомагати дітям впоратися з ними.

- у дітей з'являється неприязнь до школи тому, що навчальна програма нудна і нецікава для обдарованої дитини;

- обдарованим дітям подобаються складні ігри і нецікаві ті, якими захоплюються їхні ровесники. Як наслідок – дитина опиняється в ізоляції;

- обдарована дитина часто заглиблюється у філософські проблеми – замислюється над такими явищами, як смерть, потойбічне життя, релігійні вірування;

- у дітей спостерігається невідповідність між фізичним, інтелектуальним та соціальним розвитком – обдаровані діти частіше віддають перевагу спілкуванню із дітьми старшого віку. Через це їм важко бути лідерами, бо вони поступаються фізичним розвитком;

- діти прагнуть до досконалості – вони не заспокоюються, доки не досягнуть бажаного;

- обдаровані діти часто відчують почуття незадоволеності – вони критично ставляться до своїх досягнень, мають низьку самооцінку.

Усі обдаровані діти мають потребу в знаннях, яскраво виражений інтерес до певної галузі знань. Немає потреби примушувати їх вчитися, вони самі шукають собі роботу, частіше складну інтелектуальну, із задоволенням нею займаються, присвячуючи їй увесь свій вільний час.

Обдаровані діти вільно і швидко оволодівають відповідними вміннями і навичками. Вони показують високий рівень досягнень.

Обдарована дитина шукає спілкування з дорослими, бо ті розуміють її краще, ніж однолітки, які часто насміхаються, дають прізвиська.

Обдаровані діти часто перебільшено емоційні, вони запальні, легко збуджуються через дрібниці, але це не вередування, а виявлення багатства їх натури.

Творчі діти рідко бувають спокійними, вони страждають від своєї винятковості, але багатьох рятує тонке відчуття гумору, вони цінують його. У них особлива мова, особливе сприйняття. Вони потребують особливого виховання, спеціальних, індивідуальних навчальних програм, спеціально підготовлених вчителів, шкіл.

Якими якостями повинен володіти учитель? Він повинен бути доброзичливим і чуйним, але ж і вимогливим до себе і оточуючих. Мати психологічні знання в області роботи з обдарованими дітьми, відчувати їхні потреби та інтереси. Просто як вчитель, мати високий рівень інтелектуального розвитку та широке коло інтересів, активну життєву позицію. Виявляти гнучкість, бути готовим до перегляду своїх поглядів і до постійного самовдосконалення.

Вчитель має бути готовим до виконання різноманітних обов'язків, пов'язаних з навчанням обдарованих дітей, схильність до самоаналізу, самовдосконалення. А головне, творчо ставитися до своєї роботи.

Кожен вчитель хоча б раз у житті ставив собі запитання: «Як розвивати творчі здібності обдарованих дітей?» Головне, помітити в учневі щось надзвичайне і не загубити цього у вирі нашого стрімкого життя. Якщо тобі здалося, що думка учня оригінальна – підхопи її, оціни її оригінальність, важливість, креативність. Підкреслюй і розвивай інтерес дітей до нового. Заохочування до оперування предметами, матеріалами, ідеями призводить до практичного розв'язання дослідницьких завдань. Необхідно вчити дітей систематичній самооцінці кожної власної думки. Потрібно розвивати у дітей терпиме ставлення до нових понять, думок (особливо чужих). Якщо не вимагати від дитини запам'ятовування схем, таблиць, формул, одностороннього рішення, то вона знайде багатоваріативні способи, можливо навіть кращі і простіші.

У дитячому колективі необхідно підтримувати творчу атмосферу – учні повинні знати, що творчі пропозиції клас зустрічає з визнанням, приймає їх, використовує.

Навчити дітей цінувати власні та чужі думки – це непросто, але необхідно. Краще фіксувати їх на папері.

Дуже часто діти ставляться до здібних учнів недоброзичливо, це необхідно попередити. Можна провести бесіду з обдарованою дитиною та пояснити, що, нажаль, це характерно. Такій дитині необхідно допомогти розвинути в собі терпимість і впевненість.

Дітям необхідно «підкидати» цікаві факти, випадки, технічні та наукові ідеї. Вчитель повинен допомогти подолати страх у талановитих дітей, на стадії його зародження. Стимулювання і підтримка ініціативи учнів, самостійності, «підкидання» ідей, які можуть захопити дітей – це все допоможе виявити і розвинути обдаровану дитину.

Створення проблемних ситуацій, що вимагають альтернативи, прогнозування, уяви школяра – сприяють розвитку обдарованості. Необхідно створювати в класі періоди творчої активності, адже багатого геніальних рішень з'являється в такий момент.

Розвиток критичного сприйняття дійсності, доведення любого свого починання до логічного завершення, впливання на результат роботи особистим прикладом, створення ситуацій самоаналізу, самооцінки, самопізнання, розробка та впровадження власних творчих задумів та ініціатив, створення ситуації вільного вибору і відповідальності за обране рішення – це компоненти, необхідні для розвитку обдарованості дитини.

Відзначення досягнень учнів, підтримка та стимулювання активності, ініціативи, пошуку – це складові успіху розвитку обдарованої дитини.

Жоден вчитель, не повинен забувати, що «учень – це не посудина, яку потрібно наповнити, а факел, який треба запалити». Ці слова колись сказав К.Д.Ушинський. І чим більше факелів ми запалимо, тим світліше майбутнє на нас чекає.

Так плекаймо, творімо, та радіймо успіхам наших учнів!

І ще важливе питання, на яке слід звернути увагу: «Як дитину сприймають у родині?». Батькам часто буває ніколи розгледіти у дитині щось особливе, не схоже на інших, і ще важче сприйняти і прийняти дитину, не схожу на оточуючих. Якщо вам пощастило мати обдаровану дитину у родині, головне, не боятися її сприймати такою, яка вона є: творчою, балакучою або, навпаки, мовчазною, «всезнайкою», «великим актором», розумничкою або розумником.

Батькам і всім оточуючим допоможуть поради Девіда Льюїса щодо розвитку обдарованої дитини.

1. Відповідайте на запитання дитини якомога терпляче і чесно. Серйозні запитання дитини сприймайте серйозно.

2. Створіть у квартирі місце-вітрину, де дитина може виставляти свої роботи. Не сваріть дитину за безлад у кімнаті під час її творчої роботи.

3. Відведіть дитині кімнату чи куточок винятково для творчих занять.

4. Показуйте дитині, що ви любите її такою, якою вона є, а не за її досягнення.

5. Надавайте дитині можливість у виявленні турботи.

6. Допомагайте дитині будувати її плани та приймати рішення.

7. Показуйте дитині цікаві місця.

8. Допомагайте дитині нормально спілкуватися з дітьми, запрошуйте дітей до своєї оселі.

9. Ніколи не кажіть дитині, що вона гірша за інших дітей.

10. Ніколи не карайте дитину приниженням.

11. Купуйте дитині книжки за її інтересами.

12. Привчайте дитину самостійно мислити.

13. Регулярно читайте дитині чи разом з нею.

14. Пробуджуйте уяву та фантазію дитини.

15. Уважно ставтеся до потреб дитини.

16. Щодня знаходьте час, щоб побути з дитиною наодинці.

17. Дозволяйте дитині брати участь у плануванні сімейного бюджету.

18. Ніколи не сваріть дитину за невміння та помилки.

19. Хваліть дитину за навчальну ініціативу.

20. Учíte дитину вільно спілкуватися з дорослими.

21. У заняттях дитини знаходьте гідні похвали.

22. Спонукайте дитину вчитися вирішувати проблеми самостійно.

23. Допомагайте дитині бути особистістю.

24. Розвивайте в дитині позитивне сприйняття її здібностей.

25. Ніколи не відмахуйтеся від невдач дитини.

26. Заохочуйте в дитині максимальну незалежність від дорослих.

27. Довіряйте дитині, майте віру в її здоровий глузд.

І на останок, розвиток обдарованої дитини – це справа не проста і не швидка. Кропітка робота вчителів, тренерів, вихователів, яких підтримують батьки дитини принесе користь тільки у випадку злагодженої роботи, взаєморозуміння та взаємоповаги.

ЛІТЕРАТУРА

1. Теплов Б. М. Способности и одарённость. // Психология индивидуальных различий. Тексты. М.: изд-во Моск. Ун-та, 1982, с. 136.
2. Ильин Е. П. Психология творчества, креативности, одарённости. – Спб.: Питер, 201, с. 147.
3. Барко В.І. Тютюнников А.М. Як визначити творчі здібності дитини? – К.: Знання 1991.
4. Богоявленская Д. Б. Психология творческих способностей. – М.: Издательский центр Академия 1998.
5. Брюно Ж. Молей Р. Назарет Л. Одаренные дети: психолого-педагогическое исследование и практика. // Психологический журнал. – 1995. – № 4. – С.73-78.
6. Выготский Л.С. Воображение и творчество в детском возрасте. – М.: Мысль 1991.
7. Гільбух Ю.3. Розумово обдарована дитина. – К.: Либідь 1993.
8. Зазимко О.В. Основні теоретичні підходи до визначення обдарованості. // Обдарована дитина. – 1998. – №8. – С.5-12.
9. Красноголов В.О. Визначення поняття обдарованість у зарубіжній психолого-педагогічній літературі. // Обдарована дитина. – 1998. – №5-6 – С.13-18.
10. Лейтес Н.С. Способности и одаренность в детские годы. – М.: Знание 1984.
11. Психология одаренности детей и подростков / Под ред. Лейтеса Н.С. – М.: Малыш 1997.
12. Развитие и диагностика способностей / Под ред. Алексеевой Л.Г. – М.: Мысль 1991.
13. Сущенко А. Проблема шкільного навчання обдарованих дітей. // Шкільний психолог. – 2002. – №8. – С. 19-22.

Кошева Інеса Василівна,

Вчитель англійської мови, керівник літньої школи «Сходинки успіху».

КЗ «Маріупольська спеціалізована школа з поглибленим вивченням новогрецької мови I-III ступенів №46

Маріупольської міської ради Донецької області»

koshevayainessa@gmail.com

ЛІТНЯ ШКОЛА – ШКОЛА НОВОГО ПОКОЛІННЯ

Summer school provides education for gifted children from 8 to 14 years old in different subjects. It is a combination of rest and learning which lasts during summer holidays in June. This unusual way of communication has a lot of advantages – children acquire new skills, accustom to work in team and choose their future careers. Teachers inspire learners and teach them how not to lose their educational drive for all lifetime .

Літня школа забезпечує навчання обдарованих дітей від 8 до 14 років за різними шкільними дисциплінами. Вона поєднує відпочинок дітей та різні форми їх навчання під час літніх канікул у червні. Таке незвичне спілкування надає дітям певні переваги- вони оволодівають новими навичками, привчаються до командної роботи. Вчителі надихають своїх вихованців та вчать їх тому, як не втратити жагу до самоосвіти впродовж всього життя.

Цей практичний кейс для того, хто:

- **Вірить** у здійснення мрій;
- **Здатен** утілювати в життя найграндіозніші плани;
- **Змінює** освітній ландшафт країни;
- **Творить** нову школу з новими орієнтирами;
- **Окриляє та надихає** дітей;
- **Окриляється та надихається** успіхами та перемогами своїх учнів

Одне із завдань нашої школи- навчити сучасних прагматичних та незалежних дітей займатися у вільний час корисними для себе справами. НТУ «Астері» вважає своєю актуальнішою задачею звернути увагу на дітей початкової та середньої школи, на тих, хто має неабиякий інтелект та випереджає своїх однолітків, допомогти їм знайти впевненість у своїх силах на шляху до досягнення успіху та створити всі умови для самовизначення. Педколектив школи дійшов висновку-для того щоб учні мали високі результати у різних наукових заходах, треба залучати їх до наукової діяльності якомога раніше. Тому у червні кожного року НТУ «Астері» продовжує свою роботу, проводячи клубні заняття та експедиції у літній школі для обдарованих учнів «Сходинку успіху».

Для них щорічно ми намагаємося створювати всі умови для розвитку і реалізації можливостей- навчаємо і виховуємо не виводячи їх з кола звичайних дітей, в звичайному для них мікросередовищі, в

стінах рідної школи. Літня школа для таких дітей та їх наставників стає справжньою лабораторією досягнень та партнерства, епіцентром науково-дослідницької діяльності в атмосфері пізнавального комфорту. Місія літньої школи- розкрити та розвинути здібності, таланти обдарованої дитини, створити умови для успішної самореалізації та соціалізації.

Таким чином, розвиток здібностей і обдарувань учнів нашої школи передбачає розроблення і системне провадження пропедевтичної системи що до організації наукової діяльності школярів. Складовою частиною такого підходу є залучення школярів молодших класів та учнів середньої ланки до серйозної науки через участь у різних формах роботи, спираючись на принципи:

- Добровільності (вчитель рекомендує- учень погоджується, вибирає)
- Взаємодії (учень-наставник; учень-учень)
- Самоменеджменту (ефективна організація навчання)
- Неперервності і послідовності (ланцюжок: Літня школа- самоосвітня діяльність- творча діяльність у секціях НТУ – участь у конкурсах, олімпіадах, МАН)
- Нестандартності (своєрідність, оригінальність занять)
- Перспективності (моделювання особистого освітнього маршруту)

Створюючи літню школу у 2013 році ми мали на меті максимально використати ресурс виховного середовища для обдарованих і наполегливих учнів, поєднати оздоровлення і навчання. Спочатку літня школа працювала на базі шкільного дитячого оздоровчого центру «Альтаір», а потім ми відокремили навчання юних талантів, та окреслили соціально-педагогічні функції літньої школи «Сходинки успіху» і дійшли висновку, що вона повинна виконувати:

- 1.освітню
- 2.виховну
- 3.розвивальну
- 4.компенсаційну
- 5.рекреаційну
- 6.інтеграційну
- 7.профорієнтаційну функції.

Кожного року діяльність ЛШ складається з 3 етапів:

- 1.діагностично-прогностичного
- 2.діяльнісного
- 3.констатувального.

На початку навчального року починаємо планувати роботу у літній школі, тому що це лише на перший погляд легкий процес. Заступник директора школи з НВР проводить інструктивно-методичні семінари по роботі з обдарованою дитиною, методичні консультації з питань планування занять і роботи експедицій. Психолог школи керує консультативним пунктом з питань психолого-педагогічного забезпечення роботи з дітьми у літній школі.

Штат літньої школи складають вчителі-предметники. Я-керівник літньої школи , починаючи з моменту її заснування. Вчителі складають календарно-тематичне планування занять на 10 днів та займаються комплектацією груп. Кожного дня літня школа працює дві години. У перші 2 роки літня школа приймала всіх бажаючих ,кожен учень відвідував різні заняття але ми зрозуміли, щоб дійти певних результатів не

треба перетворювати літню школу на « пункти ліквідації безграмотності», треба: 1) проводити відбір дітей та 2) надавати дітям можливість вибрати для відвідування одне клубне заняття або експедицію.

До кожної групи вчителі рекомендують дітей 3-7 класів, які виявляють зацікавленість, старанність і самостійність у засвоєнні знань і тих, хто показав відмінні і добрі результати в інтерактивних конкурсах і своєю наполегливістю довів, що має право бути слухачем літньої школи. При цьому враховуються нахили учня, його освітні потреби. Педколективом нашої школи було розроблено, теоретично обґрунтовано та опробувано структурно-функціональну модель організації навчально-виховного процесу у літній школі. Проведення сучасної професійної діагностики надало нам можливість скласти перелік навчальних дисциплін та розклад занять для роботи у літній школі. Заняття з біології, хімії, математики, фізики та астрономії, інформатики, літературної творчості, іноземних мов (грецької, англійської) проходять в атмосфері творчості, колективної та самостійної діяльності з використанням проблемного, пошукового та дослідницького методів.

Заняття відрізняється від звичайних уроків: тут маленькі дослідники працюють з мікроскопами, проводять свої перші дослідження. Ті, хто цікавиться давниною, вивчають основи музейної справи, ті, хто пов'язує своє майбутнє з інформаційними технологіями, роблять перші кроки у комп'ютерному програмуванні. Заняття з риторики знайомлять дітей з мистецтвом і культурою мовлення, формують вміння висловлювати свої думки, поважати думку свого співрозмовника.

Клубні заняття надають можливість педагогам поєднати навчальний матеріал з різноманітними продуктивними, активно-творчими формами роботи. Вони передбачають творчу спільну діяльність учителів і школярів, мають на меті дати не лише певні знання, а й досвід їх самостійного здобування, використання у практичній діяльності і житті.

Навчання у формі клубних занять допомагає школярам перенести знання у нові, нетипові ситуації, закладає фундамент самостійності у виконанні пошуку, дослідження та експерименту.

Особливістю нашої ЛШ є той факт, що в одній групі навчаються діти різного віку і ті, хто лише чув, що є такі науки, як хімія, біологія, і ті, хто вже почав вивчати їх у шкільному курсі. У ЛШ відчувається особливий мікроклімат з родинною атмосферою, де разом зі старшим братом чи сестрою молодші діти корисно і пізнавально проводять вільний час.

Особлива увага у роботі літньої школи приділяється створенню найкращих умов для функціонування краєзнавчої, фольклорної, етнографічної, екологічної експедицій.

Експедиційні дослідження проводяться з метою виховання у дітей любові до рідного краю, шанобливого ставлення до його історії, культури, духовної спадщини, бажання пізнавати і вивчати історико-культурні надбання нашого народу та природне довкілля та мотивують до дослідницької діяльності.

Літня школа формує в учнів вміння самостійно здобувати потрібну інформацію, вона є своєрідним генератором, який робить маленьку людину творчою, розвиває потенційні можливості сором'язливих, але здібних учнів та стає гарантом безперервної освіти наших юних талантів у їхньому майбутньому житті.

ЛМШ «Відродження» та «Terra Lingua»-нові компоненти літньої школи. Вони були створені у 2017 році.

Як відзначають вчителі, що працюють в літній школі, така індивідуальна робота у мотивованих групах з 5-7 учнів підвищує самооцінку дітей, ще більше розвиває їх інтелект, активізує партнерські стосунки між педагогами та їх вихованцями. Літня школа відкриває в учнів багаті можливості, надані їм природою, про існування яких вони часом і не підозрюють.

Робота літньої школи є своєрідним фундаментом для подальшої самостійної роботи учнів у опануванні новими знаннями, у зацікавленості наукою. Наш досвід свідчить про те, що після занять у літній школі учні продовжують свою роботу у різних секціях шкільного НТУ «Астері», стають учасниками МАН-Юніор, підвищують свої результати у навчанні. Всім учням, які відвідували клубні заняття, а також членам експедицій видаються сертифікати слухачів літньої школи.

Ми впевнені, що впровадження пропедевтичного підходу до організації наукової діяльності учнів у ЛШ приводить нашу шкільну акмео-спільноту до таких результатів, які надають вчителю і учню можливість долати недоліки традиційної системи навчання а саме:

- Процес навчання стає більш демократичним.
- Учень отримує додаткову освітню діяльність.
- Позитивний вплив на діяльність вчителя(можливість реалізувати себе як педагога- професіонала, модератора, консультанта)
- Демонстрація особистих освітніх продуктів та їх колективне обговорення.
- Можливість професійного самовизначення учнів.
- Підвищення рівня готовності вчителів до інноваційної діяльності.
- Підвищення рівня задоволення учнів і батьків освітніми послугами.

Надавая додаткові позапрограмні знання учням, ми, вчителі, активізуємо інтерес дітей до опанування науковими дисциплінами і в цілому підвищуємо якість знань учнів. Водночас, як свідчить наш досвід, батьки учнів також виявляють повну зацікавленість у науковій діяльності своїх дітей. Вони стають справжніми помічниками вчителів на всіх етапах роботи НТУ та літньої школи.

Літня школа завершує свою роботу загальною конференцією, підбиттям підсумків вивченого, почутого, побаченого, складеного та дослідженого.

Так, у 2020 році відбулась загальна звітна конференція всіх структурних компонентів літньої школи, де кожна група учнів і їх керівник представили практичні наробки, продукти своєї діяльності у літній школі, а саме:

1. У 2020 році літня школа « Сходінка успіху» працювала над дослідженням водних ресурсів. Так, літня мовна школа «Terra Lingua»- дослідила ріки, озера, моря Великої Британії та України, та виготувала стенд для презентації

2. Літня мовна школа з новогрецької мови «Відродження» дослідили найбільші річки України та Греції і представили двомовний інформаційний буклет.

3. Збірка поезії « Мова-духовне джерело народу»- результат роботи поетичної майстерні учнів, яким вдалось спіймати та приборкати рими, пов'язані з водою.

4. Експедиційні фольклорні дослідження мали результати у вигляді порівняльної характеристики казок, пісень греків-урумів та українців.

5. Екологічна експедиція дослідила проблему забруднення водних ресурсів с. Старий Крим та випустила інформаційну листівку.

6. Краєзнавча експедиція презентувала тематичний журнал «Виникнення водних ресурсів у с. Старий Крим», який став результатом польових досліджень вчителя і учнів.

7. Учасники клубних занять з математики підготували відео презентацію «Жива математика»

8. Відео група, яка працювала на кафедрі інформатики, щоденно готувала фото і відеоматеріали про роботу літньої школи. Результатом їх роботи став відеофільм «Літня школа 2020 « . Всім учням, які відвідували клубні заняття, а також членам експедицій видаються сертифікати слухачів літньої школи.

Які б успіхи не чекали на наших вихованців у майбутньому, все ж таки перші кроки до популярності і впевненості у собі вони роблять у рідній школі. Перші аплодисменти діти приймають від своїх друзів і наставників у стінах школи. Спільні творчий пошук, успіхи та надія на майбутнє зміцнюють відносини між моїми колегами та учнями і без сумніву являються стартом у велику серйозну науку.

Вже неодноразово ми ставали свідками, що наші діти завдяки залученню до наукової діяльності у НТУ «Астері» та ЛШ долають шлях від сором'язливого школяра до впевненого в собі випускника та успішного студента, якому буде притаманна жага до самоосвіти впродовж усього життя.

ПЕРСПЕКТИВНІ НАПРЯМИ ТА ФОРМИ СОЦІАЛЬНОЇ ТА ПЕДАГОГІЧНОЇ ПІДТРИМКИ ЗДІБНИХ ТА ОБДАРОВАНИХ ДІТЕЙ

У статті розповідається про розвиток, підтримку, створення психологічного клімату взаємодії, спрямованого на розвиток обдарованості дитини, науково-методичні підходи організації роботи з обдарованими дітьми; визначення перспективних напрямів та форм соціальної та педагогічної підтримки здібних та обдарованих дітей та їх соціально-психологічний супровід.

Ключові слова: здібності, обдарованість, творча обдарованість, креативність, обдарована дитина.

The article is devoted to the experience of applying new methods and educational technologies into the educational process, the creation of special psychological interaction sphere aimed at the development of a gifted child, the article deals with methodological approaches to organizing work with gifted students, finding out promising directions and forms of social, psychological and educational support of capable and gifted children and the conditions of social psychological and pedagogical support .

Key words: abilities, talents, creative gift, creativity, a gifted child.

В контексті реформування освітнього простору нашої держави домінуючими пріоритетами функціонування навчального закладу мають стати такі цінності, як самоосвіта та самовдосконалення особистості учня. Тому, весь навчально-виховний процес сучасної школи спрямований на формування всебічно-розвиненої особистості школяра, здатної до самостійних та творчих дій в нестандартних життєвих і навчальних ситуаціях. Відповідно, в руслі нових ідей і принципів, що висуваються в умовах культурного та духовного оновлення життя країни, вагомого значення набуває модернізація освіти щодо навчання та виховання обдарованих дітей і молоді. У міру наростання інноваційних процесів у різних сферах суспільства одним з пріоритетних завдань освіти має стати забезпечення належного психолого-педагогічного супроводу особистості обдарованої дитини, спрямованого на актуалізацію не лише інтелектуального ресурсу, а й моральних цінностей, які б в сукупності виступали для неї в якості запоруки формування суб'єктно значущого життєвого досвіду.

Робота з обдарованою учнівською молоддю в закладах освіти є актуальним питанням у системі освіти держави, яка охоплює як освітній процес, так і виховну роботу. Одним із основних завдань сучасної освіти є розвиток інтелектуальних і творчих здібностей обдарованої учнівської молоді, формування в них творчого потенціалу, мислення, уміння самореалізуватися. Робота з обдарованою учнівською молоддю пов'язана з новими умовами і вимогами сьогодення, стрімкі науковий та інформаційних прогреси, ціннісна трансформація суспільства є соціальними факторами впливу на роботу з обдарованою молоддю, які мають виражені здібності в тій чи іншій сфері знань. Саме тому перед кожним учителем стоїть завдання формувати інтелектуально-творчий потенціал нашої держави шляхом упровадження інноваційних підходів, створення сприятливих умов розвитку кожної обдарованої дитини, реалізації права особистості на індивідуальність, унікальність, внутрішню свободу, особистісну самореалізацію.

Обдарованість- це системна якість психіки, що розвивається протягом життя, яка визначає можливість досягнення людиною більш високих результатів в одному чи кількох видах діяльності порівняно з іншими людьми.

Обдарована дитина – це дитина, що виділяється яскравими, очевидними, іноді видатними досягненнями у тому чи іншому виду діяльності.

Виділяють такі аспекти вивчення обдарованості: творча та інтелектуальна. Ознаки обдарованості- це ті особливості обдарованої дитини, які проявляються у її реальній діяльності і можуть бути оцінені під час спостереження за її діями.

Розвиток творчих здібностей особистості – це одвічний гуманістичний принцип. Ще стародавні греки вважали, що самостійна, а отже, і творча особистість здатна самовіддано служити своєму народу і державі. Кожна держава зацікавлена у вихованні такого могутнього інтелектуального потенціалу, як обдаровані, талановиті діти.

Розрізняють загальну і спеціальну обдарованість. Загальна розумова обдарованість виявляється в оволодінні всіма видами діяльності, для успішного здійснення яких необхідні певні розумові якості. Спеціальна обдарованість пов'язана з певними видами діяльності, в яких вона найбільше розвивається.

Розрізняють обдарованість:

- соціальну – лідерську;
- художню – музичну, образотворчу, сценічну;
- психомоторну – спортивні здібності;
- інтелектуальну – здатність аналізувати, мислити, зіставляти факти (серед інтелектуальних дітей є такі, які навчаються відмінно з 1-2 предметів і не встигають з інших);
- академічну – надзвичайна здатність до навчання взагалі, стають відмінними спеціалістами;

Обдарована особистість, як правило, сама заявляє про себе, ускладнюючи життя самовпевнених консервативних дорослих, змушуючи їх шукати нестандартні виховні підходи. Раннє виявлення, навчання і виховання обдарованих і талановитих дітей складає одну з головних задач удосконалення системи освіти.

Особистість вчителя виступає в якості пріоритетного фактору будь якого навчання. Однак діти з високим інтелектом потребують «свого» вчителя. Тому робота педагога з обдарованими дітьми являє собою складний та неперервний процес. Він потребує від учителів особистісного росту та прагнення поповнювати власні знання в галузі психології обдарованих школярів та їх навчання, а також плідної співпраці з психологами загальноосвітніх навчальних закладів та батьками обдарованих дітей

Рекомендуємо вчителям під час роботи з обдарованими дітьми дотримуватись наступного, а саме: – забезпечення гуманістичного, суб'єктного підходу до навчання та виховання обдарованої молоді, які ґрунтуються на визнанні гідності особистості, її власної думки, права на вибір, самостійних вчинків; – створення нового освітнього середовища, яке забезпечує освітні потреби обдарованої дитини; – формування рівних взаємин у системі «учитель – учень» на основі творчої співпраці, що забезпечує можливість творчої самореалізації обдарованої учнівської молоді; – здійснення навчання на основі особистісної зацікавленості обдарованого учня, його індивідуальних інтересів і здібностей, що сприяє формуванню пізнавальної активності дитини на основі її інтересів; – розвиток системного, інтуїтивного мислення, уміння деталізувати інформацію, що дисциплінує розум учня, формує творче, нешаблонне мислення; – організація неперервної самостійної та самоосвітньої діяльності обдарованих учнів, що сприяє вихованню особистостей, здатних виявити наполегливість, дисциплінованість; – забезпечення вільного вибору форм, напрямів, методів діяльності, що сприяє розвитку вміння критично оцінювати свої можливості й прагнення самостійно розв'язувати все складніші завдання. Зауважуємо, що робота з обдарованою учнівською молоддю потребує творчого підходу до організації освітнього процесу як інтегрованого процесу, який сприяє формуванню цілісного освітнього процесу та дає змогу учням самостійно обирати на що більше звертати увагу при вивченні тих чи інших предметів при максимальній орієнтації на власний досвід.

Звертаємо увагу, що обдаровані діти, на відміну від звичайних, мають ряд особливостей, які полягають у специфіці сенсорних процесів, інтелекту і творчості, а також взаємин з людьми, які їх оточують. Такі діти випереджають своїх ровесників з усіх, або з тих предметів, до яких мають неабиякий інтерес. З точки зору інтелектуальних здібностей обдаровані діти відрізняються тим, що вони досить легко виконують будь-які завдання, швидко схоплюють матеріал, мають добре розвинену пам'ять, велику спостережливість, концентровану увагу. У цих дітей є інтереси, у які вони заглиблюються, але головною задачею вчителя є формування стійкого пізнавального інтересу до освітньої діяльності, до знань, і якщо на уроках виникає цікаве питання, така дитина першою намагається відповісти на нього. Учителі, які працюють з обдарованою учнівською молоддю ставлять більше відкритих запитань, допомагають у обговоренні проблеми, наводять на потрібну відповідь. Ставлять запитання, які змушують замислитися обдарованих дітей. Вони часто намагаються зрозуміти, як учень дійшов такої думки, висновку, оцінки. Звертаємо увагу на те, що у сучасній освіті існують різні підходи до освітнього процесу обдарованої учнівської молоді розглянемо деякі з них. Під час роботи з обдарованою учнівською молоддю рекомендуємо учителям використовувати такі підходи: – індивідуально-особистісний підхід; – дидактичний підхід; – дидактико-психологічний підхід; – психодидактичний підхід; – дослідницький підхід. Розпочинати роботу з обдарованими дітьми потрібно з початкової школи. Саме в початковій ланці обдаровані діти відрізняються гарною пам'яттю, починає розвиватися фантазія, багата уява, вони починають розуміти суть поставленого перед ними питання тощо.

Памятка вчителя для роботи з обдарованими дітьми

- Постійно працюйте над вихованням почуттів дітей, особливо вразливих і чуттєвих до всього, що стосується їхнього «я».
- Допомагайте обдарованим дітям виробити адекватну я-концепцію і самооцінку, розвивати емпатію.
- Забезпечуйте сприятливу емоційну атмосферу, адже дитина набуває емоційного досвіду в процесі взаємодії з людьми.
- Дотримуйтеся порядку й дисципліни, обдаровані діти, як і всі інші, повинні знати межу допустимої поведінки.
- Скеруйте енергію і творчість обдарованих дітей у потрібне русло, щоб їх праця приносила користь.

- У роботі з обдарованими дітьми використовуйте дослідницький метод, це активізує їхню роботу.
- Розвивайте здібності дітей, широко використовуйте метод самостійного набуття знань.
- Привчайте обдарованих дітей працювати спільно, це допоможе їм легше адаптуватися до соціальних умов.

- Заохочуйте дітей, це стимулює їх.

- Тісно співпрацюйте з батьками обдарованих дітей, щоб розвинути здібності кожної дитини.

Якості, якими має володіти вчитель для роботи з обдарованими дітьми

1. Бути доброзичливим і чуйним.

2. Розбиратися в особливостях психології обдарованих дітей, відчувати їхні потреби та інтереси.

3. Мати високий рівень інтелектуального розвитку.

4. Мати широке коло інтересів.

5. Бути готовим до виконання різноманітних обов'язків, пов'язаних із навчанням обдарованих дітей.

6. Мати педагогічну і спеціальну освіту.

7. Володіти почуттям гумору.

8. Мати живий та активний характер.

9. Виявляти гнучкість, бути готовим до перегляду своїх поглядів і до постійного самовдосконалення.

10. Мати творчий, можливо, нетрадиційний особистий світогляд.

11. Бути цілеспрямованим і наполегливим.

12. Володіти емоційною стабільністю.

13. Уміти переконувати.

14. Мати схильність до самоаналізу

Таким чином, в процесі навчання слід поєднувати розв'язання двох найважливіших проблем сучасного виховання- інтеграцію навчання та індивідуальну роботу з обдарованими дітьми.

Обдарована дитина в сім'ї – її гордість. Але часто вона залишається непоміченою, саме коли це перша дитина або коли всі діти однаково талановиті. Проте не всі батьки пишаються своєю дитиною. Часто вони не хочуть, щоб дитина чимось відрізнялась від інших. Таких батьків дратує обдарованість дитини, і вони намагаються не помічати її талант. Фахівці давно відмітили, що обдаровані діти часто виростають в інтелігентних сім'ях, і справа тут зовсім не в особливих генах геніальності, а справа в сімейній атмосфері, в системі сімейних цінностей. Взагалі батьки заохочують і бажали б розвивати в своїй дитині пізнавальні потреби та різні здібності, але роблять вони це по-різному. Деякі батьки прагнуть до того, щоб дитина запам'ятала більше фактів, назв, подій, відчувала гордість за свої знання. Психологічні дослідження показують, що пізнавальна мотивація виявляється у формі дослідницької, пошукової активності, чутливості до нового, новизни ситуацій, знаходження нового у звичайному. Для виявлення обдарованості використовують різні методи: від найпростішого батьківського спостереження до спеціально розроблених стандартизованих та тестових завдань. Батьки використовують виховні стратегії: стратегія прямого виховного впливу, де вони постійно пропонують дітям якісь розвиваючі ігри, вправи. Інколи ця стратегія дає результати, але дуже часто в дитини виникає внутрішня протидія. Друга категорія батьків вважає, що вивчати та розвивати їхню дитину повинні 133 фахівці. Але не потрібно повністю перекладати всі турботи на плечі інших, а самим знаходитись осторонь. Третя стратегія – коли батьки дають вибір своїй дитині й намагаються підібрати гарну школу, не контролюючи розвиток здібностей. Найголовніше в таких сім'ях – атмосфера пізнавальних інтересів самих батьків (самі читають, ходять на виставки, не нав'язуючи свого інтересу). Така стратегія саморозвитку виявилась найефективнішою. Властивістю таланту є свідомий, поглиблений, всебічний розвиток обдарованості. У кожній дитині закладені певні здібності, тільки в одних вони виявляються дуже яскраво й виразно, а інших залишаються дрімати всередині. Здібності можуть виявлятися і в ранньому дитинстві, і в зрілому віці. Від народження всі діти здібні, однак такі рівні здібностей, як обдарування, талант і геніальність притаманні далеко не кожному. Батьки повинні добре знати, що обдаровані діти швидше за інших виконують завдання, прагнуть до самостійності, до розв'язання завдань проблемного характеру або таких, які вимагають кмітливості, різних способів розв'язання, творчості. Але буває й інша ситуація, коли батьки «вимучують» дитину, намагаючись розвинути незначні здібності або навіть відсутні. Цим самим вони «вбивають дитинство», витрачаючи здоров'я і духовні сили, свої і дитини. Батьки відзначають талант дитини першими, помічаючи вживання складних слів, ранню мову, раннє засвоєння рахунку або читання, міцну пам'ять і велику допитливість. Але інколи ці особливості яскраво не проявляються. Завдання батьків полягає в тому, щоб вчасно помітити ранній розвиток таких дітей, виявити обдарованість у цей час і надати можливості для її розвитку. Для сім'ї важливо не тільки відкрити своєрідність таких дітей, але й правильно ставитись до них. Не можна виривати їх із дитячого середовища, бо це може зумовити негативну реакцію з їхнього боку.

Поради для батьків

1. Будинок обдарованої дитини – це тил, у якому на неї чекає турбота, захист, підтримка, розуміння.

2. Підтримуйте здібності дитини до творчості. Не давайте негативної оцінки творчим спробам дитини.
 3. Будьте терплячими до особливих, інколи безглузвих ідей, поважайте допитливість, запитання дитини. Намагайтесь відповісти на всі «дикі» запитання.
 4. Пам'ятайте, що обдаровані діти все люблять робити самостійно.
 5. Допомагайте дитині поважати себе та свої ідеї, а також ідеї та думки інших.
 6. Допомагайте у задоволенні основних людських потреб (почуття безпеки, любов, повага до себе та оточуючих). Якщо все це відсутнє, то дитина не досягне самовизначення.
 7. Поясніть, що на низку питань не можна дати відповіді чи дати однозначної відповіді.
 8. Допоможіть дитині стати «розумним авантюристом», тобто інколи ризикувати, користуватися інтуїцією у процесі пізнання.
 9. Підтримуйте необхідну для творчості атмосферу, допомагайте усунути від негативного ставлення інших дітей, зменшити соціальне тертя.
 10. Обдарована дитина повинна мати друзів, компаньйонів.
 11. Доведіть до відома обдарованих дітей прийоми, що допоможуть їм виходити зі скрутного становища.
- Отже, батьки покликані допомогти дитині відкрити її життєве покликання. Реалізувати себе як особистість. Вони не мають права втратити обдаровану дитину, бо, втрачаючи талант, обдарування, здібність, вони втрачають майбутнє. Тому батьки повинні бути терплячими, безмежно вірити в дитину.

ЛІТЕРАТУРА

1. Державна національна програма «Освіта (Україна ХХІ)».
2. Державна програма роботи з обдарованими молоддю на 2007–2010 рр. (Постанова Кабінету Міністрів України від 8 серпня 2007 р., № 1016).
3. Чернявська Л. Н. Психологічна підтримка творчості учнів // Обдарована дитина. – 1999. – № 4. – С. 17–23.
4. Паламарчук В. Ф. Особливості форм і методів навчання у закладах нового типу. – У кн.: Школи нового типу в Україні. – К., 1996.
5. Доротюк В. І. Індивідуальна своєрідність творчо обдарованої дитини // Обдарована дитина. – 2000. – № 1. – С. 15–171. Антонова О. Є. Теоретичні та методичні засади навчання педагогічно обдарованих студентів: [монографія] / Олена Євгенівна Антонова. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2007. – 472 с.
6. Регіональні програми : «Надія Донеччини», «Обдарованість», «Обдарована дитина» (робота з обдарованою молоддю).
7. Туріщева Л. В. Особливості роботи з обдарованими дітьми. - Х.: Вид. група «Основа», 2008

Краєвська Т. Ю.,

*Вчитель початкових класів
Дунаєвецький НВК «ЗОШ І-ІІІ ст., гімназія»
kraevska88@ukr.net*

ОСВІТНІ ТА ІНФОРМАЦІЙНО-ЦИФРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ В РОБОТІ З ОБДАРОВАНИМИ ДІТЬМИ ТА МОЛОДДЮ

Анотація. Стаття присвячена розгляду освітніх та інформаційних технологій у роботі з обдарованими дітьми та молоддю. Розглянуто роль сучасних інформаційних технологій у роботі з обдарованими учнями.

Ключові слова: цифрові технології, обдаровані діти, інформаційні технології, педагогіка.

Abstract. The article is devoted to the consideration of educational and information technologies in work with gifted children and youth. The role of modern information technologies in work with gifted students is considered.

Key words: digital technologies, gifted children, information technologies, pedagogy.

Одним із напрямів використання інформаційних технологій в освіті є вдосконалення та розвиток обдарованих дітей. Обдарованість як якісна характеристика учня означає наявність у дитини значно вищих інтелектуальних і творчих здібностей (здібностей) порівняно зі статистичною нормою. Ці особливі можливості не завжди проявляються в реальних досягненнях, в оцінках і результатах навчальної діяльності

(тут багато залежить від конкретних умов середовища і наявних психологічних умов для самої дитини). Показником обдарованості є особлива зосередженість дитини на складній розумовій діяльності та наявність вроджених здібностей до ефективної пізнавальної діяльності.

Щоб розвинути здатність обдарованої дитини реалізувати свій дар, їй необхідно створити особливі умови, які дають змогу навчатися і розвиватися. Це має говорити не лише про особистісно орієнтований розвиток навчання, а про створення умов для індивідуального, диференційованого навчання, яке має здійснювати підготовлений вчитель, наставник, знайомий зі специфікою навчання обдарованих дітей [6, с.235].

З кожним роком зростає інтерес до вирішення проблеми використання ресурсів інформаційних комп'ютерних технологій у вихованні та розвитку обдарованих дітей. Розвиваються методи навчання, орієнтовані на обдарованих дітей, методи виявлення та оцінки обдарованості, виявлення позитивних і негативних наслідків комп'ютеризації на психічний розвиток обдарованих дітей.

Одним із дуже цікавих факторів, які створюють передумови для успішного навчання високообдарованих дітей з ІТ-технологіями, є те, що ці діти характеризуються високим ступенем самостійності в процесі навчання, використовують «саморегулюючі стратегії» навчання на великій масштабуються і легко переносяться на нові завдання. Ці діти можуть навчатися самостійно, навіть за підтримки досвідченого наставника. Також можна припустити, що розробка спеціальних комп'ютерних навчальних програм, які розширюють можливості впровадження нових методів і форм самонавчання та саморозвитку, а також комп'ютеризація контролю знань сприятиме реалізації принципу індивідуалізація навчання, яка так необхідна для обдарованих людей [2].

Використання сучасних цифрових технологій у навчанні відіграє важливу роль у створенні необхідних умов для саморозвитку обдарованих учнів, активізації пізнавальних і творчих здібностей, формуванні необхідних інформаційно-цифрових компетенцій.

Одним із завдань навчального закладу є підтримка учня та розвиток його здібностей, підготовка ґрунту для реалізації цих здібностей. Особливо актуальною є проблема виявлення потенційно обдарованих дітей у сімейних умовах. Саме сім'я, заснована на розумінні та прийнятті індивідуально-психологічних особливостей потенційно обдарованих дітей, є джерелом подальшого розвитку їх талантів.

Необхідність використання інформаційно-комунікаційних технологій у позакласній роботі з учнями вносить зміни, які впливають на традиційну організацію навчальної діяльності в навчальних закладах. Розширюється сфера позааудиторної роботи, змінюється роль педагогів і висувуються вимоги до їх професійної компетентності. Усе це обумовлює необхідність розуміння та розробки механізмів використання різноманітних ІКТ в освітній практиці. Серед найцікавіших і найзагадковіших природних явищ талант дітей посідає одне з провідних місць. Проблеми його діагностики та розвитку хвилюють педагогів протягом багатьох десятиліть. Зараз у цьому є великий інтерес, і це пов'язано з потребами суспільства. І перш за все потреба суспільства в неординарній, творчій особистості [5].

Однак у роботі з цими дітьми постійно виникають педагогічні та психологічні труднощі через різноманітність видів обдарованості та психологічних особливостей дітей. При цьому знову і знову з'ясовується, що навіть при відносно схожих умовах життя і створенні необхідних передумов для інтелектуального і соціального розвитку обдарованих дітей психологічні особливості дітей не однакові і розвиваються по-різному.

Проблема виявлення обдарованих дітей має яскраво виражений етичний аспект. Визначення дитини як «обдарованої» чи «безталановитої» в певний момент часу означає штучне втручання в її долю та наперед визначити її суб'єктивні очікування. Багато життєвих конфліктів між обдарованими і необдарованими кореняться в неадекватності початкового прогнозу їхньої майбутньої діяльності. Слід пам'ятати, що обдаровані діти не гарантують таланту дорослого. Відповідно, не кожен обдарований дорослий виявився обдарованою дитиною в дитинстві. Як зазначалося раніше, при виявленні обдарованих дітей рекомендується комплексний підхід. Тут можуть застосовуватися найрізноманітніші методи:

- різні варіанти спостереження за дітьми (в лабораторних умовах, під час позакласних заходів тощо);
- спеціальний психодіагностичний тренінг; професійна оцінка поведінки дитини вчителями, батьками, вихователями;
- проведення «пробних уроків» за спеціальними програмами, а також залучення дітей до спеціальних ігрових та предметних занять;
- експертна оцінка конкретних продуктів творчої діяльності дітей;

Організація різноманітних інтелектуальних та фахових олімпіад, проведення психодіагностичних досліджень із застосуванням різноманітних психометричних методик залежно від завдання аналізу конкретного випадку обдарованості [1, с. 28].

Вибір вікової категорії обумовлений тим, що саме в цей період (молодший шкільний вік) дитина здатна наочно проявити свої потенційні здібності до того чи іншого виду діяльності. Батькам і вчителям важливо не «пропустити» такий знаменний момент у житті дитини та сприяти розвитку здібностей талановитих дітей. Тому батьки повинні індивідуально підходити до вирішення проблемних питань з

дитиною. Вони повинні стежити за захопленнями дитини, але спрямовувати свою діяльність на організацію допомоги дитині, підвищення ступеня самостійності, вміння ефективно вирішувати різного роду проблеми, створювати умови для забезпечення позитивного емоційного стану обдарованої дитини, позитивно стійкого ставлення до життя, творча діяльність.

Батьківські стосунки повинні будуватися на довірі. Допомога не може бути у формі наказу; батьки повинні формувати у своїх дітей стійкість у психотравмуючих ситуаціях, навчити навичок саморегуляції, набуті вміння адаптуватися в соціально значущому середовищі без зменшення потреби в реалізації обдарованості.

На нашу думку, постійно зростаючий обсяг інформації, активне її використання в різних сферах діяльності, створення сучасної інформаційно-комунікаційної інфраструктури актуалізує необхідність використання цифрових технологій у процесі педагогічної взаємодії навчального закладу. Їх застосування здійснюється в таких сферах, як засіб доступу до необхідної інформації та її засвоєння; забезпечення доступу до науково-методичної літератури; логічне впорядкування та систематизація матеріалу; оперативна консультативна допомога; створення умов для зацікавленої активної участі студентів у навчально-виховному процесі [3].

Серед переваг використання інформаційно-цифрових технологій у процесі педагогічної взаємодії – використання комп'ютерних програм, за допомогою яких проводяться презентації, відео, електронні оголошення, електронні методичні рекомендації, інструкції для учнів, електронні фотоальбоми тощо. Створюються, які використовують слухові та зорові сенсорні шляхи, що сприяє кращому засвоєнню та запам'ятовуванню інформації та забезпечує можливість зберігання такої інформації.

Створення веб-сайту навчального закладу, вайб-групи, дає можливість кожному учаснику навчального процесу вчасно та вчасно отримувати інформацію про специфіку діяльності навчального закладу, розпорядок дня, наукові заходи. Опрацювання аудіо листів, відеоматеріалів на різні проблемні питання, перегляд фільмів на наукову тематику, участь в онлайн-тренінгах, аналіз проблемних ситуацій, перегляд презентацій та прем'єр книжок – шляхи підвищення рівня ІКТ-культури учасників навчального процесу.

Цифрові технології активно використовуються в онлайн-взаємодії (діалоговій взаємодії) з обдарованими студентами під час проведення масових наукових заходів, наприклад, організації дистанційних конференцій (відеоконференцій) за участю фахівців у галузі наукових досліджень. На нашу думку, кожен педагог самостійно виробляє модель партнерства з обдарованими дітьми, засновану на принципах взаємоповаги, взаємодовіри, взаєморозуміння, співпраці, усвідомлення своєї ролі та відповідальності.

Інтернет з усіма його можливостями і ресурсами є засобом досягнення цілей і завдань сучасної системи освіти, обумовлених певними освітніми цілями. Більшість інформаційних ресурсів в Інтернеті можна використовувати не тільки на уроках за темами, а й у позакласних заходах. Таким чином, вчитель мав можливість по-новому організувати позакласну діяльність своїх учнів за допомогою нових технологій. Самостійне придбання знань, вміння застосовувати отримані знання при вирішенні різноманітних пізнавальних і практичних завдань – ось суть освітнього процесу і його результат [4].

Вчителі повинні використовувати величезні освітні можливості Інтернету, організувати процес навчання обдарованих дітей по-новому і спрямовувати зусилля на підвищення рівня знань в області ІКТ серед учнів. Інструменти ІКТ для інформатизації позакласних занять повинні забезпечувати кращі можливості спілкування. Такі засоби повинні мати прості і активні засоби доступу до різних комунікаційних просторів, заснованим на системі зв'язку між усіма предметами системи освіти. Завдяки цим можливостям інструменти ІКТ можуть забезпечувати і розвивати різні форми спілкування, які заохочуються школярами в рамках позакласної та позакласної діяльності, адаптуються до роботи в широкому географічному просторі і мотивують до спілкування за межами освітньої діяльності.

Інформаційні та комунікаційні технології можуть бути ефективно використані шляхом участі обдарованих дітей та молоді у віртуальних олімпіадах і змаганнях, дистанційних олімпіадах, телеконференціях і творчих проєктах. Крім того, вони сприяють інформаційній взаємодії вчителя з батьками обдарованих учнів.

Таким чином, вчитель як професіонал і як особистість є основною ланкою в результаті дидактичного процесу він повинен мати відповідну теоретичну і практичну підготовку для роботи з обдарованими дітьми. вміти розпізнавати ознаки обдарованості; вибудовувати освіту відповідно до результатів діагностики. При спільному викладанні вчитель також бере на себе нову, дуже важливу роль – організатора і натхненника незалежної педагогічної, пізнавальної, комунікативної та творчої діяльності учнів. У нього більше можливостей диференціювати процес навчання і використовувати можливості міжособистісного спілкування школярів в рамках спільної діяльності для підвищення їх навичок.

Важливо відзначити, що у кожної дитини повинна бути можливість отримати освіту, яке дозволить йому досягти максимально можливого рівня розвитку. Тому, враховуючи особливості роботи з обдарованими дітьми, ми можемо виявити потенціал, властивий обдарованій дитині.

Заслуговує на увагу впровадження дистанційних форм спілкування з обдарованими дітьми з використанням діалогової взаємодії [3] та навчального матеріалу під час онлайн-семінарів, майстер-класів, обговорення та презентації практичних матеріалів на онлайн-платформах Google Classroom, ZOOM тощо, відео-занять, які проводиться онлайн викладачем на сайті навчального закладу. У рамках навчального часу можна використовувати мобільні додатки Messenger, Viber, Facebook [6, с. 235].

Отже, використання інформаційних технологій у роботі з обдарованими учнями, безсумнівно, є однією з провідних тенденцій розвитку сучасного навчально-виховного процесу. Сьогодні важко уявити вилучену з інформаційного простору науково-дослідницьку роботу обдарованих дітей та молді, адже більшість з них обирає теоретичний матеріал для дослідження з електронних наукових збірників чи монографій, користується електронними словниками та енциклопедіями, надсилає свої статті науковим керівникам, наукові праці. для перевірки електронною поштою, отримувати онлайн-консультації, створювати власні електронні книги з авторським правом наукової інформації в них.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андросович К. А. Проект інтерактивної психолого-педагогічної підтримки процесу соціалізації обдарованих старшокласників / К. А. Андросович // Освіта та розвиток обдарованої особистості: Щомісячний науково-методичний журнал. – К.: Інститут обдарованої дитини, 2017. – № 1. – С. 28-33.
2. Ефективність використання ІКТ в роботі з обдарованими дітьми // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://izlov.ru/docs/100/index-5605.html>
3. Культура віртуального спілкування: методичні поради. Упр. культури, національностей та релігій Хмельниц. облдержадмін.; ХОУНБ ім. М. Островського. Хмельницький // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ounb.km.ua/vidanya/2014/kvs.pdf>
4. Пінчук О. П. Особливості педагогічної взаємодії у середовищі дистанційного навчання учнів загальноосвітніх навчальних закладів // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://core.ac.uk/download/pdf/11083672.pdf>.
5. Психолого-педагогічні основи роботи з обдарованими дітьми // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://knowledge.allbest.ru/pedagogics/3c0b65635b2bc68a5c53b89521316d26_0.html.
6. Ціпан Т. Інноваційні форми та методи педагогічної взаємодії школи і сім'ї у вихованні учнівської молоді: збірник наукових праць «Інноватика у вихованні». 2020. – № 12. – С. 235–241.

Крупеня С. В.,

*кандидат наук з фізичного виховання і спорту
доцент кафедри хортингу та реабілітації
Університет державної фіскальної служби України
svetboock@ukr.net*

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7888-1133>

Лаврентьєв О. М.,

*кандидат наук з фізичного виховання і спорту
доцент, В.о. Завідувача кафедри хортингу та реабілітації
Університет державної фіскальної служби України
lavryha777@ukr.net*

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6960-0237>

Романчук К.С.,

*здобувач першого бакалаврського рівня вищої освіти
кафедри хортингу та реабілітації
Університет державної фіскальної служби України*

ОСНОВИ МЕТОДИЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ ВЧИТЕЛЯ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ З ГІМНАСТИКИ

Анотація. Методична майстерність – це вияв високого рівня педагогічної діяльності, що відображає особливу відшліфованість методів, прийомів психолого-педагогічної теорії та практики, завдяки чому забезпечується висока ефективність навчально-виховного процесу. Методична майстерність, це «умова і засіб реалізації особистості вчителя, його позиції, творчого потенціалу,

комплекс властивостей особистості, що забезпечує рівень самоорганізації професійної діяльності на рефлексивній основі». Визначення педагогічної майстерності наголошує на особистісному факторі вчителя, його здатності здійснювати педагогічну діяльність.

Ключові слова: майстерність, вчитель, рівень, діяльність, процес, досвід.

Annotation. Methodical skill is a manifestation of a high level of pedagogical activity, which reflects the special refinement of methods, techniques of psychological and pedagogical theory and practice, which ensures high efficiency of the educational process. Methodical skill is a «condition and means of realization of the teacher's personality, his position, creative potential, a set of personality traits that provides a level of self-organization of professional activity on a reflective basis.» The definition of pedagogical skill emphasizes the personal factor of the teacher, his ability to carry out pedagogical activities.

Key words: skill, teacher, level, activity, process, experience.

У педагогічній майстерності структурно виділяє чотири компоненти: 1) професійно-педагогічну спрямованість особистості вчителя; 2) професійно-педагогічну компетентність; 3) придатність до педагогічної діяльності (покликання); 4) педагогічну техніку.

У процесі педагогічної діяльності вчитель фізичної культури, який працює над своїм професійним зростанням, стає більш компетентним, набуває умінь і навичок, розвиває педагогічні здібності, формує своє професійне «Я», урізноманітнює прийоми особистісного впливу на школярів, вибудовує педагогічну взаємодію на суб'єкт-об'єктних засадах.

В оволодінні майстерністю можна виокремити кілька рівнів. До основних рівнів педагогічної майстерності учителя належать:

- елементарний рівень – учитель фізичної культури володіє елементами професійної діяльності на початковому рівні: психолого-педагогічні знання та методики викладання шкільного курсу «Фізична культура»;

- базовий рівень – педагог володіє основами побудови гуманістично орієнтованих стосунків з учнями (диференціація, індивідуалізація), глибоке знання предмета і методики його викладання (притаманний фахівцям II кваліфікаційної категорії);

- досконалий рівень – характеризується чіткою спрямованістю дій учителя фізичної культури, їх високою якістю – розвинене уміння планувати, організовувати різні форми фізичного виховання, забезпечувати належний рівень фізичного розвитку й підготовленості учнів (притаманний фахівцям I кваліфікаційної категорії);

- творчий рівень – характеризується ініціативністю педагога, високою результативністю його праці, умінням вести дослідницько-пошукову роботу, формувати та передавати власний педагогічний досвід.

Цілісний педагогічний процес містить декілька педагогічних процесів (виховання, навчання), і в основі кожного з них знаходиться структура педагогічної діяльності [1,2,5]. Педагогічна діяльність має свої, притаманні лише їй, особливості, а саме:

- 1) яскраво виражений гуманістичний характер («Людина – Людина»);

- 2) двосторонній характер;

- 3) суб'єктний характер педагогічної діяльності як особливого виду діяльності, тісно пов'язаного з діяльністю окремого учня, учнівського колективу і діяльністю певного вчителя (вихователя) – суб'єкт-суб'єктні стосунки;

- 4) цілепокладання – наявність чітко сформульованої, особисто прийнятої мети діяльності;

- 5) специфіка об'єкту та предмета педагогічної діяльності – спрямованість на розвиток особистості;

- 6) педагогічна діяльність – це практична діяльність, що зумовлює зміни свідомості, світогляду іншої людини;

- 7) структурні елементи педагогічної діяльності тісно пов'язані у часі. Вона здійснюється безперервно, постійно, систематично;

- 8) результати педагогічної діяльності відображаються не відразу, видно лише її часткові результати (особливо у вихованні);

- 9) публічний, масовий характер;

- 10) це особливий вид діяльності, який має яскраво виражений творчий, індивідуальний характер;

- 11) педагогічна діяльність здійснюється спеціалістами (вихователями, учителями, викладачами) і тому є професійною;

- 12) циклічність із збільшенням розмаху (принцип спіралі), коли будь-який результат є постановкою нової мети, але на новому, вищому рівні складності.

До основних напрямів педагогічної діяльності відносять:

- діагностичний – виявлення індивідуальних якостей школяра: знання, уміння, навички, інтереси, стан здоров'я, рівень фізичного розвитку й фізичної підготовленості;
- орієнтовно-прогностичний – уміння педагога визначати цілі, мету, зміст, методику освітньо-виховного впливу на особистість школяра;

- конструктивно-проектувальний – передбачає планування, відбір засобів, методів впливу на учня, врахування адекватних можливостей його організму, інтересу;
- організаційно-діяльнісний – проявляється в організації різних форм фізичного виховання, налагодженні контактів із школярами, дорослим оточенням, від якого залежить ефективність фізичного виховання школярів;
- комунікативний – здатність спілкуватися, налагоджувати контакти з учнями, батьками, членами педагогічного колективу, громадськістю;
- аналітично-оціночний – полягає в аналізі як власних дій, так і дій вихованців, виявлення їхніх позитивних рис і недоліків;
- дослідницько-творчий – з'ясування індивідуально-психічних особливостей вихованців, їхніх нахилів, життєвих настанов, з'ясування рівня опанування ними знань, умінь і навичок, стану здоров'я, фізичного розвитку, фізичної підготовленості.

Методичну майстерність вчителя фізичної культури (педагога – тренера) в сфері гімнастики є складовою частиною педагогічної майстерності спортивного педагога, яке являє собою «синтез розвиненого психолого-педагогічного мислення, професійно-педагогічних знань, навичок, умінь і емоційно-вольових засобів виразності, які у взаємозв'язку з якостями особистості педагога дозволяють йому успішно вирішувати різноманітні навчальні завдання».

Специфіка педагогічного процесу, його структура та зміст виступають як спонукальні причини появи майстра, що реалізує на практиці функції розвитку, навчання і виховання людей. Педагогічна майстерність являє собою складну структуру додатків (рис. 159), що містить як мінімум такі чотири підсистеми:

- 1) педагогічну технологію;
- 2) педагогічну творчість;
- 3) знання предмета;
- 4) педагогічний стиль.

Методична підготовленість учителя в сфері гімнастики характеризується його вмінням раціонально використовувати систему засобів (слово, гімнастичні вправи, умови, в яких проводяться заняття), методів і методичних прийомів для вирішення оздоровчих, освітніх, виховних та спортивних завдань у навчально-тренувальному процесі.

Його майстерність характеризується такими основними показниками:

1. Власним ставленням до своєї праці, заснованим на почутті професійного обов'язку, хорошій теоретичній, методичній та практичній підготовленості в сфері гімнастики, вмінні формувати у своїх учнів глибоко усвідомлене і активне ставлення до занять. Про ступінь сформованості такого ставлення судять: за інтересом, що проявляється учнями до занять, з їхніх взаємовідносин з учителем, за точністю й швидкістю виконання його команд, розпоряджень, прохань, за відвідуваністю занять і поточною успішністю, за бажанням займатися в шкільній секції гімнастики, за активністю участі в спортивних шкільних змаганнях, в їх суддівстві і в інших заходах, що проводяться вчителем.

2. Умінням вчителя переконувати учнів у безмежних можливостях засобів і методів гімнастики в зміцненні здоров'я, у підвищенні фізичної і розумової працездатності, у вихованні особистісних властивостей, у розвитку здібностей, необхідних у навчанні, праці та спорті. Здатністю вчителя формувати у тих, хто займається, тверде переконання в необхідності цінувати своє здоров'я як безцінне особисте і суспільне надбання, уберігати учнів від шкідливих звичок і захоплень, прищеплювати їм любов до систематичних занять фізичними вправами, формувати у них здоровий спосіб життя [1,2,3].

3. Умінням вчителя спілкуватися з батьками своїх учнів: ділитися з ними своїми спостереженнями за схильностями, здібностями, навчанням і вихованістю, інтересами й життєвими цінностями їхніх дітей.

4. Систематичним вивченням у своїх учнів здібностей, необхідних їм у навчанні, в заняттях обраним видом спорту, в оволодінні передбачуваною або вже обраною професією.

Методична майстерність вчителя найбільш чітко проявляється під час організації та проведення уроків гімнастики.

Перед уроком важливе значення має бадьорий, впевнений настрій вчителя, заснований на ретельній попередній організації, продуманості методики його проведення. Сюди ж входять: своєчасна підготовка спортивної зали (провітрювання, вологе прибирання та ін.); перевірка справності гімнастичних снарядів; інструктаж помічників, навчання їх правилам страхівки і допомоги при виконанні знову досліджуваних вправ.

У ході уроку методична майстерність вчителя проявляється: у твердому управлінні тими, хто займається, від початку і до його закінчення; у вдалому виборі способів розміщення учнів у залі і при їх переміщенні під час виконання вправ з ходьби і бігу; у виборі власного місця в залі, щоб можна було добре бачити всіх, хто займається, а вони, в свою чергу, бачили б свого вчителя; у здатності вчасно помічати помилки у виконанні вправ і знаходити способи їх усунення; в попередженні порушень дисципліни і порядку; у використанні створених у процесі уроку сприятливих можливостей для виховних впливів на

своїх учнів; у мобілізації учнів на подолання труднощів у процесі оволодіння знову досліджуваними вправами; у створенні умов для розслаблення, короткочасного відпочинку, заспокоєння від надмірних емоційних збуджень; у переконливій аргументації вимог, що пред'являються до тих, хто займається, і доведенні їх до точного виконання.

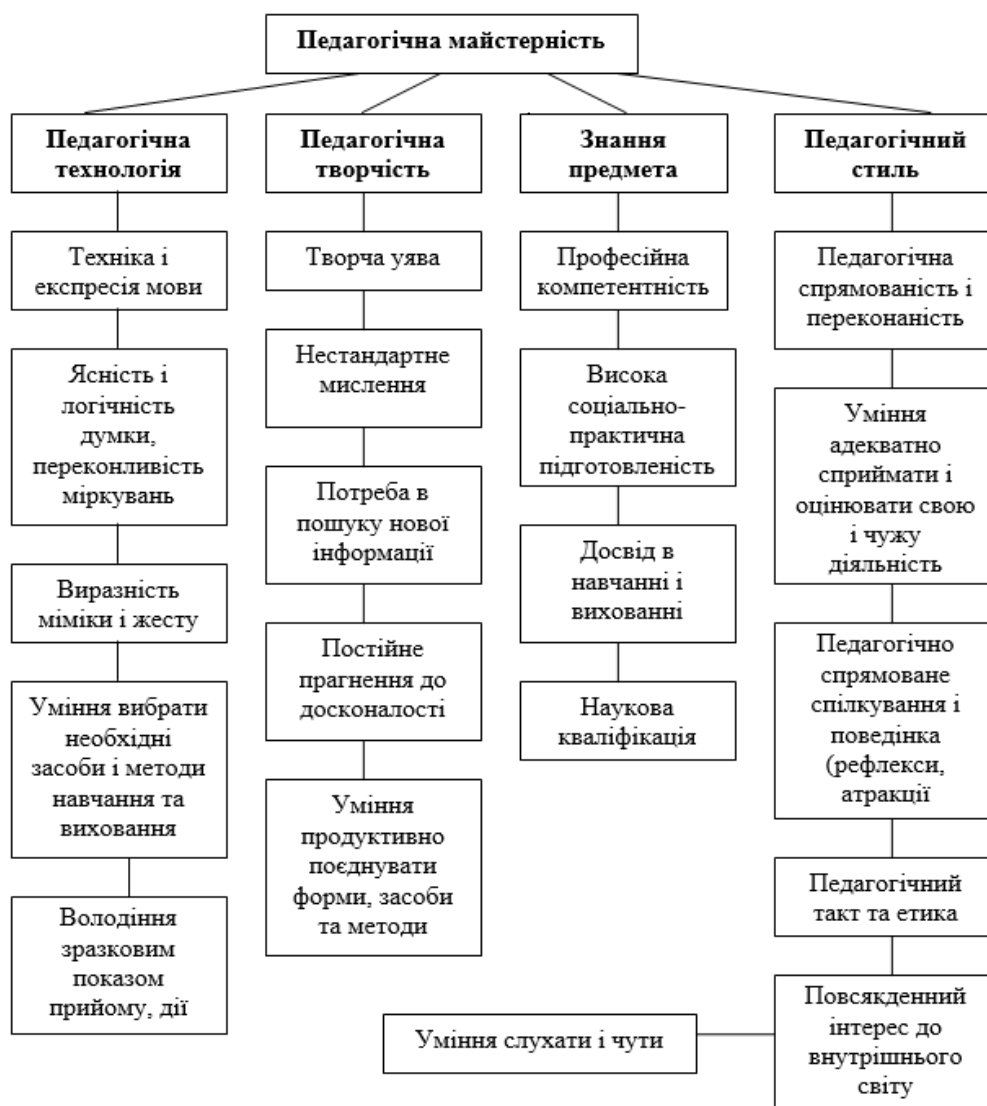

Рис. 1. Педагогічна майстерність

У процесі навчання гімнастичних вправ методична майстерність вчителя проявляється:

- у умінні користуватися гімнастичною термінологією;
- у здійсненні диференційованих, індивідуальних і особистісних підходів до занять з урахуванням їх здібностей і ставлення до уроку, до досліджуваної вправи;
- у умінні створювати чітке уявлення про знову досліджувану вправу, спираючись на теорію відображення;
- у вдалому підборі підвідних і підготовчих вправ, музичного супроводу, словесних впливів на осіб, які займаються; в обліку умов, в яких проводяться заняття;
- у дотриманні принципів навчання, виховання і спортивного тренування.

Під час вирішення оздоровчих завдань методична майстерність вчителя проявляється в умінні підбирати доступні для виконання і водночас досить важкі й ефективні за впливом вправи, методичні прийоми, музичний супровід з урахуванням індивідуальних особливостей та стану здоров'я, а також відповідно до них дозувати навантаження на серцево-судинну, дихальну та інші системи організму, опорно-руховий апарат (формування постави); здійснювати постійний контроль за станом здоров'я, фіксувати його зміни за кількістю пропущених уроків через хворобу, за скаргами самих учнів, заявами батьків, відомостями інших вчителів, шкільного лікаря і враховувати ці зміни у процесі занять.

У вирішенні освітніх завдань методична майстерність вчителя визначається його здатністю збагачувати учнів системою сучасних знань у галузі гімнастики і суміжних з нею дисциплін, формувати у них рухові вміння і навички, використовуючи передову методику, домагатися глибокого осмислення навчального матеріалу і на цій основі формувати переконання. Прикладами такого підходу можуть бути:

1) пояснення техніки виконання вправ, спираючись на закони механіки, відомості з анатомії, фізіології, психології;

2) ознайомлення із знову досліджуваною вправою, спираючись на теорію пізнання;

3) системно-структурний підхід до вивчення кожного учня як особистості, її здібностей і діяльності.

При вирішенні виховних завдань методична майстерність вчителя проявляється: у науковості навчання гімнастичним вправам, в умінні використовувати їх у поєднанні з музикою, словесними впливами на осіб, які займаються, і умовами, в яких проводяться заняття, з метою виховання насамперед свідомого і активного ставлення до занять гімнастикою, розвитку у них волі, почуття власної гідності, товариства, колективізму, любові до краси власного тіла, рухів та ін., в умінні винаходити власні методи і методичні прийоми навчання і виховання, свою техніку виховних впливів на учнів.

У розвитку здібностей тих, хто займається гімнастикою, методична майстерність вчителя характеризується умінням аналізувати техніку досліджуваних вправ, визначати вимоги, які висувають до гімнастів, використовувати засоби і методи гімнастики у процесі вивчення і розвитку здібностей до цього виду спорту, вивчати особливості взаємозв'язків між ними, можливості компенсації слаборозвинених здібностей за рахунок добре розвинених, за рахунок додаткових зусиль того, хто займається, і методичної майстерності вчителя; умінням оцінювати тренуваність здібностей, здатність до навчання і виховання кожного учня, прогнозувати здібності, здійснювати спортивну орієнтацію, консультацію і відбір осіб, які хочуть займатися гімнастикою зі спортивною спрямованістю.

Після уроку методична майстерність вчителя виражається в умінні: аналізувати і критично оцінювати якість проведеного ним уроку, об'єктивно співвідносити те, що вдалося зробити, з тим, що було заплановано в конспекті уроку; оцінювати свою поведінку, взаємовідносини з учнями, допущені при цьому помилки і знаходити способи їх усунення; давати загальну оцінку проведеному уроку.

З огляду на викладені вище критерії методичної майстерності вчителя можна визначити якість уроку.

Висока якість уроку характеризується здатністю вчителя: підбирати вправи, музичний супровід, словесні впливи на учнів, чітко організовувати умови, необхідні для успішного вирішення поставлених завдань; твердим, упевненим управлінням займатися від початку і до закінчення уроку, його високою педагогічною і моторною щільністю, емоційністю і активним, свідомим ставленням учнів до виконання завдань вчителя; творчим використанням принципів дидактики, виховання і спортивного тренування; аналізом техніки виконання знову досліджуваних вправ з опорою на закони механіки, відомості з анатомії, фізіології, психології; індивідуальним і особистісним підходом під час взаємодії з учнями; ретельним критичним аналізом якості проведеного уроку.

Середня якість уроку проявляється у тому, що навчальний матеріал подається на рівні готових, викладених у підручниках або емпіричних переважно правил і висновків з методичних посібників. Навчання вправам здійснюється: без достатньої опори на закони механіки, відомості з анатомії, фізіології, психології; без вказівок на основне призначення досліджуваної вправи, на її багатофункціональність. Урок проводиться за шаблоном, виробленим практикою, іншими більш досвідченими педагогами (копіювання). Цей рівень якості уроку характеризується недостатньою педагогічною і моторною щільністю, зниженою емоційністю і активністю учнів, слабкою опорою вчителя на принципи дидактики, виховання і спортивного тренування. Тут переважають фронтальний і груповий методи проведення уроку, а при взаємодії вчителя з учнями, які займаються, слабо враховуються їх індивідуальні особливості.

Низька якість уроку характеризується тим, що вчитель повідомляє учням лише найелементарніші знання із застарілих методичних посібників з гімнастики, встановлює свої, не завжди достатньо аргументовані правила і порядки. Під час навчання вправам даються лише операційні відомості про них. Уроки проводяться за шаблоном, з низькою педагогічною і моторною щільністю, вони неемоційні, не викликають інтересу. Працюючи з однією групою, учитель випускає з поля зору інші, що не дозволяє попереджувати випадки порушення дисципліни і порядку, халатного виконання завдань. У процесі взаємодії з учнями не враховуються їх індивідуальні особливості. Відсутній критичний аналіз проведеного уроку [4].

ЛІТЕРАТУРА

1. Арефьев В.Г., Шегімага В.Ф., Терещенко І.А. Теорія та методика викладання гімнастики: підручник – 4-те, доп., перероб. – Київ: ТОВ «Інтер Логістік Україна», 2016. – 330 с. ISBN 978–966–2187–44–1
2. Гімнастика: навчальний посібник/ І.Й. Малинський, С.В. Крупеня, Ю.П. Сергієнко, О.М. Лаврентьев, – Ірпінь: Університет ДФС України, 2021. – 221с. – (Серія «На допомогу студенту УДФСУ»; т.88).

3. Вдосконалення рівня фізичної підготовленості різних груп населення/ І.Й.Малинський та ін. Науковий Часопис серія 15. Науково-педагогічні проблеми фізичної культури / фізична культура і спорт / випуск 10(118)19 – Київ: видавництво НПУ імені М.П. Драгоманова, 2019. – С. 97-101.

4. Круцевич Т.Ю. Теорія і методика фізичного виховання. Том 1, Київ: – Олімпійська література, 2012. – 392 с.

5. Худолій О.М. Основи методики викладання гімнастики: навч. посібник в 2-х частинах. – 3-тє вид., випр. і доп. – Харків: «ОБС», 2014. – Ч.1. – 414 с.: іл.

Ларіна Т. О.,

*старший науковий співробітник
лабораторії соціальної психології особистості
Інституту соціальної та політичної
психології НАПН України,
larinatetyna.olex@gmail.com*

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8975-3348>

РОЗВИТОК КОМУНІКАТИВНОЇ ТОЛЕРАНТНОСТІ ПЕДАГОГІВ У НОВИХ УМОВАХ СОЦІАЛЬНОЇ ВЗАЄМОДІЇ

Анотація. В статті розглянуто комунікативну толерантність педагогів, як необхідну компетентність в умовах стрімкої перебудови форм навчання, вимушеної соціальної ізоляції та дистанціювання. Зосереджено увагу на синергійному комунікативному стилі взаємодії у системі вчитель-учень що дозволяє досягти особливого соціально-психологічного ефекту співпраці та взаємодії. Показано, що для вчителя розвиток професійної комунікативної толерантності у сучасних умовах вимушеного впровадження різних форм дистанційної та онлайн освіти є необхідним кроком саморозвитку та самоосвіти. Також розвиток професійної комунікативної толерантності може зтишувати різні експресивні прояви гніву та агресії під час освітнього процесу.

Ключові слова: комунікативна толерантність, комунікативні стилі.

Abstract. The article considers the communicative tolerance of teachers as a necessary competence in the conditions of rapid restructuring of forms of education, forced social isolation and distancing. The focus is on the synergistic communicative style of interaction in the teacher-student system, which allows to achieve a special socio-psychological effect of cooperation and interaction. It is shown that for a teacher the development of professional communicative tolerance in modern conditions of forced introduction of various forms of distance and online education is a necessary step of self-development and self-education. Also, the development of professional communicative tolerance can alleviate various expressive manifestations of anger and aggression during the educational process.

Key words: communicative tolerance, communicative styles.

Зміни у системі української освіти та стрімке впровадження дистанційного та онлайн навчання спонукає до зміни директивних та домінуючих відносин на партнерські й толерантні.

Сьогодні, комунікація у суспільстві все більше набирає ознак експресивності, дуже часто відкритої вербальної агресії, часто з використанням неформальної лексики та лихослів'я. І інтелектуально обдаровані діти та молоді теж не рідко демонструють відверто агресивні комунікативні стилі як у соціальних мережах так і в фактичному спілкуванні під час учбового процесу.

Жорсткість та агресію у комунікації сьогодні все частіше провокують такі психічні стани як невизначеність, розгубленість, тривога та депресія. В умовах стрімкої перебудови форм навчання, вимушеної соціальної ізоляції та дистанціювання нерідко порушується нормальне підтримання психологічного контакту дорослого з дитиною. Сучасні дослідження підтверджують, що в наслідок соціальної ізоляції батьків стали відчутними прояви збільшення фізичного та емоційного знехтування до дітей, вербальної агресії щодо дитини. [1].

Для зменшення напруження у відносинах вчитель-учень в умовах переформатування форм соціальної комунікації та взаємодії особливу увагу слід приділяти розвитку відповідного комунікативного стилю педагогів та усіх задіяних у системі освіти.

За визначенням комунікативний стиль особистості є сукупністю звичних засобів та способів встановлення та підтримки контактів з оточуючими в різних формах взаємодії – в бесідах, перемовинах, дискусіях, суперечках, а також в різних ситуаціях взаємодії – вироблення ідей, прийняття та формулювання

рішень, подолання конфліктів. В.В. Бойко у своїй відомій праці про енергію емоцій у спілкуванні визначає три провідні комунікативні стилі особистості: синергійний, нонсинергійний та антисинергійний. [2].

Важливість формування ефективного комунікативного стилю у професійній діяльності вчителя сьогодні є вкрай актуальною. Саме від комунікативного стилю вчителя залежить атмосфера плідної співпраці з учнем. Для обдарованих дітей та молоді, сьогодні гарна емоційна підтримка вкрай важлива щоб у повній мірі розгорнути власні здібності та таланти.

Так, говорячи про основні стилі яким сьогодні покеровуються вчителі та педагоги слід зауважити, що саме у синергійній взаємодії проявляється особливий соціально-психологічний ефект, коли разом вчитель та учень досягає більш високих результатів, а ніж могли б досягти поодиноці. Синергійний стиль (від грец. співпраця, єдність) характеризується тим, що особистість завдяки власній манері взаємодії з партнером сприяє збільшенню ефективності спільної діяльності.

Менш ефективним є нонсинергійний стиль (лат. нон-ні) – коли особистість не хоче або не може сприяти успіху спільної праці. Такий вчитель часто займає позицію відстороненого спостерігача, стримується від прояву ініціативи, не демонструє співучасті та співчуття у загальному робочому процесі.

І найбільш несприятливим у репертуарі педагога є стиль антисинергійний (грец. – анти – протилежний) що проявляється в активних, деструктивних формах поведінки особистості при взаємодії з партнерами. Отже, вчитель може спричинити безпосередню шкоду процесам та результатам спільної діяльності демонстративно протиставляючи себе учням, або провокує конфлікт, або конфліктує сам. Як наслідок, співробітництво дестабілізується, а його результати стають нижчими аніж ефективність окремих членів групи.

Таким чином, безумовно у сьогодняшніх умовах, коли невизначеність, розгубленість, тривога та депресія стають повсякденними супутниками більшості дітей та молоді найбільш сприятливим для ефективної взаємодії є безумовно синергійний комунікативний стиль який проявляється *коли вчитель* (подано за Бойко В.В.):

- достримується норм суб'єктивних відносин, а саме: вчитель поводить себе так що учні відчують повагу до себе, підтримку та схвалення;
- підтримує вільний обмін ідеями та оцінками; при цьому важливо щоб вчитель сам активно висловлював власні думки та поважно ставиться до позицій партнерів по спілкуванню;
- критикує конструктивно та доброзичливо; такий вчитель не провокує емоційний захист з боку учнів;
- стимулює та мотивує ініціативу учнів; педагог помічає та схвалює іновачії, наміри та самостійність учнів; при цьому він оцінює перш за все ідеї та пропозиції, а не особливості учня або форму висловлювання;
- інтереси праці переважають над особистими інтересами, тому енергія вчителя використовується виключно на працю, досягнення результату;
- демонструє високий рівень комунікативної толерантності; вчитель проявляє терпимість у відповідь на несхвальні якості та форми поведінки партнерів по загальному ділу; отже педагог стримує власні негативні прояви;
- в партнерах перш за все оцінює такі якості що сприяють підвищенню ефективності спільної діяльності, тобто впливає саме на ті якості що є необхідними для досягнення успіху дитини;
- дотримується норм партнерської етики; зауваження на адресу учня робиться у коректній формі;
- усуває та пом'якшує власні некомунікательні властивості; наприклад, погані риси характеру, неприємні для оточуючих звички, схильність до афектів;
- позитивно сприймає та відкрито радіє успіхам учня та загальним досягненням класу, надихає себе та оточуючих на нові досягнення;
- здатен «грати в команді», не протиставляти себе груповому розуму та волі. Як результат розрознені Я стають єдиним МИ.

Синергійний стиль комунікації формується на засадах толерантності. Толерантність у перекладі з латині є терпимість, переносимість, поблажливість до кого-небудь або чого-небудь. Вчені дослідили, що буфером проти негативних наслідків соціальної ізоляції може виступати психологічна гнучкість та прийняття складних важких переживань, толерантність до невизначеності [3]. Так комунікативна толерантність педагога зміцнює соціальний контакт із дитиною та молоддю під час учбового процесу.

Бойко В.В. комунікативну толерантність визначає як характеристику відношення особистості до людей, яка показує ступінь переносимості нею неприємних та неприйнятних, на її думку, психічних станів, якостей та вчинків партнерів по взаємодії. Ця характеристика особистості є дуже важливою та комплексною рисою людини, вона визначає життєвий шлях та діяльність, це систематизуюча характеристика яка поєднує моральні, характерологічні та інтелектуальні риси індивіду. Саме тому особливості комунікативної толерантності можуть свідчати про психічне здоров'я, внутрішню гармонію чи дизгармонію, про здатність до самоконтролю та самокорекції. Комунікативна толерантність проявляється у тих випадках коли людина

або не бачить особливих відмінностей між підструктурами власної особистості та особистості партнера, або не відчуває негативних переживань з приводу цих відмінностей. [2]

Толерантний педагог позитивно сприймається учнями та батьками. Вчитель з високим рівнем комунікативної толерантності є достатньо врівноваженим, передбачуваним у своїх ставленнях до партнерів та демонструє сумісність з різними людьми. Саме завдяки таким якостям вчителя створюється психологічно комфортне середовище для спільної діяльності, досягненню синергійного ефекту. І навпаки, відсутність комунікативної толерантності або ж її низький рівень пояснюється відверто негативними переживаннями людини щодо своєрідності іншого. Така людина є джерелом негативної емоційної енергії.

Зупинимося на тому що потрідно для підвищення рівня толерантності вчителя?

По-перше, педагогу потрібно вчитися долати та згладжувати власні негативні враження від відмінностями у підструктурах своєї особистості та особистості партнера.

По-друге, для вчителя вкрай важливо вміти усувати обставини, що викликають або підкреслюють ці відмінності, тобто попереджати виникнення провокативних ситуацій.

Коли йдеться про комунікативну толерантність педагога ми перш за все враховуємо що для вчителя є терпимим та переносимим у поведінці та формі спілкування учнів, а що ні. Слід розрізняти (за Бойко В.В.):

- Ситуативну комунікативну толерантність педагога, коли йдеться про ставлення вчителя до конкретного учня в конкретній ситуації. Наприклад низький рівень ситуативної комунікативної толерантності фіксується у висловлюваннях на кшталт «терпіти не можу цю людину», «він мене дратує своєю притутністю» та ін. Про висой рівень свідчать висловлювання, наприклад «з цією людиною легко спілкуватися».

- Типологічну комунікативну толерантність вчителя, яка проявляється у ставленні до конкретного типу особистості, соціального прошарку, професії.

- Професійну комунікативну толерантність педагога, яка проявляється у ставленні до людей з якими потрібно мати справу під час діяльності. Для вчителя це терпимість до основних учасників освітнього процесу, тобто дітей та батьків.

Для вчителя розвиток професійної комунікативної толерантності у сучасних умовах вимушеного впровадження різних форм дистанційної та онлайн освіти є необхідним кроком саморозвитку та самоосвіти. Вчителю все частіше доводиться зтикатися із різними психічними проявами такими як істерики та вспалахи експресивного прояву гніву та агресії. Такі реакції притаманні як дітям з особливими потребати так і інтелектуально обдарованим.

Для самоконтролю комунікативної толерантності вчителю бажано практикувати **самомоніторинг таких особливостей власного ставлення до інших:**

1. Чи ви вмієте, або чи хоче зрозуміти та приймати індивідуальність інших людей (природні задатки, особливості виховання та ін.)?

Якщо вас переважно дратують шумні, нестандартні, суєтливі або занадто повільні люди, скоріш за все вам важко приймати індивідуальність людей з якими доведеться спілкуватись.

2. Коли ви оцінюєте поведінку, образ думок або певні характеристики людей, в якості еталона розглядаєте себе (покеровуєтесь власними звичками, настановами, натроями). Якщо вас у переважній більшості дратують очі до балаканини люди, вас обтяжує розмова з байдужим некмітливим співрозмовником, складно знайти спільну мову з партнером іншого інтелектуального рівня аніж ви, скоріш за все ви маєте тенденцію оцінювати людей виходячи із власного Я.

3. В оцінках людей ви консервативні та категоричні! В такий спосіб ви, скоріш за все, регламентуєте прояви індивідуальності партнерів та вимагаєте певної одноманітності, що відповідає вашому внутрішньому світу, цінностям та смакам.

4. Чи вмієте ви приховувати або принаймні згладжувати неприємні почуття, що виникають при зіткненні з некомунікабельністю партнера? Наприклад, ви вважаєте, що на грубість треба відповідати так саме, вам складно приховати коли людина вам неприємна, складно стриматися від зауваження на адресу знервованої та озлобленої людини.

5. Чи прагнете ви переробити, перевиховати свого партнера? Схильність до перевиховування проявляється коли ви маєте звичку постійно робити зауваження, командувати іншими.

6. Чи хочеться вам зробити партнера зручним для себе? Наприклад, проживання у готельному номері з стороннюю людиною для вис подібно до катування. Ви ледь стримуєтесь, коли вам суперечать, вас дратує коли партнер робить щось не так як хочеться вам.

7. Чи вмієте ви прощати іншому його помилки, незграбність, ненавмисно завдану вам шкоду? Якщо це так, то ви плекаєте джерело спільних образ, ускладнюєте відносини з партнером, надаєте особливо неприємний смисл його вчинкам та словам.

8. Наскільки ви терпляче ставитесь до фізичного та психологічного дискомфорту партнера? Наприклад, коли партнер хворіє, жаліється, вередує, нервується, або шукає співчуття та підтримки. Людина

з низьким рівнем комунікативної толерантності є морально черствою, тому вона або не помічає подібних станів, або дратується та осуджує.

9. Чи добре ви підлаштовуєтеся до характерів, звичкам, настановленнях та домаганням інших? Йдеться про те, що для людини з низьким рівнем комунікативної толерантності адаптація до самого себе відбувається легше та є більш важливішою а ніж адаптація до інших. Ви будете намагатися міняти та переробляти партнера а не себе. Однак, взаємне співіснування передбачає адаптаційні вміння обох сторін.

Всі ці показники зниження толерантності, підвищення нетерпимості до оточуючих можуть бути ознакою розвитку неврозів, депресій та емоціоного вигорання. Отже, вчителям слід уважно ставитися до такого самомоніторингу, та вчасно попереджати власні стані емоціоного вигорання та постіно підвищувати комунікативну толерантність.

ЛІТЕРАТУРА

1. Lee, SJ; Ward, KP; Lee, JY; Rodriguez, CM (2021). Parental Social Isolation and Child Maltreatment Risk during the COVID-19 Pandemic JOURNAL OF FAMILY VIOLENCE DOI: 10.1007/s10896-020-00244-3.

2. Бойко В.В. Энергия эмоций в общении: взгляд на себя и на других – М: Информационно-издательский дом «Филинь», 1996. – 472 с.

3. Smith, BM; Twohy, AJ; Smith, GS (2020). Psychological inflexibility and intolerance of uncertainty moderate the relationship between social isolation and mental health outcomes during COVID-19 JOURNAL OF CONTEXTUAL BEHAVIORAL SCIENCE, 18, p162-174, DOI: 10.1016/j.jcbs.2020.09.005

Ласуніна Є. Р.,

студентка 4 курсу

кафедри психології та педагогіки

Кропивницький інститут Університету сучасних знань

м. Кропивницький

lahman201837@ukr.net

ПРОВІДНІ ВЕКТОРИ РОЗПІЗНАННЯ ТА ВИХОВАННЯ ОБДАРОВАНОЇ ДИТИНИ

Проблема обдарованості є дуже актуальною як для психологів так і для педагогів. Діагностика обдарованості є загадковим явищем. Тому науковці, психологи, педагоги та батьки бажають дізнатися як виявити та виховувати правильно обдарованих дітей, щоб не зашкодити унікальній особистості.

Сучасна освітня практика часто звертає увагу на особистісно-орієнтований підхід. І саме це головна причина чому обдарованість дуже важлива для цілісного педагогічного процесу.

В сучасній психології обдарованість розглядають як високий рівень здібностей та схильностей в різних сферах діяльностей.

У дітей головний показник обдарованості є вищий рівень в порівнянні з віковими нормами когнітивних, інтелектуальних, творчих та рухових процесів.

Таких дітей вирізняє від однолітків те, що: вони завжди чимось заняті; у них багато інтересів; вони постійно в пошуках нових ідей та знань; в школі їм буває досить часто нудно, але навчаються добре; спілкуються з старшими дітьми або дорослими. Вони можуть бути бунтівниками в класі або навіть у школі, тому, що їх поведінка часто виходить за рамки загальноприйнятих соціальних норм. А також, у них дуже сильно розвинуті почуття справедливості та особистісні цінності.

Для того, щоб зрозуміти та визначити обдарована дитина чи ні, потрібно

Г. Бандера дає такі характеристики обдарованості:

- високі показники розумових здібностей, в основному вміння раціонально мислити, робити висновки, швидко аналізувати, постійне самостійне навчання із-за невдоволення повільним темпом навчання в освітніх закладах;

- ще одним із головних рис обдарованої є інтелектуальна допитливість, що є сукупністю цікавості і розвинутої інтуїції. Допитливість являється великою спонукальною силою для мотивації інтелекту. Допитливість дає особистості змогу до активного пошуку та випробуванню чогось нового, та просто раніше небаченого особою явищ. Такій людині завжди цікаво пізнавати щось нове, вона готова до нових знань;

- чутливість/сприйнятливність та творчі здібності;

- спроможність до сильної мотивації – висока енергійність особистості, завдяки чому з'являється вміння поставити ціль та вперто до неї йти. Таким дітям краще працювати, виконувати завдання

самостійно, так вони зможуть досягнути набагато вищого результату і в процесі ніхто не буде заважати її перфекціоністичній особі;

•емоційність до самого себе. Постійна самокритичність, незадоволення власною роботою та ближніх дітей. Розвинене почуття прекрасного.

На думку Штерна, обдарованість є загальною здібністю особистості повністю усвідомлено зосередити своє мислення на нові вимоги, психологічно і психічно адаптуватися до нових життєвих задач та умов [2].

Необхідно зупинитися на тому, якою буває обдарованість:

- Соціальна – лідерська;
- Художня – музична, образотворча, сценічна;
- Психомоторна – спортивна;
- Інтелектуальна;
- Академічна – високий рівень здатності до навчання взагалі;
- Творча – бачення світу відрізняється від інших, нешаблоне. Таку дитину важливо побачити і допомогти їй.

В сучасній психології та педагогіці є актуальною проблема вивчення дитячої обдарованості.

Є два підходи щодо вивчення цього явища. Перший, що кожна дитина є обдарованою, якщо створити для неї відповідні сприятливі умови. Другий, що обдарованих дітей насправді дуже мало. Тому в цьому підході, таких дітей намагаються знайти.

Психолог та науковець О. Деменченко проводив дослідження на з'ясування, чи кожна дитина народжується з обдарованістю.

Результати його дослідження показали, що приблизно кожна 3-5 дитина у групі має здібності. Це означає те, що в кожному дитячому колективі є, як мінімум, одна дитина [3].

В педагогічній психології, а також окремо, що в психології, що в педагогіці, найскладнішою психологічною діагностикою вважається таке явище, як обдарованість.

Тому дуже важливим є не тільки психологам, а й педагогам вміти виявляти обдарованих дітей, аби створювати саме ті умови, що сприятливо будуть впливати на подальшу діяльність та розвиток дитини.

Існує багато методик для виявлення обдарованих дітей.

В педагогіці однією із найвідоміших є методика «Модель діагностики розвитку» таких педагогів та психологів Ю. Бабаєва і О. Асмолова.

В цій методиці перевіряються не наявні знання, вміння та навички, а вміння дитини використовувати їх та спроможність розвитку цих навичок та вмінь.

Також, можна скористатися комплексом методик. Які досліджують процеси самопізнання, самовиховання і самореалізації.

Популярними є використання таких методик:

- 1) стандартизовані методики вимірювання інтелекту;
- 2) стандартизовані тести виявлення виняткових здібностей школярів;
- 3) стандартизовані тести перцептивно-рухового розвитку;
- 4) тести на оцінку соціального розвитку особистості;
- 5) тести на вимірювання творчих здібностей;
- 6) спостереження за дітьми та записи їх поведінки;
- 7) методики вивчення характерних особистісних рис;
- 8) метод вивчення та аналіз оточення дитини;
- 9) спостереження за життям близьких людей дитини.

На розвиток обдарованості особливо впливають батьки дошкільників.

Якщо батьки використовують розвиваючі ігри, вправи у вихованні своєї дитини, це може вплинути розвиток обдарованості, інколи у дитини можуть виникати внутрішні протидії [5].

Буває таке, що батьки, вважають, що їх дітей повинні навчати та використовувати розвиваючі вправи спеціалісти, вчителі. Вони перекладають всі обов'язки на інших людей.

Третьою категорією батьків є ті, хто дають своїй дитині свободу вибору. Вони обирають хороший навчальний заклад, віддають дитину на ті гуртки, на які бажає ходити сама дитина. Часто такі батьки заохочують дітей до самопізнання власним прикладом, вони читають книги, мають свої інтереси та хобі, ходять на виставки, слухають хорошу музику та дивляться цікаві, складні фільми.

При цьому дорослі не намагаються нав'язати власні інтереси та думку дітям, залишаючи головний вибір за меншими.

Таке виховання саморозвитку найкращий варіант.

Головне, що батьки повинні розуміти, якщо їх дитина здається їм занадто допитливою, постійно в пошуку чогось нового, задає багато питань – це нормою.

Щоб педагогу було легше виявити та потім розвивати творчий потенціал, треба використовувати прийоми [4]:

- розроблення програми, яка буде спрямована на розвиток творчого потенціалу;
- створення творчих груп, занять. В цих групах участь зможе взяти кожна дитина і проявити себе;
- інтерактивні методи навчання, в яких діти будуть ділитися думками, вільно висловлюватися, вчитися поважати інших людей та не стояти в стороні, не боятися уваги до себе;
- різноманітні види творчої діяльності – малювання, театральний гурток, літературний гурток і т.д.;
- взаємодія з батьками;
- суб'єкт-суб'єктивне спілкування вихователя / вчителя та дітей.

Метод «Програма розвитку інтелектуальних і творчих здібностей дітей старшого дошкільного віку «Природа – джерело обдарованості» [1]. Застосовуються комплекс ефективних методик:

- спостереження;
- пошук взаємозв'язків та закономірностей у світі та природі;
- аналіз і синтез природних явищ;
- прогнозування у певних ситуаціях;
- занурення в ситуацію;
- відкриття чогось нового.

Перед тим як перейти до теми, чому так важливо правильно виховувати обдаровану дитину, переглянемо методики за допомогою яких проводяться діагностики певного рівня розвитку творчого потенціалу за інтелектуальними критеріями:

Методика А. Біне – Т. Сімона – вивчає розумовий розвиток. Існує ще один варіант цієї методики, в інтерпретації Л. Термена. В діагностиці виявляють рівень здатності переключення уваги, швидкість переходу з однієї задачі на іншу, правильне вирішення цих задач.

Методика «Творча оригінальність» А. Симановського. Досліджується рівень оригінальності мальованих образів (10 аркушів). Дітям пропонується уявити себе в чарівником і перетворити фігурку у будь-який гарний образ та зобразити це на папері.

Методика завершення речень (автор Л. Дерев'янку), що визначає творчі здібності дошкільнят [5].

В педагогічному процесі мають значення відкритті запитання, творчі дискусії, глибоке знання батьками психологічної сутності творчого процесу, віра в інтелектуальні сили дитини.

Що треба робити батькам, для правильного виховання обдарованих дітей [5]:

– дозвольте своїй дитині розкриватись на повну, не стримуйте її в творчих поривах. Якщо їй щось цікаво, але вам здається, що нова зацікавленість – даремно витрачений час, допоможіть своїй дитині, щоб вона могла розвиватися в цьому та знайшла себе.

– дозвольте дитячій енергії виходити на повну. Створіть для цього умови. Рухливі ігри, забавки, казки.

– дитина повинна почувати всі основні людські потреба – безпека, кохання, ніжність, повага, увага, турбота і т.д.

– давай дитині час побути на самоті.

– формувати у дитини позитивне ставлення до себе, адже без цього неможлива реалізація творчого потенціалу.

– виховувати повагу до інших людей.

Обдаровані діти, зазвичай, хочуть і намагаються бути першими або головними, це може провокувати міжособистісні конфлікти. Потрібно з 3-х років навчати дитину, щоб та слідувала за своїми діями та вчинками стосовно інших.

Завдяки цим всім знанням батьки та педагоги зможуть зрозуміти та ознайомитись, щодо виховання обдарованих дітей. Щоб допомогти дитині правильно розвиватися, займатися самопізнанням та пошуком нових ідей.

Отже, обдарованість – характерні риси особистості, які потребують спеціального підходу для діагностики. Можемо зазначити, що одним із головних методів є спостереження за дитиною.

З'ясовано, що обдаровані діти та дитяча обдарованість це різні речі, і на думку багатьох психологів, кожна дитина має творчий та потенціал інтелектуал. У обдарованої дитини існує постійна потреба в пізнанні всього нового, а також в самопізнанні. Вони весь час займаються саморозвитком та завжди продуктивні. Адже вони не можуть сидіти без діла. Такі діти дуже енергійні і допитливі. Вони ніколи не стоять на місці.

Саме тому, всі ці особливості треба враховувати під час виховання. Для того, щоб не нашкодити дитині та створити певні сприятливі для неї умови, де вона буде почувати себе захищеною, кохану, відчуватиме, що її розуміють і підтримують.

Обдаровані діти досить часто відчують себе «не в своїй тарілці», вони мислять не шаблонно, бачать світ інакше, розвинуті інтелектуально набагато вище ніж однолітки, які вбачають в обдарованих дітях – диваків і ті, не рідко можуть бути відсторонені від колективу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Антонова О. Є. Обдарованість: досвід історичного та порівняльного аналізу: Монографія. Житомир: Житомирський державний університет імені Івана Франка, 2005. 456 с.
2. Бех І. Д. Особистісно зорієнтоване виховання: Наук. метод. посібник. К., 2017. 129 с.
3. Демченко О. Організація квазіпрофесійної діяльності майбутніх вихователів обдарованих дітей на практичних заняттях їх педагогічних дисциплін. Київ, 2021. 256 с.
4. Карабаєва І. І. Підтримка обдарованих дошкільників – стратегія розвитку творчого потенціалу дітей. Актуальні проблеми психології: Проблеми психології обдарованості: [збірник наукових праць / за ред. С. Д. Максименко та Р. О. Семенової]. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2016. 532 с.
5. Проценко О. В. Розвиток здібностей та обдарувань у дошкільників. – Київ: Шк. Світ, 2018. 128 с.

Лебедик Л. В.,

*доктор педагогічних наук,
доцент кафедри спеціальної освіти і соціальної роботи,
Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка
lebedyk_lesya@ukr.net*

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6538-6256>

ПІДГОТОВКА ПЕДАГОГІЧНИХ І СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ ДО РОБОТИ З ОБДАРОВАНИМИ ДІТЬМИ ТА МОЛОДДЮ НА ОСНОВІ ТЕХНОЛОГІЇ ІНТЕНСИВНОГО НАВЧАННЯ

У статті досліджуються шляхи підготовки педагогічних і соціальних працівників до роботи з обдарованими дітьми та молоддю на основі технології інтенсивного навчання. Систематизовані вимоги до проєктанта технології інтенсивного навчання і на цій основі розроблена конкретна програма підготовки педагогічних і соціальних працівників до роботи з обдарованими дітьми та молоддю.

Ключові слова: педагогічний працівник, соціальний працівник, технологія навчання, технологія інтенсивного навчання, обдарована дитина.

Annotation: The article explores ways to prepare pedagogical and social workers to work with gifted children and youth on the basis of intensive learning technology. Systematized requirements to the designer of technology of intensive training and on this basis the concrete program of preparation of pedagogical and social workers for work with gifted children and youth is developed.

Key words: pedagogical worker, social worker, learning technology, intensive learning technology, gifted child.

Сучасна криза освіти показує необхідність перегляду устояних змісту, технологій організації, принципів, структури системи підготовки педагогічних і соціальних працівників до роботи з обдарованими дітьми та молоддю. Вирішення цього завдання безпосередньо пов'язане з виробленням концепції проєктування сучасних систем і технологій навчання, які забезпечать досягнення високої якості і гарантованих результатів навчання і становлення особистості обдарованої дитини.

Саме технології інтенсивного навчання належить ключова роль у адаптації системи підготовки педагогічних і соціальних працівників до роботи з обдарованими дітьми та молоддю до дидактичного виклику сьогодення, коли з'являється замовлення на високоефективні технології навчання, запровадження методів інтенсивного навчання.

Інтенсифікація має відображати основні аспекти системи підготовки педагогічних і соціальних працівників до роботи з обдарованими дітьми та молоддю: проєктування, організацію освітньої діяльності, мотивацію і стимулювання освітньої діяльності, контроль. Звідси й проблема готовності педагогічних і соціальних працівників до підготовки і реалізації проєктів змін в освіті є найбільш гострою: які б перетворення не відбувалися в сучасній освіті, усі вони насамперед пов'язані з особливостями особистості педагогічних і соціальних працівників.

Інтерес науковців і практиків до підвищення кваліфікації педагогічних і соціальних працівників обумовлений зміною парадигми – відбувається перехід від масово-репродуктивних форм і методів викладання до індивідуально-творчих, коли готується фахівець зі сформованою потребою у професійній

самоосвіті, здатний до саморозвитку і повноцінної самореалізації в роботі з обдарованими дітьми та молоддю.

Існуюча нині система підвищення кваліфікації педагогічних і соціальних працівників вимагає значної трансформації. На неї впливає інтеграція науки, освіти і виробництва, а основними її функціями стають компенсаторна, адаптаційна, коригувальна, розвиваюча, інноваційна. Існуюча система підвищення кваліфікації педагогічних і соціальних працівників здебільшого виконує перші три функції (вони в основному стосуються підготовки і перепідготовки) і менше – розвиваючу та інноваційну, які найбільш повно відповідають підготовці педагогічних і соціальних працівників до діяльності проєктування, їх безперервному професійному і загальнокультурному росту.

Аналіз публікацій, в яких започатковано розв'язання проблеми, засвідчує, що самі педагогічні і соціальні працівники оцінюють перепідготовку в системі організованої підготовки (школах педагогічної майстерності, курсах, теоретичних і методичних семінарах, конференціях) нижче, ніж самостійну роботу. Це пояснюється тим, що більшість форм підвищення кваліфікації орієнтовані на ріст наукового рівня, а не цілеспрямованої підготовки педагогічних і соціальних працівників до діяльності проєктування як складової педагогічної майстерності. Тому найчастіше вони удосконалюють свою проєктувальну діяльність практично стихійно, шляхом самоосвіти.

Підтвердженням інтересу до означеної проблеми підготовки педагогічних і соціальних працівників до проєктування сучасних систем освіти є поява публікацій [1–14 та ін.]. На жаль, проблема підготовки педагогічних і соціальних працівників до проєктування систем інтенсивного навчання для роботи з обдарованими дітьми та молоддю поки-що залишається поза увагою вітчизняних дослідників, хоча відмічається актуальність переходу на сучасному етапі розвитку професійної освіти від періодичного підвищення кваліфікації педагогічних і соціальних працівників до безперервної освіти педагогічних і соціальних працівників через створення її науково обґрунтованої системи.

Зважаючи на це, метою статті стало дослідження шляхів підготовки педагогічного і соціального працівника до роботи з обдарованими дітьми та молоддю на основі технології інтенсивного навчання як складової професійної діяльності педагога. Завданнями дослідження була систематизація вимог до проєктанта системи інтенсивного навчання і розробка на цій основі конкретної програми курсів і семінарів підвищення кваліфікації педагогічних і соціальних працівників.

Розпочинаючи виклад суті й результатів нашого дослідження, зазначимо, що з'ясування вимог до проєктанта показало, що його діяльність передбачає певне співвідношення й інтеграцію традицій і новаторства, норми і творчості.

Виходячи із системного розуміння, нами визначені такі показники підготовки педагогічного і соціального працівника до роботи з обдарованими дітьми та молоддю на основі технології інтенсивного навчання:

1) самостійність, що є початком підготовки педагогічного і соціального працівника до роботи з обдарованими дітьми та молоддю на основі технології інтенсивного навчання, яка містить у собі:

а) здатність особистості адекватно оцінювати рівень своїх вмінь до роботи з обдарованими дітьми та молоддю на основі технології інтенсивного навчання, ступінь професійної навченості, професійну мотивацію, рівень задоволення своєю діяльністю;

б) здатність раціонально організувати і планувати свою роботу, саморегуляцію в освітній діяльності, організаційні і комунікативні здібності під час роботи в колективі;

в) самостійне оволодіння знаннями, уміннями і навичками зі своєї спеціальності, розширення і поглиблення професійно значимих здібностей, постійна готовність до професійного росту;

2) професійно орієнтоване мислення, уміння використовувати прийняті в професійній галузі прийоми вирішення завдань, виробляти тактику і стратегію проєктувальних дій, до якого входять:

а) раціонально-логічне мислення (здатність до виявлення закономірностей, правил професійної діяльності; цілісне бачення, системний аналіз і прогнозування їх професійної підготовки);

б) значеннева професійна пам'ять (розвинуті мнемонічні здібності, що виконують не тільки функцію збереження значимої інформації, а й функції її активного розумового опрацювання, установа логічних і асоціативних зв'язків);

в) вербальні здібності (професійно-семантичне розуміння, вербальне мислення і здатність до словесних аналогій, ерудиція, здатність до діалогу);

3) творче ставлення до проєктувальної діяльності, розвинута здатність до інновацій у викладанні, збагачення досвіду професії за рахунок особистої творчості, яке передбачає:

а) творчу уяву й інтуїтивне мислення;

б) образну професійну пам'ять;

в) акторське мистецтво (мовна імпровізація, здатність до емпатії, впливу на особистість через спілкування);

4) ціннісна орієнтація на проєктувальну діяльність, установка на самовдосконалення; мотиваційна спрямованість на суб'єкт-суб'єктну взаємодію; прагнення до творчої реалізації;

5) рівень розвитку професійних якостей і здібностей, необхідних для роботи з обдарованими дітьми та молоддю на основі технології інтенсивного навчання:

- готовність до рівноправної особистісної взаємодії в системі «вчитель-учень», «викладач-студент»;
- високий моральний рівень;
- рефлексивна саморегуляція: воля, імпровізація в діях, організаційна гнучкість;
- розвинута здатність до інновацій у праці;
- володіння методами аналітико-синтетичної переробки інформації й алгоритмами інформаційного пошуку;

– інформаційна грамотність;
– володіння технологіями підготовки й оформлення результатів навчально-методичної, дослідно-експериментальної, науково-дослідної роботи;

- здатність до освоєння нових програмних продуктів;

б) робота з обдарованими дітьми та молоддю на основі технології інтенсивного навчання з використанням перспективних інноваційних технологій передбачає:

- знання їхніх можливостей;
- уміння адаптувати і застосовувати програмні засоби з урахуванням особливостей освітнього процесу.

Виділені показники використовувалися у підготовці програм навчання і відображали необхідний рівень знань, умінь і навичок педагогічних і соціальних працівників для успішної роботи з обдарованими дітьми та молоддю на основі технології інтенсивного навчання. Курси підвищення кваліфікації педагогічних і соціальних працівників спрямовувалися на задоволення вимог до проєктанта, який повинен мати високий рівень психолого-педагогічної і методичної культури, поєднувати глибокий професіоналізм і гнучкість мислення, винахідливість, впевненість у собі, розвинуту інтуїцію, творчу уяву, критичну самооцінку, прагнення (і здатність) до постійного саморозвитку і самовдосконалення.

У системі курсів і семінарів, де проводилася підготовка педагогічних і соціальних працівників до роботи з обдарованими дітьми та молоддю на основі технології інтенсивного навчання, застосовувався метод моделювання, оскільки він допомагав акцентувати увагу на основних, спеціально виділених сторонах об'єкта, у тому числі якостях, ознаках, фактах, зв'язках, відносинах процесу підвищення кваліфікації педагогічних і соціальних працівників, а сама модель була простою і наочною, зручною і доступною для аналізу.

Готуючи педагогічного і соціального працівника до роботи з обдарованими дітьми та молоддю на основі технології інтенсивного навчання ми керувалися тим, що ця діяльність педагогічного і соціального працівника є, з одного боку, найважливішою категорією культури, її складовою частиною, а з іншого боку – динамічно мінливою підсумковою системою (зовнішньою формою) її конкретних проявів.

Курси підвищення кваліфікації педагогічних і соціальних працівників розвивали їхню професійну культуру, яка містить у собі індивідуально вироблені стратегії, способи орієнтації в житті, способи вирішення завдань, які сприяли переведенню проєктувальних умінь і рівня педагогічної майстерності в цілому з наявного в бажаний стан.

Побудова курсів підготовки педагогічних і соціальних працівників до роботи з обдарованими дітьми та молоддю на основі технології інтенсивного навчання базувалася на специфічних особливостях навчання дорослих.

По-перше, слухачі курсів не приймали «на віру» твердження організаторів навчання, необхідним був чіткий логічний висновок з кожного твердження або надання слухачеві можливості самому проаналізувати ситуацію роботи з обдарованими дітьми та молоддю на основі технології інтенсивного навчання, керуючись не лише процесом мислення, його логікою й етапами аналізу.

По-друге, потреба в навчанні у слухачів курсів найчастіше виникала з потребою перебудови власного досвіду роботи з обдарованими дітьми та молоддю на основі технології інтенсивного навчання, з яким слухач вже зустрівся, або з прикладами успішності колег.

По-третє, перебування на курсах часто продиктоване можливістю для зміни звичного життя, обміну інформацією і педагогічним досвідом.

Від організатора навчання на курсах, який був ключовою фігурою процесу навчання педагогічних і соціальних працівників, вимагалася наявність таких якостей:

- загальної психолого-педагогічної ерудиції;
- методологічного мислення і діяльності;
- демократизму мислення і поведінки;
- професійного прагматизму;
- гнучкості у взаєминах і здатності орієнтуватися у нестандартній ситуації;

- сприйнятливості до інновацій;
- високого рівня організаторських умінь і навичок.

Зміст технології підготовки педагогічних і соціальних працівників до роботи з обдарованими дітьми та молоддю на основі технології інтенсивного навчання враховував завдання реформування освіти, базувався на досягненнях модульного навчання. Використання модульного підходу у проектуванні змісту навчальної інформації дозволив диференціювати його шляхом групування модулів, що забезпечили розробку курсу в повному, скороченому і поглибленому варіантах залежно від потреб слухачів. Вони одержали можливість самостійно вибирати той варіант, який відповідав початковому рівню їхньої підготовки до роботи з обдарованими дітьми та молоддю на основі технології інтенсивного навчання і забезпечував індивідуальний темп освоєння програми.

Зміст навчання складався з шести взаємозалежних модулів.

Перший модуль, діагностичний, який розпочинав курси, присвячувався знайомству з групою, діагностиці запитів педагогів та проблемі подальшого розвитку колективу закладу освіти. Слухачі знайомилися з вимогами до роботи з обдарованими дітьми та молоддю на основі технології інтенсивного навчання як виду навчальної діяльності педагога, після чого вивчалися можливості впровадження викладених ідей у своєму закладі освіти за допомогою анкети. Розглядалися можливості психодіагностики як критерію і умови вивчення ефективності системи інтенсивного навчання у роботі з обдарованими дітьми та молоддю. Реалізація цього блоку передбачала врахування індивідуальних особливостей особистості обдарованих дітей та молоді. Особливий інтерес становили знання структури і функцій інтелекту, мотиваційної, ціннісної, емоційної і вольової сфер. У результаті засвоєння тем цього модуля кожен слухач мав опанувати способи самодіагностики і рефлексивні уміння, практичні методи професійно-творчого саморозвитку і навчитися самостійно вибудовувати біфуркаційну індивідуальну траєкторію професійно-творчої роботи з обдарованими дітьми та молоддю на основі технології інтенсивного навчання, що складалася відповідно до його психофізичних можливостей, здібностей, цінностей в умовах інноваційного середовища закладу освіти.

Другий модуль був методологічним, у ньому розглядалися методологічні аспекти роботи з обдарованими дітьми та молоддю на основі технології інтенсивного навчання, особливості проектування мети і змісту навчання. Він орієнтував слухачів на набуття базових теоретичних знань про інноваційні процеси в українській і світовій дидактиці, про сутність роботи з обдарованими дітьми та молоддю на основі технології інтенсивного навчання, компоненти і механізми розвитку індивідуального стилю проектувальної діяльності педагогічного і соціального працівника, європейські та міжнародні стандарти.

Третій модуль присвячувався проектуванню технології інтенсивного навчання для роботи з обдарованими дітьми та молоддю, які забезпечували ефективне спілкування – дискусійні, імітаційні, дослідницькі технології, проєктне, кооперативне навчання, тощо. Проводився тренінг «НЛП педагогічної ефективності».

У четвертому модулі розглядалися проблеми інтеграції дидактики і практики школи із сучасними системами інтенсивного навчання, що стає однією з характерних рис сучасної ситуації в системі освіти і, оскільки з'являється новий спектр інструментів і засобів спільної роботи педагогів і учнів чи студентів, ми вважали необхідним приведення проєктувальних дій педагогічних і соціальних працівників у відповідність з вимогами навчання – слухачі курсів вчилися створювати електронні підручники, використовувати на заняттях з обдарованими дітьми та молоддю мережу Інтернет, створювати контролюючі програми тощо.

П'ятий модуль присвячений педагогічній майстерності педагогічного і соціального працівника у проектуванні технологій інтенсивного навчання для роботи з обдарованими дітьми та молоддю – модульних, інформаційних технологій, дослідницького, ситуаційного, проєктного навчання, навчання у співробітництві тощо.

У шостому модулі проходив обмін досвідом запровадження у роботі з обдарованими дітьми та молоддю технології інтенсивного навчання. Серед форм навчання предметного аспекту, після ознайомлення з досягненнями науки і практики в конкретній сфері, з інноваційними технологіями навчання застосовувалася модерація – особливий вид консультування і управління діяльністю слухачів (педагогічних і соціальних працівників) у процесі навчання.

Вибір альтернативних програм навчання (модулів) проводився за результатами тесту оцінки рівня початкових знань і анкетування слухачів. Програми курсів коректувалися для кожної групи з урахуванням пропозицій і замовлень керівників, педагогічних і соціальних працівників. Створювалося дидактичне середовище, у якому здійснювалася спільна діяльність і спілкування, розвивалися емоційно-психологічні і ділові відносини, формувалися ціннісні орієнтації. Особлива увага приділялася самостійній роботі слухачів, що забезпечувало розвиток їх творчих можливостей.

Процесуальний компонент як спеціально організований процес освітньої діяльності вимагав орієнтації на групові форми навчання, спільну діяльність. Врахування індивідуальних особливостей дорослих на курсах означало створення позитивної мотивації навчання, потреби в продовженні освіти й

інтересу до процесу роботи з обдарованими дітьми та молоддю на основі технології інтенсивного навчання. Поряд із традиційними методами занять (лекції, семінари) здобули поширення моделювання й аналіз практичних ситуацій, вирішення професійних завдань, ділові ігри, тренінги тощо. Вони сприяли появі самостійності, розвитку здібностей і задатків, формуванню індивідуального стилю діяльності педагогів.

Включення управлінського компонента дало змогу розглядати процес навчання на курсах як рефлексивне управління: викладач – зміст (робота з обдарованими дітьми та молоддю на основі технології інтенсивного навчання) – розвиток діяльності слухачів.

Результативний компонент визначав ефективність системи курсів і семінарів перепідготовки і підвищення кваліфікації педагогічних і соціальних працівників, що пов'язувалося з розробкою відповідних критеріїв і показників.

Основні перехідні стани процесу підготовки педагогічного і соціального працівника до роботи з обдарованими дітьми та молоддю на основі технології інтенсивного навчання можна діагностувати різними способами: шляхом самоконтролю, взаємоконтролю, експрес-контролю, рубіжного вхідного або підсумкового контролю. Ми визначили критерії підготовки педагогічного і соціального працівника до роботи з обдарованими дітьми та молоддю на основі технології інтенсивного навчання, професійного розвитку особистості й індивідуального стилю педагогічної діяльності педагогічного і соціального працівника, рівня його інформаційної культури і рівня володіння інноваційними та ІТН, розглядаючи їх як структурно-функціональні компоненти системи курсів.

Робота з обдарованими дітьми та молоддю на основі технології інтенсивного навчання – багатостадійний (багатокомпонентний і багатоетапний) динамічний, послідовний процес, що відбувається в часі. Як процес, робота з обдарованими дітьми та молоддю на основі технології інтенсивного навчання передбачала ряд етапів, а результатом цього процесу був розроблений проект технології інтенсивного навчання. Він здійснювався за допомогою механізмів самопізнання, самоорганізації, самоосвіти як прагнення до творчої самореалізації в роботі з обдарованими дітьми та молоддю на основі технології інтенсивного навчання. При цьому творчість використовувалася як спосіб інтенсифікації процесу.

Апробація моделі була проведена на базі Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка, Полтавського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти імені М. В. Остроградського.

Висновком з проведеного дослідження є констатація того, що сучасні завдання модернізації освіти вимагають від проєктанта компетентних комплексних дій, спрямованих на зміну функцій елементів системи інтенсивного навчання. При цьому підсилюється роль у роботі з обдарованими дітьми та молоддю на основі технології інтенсивного навчання функцій цієї системи навчання, а учасники навчання отримують можливість більш осмисленого засвоєння знань і пришвидшеного формування практичних навичок, набувають вмінь адекватно оперувати поняттями інтенсивного навчання в різних контекстах професійної діяльності.

Сучасний проєктант має підходити до роботи з обдарованими дітьми та молоддю на основі технології інтенсивного навчання як універсального і самостійного в соціокультурному контексті типу діяльності, спрямованого на створення реальних об'єктів із заданими функціональними і споживчими якостями.

Щодо перспектив подальших досліджень, то, оскільки за такого підходу робота з обдарованими дітьми та молоддю на основі технології інтенсивного навчання має всі підстави стати одним з найбільш поширених видів діяльності в епоху постіндустріального суспільства, важливими є всі аспекти розгляду проблеми.

ЛІТЕРАТУРА

1. Копитіна Л. П., Лебедик Л. В. Особливості лекції і семінару в умовах інтенсивного навчання у вищих навчальних закладах. Зб. наук. ст. магістрів спеціальності «Педагогіка вищої школи» ПУЕТ за результатами наукових досліджень 2013-2014 навч. р. Полтава : ПУЕТ, 2014. С. 74–79.
2. Стрельников В. Ю. Безпека людини в умовах запровадження високоефективних технологій інтенсивного навчання. Безпека життя і діяльності людини: теорія та практика : зб. наук. пр. Всеук. наук.-практ. конф., присвяченої Всесвітньому Дню цивільної оборони та Всесвітньому Дню охорони праці. (Полтава, 25–26 квіт. 2019 р.) / упоряд., і ред.: В. П. Титаренко, А. М. Хлопов. Полтава : ПНПУ, 2019. С. 7–11.
3. Стрельников В. Ю. Вітчизняні та зарубіжні теорії інтенсивного навчання дорослих. Зб. наук. пр. Полтавського державного педагогічного університету імені В. Г. Короленка. Педагогічні науки. Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2015. Вип. 64. С. 59–65. URL : <http://dspace.pnpu.edu.ua/handle/123456789/5583>
4. Стрельников В. Ю. Застосування інтенсивного навчання у системі підвищення кваліфікації кадрів. Вивчення та впровадження в Україні іноземного досвіду удосконалення діяльності органів влади : матеріали VI Всеукр. наук.-практичної конф. за міжнародною участю (Полтава, 27 листоп. 2013 р.). Полтава : ПолНТУ, 2013. С. 198–199.

5. Стрельніков В. Ю. Індивідуалізація навчання в системі інтенсивного інформатизованого навчання. Індивідуалізація навч. процесу на шляху європейської інтеграції вищої освіти України : матеріали Міжнар. наук.-методичної конф. (Полтава, 26–27 берез. 2009 р.). Полтава : РВВ ПУСКУ, 2009. 179 с. С. 33–35.
6. Стрельніков В. Підготовка викладачів до проектування системи інтенсивного навчання. Вісник Львівського університету. Серія педагогічна. 2009. Вип. 25. Ч. 1. С. 40–47.
7. Стрельніков В. Ю. Принципи побудови змістовних модулів в системі інтенсивного навчання. Вісник Черкаського університету. Серія : Педагогічні науки. 2016. № 5. С. 125–131. URL : <https://ped-ejournal.cdu.edu.ua/article/view/1298/1327>
8. Стрельніков В. Ю. Проектування системи інтенсивного електронного навчання як умови забезпечення системної і фундаментальної підготовки фахівців у контексті інтеграції вищої освіти України до європейського освітнього простору. Вища освіта України. 2009. Тематичний вип. «Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору». Дод. 4, т. II (14). С. 127–135.
9. Стрельніков В. Ю. Теорії інтенсивного навчання майбутніх викладачів. Сучасні проблеми гуманітаристики : світоглядні пошуки, комунікативні та педагогічні стратегії : Матеріали V Всеукр. наук.-практ. конфер. / Редкол. Бошицький Ю. Л., Чернецька О. В., Українець С. Я. Рівне : РІКУП НАНУ, 2015. С. 203–207.
10. Стрельніков В. Ю. Теоретичні засади технології інтенсивного електронного навчання. Дидактика : часопис / О. Ільченко (гол. ред.) ; Полтав. нац. пед. ун-т імені В. Г. Короленка, каф. заг. педагогіки та андрагогіки : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. із міжнар. участю «Інноваційність в освіті : пошуки і перспективи розвитку», 22–23 листоп. 2016 р. Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2017. Вип. 17. С. 237–241. URL : <http://dspace.pnpu.edu.ua/handle/123456789/8783>
11. Стрельніков В. Ю. Технологія інтенсивного електронного навчання : вітчизняний та зарубіжний досвід. Педагогічні науки. Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2016. Вип. 66–67. С. 19–24. URL : <http://dspace.pnpu.edu.ua/handle/123456789/7513>
12. Стрельніков В. Ю. Технології інтенсивного навчання майбутніх менеджерів. Модернізація професійної підготовки менеджерів: матеріали Всеукр. наук.-практ. Інтернет-конф., м. Ніжин, 29 верес. 2021 р. / упоряд.: Ю. Г. Новгородська, М. О. Шевчук. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2021. С. 108–112.
13. Стрельніков В. Ю. Шляхи підготовки педагогів до проектування технології інтенсивного навчання. Вектори психології – 2019 : матеріали Міжнар. молодіжної наук. конф. (24 квіт. 2019 р., м. Харків). Харків : Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, 2019. С. 318–321.
14. Svitlana O. Shara, Larisa I. Vorona, Iryna O. Kalinichenko, Lesia V. Lebedyk and Larisa M. Olifira. The formation of the humanistic position of the student in the educational process. Journal of Intellectual Disability. Diagnosis and Treatment. 2020. Volume 8. № 3. pp. 472–484.

Левченко Олена Володимирівна,

*вчитель інформатики
Комунального закладу Сумської обласної ради
Глухівського ліцею-інтернату з посиленою
військово-фізичною підготовкою
Levchenkoaaa2018@gmail*

АКТИВІЗАЦІЯ ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ НА УРОКАХ ІНФОРМАТИКИ ШЛЯХОМ ВИКОРИСТАННЯ КЕЙС-ТЕХНОЛОГІЇ

Анотація: у статті представлені сучасні технології та методи, які можна використовувати на різних етапах уроку з будь-якого предмета. Однією з таких технологій є кейс-технології – це загальна назва технологій навчання, що являють собою методи аналізу.

Abstract: the article presents the modern technologies and methods that can be used at different stages of the lesson on any subject. Some of these technologies are case-technologies. The case-technologies are the general name of the learning technologies that represent methods of analysis.

Ключові слова: кейс, кейс-технологія, кейс-метод.

Keywords: case, case-technology, case-study.

Сучасний ритм життя сприяє тому, що успішність людини вимірюється не обсягом знань, а її мобільністю, вмінням самостійно здобувати нову інформацію, необхідну не взагалі, а в режимі реального часу, умінням вчитися впродовж життя і швидко переучуватись за необхідності. У зв'язку з цим у сучасній дидактиці все більше впроваджується компетентнісний підхід, суть якого полягає в тому, щоб зробити

здобувача освіти активним співучасником освітнього процесу, навчити його здобувати інформацію, виокремлювати головне і вміти застосовувати отримані знання, вміння і навички на практиці, робити висновки. Для досягнення даної мети вчителя-практики у своїй роботі використовують різні технології, серед яких особне місце займає кейс-технологія. Під час вивчення окремих розділів курсу інформатики та ІКТ також можливе застосування цього методу [1, с. 158].

Суть кейс-технології полягає в тому, що здобувачам освіти дається опис певної ситуації, з якою зіткнулася реальна організація у своїй діяльності, або яка змодельована, як реальна. Учням напередодні або на початку уроку пропонується ознайомитись з проблемною ситуацією і обдумати способи її вирішення. Доцільно розділити дітей на пари або малі групи для колективного обговорення і пошуку рішень наведеної ситуації з практики.

Основні методи, що відносяться до кейс-технологій:

- ситуаційного аналізу;
- інциденту;
- ситуаційно-рольових ігор;
- дискусії;
- розбору ділової кореспонденції;
- ігрового проектування [6, с. 207].

Метод ситуаційного аналізу. Метод ситуаційного аналізу на сьогоднішній день вважається найпоширенішим методом. Він полягає в глибокому дослідженні реальної або імітованої ситуації. Відповідно до нього учні знайомляться з ситуаційними завданнями і вправами, що дозволяє аналізувати конкретні ситуації (case-study). Те рішення, що знайде учасник кейсу, може служити як відбиттям рівня його компетентності, так і реальним вирішенням проблемної ситуації.

Метод інциденту. *Інцидент* (від латин. інциденс) – випадок, зіткнення. Мета цього методу – пошук інформації для прийняття рішення самим слухачем, і – як наслідок – навчання його роботі з необхідною інформацією: її збирання, систематизація та аналіз. Учні (юристи, менеджери, маркетологи, економісти тощо) отримують коротке повідомлення про інцидент, який стався в якійсь організації чи фірмі. Повідомлення може бути письмовим або усним на кшталт: «У компанії ТРК-Розумник сталась хакерська атака...». Однак для прийняття обґрунтованого рішення учням пропонується інформація явно недостатня, їм необхідно насамперед розібратися в ситуації, визначити, чи є проблема, і в чому, власне, вона полягає, що треба робити і що треба знати для прийняття того чи іншого рішення.

Метод ситуаційно-рольових ігор. Метою даного методу є інсценізація правдивої соціально-психологічної, історичної, правової ситуації перед класом з метою проаналізувати вчинки та поведінку учасників гри, розробити стратегію вирішення ситуації, спланувавши результат, зробити висновки. Одним із різновидів методу інсценізації є рольова гра, основним завданням якої є проявити творчі здібності здобувачів освіти для вирішення актуальних проблем, що виникають несподівано.

Метод дискусії. Дискусія – це обмін думками з приводу якогось проблемного питання. На початку дискусії учням повідомляються правила її проведення, вчитель слідкує за ходом заняття, займаючи нейтральну точку зору. Важливо творчо підійти до формулювання питання дискусії, спрямовуючи їх критичне мислення учнів. Дискусії можна проводити як групові, так і між групові.

Метод розбору ділової кореспонденції. За цим методом учням надаються кейси у вигляді папок з детальним описом і набором ділової документації, що допомагають знайти вихід зі змодельованої ситуації. Сюди також входять документи, що не відносяться до даної проблеми. Таким чином учням потрібно підібрати потрібну інформацію, і питання, які дозволяють знайти рішення. Під час виконання таких завдань учні виступають у ролі осіб, які приймають рішення і роблять свої висновки.

Ігрове проектування. Метою даного методу є процес, створення або вдосконалення об'єктів. Для роботи за цією технологією учнів доцільно розбити на групи за інтересами, кожна з яких розроблятиме свій проєкт. Під час ігрового проектування можна створювати проєкти різного типу: дослідницькі, пошукові, творчі, прогностичні, аналітичні.

Що ж являє собою кейс? Кейс – це комплект навчально-методичних матеріалів, розроблених на основі змодельованих ситуацій або проблемних питань, що підштовхують учнів до самостійного вирішення завдань пошукового характеру [3].

Зазвичай кейс складається з трьох частин: завдання, опису змодельованої ситуації та допоміжної інформації, яка може знадобитись учням для аналізу та виконання завдань. Кейс може бути представлений на паперових носіях, в електронному вигляді або у формі відео-документації. Ця технологія активізує пізнавальну діяльність учнів і дозволяє виконати практичну роботу, розвиваючи аналітичні та комунікативні здібності, шляхом розв'язання реальних ситуацій.

Кейси, за типом та спрямованістю можна поділити на тренувальні, навчальні, аналітичні, дослідницькі, систематизуючі та прогностичні. Вони можуть бути різними як за змістом, так і за структурою:

- структурований кейс включає в себе мінімум інформації, завжди має стислий та точний виклад ситуації з конкретними цифрами та даними, для вирішення такого кейсу необхідно знати певний алгоритм вирішення;

- «нариси» – містить лише ключові поняття, при вирішенні таких завдань учням потрібно спиратися на власний досвід, знання, вміння і навички;

- великі неструктуровані кейси – досить великі (40-50 стор.), можуть містити багато детальної інформації, причому іноді зайвої;

- кейси-«першовідкривачі» – розв'язуючи такі кейси учень має застосувати не лише набуті знання і вміння, а ще й запропонувати власне творче рішення.

- За обсягом кейси розрізняють:

- повні кейси – для роботи в групі протягом кількох днів;

- стислі кейси – для роботи безпосередньо на уроці, передбачають загальну дискусію;

- міні – призначені для роботи на уроці, їх часто використовують як ілюстрацію до матеріалу уроку [6, с. 217].

Структура уроку із використанням кейс-технології включає в себе три етапи:

1. Підготовчий – педагог заздалегідь готує проблемну ситуацію та додаткові матеріали до уроку, визначає мету, завдання та місце уроку у системі предмета.

2. Ознайомчий – безпосереднє залучення здобувачів освіти до живого обговорення реальної ситуації. Введення у ситуацію, її опис, виконання індивідуального завдання, пошук необхідного інформаційного матеріалу, глосарій.

3. Основний (аналітичний) етап, складається з таких кроків:

- усвідомлення та формулювання проблеми;

- виявлення причин виникнення та вироблення стратегії вирішення проблеми;

- вибір кращого рішення (альтернативи);

- обговорення проблемної ситуації з орієнтацією на первинні цілі та реальність реалізації.

Кейси повинні бути реалістичними і водночас не обтяженими деталями. Використання кейсів під час вивчення інформаційних технологій дозволяє навчитися організовувати вивчення об'єкта, працювати з даними, вміння розуміти, створювати, аналізувати і обробляти їх, а також працювати з неструктурованою інформацією – її пошуком, перевіркою, формалізацією, обробкою і зберіганням. Таким чином в учнів швидко розвиваються необхідні навички, що дозволяють їм здійснювати дії і процедури у сфері тих інформаційних технологій, з якими їм доводиться стикатися під час своєї практичної діяльності. Кейс-технологія розвиває аналітичні, практичні, творчі, комунікативні та соціальні навички. Перевагою кейсів є можливість оптимально поєднувати теорію і практику, що є дуже важливо при підготовці учнів. У процесі навчання інформатики та інформаційних технологій кейс виступає як об'єктом вивчення (учні самі розробляють їх мультимедійні різновиди), так і ефективним засобом навчання [2, с. 40].

Перший приклад. У 10 класі, працюючи за базовим модулем з підручником Й. Ривкінд, під час засвоєння учнями теми «Моделі і моделювання, аналіз та візуалізація даних», проводячи урок «Візуалізація рядів і трендів даних. Інфографіка» можна використовувати ситуаційно-рольову гру з використанням case-методу.

Мета уроку:

- навчальна: познайомити з поняттям візуалізації та інфографіки, їх значенням у сучасному суспільстві, з можливістю застосовувати на практиці свої знання та вміння у професії статиста; навчити створювати та редагувати діаграми на основі табличних даних, коректно спілкуватися та працювати на загальний результат, закріпити навички роботи в текстовому та табличному процесорі;

- розвивальна: формувати навички створення графічних моделей: діаграм, графіків, гістограм в електронних таблицях, вміння діяти за інструкцією, планувати свою діяльність, аналізувати і робити висновки; розвивати логічне мислення;

- виховна: виховувати інформаційну культуру учнів, уважність, акуратність, дисциплінованість.

Усіх учнів класу ділимо на пари випадковим чи спеціальним чином. Учасники всіх пар – співробітники статистичного бюро. Всі пари отримують кейси із завданням проаналізувати ситуацію на меблевій фабриці, структурувати представлений матеріал, подати дані у вигляді таблиці та створити діаграми. Для уроку кейс було представлено у паперовому вигляді. Він містив: опис ситуації, питання кейсу, додаток 1, додаток 2, та інструкцію з оформлення роботи.

Подальша робота складається з трьох етапів:

1 етап. Початкова дискусія. Учні під керівництвом учителя обговорюють завдання та матеріали кейсу. Вчитель звертає увагу здобувачів освіти на матеріали щодо професії статиста. Допомагає їм оцінити сформовану ситуацію, що підводить учнів до варіантів рішення, не нав'язуючи своєї думки.

2 етап. Практична робота. Учні виконують завдання. Вони, як статисти, аналізують та структурують дані, які отримали у вигляді тексту. Використовуючи табличний процесор MS-Excel учні вдосконалюють навички побудови діаграм, досліджуючи, які з них більш повно відображатимуть дані представлені в таблиці.

3 етап. Спільна дискусія. Учні представляють отримані варіанти рішень та підготовлені пакети документів. Усі діти під керівництвом учителя обговорюють та оцінюють варіанти вирішення проблем, роблять висновки.

Цей урок я проводила з учнями 10 класу. Переважній більшості дітей урок сподобався. Вони були задоволені тим, що отримані ними знання та вміння, були корисними для вирішення реальних завдань, з якими їм, можливо, доведеться зіткнутися у реальному житті. Багато хто з дітей не дуже чітко уявляв собі професію статиста, і саме на уроці вони довідались про неї багато нового. Дітям було цікаво приміряти на себе роль професіонала і самостійно вирішувати складні завдання. Цілі уроку було досягнуто.

Другий приклад. У 8 класі під час засвоєння учнями теми «Створення та публікація веб-ресурсів», проводячи урок «Використання офісних веб-програм для створення спільних документів. Синхронізація даних. Організація та планування колективної діяльності» можна розглянути ситуації у кредитному відділі банку чи магазину [7].

Мета уроку:

– навчальна: допомогти учням засвоїти поняття «онлайн офіс», «синхронізація». Ознайомитися з основними перевагами та недоліками хмарних технологій. Розглянути основні можливості структури документів. Формувати вміння виділяти головне, актуалізувати, конспектувати, порівнювати, зіставляти. Забезпечити диференційований підхід. Встановити зв'язки між засвоєними та новими знаннями.

– розвивальна: Формувати групи компетентностей (соціально-трудова, інформаційна, загальнокультурна, соціально-трудова, вміння вчитися).

– виховна: виховувати інформаційну культуру учнів, уважність, акуратність, дисциплінованість.

Кожна група отримує завдання з проханням до банку про надання кредиту від якогось громадянина. У результаті дискусії учні знайомляться із завданнями кредитного відділу та обов'язками 10 менеджерів та спеціалістів кредитного відділу. Учні в ході дискусії приймають рішення про надання кредиту, готують договір та графік платежів, при цьому вчаться організовувати та планувати колективну роботу, розподіляти обов'язки, а також працювати з хмарними сервісами.

Такий кейс може містити:

- завдання кредитного відділу;
- посадові обов'язки спеціаліста з кредитування;
- розрахунок кредитної пропозиції;
- розрахунок графіка платежів;
- електронний текст договору;
- паперовий зразок договору.

Цей урок я проводила з учнями 8 класу. Переважній більшості дітей урок сподобався. Вони з захопленням прийняли освоювати нові для них професії менеджерів та спеціалістів кредитного відділу, опрацювали посадові обов'язки, ознайомились з особливостями розрахунків по кредитах, вчилися підбирати оптимальний графік платежів по кредиту, робили рекомендації для своїх батьків і друзів. При цьому вони вправно користувались можливостями спільної роботи в хмарних сервісах Google docs та Office 365, а також визначили переваги та недоліки цих сервісів, опираючись на набутий досвід. Урок пройшов цікаво, цілі уроку було досягнуто.

Підсумовуючи можливості використання кейс-технології у навчанні, необхідно зазначити, що даний метод сприяє активізації та розвитку пізнавальних можливостей та творчих здібностей учнів на уроках інформатики.

Виходячи з цього можемо зробити висновки, що застосування кейс-методу в освітній діяльності формує та розвиває інформаційну компетентність; розвиває навички структурованого, упорядкованого, мислення, орієнтуючи на вміння працювати з інформацією; сприяє вихованню культури обміну думками, вільної від агресивної наполегливості; формує усвідомлення того, що є ситуації, коли потрібний самоконтроль, щоб досягти позитивного результату, працюючи у групах.

Практично будь-який вчитель, який захоче впроваджувати кейс-технології, зможе це зробити цілком професійно, вивчивши спеціальну літературу та маючи на руках навчальні ситуації. Однак вибір на користь застосування цієї технології навчання не має стати самоціллю, адже кожна з названих технологій ситуаційного аналізу має бути впроваджена з урахуванням навчальних цілей та завдань, особливостей

навчальної групи, їх інтересів та потреб, рівня компетентності, регламенту та багатьох інших факторів, що визначають можливості впровадження кейс-технологій, їх підготовки та проведення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Життєва компетентність особистості: Науково-методичний посібник / За ред. Л.В.Сохань, І.Г.Єрмакова та ін. К.: Богдана, 2003. 520 с.
2. Пометун О.І., Пироженко Л.В. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання: Наук.-метод. посібн. К.: Видавництво А.С.К., 2004. 192 с.
3. Синоніми: Кейс Стади, Бізнес-кейси, Метод кейсів: веб-сайт. URL: http://ni.biz.ua/12/12_4/12_43259_sinonimi-keys-stadi-biznes-keysi-metod-keysov.html (дата звернення 02.11.2021)
4. Сисоєва С. О. Інтерактивні технології навчання дорослих: навч.-метод. посіб. Інтернет-педагогіка освіти и освіти дорослих. К.: ВД «ЕКМО», 2011. 324 с.
5. Ситуаційна методика навчання: теорія і практика / упор. О. Сидоренко, В. Чуба. К.: Центр інновацій та розвитку, 2013. 290 с.
6. Сурмін Ю. П. Метод аналізу ситуацій (Case study) та його навчальні можливості. Глобалізація і Болонський процес: проблеми і технології: Кол. моногр. К.: МАУП, 2005.
7. Case Study: Can Retailers Win Back Shoppers Who Browse then Buy Online? веб-сайт. URL: <https://hbr.org/2015/06/case-study-can-retailers-win-back-shoppers-who-browse-then-buy-online> (дата звернення 30.10.2021).

Лисенко Г. І.,

*кандидат історичних наук,
доцент кафедри українознавства,
документознавства та інформаційної діяльності,
lysenko.halyna@pgasa.dp.ua*

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6216-5025>

Волкова С. П.,

*старший викладач
кафедри українознавства,
документознавства та інформаційної діяльності
Придніпровської державної академії будівництва та архітектури
svitlana.volkova@pgasa.dp.ua*

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0829-5627>

ВИКОРИСТАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ НАВЧАЛЬНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У РОБОТІ З ОБДАРОВАНОЮ МОЛОДДЮ ТЕХНІЧНОГО ПРОФІЛЮ (НА ПРИКЛАДІ ДВНЗ ПДАБА)

У статті аналізуються традиційні та інноваційні підходи до виявлення обдарованої студентської молоді у Придніпровській державній академії будівництва та архітектури та презентується практичний досвід викладачів гуманітарних дисциплін з розвитку пізнавальних здібностей та особистісного зростання обдарованих студентів ПДАБА.

Ключові слова: інноваційні навчальні технології, обдарована студентська молодь, особистісно-орієнтоване навчання, диференційований підхід, портфоліо-технологія, педагогічна майстерність.

The article analyzes traditional and innovative approaches to identifying gifted student youth at Prydniprovsk State Academy of Civil Engineering and Architecture and presents the practical experience of teachers of humanities in the development of cognitive abilities and personal growth of gifted students of PSACEA.

Keywords: innovative educational technologies, gifted student youth, personality-oriented learning, differentiated approach, portfolio technology, pedagogical skills.

З проголошення незалежності України розпочався новий період в освітньо-педагогічному, культурно-науковому, технологічному розвитку держави. А пандемія COVID-19 викликала цілу низку змін в освіті – стала й стимулом для запровадження інноваційних технологій та індикатором її основних проблем і недоліків. Заклади вищої освіти мають сприяти розвитку нових можливостей і використання інноваційних технологій для забезпечення освіти та професійної підготовки майбутніх

фахівців, що є основою соціально-культурного, економічного багатства країни. Її опікуватися обдарованою та талановитою молоддю, її творчим, інтелектуальним, духовним, фізичним розвитком. Оскільки молодь – це потенціал держави, який у недалекому майбутньому визначатиме шляхи розвитку науки, техніки, технологій.

Метою статті є представлення досвіду застосування інноваційних підходів до виявлення обдарованої молоді серед першокурсників та окреслення шляхів розвитку творчих здібностей студентів магістратури (на прикладі викладання гуманітарних дисциплін у ДВНЗ ПДАБА).

Так склалося, що дослідники проблем розвитку обдарованих дітей зосереджували свою увагу на дітях молодшого та шкільного віку. Тоді як терміни «обдарований студент» чи «обдарована студентка» майже не зустрічаються. Останнім часом з'являється все більше досліджень, проводяться методичні семінари, які покликані вирішити цю проблему в студентському середовищі – допомагатимуть викладачам виявляти, підтримувати і розвивати обдаровану, здібну молодь. Хоча й психологи відзначають, що провідними проблемами цього віку є пошук сенсу життя та сталий професійний розвиток, бо молодь стикається з необхідністю осмислення глобальних викликів, пов'язаних з особистісними цінностями, вибором пріоритетів затребуваних часом. Проте вибудовувати свій професійний шлях попри глобальну комп'ютеризацію дозволяють не лише специфічні професійні знання, а й обдарованість та м'які навички.

Викладач посеред усього студентства ЗВО, покликаний виявити обдаровану молодь й працювати з нею, розвивати її всесторонньо. Викладач сприяє формуванню самоосвітньої компетенції через впровадження інноваційних технологій: формування творчої особистості, організацію групової навчальної діяльності, технологій проблемного навчання, текстоцентричних технологій, інформаційних технологій, проектних технологій. Вчить м'яким навичкам, які не залежать від академічних знань, втім є важливими для особистісної та професійної самореалізації студентства. Зокрема, у 2020 р. у межах Всесвітнього економічного форуму в Давосі команда фахівців із дослідження глобальних викликів зайнятості проголосила м'які навички, які будуть потрібні для роботи через 5 років: аналітичне мислення та інноваційність; активне навчання та стратегії навчання; розв'язання складних проблем; критичне мислення та аналіз; креативність, оригінальність та ініціативність; лідерство та соціальний вплив; використання технологій, моніторинг та контроль; створення технологій та програмування; витривалість, стресостійкість та гнучкість; логічна аргументація, розв'язання проблем та формування ідей [6]. Залишаються актуальними сьогодні м'які навички, проголошені у 2016 р. – співпраця; емоційна компетентність; розмірковування та ухвалення рішень; клієнтоорієнтованість; навички переговорів [7].

Для роботи з обдарованими студентами викладач повинен мати підтримку ЗВО, підвищення рівня науково-методичного забезпечення, організувати роботу, підвищувати кваліфікацію, розвивати гнучкість, креативність, мати гарне здоров'я та життєдайність, прагнення до досягнення поставленої мети, високу цілеспрямованість і наполегливість тощо. З метою розвитку обдарованості студентської молоді викладачеві необхідно врахувати ряд чинників та забезпечити відповідні умови для розкриття студентських талантів [4, с. 443-444]. По-перше, створити систему цілеспрямованого виявлення обдарованої молоді. По-друге, слід створити розвивальне навчальне середовище, гуманістично наповнене, у якому підтримуються будь-які творчі починання студентів. По-третє, підготувати матеріали для методичного і психологічного супроводу обдарованих студентів, у тому числі індивідуальні програми навчання і розвитку; упроваджувати прогресивні інноваційні навчальні технології для цієї категорії молоді. По-четверте, максимально залучати студентів до різних видів діяльності, які дозволяють молоді отримати корисний досвід у навчальній, професійній і громадській діяльності та реалізувати потенційні можливості. По-п'яте, формувати у студентів систему цінностей на основі позитивної «Я-концепції», внутрішньої мотивації, професійної спрямованості у майбутнє. По-шосте, створити максимально сприятливі умови для інтелектуального, морального й фізичного розвитку обдарованих студентів. По-сьоме, створити дієву систему заохочення студентської творчості тощо.

В сучасній педагогічній науці продовжують обговорюватися питання організації навчання обдарованих студентів, зокрема, яким чином ефективніше відбувається розвиток їх обдарованості – у звичайних академічних групах чи в окремих групах, створених відповідно до здібностей студентів. Так, на початку 1990-х рр. в умовах запровадження рейтингової системи навчання у закладах вищої освіти в середовищі освітян виникла думка про необхідність відбору кращих студентів до так званих елітних академічних груп. Підтвердженням цьому слугують архівні джерела, що зберігаються у фондах Державного архіву Дніпропетровської області.

Зокрема, у протоколах засідань Вченої ради Дніпропетровського інженерно-будівельного інституту за 1991-92 рр. міститься інформація про зниження якості успішності в ДІБІ до 37,7%. Ректор у своїй доповіді про результати 1990-1991 н.р. та завдання трудового колективу на 1991-1992 н.р.

аргументовано виділив шість основних причин низьких результатів викладацької роботи [5, арк. 15-49]. Шоста причина пов'язувалась із непропорційним розподілом викладацького часу на роботу із студентами. Проблема, на думку ректора, полягала у тому, що значна частина викладацького часу приділялася невстигаючим студентам, а встигаючим, відповідно, приділялося недостатньо часу. Оскільки одним із основних завдань закладу вищої освіти визначалося навчити майбутнього спеціаліста працювати самостійно, творчо, розвинути ініціативу, критичне мислення, то навчальна робота повинна спрямовуватися на виявлення талановитої молоді – треба частіше проводити олімпіади, конкурси курсових і дипломних проєктів. Ректор запевнив членів Ради, що інститут здатний перейти до диференційованого навчання студентів з окремих видів інженерної діяльності за замовленням виробництва на основі договірних відносин. Саме тому на основі рейтингової системи необхідно створювати т. зв. елітні групи [5, арк. 23]. На думку ректора, якщо буде побудований логічний ланцюжок: рейтинг студентів загальний – рейтинг в елітній групі – рівень життєзабезпечення і перспективи зростання у майбутньому, тоді рівень якості навчання, ставлення до нього, престиж знань у цілому визначальним чином покращаться. Елементи нової системи навчання почали з'являтися в ДБІ, оскільки збільшилась кількість студентів, які навчалися за договорами. Важливим завданням нової системи навчання стала її індивідуалізація, тобто кожний договір доповнювався індивідуальною програмою, щоб стимулювати студента затребуваністю його майбутніх знань. Ректор був переконаний, що створення еліти повинно позиціонуватися як засіб отримання у майбутньому цікавої, високооплачуваної роботи, можливості професійного зростання. В цілому, на думку ректора, навчальні завдання ДБІ, які були окреслені в його доповіді, повністю збігалися з новим Законом про освіту 1991 р. , тому серед завдань на новий навчальний рік (1991-1992) було визначено: розробити навчальні плани і програми щодо індивідуальної підготовки спеціалістів згідно з укладеними тристоронніми договорами; підготувати матеріали для переходу на триступеневу систему навчання; розробити і запровадити рейтингову систему визначення якості навчального процесу (для цього відновити роботу навчально-методичної ради) [5, арк. 44].

Сучасними дослідниками було вивчено ефективність поділу студентів на групи за здібностями, зокрема, під час вивчення предметів педагогічного циклу [4, с. 443]. В результаті проведеного експерименту було помічено активізацію тих студентів, які в умовах навчання з більш сильними однолітками займали пасивну позицію, залишаючись, так би мовити, «в тіні». Водночас, як зазначають вчені, подібна практика звужує коло спілкування обдарованих студентів, стає на заваді спілкуванню з іншими однокурсниками, не сприяючи взаєморозумінню серед молоді різних рівнів навчальних здібностей. Більш того, існує загроза формування інтелектуального снобізму з боку обдарованих студентів, з одного боку, та поширення комплексу неповноцінності у студентів із середніми здібностями, з іншого боку. Отже, ми схилиємося до думки, що студенти мають навчатися у змішаних групах, де викладачі застосовують технологію диференційованого навчання, що дозволяє обдарованим студентам обирати для себе більш складні навчальні завдання. Взагалі, дослідники радять розробляти спеціальні програми для роботи з обдарованими студентами за трьома можливими моделями – посилюючої, коригуючої та компенсуючої [5, с. 443].

Для організації навчально-пізнавальної діяльності обдарованих студентів викладачі можуть використовувати весь арсенал інноваційних технологій навчання – особистісно-орієнтованого, диференційованого, проблемного навчання, модульні технології, імітаційні, дискусійні, ситуаційного, дистанційного навчання, портфоліо-технологія тощо. Найефективнішими методами організації навчання обдарованих студентів вважаються метод шести капелюхів, «635» (варіація «мозкового штурму»), брейнрайтинг, методи евристичних запитань, інверсії, емпатії, метод кейсів, метод самопізнання і самооцінки (рефлексія), тренінгові технології, інформаційний лабіринт (баскетметод), метод вирішення дилеми, ігрове проєктування, Mind Mapping, фреймова педагогічна технологія та багато інших [2; 3].

Форми позааудиторної роботи з обдарованою молоддю традиційно поділяються на групові, масові та індивідуальні, які в цілому представлені у практиці ДВНЗ «Придніпровська державна академія будівництва та архітектури». Поширеними масовими формами роботи в академії є студентські конференції, олімпіади, конкурси та огляди наукових робіт, виставки робіт студентської наукової творчості, «круглі столи», творчі знайомства тощо. До групових слід віднести студентські наукові гуртки, студентські клуби, проблемні галузеві лабораторії, дослідницькі групи, до складу яких входять докторанти, аспіранти, викладачі, студенти. Індивідуальними формами роботи з обдарованою молоддю є навчання за індивідуальними планами, творчо розроблена і запропонована студентам до виконання самостійна робота, вивчення дисциплін за вибором, участь у розробці науково-дослідних проблем провідних кафедр, укладання портфоліо тощо.

Серед можливостей позанавчальної роботи щодо виявлення обдарованих студентів викладачами кафедри українознавства, документознавства та інформаційної діяльності ПДАБА надається перевага

проведенню конференцій, круглих столів, засідань наукових гуртків, участі в роботі лабораторій, концерт-студії «Єднаймося!». Остання – заохочує проявити себе в декламуванні віршів, постановках, піснях, танцях тощо.

Студенти різних курсів протягом навчального року залучаються до участі в науково-практичних конференціях, організованих кафедрою УДІД – «Українська культура: вчора, сьогодні, завжди»; з української мови до Дня української писемності та мови; Студентська секція «Традиційне українське житло: історія, сучасність, перспективи». Щорічно протягом дев'ятих років у рамках роботи Українського національного центру екологічної архітектури і зеленого будівництва ПДАБА проводиться Науково-практична конференція молодих вчених та студентів «Традиційне українське хатобудування: історія, сучасність, перспективи». А вже X Студентська науково-практична конференція «Українська культура: вчора, сьогодні, завжди», проведена у вересні цього року і присвячена 30-річчю незалежності України відкрила нам нових талановитих студентів першого курсу, які активно досліджують, аналізують, критично підходять до дослідження минулого і сьогодення – мови, культури, історії. Зараз на етапі підготовки VIII Студентська науково-практична конференція «Забуттю не підлягає», яка присвячується подіям Другої світової війни та сучасної російсько-української.

Деякі роки поспіль для студентів-магістрів організовується науково-практична конференція «Інтелектуальна власність в Україні: проблеми та перспективи розвитку в інформаційному суспільстві», оскільки академія має значний науковий потенціал та демонструє широкий спектр інноваційних технологій і актуальних рішень, які запроваджуються професорсько-викладацьким колективом в освітню практику з метою якісної підготовки молодих фахівців для нагальних потреб суспільства і держави. Винахідники ПДАБА патентують винаходи надзвичайно важливі, як для Придніпровського регіону, так і для інших регіонів України. Тому надзвичайно важливим є поєднання під час таких конференцій теорії права інтелектуальної власності з практичними досягненнями винахідників будівельної галузі.

Різноманітна діяльність наукових гуртків на кафедрі УДІД як нових – «Клуб любителів українського кіно», «Інтелектуальний хакатон», так і тих, які є досвідченими – «Простір слова», «Твоє. Цикл подорожей неосяжним: українотворчі студії» допомагають виявити здібних та обдарованих студентів. Основними завданнями гуртків є: поглиблене вивчення здобувачами вищої освіти дисциплін гуманітарного циклу; дослідження й популяризація здобутків української науки та культури; створення умов для розкриття наукового та творчого потенціалу членів гуртка; підтримка наукових інтересів студентів та молодих вчених; сприяння активній участі студентів та молодих вчених у громадському та науковому житті академії; розширення зв'язків з іншими студентськими науковими організаціями та об'єднаннями в Україні та за її межами.

Працює *Лабораторія історії українських традицій хатобудування* Українського національного центру екологічної архітектури і зеленого будівництва ПДАБА, яка займається організацією, координацією та проведенням наукових досліджень студентами відповідно до планів роботи Українського національного центру екологічної архітектури і зеленого будівництва; проведення науково-дослідницької діяльності з українознавства та фахових дисциплін, зокрема наукової проблематики, яка стосується історії українських традицій хатобудування; організація впровадження результатів досліджень і розробок у виробництво та навчально-виховний процес, організація і проведення науково-технічних та науково-освітніх виставок, семінарів, нарад, конференцій, що забезпечує пропагування наукових, дослідницьких та освітніх досягнень ПДАБА.

З 2014 року у ПДАБА успішно функціонує *Лабораторія педагогічної майстерності*, утворенню якої передувала копійка робота викладачів кафедри українознавства, які чітко усвідомлюють, як змінилося поняття освіти в сучасному світі, якими сьогодні є її ролі та функції, та постійно враховують це у своїй науково-педагогічній діяльності. Метою діяльності Лабораторії педагогічної майстерності є: по-перше, – спрямування викладачів і студентської молоді на формування і вдосконалення загальнопедагогічної компетентності, підвищення професійно-педагогічної майстерності, забезпечення творчого підходу до виконання своїх професійних обов'язків; по-друге, – висвітлення і поширення результатів науково-дослідницьких робіт з проблем педагогіки вищої школи; по-третє, – зв'язок з навчальним процесом, залучення викладачів, докторантів, аспірантів, магістрантів до вирішення важливих науково-педагогічних завдань. Діяльність лабораторії відбувається за двома напрямками: 1) дидактичний, суть якого полягає в розробці та впровадженні в навчальний процес активних методів навчання, спрямованих на формування педагогічної майстерності викладачів ДВНЗ ПДАБА та реалізації їх творчого потенціалу; 2) мовленнєвий, спрямований на вдосконалення комунікативних якостей викладачів і реалізацію виховного потенціалу їх професійної діяльності засобами мовної комунікації. Одним із найважливіших завдань лабораторії було визначено організацію і проведення науково-педагогічних семінарів, круглих столів, науково-практичних конференцій, що має забезпечити

удосконалення педагогічної майстерності викладачів Придніпровської державної академії будівництва та архітектури.

Лабораторія активно популяризує результати своєї роботи різними способами: по-перше, шляхом постійної участі викладачів, що входять до її складу, в різноманітних науково-педагогічних заходах регіонального, всеукраїнського та міжнародного рівня. По-друге, результати науково-педагогічних розвідок членів Лабораторії щодо розвитку професійної майстерності викладача вищої школи, регулярно публікуються: зокрема, у науковому збірнику «Вісник ПДАБА» (з 2021 року – «Український журнал будівництва та архітектури»), фахових збірниках, посібниках з педагогіки вищої школи. По-третє, шляхом популяризації науково-педагогічних заходів загальноукраїнської освітянської ниви, спрямованих на підвищення педагогічної майстерності викладачів. Сьогодні віртуальна лабораторія педагогічної майстерності ПДАБА здійснює перманентний моніторинг професійно-фахового зростання викладачів академії, організує мережеву взаємодію з усіма кафедрами щодо виявлення потреб і запитів науково-педагогічних працівників, сприяє створенню гуманітарного простору в технічному закладі вищої освіти.

Варто відзначити, що виявлення і заохочення обдарованих студентів у Придніпровській державній академії будівництва та архітектури відбувається впродовж усього періоду їх навчання, починаючи від перших курсів на бакалавраті і не завершуючись навіть у магістратурі, внаслідок чого відбувається поповнення штату науково-педагогічних працівників академії здібними випускниками, які набувають подальших професійних компетентностей і педагогічної майстерності вже під час навчання в аспірантурі і докторантурі.

Так, викладання курсу «Історія та культура України» для студентів першого курсу бакалаврату, як і його оцінювання, урізноманітнене й виявляє здібних студентів завдяки використанню інноваційних підходів до підготовки самостійної роботи – через підготовку інтелект-карт, портфолію курсу, проходження онлайн-курсів на освітніх платформах Prometheus, EdEra та ін. Студенти магістратури вивчають курс педагогіки вищої школи, що є невід'ємною складовою процесу формування гуманітарно-технічної молоді. Він дозволяє студентам магістратури подивитися на педагогічний процес у вищій школі з іншого боку, відчутти себе рівноправним партнером викладача (перетворитися з об'єкта на суб'єкт педагогічного процесу), проаналізувати власну навчальну, науково-дослідну й громадську діяльність та представити її у вигляді портфолію, а також спробувати проаналізувати педагогічні технології, які застосовувалися в період навчання на бакалавраті та в магістратурі. Водночас, налаштовуючись на рівноправні, партнерські відносини між викладачами та студентами в закладі вищої освіти, магістранти намагаються проаналізувати наявні деформації у викладацькій діяльності та визначають риси ідеального сучасного викладача, які варто виховувати в собі всім тим, хто обрав педагогічну діяльність своєю професією. Метою практичних занять з ПВШ є напрацювання професійно-педагогічних компетентностей у процесі використання психолого-педагогічних і спеціальних знань під час вирішення конкретних педагогічних задач; а також використання творчого підходу для успішного формування особистості фахівця (магістра за певною технічною спеціальністю і потенційного викладача технічних дисциплін у ВШ – Г.Л.). Вхідження в роль викладача технічних дисциплін передбачає акумулювання студентом як власного навчального досвіду, так і опору на найкращі зразки викладацької діяльності, які накопичились у студента впродовж періоду здобуття бакалаврської освіти.

Копітка робота викладачів ПДАБА з виявлення і розвитку обдарованої студентської молоді має вагомий наслідок. Так, у травні 2021 р. володаркою 500-ї нагороди Всеукраїнського благодійного фонду «Вдячність. Визнання. Надія.» лауреатом Всеукраїнської премії «Майбутнє України» стала студентка другого курсу «Придніпровської державної академії будівництва та архітектури» Анастасія Штепка, нагороджена бронзовою медаллю. Брала участь у більшості заходів, організованих кафедрою УДІД, має спільні публікації з її викладачами. Ще одним лауреатом Всеукраїнської премії «Майбутнє України» став студент третього курсу Велі Бекіров. Всього в м.Дніпро за десять років роботи Фонд вручив 102 нагороди в 42 закладах, установах, підприємствах: медалі Лауреатів Всеукраїнських премій «Гордість України», «Майбутнє України», «Працівникам освіти України» і Всеукраїнські знаки «Золоте серце». «Придніпровська державна академія будівництва та архітектури» є рекордсменом м. Дніпро за кількістю вручених нагород – 15 медалей! [1].

Висновки. Отже, практичний досвід роботи викладачів гуманітарних дисциплін Придніпровської державної академії будівництва та архітектури доводить важливість застосування інноваційних навчальних технологій для виявлення обдарованої студентської молоді і розвитку їх пізнавальних здібностей та особистісного зростання. Головною умовою ефективності організації навчально-пізнавальної діяльності обдарованих студентів є постійний професійний саморозвиток викладачів, пошук інноваційних шляхів розвитку інтелектуальних здібностей обдарованих студентів, систематична цілеспрямована робота із обдарованою молоддю впродовж усіх років їх навчання у вищій школі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Благодійний фонд «Вдячність. Визнання. Надія.» став рекордсменом «Книги рекордів України» URL: <https://cutt.ly/ZRMtHhK> (дата звернення: 02.11.2021)
2. Лисенко Г. І. Застосування портфоліо-технології в сучасній вищій школі // Теорія і практика реалізації сучасних педагогічних методик та технологій в освіті: матеріали Всеукраїнської науково-методичної конференції, 19–20 листопада 2020 року / за заг. ред. О. А. Жукової, А. І. Комишана. Харків, 2020. С. 232–235.
3. Лисенко Г., Волкова С. Використання інноваційних технологій у навчальному процесі ПДАБА // Освітні інновації: філософія, психологія, педагогіка: збірник наукових статей у 2 томах / За заг. ред. О.В. Гузенко. Суми, 2020. Т.2. С. 95–99.
4. Михайліченко М. В., Рудик Я. М. Освітні технології: навчальний посібник. К.: ЦП «КОМПРИНТ», 2016. 583 с.
5. Протоколи і додатки до них засідань Вченої ради інституту за 1991–1992 рр. ДАДО (Державний архів Дніпропетровської області). Ф. 4157. Оп. 1. Спр. 2016. 242 арк.
6. These are the top 10 job skills of tomorrow – and how long it takes to learn them. URL: <https://cutt.ly/gRNHVL1> (дата звернення: 02.11.2021)
7. The 10 skills you need to thrive in the Fourth Industrial Revolution URL: <https://cutt.ly/7RNLtrj> (дата звернення: 02.11.2021)

Литвиненко Віола Михайлівна

*I категорія, вчитель англійської мови
Харківської загальноосвітньої школи I-III ступенів № 105
Харківської міської ради Харківської області
gadgetina@mail.ru*

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4931-9795>

Фролова Ірина Ігорівна

*вища категорія, вчитель англійської мови
Харківської загальноосвітньої школи I-III ступенів № 105
Харківської міської ради Харківської області
shisha2133@ukr.net*

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9287-2898>

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА РОБОТА З ОБДАРОВАНИМИ ДІТЬМИ В ІНКЛЮЗИВНОМУ ПРОСТОРИ ШКОЛИ

У статті зроблено акцент на труднощах і особливих освітніх потребах обдарованих дітей. Представлено систему соціально-педагогічної роботи з обдарованими учнями в умовах інклюзивної освіти. Показано досвід включення здібних і талановитих дітей у продуктивні й соціально значимі види діяльності, організацію комплексних форм соціально-виховної роботи; проведення консультацій і тренінгових занять для допомоги обдарованим учням у подоланні соціально-психологічних проблем.

Ключові слова: інклюзивна освіта, особливі освітні потреби, соціально-педагогічна робота, форми соціально-виховної роботи, обдарованість.

The article focuses on the difficulties and special educational needs of gifted children. Presented system of social and educational work with gifted students in terms of inclusive education. Showing experience including gifted and talented children in productive and socially meaningful activities, the organization of complex forms of social and educational work; consultation and training sessions to help gifted students in overcoming social and psychological problems.

Key words: inclusion, inclusive education, special educational needs, genius, asynchronous development, social pedagogical work.

Проблема навчання і виховання обдарованих дітей набула особливого значення на порозі ХХІ століття. Вона безпосередньо пов'язана з новими умовами та вимогами швидко мінливого світу, який породив ідею організації цілеспрямованої освіти людей, що мають яскраво виражені здібності в тій чи іншій галузі знань. На сучасному етапі розвитку науки «обдарованість» переважно розуміється американськими дослідниками як «Потенціал до досягнень на надзвичайно високому рівні в порівнянні з

іншими людьми даного віку, навчання і соціального оточення». Обдарованими і талановитими дітьми називають тих, які за оцінкою досвідчених фахівців, в силу видатних здібностей демонструють високі досягнення. Вони потребують спеціалізованих навчальних програмах. Перспективи розвитку таких дітей визначаються «рівнем їх досягнень і потенційними можливостями в одній або декількох сферах: інтелектуальної, академічних досягнень, творчого або продуктивного мислення, спілкування і лідерства, художньої та психомоторної діяльності».

В американській педагогіці особливо виділяється такий вид обдарованості, як творча (або творче продуктивне мислення). Американські фахівці (Дж. Рензулли, Дж. Гілфорд та ін.) Вважають, що «творчість (креативність) є важливим елементом всіх видів обдарованості, і вони не можуть бути представлені окремо від творчого компонента». На сучасному етапі група американських дослідників Дж. Гілфорд, Г. Гарднер, Р. Стернберг, Дж. Рензулли, С. Марленд і ін., Що працюють над створенням теоретичних концепцій обдарованості, в тому числі і над пошуком найбільш повного і точного визначення феномена «обдарованість», не прийшла до єдиного висновку.

Американський психолог Дж. Рензулли запропонував таке визначення обдарованості: *«Обдарованість – результат поєднання трьох характеристик: інтелектуальних здібностей, що перевищують середній рівень; творчого підходу та наполегливості»*. А. Шведел і Р. Стернберг вважають, що «обдарованість дорослої людини пов'язана з досвідом раннього дитинства, і пропонують концепцію обдарованості як поступово виникає властивості, тим самим і теоретично, і практично» розширюючи «поняття» обдарована дитина «. Обдарованість А. Шведел і Р. Стернберг розуміють як «якість, яке виникає, як правило, поступово в контексті» людина-середовище «. Основні категорії обдарованості, запропоновані С. Марленд в 1972 році: «загальна інтелектуальна обдарованість; специфічна обдарованість; перевагу дитини займатися якимось певним видом діяльності; творчість або продуктивність мислення, здатність до лідерства; здатність до візуальних і виконавською видам діяльності; психомоторні здібності». С. Марленд розрізняє дітей «здатних до одного типу занять, і дітей всеосяжних; талант як здатність і як тенденцію до особистісного розвитку. Результати вивчення сучасного стану психологічних трактувань феномена» загальна (розумова) обдарованість «дозволяє в якості основних його характеристик виділити випереджаючий інтелектуальний розвиток і здатність до творчості». В системі загальної середньої освіти США диференційоване навчання справедливо вважається одним з оптимальних умов навчання обдарованих дітей. Ключовими принципами диференціації навчальних завдань, які враховують пізнавальні потреби академічно просунутих учнів є диференціювання, засноване на навчальному стилі або стилі «навчання»; «Диференціювання, засноване на зацікавленості»; «Диференціювання, засноване на готовності учнів». Крім навчання в загальноосвітніх школах і так званих «різнорідних класах» в США, також, як і в нашій країні, найбільш популярною формою роботи з обдарованими є *навчання їх в спеціалізованих школах*. З огляду на той факт, що в спеціалізованій школі рівень розвитку здібностей учнів далеко не однаковий, американські педагоги запропонували *стратегію «індивідуальних швидкостей руху»* [10].

В Україні, яка приєдналася до низки міжнародних пактів щодо впровадження інклюзії в різні сфери життя, в останні роки важливого значення надається організації інклюзивного освітнього простору для різних категорій дітей. Інклюзивна освіта має на меті створення сприятливих умов для особистісного зростання кожної особистості, формування індивідуальної комфортної траєкторії для саморозвитку і самореалізації, враховуючи стан здоров'я, здібності та можливості, соціальне положення та інші відмінності.

До кола соціально вразливих дітей, яких диференціюють як осіб з особливими освітніми потребами, належать обдаровані й талановиті особистості. Багато обдарованих дітей, маючи великий творчий і особистісний потенціал, високий рівень розвитку здібностей і значні успіхи в певному виді діяльності, мають низку соціально-психологічних проблем, досить вразливі, емоційно незахищені. Це зумовлює необхідність професійної діяльності соціального педагога освіти з включення обдарованих школярів у інклюзивний освітній процес, забезпечення їм соціально-психологічного супроводу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Причини й характеристики труднощів і проблем обдарованих учнів, які зумовлені специфічністю їхньої психіки та особистісними якостями, досліджували зарубіжні й вітчизняні вчені (Ю.Бабаєва, Ю.Гільбух, О.Лосієвська, Н.Лейтес, А.Матюшкін, В.Моляко, О.Савенков, Л.Токарева, Л.Туріщева, Е.Уйтмор, О.Фокіна, Л.Холлінгзуорт, Е.Циганкова, В.Чудновський, О.Щелбанова, В.Юркевич та ін.).

Науковці розробляють різні аспекти соціально-педагогічної роботи із здібними й талановитими учнями: специфіку й напрями (Ю.Василькова, І.Зверева, Л.Коваль, С.Хлебик та ін.); використання технологій (Р.Вайнола, А.Капська, С.Харченко та ін.); організацію супроводу і підтримки (Л.Міщик, А.Сиротюк, Е.Циганкова, Т.Яншина та ін.); співпрацю з батьками обдарованих учнів (Г.Бурменська, М.Глухова, О.Марінушкіна, В.Слуцький, Л.Туріщева, Н.Нікітіна та ін.).

Формулювання мети статті. У межах статті представимо систему соціально-педагогічної роботи з включення обдарованих дітей у інклюзивний освітній процес для задоволення їхніх особливих проблем, зумовлених високим рівнем здібностей, асинхронним розвитком, специфікою внутрішнього світу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Соціально-педагогічна робота з обдарованими дітьми в умовах інклюзивного процесу є видом діяльності соціально педагога в закладі освіти, об'єктом якої є обдаровані учні як особистості з особливими освітніми потребами. Апелюємо до О.Безпалько, яка пояснює, що соціально-педагогічна робота – це вид соціально-педагогічної діяльності, що здійснюється в певній соціальній інституції та спрямована на точно визначений об'єкт впливу [1, с.68].

При розробці системи соціально-педагогічної роботи з обдарованими дітьми в умовах інклюзивної освіти враховуємо ідеї вчених про моделювання інклюзивного освітнього простору (М.Чайковський) [8]; особливості й напрями роботи соціального педагога з обдарованими дітьми (Е.Циганкова) [7]; необхідність забезпечення соціально-педагогічного супроводу обдарованих дітей у закладі освіти (Л.Мішик) [6]; поради соціальному педагогу в роботі з обдарованими дітьми (Ю.Василькова) [2]; необхідність створення інклюзивного культурно-освітнього простору для задоволення особливих освітніх потреб обдарованих дітей (О.Демченко) [3].

Провідними фахівцем, який може забезпечити сприятливі умови в інклюзивному процесі для обдарованої дитини є соціальний педагог. Е.Циганкова [7] виділяє напрями його роботи з обдарованими дітьми в закладі освіти: просвітницька, консультативна, методична робота, консультативна, методична робота з дорослими, тренінгова робота, проведення диференційної діагностики, соціальне навчання, консультативна робота з дитиною, відновлення або формування навичок продуктивної навчальної діяльності, режимних моментів життя, психолого-педагогічна освіта педагогів та батьків, створення в освітніх установах соціально-педагогічних умов, розроблення і аналіз індивідуальних програм навчання обдарованих школярів, формування установки, що обдарованість – це унікальний цілісний стан особистості дитини.

Соціально-педагогічна робота з обдарованими дітьми в умовах інклюзивної освіти буде ефективною, якщо організовуватиметься як цілісна система. Нами розроблена теоретична модель такої роботи, в якій визначено мету, завдання, напрями, форми й методи; виділено взаємопов'язані етапи:

Діагностичний, який передбачає:

- виявлення обдарованих дітей і створення «Банку даних»;
- вивчення проблем і особливих потреб обдарованих учнів і заповнення «Індивідуальної картки соціально-психологічного супроводу» ;
- дослідження ставлення педагогічних працівників закладу освіти до обдарованих дітей як особистостей з особливими освітніми потребами.

Проективний, який включає:

- визначення суспільно значимих і продуктивних видів діяльності, сприятливих для розвитку обдарованості та розв'язання проблем обдарованих дітей, задоволення їхніх освітніх потреб;
- добір форм, методів і технологій організації соціально-виховної роботи з обдарованими учнями в інклюзивному просторі закладу освіти;
- розробка системи доручень і моделювання ситуацій успіху.

Повного включення обдарованих дітей в інклюзивний освітній процес, який передбачає:

- організацію взаємодії всіх суб'єктів інклюзивного освітнього процесу (соціального педагога, практичного психолога, вчителів, батьків);
- проведення соціально-педагогічного консультування батьків і обдарованих дітей, системи тренінгів з метою коригування емоційного стану, самооцінки, допомоги у розв'язанні соціально-психологічних проблем.

Рефлексивний, який передбачає: виявлення ефективності проведеної системи соціально-педагогічної роботи з обдарованими дітьми, спрямованої на задоволення їхніх освітніх потреб і розв'язання соціально-психологічних проблем.

Підвищення суб'єктності обдарованих учнів може відбуватися шляхом розробки системи доручень, які відповідають їхнім здібностям і талантам; створення ситуацій успіху, завдяки яким вони мали змогу реалізувати свій творчий потенціал; використання сучасних педагогічних технологій (проектної, колективного творчого виховання), включення в які сприятиме підвищенню інтересу учнів до різних сфер шкільного життя.

Щоб обдарована особистість могла проявити себе як соціальна особистість, самореалізуватися, задовольнити свої особливі потреби, бажання, інтереси і нахили, недостатньо її участі лише в тому виді діяльності, до якого в неї є здібності. Важливо включати талановитих дітей в різні сфери шкільного життя. Тому треба обрати комплексні соціально-виховні справи, які передбачали би організацію декількох видів діяльності: гуртки (фольклорно-етнографічний, «Умілі руки», спортивного танцю,

бального танцю, ритміки, театрального мистецтва, фехтування, волейболу, легкої атлетики, фізичної підготовки); клуби («ЕКО», «Євроклуб»).

З другого боку, в систему виховної роботи треба внести корективи й доповнити сучасними соціально-педагогічними формами. Суб'єктами інклюзивного процесу, спрямованого на задоволення здібностей, потреб і талантів усіх дітей, у тому числі й обдарованих, будуть педагоги, учні та їхні батьки. Для розширення знань педагогів про обдарованість як психологічне явище і особистісне утворення, особливості розвитку обдарованих дітей як особистостей з особливими освітніми потребами, їхні проблеми й труднощі треба провести «круглі столи» дискусійного спрямування на теми: «Обдарованість – високі здібності й успіхи чи асинхронний розвиток?», «Обдарована дитина як особистість з особливими освітніми потребами», «Обдаровані й неуспішні: причини й напрями допомоги».

У ході впровадження експериментальної системи роботи проводиться тренінг соціальних навичок для подолання самотності обдарованих підлітків (С.Малишева) [5]; тренінгова програма стимулювання духовно-катаристичної активності обдарованих підлітків (О.Киричук, В.Киричук) [4]; тренінг «Конфлікт і спілкування» для формування навичок неконфліктної поведінки; система занять з подолання агресивної поведінки. Також треба організувати з батьками обдарованих учнів «Тренінг батьківської ефективності».

Соціально-педагогічна робота з обдарованими дітьми як особистостями з особливими освітніми потребами передбачає проведення консультацій. Соціально-педагогічне консультування обдарованих учнів та їхніх батьків – це напрям роботи соціального педагога, що передбачає надання професійної допомоги родині у вирішенні проблем, які виникли в спілкуванні обдарованої дитини, в стосунках з однолітками і вчителями, особистісному становленні та розвитку її здібностей, задоволенні екзистенційних потреб і самореалізації. Організуючи консультування обдарованих учнів, базуючись на рекомендаціях Американської асоціації шкільних консультантів [9].

Навчальна програма для обдарованих дітей в США розробляється спеціальним комітетом при навчальному закладі. Програма, спеціально розроблена для обдарованих учнів, може бути розглянута як якісно нова, відмінна від базової навчальної програми, і буде результативна при відповідній модифікації: змісту (ущільнення навчального матеріалу: введення в зміст тем і проблем, що вимагають міждисциплінарного підходу; використання більш складних концепцій і матеріалів); процесу (групова робота; прискорення темпу навчання; самоврядування і самоосвіта) і середовища навчання (можливість вибору форм і видів навчальної роботи; відмова від обмежень під час занять; розвиток творчих здібностей; розвиток незалежного мислення, заохочення дослідного процесу).

Оцінюючи ефективність навчальної програми для дітей з видатними здібностями, американські вчені К. Westberg, F. Archambault, S. Dobins, T. Salvin звертають увагу на наявність наступних *стратегій навчання*:

1. Прискорене формування базових навичок за допомогою реорганізації основної навчальної програми відповідно до більш високого рівня знань і розвитку обдарованих учнів («прискорення»).

2. Включення учнів в активну навчальну діяльність з розробки та вирішення проблем і в дослідницьку роботу («збагачення»).

3. Забезпечення учнів можливістю налагоджувати зв'язки всередині пропонованої системи знань за допомогою концентрації на ключових питаннях, ідеях і темах («міждисциплінарний навчання»).

Окремого розгляду потребує *проблема «збагачення змісту освіти»*, Популярна за кордоном, яка отримала резонанс у вітчизняній системі шкільної освіти. Вперше в американській педагогіці була зроблена спроба «збагачення» змісту освіти як проблема сучасної дидактики. Найбільшу популярність отримала модель відомого американського вченого Дж. Рензулли – «три види збагачення навчальної програми» [10].

У США існує *система пошуку обдарованих дітей* і вона має свої відмінні риси. Виявлення здібностей дітей на основі тестування здійснюється з самого раннього дитинства. Метою системи пошуку обдарованих дітей є досягнення оптимальної відповідності конкретної навчальної програми потребам певної групи людей.

Одним із сучасних підходів в системі пошуку обдарованих в США є використання комплексного підходу при виявленні обдарованості, як загальної інтелектуальної обдарованості, так і творчої обдарованості, а також спеціальних видів обдарованості особистості, що є досить перспективним нововведенням для російської системи шкільної освіти. Крім того, американські вчені використовують тривалий навчальне дослідження, тобто лонгitudний метод в дослідженні обдарованості.

Основним підходом у пошуку обдарованих в США є використання різноманітних *методик попереднього відбору дітей і безперервне спостереження* за їхніми успіхами з моменту надходження в групу. За умови, якщо дитина не домагається помітних зрушень в плані досягнень або зростання зацікавленості, його переводять в інший клас, більшою мірою відповідає його потребам і здібностям. Якщо спеціальна програма здійснюється в звичайному класі, педагог може просто припинити з даними

дитиною заняття за спеціальною програмою. При такому підході розробка ефективної системи виявлення обдарованих дітей набуває емпіричний характер, а проблема вирішується за допомогою постійного спостереження за успіхами дітей.

При виявленні обдарованих школярів в США використовуються наступні *методи*:

- *Стандартизовані методи вимірювання інтелекту* (Шкала інтелекту Станфорд-Біне, Векслерівська шкала інтелекту для дошкільнят і молодших школярів, Тест Слоссона для вимірювання інтелекту дітей і дорослих, Колумбійська шкала розумової зрілості, Рисунковий тест на інтелект і ін.).

- *Стандартизовані тести досягнень* (Національний тест готовності до школи, рівень I; Станфордський тест досягнень для початкової школи, рівень I; Тест загальної підготовленості, рівень I). – *Стандартизовані тести на перцептивно-руховий розвиток* (Тест на основні рухові навички; Тест на зорово-рухову координацію; Тест Пурд'є і ін.).

- *Стандартизовані тести оцінки соціального розвитку* (Каліфорнійська шкала соціальної компетенції дошкільнят і молодших школярів; Вайнлендська шкала соціальної зрілості) [11].

Для формування суб'єктності обдарованих учнів в інклюзивному освітньому процесі використовуються можливості учнівського самоврядування. Вибори учнівського парламенту треба організувати таким чином, що до груп кандидатів максимально увійшли учні з різними видами обдарованості, які розробили програму і проводили активну агітаційну роботу. До всіх підструктур самоврядування треба делегувати обдарованих учнів з різними здібностями, що дозволило б, з одного боку, якісно організувати роботу цих органів, ініціювати багато цікавих справ. З іншого боку, створило додаткові умови для самореалізації обдарованих школярів, задоволення їхніх потреб.

У процесі проведення експериментальної роботи треба використовувати можливості мережі Інтернет. Зокрема, організувати електронне листування з батьками обдарованих учнів, надсилати їм інформацію про успіхи їхньої дитини в навчанні, самоврядуванні, виконанні доручень; про труднощі тощо. З метою обговорення проблем обдарованих дітей, інформувати всіх зацікавлених про конкурси різних рівнів і гранди для талановитих особистостей та створити сторінку в соціальній мережі «Я-обдарований! Подарунок долі чи випробування? Порадіємо успіхам, поборемо труднощі!» [10].

Висновки: Тим часом, акцентуючи увагу на інноваційних підходах у роботі з обдарованими учнями в нашій країні і за кордоном, зокрема, в США, слід зазначити, що для вітчизняної системи шкільної освіти перспективними є: комплексне використання методів діагностики обдарованості; розвиток творчих і лідерських здібностей у учнів; поглиблення диференціації за програмними цілями, змістом і методами навчання; використання спеціалізованих програм педагогічного наставництва. Розроблена і впроваджена система соціально-педагогічної роботи з обдарованими учнями в умовах інклюзивної освіти сприяє повнішому розкриттю їхніх здібностей, задоволенню особливих потреб і самореалізації, подоланню низки соціально-психологічних проблем. Така робота передбачає комплексну діагностику здібностей і особливостей особистісного розвитку обдарованих дітей, формування їх активності в інклюзивному процесі закладу освіти, включення в продуктивні й соціально значимі види діяльності, організацію комплексних форм соціально-виховної роботи, проведення консультування й тренінгових занять.

ЛІТЕРАТУРА

1. Безпалько О. Соціальна педагогіка: схеми, таблиці, коментарі: навч. посіб. [для студентів вищ. навч. закл.] / О.В. Безпалько. – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 208 с.
2. Василькова Ю.В. Социальная педагогика: курс лекций: [учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений] / Ю.В. Василькова, Т.А. Василькова. – 5-е изд., стер. – М.: Академия, 2006. – С. 380–390.
3. Демченко О.П. Освіта дітей з особливими потребами: від інституалізації до інклюзії: зб. тез доповідей / О.П.Демченко; редколег. В.В. Засенко, А.А. Колупаєва, Н.І. Лазаренко, З.П. Ленів. – Вінниця: ТОВ фірма «Планер», 2016. – С.94-96.
4. Киричук О.В. Народження та зростання духовної особистості: теорія, діагностика, тренінг: [науково-методичний посібник] / О.В. Киричук, В.О. Киричук, В.В. Киричук. – К. : Либідь, 2008. – 90 с.
5. Мальшева С.В. Програма корекції чувства одиночества у подростков [Електронний ресурс] / С.В. Мальшева. – Режим доступу: <http://www.psyhodic.ru/arc.php?page=1787>
6. Міщик Л. Соціально-педагогічні умови роботи соціально-педагога з обдарованими дітьми в загальноосвітніх навчальних закладах / Л.Міщик, Л.Сапсаєнко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vird/2012_2..
7. Циганкова Е. Обдарованість як проблема / Е. Циганкова // Психопрофілактика. – К.: Редакції загальнопедагогічних газет, 2003. – С. 54-65.
8. Чайковський М.Є. Модель соціально-педагогічної роботи в інклюзивному освітньому просторі / М.Є. Чайковський // Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна». – 2009. – № 1. – С. 7-10.

9. Wood S. Best Practices in Counseling the Gifted in Schools: What's Really Happening? // Gifted Child Quarterly. – 2010. – № 54. –Р. 42 – 58.

10. <https://vk.com/club135620788> – сторінка в соціальних мережах спільноти обдарованих людей «Я-обдарований! Подарунок долі чи випробування?».

11. Аксьонова Е. А. Інноваційні підходи до навчання обдарованих дітей за кордоном. // Інтернет-журнал «Ейдос». – 2007. – 15 січня. <http://www.eidos.ru/journal/2007/0115-9.htm>. – В надзаг: Центр дистанційної освіти «Ейдос», e-mail: list@eidos.ru.

Лімачко В. В.,

*Вища кваліфікаційна категорія,
звання «Старший учитель»,
учитель інформатики
Комунального закладу
«Клугино-Башикирівський ліцей»
Чугуївської міської ради
Харківської області
місто Чугуїв
netesa2010@ukr.net*

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4745-0044>

СОЦІАЛЬНІ МЕРЕЖІ: ВИКЛИК ДЛЯ СУЧАСНОГО УЧИТЕЛЯ ЧИ МЕТОД ЕФЕКТИВНОГО НАВЧАННЯ

Робота складається з 9 сторінок, 3 ілюстрацій, 18 джерел в списку літератури.

Сучасний освітній простір перебуває в стані трансформації. В освітньому процесі починають дедалі більше використовувати соціальну мережу з навчальною метою і дедалі менше – для розваг. Наявність соціальних мереж спрощує професійне життя. Інтернет та соцмережі надають можливість миттєвої комунікації, стирають межі фізичного світу. Тенденції розвитку соціальних платформ та цифрового світу свідчать про те, що впровадження віртуального спілкування в освітній процес неминуче. Важливо, щоб знання та навички педагогів у використанні інформаційно-комп'ютерних технологій були на належному рівні та безперервно розвивалися. Об'єкт дослідження – соціальні мережі у закладах освіти.

Предмет дослідження – використання соціальних мереж у закладах освіти.

Мета дослідження – проаналізувати використання соціальних мереж під час освітнього процесу.

Завдання дослідження: здійснити аналіз соціальних мереж, виявити сильні та слабкі сторони; показати приклади застосування соціальних мереж у закладах освіти.

Ключові слова:

Учень, учитель, компетентності, знання, соціальна мережа, інновація.

Student, teacher, competence, knowledge, social networks, inovatis.

Сучасний світ здається неможливим без використання телефонів, комп'ютерів, гаджетів із доступом до мережі Інтернет. Якщо 20 років тому молодь використовувала бібліотеки для пошуку необхідної для навчання інформації, то сьогодні школярі не уявляють життя без пошукової мережі Google. Напевно, кожен учитель хоч раз чув таку відмову: «Не зробив домашнє завдання, тому що світло відключили». Чи варто взагалі зазначати, що майже всі батьки школярів мають чати в Viber, діти – чати в Telegram, вчителі є учасниками багатьох вчительських спільнот у Facebook і т. д.

Згідно з дослідженням Київського міжнародного інституту соціології, 63% населення України у віці від 8 до 18 років користуються Інтернетом майже щодня, ще 17% – декілька разів на тиждень [15,17].

Поміж усіх доступних простому користувачеві Інтернет-ресурсів найпопулярнішими є соціальні мережі, що виконують функції підтримання спілкування, обміну думками, отримання інформації.

Якби у XVIII столітті запитали у людей, що таке соціальні мережі або Інтернет, будь-яка людина не змогла б відповісти на це питання. Але сьогодні про Інтернет відомо кожному. Скільки соціальних мереж існує наразі? «Великих» налічується близько 30 і їх кожного року стає все більше та більше. Найпопулярніші – Flickr, LinkedIn, Foursquare, Pinterest, Facebook, Instagram, Twitter [5, 16].

Соціальні мережі для сучасного учителя – виклик часу чи метод навчання?

Розгляньмо декілька прикладів соціальних мереж та з'ясуємо їхні можливості для навчальних цілей.

Рис 1. Логотип соціальної мережі Facebook

Був заснований 4 лютого 2004 року Марком Цукербергом і його сусідами по кімнаті під час навчання в Гарвардському університеті. Наразі ця соціальна мережа міжнародна, доступна практично в кожному куточку Землі, за винятком кількох країн, де з релігійних чи політичних міркувань вона заборонена. Нині без Facebook – Ірак, Іран, Сирія й Китай [18].

Реєстрація у Facebook абсолютно безкоштовна й завжди буде безкоштовною. Принаймні саме це написано на головній сторінці сайту.

Facebook – це одна з найбільших соціальних мереж у світі: у Facebook – 2,5 млрд користувачів. Добова активна аудиторія – близько 720 млн людей.

Понад 1 млрд осіб на місяць використовують мобільний додаток Facebook.

Чим привабливий Facebook і що він пропонує користувачам? Це сервіс, де можна зібрати майже всіх знайомих та друзів та перебувати з ними на зв'язку, відстежувати події їхнього життя. Шукати друзів у Facebook можна за багатьма параметрами: за адресою електронної пошти, номером телефону, через імпорт з інших соціальних мереж. І це зручно. Facebook – це соціальна мережа «про людей». Саме тут найбільше висловлюється думок, з'являються заклики до дії. Один із корисних інструментів – можливість створення заходів і запрошення туди ваших «друзів» і передплатників [2].

Facebook надає можливість створювати:

- особистий профіль

Особистий профіль – це ваша сторінка, що ви створюєте для себе. Там зазначаєте своє ім'я та прізвище. Дехто намагається й у Facebook залишатися анонімним, беручи псевдоніми, або ж називає особисту сторінку дивними словосполученнями. Це не має сенсу: Facebook тим і гарний, що ви можете спілкуватися зі справжніми людьми, яких знаєте особисто. Якщо вам хочеться анонімності – не реєструйтесь у соціальній мережі.

- бізнес-сторінку

Якщо ж у вас є проект, бренд, справа – для цього у Facebook створюють бізнес-сторінку, а не групу. Сторінки на Facebook видно всім, незалежно від того, чи є вони зареєстрованими користувачами Facebook або ж шанувальниками цієї сторінки. На відміну від особистого облікового запису, у якого не може бути понад 5000 друзів, кількість шанувальників у сторінки не обмежена.

- групу

Групи у Facebook створені для тих, хто хоче спілкуватися з однодумцями із якогось конкретного приводу. Це може бути група користувачів, об'єднаних різною тематикою або група класу учнів чи колег. Група може бути *закритою*, до якої можуть долучитися всі охочі. Якщо ви дуже хочете, щоб у вашій групі були всі ваші друзі, колеги чи учні – перешліть їм посилання на групу та запропонуйте долучитися. Дайте можливість людям самостійно вирішити – чи це потрібно їм. Не додавайте до групи людей без їхньої згоди. Це неприпустимо [14].

Правила Facebook:

1. Профіль на Facebook – для вас особисто.
2. Сторінка – для проекту, або представлення і популяризації якоїсь інформації тощо.
3. Групи – це коло людей за інтересами. Групи не використовуються для реклами чи просування.
4. Для того аби Facebook працював на вас і не забирав купу часу, потрібно дотримувати кількох простих правил.
5. Додавайте «в друзі» знайомих (родичів, друзів, колег, учнів), а от незнайомцям пропонуйте підписатися на вас. Така людина буде бачити всі ваші відкриті пости.
6. Сортуйте «друзів» за списками. Наприклад, Facebook пропонує створити список «знайомі», що дасть змогу швидко відфільтрувати людей, яким не потрібно бачити певні поновлення на вашій сторінці. Просто не забувайте налаштовувати рівень приватності публікацій.

7. Якщо хтось надто часто з'являється в стрічці, налаштуйте частоту появи повідомлень цього «друга». Це можна зробити, зайшовши на сторінку обраної людини й на кнопці «ви підписані» вибрати

частоту появи – «пріоритет у показі», «показувати за замовчуванням» або «скасувати підписку». Навіть скасувавши підписку, ви залишитеся друзями, і за великого бажання зможете прочитати повідомлення вашого друга з позначкою «для друзів». Проте не будете бачити його постів щодня або й частіше.

8. Дуже важливо: не дозволяйте різноманітним сервісам публікувати будь-що від вашого імені, управляти вашим профілем, розсилати повідомлення списку контактів. Facebook «сам» нічого не робить – просто будьте обачними.

9. Відписуйтеся від надмірно активних сторінок, якщо ваша стрічка виглядає як рекламне оголошення.

10. І не забувайте заглядати час від часу в «Журнал дій». Там у хронологічному порядку показана вся ваша активність у Facebook.

11. Не забувайте налаштувати приватність цього Журналу дій – якщо не хочете, щоб будь-який користувач міг побачити всі ваші кроки у Facebook: що ви коментуєте, кому ставите лайк [3].

Отже, соціальну мережу Facebook можна використовувати для:

- групового навчання (для роботи в навчальних міні-групах);
- персонального навчання (для самоосвіти учителя);
- випадкового навчання (можливість пізнання нової інформації);
- внутрішньошкільного навчання (використання з метою інформування щодо функціональної діяльності закладу освіти).

І головним є те, що правила допоможуть учителю та учням убезпечити себе від загроз, які, на жаль, є у віртуальному світі (наприклад знищення інформації).

Рис 2. Логотип соціальної мережі Instagram

Instagram – місце, де люди розповідають свої історії з допомогою фотографій. Поряд з особистими обліковими записами, реєструється дедалі більше комерційних акаунтів – різні бренди одягу, магазини випічки й декору, галереї та шоу-руми – вони використовують Instagram як вітрину [13].

Якщо вам потрібно візуалізація подій, то Instagram є чудовим майданчиком для того, щоби показати, чим ви займаєтеся й чому це важливо. Наприклад, якщо ви відвідуєте якусь конференцію чи виставку – покажіть це за допомогою фото.

В освітній діяльності Instagram може ефектно представити роботу учня, її продемонструвати широкому колу осіб і отримати вподобайки «лайки». Відповідно до кількості «лайків» учитель може оцінити роботу відповідно до певного рівня.

В Instagram, як і у Twitter, можна використовувати хештеги – слова-мітки, що допоможуть вам фільтрувати пости за темами. Що таке **хештег**?

Хештег – це слово-мітка із символом # на початку, що використовують для фільтрації повідомлень за темами в соціальних мережах і блогах.

Неофіційно хештеги почали використовувати для зручності користувачі Twitter. Згодом з'явилася офіційна підтримка хештегів у самому Twitter, Instagram та Facebook. Принцип дії хештегів зазвичай однаковий незалежно від соцмережі [4].

Як правильно використовувати хештеги?

- Хештеги можуть бути написані як латиницею, так і кирилицею.
- Слово, яке ви збираєтеся використовувати як хештег, має писатися за «гратками» без пробілу.
- Хештеги краще відділяти пробілом один від одного.
- Якщо ви збираєтеся використовувати фразу як хештег, слова в ній повинні писатися без пробілів або розділятися нижнім підкресленням. __.

Рис 3. Логотип соціальної мережі Twitter

Twitter починався як SMS-сервіс – звідси й обмеження на довжину публікації в 140 символів. Працював він так: потрібно було надіслати коротке повідомлення, усі, хто підписаний на вас, отримували його на свої телефони. Згодом можливість переглядати повідомлення в стрічці веб-інтерфейсу й мобільних додатків стала основним способом використання Twitter.

Twitter – це зручний інструмент, за допомогою якого можна стежити за новинами, а також оперативно ними ділитися. Можна порівняти Twitter із телеграмою-блискавкою чи телетайпом, де одним рядком написано головне: що сталося, де, з ким, посилання на джерело. І якщо Facebook – це соціальна мережа «про людей», то Twitter – це соціальна мережа «про події». Якщо важливо оперативно інформувати свою цільову аудиторію, обирайте Twitter. У Twitter є і звичайні облікові записи, і верифіковані, помічені спеціальною позначкою, що допомагає вберегти користувачів від шахраїв, які видають себе за відомих людей. До речі, окрім коротких текстових повідомлень ви можете публікувати фотографії, відео, вести прямі відеотрансляції та створювати опитування [6].

Як змусити Twitter «працювати» на вас?

- Підпишіться на невелику кількість користувачів, або ж створіть списки користувачів і читайте тільки їх.

- Приховуйте ретвіти від певних користувачів, «приглушіть» тих, кого не хочете бачити в стрічці, але й не бажаєте відписуватися. Для цього є спеціальна кнопка MUTE [12].

- Якщо ви стежите за великою кількістю людей, навести лад у стрічці допоможуть численні сервіси.

- Ще одна допоміжна функція – в офіційному мобільному додатку для Twitter є можливість ховати твіти за певним словом або хештегом.

- Спеціальною функцією у Twitter можна вважати ботів – спеціальних автоматичних «користувачів», які повідомляють вам необхідну інформацію у відповідь на структурований запит до них. Наприклад, додавати події у ваш Google Calendar одним рядком, отримувати прогнози погоди для вашого регіону, переглядати статус відправлень через DHL, FedEx та багато іншого.

Правила Twitter

1. Twitter дає змогу писати повідомлення на 140 символів. Це підходить для оперативного інформування про поточні новини.

2. Є можливість вести Twitter-трансляцію з певного заходу: інформувати, який спікер доповідає, що відбудеться за 15 хвилин, коли розпочнеться якась подія чи захід.

3. Можна використовувати Twitter як стрічку новин, де одним рядком зазначено, що сталося, де й чому.

4. Можливо вести Twitter від свого імені або ж від імені організації [11].

Отже, Twitter, як і Facebook можливо активно використовувати для навчання. Twitter дозволяє швидкий спосіб розміщувати свої об'яви та нагадування для класу, а також у режимі реального часу надавати інформацію про різні екскурсії, заходи, розклад уроків, обрану тему. Наприклад, клас обговорює поточні події або певну тему. Twitter може надати актуальну інформацію, ліквідуючи необхідність масштабного пошуку. Слідуючи експертним каналам у певній галузі чи навіть хештегам, учні можуть більше дізнатися про те, що відбувається у світі. В подальшому інформацію можливо використовувати для учнівських проектів [1].

Twitter створений не тільки для читання, а і для відповідей. Запропонувати можна учням за допомогою Twitter розширити коло спілкування, поставити певні запитання, які їх цікавлять і дозволити коментувати. Коментарі будуть залишати експерти з різних галузей.

Отже, для учителя, соціальні мережі є методом навчання учнів. Приклади, чому соціальні мережі корисні для педагогічної діяльності.

1. Спілкуючись зі своїми вихованцями «на їхній території», учитель стає ближче до дітей. Це поліпшує, полегшує комунікацію і взаєморозуміння.

2. У соціальних мережах зручно поширювати електронні книги, підручники, посібники та додаткові матеріали, яких немає в бібліотеці. Учитель може вести свою сторінку і розміщувати на ній матеріали для учнів різного рівня.

3. Перебуваючи перед екраном монітора, а не перед аудиторією, сором'язливі учні почуваються спокійніше. Це їх розкріпає, тому вони охочіше контактують і беруть участь в дискусіях.

4. Розглядання й аналізування теми, порушеної на уроці та не з'ясованої до кінця, може бути перенесений в онлайн-режим. Через Інтернет педагог зможе давати завдання, консультувати, відповідати на ці запитання.

5. Розроблення спільного проекту в онлайн-режимі забезпечить постійний доступ до оприлюднення результатів, спірних моментів, дасть змогу керівникові відстежувати і контролювати його хід. Створення опитувань допоможе зібрати даних про думку користувачів з певної проблеми. Мережа Facebook має вбудований інструмент створення миттєвих опитувань, а також опитування зі сторонніх ресурсів. Окрім того, є функція створення спільного документу на сторінці Facebook з додаванням тексту, посилань та графіки. Зручно під час виконання групових завдань [7].

6. Можна записувати і викладати аудіо- та відеофайли з лекціями або просто цікавими фактами. Зазначивши ключові слова, легко знайти чималу кількість навчальних записів потрібної тематики.

7. Іноді учень не здатний відвідувати заняття, або через певні обставини навчання його переведено в дистанційний режим. У Facebook та Instagram існує такий корисний інструмент як «онлайн-трансляція» (прямий ефір або відео наживо). За його допомогою можна провести «живий» урок на відстані. Облікові записи (акаунти) синхронізуються як з ноутбука, так і з мобільного додатку, бо головна умова прямих ефірів – це доступ до Інтернет-мережі та відеокамери. Питання можна поставлено в чаті, що не відволікатиме лектора від промови. Є можливість долучатися до прямого ефіру, тоді кількість учасників буде відображатись на екрані. За потреби прямий ефір автор зберігає. У доступі для перегляду залишається у стрічці 24 години. Є додатки, які допомагають зберегти відео прямого ефіру і використати як звичайний відеофрагмент, завантаживши на пристрій або розмістивши після завантаження на YouTube канал [8, 9].

8. Через соціальні мережі можна організовувати не тільки навчання, але й культурне життя: обговорювати проведення шкільних заходів, планувати спільні відвідини музеїв, виставок, театрів, ділитися враженнями, фотографіями, відеозаписами.

9. Через зайнятість батьки не завжди повністю інформовані про успіхи своїх дітей. Тому, крім контакту з вихованцями, учитель може спілкуватися з тими батьками, чії профілі є в мережі. Для підвищення своїх професійних якостей викладач може читати статті, опубліковані в спільнотах, і брати участь в обговореннях з колегами [10].

ЛІТЕРАТУРА

1. Биков В. Ю. Технології хмарних обчислень, ІКТ-аутсорсинг та нові
2. функції ІКТ-підрозділів навчальних закладів і наукових установ / В. Ю. Биков // Інформаційні технології в освіті. – 2011. – № 10. – С. 8-23.
3. Васильєва Н. М. Застосування інтерактивних методів навчання на уроках предметів гуманітарного циклу / Н. М. Васильєва // Управління школою. – 2009. – № 34. – С. 22-24.
4. Вегерчук С. М. Використання мультимедійних технологій навчання на уроках історії та правознавства / С. М. Вегерчук, О. В. Тимошенко, Ю. А. Кондратова // Історія та правознавство. – 2006. – № 10. – С. 15-16
5. Гейко І. Використання інтерактивних форм і методів навчання. З досвіду роботи / І. Гейко // – 2010. – № 3/4. – С. 229-232.
6. Гордійчук Г. Б. Використання проектної технології навчання як засобу забезпечення практичної спрямованості навчального матеріалу з трудового навчання / Гордійчук Г.Б., Стратій Д.А. // – Вінниця: ТОВ «Планер», – 2011. – С. 397-401.
7. Губань О. Інтерактивні методи у виробничому навчанні учнів професійно-технічних училищ / О. Губань // Світло. – 2007. – № 1. – С. 79-82.
8. Гуревич Р. С. Сучасні веб-технології та їх використання в навчальній діяльності / Р. С. Гуревич, М. Ю. Кадемія // Польсько-український щорічник українсько-польський: Професійна освіта: педагогіка і психологія ; за ред. Тадеуша Левовицького, Іоланти Вільш, Івана Зязюна, Неллі Ничкало. – Випуск XIII. Ченстохова-Київ, 2011. – С. 303-309.
9. Даниленко Л. І. Педагогічні інновації та інноваційні педагогічні технології: сутність і структура / Л.І. Даниленко // Нові технології навчання: Науково-методичний збірник. – 2009. – С. 67-78.
10. Сльникова О. В. Інтерактивне навчання – засіб модернізації освіти у сучасній школі / О. В. Сльникова // Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки: Зб. наук. праць. – Київ-Запоріжжя. – 2012. – Вип. 24. – С. 84-88.

11. Інформаційно-комунікаційні технології у професійно-технічній освіті: [монографія] / А. М. Гуржій, Р. С. Гуревич, М. Ю. Кадемія // за ред. академіка НАПН України Гуржія А. М. У 2 частинах. Ч. 2. – Вінниця: Нілан-ЛТД, 2016. – С. 376.

12. Кадемія М. Ю. Веб-квест у підготовці майбутніх учителів: навчально-методичний посібник / М. Ю. Кадемія, О. В. Шестопалюк // – Вінниця: ТОВ Фірма «Планер», 2015. – С. 155.

13. Кадемія М. Ю. Використання смарт-технологій у навчальному процесі

14. / М. Ю. Кадемія, М. В. Сапогов // – м. Вінниця: Нілан ЛТД, 2016. – С. 31-36

15. Коломієць Н. А. Дидактичні засади застосування інтерактивних методів навчання молодших школярів / Н. А. Коломієць // Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. – К., 2009. – С. 12-19.

16. Осадчий В. В. Сервіси Інтернет для дистанційного навчання у процесі професійної підготовки майбутніх учителів / В. В. Осадчий // Інформаційні технології і засоби навчання. – 2010. – № 6 (20).

17. Пометун О. І. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання / О. І. Пометун, Л. В. Пироженко // Наук. метод. посіб. – К.: Видавництво А. С. К., 2012. – С. 192.

18. Сисоєва С. О. Інтерактивні технології навчання дорослих: начальна-методичний посібник / С. О. Сисоєва // НАПН України, Ін-т педагогічної освіти і освіти дорослих. – К.: ВД «ЕКМО», 2011. – С. 320с.

19. Химинець В. В., Інноваційна освітня діяльність / В. В. Химинець // Інформаційно-видавничий центр ЗІППО, 2011. – С. 364.

20. Шишкіна М. П. Імітаційне моделювання наукового знання. (Методологічний аналіз) : дис. канд. філос. наук: 09.00.09 / Шишкіна Марія Петрівна. К., – 1999. – С. 210.

Лісовський П. М.,

д. філос. наук, проф.,

Інститут права та суспільних відносин,

Університет «Україна»,

м. Київ, syngaipm@i.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0022-5483>

Лісовська Ю. П.,

канд. юрид. наук,

Навчально-науковий інститут права,

Міжрегіональна Академія управління персоналом,

м. Київ,

ivsd@i.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9278-4487>

РОЗВИТОК ОБДАРОВАНОЇ ЛЮДИНИ В КІБЕРСУЧАСНОСТІ: МІФОТВОРЧІСТЬ, ВІРТУАЛЬНІСТЬ ТА РЕАЛЬНІСТЬ ЩОДО КВАНТОВОЇ ТЕЛЕПОРТАЦІЇ

Аналізується сучасна кіберфілософія як проблема дослідження феномена обдарованості, що є ідеологічною платформою щодо нейромережових криптосистем державотворення, в якому людство перетворюється в єдиний тотально-цифровий супермозок.

Показано, що в кіберсучасності саме обдарована Людина в умовах постковідного синдрому повинна володіти нейроінтерфейсними особливостями свого інтелекту (свідомості, мозку) як квантового зв'язку щодо надшвидкого та оперативного передавання інформації.

Ключові слова: кіберсучасність, нейро мозок, криптосистема, тотально-цифровий контроль, ентропія.

Modern cyberphilosophy is analyzed as a problem of studying the phenomenon of giftedness, which is an ideological platform for neural network cryptosystems of state formation, in which humanity is transformed into a single total-digital superbrain.

It has been shown that in cyber-modern times it is a gifted person in the conditions of postcovid syndrome who must possess the neurointerface features of his intellect (consciousness, brain) as a quantum connection for the ultra-fast and rapid transmission of information.

Key words: cybermodernity, neurombrain, cryptosystem, total digital control, entropy.

У сучасному квантовому світі звичайні класичні комп'ютери не здатні надто швидко обробляти потужний обсяг інформації та екстрасенсорно реагувати на гібридні загрози, оскільки перед особою, державою та суспільством постають складні поліномінальні завдання. Адже прийшла нова пора своєрідної голограми квантового світу, в якому чотирирівнірна структура часу-простору (довжина, ширина, глибина,

час) може бути закодована у тривимірній площині, а саме: з тими ж вимірами, тільки без часу. Іншими словами, у квантовому світі час, як одиниця виміру, відсутній.

За цих умов квантова телепортація здійснюється за допомогою такої мінімальної одиниці інформації як кубіт, що може перебувати в двох і більше станах одночасно і обробляти набагато більше інформації, чим у бінарному коді «0» та «1». Саме перехід у сингулярний стан як надпровідники є запорукою успіху для квантової телепортації як миттєвого переміщення об'єктів на будь-яку відстань, швидше – за швидкість світла (керованих фотонів). Умовно кажучи, така взаємодія двох електронів зі швидкістю, більше за швидкість світла, є поки-що неможливою в умовах земного Всесвіту (цивілізації, розвитку, еволюції). Згідно з цим означенням природно-науковою основою квантової телепортації є ентропійні процеси, серед яких особливе місце займають феномени як складні багатогранні явища, що супроводжуються рухом електронів у матеріальному середовищі та у вакуумі. Звідси і назва – квантова електроніка, що спирається на певні фізичні закони. Тому, з цією метою мають бути застосовані саме неklasичні квантові комп'ютери, в яких Інтернет здійснюється в якості квантового супутника.

Характеристика квантових технологій

При цьому, сенсорні датчики квантових телеметричних систем здатні виявляти навігаційну спроможність та місце знаходження атомних підводних субмарин, а в сфері охорони здоров'я – відкрити перспективне застосування нових ліків, а також інші медичні препарати із наукової літератури. Для цього необхідно досліджувати окремі атоми дрібних частинок світла – фотонів. Адже такі елементарні частинки як нейромагнетики зможуть проникати крізь тверде тіло і замикають «нутроці» смислотворчих процесів у квантовому світі. Саме квантові технології відкривають новому реальному світу надпотужні можливості у кожній сфері, що спричиняють появу абсолютно інноваційних індустрій, оскільки корпускулярно-хвильові частинки кванту (світла, фотону) суттєво не закріплені за перебуванням у якійсь конкретній точці простору. Така теорія припускає, що якщо змінити щось для однієї з них (особи, держави, суспільства), інші це інтуїтивно (телепатично, екстрасенсорно тощо) відчують, навіть якщо між ними велика відстань. При цьому, на наш погляд, варто враховувати і тих душ із «кращих» потойбічних світів, оскільки, умовно кажучи, в кіберсучасності міфотворчість, віртуальність та реальність сходяться в одній біфуркаційній точці перетину. Це, у свою чергу, сприятиме якості навігаційної точності в силу виміру малих відмінностей (похибок, відхилень, девіації) у гравітації на планеті.

Отже, все це створює надійність та стабільність безпекових інституцій, оскільки постає відсутність страху, що необхідну інформацію викрадуть чи підслухають. Адже сигнали, закодовані за допомогою суперпозиції чи пов'язаності частинок світла, не можна перехопити, скопіювати чи заблокувати. Це також має очевидну цінність для урядів і компаній у світовому процесі.

В цьому відношенні китайський квантовий супутник «Мо-цзи» на основі закодованих фотонів інфрачервоного випромінювання, як передавання кубітів між будь-якими двома чи більше нейромережевими вузлами, є світовим лідером щодо контролю, моніторингу та представництва над земною поверхнею. Таку інформацію можна кодувати в ізольовані атоми, в яких повідомлення по земному каналу зашифровані шифром Вернама (заплутаний квантовий стан є ключами для шифру). Іншими словами, передавальні антени спрямовують квантові промені на відповідні супутники, а останні перевипромінюють їх у бік приймальних систем з висоти орбіт. Це є важливим у квантовій телепортації, оскільки використовується числове кодування інформації за допомогою спеціальних числових кодів, передача її в кодовому вигляді (декодерів).

Поруч із китайським квантовим супутником варто зазначити європейські (зокрема, австрійські) квантові супутники, а також білоруський «Белінтерсат-1» та російські супутники. Все це свідчить про те, що квантовий світ вже розділений між впливовими державами за певними домовленостями, виражених єдністю та солідарністю людства. Саме цьому і посприяла глобальна пандемія як релятивістсько-квантовий принцип уповільнення часу в електронному капіталі. Тому, не виключно, що у квантовому світі може з'явитися глобальна кібермережа, яку не можна зламати. А це створить сукупну інфраструктуру сервісів, заснованих на квантовій механіці. Іншими словами, це та надпотужна енергія світла, що запалює вогонь відкриттів у абсолютно нових смислотворчих горизонтах розвитку Людини. Така діалектично взаємообумовлена «переплутаність» (скріпленість, суперпозиція тощо) значною мірою може перевершити вже існуючі технології, що раніше вважалося неможливим, оскільки в недалекому майбутньому з'явиться попит на квантове програмне забезпечення, на нові стандарти, комплектуючі. Вже існує проєкт щодо 51-кубітного квантового комп'ютера, що якісно обчислює пароль як отримання ключів до існуючих систем шифрування.

При цьому, уряд США як конкурент Китаю прийняв закон про Національну квантову ініціативу, в якому передбачено, що не можна одночасно вимірювати швидкість щодо стратегії до ефективного життя.

Саме квантові системи та їх технології можна ефективно використовувати не лише в сфері освіти, а й в охороні здоров'я, міжнародній економіці на фінансовому ринку праці, міжнародних безпекових інституціях, а саме: захист мереж від вірусів у криптосистемі державотворення. Адже освоєння цього

перспективного напрямку в науці принесе людям багато нових відкриттів, дозволить заглянути в мікро і макросвіти, дізнатися більше про живу природу вселенського розуму.

Це дозволяє одночасно прорахувати всі можливі варіанти, оскільки звичайний процесор комп'ютера з його бінарними обчисленнями фактично прораховує варіанти послідовно. У квантовому комп'ютері все робиться паралельно. Бо *ідея* квантового комп'ютера полягає саме в присутності електрона як негативно зарядженої частинки в Просторі. Для цього має бути інше програмне забезпечення, а саме: феноменально-цифровий процесор з десятками кубітів. Це ідея побудови кубітів на нейтральних атомах і заряджених іонах у «пастках». Отже, квантовий комп'ютер створює іншу реальність без тасмниць, тобто моделює інший світ як світ зіткнення віртуального з реальним у відповідних точках перетину тензорно-інваріантним кіберчисленням.

Таким чином, для цього негайно потрібно змінювати свідомість Людини, розширюючи в філософії постнауки такий інструментарій як лексико-семантичне навантаження нейробіолінгвістичного поля. Час настав... Тому, саме такою квантовою телепортацією вже повинні, в першу чергу, володіти вчені, педагоги, дипломати, консули, військові аташе, співробітники спецслужб держав світу тощо, захищаючи правові інтереси своїх держав, їхню територіальну цілісність та протидіючи гібридним загрозам. Таке міжвідомче партнерство у квантовому світі є злагодженим механізмом щодо зміцнення імунітету особи, держави та суспільства.

Кіберфілософія постосвіти та постнауки в системі обдарованого розвитку Людини: нейромозок

За умов всеохоплюючих перетворень у квантовому світі саме категорія «постосвіта» та «постнаука» в системі обдарованого розвитку Людини є інноваційним взірцем поповнення щодо нового змісту. Так, постнаука має інтердисциплінарний статус на тлі біології, медицини, психології, хімії, інформатики, математики, а також риторики. При цьому, лексико-семантичне розширення лінгвістичного поля у дослідженні постнауки поєднується зі зростанням різноманітності концептуальних та методологічних доробок.

Як всім відомо, нервова система – це сукупність нейронів, які з'єднані між собою. Людський мозок містить близько ста мільярдів нейронів і ста триліонів синапсів, що є каналами з'єднання нервових клітин. Завдяки пластичності (гнучкості) будова людського мозку в своїй основі має структуру каналних синапсів і виконання ними конкретних функцій щодо магістрального сполучення нервових клітин, що змінюються протягом життя.

Адже справжній поствчений – це та Людина-феноменолог, що пише швидше, чим звичайно пересічна людина здатна прочитати необхідно усвідомлену інформацію протягом всього життя. Так... Ми не знаємо себе до кінця. Бо кожна мить в клітині нейромозку людини повинно відкриватись щось нове, що рухає світ сущих речей вперед. А це означає, що нейромозок обдарованої Людини має потенційну властивість постійно оновлюватись незалежно від її «арифметичного» віку, але за умов, якщо його не деградувати. Саме нейробіолінгвістика в системі обдарованого розвитку Людини – галузь динамічна, що активно працює над створенням панацеї від епідеміологічних захворювань (зокрема, коронавірус). *Тому, саме сучасна кіберфілософія як проблема дослідження феномена обдарованості є ідеологічною платформою щодо нейромережесих криптосистем державотворення, в якому людство перетворюється в єдиний тотально-цифровий супермозок.*

У цьому відношенні постсучасна обдарована Людина має кардіокод як гуморальну регуляцію крові, а також пластичність судин. Такий рух крові крізь нейромережу мозкових артерій і вен є збалансованим забезпеченням, що надає потенційну можливість розвивати сенсорно-розумові здібності. Бо для того, щоб нейромозок обдарованої Людини міг повноцінно функціонувати незалежно від стресово-екстремальних ситуацій, необхідно колосальну кількість енергії (квантованого світла). Це, в першу чергу, відбувається завдяки кисню і різних поживних речовин, що з кровотоком доставляються в клітини нервової системи. При цьому, постачання нейромозку кров'ю забезпечується чотирма магістральними артеріями – двома хребетними та двома сонними. Їх гілки біля основи мозку створюють імпульсно електромагнітне замкнуте коло. Тому, якщо виникає порушення кровопостачання в тій чи іншій судині, недолік компенсують інші.

Іншими словами, нейромозок обдарованої Людини має вдосконалену систему компенсаторних можливостей, оскільки для постсучасної обдарованої Людини (вченого, феноменолога, контррозвідника тощо) відсутній синдром хронічної втоми як емоційно-розумового виснаження. Така Людина володіє від природи люциферазними здібностями (біоструменем, біолюмінесценцією), в якій відповідна група ефективно діючих ферментів випромінює світло під дією кисню.

Особливості квантового нейроінтерфейсу для постсучасної Людини

Нейроінтерфейс постсучасної Людини має надпотужні (програмні, ретресляторні, примножувальні тощо) канали передавання інформації як фокусована та концентрована сила думки на віддалі, що соціогенно здатна розпізнавати наміри думок Людини (особи, індивіда, суб'єкта, громадянина). Іншими словами, постсучасна обдарована Людина за допомогою власного нейроінтерфейсу (процесора як

криптографічного алгоритму програмного забезпечення) віднаходить собі у відповідній державі світу фрактально подібного «двійника» (кібермена) за умов багатогодового мислення у системі світової кібершахівниці. Саме в умовах глобальної пандемії така феноменально-цифрова комунікація є виявом квантової телепортації із зовнішнім світом як науковий прорив у недалеке майбутнє. Це є важливим моментом істини, зокрема для прерогативи діяльності спецслужб у системі контррозвідки.

Також у недалекому майбутньому за допомогою так званих квантових точок (запахів гелію, парфюмерію тощо), що наносяться на поверхню шкіри Людини, а також завдяки запахам від різного штаму зубних паст можна відповідним чином вираховувати інформацію та наміри думок тої чи іншої Людини. Адже міфотворчі процеси у вигляді символічного капіталу культури (зокрема татуювання на людському тілі як нанесення квантових точок) є тотально-цифровим носієм щодо реєстрації відповідної особи. Саме квантовий нейроінтерфейс є ентропійним процесором здоров'язбереження в імунно-модуляторній системі Людини. Тому, з метою біолокаційного розпізнання (розшифрування) людських думок актуалізується збалансований кровообіг крові, а саме: за допомогою нейроімпульсних сигналів здорових нервових клітин відбувається стимуляція крові в необхідно локалізованих зонах (ділянках, органах) людського організму, в яких хворі клітини не здатні здійснювати таку збалансовану властивість кровообігу крові (неймогуморальну регуляцію). Ось чому в кіберсучасності саме обдарована Людина в умовах постковідного синдрому повинна володіти нейроінтерфейсними особливостями свого інтелекту (свідомості, мозку) як квантового зв'язку щодо надшвидкого та оперативного передавання інформації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Лісовський П.М., Лісовська Ю.П. Квантова комп'ютеризація як феноменально-цифрова комунікація в міжнародно-правовому полі: монографія. Київ : Видавництво Ліра-К, 2021. 246 с.
2. Подоляка А.М., Лісовський П.М., Лісовська Ю.П. Нейробіолінгвістика : загрози та правовий захист: навч. посіб. Київ: Видавництво Ліра-К, 2021. 222 с.
3. Лісовський П.М. Контррозвідка: квантова безпека та громадськість: навч. посібник. – К. : Видавничий дім «Кондор». 2021. 188 с.

Лук'яненко І. В.,

*учитель історії, учитель-методист,
Криворізька ЗОШ №37,
lukyanenkoirina2012@gmail.com*

ОРГАНІЗАЦІЯ РОБОТИ З ОБДАРОВАНИМИ ДІТЬМИ НА УРОКАХ ІСТОРІЇ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОЇ ОСВІТИ

Анотація. У роботі аналізується можливість навчання обдарованих дітей з використанням інформаційних технологій на уроках історії в умовах дистанційної освіти. Пропонуються нові методичні підходи до викладання – «обернене» навчання та традиційні – проектні технології, веб-квести.

Ключові слова: історія, фасилітатор, коучінг, «обернене» навчання, проектні технології, веб-квест.

Annotation. The article analyzes the possibility of teaching gifted children using information technology in history lessons in terms of distance education. New methodological approaches to teaching are offered – reverse learning and traditional ones such as project technologies and web-quests.

Key words: history, facilitator, coaching, reverse learning, project technologies, web quest.

Викладання в умовах карантину актуалізувало багато викликів в системі сучасної шкільної історичної освіти. Першочерговим завданням, яке постало перед надавачами освітніх послуг (мається на увазі всіх, хто безпосередньо займається викладацькою діяльністю), було не зупинити навчальний процес. Єдиним можливим способом був перехід на дистанційне навчання. Першим викликом постало питання: як навчити історії не виходячи з дому? І друге питання – як в таких умовах зберегти цікавість до предмету і працювати з обдарованими дітьми? Довелось швидко освоювати безліч програм, які б допомогли у цьому, шукати нові методичні підходи. Так карантин перетворився з обставин, що створюють виклики, в обставини, що дають можливості.

Кожна категорія здобувачів освіти в умовах дистанційного навчання вимагає особливого підходу. Орієнтація на середньостатистичного учня, поширена, на жаль, у багатьох зонах діяльності традиційної педагогіки, не може задовольнити освітні потреби деяких категорій здобувачів освіти. До таких належать, зокрема, обдаровані діти.

Специфіка роботи з обдарованими дітьми визначається, перш за все, особливим рівнем їх освітніх потреб. Психолого-педагогічна модель здобувачів освіти під час роботи з обдарованими дітьми відрізняється орієнтованістю на *більшу*, в порівнянні зі стандартом, *кількість навчальної інформації*. Певну специфіку тут набуває і форма подачі зазначеної інформації: представлений навчальний матеріал, з одного боку, не потребує спеціальної адаптації, а з іншого боку, повинен відповідати психофізіологічним і віковим особливостям дитини.

Наступна особливість інтелектуально і творчо розвиненої дитини – наявність високого рівня мотивації до навчання, що супроводжується осмисленим ставленням до вибору джерела і змісту знання.

Однією з підстав педагогічної діяльності під час роботи з обдарованими дітьми є орієнтація на потребу в *індивідуальній* освітній траєкторії, а також на високий рівень самостійності учня і відповідальності за результат навчання. Обдаровану дитину відрізняє творче ставлення до опрацювання навчального матеріалу, вміння самостійно класифікувати і адаптувати його відповідно до конкретних завдань. Високий рівень мотивації в навчанні та розвинена освітня база дозволяють викладачеві при роботі з обдарованими дітьми не тільки використовувати матеріал підвищеного рівня складності, а й організовувати самостійний пошук дитиною навчального матеріалу.

Ще однією специфічною особливістю особистісної орієнтації обдарованих дітей є *потреба в обговоренні* отриманих знань і розвитку творчих здібностей в умовах освітнього процесу. У зв'язку з цим, під час роботи з такою категорією дітей, особливої ролі набуває організація дискусій, диспутів, обговорення результатів творчих робіт дітей, що дозволяє представити власну думку щодо результатів навчання, сприйняти і творчо переосмислити думку інших суб'єктів навчання.

Отже, перед учителем постає завдання диференційованого підходу до навчання здобувачів освіти, необхідності індивідуальних завдань творчого характеру і обов'язкової публічності результатів їх виконання. Тільки за таких умов під час дистанційної освіти (власне, як і традиційної) можна зберегти мотивацію, зацікавленість обдарованих дітей, не втратити їх творчий потенціал.

В урочній діяльності під час дистанційного навчання використовуються види діяльності:

- проблемно-розвиваюче навчання;
- різнорівневі завдання;
- проектно-дослідницька діяльність;
- ігрові технології;
- інформаційно-комунікативні технології для задоволення пізнавальної мотивації розвитку здібностей (різнорівневі тести, презентації, тренажери);
- завдання творчого і нестандартного характеру.

Проблемне навчання – це тип розвиваючого навчання. Базове поняття проблемного навчання – проблемна ситуація. Це така ситуація, при якій суб'єкту необхідно вирішити якісь важкі для себе завдання, але йому не вистачає даних, і він повинен сам їх відшукати.

Для розвитку обдарованої дитини проблемне навчання є ключовим. Кожен урок повинен містити проблемні питання або завдання.

Дослідницька діяльність, як ніяка інша, дозволяє дітям з ознаками обдарованості реалізувати свої можливості, продемонструвати весь спектр своїх здібностей, розкрити таланти, отримати задоволення від виконаної роботи. Дослідницька діяльність має творчий характер – і в той же час це один із способів індивідуалізації навчання.

Принципи роботи з обдарованими дітьми в умовах дистанційної освіти полягають у:

- диференціації та індивідуалізації навчання;
- максимальній різноманітності наданих можливостей;
- посиленні уваги до проблеми міжпредметних зв'язків;
- створенні умов для спільної роботи здобувачів освітніх послуг (окремих творчих груп) при мінімальній ролі вчителя;
- оптимізації навантаження самостійною роботою.

Звичайно, зміст освіти і його цілі не залежать від форми навчання. Однак застосування комп'ютерних засобів вимагає іншої форми подання знань, організації пізнавальної діяльності дітей та вибору методів навчання. Перш за все, це пов'язано з появою можливості оптимізації навчального процесу шляхом перенесення центру ваги на самостійну роботу, активізації цієї діяльності та підвищення її ефективності та якості.

Урок для таких дітей особливо цікавий, коли має місце пошукова і дослідницька ситуація, імпровізація і парадокси. Завдання педагога підтримати дитину і розвинути її здібності, підготувати ґрунт для того, щоб ці здібності і потреби були реалізовані.

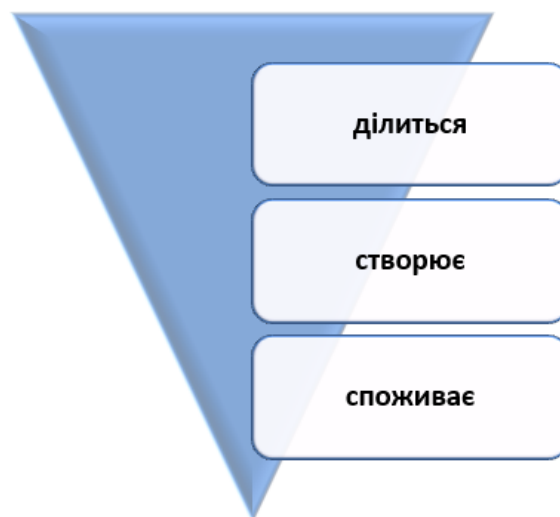
Вочевидь, дистанційне навчання не є калькою очного навчання у класі і потребує нової структури організації уроку – хоча б тому, що увага і втома біля комп'ютера працюють геть інакше. Але не менш очевидно і те, що сучасна дистанційна освіта виникла, сформувалась і розвивається на базі концепції, яка в нас відома як «перевернутий клас».

При оберненому навчанні учні попередньо ознайомлюються з темою самостійно, зазвичай у режимі відеолекції або додаткової інформації, що надається вчителем. У цьому випадку учитель на уроці перетворюється з ментора на коучінга (навчає творчо вчитись) або фасилітатора (людину, яка здійснює групову комунікацію, спрощує її).

Учитель-фасилітатор допомагає учням «розкласти» знання на потрібні полицки, але самостійно!

Роль учня: споживач

Роль учня: активний учасник навчального процесу

Застосовуючи методикау «оберненого» навчання на своїх уроках, я дотримуюсь наступних правил:

- питання повністю відповідають наданій інформації;
- переважають питання творчого характеру, що спонукають до пошуку;
- оцінюється власна думка учня.

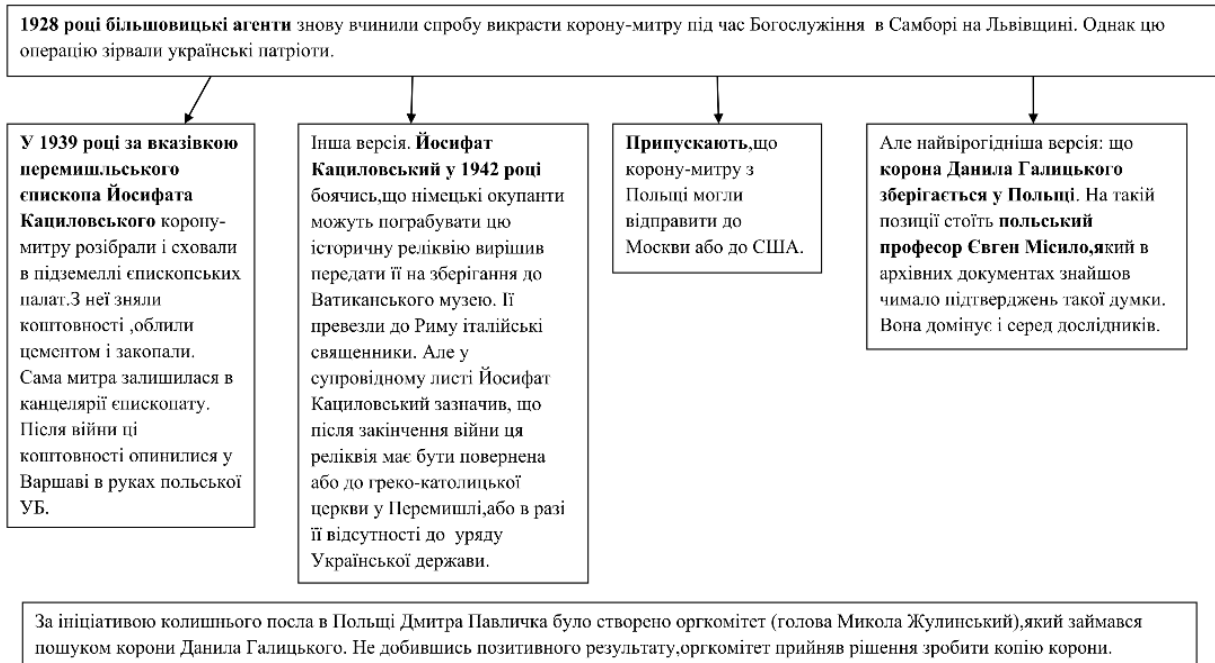
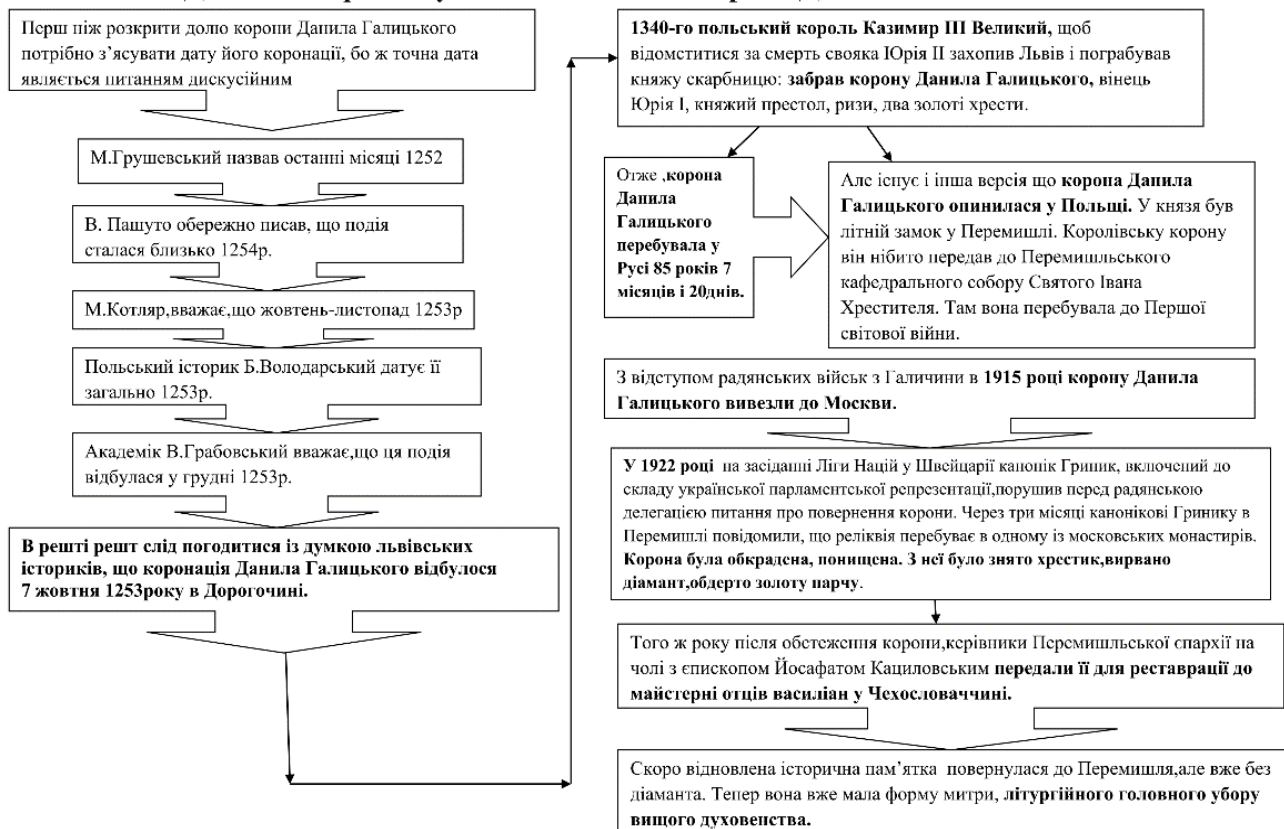
Поширеною помилкою в умовах дистанційної освіти в роботі з обдарованими дітьми стала орієнтація на їх максимальну самостійність. Насправді діти, що відрізняються високим інтелектуальним потенціалом, також потребують підвищеної уваги викладача і цілеспрямованого, послідовного коригування індивідуальної творчої роботи. Про це потрібно пам'ятати!

Враховуючи, що така незвична методика «оберненого» уроку дає можливість спочатку учням ознайомитись з навчальним матеріалом, а вже потім занурюватись разом з учителем в тему, легко створити диференційовані творчі завдання. Не обов'язково при цьому авторитарно поділяти учнів на групи за рівнем знань – залишаємо простір для вибору!

На мою думку, якщо потрібно створити творче завдання, яке б захопило і створило особистий простір учневі для дослідження, то це – проблемне питання. Проблемне питання допомагає розкрити сутність теми і акцентувати увагу на головному. Зробити питання парадоксальним, не стереотипним, надати йому емоційного забарвлення – ось справжній виклик для вчителя у роботі з обдарованими, творчими дітьми!

Наприклад, під час вивчення у 7 класі теми з історії України «Королівство Руське (Галицько-Волинська держава)» я пропоную дітям наступні проблемні питання для дослідження: провести детективне розслідування стосовно долі корони Данила Галицького і скласти за ним історичний звіт «Таємниця корони Данила Галицького» (на малюнку результат дослідження учениці 7 класу Гончарук Ганни).

Детективне розслідування: «Тасмниця корони Данила Галицького»

!!! Безперечно корона Данила Галицького – державна власність нашого народу і повинна бути повернута в Україну !!!

Інша група учнів отримує завдання (як вони самі його визначили – історико-психологічне) написати історичне есе – «Як Данило Галицький ставився до власної коронації?»

Виконавши таке випереджальне завдання, учні готуються до «оберненого» уроку-конференції – записуються на виступ. Якщо формувались пари, групи, то вони обирають спікера для доповіді результатів.

Навіть «пасивні» діти під час такого уроку отримують інформацію і непрямий досвід дослідницької роботи. Звичайно, що вчитель надає для такого дослідження посилання на додаткові матеріали, статті, історичні документи, інтернет-ресурси, тобто створює власне «дорожню» карту.

При цьому творчий аспект не повинен замінювати вивчення теми згідно навчальної програми. Викладаючи дистанційно, ми не завжди маємо можливість проконтролювати самостійну роботу учнів з підручником. Психологічно, вони його уникають. Тому додаткова інформація у вигляді відео, підібраної і скомпільованої учителем статті-конспекту (коротко, цікаво), наразі, дають можливість ознайомити з темою всіх учасників освітнього процесу. Так, можливо без звичного заучування і переказування підручника, але учні матимуть просторове і часове уявлення про подію, ознайомляться із цікавими фактами, творчі діти – проведуть дослідження, і, головне, отримають результат через самостійну працю.

Для старшокласників завдання може носити характер соціального дослідження. На уроках я використовую не тільки навчальні платформи, але й матеріали соціальних проєктів, науково-популярні статті. Учні старших класів добре орієнтуються у соціальних мережах, цифровому просторі. Тому їх досить легко зацікавити проблемно-пошуковими проєктами.

У роботі з учнями старшої школи доцільно використовувати технологію веб-квестів, як одного з різновидів проєктної діяльності. Веб-квест дає можливість створювати учнівські проєкти різної складності і формату.

Наведемо приклад структури історичного веб-квесту, який учні виконували у форматі ведення сторінки класного (або шкільного) веб-сайту:

- вступна стаття, у якій формулюється тема веб-квесту та обґрунтовується його цінність; тема веб-квесту може бути сформульована у вигляді проблемного питання, наприклад, «Навіщо козаку шабля?»;
- завдання веб-квесту – визначити основні помилки-стереотипи в описі портрета козака, традицій козацького середовища та військового мистецтва;
- вчитель створює «дорожню» карту – поетапний опис процесу роботи над веб-квестом, розподіл ролей, складається список використаних інформаційних ресурсів;
- висновок у вигляді узагальнених результатів свої висновки учні можуть подати у формі статей («Проблема походження типу «козацька шабля»), презентації («Військова майстерність козацького війська – реальність та стереотипи»), відео-презентації («Бій на шаблях»), онлайн-екскурсії («Приватний музей зброї Віталія Шлайфера»).
- самооцінка роботи групи, де кожен учень оцінює як роботу команди в цілому, так і свій власний внесок.

Отже, робота з обдарованими дітьми в умовах дистанційної освіти в першу чергу вимагає адаптування навчального процесу до нових умов викладання та розробки стратегії підтримки творчої особистості.

Навчання обдарованих учнів в умовах дистанційної освіти потребує оптимізації, бо перевантажене самостійною роботою. А діти, що відрізняються високим інтелектуальним потенціалом, також потребують підвищеної уваги викладача і цілеспрямованого, послідовного коригування індивідуальної творчої роботи.

Методика «оберненого» навчання дає можливість підтримувати цікавість та розвивати творчий потенціал обдарованих здобувачів освіти.

В навчанні старшокласників доцільно використовувати технології веб-квестів, які надають можливість залучення міжпредметних зв'язків, що в умовах обмеженості часу оф-лайн уроків та їх «капсульності», стає надважливим.

Дистанційне навчання створює умови для максимально можливого розвитку самостійних, творчих здібностей обдарованих дітей в поєднанні з практичними навичками, інтенсивним накопиченням соціального досвіду і формуванням впевненості в своїх силах. Але вимагає від вчителя ретельної розробки, підготовки матеріалів і обдуманого підходу в організації уроку.

ЛІТЕРАТУРА

І.П. Воротникова, Н.В. Чайковська. Дистанційне навчання: виклики, результати та перспективи. Порадник. З досвіду роботи освітян міста Києва: навчально-методичний посібник. К.: Київ. Університет ім. Б. Грінченка, 2020. 456 с.

М.О. Володарська, А.І. Настенко, О.М. Пілаєва, С.М. Полуніна, В.М. Сисоєва. Робота з обдарованими дітьми. Харків: Вид. група «Основа», 2010. 190 с.

О.В. Ільченко. Використання web-квестів у навчально-виховному процесі.

URL:http://osvita.ua/school/lessons_summary/proftech/32834/ (дата звернення 29.10.2021)

Педагогічна технологія. Перевернутий клас: опис, методика, застосування.

URL:<https://bigbro.com.ua/pedagogichna-tehnologiya-perevernutij-klas-opis-metodika-zastosuvannya/> (дата звернення 29.10.2021)

Мадзігон Василь Миколайович,
доктор педагогічних наук,
професор, дійсний член НАПН України,
головний науковий співробітник
Інституту обдарованої дитини НАПН України,
м. Київ, Україна

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5336-8149>

ПРОЄКТУВАННЯ ОСВІТНЬО-ІНФОРМАЦІЙНОГО СЕРЕДОВИЩА МАЙБУТНЬОГО ДЛЯ ОБДАРОВАНИХ ДІТЕЙ

У статті розкриті сучасні тенденції проектування інноваційного освітнього-інформаційного середовища майбутнього, за допомогою якого підвищується якість навчання, виховання, розвиток обдарованих і талановитих дітей. При цьому враховані вимоги створення оптимальних матеріальних, психолого-педагогічних, санітарно-гігієнічних, організаційних умов і факторів індивідуального розвитку кожної обдарованої дитини. Описана технологія впровадження в педагогічну практику варіантів режимів роботи різних інноваційних типів навчально-виховних закладів.

Ключеві слова: розвиток обдарованих дітей, талант, концепція, індивідуальний підхід, умови можливостей ефективного навчання.

In this article the author reveals the modern tendencies in designing the educational and informational technology of future environment applying which it is possible to improve the quality of education and development of gifted and talented children. In addition it is taken into account the requirement of creating the optimal material, psychological, pedagogical, sanitary, hygienic, organizational conditions and factors for individual development of each child. All above-mentioned is supported by implementing the different variants of working modes of different types of educational institutions in educational practice.

Key words: development of gifted children, talent, concept, individual approach, conditions of education possibilities.

Докорінні соціально-політичні та економічні зміни, що відбулися в усіх сферах нашого суспільства, в тому числі й освіти, вимагають широко масштабної перебудови педагогічної науки й освіти з урахуванням перспектив створення цілісної теорії інноваційної, обдарованої особистості, а також розробки концепції нового змісту освіти й процесу навчання з урахуванням соціально економічного та науково-технічного прогресу. Тому, педагогічна наука має активно сприяти створенню демократичного, соціально-справедливого, економічно міцного суспільства, де кожна особа могла б якнайповніше реалізувати свої високо духовні, продуктивні та творчі здібності. Формування нової освітньої ідеології, має бути тісно пов'язане з вихованням нового, креативного мислення, спрямованого на розбудову теоретико-методологічних засад нової філософії освіти, що орієнтуються на єдність гуманістичної мети і засобів її досягнення, на інноваційні процеси в педагогічній теорії й освітній практиці та на порівняльний аналіз світових тенденцій розвитку освітніх систем. Ось чому, сьогодні світова спільнота прагне створити таку систему освіти, яка б відповідала викликам часу і потребам особистості, а тому відшукує нові умови і моделі її розвитку. Підґрунтям найперспективніших моделей, які випробувані часом, є ідея формування і динамічного розвитку природного таланту кожної дитини як умови її самоствердження на життєвому шляху. Однак широкий громадськості майже невідомі спроби проектування освітньо- інформаційного середовища майбутнього, основоположні ідеї якого з різних причин не було цілісно реалізовано на практиці. Проте теоретичні обґрунтування, елементи проектів використовували під час створення навчальних закладів, що забезпечували реалізацію особистісно зорієнтованого навчання, виховання і розвитку.

Основою проектування освітньо-інформаційного середовища майбутнього має бути ієрархічна модель особистості, де чітко окреслено структурну організацію та елементний склад. Це дасть змогу конструктивно визначити напрями і темпи розвитку особистості, а також розробити ефективні методики педагогічного впливу. Зазначимо, що особистість потрібно розглядати не ізольовано, а як складову навколишнього світу, тобто частину Всесвіту. З урахуванням зазначеного положення повинні формуватися основоположні принципи організації педагогічної взаємодії та забезпечення їхньої реалізації у навчальних планах, програмах, технологіях навчання і виховання. Основною метою проектування освітньо-інформаційного середовища майбутнього повинно стати виховання здорової, гармонійно та всебічно розвиненої особистості. Новизна цієї ідеї полягає в тому, що головним завданням є формування відповідальної, соціально активної, творчо мислячої та працюючої особистості за допомогою створення оригінальної системи безперервної освіти від народження дитини до входження її у самостійне життя.

Перед науковцями та вчителями-практиками постає завдання розробити та апробувати початкові принципи і режим найсприятливішого розвитку природних задатків, інтересів та нахилів учнів, а також вийти на якісно новий рівень освітньо-виховного середовища, чого потребує сучасність.

В інноваційній педагогічній моделі освітньо-розвивального і виховного середовища чільне місце посідає ідея виявлення, підтримки і розвитку природної обдарованості, багатогранних здібностей кожного учня. Середовищні можливості навчання (СМН) мають сприяти культурній освіченості та всебічному самовираженню учнів, інтенсифікації творчості та інновацій. **Середовищні можливості навчання** – це інновація, що вимагає педагогічно доцільного синтезу середнього навчального, внутрішньо-особистісного та зовнішнього соціального (зокрема родинного) середовищ. Отже, в теоретичному обґрунтуванні змістового наповнення інноваційної моделі «Школи майбутнього» важливо виокремити такі положення:

1. Навчальне середовище містить матеріальне середовище, психологічні чинники, соціальні відносини і призначається для забезпечення повноцінних умов для формування базових та функціональних компетентностей учнів, комплексу їхніх особистісних здібностей (лінгвістичної, математичної, музичної, внутрішньо-особистісної, міжособистісної, духовної, тілесно-кінестетичної, просторової, натуралістичної, академічної).

2. Матеріальне середовище формує шкільна архітектура, навчальне обладнання і дидактичні матеріали, комплекс традиційних та сучасних засобів предметно-перетворювальної діяльності учнів, а також довкілля і соціокультурне середовище.

3. Рівноцінними матеріальному середовищу мають бути стандарти психологічного й соціального середовищ, які забезпечують формування повноцінного здоров'я учнів (інтелектуального, психічного, соціального, духовного, фізичного, професійного, екологічного, емоційного).

4. Учні мають отримати можливість активно та незалежно навчатися за індивідуальною траєкторією в самостійно обраному, особистісно ціннісному інформаційному середовищі: «людина – природа» та «людина – техніка» (середовище структурної інформації), «людина – людина» та «людина – художні образи» (середовище сенсорної інформації), «людина – знакова система» (середовище вербальної інформації). Отже, поставлені завдання потребують створення оптимальних матеріальних, психолого-педагогічних, санітарно-гігієнічних, організаційно-режимних і кадрових умов, що сприятимуть розв'язанню комплексу важливих заходів, серед яких: — створення педагогічних умов для повноцінного та гармонійного фізичного, розумового і духовного розвитку особистості, забезпечення виховання здорової людини на засадах сучасних антропологічних знань, способів медико-психологічного захисту вихованців; — розроблення та апробування структури освітньо-інформаційного середовища як системи безперервної освіти, яка охоплює такі ланки: центр сім'ї та раннього дитинства, ДНЗ, основну та старшу ланки ЗНЗ.

Особливість цієї структури зумовлена різними видами диференціації навчально-виховної діяльності зі застосуванням традиційних та нетрадиційних форм і методів навчання; — створення матеріально-технічної бази з урахуванням досягнень науки і техніки на базі використання новітніх комп'ютерних технологій та інших сучасних засобів навчання на електронних носіях; — забезпечення позитивної психологічної атмосфери емоційного і фізичного благополуччя, що сприяє співтворчості, співпраці та розвитку різнобічної активної самостійної діяльності учнів; — організація педагогічного процесу як загального руху вчителів, учнів та батьків до загальнолюдських цінностей виховання, освіти і розвитку. Для цього необхідно: *апробувати* новий зміст освіти, який оптимізує всі цикли предметів у контексті інтеграції навчального матеріалу з урахуванням принципів особистісної орієнтації та компетентності; *формувати* необхідний та достатній обсяг осмислених, мобільних знань та навичок, прийомів пізнавальної діяльності відповідно до обраного учнем напрямку, до поглибленої профільної та спеціальної підготовки; *реалізувати* новітні форми, методи і засоби навчання, що дають змогу перейти від пояснювально-ілюстративного до проблемно-пошукового (дослідницького) навчання, яке активізує всі види самостійної пізнавальної діяльності учнів; *розробити* та *апробувати* специфічні види самостійної діяльності учнів і способи контролю/самоконтролю їхніх навчальних досягнень; *визначити* і *реалізувати* схеми взаємодії вчительського й учнівського колективів із зовнішнім соціально-культурним та економічним середовищем; — створення адекватних санітарно-гігієнічних і ергономічних умов для учнів, які забезпечують ефективну реалізацію навчально-виховного процесу; — розроблення та апробування різних варіантів режиму діяльності різних типів навчальних закладів, які забезпечують реалізацію базових принципів; — упровадження заохочувальної системи підготовки та підбору кадрів, підвищення їхньої кваліфікації, оплати та забезпечення умов життєдіяльності.

Модельоване освітньо-інформаційне середовище має бути таким, що розвиває дітей і саме розвивається. Причому необхідно враховувати три основні аспекти ідеї розвитку:

1) постійний розвиток змісту і методів навчання; 2) їх вплив на розвиток особистості; 3) вплив на розвиток соціокультурного середовища мікрорайону, в якому розташовано навчальний заклад. *Перший аспект* ідеї розвитку – це динамізм пошуку в розв'язанні проблем виховання та навчання, багатоваріантність вирішення комплексу навчально-виховних проблем. *Другий аспект* передбачає

створення у навчальному закладі такої педагогічної системи, що стимулювала б всебічне виховання і розвиток учнів, зокрема розвиток почуття відповідальності та діяльній ініціативи. *Третій аспект* ідеї розвитку – це спрямованість навчального закладу як соціокультурного інституту на використання національної культури, прискорення соціально-економічного і духовного розвитку мікрорайону.

Необхідно описати принципи проектування освітньо-інформаційного середовища та їх сутність.

1. *Демократизація* – це мета, засоби та гарантія перебудови середньої освіти, відкритість і варіантність змісту освіти, розвиток педагогіки співтворчості та співпраці, введення дієвих та ефективних форм самоврядування шкільного колективу, перебудова взаємин вчителів та адміністрації.

2. Принцип *виховання* здорової людини має реалізуватися через забезпечення фізичного, морального, соціального і психологічного благополуччя кожного учня та працівника навчального закладу.

3. *Системність* передбачає логічну взаємодію структурних підрозділів, учасників навчально-виховного процесу в навчальному закладі та поза ним у продуктивній співпраці, що має забезпечувати оптимальний розвиток, навчання і виховання учнів.

4. *Гуманізація* освіти передбачає педоцентричний підхід, що сприяє подоланню відчуження вчителя й учня від навчальної діяльності та один від одного, забезпечення орієнтації ЗНЗ на повноцінність щоденного життя учнів на кожному з вікових етапів (у дитинстві, підлітковому віці, юності). У навчальному закладі необхідно передбачати звернення до світової культури, історії, духовних цінностей, якими пронизані навчальні предмети. З одного боку, виокремлюють ідеї добра, людяності, миру, милосердя, а з іншого – здатність до підприємлих, культурного самовираження.

5. *Диференціація та індивідуалізація* навчально-виховного процесу зобов'язані сприяти стимулюванню здібностей кожного, хто навчається, розвитку особистості з урахуванням її інтересів, мотивів, ціннісних установок, розбіжностей в інтелектуальній, емоційно-вольовій та дієво-практичній сферах, особливостей фізичного та психічного розвитку кожного учня (особистісно зорієнтований підхід до організації навчально-виховного процесу).

6. *Компетентнісний* підхід вимагає залучення учнів до активної суспільно корисної діяльності для розв'язання завдань соціальної адаптації вихованців (зокрема у своєму мікрорайоні).

7. *Співтворчість та співпраця* – це спільна доцільна активна діяльність вчителя та учня, яку спрямовано на набуття знань та соціального досвіду. Процес співтворчості та співпраці зміцнює взаємопроникнення в духовний світ один одного, колективним аналізом процесу та результатів співпраці.

8. *Саморух* учнів відбувається за результатами створення оптимальних умов і режиму найбільшого сприяння (педагогічного, психофізіологічного, медичного, ергономічного тощо) з метою різнобічного самостійного розвитку природних задатків, нахилів та інтересів. Унаслідок цього учень отримує можливість для вільного самостійного переміщення за траєкторіями різної складності, рівнів навчання з метою самододбування знань.

9. *Оптимізація* навчально-виховного процесу забезпечує досягнення кожним учнем найвищого рівня знань, умінь та навичок, розвитку психічних функцій, способів діяльності в умовах навчального закладу, тобто отримання найбільшого ефекту за найменших затратах психофізіологічних зусиль.

10. Принцип *нетрадиційності* системи виявляється у переформуванні традиційної класно-урочної системи, розрахованої на одновікову групу учнів, в індивідуально-пошуковий навчальний заклад. Принцип нетрадиційної системи освіти передбачає загальне навчання і виховання різновікових груп учнів у зоні вільного розвитку, що дає їм змогу переходити на більш високі рівні в індивідуальному навчанні.

Організаційно-педагогічна структура освітньо-виховного середовища повинна відповідати таким принципам: — *цілісності та комплексності*, тобто відображати єдність та взаємозв'язок у діяльності структурних підрозділів; — *послідовності* на кожному освітньому ступені традиційних і нетрадиційних компонентів навчально-виховної системи (цілей, змісту, методів, засобів і організаційних форм); — *варіативності*, що передбачає як мінімум чотири гнучких і динамічних освітніх напрями для створення оптимальних умов розвитку і реалізації природних задатків, нахилів та інтересів кожної дитини; — *адаптивності*, яка полягає в реалізації принципів безперервного виховання й освіти дитини відповідно до її вікових психофізіологічних особливостей і перспективних потреб суспільства (соціальної адаптації). Освітньо-інформаційне середовище має забезпечувати зв'язок цілей і завдань виховання, навчання і розвитку учнів на кожному віковому етапі з урахуванням психологічних та фізіологічних особливостей дітей і підлітків. Науково обґрунтовані такі вікові періоди розвитку: раннє дитинство – від року до 3 років; дошкільне дитинство – до 6 років; ранній підлітковий період – 6–10 років; підлітковий період – 11–15 років; ранній юнацький вік – 16–18 років. З огляду на це, освітньо-інформаційне середовище передбачає наявність п'яти ступенів навчання і виховання дітей, а саме: I-й – центр сім'ї та раннього дитинства (від року до 3 років); II-й – ДНЗ – передпочаткова ланка (3–5 років); III-й – початкова ланка: 1–4 класи (6–10 років); IV-й – основна ланка: 5–9 класи (11–15 років); V-й – старша ланка: 10–12 класи (16–18 років). Наповнюваність кожної групи центру сім'ї та раннього дитинства, ДНЗ, передпочаткової ланки, кожного класу початкової та основної ланок (1–9 класи) становить 14 осіб, старшої ланки (10–12 класи) – 10 осіб.

Технологія навчально-виховної діяльності у центрі сім'ї та раннього дитинства має ґрунтуватись на здійсненні загального розвитку дитини, що слугує фундаментом для набуття в подальшому будь-яких спеціальних знань та навичок, а також оволодіння різними видами діяльності. Важливими є підтримка і розвиток якостей, специфічних для певного віку, тому що створювані унікальні умови більше не повторяться і те, що не буде набуто тут і зараз, надолужити надалі буде важко або й неможливо. Для виховання гармонійно розвинених і здорових дітей та реалізації концепції безперервної освіти необхідно взяти під контроль період, який випадає з поля зору вчителів. Для цього потрібно створити службу кваліфікованої допомоги та контролю за фізичним, розумовим та емоційним розвитком з боку фахівців різного профілю в період життя дитини до приходу її у ДНЗ. Із цією метою створено центр сім'ї та раннього дитинства, на який покладено: а) здатність батьків розуміти проблеми дітей та підлітків, вивчати їхні психолого-фізіологічні особливості, створювати атмосферу взаємної довіри, пошани та взаєморозуміння, що є засобами активного виховання; б) завчасна медико-просвітницька, психолого-педагогічна діяльність з людьми, які одружуються і стають сімейними парами; в) допомога у вихованні та контроль за розвитком дітей із моменту народження до трьох років; г) статеве виховання дітей, за спеціально розробленими спецкурсами. Другим ступенем є дошкільне виховання, так звана передпочаткова ланка, що охоплює дітей трьох вікових груп: 3, 4 та 5 років. Кожна група дітей повинна виділятися з підгрупи відповідно до здібностей, нахилів та інтересів. За ними здійснюють педагогічно доцільне спостереження з метою виявлення та підтримки обдарованості. Головним напрямом освіти у початковій ланці ЗНЗ мають бути: різнобічний розвиток особистості, засвоєння базових знань та вмій, розвиток природних нахилів та обдарувань дітей. Особливу увагу необхідно звертати на збереження умов для повноцінного життя дітей, реалізації їхніх актуальних запитів. Диференціацію навчально-виховної діяльності на цьому етапі досягають за допомогою варіативності навчально-виховного процесу, темпу викладання навчального матеріалу, надання дітям широких можливостей вибору видів діяльності, адаптації навчальних завдань до індивідуальних можливостей дітей, організації класів з урахуванням рекомендацій психологів і медичних працівників. Класи повинні комплектуватися диференційовано за чотирма напрямками, три з яких повинні передбачати два ступені складності в оволодінні програмою. Ці напрями можуть бути організовані в умовах класно-урочної системи. Четвертий напрям (зона вільного розвитку для дітей з прискореним темпом розвитку) передбачає використання нетрадиційних форм навчання. Кожна дитина повинна отримати обов'язковий загальноосвітній та виховний рівні, задовольняючи власні запити та інтереси, розвиваючи здібності та задатки. З цією метою пропонуються напрями за інтересами: спортивний і художньо-естетичний, гуманітарний, загальнотехнічний і нетрадиційний, розрахований на обдаровану молодь.

Основна ланка повинна виконати завдання щодо забезпечення обов'язкового рівня освіти, достатнього як для здобування загальної середньої освіти, так і для професійної освіти, а в окремих випадках – для початку самостійної трудової діяльності. На цьому етапі передбачено вивчення спеціально розроблених курсів, що становлять «ядро знань», займають 70–75 % навчального часу. Частина часу відводять на вивчення варіативних програм, де диференціацію здійснюють за інтересами і змістом поглибленої та профільної підготовки з урахуванням спортивного і художньо-естетичного, суспільно-гуманітарного, інформаційно-математичного, хіміко-фізичного та загальнотехнічного напрямів. За цими напрямками учні розділяються (з 8 класу), не виключаючи можливість переходу до іншого напрямку. Старшу ланку формують на широкій та глибокій диференціації, варіативності. Це дає змогу максимально врахувати здібності, інтереси та життєві плани молоді. На зазначеному етапі необхідно сформулювати стійкі світоглядні позиції особистості, її ціннісні орієнтації та активну життєву позицію. Індивідуалізація та диференціація навчання на цьому етапі передбачає: а) розроблення нового змісту освіти (*вибір груп предметів за певного «ядра знань»*), що без зниження якості звільняється від повторів та зайвої деталізації, створюючи єдину, цілісну картину світу; б) розвиток здібностей і творчих можливостей кожного учня через розподіл потоків на групи спортивного, художньо-естетичного, гуманітарного напрямів, групи з вивчення хімії, фізики, біології, медицини, математики, ІКТ, а також із вивчення низки технічних спеціальностей; в) використання індивідуального стилю навчання, де діти, які навчаються на будь-якому потоці, можуть продовжувати навчання в індивідуально пошуковому ЗНЗ із вільним режимом відвідування за індивідуальним планом, а для читання лекцій на потоці запрошують науково-педагогічних працівників ВНЗ, до того ж передбачається ведення частини навчальних занять іноземними мовами для учнів старшої ланки; г) організацію занять з урахуванням інтересів та схильностей дітей (факультативи, гуртки, секції) Суть режимних моментів виражається в тому, що початкова, основна і старша ланки мають працювати п'ять днів на тиждень в умовах навчального закладу повного дня. Одна група ДНЗ – передпочаткова ланка і один клас початкової ланки працюють цілодобово.

Новизна пропонованого освітньо-інформаційного середовища виявляється в тому, що принцип безперервної освіти і виховання реалізують через об'єднання в одну освітню систему «Центр сім'ї та раннього дитинства» (0–3 роки), ДНЗ – передпочаткова ланка (3–5 років); початкова ланка (6–9 років);

основна ланка (10–14 років); середня ланка (15–16 років) та ВНЗ. З метою створення оптимальних умов розвитку природних задатків та обдарованості дошкільників та учнів усіх вікових груп необхідно створювати сприятливі умови впродовж всього часу перебування дітей в освітньому навчальному закладі. Таким чином, педагогічний процес за всіма напрямками повинен бути загальним рухом учителів, учнів та батьків до освітньої мети. Причому вчитель стимулює та спрямовує пізнавальні та життєві інтереси учнів, працюючи у співтворчості та співпраці. Це передбачає розуміння вчителем учня, визнання його права на помилку, а також відвертість, особисту відповідальність вчителя за власні судження, оцінки, рекомендації, вимоги та вчинки. Набуваючи досвіду такого спілкування пошани і довіри учнів, учитель водночас розвиває у них здатність повноцінно усвідомлювати себе, власні дії, їх цілі, мотиви, причини невдач та успіхів тощо.

Опже, зміст всієї інноваційної навчально-виховної системи освіти інтелектуально обдарованих дітей має спрямовуватися на формування в учнів позитивних мотивів та творчого ставлення до праці. Адже від того, як у молоді будуть сформовані позитивні мотиви ставлення до праці і врешті як молоде покоління буде працювати, залежатиме не тільки їх майбутнє, але й майбутнє нашої країни.

ЛІТЕРАТУРА

1. Хуторської А.В. Развитие одаренности школьников. Пособие для учителя. / А.В Хуторської– М. : Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2000
2. Лавриченко Н.М. Пізнавати і розвивати обдарованість; монографія / Н.М Лавриченко– Київ;Фенікс, 2021 – 352с.
3. Лейтис Н.С. Психология одаренности детей и подростков/ Н.С Лейтис – М.: Академия, 1996.
4. Тименко В.П. Методика діагностики практичного інтелекту учнівської молоді; методичний посібник/ В.П. Тименко, 2017.
5. Г.В.Бурмский и В.Г.Слущкий – Общ. ред., Одаренные дети. Пер. с английского. – В.М.Слущко – М. : Прогрес, 1991.

Малініна К. Л.,

*Інструктор з фізкультури
Комунального закладу «Лисичанський дошкільний
навчальний заклад (ясла-садок) №12 «Катруся»
karyusha.dario1133@gmail.com*

ІДЕНТИФІКАЦІЯ ТА РОЗВИТОК ОБДАРОВАНОСТІ ДІТЕЙ В УМОВАХ СУЧАСНОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

Діти охоче завжди чимось займаються. Це дуже корисно, а тому не тільки не слід цьому заважати, але потрібно вживати заходів до того, щоб завжди у них було що робити.

Ян Амос Коменський

Проблема обдарованості нині стає дедалі актуальною. Це, передусім, пов'язано з потребою суспільства на неординарні творчі особистості. Невизначеність сучасного довкілля вимагає як високу активність людини, а й її вміння, здібності до нестандартної поведінки. Розвиток системи роботи з обдарованими дітьми – одне з головних завдань сучасної педагогічної науки та освітньої практики за умов модернізації української системи освіти.

Обдарованість – ця системна якість психіки, яка визначає можливість досягнення людиною більш високих, неабияких результатів в одному або декількох видах діяльності в порівнянні з іншими людьми, що розвивається впродовж життя, в свою чергу обдарована дитина – це дитина, яка виділяється яскравими, очевидними, іноді видатними досягненнями(чи має внутрішні передумови для таких досягнень) в тому або іншому вигляді діяльності.

Створення педагогом оптимальних умов по розвитку комунікативних дій забезпечує талановитим і обдарованим дітям соціальну компетентність і успішну інтеграцію в групу однолітків, дозволяє їм будувати продуктивну взаємодію і співпрацю з однолітками і дорослими. Освітній установі необхідно забезпечити також гармонійний розвиток системи універсальних учбових дій у складі особових, регулятивних, пізнавальних і комунікативних дій талановитих і обдарованих дітей для їх успішної адаптації в суспільстві і самореалізації.

Дитячий вік – період становлення здібностей і особи. Цей час глибоких інтеграційних процесів в психіці дитини на тлі її диференціації. Існують дві крайні точки зору :

Специфіка обдарованості в дитячому віці(на відміну від обдарованості дорослої людини) : дитяча обдарованість часто виступає як прояв закономірностей вікового розвитку.

Кожен дитячий вік має свої передумови розвитку здібностей. Наприклад, дошкільнята характеризуються особливою схильністю до засвоєння мов, високим рівнем допитливості, надзвичайною яскравістю фантазії; для старшого підліткового віку характерними є різні форми поетичної і літературної творчості; під впливом зміни віку, освіти, освоєння норм культурної поведінки, типу сімейного виховання і тому подібне може відбуватися згасання ознак дитячої обдарованості; навчену, що є результатом сприятливих умов життя цієї дитини, частенько важко відрізнити від прояву дитячої обдарованості.

Оцінка конкретної дитини як обдарованого значною мірою умовна. Найчудовіші здібності дитини не є прямим достатнім показником його досягнень в майбутньому. Ознаки обдарованості, що проявляються в дитячому віці, навіть за самих, здавалося б, сприятливих умов можуть зникнути. Облік цієї обставини важливий при організації практичної роботи з обдарованими дітьми. Обдаровані діти у своєму розвитку схильні до особливого ризику. Одним з джерел цього ризику є труднощі контактів з однолітками, властиві особливо виключно обдарованим дітям.

Під поняттям «Прихована обдарованість» прийнято розуміти обдарованість, яка не проявляється у високій шкільній успішності або яких-небудь інших явних досягненнях дитини або підлітка і не є очевидною для тих, хто оточує школяра. Більше того, діти, що мають такого роду обдарованість, часто бувають просто неуспішними. Так, П. Торранс повідомляє драматичні цифри, згідно з якими 30% дітей, що відраховуються з шкіл за неуспішність, складають обдаровані. Один з найбільш відомих прикладів А.Ейнштейн, в 15 років виключений з гімназії.

Освітнє середовище має бути адаптоване до освітніх потреб обдарованих дітей за рахунок наступних чинників: підбірка оптимальних методів рефлексій навчання, виховання, розвитку; психолого-педагогічної, правової, соціальної підтримки тих, що навчаються; вільного профілю, рівня, виду творчої праці, комфортності довкілля.

Виявлення обдарованих дітей – тривалий процес, пов'язаний з аналізом розвитку конкретної дитини. Проблема виявлення обдарованих дітей має чітко виражений етичний аспект.

Ідентифікувати дитину як «обдарованого» або як «необдарованого» на даний момент часу – означає штучно втрутитися в його долю, заздалегідь зумовлюючи його суб'єктивні очікування. Багато життєвих конфліктів «обдарованих» і «необдарованих» кореняться в неадекватності і легковажності початкового прогнозу їх майбутніх досягнень.

Слід враховувати, що дитяча обдарованість не гарантує талант дорослої людини. Відповідно, далеко не кожного талановитий дорослий проявляв себе в дитинстві як обдарована дитина.

З урахуванням специфіки обдарованості в дитячому віці найбільш адекватною формою ідентифікації ознак обдарованості тієї або іншої конкретної дитини є психолого-педагогічний моніторинг. Психолого-педагогічний моніторинг, використовуваний з метою виявлення обдарованих дітей, повинен відповідати цілому ряду вимог :

1) комплексний характер оцінювання різних сторін поведінки і діяльності дитини, що дозволить використати різні джерела інформації і охопити як можна ширший спектр його здібностей;

2) тривалість процесу ідентифікації(розгорнуте в часі спостереження за поведінкою цієї дитини в різних ситуаціях);

3) аналіз поведінки дитини в тих сферах діяльності, які в максимальній мірі відповідають його схильностям і інтересам;

4) експертна оцінка продуктів діяльності дітей; при цьому слід мати на увазі можливий консерватизм думки експерта, особливо при оцінці продуктів підліткової і юнацької творчості;

5) виявлення ознак обдарованості дитини не лише по відношенню до актуального рівня його психічного розвитку, але і з урахуванням зони найближчого розвитку(зокрема, в умовах збагаченого предметного і освітнього середовища при розробці індивідуалізованої стратегії навчання цієї дитини);

6) багатократність і багатоетапність обстеження;

7) діагностичне обстеження бажано проводити в ситуації реальної життєдіяльності, наближаючи його за формою організації до природного експерименту;

8) використання таких предметних ситуацій, які моделюють дослідницьку діяльність і дозволяють дитині проявити максимум самостійності в оволодінні і розвитку діяльності;

9) аналіз реальних досягнень дітей і підлітків в різних предметних олімпіадах, конференціях, спортивних змаганнях, творчих конкурсах і тому подібне;

Розуміння обдарованості як системної якості припускає розгляд особового розвитку в якості засадничої мети навчання і виховання обдарованих дітей. При цьому важливо мати на увазі, що системотворним компонентом обдарованості є особлива, внутрішня мотивація, створення умов для підтримки і розвитку якої повинно вважатися центральним завданням особового розвитку.

Так, в якості пріоритетних цілей навчання можуть бути виділені наступні:

– розвиток духовно-моральних основ особи обдарованої дитини, вищих духовних цінностей(важливо не саме по собі дарування, а то, яке застосування воно матиме);

- створення умов для розвитку творчої особистості;
- розвиток індивідуальності обдарованої дитини (виявлення і розкриття самобутності і індивідуальної своєрідності його можливостей);
- забезпечення широкої загальноосвітньої підготовки високого рівня, що обумовлює розвиток цілісного світобачення і високого рівня компетентності в різних областях знання відповідно до індивідуальних потреб і схильностей дітей.

Для реалізації виховних цілей навчання необхідно виділяти елементи, сприяючі розвитку таких особових якостей, як цілеспрямованість, наполегливість, відповідальність, альтруїзм, дружелюбність, співчуття і співпереживання, позитивна самооцінка і впевненість в собі, адекватний рівень домагань та ін.

На сучасному етапі розвитку нашого суспільства, увага до дітей, що випереджають однолітків, з ознаками неабиякого інтелекту, – актуальне завдання школи. При цьому проблема обдарованості в системі утворення на організаційному рівні зазвичай вирішується шляхом створення спеціальних шкіл для обдарованих і талановитих або спеціальних («гімназичних», «ліцейних» та ін.) класів для обдарованих. Але існує можливість і іншого рішення – не видаляти обдаровану дитину з природного для нього мікросередовища.

Навчати і виховувати, не виводячи його з круга звичайних однолітків, створивши там умови для розвитку і максимальної реалізації його видатних можливостей і аналогічних можливостей його однокласників.

Саме тому педагог у своїй діяльності вирішує ряд найважливіших соціально-психологічних завдань :

- не втрачати потенційно обдарованих (мотивованих) дітей, дати шанс не лише тим, у кого видатні здібності проявилися рано, але і тим, у кого вони проявляються на пізніших вікових етапах;
- створити адекватні умови для розвитку психосоціальної сфери обдарованих (мотивованих) дітей;
- формувати у обдарованих (мотивованих) молодших школярів і їх однолітків позитивне відношення до відмінностей в розумових і творчих здібностях людей.

Ця модель ставить своєю метою виявлення, навчання, виховання і підтримку обдарованих (мотивованих) учнів, підвищення соціального статусу творчої особи. Модель спрямована на розвиток інтелектуальних умінь умінь, що вчать на основі формування у дитини, управляти процесами творчості : фантазуванням, розумінням закономірностей, рішенням складних проблемних ситуацій.

Принципи роботи педагога з обдарованими (мотивованими) учнями:

- принцип максимальної різноманітності наданих можливостей для розвитку особистості;
- принцип зростання ролі позаурочної діяльності;
- принцип індивідуалізації і диференціації навчання;
- принцип створення умов для спільної роботи учнів при мінімальній участі учителя;
- принцип свободи вибору учнем додаткових освітніх послуг, допомоги, наставництва.

Напрями діяльності :

- організація і проведення групового зайняття і індивідуальної роботи з обдарованими дітьми;
- підготовка учнів до олімпіад, конкурсів, вікторин шкільного, всеукраїнського рівня; проведення масових заходів; узагальнення і систематизація матеріалів і результатів роботи з обдарованими дітьми.

Форми роботи з обдарованими учнями:

- об'єднання додаткової освіти; позаурочна діяльність;
- групові заняття з паралелі класів з сильними учнями;
- факультативи;
- конкурси і конференції;
- інтелектуальний марафон;
- участь в олімпіадах.

Величезну роль в розкритті дитячої обдарованості грає сім'я. Необхідно розуміти, що обдаровані діти – це зовсім особливі діти, які схожі на однолітків тільки на перший погляд. При цьому обдарованість дитини може проявитися досить рано, а може статися так, що навіть батьки не помітять незвичайних здібностей свого обдарованого сина або дочки, поки не допоможе щасливий випадок. Тому батькам, зацікавленим в розвитку і підтримці обдарованості дитини, необхідно придивитися уважніше до своїх дітей, постежити за їх поведінкою, і якщо вони побачать, що для їх дитини характерно наступне:

- він дуже допитливий;
- любить ставити каверзні питання і вирішувати важкі завдання;
- його мова дуже розвинена, великий словниковий запас;
- у усіх питаннях шукає самостійні рішення, не завжди сприймає вже готову батьківську відповідь;
- наполегливий в досягненні поставленої мети;
- у нього підвищені математичні здібності у сфері обчислення і логіки;

– може концентрувати увагу на предметі, що цікавить, або завданні, але легко кидає те, що здалося зрозумілим, або надокучило;

– має багату фантазію і уяву; рано визначає своє покликання, реально оцінює свої можливості, особливості характеру;

– його відрізняє почуття гумору, любить смішні невідповідності, гру слів, жарту, може гримасувати, смішити інших, наслідуючи дорослих і так далі, усе це підтверджує наявність обдарованості у дитини.

І завдання батьків – виростити свою дитину щасливою, адекватно реагуючи на його здібності, не приглушаючи і не нівелюючи його неординарність. Багато батьків заявляють: «Я не хочу, щоб моя дитина була обдарованою, нехай краще він буде нормальною, щасливою дитиною, – таким, як усі». Або, у відповідь на питання: «Як вам виховувати обдаровану дитину»? – вони відповідають, що все було прекрасно до тих пір, поки в школі дитині не приклеїли ярлик обдарованого і не повідомили про це батьків чи Дійсно думаючи батьки серйозно вважають, що бути обдарованим – означає бути ненормальним, не уміти знайти місця в компанії однолітків, бути нещасним? Як не сумно, але такі широко поширені стереотипи, що іноді розділяються і батьками.

Батьківське відкриття обдарованості власної дитини повинне народжувати радісне очікування і готовність вирішувати пов'язані з цим проблеми, а не обеззброюючи заклопотаність, яка тривожить жвавість найважливішого для зростаючої людини зв'язку, – зв'язку між батьками і дітьми.

Тому батькам необхідно з самого раннього віку поважати дитину, тактовно, в міру підкреслювати в ній його індивідуальність, дозволяти дітям як можна частіше висловлювати свої творчі ідеї, бути сприйнятливим слухачем, одним словом – зрозуміти свою неординарну дитину, бути для неї прикладом і наслідуванням у всьому.

Поради батькам обдарованих дітей :

- зрозумійте дитину і усвідомте його унікальність;
- допомагайте дитині цінувати в собі творчу особу;
- підтримуйте необхідну для творчості атмосферу;
- не перевантажуйте його, примушуючи надмірно займатися улюбленою справою;
- вчіть його працьовитості, терпінню, заохочуйте за усі старання;
- спокійно відноситися до емоційних перепадів дитини;
- не забувайте приділяти увагу фізичній активності малюка;
- створіть доброзичливу атмосферу по відношенню до нього;
- враховуйте його індивідуальність, частіше хваліть, тактовно поведіться з ним;
- вважайте себе найщасливішими батьками, безмірно любіть свою дитину.

Виходячи з вище сказаного система розвитку обдарованості дитини має бути ретельно побудована, строго індивідуалізована і її реалізація повинна доводитися на досить сприятливий віковий період, враховувати індивідуальні психологічні особливості особи кожної обдарованої дитини, з якою працює педагог.

Увага до такої дитини не повинна вичерпуватися лише періодом його навчання. Залежно від виховання, уважного і професійного відношення до обдарованої дитини, з його завдатків і здібностей може вирости повноцінний талант, який надалі направлятиме його життя і сприятливо впливати на оточення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Рензулли Дж.С., Рис С.М. Модель обогашенного школьного обучения: практическая программа стимулирования одаренных детей // Современные концепции одаренности и творчества /Под ред. Д.Б.Богоявленской. М., 1997; Star Cline, Ed. D. What Would Happen If, I Said Yes?...A Guide tu Creativity for Parents and Teachers., D.O.K. Publishers, East Aurora, New York, 1989.

2. Одаренность: Рабочая концепция. М., 1998.

3. Рензулли Дж.С., Рис С.М. Модель обогашенного школьного обучения: практическая программа стимулирования одаренных детей //Современные концепции одаренности и творчества /Под ред. Д.Б.Богоявленской. М., 1997.

4. Monks J. Franz. Differentiation and Integration: A Historical and Intepational Persepctive //Optimizing excellence in Human reseurse development. keynotes. 4-ASIA PASIFIC Conference on Giftedness, Jakarta, 4–8 august, 1996.

5. Хеллер К. Диагностика и развитие одаренных детей и подростков // Современные концепции одаренности и творчества /Под ред. Д.Б.Богоявленской. М., 1997.

6. Дружинин В.Н. Психология общих способностей. М., 1995.

7. Шадриков В.Д. Способности, одаренность, талант //Развитие и диагностика способностей. М., 1991. С. 7–21.

8. Мейман Э. Экспериментальная педагогика. СПб., 1910.

9. Теплов Б. М. Избранные труды: В 2 т. М., 1985.

10. Гилфорд Дж. Три стороны интеллекта // Психология мышления. М., 1965. С. 433–456.
11. Одаренность: Рабочая концепция. М., 1998.
12. Савенков А.И. Одаренные дети в детском саду и школе. М., 2000.
13. Матюшкин А.М. Концепция творческой одаренности // Вопр. психол. 1989. № 6. С. 29–33.
14. Савенков А.И. Одаренные дети в детском саду и школе. М., 2000.
15. Одаренные дети / Под ред. Г.В. Бурменской и В.М. Слущкого. М., 1991.
16. Хеллер К. Диагностика и развитие одаренных детей и подростков // Современные концепции одаренности и творчества / Под ред. Д.Б. Богоявленской. М., 1997.
17. Одаренность: Рабочая концепция. М., 1998.
18. Краткий тест творческого мышления. Фигурная форма: Пособие для школьных психологов. М., 1995.
19. Аверина И.С., Щепланова Е.И. Вербальный тест творческого мышления «Необычное использование». М., 1996.

Маловік Яна Сергіївна,
Спеціаліст II категорії
Вчитель
anamalovik896@gmail.com

РОЗВИТОК, ПІДТРИМКА І СУПРОВІД ОБДАРОВАНИХ ДІТЕЙ ТА МОЛОДІ В СІМ'ЯХ І ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ

Анотація: обдарованість у класичному розумінні може проявлятися різною мірою «концентрації» здібностей, таланту та їх прояву, адже, за словами О. Кульчицької, вищими рівнями прояву обдарованості є талант та геніальність. Учена розглядає талант як систему якостей, що допомагають людині досягти значних успіхів в оригінальному виконанні певної діяльності, а геніальність – як свідчення надоригінальні, нові соціально-значимі досягнення, завдяки яким можлива економічна, технічна, соціальна, політична перебудова суспільства. Розвиваючи цю думку, наведемо чотири рівні градації обдарованості, за визначенням психотерапевта з Ізраїлю, Е. Ландау:

- здібна людина – та, яка ідеально копіює за готовим зразком;
- талановита людина – та, яка має обдарованість в одній певній сфері;
- обдарована людина – та, яка має високий рівень загальних здібностей, багатогранність;
- геніальна людина – та, яка генерує принципово нові ідеї.

Один зі словників визначає термін «обдарований» як: має великі вроджені здібності; проявляє певний дар.

Обдаровані діти – це ті, «хто завдяки своїм вродженим видатним здібностям можуть демонструвати високі результати». Термін «видатні здібності» відноситься до загальних інтелектуальних здібностей, визначеної академічної здібності, лідерських якостей, здібностей до образотворчого або виконавського мистецтва, творчого мислення або спортивних здібностей.

Більшість обдарованих дітей проявляють більш високий рівень зосередження й обсягу пам'яті. Немає стандарту обдарованості, оскільки певні таланти й соціальне середовище сприяють розвитку різних типів особистості. Типи досягнень також різняться. Відмінності між обдарованими дітьми можна виявити, просто зібравши їх у групу. Деякі з них дуже сильні в одній темі та слабкі в інших. Обдарований математик може бути середнім читачем, обдарований митець може бути слабким математиком, а в дитини, яка почала рано читати, може бути відсутня здатність організувати час і заняття.

Ці діти: Проявляють високу допитливість і дослідницьку активність. Ставлять вдумливі запитання. Мають великий словниковий запас і використовують у мові складні речення. Вміють добре виразити себе. Вирішують проблеми й завдання унікальними способами. Мають хорошу пам'ять. Проявляють незвичайний талант у малюванні, музиці або сценічному мистецтві. Мають особливу оригінальну уяву. Використовують раніше засвоєний матеріал у нових контекстах, ситуаціях. Мають незвичайну здатність створювати логічні послідовності. Обговорюють і конкретизують ідеї. Швидко вчаться. Прагнуть працювати самостійно та брати на себе ініціативу. Проявляють дотепність і почуття гумору. Мають стійку концентрацію уваги й готові вирішувати складні завдання до кінця. Дуже спостережливі. Проявляють талант в умінні придумувати й розповідати історії. З цікавістю читають.

Обдарована дитина може не демонструвати всі перераховані вище характеристики постійно, але батьки й фахівці, як правило, здатні розгледіти ці особливості при спостереженні за дитиною протягом тривалого періоду часу. Є багато причин, щоби з'ясувати, чи обдарована ваша дитина.

Багато батьків вважають, що знання «потенціалу» обдарованості має невелике практичне значення. Але якщо не піддавати дитину відповідному тестуванню, батьки не зможуть отримати про неї таку цінну інформацію, як:

Знання сильних і слабких когнітивних сторін дитини, які можуть допомогти батькам спланувати спосіб її навчання. Якщо дитина починає проходити тести лише у школі, це призводить до ефекту «стелі», який стає все більш яскраво вираженим з року в рік. Багато обдарованих учнів часто порушують порядок і кидають виклик представникам (шкільної) влади, оскаржуючи правила поведінки у класі. Поведінку обдарованої дитини іноді плутають з розладами уваги, такими як СДУ (синдрому дефіциту уваги) і СДУГ (синдром дефіциту уваги й гіперактивності). Отже, тест якомога раніше повинен визначити, чи обдарована дитина, чи вона страждає можливими порушеннями здібностей навчатись, такими як СДУГ, синдром Аспергера й іншими проблемами. Чи знаєте ви, що діти з синдромом Аспергера мають деякі ознаки аутизму, але в той же час багато хто з них розумний і проникливий?

Обдаровані діти відчувають себе більш комфортно, коли у класі та при спілкуванні з іншими дітьми до них ставляться, займаються та спілкуються на їх рівні. Дослідження показали, що обдаровані учні досягають успіху в товаристві дітей зі схожими здібностями. У поганому навчальному середовищі обдарованість може бути такою ж паралізуючою, як розумовий недолік. На жаль, обдаровані діти часто страшні інтроверти, незрозумілі одноліткам і батькам, зі своєю нерозкритою винятковістю, яка веде у глухий кут. Нудьгуючи й залишаючись поза увагою у школі, вони можуть випадати з процесу навчання та, як наслідок, вибрати напрям, який ніколи не потребуватиме застосування їх виняткових здібностей.

Тестування дитини

Тестування обдарованої дитини – це спеціалізована галузь, тому якщо ви хочете, щоб вашу дитину оцінював експерт, готуйтеся до великих витрат. Бажано, щоб дитину тестував дитячий психолог, переважно з досвідом роботи у сфері тестування обдарованих дітей. Двома основними тестами IQ є тест інтелекту Векслера (шкала Векслера) для тестування дітей – версія IV (WISC-IV) і тест/шкала інтелекту Стенфорд-Біне (версія V). На загальну думку, оцінка 120 і вище в тесті IQ відповідає вищому стандарту інтелекту. Ті, хто набирає 160 або більше балів, характеризуються як глибоко обдаровані люди. Тим не менше, цей вид тестів IQ має свої обмеження. Треба мати на увазі, що чистий інтелект, вимірюваний за допомогою тестів IQ, значною мірою (хоча й не повністю) успадковується дітьми від батьків. Але зв'язок між високим інтелектом та обдарованістю не є безумовним. Багато творчих та обдарованих дітей не набирають високих балів на тестах IQ, тому що деякі види інтелекту неможливо добре протестувати за допомогою стандартизованих тестів IQ.

Найкраще оцінювати дитину в цілому. Наприклад, емоційний інтелект і таланти в музиці, спорті, мистецтві та мовах є важливими частинами загальної картини. Фактично, це впливає з «Теорії множинного інтелекту», запропонованої доктором Говардом Гарднером. Ретельна оцінка обдарованості повинна брати до уваги всю дитину, а також те, як вона адаптується соціально й емоційно до того, що вона «не така, як усі».

Кращі практики показують, що для оцінки обдарованих дітей повинні використовуватись численні показники та правильні індикатори. Інформація про дитину повинна збиратись із кількох джерел (від вихователів, родини, викладачів, однокласників та інших людей, які добре знають дитину, яка тестується), різними способами (наприклад, за допомогою спостереження, виконання чого-небудь, результатів, портфоліо, опитувань, інтерв'ю) та в різних ситуаціях (наприклад, у школі й поза нею).

Деякі поширені запитання й відповіді про обдарованих дітей:

1. Чи мають вони самоусвідомлення своїх здібностей? Більшість обдарованих дітей дізнаються, що вони відрізняються від однолітків, до п'яти років.

2. Чи можуть їх помилково вважати відстаючими? Звісно, так, і є багато прикладів цього. Уїнстон Черчилль не закінчив шостий клас і став останнім у своєму класі. Ісаака Ньютона виключили з гімназії в 14 років, у 19 повернули, тому що він дуже багато читав, потім він закінчив Кембриджські курси з посереднім результатом.

3. Що впливає на розвиток обдарованих дітей? Університет Чикаго провів дослідження розвитку ста найуспішніших учнів (математиків, музикантів, плавців і тенісистів), яке виявило, що на успішність дітей мають сильний вплив батьки та вчителі, що доводить, що обдарованість може бути не тільки природженою, а її можна й «виростити», тобто розвинути й виховати.

Велику підтримку при розвитку дитячих здібностей надавали члени їх сімей або виключно віддані своїй справі вчителі, які вміли відрізнити звичайні здібності від видатних. Деякі з дітей були мотивовані проводити довгі години навчання й підготовки у фахівців власним рішенням і своєю сім'єю.

4. Кого вважати обдарованим, а кого ні? Відповідь на це запитання залежить від ясності трактування слова «досягнення» («ступінь успіху») та процедури оцінки, яка використовується в суспільстві для визначення обдарованості. Деякі вважають обдарованими 2 %, інші 5 %, а деякі 15 % кращих учнів або тих, кого вчителі вважають кращими. Важливо визнати, що «обдарованість» це більше, ніж високий результат, отриманий у тесті IQ, і що кожна людина має таланти та здібності, які можна використовувати для досягнення своїх цілей в житті.

Є багато людей, які під час проходження цих тестів ніколи не домагались «казкових результатів» і яким необхідні такі ж зусилля та вдосконалення в нашій системі освіти. Успіх приходить не тільки завдяки великим здібностям, а й все частіше через прагнення й наполегливість при розвитку й застосуванні власних талантів, прагнення знаходити спільну мову з іншими людьми та приймати в житті позитивні рішення.

5. Чи є обдаровані діти ідеальними? Було б наївно вважати, що обдарованість не приносить із собою певних супутніх труднощів. Такі діти перш за все діти, а вже потім обдаровані. Вони також мають право на поразку, невдачу, та багато з них відчують «вимогу відповідати власному потенціалу».

Хоча багато викладачів і дослідників вже давно зрозуміли, що багато хто з наших обдарованих дітей не обов'язково повинен бути відмінником, наше суспільство часто оцінює інтелект, ґрунтуючись на гарних табелях, і прирівнює високі оцінки до високого інтелекту. З іншого боку, судячи з анкет семи найобдарованіших молодих людей Азії в галузях від музики й мистецтва до спорту та шахів, визначення інтелекту трохи змінилось, і вважається, що в дітей є й інші види інтелекту. Хоча з визначенням інтелекту можна сперечатись, у цілому більшість дослідників згодні, що інтелект пов'язаний як з генетичними факторами, так і з факторами зовнішнього середовища.

Багатьох обдарованих дітей засмучують обмеження на звичайних уроках, і їхні здібності залишаються непоміченими. Батьки зобов'язані розглядати дитину в цілому, щоб оцінити потенціал її обдарованості. Якщо ви вважаєте, що ваша дитина обдарована в певних галузях, необхідно оцінити її обдарованість. Батьки в жодному разі не повинні залишати непоміченим світлий розум. http://merefa-irc.kh.sch.in.ua/pedagogichna_skarbnichka

У сучасному світі є актуальним всебічний розвиток індивідуальності людини як особистості та найвищої цінності суспільства на основі виявлення її здібностей, обдарованості та талантів.

І саме виявлення обдарованих дітей та подальший розвиток їх здібностей та обдарувань є однією з умов максимального розкриття і розвитку потенціалу кожної особистості, формування молодої людини як суб'єкта соціального та професійного життя, підготовки її до самовдосконалення, самовизначення та самореалізації. Чим раніше починається розвиток здібностей і талантів, тим більше шансів на їх оптимальний розвиток, саме тому так важливо виявити обдарованість дітей на ранньому етапі.

Оскільки обдарованість у дитячому віці можна розглядати як потенціал психологічного розвитку стосовно наступних етапів життєвого шляху особистості, слід враховувати складність самого поняття обдарованості. Давайте розглянемо більш детально:

Обдарованість – це системна якість психіки, що розвивається протягом усього життя і визначає можливість досягнення людиною більш високих результатів в одному чи кількох видах діяльності в порівнянні з іншими людьми.

Обдарована дитина – це дитина, яка вирізняється яскравими, іноді видатними досягненнями (або має внутрішні передумови для таких досягнень) у тій чи іншій сфері діяльності.

На сьогодні більшість психологів визнають, що рівень, якісна своєрідність і характер розвитку обдарованості – це завжди результат складної взаємодії спадковості (природних задатків) і соціального середовища. У той же час не можна заперечувати і роль психологічних механізмів саморозвитку особистості, що лежать в основі формування та реалізації індивіда.

Та чи інша дитина може виявляти особливу успішність у досить широкому спектрі діяльності. Навіть в одній і тій самій діяльності різні діти можуть виявляти своєрідність своєї обдарованості залежно від її аспектів. Існує багато видів і форм обдарованості, оскільки психічні можливості дитини надзвичайно пластичні на різних етапах вікового розвитку.

Обдарованість дитини часто проявляється в успішній діяльності стихійного, самодіяльного характеру. Наприклад, дитина, яка захоплюється технікою, вдома створює свої моделі, але її заняття ніяк не стосуються шкільної діяльності. Інша дитина складає вірші або оповідання, але не хоче демонструвати їх педагогу. Робити висновок про обдарованість дитини слід не лише за її шкільною навчальною діяльністю, а й зважаючи на її позашкільні справи, а також ініційовані нею самою форми діяльності.

З другого боку, обдарованість не завжди можна відрізнити від навченості (або ширше – ступеня соціалізації), яка є результатом більш сприятливих умов життя дитини. Зрозуміло, що за рівних внутрішніх можливостей дитина із сім'ї з вищим соціально-економічним статусом матиме вищі досягнення в порівнянні з дитиною, для якої не були створені відповідні умови.

Обдарованість конкретної дитини – значною мірою умовна характеристика. Найвидатніші здібності дитини не є прямим і достатнім показником її досягнень у майбутньому. Не можна ігнорувати те, що ознаки обдарованості, виявлені в дитячі роки, навіть за найбільш, здавалося б, сприятливих умов можуть або повільно, або досить швидко зникнути.

Давайте ж з Вами розглянемо якими є ознаки обдарованості. Ознаки обдарованості – це ті особливості обдарованої дитини, які виявляються в її реальній діяльності й можуть бути оцінені під час спостереження за її діями.

Ознаки обдарованості пов'язані з високим рівнем виконання діяльності. Разом з тим про обдарованість дитини слід судити в єдності категорій «хочу» і «можу», адже таким чином можна охопити два аспекти поведінки дитини: інструментальний і мотиваційний. Інструментальний аспект характеризує спосіб діяльності, мотиваційний – ставлення дитини до того чи іншого складника діяльності.

Інструментальний аспект поведінки дитини характеризується такими ознаками:

1. Наявність специфічної стратегії діяльності. Способи діяльності обдарованої дитини забезпечують її якісну продуктивність. Виділяють три рівні успішної діяльності:

– швидке засвоєння діяльності, а також висока успішність її виконання;

– використання і винаходження нових способів діяльності в умовах пошуку рішень у заданій ситуації;

– виникнення нових ідей діяльності за рахунок глибокого опанування предмета, що приводить до нового бачення ситуації й пояснює появу несподіваних, на перший погляд, ідей і рішень.

2. Сформованість індивідуального стилю діяльності, що виражається в схильності «робити все по-своєму» і пов'язана з наявною в обдарованої дитини самодостатньою системою саморегуляції. Індивідуалізація способів діяльності виявляється в елементах унікальності її продукту.

3. Висока структурованість знань, уміння бачити предмет у системі, здатність миттєво виділяти найважливішу деталь серед великої кількості інших предметних відомостей, легко переходити від окремої деталі до узагальнення і розгорнутого контексту її інтерпретації. Іншими словами, своєрідність способів діяльності виявляється в здатності обдарованої дитини бачити в складному просте, а в простому – складне.

4. Особливий тип здатності до навчання. Може виявлятися як у високій швидкості й легкості засвоєння матеріалу, так і в уповільненому темпі, але з подальшою різкою зміною структури знань, уявлень і вмінь.

Мотиваційний аспект поведінки обдарованої дитини характеризується такими ознаками:

1. Підвищена чутливість до певних сторін предметної діяльності (знаків, звуків, кольорів, технічних пристроїв, рослин і т. і.) або до певних форм власної активності (фізичної, пізнавальної і т. і.).

2. Яскраво виражений інтерес до тих чи інших занять або сфер діяльності, зацікавленість яким-небудь предметом, захопленість якоюсь справою. Наявність інтенсивної схильності до певного виду діяльності як наслідок дає вражаючу наполегливість і працьовитість.

3. Висока пізнавальна потреба, готовність із власної ініціативи виходити за межі початкових вимог діяльності.

4. Надання переваги парадоксальній, суперечливій, невизначеній інформації, відторгнення стандартних, типових завдань і готових відповідей.

5. Підвищена критичність до результатів власної діяльності, схильність ставити надзвичайно складні завдання, прагнення до досконалості.

Слід зазначити, що поведінка дитини, яку вважають обдарованою, не обов'язково повинна відповідати всім вищезазначеним вимогам. Ознаки обдарованості варіативні й часто суперечливі у своїх проявах, залежні від соціального контексту. Але наявність навіть однієї з цих ознак повинна привернути увагу психологів, педагогів і мотивувати їх на аналіз кожного індивідуального випадку.

Обдарованість не може розвиватися з нічого. Вона завжди розвивається на основі діяльності, яка є улюбленою для дитини. Якщо дитина має стійкий інтерес до якоїсь діяльності, це завжди знак, що в неї може бути виявлений той чи інший тип обдарованості. <http://www.pl.kpi.ua/>

ЛІТЕРАТУРА

1. Дружинин В. Д. Развитие и диагностика способностей / В. Д. Дружинин. – М.: Наука, 2006. – 181 с.
2. Костюк Г.С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості / за ред. Л.М. Проколієнко; упор. В.В. Андрієвська, Г.О. Балл, О.Г. Губко, О.В. Проскура. – К.: Радянська школа, 1989.
3. Сущенко Т. І. Позашкільна педагогіка: навч. посіб. / Т. І. Сущенко. – К.: ІСДО, 1996. – 144 с.

РОЗВИТОК КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ ШКОЛЯРІВ НА ОСНОВІ ФІЛОСОФСЬКИХ ІДЕЙ В. СУХОМЛИНСЬКОГО ПРОГРАМА ФАКУЛЬТАТИВНОГО КУРСУ ДЛЯ ОБДАРОВАНИХ УЧНІВ 5–6 КЛАСІВ ВУГЛЕДАРСЬКОЇ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОЇ ШКОЛИ I–III СТУПЕНІВ № 2

Анотація. Розробка програми факультативного курсу «Розвиток критичного мислення школярів на основі філософських ідей В. Сухомлинського» для учнів 5-6 класів Вугледарської загальноосвітньої школи №2 є актуальною і методично обґрунтованою.

Основна мета факультативного курсу – навчити учнів аргументувати думки, висувати гіпотези, розвивати поняття, пропонувати різні альтернативи, формулювати запитання, приймати рішення, визнавати різні точки зору, логічно мислити, краще розуміти проблеми й орієнтуватися в конкретній ситуації, сприяти всебічному розвитку, духовному збагаченню, самореалізації особистості в сучасному світі.

Найважливішим виміром програми є унікальна технологія отримання філософського знання. Ця технологія базується на спонтанних уявленнях дитини, актуалізації й стимулюванні її природної допитливості, на справжній співтворчості дітей у процесі вирішення філософських проблем.

На основі художніх мініатюр В. Сухомлинського діти потрапляють у ситуацію морального вибору, дилеми: добро і зло, повинність і безвідповідальність, співчуття й байдужість, ніжність і грубість, повага і зневага тощо, вихід із якої треба знайти самостійно.

Abstract. The development of the elective course «Development of critical schoolchildren on the basis of V. Sukhomlinsky's philosophical ideas»

The main goal of the optional course is to learn the arguments for thinking, hypothesize, develop an understanding, suggest alternatives, formulate power, take decisions, visualize a different point of view, logically misunderstand, problem beautifully self-realization of specialness in the current world.

With the help of our programs, we have a unique technology of rejection of philosophical knowledge. This technology is based on the spontaneous manifestations of the child, the actualization and stimulation of natural supplementation, on the reference spirit of children in the process of resolving philosophical problems.

On the basis of the artistic miniatures of V. Sukhomlinsky, children indulge in the situation of a moral vibration, dilemmas: good and evil, obedience and lack of knowledge, attitude and hassle, need and rudeness, problems

Ключові слова: критичне мислення, програма «P4c», майєвтика, сократівський діалог, філософсько-культурологічне наповнення художніх мініатюр В.Сухомлинського.

Keywords: critical thinking, P4c program, mayevtics, Socratic dialogue, philosophical and cultural content of V. Sukhomlynsky's artistic miniatures

Розвиток критичного мислення школярів на основі філософських ідей В. Сухомлинського

Програма факультативного курсу для обдарованих учнів 5-6 класів

Автор Машина І.М., вчитель української мови та літератури Вугледарської загальноосвітньої школи I-III ступенів №2;

Рецензенти:

Воробей І.І., методист Вугледарського міського методичного кабінету;

Голікова Л.В., заступник директора з навчально-виховної роботи Вугледарської загальноосвітньої школи I-III ступенів №2.

Пояснювальна записка

Пріоритетною метою навчального процесу сьогодні має бути навчання дитини самостійного мислення як однієї з базових форм підготовки до успішної життєдіяльності в інформаційному та постінформаційному суспільстві. Курс «Розвиток критичного мислення школярів на основі філософських ідей В. Сухомлинського» насамперед ставить за завдання познайомити учнів із філософією В. Сухомлинського, на основі його творів розвивати критичне мислення, вчити дітей висловлювати власну думку, формувати, аргументувати точку зору, сприяти морально-етичному розвитку школярів.

Цікавим буде і знайомство з історією виникнення філософії для дітей, програмою навчання філософії в школі, що була розроблена в 1970-х рр. в Інституті з розвитку філософії для дітей (м. Монклер, США) під керівництвом Метью Ліпмана.

Працюючи викладачем філософії в університеті, педагог звернув увагу на те, що студентам важко наводити аргументи під час дискусії. Вчений працював над цим питанням і дійшов до висновку, що вчити логічно мислити потрібно не в студентські роки, а з дитячого віку. Автор методики говорив, що дітям потрібна свобода мислення, тому Ліпман написав серію творів, які мають приховану проблематику, але вчать критично мислити.

В її основі лежить сократівський діалог, який передбачає використання запитань. У ході занять у дітей формується вміння висловлювати власну думку, аргументувати особисту точку зору, ставити питання та шукати на них відповіді, цілісно бачити, сприймати проблемне питання чи ситуацію. Дитина розвиває мовлення і комунікаційні навички, навчається культури спілкування, стає впевненою у своїх можливостях і талантах. Це призводить до кращого розуміння проблем і кращої здатності судження та артикуляції, і зрештою – до більшої терпимості до думок інших.

Такий підхід має забезпечити розвиток у дітей трьох складових: самостійного мислення, моральної зрілості та соціальної відповідальності.

Нині ця методика працює у 80 країнах світу, і дослідження свідчать, що її застосування може вплинути на підвищення успішності учнів на 30%.

Класичне заняття «Р4с» починається із зачитування тексту або діалогу, в якому «приховано» тему уроку або виховного заходу. Прочитавши текст, кожен учень формулює будь-яке запитання, що записується на дошці. Після візуалізації сказаного шляхом голосування обирається одне питання, щодо якого далі відбуватиметься дискусія.

Основою діалогу є майєвтика – запропоноване Сократом мистецтво «витягувати» приховане в людині правильне знання за допомогою майстерно наведених запитань. Учитель-модератор має уважно відстежувати весь хід роздумів дітей і провокувати їх до вираження власних думок. Він навчає конструювати знання, і саме в цьому полягає його місія. Клас перетворюється на спільноту дослідників, у якій культивується критичне та творче мислення.

Найважливішим виміром програми є унікальна технологія отримання філософського знання. Ця технологія базується на спонтанних уявленнях дитини, актуалізації й стимулюванні її природньої допитливості, на справжній співтворчості дітей у процесі вирішення філософських проблем. М. Ліпман написав тексти для кожного вікового періоду дітей («Марк», «Кію і Гас», «Ліза», «Елфі» та ін.), проте вони не перекладені українською мовою та відображають риси ментальності американців.

Зважаючи на необхідність інтеграції світового досвіду використання програми «Р4с» у практику загальноосвітньої школи [4], важко не помітити спільні погляди розробників цієї програми та видатного українського педагога В. Сухомлинського. По-перше, і М. Ліпман, і В. Сухомлинський наголошували на тому, що шкільне навчання буде ефективним лише тоді, коли стимулюватиме допитливість, пробуджуватиме цікавість. По-друге, обидва педагоги вважали, що оптимальний розвиток мислення учнів можливий лише в тому разі, коли філософський зміст представлено не у формі оригінального чи навчального тексту, а в доступній і цікавій для дитини формі – казки, розповіді, анекдоту, афоризму тощо. По-третє, їх об'єднує форма проведення занять – діалог, бесіда. По-четверте, кінцеву мету навчального процесу вони вбачали в максимальному розвитку потенціалу дитини, її адекватному включенню в складний, різноманітний, суперечливий світ з притаманними йому динамізмом, інтелектуалізацією та технологізацією праці.

Філософсько-культурологічне наповнення художніх мініатюр Василя Сухомлинського, стиль його казок, оповідань перегукується з текстами, написаними Метью Ліпманом.

Система роботи, створена Сухомлинським, була названа ним «Бесіди на морально-етичні теми», але ми бачимо, що ці твори виходять далеко за межі власне етичних бесід, бо охоплюють увесь процес життєдіяльності дитини та спрямовані на цілісне образно-емоційне пізнання світу зростаючою особистістю.

Такий підхід сьогодні є доцільним в організації процесу розвитку дитини. За останні два десятиліття ідеї про поєднання знання і художньо-естетичного його ілюстрування, доповнені вільною бесідою, діалогом, спонтанними, великою мірою рефлексивними емоційно-ціннісними міркуваннями, що виникають завдяки настрою дитини, її світобаченню, рівню розумового, мовленнєвого розвитку, набули значного поширення у світі як філософія для дітей.

Адаптуючи нашу освіту до рівня кращих світових стандартів, ми поступово відмовляємося від «сліпого» наслідування, дбайливо розвиваємо власну освітянську традицію, не лише запозичуємо нове, а й вводимо наші надбання у європейський і світовий освітній простір. Тому й виникла ідея проводити факультативні заняття з розвитку критичного мислення школярів за творами великого педагога В. Сухомлинського. Світ казок, оповідань, притч, бувальщин автор наповнив персонажами і подіями, звичайними й зрозумілими для дитини, її дитячого світосприйняття.

На основі художніх мініатюр В. Сухомлинського діти потрапляють у ситуацію морального вибору, дилеми: добро і зло, повинність і безвідповідальність, співчуття й байдужість, ніжність і грубість, повага і зневага тощо, вихід із якої треба знайти самостійно.

З педагогічної точки зору кожна мініатюра ставить декілька виховних завдань, які учитель має творчо розв'язати разом з учнями в кожній конкретній ситуації.

Отже розробка програми факультативного курсу «Розвиток критичного мислення школярів на основі філософських ідей В. Сухомлинського» для учнів 5-6 класів Вугледарської загальноосвітньої школи №2 є актуальною і методично обґрунтованою.

Основна мета факультативного курсу – навчити учнів аргументувати думки, висувати гіпотези, розвивати поняття, пропонувати різні альтернативи, формулювати запитання, приймати рішення, визнавати різні точки зору, логічно мислити, краще розуміти проблеми й орієнтуватися в конкретній ситуації, сприяти всебічному розвитку, духовному збагаченню, самореалізації особистості в сучасному світі.

Основні завдання курсу:

- Формування рефлексивного, творчого і критичного мислення;
- Формування навичок повноцінно сприймати пропоновані художні твори В. Сухомлинського, осмислювати їх, міркувати над їх психологією, співвідносити почутий текст з власними цінностями, робити висновки, вміти наводити аргументи, будувати діалог;
- Формування усвідомленого прийняття моральних правил і норм, взірців духовної культури;
- Розвиток високих моральних цінностей людини, втілених у творах В. Сухомлинського;
- Сприяння розвитку естетичного смаку, уяви для сприйняття та оцінки твору;
- Забезпечення розвитку ораторських і комунікативних здібностей учнів;
- Сприяння розвитку мовлення школярів;

Факультативний курс розраховано на викладання в 6 класі протягом 1 семестру (17 год. 1 заняття на тиждень).

Програму складено на основі 17 творів морально-етичної тематики («Хрестоматія з етики») і посібника з морального виховання «Як виховати справжню людину» (поради вихователям щодо морально-етичного розвитку школярів).

Факультативні заняття, побудовані на цій основі, є важливим аспектом філософії для дітей. Протягом курсу буде розглянуто велике коло питань щодо «добра» і «зла» в доступному для учнів викладі. Бесіди на основі художніх мініатюр наповнені відступами, розповідями, роздумами, що слугують підтвердженням, переконливою аргументацією, ілюстрацією морального вибору дитини.

Орієнтовне календарно-тематичне планування факультативного курсу для 5-6 класів «Філософія для дітей за творами В. Сухомлинського».

№ з/п	Тема заняття
	Краса – радість нашого життя (2 год.)
1.	Вступ. Про відчуття краси. Уміння бачити красиве у звичайних речах. Казка «Пурпурова квітка», оповідання «Які ви щасливі».
2.	«Красиве і потворне». «Дуб на дорозі»
	Дитина у світі і світ у дитині (2 год.)
3.	«Важко бути людиною», «Людина з каменем серцем».
4.	«Як народився Василько»
	Батьки та діти – гармонія любові та волі(3 год.)
5.	«Який слід повинна залишити людина на землі»
6.	«Легенда про материнську любов»
7.	«Для цього потрібно бути людиною»
	Як розвивати моральні цінності (4 год.)
8.	«Позбирай її сльози»
9.	«Хай хтось інший»
10.	«Шматок хліба»
11.	«Квітка дружби»
	Щоб у серці жила Батьківщина» (2 год.)
12.	«Недописаний лист»
13.	«Незнищений камінь» «Уб'єте, але не переможете!»
	Школа – це жива думка, і дитина в ній мислитель (3 год.)
14.	Оповідання «Горбата дівчинка»
15.	«Легенда про Золоте Зернятко Істини»
16.	«Захворів лікар» «Шестеро чоловіків і одна істота»
17.	«Найрадісніше і найсумніше»

ЛІТЕРАТУРА

1. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/651-14>
2. <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0641729-15>
3. https://molchanov.io.ua/s2285891/ditnocentrizm_yak_osobistisno_orientovana_model_navchannya_ta_vihovannya
4. <http://osvita.khpg.org/index.php?id=1039160959>
5. Скалько С. Хай сяє молоді зірка Сухомлинського: Традиції, започатковані Добротворцем//Освітнє слово: Науково-методичний додаток до газети «Кіровоградська правда». – 2003.– Березень
6. Сухомлинський В.О.Я розповім вам казку...Філософія для дітей; уклад. Сухомлинська О.В. – Х.:ВД «Школа», 2018. – 576 с.
7. Юлина Н.С. Педагогическая стратегия философии для детей. – В кн.: Философия для детей. М., 1996. – 89 с.
8. Юлина Н.С. Философия для детей. – М.: «Канон-н РООИ «Реабилитация», 2005. – 464 с.
9. Юлина Н. С. Введение философию: два подхода // Философские исследования. М., 1993. N~ 2;
- 10.Юлина Н. С. Обучение разумности демократии: педагогическая стратегия философии для детей // Вопросы философии. N~ 10. 1996; – Философия для детей. М., 1996.

УДК 373.5.091

Мелешко Віра Василівна,

кандидат педагогічних наук,
доцент, старший науковий співробітник
Інституту обдарованої дитини НАПН України, м. Київ
e-mail: vvmeleshko25@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6224-5201>

МЕТОДИ НАВЧАННЯ ОБДАРОВАНИХ УЧНІВ, СХИЛЬНИХ ДО НАУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ, ЯК ДИДАКТИЧНА ПРОБЛЕМА

***Анотація.** У статті розглядаються проблеми пов'язані з використанням методів навчання обдарованих учнів, схильних до наукової діяльності, вказується на низку вимог до таких дидактичних категорій, що характеризуються як багатовимірне, багатоякісне, поліфункціональне дидактичне явище. Методи навчання обдарованих учнів крім науковості, доступності, доцільності, враховують психолого-педагогічні характеристики і якості обдарованого учня, результативність методу навчання, спрямованість на дослідницьку, пошукову діяльність, на оволодіння навчальним матеріалом орієнтованого на виконання дослідницької діяльності, підготовки учнів до наукової роботи.*

Автор акцентує увагу на залежності методів навчання від загальних і конкретних цілей, вікових особливостей учнів старшого шкільного віку, високого розумового розвитку та пізнавальних можливостей здобувачів освіти, їхньої готовності до оволодіння знаннями підвищеного рівня складності, високої мотивації до дослідницької діяльності тощо.

У статті зазначається, що освітній процес наукового ліцею покликаний розвивати інтелектуальний потенціал обдарованих учнів, схильних до наукової діяльності, готувати їх до дослідницької, пошукової діяльності завдяки використанню адекватних методів навчання, що розвивають його інтереси до наукової роботи.

Автор зазначає, що внаслідок компетентного використання сучасних методів навчання, враховуючи їх можливості, призначення, функції в освітньому процесі, відбувається позитивний вплив на розвиток розумових здібностей обдарованого учня, здійснюється його комплексна та цілеспрямована підготовка майбутнього науковця. Творчо використані учителем зазначені методи навчання можуть бути ефективними за умов урахування всіх обставини, пов'язаних зі специфікою освітнього процесу наукового ліцею, психологічною особливістю обдарованих учнів та цільовим і функціональним призначенням методу в освітньому процесі.

***Ключові слова:** науковий ліцей, методи навчання, обдаровані учні, схильні до наукової діяльності, освітній процес.*

Annotation

The article considers the problems associated with the use of teaching methods of gifted students, prone to scientific activities, points to a number of requirements for such didactic categories, which are characterized as a multidimensional, multifaceted, multifunctional didactic phenomenon. Methods of teaching gifted students in addition to scientific, accessibility, feasibility, take into account the psychological and pedagogical characteristics

and qualities of gifted students, the effectiveness of the teaching method, focus on research, exploration, mastery of educational material focused on research, preparing students for research.

The author emphasizes the dependence of teaching methods on general and specific goals, age characteristics of high school students, high intellectual development and cognitive abilities of students, their willingness to acquire knowledge of increased complexity, high motivation for research and more.

The article notes that the teaching methods offered for teaching gifted students, prone to scientific activities, have a number of special requirements, including: scientific and accessibility of the method, its compliance with psychological and pedagogical characteristics and qualities of gifted students, the effectiveness of teaching methods, his focus on research, exploration activities, on mastering the educational material focused on the implementation of research tasks, giving preference to research and exploration activities.

The article notes that the educational process of the scientific lyceum is designed to develop the intellectual potential of gifted students, prone to scientific activity, to prepare them for research, exploration through the use of adequate teaching methods that develop his interests in scientific work.

The author notes that due to the competent use of modern teaching methods, taking into account their capabilities, purpose, functions in the educational process, there is a positive impact on the development of mental abilities of gifted students, its comprehensive and purposeful training of future scientists.

Creatively used by the teacher, these teaching methods can be effective given all the circumstances related to the specifics of the educational process of the scientific lyceum, the psychological characteristics of gifted students and the purpose and functional purpose of the method in the educational process.

Key words: scientific lyceum, teaching methods, gifted students, inclined to scientific activity, educational process.

Головне завдання освіти закладів освіти для обдарованих учнів, схильних до наукової діяльності – формування дослідницьких компетентностей, що дозволяє учневі зануритися в творчий процес навчання, підвищувати мотивацію до знань, активної розумової праці та самопізнання, використовуючи сукупність певних методів навчання.

Для практичного використання педагогами в освітньому процесі та розв'язання поставлених завдань дослідниками розроблені різні методи навчання, зокрема такі як: пояснювально-ілюстративні, дослідницькі, частково-пошукові, проблемні, проектні та ін.

Методи навчання як дидактична категорія, як важливий компонент освітнього процесу, що використовується учителем наукового ліцею задля озброєння обдарованих учнів дослідницькими компетентностями, пропедевтичними знаннями наукової освіти.

«Метод» трактується як спосіб досягнення мети, певним чином впорядкована діяльність. З іншого боку методи навчання – це впорядковані способи взаємозв'язаної діяльності вчителя та учнів, спрямовані на розв'язання освітніх завдань.

Проблемам класифікації методів навчання присвячено багато вітчизняних та зарубіжних досліджень, серед яких відомі праці І. Лернера, М. Махмутова, Ю. Бабанського, В. Бондаря, В. Онищука, В. Паламарчук, О. Савченко та ін.

Класифікацію методів розроблену М.Лейтесом використовують у роботі з обдарованими учнями, що призначені для формування дослідницьких компетентностей, серед яких: метод евристичного навчання, конструювання правил, гіпотез, взаємного навчання, помилок, учнівського планування, створення освітніх програм учнів, самоорганізації навчання і метод контролю [1].

Як зазначають дослідники, пріоритетним напрямком роботи з такою категорією учнів повинні бути не стільки принципи прискорення та інтенсифікації, скільки методи, які забезпечують зростання компетентності у відповідній предметній галузі, як наприклад, різні варіанти збагачувального навчання, дослідницькі та проектні методи, різні форми взаємодії з компетентними дорослими і таке інше [2].

На думку науковців, методи навчання обдарованих дітей мають відповідати таким параметрам: передбачати надання допомоги обдарованим учням в отриманні знань; відповідно до рівня інтелектуального розвитку учня, його інтересів та можливостей, сприяти розвитку його здібностей; забезпечувати перехід від перцептивного рівня пізнання до вищих понятійних рівнів [3].

Сучасні вимоги до методів навчання як сукупності викладання й учіння наявні в їх визначенні: методи навчання – упорядковані способи взаємопов'язаної діяльності вчителя і учнів, спрямованої на вирішення навчально-виховних завдань [4].

Водночас до методів навчання, які пропонуються для навчання обдарованих учнів, схильних до наукової діяльності, висувається низка особливих вимог, серед яких: науковість та доступність методу, його відповідність психолого-педагогічним характеристикам і якостям обдарованого учня, результативність методу навчання, його спрямованість на дослідницьку, пошукову діяльність, на оволодіння навчальним матеріалом орієнтованого на виконання дослідницько-пошукових завдань, надання переваг дослідницьким та пошуковим видам діяльності.

Добір та використання методів навчання залежить передусім від загальних і конкретних цілей, вікових особливостей учнів старшого шкільного віку, високого розумового розвитку та пізнавальних можливостей здобувачів освіти, їхньої готовності до оволодіння знань підвищеного рівня складності, мотивації до дослідницької діяльності тощо.

Провідним методом у навчанні інтелектуально обдарованих учнів слід назвати науковий. Науковий метод передбачає способи упорядкованої роботи й організації освітньої діяльності учнів спрямованої на розв'язання освітніх завдань пов'язаних з дослідницькою діяльністю. Серед істотних ознак наукового методу дослідники вказують на такі: джерела, з яких учні набувають знання; характер навчально-пізнавальної діяльності; дидактичні цілі і завдання; характер діяльності вчителя й учня; логічні етапи чи операції засвоєння знань; рівень активності учнів у навчанні та ін.

Науковий метод включає в себе способи дослідження феноменів, систематизацію, коригування нових і отриманих раніше знань. Висновки робляться за допомогою правил і принципів, міркування на основі емпіричних (спостережуваних і вимірюваних) даних про об'єкт [5].

Серед групи методів доцільних для навчання обдарованих учнів, що привертають інтерес педагогів слід назвати *активні методи*, що сприяють розвитку пошукових, дослідницьких навичок, пізнавальної активності та інтересу до наукових досліджень. До зазначеної групи методів належать: створення проблемних ситуацій, дослідницькі методи, методи групової, парної роботи, що дають можливість досягати поставленої мети, аналізувати та співставляти здобуті результати з іншими, оцінювати та узагальнювати їх.

На думку дослідників, активні методи навчання викликають у юних дослідників живий інтерес до процесу пізнання, сприяють активізації пошукової діяльності учнів, спонукають до засвоєння нового матеріалу пов'язаного з дослідницькою діяльністю. [6]

В контексті застосування сучасних методів навчання у роботі з обдарованими учнями, схильними до наукової діяльності свою ефективність підтверджують тренінгові методи, проєктні методи та розвитку критичного мислення, методи та прийоми розвивального навчання (проблемні, дослідницькі, творчі, діалогічні, ігрові) тощо.

Серед системи методів навчання обдарованих учнів, схильних до наукової діяльності переважають й такі як самостійної роботи, пошукові, що використовуються для засвоєння знань, умінь і навичок, формування та розвитку дослідницьких компетентностей. При цьому слід зважити на те, що організація самостійної роботи учнів, її ефективність залежить від різних чинників, що пов'язані з психологічними особливостями обдарованого учня, підвищеним рівнем його мотивації, інтересів та ставлень до навчального предмета, цілей виконання завдань та ін.

У освітньому процесі наукового ліцею широкого застосування набувають *проблемні методи навчання*, які часто використовуються у дослідницькій роботі та стимулюють учнів до пошуку проблем та шляхів їх розв'язання, до набуття нових знань, сприяють розвитку інтелектуальної, предметно-практичної, мотиваційної сфери обдарованих учнів.

Проблемне навчання трактується як система методів і засобів навчання, основою якого виступає створення проблемної ситуації, її аналіз та пошук шляхів її вирішення. Дослідники проблемне навчання трактують і як принцип навчання, і як новий тип освітнього процесу, і як нову дидактичну систему. Під проблемним навчанням розуміють таку організацію навчальних занять під керівництвом учителя і передбачає створення проблемних ситуацій і активну самостійну діяльність учнів щодо їх вирішення. [7]

У навчанні обдарованих учнів, схильних до наукової діяльності предметом створення проблемних ситуацій можуть слугувати події, явища, факти, процеси, що передбачають потребу їх теоретичного обґрунтування, використання набутих знань, аналізу, синтезу, порівняння, зіставлення, знаходження протиріч, що спричиняють проблемні ситуації та ін.

У практиці навчання обдарованих учнів з високими розумовими здібностями метод проблемного навчання використовується також для засвоєння навчального матеріалу підвищеного рівня складності на основі мисленевих, індивідуальних дій чи операцій.

Використання методів проблемного навчання обдарованих учнів, схильних до наукової діяльності потребує концентрації уваги на наступних завданнях:

мотивувати учнів до глибшого розуміння понять (концепцій, теорій, тверджень тощо) ;

спонукати учнів до свідомого прийняття власних рішень, готовності аргументовано захищати власну позицію;

містити завдання, що передбачають інтеграцію знань (міжпредметних, навчальних та наукових, теоретичних і практичних), умінь застосовувати критичне мислення та ін.;

передбачати високий рівень складності навчального матеріалу для розвитку інтересу до знань, для зростання рівня інтелектуального потенціалу обдарованих учнів;

стимулювати досягнення поставленої мети.

Проблемне навчання стимулює пізнавальний інтерес і активність обдарованих учнів, виконуючи такі дидактичні завдання: підвищення якості знань, умінь і навичок; засвоєння навчального матеріалу

підвищеного рівня складності; формування системи знань, умінь, навичок орієнтуватися у нових умовах; розвиток критичного мислення та пізнавальних інтересів учнів; розвиток розумових сил, пізнавальної активності, самостійного й творчого мислення; уміння висувати гіпотези, її обґрунтування, формування готовності до пошуку розв'язання проблем, посилення інтересу до дослідницької діяльності, наукової роботи.

Переваги проблемного навчання полягають у тому, що воно:

- а) розвиває розумові здібності учнів як суб'єктів учіння;
- б) посилює інтерес до нових знань, сприяє виробленню мотивів і мотивації до навчально-пізнавальної діяльності;
- в) активізує інтелектуальні здібності обдарованих учнів ;
- г) розвиває самостійність, активність учнів;
- д) сприяє формуванню дослідницьких компетентностей учнів, готовності до здійснення дослідницької діяльності.

Проблемний метод навчання спонукає до пошуку, розвиває аналітичне, логічне та критичне мислення, формує комунікативні, пошукові навички, уміння застосовувати теоретичні знання у практичній діяльності, забезпечує міцність засвоєння знань, готовність до дослідницької діяльності, відповідальність за власні рішення необхідні для вирішення проблеми.

Поширеними методами навчання, що пропонуються для застосування в освітньому процесі наукового ліцею є *методи розв'язування винахідницьких (раціоналізаторських) задач*, метод проб і помилок, асоціативні методи (мозковий штурм, метод фокальних об'єктів, синектика, аналогія), неалгоритмічні методи (морфологічний аналіз, метод матриць, функціонально-вартісний аналіз), алгоритмічні методи та ін.[8].

Поглибленню теоретичних знань обдарованих учнів сприяють різні методи навчання серед яких: бесіди, лекції, вправи, дослідження та ін. а для набуття практичних дослідницьких умінь допомагають вправи із застосуванням лабораторного методу, метод «мозгового штурму», ділової гри, методи випереджувального навчання та ін.

Уміння здобувати, систематизувати і застосовувати знання можуть послугувати методи вправ, лабораторних робіт, випереджувального навчання, що розвивають навички вчитися, ефективно виконувати завдання, вправи на основі застосування аналогій чи методів випереджувального навчання.

Серед множини методів навчання обдарованих учнів, схильних до наукової діяльності слід виокремити *алгоритмічний метод* навчання, що передбачає усне інструктування учнів; показ зразка дії і алгоритму (сукупності правил і приписів) його виконання; наявність діяльності за зразком і алгоритмом; можливі ситуації, коли алгоритми розробляють самі учні.

Алгоритмічний метод – це обумовлена принципами навчання система. регулятивних правил організації вчителем процесу засвоєння нових знань і способів дій (включаючи засвоєння алгоритмів) шляхом приписів і показу алгоритмів виконання завдань. [9]

Зазначений метод використовують частіше для формування в учнів умінь працювати за певними правилами і приписами; організації лабораторних і практичних робіт, що проводяться за інструкціями; формування вміння самостійно складати нові алгоритми діяльності тощо.

В основі цього методу лежить передача алгоритму дії в формі інструктажу про цілі, завдання, способи виконання майбутнього завдання (навіщо, що і як робити). Залежно від рівня розвитку учнів інструктаж може бути коротким, узагальненим або деталізованим та проводиться у формі питань і відповідей або із застосуванням письмових інструкцій, тестів та ін. З точки зору дидактики дуже важлива така функціональна властивість алгоритмів та алгоритмічних приписів, як засіб управління розумовою діяльністю учнів [10 с. 105].

У освітньому процесі наукового ліцею широкого застосування набувають методи, що закладають основи пошукової діяльності, серед яких вчені називають: проблемно-пошукові, стимуляційні, дослідницькі, конструювальні, методи прогнозування, формулювання гіпотез, мозкового штурму, мікровідкриттів, планування, самоконтролю, самооцінки тощо [11].

Особливості методів навчання обдарованих учнів полягають у тому, що вони покликані формувати компетентності, які необхідні для здійснення пошукової діяльності обдарованих учнів, серед яких: діагностичні, аналітичні, пошукові, проектувально-алгоритмічні, діяльнісно-коригувальні, оцінювально-критеріальні, що реалізуються на різних етапах навчання.

У наукових ліцеях, як і інших закладах освіти, використовується широкий спектр методів навчання, що різняться за видами навчальних робіт учнів, за кількісним складом виконавців (усні, письмові, лабораторні, самостійні, позаурочні, колективні, групові, індивідуальні) та за джерелом здобуття знань. Водночас у навчанні обдарованих учнів, схильних до наукової діяльності методи навчання мають бути пов'язані з дослідницькою, пошуковою діяльністю, формували дослідницькі навички і вміння, компетентності необхідні і важливі для учня.

У залежності від цілей освітнього процесу використовуються методи, що сприяють виконанню завдань наукового характеру, серед яких *евристичний метод*. Назва методу від грецького «евристика» (ευρίσκειν, heuristiko), що у перекладі означає – знаходжу, відшукую, відкриваю. Евристика як наука, вивчає творчу діяльність, методи, які використовуються у навчанні для відкриття нового.

За визначенням А.В.Хуторського, евристичне навчання передбачає конструювання учнем власного сенсу, цілей і змісту освіти, а також процесу його організації, діагностики і усвідомлення. [12]

Важливо те, що евристичне навчання використовується для творчої самореалізації учня, результатом якого є створення освітньої продукції за результатами дослідження, освоєння ним поглибленого змісту з предмету чи галузі, що важливий для дослідницької діяльності.

Не менш важливим методом у навчанні обдарованих учнів наукового ліцею є *дослідницький метод*, що полягає у розв'язанні пізнавальних і практичних завдань, що вимагає творчого підходу. Дослідницький метод як провідний метод навчання обдарованих учнів, схильних до наукової діяльності, передбачає творче застосування знань, оволодіння методами наукового пізнання, формування досвіду самостійного наукового пошуку.[12]

Завдання дослідницького методу передбачають – виявлення проблем, вироблення і постановка гіпотез, спостереження, досліді, експерименти, обґрунтовані на їх основі судження, висновки, узагальнення тощо. Зазначений метод використовується для формування в учня здібностей самостійно, творчо освоювати і використовувати нові способи діяльності в тій чи іншій сфері діяльності. Організація освітнього процесу на основі дослідницького методу спонукає до подальших наукових пошуків і вироблення дослідницьких навичок на основі засвоєних загальнонаукових знань.

Дослідницький метод у вузькому значенні розглядається як метод організації навчання, при якому суб'єкти навчання виступають у ролі дослідників, тобто самостійно виокремлюють та визначають проблему,

У процесі використання дослідницького методу обдаровані учні набувають умінь, навичок формулювання гіпотези, її доведення чи шляхів розв'язання, виходячи з отриманих даних; аналізують, порівнюють та оцінюють отримані результати, роблять висновки й узагальнення завдяки індивідуального, творчого підходу. Це означає, що у процесі дослідницьких дій відбувається оволодіння певними уміннями, а також формування потреб в пошуку нових знань, інтересу до наукової діяльності.

У сучасній практиці наукового ліцею, як і інших закладів освіти широкого поширення набуває *метод проектів*, що сприяє розвитку інтересу учнів до дослідницької чи конструкторської діяльності, формуванню вмінь і навичок проектної діяльності, підвищенню рівня пропедевтичної підготовки учнів до наукової діяльності. Проектна діяльність дає широкі можливості для вибору ролі в системі взаємин між її учасниками, передбачає активність кожного, оскільки кінцевий результат залежить від зусиль суб'єктів освітнього процесу.

Для організації та ефективного виконання проекту слід розрізняти його види, класифікація яких розроблена Є. С. Полатом, враховуючи наступні критерії, що розрізняють їх за:

- методом, який домінує в проекті: дослідні, творчі, пригодницькі, ігрові, інформаційні, практико-орієнтовані.

- характером координування проекту: з явною координацією, з прихованою координацією.

- наявністю контактів: внутрішні (регіональні), міжнародні.

- кількістю учасників: особистісні (індивідуальні), парні, групові.

- тривалістю проведення: короткострокові, середньої тривалості, довгострокові [13].

Передусім, важливо, щоб мета методу проектів передбачала розвиток інтересу учнів до пошуку нових знань, стимулювала до розв'язання проблем, знаходження способів практичного застосування набутих знань як інструментів проектної діяльності.

Сутність методу проектів як технології, полягає у функціональній системі дидактичних засобів (змісту, методів, прийомів, способів), що адаптує освітній процес до структурних і організаційних вимог навчального проектування.

У процесі проектної діяльності обдаровані учні набувають теоретичних знань і практичних умінь, серед яких: аргументувати вибір теми; планувати дослідницьку роботу; працювати над різними джерелами інформації; самостійно добирати й нагромаджувати необхідний матеріал; аналізувати, виявляти факти; приймати рішення; створювати запланований продукт, результат (програму, виріб, розробку, проспект, сценарій тощо); презентувати результат перед аудиторією; оцінювати себе, робити висновки. [14]

У науковому ліцеї широкого застосування набуває метод розвитку *критичного мислення*, що ґрунтується на використанні системи суджень та передбачає аналіз речей, подій, явищ з формулюванням обґрунтованих висновків, узагальнень, які дають можливість здійснювати оцінки, інтерпретації, застосовувати отримані результати у подібних ситуаціях. Процес розвитку критичного мислення передбачає активізацію самостійного мислення, що розвиває необхідну навичку як важливий ресурс обдарованого учня.

Критичне мислення базується на законах логіки та на розумінні психологічних процесів, які протікають у свідомості здобувача освіти. Навички критичного мислення дають можливість осмислено працювати з інформацією, допомагають приймати зважені рішення та відстоювати власну позицію. Розвиток критичного мислення допомагає пошуку нових ідей та шляхів їх реалізації.

Особливість методу розвитку критичного мислення як педагогічної технології полягає в тому, що обдарований учень в процесі навчання сам конструює цей процес, виходячи з реальних і конкретних цілей, відстежує напрямки свого розвитку, визначає кінцевий результат.

Метод розвитку критичного мислення структурується за технологічними етапами, що передбачають: активізацію набутих знань, розвиток інтересу до оволодіння новою інформацією, осмислення та набуття нових знань, продукування нових ідей. Для того, щоб мислення перетворилося на усвідомлене, самостійне, рефлексивне, цілеспрямоване, обґрунтоване, контрольоване та самоорганізоване необхідно узгодити вибір цілей навчання, змісту, форм навчання, що реалізуються з використанням методу критичного мислення.

У сучасних умовах оновлення методів навчання обдарованих учнів, схильних до наукової діяльності пов'язано з активними інноваційними процесами.

Поняття «*інноваційні методи навчання*» є багатокомпонентним, оскільки об'єднує нові й ефективні способи організації освітнього процесу, що сприяють інтенсифікації та модернізації навчання, розвивають творчий підхід і особистісний потенціал здобувачів спеціальної середньої освіти наукового спрямування. Коротко зупинимося на деталізації окремих інноваційних методів навчання, до яких належать: кейс-стаді, метод коучинга, метод рефлексії, метод консалтингу.

В основі методу *кейс-стаді (метод дослідження)* лежить аналіз певної проблемної ситуації, що об'єднує в собі одночасно і рольові ігри, і метод проєктів, і ситуативний аналіз. Метод дослідження в соціальних, гуманітарних науках полягає у вивченні одиничного об'єкта (ситуації, події, явища тощо) чи кількох показових об'єктів задля осмислення ширшого кола схожих випадків (подій). Такий метод використовується для всебічного вивчення та дослідження певної події чи явища задля узагальненого пояснення їх виникнення чи розвитку.

Аналіз ситуацій, що досліджуються передбачає вивчення літератури за темою, виявлення проблемної та стандартної ситуації, розроблення та розв'язання дослідницьких завдань, збір даних, аналіз зібраного матеріалу та підготовку висновків. Загальна схема аналізу передбачає такі етапи: визначення проблеми, тобто контексту ситуації чи події; постановка дослідницьких завдань, що підлягають вивченню; формулювання висновків, узагальнень, рекомендацій тощо. Перевага методу полягає в тому, що завдяки такому підходу можна здійснювати ефективне обговорення ситуацій, проблем чи подій.

Кейс-технології засновані на комплектуванні наборів (кейсів) текстових навчально-методичних матеріалів з певної теми і формулювання завдань поставлених для вирішення конкретної проблемної ситуації. Кейси можуть бути призначені для самостійного вирішення завдання з подальшим колективним обговоренням теми, виробленням варіантів для розроблення найбільш раціональних і творчих пропозицій.

Очевидно, що метод кейс-стаді потребує подальших досліджень та вичерпного розкриття закономірностей щодо його реалізації у різних освітніх системах.

Інший метод, що належить до інноваційних можна назвати коучинг (тренерство). Зазначений метод передбачає індивідуальне керівництво вчителем навчальною діяльністю учня, сприяння в реалізації його прагнень до інтелектуального розвитку, до оволодіння знаннями і навичками у здійсненні досліджень.

Метод коучинга полягає у зосередженні уваги на досягненні конкретної цілі способом, який розроблений учителем. Завдання коуча полягає, передусім, у допомозі учневі відшукати шляхи та способи досягнення цілей. Коучинг як процес підготовки обдарованого учня до певного випробування чи до вирішення особливої ситуації. Така підготовка полягає у сприянні чи в допомозі учневі навчатися за власною ініціативою і бажанням.

Розробником ідеї методу коучингу вважається Джон Вітмор, який характеризував коучинг як «розкриття потенціалу осіб для їх максимальної ефективності».

Основоположним принципом методу коучинга слугує тверда упевненість у тому, що всі люди володіють значно більшими внутрішніми здібностями і потенціалом, а ніж вони проявляють і реалізують у повсякденному житті, які дозволяють досягати високих позитивних результатів у всіх галузях і сферах діяльності.[15]

Метод коучингу передбачає підтримку та допомогу учителем (коуча) учня з метою самостійного знаходження ним відповіді на питання чи шляху до вирішення проблеми. Використання методу коучингу має переваги у тому, що залучення учнів до дослідницької діяльності з певного предмету чи галузі здійснюється за бажанням учня, який проявляє максимальний інтерес до пошуку, що стимулюють формування дослідницьких умінь, підвищують мотивацію учнів до нових знань, до наукової діяльності.

Застосування методу у роботі з обдарованими учнями, схильними до наукової діяльності вимагає творчого підходу та готовності учителя виконувати нові ролі та функції, що забезпечують успішність та результативність дослідницької діяльності учня.

Серед методів, характерних освітньому процесу наукового ліцею слід назвати метод рефлексії, що передбачає створення сприятливих умов для самостійного вивчення та осмислення навчального матеріалу, завдяки чому відбувається формування здібностей, компетентностей необхідних для здійснення активної дослідницької діяльності з того чи іншого навчального предмета. При цьому навчальний процес організовується з урахуванням побажань обдарованих учнів, їхніх пропозицій щодо навчальної та дослідницької роботи, складності та обсягу завдань, що виконуються учнем самостійно.

Завдяки використанню методу рефлексії в учнів розвиваються навички самостійного формулювання проблем, пошук нових шляхів їх розв'язання, удосконалюється майстерність планування, прогнозування, підвищується почуття відповідальності за результат своєї роботи.

У освітньому процесі наукового ліцею набуває поширення метод консалтингу, що трактується як діяльність з консультування, суть якого полягає у тому, щоб запропонувати учням набір алгоритмів чи рішень, виконання яких забезпечить досягнення передбачуваного результату.

За визначенням Фриц Стееле, консультування передбачає будь-яку форму надання допомоги щодо змісту, процесу або структури завдання або серії завдань, при цьому консультант не відповідає за виконання завдання, але допомагає тим, хто відповідальний за це [16].

Консалтинг в освіті в сучасних умовах набуває розвитку в різних змістовних напрямках, зокрема таких як: педагогічний консалтинг, соціально-педагогічний консалтинг; психологічний консалтинг; управлінський консалтинг.

Педагогічне консультування передбачає професійну допомогу в організації та здійсненні процесу навчання і включає в себе: супровід дітей, підлітків і дорослих в освітньому процесі та надання консультаційної допомоги їм і членам їх сімей у виборі способів задоволення освітніх потреб та вирішенні проблем, пов'язаних з навчально-пізнавальною діяльністю;

Консалтинг як метод частіше застосовується для консультування обдарованих учнів з питань організації та проведення дослідницької діяльності, що займає чільне місце у освітньому процесі наукового ліцею.

Під час проведення дослідницької діяльності учням надаються консультації щодо організації дослідження, використання літературних джерел чи інших питань. У процесі консалтингу дослідники отримують певну довідкову інформацію, своєрідну підказку чи алгоритм виконання дослідження.

Зміст консультації можуть містити поради та рекомендації щодо форм організації освітнього процесу з урахуванням індивідуальних особливостей обдарованих підлітків, використання розвивального потенціалу освітнього середовища наукового ліцею для підвищення інтелектуального потенціалу учня; способи максимальної мобілізації психічних ресурсів особистості, спрямованих на інтенсивний саморозвиток та самореалізацію.

Використання методу консультування у роботі з обдарованими учнями розширює можливості розвитку розумових здібностей, забезпечує зростання рівня розвитку інтересу до наукових знань. У здійсненні консультаційних послуг важливе значення відіграє професійний рівень педагога, який надає таку послугу.

Педагог-консультант зобов'язаний добре усвідомлювати освітні потреби учнів, умови організації освітнього процесу, можливості освітнього середовища та ін. Наприклад, консультування обдарованих учнів наукового ліцею може охоплювати інформацію та рекомендації щодо побудови індивідуальної освітньої програми, пропозиції щодо організації освітнього процесу, рекомендації пов'язані з інформаційно-методичним супроводом дослідницької діяльності чи експериментальної роботи.

Консультування можуть надаватися з питань участі учня у різноманітних науково-пошукових заходах, спрямованих на розвиток його дослідницької компетентності, передбачати рекомендації щодо умов участі в учнівських конкурсах, турнірах, олімпіадах різних рівнів тощо.

Завдяки консультацій та рекомендацій учителя учні здійснюють пошукову діяльність, отримують конкретні завдання, набувають досвіду та розширюють пропедевтичні наукові знання та компетентності необхідні та достатні для виконання посильних наукових досліджень. Такий метод дає можливість досліднику упевнитися у правильності виконання своїх дій, перевірити результативність дослідницької роботи.

Завдяки творчого використання вищезазначених методів у освітньому процесі наукового ліцею здійснюється ефективний вплив на розвиток інтелектуального потенціалу обдарованого учня, цілеспрямована підготовка майбутнього науковця.

Отже, освітній процес наукового ліцею покликаний розвивати інтелектуальний потенціал обдарованих учнів, схильних до наукової діяльності, готувати їх до дослідницької, пошукової діяльності не лише завдяки змісту підвищеного рівня складності чи ефективних форм навчання, але й шляхом використання адекватних методів навчання, що ураховують психічні особливості обдарованого старшокласника, його інтереси до наукової роботи. А творчо використаний учителем будь який із методів

навчання буде ефективний за умови урахування всіх обставини, пов'язаних зі специфікою освітнього процесу наукового ліцею та особливістю обдарованих учнів, схильних до наукової діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Лейтес Н.С. Возрастная одаренность школьников: учеб. пособие / Н.С.Лейтес. – М.: Академия, 2000. – 320 с.
2. Обухов А. С. Развитие исследовательской деятельности учащихся. / А. С. Обухов – М: Издательство «Прометей» МПГУ, 2006. – 224 с.
3. Кизенко В. І. Особливості застосування методів навчання на факультативних заняттях / В. І. Кизенко, Ю. І. Мальований // Біологія і хімія в школі. – 2002. – № 5. – С. 6–13.
4. Вербицкий А.А. Активное обучение в высшей школе: контекстный подход . – М: Высшая школа, 1991. – 207с.
5. Бистрова Ю.В. Інноваційні методи навчання у вищій школі України / Ю.В. Бистрова // Право та інноваційне суспільство. – 2015. – №1 (4). – С. 27-33.
6. Махмутов М.І. Організація проблемного навчання в школі / М.І. Махмутов. – М. : Педагогіка, 1977
7. Лернер И. Я. Проблемное обучение / И. Я. Лернер. – М. : Знание, 1974. – 64 с.
8. Волощук І. С., Мадзігон В. М. Дидактична інтерпретація особистісних якостей обдарованих // Навчання і виховання обдарованої дитини: теорія і практика. – 2019. – № 1. – С.
9. Темербекова, А. А. Формування алгоритмічної культури учнів [Електронний ресурс] / А.А.Темербекова.- Електронні текстові дані.- Горно-Алтайськ.- 2006.- Режим доступу http://www.fmf.gasu.ru/kafedra/algebra/elib/mpm_t/10.htm
- 10.Подзігун А. М. Методологічні основи концепції розвитку навчальних закладів / А. М. Подзігун // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми: зб. наук. пр. / редкол. : І. А.Зязюн(голова) [та ін.]. – К.; Вінниця, 2007. – Вип. 15. – 492с
- 11.Андреев В.И. Педагогика. Учебный курс для творческого саморазвития / В.И.Андреев – 3 –изд .– Казань: Центр инновационных технологий , 2012.– 608 с.
- 12.Хуторской А.В. Развитие одаренности школьников. Методика продуктивного обучения / Андрій Вікторович Хуторський. – М.: Владос, 2000.
- 13.13 Полат Е.С. Новые педагогические и информационные технологии в системе образования: учеб. пособие / Е.С. Полат, М.Ю. Бухаркина, М.В. Моисеева, А.Е. Петров; под ред. Е.С. Полат. – М.: Издательский центр «Академия», 1999.
- 14.Зверев И. Д. Методы обучения в современной школе / И. Д. Зверев // Нар. образование. – 1976. – № 3. – С. 10.
- 15.Гибнер, Я. М. Коучинг как инструмент эффективного обучения и развития персонала / Я. М. Гибнер. – Текст: непосредственный // Молодой ученый – 2011.– № 8 (31). – Т. 1.– С. 121-124
- 16.Steele F. Consulting for organisational change. Amherst, MA, University of Massachusetts Press, 1975. P.3.

Миськів Р. С.,

Керівник гуртків

КЗ «Скалатського будинку школярів»

romich2501@ukr.net

ІННОВАЦІЙНІ ПРИЙОМИ ТА ХМАРНІ ТЕХНОЛОГІЇ ПРИ ПРОВЕДЕННІ ВИХОВНОЇ РОБОТИ В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ

В статті висвітлюється впровадження «хмарних технологій» та інформаційних комп'ютерних технологій у галузі освіти та в процесі патріотичного виховання.

Ключові слова: «хмарні технології», інформаційні комп'ютерні технології (ІКТ).

The article covers the introduction of «cloud technologies» and information computer technologies in the field of education and in the process of patriotic education.

Key words: «cloud technologies», information computer technologies.

Сьогодні кожен заклад освіти має на меті підготувати молодих людей до життя у відкритому демократичному, культурному, гуманному і громадянському суспільстві. [2] Забезпечити їх не лише

знаннями і навичками, а й надати соціальну підготовку, сприяти морально – емоційному розвитку та забезпечити високоякісну освіту та виховання і дати шанс на краще життя. Для цього в освітній процес широко впроваджуються «хмарні технології».

Останнім часом масштаби впровадження хмарних технологій стрімко зростають. У галузі освіти відбувається справжня революція (рис. 1). Тепер, щоб вчитися, педагогу не обов'язково стояти біля дошки. Вчитися можна скрізь: у приміщенні та на відкритій місцевості, під деревом, на борту морського чи повітряного судна. [3]

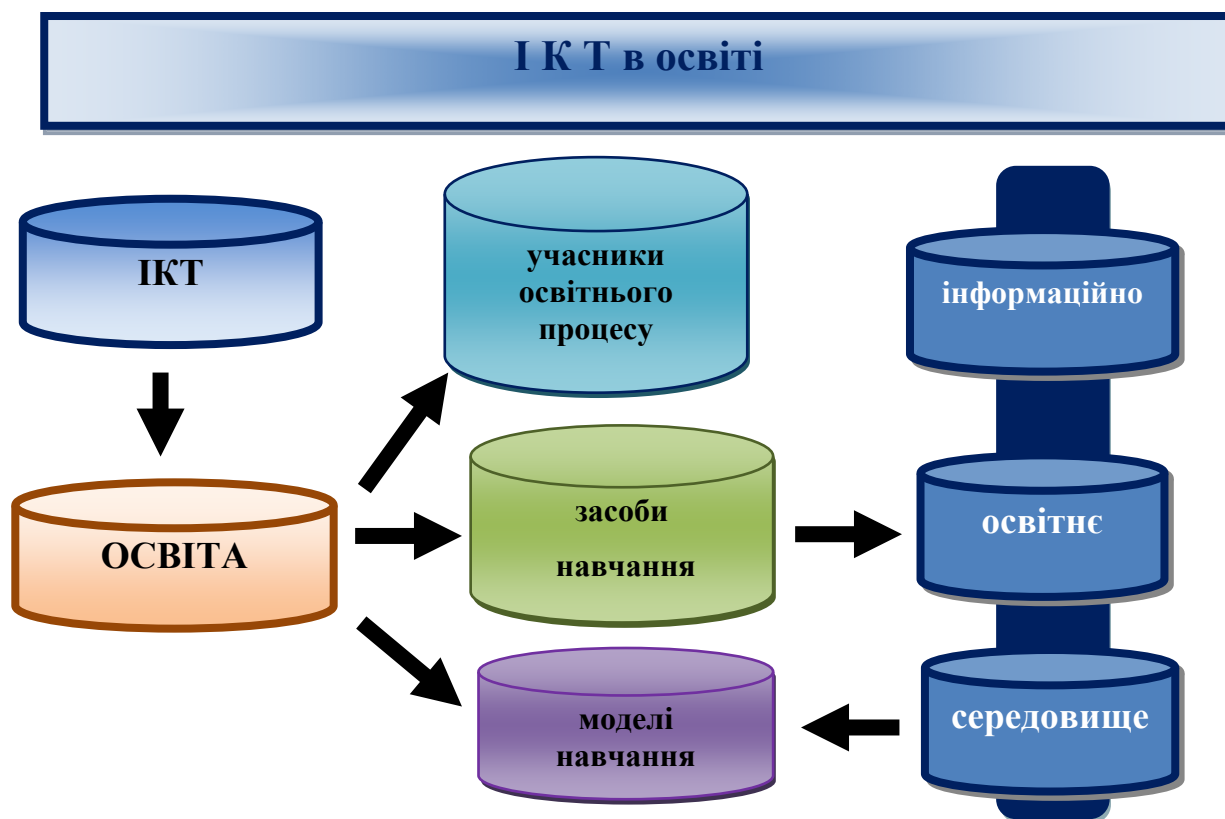

Рис.1 ІКТ в освіті

Для цього потрібно лише підключитись до мережі Інтернет. Ми стаємо свідками швидкого впровадження хмарних технологій в систему освіти та розбудови єдиного інформаційного простору. [6]

Прикладами використання хмарних технологій в освітньому процесі є :

- використання Web-додатків;
- он-лайн сервіси для освітнього процесу, спілкування, тестування;
- системи дистанційного навчання, бібліотека, медіа тека;
- сховища файлів, спільний доступ, спільна робота;
- відео презентації, відео майстер-класи;
- електронна пошта.

Основні переваги, які дають хмарні технології в закладах освіти:

- економія засобів на придбання програмного забезпечення;
- виконання багатьох видів навчальної роботи;
- відкритість освітнього середовища для педагогів і їх вихованців.

Сучасні інформаційні технології – це не просто нова техніка, що дозволяє підвищити, поліпшити, зацікавити. Це можливість змінити форми і стиль взаємодії керівника гуртка та гуртківця й ефективно домагатися якісних результатів у навчанні і вихованні учнівської молоді. До засобів і систем ІКТ, які можуть бути використані під час навчально-виховного процесу, належать: комп'ютери, дисплей, принтер, процесор, сканер, клавіатура, бази даних і знань, системи мультимедіа, модем, телебачення, телефон, електронна дошка, програмові засоби навігації в Інтернеті тощо. [4]

Отже, очевидні переваги використання ІКТ і у процесі патріотичного виховання:

- можливість моделювання і демонстрації наочності;
- логізація та структурування поданого матеріалу, що значно підвищує рівень сприйняття вихованцями нової інформації;

- урізноманітнення форм проведення виховних заходів;
- інформаційна насиченість матеріалу; можливість зацікавити більшу кількість гуртківців до участі у виховних заходах;
- розвиток в них особистісних і соціальних навичок, впевненості у собі;
- чітке визначення мотивації до навчання та виховання;
- ширші можливості для використання інтерактивних технологій у виховному процесі;
- активізація інтересу кожного гуртківця;
- можливість публікувати результати досліджень, висвітлювати поточну інформацію, спілкуватися з широкою аудиторією в мережі Інтернет, здійснювати пошук інформації, обмінюватися думками, враженнями;
- розширення можливостей педагога, удосконалення його діяльності, поштовх до творчого пошуку.

Тож можна зробити висновки, що патріотичне виховання є важливою складовою у процесі становлення гуртківця як особистості, вільної, активної, творчої. А ІКТ стають невід'ємною частиною освітнього процесу, та розширює можливості для пошуково-дослідницької діяльності гуртківців, дає можливість відчутти «дух епохи», підсилює ефект від застосування інтерактивних технологій. Поєднуючи в собі можливості телевізора, відеомагнітофона, книги, калькулятора, будучи універсальною іграшкою, здатною імітувати інші іграшки і самі різні ігри, сучасний комп'ютер разом з тим є для сучасного учня рівноправним партнером, здатним дуже тонко реагувати на його дії і запити.

Ще однією із сучасних інформаційних технологій є створення блогів.

Наявність блогу – ознака того, що педагог йде в ногу з часом. Створення блогів дозволяє забезпечити ознайомлення педагогічних працівників з інформаційно-комунікаційними технологіями; поповнює інформаційно-навчальне середовище матеріалами для обміну педагогічним досвідом; методичними розробками, програмами, електронними навчальними матеріалами; дає можливість представлення власного педагогічного досвіду, популяризації професії; створює коло спілкування: батьки-гуртківці-керівники гуртків; залучає дітей до активної участі у творчому об'єднанні, закладі, місті, країні; зацікавлює дітей у використанні сучасних методів навчання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України «Про освіту» від 05.09.2017 року
2. Концепція національно – патріотичного виховання дітей та молоді, 2015 р.
3. Стратегія національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2016-2020 роки [Текст] // Урядовий кур'єр. – 2015. – 17 жовтня. – С. 10.
4. Буйна, Н. А. Взаємодія школи, сім'ї, громадськості у формуванні свідомого громадянина-патріота [Текст] / Н. А. Буйна // Виховна робота в школі. – 2016. – № 2. – С. 8-10.
5. Варава, Н. М. Національно-патріотичне виховання учнівської молоді засобами позашкільної освіти [Текст] / Н. М. Варава // Виховна робота в школі. – 2016. – № 11. – С. 6-9.
6. Гавтіліна Т.М. Інноваційні технології позашкільного педагогічного процесу.// Позакласний час, 2005. – №3-4, стор.30-38.
7. Кузь В., Руденко Ю. Основи національного виховання. – К .: 1993.
8. Литовченко О. Щоб майбутні українці були патріотами// Позашкільля, 2009. – №4.
9. Мазур Г. Педагогічну спадщину С. Ф. Русової – в масову практику роботи національної школи // Початкова школа. – 2001. – № 5. – С. 51–53.
- 10.Скляренко В., Шуплінова А. Українські традиції і звичаї. – Харків: Фоліо, 2008.

Мінцева С. В.,

*викладач комунального закладу
охорони здоров'я «вовчанський
медичний фаховий коледж»
харківської обласної ради
svetlana.minceva@ukr.net*

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ТА ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ ДО РОБОТИ З ОБДАРОВАНИМИ ДІТЬМИ ТА МОЛОДДЮ

Анотація: У статті поданий аналіз основних підходів до процесу підготовки педагогічних працівників до роботи з обдарованими дітьми та молоддю. Звернено увагу на проблему спеціалізованої роботи педагога з обдарованою особистістю. Запропоновані шляхи формування професійної підготовки викладачів до роботи з обдарованими студентами; визначаються базові складові їх психологічної

готовності до розвитку обдарованості. Визначено головні характеристики освітнього процесу для обдарованих дітей та молоді. Накреслені перспективи подальшого вивчення цієї проблеми.

Ключові слова: Особистість, обдарованість, молодь, здобувачі освіти, педагогічні працівники, задатки, здібності, професійна компетентність, підготовка педагогічних кадрів, розвиток і реалізація творчих здібностей, готовність викладача до роботи з обдарованими студентами, форми і методи психолого-педагогічної підготовки.

Abstract: The article presents an analysis of the main approaches to the process of preparing teachers to work with gifted children and youth. Attention is paid to the problem of specialized work of a teacher with a gifted person. The ways of formation of professional training of teachers to work with gifted students are offered; the basic components of their psychological readiness for the development of talent are determined. The main characteristics of the educational process for gifted children and youth are identified. Prospects for further study of this problem are outlined.

Key words: Personality, giftedness, youth, students, pedagogical workers, inclinations, abilities, professional competence, training of pedagogical staff, development and realization of creative abilities, readiness of the teacher to work with gifted students, forms and methods of psychological and pedagogical training.

Наше суспільство, роблячи крок від постіндустріальної цивілізації до цивілізації інформаційно-комунікаційних технологій, усе гостріше відчуває потребу в людях, які матимуть фундаментальні знання в різних галузях життєдіяльності й умітимуть адаптувати їх до постійно змінюваних умов своєї життєдіяльності, будуть активно розбудовувати суспільну інфраструктуру з використанням найсучасніших технологій.

Інноваційний тип освіти ХХІ століття передбачає розвиток здатності людини до пошуку нових знань, творення, оволодіння рефлексією як механізмом постійних роздумів над своїми діями і вчинками.

Саме тому головне завдання освіти повинно розглядатися не лише як пізнання законів природи і суспільства, але й особистісно-діяльнісне оволодіння гуманістичною методологією творчого перетворення освіти і гармонізації відносин «людина-природа-суспільство». Не випадково однією з найсуттєвіших цілей Закону України «Про освіту» [8], Національної програми «Освіта» (Україна ХХІ століття) [6], Національної програми «Діти України» [13], Державної цільової програми роботи з обдарованою молоддю [7] є забезпечення можливостей постійного духовно-інтелектуального самовдосконалення особистості. Розвиток і широке поширення методології рефлексії, прогнозування і проектування як основи навчання виховного процесу обдарованої особистості дозволяють активізувати формування системи цінностей (моральних, світоглядних, інтелектуальних тощо), ідеалів, що служать для неї базою для вибору і побудови суб'єктно значущого життєвого ідеалу.

Оскільки за визначенням М.Бердяєва особистість є категорія аксіологічна, оціночна, то цінності правомірно розглядати як пункти опори для визначення сенсу і змісту життя. Отже, суттєвого аксіологічного значення для

зростаючої обдарованої особистості набувають питання її життєтворчості, життєвого вибору, життєвої стратегії.

Внаслідок цього з'явилася потреба суспільства у творчих, діяльних, обдарованих, інтелектуально й духовно розвинених громадянах.

Центром концепції розвитку обдарованості є творча особистість, індивідуальна робота з обдарованими дітьми, які вирізняються насамперед високим інтелектом, що є наслідком як природних задатків, так і сприятливих умов виховання.

Якщо в процесі навчання педагог враховує індивідуальні особливості, успіх досягається швидше і за мінімальних витрат часу.

Мета розвитку здібностей більш підготовлених дітей та молоді – допомогти їм реалізувати свої індивідуальні якості, не загубитися в сирій масі, сприяти переорієнтації їхнього репродуктивного мислення на творче індивідуальне конструювання. У розвитку їхніх здібностей важливе значення має забезпечення та розширення інформованості в тих галузях, які їх цікавлять, організація для них різноманітної діяльності.

Обдарованість – це комплексне явище психіки людини, яке включає єдність інтелекту, творчості й мотивації.

Інтелектуальні здібності перевищують середній і високий рівні, творчість проявляється у новому і оригінальному підході до вирішення проблем і завдань, що стосується мотивації, то це єдність емоційно-вольових якостей: інтересу до певної діяльності й настирливості у досягненні мети. Обдаровані люди характеризуються наполегливістю, надзвичайно розвинутою працьовитістю, глибоким і стійким інтересом до певної діяльності.

Саме такі діти та молодь потребують особливої уваги з боку педагогів, які вже з раннього віку виявляють зацікавленість науковими студіями, демонструють небуденні творчі здібності та мають значний природний потенціал. Пробудити дрімотні сили інтелекту й творчі можливості дитини, надихнути його на

заняття науково-дослідницькою та творчою діяльністю й озброїти сучасними методами наукового пошуку, продублювати в нього стійкий інтерес до певної галузі знань і підказати оптимальні форми задовольнити цей інтерес, зорієнтувати талановиту молодь у щонайширшому спектрі наукової проблематики і навчити доцільно реалізовувати й правильно оформлювати свої інтелектуальні та творчі здібності – ці та багато інших завдань постають перед педагогом, який працює з обдарованими дітьми.

Отже, наявність позитивного взаємозв'язку між спеціальною підготовкою педагога та ефективністю становлення обдарованої молоді, проблема підготовки педагогічних кадрів до роботи з ними визначається пріоритетною. Про це і відзначено на IX Всесвітній конференції, присвяченій проблемі становлення обдарованих і талановитих дітей. Не випадково на V конференції Європейського Союзу з високих здібностей, підкреслена необхідність розширення і поглиблення наукових досліджень проблеми підготовки педагогів до роботи з обдарованими дітьми і молоддю.

Актуальність проблеми зумовлена необхідністю радикальних змін, спрямованих на підвищення якості й конкурентоспроможності освіти, вирішення стратегічних завдань, що стоять перед національною системою освіти в нових економічних і соціокультурних умовах, інтеграцію її в європейський і світовий освітній простір [11].

Головна мета Національної стратегії розвитку освіти в Україні у 2012–2022 рр. [11] передбачає забезпечення особистісного розвитку людини згідно з її індивідуальними задатками, здібностями, потребами на основі навчання впродовж життя.

Сучасні умови вимагають нового вчителя, здатного успішно проводити пошук, розвиток та реалізацію творчих обдарувань підростаючого покоління. Видатний педагог Софія Русова зазначає: «вчитель, який передає дитині лише знання – це ремісник, а той, хто виховує характер, – справжній митець своєї справи» [12].

Звернення до цієї проблеми є актуальним у зв'язку з відсутністю системи підготовки майбутніх працівників освіти до роботи з обдарованою молоддю у вищих навчальних закладах, недостатньою науково-теоретичною та методичною розробкою цієї проблеми у педагогічній науці.

У процесі підготовки педагогічних кадрів до роботи з обдарованими дітьми мають місце суперечності між:

- вимогами до рівня професійної підготовки педагогів, з боку суспільства та батьків обдарованих дітей і неможливістю ефективного забезпечення цих вимог у межах існуючої педагогічної системи;
- традиційною системою підготовки педагогічних кадрів та практикою роботи з обдарованими дітьми;
- потребами викладачів у теоретичних та прикладних напрацюваннях у галузі педагогіки і психології обдарованості та їх задоволенням.

Подолати певні суперечності можна відповідним чином налагодивши функціонування системи спеціальної підготовки фахівців у ЗФПО, проте практика свідчить про відсутність не лише системи, але й будь-яких кроків у її створенні. Тому, оперативно ліквідувати цю прогалину можна налагодивши методичну роботу як в закладах післядипломної педагогічної освіти, так і у ЗНЗ з підготовки педагогічних працівників до роботи з обдарованими дітьми. Завдяки неперервному характеру методичної діяльності, її здатності оперативно реагувати на зміни в суспільстві, викладачі можуть здобути якісні знання, вміння та навички, що необхідні для навчання і виховання обдарованої молоді.

Організації підготовки педагогічних кадрів повинна відповідати певна нормативно-законодавча база, надбання психолого-педагогічної науки щодо

обдарованості та організації підготовки освітян. Зокрема, при підготовці фахівців слід враховувати концепцію творчої обдарованості О. Матюшкіна; концепцію «вікового потенціалу» Н. Лейтеса; теорію розвитку творчого потенціалу В. Романця, трактування обдарованості, як прояву творчого потенціалу людини Ю. Бабаєвої; психодидактичний підхід до навчання і розвитку обдарованості дітей в умовах загально-освітнього навчального закладу В. Клименка; теорію креативності Е. Торренса; триколову концепцію обдарованості Дж. Рензулі; психосоціальну модель А. Танненбаума; концепцію Ф. Ганьє (Gagne); триархічну теорію Р. Стернберга; фундаментальні праці В. Бондаря, О. Киричука, С. Крисюка, В. Онушкіна, М. Протасової, а також сучасних науковців післядипломної педагогічної освіти: Т. Сорочан, Н. Клокар, В. Олійника, М. Романенка та інших [14].

Аналіз філософської, науково-педагогічної та методичної літератури свідчить про незначну увагу науковців стосовно проблеми підготовки педагогічних кадрів до роботи з дітьми, які виділяються своїми здібностями. Майже недослідженими залишаються проблеми змісту, форм, методик відповідної підготовки, вимог до педагога, його готовності до навчання і виховання здібної та талановитої молоді. Це є підставою вважати поширення існуючих та пошук нових форм і засобів підготовки викладачів до специфічної діяльності актуальною педагогічною проблемою, а дослідження та пошуки шляхів її розв'язання, результативними щодо їх використання та впровадження у закладах освіти. Разом з тим, аналіз змісту психолого-педагогічних дисциплін педагогічних навчальних закладів свідчить про те, що підготовці

майбутніх освітян до навчання і виховання обдарованих дітей приділяється невідповідно мала увага. Укладачі навчальних програм і автори підручників та навчальних посібників здебільшого акцентують увагу на поняттях «здібності» і «задатки», обмежуються загальними положеннями, що містяться в основі розвитку здібностей, відводять на вивчення проблем обдарованості недостатню кількість навчального часу. В освітньо-кваліфікаційних характеристиках випускників ВНЗ, визначених державними стандартами, специфіка і особливості професійної діяльності педагогічного працівника, який працює з обдарованими дітьми, не відображена.

Такий стан пояснюється відсутністю системних досліджень цієї теоретико-прикладної проблеми. Зокрема, у науково-методичній літературі немає обґрунтування поняття «готовності педагогічного працівника до роботи з обдарованими дітьми та молоддю», не визначено компоненти та критерії оцінювання.

Отже, сучасне ставлення до обдарованості, як до соціального явища та педагогічного феномену, вимагає перегляду існуючої парадигми роботи з обдарованими дітьми, а саме – переходу від пошуку обдарованих дітей до пошуку обдарувань у кожній дитині.

Специфіка підготовки викладачів до роботи з обдарованими дітьми та молоддю полягає у тому, що обдаровані мають специфічні якості: самостійність, оригінальність, допитливість, наявність дивергентного мислення, гарну уяву, пам'ять, цілий комплекс психічних особливостей – своє світосприйняття, надмірну вразливість, емоційність, чутливість і багато інших, що повинні віддзеркалюватись в особі педагогічного працівника, який працює з ними. З одного боку, це риси характеру викладача: любов до студентів, витривалість, терпіння, наполегливість, власні таланти; з іншого – знання, що значно вищі за обсягом від навчальної програми, а також вміння бачити і створювати навчальні стратегії, організовувати навчання за індивідуальними програмами розвитку, науково-дослідну діяльність студентів, володіння методиками поглибленого, прискореного, збагаченого навчання тощо. Тобто, певні специфічні якості обдарованої молоді вимагають певних якостей педагога. Основні вимоги до викладача, який працює з обдарованою молоддю дуже вдало сформував Демченко В.В. у своїй моделі [5].

На теоретичному рівні проблема вимагає обґрунтування поняття «готовність педагогічного працівника до роботи з обдарованими дітьми та молоддю», визначення його компонентів, їх зміст та критерії оцінювання.

Поняття «готовність педагогічного працівника до роботи з обдарованими дітьми та молоддю» Демченко В.В. трактує, як складне якісне утворення комплексу властивостей викладача, в основі якого міститься особисте його обдарування в будь-якій галузі, спеціальні знання, вміння та навички, внутрішні мотивації та певні риси характеру, що дозволяють на оптимальному та достатньому рівнях здійснювати пошук, розвиток та реалізацію творчих обдарувань здобувачів освіти [4].

Серед компонентів готовності викладачів до роботи з обдарованими студентами виокремлюється: мотиваційний (стійкий інтерес і потреба займатися цією справою); особистісний (здатність розуміти, оцінювати, прогнозувати і діяти); змістовий (повнота та системність знань); процесуальний (спеціальні психолого-педагогічні вміння); креативний (варіативність, оригінальність).

Критеріями оцінки готовності викладачів визначено спеціальні знання з педагогіки та психології; вміння розробляти та впроваджувати стратегії розвитку здобувачів освіти, навчати та виховувати їх на основі індивідуальних ознак обдарованості; здатність педагогічного працівника до самовдосконалення; позитивна професійна мотивація до діяльності, його рівень професійного вигорання.

Вивчаючи стан готовності викладачів до роботи з обдарованою молоддю, можна зробити висновок, що більш комплексну і об'єктивну оцінку діяльності викладача можна дати, розробивши методику оцінювання готовності педагогічних кадрів до роботи з обдарованими здобувачами освіти.

Проведення діагностики готовності педагогічних кадрів до роботи з обдарованою молоддю має за мету:

- визначити загальний рівень готовності педагогічного колективу і окремих викладачів до роботи з обдарованою молоддю;
- визначити перелік компонентів, за якими педагогічні працівники успішно здійснюють професійну діяльність або мають певні труднощі та прогалини в підготовці.

Питання готовності викладача до роботи з обдарованою молоддю має свою специфіку, адже саме викладач повинен помітити здібності, розвинути обдарування здобувачів освіти у процесі своєї діяльності. Крім того, якщо викладачі й визнають необхідність спеціально організованої роботи з обдарованою молоддю, що зазвичай їхня увага зосереджується на академічній обдарованості студентів (зокрема, переможців предметних олімпіад, учасників МАН тощо). Робота ж з розвитку інших видів обдарованості відбувається епізодично.

Нам близька позиція американських учених-педагогів, які розглядають обдаровану дитину як суб'єкт спеціальної педагогіки. Педагогічний працівник обдарованих дітей повинен володіти спеціальними знаннями і вміннями, особливими, професійно значущими якостями і професійно-особистісною позицією.

Водночас спеціальні дослідження та практика доводять, що в роботі з обдарованими здобувачами освіти все відчутніше проявляються недоліки професійної підготовки педагога до здійснення відповідної діяльності, недостатній рівень психологічних знань про природу та суть обдарованості, незнання вікових особливостей обдарованих студентів, неготовність до навчання і виховання обдарованої особистості [10].

Саме тому одним із провідних завдань підвищення кваліфікації педагогів є формування їхньої професійної компетентності, важливою складовою якої визнається вміння викладача здійснювати навчальну та виховну роботу з обдарованою молоддю, підтримки і розвитку їхньої обдарованості.

На сьогодні актуальними в організації професійної підготовки педагога є такі зміни:

- забезпечення варіативності навчання (вибір різних освітніх та професійних програм, спеціалізацій), сприяння більш повній реалізації творчого потенціалу особистості;
- диференціація та персоніфікація змісту післядипломної освіти педагога відповідно до його чітко визначеної індивідуальної освітньої траєкторії, що знаходить своє відображення у багатоваріантних навчальних планах та програмах курсів, спецкурсів, факультативів тощо;
- технологізація освітнього процесу;
- запровадження нових методів, форм, засобів та технологій навчання в системі післядипломної педагогічної освіти [1; 2].

Загалом, підготовка педагогічного працівника до роботи з обдарованими дітьми та молоддю передбачає такі аспекти:

- формування професійно-особистісної позиції педагогів: враховуючи психологічні, дидактичні інші особливості навчання і розвитку обдарованих дітей та молоді, основною вимогою готовності викладача для роботи з ними є зміна педагогічної свідомості, а саме: стереотипів сприйняття (здобувача освіти, освітнього процесу і самого себе), спілкування і поведінки (способів взаємодії) і, як підсумок, методів навчання та виховання, адже молодь з ознаками обдарованості можуть створювати своєю поведінкою нестандартні ситуації, для розв'язання яких раніше сформовані стереотипи педагога не тільки не підходять, а навіть можуть бути шкідливими як для студента, так і для викладача;
- комплексний характер освіти педагога (психолого-педагогічний і професійно-особистісний);
- створення системи консультування та тренінгів, адже, як свідчить практика, саме завдяки цій формі викладачу легше усвідомити власні особистісні проблеми, які заважають йому в роботі; така форма є ефективною для формування навиків самопізнання, самоконтролю, потреби в саморозвитку;
- створення психолого-педагогічних умов (системи факультативів, спецкурсів, творчих майстерень, майстер-класів тощо) для розвитку професійної майстерності;
- демократизація і гуманізація всіх освітніх процедур, створення творчої і вільної атмосфери здобувача освіти;
- професійна, постпрофесійна підготовка та професійний досвід педагогів;
- рівень отриманої раніше спеціальної підготовки для роботи з обдарованими дітьми та молоддю (вміння їх виявляти, навчати, розвивати, виховувати, участь у спеціальних тренінгових заняттях з розвитку здібностей, навиків педагогічної взаємодії тощо);
- специфіка освітньої інфраструктури: характерні особливості умов, тих чи інших компонентів освітньої системи, важливих для навчання і розвитку обдарованих дітей та молоді (необхідних навчально-методичних матеріалів, музеїв, концертних залів, бібліотек, театрів, а також спеціалістів, наприклад, психологів, педагогів додаткової освіти тощо).

Основними якісними характеристиками готовності педагога до роботи з обдарованими дітьми та молоддю науковці називають гуманістичну спрямованість особистості, активну професійно-особистісну позицію, лідерство, високий рівень соціальної та пізнавальної активності, професійну мотивацію, рефлексію; внутрішній контроль; інтерес до проблем обдарованих дітей та молоді; знання теоретичних, методологічних, методичних основ роботи з обдарованими дітьми та молоддю; адекватне самооцінювання; потребу в самовдосконаленні; здорові амбіції; бажання вивести своїх студентів у число кращих [14].

Незважаючи на зовнішню схожість підходів до вирішення проблеми підготовки педагогічних працівників до роботи з обдарованою молоддю, існують різні напрями та підходи в цій галузі професійної освіти. Найціннішим з них є практико-орієнтований підхід, який відображає пріоритети в роботі з обдарованими дітьми та молоддю передбачає набуття педагогами знань, умінь і навичок розвитку здобувачами освіти здібностей до теоретико-пізнавальної, практико-перетворювальної й управлінської діяльності, а також форм і методів організації цієї діяльності, зокрема, розроблення спеціальних програм роботи з обдарованими студентами й їхніми батьками.

У науково-методичній діяльності педагоги оволодівають специфікою роботи з навчання і виховання обдарованих студентів, яка полягає в необхідності діагностувати прояви обдарованості, зокрема приховану її форму, створювати умови для отримання ними досвіду самостійної діяльності й особистої відповідальності, забезпечувати єдність та гармонію формування ключових компетенцій; використовувати

сучасні підходи для розроблення змісту навчальних програм, інноваційні технології та методи навчання і виховання з урахуванням прояву обдарованості кожного здобувача освіти; ефективно використовувати традиційні й інноваційні форми навчання [15].

Виробленню необхідних для роботи з обдарованими студентами професійно значущих особистісних якостей викладачів сприяє процес підготовки, заснований на рефлексивно-інтерактивному підході до навчання з використанням активних форм та методів – тренінгів, ділових, організаційно-діяльнісних ігор, індивідуальних програм саморозвитку, дослідницької роботи тощо, який передбачає подальше активне обговорення одержуваних за допомогою цих методів результатів у процесі дискусій, групових обговорень та індивідуальних консультацій. Участь у названих формах освітньої взаємодії дає змогу педагогам виробити вміння самостійно використовувати їх у подальшій роботі з обдарованими студентами.

Істотне значення для ефективної підготовки педагогічних працівників до роботи з обдарованими дітьми та молоддю має дотримання таких організаційно-педагогічних умов, як забезпечення продуктивної взаємодії з обдарованими здобувачами освіти, розвиток їхніх творчих здібностей; здійснення самоосвітньої та розвивальної роботи з урахуванням вихідного і необхідного рівнів їхньої підготовленості; спрямованість педагогічної практики на розв'язання цієї проблеми; широке використання відповідних методів і прийомів розвитку індивідуальної та колективної творчості тощо.

Високоєфективною є самостійна робота викладачів з підвищення професійної майстерності. Набуття практичного досвіду в тих напрямках, що вимагають прояву нових якісних вмінь та навичок, а це – володіння сучасними

методиками та прийомами, розв'язання конкретних проблемних ситуацій, надання практичної допомоги тощо, що вимагає більш тривалої підготовки.

Знання нормативних документів, нових технологій та інновацій підвищує рівень науково-теоретичної та технологічної готовності викладача. Поступово підвищувати рівень науково-дослідної, експериментальної роботи, вміння формувати та реалізувати індивідуальні програми розвитку і саморозвитку обдарованих.

Більш тривалого часу потребує формування психологічної готовності педагога, вміння планувати індивідуальну роботу зі здобувачами освіти та залучати до її реалізації батьків і громадськість.

Таким чином, вищезазначене свідчить, що для ефективної психолого-педагогічної підготовки педагогічних працівників до роботи з обдарованими дітьми та молоддю необхідна система цілеспрямованих заходів, де рівноцінно використовуються різні форми методичної діяльності: підвищення кваліфікації; заходи практично-професійного спрямування, самостійне засвоєння знань, набуття досвіду педагогічної діяльності тощо.

Форми і методи психолого-педагогічної підготовки педагогічних працівників до роботи з обдарованими дітьми і молоддю постійно вимагають вдосконалення, розширення, подальшого дослідження й експериментування за участі широкого кола практиків та науковців.

ЛІТЕРАТУРА

1. Берека в. Є. Безперервна освіта керівника як основа модернізації освітньої галузі / в. Є. Берека // професійне самовдосконалення керівників загальноосвітніх навчальних закладів : зб. Наук. Пр. ; за заг. Ред. В. В. Гуменюк. – хмельницький: хоіппо, 2015. – с. 3–7.
2. Берека в. Є. Підготовка менеджерів освіти у контексті впровадження Інноваційних технологій / в. Є. Берека // вісник науково-методичних досягнень Вінницького гуманітарно-пед. Коледжу. – 2013. – № 2. – с. 7–12.
3. Вища освіта України і болонський процес : навч. Посіб. / за ред. В. Г. Кременя. – тернопіль: навч. Книга – богдан, 2004. – 384 с.
4. Демченко В.В. Готовність педагогічних кадрів до роботи з обдарованими школярами та її зв'язок з результативністю їх навчання, виховання і розвитку / В. В. Демченко // нова педагогічна думка. – 2008. – № 2. – с. 15–19.
5. Демченко В. В. Модель професійної компетенції педагогічного працівника, що працює з обдарованими школярами / В. В. Демченко. – рівне: роппо, 2004. – 7 с.
6. Державна національна програма «освіта» («Україна ХХІ ст.»), закон України «про загальну середню освіту» (1999 р.).
7. Державна цільова програмароботи з обдарованою молоддю
8. Закон України №2145-viii від 05.09.2017 «про освіту»
9. Концепція нової української школи [електронний ресурс]. – режим доступу :<http://mon.gov.ua/%d0%9d%d0%be%d0%b2%d0%b8%d0%bd%d0%b8%202016/12/05/konczepczya.pdf>. – дата звернення: 25.02.2018. – назва з екрана.
10. Музика о. Л. Як розвивати обдарованість і чиможна її втратити? / О. Л. Музика // обдарована дитина. – 2006. – № 3. – с. 11–16.

11. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки // управління освітою. – 2013. – № 4. – с. 27.

12. Русова С. Вибрані педагогічні твори / С. Русова. – К., 1997. – 317 с.

13. Указ президента України про національну програму «діти України» від 24 січня 2001 року п 42/2001

14. Ушатикова И. И. Подготовка будущих учителей к работе с одаренными школьниками : автореф. Дис. на соискание учен. степени канд. Пед. Наук : 13.00.01 [электронный ресурс] / И. И. Ушатикова. – М., 2006. – 20 с. – режим доступа : <http://www.referun.com/n/podgotovka-buduschih-uchiteley-k-rabote-s-odarennymishkolnikami#ixzz4ynu8qh9u>. – дата обращения: 25.12.2017. – название с экрана.

15. Шемуда М. Г. Професійна підготовка вчителя до роботи з обдарованими

16. Дітьми [електронний ресурс] / М. Г. Шемуда. – Київ, 2009. – режим доступу : www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/ppmb/texts/2009-04/09smnwgr.pdf. – дата звернення: 25.12.2017. – назва з екрана.

Монастирська О. В.,

викладач Красноградського педагогічного фахового коледжу
Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради
metod_kk@ukr.net

ІНДИВІДУАЛЬНА ОСВІТНЯ ТРАЄКТОРІЯ – ПЕРСОНАЛЬНИЙ ШЛЯХ РЕАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТІСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ЗДОБУВАЧА ОСВІТИ

Анотація. Авторка акцентувала увагу на реформаційних процесах щодо професійної підготовки вчителя початкових класів у закладі педагогічної фахової освіти. Зокрема висвітлено вимоги до особистості вчителя, яким має відповідати сучасний педагог. У статті підкреслюються методологічні підходи щодо визначення поняття «індивідуальна освітня траєкторія» та актуалізуються нові ролі вчителя в умовах Нової української школи. Стаття також містить відомості щодо роботи наукового студентського товариства у закладі фахової передвищої освіти, діяльність якого спрямована на розвиток лідерського потенціалу майбутніх фахівців та здобуття ними навичок зі створення ініціатив, що є активними у забезпеченні ефективності та якості освітнього процесу.

Abstract. The author focuses attention on the reformational processes regarding the professional training of primary school teachers in the establishment of pedagogical professional education. In particular, the requirements for the teacher's personality, which a modern teacher should measure up, are provided. The methodological approaches to defining the concept of «individual educational trajectory» are emphasized in the article and the new roles of teachers in the New Ukrainian school are actualized. The article also contains information about the work of the scientific student society in the professional higher educational establishment, the activities of which are aimed at developing future professionals' leadership potential and getting skills to create initiatives to improve the effectiveness and quality of the educational process.

Ключові слова: педагогічна фахова передвища освіта, індивідуальна освітня траєкторія, нова українська школа, освітня діяльність, особистісний, діяльнісний потенціал, учитель, сучасний педагог, наукове студентське товариство.

Key words: pedagogical professional pre-higher education, individual educational trajectory, new Ukrainian school, educational activity, personal, activity potential, teacher, modern pedagogue, scientific student society.

Модернізація системи освіти України пов'язана з формуванням загальноєвропейського освітнього простору та потребує підготовки фахівців нової генерації. Проблема дефіциту компетентних, конкурентоспроможних фахівців є однією із актуальних на ринку праці і водночас викликом для закладів освіти, які готують майбутніх спеціалістів до професійного життя. Проблема вчителя є глобальною у контексті українського державотворення. Потрібна докорінна зміна стилю педагогічного мислення, реформування змісту готовності нинішнього педагога реалізувати свої професійні та загальнолюдські обов'язки для формування духовного потенціалу [2]. Усі ці чинники визначають потребу перегляду теоретичних, методичних і практичних підходів у діяльності закладів фахової передвищої освіти за сучасних умов. Освітній процес у педагогічних фахових коледжах припускає «студентоцентровану» спрямованість, що означає самостійність, комфортність і індивідуалізацію програм, збільшення свободи тих, хто здобуває освіту, відносно вибору різних індивідуальних освітніх траєкторій [5]. Якість практичної підготовки майбутніх фахівців зорієнтована на європейський вимір, де визначальними є вміння здобувати

знання й продуктивно їх використовувати шляхом самовдосконалення й саморозвитку. Стратегія педагогічної фахової передвищої освіти полягає у наданні можливості здобувачам освіти виявити та розвинути свій творчий потенціал, зорієнтована на когнітивний розвиток особистості майбутнього педагога, на духовне, морально-етичне, емоційно-вольове, естетичне зростання і самовдосконалення.

Пошук нових форм, підходів до організації освітньої діяльності, що сприятимуть ефективності підготовки майбутніх фахівців в умовах сьогодення, призвів до переосмислення ролі практичної підготовки, її інтеграції з освітою та наукою.

На думку Н. Глузман, професійна підготовка вчителя – формування у здобувачів освіти умінь працювати з інформацією, аналізувати її та адаптувати до освітніх умов, а також усвідомлювати свою професійну роль щодо необхідності цих умінь і наявності професійно значущих якостей та здібностей. П. Яременко наголошує, що саме професійна підготовка вчителя є складним і багатограним (цілеспрямованим) процесом оволодіння професійними знаннями, навичками та вміння використовувати їх як для роботи, так і для науково-дослідної діяльності. У систему професійної підготовки вчителя О. Пехота пропонує внести використання концепції професійної індивідуальності майбутнього вчителя. Учений зазначає, що індивідуалізація підготовки фахівця є важливою умовою розвитку творчої особистості, а формування готовності до самовдосконалення та розвитку особистісних якостей є генеральним напрямком реформування педагогічної освіти [7].

Протягом останніх років чільне місце у дослідженнях має проблема індивідуалізації освітнього процесу, розробка та реалізація у здобувачів освіти індивідуальних освітніх траєкторій. Теоретико-методологічні аспекти цього процесу досліджували Я. Болюбаш, Ю. Бабанський, В. Володько, Л. Даниленко, Г. Єльнікова, М. Махмутов, А. Хуторський, В. Сластьонін у межах когнітивної і особистісно зорієнтованої парадигм. Теоретичні та методичні питання професійної підготовки майбутніх вчителів закладів загальної середньої освіти за індивідуальними освітніми траєкторіями привертають особливу увагу педагогічних працівників закладів фахової передвищої освіти. Саме удосконалення професійної педагогічної освіти фахівців вимагає змін у процесі фахової підготовки майбутніх учителів.

Слід зупинитись на методологічних підходах щодо визначення поняття «індивідуальної освітньої траєкторії».

Індивідуальний підхід – надає можливість гнучкого використання форм, методів, засобів і темпу навчання, які спрямовані на визначення і розвиток потенційних можливостей та найближчих перспектив розвитку особистості, а також сприятимуть її творчому формуванню індивідуального стилю навчальної діяльності.

Гуманітарний підхід – передбачає створення такого освітнього середовища, стимулює розвиток індивідуальності та особистісного досвіду, що сприятиме особистісному вибору освітнього шляху (через вибір змісту навчання та виду діяльності), вибудові особистих моделей освіти, самовизначенню.

Праксіологічний підхід – забезпечує ефективність студента в управлінні власної освіти через всебічний самоаналіз, самооцінювання, цілеспрямоване моделювання умов і засобів навчання для максимальної продуктивності практичної складової в освітній діяльності.

Проектний підхід – активізує дослідно-творчий компонент (вміння передбачити, спрогнозувати, оцінити, створити) організації освіти студента спрямований на самовизначення у майбутній професійній діяльності через процес визначення умов реалізації особистісних та професійних орієнтацій та цілей (вибору форм, засобів та методів освітньої діяльності).

Компетентісний підхід у фаховій передвищій освіті переміщує акценти з процесу накопичення знань, умінь і навичок у площину формування і розвитку комплексу загальних та професійних практичних умінь, адаптивних можливостей і здатності творчо застосовувати та трансформувати набуті знання і досвід у власній професійній діяльності [4].

Отже, індивідуальну освітню траєкторію майбутнього вчителя ми визначаємо як індивідуальний процесуально-результативний рух здобувача педагогічної фахової освіти, зумовлений метою самореалізації в освітній діяльності через вибір освітньої програми, навчальних дисциплін, форм, темпу опанування результатів навчання, видів та технологій комунікації з іншими суб'єктами освітньої діяльності.

Поняття «індивідуальна освітня траєкторія» складне загальне поняття, змушує переглядати підходи до відбору змісту освіти і технології навчання. У педагогічному контексті зміст цього поняття має діяльнісний початок, образний характер та специфічний сенс. Під особистісним потенціалом студента розуміємо сукупність його здібностей: комунікативних, пізнавальних, творчих. У ході освітнього руху по індивідуальних освітніх траєкторіях відбувається процес виявлення, розвитку та реалізації вказаних здібностей [2].

На основі існуючих варіантів визначення індивідуальної освітньої траєкторії у психолого-педагогічних дослідженнях окреслені її сутнісні характеристики, запропоновані такі підходи освітньої діяльності для реалізації феномену індивідуальної освітньої траєкторії: особистісно-діяльнісний,

гуманітарний, практиологічний, проєктний, компетентісний, транскомунікативний, креативно-акмеологічний [1].

Грунтуючись на теоретичних ідеях запропонованих підходів та означених сутнісних характеристик сформульоване визначення поняття «індивідуальна освітня траєкторія майбутнього вчителя». Надане визначення надало можливість виокремити два основних блока (блок особистісного потенціалу та діяльнісний блок), які максимально відбивають процесуально-динамічну сутність поняття індивідуальної освітньої траєкторії.

Перший блок особистісного потенціалу спрямований на вирішення таких завдань як: оптимізація процесу індивідуальної освіти, забезпечення правильного визначення результатів навчання, виховання і розвитку, усвідомлення здобувачем освіти власних професійних мотивів та потреб (внутрішніх та зовнішніх мотивацій при виборі майбутньої професії), усвідомлення рівня готовності до формування професійного сходження, відповідальності за результат власної освіти. Визначимо основні компоненти цього блоку:

- особистісно-досвідний передбачає встановлення індивідуальних особливостей студента (здібностей та характерологічних рис); мобілізація й актуалізація професійних знань, умінь, навичок та професійно-значущих властивостей особистості (можливості);

- мотиваційно-цільовий окреслює індивідуальні мотиви та інтереси майбутньої професійної діяльності;

- орієнтаційно-пізнавальний розрахований на встановлення рівня обізнаності про зміст обраної професії, вимоги професії до особистості та вимоги роботодавців до майбутнього фахівця; аналіз рівня сформованості уявлення про соціокультурне призначення професії вчителя;

- комунікативний орієнтований на визначення характеру взаємодії з іншими суб'єктами освітнього процесу;

- рефлексивно-регулятивний направлений на самоаналіз та корекцію власних дій, вибору, очікуваних результатів.

Другий блок – діяльнісний, який являє собою реалізацію індивідуальних цілей, мотивів, інтересів та потреб майбутнього вчителя. В певних освітніх умовах через самостійний вибір освітньої програми, ознайомлення з результатами навчання, перегляд силабусів навчальних дисциплін або предметно-орієнтаційних портфоліо викладача, ознайомлення з дидактикою вищої освіти як основою для проєктування навчальної діяльності здобувача освіти. Діяльнісний підхід вимагає культивування дієвої позиції особистості з метою власного становлення й розвитку, професійного самовдосконалення, розвитку управлінських якостей майбутніх учителів під час їхньої діяльності в органах студентського самоврядування. Діяльнісний підхід уможливує розгляд його як підсистеми діяльності у загальному, соціальному значенні, і одночасно як систему, що містить різні підсистеми, сукупність яких реалізує функцію залучення кожного суб'єкта до участі в управлінні розвитку закладу освіти.

Студент самостійно або разом з викладачем обдумує способи, види діяльності, форми контролю, таким чином програмує свою діяльність. Провідний принцип особистісно зорієнтованого навчання – принцип продуктивності.

Особливу цінність в системі фахової освіти майбутнього вчителя, набуває її проєктно-творчий характер, в якому на перший план в освітньому просторі виходить саме проєктування власної навчальної діяльності шляхом побудови індивідуальної освітньої траєкторії та особиста відповідальність за результати її реалізації. Студенти випускних курсів опановують вміння саморозвитку й самоконтролю, вчать проєктувати й оцінювати власну діяльність. Нині вкрай важливим є освітнє середовище, яке забезпечує гармонізацію інтелектуальних, емоційних та духовно-моральних сил майбутнього фахівця, формування культури навчально-пізнавальної діяльності, професійного саморозвитку, самоствердження особистості. Формується особистісна позиція вчителя, набувається статус суб'єкта на ринку освітніх послуг [9].

Згідно з Концепцією «Нова українська школа» у закладі освіти має бути новий учитель – носій високої культури, провідник національних і загальнолюдських цінностей. Учительська професія – серед небагатьох, які можна назвати вічними. Ніхто й ніщо не зможе замінити вчителя. Учитель – творець духовного світу юної особистості, довірена особа суспільства, якій вручається найдорожче, найцінніше – діти. Ця надзвичайно благородна і відповідальна місія потребує від людини високої професійної компетентності, постійної творчості, невтомної роботи думки, величезної душевної щедрості, любові до дітей, безмежної відданості справі. Виходячи з цього, через зростаючий динамізм інноваційних технологій у всіх сферах життєдіяльності педагогічна фахова передвища освіта має бути спрямована на становлення особистості, яка характеризується неповторністю, оригінальністю творення власної думки, здатністю довести її цінність. Саме підготовка фахівців за напрямом «Освіта/Педагогіка» покликана створити умови для інтелектуального, соціального, морального і фізичного розвитку та саморозвитку людини, а в

стратегічному плані закласти фундамент для формування суспільства, для якого освіченість, вихованість, культура – найвищі цінності, незамінні фактори стабільного добробуту і динамічного розвитку держави.

Особливі професійні та суспільні функції учителя, необхідність бути завжди на виду у найоб'єктивніших суддів – вихованців, батьків, широкої громадськості – висувають підвищені вимоги до особистості учителя, його морального обличчя. Зміст початкової і середньої освіти має задовольнити освітні потреби кожної дитини відповідно до її інтересів та здібностей. Сьогодні диктує багато викликів, а разом з ними змінюється як роль вчителя так і методи його роботи. Навколо стає все більше нових технологій, без яких неможливо уявити життя. Світ стискається до розміру долоні, комунікації спрощуються, інформація стає все більш відкритою та доступною, тому завдання вчителя – бути гнучким у змінах, щоб навчити цьому вмінню здобувачів освіти.

У зв'язку з реалізацією Державного стандарту початкової освіти спостерігається зростання інтересу до формування особистості вчителя як духовно розвиненої, соціально зрілої, креативної особистості, компетентного фахівця, який професійно володіє всім арсеналом педагогічних засобів, готовий до набуття й осмислення нової інформації, її вдосконалення і застосування в освітньому процесі, постійно прагне до самовдосконалення та саморозвитку, стимулюючи до цього своїх вихованців.

Навчитись жити й працювати разом – одна з концептуальних ідей Нової української школи. Складова спрямування освіти – виховання здатності працювати у команді, а саме: чути себе та інших, поважати думку співрозмовника, розуміти його почуття, уміти володіти власними емоціями. Педагог налаштовує дітей на успішну продуктивну працю. Командна робота має домінувати в освітньому процесі, сприяти розвитку соціальної сфери молодшого школяра, складові якої – емоційно-вольові якості школярів, комунікативні вміння [9].

Професійний розвиток педагога – запорука підвищення якості освіти України. Сьогодні вимагає нового педагога, який би не тільки транслював знання, а й орієнтував на вдумливе ставлення до розвитку індивідуальності, здатності до самореалізації, легкої адаптації та вміння навчатися впродовж усього життя. Таку освіту може надавати тільки висококваліфікований, творчий, соціально активний і конкурентоспроможний педагог, орієнтований на національні цінності. Завдяки стрімкому розвитку онлайн-освіти, бути «в тренді» тепер нескладно абсолютно всім. Головне – наявність мотивації. Сучасний педагог – це фасилітатор, ментор, фахівець, який готовий відповідати вимогам часу, передбачити результати своєї діяльності. У процесі спільної діяльності вчитель та учень взаємно навчаються [8].

Основним завданням навчання у закладі фахової передвищої освіти є не просто передача знань, а створення сприятливих умов для їх творчого переосмислення, що є підґрунтям для зародження нових ідей.

Науковий пошук сьогодні є необхідним компонентом формування високоосвіченого фахівця, невід'ємною умовою інтеграції України в Європейський освітній простір. Науково-дослідна робота здобувачів освіти – це невід'ємна складова наукової діяльності коледжу. Вона є одним із важливих засобів підвищення якості підготовки спеціалістів з фахової передвищої освіти, сприяє розширенню загального та професійного світогляду.

Студентство й наука. Необхідність такого поєднання підтверджує діяльність наукового студентського товариства (далі – НСТ). На сьогодні НСТ є не лише науковою студентською організацією. Для цього педагогічний фаховий заклад освіти створює сприятливі умови, за яких кожен студент може самореалізуватися, в першу чергу, як особистість, проявити свої найкращі розумові здібності. У результаті індивідуального освітнього руху майбутній фахівець пропонує варіанти вирішення будь-якої задачі, власні ідеї, розробляє та конструює моделі. Робота наукового студентського товариства спрямована на розвиток лідерського потенціалу майбутніх фахівців та здобуття ними навичок зі створення ініціатив, спрямованих на підвищення ефективності та якості освітнього процесу. НСТ має розгалужену структуру. Функціонують наукові гуртки, творчі групи, педагогічні лабораторії. До НСТ входять молоді ентузіасти, які вивчають принципи, методи та прийоми проведення наукової роботи. Інноваційними формами особистих досягнень здобувачів освіти є портфоліо, проект, дослідницька робота. Студент може просуватись по власній індивідуальній траєкторії, оскільки йому надають такі можливості: обрання оптимальних форм і темпу навчання; застосування таких способів навчання, які відповідають його індивідуальним особливостям; рефлексивне усвідомлення отриманих результатів, оцінювання і коригування власної діяльності; перспективне планування.

При складанні індивідуальної освітньої траєкторії викладач створює студентові можливість для вибору, при цьому виступає як консультант і фасилітатор. Викладач враховує індивідуальні інтереси здобувачів освіти, особливості освітньої діяльності, розвиває креативне мислення, вдосконалює систему теоретичних знань, фахових компетентностей. Викладачами застосовуються форми, методи, технології, які в комплексі сформують певну систему, що сприяє розкриттю потенційних можливостей здобувачів освіти, самореалізації особистості, розвитку її здібностей та заохочує і мотивує до роботи над собою.

Отже, формування у студентів наукового світогляду, умінь застосовувати у педагогічній діяльності науково-теоретичні знання, набуття загальних та фахових компетентностей під час вивчення

загальнопедагогічних та фахових освітніх компонентів, розвиток інтересу до педагогічної й наукової діяльності – основна мета закладів фахової передвищої освіти. Результати руху по освітній траєкторії можна перевірити: створення особистісних продуктів, які відрізняються об'ємом та змістом, набуті знання.

Саме організаційно-масові заходи: наукові студентські конференції, семінари, виставки, конкурси студентських наукових робіт, огляди-конкурси, флешмоби, ігри, квести, змагання. дискусійні клуби, олімпіади відіграють велику роль у пропаганді і розвитку всіх форм науково-дослідницької діяльності здобувачів освіти, формуванні талановитих майбутніх педагогів.

Обдарована особистість – модератор сучасної освіти. Слід зазначити, що навчання студентів у закладі фахової передвищої освіти успішне й творче, оскільки у них підтримується бажання вчитися та досягати успіхів. Студенти мають можливість реалізувати свій творчий потенціал та розкрити свою особистість.

ЛІТЕРАТУРА

1. Барна М.Ю. Медвідь Л.Г. Формування індивідуальної освітньої траєкторії в умовах модернізації змісту освіти. Теорія і методика змісту освіти. 2019. Випуск 19. Т.3 С.178-184. URL: <http://www.innovpedagogy.od.ua/archives>. (Дата звернення:25.10.2021).

2. Дікун І.А. Практико-орієнтовані спецкурси у професійній підготовці майбутніх учителів музики. Мистецтво та освіта. 2019. №4. С.46-51.

3. Єльнікова Г. В. Управлінська компетентність. Київ: Ред. загальнопед. газ., 2005. 128 с.

4. Пенчук О. П., Донченко С. В., Білоцька Л. Б. Побудова індивідуальних траєкторій навчання студентів на основі застосування вибірових елементів навчальних планів. Вісник Київського національного університету технологій та дизайну. Серія Економічні науки. 2017. № 2 (109). С. 36-41.

5. Про вищу освіту. Закон України від 01.07. 2014 р., № 1556-VII (із змінами №2145-VIII від 05.09.2017р.) . URL: <http://zakon.rada.gov.ua>. . (Дата звернення:25.10.2021).

6. Про освіту. Закон України від 05.09.2017 р., № 2145-VIII : URL: <http://zakon.rada.gov.ua>. (Дата звернення:25.10.2021).

7. Управлінський аспект формування професійної компетентності у майбутніх учителів інформатики в процесі фахової підготовки: монографія / авт. Г.Ф. Пономарьова, А.А. Харківська, Л.О. Петриченко, І.В. Щербак, Харків: КЗ «ХГПА», 2021. 222с.

8. Щербакова Н.В. Інноваційна освіта як фактор становлення методичної культури вчителя початкових класів. Початкове навчання та виховання. 2020. № 1-3. С.5-14

Морозкіна Н. А.,

спеціаліст вищої категорії,

викладач соціальних дисциплін

Відокремленого структурного підрозділу

«Інгулецький фаховий коледж Криворізького національного університету»

nmorozkina255@gmail.com

РОЗВИТОК ОБДАРОВАНИХ СТУДЕНТІВ ЗАСОБАМИ КРАЄЗНАВЧОЇ РОБОТИ ПРИ ВИВЧЕННІ СОЦІАЛЬНИХ ДИСЦИПЛІН У ЗАКЛАДАХ ФАХОВОЇ ПЕРЕДВИЩОЇ ОСВІТИ

Анотація. У статті подаються теоретичні засади й розвиток обдарованих дітей засобами краєзнавчої роботи та практичні рекомендації щодо вдосконалення системи роботи з обдарованими студентами при вивченні соціальних дисциплін в закладах фахової передвищої освіти.

Ключові слова: обдарованість, обдаровані студенти, соціально-педагогічна підтримка обдарованих студентів, виявлення обдарованих студентів.

Summary. The article presents the theoretical foundations and development of gifted children by means of local lore work and practical recommendations for improving the system of work with gifted students in the study of social disciplines in institutions of professional higher education.

Key words: giftedness, gifted students, social and pedagogical support, identification of the gifted students.

Актуальність теми. Сьогодні Україна активно прагне стати демократичною державою, у якій для талановитої особистості створюватимуться всебічні умови для розкриття творчого потенціалу. Особливо це стосується розвитку творчих обдарованих молоді, яка надалі розвиватиме економічний, науковий, політичний потенціал держави, створюючи нові знання, технології тощо. У зв'язку з цим украй важливим

видається вдосконалення її соціально-педагогічної підтримки. Аналіз теоретичних надбань українських учених та практики соціально-педагогічної підтримки обдарованого юнацтва свідчить про те, що в державі існує відповідна нормативно-правова база, створено Інститут обдарованої дитини Національної академії педагогічних наук України, переможцям олімпіад та конкурсів наукових робіт встановлено стипендії та інші заохочення.

Аналіз наукової літератури з цього питання показує, що вітчизняні вчені приділяють належну увагу проблемам обдарованості, зокрема таким її аспектам, як визначення підходів до розуміння психологічних основ та структури обдарованості (О.Матюшкін, В.Моляко, Д.Ушаков, Б.Шадриков та

ін.); виділення сфер та видів обдарованості (С.Гончаренко, М.Гнатко, В.Слуцький та ін.); проблеми індивідуальних відмінностей (Б.Ананьєв, Л.Виготський, С.Рубінштейн, Б.Теплов та ін.); виявлення й розвиток обдарованості учнів (О.Бевз, О.Кульчицька, П.Тадеев, Б.Теплов та ін.); розвиток інтелектуального і творчого потенціалу особистості (Д.Богоявленська, В.Дружинін, О.Кульчицька, М.Поташник, С.Сисоєва та ін.); розвиток обдарованості на різних вікових етапах (О.Музика, В.Паламарчук, В. Юркевич та ін.); педагогічна робота з обдарованими дітьми (В.Алфімов, О.Бочарова, О.Золотарьова, Л.Кокоріна, Д.Перепада та ін.); соціально-педагогічна підтримка обдарованих дітей (І.Бабенко, І.Зверева, А.Капська та ін).

Мета дослідження – з'ясувати теоретичні засади й розвиток обдарованих дітей засобами краєзнавчої роботи та надати практичні рекомендації щодо вдосконалення системи роботи з обдарованими студентами при вивченні соціальних дисциплін в закладах фахової передвищої освіти.

Зважаючи на прагнення України до світової інтеграції та визнання своєї власної ідентичності як самобутньої нації з давньою історією та культурою, яка

розвивалась під впливом множинних культурних шарів, що були закладені багатьма націями, релігіями й історичними процесами, ми розуміємо, що Україна повинна розв'язати дуже складну, але важливу проблему – створення

потужного потенціалу нації. Беручи до уваги той факт, що інтереси людини в області культури, економіки та релігії формуються на ґрунті наших як дитячих,

так і дорослих переживань, ми не можемо нехтувати проблемою ідентифікації та визнання особливих освітніх потреб обдарованої молоді. Ми усвідомлюємо, що талановита людина має послужити зростанню потенціалу та розвитку України в усіх сферах і галузях економіки та культури. У зв'язку з цим дуже

важливо визнати, що виявлення обдарованої молоді, визнання її особливих освітніх та емоційних потреб і соціально-педагогічна підтримка обдарованої молоді є актуальним завданням української системи освіти. Високоякісна система освіти має безпосередній вплив на розвиток економіки країни. Вона відбивається на конкурентоспроможності країни на світовій арені та добробуті суспільства. Високоякісна освіта сприяє індивідуальному розвитку кожної особистості. Її головною метою є допомога обдарованій молоді, як і будь-якій іншій молоді, стати добре освіченими та залученими до життя країни громадянами.

На думку І.Бабенко, соціально-педагогічна підтримка передбачає надання обдарованим учням усіх можливостей для розвитку їхніх здібностей і таланту

та є безперервним педагогічним, чітко організованим процесом соціального виховання з урахуванням специфіки розвитку обдарованої особистості на всіх вікових етапах за участю всіх соціальних інститутів [2, с. 5].

У нашій роботі ми вивчаємо розвиток обдарованих студентів засобами краєзнавчої роботи. Під терміном «студент» мається на увазі «той, хто навчається», тому що в англійській мові цей іменник, «student», походить від англійського дієслова «study». Згідно з Законом про освіту України 2017 р. [1] це повністю корелюється з визначенням терміна «здобувач освіти», під яким мається на увазі вихованець, учень, студент, курсант, слухач, стажист, аспірант (ад'юнкт), докторант, інша особа, яка здобуває освіту за будь-яким видом та формою здобуття освіти.

Потреби у навчанні обдарованих і талановитих студентів відрізняються від навчальних потреб їхніх однолітків і тому потребують спеціальних умов розвитку для того, щоб їхній потужний потенціал збільшувався належним чином. Першим кроком у підтримці їхнього розвитку є точне визначення та опис їхньої особливої або множинної обдарованості та талантів, що часто називають ідентифікацією.

Як зазначає А.С.Скирда, протягом минулого сторіччя значення поняття «обдарований» змінилося від одномірності й ототожнення його з високим I.Q., який був визначений Л.Терманом в 1925 році, до розуміння багатомірності поняття, в якому визнаються множинні здібності та інтелект [3, с. 35]. Завдяки таким змінам було знайдено шляхи ідентифікації обдарованих, які допомагають отримати більш глибоке розуміння студентів та їхніх конкретних потреб у закладах фахової передвищої освіти.

Аналіз наукової літератури з питань ідентифікації обдарованих і талановитих студентів показав, що найбільш помітною особливістю є відсутність однорідності чи ясності. Викладачі часто бачать обдарованість як

явище, що потребує визнання або віднесення студента до особливої категорії. Утім, існує певна плутанина щодо того, чим дійсно є обдарованість. Відсутність диференціації між результатами (те, що обдарований студент насправді робить під час оцінки) і потенціалом (на що, на думку викладачів, обдарований студент є здатним у подальшому розвитку) призводить до суб'єктивних оцінок викладачів, які можуть бути некваліфікованими або недосвідченими в питаннях освіти обдарованих.

Окрім цього, немає узгодженості щодо обґрунтованості ідентифікації однієї або кількох сфер обдарованості, яка може бути соціальною, інтелектуальною, творчою чи фізичною. Аналогічним чином ідентифікація таких студентів розглядається як багатоаспектна процедура, яка об'єднує наявну інформацію про різні аспекти розвитку обдарованої особистості.

Конкретні вказівки викладачам не надаються – лише узагальнені рекомендації, завдяки чому педагоги мають дилему, яка може призвести до конфлікту та непорозумінь з колегами та батьками. Ця дилема існує не тільки для тих, хто втілює політику освіти обдарованих, але і для тих, хто її розробляє.

Рівноправна участь викладачів і батьків у виявленні обдарованості передбачає ідентифікацію загальноприйнятих характеристик обдарованості.

Обдаровані студенти часто розвивають у ранньому віці здатність відкладати гештальт, що є проблемою пригнічення власних емоцій. Будь-які емоції, хороші чи погані, згідно з гештальт психологією, в придушеному стані

все одно даються знаки, саме тому виникають агресія, неврози та безсоння, а також інші розлади.

Дуже часто обдарованих студентів не сприймають їхні однолітки, не бажають приймати їх в коло своїх друзів та навіть виявляють до них ворожнечу через їхню нестандартну ість поведінки або мислення. Саме тому обдаровані особистості просто уникають проблемного спілкування, щоб не відчувати болю

чи почуття, захистити себе від горя, люті чи смутку, і таким чином ніби не закінчуючи ситуацію для себе.

Окрім того, прості та відразу очевидні відповіді навряд чи можуть задовольнити таких студентів. Також вони виділяються рівнем якості та кількості своєї письмової та / або розмовної лексики. Такі студенти виявляють

інтерес до тонкощів значень слів та їхнього використання. Вони мають гостре бажання читати з раннього віку та буквально поглинати книги набагато раніше

ніж їхні однолітки. Також вони проявляють вміння запам'ятати та згадати, коли

Крім того, обдаровані студенти часто навчаються швидко й легко та добре пам'ятають те, що вивчили. Їм легко зрозуміти математичні поняття, показати свої творчі здібності або образний вираз у таких речах, як музика, мистецтво, танець і драма. Їм характерна чутливість і витонченість у ритмі та русі. В аудиторії вони виявляють високу відповідальність і незалежність. Також вони мають схильність до дійсно високих стандартів. Такі студенти є самокритичними під час оцінки та корекції власних зусиль. До характеристик

обдарованих студентів можна віднести ініціативу й оригінальність мислення. Їх дуже цікавлять інтелектуальні завдання, та вони отримують велике задоволення від їх рішення.

Проте, обдаровані студенти мають й інші характеристики, які не дуже легко розуміються їхніми однолітками або навіть самими обдарованими студентами. До них, на думку А.Є.Скирди, відносяться:

1. Надзвичайно висока емоційна реакція на інтелектуальний чи емоційний стимул, коли іншим студентам важко зрозуміти, чому обдарований студент стає настільки захопленим чимось.

2. Сприйнятливість, коли вони у дуже ранньому віці розвивають здатність «читати між рядків» чиїсь слова або вчинки.

3. Емпатія – незвична здатність зрозуміти, як почуваються інші люди.

4. Чутливість – схильність приймати близько до серця критику.

5. Ентелехія – надзвичайний ступінь мотивації, що виявляється у цілеспрямованому послідовному шляху до досягнення цілей, зокрема у прагненні максимально розвинути свій потенціал [3, с. 67].

Саме ці соціально-емоційні риси, навіть більше, ніж когнітивні риси, попереджають однолітків обдарованих студентів про те, що ті є «інакшими» – і

ця відмінність може призвести до недовіри до обдарованих студентів або навіть

обурення проти них. Ці риси та особливості легко впізнати, коли вони проявляються через позитивну поведінку у аудиторії. Однак, часто темп та рівень навчання не є достатнім, щоб зацікавити обдарованих студентів. Тому вони можуть реагувати поведінкою, яка є негативною або руйнівною. Коли обдарований студент виявляє негативну поведінку, часто це є заклик до допомоги або, принаймні, ознакою того, що потрібне певне втручання.

Актуальність пошуку та виявлення обдарованих і талановитих студентів

не викликає жодних сумнівів та є надзвичайною важливою складовою для створення особливих умов для навчання обдарованих. Аналіз наукової літератури дозволив нам виокремити такі характеристики обдарованих студентів, які можуть маскувати обдарованість:

- Проблемна поведінка – порушують дисципліну в аудиторії, виявляють упертість, відсутність бажання до співпраці та ставлять під сумнів авторитет викладача.

- Схильність до інтроверсії – сором'язливих і невпевнених у собі студентів дуже часто недооцінюють. Інтроверсія є найбільш поширеною рисою серед обдарованих студентів.

- Нерівномірний розвиток – для обдарованих студентів звичайно бути більш просунутими в одній області знань, ніж в інших.

- Складності у навчанні – обдарованість і труднощі в навчанні можуть маскувати один одного таким чином, що складається враження, що студент має середні здібності.

- Приховування здібностей – з метою отримати визнання, задоволення очікувань викладачів або уникання невдач або завдяки сприйняттю своїм оточенням, наприклад, іншими студентами в групі.

Слід також зазначити, що, окрім особистісних характеристик, маскувати обдарованість іноді можуть і деякі сімейні характеристики. Так, серед основних варто назвати такі:

- Економічні проблеми – потенціал може бути прихованим, оскільки не було економічних можливостей для того, щоб розкрити його.

- Мова меншин / двомовність – рівень володіння рідною мовою може бути вищим за рівень володіння мовою освітнього середовища.

- Культурні звичаї – наприклад, підходи до мислення, погляди на те, що таке обдарованість.

- Обдаровані брати та сестри – якщо один студент з сім'ї був виявлений як обдарований, то його брати і сестри можуть бути не визнаними, якщо вони відрізняються за навичками, інтересами тощо.

- Обмежені фізичні можливості – можуть призвести до концентрації на обмежених фізичних можливостях студента та нездатності визнати його/її сильні сторони;

- Окрему увагу слід приділити студентам з «подвійною винятковістю» (dual exceptionality) або «двічі винятковим». Це має відношення до обдарованих студентів, які мають одну або декілька специфічних труднощів у навчанні, з фізичними, емоційними або поведінковими проблемами, або інші фактори, які можуть погіршити продуктивність і маскувати високий потенціал. Подвійна винятковість – це термін, який використовується для позначення обдарованого студента, який також має одну або декілька додаткових винятковостей. Це може стосуватися

обдарованих студентів, які мають обмежені можливості слуху, зору або інші обмежені можливості; це також може мати відношення до обдарованих студентів, які мають проблемну поведінку або емоційні розлади. Більше за все,

термін «подвійна винятковість» використовується стосовно обдарованих студентів, які мають синдром дефіциту уваги та гіперактивності розлад аутистичного спектру або такими проблемами у навчанні, як дисграфія, дислексія та дискалькулія.

Важливо, щоб і обдарованість, і виняткові особливості були визначені якомога раніше, для того щоб могли бути розроблені та впроваджені спеціальні

програми для таких студентів. Багато досліджень доводять, що, хоча серед студентів, які мають труднощі в навчанні виявляють більше юнаків, існує ще

більший фактор ризику для дівчат. Це пояснюється тим, що дівчата мають стільки ж труднощів у навчанні, скільки і юнаки, але зазвичай їх ідентифікують

пізніше, оскільки, як правило вони демонструють менше поведінкових розладів. Така пізня ідентифікація труднощів у навчанні зменшує можливість

розробки відповідних програм та зменшує можливість для студентів з подвійною винятковістю розвивати свій потенціал.

Ефективні способи ідентифікації студентів з подвійною винятковістю можуть вимагати модифікації існуючих процедур виявлення обдарованих студентів. Наприклад, студенти з обмеженими можливостями слуху можуть не

мати достатнього словникового запасу, який би відображав складність їхніх думок. Інші студенти з труднощами в навчанні можуть використовувати багатий словниковий запас в усному мовленні, але мати труднощі з висловлюванням в письмовій формі. Також обмежений життєвий досвід, який є

наслідком порушення рухливості, може штучно знизити певні результати тестів.

Замість того, щоб класифікувати студента, по-перше, як людину з обмеженими можливостями чи труднощами в навчанні, а тільки, по-друге, як

обдаровану, програма для обдарованих і талановитих студентів повинна спочатку розглядати студента як обдаровану особистість, яка потребує особливої допомоги через її обмежені фізичні можливості або розлад. Основна

увага повинна приділятися підтримці сильних сторін студента. Інший акцент повинен бути зроблений на запобіганні обмеженню прояву та розвитку талантів

студента через його обмеженні фізичні можливості чи труднощі в навчанні.

Для того, щоб студенти з подвійною винятковістю могли досягти свого потенціалу, важливо, щоб їхні сильні сторони були визнані та підтримані, одночасно з належною адаптацією навчального процесу, враховуючи їхні обмежені можливості або розлади. Наведені нижче характеристики призначені для допомоги батькам і викладачам у визнанні інтелектуальної обдарованості за наявності обмежених фізичних можливостей студентів або труднощів з навчанням.

У будь-якому процесі ідентифікації треба брати до уваги таке:

- Участь викладачів і батьків у виявленні та вихованні обдарованих студентів дуже важлива, але ще більше важлива їхня співпраця.

- Характеристики обдарованих студентів – це головне для виявлення та розуміння обдарованості.

- Необхідно бути уважними до чинників, які можуть замаскувати високі здібності студента, зокрема й особисті переконання тих, хто його оточує.

- Неофіційна ідентифікація необхідна для виявлення потенційної обдарованості для ініціації та здійснення процесу офіційної ідентифікації.

Для виявлення обдарованих і талановитих студентів викладачі повинні спочатку зрозуміти поняття обдарованість. Крім того, деяких обдарованих студентів нелегко визначити, тому що є багато факторів, які маскують обдарованість. Важливо визнати, що багато факторів можуть стримувати прояв

обдарованості, і що обдарованих і талановитих студентів можна знайти у будь якій спільноті незалежно від їхнього культурного, соціально-економічного або

етнічного походження. Також обдаровані студенти присутні серед людей з обмеженими фізичними можливостями, що також є серйозним фактором, який

перешкоджає успішній ідентифікації.

Інститут розвитку таланту Девідсона, американська організація, чия робота присвячена потребам глибоко обдарованих студентів, надає такі когнітивні характеристики глибоко обдарованих студентів:

- Надзвичайна потреба в постійній ментальній стимуляції
- Можливість швидко вивчати та обробляти складну інформацію.
- Рання здатність сприймати суттєві елементи та основні структури та закономірності у відносинах та ідеях.
- Необхідність глибоко вивчати предмети.
- Невгамовна цікавість: нескінченні питання та запити.
- Необхідність точності у мисленні та вираженні.
- Можливість уважно зосередитись на цікавому предметі протягом тривалого періоду часу.

• Нездатність сконцентруватися на задачах, які не є інтелектуально складними, такими, як ті, що пов'язані з повторенням або які надають малі порції матеріалу.

Важливо також зазначити, що, незважаючи на багато стереотипів, глибоко обдаровані молоді люди походять з усіх етнічних груп, рас, економічного становища та географічних регіонів. Як і інші молоді люди, глибоко обдаровані – це унікальні особистості з різноманітними та багатогранними рисами:

- Деякі з них демонструють обдарованість у кількох галузях, тоді як інші відрізняються в одній галузі.
- Деякі з них мають високорозвинені соціальні навички; інші мають обмежені соціальні навички
- Деякі з них дуже чутливі і надто страждають від несправедливого чи бездумного зауваження; інші – менш вразливі
- Деякі з них є перфекціоністами; інші цілком комфортно почуваються, коли ризикують і роблять помилки

- Деякі з них є надзвичайно активні й іноді гіперактивні, тоді як інші – ні
- Деякі з них є дуже обдарованими та мають проблеми з навчанням
- Багато хто з них мають гарно розвинену мову, є високо математично обдарованими, дуже музичними, дуже спортивними, високо винахідливими, і є багато обдарованими в інших галузях.

Також є значні емоційно-соціальні відмінності у тому, як обдаровані особистості сприймають навколишній світ. І це впливає на їхні емоційні потреби, а саме:

• Надмірна збудливість або надчуттєвість – це загострене почуття сприйняття світу обдарованою особистістю.

• Емоційна напруга – це поєднання емоцій обдарованої особистості, яке веде її до розуміння світу.

• Інтроверсія – хоча в цілому у суспільстві більше екстравертів, ніж інтровертів, серед обдарованих більше інтровертів. Понад 75% людей з IQ вище

160 – інтроверти.

Ранній розвиток стосується не тільки фізичного та інтелектуального розвитку, а також і морального розвитку, що впливає на очікування щодо стосунків у соціумі, у тому числі і дружніх стосунків. Питання, яке постійно висвітлюється в дослідженнях в галузі освіти обдарованих та талановитих, – це відповідність навчальних програм потребам таких студентів. Хоча багато хто виступає за адаптацію навчання у звичайній аудиторії, існують ще дві особливі форми такі, як прискорення та збагачення.

надаються викладачем-методистом або викладачем-наставником, які можуть проводити заняття самостійно або у співпраці з викладачем групи.

Збагачення не потребує стільки коштів, скільки більшість альтернативних спеціальних програм, оскільки воно може бути забезпечено досить дешево в рамках вже існуючих ресурсів. Альтернативні заняття можуть проводитись під

Збагачення для студентів з винятковими здібностями передбачає надання їм можливості більш глибоко вивчати теми, які є частиною їхньої звичайної навчальної програми. Ці можливості можуть надаватися звичайним викладачем. Однак збагачення може також включати в себе послуги, що надаються викладачем-методистом або викладачем-наставником, які можуть проводити заняття самостійно або у співпраці з викладачем групи.

Як зазначає А.Є. Скірда, для успішної реалізації змін щодо до змісту, процесу та результату важливо зробити зміни у навчальному середовищі. Дж. Мейкер (J. Maker) описує важливі складові навчального середовища для обдарованих студентів:

- воно має бути орієнтованим на студента, а не на викладача
- заохочувати незалежність, а не залежність
- бути відкритим, а не закритим
- бути сприятливим, а не засуджувачим
- бути складним та абстрактним, а не простим та конкретним
- дозволяти та заохочувати високу мобільність замість низької мобільності [3, с. 174].

Наприклад, зміни у навчальному середовищі можуть бути досягнуті за рахунок надання студентам, які продемонстрували знання у базовій навчальній програмі, працювати над незалежними проектами. Це вимагатиме від них роботи над складною темою як у аудиторії, так і за її межами.

На нашу думку, основними формами навчання обдарованих студентів повинні бути індивідуальне навчання або наставництво у поглибленому вивченні дисципліни та угруповання.

Індивідуальне навчання або наставництво можуть бути надаватись фахівцем з дисципліни або викладачем.

Угруповання – це ретельна організація талановитих студентів на основі потреб відповідно до їх здібностей та результатів навчання протягом частини або всього дня навчання.

Дослідження, присвячені обдарованим та талановитим студентам, підтримують групування цих студентів за рівнями їх здібностей та досягнень.

Дослідження показують, що угруповання обдарованих студентів за рівнем їх вмінь або досягнень підвищують їх академічну, соціальну та емоційну успішність. Дослідження також виявляють, що угруповання відрізняються за своїм академічним, соціальним та емоційним впливом і повинні визначатися згідно потреб студентів. Угруповання обдарованих студентів та надання навчальних програм, які відповідають їх розвитку та темпу навчання збільшує їх досягнення приблизно на півроку. Це означає, що протягом одного року вони можуть досягти того, чого інші студенти можуть досягти за вісімнадцять місяців [3, с. 197].

Розуміння того, що обдаровані та талановиті студенти, як правило, можуть вчитися швидше і легше, ніж їхні однолітки, допоможе викладачам планувати відповідні можливості навчання. Обдаровані студенти часто потребують менше повторення того ж самого матеріалу для засвоєння, здатні навчатись швидше та на більш високому рівні складності.

Викладачі можуть диференціювати навчальні програми для обдарованих і талановитих студентів використовуючи цілу низку ресурсів, які є автентичними для цієї дисципліни, і просунуті щодо складності, щоб залучати обдарованих учнів до навчання на належному для них рівні та рівні відповідної складності.

Удосконалення навчального закладу загалом може бути досягнуто завдяки зосередженню на освіті обдарованих. Якщо навчальний заклад почне з навчально-виховних потреб найбільш здатних студентів, то він може створити набагато більш позитивне навчальне середовище, в якому цінують різноманітність та інновації. Це буде корисним для всього навчального співтовариства, і для студентів і для викладачів. Викладання в аудиторії може бути забезпечено шляхом прискорення, збагачення та диференціації та перш за все визначатись потребами студентів. Прискорення та збагачення є не взаємовиключними в процесі навчання, тому може містити елементи обох програм.

На нашу думку, однією з форм розвитку обдарованих студентів повинні бути засоби краєзнавчої роботи при вивченні соціальних дисциплін в закладах фахової передвищої освіти. Ця форма може поєднувати і собі індивідуальне навчання та угруповання як ретельна організація талановитих студентів.

Краєзнавча діяльність полягає у пошуку, обґрунтуванні й розкритті у взаємозв'язках і взаємозалежностях сукупності особливостей певної території, комплексному оцінюванні її у природно-історичному і соціально-економічному аспектах. Завдання краєзнавчої діяльності – сприяти відродженню духовності, національної свідомості, любові до рідної країни у підростаючого покоління.

Особливої актуальності краєзнавча діяльність у систем навчально-виховної роботи у закладах фахової передвищої освіти набуває нині, оскільки останнім часом спостерігається масовий виїзд спеціалістів технічної галузі за кордон. На нашу думку, саме краєзнавча робота сприятиме збільшенню інтересу студентів до рідного краю, його історії та традицій народу.

У рамках краєзнавчої роботи студентами нашого коледжу були досліджені наступні теми: «Бойовими шляхами Широківщини», «Історія рідного краю в історії професії техніка-електромеханіка», «Козацькі поховання селища Шестірні», «Пам'ятки історії українського козацтва. Широківщина – край козацький», «Доля радянських військовополонених у роки Другої світової війни (на матеріалах спогадів військовополонених)», ««Бабині яри» України. Колонія Інгулець», «Забуті пам'ятки архітектури. Історія Андріївської церкви», «Доля жінок Широківщини під час Другої світової війни». Дані теми викликали активне зацікавлення студентів, дозволили їм глибше вивчити історію рідного краю й історію розвитку металургійної галузі Інгульця й розвинути свій винятковий потенціал.

Отже, удосконалення навчального закладу загалом може бути досягнуто завдяки зосередженню на освіті обдарованих. Якщо навчальний заклад почне з навчально-виховних потреб найбільш здатних студентів, то він може створити набагато більш позитивне навчальне середовище, в якому цінують різноманітність та інновації. Це буде корисним для всього навчального співтовариства, і для студентів і для викладачів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України «Про освіту». Документ 2145-VIII, чинний, поточна редакція – Редакція від 02.10.2021, підстава – 1709-IX. URL: http://lib.znau.edu.ua/jirbis2/images/phocagallery/2017/Pryklady_DSTU_8302_2015.pdf (дата звернення: 06.11.2021).

2. Бабенко, І.Є. Соціально-педагогічна підтримка обдарованих дітей у школах США: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки». Луганськ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. Луганськ, 2011. 20 с.

3. Скирда А.Є. Соціально-педагогічна підтримка обдарованих студентів у навчальних закладах Австралії: дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки». К., 2018. 245 с.

Муратова Т. А.,

*музичний керівник КЗ ДНЗ №163 «Квіточка»
Маріупольської міської ради Донецької області
myratova2806@gmail.com*

Тарнавська І. О.,

*викладач ВСП «Маріупольський машинобудівний
фаховий коледж ДВНЗ «ПДТУ»
iri.tarnavska@gmail.com*

ПРОГРАМА «НАУКОВЕ ТОВАРИСТВО ДЛЯ МАЛЮКІВ»

Анотація. Представлена увазі читачів стаття пропонує ознайомитися з авторською програмою використання освітніх та інформаційно-цифрових технологій в роботі з обдарованими дітьми дошкільного віку. Стаття містить пояснювальну записку, навчально-тематичний план і зміст програми, які забезпечують створення розвивального простору, умови гармонійного та всебічного розвитку обдарованої дитини 5-6(7) років.

Ключові слова: програма, дослідницьке навчання, STEM-технологія.

Abstract. The gender readings presented will be featured with the author's program for the use of educational and informational digital technologies in working with gifted preschool children. Article soderjit

explanatory note, educational and thematic plan and content of the program, which ensure the creation of a developing space, conditions for the harmonious and comprehensive development of a gifted child of 5-6(7) years.

Keywords: program, research training, STEM-technology.

Дитина по своїй природі дослідник. Невситима жага нових вражень, допитливість, постійне прагнення спостерігати і експериментувати, самостійно шукати нову інформацію традиційно представлені в педагогіці як найважливіші риси дитячої поведінки. Тому пошукова, дослідницька діяльність – природний стан дитини. Саме він народжує дослідницьку поведінку і створює умови для того, щоб психічний розвиток дитини розвертався як процес саморозвитку.

Головна мета дослідницького навчання – формування здібностей самостійно і творчо освоювати нові способи діяльності в будь-якій сфері культури.

Спроби будувати освітню діяльність на основі дослідницьких методів робилися з давніх часів. Але протидія репродуктивного, рецептурного і дослідницького навчання продовжується багато років. Внаслідок цього дитина в значній мірі втрачає головну рису дослідницької поведінки – пошукову активність, що робить практично неможливим процеси саморозвитку.

Важливо розуміти, що починати формування творця, дослідника треба з дошкільних років. В нашому світі навички і вміння дослідницького пошуку потребує кожна людина незалежно від її професійної діяльності. Загальна тенденція розвитку сучасного виробництва така, що творчий, дослідницький пошук стає невід'ємною часткою будь-якої професії. Тому дослідницька поведінка є визначальною характеристикою особистості, як стилю життя. Отже, підготовка дитини до дослідницької діяльності, навчання її умінням і навичкам дослідницького пошуку стає важливішими завданнями сучасної освіти.

Підкреслимо: використання дослідницького методу в навчанні не означає виокремлення інших методів.

За основу класифікації дослідницьких методів ми взяли трактовку доктора педагогічних наук, доктора психологічних наук А. Савенкова. В своїй книзі «Методика дослідницького навчання молодших школярів» він поділяє методи навчання на репродуктивні і продуктивні. До першої групи належать методи, за допомогою яких діти засвоюють готові знання і репродукують чи відтворюють уже відомі йому засоби діяльності. Інша група методів характеризується тим, що за допомогою їх дошкільники самостійно відкривають нові знання в результаті дослідницької, творчої діяльності.

Репродуктивні методи чи пояснювально-ілюстративний метод передбачає, що педагог повідомляє готову інформацію різними засобами, а не дозволяє сформувати уміння та навички практичної діяльності. Ці методи надають можливість сформувати уміння та навички діяти по запропонованому зразку. Переважання репродуктивних методів визиває опір багатьох вчених і практиків. Відзначаючи важливість продуктивних методів, неможна казати, що репродуктивні зовсім не потрібні. Дослідницький метод може дати освітній ефект лише при поєднанні з репродуктивними методами, особливо на дошкільному етапі навчання, тому що у дитини дошкільного віку творчі здібності тільки формуються.

Продуктивні методи чи частково-пошукові, евристичні використовуються на практиці як попередні від дослідницького методу. Наприклад, частково-пошуковий метод передбачає розв'язання таких складних завдань, як вироблення уміння бачити проблеми, ставити питання, будувати власні докази, робити висновки, висловлювати припущення.

В основу дослідницького методу покладена власна дослідницька практика, а незасвоєння готових знань, які підносяться педагогом. Ще на початку ХХ століття Б. В. Всесвятський писав про те, що дослідження тягнуть дитину до спостережень, дослідів. І те, і інше дає міцний фундамент для орієнтації дітей в навколишньому світі, будовання власної наукової картини світу [1]. Важливо, що це процес відповідає активності дитячої природи і забарвлений позитивними емоціями.

В 2020 році в нашій країні було прийнято Концепцію розвитку природничо-математичної освіти (STEM –освіти), яка допоможе все ж таки вирішити проблему формування здібностей самостійно і творчо освоювати нові способи діяльності в будь-якій сфері культури: «Перед освітньою галуззю постає завдання розвитку і виховання всебічно-розвиненої, освіченої, інноваційної особистості» [3]. STEM-компетентність – це здатність особистості застосовувати знання та вміння належним чином у своєму повсякденному житті, в освіті, на робочому місці для ефективної професійної діяльності. Для набуття такої компетентності педагоги повинні залучати здобувачів освіти до навчально-дослідницької, дослідницько-експериментальної, пошукової, конструкторської діяльності. Тому програма клубу для дітей дошкільного віку «Наукове товариство для малюків» відповідає стратегії розвитку України в умовах глобалізації, яка спрямовано на досягнення європейських стандартів життя та зміцнення конкурентоздатності нашої держави.

Програма орієнтована на формування культури мислення та розвитку навичок та умінь дослідницької поведінки. Програма складається з трьох розділів. Перший розділ за темою «STEAM – освіта в музичній залі» містить 10 занять, другий за темою «Дослідницьке навчання» – 14 занять, третій за темою «Природознавство для найменших» – 8 занять.

Використовуючи потенціал музичної культури, музичний керівник дошкільного навчального закладу може використовувати інноваційні технології навчання дітей дошкільного віку. А саме, STEM-освіту, дослідницький метод навчання. Педагог-музикант має можливість професійно залучати для розвитку і навчання дітей музику, театралізацію музичних образів, музичну терапію. На заняттях в музичній залі вихованці ЗДО проведуть експерименти; послухають музичні твори, заграють у інструментальних ансамблях; отримають в практичній діяльності перші поняття фізики, хімії, біології, математики; розвиватимуть логічне мислення; познайомляться з музичною культурою Японії, Америки, народів Півночі, Індії; виготовлятимуть цинковки, пряжу, прикрашатимуть символічними візерунками пасхальне яйце; познайомляться із Б. Франкліном, Г. Герцем, Піфагором, багатьма композиторами.

Модель організації дослідницької діяльності дітей 5-6(7) років

Психолого-педагогічний базис. Дошкільнята – природжені дослідники.

Мета. Формування культури мислення та розвиток вмінь і навичок дослідницької поведінки у дітей старшого дошкільного віку.

Завдання: розвивати когнітивні навички, а саме, увагу пам'ять, аргументацію, прийняття рішень, вміння проводити спостереження та робити висновки; підтримувати математичне мислення; формувати навички обробки інформації, пошуку, співставлення; спрямовувати діяльність дітей на розв'язання проблем; забезпечення музично-естетичного розвитку.

Напрямки пошукової діяльності: музично-естетичний, природничо-математичний.

Вид пошукової діяльності: експериментування.

Форми роботи: заняття-подорожі, заняття-ігри, заняття-досліди, STEM-заняття в природничому кутку.

Партнери: вихователі ЗДО, здобувачі освіти закладу дошкільної освіти, батьки.

Методичне забезпечення

1. Збірка практичного матеріалу «STEAM-технологія на чолі кута», схвалена Донецький обласний ІППО до використання вчителями початкової школи, трудового навчання та музичними керівниками закладів освіти області.

2. Збірка практичного матеріалу «Дитини серце хай озветься, як на бандурі струна до струни», розділ «Конспекти занять клубу «Кобзарики-дошколярики»; схвалена МКЦ м. Маріуполя до використання музичними керівниками та вихователями міста.

3. Збірка практичного матеріалу «Дитини серце хай озветься, як на бандурі струна до струни», розділ «Мультиmodalний підхід до співпраці закладу дошкільної освіти і школи»; схвалена МКЦ м. Маріуполя до використання музичними керівниками та вихователями міста.

3. Збірка практичного матеріалу «Ефективні методи музичного виховання в інклюзивній групі», розділ «STEM-освіта на музичних заняттях з дошкільниками інклюзивної групи»; схвалена МКЦ м. Маріуполя до використання музичними керівниками та вихователями міста.

Матеріальне забезпечення

1. Обладнання для дослідів із звуком (монохорд, камертон, лінійка та ін.), папером, природним матеріалом, конструктори дерев'яні та пластмасові.

2. Книжки, ілюстрації за темами занять.

3. Ляльки театру бі-ба-бо.

4. Елементи костюмів для втілення музичних образів.

5. Телевізійний екран для демонстрації електронних презентацій, відео роликів.

6. Матеріали для ручної праці.

7. Магнітофон, фонотека.

8. Інструменти дитячого музичного оркестру.

У педагогіці світу існує багато дослідницьких методик і підходів. Ця програма розроблена на основі багаторічного досвіду роботи музичного керівника та творчого використання методик видатних педагогів і науковців. Дотримуючись принципів систематичності, доступності, науковості, ми створили необхідні умови для процесу саморозвитку дитини за такими напрямками: зоологічний, музично-естетичний, дослідницько-експериментальний. Заняття проводяться в куточку природи, в музичній залі, в кімнаті для ігор.

Навчально-тематичний план

Розділ, тема	Кількість годин
Розділ 1 «Спостереження у куточку природи»	5
1.1. «Чому папуга може розмовляти?»	1
1.2. «Спостереження очевидного»	1
1.3. «Чому жаба холодна?»	1
1.4. «Чому черепаха носить панцир?»	1
1.5. «Чарівні перетворення»	1
Розділ 2 «STEM-освіта в музичній залі»	5
1.1. Електричні явища. Електрична лампочка.	1
1.2. Коливання струни на музичному інструменті.	1
1.3. Зв'язок між пташиним скелетом і звуковою хвилею.	1
1.4. Нетрадиційні музичні інструменти.	1
1.5. Відображення музичних вражень у кольорових малюнках.	1
Розділ 3 «Дослідницьке навчання»	9
2.1. Вчимося бачити проблеми.	1
2.2. Вчимося висувати гіпотези.	1
2.3. Вчимося ставити питання.	1
2.4. Розвиваємо логічне мислення.	1
2.5. Вчимося спостерігати.	1
2.6. Як провести експеримент.	1
2.7. Вчимося класифікувати.	1
2.8. Вчимося робити висновки.	1
2.9. Піктограми.	1
Розділ 4 «Природознавство для найменших»	7
3.1. Склянка гарячої води.	1
3.2. Шубки у звіряток.	1
3.3. Казка «Два Мороза».	1
3.4. Шкіряний мокасин і великоднє яйце	1
3.5. Чому в Африці плетуть одяг із рослинних стеблин?	1
3.6. Навчаємося прясти.	1
3.7. Бавовна і льон.	1
Всього	26

Зміст програми

Розділ 1 «Спостереження у куточку природи»

«Чому папуга може розмовляти?» (1 заняття).

Знайомство з пташкою. Розвиток уміння побачити проблему шляхом спостереження і елементарного аналізу дійсності.

«Спостереження очевидного» (1 заняття).

Яку інформацію із власного досвіду діти можуть отримати про тварин у природничому куточку.

«Чому жаба холодна?» (1 заняття).

Червоні кров'яні тільця – еритроцити. Малопотужний насос у жаби. Малі легені та великий рот.

«Чому черепаха носить панцир?» (1 заняття).

Захисні пристосування у різних тварин. Ребра у людини і ребра у черепахи. Панцир маленьких черепашок.

«Чарівні перетворення» (1 заняття).

Провести уявний експеримент, як можна перетворитись у тваринку, у пташку за допомогою програмних музичних п'єс.

Розділ 2 «STEM-освіта в музичній залі»

Електричні явища. Електрична лампочка (1 заняття).

Сприйняття об'єктів та явищ природи у дітей шостого року життя через слухання музичних творів та знайомство з електрикою. Слухання уривку з увертюри В.А. Моцарта «свадьба Фігаро», п'єси Е. Гріга «Ранок». Гра з електричною лампочкою «Горить – не горить». Екологічні проблемні ситуації. Імпровізаційна гра на інструментах дитячого оркестру «Осінній ранок».

Коливання струни на музичному інструменті (1 заняття).

Сприйняття об'єктів та явищ природи у дітей шостого року життя через слухання музичних творів та знайомство з коливанням струни. Досліди на монохорді із струною. Німецький фізик Г. Герц. Слухання

музичних п'єс Римського-Корсакова «Політ джмеля» та уривку із симфонічної сюїти «Шехеразада». Відображення звуків природи за допомогою інструментів дитячого оркестру.

Зв'язок між пташиним скелетом і звуковою хвилею (1 заняття).

Сприйняття об'єктів та явищ природи у дітей шостого року життя через слухання музичних творів та знайомство із пташиним скелетом і звуковою хвилею. Досліди з крученою ниткою, тирсою. Рухова вправа «Хвилі звуку». Слухання теми Пташки із симфонічної казки Д. Кабалевського «Петрик і Вовк». Гра в оркестрі за партитурою.

Нетрадиційні музичні інструменти (1 заняття).

Сприйняття об'єктів предметного світу у дітей шостого року життя через слухання музичних творів та знайомство із нетрадиційними музичними інструментами. Слухання звучання гри на клавесині, металофоні. Читання уривку із казки Е. Гофмана «Малюк Цахес на прізвисько Ценобес». Дослід «Чи можуть співати келихи?», «Скільки потрібно налити води?». Вчений Б. Франклін. Гра за партитурою в оркестрі.

Відображення музичних вражень у кольорових малюнках (1 заняття).

Сприйняття об'єктів предметного світу у дітей шостого року життя через слухання музичних творів, що створено для великих дзвонів та відображення музичних вражень у кольорових малюнках. Слухання звуків природи, музики дзвонів. Кольоровий слух у людей. Гамма До мажор. Зображувальна діяльність «Музей одного образу».

Розділ 3. Дослідницьке навчання

Вчимося бачити проблеми (1 заняття).

Закінчити незакінчене оповідання із світу живої і неживої природи. Пояснити, чому світить сонце, чому папуги можуть розмовляти, чому падає листя? Відвідати папугу в куточку природи. Імпровізація танцю осінніх листочків.

Як змінюється настрій у героя Дворовичка із казки Т. Белозьорова? Визначити настрій музичних п'єс Л. Бетховена «Весело-сумно». Заспівати слова поспівки весело і сумно. Артикуляційна вправа «Мені весело», «Мені сумно».

Вчимося висувати гіпотези (1 заняття).

При яких умовах кожний із поданих предметів буде корисним? Придумати умови, при яких два предмета будуть корисними (гілка дерева, телефон, лялька, фрукти, гоночний автомобіль, самовар, барабан). При яких умовах ці ж предмети стануть зовсім марні і шкідливі? Спів пісні «Осінь». Висунути гіпотези з приводу користі дотримування правил співу.

Вчимося ставити питання (1 заняття).

Показувати дітям картинки із зображенням людей, тварин і пропонувати ставити питання тому, кого на них зображено.

Слухання музичної п'єси «Клоуни» Д. Кабалевського, «Сміливий вершник» Р. Шумана. Імпровізація рухів зображених в музиці героїв.

Читання вірша Г. Комаровського і Г. Ладонщикова «У мене друзів не обмаль» з великою кількістю героїв. Пропонувати дітям ставити питання кожному герою вірша. Виконання пісні «Дитячий садок», музика А. Філіпенка, слова Т. Волгіної.

Завдання «Знайди слово, яке я загадав». Ігри на розвиток уміння ставити уявні та оціночні питання.

Розвиваємо логічне мислення (1 заняття).

Ігри-бесіди «Ким я буду і яким?», «Добавлялки». Ігри «Хитрі питання», «Що спочатку, що потім? Зображувальна діяльність під музику. Спів пісень про персонажів ігор.

Вчимося спостерігати (1 заняття).

Гра «Моя улюблена іграшка». Запам'ятання і відтворення всіх її деталей. Ігри «Парні картинки», «Знайди помилку на малюнку». Спостерігання як метод дослідництва.

Слухання музичних п'єс: М. Римський-Корсаков «Танок птахів», «Прогулянка і дощик» А. Філіпенка», «Льотчики» В. Нечаєва. Дослідження музичних образів.

Як провести експеримент (1 заняття).

Експеримент, як найважливіший метод дослідництва. Практичні дії з метою перевірки та порівняння. Ігри «Уявний експеримент», «Визначаємо плавучість предметів», «Як вода зникає».

Слухання: «Каченята» музика Т. Вернер, «Ой минула вже зима» українська народна пісня в обробці І. Кишко, «Сопілка» українська народна мелодія. Уявний експеримент з музичними образами.

Вчимося класифікувати (1 заняття).

Перетворення спостережень, впорядкування досвіду, використання добитих фактів для пояснення суперечливих думок. Таблиця Д. І. Менделєєва. Гра «Четвертий зайвий», «Класифікуй за кольором / формою».

Рухливі ігри під музику «Дзвіночок», «Передай бубон». Виконання музичних п'єс для дитячого ансамблю.

Вчимося робити висновки (1 заняття).

Зіставлення двох об'єктів. Слухання музичних творів: Л. Бетховен «Весело – сумно», «Зайчик» К. Мясков, «Кенгуру» Е. Сен-Санс, «Ведмедик» Л. Сидельникова, «Поламана іграшка» В. Журбинська, «Літак» О. Тілічєєва, «Горобчик», В. Герчик, «Акваріум», «Пароплав» Т. Ломова, «Машина» Т. Потапенко
Слухання музичних творів: «Казка» Ю. Левітан, «Весела казочка», «Їжак» Д. Кабалевський, «Сопілка» українська народна мелодія і складання простих аналогій.

Піктограми (1 заняття).

Ігри «Емоції в музиці», «Мажор і мінор». Складання піктографічних листів, сценарію казкових сцен. Драматизація створених дітьми сюжетів.

Розділ 4 «Природознавство для найменших»

Склянка гарячої води (1 заняття).

Одяг ескімосів. Досліди «Склянка окропу і склянка снігу», «Обгорни склянки тканиною». Малювання результатів досліджень. Проблемна ситуація: навіщо людина одягає шубу і рукавиці?

Слухання награвання на музичному інструменті варані, евенкійському бубні. Знайомство з танцювальними рухами танців народів європейської півночі.

Шубки у звіряток (1 заняття).

Дослід «Гаряча вода та лід». Проблемна ситуація: що робить шуба, що ми в ній не мерзнемо на вулиці?

Шубки у звіряток. Елементи костюмів для втілення образів звірів під музику.

Казка «Два Мороза» (1 заняття).

Літній одяг. Нормальна температура тіла людини. Слухання казки «Два Мороза». Проблемна ситуація: чому в жару хочеться пити?

Віяло для японської дівчини. Знайомство з танцювальними рухами японських танців.

Шкіряний мокасін і великоднє яйце (1 заняття).

Одяг доісторичного хлопчика. Порівняння дитячого одягу доісторичного і сучасного хлопчика. Елементи візерунків для прикрашення одягу американських індіанців. Символи великоднього розпису. Виготовлення з паперу великодніх подарунків для батьків. Знайомство з танцювальними рухами корінних жителів Америки.

Чому в Африці плетуть одяг із рослинних стеблин? (1 заняття)

Слухання звучання африканських інструментів. Одяг і домівка із рослинних стеблин. Гніздо ткачика. Види плетіння. Плетіння циновки.

Ритмічний акомпанемент до маршу Р. Шумана на африканському кахоні.

Навчаємося прясти (1 заняття).

Уривок із казки О. Пушкіна «Казка про царя Салтана». Корейська казка «Знаємо!». Постав питання чарівнику. Одяг з м'якої тканини. Навчаємося прясти.

Бавовна і льон (1 заняття).

Виконання хороводів, веснянок-гайвок. Знайомство з індійською казкою «Соловейко і куш бавовни». Веретено. Експеримент із ватою. Танцювальні рухи, що імітують трудовий процес прядіння.

Прогнозований результат

Вихованці мають знати:

- причини виникнення звуку та його властивості;
- як і чому змінюється настрій;
- при яких обставинах буде корисним той чи інший предмет;
- що робить шуба, щоб людині і тваринам було тепліше;
- зображувальні символи для одягу людини і великоднього яйця;
- про народні ремесла плетіння та прядіння;
- поспівки веснянки, музичні твори за змістом програми.

Вихованці мають вміти:

- сприймати об'єкти та явища природи через слухання музичних творів;
- шукати через дослідження істину;
- імпровізувати у відповідях, висновках;
- ставити прості досліди;
- самостійно відкривати нові знання в результаті особистої дослідницької, творчої діяльності;
- самостійно практично діяти – досліджувати.

ЛІТЕРАТУРА

- 1 Всесвятський Б.В. Дослідницький підхід до природи та життя, М., 1926.
- 2 Гончар А.Б., Лебедева О., Боленко К.Г. 120 уроків з природознавства та історії для найменших. Зошит 3. Навіщо і як людина вдягається. М., Лайда. – 1993. – 80 ст.

3 Концепція розвитку природничо-математичної освіти (STEM –освіти). Розпорядження Кабінету міністрів України від 05.серпня 2020 р. № 960-р.- Київ.

4 Савенков А. І. Методика дослідницького навчання молодших школярів. Самара, 2004. – 183 ст.

5 Савенков А.І. Дослідницькі методи навчання в дошкільній освіті. Москва. Журнал Дошкільне виховання. 2005// № 12. – С.3-11

Муршати Раїса Федорівна

*Математик, Вчитель Математики
raisaleonova2@gmail.com*

ОСВІТНІ ТА ІНФОРМАЦІЙНО-ЦИФРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ В РОБОТІ З ОБДАРОВАНИМИ ДІТЬМИ ТА МОЛОДДЮ. МАТЕМАТИЧНІ СИМВОЛИ ТВОРІННЯ В РОБОТІ З ОБДАРОВАНИМИ ДІТЬМИ

*Господь мав велике благочестя, щоб бути в неробстві,
і почав бавитися різними знаками, відображаючи
свій образ та подобу в цьому світі.
Й. Кеплер*

В даній роботі розглянуто декілька математичних принципів Науки Творіння, наведено приклади застосування математики у Філософії та приклади розв'язування деяких математичних задач з обдарованими дітьми.

Піфагорійці вважали, що вся природа побудована на математичних основах. Ньютон казав, що Світ створено за Планом та він уособлює собою витвір Творця, який піклується про підтримку нескінченного порядку. Тобто існує План Творіння, який можна розшифрувати методами математики.

Математика – наука, що вивчає Творіння Всесвіту. Математики – вчені, що розшифровують записи ядер в реалізації синтез-фізичності Творіння чисел. Будь-яка формула, теорема, гіпотеза, математична категорія, система аксіом, математичний закон – це результат розшифровки матерії вищого порядку тими, хто працював над задачею. Математиці притаманні поняття краси, бездоганності та вищої досконалості, які виходять від Джерела Істини Метагалактики.

Відома фраза “спочатку було Слово”, але “спочатку” - тобто “першим” (число). А кожний наступний день – буде відповідати натуральне число. **Ідея ієрархізації** закладена в математику. Ідея «натуральних чисел» - 1, 2, 3, 4, 5 – ідея ієрархізації. [2]

У Біблії було 7 Днів Творіння – ієрархізація та розгортання з цілого та сам акт творіння обов'язково пов'язана з цифрами. *Ієрархізація (Дні Творіння за Біблією) пов'язана с цифрами. Буття – з числами.*

Числа абстрактні. Вони відображають кількісні ознаки явищ реальності. Математика абстрагується від дійсного змісту кількісних відношень та узагальнює їх абстрактним поняттям “числа”. Оперування числами – це спосіб пізнання кількісних відношень.

Існує 9 цифр, «0». «0» - є виразом Джерела Істини, стан переходу на наступний рівень і вся повнота чисел, які в цей «0» компактифікуються.

Метагалактична математика працює з великими числами. Наприклад, її будова – 16384 високих цільних реальностей. Для їх опису знадобиться розробка відповідного наукового інструменту.

Пригадаймо 7 математичних операцій:

- 1) «+»
- 2) «-»
- 3) «*»
- 4) «:»
- 5) «піднесення до степеня»
- 6) «добування кореня»
- 7) «логарифм

Сім Планів Планети Земля попередньої, п'ятої раси – сім математичних операцій. Розширюючи масштаб огляду матерії, будуть розширюватися і математичні можливості її опису.

Розглянемо варіант компактифікації на прикладі гіпероператорів. **Відомий математик Д. Гільберт – запропонував операцію об'єднання «+», «*», «піднесення до степеня».**

$$a^{(n)}b = \text{hyper}(a, b, n)$$

$$\varphi(a, b, n)$$

$$n = 0, 1, 2$$

$n = 0$ «додавання»

$n = 1$ «множення»

$n = 2$ «піднесення до степеня»

$$\varphi(a, b, 0) = a + b = a^{(1)}b$$

$$\varphi(a, b, 1) = a * b = a^{(2)}b$$

$$\varphi(a, b, 2) = a^b = a^{(3)}b$$

$a^{(4)}$ - тетрація, $a^{(5)}$ - пентація, $a^{(6)}$ - гексація

$$a^{(n)}b = \underbrace{a^{(n-1)} \dots a^{(n-1)}}_b$$

Тетрація (супер-ступінь, гіпер-4) – ітераційна операція піднесення до степеня; гіпероператор наступний після піднесення до степеня. Застосовується для опису великих чисел.

Термін тетрація, складається зі слів тетра-(чотири) та ітерація, був вперше застосований англійським математиком Рубеном Гудштейном в 1947 році.

Тетрація як гіпероператор 4

Тетрація є четвертою по рахунку гіпероперацією.

1. додавання:

$$a + n = a + \underbrace{1 + 1 + \dots + 1}_n$$

2. множення:

$$a \times n = \underbrace{a + a + \dots + a}_n$$

3. піднесення до степеня:

$$a^n = \underbrace{a \times a \times \dots \times a}_n$$

4. тетрація:

$${}^n a = \underbrace{a^{a^{\dots a}}}_n$$

Кожна наступна операція представлена як ітерація попередньої.

Цілепокладанням метagalacticкої науки є розвиток Людини. І так як кожна наука, в деякому розумінні, є інструментом, який отримує Людина безпосередньо для вдосконалення і розвитку матерії і себе як вищого виразника вогню в матерії, то математика в даній ситуації, відповідаючи за суб'ядерність і творіння, володіє апаратом для опису будь-якого творіння. [3]

Дедалі все очевиднішим стає необхідність масштабування світогляду, стратегування метagalacticких цілей та наукових досягнень.

В кожній сфері є своя математика. Мати, Матерія – це великий математик, тому не буває сфер діяльності без математики. Математики дуже конкретна наука і нею потрібно володіти.

Ідеальні фігури. У ідеальній фігурі на кожній площині будується своя область математичного моделювання. Грані – ідеальні фігури. З урахуванням того, що сфера – це одна грань, то у всій сфері є своя математична логіка і своя математика.

Платонові тіла

	вогонь	тетраедр		
	вода	ікосаедр		
	повітря	октаедр		
	земля	гексаедр		
	всесвіт	додекаедр		

Архімедові тіла, отримані з тіл Платона

Зрізаний тетраедр

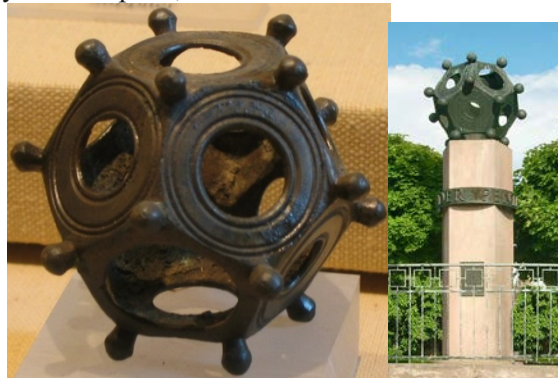

Зрізаний октаедр

Зрізаний ікосаедр

Зрізаний гексаедр

Зрізаний додекаедр

Римський додекаедр. Зроблений не нашою цивілізацією. У «шишечках»-точечках – напруга є самою високою. Пам'ятник додекаедру в Тонгерене, Бельгія

Квадрати Генезиса

Побудова Квадрату Генезиса парного порядку

(порядок дорівнює степені числа 2, тобто, 4, 8, 16, 32 і т.д.)

Заповнюємо квадрат числами від одного до 64 зліва-направо, зверху-вниз

1	2	3	4	5	6	7	8
9	10	11	12	...			

Вичеркуємо числа, які стоять на позиціях, відмічених зірочкою (подумки можна розділити на чотири рівних квадрата розмірами 4 x 4, у кожному викреслюючи діагональні елементи)

*	2	3	*	*	6	7	*	64	2	3	61	60	6	7	57
9	*	*	12	13	*	*	16	9	55	54	12	13	51	50	16
17	*	*	20	21	*	*	24	17	41	46	20	21	43	42	24
*	26	27	*	*	30	31	*	40	26	27	37	36	30	31	33
*	34	35	*	*	28	39	*	32	34	35	29	28	28	39	25
41	*	*	44	45	*	*	48	41	23	22	44	45	19	18	48
49	*	*	52	53	*	*	56	49	15	14	52	53	11	10	56
*	58	59	*	*	62	36	*	8	58	59	5	4	62	36	1

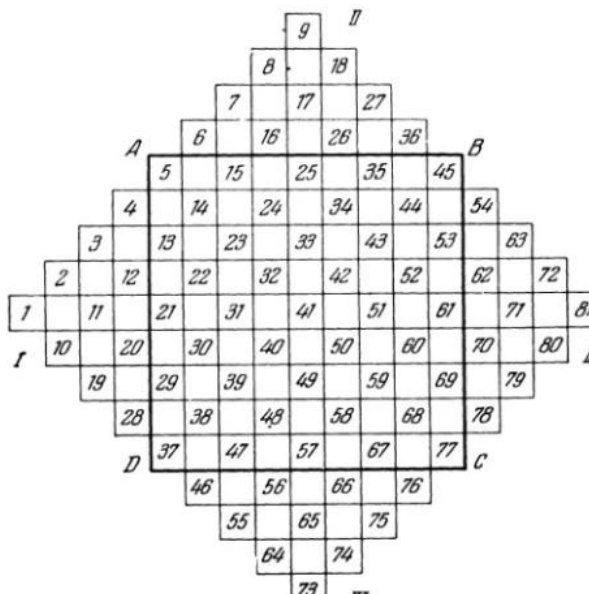
Після цього, усі «закреслені» числа починають вноситися у пусті клітинки, але вже в напрямленні з права – наліво і зверху вниз, тобто, одиниця – в правому нижньому куту.

Готово! **Побудова Квадрата Генезиса непарного порядку** (на прикладі квадрату 9 x 9)

Початковий квадрат ABCD добудовується діагональними рядами. По бокам основного квадрату утворюються чотири однакових виступи (тераси). Заповнюємо «діагонально» так, як показано на малюнку.

Легко можна побачити, що кожна пуста клітинка основного квадрату еквівалентна одній і тільки одній клітинки деякої тераси. Залишається перенести заповнені клітинки терас у основний квадрат.

Це досягається паралельним перенесенням цих терас. Прослідкуйте в підсумковій картинці, наприклад, «лінії» 4-3-2-1-10-19-28 і 12-11-20 щоб побачити, як здійснюється переніс.

5	46	15	56	25	66	35	76	45
54	14	55	24	65	34	75	44	4
13	63	23	64	33	74	43	3	53
62	22	72	32	73	42	2	52	12
21	71	31	81	41	1	51	11	61
70	30	80	40	9	50	10	60	20
29	79	39	8	49	78	59	19	69
78	38	7	48	17	58	27	68	28
37	6	47	16	57	26	67	36	77

Решето Эратосфена

Випишуємо підряд усі прості числа n (2, 3, 4, ..., n).

Для знаходження всіх простих чисел не більше заданого числа n , відповідно до метода Єратосфена, треба викреслити числа не прості

2, 3, 5, 7, 11, 13, 17, 19, 23, 29, 31, 37, 41, 43, 47, 53, 59, 61...

Число 2 – це батьківське число, є основою чисел, таких як 256, 4096,... це завжди 2 в якійсь степені. Двійка стоїть окремо від ряду простих чисел, і є числом парним, є реалізатором нульового простого числа. Двійка забезпечує Закон ДАО, батьківсько-материнський.

Якщо говорити про молекулу ДНК, це закон компліментарності. Завдяки цьому двійку виділяємо в окремий клас.

$$19 \div 2 = 9 \times 2 + 1$$

$$19 \div 3 = 6 \times 3 + 1$$

$$19 \div 5 = 3 \times 5 + 4$$

Любе число я можу представити у вигляді двійки, яка важлива для мене.

Теорема: для заданого v , любе число a можна представити в виде $a = v * g + r$

$$183 = 7 * 26 + 1$$

Яку властивість буде мати залишок r ? Він повинен буди строго менше нуля и менше v . $0 < r \leq v$

Прості числа в канонічного розкладання це: $n = p * 1$

Якщо говорити про молекулу ДНК, то це закон компліментарності, тому двійку виділяємо у визначений клас.

$$19 \div 2 = 9 \times 2 + 1$$

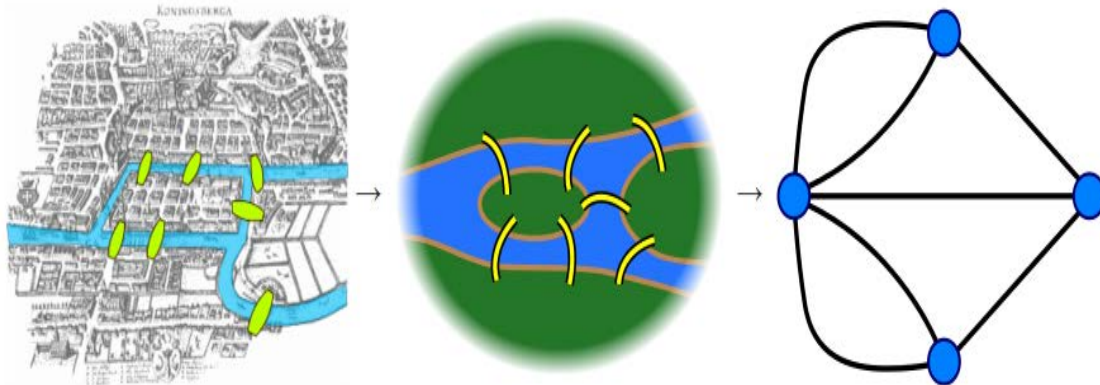
$$19 \div 3 = 6 \times 3 + 1$$

$$19 \div 5 = 3 \times 5$$

Граф

Графом називається множина ребер і вершин.

Задача про сім мостів Кенінсберга – старовинна математична задача, в якій запитувалося, як можна пройти по всіх семи мостах Кенінсберга, не проходячи жодним із них двічі. Вперше була вирішена у 1736 році математиком Леонардом Ейлером, який довів, що це неможливо і винайшов таким чином ейлерові цикли.

$$G(V, E)$$

$$V = \{1, 2, 3, 4\}, E = \{\{1, 2\}, \{3, 4\}, \{1, 3\}, \{1, 4\}, \{2, 3\}, \{2, 4\}\}$$

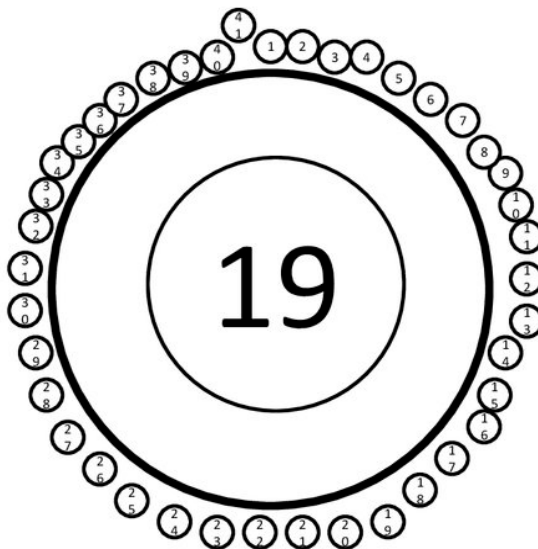
Формула

В алгебраїчному стовбці обчислень на 12 позиції стоїть *формула*, як сама «математична» із всіх категорій.

	Метаметричність	Обчисленність
16	Оболочечна фундаментальність	Об'єкт Творіння чисел
115	Есць-Точка	Число
114	Пряма	Операція (відображення)
113	Площина	Досконалість Множин
112	Компакт	Формула
111	Граничне ціле	Константність основ
110	Вісь	Інваріативна Упорядоченість
09	Міра координат	Морфізм
08	Фрактал	Тензор
07	Базис	Норма
06	Фігура	Логарифм
05	Графічеський масштаб	Функція
04	Граф	Величина
03	Матричність	Ізоморфізм
02	Інтервал	Последовність
01	Масив	Цифра

Розглянемо задачу **Йосифа Флавія**. Ми подивимося, як вона красиво розв'язується, і виведем формулу.

Умова задачі – знаходження відставного при виході із круга кожного N-го до останнього. Розставимо натуральне число по кругу від 1 до 41 і будемо викреслювати для простоти кожне друге число до тих пір, поки не залишиться одне число. Воно і буде рішенням задачі.

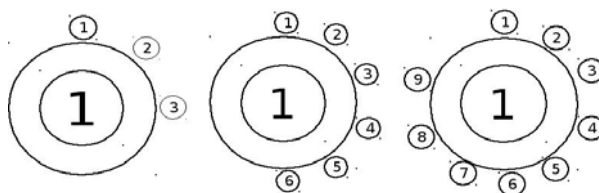
Відповідно, ми будемо вважати, що у нас n чисел, а через $J(n)$ ми будемо позначати останній номер числа, якщо кожне **друге** у нас буде відходити.

Розглянемо частковий випадок, $n=10$, тоді рішенням буде $J(10) = 5$.

Введемо пропозицію відносно формули.

– Може це буде n пополам? Але воно не вірно. Це припущення не витримає ніякої критики.

Випишемо таблицю, де запишемо, який номер буде залишатися при відкресленні кожного другого із різної кількості вихідних чисел, щоб відкинути деякі пропозиції.

n	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18
$J(n)$	1	1	3	1	3	5	7	1	3	5	7	9	11	13	15	1	3	5

$J(n)$ не може бути парним числом. Міркуючи усе с самого початку у нас, робимо висновок, що у нас уходять всі парні числа.

Якщо ми берем парне число, то $2n$, але всі парні точно підуть, після першого приходу залишиться n , але відповідь може бути тільки парне число.

$$J(2n) = 2J(n) - 1 ?$$

Перевіримо для 10. Працює.

$$J(2 \cdot 5) = 2J(5) - 1 = 2 \cdot 3 - 1 = 6 - 1 = 5$$

$J(2n) = 2J(n) - 1$ – ми опускаємо задачу на один ієрархічний рівень, зменшуючи кількість переборів у два рази.

Розглядаючи непарні вихідні варіанти, такі як $2n-1$, одержуємо для непарного числа результат – непарний, той, який є зниженням на один ієрархічний рівень, зменшенням у два рази, але замінюючи у формулі -1 на $+1$. $J(2n+1) = 2J(n) + 1$

Одержали формули:

$$J(1) = 1, n = 1$$

$$J(2n) = 2J(n) - 1, n > 1, \text{ парне}$$

$$J(2n+1) = 2J(n) + 1, n > 1, \text{ непарне}$$

Ми намагаємося досягнути деякої рекурентної послідовності дій, які приводять до результату.

$$J(19) = J(2 \cdot 9 + 1) = 2J(9) + 1 = 2 \cdot J(2 \cdot 4 + 1) + 1 = 2 \cdot 3 + 1 = 7$$

Відповідно, для математики це ще не формула, не красиво. Для краси в математиці повинна бути **компактифікація**, відповідної матерії.

Якщо згрупувати n по степеням 2 (в таблиці ці групи відокремлені вертикальними лініями, то в кожній групі $J(n)$ завжди буде починатися з одиниці, а потім збільшиться на 2).

2^m	2^0	2^1	2^1	2^2	2^2	2^2	2^2	2^3	2^3	2^3	2^3	2^3	2^3	2^3	2^3	2^4	2^4	2^4
m	0	1	1	2	2	2	2	3	3	3	3	3	3	3	3	4	4	4
n	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18
$J(n)$	1	1	3	1	3	5	7	1	3	5	7	9	11	13	15	1	3	5
l	0	0	1	0	1	2	3	0	1	2	3	4	5	6	7	0	1	2

Пошукаємо вираз числа у вигляді двійки $2^m + l$.

$13 = 8 + 5 = 2^3 + 5$	$J(2^m + l) = 2l + 1 ?$
$22 = 16 + 6 = 2^4 + 6$	
$31 = 2^4 + 7$	
$33 = 2^5 + 1$	

Це вже красиво. Далі будемо використовувати метод математичної індукції. Тут треба уважно визначитися із знаками у нерівностях. $0 \leq l < 2^m$.

$m=0 \quad J(2^0 + l) = J(2)$	$0 \leq l < 2^0$
-------------------------------	------------------

Метод математичної індукції також потребує уваги, він не буде працювати на Метагалактичних просторах буття. Якщо щось доведено в одній Реальності з номером n , то воно не буде діяти на $n+1$.

З другої сторони, воно там буде як база з точки зору метричності.

Записом числа з 16-метричної системи обчислення: **7AB89C**, одержуємо можливість більш компактного запису чисел. Одержується, що використовуючи 10 цифр от 0 до 9, а потім всі останні числа компенсуються буквами.

И десятка це вираз A , одинадцять – B и так далі.

Набір букв **7AB89C** – це число $7*16^5+10*16^4+11*16^3+8*16^2+9*16^1+12*16^0=8\ 042\ 652$

У Ієрархічному стовбці обчислюваності у нас є і цифра і число.

І формули– це зв'язки між буквами та цифрами.

Відповідно, якщо у нас парне число, то м дивимося формулу, яка у нас біла для парних чисел.

Для парного числа $2^m+l=2n$	$J(2^m+l)=2 J((2^m+l)/2)-1=2 J(2^{m-1}+l/2)-1=2 *2*(l/2)+1=2l+1$
Для непарного числа $2^m+l=2n-1$	$J(2^m+l)=2 J((2^m+l)/2)+1=2 J(2^{m-1}+l/2)+1=...$

Знайдемо ще більш красивішу формулу.

Нехай число n записано в двоїчній системі числення $b_j \in \{0;1\}$.

Це означає, що число може буди представлено як

$$n=(b_m b_{m-1} \dots b_0)_2$$

$$n=b_m 2^m + b_{m-1} 2^{m-1} + \dots + b_1 2^1 + b_0 2^0$$

Наприклад. $13=8+4+1=1*2^3+1*2^2+0*2^1+1*2^0$

Видно, наскільки двоїчний запис $(13)_2 = 1101$ менш компактифікований, чим 16-річний $(13)_{16} = D$, де алфавіт десять цифр и шість букв $b_j \in \{0;1;2;3;4;5;6;7;8;9;A;B;C;D;E;F;G\}$. А 256-річная запис поки що представляє важкість.

$b_m \neq 0!$ $b_m=1$ Тут знак оклику, як окличний знак, який виражає захоплення, а не факторіал.

$$n=2^m+l$$

$$n=(b_m b_{m-1} \dots b_0)_2$$

$$n=(1 b_{m-1} b_{m-2} \dots b_0) \quad (13)_2 = 1101$$

$$2^m=(1000\dots 0)$$

2^0	1
2^2	10
2^3	100
2^4	1000

$A \in l = (0 b_{m-1} b_{m-2} \dots b_0)$ зникло все останнє.

Удвоїмо число, одержимо

$$2l = 2(02^m + b_{m-1}2^{m-1} + \dots + b_12^1 + b_02^0) = b_{m-1}2^m + b_{m-2}2^{m-1} + \dots + b_02^1 + 02^0, \text{ то есть } 2l = (b_{m-1} b_{m-2} \dots b_0 0),$$

а

$$2l+1 = (b_{m-1} b_{m-2} \dots b_0 1)$$

И переписавши $J(2^m+l) = 2l+1$, одержимо

$$J(2^m+l) = J(1 b_{m-1} b_{m-2} \dots b_0) = (b_{m-1} b_{m-2} \dots b_0 1)$$

Красиво! Нехай $n=100=64+32+4=2^6+2^5+2^2$ або $n=(1100100)_2$

Для рішення задачі треба зробити циклічний здвиг на одиницю.

$$J(n) = J(1100100) = (1001001) = 1*2^6+1*2^3+1*2^0=64+8+1 = 73$$

Отже **Матерія має чотири властивості**: властивість **компактифікації**, властивість **масштабування**, властивість **ієрархії** и властивість **порядкової цільності**.

Масштабування – перехід на другу систему обчислення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Парадигма. Т.1.: Парадигма Науки ИВО. М.: Ленанд, 2019. – 1000с.
2. Полякова О., 1 Школа Мерностно-Метрической Математики, Красногорск, 2019.
3. Радова А., Математика Плана Синтеза, Москва, 2020.

Нагорний Віталій Віталійович,

кандидат історичних наук, доцент,
методист Комунального закладу Полтавської обласної ради
«Полтавська обласна Мала академія наук учнівської молоді»
Nagornij1986@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0801-3573>

РОБОТА З ЮНИМИ ФІЛОЛОГАМИ В КОНТЕКСТІ ПРОВЕДЕННЯ ВСЕУКРАЇНСЬКОГО КОНКУРСУ-ЗАХИСТУ НАУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКИХ РОБІТ УЧНІВ – ЧЛЕНІВ МАЛОЇ АКАДЕМІЇ НАУК: ДОСВІД ПОЛТАВСЬКОГО ТЕРИТОРІАЛЬНОГО ВІДДІЛЕННЯ

У статті актуалізовано необхідність подальшої розбудови наукової освіти в освітньому просторі, розглянуто значення Національного центру «Мала академія наук України» у цьому процесі, проаналізовано наукову діяльність як складник робочого часу педагогічного працівника, охарактеризовано власний досвід підтримки юних філологів та філологинь у контексті проведення Всеукраїнського конкурсу-захисту науково-дослідницьких робіт учнів-членів Малої академії наук України.

Abstract. The article actualizes the need for further development of scientific education in the educational environment, considers the importance of National center Junior Academy of Sciences of Ukraine in this process, analyzes scientific activity as a component of working hours of pedagogical staff, describes their own experience of providing support for young philologists in the context of All-Ukrainian research paper defense competition among students of Junior Academy of Sciences of Ukraine.

Ключові слова: наука, наукова освіта, Мала академія наук України, робочий час педагогічного працівника, Всеукраїнський конкурс-захист, Полтавське територіальне відділення МАН,

Key words: science, scientific education, Junior Academy of Sciences of Ukraine, working hours of a pedagogical worker, All-Ukrainian research paper defense competition, Poltava territorial branch of Junior Academy of Sciences of Ukraine.

Наука тісно увійшла до життя сучасного закладу загальної середньої освіти й з погляду сучасних науковців забезпечує перевірку практичної значущості педагогічних концептів, процес моделювання розвитку освітнього закладу; незалежну експертизу якості освіти, ознайомлення педагогічного колективу й батьків із результатами психолого-педагогічних досліджень зі здобувачами освіти, імплементацію інноватики в освітній процес, підвищення кваліфікації педагогічних працівників, відкриття експериментального майданчика та наукове керівництво ним, організацію локальних досліджень конкретних проблем закладу освіти [2, с. 11].

В освітньому просторі оперативно розглядаються питання щодо впровадження наукової освіти як педагогічного концепту. Вона вирізняється специфічною метою (підготовкою нової генерації юних науковців), методикою організації (інноваційними методами, засобами, прийомами, формами навчання), навчальним змістом та особливою роллю педагога. Останній має переорієнтуватися із єдино правильного джерела інформації на модератора, куратора учнівських дослідницьких проєктів. Унаслідок такої діяльності буде реалізовано підготовку учнів з новим типом мислення, де отримані знання будуть дійсно корисними у практичній площині як для всього суспільства загалом, так і для конкретної людини зокрема [1, с. 61].

Значну роль для розвитку наукової освіти приділяє ЮНЕСКО, адже це одна із пріоритетних сфер функціонування цієї організації. Створена і діє Міжгалузєва Платформа Наукової Освіти [1, с. 62]. Не можна оминати увагою внесок України та Національного центру «Мала академія наук України» у популяризацію наукової освіти. У 2018 році МАН України отримала статус Центру ЮНЕСКО з наукової освіти, а Президента МАН Станіслава Довгого призначили членом Наукової Ради Міжнародної програми з фундаментальних наук (IBSP) ЮНЕСКО. Таке рішення ухвалила Генеральна директорка ЮНЕСКО Одрі Азуле. Станіслав Олексійович Довгий очолює МАН з 2000 року, є членом Національної академії наук України, Національної педагогічної академії наук України та Європейської академії наук, мистецтв та літератури. З травня поточного року за його ініціативи була утворена Кафедра ЮНЕСКО з наукової освіти в Національному педагогічному університеті імені М. П. Драгоманова [6].

Відповідно до програми IBSP ЮНЕСКО Секретаріат і держави-члени отримують інформацію в контексті сучасних наукових досліджень. До складу Ради входять експерти, які визнані міжнародною

спільноту та обираються на три роки. Станіслав Довгий – перший український вчений, який увійшов до складу Наукової Ради IBSP за 16 років її діяльності [6].

Залучення обдарованих дітей до науково-дослідницької діяльності є одним із важливих напрямків розбудови сучасного освітнього простору. Це видається важливим інструментом для їхнього розвитку та постійного творчого самовдосконалення педагогічних працівників, котрі модерують наукові пошуки. Наукова освіта як педагогічний концепт, продовжує втілюватися в сучасні заклади загальної середньої освіти.

Із досвіду роботи в Полтавському обласному інституті післядипломної педагогічної освіти ім. М. В. Остроградського (2020-2021 рр.), проблема, яка хвилює сучасного педагогічного працівника закладу освіти, – це тотальний брак часу для зайняття науково-дослідницькою роботою. Звернемося до аналізу чинного освітнього законодавства. Стаття 60 Закону України «Про освіту» регулює складники робочого часу педагогічних і науково-педагогічних працівників. Частина перша норми вказує, що робочий час педагогічного працівника складається з *навчальної, виховної, методичної, організаційної роботи* та іншої педагогічної діяльності, передбаченої трудовим договором [11]. Тобто чіткої вказівки на наукову складову для педагогічного працівника немає, водночас робочий час науково-педагогічного працівника включає час виконання ним навчальної, методичної, **наукової**, організаційної роботи згідно цієї статті. Водночас відповідно до ч. 3 ст. 22 Закону України «Про повну загальну середню освіту» педагогічний працівник зобов'язаний постійно підвищувати свою педагогічну майстерність [12]. До того ж законодавець нормативно заохочує педагогічних працівників до такого самовдосконалення. Адже стаття 24 цього закону вказує, що за почесні, вчені, спортивні звання, **наукові ступені** педагогічним працівникам встановлюються доплати в розмірі 15-30% посадового окладу. За педагогічні звання та за роботу в спеціальних закладах освіти (класах, групах) педагогічним працівникам у порядку, визначеному законодавством, встановлюються підвищення посадового окладу на 10-30 % [12].

Є важливий підзаконний акт, з яким доводиться знайомитися чи не кожному педагогічному працівникові, – це «Типове положення про атестацію педагогічних працівників» [10]. Цей документ наголошує на обов'язковості проходження атестації кожного педагогічного працівника. Серед об'єктів його педагогічної діяльності, які вивчає атестаційна комісія, є навчальна документація щодо виконання педагогічним працівником своїх посадових обов'язків, а також його участь у роботі методичних об'єднань, фахових конкурсах та інших заходах. Кваліфікаційні категорії «спеціаліст», «спеціаліст другої категорії», «спеціаліст першої категорії», «спеціаліст вищої категорії» дозволяють педагогічним працівникам покращувати рівень моральної та матеріальної мотивації до роботи.

Окрім того, педагогічному працівникові може бути присвоєне педагогічне звання, як от «старший учитель», «учитель-методист». Але має бути виконано дві важливі умови:

1) педагогічний працівник повинен мати кваліфікаційну категорію «спеціаліст вищої категорії» (для педагогічного звання «керівник гуртка – методист» – найвищий тарифний розряд та повну вищу освіту);

2) здійснювати науково-методичну і науково-дослідну діяльність, мати власні методичні розробки, які пройшли апробацію та схвалені науково-методичними установами [10].

Тому, резюмуючи цей інформаційний блок, можна констатувати, що залучення педагогічного працівника до наукової діяльності не є обов'язковим елементом його робочого часу, але є нормативно визначений обов'язок підвищувати свою педагогічну майстерність, атестуватися, а в найближчому часі й сертифікуватися. Таке професійне зростання перегукується із присвоєнням кваліфікаційних категорій, педагогічних звань та збільшенням заробітної плати педагогічного працівника.

Зараз потужним осередком учнівської науково-дослідницької роботи є система Малої академії наук України, які проводить безліч заходів, спрямованих на роботу з талановитою та обдарованою молоддю: всеукраїнські та міжнародні конкурси, літні школи, вебінари з науковцями, студії, виставки-конкурси, конференції, інтернет-турніри і багато чого іншого.

Але найбільш важливим у діяльності Малої академії наук є, безумовно, Всеукраїнський конкурс-захист науково-дослідницьких робіт учнів-членів Малої академії наук України. Оскільки автор обіймає посаду методиста Полтавської обласної Малої академії наук з 2020 року (відділення «Мовознавство» і «Літературознавство, фольклористика та мистецтвознавство»), тому в пропонованій статті буде розглянуто динаміку та результативність участі юних філологів, учасників цих відділень упродовж 2019-2020 та у 2020-2021 н.р.

Динаміка чисельності учасників Конкурсу-захисту впродовж останніх років є негативною на II (обласному) етапі.

**Динаміка чисельності учасників відділень мовознавства і літературознавства,
фольклористики та мистецтвознавства у 2019-2020, 2020-2021 н.р.**

Відділення	Секція	2019-2020 н.р.	2020-2021 н.р.
Мовознавство	Українська мова	21	13
Мовознавство	Англійська мова	23	19
Мовознавство	Французька мова	5	3
Мовознавство	Німецька мова	8	8
Мовознавство	Польська мова	3	3
Мовознавство	Російська мова	6	3
Мовознавство	Іспанська мова	0	0
Усього у відділенні		66	49
Літературознавство, фольклористика та мистецтвознавство	Українська література	26	19
Літературознавство, фольклористика та мистецтвознавство	Зарубіжна література	18	12
Літературознавство, фольклористика та мистецтвознавство	Кримськотатарська гуманітаристика	12	6
Літературознавство, фольклористика та мистецтвознавство	Фольклористика	12	8
Літературознавство, фольклористика та мистецтвознавство	Мистецтвознавство	22	14
Літературознавство, фольклористика та мистецтвознавство	Літературна творчість	13	5
Літературознавство, фольклористика та мистецтвознавство	Українське народне мистецтво (регіональна секція)	11	9
Усього у відділенні		114	73
Усього у двох відділеннях		180	122

Практично на 60 науково-дослідницьких проекти менше представили регіони Полтавщини на II етап Конкурсу-захисту у 2020-2021 н.р. На нашу думку, основними причинами такого процесу є такі. По-перше, це поширення коронавірусної інфекції COVID-19. Хворіли педагогічні працівники, самі учасники Конкурсу-захисту та їхні батьки. Тому дійсно багатьом було просто не до науково-дослідницької діяльності. По-друге, це карантин та дистанційне навчання. Адже було втрачено безпосередній зв'язок наукового керівника та учасника, а їхня увага була прикута до організації освітнього процесу в умовах карантину. По-третє, реформа адміністративно-територіального устрою, яка зорганізувала на теренах Полтавщини 60 територіальних громад, змінила систему відповідальних осіб на місцях за проведення I етапу Конкурсу-захисту, та участь в ньому юних науковців з різних, навіть найвіддаленіших куточків області. Потрібен час для цих змін.

Та попри зменшення кількості учасників II етапу, результативність виступу юних філологів Полтавщини на III (фінальному) етапі впродовж останніх двох навчальних років є позитивною.

Принагідно, хочеться відмітити специфіку проведення III етапу у 2019-2020 н.р. У лютому 2020 р. було традиційно проведено II обласний етап Конкурсу та відібрано склад команди на III етап, розпочалася підготовка учасників. Але 3 березня 2020 року в Україні було виявлено перший випадок коронавірусної хвороби в Чернівецькій області, а вже 25 березня уряд запровадив режим надзвичайної ситуації. За таких умов проведення III етапу Конкурсу-захисту і загалом проведення інтелектуальних змагань юних науковців в майбутньому поставало під великим питанням. Тому 6 квітня 2020 р. з'явився Наказ МОН № 481 «Про затвердження правил проведення III етапу Всеукраїнського конкурсу-захисту науково-дослідницьких робіт учнів-членів Малої академії наук України» [9]. Документ змінив попередній Наказ МОН від 24 березня 2014 року №259 і вніс значні зміни в організацію Конкурсу-захисту, які практично у незмінному вигляді залишилися й дотепер.

Неочікуваними та несподіваними для учасників III етапу 2019-2020 н.р. виявилися відміна контрольної роботи, поява постерного захисту, можливість проведення Конкурсу з використанням дистанційних технологій, укладення декларацій академічної доброчесності, підготовка анотацій замість колишніх тез, написання мотиваційного листа. Після появи документу учасники були в очікуванні найближчої дати проведення фіналу змагань, але в організаторів були сподівання стабілізації пандемічної ситуації та проведення Конкурсу в традиційному та усталеному офлайн-форматі. Тим часом навчальний рік

закінчився, випускники закладів загальної середньої освіти стали студентами, і лише потім визначилися з датою проведення – листопад 2020 року. Частина фіналістів, які вступили до закладів вищої освіти, була зосереджена на освітньому процесі вищої школи, а свої науково-дослідницькі проекти вони бачили востаннє півроку назад. Тому троє учасників відмовилася від участі у фінальному етапі в секціях «Українська мова», «Німецька мова», «Російська мова». Права заміни учасника від територіального відділення не було. Тому в цих секціях Полтавське територіальне відділення не взяло участі в III етапі Конкурсу-захисту. Ситуація була схожою і в інших територіальних відділеннях, у різних секціях. Та фінальний етап було проведено, і це саме головне. У той час, як олімпіадний рух було згорнуто у зв'язку із складною епідемічною ситуацією, манівський рух залишився чи не єдиною масштабною платформою для роботи з обдарованою учнівською молоддю. Проте зайняті підготовкою до III етапу, деякі фіналісти не змогли належним чином підготуватися до Конкурсу-захисту 2020-2021 н.р. й не взяли в ньому участь.

Таким чином, III етап 2019-2020 н.р. для 12 учасників відділень мовознавства і літературознавства, фольклористики та мистецтвознавства закінчився чотирма медалями: два срібла у секціях «Англійська мова» (Мещерякова Дар'я), «Зарубіжна література» (Желейкіна Ірина), дві бронзи у секціях «Літературна творчість» (Стеценко Дар'я) та «Українська література» (Кизь Людмила). Попри такі скромні досягнення у фіналі філологів, Полтавське територіальне відділення увійшло в п'ятірку кращих регіонів в Україні, отримавши 32 медалі в загальному заліку.

Табл.2.

Результативність виступу учасників відділень мовознавства і літературознавства, фольклористики та мистецтвознавства В III етапі у 2019-2020, 2020-2021 н.р.

Відділення	Секція	Результат	
		2019-2020 н.р.	2020-2021 н.р.
Мовознавство	Українська мова	відмовився від участі	III місце
Мовознавство	Англійська мова	II місце	II місце
Мовознавство	Французька мова	учасник	учасник
Мовознавство	Німецька мова	відмовився від участі	I місце
Мовознавство	Польська мова	учасник	учасник
Мовознавство	Російська мова	відмовився від участі	III місце
Мовознавство	Іспанська мова	не брали участі	не брали участі
Літературознавство, фольклористика та мистецтвознавство	Українська література	III місце	учасник
Літературознавство, фольклористика та мистецтвознавство	Зарубіжна література	II місце	II місце
Літературознавство, фольклористика та мистецтвознавство	Кримськотатарська гуманітаристика	учасник	III місце
Літературознавство, фольклористика та мистецтвознавство	Фольклористика	учасник	III місце
Літературознавство, фольклористика та мистецтвознавство	Мистецтвознавство	учасник	III місце
Літературознавство, фольклористика та мистецтвознавство	Літературна творчість	III місце	III місце

III етап 2020-2021 року проходив у повному складі для Полтавського територіального відділення. Лише переможець секції «Мистецтвознавство» відмовився від участі, але срібний обласний призер (Чібішева Марта), замотивований довірою та відповідальністю за честь області, спромігся здобути для Полтавщини III місце. Загалом для відділень мовознавства і літературознавства, мистецтвознавства та фольклористики цей етап виявився дуже плідним: з 12 учасників 9 стали призерами.

У 2020-2021 н.р. на III етапі вдалося здобути довгоочікувану золоту медаль в секції «Німецька мова» (Марченко Кіріл), який вразив членів журі обласного та всеукраїнського етапів досконалим володінням іноземною мовою. Срібними призерами стали Іващенко Яна («Англійська мова»), Чертіхіна Софія («Зарубіжна література»). Учасниці продемонстрували високий рівень знань на III етапі. Значна кількість бронзових медалей також порадувала автора, оскільки за кожною бронзою стояла дуже кропітка, а подекуди ще й багаторічна робота. Такими є бронзові медалі в секціях «Фольклористика» (Брайло Іванна) та «Кримськотатарська гуманітаристика» (Безштанько Вікторія). Ці учасниці брали участь у попередньому III етапі, але повернулися без призових місць. Але хочеться наголосити на працелюбності та мотивації юних обдарувань, які довели собі та оточуючим, що гідні бути переможцями III етапу. Учасниці сприйняли всі зауваження та побажання журі III етапу і повернулися знову з удосконаленим методологічним

інструментарієм та перспективнішими та актуальнішими проектами. Іванна Браїлко здійснила фольклористичну експедицію, виправивши зауваження в суто теоретичному значенні попередньої роботи, а Вікторія Безштанько за короткий період опанувала кримськотатарську мову та обрала близьку до себе тему кримськотатарських пісень (адже з дитинства займається вокалом). Тому автор глибоко переконаний у таких речах. По-перше, відразу стати призером II, а тим більше III етапу, вдається не всім, наука – це наполегливий і кропіткий шлях та робота. По-друге, мотивація – запорака успіху.

Досить успішними учасниками, проекти, яких були удостоєні III місцями стали наукові роботи Іщейкіної Анни («Літературна творчість»), Тихонович Надії («Російська мова»), Чаленко Катерини («Українська мова»).

Аналізуючи об'єктивно результативність виступу команди юних філологів на Всеукраїнському рівні, можна виокремити основні фактори, які її детермінують. Це насамперед, потенціал самого учасника, який має бути потужно мотивований внутрішньо над удосконаленням свого проекту. По-друге, науковий керівник, який є натхненником, куратором наукових пошуків та його єдино правильна, як на мене позиція: у разі невдачі не зупинятися на досягнутому, а вдосконалювати свій проект та дослухатися до науковців, членів журі. По-третє, педагогічна тактовність, високий професіоналізм, небайдужість та любов до дітей самих членів журі будь-якого етапу, які, окрім недоліків, мають побачити й роботу над собою кожного учасника та його індивідуальну траєкторію росту на науковому поприщі. Доводилося бути свідком подекуди просто недопустимого ставлення членів журі до учасників, це демотивує наших юних науковців. Такі ситуації мають бути упереджені методичними службами методичними службами регіональних Малих академій наук.

Важливим фактором успіху команди є педагогічний та методичний супровід методистами територіальних відділень та підготовка учасників до III етапу. Так, усталеною традицією Полтавського територіального відділення є проведення навчально-тренувальних зборів з учасниками I, II, III етапів Конкурсу-захисту. До цієї роботи з обдарованою молоддю залучаються науковці закладів вищої освіти Полтавщини: Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г.Короленка, Національного університету «Полтавська Політехніка імені Юрія Кондратюка», Вищого навчального закладу Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі», Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського, також залучаються члени Полтавської обласної організації «Національна спілка письменників України». Лекційно-практичні заняття з науковцями поглиблюють знання юних дослідників з базових дисциплін, покращують уміння публічного захисту та ведення дискусії, захисту положень власного наукового проекту.

Ще одним важливим чинником є підтримка Полтавської обласної ради та Департаменту освіти і науки Полтавської обласної державної адміністрації. В регіональній програмі Полтавської обласної ради «Розвиток освітнього простору Полтавщини на 2021-2025 роки» передбачено матеріальне заохочення переможців обласного етапу та їхніх наукових керівників [13, с. 17]. Місцеві органи виконавчої влади також організаційно та адміністративно підтримують роботу з обдарованою учнівською молоддю. Так, 7 вересня в стінах Полтавської обласної державної адміністрації за участю першого заступника Голови Полтавської обласної державної адміністрації Д. Луніна, очільниці Департаменту освіти і науки В. Ковальської, директорки Полтавської МАН Т. Лахач, засобів масової інформації відбулося урочисте вручення медалей і грамот переможцям III етапу 2020-2021 н. р., а також почесними грамотами Полтавської обласної ради і Полтавської обласної державної адміністрації наукових керівників юних науковців [7].

Таким чином, можна прийти до таких висновків. Наука стає невід'ємною сферою діяльності закладу освіти, і важливим складником у професійному житті педагогічного працівника у контексті підвищення його фахової і педагогічної майстерності. Наукова освіта завдяки зусиллям системи Малої академії наук України та її Президента С.Довгого продовжує втілюватися в освітній простір України. Наймасштабнішим інтелектуальним змаганням є наразі Всеукраїнський конкурс-захист науково-дослідницьких робіт учнів-членів Малої академії наук України, до якого спільними зусиллями методичної служби Полтавської Малої академії наук, педагогічних і науково-педагогічних працівників Полтавщини готуються достойні учасники, в життя яких наука входить не тільки в рамках проведення цього заходу, а й залишається назавжди. Працюємо далі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бабійчук С. Наукова освіта як педагогічний концепт. Молодь і ринок №2 (157), 2018. С. 60-63.
2. Інновації як основа змін освітньої практики. Інформаційно-методичний збірник /Упорядник Г.О. Сиротенко. Полтава: ПОППО, 2005. 160 с.
3. Інформаційно-аналітичний звіт 2020 року Всеукраїнського конкурсу-захисту науково-дослідницьких робіт учнів-членів Полтавського територіального відділення Малої академії наук України / Упорядники В. Биков, Н. Салюк, Н. Цехмістро, В. Нагорний. За ред. Л. Коваленко. Полтава, 2020. 140 с.

4. Інформаційно-аналітичний звіт 2021 року Всеукраїнського конкурсу-захисту науково-дослідницьких робіт учнів-членів Полтавського територіального відділення Малої академії наук України / Упорядники В. Биков, Н. Салюк, Н. Цехмістро, В. Нагорний. За ред. Л. Коваленко. Полтава, 2021. 145 с.

5. Офіційний сайт Комунального закладу Полтавської обласної ради «Полтавська обласна Мала академія наук учнівської молоді». URL: <http://poltava.man.gov.ua>. (дата звернення: 19.10.2021).

6. Офіційний сайт Національного центру Мала академія наук України. URL: <http://man.gov.ua/ua>. (дата звернення: 19.10.2021).

7. Офіційний сайт Полтавської обласної державної адміністрації. URL: <https://www.adm-pl.gov.ua/news/35-yunih-naukovciv-iz-poltavshchini-viboroli-prizovi-miscya-na-vseukrayinskomu-konkursi-zahisti>. (дата звернення 23.10.2021).

8. Про затвердження Правил проведення Всеукраїнського конкурсу-захисту науково-дослідницьких робіт учнів – членів Малої академії наук України: Наказ Міністерства освіти і науки України №147 від 8.02.2021 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0441-21#Text>. (дата звернення: 21.10.2021).

9. Про затвердження правил проведення III етапу Всеукраїнського конкурсу-захисту науково-дослідницьких робіт учнів-членів Малої академії наук України: Наказ Міністерства освіти і науки України № 481 від 6.04.2020 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0372-20#Text>.

10. Про затвердження Типового Положення про атестацію педагогічних працівників: Наказ Міністерства освіти і науки України № 930 від 6.10.2010 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1255-10#Text>. (дата звернення: 20.10.2021).

11. Про Освіту: Закон України від 5 вересня 2017 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>. (дата звернення: 23.10.2021).

12. Про повну загальну середню освіту: Закон України від 16 січня 2020 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text>. (дата звернення: 23.10.2021).

13. Про програму «Розвиток освітнього простору Полтавщини на 2021-2025 роки»: затверджена рішенням Полтавської обласної ради 29 грудня 2020 року. URL: <http://80.91.164.55/ses/8/2/47.pdf>. (дата звернення 21.10.2021).

Нестеренко Оксана Іванівна,

*учитель музичного мистецтва (I категорії)
Вільшанської загальноосвітньої школи I-III ступенів
Роменського району Сумської області*

СУЧАСНІ МЕТОДИ ТА ПРИЙОМИ ВИКЛАДАННЯ ЕСТРАДНОГО ВОКАЛУ

Анотація. У статті окреслено проблеми сучасної естрадної вокальної педагогіки, а саме: відсутність цілісного систематизованого науково-методичного знання; використання переважно результатів досліджень, проведених ще в ХХ столітті; недостатня увага до досвіду зарубіжних вокальних педагогів та мистецтвознавців; академічна спрямованість та невідповідність змісту і рекомендованого репертуару рівню культури та її цивілізаційних перспектив в програмах для спеціалізованих музичних шкіл та шкіл мистецтв.

Ключові слова: естрадний вокал, сучасні методи вокальної педагогіки.

Постановка проблеми. Естрадний вокал як різновид сольного співу є мистецтвом особистісним і творчим. Він сприяє виявленню індивідуальних задатків, розкриттю та розвитку інтелектуальних і творчих здібностей, що активно впливає на естетичне і моральне виховання та формування особистості в цілому. Різні музичні шоу, конкурси, фестивалі, якими наповнений телевізійний ефір і мережа Інтернет, сприяють популяризації естрадного співу та пошуку виконавцями нових засобів для досягнення максимального результату. Але, незважаючи на те, що на сучасному етапі розвитку української незалежної держави відбувається активне оновлення музичної освіти, теорія і методологія викладання естрадного вокалу, зокрема в закладах спеціалізованої музичної освіти, тільки починає формуватися, як і естрадне мистецтво в цілому.

Аналіз наукових досліджень і публікацій. До недавнього часу вітчизняні дослідження методики викладання сучасної музики стосувалися інструментального мистецтва. Сучасний вокал розглядається тільки протягом останніх 15-20 років, на відміну від США, де з 1970-х років попереднього століття в коледжах і університетах почали пропонувати навчання співу МТ (музичний театр), який містить всі характерні риси сучасного вокалу і охоплює всі жанри некласичної вокальної музики.

У даний час існують досить яскраві роботи українських дослідників Д. Бабич, А. Довгань, Н. Дрожжиної, Л. Каменецької, Л. Коваль, А. Павленко, В. Плахотнюка, Г. Постевки, Т. Самої, В. Славіної, Г. Цзинхен, Л. Червонської, С. Чернікової, А. Чечі тощо з питань естрадної вокальної освіти. Однак слід зазначити, що вітчизняні вчені спираються переважно на результати досліджень, проведених ще в ХХ столітті і недостатньо використовують досвід зарубіжних вокальних педагогів та мистецтвознавців, а їх дослідження стосуються окремих аспектів навчання естрадному вокалу і не виявляють цілісного систематизованого науково-методичного знання. До того ж аналіз програм для спеціалізованих музичних шкіл та шкіл мистецтв, а також спілкування з вокальними педагогами дають можливість констатувати, що сучасні вітчизняні методики навчання естрадному вокалу, по-перше, мають переважно академічну спрямованість; по-друге, в них не враховуються реалії сучасної музичної культури; по-третє, пропонований в них репертуар не відповідає часу і бажанням сучасного молодого покоління; по-четверте, в них не приділяється належної уваги питанням стилістики, музичної мови і специфічних вокальних технік сучасного неklasичного вокалу.

У світовій педагогічній думці проблематика естрадної вокальної освіти в останні роки розглядається досить активно, що й актуалізує мету даної статті, що може бути сформульована як надання додаткової інформації з питань естрадної вокальної педагогіки.

За межами України питання організації педагогічної взаємодії висвітлюють А. Богдзевич, С. Бордман, Р. Вайсберг, Р. Вуді, П. Джонс, Ж. Дурлак, А. Іванова, Дж. Мрозіак, А. Назіна, М. Паша, М. Степанов та інші вчені. Проблема методики навчання естрадному вокалу присвячують дослідження Е. Бонацці, В. Боумен, Т. Борн, Б. Вінні, Л. Грін, П. Грейг, Д. Каток, Б. Кемпфер, Г. Купер, В. Сайн, К. Седолін, Дж. Слобода, А. Уеллс, Р. Флемінг-ДеБергер, Г. Холлі, Л. Хрестіансін, Т. Хьюгес, Р. Едвін, А. Еддісон та інші.

Вчені Американської академії вокальних педагогів (англ. – American Academy of Teachers of Singing) зазначають, що викладачі повинні поважати будь-який стиль, якому вони вчать, використовувати характерні для кожного з них засоби виразності і вокальні техніки і не намагатися змінити стиль, тим самим «компрометуючи цілісність жанру і вміння співака успішно конкурувати в ньому» (Addison A., 2008, с. 10) не тому, що одна техніка або стиль кращі, ніж інші, а тому, що вони різні естетично, фізіологічно і акустично, отже, вимагають різних педагогічних підходів.

У дисертації С. Бордман «Voice Training for the Musical Theater Singer» визначено завдання вокальної освіти, які в українській педагогіці поки не отримали належної уваги, а наш погляд, мають велику цінність для організації повноцінного процесу навчання естрадному вокальному мистецтву. До них автор відносить інтеграцію мови, співу і навичок руху, володіння тілом, звільнення голосу, розвиток емоцій і уяви, розуміння і відчуття музики й ритму на глибокому фізичному і психічному рівнях (Boardman S., 1987, с. 88-96).

Один із відомих дослідників сучасного вокалу Р. Едвін пропонує перехресну постановку голосу на основі використання техніки *bel canto* і СВТ, яка дає можливість знаходити способи досягнення результату в сучасному вокалі через традиційні академічні методики (Edwin R., 2008). Автор визначає різницю голосової техніки в сучасному вокалі і пропонує цікаві методи її формування, наприклад, порівняльну вокалізацію (академічну і сучасну) для відчуття різниці в звуковидобуванні в різних стилях, плавний перехід з мови до співу (Edwin R., 2008, с. 71).

При виконанні класичних творів він пропонує знижувати гортань, збільшувати глотку, відкривати рот і піднімати м'яке піднебіння, а в сучасних творах злегка піднімати гортань, звужувати глотку і знижувати м'яке піднебіння при відкритому положенні рота (Edwin R., 2000, с. 73). Стиль, на його думку, «інформується вокальною технікою, створенням характеру, використанням відповідної мови, кругозором, традиційними очікуваннями аудиторії і, мабуть, найважливіше, бажанням розповісти історію чесно і захоплююче» (Edwin R., 2008, с. 72). Використовуючи одночасно різні методи донесення навчальної інформації, такі як: анатомічні пояснення, фізичні інструкції, приклади «саунду» на CD, ілюстрації і опис суб'єктивного сприйняття внутрішніх образів і відчуттів, – К. Садолін пропонує практичні рекомендації з оволодіння:

1) основами вокального виробництва (відкрите горло, підтримка дихання, ненапружені м'язи щелепи і формування голосних, не сильно змінюючи форму рота);

2) чотирма вокальними режимами – нейтральний (Neutral); напівметалевий (Curbing), який звучить дещо тужливо або стримано, як колись ви стогнете від болю; металевий (Overdrive), який в традиційній музиці має назву грудного регістру; вокальний крик (Belting);

3) різними вокальними якостями, яких можна досягти, змінивши форму голосового тракту, форму воронки епілоту, положення гортані, форми язика та рота, положення піднебіння, відкриття або закриття носового проходу тощо;

4) вокальними ефектами, такими як повна і часткова деформація звуку (full and half-distortion), деренчання (rattle), гарчання (growl), субтон (subtone), додавання дихання до вокальному звуку

(breathiness), хрип або скрип (scream), діафрагматичне вібрато, техніка орнаменталізації (running) тощо (Sadolin K., 2008).

Автор вважає, що виконання технічних вправ повинно мати намічений ефект негайно, інакше тренування виконується неправильно, а практика повинна бути максимально наближена до реальної ситуації (наприклад, музиканти, які співають сидячи, повинні і тренуватись сидячи). К. Садолін пропонує вчитися співу зручно, радіючи і довіряючи своїм почуттям, а одним з основних завдань вчителя вважає допомогу співакові досягти бажаного звучання без шкоди для здоров'я, тобто розпізнавши м'язову напругу, пропонувати методи її усунення. Вчитель, вважає автор, може також пропонувати різні варіанти «саунду», але співак повинен зробити свій власний художній вибір самостійно (Sadolin K., 2008, с. 9-11).

Прямий тон (англ. – straight tone) як мінімально відчутне резонансне і врівноважене вібрато, яке може використовуватися для поліпшення резонансу і фокусу, а також забезпечувати вихідну точку трансформації голосу, досліджує Д. Каток. Автор пропонує вокальні вправи, розроблені для виявлення вродженого основного звуку співака, який можна використовувати для визначення прямого тону, який «універсальний співак може модифікувати для досягнення палітри стилістичних фарб і ефектів для будь-якого жанру» (Katok D., 2016, с. 104). Загальна тенденція до злиття європейської і неєвропейських культур, яка характерна для музики XX та XXI століть, виражається у вторгненні джазових інтонацій в європейське мистецтво, яке піднімає його на принципово новий щабель (Конен В., 1975, с. 417). Використання джазу в навчальних програмах з підготовки сучасних естрадних вокалістів, на наш погляд, активізує слухове сприйняття і розуміння, може допомогти в оволодінні основами теорії музики та концептуальними виконавчими навичками і дозволяє співакові бути неповторним, креативним і виразним.

Однак, як зазначає В. Сайн, серед педагогів існує думка, що «джаз є сприйнятим, а не навченим» (Singh V., 2006, с. 47) і навчитися виконанню джазу можливо тільки з особистого досвіду викладача або копіюючи джазових музикантів. Це справедливо в тому контексті, що, по-перше, чітко і в подробицях записати інтонаційні, ритмічні і сонорні особливості джазового виконання засобами сучасної нотації неможливо; по-друге, джаз для європейців не є прийнятним на генетичному рівні; по-третє, на даний момент відсутній загальноприйнятий категоріально-понятійний апарат цього жанру музичного мистецтва, що зумовлює складність у формуванні теоретичної бази естрадно-джазової педагогіки. З іншого боку, педагогу-вокалісту, який працює з естрадними і джазовими співаками, необхідно мати на увазі, що вокалісти-початківці в силу недостатності власного досвіду не в змозі самостійно розібратися в особливостях музичної мови і методах оволодіння ними. Тому необхідною умовою плідної педагогічної діяльності в даному жанрі є глибоке розуміння його специфіки та вміння донести її зрозумілою і доступною для кожного учня мовою. Важливими для розвитку навичок джазового музикування факторами, вважає Дж. Слобода, є «можливість брати участь в спільних джазових заходах, де допускаються помилки, і де можна вибрати рівень ризику і складність своєї роботи» (Sloboda J., 1990, с. 174).

Ми вважаємо, що академічна постановка голосу є надійною основою для подальшої орієнтації й ствердження себе як вокаліста. Кваліфікований педагог-професіонал допоможе опанувати техніку вокалу, набути навичок опори, дихання, голосоведіння. Процес переходу від академічного вокалу до естрадного за правильного контролю триває кілька хвилин, а не кілька років, як стверджують деякі педагоги.

Спів – це робота не тільки зв'язок. Загальне розуміння процесу дозволяє вільно змінювати тембр, подачу звуку не тільки в межах академічного вокалу, але і рок-вокалу, й естрадного співу. Належним чином поставлений вокальний апарат розвиває зв'язки. Вони гнучко переходять до манери полегшення тембру, перекладення звуку на гортань, і академічний діапазон під час естрадного співу в легкій манері виконання від меншого напруження ще більше розширюється. Не знаючи основ академічного співу, є значний ризик закріпити «гортанні» навички, вузли на зв'язках, незмикання. Професійно поставлений академічний голос позбавить зв'язки від перенапруження і, водночас, надасть необхідну працездатність без зриву голосу.

Постановка голосу передбачає виразну дикцію: текст є надто важливим у співі. Так само в естрадних піснях є фрази, які потребують особливої уваги під час зміни дихання. В естрадному вокалі використовується напівприкрита манера, але основа така сама, як і в академічному співі: підняте піднебіння, відчуття позіхання і звучання досягаються не в чистому, а в змішаному застосуванні резонаторів. Завдяки цьому голос звучить поліфонічно – «тембристо», маючи більше обертонів. Тембр стає насиченішим. Поява «баранчика» у верхньому регістрі свідчить про напруження голосових зв'язок. Перехідні та верхні звуки, як і в академічному співі, повинні бути прикритими, а ігнорування цієї техніки позбавляє верхні ноти красивого тембрального забарвлення, заокругленості й може призвести до передчасної втрати верхніх звуків.

Під час навчання естрадного співу застосовуються такі прийоми:

1. Розщеплення – до чистого звуку долучають незначну частку іншого звуку, не музичного, тобто шум, «хрип».
2. Драйв – один з найважливіших прийом у рок-вокалістів – розщеплення (підвиди: рев, хрипкий голос, гроулінг та ін.).
3. Субтон – спів з придихом, іноді майже «на шепоті».
4. Обертонний спів – горловий спів.
5. Глісандо, або «слайд» – плавний перехід з ноти на ноту.
6. Фальцет – спів без опори – здійснюється головним резонатором. Розширює діапазон до високих нот.
7. Йодль – різкий перехід від співу на опорі на фальцет. Цей прийом відомий як «тірольський спів».
8. Штробас – це низькі ноти, які звучать специфічно – одним грудним резонатором. Є найнижчим вокальним регістром, під час якого сам звук створюється за допомогою повітря, що проходить через розслаблену голосову щілину, яка ніби «вільно коливається».

Головним резонатором для естрадного співу є гортанно-глотковий, який застосовується на всьому звуковому діапазоні і може змішуватися з іншими резонаторами (в нижньому регістрі – з грудним, у верхньому – з головним), що і додає естрадному співові індивідуального звучання. Саме змішане використання цього резонатора з іншими резонаторами, є головним для вокалістів, котрі працюють з мікрофоном. Під час постановки голосу одним з найважливіших елементів є артикуляція, вільний стан гортані. Естрадна манера артикуляції, зокрема в джазі – специфічна атака звуку, фразування, інтонування. Існує безліч виразних засобів: мелізми (форшлаг, группетто, мордент, трель); інтонування; техніки, пов'язані із звуковидобуванням і тембральним забарвленням.

Для правильної постановки голосу також необхідне правильне дихання. Основними завданнями співочого дихання є: економне витрачання подиху, створення тиску для голосових зв'язок у підкладочному просторі.

Об'єднання голосових регістрів або згладжування регістрів – одна з основних складових навчання вокалу. Співак повинен володіти вокальною технікою, тобто вільно управляти своїм голосом. Секрет успіху полягає не тільки в техніці вокалу і фізичному здоров'ї, але й залежить від психологічного стану вокаліста.

Проаналізувавши досвід зарубіжних спеціалістів у сфері вокальної педагогіки, можна зробити висновок, що вокаліст повинен володіти різними стилями вокалу, мати тверде розуміння того, як голос працює як в класичних, так і в сучасних жанрах; розвинути технічні навички і вміння застосовувати специфічні «вокальні якості» відповідно до обраного стилю, використовувати повною мірою свій діапазон і розвивати його через різні вокальні стилі, берегти свій голос і проявляти вокальну стійкість, універсальність в багатьох сферах співу, танцю та акторської майстерності, стійкість до успіху, сприймати критику й виробляти здатність вчитися на коментарях, вміти експериментувати з такими областями, як монолог, імпровізація, комедія.

Висновки. Таким чином, проаналізувавши іноземні джерела в сфері естрадної вокальної педагогіки, можна констатувати, що в світовій педагогіці існують ґрунтовні теоретичні й практичні дослідження з питань методології та методики навчання мистецтву сучасного естрадного вокалу. Тому актуальним є вивчення зарубіжного досвіду та його впровадження в розробку моделі формування сучасних методів естрадного вокального виконання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Антонюк В. Г. Українська вокальна школа: етнокультурологічний аспект: монографія / В. Г. Антонюк. – Київ : Українська ідея, 2001. – 144 с.
2. Аспелунд Д. Л. Развитие певца и его голоса / Д. Л. Аспелунд. – М. ; Л. : Музгиз, 1952. – 192 с. – С. 16
3. Boardman, S. (1987). Voice Training for the Musical Theater Singer. DMA Thesis. University of Cincinnati. Cincinnati.
4. Богдзевич, А., Иванова, О., Назина, А., Степанов, М. (2009). Тренер – группа – семинар: другой путь образования молодежи, Берлин: Коллегия им. Теодора Хойсса, фонд им. Роберта Боша, MitOst, 139 с.
5. Katok, D. (2016). The Versatile Singer: A Guide to Vibrato Straight Tone. Doctoral thesis. The City University. New York.
6. Конен, В. (1975). Этюды о зарубежной музыке, Москва: Музыка, 480 с.
7. Откидач, В. (2013). Естрадный спів і шоу-бізнес: навч.-метод. посіб., Вінниця: Нова Книга, 368 с.
8. Singh, V. (2006). Advocacy for Jazz Pedagogy: Where to Find Resources and Quality Teaching Tools. Choral Journal, 47, №3, pp. 47-51.
9. Sloboda, J. (1990). Musical excellence – how does it develop. Encouraging the development of exceptional skills and talents, pp. 165-178.

Нестерук-Володимирець О. В.,

*практичний психолог Рівненського міського Палацу дітей та молоді
2573gelga@gmail.com*

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2070-9052>

Наумчук М. Б.,

*завідувачка відділом ІТ-школа ПДМ
Рівненського міського Палацу дітей та молоді
it.pdm.rv@gmail.com*

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7327-2531>

ІНДИВІДУАЛЬНИЙ ОСВІТНІЙ МАРШРУТ І МОЖЛИВОСТІ ЙОГО РЕАЛІЗАЦІЇ В УМОВАХ ПОЗАШКІЛЬНОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ НОВОГО ТИПУ

Анотація. В статті аналізуються принципи практичної реалізації індивідуального освітнього маршруту вихованця в сучасному мультипрофільному закладі позашкільної освіти. Розкриваються особливості психологічного супроводу, що сприяють цьому процесові та стимулюють оптимальний розвиток і соціалізацію особистості вихованця на різних вікових етапах та рівнях профілізації.

Ключові слова: індивідуальна освітня траєкторія, профільне навчання, індивідуальний освітній маршрут.

Annotation. The article analyzes the principles of practical implementation of the individual educational route of a pupil in a modern multi-profile institution of extracurricular education.

Keywords: individual educational trajectory, profile education, individual educational itinerary.

Сродна праця – це найсолодша в світі річ

Роби те, до чого народжений.

*Ніхто не поagne міцної слави від будь-якого покликання,
якщо працю за цим покликанням не вважатиме за найсолодшу,
більшу від самої слави втіху.*

Г.С. Сковорода

Сучасна інноваційна освітня політика все частіше звертається до принципів особистісно орієнтованого навчання, яке за умови свого відповідного втілення в повсякденну освітню практику повинне забезпечувати умови для самовизначення та самореалізації, а на найвищому рівні – самоактуалізації підростаючої особистості. Але реалії сучасного позашкільного освітнього закладу свідчать не про внутрішній особистісний план самореалізації, а про зовнішню успішність, водночас, коли ефективність діяльності як учня, так і педагога, визначається кількістю переможців, а не просто учасників тих чи інших соціально значущих подій, кількістю «зірок», учнів задіяних практично у всіх заходах, разом із тим, коли переважна більшість їх залишається поза увагою, а привертає її на себе тільки дисциплінарними порушеннями або незадовільним рівнем навчання. Для таких учнів теж готові «особистісні орієнтири»: «тобі у технікум», «ти взагалі ні на що не здатен», «за тобою в'язниця плаче» тощо [3]. Однак, наприклад в ІТ галузях, вимагаються певні навички, якими й школа, та навіть й ЗВО практично не забезпечує. Яскравим прикладом сучасної профільної освіти для вихованців 2-11 класів загальноосвітньої школи у нашому позашкільному закладі освіти є ІТ-школа ПДМ, схема якої узагальнено представлена на Рисунок 1.

З метою подолання застарілих та неефективних підходів до розвитку обдарованих дітей та молоді з 2009 року в Рівненському міському Палаці дітей та молоді поступово впроваджується індивідуалізація психолого-педагогічного супроводу освітніх маршрутів вихованців профільних шкіл. Ця індивідуалізація стосується як обдарованих учнів ІТ-школи з нормативними освітніми потребами, так і учнів з особливими освітніми потребами, яких завжди було достатньо багато в цьому профільному підрозділі ПДМ. Предметне забезпечення профільної ІТ освіти для учнів 2-11 класів в ІТ-школі представлено на Рисунок 2.

Для реалізації мети **індивідуалізації** психолого-педагогічного супроводу в профільних школах ПДМ (на прикладі ІТ-школи) було поставлено наступні завдання:

- провести теоретичний аналіз інформаційних джерел з проблем психології позашкільної освіти;
- експериментально дослідити індивідуальні особливості особистості учнів та відповідних освітніх маршрутів профільних шкіл ПДМ;
- запропонувати психолого-педагогічні рекомендації щодо оптимізації реалізації індивідуального освітнього маршруту кожного з вихованців позашкільного освітнього закладу.

Досягнення поставленої мети на практиці сприяє реалізації дуже важливого для успішної реалізації особистісно-орієнтованого підходу і «суб'єкт-суб'єктного» діалогічного стилю взаємодії педагога і учня, педагога

і батьків учнів, педагога і психолога що є категорично несумісним із авторитарним стилем педагогічної взаємодії: ніяка статистика не відобразить ту велику кількість пригнічених, дещо більш чутливих до вольового тиску, учнів, які вже ніколи не зможуть відновити цілісність своєї особистості після вольового пресингу авторитарного педагога [1]. Як тут не пригадати про меланхолійний тип темпераменту, який відрізняється унікальною сенситивністю, чутливістю до нюансів взаємодії і відповідно знаходиться в найбільш невідгданому становищі в умовах авторитарної школи. А принцип «вище, швидше, сильніше», який автоматично відсіює із зіркових лав учнів не тільки меланхолійного, але ще й флегматичного типів темпераменту, дітей з лівобічною латеральністю, з ООП. Всі ці не відповідні для ефективного розвитку обдарованої особистості тенденції було виявлено та досліджено ще в 2011-2014 роках під час систематичного моніторингу психолого-педагогічною службою ПДМ вихованців профільних шкіл, а результати набули свого більш широкого висвітлення у роботах юних дослідників Малої академії наук у секції «Психологія». Результат даних досліджень представлено нижче (Рис.3).

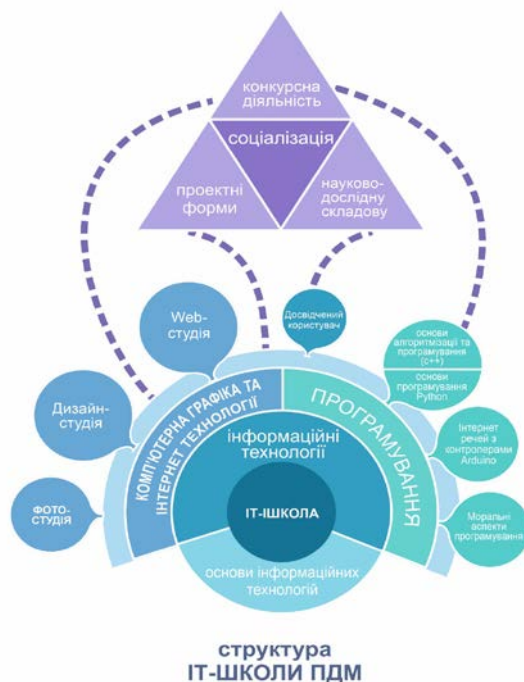

Рисунок 1: Схема діяльності ІТ-школи ПДМ – напрямки спеціалізації учнів та види напрямків діяльності щодо їх практичної реалізації (на початок навчального 2021\22 н.р.)

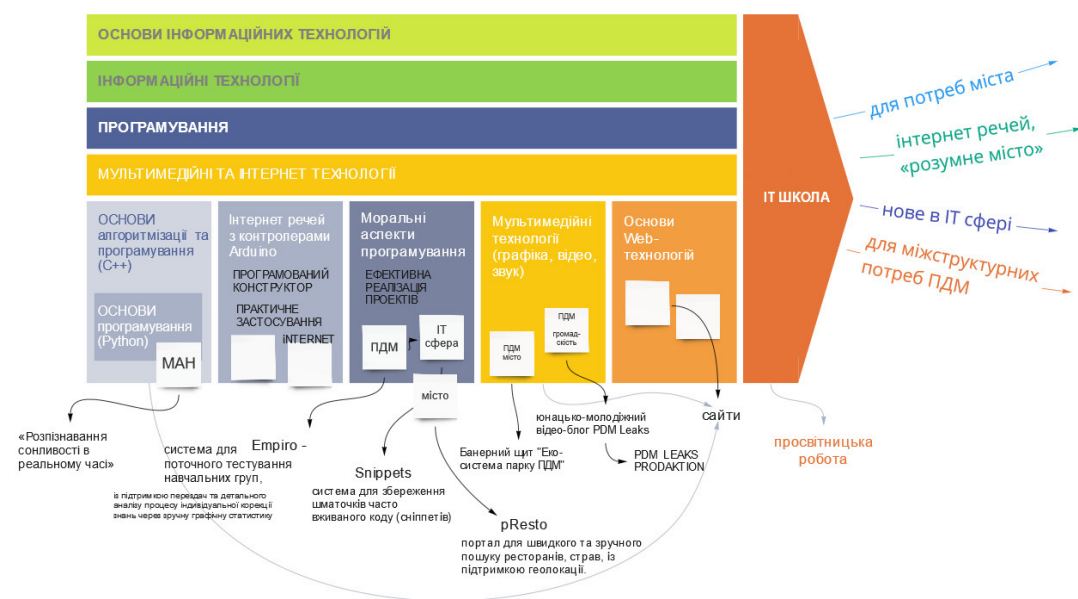

Рисунок 2. Профільне навчання та інші види суспільно корисної діяльності в ІТ-школі ПДМ

Динаміка темпераментних рис вихованців ПДМ на різних рівнях профілізації

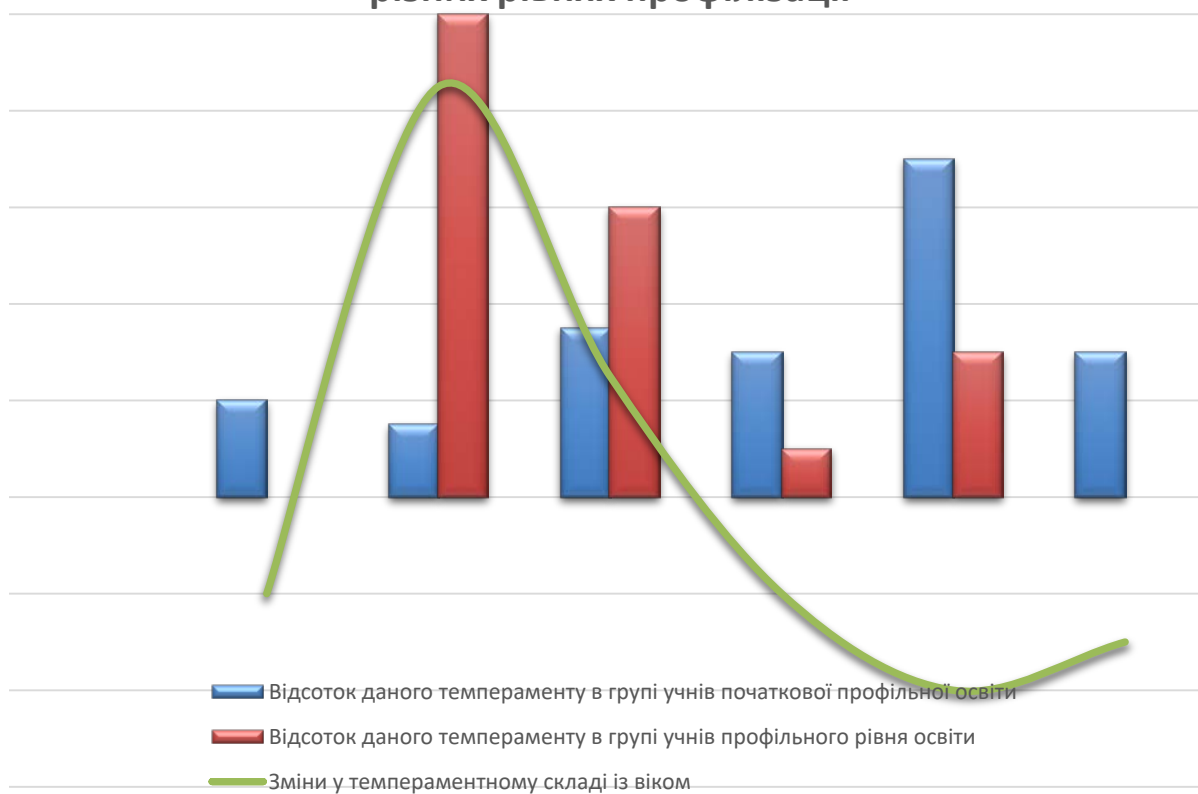

Рис.3.: на діаграмі відображено зміни у співвідношенні темпераментних рис вихованців профільних шкіл ПДМ – спостерігається зникнення вияву деяких видів темпераменту, які характеризуються інертністю та інтроверсією на більш високих рівнях профільної освіти.

У вибірці вихованців ПДМ середнього шкільного віку є велика кількість нестійких та неврівноважених типів особистості, що може бути пов'язано із бажанням батьків приборкати енергію власних дітей системі позашкільної освіти. Наявність більш врівноважених типів може бути пов'язана із бажанням батьків помістити дитину в позитивне та конструктивне соціальне оточення однолітків, або з бажанням самих дітей та їх батьків займатись певним видом діяльності.

Відсутність підтримки друзів, педагогів, батьків у дітей меланхолійного типу темпераменту збільшує їх чутливість до стресу. А ось холерики, яким достатньо важко дається повільна і монотонна діяльність можуть, не зважаючи на це залишитися, тому що їх приваблює коло друзів з якими приємно спілкуватися під час занять. Після проведення експерименту у старшій групі визначено, що велика різноманітність типів темпераменту, яка спостерігалася в групі середнього шкільного віку, предпрофільного рівня, зникла. Більше у групі профільного рівня не зустрічаються меланхоліки, флегматики, які не були схожі на інших і яких з самого початку було набагато менше. Серед учнів старшої групи переважали холерики та сангвініки. Рівень успішності у навчанні учнів середнього та старшого шкільного віку визначався за допомогою спостереження та бесіди з педагогом: учні старшої групи були визнані більш успішними в обраній діяльності, в той час як молодші ще потребували на рівні початкової профілізації.

І всі ці бар'єри на шляху інноватики постають тільки на базовому, психофізіологічному рівні, що ж говорити про використання як базу для оптимальної самореалізації кожного учня, індивідуалізацію освітнього маршруту у відповідності з його неповторним стилем мислення та діяльності, ведучими каналами сприйняття інформації з оточуючого світу, синтетичним або аналітичним світобаченням, командним, діадним або індивідуалістичним стилем соціальної взаємодії – це вже можливі бар'єри на психосоціальному рівні. Взагалі, практична реалізація особистісно-орієнтованого навчання стає безособистісною, якщо діалогічність взаємодії педагога та учня базується на конкретиці врахування його неповторної особистості, стилю мислення, сприйняття, емоційного реагування та взаємодії із соціумом. Так склалося, що практична реалізація інноваційних підходів у навчанні та вихованні в реальності стає все більш узагальненою, важливими для більшості педагогічних працівників є нові методики, інновації, модернізації тощо, а головна дієва особа – учень стає об'єктом педагогічних маніпуляцій, якоюсь

маленькою, середньостатистичною величиною, за якою важко побачити обличчя конкретного учня, його неповторну та унікальну особистість. Безперечно, є і виключення серед тих, хто був знайдений у «зірковому просторі». А як ті, хто не потрапив у цю категорію, хто не такій зручний, амбіційний або керований? Ті, хто є неслухняним і не завжди приймає авторитарну позицію педагога, хто просто не вписується в ідеальну схему зразкового учня і з ким педагогам не так зручно працювати, але слід пам'ятати, що багато хто, з них пізніше, у дорослому житті, став відомим, а відповідно можна зробити висновок, що багато нереалізованих можливостей залишається за умов без особистісного маніпулятивного підходу незадіяним та не реалізованим щодо потенціалу.

Але позашкільні навчальні установи, завдяки більшій гнучкості навчально-виховного процесу знаходяться у кращому щодо індивідуальної освітньої перспективі становищі. А все тому, що профільне навчання – це засіб диференціації та індивідуалізації навчання, який дозволяє за рахунок змін у структурі, змісті та організації навчально-виховного процесу більш повно враховувати інтереси, нахили й здібності учнів, створювати умови для навчання старшокласників у відповідності до їхніх професійних інтересів і намірів у відношенні до продовження освіти. Кінцева мета профільного навчання – самовизначення, зокрема особистісне і професійне. Однією з цілей профільного навчання є спрямування навчально-виховного процесу на реалізацію особистісно-орієнтованого підходу, який дозволяє вибудовувати для кожного учня індивідуальну освітню траєкторію.

А.В. Хуторський визначає індивідуальну освітню траєкторію як персональний шлях реалізації особистісного потенціалу кожного учня в освіті. Під особистісним потенціалом учня розуміють сукупність його здібностей: пізнавальних, творчих, комунікативних тощо. Процес виявлення, реалізації та розвитку здібностей учня відбувається в ході просування учня за власною освітньою траєкторією. Головну роль серед здібностей відводять тим, завдяки яким учень може створювати нові освітні продукти, тобто творчим здібностям. Як наслідок, освітні продукти учнів будуть відрізнятися як за обсягом, так й за змістом [2]. Н.М. Суртаєва розглядає індивідуальну освітню траєкторію як певну послідовність елементів навчальної та виховної діяльності кожного учня щодо реалізації особистісних освітніх цілей, які відповідають їх здібностям, можливостям, мотивації, інтересам [3]. Така діяльність здійснюється за допомогою координуючої, організуючої, консультуючої діяльності педагогів та психолога при взаємодії з батьками учнів. Відповідно до загально визнаних принципів індивідуалізації профільного навчання в Палаці дітей та молоді м. Рівне формується особливе освітнє середовище, невід'ємною і важливою складовою якого виступає спеціалізований, відповідно до профілів діяльності ПДМ, психологічний супровід навчально-виховного процесу, який умовно можна поділити на чотири основні ланки: супровід освітніх потреб і можливостей учнів та вихованців ПДМ, супровід педагогічного колективу ПДМ, супровід батьківського колективу і безпосередньої взаємодії між всіма ланками «освітнього трикутника». Вирішенню настільки багатогранного завдання можна завдячити лише злагодженій співпраці між педагогами і керівниками структурних підрозділів та Психологічної служби ПДМ. Щодо першого з напрямків супроводу, то основою його виступає постійна, систематична психодіагностика, яка дозволяє спостерігати найдрібніші зміни у розвитку і формуванні обдарованих особистостей вихованців ПДМ, які навчаються у профільних школах та спеціалізованих центрах. Психодіагностичні зрізи висвітлюють ключові складові компетентнісної моделі вихованця ПДМ, а саме: загальнокультурні, інтелектуальні, соціально-комунікативні, особистісні, профільні компетенції, мотивацію навчання та виховання, і найважливіший компонент – особливості соціальної адаптації учнів. Крім того, для оптимальної індивідуалізації навчально-виховного процесу у спортивно-хореографічних профільних школах ПДМ звертається особлива увага на психофізіологічні індивідуально-типологічні особливості учнів у поєднанні із мотивацією досягнень та рівнем самооцінки.

Результатом такого дослідження особистості вихованця є максимальне пристосування навчально-виховного процесу до можливостей і потреб кожної дитини, оскільки за результатами діагностики формуються психолого-педагогічні рекомендації для учнів, для педагогів та батьків, висвітлюються основні проблеми, які виникають під час реалізації освітнього маршруту кожної дитини або, в ситуації з учнями з ООП – індивідуальні навчальні програми. Під час проведення педагогічних рад або під час сімейних та індивідуальних консультацій, бесід та батьківських зборів відбувається спільний пошук їх реалізації. Крім того, досліджується те, як особистість педагога впливає на розвиток потенціалу його учнів, формуються принципи індивідуальної сумісності між педагогами та вихованцями, особливо в фізкультурно-спортивному профілі, хоча для інших профілів це теж важливо, особливо для вихованців з ООП. Щодо третьої складової супроводу – на протязі навчального року, частіше на початку та в кінці навчального року, проводиться анкетування батьківської громади колективу ПДМ, на основі результатів якої відбувається постійна корекція тих чи інших аспектів навчально-виховного процесу. Після закінчення навчання кожний випускник профільної школи ПДМ отримує соціально-психологічний портрет випускника ПДМ, з висвітленням його індивідуального стилю діяльності та мислення і відповідними профорієнтаційними рекомендаціями щодо майбутніх сфер успіху відповідно до його освітнього замовлення.

Підсумовуючи вищесказане, можна зробити висновок, що за умови реалізації особистісно-орієнтованого педагогічного підходу у поєднанні із відповідним психологічним супроводом індивідуального стилю навчання і виховання є можливість сподіватись на успішність самореалізації кожного з вихованців Палацу дітей та молоді як у обраній сфері діяльності, так і на подальшому життєвому шляху, оскільки під час навчання в позашкільному закладі особистість кожного з них має змогу отримати унікальний неоціненний досвід успішної самореалізації, який у подальшому може виступати як «соціально-психологічне щеплення» проти реалізації сценарію «непереможця» або «невдахи» для кожного з вихованців.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дьяконов Г.В. Концепция диалога М.М. Бахтина как методология научно-гуманитарного мышления и мировоззрения / Г.В. Дьяконов // Соціальна психологія. – 2006. – № 5 (19). – С.45-55.
2. Хуторский А.В. Современные педагогические инновации на уроке // Интернет-журнал Эйдос. – 2007 / 0705-4.[Електронний ресурс] <http://eidos.ru/journal/2007/0705-4.htm>.
3. Янтилина Н.Ш. Человекосообразность – недостающее звено личностно-ориентированного образования // Интернет-журнал Эйдос. – 2011 / 0215-04.[Електронний ресурс] <http://eidos.ru/journal/2011/0215-04.htm>.

Нечитайло Лариса Григорівна,

*завідувач відділення
Балаклійського педагогічного фахового коледжу
КЗ «ХГПА» Харківської обласної ради*

Полянничко Тетяна Григорівна,

*заступник директора з навчальної роботи
Балаклійського ліцею Балаклійської міської ради
Харківської області*

ДИДЖИТАЛІЗАЦІЯ STEM-ОСВІТИ ДЛЯ ОБДАРОВАНИХ ДІТЕЙ І МОЛОДІ

Анотація. У статті висвітлені основні питання диджиталізації STEM-освіти в роботі з обдарованими здобувачами освіти. Визначені основні цифрові тренди, електронні освітні ресурси та інструменти STEM-освіти, які можна застосовувати в роботі з обдарованими учнями.

Ключові слова. Обдарованість, здібності, обдаровані діти, диференціація, індивідуалізація навчання, STEM-освіта.

The article highlights the main issues of digitalization of STEM-education in working with gifted students. The main digital trends, electronic educational resources and STEM-education tools that can be used in working with gifted students are identified.

Keywords. Talent, ability, gifted children, differentiation, individualization of learning, STEM education

Постановка проблеми в загальному вигляді. Розбудова державності в Україні зумовила розвиток диджиталізації STEM-освіти та появу нагальної потреби суспільства у обдарованих, творчих, креативних, діяльних особистостях. Тому одним із пріоритетних завдань сучасної освітньої системи є звернення уваги педагогічної науки і громадськості на поширення STEM-освіти та створення її цифрових технологій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні основи проблеми обдарованості досліджували В. Андреев, О. Ковальов, Г. Костюк, О. Леонтьев, А. Матюшкін, В. Роменець, С. Рубінштейн, та ін. На сучасному етапі над проблемами навчання і виховання обдарованих дітей працюють М. Байдан, Л. Васильченко, О. Гузенко, Г. Кловак, Н. Кушнарченко, Л. Липова, Л. Морозова, О. Музика, В. Рибалка, С. Сисоева, М. Холодна, та ін.

Проблеми і перспективи STEM-освіти розглядають у своїх дослідженнях В. Величко, С. Галата, С. Горбенко, Н. Гончарова, О. Данилова, О. Коршунова, Н. Морзе, О. Патрикеева, І. Сліпучіна, О. Стрижак та інші. Проблемам STEM-освіти присвячено наукові праці і зарубіжних вчених: Джеффри Куензі, Хізера Гонсалеса, Девіда Ленгдона, Кейта Ніколса та інших.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Водночас питання визначення цифрових освітніх трендів STEM-освіти та їх вплив на зміну структури освітнього процесу в закладах освіти України потребують подальших досліджень.

Мета статті. Проаналізувати тенденції розвитку цифрових технологій та їх вплив на формування STEM-освіти. З'ясувати зміст та особливостей роботи з обдарованими дітьми. Визначити актуальні освітні цифрові тренди STEM-освіти.

Виклад основного матеріалу. Енергія інноваційних змін, які генерують напрям освіти – STEM спрямований на задоволення потреб обдарованих дітей і молоді – майбутньої інтелектуальної еліти технічної, технологічної та наукової галузей.

Обдаровані діти випереджають інших у силі й кількості сприйняття подій і явищ довкілля, адже вони більше: сприймають, бачать, чують і почувають, розуміють, ніж інші в тих самих умовах, можуть стежити одночасно за декількома подіями. З їхнього поля зору не випадають інтонації, жести, моделі поведінки інших людей. Тому, на думку Д. Гнатко [1], обдарованих нерідко порівнюють із «губкою, що всмоктує інформацію».

Згідно зі спостереженнями В. Єфроїмсона [2], багатьом із обдарованих дітей властива розмаїтість інтересів, що іноді призводить до того, що вони починають декілька справ одночасно, а також беруться за складні завдання. Обдарованим особистостям, як зазначає Н. Лейтес [3], властива неабияка розумова активність, схильність до застосування розумових зусиль, а також здатність до регулювання власної активності: за концентрації уваги, утриманні у свідомості намірів тощо.

Д. Фрейзер і Пасоу [4] проаналізували характерні ознаки обдарованих, які належать до різних соціально-культурних груп і дійшли висновку, що спільними для них є: допитливість, інтелектуальна активність; прагнення до пізнання, дослідження оточуючого світу, прояв у цьому наполегливості; надчутливість до проблем, здатність бачити там, де інші не помічають; пізнавальна самостійність, постійне занурення у проблему; віддання переваги дивергентним, нетиповим, неформальним задачам із множиною варіантів відповідей; гнучкість мислення; продуктивність мислення; легкість побудови асоціацій, метафоричність мислення; уміння прогнозувати події; висока концентрація уваги; відмінна пам'ять; значний обсяг знань (що заважає творчості); здібність систематизувати досвід (колекціонування); критичність мислення; стійкість й усвідомленість інтересів; широта інтересів, «незацикленість»; перфекціонізм – потяг до досконалості, невдоволення собою; соціальна автономія – незалежність від думки оточуючих; пізнавальний егоцентризм («усі мають бути такими ж допитливими як я»); терпимість до чужих вад; керівництво й організація групових справ, прагнення до лідерства в молодшому віці, а в старшому – віддання переваг ролі «вільного художника»; змагальність; уміння бути в потрібний час у потрібному місці (удача приходить до того, хто до неї готовий); почуття гумору. [5]

Н. Лук'янчук [6] зазначає, що обдаровані діти легко висловлюють власну думку, демонструють творчі здібності, виявляють стратегічний підхід у розв'язанні проблем, діють відповідно до накресленого плану, володіють здібностями розуміння ідей із точки зору, недоступної для інших, розробляють декілька шляхів виконання завдань. [5]

Обдаровані діти демонструють високий рівень досягнень за умови навчання, яке спирається на теоретичні та практичні напрацювання психолого-педагогічної системи творчого розвитку обдарованих дітей і молоді. Для цього рекомендуємо використовувати різного роду анкетування, які пропонують сучасні освітні портали (https://naurok.com.ua/test/start/801_137). Про готовність педагога працювати з творчо обдарованими учнями можна дізнатися, використавши анкету «Чи готовий я працювати з творчо обдарованими дітьми?», автором якої є Олена Святенко, начальник відділу базової освіти управління роботи із закладами загальної середньої та дошкільної освіти департаменту інституційного аудиту Державної служби якості освіти України <https://ezavuch.mcfr.ua/774667>; <http://surl.li/vnbc>. [7]

Є декілька видів обдарованості здобувачів освіти (академічна, творча, інтелектуальна, соціальна, технічна, художня, спортивна), тож потрібен підбір правильної діагностичної методики, яку пропонують освітні портали: «Всеосвіта», «На Урок», «Педрада» та ін.: <http://surl.li/vrae>; <http://surl.li/vran>; <http://surl.li/vrgf>; <http://surl.li/vrgj>; <http://surl.li/vrgn>; <http://surl.li/vrgp>; <http://surl.li/vrgs>. [7]

З огляду на це, важливо розуміти природу обдарованості як компетентності, яка поступово розвивається й лежить в основі ефективної діяльності (М. А. Холодна). Так, Р. Стернберг запропонував «Модель зростаючої компетентності» («developing expertise model»): людина стає експертом (компетентною, або обдарованою), якщо в неї: – формуються навички мислення (критичного, креативного, практичного);

- існує певна мотивація (мотивація досягнень у поєднанні з мотивацією самоефективності);
- виробляються знання (декларативні й процедурні); – розвиваються метакогнітивні навички (планування, оцінювання, саморегуляції інтелектуальної діяльності тощо);
- спостерігається висока чутливість до контексту [8].

На думку М. А. Холодної, у ментальних ресурсах обдарованої (компетентної) людини інтегрується її пізнавальний, мотиваційний, духовно ціннісний та емоційний досвід, набуття якого є повільним і поступовим процесом. Таким чином, навчання обдарованих дітей – це проблема формування високого рівня компетентності у різних видах діяльності: це спеціалізовані та поглиблені навчальні програми,

проектні та дослідницькі методи, різні форми взаємодії з компетентними дорослими, зокрема в режимі онлайн-навчання, або тьюторства, спілкування з однолітками, які мають спільні інтереси тощо. Означені умови можуть реалізуватися завдяки інтеграційним процесам формальної та неформальної освіти та STEM-освіти, що є одним із способів забезпечення умов навчання для майбутніх інноваторів та, отримання ними ґрунтовних знань з технічних та природничих наук у поєднанні з STEM-навичками XXI століття.

Останніми роками склалося нове, цифрове покоління молоді. Це відкриває перспективи щодо цифрової трансформації, що в свою чергу призведе до підвищення ефективності STEM-освіти.

В основі цифрових трансформацій лежать напрямки розвитку цифрових технологій – *цифрові тренди*. Їх аналіз дає можливість прогнозувати розвиток конкретних економічних, технологічних й навіть соціальних явищ у майбутньому [9; с. 12]. На рис. 1 подано цифрові тренди до 2030 року (на основі даних Українського інституту майбутнього та Цифрової адженди України 2020).

Рис. 1. Глобальні цифрові тренди до 2030 року

За даними із джерела [10], URL: <https://strategy.uifuture.org/index.html> (дата звернення: 04.08.2020)

В останньому звіті компанії Huawei *Global Industry Vision (GIV)* окреслено вплив технологій у найближчі роки та визначено технологічні тренди (*технотренди*) майбутнього до 2025 року [11; 12]). До найважливіших із них належать такі:

- використання ботів (проникнення технології ботів у суспільне життя прогнозується до 14%);
 - технології віртуальної й доповненої реальності (відсоток галузей, які використовують VR/AR, зросте до 10%);
 - обслуговування без пошуку (тенденція оснащення приладів і пристроїв, які використовуються щодня, спеціальними датчиками та сенсорами дозволяє передбачати потреби людини та задовольняти їх безпосередньо без впливу на це людини. GIV прогнозує, що 90% власників смартпристроїв використовуватимуть інтелектуальних особистих помічників);
 - автоматизація роботами;
 - розширена креативність (доступ до хмарних сервісів зменшить бар'єри для наукових експериментів, інновацій та мистецтва за браком необхідного обладнання, відкривши можливості для розвитку творчого потенціалу. GIV прогнозує, що 97% великих компаній використовуватимуть подібні технології);
 - комунікація без кордонів;
 - поширення хмарних технологій (за прогнозами до 85% додатків будуть хмарними) [13]
- У дослідженнях [14; 15; 16] визначено такі актуальні освітні тренди:
- STEAM-освіта (Science, Technology, Engineering, Art, Mathematics);
 - формування компетентностей (предметних і ключових);
 - персоналізація навчання, адаптивне навчання;
 - розвиток неформальної освіти, відкритість і доступність освіти;
 - практико-орієнтоване навчання, спрямоване на конкретні результати;
 - розвиток підприємницького, дослідницького і критичного мислення;
 - гейміфікація (навчання через гру);
 - мобільне навчання;

– зміна ролі вчителя, викладача [17].

За результатами звіту NMC Horizon Report 2019 освітньої асоціації Educause (США), який охоплює основні тенденції, виклики та розробки технологій для вищої освіти, до освітніх трендів на найближчі роки належать [9]:

- аналітичні технології (Analytics Technologies);
- простори для мейкерства (Makerspaces);
- адаптивне навчання (Adaptive Learning Technologies);
- штучний інтелект (Artificial Intelligence);
- змішана реальність (Mixed Reality);
- робототехніка (Robotics).

У [18] визначено тренди майбутнього шкільної освіти в Україні:

- цифровізація освітнього середовища;
- змішане навчання;
- наукова освіта;
- соціально-емоційно-етичне навчання;
- педагогіка партнерства.

МОН України підготувало та організувало обговорення (червень 2021) проєкту *Концепції цифрової трансформації освіти і науки на період до 2026 року*, яка представляє комплексне системне стратегічне бачення цифрової трансформації сфер освіти та науки в контексті державної політики цифрового розвитку.

Таким чином, на основі аналізу напрямів розвитку цифрових технологій, з урахуванням результатів охарактеризованих вище досліджень, а також тенденцій організації навчального процесу в закладах освіти визначимо *сучасні освітні тренди*, які найближчим часом будуть впливати на систему освіти в Україні (рис. 2). [13]

Рис.2. Сучасні освітні тренди [17]

Розвиток STEM-напрямів в освіті має вирішальне значення для розвитку сучасного суспільства, оскільки STEM-освіта є основою для підготовки фахівців у галузі високих технологій [22, с. 179]. STEM-освіта базується на використанні обладнання та засобів, які пов'язані із технічним моделюванням, інформатикою, ІТ, енергетикою, електротехнікою, науковими дослідженнями в галузі енергозберігаючих технологій, інтелектуальними системами, робототехнікою, автоматикою, радіотехнікою, радіоелектронікою, авіацією, космонавтикою, аерокосмічними технологіями тощо [21]. STEM-освіта є базою для наукової освіти (science education). Для того, щоб підготувати молодь до майбутніх професій у галузі високих технологій, до основних складників STEM-освіти важливо також залучати й сучасні галузі, які нині швидко розвиваються. До таких напрямів належать робототехніка та 3D-технології.

Освітня робототехніка (educational robotics, robotics in education) – міжпредметний напрям навчання учнів із використанням роботів та робототехнічних систем, у процесі якого інтегруються знання зі STEM-предметів. Навчання освітньої робототехніки відповідає ідеям випереджального навчання (навчання технологій, які будуть потрібні в майбутньому) й дозволяє залучити учнів різного віку до процесу інноваційної та науково-технічної творчості [22, с. 182]. До основних напрямів використання 3D-технологій в освіті належать 3D-друкування, 3D-графіка, 3D-анімація, 3D-графіка для VR, AR, 3D-голографія[17].

Програмування або кодінг (coding) вважається однією з основних навичок XXI століття. Уміння програмувати є важливим складником цифрової грамотності людини, яка живе в цифровому суспільстві. Навчання програмуванню дітей сприяє розвитку аналітичного й логічного мислення, а також таких важливих умінь, як вирішення складних проблем, робота в команді, та багатьох інших [17].

Виокремлюємо керовані засоби навчання, комунікації та здатності до самоорганізації в інформаційному/цифровому просторі:

По-перше, це віртуальна реальність (Virtual Reality, VR) – світ, створений із використанням цифрових засобів, який може сприймати людина через органи чуття. Фактично це комп'ютерна тривимірна модель фізичного середовища, в якому користувач може рухатись та взаємодіяти з об'єктами цього середовища.

По-друге, це доповнена реальність (Augmented Reality, AR) – технологія інтерактивної комп'ютерної візуалізації, що дозволяє доповнити зображення реального світу віртуальними елементами й відображає його на екрані пристрою. За допомогою цієї технології в користувачів формується сприйняття віртуальних образів у реальному світі, а не шляхом створення альтернативного світу [17].

По-третє – це змішана реальність (Mixed Reality, MR) – це оточення, створене із прив'язкою до реального світу. У змішаній реальності у звичайне середовище людини додаються віртуальні елементи, котрі приєднані до свого місця у просторі для того, щоб спостерігач сприймав їх як реальні [23, с. 58].

Сучасний цифровий світ застосовує мобільні технології, які можна використовувати в роботі з обдарованими дітьми. Одним із найпоширеніших способів використання мобільних технологій у навчанні є принцип BYOD (Bring Your Own Devices – «взьми свій власний пристрій»). Він пов'язаний з використанням смартфонів, планшетів, нетбуків та інших цифрових гаджетів [17].

Вище зазначене потребує особливих підходів до організації STEM-освіти обдарованих дітей і молоді та активної взаємодії з учителем. Виокремлюємо такі умови організації навчання:

Внутрішня умова – дослідницький потенціал особистості, що забезпечує креативний розвиток дитини. Вона виявляється через дослідницьку активність, дослідницьку позицію дитини, що дозволяє їй вийти на новий рівень самостійної творчої діяльності.

Зовнішня умова – розбудова сучасного безпечного, комфортного, розвивального освітнього середовища (STEM-середовища), що має сучасний універсальний дизайн приміщень, використання ІТ-технологій в освітньому процесі, різноманітне та доступне програмно-методичне наповнення.

Навчальний процес супроводжується такими засобами як персональні комп'ютери, програмне забезпечення, електронними освітніми ресурсами (EOR), що включають у себе ресурси загального навчального призначення [19]: програми та веб-сайти для створення флеш-карт та вікторин; електронні бібліотеки (наприклад, Europeana (<https://www.europeana.eu/portal/en>), Український центр (<http://www.ukrcenter.com>), Tuva Lab (<https://tuvalabs.com/>); Веб-сервіси для групової роботи (наприклад, Google Apps for Education, Microsoft Office 365 online, онлайн-дошка Padlet); інструменти для створення ментальних мап (наприклад, MindMeister, Freemind, Bubble, MindMup); пошукові системи (наприклад, Google, Yahoo!, Baidu); для конкретних цілей STEAM-орієнтованого середовища, наприклад: для ознайомлення та дослідження різноманітних наукових концепцій за допомогою моделей та моделювання (наприклад, Tinybop для роботи учнів окремо або в парах щодо вивчення певної системи як людського тіла, водного кругообігу, Сонячної системи та ін.; Google Earth VR для дослідження Землі та її тривимірно її структури, топографії, вивчаючи важливі історичні місця чи географічні райони; Encercities для моделювання учням міст, будівель), програми та веб-сайти з робототехніки (наприклад, Blue-Bot, Root Coding, Blockly for Dash Dot Robots, Robo Code, The Robot Factory by Tinybop, Sphero Edu, Microsoft MakeCode (micro:bit, Circuit Playground Express, Minecraft), Cyber Robotics Coding Competition), онлайн ресурсні центри (наприклад, KQED Education (<https://ww2.kqed.org/education/stem-resources/>), High-Adventure Science (<https://has.concord.org/>), Education Closet (<https://educationcloset.com>), ArtsEdge (<https://artsedge.kennedy-center.org/educators.aspx>); лабораторії (наприклад, NOVA Labs, GoLab, GeoGebra); тренажери (наприклад, PhET Interactive Simulations project (<https://phet.colorado.edu/>), Interactive Physics™ (<http://www.design-simulation.com/ip/>), OnlineLabs.in (<http://onlinelabs.in/physics>)).

Технологічний блок передбачає застосування різноманітних інструментів STEAM-освіти, серед яких виокремлюємо відкриті EOR, які були вперше визначені на Форумі ЮНЕСКО: про вплив відкритих курсів на вищу освіту в країнах, що розвиваються (UNESCO Forum on the Impact of Open Courseware for Higher Education in Developing Countries (Armellini and Nie 2013 [4] Армелліні та Ні, 2013).

З огляду на це можна виокремити такі EOR:

- загального навчального призначення: програми та веб-сайти для створення флешкарт та вікторин (наприклад, TinyTap, Kahoot!, Quizizz, Socrative, Quizlet, Albert); електронні бібліотеки (наприклад, Europeana (<https://www.europeana.eu/portal/en>), Український центр (<http://www.ukrcenter.com>), Tuva Lab (<https://tuvalabs.com/>); Веб-сервіси для групової роботи (наприклад, Google Apps for Education, Microsoft Office 365 online); інструменти для створення ментальних мап (наприклад, MindMeister, Freemind, Bubble, MindMup); пошукові системи (наприклад, Google, Yahoo!, Baidu) [19].

- для конкретних цілей STEAM-орієнтованого середовища, наприклад: для ознайомлення та дослідження різноманітних наукових концепцій за допомогою моделей та моделювання (наприклад, Tinybop для роботи учнів окремо або в парах щодо вивчення певної системи як людського тіла, водного кругообігу, Сонячної системи та ін.; Google Earth VR для дослідження Землі та її тривимірно її структури, топографії, вивчаючи важливі історичні місця чи географічні райони; Encercities для моделювання учням міст, будівель), програми та веб-сайти з робототехніки (наприклад, Blue-Bot, Root Coding, Blockly for Dash

Dot Robots, Robo Code, The Robot Factory by Tinybop, Sphero Edu, Microsoft MakeCode (micro:bit, Circuit Playground Express, Minecraft), Cyber Robotics Coding Competition), онлайн ресурсні центри (наприклад, KQED Education (<https://ww2.kqed.org/education/stem-resources/>), High-Adventure Science (<https://has.concord.org/>), Education Closet (<https://educationcloset.com>), ArtsEdge (<https://artsedge.kennedy-center.org/educators.aspx>); лабораторії (наприклад, NOVA Labs, GoLab, GeoGebra); тренажери (наприклад, PhET Interactive Simulations project (<https://phet.colorado.edu/>), Interactive PhysicsTM (<http://www.design-simulation.com/ip/>), OnlineLabs.in (<http://onlinelabs.in/physics>)) [20]. Вище зазначений перелік ЕОР для STEM-освіти не є вичерпним та може доповнюватися.

Отже, навчання обдарованих дітей має реалізуватися через особливий зміст, методи, особливі форми навчання. Засоби освітнього напрямку STEM та ресурси, які напрацьовані за період його існування в поєднанні з відомими моделями організації навчання обдарованих дітей, надають можливість цілеспрямовано створювати відповідні умови дигіталізації освіти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гнатко М. М. Деякі особистісно-когнітивні особливості творчо обдарованих підлітків. Педагогіка і психологія. 2001. № 2. С. 101–108.
2. Эфроимсон В. Божий дар или естественный феномен. Народное образование. 1991. № 2. С. 137–145.
3. Лейтес Н. С. Умственные способности и возраст. Москва : Педагогика, 1971. 280 с.
4. Passow A., Frasier M. M. Towards improving identification of talent potential among minority and disadvantaged students. Roeper Review. 1996. Vol. 18. P. 198–202.
5. Волощук І., Яременко Л. Обдарованість та її типологія. Педагогічні інновації: ідеї, реалії, перспективи. С.26-35.
6. Лук'янчук Н. В. Робота з комунікативно обдарованими учнями : методичні рекомендації. Київ : Інститут обдарованої дитини, 2014. 126 с.
7. Методичні рекомендації до організації освітнього процесу в закладах дошкільної, загальної середньої, позашкільної освіти у 2021/2022 навчальному році: інформаційно-методичний бюлетень / за заг. ред. І. К. Гіджеліцького; відпов. за вип. О.А. Кошка. Хмельницький, 2021 . 288 с.
8. STEM-education. – URL: <https://teach.com/what/teachers-know/stem-education>. (дата звернення: 04.08.2020)
9. Проект «Цифрова адженда України – 2020» (2016, грудень). URL: <https://ucci.org.ua/uploads/files/58e78ee3c3922.pdf> (дата звернення: 30.07.2020).
10. Економічна стратегія України 2030. Український інститут майбутнього. URL: <https://strategy.uifuture.org/index.html> (дата звернення: 04.08.2020)
11. Морзе Н. В., Кучеровська В. О., Смирнова-Трибульська Є. М. Самооцінювання рівня цифровізації освітнього закладу за умов трансформації середньої освіти. Електронне наукове фахове видання «Відкрите освітнє е-середовище сучасного університету». 2020. № 8. С. 72–87. <https://doi.org/10.28925/2414-0325.2020.8.8> URL: <https://openedu.kubg.edu.ua/journal/index.php/openedu/article/view/305/313> (дата звернення: 21.07.2020)
12. Huawei Predicts 10 Megatrends for 2025. URL: <https://www.huawei.com/en/news/2019/8/huawei-predicts-10-megatrends-2025> (accessed on 21.07.2020).
13. Білоус В. В. Мобільні навчальні додатки в сучасній освіті. Освітологічний дискурс. 2018. № 1–2 (20–21). ISSN Online: 2312-5829. URL: <https://od.kubg.edu.ua/index.php/journal/article/download/511/431/1353> (дата звернення: 06.08.2020).
14. Морзе Н. В., Вембер В. П., Бойко М. А., Варченко-Троценко Л. О. Організація STEAM-занять в інноваційному класі. Електронне наукове фахове видання «Відкрите освітнє е-середовище сучасного університету». 2020. № 8. С. 88–106. <https://doi.org/10.28925/2414-0325.2020.8.9> URL: <https://openedu.kubg.edu.ua/journal/index.php/openedu/article/view/307/312> (дата звернення: 21.07.2020).
15. Морзе Н. В., Вембер В. П., Гладун М. А. 3D-картування цифрової компетентності в системі освіти в Україні. Інформаційні технології і засоби навчання. Том 70. № 2 (2019). С. 28–42. ISSN: 2076-8184. DOI: <https://doi.org/10.33407/itlt.v70i2.2994>. URL: <https://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/view/2994> (дата звернення: 21.07.2020).
16. Morze, N., Smyrnova-Trybulska, E., Boiko, M. (2019). The Impact of Educational Trends on the Digital Competence of Students in Ukraine and Poland. E-learning and STEM Education Scientific Editor Eugenia Smyrnova-Trybulska «E-learning», 11, Katowice-Cieszyn 2019, pp. 365-379. DOI: 10.34916/el.2019.11.23 URL: <https://us.edu.pl/wydzial/wsne/wp-content/uploads/sites/20/Nieprzypisane/el-2019-11-23-THE-IMPACT-OF-EDUCATIONAL.pdf> (accessed on 06.08.2020).
17. Струтинська О. В., Умрик М. А. Сучасні освітні тренди в умовах розвитку цифрового суспільства. Інформаційно-комунікаційні технології в освіті. Вип.26.2020. С.201-205

18.Гриневич Л. М. (2020, квітень 28). Освіта після пандемії. Частина 2. Тренди майбутнього шкільної освіти. НУШ. [Blog]. URL: <https://nus.org.ua/view/osvitapislya-pandemiyi-chastyna-2-trendy-majbutnogoshkilnoyi-osvity> (дата звернення: 06.08.2020).

19.Сороко Н. В. Модель STEAM-орієнтованого освітнього середовища для розвитку інформаційно-цифрової компетентності вчителя закладу загальної освіти.// Науковий Вісник Ужгородського університету. Серія: «Педагогіка. Соціальна Робота». 2020. ВИПУСК 2 (47).с.176-185.

20.Сліпучіна І. А., Чернецький І. С., Меньяйлов С. М., Рудницька Ж. О., та Матеїк Г. Д., «Сучасний фізичний експеримент у дидактиці STEM орієнтованого навчання», Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, вип. 22, с. 325-328, 2016.

21.Барна О. В. Впровадження STEM-освіти в навчальних закладах: етапи та моделі. STEM-освіта та шляхи її впровадження в навчально-виховний про цес: збірник матеріалів І регіональної науково-практичної веб-конференції, м. Тернопіль, 24 травня 2017 р. Тернопіль: ТОКШПО, 2017. С. 3–8. URL: <http://elar.ippo.edu.te.ua:8080/handle/123456789/4559> (дата звернення: 03.04.2020).

22.Морзе Н. В., Струтинська О. В., Умрик М. А. Освітня робототехніка як перспективний напрям розвитку STEM-освіти. Відкрите освітнє е-середовище сучасного університету. 2018. № 5. С. 178–187. URL: <http://openedu.kubg.edu.ua/journal/index.php/openedu/article/view/175/233#.XCVa1fmLTcs> (дата звернення: 01.08.2020).

23.Тимчина В. І., Тимчина В. С. Вчимося по новому: віртуальна та доповнена реальність. Сучасні тенденції розвитку інформаційно-комунікаційних технологій в освіті: зб. Матеріалів ІІ Міжнародної науково-практичної конференції в рамках Міжнародного освітнього форуму «Цифрова трансформація освіти». Рівне : РОШПО, 2020. С. 57–60.

Ноздрачова Олена Геннадіївна,

учитель англійської мови, учитель-методист

Чернівецької загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів №11

Чернівецької міської ради

ВИКОРИСТАННЯ ВІДЕОТЕХНОЛОГІЙ НА УРОКАХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Abstract:Teaching children nowadays come with more challenges than ever before, from the sheer amount of diversity in the classroom to the inclusion of technology. Active viewing is great, but it isn't enough. When it comes to videos in the classroom, students shouldn't just get it; they should also have something to say about it. Students need to be active and reactive viewers -- comprehending and critiquing, reading and reacting, getting and giving knowledge. Teachers must find a way to meet the needs of all the different students in the classroom, including the high-achievers and those with learning disabilities. In fact, as much as ninety-five percent of teachers have students with learning disabilities in their classroom.

Keywords: diversity, high-achievers, disabilities, viewing, videos, comprehending,critiquing

Сьогодні мета навчання – не просто знання мови, а вміння використовувати її в реальному спілкуванні, тобто практичне володіння мовою, отже, розвиток «комунікативної компетенції». Необхідною бачиться якнайшвидша розробка нових методів і технологій досягнення комунікативної компетенції, тобто здатності і готовності здійснювати іншомовне міжособистісне і міжкультурне спілкування з носіями мови.

Зростає роль відеотехнологій як одного з найбільш продуктивних способів при вирішенні такого актуального завдання як досягнення комунікативної компетенції (мовленнєвої, мовної, соціокультурної, компенсаторної, навчально-пізнавальної) та підвищення рівня володіння англійською мовою учнів до сучасних вимог міжнародних стандартів.

Впровадження відеотехнологій у процес навчання.

У сучасних умовах обов'язковим компонентом цілей і змісту навчання іноземної мови в середній школі стає міжкультурна комунікація, що включає в себе знайомство з особливостями матеріальної і духовної культури носіїв мови, знання їх національної психології, традицій, звичаїв і норм поведінки. Тому в моїй роботі необхідно застосування сучасних інформаційних технологій навчання, так званої технології гіпермедіа, що забезпечує необмежений доступ до джерел знань через електронні довідники, енциклопедії, живопис і кінофільми.

Однією з таких технологій я вважаю роботу над фільмом і роботу з відеосюжетами, яку практикую вже кілька років. На мій погляд, ця форма навчальної діяльності не тільки активізує увагу учнів, а й сприяє вдосконаленню навичок аудіювання і говоріння. Адже зорова опора звучного з екрана іншомовного звукового ряду допомагає більш повному та точному розумінню його сенсу.

Відеоматеріали надають великі можливості для вивчення мови, так як з'єднують кілька компонентів, наприклад аудіювання і зорове сприйняття, яке забезпечує контекст. Застосування відеоматеріалів дає можливість занурення учнів у ситуацію знайомства з традиціями взаємин і культур країн досліджуваної мови, з мовою жестів і міміки. А найголовніше, що на основі відеоматеріалів учні чують і вивчають живу мову носіїв мови. Крім аудіювання, за допомогою відеоматеріалів вчитель має можливість пропонувати учням різні завдання, наприклад на розшифровку міміки і жестів, на стимулювання бесіди і спілкування (говоріння), на читання і навіть на розвиток навичок письма.

Таким чином, на основі застосування відео-технологій відкривається велика можливість розвитку творчого потенціалу учнів, зокрема розвиток уяви і прогнозування ситуацій на основі реальних життєвих ситуацій і подій. З іншого боку, ці методи навчання дають можливість надалі уникнути грубих комунікативних помилок при реальному спілкуванні з представниками країн, що вивчається, тобто в реальній життєвій ситуації. Таким чином, ми вирішуємо одну з головних завдань вивчення іноземної мови – проблему спілкування, одночасно отримуючи можливість ефективно формувати всі 4 види мовленнєвої діяльності, пропонуючи учням цікаві завдання по роботі над фільмом або відеосюжетом.

Освоєння методики використання відеотехнологій для ефективного формування навичок мовленнєвої діяльності учнів на уроках англійської мови можна розділити на три етапи.

1 рік: діагностико-організаційний етап роботи.

На першому етапі роботи ставиться мета підготувати учнів до мотивованого розвитку своїх іншомовних комунікативних здібностей. Для цього необхідно провести моніторинг рівня розвитку навичок мовленнєвої діяльності.

Мовленнєва діяльність – це використання мови в мовленні.

Мовна діяльність має два протилежні напрямки:

- сприйняття чужої мови;
- створення власного висловлювання.

Оскільки мова існує в письмовій та усній формі, для її сприйняття використовуємо слуховий або зоровий канал сприйняття, тобто чужу мову ми або слухаємо, або читаємо, а для створення власного висловлювання ми застосовуємо лист і говоріння.

Моніторинг проводиться за такими показниками: читання, говоріння, письмо, аудіювання. Результати моніторингу повинні виявити ступінь сформованості навичок мовленнєвої діяльності.

На даному етапі роботи досліджуємо проблеми ефективного формування та розвитку навичок мовленнєвої діяльності, аналізуємо різні джерела інформації, вивчаємо різні методики: фундаментальну, класичну, лінгвосоціокультурну, комунікативну, інтенсивну, емоційно-сміслову.

З чотирьох «китів» підвищену увагу в даній методиці віддаємо говорінню і сприйняттю мови на слух. Ідеальним підходом вважаю застосування комунікативної методики, інтегрованої з традиційними елементами викладання. Застосування відео починаємо з використання фрагментів мультиплікаційних фільмів вже на перших етапах навчання іноземної мови в молодших і середніх класах. На уроці показуємо мультфільми по частинах, використовуючи фрагменти посюжетно.

Уже з другого семестру другого класу починаємо показувати учням сюжети відео-курсу Gunter Gerngross, Herbert Puchta «Join In», Cambridge University Press and ELI, 2000. Мультиплікаційні ролики даного курсу вельми нетривалі, 3-5 хвилин, тому не втомлюють дітей. Зміст роликів направлено на навчання простим діям, головні герої мультфільмів показують дію самі і пропонують глядачам проробити його самостійно. Таким чином, рухова активність сприяє запам'ятовуванню слів, фраз і цілих пропозицій. Дитина виробляє рух (сидячи або стоячи), повторюючи фразу вголос за персонажем мультфільму. Такий вид роботи проходить «на ура» не тільки в початковій школі, а й в 5-6 класах. Звичайно, обов'язковим є контроль вчителя за правильним виконанням вправи. Необхідно вчасно виправити помилки учнів, підказати, як правильно вимовляється те чи інше слово, загострити увагу дітей на певних моментах (це робиться за допомогою паузи відтворення), власним прикладом показати алгоритм вправи.

2 рік: організаційно-практичний етап.

Другий етап роботи з'явиться визначальним. Починаємо з апробації різних методів і прийомів проведення відео-уроків, створюємо умови для комунікації. Вводимо нові форми роботи, ускладнюємо методику проведення відео-уроків. Апробуємо нові прийоми роботи, нові типи вправ. Ускладнюємо і сам відеоматеріал, відпрацьовуючи механізм роботи на кожному окремому етапі відео-уроку.

У початковій і середній ланці починаємо використовувати на уроках відео-курс для дітей від Діснея «Disney's Magic English» – «Чарівний англійська Діснея»: випуски «Hello!», «Friends», «Family», «Happy Houses», «Animal Friends», «It's Delicious», «Happy Birthday», «Tic Tock Time», відеокурс «Muzzy» – англійський дітям.

Інтернет-сайт <http://www.frenglish.ru/> пропонує увазі ще цілий ряд навчальних програм, як то Oxford Top Songs – англійські пісеньки для дітей, музичний відео-курс, Goldilocks and the Three Bears Oxford English Video – відеокурс-казка, Teddy's Train Паровозик Тедді – пісеньки, караоке – музичний відео-курс,

Aladdin Oxford English Video – Аладдін англійською – англійська для дітей, мультфільм, відео-курс, Three Billy Goats Oxford English Video – англійська для дітей, навчальне відео, The Town Mouse and the Country Mouse Oxford English Video – англійська для дітей, навчальне відео, Wizardora Oxford English Video – англійська для дітей, навчальне відео.

У середній ланці використовуємо відео-курси англійської мови для підлітків «Learning English» і Top Show 2 Oxford English Video. Сюжети даного курсу дозволяють зробити пояснення нового лексичного та граматичного матеріалу більш цікавим і наочним, урізноманітнити уроки, використовувати повною мірою можливості відео-технологій про які йшла мова раніше (вправи, відповідні кожному етапу роботи з відео).

Особливістю даних відеокурсів є не тільки унікальна методика навчання говорінню і сприйняттю на слух, але також і їх сумісність із зарубіжними навчально-методичними комплексами і з будь-яким українським підручником.

Відео курси складаються з окремих сюжетів, що дозволяє підібрати такий, на якому можна активізувати будь-яку лексичну чи граматичну тему, досліджувану на уроці. Наприклад, при вивченні теми «Час», відео сюжет «What time is it?» допомагає відпрацьовувати всі необхідні фрази і структури по цій темі. А сюжети з відео курсу «Learning English» дозволяють не тільки активізувати вивчену лексику, а й знайомити учнів з нормами поведінки і традиціями носіїв мови.

Активно застосовуємо на середньому ступені навчання сюжети відеокурсу «New Interchange 2, English for International Communication» Cambridge University Press, 2003, автори Jack C. Richards with Jonathan Hull and Susan Proctor і в старших класах «New Interchange 3» Cambridge University Press, 2003, автор Dorothy E. Zemach. В дані УМК входять книги для вчителя (Video Teacher's Guide), в яких представлені рекомендації по роботі з відео і приблизні плани уроків по кожному тематичного розділу. Дан детальний розбір алгоритму роботи з кожним відео сюжетом, прокоментовані можливі форми і методи роботи в класі.. Тематика сюжетів підібрана таким чином, щоб задовольнити потребам вибраної вікової групи, при цьому вона багато в чому відповідає тематиці навчального плану. Таким чином, можна доповнювати відео-уроками проходження основної шкільної програми.

У середніх і старших класах один раз у два місяці включаємо перегляд відео фільмів країнознавчого характеру, таких як «Great Britain», «The United States of America», «Australia», «London», «Stephen Fry in America by BBC» – «Стівен Фрай в Америці» - фільм від Бі-Бі-Сі англійською мовою, 2009 – погляд з боку, BBC « A Picture of Britain» відеофільм по Британії – фільм про визначні пам'ятки і живопису. Деякі з перерахованих фільмів можна знайти на сайті <http://www.frenghish.ru/>.

Практика показує, що учень запам'ятовує те, що він чує і бачить у п'ять разів краще того, що він тільки чує.

Сайт http://www.bbc.co.uk/learning_english/2009/04/090414_le_archive_new.shtml#1 пропонує увазі серію захоплюючих відео уроків «The Teacher» – про вживання ідіом, без яких сучасна англійська мова була б просто «дерев'яною». У даних уроках дуже захоплююче з гумором демонструється, як і в яких ситуаціях правильно вживати деякі стійкі вирази англійської мови. Переглянувши такий урок і відпрацювавши додатково у вправах відповідну ідіому, учень без сумніву засвоїть її належним чином.

Фільми англійською з субтитрами, посилання на навчальні сайти можна також знайти на електронному інтернет-сайті <http://www.homeenglish.ru/Partnersstudy.htm>.

Ефективність полягає в багаторазовому повторенні сюжетів з різними видозмінами, за допомогою яких учні залучаються до активну діяльність, вони стають повноправними учасниками діалогів. В результаті учні без монотонного заучування освоюють діалог в ситуації реального спілкування. Форми роботи можуть бути різними: індивідуальна, парна, групова. Варіанти відеосюжетів побудовані так, що може працювати вся група учнів одночасно. Завершити дану роботу доцільно складанням і розігруванням власних діалогів учнів.

Великий інтерес для вивчення культур англомовних країн може представляти відео курс «Opportunities in Britain» – відеокурс до УМК «Opportunities in Britain» (видавництво «Pearson Education Limited. Longman»).

На другому етапі роботи знову проводимо моніторинг ступеня сформованості навичок мовленнєвої діяльності з метою порівняння початкових і нових результатів. Порівняння необхідно для того, щоб зробити висновок про ефективність роботи із застосуванням відео-технологій з розвитку продуктивних і рецептивних видів мовленнєвої діяльності. Аналіз результатів моніторингу дозволить зробити висновок про те, що підвищилися показники сформованості навичок мовленнєвої діяльності практично у всіх учнів.

3 рік: узагальнюючий етап.

Останній етап дозволить підвести деякі підсумки роботи і зробити відповідні висновки, що стане основою для оформлення методичної системи використання відео-технологій з метою ефективного формування навичок мовленнєвої діяльності англійською мовою.

Про позитивну динаміку розвитку навичок мовленнєвої діяльності учнів скаже зміна показників читання, говоріння, аудіювання та письма в кращу сторону. Особливо прогрес очікується в області

говоріння та аудіювання – видів мовленнєвої діяльності, оволодіння якими становить особливу складність для школярів. Пропонується провести тестування, опрацювати дані і показники якості навчання. За всіма критеріями оцінки результату реалізації методичної системи повинен спостерігатися позитивний ріст.

На даному етапі працюють принципи роботи, застосовувані при використанні фрагментів з відео-курсів на уроці.

Сюжет тривалістю 1-4 хвилини повторюється два рази. На початку учні слухають діалог акторів, і разом з цим вони бачать соціокультурні реалії: міміку, жести, одяг і навколишнє оточення. Потім даю можливість переглянути діалог ще раз. Він йде вже з субтитрами. Далі актори звертаються до навчаються з питанням, і на екрані з'являється текст-підказка.

Для більш підготовлених учнів введіть до практики такий вигляд роботи: актори продовжують діалог з учнями, але на цей раз підказкою є перші літери слів, які треба вимовити.

Переваги використання відеотехнології перед іншими засобами навчання:

- Застосування відео дозволяє більш ефективно використовувати час учня і вчителя;
- Дає можливість навчання через контекст;
- Забезпечує оптимальні умови для вивчення мови.

В результаті робимо висновок про те, що використання відео-технологій допомагає вчителю у вирішенні актуального завдання – підвищити рівень володіння іноземною мовою учнів до сучасних вимог міжнародних стандартів.

Очікувані результати виконаної роботи:

– застосування відео-технологій на уроках англійської мови в школі сприяє ефективному формуванню навичок мовленнєвої діяльності та підвищенню мотивації учнів до розвитку власної іншомовної комунікативної компетенції у всіх її складових: мовної, мовної, соціокультурної, компенсаторної, навчально-пізнавальною.

– навчальні відео-курси та мультиплікації розкривають широкі можливості для активної роботи в процесі формування мовних навичок і вмінь учнів і роблять навчальний процес оволодіння іноземною мовою привабливим для школярів на всіх етапах навчання.

У структурі відео-уроку для навчання усного мовлення можна виділити чотири етапи:

- 1) підготовчий – етап попереднього зняття мовних і лінгвокраїнознавчих труднощів;
- 2) сприйняття відеофільму – розвиток умінь сприйняття інформації;
- 3) контроль розуміння основного змісту;
- 4) розвиток мовних навичок і вмінь усного мовлення.

Необхідно зауважити, що найбільш ефективний вплив на учнів надають сучасні аудіовізуальні та мультимедійні засоби навчання (електронні освітні ресурси). Аудіовізуальні засоби, а також засоби мультимедіа є найбільш ефективним засобом навчання і виховання.

Підводячи підсумок роботи з відеотехнологіями на уроці англійської мови в школі, можна стверджувати, що навчальні відео-курси та мультиплікації розкривають широкі можливості для активної роботи в процесі формування мовних навичок і вмінь учнів і роблять навчальний процес оволодіння іноземною мовою привабливим для школярів на всіх етапах навчання.

Сучасний технічний прогрес зробив можливим використання відео-технологій для самих різних навчальних і виховних цілей.

Номерюк А. А.,

Заступник директора

Рубіжанська загальноосвітня школа I-III ступенів № 9

Рубіжанської міської ради Луганської області

ania.garmash.1@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3318-7022>

ОРГАНІЗАЦІЯ ПРОДУКТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ НА УРОКАХ ІСТОРІЇ ЗАСОБАМИ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

У статті розкрито питання форм організації навчально-пізнавальної діяльності учнів з використанням ІКТ на уроках суспільствознавчих дисциплін. Проаналізовано психолого-педагогічні проблеми використання комп'ютерного навчання. Визначено напрями роботи із впровадження інформаційних технологій у процесі вивчення суспільних предметів.

Ключові слова: інформаційно-комунікаційні технології навчання, «педагогіка співпраці», електронний підручник чи посібник, ПК як універсальний інструмент для роботи в будь-якій галузі людської діяльності, мультимедійні можливості комп'ютера, систематичне використання комп'ютерних технологій.

In the conditions of increase of information traditional textbooks do not have time to provide processing of such educational jobs, as an update of maintenance of education, providing personality – the oriented studies, activation of process of development of creative capabilities, abilities and skills of students, application of the purchased knowledge for the decision of untraditional tasks. Modern technologies enable a teacher in the process of preparation of lesson high-quality to improve the process of teaching of material. In the process of studies information not technology in itself is important, but, as far as its use will realize achieving educational aims. Software, suitable for the systematic use in the process of studies the articles of humanitarian cycle, in our Ukraine very little.

Keywords: Informative era, information's technologies of studies, «pedagogic of collaboration», electronic textbook or manual, personal COMPUTER as an universal instrument for work in any industry of human activity, multimedia possibilities of computer, systematic use of technologies.

*Педагог має подбати про те, щоб якомога більше органів чуття –
око, вухо, голос, чуття мускульних рухів...*

взяли участь в акті запам'ятовування.

*За такого дружнього сприяння всіх органів в акті засвоєння
ви переможете найлінійшу пам'ять.*

К.Ушинський

Наш сучасний світ все більше стає залежним від інформаційних технологій, так як вони все частіше використовуються в усіх сферах суспільного життя. Для мільйонів людей комп'ютер перетворився на звичний атрибут повсякденного життя, став незамінним помічником у навчанні, роботі й відпочинку. Він позбавив людину від монотонної праці, спростив пошук та отримання необхідної і своєчасної інформації, спілкування між людьми, прискорив прийняття рішень. Все це призвело до появи нового типу культури – інформаційної. І опанувати її люди починають з самого раннього дитинства. Тому використання інформаційних технологій у школі – об'єктивний і природний процес.

Процес залучення вчителів до комп'ютера йшов довго, але в даний час всі зрозуміли: він справжній помічник для кожного вчителя.

По-перше, комп'ютер дозволяє оптимізувати працю вчителя, дає можливість впорядковано зберігати величезну кількість матеріалу й готових розробок уроків.

По-друге, маючи комп'ютер, учитель отримує необмежені можливості у виготовленні роздавальних друкованих матеріалів до кожного уроку з урахуванням цілей і завдань навчання та індивідуальних особливостей учнів.

По-третє, комп'ютер дозволяє вести електронний журнал. Його дуже легко створити, використовуючи прикладну програму Microsoft Office – редактор таблиць Excel.

По-четверте, комп'ютер дозволяє використовувати готові електронні програмні продукти: мультимедіа підручники, енциклопедії та довідники, галереї, тестові програми й тренажери для підготовки до ЗНО.

По-п'яте, комп'ютер дозволяє творчому вчителю створювати свої освітні ресурси, тобто створювати власні презентації.

У процесі навчання важлива не інформаційна технологія сама собою, а те, наскільки її використання сприяє досягненню освітніх цілей. Тому, на мою думку, необхідно також розв'язати психолого-педагогічні проблеми комп'ютерного навчання, а саме:

- підвищенню рівня використання наочності на уроці;
- покращенню продуктивності уроку;
- встановленню міжпредметних зв'язків з інформатикою та іншими науками;
- організації проектної діяльності учнів щодо створення навчальних програм та електронних посібників з курсу під керуванням учителів інформатики та історії;
- логічності подавання навчального матеріалу, що позитивно позначається на рівні знань учнів;
- зміні на краще взаємин з учнями, далекими від історії, особливо тими, які із захопленням ставляться до ПК;
- зміні ставлення школярів до ПК як до захоплюючої іграшки;
- сприйманню його, як універсального інструмента для роботи в будь-якій галузі людської діяльності.

Удосконалюючи навички роботи з комп'ютером, у практику мною було включено програми складання тестів, презентацій, навчальних комп'ютерних програм, накопичено багато матеріалу.

У своїй педагогічній діяльності я часто використовую комп'ютер на різних етапах уроку. Але, як показує досвід, на уроці історії доцільніше застосовувати його при сприйнятті й засвоєнні учнями навчального матеріалу, закріпленні отриманих знань і на уроці-контролю.

Наприклад, вивчаючи тему «Початок Другої Світової війни» в 11-му класі завжди під час вивчення нового матеріалу показую відеофільм «Абиль у серці не стиха...», де на прикладі звичайної сільської родини розповідається про життя людей у воєнний період (зі слів очевидиці тих подій). Діти ніби переносяться в той період і стають учасниками подій війни, кожен із них так глибоко проймається цією темою, неначе і справді побував у далекому 1941 році.

ІКТ дають змогу створити нове навчальне середовище, яке здатне підвищити якість історичної освіти, залучитися до світового інформаційного простору. В цьому ракурсі наголос робиться не на вивчення фактологічного матеріалу, а більше на розвиток навичок мислення, міжособистісних відносин і творчості.

Вважаю, що однією з найголовніших переваг використання технологій у процесі навчання та виховання, є можливість задовольнити індивідуальні потреби учнів, а не середні потреби класу, адже ІКТ значно покращують доступ до інформації, збільшують можливості використання учнями спеціальних навчальних програм, дозволяють активно вливатися в дистанційне навчання, підвищують ефективність та мотивацію навчання, забезпечують нові шляхи подання інформації, які полегшують її розуміння, дають можливість для випробування власних ідей та проєктів, роблять учнів більш впевненими та здатними вирішувати проблеми самотужки.

На уроках я часто використовую навчальні презентації. Я помітила, що спостерігається збільшення темпу уроку, слайди практично замінюють традиційні крейду й дошку. Ще одним позитивним моментом презентацій є постійна наявність необхідної інформації перед очима дітей, а так само повернення до потрібної інформації при необхідності на будь-якому етапі уроку. В учнів відразу працюють два види пам'яті (візуальна та слухова), що сприяє ефективнішому засвоєнню нового матеріалу.

Прикладом використання ІКТ на уроках історії є робота над навчальними проєктами.

Учні самостійно шукають матеріал, аналізують його, осмислюють. Це сприяє як росту загальної інформаційної культури учня, так і поглибленню знань з історії. Пріоритет дослідницьких і проєктних технологій у викладанні історії припускає використання широкої бази історичних джерел, що не завжди є в шкільних бібліотеках. Можливості ІКТ (електронних навчальних посібників і глобальної мережі Інтернет) по збереженню й передачі інформації дозволяють вирішити ці завдання: підвищити інформаційну насиченість уроку, вийти за рамки шкільних підручників, доповнити й поглибити їхнє втримування. Досвід показує, що застосування інформаційних технологій на уроках й у позаурочній діяльності розширює можливості творчості, підвищує інтерес до предмету, стимулює освоєння учнями новітніх досягнень в області комп'ютерних технологій, що веде в совою чергу до інтенсифікації процесу навчання. Але не можна забувати й про живе слово вчителя. Тому використання ІКТ повинне бути правильно організоване й стати помічником у процесі навчання й виховання.

Крім мультимедійних презентацій на своїх уроках я використовую флеш-фільми. Вони дозволяють нам наочно побачити ту чи іншу подію, відчувати свою причетність, зануритися в епоху, наочно уявити те, як відбувається подія. Особливо корисні флеш-фільми на уроках історії при вивченні військових битв (битва при Каннах, Куликовська битва, Невська битва, Польтавська битва, Бородінська битва тощо), бо вони наочно дозволяють учням побачити розташування сил супротивників перед битвою, хід бій та підсумки бою. Просто на словах або схематично крейдою на дошці це уявити набагато складніше і не дасть повного розуміння подій, які відбуваються.

Цікавим для використання та перевірки знань учнів є навчальна програма електронного навчання Easyqenerator[<http://live.easygenerator.com/>]. Ця програма одна з провідних інструментів створення курсів електронного навчання, яка дозволяє створювати, керувати та публікувати навчальний контент. За допомогою Easyqenerator кожен вчитель може розробити онлайн курс на будь-яку тематику. В своїй практиці створюю та використовую навчальні курси з історії України, всесвітньої історії з 7-11 класів. Програма складається з таких складових: створення, дизайн, конфігурація, публікація, результати.

Для більш глибокого засвоєння матеріалу і контролю знань використовую різного роду тести і тренажери. Це можуть бути як тести, складені вчителем у програмах Word або Power Point, або готові варіанти тестів, яких дуже багато зараз у мережі Інтернет. Тести можуть бути у вигляді завдань і кількох відповідей, з яких потрібно вибрати правильний. Вони можуть бути представлені у вигляді малюнків, зображень, фотографій.

Способи роботи з тестами різноманітні: фронтальне опитування, індивідуальне опитування, самостійне виконання тестів, після чого на екран виводяться правильні відповіді. Тренажери також містять завдання, що дозволяють організувати фронтальну, групову та індивідуальну роботу учнів на уроці й дома, провести моніторинг якості знань. Наприклад, при первинному контролі учням пропонуються питання. У

випадку невдалої відповіді учнів створена презентація дає можливість школярам, використовуючи гіперпосилання, повернутися в потрібний фрагмент уроку, де є необхідна інформація для відповіді.

З метою якісної підготовки учнів старших класів до ЗНО використовують тренажери для підготовки до ЗНО з історії, і з суспільствознавства. Дані тренажери наближені до реальних варіантів завдань ЗНО, містять такі ж типи й кількість завдань. Учні читають інструкцію, виконують весь тест, потім натискають на функцію «Перевірити», і йде обробка відповідей. У результаті учень отримує розгорнутий аналіз виконаних завдань, де можна подивитися: як учень відповів, і якою повинна бути відповідь. Наприкінці дається загальна кількість правильно виконаних завдань і оцінка.

Якщо в учня виникли труднощі з тим чи іншим питанням, то він у будь-який момент може повернутися до теорії і ще раз вивчити матеріал.

Такі завдання можна виконувати як з усім класом, так і з окремим учнем. Тренажери дозволяють більш ефективно підготувати учнів до ЗНО.

Дуже багато практичних завдань на уроках історії ми виконуємо спільно з учнями. І тут учитель має невичерпну різноманітність роботи. Всі типи завдань, що використовуються мною, можна умовно розділити на 7 груп:

1. «Робота з малюнками»
2. «Кросворд»
3. «Контурна карта»
4. «Вставте слово»
5. «Імена»
6. «Співвіднесіть»
7. «Відзначте».

На уроці даю класу з будь-якої групи завдання і прошу учнів, будь-то вставити пропущене слово, відзначити щось на контурній карті, розгадати кросворд, співвіднести дати і події, і т.д. І молодшим, і старшим школярам дуже подобається працювати безпосередньо з ПК. Вчитися стає цікаво і захоплююче. Завдання готуються заздалегідь удома. Це може бути і відсканований документ (текст, картинка), і створений у будь-якій програмі (Word, Power Point та ін).

Звичайно, не можна сказати впевнено, що результати навчання учнів відразу підвищуються завдяки роботі з ПК, але мої спостереження показали, що учні стали більше цікавитися тим, що відбувається на уроці. Вони активно обговорюють нові теми, прагнуть взяти участь у роботі, швидше запам'ятовують матеріал.

Таким чином, використання ІКТ допомагає забезпечити стійку мотивацію в учнів щодо отримання знань, підвищити їх пізнавальну активність. Ці спостереження відносяться і до нових комп'ютерних технологій в цілому.

Однак, учителеві, що використовує ІКТ на уроках, не слід забувати, що в основі будь-якого навчального процесу лежать педагогічні технології. Інформаційні освітні ресурси повинні не замінити їх, а допомогти їм бути більш результативними. Вони дозволяють оптимізувати працю вчителя, щоб навчальний процес став більш ефективнішим. В адаптивній школі інформаційні технології покликані розвантажити вчителя й допомогти йому зосередитися на індивідуальній і найбільш творчій роботі – відповідати на «каверзні» питання активних учнів, і навпаки, намагатися «розворушити», «підтягти» самих слабких і пасивних.

Безперечно, що в сучасній школі комп'ютер не вирішує всіх проблем, він залишається всього лише багатофункціональним технічним засобом навчання. Не менш важливі й сучасні педагогічні технології та інновації в процесі навчання, які дозволяють не просто «вкласти» в кожного учня якийсь запас знань, але, в першу чергу, створити умови для прояву пізнавальної активності учнів. Інформаційні технології, в сукупності з правильно підібраними (або спроектованими) технологіями навчання, створюють необхідний рівень якості, варіативності, диференціації та індивідуалізації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Національна доктрина розвитку суспільства//Книга вчителя історії, етики, основ правознавства / Упоряд. Р.І. Євтушенко, О.В. Гавлетова. – Х., 2006.
2. Інноваційні технології на уроках історії// Мокрогуз О.П. – Х.: Вид. група «Основа»: «Триада+», 2007. – С.96.
3. Ладиченко Т. Електронний педагогічний програмний засіб з історії – новий крок в оволодінні навчальним матеріалом // Історія в школах України. – 2005. – №4.
4. Мокрогуз О. До питання методики застосування мультимедійної презентації POWERPOINT на уроках історії // Історія України. Шкільний світ. – 2010. – №11
5. Десятов Д.Л. Методика використання інформаційно-комунікаційних технологій у навчанні історії. – Х.: Вид. група «Основа», 2011. – 111[1] с. – С.10-12).
6. Баханов К.О. Професійний довідник вчителя історії. Видавнича група «Основа». – 2011р.

7. Худобец О.А. Новітні інформаційні техноло-гії: навчити учителя // Історія України. – 2006. – № 17.
8. Бирка М.Ф. Інноваційні засоби навчання / М.Ф.Бирка // Освіта Буковини. – № 19 (91). – 20 травня 2011 р. – (вкладка: наукова діяльність). – С. 1-13.

Онопченко Г. В.,

*с.н.с.,
Інститут обдарованої дитини
НАПН України, м. Київ
G_Blanka@i.ua*

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9346-7405>

Онопченко О. В.,

*н.с.,
Інститут обдарованої дитини
НАПН України, м. Київ
elenavmon@gmail.com*

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9390-4639>

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ РЕСУРСІВ В ОСВІТІ ОБДАРОВАНИХ

У статті досліджується сутність інформаційних ресурсів, дається їхня класифікація, аналізуються поняття, класифікація і зміст інформаційних ресурсів. Розглядаються переваги та недоліки використання інформаційних ресурсів. Обґрунтовується необхідність їх використання в освіті обдарованих.

Ключові слова: інформація, інформаційний ресурс, інформаційно-комунікаційні технології, освіта, обдарованість.

In the statistics, the day of information resources is given, the classification is given, the understanding, classification and change of information resources are analyzed. You can see perevagi and shortcomings of information resources. To find out the need for their victorious in the illumination of the gifted.

Key words: information, information resource, information and communication technologies, education, gifting.

Стрімкий науково-технічний прогрес світової спільноти, швидкі темпи розвитку інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) та Інтернету призвели до виникнення глобального інформаційного суспільства. Нові способи взаємодії та комунікації стали причиною істотних змін практично у всіх сферах життєдіяльності людини. Глобальне інформаційне суспільство – новий тип суспільства, в якому, в результаті соціальних змін, основоположним стає стрімкий розвиток інформаційних та комунікаційних технологій. У такому суспільстві головне – знання, отримані завдяки швидкому доступу до інформації та вмінню з нею працювати; знання, здатні відкривати кожній спільноті та індивідууму нові можливості для самореалізації. У цей період існування людства, значно збільшуються обсяги інтелектуальної праці у всіх сферах діяльності – медицині, педагогіці, економіці, тощо. Інтелектуальна праця це постійна діяльність, яка характеризується методологічними і методичними розробками, новими ідеями, дослідями, комбінуванням, удосконаленням, винахідливістю ... [11]. Зміст інтелектуальної праці умовно можна окреслити трьома складовими: науковою, творчою та інноваційною. Для процесів інтелектуальної праці, в першу чергу, характерно вміння продуктивно використовувати інформацію, швидко орієнтуватися у різноманітності її потоків, здатність відфільтрувати непотрібне, швидко навчатися.

Отже, сучасному індивідууму в більшій мірі притаманна інтелектуально-творча праця з використанням високих інформаційно-телекомунікаційних технологій, де значний відсоток корисної інформації отримують з Інтернету: електронних бібліотек, багатотомних архівів мультимедійних матеріалів і т.і.

«Інформація – це єдиний вид ресурсів, який у процесі історичного розвитку не тільки не згасає, а постійно збільшується і вдосконалюється, сприяє найбільш раціональному та ефективному використанню всіх інших ресурсів, їх збереженню, а в ряді випадків розширенню і створенню нових» [4]. Існує також і більш коротке визначення «Інформація – це відомості (повідомлення, дані), незалежно від форми їх подання» [3].

Процеси накопичення різноманітної інформації та їх подальша трансформація в інформаційні ресурси стають чи не головною задачею світової громадськості. Ще в 2017 році Міжнародна спілка електрозв'язку (МСЕ – спеціалізована установа Організації Об'єднаних Націй в галузі інформаційно-комунікаційних технологій) опублікувала звіт із рейтингом, що дозволяє оцінити, яке місце займає країна у використанні ІКТ в освіті. У рейтингу до десятки провідних країн із застосування ІКТ в освіті входять Ісландія, Південна

Корея, Швейцарія, Данія, Великобританія, Гонконг, Нідерланди, Норвегія, Люксембург, Японія. Україна посідає лише 75 місце [1].

Спроба міжнародних організацій виробити загальний напрямок розвитку в галузі реформування освіти, з урахуванням досвіду кожної з провідних країн, призвела до істотних зрушень у світовому освітньому просторі, проте все ще не достатнім для нашої країни.

Нові освітні технології та інструменти ІКТ недостатньо використовуються у навчальному процесі, багатьом педагогам все ще важко відмовитися від традиційного способу організації навчального процесу та звичних методів взаємодії з учнями. Підтвердженням цього стали екстремальні умови та необхідність термінового переходу на дистанційну освіту у зв'язку з COVID-19. «Пандемія призвела до найбільшого за всю історію збою у функціонуванні систем освіти, який торкнувся майже 1,6 мільярда учнів у більш ніж 190 країнах та на всіх континентах. Закриття шкіл та інших освітніх установ торкнулося 94 відсотків світового контингенту учнів, причому у країнах з низьким рівнем доходу та з рівнем доходу нижче середнього цей показник становить 99 відсотків» [5].

«У той же час не можна не відзначити, що криза послужила стимулом для інновацій у сфері освіти. Для забезпечення безперервності навчання та професійної підготовки застосовуються новаторські підходи: від радіо- та телетрансляцій до надання комплектів матеріалів для вивчення на дому. Завдяки оперативним заходам реагування, прийнятим для організації безперервного навчального процесу урядами та партнерами у всьому світі, у тому числі в рамках Глобальної коаліції з питань освіти під егідою ЮНЕСКО, були розроблені рішення для дистанційного навчання» [5].

Питання створення та використання інформаційних ресурсів в освіті набули нового значення. Повномасштабна інформатизація, необхідна сучасній освіті, потребує як науково-методичних матеріалів, спрямованих на використання інформаційних і комунікаційних технологій, так і створення, розвитку та впровадження у науковий процес інформаційних освітніх ресурсів.

Незважаючи на те, що поняття «інформаційний ресурс» використовується вже близько 30 років, до сих пір немає чіткого загальноприйнятого визначення. Розглянемо деякі з таких визначень:

- «систематизована інформація або знання, що мають цінність у певній предметній сфері і можуть бути використані людиною в своїй діяльності для досягнення певної мети» [10].

- «інтегральне поняття, яке включає в себе повну сукупність відомостей, що формуються в процесі життєдіяльності в цілому» [6];

- «вся накопичена інформація про навколишню дійсність, яка зафіксована на матеріальних носіях або в будь-якій іншій формі, що забезпечує передачу інформації в часі і просторі між різними споживачами для вирішення будь-яких завдань (наукових, виробничих, управлінських та інших)» [2];

Узагальнено можна прийняти наступне «вся інформація, що зафіксована на матеріальних носіях і зберігається в інформаційних системах (бібліотеках, архівах, фондах, банках даних, інших інформаційних системах) утворює інформаційні ресурси» [8].

Для отримання повноцінного уявлення про інформаційні ресурси необхідно так само познайомитися з їх загальноприйнятою класифікацією.

Нам, в першу чергу, необхідно розглянути класифікацію інформаційних ресурсів за галузевим принципом, а саме категорії науково-технічної та педагогічної інформації, адже саме тут містяться реферативні і повнотекстові педагогічні матеріали, науково-методична література, інформація бібліографічна, відомості про будь-які дослідження і досягнення сучасної педагогіки.

Інформаційні освітні ресурси також прийнято класифікувати:

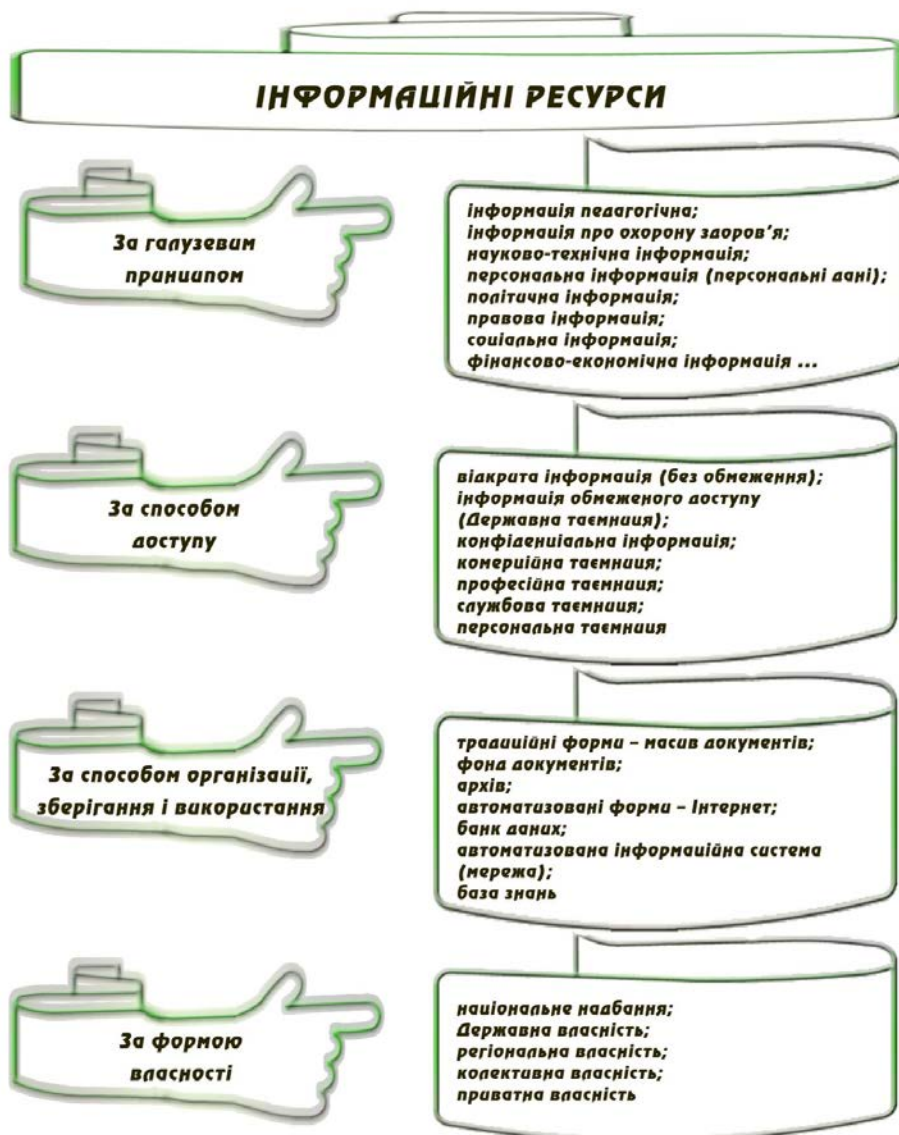
за формою навчання: очні; очно-заочні; заочні; для сімейної освіти (домашня форма освіти чи хоумскулінг (homeschooling); самоосвіти; екстернату.

за видами науки та мистецтва: фізико-математичні науки, хімія, біологія, геолого-мінералогічні, техніка, історія, економіка, філософія, філологія, географія, юриспруденція, педагогіка, медицина, фармацевтика, мистецтвознавство тощо.

За типом ресурсу: нормативні документи; навчальні матеріали; навчально-методичні матеріали; довідкові матеріали; матеріали ілюстративні та демонстраційні; додаткові інформаційні матеріали; електронні бібліотеки наукових та періодичних видань; освітні інтернет-ресурси (сайти, портали); комп'ютерні ресурси, що містять освітні програмні продукти;

за функціями: навчально-методичні комплекси з предметів; навчальні програми; конспекти лекцій; хрестоматії, довідники, словники; тести та перевірочні завдання; практикуми та лабораторні роботи тощо.

Основою світових інформаційних ресурсів є професійні бази, яких, на даний час понад 20 тисяч. У зв'язку з тим, що джерела інформації в професійних базах ретельно відбираються, інформація характеризується високим ступенем достовірності і постійно оновлюється. При зберіганні в професійних базах заздалегідь визначено, яка інформація буде накопичуватися і в якому сховищі, що полегшує користувачеві її пошук. У таблиці 1 наведено найбільш зручні, з точки зору надання інформації, міжнародні освітні ресурси.

Мал. 1 Класифікація інформаційних ресурсів

Таблиця 1

Назва	Посилання	Зміст
Організація об'єднаних націй з питань освіти науки і культури	http://www.unesco.org/	Різноманітні підрозділи ресурсів освіти, у т.ч. й STEM (практичні, інтерактивні та цікаві), які розроблені для класів з застосуванням принципів математики, науки та техніки
Національна шкільна обсерваторія	https://www.schoolsobservatory.org	Доступ до найбільшого у світі повністю роботизованого телескопа «Ліверпульський телескоп». Містить численні посилання на тематичні веб-ресурси. Містить розробки практичних занять
Національний науковий освітній центр LUMA – Фінляндія	https://www.luma.fi/en	Координує взаємодію між школами, університетами, промисловістю та бізнесом. Слугує ресурсним центром, який надає різні навчально-методичні матеріали
Національна аерокосмічна агенція США	https://www.nasa.gov/stem/foreducators	Безкоштовні та творчі уроки, а також стратегії навчання і використання ресурсів, які розроблені, щоб викликати інтерес в учнів у сфері STEM
ScienceDirect (Freedom Collection)	https://www.sciencedirect.com/science/article	Повнотекстова колекція електронних книг та журналів видавництва Elsevier з різних галузей знань
Springer Journals	http://link.springer.com	База даних, що містить повнотекстові журнали Springer Journals з різних галузей знань
Nature Journals	http://nature.com	База даних повнотекстових журналів Nature Publishing Group – колекція Nature journals, Academic journals, Scientific American, Palgrave Macmillan

Однією з основних цілей будь-якої сучасної науки є створення і наповнення інформаційних ресурсів її предметної області. Інформаційними освітніми ресурсами вважаються комплексні засоби навчання, розроблені на основі освітніх стандартів, що дозволяють здійснити індивідуально-діяльнісний підхід до процесу цілеспрямованого формування професійних компетенцій в предметній області. Суттєвим є і наявність інформаційно-технологічного супроводу навчально-виховного процесу, що дозволить оптимізувати інформаційний освітній простір [7].

Створення умов для оптимального розвитку обдарованих дітей, проблема їх пошуку та психолого-педагогічного супроводу – один із стратегічних напрямків сучасної школи. Різноманітність інтересів обдарованих обумовлює пошук індивідуальних підходів. Виділяють і принципи педагогічної діяльності в роботі з обдарованими дітьми: «принцип максимальної різноманітності наданих можливостей для розвитку особистості; принцип зростання ролі позаурочної діяльності; принцип індивідуалізації та диференціації навчання; принцип створення умов для спільної роботи учнів при мінімальній участі вчителя; принцип свободи вибору учнями додаткових освітніх послуг, допомоги, наставництва» [11].

Ефективність використання педагогічних інформаційних ресурсів в освіті обдарованих може бути забезпечена завдяки наступному:

- використанню інноваційних методів навчання дає можливість забезпечити індивідуалізацію навчального процесу;

- швидкий доступ до інформаційних ресурсів істотно спрощує організацію навчально-пізнавальної діяльності обдарованих;

- особливості і потреби кожної дитини забезпечується можливістю приймати участь у конструванні різноманітного і багатофункціонального змісту навчального курсу;

- надання вільного вибору самому обдарованому при формуванні змісту навчання.

- До безперечних переваг використання інформаційних ресурсів в освіті обдарованих можна також віднести:

- нівелювання географічних обмежень;

- можливість використання індивідуального графіка навчання;

- виховання самостійності, відповідальності, мобільності;

- економія часу на отримання інформації.

Слід мати на увазі, ефективним засобом доступу до інформаційних ресурсів є нові інформаційні технології. Дослідники виділяють три ступеня інтеграції нових інформаційних технологій в навчальний процес.

1) використання різних засобів представлення навчальної інформації і світових інформаційних ресурсів для вирішення традиційних освітніх завдань на новому якісному рівні (створення електронних навчальних посібників і практикумів, застосування нових технологій для проведення очних лекцій та семінарів з використанням презентацій і т.і.);

2) реалізація навчального процесу з використанням інтерактивних засобів взаємодії всіх учасників (технології дистанційного або відкритого навчання в глобальній мережі). На даному рівні використовуються веб-конференції, форуми, електронні навчально-методичні матеріали та ін.;

3) рішення принципово нових завдань, використання інтегрованих освітніх середовищ, де головною складовою є не тільки технології, що застосовуються, а й змістовна частина, тобто інформаційні ресурси.

Не варто забувати і про те, що використання нових інформаційних технологій та інформаційних ресурсів вимагає наявності певних умінь і навичок:

- при використанні комп'ютера вміти сформулювати завдання, розробити і використовувати алгоритм рішення, проаналізувати результат;

- користуватися текстовими і графічними редакторами;

- здійснювати основні операції з електронними таблицями, виконувати з їх допомогою найпростіші обчислення;

- мати уявлення про навігацію сайтів і порталів;

- складання чітких запитів до баз даних;

- критично оцінювати отриману інформацію;

- мати уявлення про телекомунікації, телекомунікаційні мережі різного типу (локальні, регіональні, глобальні), їх призначення та можливості;

- мати уявлення про мультимедіа технології;

- користуватися електронною поштою, форумами, чатами, веб-конференціями.

Варто відзначити, що широке впровадження в навчальний процес сучасних інформаційних технологій, необхідність постійно звертатися до інформаційних ресурсів виявили і ряд суттєвих недоліків: відсутність або недостатність технічної бази освітніх установ, низький рівень інформаційної

компетентності педагогічних кадрів; відсутність як у педагогів, так і в учнів відповідної підготовки користувачів комп'ютерних засобів, які забезпечують систематичне звернення до необхідної інформації.

Слабкий рівень підготовки в області інформаційної грамотності пояснюється, на наш погляд, відсутністю переліку вимог до вміння педагога працювати зі світовими інформаційними ресурсами. Прикладом чітко сформульованих вимог в області інформаційної грамотності можуть стати стандарти, які використовуються в США. Ці стандарти включають такі вимоги до знань і вмінь фахівців [8]:

- знання і навички, що дозволяють визначати інформаційні потреби для вирішення конкретного завдання або проблеми;

- знання і навички, що дозволяють працювати на ринку інформації з урахуванням існуючих законодавчих та етичних норм;

- знання і навички ефективного доступу до інформаційних ресурсів;

- знання і навички оцінки отриманої інформації;

- знання і навички використання знайденої в світових ресурсах інформації для вирішення конкретного завдання або проблеми.

Отже використання інформаційних ресурсів в навчанні обдарованих дозволяє створити системний, компетентнісний, особистісно орієнтований підхід та забезпечує:

- повышение познавательной;

- развитие учебной мотивации и творческого мышления;

- создание индивидуальных образовательных траекторий с учетом личных потребностей и интеллектуального уровня развития;

- повышение качества обучения за счет увеличения источников получения информации;

- обеспечение разнообразных педагогических практик и технологий;

- способствование развитию конструктивного и алгоритмического мышления.

Повноцінне використання інформаційних ресурсів в навчанні обдарованих визначається не тільки умінням використовувати інформаційні технології в навчально-виховному процесі, але й бажанням всіх учасників освітнього процесу постійно підвищувати свій рівень інформаційної грамотності. Використання таких ресурсів у навчальному процесі дозволяє підняти інтерес учнів до навчання, збільшити обсяг самостійної роботи, сприяє розвитку логічного мислення та самовизначенню.

ЛІТЕРАТУРА

1. ICT Development Index [Электронный ресурс] / [Режим доступа] : <http://www.itu.int> [Дата звернення: 03.11.2021]

2. Вереvченко, А. П. Информационные ресурсы для принятия решений / А. П. Вереvченко, В. А. Горчаков, И. В. Иванов, О. В. Голодова. – М. : Акад. проект ; Екатеринбург : Деловая кн., 2002. – 560 с.

3. Захаров В.П. Информационные системы (документальный поиск). – СПб., 2002. –188 с.

4. Кальницкая И.В., Иванкова О. Г., Максимочкина О. В. Информация для управления организацией: роль и проблемы формирования. [Электронный ресурс] / [Режим доступа]: <https://creativeconomy.ru/lib/873> [Дата звернення: 05.11.2021]

5. Концептуальная записка: Образование в эпоху COVID-19 и в последующий период. ООН. [Электронный ресурс] / [Режим доступа]: https://www.un.org/sites/un2.un.org/files/policy_brief_-_education_during_covid-19_and_beyond_russian.pdf [Дата звернення: 05.11.2021]

6. Немцова, Е. С. Роль и значение информационных ресурсов для процесса принятия решений в системе управления предприятиями в условиях конкурентной среды / Е. С. Немцова // Вестник СевКавГТУ. Сер. «Экономика». – 2004. – № 2 (13). – [Режим доступа]: <http://science.ncstu.ru/articles/econom/13/41.pdf> [Дата звернення: 05.11.2021]

7. Парфёнова. А.С. Педагогические условия использования информационных ресурсов в обучении студентов профессионально-педагогического вуза / Образование и наука. 2010. № 2 (70)

8. Селетков С.Н., Днепровская Н.В. Мировые информационные ресурсы и их использование в экономике, науке и образовании/ Журнал «Открытое образование 3/2007. – с. 47-53

9. Сем'янчук П. Интеллектуалізація праці у стратегії зростаючої економії від масштабу виробництва / П. Сем'янчук // Світ фінансів. — 2008. — № 3 (16). — С. 37-46.

10. Стратегія розвитку інформаційного суспільства [Електронний ресурс] : схвал. розпорядженням Каб. Міністрів України від 15.05.2013 № 386-р. – [Режим доступа]: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/386-2013-%D1%80>. [Дата звернення: 05.11.2021]

11. Сулова М. Система выявления и поддержки одаренных детей [Электронный ресурс] – URL: <http://www.menobr.ru/materials/45/29555>

12. Черв'якова, О. Б. Інформаційні ресурси у сфері державного управління: проблеми правової визначеності [Текст] / О. Б. Черв'якова // Інформаційне суспільство і держава: проблеми взаємодії на сучасному етапі : зб. наук. ст. та тез повідомл. за матеріалами міжнарод.наук.-практ. конф. м. Харків, 26 жовт. 2012 р. – С. 115–116.

Павлик Т. З.,
заступник директора з навчальної роботи
Шевченківської спеціалізованої загальноосвітньої
школи-інтернату з поглибленим вивченням предметів
гуманітарно-естетичного профілю
Черкаської обласної ради
tanagromovik@gmail.com

СИСТЕМА РОБОТИ З ОБДАРОВАНИМИ ДІТЬМИ У ШЕВЧЕНКІВСЬКІЙ СПЕЦІАЛІЗОВАНІЙ ШКОЛІ-ІНТЕРНАТІ

Анотація. Як і багато інших педагогічних колективів закладів загальної середньої освіти України, педагогічний колектив Шевченківської спеціалізованої школи-інтернату шукає шляхи, форми і методи роботи, які б сприяли розв'язанню основного завдання нашого закладу: озброївши учнів необхідними знаннями, навчити їх застосовувати ці знання у житті, створивши належні умови розвитку обдарованих учнів. Ми прагнемо активізувати роботу з виявлення й підтримки обдарованих дітей з Черкаської області.

Ключові слова: компетентності, здібності, творча особистість, обдаровані діти, мистецтво, новатор, винахідник.

Antotation. Like many other pedagogical teams of secondary schools in Ukraine, the teaching staff of Shevchenko specialized boarding school is looking for ways, forms and methods of work that would help solve the main task of our institution: equip students with the necessary knowledge, teach them to apply this knowledge in life, creating appropriate conditions for the development of gifted students. We strive to intensify work on identifying and supporting gifted children from Cherkasy region.

Key words: competences, abilities, creative personality, gifted children, art, innovator, inventor.

Метою освіти є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, її талантів, інтелектуальних, творчих і фізичних здібностей, формування цінностей і необхідних для успішної самореалізації компетентностей, виховання відповідальних громадян, які здатні до свідомого суспільного вибору та спрямування своєї діяльності на користь іншим людям і суспільству, збагачення на цій основі інтелектуального, економічного, творчого, культурного потенціалу Українського народу, підвищення освітнього рівня громадян задля забезпечення сталого розвитку України та її європейського вибору [1].

Із перших днів роботи школи ми почали створювати освітнє середовище, яке сприяє самореалізації творчої особистості, її інтелектуальному становленню. Адміністрація та вчителі школи доклали зусиль для створення власної системи роботи з обдарованими дітьми, яка продовжується кожного навчального року і спрямована на виявлення та підтримку обдарованих дітей. Система роботи з обдарованими учнями включає навчально-виховну, позаурочну та позашкільну діяльність, роботу органів учнівського самоврядування, взаємодію з батьками, громадськими організаціями, державними установами. Робота з обдарованими учнями у нашій школі дуже різноманітна, роками відшліфована: предметні олімпіади, конкурси, участь у конкурсі-захисті науково-дослідних робіт (МАН), конкурсах-фестивалях обласного, Всеукраїнського і Міжнародного рівнів, популярні в останні роки інтернет-заходи (конференції, олімпіади, конкурси, проекти). Цьому сприяє належна підготовка педагогів, які щорічно опрацьовують нормативно-правову, методичну літературу, фахові журнали, рекомендації, методичні бюлетені, а особливо – підвищують кваліфікацію шляхом участі в різноманітних заходах Комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради» та освітніх проєктів «Всеосвіта», «На урок», «Едера», «Прометеус та ін..

У 2013-2019 рр., відповідно рекомендацій КНЗ «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради», наша школа працювала над проблемою «Педагогічні умови соціалізації обдарованих дітей в умовах школи-інтернату». Це була цікава і важлива робота, адже питання соціалізації учнів шкіл-інтернатів потребує і уваги, і ще глибшого вивчення з тим, щоб відповідно вимог підготувати цю категорію учнівської молоді до самостійного життя, входження у наш суспільний світ. Проблемою дослідно-експериментальної роботи займалися не тільки творчі групи педагогів (їх у нас три: творча група учителів загальноосвітніх дисциплін, учителів мистецьких дисциплін та вихователів), а до її розв'язання залучений весь педагогічний колектив, учні школи, їх батьки. Протягом всіх років дослідно-експериментальної роботи зросла ефективність освітнього процесу, зросла професійна майстерність педагогів, підвищився рейтинг участі учнів у предметних олімпіадах, конкурсах.

Крім того, дослідно-експериментальна робота сприяла результативності виховної роботи у розвитку творчих здібностей учнів. Збагатилась матеріалами шкільна методична скарбничка, в якій особливе місце займають матеріали проєктно-пошукової роботи.

Творчість дітей неможлива без творчості вчителів. Вчителі нашої школи працюють над формуванням таких ключових компетентностей учнів, без яких сучасна людина не зможе зорієнтуватися ні в суспільному житті, ні в інформаційному просторі, що постійно зростає. Простіше кажучи, вчителі школи ставлять собі завдання навчити випускника необхідним йому вмінням самому вибудувати свою життєву модель, добувати нові знання, використовувати їх, берегти своє життя і здоров'я, володіти сучасними інформаційно-комунікаційними технологіями. Педагоги обирають такі форми навчання, у яких гнучко і варіативно використовуються різноманітні прийоми, методи навчання, не характерні традиційного уроку. Широко використовуються аудіо, відео та комп'ютерна техніка. Сучасному учневі потрібен учитель, який постійно дбає про своє особистісне й професійне зростання і використовує у своїй роботі сучасні цифрові технології. Використання комп'ютерної техніки в нашій школі не нове та з появою інтерактивних комплексів і з використанням інтернет-ресурсів уроки стали більш цікавими та ефективними.

Роль вчителя полягає не лише в тому, щоб забезпечити передачу знань, але в наш час важливим стає його вміння організувати освітній процес спрямований на розвиток особистості дитини, її підготовку до розв'язання життєво важливих завдань. Тому значне місце у роботі з обдарованими учнями належить STEM-освіті. Найбільша перевага STEM-освіти у тому, що вона допомагає опанувати нові знання не відокремлено, а за допомогою інтеграції кількох дисциплін у єдину систему навчання. Сьогодні діти отримують знання, які можна порівняти з «пазлами», які лише у небагатьох учнів складаються в єдину «картину» світу. Світ не розділено на окремі дисципліни чи предмети, тому дітям важливо бачити його цілісним. Використовуючи STEM-методи, учитель ставить перед собою мету викликати інтерес учнів до вивчення предмету, адже одне конкретне практичне завдання може так зацікавити дітей, що вони із задоволенням почнуть вивчати теорію.

Тому педагоги нашої школи переходять до нових методів навчання, залучаючи до цього сучасні технічні засоби, та найголовніше те, що активну участь в цьому процесі беруть учні. Вони вчаться здобувати знання. Якщо дітей залучати до дослідів, досліджень, проєктів, спонукати самостійно робити висновки, то з часом у них проявлятимуться навички дослідника, новатора, винахідника.

Особлива увага приділяється розвитку творчих здібностей учасників освітнього процесу Шевченківської спеціалізованої школи-інтернату. Відтак у школі:

- скоординовано роботу педагогічного колективу, батьківського комітету та громадських організацій;
- створено максимально сприятливі умови для розвитку обдарованих дітей;
- систематично відстежується навчальна діяльність (моніторингове дослідження якості освіти);
- проводиться всеобуч педагогів школи з питань розвитку, підтримки і супроводу обдарованих дітей;
- активізується робота з батьками і громадськістю;
- провадяться спільні засідання керівників творчих груп, методичних об'єднань, методичної ради по виробленню та затвердженню рекомендацій педколективу школи-інтернату з питань організації роботи з обдарованими дітьми;
- видається друкована продукція з питань розвитку обдарованої особистості;
- поширюється досвід роботи з обдарованими учнями через публікації у пресі.

У нашій школі створені всі необхідні умови для результативної роботи з обдарованими учнями. Це оснащені навчальні кабінети технічними засобами, цифрові лабораторії Einstein для вивчення фізики, хімії і біології, документ-камери, музичні інструменти тощо. Завдяки використанню цифрових лабораторій і програмного забезпечення в освітньому процесі виникає можливість підвищення мотивації учнів під час вивчення навчальних дисциплін, що для умов сучасної освіти є ключовим питанням, враховуючи значущість особистісного включення школяра в процес вивчення певної дисципліни.

Крім того, впродовж усіх років роботи Шевченківської спеціалізованої школи-інтернату, добрим помічником кожному педагогу школи у формуванні ключових компетентностей обдарованих дітей стало мистецтво. Навчання дітей, позакласна виховна робота, навіть побут дітей – скрізь разом із мистецтвом. Музика, образотворче мистецтво не тільки збагачують емоційний і духовний потенціал особистості дитини, формують її патріотичні почуття, вони допомагають збагатити знання учнів з основ наук, підняти їх на значно вищий щабель у розвитку.

Шевченківська спеціалізована школа-інтернат – це нерозривне ціле загальноосвітньої I-III ступенів школи та мистецького відділення, вони взаємно доповнюють одна одну, розв'язують спільне завдання: формують всебічно розвинену особистість, готують її до самостійного життя. Мистецьке відділення забезпечує профільну (музичну, художню) освіту. На мистецькому відділенні функціонують студії образотворчого мистецтва і хореографії та музичний відділ, що поділяється на класи домри, бандури, духових інструментів, баяна, фортепіано, естрадного співу. На базі мистецького відділення працює 11 дитячих колективів, три з яких мають звання «Народний колектив» (Народний художній колектив ансамбль бандуристів «Срібні струни»); «Зразковий художній колектив» (Зразковий хорівий колектив «Надія», Зразковий художній колектив ансамбль домристів «Акварелі», Зразковий хореографічний колектив «Зорепад»). Головними завданнями відділення є набуття учнями профільної мистецької допрофесійної

підготовки з метою вступу до профільних середніх та вищих навчальних закладів, формування і розвиток соціально зрілої, творчої особистості з усвідомленою громадянською позицією, почуттям національної самосвідомості, а також створення умов для оволодіння системою наукових знань про мистецтво та культуру рідного краю.

Щорічно учні мистецького відділення беруть активну участь у житті школи та поза її межами. Вони є переможцями і учасниками різноманітних мистецьких конкурсів таких як: Всеукраїнський мистецький конкурс-фестиваль дитячо-юнацької творчості «Козацький шлях. UA», Всеукраїнський вокально-хореографічний фестиваль-конкурс «Великий осінній Art People Fest», Міжнародний багатожанровий фестиваль-конкурс «Мій світ – мистецтво!», Всеукраїнський фестиваль мистецтв «Зоряна брама», Міжнародний дистанційний фестиваль-конкурс мистецтв «SOLOVIOV ART», Міжнародний дистанційний конкурс «Мистецтво без обмежень», Відкритий мистецький пленер «Тараса пензлі оживають», Всеукраїнський конкурс дитячого малюнку «Щаслива дитина – квітуха Україна», Всеукраїнського конкурсу учнівської творчості під гаслом «Об'єднаймося ж, брати мої», обласний конкурс «Світ моїх прав» та ін..

Успіхам наших учнів, як і раніше, сприяє старання, наполеглива праця педколективу, який не тільки навчає дітей, а й формує громадян нашої України.

Уже багато років відпрацьована своя, шкільна, система виховної роботи, яка не тільки формує хороших, добросердних, працьовитих молодих людей, а й розвиває їх творчі здібності, готує дітей до самостійного життя, їх сміливе і впевнене входження в суспільство.

Одним із головних завдань у виховній роботі з учнями є налагодження індивідуального підходу до кожної особистості, розвиток творчого потенціалу дитини, адже кожна дитина – особистість.

Свою діяльність вихователі спрямовують на пошук наукових новинок, на створення творчої атмосфери, модернізацію форм, методів у роботі з обдарованими дітьми.

У позакласній навчально-виховній роботі велику роль у розвитку творчих здібностей наших учнів, формуванні громадян-патріотів України відіграють підготовка і проведення:

- предметних тижнів з основ наук – української мови і літератури, зарубіжної літератури, математики, біології, історії, географії і ін.;

- тижнів культури та мистецтва народів, які, маючи родові коріння в різних країнах Європи, Азії, давно стали повноцінними громадянами України;

- літературно-мистецькі вітальні, коли воєдино переплітаються музика, поетичне слово, образотворче мистецтво. А готують дійства учителі, учні, їх батьки;

- творчих портретів учнів – один з найцікавіших виховних заходів у школі. В цей день дорослі і діти мають можливість узнати багато нового з особистого життя, успіхів одного з цікавих, успішних учнів, з життя його сім'ї. Чудові, задушевні зустрічі з прекрасними людьми, з музикою, піснею, поетичним словом.

Значну роль в інтелектуальному та творчому розвитку учнів нашої школи відіграє гурткова робота, у процесі якої не тільки формуються такі важливі риси характеру, як відповідальність, працелюбність, вміння працювати в команді, а й відбувається вибір майбутньої професії.

В освітньому процесі з учнями велику роль відіграють центри виховної роботи: зал історії школи, Тарасова світлиця, народознавча світлиця, кімната-музей «Дзвони пам'яті», картинна галерея Івана Кулика, ігрова кімната для 1-4 класів.

Позитивні результати дає співпраця школи з Національним заповідником «Батьківщина Тараса Шевченка». Щорічно для учнів нашої школи проводяться цікаві і змістовні екскурсії, а особливо популярними в останні роки стали квести, присвячені Міжнародному дню музеїв, майтер-класи, виставки творчих робіт учнів, учителів, випускників нашої школи. Завдяки співпраці із заповідником побачило світ цікаве видання «Тарас Шевченко. Кобзарик. «За сонцем хмаронька пливе...», в якому використані ілюстрації до поезій Т.Г.Шевченка, виконані юними художниками школи-інтернату.

Важлива роль у роботі з обдарованими дітьми належить туристсько-красназничій роботі. Поїздки по історичних місцях Києва, Черкас, Канева, Корсунь-Шевченківського, Умані, Чигирини, Переяслав-Хмельницького, Львова, по Шевченківських місцях, до музею В.Чорновола в Києві і у Вільхівці не тільки дають можливість глибше вивчити історію України, рідного краю, познайомитись з пам'ятками культури і мистецтва нашої Батьківщини – діти зростають інтелектуально, духовно, творчо.

Школа завжди радо зустрічає дорогих гостей – поетів, художників, артистів, народних умільців, науковців тощо. В останні роки в школі відбулися творчі зустрічі з відомим письменником, перекладачем Андрієм Любкою; українською письменницею, педагогинєю, громадською діячкою, членом Національної спілки письменників України Ларисою Ніцой; українською поетесою, письменницею, художницею, науковицею, педагогинєю Мариною Павленко, співачкою, Заслужена артисткою України русланою Лоцман; поетом, публіцистом, кіносценаристом Аркадієм Музичуком. Книгу Аркадія Музичука «Лелече новосілля» ілюстрували учні студії образотворчого мистецтва нашої школи.

Результатами роботи з обдарованими дітьми ділимося, беручи участь у різноманітних конкурсах-виставках, фестивалях. За що маємо нагороди:

- 2015 р. – Золота медаль за участь школи у Шостій Міжнародній виставці-конкурсі «Сучасні заклади освіти – 2015»;
- 2017 рік – переможці ІХ Міжнародного фестивалю педагогічних інновацій;
- 2017 рік – Срібна медаль за участь у Восьмій Міжнародній виставці «Сучасні заклади освіти – 2017»;
- 2019 р. – III місце у Всеукраїнському конкурсі-рейтингу закладів загальної середньої освіти по роботі з обдарованими дітьми «Школа – джерело талантів» (Інституту обдарованої дитини НАПН України);
- 2020 р. – учасники проекту «Майбутнє Черкащини – талановиті діти».

Діяльність педагогічного колективу школи спрямована на розвиток творчого потенціалу особистості, створення сприятливих умов для навчання і виховання інтелектуальних і творчо обдарованих дітей. Наші педагоги активні учасники Всеукраїнського конкурсу «Творчий вчитель-обдарований учень».

Неоціненною в роботі з обдарованими дітьми є співпраця школи-інтернату з Львівським національним університетом імені Івана Франка, Черкаським національним університетом імені Богдана Хмельницького, Уманським державним педагогічним університетом імені Павла Тичини, Уманським обласним музичним училищем ім. П.Д.Демуцького.

Робота з обдарованими дітьми має позитивні результати, адже випускниками Шевченківської спеціалізованої школи-інтернату може пишатися наша Батьківщина.

ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України «Про освіту» [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>.

Палац Н. Л.,

*керівник гуртків – методист
КЗ Скалатський БШ
gorobivska.n@gmail.com*

РОЗВИТОК, ПІДТРИМКА І СУПРОВІД ОБДАРОВАНИХ ВИХОВАНЦІВ У ГУРТКУ «ЛЯЛЬКОВИЙ ТЕАТР»

Стаття містить матеріал з досвіду роботи з школярами щодо розвитку їхніх творчих здібностей засобами лялькового театру.

Ключові слова: позашкільна освіта, творча особистість, театр, самореалізація.

The article contains material from the experience of working with students on the development of their creative abilities by means of puppet theater.

Keywords: extracurricular education, creative personality, theater, self-realization

Розбудова державності в Україні зумовила нові тенденції розвитку освіти. Епоха, що настала, епоха змін, інновацій, інтелекту диктує свої умови життя, висуває нові вимоги до виховання підростаючого покоління. З'явилась нагальна потреба суспільства у творчих, діяльних, обдарованих, інтелектуально і духовно розвинених громадянах. Тому організовуючи освітній процес в позашкільному закладі в інноваційному режимі вважаю, що кожен педагог повинен опанувати нові ідеї, опрацювати нові освітні технології, переосмислити проведення занять з нових науково – методичних позицій. Для досягнення цих завдань намагаюсь створити виховну модель для свого творчого об'єднання гуртківців з урахуванням їх потреб, фізичного, психічного, соціального і духовного розвитку. В процесі виховної роботи використовую особистісно-орієнтований, компетентнісний, системний та творчий підходи. Оптимально поєдную індивідуальні, групові та масові форми організації виховної діяльності, враховую вікові особливості гуртківців, широко використовую проектну діяльність, що дає змогу кожній дитині повірити в себе та повністю розкритися.[3]

Разом з тим, немаловажним у виховній діяльності вважаю:

- створення належних умов для особистісного зростання вихованців, забезпечення його психолого-педагогічного супроводу;
- задоволення базових потреб кожного вихованця;
- підтримка роботи органів учнівського самоврядування;
- інтеграція зусиль батьків;

– використання духовного та педагогічного потенціалу, національних звичаїв і релігійних традицій, історії та культури краю, української родини в процесі формування особистості як патріота, громадянина.[2]

У сучасних умовах соціального розвитку, національного відродження України в своїй практичній діяльності я керуюся Законом України «Про позашкільну освіту», Конвенцією ООН про права дитини, Стратегією національно-патріотичного виховання дітей та молоді, Цільовою комплексною програмою з національно – патріотичного виховання, та програмою «Нова українська школа» у поступі до цінностей, а також обласною програмою впровадження Української Хартії вільної людини. [3]

Рівень розвитку обдарованих дітей залежить від сприятливих умов. Саме тому стосунки у творчому об'єднанні «Лялькового театру «Рукавичка» побудовані на засадах взаєморозуміння, товариськості, доброзичливості, а також співпраці та співтворчості, що дає можливість побороти «боязнь» та «сором'язливість» під час творчої роботи у колективі.

Метою виховної діяльності є створення оптимального соціально-культурного мікроклімату, який сприяв би творчому розкриттю, саморозвитку, самоформуванню особистості, дозволяв би їй легко і вільно освоюватись у своєму віковому просторі, спонукав би її до діяльності, яка б дозволяла вступати в реальні відносини з оточуючим світом і знаходити в ньому своє місце.

Для реалізації заданих цілей добираю (спільно з вихованцями) такі виховні технології: години спілкування «Як змінити характер людини», « Як правильно розпорядитися своїм часом»; рольові ігри «Якщо ви ввічливі», виховні години «Там, де шум та гамір вулиць, дві доріжки перетнулись».

Впроваджую інноваційні педагогічні технології, інтерактивні та інформаційно-комунікаційні технології, технологію «створення ситуації успіху», проектну технологію, особистісно-орієнтовану технологію та інші.

Широко практикую використання рольових ігор, як шляху до пізнання світу.

Роботу гуртка будую за проектно – педагогічними технологіями «Країна Казкарія», «Ляльковий театр – дітям». Переконана, що ляльковий театр має важливе виховне значення, а також дає можливість розкрити творчий потенціал вихованця. Саме в шкільному віці дуже важливо, щоб діти бачили приклади дружби, доброти, товариськості, працьовитості. Розроблені мною проекти спрямовані на розвиток в гуртківців пізнавальних навичок, розвиток критичного мислення, формування навичок мислення високого рівня: навичок вибирати, створювати, описувати, аналізувати, вирішувати ту чи іншу проблему шляхом самостійних дій з обов'язковим викладанням отриманих результатів. Успішна реалізація проектів дає можливість гастролювати колективу у дитячі садочки та школи міста та сіл громади, транслювати лялькові вистави по місцевому телебаченні TV-4 у програмі «Чарівний ключик». [1]

Родина, її цінності є складниками суспільства, яке будується на родинних принципах співжиття, дбайливого ставлення до дитини на тих чинниках, що допомагають розкрити творчий потенціал дитини.

Саме тому, в становленні та розвитку вихованців спиралась і спираюсь на допомогу батьків, а вивчення творчої особистості починаю з кожної сім'ї. Вивчаю моральний клімат родини, тому що виховання дітей в сім'ї залежить від рівня моральності і культури батьків, їх життєвих планів, ідеалів, вчинків, родинних традицій. Загальновідомо, що сім'я може сприяти формуванню всебічно розвиненої особистості або гальмувати його. Враховую погляди батьків на виховання. Аналіз показує, що добрі родинні взаємини не виключають розбіжності думок, суперечок, але в дружній родині вони розв'язуються без роздратувань, приниження людської гідності, за будь-яких обставин тут не буде крику, взаємних образ. [5]

Відвідини сімей гуртківців, зустрічі з батьками в закладі дають мені можливість налагодити стосунки із моїми вихованцями гуртка. Діти і батьки почали розуміти один одного краще, ніж було раніше. Жодна лялькова вистава не проходить без участі батьків та їх допомоги.

Вивчення творчої особистості проводиться під час занять, позакласних заходів, під час індивідуальних бесід за методом «уяви собі, що ...», бесід – аналізів чужих вчинків, відповідей на раніше поставлені питання, прямим анкетуванням: «Про себе», «Про мого кращого друга», «Як я оцінюю себе», «Що головне в людині» та інші. Проводжу диспути, обговорюємо книги.[7]

Разом з батьківським колективом визначила головні завдання гуртка: виховання творчої особистості, здатної до самореалізації, яка легко адаптується в умовах швидких змін суспільного життя, зорієнтована на загальнолюдські цінності, має систему особистісних цінностей.

З огляду на нові суспільно – політичні реалії в Україні, події, що тривають на сході України важливим є підвищення духовного рівня української молоді, формування у неї стійкої системи глибоких морально-духовних цінностей, оскільки саме вони складають основу мотиваційної сфери як особистості, так і суспільства в цілому. Саме тому, не менш важливо на заняттях гуртка лялькового театру «Рукавичка» прищеплювати вихованцям почуття патріотизму:

- любові до духовної спадщини українського народу, української культури через театральне мистецтво;

- формувати в них національну свідомість;

- залучати їх до скарбниці народної творчості.

Враховуючи актуальність даних завдань роботу у гуртку реалізую через принципи демократизації, гуманізації, народності виховання, психологізації навчально-виховного процесу. Мету виховання конкретизую через систему виховних завдань.

Принципи виховання реалізую через основні орієнтири виховання: ціннісні ставлення до суспільства і держави, до людини, родини і сім'ї, до природи, до культури і мистецтва, до праці, до самого себе. [6]

Мої вихованці активні учасники національно-патріотичних проєктів «З Україною в серці», «Знай наших», учасники флеш – мобів, театралізованих дійств, організатори родинних свят, різних акцій по здоровому способу життя, тренінгів «Я і мої права», національно-патріотичних свят до дня Гідності і Свободи, до дня Героїв Крут, день Вишиванки.

Виховати творчу особистість здатної до самореалізації, яка легко адаптується в умовах швидких змін суспільного життя, зорієнтована на загальнолюдські цінності, будує на учнівському самоврядуванні. Я переконалась, що будь-яка справа лише тоді по-справжньому цікава для дітей, коли задумана і організована самими дітьми. Учнівське самоврядування – це не спосіб звільнити керівника гуртка від його обов'язків і завантажити ними гуртківців – це спосіб розширення діапазону діяльності дорослих і дітей. Принцип самоврядування: «Самі вирішили, самі зробили, самі відповідаємо» – мої вихованці прийняли відразу. Я лише допомагаю гуртківцям своїм довір'ям. Гуртківці розподілились на групи за інтересами: «виготовлення декорацій», «виготовлення ляльок – рукавичок», «режисери» (підбір вистав). [8]

Коли вистава вибрана і ролі розподілені (а ролі вони розбирають самі), тоді проводимо репетиції вистави, на які запрошуються і їх батьки. Вони допомагають у постановці спектаклю. Це дозволяє моїм вихованцям самостверджуватися і відчути себе справжніми акторами. Вони рішучі, ніколи не зупиняються на півдорозі. Не бояться висловити свою думку про будь-якого персонажа з казки. А іноді, коли потрібно, вони можуть змінити сцену вже в відпрацьованій виставі.

Кожний гуртківець, займаючись в гуртку «Лялькового театру», набуває професійних навичок і вмінь, розкриває свою творчу особистість.

Плануючи роботу, ми з гуртківцями дотримуємось принципу «Краще менше, але краще». Я стараюсь виховувати рішучих, сміливих, готових на ризик людей, що не бояться помилятися – це і є для дітей школою демократії.

Вихідна методологічна позиція для мене полягає у формуванні дитини, підлітка як індивідуальності, прагну перетворити зовнішні соціально – ціннісні спонукання і внутрішні стимули досягнення мети, проявляючи цілеспрямованість, волю, розвиваючи почуття відповідальності. [4]

Моє основне завдання як педагога – допомогти дитині повірити в свої сили, свої здібності, в той час, коли виховання на кожному етапі вікової особистості переростає у самовиховання.

Мені хочеться, щоб мої вихованці стали людьми з великої літери, і щоб їм було в кого вчитися. Тому нам, педагогам, потрібно постійно працювати над собою, удосконалювати себе, вчитися разом з дітьми та завжди пам'ятати слова:

«Якщо вчитель має лише любов до справи, він буде хорошим вчителем.

Якщо вчитель має лише любов до учня, як батько, мати, він буде кращим від першого вчителя.

Якщо вчитель поєднує в собі любов до справи і до учнів, він – досконалий Учитель!» – Толстой Л.Н.

ЛІТЕРАТУРА

2. «Організація роботи з обдарованими дітьми у закладі нового типу» – Науково практичний освітньо популярний журнал «Обдарована дитина» №10, 2011 р.

3. Методичні рекомендації з питань організації виховного процесу у закладах освіти Тернопільської області у 2021-2022 н.р. – Тернопільський обласний комунальний інститут післядипломної педагогічної освіти.

4. Про освіту : Закон України [Електронний ресурс] : затверджений Верховною Радою України від 13 травня 1999 (в редакції від 28.09.2017, підстава 2145-19). – Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/651-14>.

5. Калошин В. Ф. Розвиток творчості учнів : методичний посібник / Калошин В. Ф. , Гоменюк Д. В., Сушенцева Л. Л. – Харків : Основа, 2008. – Вип. 8 (68).

6. Медведєва Н. Виявлення творчого потенціалу. Стратегії реалізації задуму / Н. Медведєва // Психолог. – 2006. – № 40.

7. Моляко В. О. Психологічна теорія творчості / В. О. Моляко // Обдарована дитина. – 2004. – № 6.

8. Сухомлинський В. О. Розумове виховання і освіта підлітка / В. О. Сухомлинський. – К. : Радянська школа, 1977. – Т. 3.

9. Творча особистість – головна мета виховання [Електронний ресурс] // Освіта ua : освітній портал. – Режим доступу : <http://osvita.ua/school/method/upbring/1476/>.

Пантелєєва Вікторія Вікторівна,
*учитель зарубіжної літератури
Спеціалізованої школи №274 I-III ступенів
з поглибленим вивченням іноземної мови
Дарницького району м.Києва
panteleeva_v@ukr.net*

РОЗВИТОК ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ УЧНІВ НА УРОКАХ ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ ТА В ПОЗАУРОЧНИЙ ЧАС

Ключові слова: обдарованість, творча обдарованість, творчі здібності, зарубіжна література, літературна конференція

Пріоритетним завданням сучасної української школи залишається розвиток творчих здібностей учнів, що у подальшому допомагає дитині реалізувати себе та знайти власну життєву траєкторію.

У контексті загального розвитку освіти, визначеного Законом України «Про освіту», Законом України «Про загальну середню освіту», Указом Президента України від 30 вересня 2010 року № 927 «Про заходи щодо розвитку системи виявлення та підтримки обдарованих і талановитих дітей та молоді», постанови «Про Державну національну програму «Освіта» важливим є питання роботи з обдарованою дитиною. Нова українська школа має допомогти та розвинути здібності, таланти і можливості кожної дитини. Досягнення цієї мети можливе через запровадження учителем цікавих форм та методів навчання, виховання талановитих дітей, створення умов для природних здібностей учнів, виховання творчої соціально – активної особистості.

Філософів тривалий час турбувало питання природи феномену обдарованості. За давніх часів існувало поняття тільки «божественного осяяння». Використовувалося слово «геній». За давньоримською міфологією геній – добрий Дух, що формує характер людини та оберігає впродовж життя. Н.В.Отрох наголошує, що філософська думка розуміє під геніальністю найвищий прояв творчих сил людини, діяльність якої має всесвітньо історичне значення. Термін «геніальність» уживають як для позначення здібності людини досягти видатних результатів у певній галузі, так і для оцінки результатів творчості.

Цікавими стосовно обдарованості, творчості були думки античних філософів. Платон вважав джерелом творчості одержимість, що виникає від вищих сил та не є підвладною людині; розвиток може перетворити творчість у ремесло. На противагу Платону, Геракліт наголошував, що всі люди мають здібність до істинного пізнання, але цю здатність використовує меншість.

З часом психологи, філософи, педагоги багатьох країн, зокрема і України, вивчали питання обдарованості, але щодо обдарованості дитини існувало декілька протилежних думок: обдарованість є вродженим і рідкісним явищем, яке успадковується від батьків та через покоління (Ф. Гальтон, Р. Стенберг); більшість дітей від народження однаково наділені розумом і різниця лише полягає у життєвих умовах (Дж. Локк, К. Гельвецій, В. Єфроїмсон). З позиції психології, обдарованість залишалася однією із невіршених проблем науки. Дослідження у психології з цього питання (і у вітчизняній психології дореволюційного періоду і у зарубіжній) відповідали змінам соціальних потреб суспільства та розвитку самої науки. Як зазначає Н.А. Карпенко, що аналіз сучасного стану проблеми обдарованості в психології засвідчує, що в розумінні і тлумаченні цього феномена між дослідниками (Б.Г. Ананьєв, Л.С. Виготський, О.Ф. Лазурський, О.М. Матюшкін, С.Л. Рубінштейн та інші) існують певні теоретичні розбіжності. Під обдарованістю розуміли: природну передумову здібностей; сукупність внутрішніх умов для досягнення видатних результатів у діяльності; загальні здібності; високий рівень розвитку здібностей; інтеграцію здібностей з метою діяльності; творчі можливості людини; потенційний талант тощо.

Суперечливість цих думок повністю зникає, бо дитяча обдарованість притаманна багатьом дітям (у різних видах діяльності), щодо актуальної обдарованості, то вона притаманна лише певній частині. Отже, справедливо буде зазначити, що обдарованість може виникати у певній діяльності стихійно, але розвиватися тільки за певних сприятливих умов.

За Словником із психології та педагогіки обдарованості і таланту особистості,

Б.М. Теплов розуміє під обдарованістю якісно своєрідне сполучення здібностей, від якого залежить можливість досягнення більшого або меншого успіху у виконанні тієї чи іншої діяльності.

Н.С. Лейтес підкреслює багатозначність терміну «обдарованість», вказує на багатоаспектність проблеми цілісного підходу до сфери здібностей, що вимагає комплексного вивчення її аспектів: психофізіологічного, диференційно – психологічного та соціально – психологічного. Інтелектуальна обдарованість визначається важливою атрибутивною ознакою обдарованості взагалі.

В.О. Моляко трактує обдарованість в контексті комплексу понять в їх генетичній послідовності від задатків до геніальності. Він надає певний «реєстр визначень» сутності творчої обдарованості: задатки, спеціальні здібності, творчі здібності, обдарованість, творча обдарованість, талант, геніальність.

У сучасній «Великій психологічній енциклопедії» обдарованість характеризується наявністю у людини добре виражених задатків до розвитку здібностей, що дозволяє їй успішно освоювати види діяльності, пов'язані з відповідними здібностями.

Підсумовуючи можна зазначити, що односпайність вивчення цього питання полягає у тому, що обдарованим дітям необхідно надавати особливу підтримку, зокрема, у навчально – виховному процесі.

Таку підтримку учні можуть отримати на уроках зарубіжної літератури, бо це напружена, науково організована й спрямована на результат робота всіх учнів у співпраці з учителем, яка розвиває творчі здібності учнів, сприяє отриманню нових знань, розвиває самостійну думку, диференціює та індивідуалізує процес навчання, стимулює роботу з додатковою літературою, розвиває аналітичне мислення, вміння робити узагальнення, формує в учнів навички самооцінки та самоконтролю своєї навчальної діяльності.

За В.О. Моляко, творчі здібності дають змогу успішно виконувати будь-яку або конкретну (приміром, літературну) творчу діяльність. Так, власна літературна діяльність («проба пера») подобається учням, на уроках використовують доступні для усіх можливості створити своє – сенкан, акровірш, фанфік, тощо. Ці спроби в подальшому допомагають дитині розпочати власну творчу діяльність. З цією метою до тижнів зарубіжної літератури впроваджувала конкурс «Пурпурові вітрила». Основним завданням конкурсу було:

- стимулювання інтересу учнів до читання;
- формування творчих здібностей, критичного мислення;
- підвищення загального рівня культури учнів як повноправних членів соціуму та активних учасників соціальних процесів.

У конкурсі були наступні номінації, а саме:

- «Ілюстрація до літературного твору»;
- поетичний конкурс «Муза моєї душі»;
- «Фанфікшн» (літературна творчість на основі відомих художніх творів).

Підсумком творчого літературного конкурсу «Пурпурові вітрила» стало створення збірників робіт учнів.

Пізніше мої учні неодноразово брали участь у літературних конкурсах : «Березневі містерії» (Київського університету імені Бориса Грінченка), «Відпочиваю з книжкою» (роботи учнів увійшли до електронної збірки творів видавництва «Антросвіт»). Є публікація на сторінках журналу «Всесвітня література та культура»; двоє учениць надрукували власні збірки – проза та поезія.

М.А. Рибнікова зазначала, що викладання є мистецтво, а не ремесло – в цьому суть учительської справи. Випробувати десять методів і вибрати свій, переглянути десять підручників і не дотримуватися жодного беззастережно – ось єдино можливий шлях живого викладання. Завжди бути в пошуках, вимагати, удосконалюватися – це єдино можливий курс учительської праці. Саме тому у своїй практиці вчителя намагаюся використовувати різноманітні методи та прийоми, які будуть не тільки цікавими учням, але і корисними.

Особисто мені та моїм учням дуже подобаються літературні конференції. Вперше, коли я вирішила проекспериментувати з таким видом роботи, поставила собі за мету: дізнатися про літературні вподобання учнів (читацькі «смаки»), навчити висловлювати та відстоювати власну точку зору, формувати навички спілкування, вміння вислухати свого опонента, розвивати вміння знаходити та відокремлювати цінне, головне від другорядного, розширити літературні обрії, познайомити з думками видатних людей щодо проблеми. Визначила проблемні питання: чи читають учні самостійно; чи практикуються сімейні, родинні читання та обговорення художньої літератури; чи може втратити книга своє значення у житті людини 21 ст. Висновки приємно вразили: учні читають, люблять це робити, знаходять відповіді на свої дитячі та вже не зовсім дитячі запитання зі сторінок шанованих авторів.

Найголовнішим виявилось те, що не втратилася традиція сімейного читання та обговорення прочитаного, хоча подекуди у цьому виді виховання приймають участь бабусі та дідусі. З часом тематика та зміст літературних конференцій змінювалися, але вони залишаються цікавими учням.

Зацікавленість учнів літературною конференцією вирішила тематику наступної зустрічі, що була присвячена детективу, бо прибічників цього літературного жанру виявилось багато.

Наступні конференції знайомили учнів з книгами – ювілярами, порадами сучасних письменників щодо літературних творів для різних вікових груп. Але кожного разу учні мали змогу презентувати себе (зачитати свої роботи; поділитися ілюстраціями до літературних творів). Традиційно кожен учасник літературної конференції ділився своїми читацькими вподобаннями.

Особливою для учнів була конференція, що присвячувалася 25 – річчю предмету зарубіжна література. Конференція стала справжньою сповіддю для мене, вчителя, так і самих учнів. Думки дітей

були дуже цікавими: «Зарубіжна література – це інший світ, двері якого – Книга. Прочитані мною книжки спонукають до творчості»; «...вчить нас любити, поважати, співчувати, збагачує емоційний стан»; «...це книга знань, до якої зібрано всі події минулого та майбутнього. Саме вона допомагає стати справжньою Людиною».

Підсумовуючи, можна зробити висновок, що літературна конференція у школі – це не лише шлях формування та розвитку творчих здібностей учнів, це важливий момент у житті учня, який допомагає сформувати літературну естетику, свою власну точку зору. Це основа власного дослідження, яка в майбутньому може перерости у сенс життя. А для вчителя – це можливість пошуку чогось нового, цікавого та неординарного, що дає можливість рухатися вперед.

ЛІТЕРАТУРА

1. Карпенко Н.А. Психологія обдарованості: підходи до розуміння / Н.А.Карпенко// Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ.серія психологічна. – 2013. – Вип.1. – С.52 – 64.
2. Національна доктрина розвитку освіти в Україні у XXI столітті. – К.: «Шкільний світ», 2001. – 25 С.
3. Обдарована молодь України: оцінка сучасного стану та поширення перспективного досвіду роботи з обдарованою молоддю в регіонах України / С.О. Терепищій, О.Є.Антонова, Р.А. Науменко та ін. – Київ : ВМГО «Союз обдарованої молоді», 2008. – 156 С.
4. Отрох Н.В. Феномен обдарованості в контексті інноватики: філософський аспект /Н.В.Отрох // Політичний вісник. – 2014. -Вип.75. – С.157 – 164.
5. Психологічна енциклопедія /Степанов О.М./ – К.: Академвидав, 2006. – 424 С.
6. Рибалка В.В. Словник із психології та педагогіки обдарованості і таланту особистості: термінологічний словник /Рибалка В.В. – Київ, Житомир: Вид -во ЖДУ ім .І.Франка, 2016.-424 С.
7. Рыбникова М.А. «Избранные труды» . – Издательство Академии Педагогических наук РСФСР, Москва, 1958. – 612 С.

Пересада Н. В.,

вчитель початкових класів

вчитель вищої категорії

вчитель методист

Харківська гімназія №43

Харківської міської ради

Харківської області

peresada.nadegda@gmail.com

КРЕАТИВНІСТЬ У СТРУКТУРІ ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЯК СКЛАДОВА РОЗВИТКУ ОБДАРОВАНОЇ ОСОБИСТОСТІ

Анотація. Креативність – це здатність мислити творчо, знаходити нестандартні вирішення знань. Це рідкісна й нічим не замінима якість, що відрізняє людей, талановитих у будь якій сфері діяльності.

Ключові слова: креативність, творча особистість, обдарована дитина.

Summary. Creativity is the ability to think creatively, to find non-standard solutions to knowledge. This is a rare and unseeded quality that distinguishes people who are talented in any field of activity.

Keywords: creativity, creative personality, gifted child.

Початкова освіта є фундаментальним елементом освітньої системи України, що закладає основні компетенції людства. Безумовно, основа майбутньої особистості формується в молодшому шкільному віці. Саме тому виховання компетентної й конкурентоспроможної особистості, забезпечення якісної та рівноправної початкової освіти є головними пріоритетами сучасної освітньої політики держави. Відтак, початкова освіта має модернізуватися в цілісну, науково обґрунтовану й варіативну гнучку систему, яка реалізує державне замовлення та відповідає запитам споживачів освітніх послуг, що належать до різних соціальних груп.

Незаперечним є той факт, що вимоги, які постійно зростають, у системі освіти потребують створення Нової української школи, яка надає умови безперервного й вільного розвитку здібностей особистості. Як зазначала Міністр освіти і науки України Л. Гриневиц, це «має бути школа для життя у XXI ст. Ви бачите, як змінюються технології, як розвивається суспільство, зараз ми не можемо точно знати, що потрібно буде, і з якими викликами зустрінуться діти, які зараз навчаються у школі. Тому ми хочемо перейти від школи, яка напихає дітей знаннями, які дуже швидко застарівають, до школи компетентностей» [8].

Відомо, що учні, які зацікавлені справою, що їм подобається, виявляють наполегливість, силу волі в опануванні тими знаннями й уміннями, які випереджають програмні матеріали та вимоги. Під час такої

діяльності дитина йде вперед до поставленої мети, ці знання та вміння вкрай необхідні їй для реалізації самостійних креативних задумів. Саме в процесі розв'язання творчих завдань, пошуку нестандартних способів вирішення їх виконання в дітей виробляється вміння критично ставитися до повсякденного, виробляються навички дискутування тощо. Зрештою, креативність учнів сприяє формуванню морально-етичних та вольових якостей.

Саме на початку ХХІ ст. в теорії та практиці особливо гостро постала проблема формування креативної особистості. Креативність передбачає наявність в особистості здібностей, мотивів, знань і вмінь, завдяки яким створюється новий продукт, що вирізняється новизною, оригінальністю, унікальністю.

Чинні державні та відомчі директивні документи [2] України орієнтовані на розвиток творчих і креативних здібностей учнів початкової ланки. У новому Державному стандарті початкової загальної освіти засвідчено, що вимоги до обов'язкових результатів навчання визначаються з урахуванням компетентнісного підходу до навчання, в основу якого покладено ключові компетентності. До ключових компетентностей належать: вільне володіння державною мовою; здатність спілкуватися рідною (у разі відмінності від державної) та іноземними мовами; математична компетентність; компетентності у галузі природничих наук, техніки і технологій; інноваційність; екологічна компетентність; інформаційно-комунікаційна компетентність; навчання впродовж життя; громадянські та соціальні компетентності; культурна компетентність; підприємливість та фінансова грамотність. Спільними для всіх ключових компетентностей є такі вміння, як читання з розумінням, уміння висловлювати власну думку усно і письмово, критичне та системне мислення, творчість, ініціативність, здатність логічно обґрунтовувати позицію, вміння конструктивно керувати емоціями, оцінювати ризики, приймати рішення, розв'язувати проблеми, співпрацювати з іншими особами [2, с. 2].

Справедливо зазначено у Державному стандарті початкової освіти, що сучасному випускнику молодших класів й Нової української школи недостатньо мати лише знання, необхідно вміти користуватися ними. Знання та вміння, взаємопов'язані із ціннісними установками учня, формують його життєві компетентності, необхідні для успішної самореалізації в житті, навчанні та праці.

Здатність до пошуку та засвоєння нових знань, набуття нових умінь і навичок, уміння генерувати нові ідеї й ініціативи та втілювати їх у життя з метою підвищення як власного соціального статусу та добробуту, так і розвитку суспільства і держави – це вміння, які суттєво необхідні громадянину нової української держави.

Дослідники наголошують, що вже в молодшому шкільному віці існують сприятливі передумови для формування цієї особливості. Цей вік, на думку Н. Бібікової, є найбільш сенситивним для формування креативності, тому що саме в цей час відбувається становлення новоутворень, від яких залежить творчий успіх дорослої людини [1, с. 23]. До цих новоутворень можна зарахувати такі властивості психіки, як розвиток фантазії й уяви, креативного мислення, виховання допитливості та спостережливості, формування вміння аналізувати явища середовища, уміти порівнювати, узагальнювати факти, робити висновки, практично оцінювати діяльність, активність, власну ініціативу.

Отже, перед суспільством постає нове завдання: розвивати людину, здатну повноцінно жити, ефективно діяти в середовищі, успішно самореалізуватися в динамічному рухливому та нестабільному світі, тобто таку, яка може креативно мислити.

У традиційному навчанні вчитель «подає» матеріал предмета, повідомляє «знання», надає в готовому вигляді «константи» – правила та закони, а учні їх запам'ятовують. Збільшення знань, як особистих, так і загальнолюдських, можливе лише після ознайомлення з уже наявними. Під час використання процесуально-евристичного способу виконання навчальної діяльності з будь-якого важливого питання учні зазвичай викладають свою думку, обґрунтовують судження або припущення. Для цього їм пропонують реальний значущий об'єкт (природне явище, історична подія, матеріал для конструювання тощо), а не готові знання про нього. Наприклад, вивчаючи структуру тексту, учні конструюють своє правило його побудови та структури; розв'язуючи математичну задачу, знаходять нестандартні способи та креативні шляхи її розв'язання; опановуючи поняття чи явище, пропонують своє визначення або пояснення, отримуючи при цьому продукт власної креативної діяльності [5].

Проблема активності особистості в навчально-виховному процесі як головний консигнатор досягнення мети навчання й формування креативної особистості визначає нове розуміння найважливіших елементів навчання (змісту, форм, методів) й акцентує увагу на тому, що стратегічним фактором активізації навчання є не збільшення інформації, яку надає вчитель, не збільшення кількості та обсягу контрольних робіт, а створення таких дидактичних умов осмислення навчання, які нададуть можливість спонукати молодших школярів на рівні не лише інтелектуальної, а й особистісної та соціальної активності до навчання. Саме така продуктивна активність, уміння контролювати вольові процеси надихає учнів на пошукову діяльність, яка сприяє знаходженню нестандартних і нетипових шляхів розв'язання постановленого завдання.

Отже, проблема розвитку креативних здібностей у молодших школярів у навчальній діяльності в контексті вітчизняного та зарубіжного педагогічного досвіду перебуває в постійному розвитку, а нові досягнення в галузі педагогіки, психології, соціології, філософії мають потужні важелі впливу на формування досліджуваного феномену.

Учитель початкових класів – це митець, який вкладає в свою професійну діяльність потужний арсенал для реалізації широких можливостей креативних здібностей молодших школярів [6].

Виходячи з того, що об'єктом цього дослідження є підготовка майбутніх учителів до розвитку креативних здібностей учнів у навчально-виховній діяльності початкової школи, зроблено припущення, що такі креативні здібності повинні розвиватися в учнів під час навчальної діяльності. Тому мета майбутнього вчителя початкових класів полягає в тому, щоб надати молодшим школярам можливість творити знання самостійно, створювати освітню продукцію з усіх навчальних предметів, навчити їх вирішувати проблеми, які при цьому виникають. Забезпечити досягнення цієї мети допомагають такі навчальні ситуації, у яких школярі можуть створювати свої аналогії з усіх питань освітньої програми. Учні можуть визначити власний хід та структуру занять із предмета, поставити цілі, відібрати теми, спланувати, проконтролювати й оцінити свою роботу. Чим вищий ступінь включення учнів у конструювання індивідуальної освіти забезпечує вчитель, тим повніше виявляється їх індивідуальна самореалізація, і з'являється нестандартний продукт їх власної навчальної діяльності.

З'ясовано, що вимоги до системи освіти, які постійно зростають, потребують створення Нової української школи, що надає умови для безперервного й вільного розвитку здібностей особистості. Націленість початкової освіти на кінцевий педагогічний результат – усебічний та цілісний розвиток особистості дитини, забезпечення її успішності на наступних ступенях навчання – передбачає високий рівень професіоналізму вчителів початкової ланки. Невідповідність результатів, які має школа, вимогам сучасного суспільства до вміння особистості розв'язувати проблеми, знаходити нестандартні рішення актуалізує потребу в нових підходах у підготовці майбутніх учителів до розвитку креативних здібностей учнів у навчально-виховній діяльності початкової школи.

Нова українська школа – це осередок зацікавленості, відчуття задоволеності від отриманих знань та середовище креативу. Це – школа, до якої учні ходять із задоволенням. Тут вчителі чують запит думки від учня, вчать нестандартно мислити, не боятись оприлюднювати свій хід мислення та бути відповідальними громадянами української держави. Водночас батькам теж подобається відвідувати цю школу, адже тут панують співпраця та взаєморозуміння між усіма учасниками навчання [3, с. 284].

Цікавим є те, що молодші школярі на початку креативної діяльності користуються такими евристичними методами, як інтуїція, здогадка, які притаманні дітям дошкільного віку. Це пояснюється тим, що молодший школяр не має певних навичок у здійсненні креативної діяльності, не знає, як користуватися евристичними методами навчальної діяльності.

Дослідники вікової педагогіки акцентують увагу на тому, що саме в початковій ланці закладу загальної середньої освіти починають формуватися й диференціюватися інтереси та схильності, потреби, що лежать в основі креативної діяльності. Дітям молодшого шкільного віку притаманна активність і допитливість, високі пізнавальні можливості, що зумовлює формування креативності як загальної універсальної здібності до творчості [1, с. 81].

Головним завданням Нової української початкової школи є забезпечення розвитку особистості дитини. Джерелами повноцінного розвитку виступають два види діяльності. По-перше, будь-яка особистість розвивається в міру освоєння минулого досвіду людства шляхом залучення до сучасної культури. В основі цього процесу лежить навчальна діяльність, яка спрямована на оволодіння знаннями та вміннями, необхідними для життя в суспільстві. По-друге, дитина в процесі розвитку самостійно реалізує свої можливості завдяки креативній діяльності. На відміну від навчальної, така діяльність не націлена на засвоєння вже відомих знань. Вона сприяє прояву в особистості самодіяльності, самореалізації, втілення власних ідей, які спрямовані на створення нового продукту діяльності.

Здійснюючи зазначені види розумової праці, дитина сама обирає різні завдання з різною метою. Так, у навчальній діяльності учні опановують навчально-тренувальні вправи для того, щоб оволодіти якимось умінням, освоїти те чи інше правило; у креативній – вирішують пошуково-творчі завдання з метою поширити здібності. Тому, якщо в процесі навчальної діяльності формується загальне вміння вчитися, то в межах креативного процесу створюється загальна здатність шукати й знаходити нові рішення, незвичайні способи досягнення необхідного результату, нові підходи до розгляду запропонованої ситуації, тобто розвиваються креативні здібності молодших школярів [7].

Як відомо, для них особливо великим є авторитет учителя, прагнення наслідувати його, «довірлива старанність». Тому креативність учителя – необхідна умова для успішного проходження дитиною стадії наслідування у своєму сходженні до творчого саморозкриття.

На нашу думку, потреба дітей молодшого шкільного віку в прояві вчителем креативних здібностей зумовлена відповідними віковими особливостями певного періоду їхнього життя:

- швидким темпом розвитку молодшого школяра, адже для жодного вікового періоду не характерна така кількість якісних нейрофізіологічних змін;
- інтенсивним формуванням психічних новоутворень;
- невірноваженістю нервових процесів збудження та гальмування;

– великою потребою зразка креативної діяльності дорослого, що є важливим компонентом у розумовому розвитку дитини;

– активним формуванням конкретної самооцінки, зумовленим формуванням ставлення до результатів своєї діяльності.

Отже, враховуючи наведені положення, доцільно визначити сили, які зумовлюють ефективний процес гармонійного розвитку дітей молодшого шкільного віку згідно з їхніми віковими та індивідуальними особливостями. Насамперед, це створення креативного середовища, оптимального для суб'єкт-суб'єктної взаємодії; пробудження почуття успіху (почуття власної важливості) як показника креативної особистості; уміння педагога захопити учнів зразком неординарного виконання навчальних завдань, переконати справою; щодня наповнювати їхні серця бажанням творити, зрештою, сформувати глибоке усвідомлення молодшими школярами відчуття задоволеності від отриманих знань за результатів своєї праці.

На користь цієї думки свідчить хоча б той факт, що в умовах сьогодення спостерігається тенденція актуалізації людського чинника й моральних якостей особистості, толерантне ставлення до суб'єкта педагогічної діяльності, тобто гуманізація професійної освіти.

Початкова освіта – фундаментальна основа Нової української школи, пріоритетним напрямом якої є різнобічний розвиток, виховання і соціалізація особистості, яка усвідомлює себе громадянином України, здатна до життя в суспільстві та цивілізованій взаємодії з природою, має прагнення до самовдосконалення і навчання впродовж життя, готова до свідомого життєвого вибору та самореалізації, трудової діяльності та громадянської активності [4].

Практика роботи сучасної школи свідчить, що вчитель повинен не тільки чітко і правильно відтворювати необхідну інформацію – він має вміння генерувати нові, оригінальні ідеї, знаходити нетрадиційні способи розв'язування проблемних педагогічних ситуацій і задач, тобто володіти креативністю мислення. Педагогічна креативність передбачає здатність до творчого пошуку, нестандартного розв'язання педагогічних задач і характеризується за цілим рядом параметрів. Вона характеризується за допомогою таких критеріїв як швидкість (продуктивність) і гнучкість думки, оригінальність, допитливість, точність і сміливість. Під швидкістю (продуктивністю) думки розуміють кількість ідей, яка виникає за одиницю часу.

Протилежна якість – малопродуктивність. Гнучкість думки характеризує здатність швидко і без внутрішніх зусиль переключатися з однієї ідеї на іншу; бачити, що інформацію, отриману в одному контексті, можна використати і в іншому. Це добре розвинута навичка переносу (транспозиції). Вона забезпечує вміння легко переходити від одного класу явищ, що вивчаються, до іншого, долати фіксованість методів вирішення, своєчасно відмовлятися від недосконалої гіпотези, бути готовим до інтелектуального ризику і до парадоксів.

Протилежна якість – інертність. Оригінальність визначає здатність до генерації ідей, які відрізняються від загальноприйнятих, до парадоксальних, несподіваних рішень. Вона пов'язана з цілісним баченням усіх зв'язків і залежностей, непомітних під час послідовного логічного аналізу.

Протилежна якість – традиційність. Допитливість розуміється як здатність дивуватися; відкритість та інтерес до усього нового.

Протилежна якість – байдужість. Сміливість передбачає здатність приймати рішення в ситуаціях невизначеності, не лякатися власних висновків і доводити їх до кінця, ризикуючи особистим успіхом та репутацією.

Протилежна якість – поміркованість. В науковій літературі розроблені основні параметри, які характеризують педагогічну креативність: здатність до здійснення творчого підходу у педагогічній діяльності (креативність): швидкість мислення (кількість ідей, яка виникає за одиницю часу); здатність швидко і без внутрішніх зусиль переключатися з однієї ідеї на іншу; здатність до генерування ідей, які відрізняються від загальноприйнятих, до парадоксальних, несподіваних рішень (для вчителя – пошук нових форм, методів, засобів навчальної та виховної діяльності); відчуття витонченості ідеї; здатність дивуватися; відкритість та інтерес до всього нового; здатність приймати рішення в ситуаціях невизначеності, не лякатися власних висновків і доводити їх до кінця, ризикуючи особистим успіхом та репутацією; здатність до гнучкого образного мислення, яке може проявлятися у конструюванні нової оригінальної наочності; гнучкість словесного мислення, яскрава образна мова, вміння «запалити» учнів своєю розповіддю; вибірковість до пізнання нового; пошуково-перетворюючий стиль мислення; творча фантазія, розвинене уявлення; проблемне бачення ситуації; здатність «порушувати спокій»; здатність глибоко занурюватися у привабливу діяльність; прагнення до винаходів, творчості; інтерес до загадок, парадоксів, імпровізації; здатність самостійно приймати рішення; здатність швидко переключати увагу;

здатність постійно розвивати творчий педагогічний досвід, компетентність: бажання підвищувати професійну компетентність, отримувати нові знання, розвивати відповідні вміння, навички педагогічної діяльності; здатність швидко знаходити, набувати у творчих пошуках нові знання, розширювати свій професійний кругозір; уміння цілеспрямовано вивчати питання або проблеми, пов'язані із педагогічною діяльністю; почуття задоволення від збагачення досвіду педагогічної діяльності і водночас – творчого невдоволення рівнем досягнень, як умова подальшого зростання професійної компетентності;

здатність формувати та реалізувати творчу стратегію педагогічної діяльності: стійка потреба у систематичному збагаченні досвіду педагогічної діяльності; здатність до самостійного формування глибоких і систематичних знань у процесі вирішення ключових навчальних та виховних проблем; уміння розробляти гнучку стратегію творчої педагогічної діяльності на основі визначення мети й побудови відповідної до неї програми; здатність мобілізувати власний досвід, або швидко набувати додаткової компетентності з метою розв'язання важливої та складної педагогічної проблеми; почуття відповідальності при виконанні творчих професійних завдань.

Педагогічна креативність учителя розвивається упродовж усієї педагогічної діяльності і є вирішальним чинником його просування до вершин педагогічної майстерності. Ще В.О. Сухомлинський підкреслював, що тільки творчий учитель здатен запалити в учнях жагу пізнання, тому кожному педагогові необхідно розвивати креативність, що є головним показником його професійної компетентності. Будь-яка діяльність вважається творчою, якщо її продукт характеризується новизною, яка може мати як об'єктивний, так і суб'єктивний, характер. У педагогіці таким продуктом можуть бути нові навчальні технології, форми, методи навчання і виховання, зростання педагогічної майстерності вчителя [9].

Сучасна епоха характеризується значним зростанням ролі знань у всіх сферах життя суспільства, що вимагає нових підходів до їх усвідомлення, засвоєння та застосування. Це ставить перед системою освіти України завдання переосмислити свою роль у підготовці фахівців нової генерації. Одним із шляхів вирішення зазначеної проблеми є креативна освіта, яку може забезпечити вчитель із нестандартним, творчим мисленням. Її концепція ґрунтується на тому, що для виховання всебічно розвиненої творчої особистості потрібне широке використання форм і методів креативної педагогічної системи.

Креативність педагога зумовлена особливостями його розумової діяльності, характером професійної праці. Тому питання формування креативного потенціалу майбутніх учителів актуальне, бо так створюються умови для успішного саморозвитку особистості, активізується інтелектуальна спрямованість фахового навчання. У наш час процес формування й розвитку креативних якостей учителів слід розглядати виключно в контексті неперервної професійної освіти, яка реалізується протягом життя педагога.

ЛІТЕРАТУРА

1. Библикова Н. И. Развитие креативности младших школьников в педагогическом процессе: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01. Ульяновск, 2004. 23 с.
2. Державний стандарт початкової загальної освіти від 21.02.2018 № 87. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-п> (дата звернення: 06.11.2018).
3. Загвязинский В. И. Педагогическое предвидение. Москва: Знание, 1987. 80 с.
4. Концепція Нової української школи. URL: nus.org.ua (дата звернення: 26.03.2018).
5. Корольова Л. М. До проблеми розвитку креативності молодших школярів. *Збірник наукових праць Бердянського державного педагогічного університету (Педагогічні науки)*. Бердянськ, 2013. № 1. С. 143–148.
6. Корольова Л. М. До проблеми розвитку креативності. *Педагогіка та психологія: традиції та інновації*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (15–16 бер. 2013 р.). Львів, 2013. С. 20–22.
7. Корольова Л. М. Креативність і шляхи її формування в молодших школярів. *Формування та розвиток фахової компетентності вчителя початкової школи в умовах упровадження Державного стандарту початкової загальної освіти*: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (24–25 квіт. 2013 р.). Харків, 2013. С. 269–276.
8. Нова українська школа: poradnik dla vchytelja / під заг. ред. Н. М. Бібік. Київ: Плеяди, 2017. 206 с.
9. Овчаров С.М. Навчаємося творити: розвиток креативних здібностей школярів: навч.-метод. посібник / С.М. Овчаров, К.В. Овчарова. – Полтава: АСМІ, 2011. – 108 с.

Погоріла В. І.,

*спеціаліст вищої категорії,
викладачка образотворчого мистецтва, культурології
Красноградського педагогічного фахового коледжу
Комунального закладу
«Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради
viktoriapogorila348@gmail.com*

РОЗВИТОК ОБДАРОВАНОЇ ОСОБИСТОСТІ ПІД ЧАС ГУРТКОВОЇ РОБОТИ

У даній роботі розглядається питання про розвиток художньої обдарованості студентів педагогічного фахового коледжу засобами образотворчого мистецтва. Увага приділяється такій діяльності, що має культурно-освітні та дозвіллево-розважальні послуги. Гурткова робота з художньої

діяльності є найбільш масовою формою прояву творчості студентів під час організації освітнього процесу.

This paper considers the issue of developing the artistic giftedness of students of a pedagogical professional college by means of Fine Arts. Attention is paid to such activities that have cultural, educational, leisure and entertainment services. Circle work on artistic activity is the most widespread form of manifestation of students' creativity in the organization of the educational process.

Ключові слова: творчість, образотворче мистецтво, художня діяльність, мистецька освіта, освітній процес, гурткова робота.

Keywords: creativity, Fine Arts, artistic activity, art education, educational process, circle work.

В умовах сьогодення особливо актуальними є формування творчої особистості, розвиток її найдієвіших сил та можливостей. Одним із важливих параметрів повноцінного та гармонійного зростання особистості є її здатність творити. Користь від творчих прагнень людини очевидна, питання полягає тільки в тому, щоб направити їх в потрібне русло та оптимізувати зусилля особистості. Ця діяльність пов'язана з умовами, які в тій чи іншій мірі відображають її життєве кредо.

Значне місце у формуванні особистості майбутнього педагога займає мистецтво. Воно здатне розвивати почуття прекрасного, формувати високі естетичні смаки, вміння розуміти та оцінювати твори мистецтва, пам'ятки історії, бачити красу оточуючого світу. Мистецтво є важливим засобом морального, естетичного виховання студентів педагогічного фахового коледжу, формування їх художньої культури, загальнолюдських, національних цінностей, гармонійного розвитку особистості. Художня діяльність – це особливий унікальний вид людської активності, один з найпотужніших засобів виховання культури. У ньому духовне стає зримим, відчутним і в той же час чуттєво привабливим та бажаним, конкретним проявом людського в людині, хвилюючим його, здатним захопити, змістом якої є створення, зберігання, функціонування та передача духовних цінностей. Вона спрямована на обробку, оформлення, облаштування, одухотворення навколишнього світу та самої людини. Поняття «художня діяльність» включає в себе художню творчість особистості та її результати – художні цінності, художнє сприйняття явищ дійсності та творів мистецтва. Однак поділ за категоріями носить умовний характер, оскільки творець знаходиться в постійному творчому пошуку, вдосконалюється у своїй справі. Тому художня діяльність зазвичай має гнучку природу. Її різноманіття виступає як засіб живого спілкування між людьми. Здатність до творчості є специфічною особливістю людини, яка дає можливість не тільки використовувати дійсність, але й видозмінювати її.

Демократичні перетворення в суспільстві зумовили переосмислення змісту освітньої діяльності. Вагомого значення набувають позиції культурно-освітніх, інформаційних та дозвілєво-розважальних послуг. Сучасний заклад фахової освіти повинен створювати сприятливі умови для самореалізації та розвитку кожного студента, враховувати індивідуальні запити й інтереси, стимулюючи внутрішні потреби особистості у формуванні її духовного світу. Головною метою системи педагогічної освіти є підготовка професійно компетентних, гуманістично зорієнтованих висококваліфікованих спеціалістів. Майбутній фахівець повинен не тільки володіти певною сумою спеціальних знань, а й уміти самостійно підвищувати свій фаховий рівень, працювати творчо, з ініціативою, знати проблемні питання своєї галузі, активно відшукувати шляхи вирішення поставлених завдань та включатись в їх вирішення, стаючи конкурентоспроможним на ринку праці. Одним із актуальних напрямків формування якісного рівня фахової передвищої освіти, що задовольняє потреби майбутніх спеціалістів в професійному розвитку, є залучення студентів до творчої роботи в організованих гурткових заняттях. Важливо не тільки дати студентам максимум інформації, скільки навчити самостійно орієнтуватись у її потоках, ефективно ними користуватися. А це стає можливим через набуття досвіду пошукової роботи, що охоплює всю освітню роботу в позанавчальний час. Вона спрямована на забезпечення потреб особистості у творчій самостійній діяльності за інтересами, стимулювання творчого самовдосконалення та задоволення потреб молоді у професійному самовизначенні відповідно до їх здібностей. Сьогодення до числа найбільш актуальних проблем фахової передвищої освіти висуває питання змістовного наповнення освітнього процесу та залучення студентства до гурткової роботи – місця, де існує шанс на самовияв, на прояв своїх ініціатив з подальшим впровадженням їх у практику [1].

Гурткова робота складається із урахуванням інтересів та можливостей студентів. Заняття в гуртку – це та навчальна ситуація, той «сценічний майданчик», де не тільки викладаються знання, а й розкриваються, формуються та реалізуються особистісні особливості молоді. Враховуючи специфіку роботи в гуртку керівник вишукує, випробує власні знахідки, що відповідають напряму роботи, де складне педагогічне явище перетворюється у витвір таланту кожної особистості. Гурткові заняття мистецького спрямування для студентів педагогічного фахового коледжу є особливою галуззю системи освіти, де нестандартні, інноваційні підходи, індивідуальні пошуки технологій художнього втілення образів є постійним конструктивним елементом творчої спільної діяльності педагога та студентського колективу. Гуртківці мають найбільш сприятливі умови для творчих пошуків та розвитку, поглиблення фахової підготовки в умовах організації занять художньою діяльністю. Образотворчість розвиває художні здібності, творчий почерк та мислення, потяг до постійного

оновлення, експериментування, нетрадиційного образотворення, творчої співпраці. Нетрадиційність дає можливість відійти від стереотипів, надати студентові максимальну свободу у сміливих втіленнях. Така спрямованість дає змогу студентові обрати заняття по духу; удосконалити практичні навички, згуртувавшись з іншими задля висвітлення творчої ідеї та втілення її в проєктній діяльності; наповнити змістовністю своє дозвілля та підготуватися до майбутнього життя в умовах переходу до ринкової економіки. Гурткова робота з художньої діяльності є найбільш масовою формою прояву творчості студентів. На заняттях гурткової роботи студенти удосконалюють свої художні уміння та навички, переконуються в практичному призначенні створених робіт мистецького спрямування, придбанні додаткової інформації з навчального предмету, з користю проводять свій вільний час. Гурткові зібрання готують студентів до самопізнання, самоутвердження та самовираження. Як правило, гурток об'єднує однодумців, зосереджених певним предметом чи мистецьким напрямом, бажаючих закріпити та поповнити свої знання, беручи участь у колективних видах діяльності. Добре спланована гурткова робота аж ніяк не перевантажує студентів. Навпаки, вона значно полегшує сприйняття та засвоєння матеріалу, допомагає працювати за покликанням, викладач має змогу глибше пізнати особистість кожного вихованця, допомогти йому самовизначитись. Характерною рисою гурткової роботи є те, що вона не регламентується обов'язковими програмами, а це надає їй гнучкості та дозволяє краще враховувати прагнення кожного студента. У зв'язку з цим відкриваються необмежені можливості для дослідницької діяльності викладача, удосконалення його методичної майстерності. У процесі підготовки та проведення занять викладач може перевірити правильність своїх припущень, ефективність форм, методів та прийомів, практичну та виховну значимість підготовлених матеріалів. Гурткові заняття за своїм змістом та структурою ближче до навчальних занять, але не дублюють їх. Вони виконують роль проміжної ланки, де практичні вміння та навички удосконалюються, розвиваються, відшліфовуються. У виборі структури занять та їх змісту враховується, що студенти прийшли на них після напруженого трудового дня, їм необхідний відпочинок, зміна видів діяльності. Головною метою занять гуртка є створення умов для творчого, інтелектуального, духовного та фізичного розвитку учнівської молоді у вільний від навчання час та задоволення їх освітніх потреб. Основні завдання, що вирішуються на гурткових заняттях – це сприяння творчій спрямованості особистості, розвитку творчих рис характеру, творчій самосвідомості, розвитку творчих якостей інтелекту, постійному зростанню потенціалу творчої діяльності, формуванню психічних якостей творчої особистості, вихованню здатності до творчого спілкування. Цінність такої роботи полягає в тому, що вона, в деякій мірі, вирішує проблему організації вільного часу, задовольняє різноманітні інтереси, активізує пізнавальну діяльність. Джерелом підвищення ефективності гурткового заняття є інтерес до навчання та самостійність вираження, диференційований підхід. Кожне заняття повинно бути неповторним та відкладатися в пам'яті студента, вчити мислити, формувати особисту думку. Зростаючі вимоги до якості знань гуртківців спонукають керівників гуртків шукати нові форми та методи роботи, які допомогли б будувати освітній процес на основі найбільшої активізації пізнавальної діяльності гуртківців. Єдиним виходом є перебудова підходу до освітнього процесу, яка б давала можливість самостійно відшукувати та засвоювати знання. Такі гурткові заняття – це, передусім, творчість, самобутність, навіть мистецтво керівника гуртка, педагога-майстра, який застосовує власні нетрадиційні форми роботи з гуртківцями, використовує індивідуальні саморобні дидактичні матеріали, дедалі більше урізноманітнюючи й удосконалюючи їх. Для таких занять характерними є інформаційно-пізнавальна система навчання, оволодіння готовими знаннями, пошук нових, розкриття внутрішньої сутності явищ через інноваційну форму подання інформації. Велике значення відіграє емоційна сфера студента, розвиток його природних задатків, удосконалення здібностей. Саме тут починає народжуватися думка та її рішення, які є найбільш сприятливими та оптимальними для втілення задуму [3].

В основу програми мистецького гуртка покладені принципи:

- єдності загальнолюдського та національного змісту образотворчої освіти з пріоритетністю національного;
- взаємодії компонентів соціального досвіду людини;
- неперервності та наступності завдань і змісту образотворчої освіти;
- варіативності – націленості змісту програми на творчість педагога, його професійну компетентність, здатність самостійно застосовувати орієнтовний матеріал, у разі необхідності, змінювати його в межах запропонованої структури;
- поліхудожності, що реалізується через встановлення об'єктивно існуючих зв'язків образотворчого та іншими видами мистецтв.

Основними завданнями є:

- опанування вміннями та навичками у образотворчій та декоративно-ужитковій діяльності, здатності сприймати, інтерпретувати та характеризувати твори образотворчого мистецтва, висловлювати особистісне ставлення до них, аргументуючи власні думки, судження, оцінки; формування уявлень про сутність, види та жанри образотворчого мистецтва, особливості художньо-образної мови, засвоєння основних художніх прийомів та закономірностей, відповідної термінології;
- формування та розвиток художньо-практичної компетентності;

- формування культури людських почуттів, як найсильніших – любові, доброти, милосердя через сприймання творів мистецтва, так і відповідних найспецифічніших: почуття кольору, лінії, ритму, композиції, колориту тощо, безпосередньо у мистецькій діяльності;

- розвиток асоціативно-образного та просторового мислення, уяви, фантазії, пам'яті, художнього смаку та творчих здібностей, розуміння зв'язків образотворчого мистецтва з іншими видами мистецтва, з природним і культурним середовищем життєдіяльності людини;

- виховання духовних та моральних ціннісних орієнтирів у сфері прикладного мистецтва, інтересів, смаків, потреб в творчості, готовності використовувати отриманий досвід у самостійній творчій діяльності, національно-патріотичній свідомості та активній життєвій позиції.

Умовами успішної реалізації завдань програми є:

- оптимізація та комплексний підхід до освітньої діяльності по підготовці молодшого фахового бакалавра;

- залучення студентів до розуміння змісту та сутності мистецтва шляхом особистісно-емоційного сприйняття художньої інформації;

- керування художньо-творчим розвитком з урахуванням вікових, індивідуальних, національних, культурних, регіональних особливостей та традицій; навчання мови мистецтва та формування навичок практичної роботи винятково в художньо-образному ключі;

- забезпечення задоволення від художньої праці шляхом емоційного зацікавлення нею.

Основною формою організації та здійснення освітньої діяльності мистецького гуртка є групові та індивідуальні заняття, які проводяться у таких формах як: взаємонавчання, творчі зустрічі, майстер-класи, екскурсії, імпрровізацій, звіти, виставки, конкурсна, пошукова, проектна та інноваційна художня діяльність тощо. Використання даних технік на заняттях – це творчий пошук, розвиток фантазії та уяви, креативність мислення. Їх організація передбачає використання різних форм процесу навчання, навичок роботи з відповідними інструментами та художніми матеріалами, пізнавальної діяльності, мистецько-пошукових досліджень. Заняття проходять під гаслом: «Якщо у вас є бажання та працюючі руки – ви можете творити прекрасне та корисне». Програмовий матеріал передбачає поглиблення знань з кольорознавства, композиційної грамотності, оволодіння інструментами та матеріалами, необхідними для виконання художніх робіт, удосконалення методики образотворення, оволодіння різними художніми техніками тощо.

Заняття проходять один раз на тиждень по дві години – за схемою:

- сприймання (естетичне сприймання дійсності, сприймання мистецтва);

- практична художня діяльність (творча, репродуктивно-творча).

Заняття організуються за законами мистецтва, що передбачають:

- нестереотипність, структурну різноманітність, структурну режисуру;

- залучення до співпереживання, створення відповідного емоційного настрою (використання казкових моментів, художнього слова, музики, елементів театрального дійства, кінофрагментів);

- наявність трьох основних структурних елементів заняття (відповідно до законів будь-якої художньої творчості): сприйняття, формування творчого задуму, його посилення творчою реалізацією.

Методами опрацювання матеріалу є:

- словесні: бесіда, розповідь-пояснення, мистецтвознавча розповідь, дискусія, інструктаж;

- наочні: метод ілюстрацій, метод демонстрацій;

- практичні (пробні та тренувальні вправи, індивідуальні та творчі завдання);

- репродуктивні (відтворювальні вправи);

- частково-пошукові (виконання за зразком, копіювання зразків);

- дослідницькі, пошукові (пошук та збір матеріалу, інформаційне повідомлення, власні спостереження);

- пояснювально-ілюстративні (демонстрація, спостереження);

- самостійної роботи;

- методи стимулювання навчальної діяльності (пізнавальні ігри, навчальні дискусії, створення ситуації успіху);

- самоконтролю та самоорганізації;

- інноваційні (порівняльний аналіз, моделювання кінцевого очікуваного результату, метод проблемних та експериментальних ситуацій, колективна творча діяльність, проектна технологія);

- педагогічні технології (педагогіка довіри та співробітництва, колективної творчої діяльності).

Програма гуртка передбачає варіативність методів та форм освітньої діяльності. Враховуючи інтереси студійців, їх кількість, стан матеріального забезпечення, керівник може змінювати кількість теоретичних та практичних занять (залежно від того, як швидко та якісно студійці набувають практичних навичок та виконання поданого завдання), а також самостійно обирати напрями роботи, спираючись на обсяг часу, що передбачений тематичним планом.

Виховання творчої особистості – одне із головних та найважливіших завдань роботи мистецького гуртка. Компонентом формування творчої активності студентів є модель педагогічної системи, для якої характерним є:

- врахування сучасних тенденцій розвитку освіти, зображувального та декоративного мистецтва;
- тісна єдність з іншими ланками мистецького напрямку підготовки майбутніх вчителів;
- використання мистецтва як основного засобу формування творчої активності;
- активна позиція студентів у формуванні пізнавального інтересу до культури;
- орієнтація на цілісну систему професійних завдань, відображену в композиційній діяльності,
- цілісність навчальної та позанавчальної діяльності студентів, що відображається у формуванні ключових та мистецьких компетентностей.

На заняттях гуртка перевага віддається таким формам організації творчої діяльності, які сприяють повному задоволенню та розвитку пізнавальних можливостей, надають студентам максимальну свободу у самовираженні, будують прагнення цікаво провести дозвілля, органічно поєднують елементи професійної діяльності майбутніх учителів з іншими творчо вираженими професіями та культурними намірами і діями у єдиному активному пізнавально-творчому процесі. Переживання успіху, що отримують студенти від участі у конкурсах, виставках, семінарах, творчих зустрічах, створення власних проєктів тощо, викликає позитивне ставлення до творчої діяльності, сприяє набуттю певного життєвого досвіду, навичок самостійної діяльності та поведінки. Внаслідок цього з'являється свідоме прагнення до самоосвіти, самовдосконалення, самоаналізу, набуття відповідних зображувальних вмінь. Поступово здійснюється становлення тих властивостей та якостей, які є складовими творчих здібностей особистості. Провідними формами організації та здійснення освітньої діяльності є: творчі зустрічі, майстер-класи, екскурсії (очні та уявні), підготовка робіт до виставок та конкурсів, пошукова, проєктна художня діяльність. Творчі зустрічі – організоване спілкування з творчими особистостями (художниками, мистецтвознавцями, народними умільцями, діячами культури та мистецтва), що дає можливість отримати нові знання та враження. Така форма дає можливість розширити коло спілкування за інтересами, зібрати матеріал для створення мистецького проєкту, відпочити душею, знайти розраду від повсякденних одноманітних справ. Під час таких зустрічей студенти поглиблюють свої уявлення про світ мистецтва, його прояви, наповнюються враженнями та прагненнями задля активної творчої діяльності. Однією з ефективних форм здійснення освітньої діяльності є проведення майстер-класів. Це унікальний спосіб вдосконалення практичної майстерності, демонстрації своїх мистецьких досягнень, як керівника студії, так і будь-якого її відвідувача. Процес навчання нової технології зображення або виготовлення виробу, забезпечує передачу продуктивного вдосконалення практичної майстерності студента та нарощування його професіоналізму в мистецтві. Позитивним результатом майстер-класу можна вважати результат, що виражається в оволодінні учасниками новими творчими способами вирішення мистецького питання, у формуванні мотивації до самонавчання, самовдосконалення та саморозвитку. Передача концептуальної нової ідеї творчого вирішення певного пізнавального та проблемного завдання відбувається за допомогою всіх учасників. Алгоритм проведення майстер-класу виділяє мистецьке хвилююче питання, створення умов для його вирішення, організується робота з матеріалом та представляється результат роботи. Часто студенти виявляють свої ініціативи як під час проведення занять, так і різних заходах. Ефективне проведення майстер-класу залежить від набору критеріїв до яких відноситься мистецька вправність. Високо цінується залучення студентської молоді до проведення профорієнтаційної роботи. Метод проєктів – один із найперспективніших, що використовується на заняттях мистецької студії. Він підвищує мотивацію до навчання, створює умови для творчої самореалізації, сприяє розвитку інтелектуальних та мистецьких здібностей. Проєктна діяльність вимагає ретельної підготовки, клопіткої реалізації та справедливої оцінки виконаної роботи. Протягом певного часу студенти, виконують пізнавально-дослідне або творче завдання за визначеною темою. Мета діяльності – новий, оригінальний продукт, вирішення певної проблеми, а не автоматичне відтворення. В цьому й полягає цінність проєктної технології. Метод проєктів зорієнтований на діяльність у вигляді індивідуального виконання, у групах, парах чи всього колективу та передбачає використання різних методів, засобів навчання. Особлива його цінність – сприяння інтеграції знань з різних галузей мистецтва. Шляхи реалізації творчих проєктів мають місце обговорення. Можливе одночасне виконання різних проєктів. Творчий проєкт має структурну основу. Етапами роботи над творчим проєктом є:

- мотивація діяльності;
- визначення завдань для розв'язання проблеми;
- планування діяльності, корегування визначених завдань;
- інформаційно-операційний етап, добір та опрацювання матеріалу;
- оформлення результатів проєкту;
- рефлексивно-оцінювальний етап, аналізування та оцінювання діяльності, порівняння отриманих результатів з тими, що планувалися [2].

Оформлення опрацьованого матеріалу може бути виконане у вигляді проєктів, які об'єднуються в брошуру, буклет, плакат, альбом, статтю до газети, відеофільм чи відеоролик, комп'ютерну презентацію тощо, де ефективним інструментом є інформаційно-комунікаційні технології, що дають можливість за допомогою візуальних образів на найбільш вищому рівні презентувати результати своєї роботи.

Отже, гурткова робота є не тільки додатковим стимулом досягнення компетентностей здобувачів освіти, але й допомагає з вибором життєвої позиції. Мистецький гурток – це метод розширення кордонів, де можна отримати додаткові знання та художні уміння, розвиток творчих можливостей, форма збагачення особистого досвіду та освоєння навичок корисної праці. Художньо-естетичний напрям – одна з найбільш поширених форм позааудиторної роботи. Він розвиває власні погляди та враження, прищеплює трудові уміння, спрямовує освітню діяльність у світ культури. Це той прошарок, який нерідко стає домінуючим при виборі професійного напрямку або додаткових можливостей джерел фінансування. Маючи в багажі знання та вміння мистецького спрямування студенти можуть стати не тільки учителями, а й професійними художниками або майстрами творчості. Можна стверджувати, що хобі малювати може принести ще й матеріальне задоволення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України «Про фахову передвищу освіту [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2745-19#Text>. – Назва з екрана.
2. Жукова О. А. Теорія творчості та сучасна освіта / О. А. Жукова // Мистецтво та освіта. – 2006. – № 3. – С. 4-25.
3. Масол Л. М. Загальна мистецька освіта : теорія і практика : монографія / Л. М. Масол. – Київ : Промінь, 2006. – 432 с.

УДК 371.13:37.015.3:376.54

Полицяк Наталія Іванівна,
завідувач кабінету
редакційно-видавничої діяльності
Рівненського ОШПО
ilchuk_13@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9301-1221>

Мазурок Мирослава Василівна,
методист кабінету
редакційно-видавничої діяльності
Рівненського ОШПО
SlavkaMazurok@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5303-2661>

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО РОЗВИТКУ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПЕДАГОГІВ У РОБОТІ З АКАДЕМІЧНО ОБДАРОВАНИМИ УЧНЯМИ

У статті схарактеризовано сутність психолого-педагогічної компетентності педагога та проаналізовано її основні компоненти. Здійснено аналіз основних наукових досліджень в окресленому напрямку, спрямованих на розкриття теоретичних засад підготовки педагогічних працівників. Обґрунтовано сучасні підходи щодо формування означеної компетентності педагогів у роботі з академічно обдарованими учнями.

Ключові слова: компетентнісний підхід, психолого-педагогічна компетентність, академічна обдарованість, Нова українська школа.

The article characterizes the essence of psychological and pedagogical competence of the teacher and analyzes its main components. The analysis of the basic scientific researches in the outlined direction directed on disclosure of theoretical bases of preparation of pedagogical workers is carried out. Modern approaches to the formation of the specified competence of teachers in working with academically gifted students are substantiated.

Key words: competence approach, psychological and pedagogical competence, academic talent, New Ukrainian school.

Постановка проблеми. Вхідження України до єдиного європейського освітнього простору, інформаційний бум сучасності та бурхливий розвиток інноваційних технологій призводять до значних

суспільних змін, зокрема і в освітянській галузі. Насамперед це пов'язано із посиленням вимог до якості шкільної освіти та професійної діяльності вчителя. У центрі нинішньої системи цінностей – особистість, яка прагне до самоактуалізації в певній діяльності, здатна до гнучкої зміни засобів і форм життєдіяльності, вміє самостійно й творчо опанувати й осмислювати наукові знання, проявляти творчу й дослідницьку ініціативу та професійну мобільність.

Згідно з Концепцією Нової української школи гарантом ефективної фахової діяльності вчителя є високий рівень його професійної компетентності [4]. Сучасний педагог повинен бути кваліфікованим фахівцем, що добре знає не лише свій предмет, але й здатний до різнобічної професійної й соціально-культурної діяльності та творчого саморозвитку. Сучасна освіта вимагає від учителя не просто класичних базових знань, а вміння подати ці знання так, щоб учень засвоїв їх та міг використати безпосередньо у житті. Педагогу доводиться самостійно розв'язувати такі завдання, які раніше не входили до його компетенції – діагностування, прогнозування, проектування, розроблення авторських програм, упровадження в навчальний процес ІКТ. У зв'язку з цим йому необхідні гнучкість і нестандартність мислення, вміння адаптуватися до швидких змін умов життя, здатність до навчання протягом життя. Отже, основа компетентнісного підходу – це вміння, якими має володіти особистість, знання, яке вона конструює на основі власного досвіду та потреб, і цінності, що допоможуть їй застосовувати ці знання безпосередньо у житті.

Під психолого-педагогічною компетентністю вчителя розуміється поєднання певних якостей (властивостей) особистості з високим рівнем професійної підготовки до педагогічної діяльності й ефективної взаємодії з учнями в освітньому процесі. Означена категорія є невід'ємною складовою професійної культури та професійної компетентності фахівця, а також багатогранною та багатоаспектною ключовою якістю. Однак, коли йдеться про обдарованих дітей, спостерігається суперечність між соціальною потребою в їх розвитку та відсутністю системи цілеспрямованої підготовки майбутніх педагогів до роботи з цією категорією дітей.

Загалом підтримка й розвиток учнів, які володіють потенціалом до високих досягнень, сьогодні є одним із пріоритетів сучасної української освіти, що відображено в базових державних нормативних документах. Так, у Концепції «Нова українська школа» підкреслюється, що кожна дитина – неповторна, наділена від природи унікальними здібностями, талантами та можливостями, а «місія нової української школи – допомогти розкрити та розвинути здібності, таланти і можливості кожної дитини» на засадах особистісно-орієнтованої моделі освіти та принципу дитиноцентризму [4, с. 14–17].

Підвищення інтересу до розвитку обдарованих школярів зумовлено тим, що саме з ними суспільство та держава пов'язують перспективи розвитку науки, техніки, культури, мистецтва.

Компонентами готовності вчителя до роботи з обдарованими учнями є: позитивна мотивація, достатній рівень професійно-педагогічної компетентності, рефлексія і корекція. Удосконалення психолого-педагогічної компетентності вчителів, які працюють з обдарованими дітьми, зокрема з академічно обдарованими, підвищення їх наукового та загальнокультурного рівнів здійснюється через систему методичної роботи та самоосвіту.

Означене питання сьогодні набуло неабиякої актуальності, у зв'язку з чим **метою нашого дослідження** є аналіз сучасних підходів до процесу формування психолого-педагогічної компетентності педагога, який працює з академічно обдарованими учнями.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема компетентності отримала широке визнання у психолого-педагогічній літературі й висвітлена в наукових працях Н. Бібік, О. Біляковської, Є. Бондаревської, Б. Гершунського, А. Хуторського, А. Щекатунової, Н. Розова, Н. Запрудського та ін.

Питання формування готовності педагогів до роботи з обдарованими учнями розкривається в дослідженнях О. Антонової, М. Бойченко, А. Границької, В. Демченко, В. Зарицької, Т. Зорочкіної, Ю. Клименюк, Е. Лодзинської, І. Любовецької, Л. Мокридіної, Д. Молокова, О. Музики, Г. Тарасової, М. Федорова, М. Шемуди, А. Яковини. Аналіз основних шляхів професійної підготовки майбутніх педагогів до роботи з обдарованими дітьми здійснено в роботах Н. Бондаренка, М. Кривої, Н. Ляшової, М. Шемуди.

Щодо проблеми академічної обдарованості, то її досліджували такі вчені, як Д. Богоявленська, О. Буров, Л. Данилевич, В. Дружинін, Н. Лейтес, В. Онацький, В. Рафікова, В. Юркевич та інші. Варто зауважити, що в педагогічній психології означене питання пов'язане з дослідженнями научуваності, що були здійснені такими науковцями як Б. Ананьєв, В. Дружинін, Н. Менчинська, З. Калмикова, А. Маркова, Н. Лейтес, М. Холодна, О. Власова, Г. Костюк та ін. Під научуваністю розуміють індивідуальну здібність до засвоєння знань, що є змістовною базою для подальшої реалізації здібностей.

Незважаючи на те, що питання професійної компетентності активно досліджується багатьма вченими, на жаль, змушені констатувати, що у сучасній психолого-педагогічній науці немає єдності у визначенні сутності означеного поняття, його структури та змістового наповнення. Різноманітні підходи до тлумачення психолого-педагогічної компетентності пояснюються динамічністю та багатогранністю цієї категорії.

Феноменологічний аналіз поняття «робота з обдарованими учнями» свідчить, що воно широко використовується в дисертаційних дослідженнях у галузі педагогічних і психологічних наук, наукових публікаціях, методичних працях тощо. Втім, у цих та інших дослідженнях спостерігається довільне, а часом і суперечливе тлумачення роботи з обдарованими учнями, що призводить, з одного боку, до термінологічної невизначеності, а з іншого, – не дозволяє чітко окреслити функції вчителя в роботі з обдарованими дітьми.

Так, І. Ушатікова вважає, що специфіка роботи вчителя з обдарованими школярами полягає в необхідності діагностувати прояви обдарованості, зокрема приховану її форму, створювати умови для отримання ними досвіду самостійної діяльності й особистої відповідальності, забезпечувати єдність і гармонію формування в них ключових компетенцій; використовувати сучасні підходи до розробки змісту навчальних програм, інноваційні технології та методи навчання і виховання з урахуванням прояву обдарованості кожного учня і груп таких учнів; ефективно використовувати традиційні та інноваційні форми навчання [8].

І. Джус зазначає, що для успішної та результативної роботи з обдарованими учнями вчителю необхідно цілеспрямовано поєднувати різні види діяльності на уроці; правильно організовувати самостійну роботу учнів, раціонально використовувати завдання практичного й творчого рівнів; застосовувати диференційований та індивідуальний підходи до учнів; надавати учневі свободу вибору галузі застосування своїх здібностей, методів досягнення мети; заохочувати роботу над проектами, які запропонували самі учні; надавати допомогу учням, які висловлюють відмінну від інших точку зору [3, с. 17].

О. Антонова виокремлює чотири етапи роботи з обдарованими учнями (діагностичний, формуючий, аналіз та корекція навчальної діяльності, спонукально-мотиваційна діяльність учителя), що взаємозумовлені та становлять єдиний комплекс, системотворним фактором якого є діяльність учителя [1].

Зважаючи на зазначене вище, можемо констатувати, що практично всі дослідники вказують на те, що працювати з обдарованими дітьми може тільки спеціально підготовлений педагог, інтелектуальний рівень, психологічний склад і емоційна відкритість якого відповідають підвищеним вимогам того, хто навчається. Готовність педагога до роботи з обдарованими учнями визначається ґрунтовною теоретичною підготовкою й досить вагомим практичним досвідом. Незважаючи на значну кількість праць в означеному напрямку, проблема формування психолого-педагогічної компетентності досі залишається недостатньо вивченою та обґрунтованою.

Виклад основного матеріалу. Вчителю нової формації, який бажає йти в ногу з часом і бути в тренді, на сучасному етапі важливо володіти комплексом певних якостей, зокрема володіти навичками випереджувального проектного менеджменту (планування й організації навчання, розроблення навчально-методичного забезпечення, оцінювання та ін.), самостійно й творчо здобувати інформацію, організовувати дитиноцентрований процес, трансформуючи методи, прийоми і технології навчання залежно від запитів і потреб замовників освітніх послуг. Актуалізується необхідність підготовки фахівців, які відповідають викликам відкритого суспільства й відкритої освіти, здатних до неперервного інтелектуального, культурного і духовного розвитку протягом життя шляхом формальної і неформальної освіти [5].

Таких учителів стає дедалі більше, оскільки сучасна наука розвивається настільки швидко, що досить часто професійні знання, здобуті людиною, вже за кілька років стають застарілими та потребують оновлення. Відгукуючись на виклики сьогодення та потреби педагогів, держава передбачила можливість безперервного навчання вчителів у новому Законі «Про освіту», відповідно до якого вчитель має можливість обирати один з видів освіти впродовж життя – формальну, неформальну чи інформальну. Що являють собою ці види підвищення кваліфікації?

Формальна освіта – це освіта, яка здобувається відповідно до освітніх ліцензованих програм закладів післядипломної освіти і передбачає досягнення здобувачами освіти заздалегідь визначених результатів навчання. Вона розширює й доповнює знання з фаху, методики викладання предмета, психології, які отримав вчитель, здобуваючи вищу освіту. Так, Л. Лук'янова виокремлює: формальну освіту, що здійснюється в навчальних закладах та установах освіти, спрямована на одержання або зміну освітнього рівня та/або кваліфікації згідно з визначеними освітньо-професійними програмами і термінами навчання, заходами державної атестації, що підтверджується наданням відповідних документів; неформальну освіту – здійснюється в освітніх установах або громадських організаціях (клубах, гуртках), під час індивідуальних занять із репетитором, тренером й зазвичай не підтверджується наданням документа; інформальну освіту – неофіційна, самоорганізована (самоосвіта), індивідуальна пізнавальна діяльність (життєвий, соціальний досвід).

Вважаємо, що процес підготовки педагогів до роботи з академічно обдарованими учнями варто будувати відповідно до логіки освіти дорослих, інтегруючи різні форми освіти дорослих, забезпечуючи їх взаємодоповнення та взаємопроникнення. Формальна освіта забезпечується в закладах вищої освіти та інститутах післядипломної педагогічної освіти, згідно зі спеціально розробленим програмним забезпеченням. Неформальна освіта здійснюється за рахунок використання можливостей центрів

професійного розвитку педагогічних працівників, методичних об'єднань учителів, роботи творчих груп, організації майстер-класів тощо. Інформальна освіта педагогів реалізується шляхом самоосвіти за інструктивно-методичними матеріалами з проблеми академічної обдарованості.

У педагогічній науці психолого-педагогічна компетентність визначається як максимально адекватна, пропорційна сукупність професійних, комунікаційних, особистісних якостей учителя, що дозволяє досягати якісних результатів у процесі навчання та виховання школярів. Означена компетентність педагога є базовим компонентом педагогічної культури, а отже, рівень розвитку педагогічної культури вчителя залежить від рівня сформованості його психолого-педагогічної компетентності. Тому, на думку П. Флоренського, саме культура є тим середовищем, що розвиває та живить особистість [10].

Із позицій елементно-структурного аналізу психолого-педагогічної компетентності, в якості її основних компонентів розглядають три блоки психолого-педагогічної орієнтації: *грамотність*, тобто знання, які прийнято називати загальнопрофесійними; *вміння* як здатність учителя використовувати наявні знання у педагогічній діяльності та організації взаємодії; *професійно значимі особистісні якості*, наявність котрих безпосередньо пов'язана із самим процесом педагогічної діяльності.

Більшість зарубіжних учених не розділяють поняття психологічної компетентності й психологічної грамотності. Психологічна грамотність розглядається ними як «початковий» рівень психологічної компетентності. В основі розмежування грамотності та компетентності – адекватне використання власного досвіду, досвіду інших людей та суспільно-історичного досвіду. Компетентність передбачає поєднання узагальнених психологічних знань із знаннями про себе, конкретну людину та відповідну ситуацію. Освічена особистість знає про щось абстрактно, а компетентна – може на основі знань ефективно вирішувати певну психологічну проблему. У той же час компетентність означає відмову від прямого копіювання чужого досвіду, норм, традицій, зразків, свободи від стереотипів, чиїхось вказівок, настанов.

Таким чином, основна відмінність психологічної грамотності від психологічної компетентності полягає в тому, що грамотна людина знає, розуміє (наприклад, як себе поводити, як спілкуватися у тій чи іншій ситуації), а компетентна – може реально та ефективно використовувати знання у вирішенні тих чи інших проблем та здатна перейти від загальних міркувань до обґрунтованого вчинку. Освічена людина знає психологію, а компетентна – реально та ефективно використовує психологічні знання у відповідних ситуаціях. Завдання розвитку психологічної компетентності – не просто більше та краще пізнати людину, а включити ці знання у психологічну практику школи.

У чому ж полягає сутність психолого-педагогічної компетентності сучасного педагога?

По-перше, означена компетентність передбачає обізнаність учителя в індивідуальних особливостях кожного школяра, його здібностях, сильних сторонах характеру, перевагах та недоліках попередньої підготовки, що передбачає прийняття продуктивних стратегій індивідуального підходу у роботі з ним.

По-друге, обізнаність у сфері процесів спілкування, що відбуваються у групах, з якими працює вчитель, процесів, що відбуваються всередині груп як між школярами, так і між учителем та групами, учителем і школярами, знання того, якою мірою процеси спілкування сприяють чи перешкоджають досягненню бажаних педагогічних результатів.

По-третє, обізнаність учителя в оптимальних методах навчання, сильних та слабких сторонах власної діяльності, спроможність до професійного самовдосконалення.

Сформована психолого-педагогічна компетентність вчителя передбачає насамперед:

- здійснення особистісно орієнтованого підходу до навчання;
- створення творчої атмосфери під час уроку;
- стимулювання інтересу до власного предмета;
- розв'язання конфліктів у колективі;
- оперування знаннями з вікової психології;
- застосування новітніх методик в навчанні та у процесі вирішення конфліктів.

Психологія особистості вчителя виявляється не лише у його позиції щодо учнів, а й в організації власної педагогічної діяльності. Досить часто незнання власних психологічних особливостей призводить до копіювання досвіду колег, які наділені індивідуальними психологічними якостями.

Уже давно стали аксіомою слова про те, що виховати творчу дитину може лише творчий учитель. На думку М. Карне, вчителі, які працюють з обдарованими дітьми, мають бути чутливими та доброзичливими, мати високий рівень інтелектуального розвитку, динамічний характер, почуття гумору, бути особистісно зрілими, емоційно стабільними й мати позитивну Я-концепцію, адже педагог – це проєктувальник, конструктор та організатор освітнього процесу. Він повинен чітко уявляти зміст та засоби дій суб'єктів освітнього процесу, основні позиції його дійових осіб і так вибудовувати зв'язки й відносини у спільному бутті з дітьми, щоб це перетворення у кінцевому результаті призводило до їх розвитку.

Фундаментом психолого-педагогічної компетентності вчителя, який працює з академічно-обдарованими учнями, є знання закономірностей особистісного розвитку таких дітей на різних вікових

етапах. Зрозуміло, коли ми говоримо про структуру психолого-педагогічної компетентності, то акцентуємо увагу саме на психологічних компонентах означеної системи. Тобто, майбутній учитель повинен уміти діагностувати і аналізувати не лише учнівську діяльність, але й власну, знаходити недоліки та шляхи подолання певних проблем, підбирати доцільні форми та методи спілкування, впливу на дитячий колектив та на кожного учня зокрема. Ефективна робота педагога у зазначених аспектах професійної діяльності можлива лише за умови його ґрунтовних знань у галузі психології, володіння методикою діагностування та корекції.

Зміст освіти академічно здібних і обдарованих учнів повинен конструюватися з використанням чотирьох стратегій навчання – збагачення, поглиблення, прискорення та проблематизації. Тому педагоги повинні бути компетентними у суті даних стратегій та вміти їх упроваджувати у навчальний процес.

Необхідність підвищення психолого-педагогічної компетентності вчителів, які навчають академічно обдарованих учнів, зумовлена й зростанням соціальних вимог до школи та педагогів. Тому завдання психологічної служби школи – допомогти вчителям у підвищенні загальної психологічної грамотності, ефективному використанні знань із психології щодо вирішення педагогічних завдань, оволодінні доступними діагностичними методами з метою вивчення розвитку особистості та колективу загалом в умовах освітнього процесу. Крім того, психологічна служба виконує три важливі функції: просвітницьку, розвиваючу та коригувальну.

Просвітницька функція сприяє всебічному ознайомленню педагогів із поняттями психолого-педагогічної компетентності та академічної обдарованості. Розвиваюча функція полягає у розвитку мотивів та практичних прийомів підвищення означеної компетентності вчителя, який працює з академічно обдарованим учнем. Коригувальна функція передбачає коригування відповідних дефектів.

Висновки. Отже, у розвитку психолого-педагогічної компетентності педагога, який працює з академічно обдарованими учнями, важливу роль відведено самовдосконаленню, професійному та особистісному самопізнанню, формуванню власних професійних позицій. Означена компетентність нами розглядається як інтегративне особистісне утворення, що характеризується наявністю сукупності теоретичних психолого-педагогічних знань, практичних умінь і навичок здійснення освітнього процесу, сформованістю необхідних особистісних якостей, здатністю вирішувати різноманітні професійно-педагогічні ситуації і попереджувати конфліктні ситуації, що сприятиме виконанню на високому рівні професійних обов'язків.

Дослідження проблеми підготовки педагогів до роботи з обдарованими дітьми дозволяє зробити висновок про те, що виховання та навчання академічно обдарованих дітей – це складне багатоаспектне завдання, яке потребує системного підходу, об'єднання зусиль педагогів на всіх рівнях освіти – від закладу дошкільної освіти до вищої школи, а також гармонійного тандему освітян із представниками органів управління освітою як державного, так і місцевого рівнів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Антонова О. Є., Ващук О. В. Андрагогічні засади побудови моделі формування готовності вчителів до розвитку академічної обдарованості старшокласників. Андрагогічний вісник: наукове електронне періодичне видання. Вип. 6. 2015. С. 141–155
2. Бондаревская Е. В. Введение в педагогическую культуру: учебное пособие. Ростов-на-Дону, 1995. 172 с.
3. Джус І. І. Особливості підготовки вчителів до роботи з обдарованими учнями. Освіта та розвиток обдарованої особистості. 2014. № 3. С. 14–18.
4. Концепція «Нова українська школа». 2016. URL: <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/uasch2016/konczepczyia.html> (дата звернення: 15.10.2021).
5. Круковська І. М. До проблеми визначення видів обдарованості. Інтелектуальна, академічна та творча обдарованість: спільне і відмінне: матеріали «круглого столу». Київ, 2012. С. 6–9.
6. Лук'янова Л. Б. Концепція освіти дорослих в Україні. Ніжин: ПП Лисенко М. М., 2011. 24 с.
7. У чому різниця між компетентністю та компетенцією? URL: <http://cito-web.yspu.org/link1/metod/met156/node10> (дата звернення: 11.10.2021).
8. Ушатикова, И. И. Подготовка будущих учителей к работе с одаренными школьниками: автореф. дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.01. Казань, 2006.
9. Юркевич В. С. Одаренный ребенок. Иллюзии и реальность. Москва: Просвещение, 2000. 136 с.
10. Ярошенко Н. Н. Развивающая среда и социально-культурная деятельность в контексте педагогической культуры. Вестник МГУКИ. № 6 (50). 2012. С. 130–134.

Польська Олена Анатоліївна,
Стасенко Валентина Іванівна
учителі української мови та літератури
комунального закладу
«Рубанівський опорний заклад
загальної середньої освіти I-III ступенів»
Рубанівської сільської ради
Херсонської області
с.Рубанівка
Херсонська обл.
polskay_olena@ukr.net

СИСТЕМА РОБОТИ ВЧИТЕЛЯ З ОБДАРОВАНОЮ ДИТИНОЮ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ І ЛІТЕРАТУРИ

*Учень – не просто посудина, яку потрібно наповнити,
а факел, який треба запалити.*
К. Ушинський

Сучасне суспільство – це суспільство глобальних змін, постійної творчої еволюції. Темп розвитку сучасного суспільства залежить від творчих зусиль особистості, від тих можливостей і здібностей, якими вона володіє. Таким чином, глобалізація стимулює активність особистості, вказує на необхідність підготовки її до майбутнього, ставить нові цілі й завдання перед системою освіти. Саме тому проблема навчання й виховання обдарованих дітей набула сьогодні особливого значення.

Сучасний науково-технічний прогрес не тільки не зменшує, а, навпаки, збільшує роль творчої активності особистості. Саме в творчості виявляється унікальна потреба людини в пошуку – постійній зміні самої людини. У зв'язку з цим в усьому світі сьогодні відбувається переосмислення педагогічних цінностей. Україна – не виняток. Питання розвитку творчої особистості набуває особливої уваги в умовах зміцнення та вдосконалення української державності, що зумовлює необхідність підвищення інтелектуального та культурного потенціалу суспільства й удосконалення всіх ланок навчально-виховного процесу.

Здатність до творчості є однією з найбільш важливих умов для успішного самовираження особистості, її всебічної самореалізації та адаптації в сучасному світі. То ж виявлення розумової обдарованості (інтелектуальної чи творчої), спеціальних здібностей у дітей, їх розвиток і реалізація є однією з актуальних проблем на сучасному етапі розвитку педагогічної теорії та практики.

Обдарованість – складне, багатогранне явище. На сучасному етапі розвитку науки «обдарованість» переважно розуміється дослідниками як «потенціал до досягнень на надзвичайно високому рівні в порівнянні з іншими людьми даного віку, навчання й соціального оточення». Обдарованими й талановитими дітьми називають тих, які по оцінці досвідчених фахівців, у силу своїх здібностей демонструють високі досягнення. Вони мають потребу в спеціалізованих навчальних програмах. Перспективи розвитку таких дітей визначаються «рівнем їхніх досягнень і потенційних можливостей в одній або декількох сферах: інтелектуальних, академічних досягнень, творчого або продуктивного мислення, спілкування й лідерства, художньої й психомоторної діяльності».

Обдаровані діти наділені високим творчим потенціалом і високим рівнем розвитку здібностей. Здебільшого найважливішими характеристиками обдарованих дітей вважають:

- надзвичайно ранній вияв високої пізнавальної активності й допитливості;
- швидкість і точність виконання розумових операцій, що зумовлене стійкістю уваги та оперативною пам'яттю;
- сформованість навичок логічного мислення;
- багатство активного словника;
- швидкість і оригінальність вербальних (словесних) асоціацій;
- виражена установка на творче виконання завдань;
- володіння основними компонентами уміння вчитися.

Тому педагог, який працює з обдарованими дітьми, має бути доброзичливим і чуйним, цілеспрямованим і наполегливим, готовим до виконання різноманітних обов'язків, до перегляду своїх поглядів і постійного самовдосконалення, уміти розбиратися в особливостях психології обдарованих дітей, відчувати їхні потреби та інтереси, мати високий рівень інтелектуального розвитку, широке коло інтересів, живий та активний характер, нетрадиційний особистий світогляд, бути готовим до виконання

різноманітних обов'язків, пов'язаних з навчанням обдарованих дітей, володіти почуттям гумору, емоційною стабільністю, виявляти гнучкість, уміти переконувати, мати схильність до самоаналізу.

Обдаровані діти часто є оригінальними у поведінці та спілкуванні. Вони використовують особливі способи спілкування з дорослими й однолітками, чутливі до ситуації спілкування, виявляють уміння спілкуватися не лише словесно, а й за допомогою невербальних засобів (міміки, жестів, інтонації тощо), легко вступають у контакт з однолітками, прагнуть до лідерства у спільній діяльності. Обдаровані діти частіше за своїх однолітків обирають роль дорослого в творчих іграх, змагаються з іншими дітьми. Не уникають вони відповідальності, пред'являють високі вимоги до себе, самокритичні; не люблять, коли до них ставляться із захопленням, обговорюють їхню винятковість, талановитість. Ці діти випереджають однолітків у моральному розвитку, активно прагнуть добра, справедливості, правди, виявляють інтерес до всіх духовних цінностей.

Єдиних рекомендацій щодо навчання обдарованих дітей не існує й не може існувати, адже кожна дитина – унікальна особистість зі своїми перевагами і недоліками. Тому головним є пошук ключа – індивідуального підходу до кожного учня, зокрема учня обдарованого, з вираженою індивідуальністю, незалежністю.

З обдарованими дітьми, з одного боку, працювати легше, бо вони мають високі розумові здібності, а з іншого, – важче, оскільки ці діти «знають собі ціну», потребують багато уваги, особливого ставлення. До того ж робота з ними вимагає професійних і педагогічних знань від учителя. Адже навчання – процес технологічний, і його, як і на виробництві, легше зіпсувати, порушивши технологію. Шкода від цього може бути величезна, бо «виробом» виступає жива особистість учнів. Компетенція вчителя є важливим фактором у використанні спеціальних методів навчання. Саме вчитель створює атмосферу, яка може надихати учня або руйнувати його впевненість у собі, захочувати чи пригнічувати інтереси. Щоб створити таку атмосферу, вчитель повинен використовувати такі творчі методи:

- стимулювати бажання учнів працювати самостійно;
- захочувати до роботи над проектами, запропонованими самими учнями;
- переконувати учнів у тому, що він є їхнім однодумцем;
- захочувати до максимальної захопленості у спільній діяльності;
- виключати будь-який тиск на дітей, створювати розкуту атмосферу;
- надавати дитині свободу вибору галузі застосування своїх здібностей.

Тому у роботі з дітьми учителю, на наш погляд, необхідно:

- постійно працювати над вихованням почуттів дітей, особливо обдарованих, вразливих до всього, що стосується їхнього «Я»;
- допомагати обдарованим дітям сформувати адекватну Я – концепцію та самооцінку;
- забезпечувати сприятливу емоційну атмосферу, адже дитина набуває емоційного досвіду в процесі взаємодії з людьми;
- дотримуватися порядку й дисципліни, обдаровані діти, як і всі інші, мають знати межу припустимої поведінки;
- скеровувати енергію та творчість обдарованих дітей у потрібне русло, щоб їхня праця приносила користь;
- використовувати дослідницький метод (це активізує їхню роботу);
- розвивати здібності дітей, активно використовувати метод самостійного набуття знань;
- привчати обдарованих дітей працювати в колективі, це допоможе їм легше адаптуватися до соціальних умов;
- тісно співпрацювати з батьками обдарованих дітей, щоб розвинути здібності кожної дитини.

Робота з обдарованими дітьми вимагає належної змістової наповненості занять, зорієнтованості на новизну інформації та різноманітні види пошукової, розвиваючої, творчої діяльності. Вона під силу висококваліфікованим, небайдужим до свого предмета та учнів учителям. Плануючи роботу з обдарованими дітьми, ми досягаємо належної змістової наповненості занять, зорієнтованості на новизну інформації та різноманітні види пошукової аналітичної, розвиваючої, творчої діяльності. Поєднуємо групові та індивідуальні заняття на уроках і в позаурочний час, факультативи. Підбираємо зміст так, щоб навчальна інформація доповнювалась науковими відомостями, забезпечуючи високий темп освоєння інформації учнями. Серед методів навчання обдарованих учнів, які застосовуємо, перевагу надаємо самостійній роботі, пошуковому й дослідницькому підходам до засвоєних знань, умінь і навичок, впроваджуємо розвивальні творчі ігри, творчі завдання. Домашні завдання мають творчий, диференційований характер. Також використовуємо широкий спектр позакласної роботи:

- підготовка і участь здобувачів освіти в олімпіадах і конкурсах з української мови і літератури;
- дослідницька робота в МАН;
- участь у гуртках, факультативах;

- участь в інтелектуальних іграх;
- участь у науково-практичних конференціях;
- участь в Інтернет – олімпіадах.

Учителі повинні послідовно стежити за розвитком інтересів і нахилів учнів. Цікавим методом роботи на уроці, на нашу думку, є побудова гіпотез. Учні висувають власні гіпотези щодо вирішення наукового завдання, роблять свої припущення. Цей вид роботи особливо ефективний на уроках у старших класах.

Важливу роль у роботі з обдарованими дітьми відіграє інтерактивне навчання: «запитання – відповідь». Для цього клас ділиться на кілька груп. Кожна група одержує завдання прочитати текст з підручника і поставити запитання до нього. Коли учень замислюється над постановкою запитання, то в його уяві має бути варіант відповіді. Це розвиває логічне мислення. Такий вид роботи сприяє тому, що відповідь породжує нове запитання.

Обдаровані школярі вже в 5 класі при підготовці до уроків займаються елементами дослідницької, пошукової роботи, працюють із словниками, довідковою, літературознавчою, мовознавчою літературою. Цим самим вони навчаються самостійно добирати необхідну інформацію, виділяти головне.

Обдаровані учні, зазвичай, виконують завдання підвищеної складності. Наприклад, у своїй роботі використовуємо такі завдання, які розвивають логіку, інтелектуальний потенціал: згрупувати слова за орфограмами; дібрати аналогічні приклади до записаних; укласти міні-словник фразеологізмів на певну тему; вибрати слова з помилками, виправити їх, пояснити написання; дібрати форми слова та спільнокореневі до записаних; виписати з орфографічного словника слова з указаними орфограмами; пояснити значення виділених слів у тексті, скласти з ними власні речення; скласти й записати самодиктант на певне правило; відредагувати словосполучення, речення, текст; прорекламувати якийсь предмет, наприклад, ручку, олівець, зошит; дописати кінцівку (основну частину, зачин) у лінгвістичній казці; розставити речення в логічній послідовності.

Робота з обдарованими продовжується і в наступних класах. На уроках української мови учні використовують завдання, у яких потрібно визначити особистісну позицію, належно аргументувати свою думку, розв'язати певні життєві проблеми. Серед вправ, що виконують обдаровані учні, можна виділити такі: редагування письмової роботи свого однокласника, даних учителем текстів; розробка питань з даної теми для самоконтролю; складання опорних схем, таблиць за новим матеріалом; рецензія відповіді товариша; виготовлення карток для перевірки знань, умінь і навичок учнів із певної теми; пояснення нового матеріалу на уроці; написання творчих робіт різних типів, стилів, жанрів за малюнками, світлинами, уявою та інше.

Діти з яскраво вираженим творчим потенціалом на уроках української літератури пишуть не просто твір-роздум, а власний художній твір (казку, байку, есе, новелу, усмішку тощо). Створення оригінальної творчої роботи сприяє підвищенню рівня їхньої самостійності. По-своєму продовжуючи творчість письменника власним твором, старшокласник формується «як маленький письменник, і літературознавець, і критик» (Б.Степанишин). А це і є головним завданням вивчення шкільного курсу літератури. Крім того, здібні до літератури діти аналізують поезії, уривки з оповідань, повістей, опрацьованих самостійно, створюють візитні картки драматичних та епічних творів.

Для успішної роботи з обдарованими вихованцями педагогу необхідно:

1. Використовувати у своїй роботі систему пошуку обдарованих і талановитих дітей.
2. Внести зміни до програм та планів, де передбачалась би цілеспрямована робота з кожною обдарованою дитиною.
3. Використовувати на заняттях мотиваційні установки, які орієнтують вихованців на навчання «хочу все знати і вміти», а не «хай мене навчать».
4. Використовувати на заняттях самостійні творчі завдання, роботи пошукового характеру.
5. Поєднати навчальні знання з науковим пізнанням: науковим пошуком істини, експериментуванням, спостереженням у природі, синтезом і аналізом природних явищ.

Наші поради щодо розвитку творчих здібностей обдарованих дітей:

1. Підхоплюй думки вихованців і оцінюй їх зразу, підкреслюючи їх оригінальність, важливість тощо.
2. Підкреслюй інтерес дітей до нового.
3. Заохочуй оперування предметами, матеріалами, ідеями. Дитина практично вирішує дослідницькі завдання.
4. Вчи дітей систематичній самооцінці кожної думки.
5. Виробляй у дітей терпиме ставлення до нових понять, думок.
6. Не вимагай запам'ятовування схем, таблиць, формул, одностороннього рішення, де є багатоваріантні способи.
7. Вчи дітей цінувати власні та чужі думки. Важливо фіксувати їх в блокноті.
8. Пропонуй цікаві факти, випадки, технічні та наукові ідеї.
9. Розсіюй страх у талановитих дітей.

10. Стимулюй і підтримуй ініціативу вихованці, самостійність. Підкидай проекти, які можуть захоплювати.

11. Вчи доводити починання до логічного завершення.

12. Впливай особистим прикладом.

Наш багаторічний досвід позакласної діяльності зі школярами дає право сказати, що обдарованими учні самі по собі не стануть: такими їх роблять вчителі. А починати потрібно з того, що зацікавити дітей своєю ідеєю, спонукати дитину повірити в кінцевий результат. Часто на факультативні заняття з української мови та літератури приносимо газети, у яких є цікаві матеріали про життя учнів, зустрічі, поїздки. Читаємо учням замітки дітей з інших міст і сіл, час від часу повторюючи, що в газету може написати кожен, хто захоче, а ми допоможемо. Наші учні виявляють високий рівень знань у конкурсах науково-дослідницьких робіт МАН (П'ятигорець Єлизавета, Дідик Володимир, Польська Юлія, Яворський Тарас, Моїсеєнко Вероніка), Міжнародного конкурсу ім. Петра Яцика (Дідик Володимир, Молісеєнко Вероніка, Фоміна Юлія), Міжнародного мовно-літературного конкурсу учнівської та студентської молоді ім. Т. Шевченка (Дідик Володимир, Фоміна Юлія).

Уже давно спостережено, що хороший учитель передає свої знання іншим, кращий – учить, а найкращий спонукає до творчості. Тому з молодими обдарованими треба працювати так, щоб допомогти їм розкрити свої творчі здібності, таланти. Слід пам'ятати, що увага до обдарованої дитини не повинна вичерпуватися лише періодом її навчання. Досвід показує, що значні труднощі обдаровані люди переживають і в періоді професійного самовизначення, і надалі, у самому процесі творчості. Іншими словами, таланту потрібна постійна турбота всього суспільства. К. Ушинський говорив: «Учень – не просто посудина, яку потрібно наповнити, а факел, який треба запалити». Саме ці слова повинні стати професійним кредо кожного педагога. Пам'ятаймо, що кожна дитина має певні задатки, здібності, які потрібно вміти своєчасно побачити, розкрити й наполегливо розвивати.

ЛІТЕРАТУРИ

1. Бабенко О. Розвиток творчих здібностей // Дивослово.- 2001. – № 11. – С.28-46.
2. Ветрова О.Д. Сучасні форми і методи роботи з обдарованими дітьми /О.Д.Ветрова // Наук.зап. психолога – педагогічні науки / Ніжин. держ. ун – т ім. М.Гоголя. – 2012. –№3. – С.73-75
3. Виховна робота з обдарованими дітьми. З досвіду роботи/ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://liceumilicii.edu.kh.ua/.../>
4. Волощук І. Структура творчих здібностей особистості // Українська мова і література в школі.- 2002.- №6. – С.47-52.
5. Впровадження нових педагогічних технологій на уроках української мови та літератури: За матеріалами роботи Міжрегіональної експериментальної творчої групи вчителів української мови і літератури Полтавської, Сумської та Харківської області.- Харків: ХОНМІБО, 2006, -264с.
6. Інноваційні підходи до навчання обдарованих дітей за кордоном./[Електронний ресурс].– Режим доступу: <http://refs.co.ua/65133>
7. Перехресна О. Розвиток творчих здібностей учнів на уроках мови і літератури/ /Дивослово . – 2003. – №3 .-С .53 – 55.
8. Психологія обдарованості: від теорії до практики / за ред. Д.В. Ушакова. – М., 2000.
9. Розвиваємо обдарованість. Організація роботи вчителя з обдарованими дітьми Методичний посібник –2013.-32 с.
10. Федоренко В. Методичні рекомендації щодо організації та проведення роботи з обдарованими школярами в процесі вивчення української (рідної) мови в загальноосвітніх навчальних закладах/ Валерій Федоренко// Вивчаємо українську мову та літературу. – №10(158). – 2008. – С. 17.
11. Чумак Т. Розвиток творчих здібностей учнів на уроках літератури //Дивослово.- 2000.- №7.- С.49-50.

Пономаренко В. В.,

*Кандидат філософських наук,
доцент кафедри філософії НПУ ім. М.П. Драгоманова,
v.v.ponomarenko@npu.edu.ua*

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5294-5792>

РОЛЬ СУЧАСНОЇ ШКОЛИ У ФОРМУВАННІ ОБДАРОВАНОСТІ: ФІЛОСОФСЬКИЙ АНАЛІЗ

В статі розглядається проблема обдарованості в контексті сучасних українських реалій. Аналізується роль школи в процесі формування обдарованості. Досліджено основні думки сучасних

дослідників даної проблематики: Джона Гатто, Жака Рансьєра, Івана Ілліча, Пауло Фрейре, Валерія Босенко. Показано соціальну складову обдарованості дитини і доводиться, що тільки в процесі усебічного розвитку особистості може бути найкраще розвинута «обдарованість» у дитини.

Ключові слова: обдарованість, особистість, шкільна освіта, Гатто, Рансьєр, Босенко, розвиток, тотальність.

The article considers the problem of giftedness in the context of modern Ukrainian realities. The role of school in the process of talent formation is analyzed. The main ideas of modern researchers on this issue are studied: John Gatto, Jacques Ransr, Ivan Ilyich, Paulo Freire, Valery Bosenko. The social component of a child's giftedness is shown.

Key words: giftedness, personality, school education, Gatto, Ransier, Bosenko, development, totality.

Поняття «місто», «область», «країна», «нація», «суспільство» є узагальнюючими поняттями, за якими стоять, сотні, тисячі, мільонний людей. Люди різноманітних професій, різноманітних бажань та почуттів. Від рівня їх розвитку залежить сьогоднішнє та майбутнє як цих територіальних одиниць, так і країни в цілому. А якщо врахувати, що наш світ вже давно вийшов за рамки «свої хати», яка може бути з «краю», свого «хутору», свого міста, області... Навіть країни.

Наш світ є глобальним як по досягненням людства (глобальна економіка, глобальний ринок, глобальна наука та культура, все це об'єднує формально глобальна мережа Інтернет), так і по проблемам (світові економічні кризи, світові війни, глобальне потепління та зміни клімату не в окремо взятій «хаті», чи країні, а на планетарному рівні, що вже казати про глобальну пандемію, яка змогла змінити світогляд всього людства). Тому виникає потреба в високоосвіченій особистості, яка зможе справлятися з вище поставленими задачами і вирішувати саме глобальні проблеми.

Зрозуміло, що таку потребу, потребу в високоосвічених людях, людях, які є всебічно розвинутими особистостями формувати треба з дитинства. І не аби-яку роль в цьому формуванні повинна грати школа. Це до речі, принаймні формально усвідомлює і українська держава, яка в положеннях Нової української школи прописала, на кшталт західного зразка [10], ряд компетентностей, якими повинна оволодіти дитина. Щоб досягнути такого «стандарту», школа повинна ґрунтуватися на принципах, першим з яких є «Презумпція талановитості дитини». Суть цього принципу полягає в недопущенні відокремлення дітей на підставі попереднього відбору на індивідуальному, груповому та інституційному рівнях. Забезпечення рівного доступу до освіти, заборона будь-яких форм дискримінації [3]. Тобто ми нарешті відходимо від тих селекційних форм освіти, які ховалися під назвами: «Фізико-математичні ліцеї», «Гуманітарні коледжи», «Фізкультурні інтернати» тощо. Нарешті ми досягнули європейські думки французького Просвітництва, що були реалізовані Великою французькою революцією, реформами Вільгельма Гумбольта, і поступово розповсюдилися по всій Європі та США.

В той же час, зазначимо, що українські чиновники пропагують і намагаються реалізувати в Новій українській школі принципи, які запроваджувалися по всій Європі більше трьох століть тому. Та краще пізно, ніж ніколи. Але в той же час виникають сумніви. Чи дійсно ці принципи не застаріли? Чи можливо сучасні філософи давно спростувати погляди трьохсотлітньої «давнини»? Адже на практиці досі відбувається виділення талановитих дітей. А на противагу рівності освіти, виставляють поняття «обдаровані діти». Більш того, ці погляди теж розвиваються державними структурами.

Так, щорічно відбувається конференція, організована Малою академією наук України, присвячена проблемам «супроводу обдарованих дітей». В самому збірнику минулорічного семінару ми можемо знайти наступні дослідження: «Загальнодержавна система виявлення і підтримки обдарованої молоді; від декларацій до реальних дій збереження і примноження інтелектуального потенціалу України» [7, с. 18-21], «Особливості роботи з обдарованими дітьми в Полтавській обласній Малій академії наук в умовах сучасного інформаційного суспільства» [7, с. 61-73], «Психологічний супровід обдарованої дитини» [7, с. 73-77] «Особливості розвитку обдарованості підлітків в умовах дитячого оздоровчого центру» [7, с. 174-177], тощо. Навіть донька видатного українського педагога, заслужена вчена-педагог Сухомлинська О.В. в своїй статті, що розміщена також в цьому збірнику, віддає свою «суб'єктивну» схильність на користь виокремлення шкіл для обдарованих дітей. Про те в той же час, розглядаючи історично впровадження таких на теренах України, бідкається, що всі ці спроби були не дали особливих результатів, тому що були непослідовними [7, с. 7-13].

Тобто, по суті, більшість дослідників Малої академії наук визнають потребу в розвитку обдарованих дітей. «І хоча сьогодні є багато тлумачень поняття «обдарованість», – як стверджує Сухомлинська О. В. з посиланням на енциклопедію освіти, – усі вони належать до одного ряду («здібність», «талановитість», «креативність») і характеризують людей/дітей, які мають високий рівень розвитку загальних і спеціальних здібностей і при цьому відзначаються високою допитливістю та дослідницькою активністю» [7, с. 8]. Це загальноприйняте визначення поняття «обдарованості» констатує й інше твердження. Хоча про це не прийнято говорити в «сучасних» педагогічних колах, в усякому разі офіційно, свідомо чи не свідомо, це вже не має особливого значення. Так от, твердження полягає в тому, що якщо є обдаровані діти, то є і необдаровані. На яких педагогу не варто затрачати свій час та енергію. Тому й треба виокремлювати, відбирати і супроводжувати

обдарованих, по-суті селекціонуючи, щоб ні незграбні вчителі, ні необдаровані діти не пошкодили цих «безцінних діамантів».

На підтвердження цього доволі оригінально висловився один з учасників вищенаведеної конференції висловився наступним чином: «Немає більшої несправедливості ніж рівноправні серед нерівноправних». І взагалі, слово «селекція», звучить доволі грубо, тому якщо використати слово «диференціація», то все буде виглядати більш етично і навіть науково. Та чи зміниться суть справи? Чи дійсно треба виокремлювати «одиноці», а сотні саджати за касові апарати, робити манчандайзерами, вантажниками – виконувати роботи, що не потребують обдарованості?

Якщо звернутися з цього приводу до Західного досвіду, то виявиться, що там теж не все однозначно. Ідеї Локка, Руссо, Дідро, Гельвеція перетворилися у всезагальні бюрократичні форми «рівності». Це чудово описала ще в 50-х роках відома письменниця Бел Кауфман в романі «Вгору по східцях, що ведуть до низу». Сама назва твору відображає бюрократизованість загальноосвітнього процесу у школах «для всіх». І в формальності викладання знань спеціалістами освіти. І це не просто пережитки минулого і опис шкіл, де навчаються діти з неблагополучних сімей. Хоча й там молода вчителька знайшла підхід до своїх учнів. В усякому разі нема сумніву, що жодного зі своїх учнів вона без сумніву б не відправила б свідомо обслуговувати «касові апарати». Але сама школа, де щоб заспокоїти учнів, треба затратити пів уроку, де зайвий рух без дозволу викликає відразу суворі покарання, де щоб відремонтувати шибку треба пройти ряд бюрократичних інстанцій. Де учні не хочуть отримувати знання, а вчителі не хочуть їх давати, – всі перебувають в школі, бо є таке рішення зверху, а не тому, що їм хочеться. І це не українські реалії, хоча ми можемо знайти безліч дотичних моментів з нашою шкільною освітою, читаючи цей твір. Це школа з найдемократичнішою конституцією – Сполучені Штати Америки.

Скептики звичайно можуть зазначити, що цей роман було написано більше пів століття тому, і що в ньому описується школа, де навчаються діти з неблагополучних сімей. Та ситуація за цей час по суті не особливо змінилась. Це яскраво підтверджує в своїх роботах практик-педагог і філософ освітянин сучасності Джон Гатто, який 26 років пропрацював в державних школах Манхеттена. В одній зі своїх книг, що присвячених критичному аналізу освіти в Сполучених Штатах автор досить переконливо показує фарс сучасної загальної шкільної освіти, яка не те що б формувати особистість, а й супроводити обдарованість не здатна. Все що може школа, так це тільки знищити, розчавити, нівелювати будь-які здібності дитини своїми сімома функціями, які виокремлює Гатто.

Перша – це безсистемність. Усе, чого навчають дітей, дається поза всяким контекстом. Ніщо ні з чим не пов'язано.

Друга функція, або «урок», як зазначає автор, полягає в сепарації. Дітей вчать тому, що вони повинні залишатися в тому класі, в який їх визначили. «Діти пронумеровані, тому, якщо комусь вдалося втекти, він зразу ж буде повернутий в потрібний клас». [2]

Третя задача – це навчити дітей байдужого ставлення до справи. Як влучно зазначає Гатто: «Фактично, я вчу дітей ні в що не вкладати душу, до того ж роблю це доволі витончено... я досягаю великого ентузіазму. Але коли дзвенить шкільний дзвінок, я вимагаю, щоб діти миттю кинули все, чим до цього займалися, і швидко бігли на наступний урок. Вони повинні включатися та виключатися, як електронний прилад» [2].

Четверта функція – це формування емоційної залежності. За допомогою зірочок, червоних галочок, посмішок, похмурих поглядів, призив, похестей і покарань школа вчить дітей підпорядковувати свою волю командній системі. П'ята – урок інтелектуальної залежності. Учні чекають, коли вчитель скаже їм, що треба робити. Фактично діти повинні просто відтворювати те, що в них вкладають, не проявляючи ініціативи. Шоста – вчити дітей тому, що їх уявлення про себе визначається думкою оточуючих. «Наша суспільна система не витримує потік впевнених у собі людей, тому я вчу дітей, що їх самооцінка повинна залежати від точки зору спеціаліста. Мої учні постійно піддаються тестуванню і оцінюванню» [2].

Сьома – повна підконтрольність. У дітей фактично немає особистого простору, немає особистого часу. Автор закликає обмежити вплив школи на дитину, знайти способи залучення дітей і сімей в реальне життя суспільства. Це ті «компетенції», які формує «західна шкільна освіта», і які здатні знищити як обдарованості, так і талант у будь-якої дитини.

Це ж саме констатують і найвідоміші європейські представники філософії освіти, які не тільки критикують, а й радикально вирішують питання відношення між обдарованістю і шкільною освітою. Так всесвітньовідомий французький філософ Жак Рансьєр розправляються зі шкільною освітою на користь дитини в своїй праці «Учитель незнайко: п'ять уроків із розкріпачення розуму» [8]. По суті в своїй роботі, хоча місцями і не на досить переконливих фактах, але констатує, що набагато краще займатися в наш час самоосвітою з нуля, знаходячи собі «колег по нещастю», ніж пробувати отримати хоч якісь корисні знання в школі. Адже в школі дитина стає залежною від пояснень вчителя, які з кожним роком збільшуються, удосконалюються. І в результаті ніякої не те що обдарованості в дитини розвинути не вдасться, а й сформувані хоч якусь самостійність буде не під силу. Гірше того: чим краще педагог володіє дидактикою, майстерністю «розжовувати» матеріал, тим гіршим виходить результат – абсолютна безпорадність дитини при виході зі школи. Саме це прагнення роз'яснити блокує дію самостійності, розуму з точки зору Рансьєра [8, 23].

Не менш категоричний у відношенні до шкільного впливу на дитину австрійський соціальний філософ Іван Ілліч. Його дослідження звучить ще радикальніше: «Звільнення від шкіл. Пропорційність та сучасний світ» [4]. В ньому Ілліч також стверджує що принцип шкільної освіти: навчання є результатом викладання – ілюзія. І що «більшість людей отримують свої знання поза школою, в школі це відбувається лише тому, що в невеликій кількості багатих країн вони змушені проводити в ній більшу частину свого життя» [4]. Шкільна система, з його точки зору не так навчає, як імітує цей процес.

В таких реаліях як «нової» так і «старої» шкільної освіти, дійсно і може виникнути поняття «обдарованість». Тобто обдарованими можна назвати таких дітей, які в супереч «просвітництву» школи, самоосвідчилися, протипоставивши себе цій системі. І, дійсно, в даних умовах таких дітей треба тільки плекати, леліяти і берегти, одним словом – «супроводжувати». Що і роблять наші «культиватори», називаючи одних дітей обдарованими, а інших... просто не помічаючи. Навіть не усвідомлюючи, що це явище не спричинене певною комбінацією генів чи примхою божественної інстанції, а є цілком суспільним. І вирішуватися воно повинно на соціальному, а не на індивідуальному рівні різними формами «супроводу обдарованих дітей».

Адже це ще складніше, ніж відшукати таких дітей. Направляючи дитину в «правильному» руслі, хіба педагог може захистити дитину від соціальних девіантних явищ, з якими дитина зазвичай стикається на вулиці, від негараздів в сім'ї, що негативно впливають на психіку дитини. Та й, в кінці кінців, ця молода людина, може навіть просто по дорозі до тієї ж МАН зустріти свою «другу половинку», в яку закохається. А це теж може перекреслити весь перспективний шлях до геніальних відкриттів молодого дослідника. Більш того, навіть, якщо ж все ж таки, якимось «чудом», педагогу вдасться піднести до геніальності підростаюче покоління, яка гарантія, що він буде працювати на користь суспільства. І можливо під кінець життя отримає нобеля. Адже світ неодноразово стикався зі «злыми» геніями. І як йому дійсно не позиціонувати таким до світу, в якому ті ж самі нездари будуть отримувати баснословні гроші в Тік-Ток, в той час як він сидітиме в архівах університетської бібліотеки. Коли його однолітки будуть отримувати зарплатні в рази більші, працюючи середньостатистичними менеджерами, а він не знатиме, чим годувати свою сім'ю. І не в грошах діло, а в тому, що цей менеджер буде відчувати себе в тисячі разів успішніше, впевненіше, ніж ця «обдарована» дитина, що попала під пильне око «педагога-селекціонера». Така особистість приречена на трагічна існування в цьому суспільстві.

Що робити? Як подолати цю проблему? Чи є вирішення? Для цього в першу чергу треба міняти суспільні орієнтири. Адже молодь – максималісти по своїм цілям, і завжди прагнуть стати біля передових задач, що ставить суспільство. Як пише український філософ В.О. Босенко, для будь якої молодої людини важливо, щоб її діяльність була «переднім краєм», справою великого масштабу [1, с. 79]. Колись це була авіація, і всі хотіли бути льотчиками, потім – космонавтами. Була в свій час навіть мода на фізику, математику, кібернетику. «Так і буде далі продовжуватися, але при одній умові, якщо окрема діяльність через особливе буде виражати загальне. Загальне ж повинно зрівнятися суспільному» [1, с. 79]. Зараз, коли «переднім» краєм суспільних відносин поставлені торгові центри – всі хочуть бути менеджерами.

Щоб подолати культ однобокості, людини-товару, а культивувати обдарованість, навіть всебічну освіченість дитини, якої потребують сучасні засоби виробництва, треба змінити «край», змінити прерогативи «товарні» на людські. В центрі поставити розвиток особистості. І в цьому як раз і може допомогти Нова школа, школа як край досягнення всіх людських можливостей. І це не утопічна концепція, як «супровід обдарованих особистостей». Такий досвід насправді вже має глибоке коріння, і приносить неабиякі результати. Так, наприклад, цікавим є педагогіка Пауло Фрейре, який описав її в своїх дослідженнях [9].

Але, насправді, нам не треба далеко ходити. Достатньо згадати той досвід, яким користуються найсучасніші школи в світі, від Куби до Японії, від Китаю до Фінляндії. Це досвід школоцентризму належить українській педагогіці. В.О. Сухомлинський перетворив павлишську школу на центр розвитку села, учні якої, створювали казки для всіх дітей України. Почитайте їх збірки – вони справилися з цією задачею з гідністю. Не менш вражаючі результати педагогіки А. С. Макаренка в колонії імені Горького. Ці досягнення теж безперечно пов'язані з постійним перебування на «передньому краї». Чого варте виготовлення колоністами сверлілок для всього Радянського Союзу.

Формування у дітей такого досвіду – головний критерій формування у дитини обдарованості по формуванню будь-якої обдарованості, яка необхідна для вирішення найнагальніших задач глобального суспільства. Це єдиний спосіб подолати ті проблеми сучасної освіти, які формально реалізуються в суперечках щодо обдарованості, якості сучасної освіти і хто відповідальний за такий стан.

ЛІТЕРАТУРА

1. Босенко В. А. Воспитать воспитателя. Заметки по философским вопросам педагогики и педагогическим проблемам философии / Валерий Алексеевич Босенко – К. : Всеукраинский Союз рабочих, 2004. – 352 с.
2. Гатто Дж. Фабрика марионеток. Исповедь школьного учителя / Джон Гатто – М. : Генезис. – 2006. – [Електронний ресурс] // режим доступу: <https://little.com.ua/media/files/1396022327-fabrika-marionetok.pdf>

3. Зміна ролі школи в житті людини /– [Електронний ресурс] // режим доступу: <http://jds.multycourse.com.ua/ua/page/15/109>

4. Иллич И. «Освобождение от школ. Пропорциональность и современный мир / Иван Иллич. – М. Издательство «Просвещение», 2006. – [Електронний ресурс] // режим доступу: https://bojidarivkov.files.wordpress.com/2012/11/illich_ivan-osvobojudenie_ot_schkol.pdf

5. Ильенков Э. В. Об идолах и идеалах / Эвальд Васильевич Ильенков [2-е изд.] – К. : «Час-Крок», 2006. – 312 с.

6. Кауфман Б. Вверх по лестнице, ведущей вниз / Бел Кауфман. – М. : Азбука-классика, 2005. – [Електронний ресурс] // режим доступу: <http://www.opentextnn.ru/man/?id=2734>

7. Підтримка та супровід обдарованих учнів в сучасному інформаційноосвітньому просторі : матеріали Всеукраїнської науково-практичної онлайн-конференції (Київ, 27 жовтня 2020 р.). – Київ : Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2020. – 342 с.

8. Рансьер Ж. Учитель-незнайко. Пять уроков із розкріпачення розуму / Жак Рансьер ; пер. з фр. Репа. – К. : Ніка-Центр, 2016. – 164 с.

9. Фрейре П. Педагогіка пригноблених: Пер. з англ. / Пауло Фрейре. – К. : Юніверс, 2003. – 168.

10. Reimagining Life Skills and Citizenship Education in the Middle East and North Africa. A Four-Dimensional and Systems Approach to 21st Century Skills. Conceptual and Programmatic Framework. Executive summary. United Nations Children's Fund.

УДК 378.046.4: 004 (045)

Ребрина Віталій Арсенович,

старший викладач

кафедри теорії і методик природничо-математичних дисциплін та технологій Хмельницького ОППО

м. Хмельницький, Україна

rebryna@hoippo.km.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7630-0857>

ПІДТРИМКА УЧНІВ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ

Спостереження за розвитком учнів, які досягали високих результатів на олімпіадах і турнірах з інформатики, протягом останніх двадцяти років дає підстави зробити висновок, що важливим є цілий ряд факторів:

– Виявлення здібностей до алгоритмічного мислення у 5-6 класах.

– Гарна математична підготовка учнів, вміння швидко розв'язувати математичні нестандартні задачі.

– Можливість розвивати уже існуючі здібності.

– Мотивація учнів, посилити яку допомагають очні і дистанційні зустрічі з колишніми учасниками і призерами олімпіад усіх рівнів, які зуміли не тільки закінчити престижні столичні вузи, а й влаштуватися у світові провідні ІТ компанії. У Хмельницькій області за останні три роки такі зустрічі відбулися з працівниками світових компаній Google, Facebook, SpaceX Романом Франчуком (закінчив Ямпільський ліцей Білогірського району, Хмельницької області), Тарасом Зубиком (закінчив Летавську ЗОШ І-ІІІ ст. Чемеровецького району, Хмельницької області), Олексієм Пахунівим (закінчив СЗОШ І-ІІІ ст. № 29 м. Хмельницького), Дмитром Березіним (закінчив приватний ліцей Антей м. Кам'янець-Подільського, Хмельницької області).

– Можливість постійно тренуватися, брати участь у змаганнях. У Хмельницькій області таких можливостей для учнів надається достатньо. Це турніри на сайті обласного факультативу, участь в Інтернет олімпіадах (обласній та Всеукраїнській), у Всеукраїнській дівчачій олімпіаді, у Всеукраїнській командній олімпіаді.

– Підтримка зі сторони батьків захопленням своїх дітей програмуванням.

– Залучення до тренерської та фінансової допомоги колишніх олімпійців.

Ще до пандемії у Хмельницькій області створилося кілька осередків, у яких учні почали цікавитися програмуванням, відвідувати гуртки, факультативи. Серед таких осередків виділялися приватний ліцей «Антей», СЗОШ І-ІІІ ст. №5 м. Кам'янець-Подільського, ліцей № 17, колегіум, технологічний багатoproфільний ліцей (ТБЛ), гімназія № 1 та № 2 м. Хмельницького, гімназія м. Старокостянтинова, ліцей м. Шепетівки та ін.

У різні періоди виділялися високими результатами певні осередки. Насамперед варто згадати лицей «Антей» із м. Кам'янець-Подільського, де вчителем і керівником факультативу працював Сергій Савчук, який у свій час завоював із своїми підопічними дві бронзові медалі на міжнародних олімпіадах. Пізніше виділялися осередки у містах Шепетівка та Старокостянтинів, де керівниками філій обласного факультативу працювали Вілен Колісецький та Сергій Вапнічний. В останні кілька років активізувалася робота, коли почав діяти клуб «Алгоритм» при гімназії № 1, де керівником клубу став професійний програміст, в минулому шкільний та студентський олімпіадник Попик Андрій Васильович. Навколо Андрія Васильовича згуртувалися усі олімпіадники міста і з року в рік їх результати прогресують.

Важливо відмітити, що без співпраці з батьками, які підтримують дітей не тільки морально, але й часто фінансують подорожі дітей для участі у змаганнях, турнірах, результатів досягати не вдається. На жаль бюджетне фінансування або недостатнє, або надходить не вчасно.

Без участі у змаганнях в учнів не формується змагальний дух, не загартовується нервова система. Тому важливо використовувати ті можливості участі в змаганнях, які є в Україні у складний ковідний період. У Хмельницькій області уже 22-й рік підряд проводяться Інтернет-олімпіади [http://zoi.hoipro.km.ua] (рис.1), постійно проводяться турніри на сайті обласного факультативу [http://sbs.hoipro.km.ua] (рис.2).

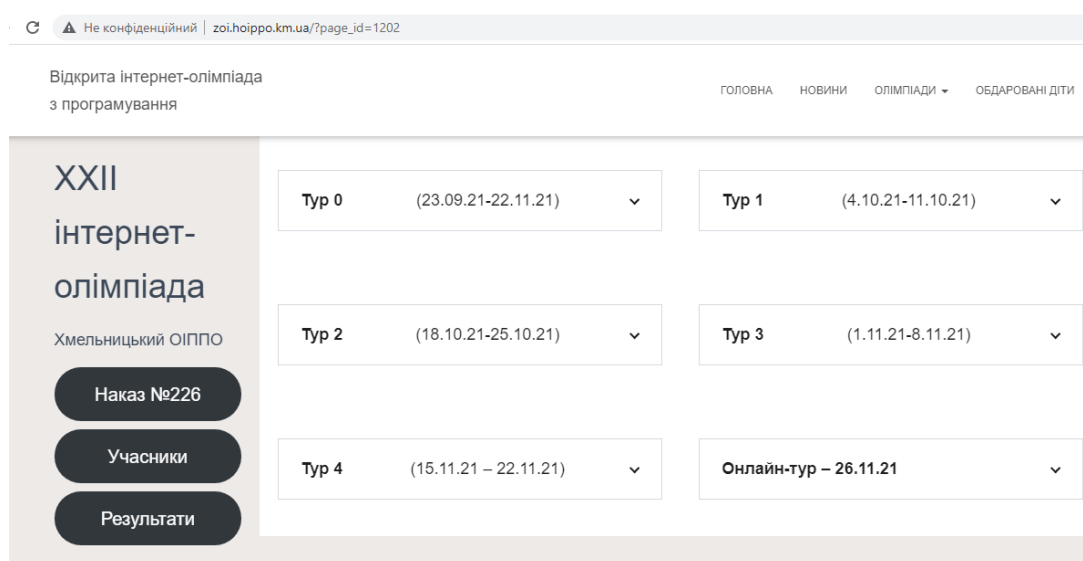

Рис. 1. Сайт XXII Інтернет-олімпіади

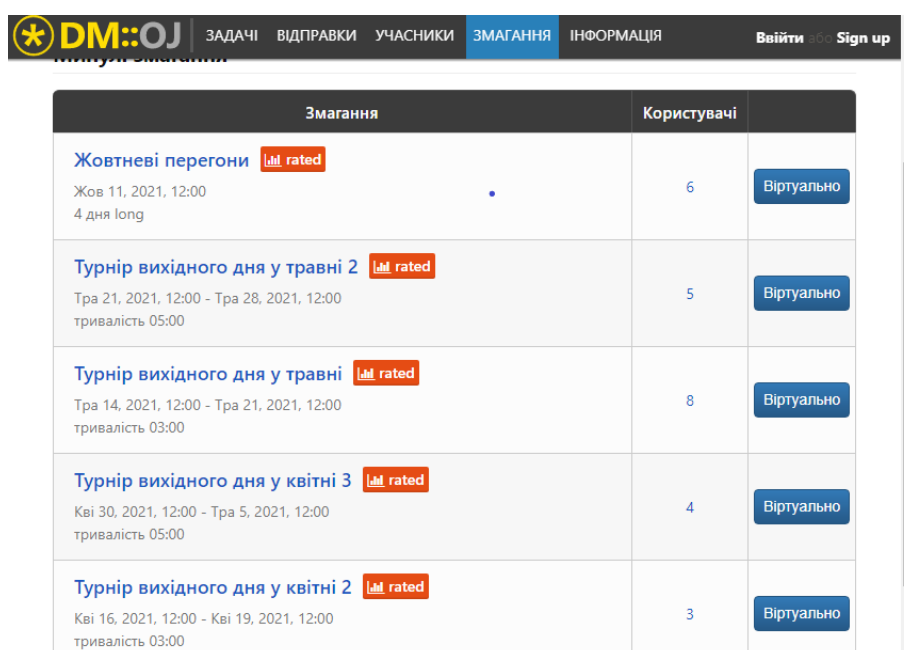

Рис. 2. Турніри на сайті факультативу

Велику допомогу в організації змагань в умовах пандемії уже другий рік підряд надає громадська організація «Федерація олімпіадного програмування», яку очолює золотий призер міжнародної олімпіади Антон Ципко. Наприклад, лист від 17.10.2021 № 128 «Про Всеукраїнські олімпіади з інформатики» інформує про можливість взяти участь ученицям у Всеукраїнській дівчачій олімпіаді, яка буде проводитися вдруге. Крім даної буде проведена ще Всеукраїнська командна олімпіада. Дані олімпіади є доповненням до офіційних олімпіад I-IV етапів, які проводяться під егідою МОНУ.

Про організацію роботи з учнями в умовах пандемії розглянемо на прикладі роботи клубу «Алгоритм». Андрій Васильович організовує роботу так:

– При неможливості фізичних зустрічей під час карантинних обмежень заняття проводяться за допомогою Skype. Керівник гуртка дистанційно через Skype розповідає матеріал, обговорює з учнями задачі. Сама здача завдань без проблем проходить на системах автоматизованої перевірки, для яких нічого абсолютно не змінилось з до карантинним періодом. Учні можуть здавати задачі в будь-який час доби, з будь-якої точки світу.

– Також під час карантину гуртківці мали змогу брати участь в ряді міжнародних змагань. Жодні серйозні міжнародні змагання з інформатики не були відмінені, а просто адаптувались до проведення в дистанційному форматі з певними умовами до учасників і робочих місць. Наприклад, для участі в Міжнародній Жаутиковській олімпіаді IZHO-2021 (Казахстан) необхідно було організувати робочі місця для 4-х учасників з м. Хмельницького, з відповідними вимогами до відео спостережень (виставити три веб камери телефонів з підключенням до Google Meet наданим організаторами), і відповідальні представники оргкомітету наглядали за командами в режимі реального часу (також учасники через спеціальне програмне забезпечення демонстрували свій робочий екран в режимі реального часу) (рис. 3).

Рис. 3. Участь гуртківців клубу Алгоритм у міжнародних змаганнях

– Частина Всеукраїнських змагань з інформатики проходила за схожою методикою. В деяких олімпіадах учні мали змогу писати навіть з дому, з відповідною відео трансляцією/відеозаписом свого екрану та робочого місця.

Тож карантин не привід для відміни занять та змагань, а просто нові реалії до яких необхідно адаптуватись.

Підсумками будь-якої роботи є результати. Проаналізуємо результати школярів області за час пандемії, коли навіть були відмінені офіційні очні змагання.

Досягнення клубу «Алгоритм» (керівник Попик А.В.) за 2020 – 2021 рр.

Здобутки у 2020 році	Здобутки у 2021 році
<p>Міжнародна олімпіада Romanian master of Informatics 2020</p> <p><i>Міль Віталій</i> – бронзова медаль</p>	<p>Міжнародна Жаутиковська олімпіада 2021 (Казахстан)</p> <p><i>Денисюк Владислав</i> – золота медаль <i>Таравський Денис</i> – бронзова медаль <i>Карпенко Дарина</i> – бронзова медаль</p>
<p>Всеукраїнська олімпіада 2020</p> <p><i>Денисюк Владислав</i> – I диплом <i>Міль Віталій</i> – II диплом <i>Дядюк Антон</i> – II диплом <i>Таравський Денис</i> – III диплом <i>Ратушняк Денис</i> – III диплом</p>	<p>Всеукраїнська олімпіада 2021</p> <p><i>Денисюк Владислав</i> – I диплом <i>Карпенко Дарина</i> – I диплом <i>Воляник Олена</i> – II диплом <i>Таравський Денис</i> – II диплом <i>Ратушняк Денис</i> – III диплом <i>Міль Віталій</i> – III диплом</p>
 <p>The screenshot shows the UJOI 2021 results table. Daryna Karpenko is listed as the top performer with a score of 463. The table includes columns for Rank, Name, G Team, and scores for various categories (A, B, C, D, E, UJOI, Global).</p>	<p>Всеукраїнська дівчача олімпіада з інформатики</p> <p><i>Карпенко Дарина</i> – I диплом, абсолютне перше місце. Увійшла до складу збірної України на Європейську дівчачу олімпіаду з інформатики, на якій виборола Золоту медаль і срібну медаль на Європейській юніорській олімпіаді з інформатики (Грузія 2021).</p>

ЛІТЕРАТУРА

1. Лапінський В.В. Проблема вибору першої мови програмування – сьогоднішнє бачення // Комп'ютер у школі та сім'ї, №1, 2014.С. 14–17
2. Ребрина В. А. Дистанційний тренінг як засіб підвищення кваліфікації вчителів інформатики// Комп'ютер у школі та сім'ї.–2019. – №3. – с. 17-22
3. Ребрина В. А., Мулик В. В. Мова програмування Python у 5-9 класах: навчальний посібник. Хмельницький: ХОІППО. 2021. 119 с.
4. Ребрина В. А. Олімпіади з інформатики. Завдання, ідеї та коди розв'язків. 8-11 класи. Посібник для учнів 8-11 класів. Харків: Вид-во «Ранок», 2018, 160 с.
5. Методика дистанційного навчання: збірник статей / За редакцією Ребрини В. А. Хмельницький: ХОІППО. 2021. 99 с. URL: <https://hoippro.km.ua/wp-content/uploads/2021/02/mdn4.pdf>
6. Ципко А.В. Лист громадської організації «Федерація олімпіадного програмування» від 17.10.2021 № 128 «Про Всеукраїнські олімпіади з інформатики»

Рибалко Л. Д.,

Вчитель біології II категорії

Харківської загальноосвітньої I-III ступенів школи №105

Харківської міської ради в Харківській області

rybalko.liubov@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/https://orcid.org/0000-0001-8459-9177>

ОСОБЛИВОСТІ РОБОТИ З ОБДАРОВАНИМИ УЧНЯМИ

Анотація. У статті проаналізовано основні напрями підтримки обдарованої учнівської молоді. Охарактеризовано соціальні та психолого-педагогічні проблеми обдарованих учнів; визначено соціально-педагогічні умови, дотримання яких забезпечує ефективність здійснення підтримки.

Ключові слова: державна підтримка; соціально-педагогічна підтримка; психологічна підтримка; ціннісна підтримка.

Summary. The article analyzes the main areas of support for gifted students. The social and psychological-pedagogical problems of gifted students are characterized; defined socio-pedagogical conditions, compliance with which ensures the effectiveness of support.

Key words: state support; socio-pedagogical support; psychological support; value support.

У повсякденному житті обдарованість – синонім талановитості. У психології ж під нею розуміють системну якість особистості, яка виражається у винятковій успішності освоєння та виконання одного чи кількох видів діяльності, що поєднуються з інтересом до них. Чи виросте з дитини з ознаками обдарованості талановита, геніальна особистість, залежить від багатьох обставин.

Американський дослідник Дж. Рензуллі вважає, що обдарованість є поєднанням трьох основних характеристик:

- інтелектуальних здібностей (що перевищують середній рівень);
- креативність;
- наполегливості (мотивація, орієнтована завдання).

Дійсно, дітей, які мають потенційні можливості, у школі достатньо. Якщо не розглянути цей дар природи, не розвинути його, він і залишиться незатребуваним.

Обдарованих дітей вирізняє виняткова успішність навчання. Ця риса пов'язана з високою швидкістю переробки та засвоєння інформації, високою продуктивністю мислення, легкістю асоціювання, здатністю до прогнозування, високою концентрацією уваги.

Але водночас такі діти можуть швидко втрачати інтерес до щоденних кропітких занять. Їм важливі речі, широке охоплення матеріалу. Працювати з такими дітьми цікаво та важко. У класі на уроці вони вимагають особливого підходу, особливої системи навчання.

Насамперед обдарованих дітей треба вміти виявити. Вони мають низку особливостей: допитливі, наполегливі у пошуку відповідей, часто ставлять глибокі питання, схильні до роздумів, вирізняються гарною пам'яттю.

Проблема творчої обдарованості стає усе більш і більш актуальною в сучасному суспільстві. За останні 2-3 роки потік інформації, присвяченої різним питанням психології творчості, виріс у кілька разів. Але, незважаючи на значну популяризацію, багато аспектів проблеми залишаються невирішеними. Одним з головних питань психології творчості є діагностика креативності і творчих здібностей. Причина цього складається в протиріччі між сутністю тестів і сутністю творчості. Тест – це стандартизована процедура обстеження по заданому набору параметрів. А сутністю творчості є вихід за рамки заданого і відомого. Тест творчих здібностей – це стандарт виміру нестандартності. Дані непереконливі протиріччя закладені в самій ідеї тесту творчості.

Основними показниками творчих здібностей є швидкість і гнучкість думки, оригінальність, допитливість, точність і сміливість. Швидкість думки – кількість ідей, що виникають в одиницю часу. Гнучкість думки – здатність швидко і без внутрішніх зусиль переключатися з однієї ідеї на іншу, бачити, що інформацію, отриману в одному контексті, можна використати в іншому. Вона забезпечує вміння легко переходити від одних явищ до інших, своєчасно відмовлятися від скомпрометованого припущення, бути готовим до інтелектуально, ризику. Оригінальність – здатність мислити нестандартно, здатність приймати рішення, що відрізняються від загальноприйнятих, парадоксальних, несподіваних. Допитливість – здатність дивуватися, цікавість і відкритість до всього нового. Точність – здатність удосконалювати ідеї, надавати закінчений вигляд свого творчого продукту. Сміливість – здатність приймати рішення в ситуації невизначеності, не лякатися власних висновків і доводити їх до кінця.

Нагальною потребою кожного навчального закладу є створення системи роботи з обдарованими дітьми та формування готовності педагогічного колективу до такої роботи.

Україна сьогодні, як ніколи, зацікавлена в інноваційному розвитку суспільства, а тому особливого значення набувають проблеми виявлення та підтримки обдарованої учнівської молоді, створення соціального середовища, сприятливого для виховання особистості з високим рівнем сформованості творчих здібностей, оскільки саме обдарована учнівська молодь у майбутньому формує імідж країни на міжнародній арені, її інноваційний людський капітал, відкриваючи свої досягнення світовій спільноті

У сучасних умовах постає необхідність підтримки обдарованості на етапі навчання у загальноосвітньому навчальному закладі для забезпечення максимального розвитку та вдосконалення здібностей учнів з метою отримання успішного результату. З цією ж метою діють державні програми, запроваджено іменні стипендії переможцям міжнародних олімпіад, всеукраїнських олімпіад, Всеукраїнського конкурсу наукових робіт учнів – членів Малої академії наук України, стипендії Кабінету Міністрів України переможцям олімпіад з української мови та літератури. Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 8 серпня 2007р. № 635-р було створено Інститут обдарованої дитини Національної академії педагогічних наук України [6]. Підтримка творчої обдарованості на законодавчому (державному) рівні є одним із пріоритетних напрямів державної політики в Україні. Відповідно до Закону України «Про державну підтримку обдарованої молоді» [1] державна підтримка

обдарованої молоді (молоді громадяни віком від 14 до 35 років, наділені виключними творчими здібностями і талантом, які досягають високих результатів у сфері науки, освіти, мистецтва і культури) – це сукупність заходів, що здійснюються органами державної влади та органами місцевого самоврядування у сфері молодіжної політики з метою створення умов, гарантій і стимулів для розкриття творчих здібностей молоді у сфері науки, освіти, культури і мистецтва [1, ст. 1]. До заходів державної підтримки обдарованої учнівської молоді належать: надання цільових пільгових державних кредитів для здобуття вищої освіти у вищих навчальних закладах незалежно від форми власності; надання одноразових грошових премій за перемогу в олімпіадах, конкурсах, змаганнях; зарахування поза конкурсом до державних вищих навчальних закладів, професійно-технічних закладів освіти [1, ст. 4].

Значна увага приділяється соціально-педагогічним аспектам підтримки обдарованої учнівської молоді. На сьогодні Національний центр «Мала академія наук України» є провідним закладом, що виконує загальнодержавні функції з пошуку та підтримки юних обдарувань, стимулювання їх творчого потенціалу. З цією метою щорічно проводяться всеукраїнські заходи науково-методичного спрямування та заходи для обдарованої учнівської молоді. Запроваджуються нові освітні проекти, в тому числі міжнародні [4]. До Малої академії наук учнівської молоді зараховуються учні віком, як правило, від 14 років. Однак є випадки, коли в системі МАН нарівні зі старшокласниками змагаються учні 7-8 класів.

Потрібно не оменути увагою такий аспект педагогічної взаємодії з обдарованими учнями як глобальна мережа інтернет, правила спілкування у віртуальному середовищі закладу освіти. Учасникам освітнього процесу слід пам'ятати, що тут, як і в реальному житті, існують свої правила поведінки, своєрідна культура віртуального спілкування, яку ще називають нетикет. Зазначимо, спілкування педагогічних працівників із обдарованими учнями в наукових, тематичних форумах, чатах та співтовариствах характеризується певним рівнем кваліфікації та знань, де потрібно бути компетентним в тих чи інших питаннях. Для такого спілкування потрібно бути готовим професійно і відповідно до вимог нетикету: намагатись бути толерантними, не ігнорувати правила культурного спілкування для різних інтернетресурсів, писати коротко та зрозуміло, бути об'єктивними, слідкувати за граматиною, виконувати загальноприйняті правила поведінки в чатах та форумах, залишатись ввічливими один до одного, адже це, чи не найголовніше правило хорошого віртуального спілкування [12].

З'ясовано, що проблема Інтернет соціалізації найбільш гостро постає в підлітковому віці, коли відбувається активне формування пізнавальних процесів, становлення особистості та її ціннісних орієнтацій. Тому, особливій уваги потребують обдаровані підлітки, котрі належать до групи ризику негативного впливу Інтернету на процес їхньої соціалізації, що обумовлено їхніми пізнавальними, емоційно вольовими й особистісними характеристиками, сферою потреб, особливостями спілкування та діяльності. Все це дає підстави говорити про необхідність створення певним чином керованого освітнього Інтернет-ресурсу для учасників навчально-виховного процесу [13].

Актуальність соціально-педагогічної підтримки обдарованості зумовлена значною кількістю соціально-психологічних проблем обдарованих дітей. До них належать [14]: проблеми у спілкуванні з однокласниками; порушення взаємодії з учителями; непорозуміння з батьками; відсутність навичок просоціальної поведінки на різних рівнях (від побутового до громадського) та ін.

Такі науковці, як Л. Коваль, І. Зверева, С. Хлебик, вважають, що соціальний захист обдарованої дитини базується на врахуванні провідних підходів, які визначають дії соціальних інститутів по збереженню унікальності і культивуванню здібностей, талантів, загальної і спеціальної обдарованості, встановленню її видів за допомогою специфічних методик діагностики, розроблених у зарубіжній та вітчизняній науці та практиці. До таких підходів відносяться [15]: охоронно-захисний (дії держави по відношенню до обдарованої дитини); соціально-педагогічний (створення умов культивування обдарованості спеціально підготовленими людьми); соціально-психологічний (пов'язаний із розробкою форм і методів психологічної підтримки обдарованої особистості з соціально-позитивістською спрямованістю); соціально-інтегративний (передбачає диференціацію та індивідуалізацію форм організації навчання, обґрунтування різнорівневих програм, спрямованих на активізацію пізнавально-творчих потенцій обдарованої дитини).

Соціально-педагогічна підтримка обдарованих дітей, крім перерахованих вище, включає роботу з оптимізації взаємодії дитини з найближчим оточенням. На думку Е. Циганкової, з обдарованістю дитини соціальний педагог зазвичай зустрічається у двох ситуаціях: благополучна обдарованість і обдарованість як проблема дитини і її оточення. Дослідниця виокремлює такі напрямки роботи [11]: просвітницька, консультативна робота з прийняття дорослими обдарованості дитини, особливостей її поведінки, світорозуміння, інтересів і схильностей; консультативна, методична робота, спрямована на створення для даної дитини навчальної атмосфери, яка б задовольняла її інтереси; формування в однокласників адекватного уявлення про особливості обдарованої дитини і позитивного їхнього прийняття; консультативна робота з дитиною, спрямована на усвідомлення дитиною своєї обдарованості, побудови нею своєї системи відносин зі світом і самою собою крізь призму своїх особливостей і можливостей; психолого-педагогічна освіта педагогів

та батьків з метою розширення їхніх уявлень про природу і прояви обдарованості, особливості навчання і виховання обдарованих дітей тощо.

Американські вчені досягли помітних успіхів у вивченні обдарованих особистостей та пошуку ефективних шляхів навчання обдарованих школярів завдяки використанню тестових методик у дослідженні феномену обдарованості. З огляду на аналіз праць американських дослідників Л. Термана, Л. Голінгворд, Дж. Гілфорда, П. Вітті, Г. Пассоу, Дж. Стенлі, П. Торренса, Дж. Рензулі, Г. Гарднера є всі підстави стверджувати про потужну американську наукову школу з проблем дослідження обдарованих особистостей.

Фундаментальне дослідження Г. Гарднера «Структура розуму: теорія множинного інтелекту», в якому визначено сім видів інтелекту, спонукало вчених переглянути відомі класифікації типів обдарованості, оскільки наявність високого рівня інтелекту є важливою ознакою обдарованості [13]. Обдарованість особистості можна вважати результатом взаємодії трьох характеристик: інтелекту (який перевищує середній рівень), креативності і мотивації. Упродовж багатьох років у наукових працях психологами досліджувалися відмінності в загальних розумових здібностях, пов'язані з тим, що в одних людей яскраво виражені словесно-логічні здібності, а в інших – образні [16; 18].

Визначний психолог І. Павлов асоціював це з тим, що в людини є дві «сигнальні системи діяльності». Перша сигнальна система – це всі зовнішні дії, крім слів, а друга – це слова, мова. На основі цих досліджень учений виокремив два протилежних типи людей та проміжний між ними. Тип людей з відносною перевагою першої сигнальної системи дослідник назвав «художнім типом», а тип людей з відносною перевагою другої сигнальної системи «мислительним типом». Тип людей із врівноваженими сигнальними системами вчений назвав «середнім типом» [18].

З огляду на те, що наявність високого рівня інтелекту є важливою характеристикою обдарованості, доцільно класифікувати види обдарованості відповідно до видів інтелекту. Отже, варто говорити про сім видів обдарованості: лінгвістичної, музичної, логіко-математичної, просторової, тілесно-кінестетичної і особистісної (міжособистісної та внутрішньоособистісної).

Величезне значення має підтримка вдома. Батьки та вихователі, як правило, першими виявляють надзвичайну обдарованість і таланти дитини. Батьки визнають вищезгадані нормативні здібності, інтереси і пристрасті, які відрізняють їх від інших дітей. Обдарованість часто приходить з проблемами, такими як: асинхронний розвиток або соціальні та емоційні виклики. Батьки можуть співпрацювати зі своїми дітьми, щоб забезпечити багатий стимулюючий і навчальний досвід, а також, виявити способи партнерства зі школами та соціальними ресурсами в ширшій громаді, щоб розвивати спеціальні потреби своїх дітей [16; 17].

Основна проблема таких сімей – неможливість, спираючись на власний потенціал, забезпечити умови, що сприяють успішному і сталому розвитку обдарованих дітей. В основі виникаючих в таких сім'ях проблем, лежить відсутність спеціальної соціально-педагогічної інфраструктури розвитку обдарованих дітей, з одного боку, і встановлення комерційних підходів у функціонуванні наявних установ, що забезпечують поглиблене розвиток здібностей обдарованої дитини, – з іншого. Причинами виникнення проблем в таких сім'ях є:

- Орієнтованість суспільства на стандартизований і усереднений масовий зразок розвитку дітей і організація діяльності різних соціально-педагогічних установ під цей стандарт;

- Відсутність у переважної частини сімей, які виховують обдарованих дітей, необхідних фінансових коштів, що забезпечують отримання платних послуг з метою повноцінного їх розвитку.

Виникаючі в таких сім'ях проблеми життєдіяльності проявляються в наступних сферах:

- Психологічної (трудність розвитку нестандартного дитини в стандартному середовищі; втрата інтересу у дитини до навчання і взаємодії з однолітками; переживання членами сім'ї власного безсилля вирішити виникаючі проблеми);

- Педагогічної (нерозвиненість системи освітніх та інших установ для обдарованих дітей);

- Правової (відсутність законодавчо встановлених правил для соціального просування обдарованих дітей);

- Економічної (відсутність фінансових коштів, що дозволяють створити умови для розвитку дитини відповідно до спрямованості його обдарованості).

Отже, соціально-педагогічна підтримка обдарованих учнів – це створення безпечного, розвиваючого середовища та сприятливого емоційного фону. Вона має базуватися на: врахуванні психологічних особливостей обдарованих учнів; проведенні вчасної діагностики особливих задатків дитини, поширення просвітницької роботи з формування суспільної думки про значущість і основні проблеми обдарованості в українському суспільстві.

ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України «Про державну підтримку обдарованої молоді» від 8 лютого 2001 року. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/

2. Закон України «Про основні засади державної підтримки обдарованих дітей та молоді України» від 1 січня 2005 року. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://search.ligazakon.ua/>

3. Закон України «Про позашкільну освіту» від 22 червня 2000 року. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/
4. Положення про малу академію наук України / Наказ Міністерства освіти і науки України № 90 від 09.02.2006. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://osvita.ua/legislation/pozashk_osv/2756/.
5. Указ Президента України «Про гранти Президента України для обдарованої молоді» від 02.08.2000 року. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/
6. Антонова О.Є. Обдарованість: досвід історичного і порівняльного аналізу: монографія / О.Є. Антонова. – Житомир: ЖДУ, 2005. – 456 с.
7. Бех І.Д. Формувати у дитини почуття цінності іншої людини / І.Д. Бех // Педагогіка толерантності. – 2001. – № 2(16). – С. 17.
8. Здібності, творчість, обдарованість: теорія, методика, результати досліджень / За ред. В.О. Моляко, О.Л. Музики. – Житомир: Вид-во Рута, 2006. – 320 с. – С. 170.
9. Соціальна педагогіка / Соціальна робота: навч. посіб. / За ред. Л.Г. Коваль, І.Д. Зверева, С.Р. Хлебик. – К.: ІЗМН, 1997. – 300 с.
10. Рижанова А. О. Соціальне виховання як питання національної та глобальної безпеки в умовах інформаційного суспільства / А. О. Рижанова // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді. – К., 2006. – С. 16-22.
11. Циганкова Е. Обдарованість як проблема // Психопрофілактика. – К.: Редакції загально педагогічних газет, 2003. – 112 с. – С. 54-65.
15. Щіпановська О.Р. Психологічні чинники психотерапевтичного дискурсу: автореф. дис. ... канд. психол. наук: 19.00.04 – медична психологія / О.Р. Щіпановська; Ін-т психології ім. Г.С.Костюка АПН України. – К., 2005. – 20 с.
11. Культура віртуального спілкування: методичні поради. Упр. культури, національностей та релігій Хмельниц. облдержадмін.; ХОУНБ ім. М. Островського. Хмельницький, 2014. 28 с. URL:
12. Андросович К.А. Проект інтерактивної психолого-педагогічної підтримки процесу соціалізації обдарованих старшокласників/ К.А. Андросович// Освіта та розвиток обдарованої особистості : Щомісячний науково-методичний журнал. – К. : Інститут обдарованої дитини, 2017 – № 1 (56) /01/2017, 78с., – С. 28-33.0,7 д.а.
13. Алфімов В. М. Основні напрями дослідження педагогічної підтримки обдарованих дітей в Україні і за кордоном. Соціальна і педагогічна підтримка обдарованих дітей в Україні та за кордоном: зб. наук. праць. Горлівка : Вид-во ГДПШМ, 2011. С. 4–7.
14. Антонова О. Є. Теоретико-методологічні засади навчання обдарованих студентів у педагогічних університетах: дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Інститут педагогічної освіти та освіти дорослих АПН України. Київ, 2008. 540 с.
15. Волощук І. С. Науково-педагогічні основи формування творчої особистості. К. : Пед. думка, 1998. 149 с.
16. Рибалка В. В. Психологія розвитку творчо обдарованої особистості : навч.-метод. посіб. Київ : ТОВ Інформаційні системи, 1996. 441 с.
17. Sellin D. F., Birch J. W. Виховання обдарованих і талановитих учнів. Роквіль, доктор медицини: Aspen Systems, 1980.

Рожанська І. М.,

*заступник директора з навчально-виховної роботи
Севєродонецького міського Центру дитячої та юнацької творчості*

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ, ПІДТРИМКИ ТА СУПРОВОДУ ОБДАРОВАНИХ ДІТЕЙ І МОЛОДІ В СЕВЄРОДОНЕЦЬКОМУ МІСЬКОМУ ЦЕНТРІ ДИТЯЧОЇ ТА ЮНАЦЬКОЇ ТВОРЧОСТІ

У статті розглядаються питання розвитку, підтримки і супроводу обдарованих дітей та молоді в закладі позашкільної освіти, наголошується на важливості створення умов для формування кожної особистості, значущості її громадянської дії, здатної до творчого потенціалу, розкриваються організаційно – педагогічні засади роботи з обдарованими вихованцями.

Ключові слова: обдарованість, здібність, творчість, супровід, талант.

*Мистецтво навчати не в умінні повідомляти,
а в умінні збуджувати, будити, оживляти.
А. Дістервет.*

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

У період національного відродження, що переживає Україна, її розбудова як демократичної держави, інтеграція у світове співтовариство, реформи і зміни в усіх ланках суспільного життя потребують нової моделі розвитку українського суспільства. Безперечно знання, наука, культура, духовність, досвід і традиції є вирішальною силою, бо в сукупності – це ядро національної енергії і сьогодні, необхідні люди, які мислять не шаблонно, які вміють швидко орієнтуватися в тій чи іншій ситуації, знаходити чіткі шляхи вирішення як ситуацій так і проблем. Це означає, що головним джерелом та основою і критерієм розвитку сучасного суспільства й держави мають бути освіта, наука, культура.

Тому сучасне суспільство висуває підвищені вимоги до кожної особистості, значущості її громадянської дії, здатності до творчого потенціалу, до власної особистої культури.

Отже, розуміючи, що творчі, обдаровані діти – це майбутній цвіт нації, інтелектуальна еліта, гордість і честь України, її світовий авторитет, перед кожним закладом освіти стоїть завдання спрямоване на забезпечення формування інтелектуального потенціалу нації шляхом створення оптимальних умов для розвитку особистості.

Розглядаючи творчість як провідний компонент у формуванні ціннісних орієнтирів особистості, на сьогодні нагальною потребою в освітньому процесі є розвиток, підтримка і супровід обдарованих дітей і молоді, здатних активно і творчо працювати в сучасних умовах, проявляючи при цьому високий професіоналізм.

З огляду на це, мета статті полягає у розгляді організаційно-методичних засад розвитку, підтримки і супроводу обдарованих вихованців у Сєвєродонецькому міському Центрі дитячої та юнацької творчості.

Аналіз досліджень і публікацій.

У тлумачних словниках поняття «здібний», «обдарованийий», «талановитий» уживаються як синоніми, що відображують рівень прояву здібностей. Вчені вважають основним – поняття здібність.

Теплов М.Б. визначає три ознаки цього поняття.

По-перше, здібності – це індивідуально-психологічні особливості, що відрізняють одну людину від іншої.

По-друге, здібності – це не будь-які індивідуальні особливості взагалі, а такі, що стосуються успішного виконання окремого виду чи декількох видів діяльності.

По-третє, поняття здібність не визначає ті знання, навички або вміння, що вже вироблені в конкретної людини.

На думку О.Я. Савченко, **обдарованість** – це сукупність задатків особистості як передумова розвитку її здібностей до певних видів діяльності.

Талант – це певна природна якість, що демонструє особливі здібності. Обдарованість – це стан таланту, ступінь прояву таланту.

Словник М.З. Д'яченка, Л.О. Кандиновича талант трактує як природну обдарованість дитини і видатні здібності до певної діяльності.

Відповідно до теорії психологічної науки, чинниками, за якими здійснюється психічний розвиток дитини, є:

- природні передумови;
- соціальні умови життя людини;
- система саморозвитку людини.

Таким чином, дослідження вчених свідчать, що генетичнообумовлений компонент особи (**дар**) значною мірою визначає як кінцевий результат, так і темп розвитку. З моменту народження цей генетичний дар під впливом середовища перетворюється на єдину лінію розвитку особистості. Реальна обдарованість залежить не тільки від задатків, але й від того, у якому середовищі зростає особистість, який отримує розвиток, як сама піклується про розвиток свого потенціалу.

Тому реальна обдарованість – не просто статичний божий чи генетичний дар. Обдарованість існує в динаміці і повинна постійно удосконалюватися. Зауважимо, що обдарованість – лише потенціал, який може сприяти успіху, а може й бути не реалізованим.

Творча особистість – це творчо активна особа, як правило, розумна, критична, не боїться конфліктів як з собою так і навколишньою дійсністю. Характерними рисами творчої особистості є сміливість у розв'язанні проблем, багата уява, без якої неможливе генерування оригінальних ідей, завзяття в досягненні цілі, незважаючи на можливі конфлікти з однолітками, педагогами, батьками, а в учнівській молоді, інколи, з суспільною думкою.

Риси творчої особистості:

- сміливість уяви та думки;
- імпульсивність, оригінальність та незалежність суджень;
- нерівномірність успіхів у навчальних предметах;
- критичний погляд;

- небажання сприймати щось на віру;
- готовність до ризику;
- почуття гумору та схильність до жарту.

Як правило, обдаровані люди характеризуються наполегливістю, надзвичайно розвиненою працьовитістю, глибоким і стійким інтересом до певної діяльності.

Вченими визначено основні типи, види та риси обдарованості.

Типи обдарованості:

- загальна (розумова);
- спеціальна (соціальна, моторна, практична, художня).

Види обдарованості:

- академічна – виявляється в швидкості та легкості опанування значного обсягу готових знань;
- інтелектуальна – полягає в особливій розумовій самостійності, у підвищеній критичності мислення, здатності самостійно глобально, по-філософськи осмислювати складні інтелектуальні проблеми;
- творча, тобто здатність до творчої самореалізації в одній або різних галузях життєдіяльності.

Риси обдарованості (пізнавальна, інтелект та креативність):

1. Пізнавальна:

- потреба в самому процесі розумової діяльності;
- задоволення від розумового напруження;
- активність – постійний пошук вражень, нової інформації.

2. Інтелект (характеризується конкретністю мислення і здатністю до абстракцій):

- швидкість і точність виконання розумових операцій, зумовлених стійкістю уваги і прекрасною оперативною пам'яттю;
- сформованість навичок логічного мислення, прагнення до міркування, узагальнення, виділення головного, класифікація;
- багатство словникового запасу, швидкість і оригінальність словесних асоціацій.

3. Креативність:

- особливий склад розуму;
- установка на творче виконання завдання;
- розвиненість творчого мислення і уяви.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Кожна дитина за своєю суттю є творчою особистістю. Вона не може жити щоб не творити. У творчості особистість пізнає себе, відкриває світ, що її оточує, а також себе у цьому світові. Тобто відбувається подвійне відкриття: дитина відкриває світ завдяки творчій діяльності, а світ відкриває дитину.

Тому у діяльності закладів позашкільної освіти завжди було і є актуальним завдання – розвивати творчу особистість. А розуміння поняття «творча особистість» надає цій роботі особливого значення.

Метою діяльності Северодонецького міського Центру дитячої та юнацької творчості є створення безбар'єрного середовища для реалізації права громадян на вільний розвиток творчих здібностей, для життєвого особистісного та професійного самовизначення вихованців, формування основ всебічно і гармонійно розвиненої особистості, виховання людей, що володіють основами наук. Створення умов для розвитку особи, її здібностей і талантів як інвестиції у майбутнє, підтримка і супровід активної, творчої особистості, яка усвідомлює глобальні проблеми людства, готової брати участь у їх вирішенні.

Реалізація цієї мети передбачає постановку таких завдань: визначити продуктивні освітні ідеї; обґрунтовувати, оцінювати та узагальнювати набутий досвід та вдосконалювати систему роботи з обдарованими вихованцями, в якій сукупність змісту, методів, форм, прийомів та засобів, ставлять дитину в умови суб'єкта творчої діяльності.

В рамках реалізації поставлених перед педагогічним колективом завдань:

- створено творчу групу, яка розробляє рекомендації, пам'ятки, актуальні інформації системи пошуку обдарованих дітей для педагогів, батьків щодо розвитку творчих здібностей;
- скореговано проблемне питання «Роль педагога у виявленні, підтримці, розвитку творчого потенціалу особистості та система підтримки обдарованих дітей»;
- розроблено стратегію пошуку перспективних напрямів розвитку, підтримки і супроводу обдарованих дітей і молоді, яка детермінує необхідність удосконалення педагогічних технологій, варіативності у виборі форм і методів освітнього процесу.

Затверджено програму роботи з обдарованими вихованцями на 3 роки, яка містить наступні розділи:

1. Забезпечення доступності позашкільної освіти та соціально-правових гарантій вихованців.
2. Організаційно-педагогічні та психологічні аспекти реалізації програми.
3. Науково-методичні аспекти.

4. Виявлення обдарованих вихованців і створення умов для їх розвитку в творчих колективах.

5. Впровадження комп'ютерних та інноваційних технологій в роботу педагогів – керівників гуртків, формування професійної майстерності.

Серед чинників реалізації програми визначено:

- розуміння і визнання того, що система роботи з обдарованими вихованцями – один із пріоритетних напрямів роботи Центру, тому постійно треба вдосконалювати науково-методичну роботу та освітній процес;

- осмислення значення розвитку обдарованих вихованців кожним педагогом у своєму колективі і посилення у зв'язку з цим уваги до проблеми формування позитивної мотивації навчання;

- залучення до роботи з обдарованими вихованцями, спеціалістів різних категорій, які мають високі професійні та особистісні якості, а також психологів, соціологів тощо.

З метою реалізації програми педагогам надані методичні рекомендації організації системної роботи з обдарованими вихованцями у своєму колективі. Основними з них є:

- виявляти протягом першого року навчання рівень творчих можливостей, особистісні властивості, спеціальні інтереси та нахили дитини та проводити своєчасну діагностику інтелектуальних особливостей і здібностей протягом навчання у колективі;

- визначати форми і методи своєї роботи, що сприятимуть розвитку можливостей самовираження обдарованої дитини;

- розробити спеціальні навчальні матеріали для розвитку обдарованих вихованців, які будуть забезпечувати закріплення й розвиток творчої обдарованості та спеціальних здібностей;

- проводити навчальні заняття відповідно з обдарованими вихованцями, як в груповій так і індивідуальній формах;

- навчати вихованців прийомів самостійної роботи, роботи зі словниками, енциклопедіями, спеціальною літературою а також, способів самоконтролю, дослідницької діяльності, уміння отримувати знання самостійно;

- використовувати таку систему управління пізнавальною діяльністю і заохочення її результатів, що перетворюють ситуативну впевненість вихованця на стійку і підтримувати оригінальні ідеї, ініціативи дитини;

- створювати у колективі для вихованців ситуації впевненості в собі та підтримувати спільно з батьками обдаровану дитину в реалізації її інтересів в колективі, школі, сім'ї та соціумі;

- вчити обдаровану дитину вибудовувати гуманні відносини у спілкуванні з однолітками та дорослими;

- забезпечувати права на пошук та надання можливості самій дитині вийти з тої чи іншої ситуації, знайти вірне рішення проблеми;

- залучати вихованців до участі у різноманітних фестивалях, конкурсах, турнірах, форумах, заходах тощо.

Також визначено, що важливим напрямом роботи з обдарованими дітьми є *психологічний супровід* вихованців керівником гуртка.

Організаційно-методичні питання щодо напрямку роботи з обдарованими вихованцями знаходиться під постійним контролем адміністрації Центру. Видаються аналітичні накази про роботу щодо розвитку, підтримки і супроводу обдарованих вихованців в творчих колективах за підсумками проведення конкурсів, фестивалів, турнірів тощо.

Питання щодо виконання педагогами поставлених перед ними *завдань* постійно висвітлюються на педагогічній раді, нарадах при директорі, форумах, семінарах. Наприклад:

– розроблення індивідуальних освітніх маршрутів обдарованих вихованців та формування адекватної самооцінки вихованців;

- попередження ізоляції обдарованих і здібних дітей не тільки у групі однолітків, а й колективі де навчається вихованець, школі, соціумі тощо;

- охорона та зміцнення фізичного та психічного здоров'я тощо.

У Центрі сформований і постійно поповнюється банк даних діагностичних методик для виявлення обдарованих і здібних дітей різних вікових груп.

Належну увагу колектив закладу приділяє психолого-педагогічній освіті батьків обдарованих вихованців. З цією метою проводяться батьківські суботи, на яких розглядаються різноманітні актуальні питання, серед яких:

- якщо ваша дитина талановита то що?;

- як у сім'ї розвивати здібності дитини;

- батьки і обдаровані діти в контексті конфлікту поколінь.

В ці дні для батьків проводяться пізнавально-інтелектуальні програми, сімейні вікторини, концерти за участі вихованців тощо.

Таким чином, усвідомлюючи, що одним з головних педагогічних завдань освітньої діяльності є залучення обдарованої дитини до неперервного процесу самовдосконалення – самовиховання, саморозвитку, самонавчання адміністрація Центру звертає увагу на:

- впровадження новітніх технологій в освітній процес;
- використання керівниками гуртків діяльнісного підходу;
- застосування пояснювально-ілюстративного, пошукового, дослідницького, проблемного викладу теоретичного матеріалу;
- забезпечення організації педагогічного процесу таким чином, щоб максимально розвивалися творчі здібності обдарованих вихованців;
- виділення в навчальному плані годин індивідуальної роботи для розвитку підтримки і супроводу обдарованих вихованців;
- створення комплексу науково-методичних та навчальних матеріалів;
- заохочення керівників гуртків, сприяти творчості вихованців, виявляти ініціативу та професійну компетентність у своєму напрямі роботи.

Виявлення дітей з неординарними здібностями – це спільна робота адміністрації, педагогічної ради, методичного відділу, педагогів – керівників гуртків.

Для цього накопичено банк психологічних тестів для виявлення *різних видів обдарованості*:

- психомоторної;
- інтелектуальної;
- творчої;
- у сфері спілкування.

Відповідно до вище викладеного, у вихованців закладу можна виділити низку ознак, що свідчать про можливу обдарованість в тому чи іншому виді діяльності:

- легкість навчання і засвоєння, як теоретичного так і практичного матеріалу;
- тривала концентрація уваги, багатий словниковий запас, здатність до абстрактного мислення;
- допитливість, винахідливість, наполегливість, цілісність, високі ідеали;
- схильність до дискусії особистості з членами колективу, в якому навчається і педагогами;
- гостра реакція на несправедливість тощо.

При організації роботи з обдарованими дітьми звертаємо увагу на важливість усвідомлення педагогами, що позашкільна освіта повинна приносити вихованцям задоволення.

Задача педагога завжди допомогти і підтримати, дитину, якій це необхідно. Створювати та підтримувати емоційно-безпечну атмосферу, повагу особистості вихованця, його думки, навіть, коли вона не співпадає з думкою педагога.

Фахівці, які працюють з обдарованими вихованцями, давно зазначили, що найчастіше такі діти зростають в інтелігентних сім'ях. І справа тут зовсім не в особливих генах, а ще й у родинній атмосфері, у системі родинних цінностей, відношенні до дитини, як повноправного члена сім'ї.

Зазначимо, що батьки приділяють дитині увагу, особливо у ранньому віці і розвивають в ній пізнавальні потреби і творчі здібності. Але при спілкуванні розуміємо, що роблять вони це по-різному. Наприклад:

- постійно пропонують дітям певні розвивальні ігри і завдання: грають в настільні пізнавально-розважальні ігри, читають книги, за можливості відвідують музеї, подорожують з дітьми тощо. За певної наполегливості й послідовності така стратегія розвитку дитини є результативною. Але нерідко у дитини виникає внутрішній протест, навіть при зовнішній покірності. Інколи це передається через підвищену стомлюваність дитини, відмову від будь-яких інтелектуальних занять;

- доручають визначення здібностей і їх розвиток спеціально підготовленим людям, які займаються з дитиною. Таких послуг пропонується зараз дуже багато.

Доречно сказати, що за визначенням сучасних батьків, потужною структурою для розвитку дітей і їх здібностей – є саме заклади позашкільної освіти, в яких матеріально-технічна база постійно оновлюється і удосконалюється освітній процес.

Дійсно, позашкільні заклади працюють за різнорівневими навчальними програмами, які допомагають дитині навчаючись розвиватися, самовдосконалюватися, соціалізуватися. Але батьки не повинні повністю перекидати турботи про розвиток дитини лише на плечі фахівців.

Зі свого боку, педагогам в роботі з обдарованими дітьми важливо:

- не виділяти більш успішного вихованця чи вирізняти обдаровану дитину за індивідуальні успіхи у своєму колективі;
- не приділяти багато уваги заняттям з елементами змагання тому що, обдарована дитина частіше від решти вихованців ставатиме переможцем, що може викликати неприязнь вихованців колективу;
- мати терпіння і послідовність дій, коли обдарована дитина – справжній «вундеркінд», не акцентувати увагу на її винятковості бо це спричиняє роздратованість, ревності друзів, однолітків;

- не допускати заниження досягнень особистості з унікальними здібностями;
- пам'ятати, що здебільшого обдаровані діти погано сприймають суворо регламентовані заняття, особливо, якщо вони повторюються.

Якості, якими має володіти педагог для роботи з обдарованими вихованцями:

1. Бути доброзичливим і чуйним.
2. Володіти знаннями і поняттями з психології і розумітися в особливостях психології обдарованих дітей, відчувати їхні потреби та інтереси.
3. Мати високий рівень інтелектуального розвитку та широке коло інтересів.
4. Виявляти гнучкість в роботі з обдарованими вихованцями, бути готовим до перегляду своїх поглядів, постійного самовдосконалення, мати творчий, можливо, нетрадиційний особистий світогляд.
5. Бути цілеспрямованим наполегливим у всьому, володіти своєю емоційною стабільністю, уміти переконувати, мати неабияку схильність до самоаналізу.

Розвитку творчих здібностей обдарованих вихованців в Центрі сприяють не тільки навчальні заняття, а й проведення масових заходів, в ході яких проводяться: виставки творчих робіт вихованців, персональні виставки, турніри знавців, інтелектуально-розважальні ігри, науково-практичні конференції, комп'ютерні презентації творчих робіт, працює потужна інформаційна кампанія, реалізація проєктів. В закладі надається можливість вихованцям навчатися в двох творчих об'єднаннях.

Актуальними та системними є заходи з національно-патріотичного спрямування в рамках реалізації проєкту з національно-патріотичного виховання «Україна – моя країна».

Впровадження в освітній процес у закладі проєктного менеджменту підтверджує важливість навчання обдарованих вихованців методу проєктування, в ході яких керівник гуртка здійснює своєрідний моніторинг виконання послідовних етапів проєктного завдання. Результати виконаних проєктів підтверджують, що опановуючи культуру проєктування обдарована молодь збагачує та поглиблює знання, привчається творчо мислити, самостійно планувати свої дії, естетично реалізовувати засвоєні засоби і способи роботи, а також удосконалюють свої навички і культуру міжособистісного спілкування та співробітництва.

Сприяє розвитку дослідницьких умінь та є важливим фактором формування патріотичних почуттів підростаючого покоління робота вихованців в Музеї етнографії «Світлиця» та Музеї дитинства як могутніх засобів інформації, глибокого пізнання фактів і подій, можливості занурення в історію.

Дієвим засобом виховання та підтримки обдарованої молоді та дітей є виставкова діяльність закладу. Наприклад, виставка робіт вихованців гуртків декоративно-ужиткового профілю першого року навчання «Перший крок».

Є значущі успіхи в роботі зі здібними та обдарованими вихованцями у відродженого гуртка «Шахи». За останні кілька років особисті та збірні команди наших вихованців традиційно посідають I-III місця у міських, зональних обласних та всеукраїнських змаганнях і турнірах різних вікових груп.

Заклад здійснює значну роботу в напрямі поглиблення знань з української мови та вивчення іноземних мов. З цією метою відкрито «Євроклуб», який на сьогодні надзвичайно актуальний і популярний серед різновікової категорії вихованців.

Слід наголосити, що педагоги вміло організовують роботу із виявлення та розвитку обдарованих вихованців, залучаючи вихованців до численних конкурсів різних рівнів. Традиційними стали міські конкурси читців художнього слова з нагоди Шевченківських днів, літературно-мистецькі свята. Значні досягнення мають гуртки хореографічного, інструментального, вокального, театрального та гуманітарного напрямів. Досить широка географія участі талановитих вихованців не лише у обласних та Всеукраїнських, а і у міжнародних конкурсах та фестивалях (Англія, Франція, Чехія, Болгарія, Литва, Італія тощо).

Дієвим засобом формування громадянської активності вихованців, відповідно, розвитку лідерської обдарованості є членство в молодіжних організаціях, волонтерство, участь в тренінгах для молоді, молодіжних форумах, місцевих та всеукраїнських акціях, конференціях тощо.

З огляду на це слід визначити значущою спрямованість допрофесійної підготовки обдарованих вихованців з напряму роботи гуртка, чи творчого об'єднання, розкриття творчої індивідуальності вихованців в Центрі.

Підсумовуючи, зауважимо, що все вище зазначене вказує на ефективність застосування педагогами Центру інноваційних та традиційних форм роботи, спрямованих на формування обдарованої особистості.

ВИСНОВКИ

Отже, різноманітність напрямів, позашкільної освіти, багаторічний позитивний досвід її функціонування і розвитку, постійний попит і замовлення на позашкільну освіту, швидке реагування на соціальні зміни, мобільність, гнучкість, доступність закладів позашкільної освіти мають широкі можливості для розвитку, підтримки та супроводу обдарованої особистості. А, для більш ефективної реалізації завдань з питань організації роботи з обдарованими дітьми та молоддю потрібні соціально-економічні та політико-правові умови розвитку закладів позашкільної освіти, об'єднання зусиль педагогів,

батьків, громадянського суспільства, щодо підвищеного стійкого попиту особистості на освітні послуги які б її приваблювали, розвиваючи творчі здібності, допомагаючи кожній особистості в розвитку її індивідуальних здібностей, для вияву життєвого особистісного і професійного самовизначення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Амонашвили Ш.А. Личностно-гуманная основа педагогического процесса. Минск: Унив. изд-во, 1990. 560 с.
2. Бабанский Ю.К. Оптимизация педагогического процесса: в вопросах и ответах. Киев: Радянська школа, 1983. 287 с.
3. Бех І.Д. Виховання особистості. Кн. 1: Особистісно орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади. Київ: Либідь, 2003. 278 с.
4. Бех І.Д. Виховання особистості. Кн. 2: Особистісно орієнтований підхід: науково-практичні засади. Київ: Либідь, 2003. 342 с.
5. Даниленко Л. Освітній менеджмент. Київ: Шкільний світ, 2003. 400 с.
6. Жук Л.В. Обдарована дитина в умовах сучасної освітньої системи // Обдарована дитина. 2009. № 1.
7. Кульчицька О.І. Обдарованість: природа і суть // Обдарована дитина. 2007. № 1.
8. Папач О.І. Розвиток множинного інтелекту: експериментальна діяльність закладу освіти; модульна організація освітнього процесу. Харків: Видавнича група «Основа», 2018. 160 с.
9. Сущенко Т.І. Основи позашкільної педагогіки. Навчальний посібник. Запоріжжя, 2007.

Романюк С. О.,

*заступник директора з навчально-виховної роботи, вчитель географії
Опитненського закладу загальної середньої освіти I – II ступенів
Бахмутської міської ради Донецької області
svitlana.romanyuk1004@gmail.com*

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРОГРАМИ «ТВОРЧА ОБДАРОВАНИСТЬ» У ЗАКЛАДІ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ СІЛЬСЬКОЇ МІСЦЕВОСТІ

В статті розглядаються напрямки діяльності, які сприяють розвитку творчих здібностей учнів сільської школи через реалізацію програми «Творча обдарованість». Здійснюються спроби спростування поглядів невмотивованих учителів щодо пошуку та розвитку обдарованих дітей.

Ключові слова: обдарованість, обдаровані діти, творчий учитель.

Abstract. The article considers the areas of activity that promote the development of creative abilities of rural school students through the implementation of the program «Creative talent». Attempts are being made to refute the views of unmotivated teachers regarding the search for and development of gifted children.

Key words: giftedness, gifted children, creative teacher.

Проблема обдарованості в наш час стає все більш актуальною. Це насамперед пов'язано з потребою громади в неординарних творчих особистостях. Здібні, талановиті люди в будь-якому суспільстві є його рушійною силою. Їхніми інтелектуальними зусиллями забезпечується розвиток держави. Найбільше багатство кожної країни – це її обдаровані та творчі діти, які є майбутнім нації. Саме тому перед сучасною школою постало завдання максимального розкриття і розвитку потенціалу кожної особи, формування людини як суб'єкта соціального та професійного життя, підготовки її до самовдосконалення, самовизначення та самореалізації.

Останнім часом у педагогічному середовищі побутує думка, про значне зниження мотивації учнів до навчання, отримання нових знань, рівня освіченості. Як результат, учителі знаходять для себе виправдання щодо відсутності протягом багаторічної педагогічної діяльності переможців предметних олімпіад, конкурсів, акцій обласного та всеукраїнського рівнів. Особливо така тенденція поширена в сільській місцевості, де в багатьох класах навчається до 10 учнів [4]. Серед причин, які приводять до низького рівня навченості, можна назвати малу кількість дітей, серед яких здійснюється вибір здібних учнів до навчання, незначний рівень доходів батьків, які зобов'язані створити умови для розвитку своєї дитини, у більшості випадків відсутність об'єктів соціально-культурної сфери, в яких могли допомогти розвивати здібності школярів.

В Опитненській школі, заснованій у 1991 році, до закінчення 2020/2021 навчального року учні здобували повну загальну середню освіту. На дійсний час чисельність становить 132 учні в 9 класах. З 01 вересня 2016 року у закладі надаються освітні послуги та здійснюється соціально-психологічна підтримка дітям, які

мешкають в небезпечній близькості від лінії фронту (сmt. Зайцеве). До складу Бахмутської міської ОТГ с. Опитне приєдналося влітку 2020 року.

Для досягнення поставленої мети у закладі створена і постійно вдосконалюється система роботи з обдарованою молоддю, яка є сукупністю змісту, методів, форм, прийомів і засобів, які ставлять дитину в умови суб'єкта творчої діяльності. Робота з обдарованими дітьми проводиться відповідно Програми розвитку освіти на території Бахмутської міської об'єднаної територіальної громади Донецької області на 2021 – 2025 роки. Вона включає в себе державні вимоги та основні напрями розвитку освіти ХХІ століття, які визначені у «Національній стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року», концептуальні засади реформування середньої освіти «Нова українська школа» та інші сучасні державні та регіональні нормативні документи.

З метою формування освіченої, творчої особистості, самореалізації її природних здібностей, підвищення соціального статусу обдарованої молоді в закладі реалізується комплексна програма «Творча обдарованість». Її новизною є створення інноваційного освітнього середовища для розвитку інтелектуальної та творчої особистості учня, природних задатків, набуття нею навичок життєтворчості, формування конкурентоспроможного випускника, готового навчатися протягом життя. Програма спрямована на сприяння становлення і формування підґрунтя для розвитку творчо обдарованих учнів як особистості та найвищої цінності суспільства, формування технології їх пошуку та відбору з урахуванням вікових особливостей школярів. Для її реалізації передбачено матеріально-технічне, психологічне, науково-методичне та фінансове забезпечення.

Робота з обдарованими учнями є цілеспрямованою комплексною діяльністю дорослих із дітьми. Це – складний і тривалий процес, який потребує значних зусиль багатьох спеціалістів. Від педагогічних працівників він потребує професійного зростання, знань в області психології обдарованих та їх навчання, тісної співпраці з адміністрацією закладу, вчителями, класними керівниками, вихователем групи подовженого дня, педагогом-організатором, практичним психологом, соціальним педагогом та обов'язково з батьками дитини [2].

Треба зауважити, що однією з переваг сільської школи є те, що практично кожен мешканець села добре знає вчителів, а вони обізнані з особливостями кожної родини. Тому педагоги отримують необхідну інформацію про дітей від вихователів закладів дошкільної освіти, першої вчительки, вчителів-предметників, цікавляться їхніми досягненнями, схильністю до вивчення предметів. У вільний час від навчальних занять, на перервах між уроками вони проводять невимушене спілкування для виявлення рівня кругозору, мислення, ерудиції учнів. Таке знайомство сприяє швидкій адаптації школярів як до самого вчителя, так і до вивчення певного предмету. Не зайві зустрічі з батьками, під час яких акцентується увага на здібностях дитини і наголошується на перспективі співпраці в майбутньому [1]. Вказані прості прийоми виявляються досить ефективними, адже вчитель наперед визначає можливості кожного зі своїх вихованців і планує свою роботу з ними. Така необхідна та відповідальна робота потребує майстерності, творчості, великих емоційних, моральних і фізичних затрат [7]. Але вона неодмінно приносить користь. Найголовнішим для розвитку особистості є кінцевий результат.

У нашому закладі працює 21 педагог – творчий колектив, здатний до самовдосконалення, цікавий та корисний для учнів. За високий професіоналізм та впровадження інноваційних форм і методів роботи двом учителям присвоєно педагогічне звання «вчитель-методист», одному – «старший учитель»; троє нагороджені знаком «Відмінник освіти України», один – знаком «Василь Сухомлинський». Мають вищу кваліфікаційну категорію 6 працівників.

Для здійснення ефективної роботи маємо задовільну матеріально-технічну базу. Обладнані всі кабінети, які відповідають вимогам навчальних програм. Є актові, спортивна та тренажерна зали, сучасна бібліотека BookHub. Здійснено підключення до Інтернет. З метою створення єдиного освітнього інформаційного середовища працює інформаційно-ресурсний центр. Він забезпечений необхідною апаратурою, включає 10 комп'ютерів, програмне науково-методичне забезпечення з предметів шкільного курсу, активатор інтерактивної поверхні, документ-камеру. За допомогою його бази надається науково-методична та консультативна підтримка учасникам освітнього процесу, здійснюється доступ до ресурсів мережі Інтернет, проводяться конкурси, майстер-класи тощо. Також для впровадження інформаційно-комунікаційних технологій використовуються мультимедійні комплекси в кабінетах хімії та початкових класах, навчальний комп'ютерний комплекс у кабінеті інформатики, мультимедійні проектори в кабінетах географії, історії.

Організовується робота в наступній послідовності:

- підготовчий етап (створення і постійне удосконалення науково-методичної бази);
- пошуковий етап (пошук, діагностика та підтримка обдарованих учнів; створення банку даних з урахуванням типів обдарованості);
- діагностико-аналітичний етап (аналіз загального розумового розвитку особистості дитини);
- навчальний етап (включає отримання школярами якісної базової загальної середньої освіти, що є важливою умовою їх результативної участі в предметних олімпіадах, інтелектуальних і творчих конкурсах);
- практичний етап (планування та організація участі учнів в олімпіадах, конкурсах, їх психологічна підготовка до змагань);

- підсумковий етап (аналіз отриманих результатів, підведення підсумків роботи за рік, визначення задач на майбутнє) [6].

Педагогічний колектив, працюючи з обдарованими дітьми та вивчаючи психологію обдарованості, дійшов висновку, що для здійснення такої роботи необхідний учитель-наставник, людина небайдужа, творча. Тому звертається увага на професійні риси вчителя, який може працювати з обдарованими дітьми: високий рівень інтелектуального розвитку, чуйність, почуття власної гідності, гарна саморегуляція, комунікативність, добрі організаторські здібності, здійснення співпраці та партнерських стосунків з учнем [7].

Психолого-педагогічний супровід учнів розпочинається з діагностики. Обдарованість розглядається як досягнення та як можливість досягнення. Тобто беруться до уваги здібності, які вже виявлені, та які можуть виявитися. Для виявлення потенційних можливостей дитини залучається сім'я. Педагоги знайомляться зі станом здоров'я дітей, суб'єктивним досвідом та умовами їх проживання, атмосферою взаємовідносин, системою родинних цінностей.

На уроках учителі спостерігають за рівнем творчості, пізнавального інтересу, усвідомленого запам'ятовування навчального матеріалу, багатством уяви, вміння піддавати сумніву й науковому осмисленню певні явища і стереотипи, нестандартності мислення учнів. Здійснюючи анкетування, тестування, виявляють у них лідерські риси, оригінальність, об'єктивність самоаналізу [5]. Залучаючи до користування послугами бібліотеки, вивчаються запити, допитливість, розвиток читацької компетенції школярів. Під час проведення виховної роботи звертається увага на рівень активності, ініціативності, свідомості, відповідальності, наявності інших загальнолюдських рис особистості дитини. Розкриття обдарованості учнів та якнайповніша реалізація їхніх можливостей відбувається також під час індивідуальних консультацій, проведенні традиційних шкільних свят і заходів, участі в іграх, акціях, марафонах, квестах тощо.

З метою ефективного розвитку вихованців учителі враховують зону найближчого розвитку та намагаються працювати в зоні актуального розвитку кожного учня. Оцінювання рівня загального розумового розвитку особистості здійснюється щорічно шляхом визначення сформованості предметних компетентностей. Визначивши область, в якій найбільш яскраво можуть проявлятися здібності школярів, складаються індивідуальні програми підтримки обдарованої дитини. Об'єктивність оцінювання забезпечується на основі даних психодіагностики: виявлення інтересів, нахилів, уподобань у бесіді з дитиною, батьками, вихователем ГПД. На основі одержаних даних надаються рекомендації учням, батькам, учителям.

Класними керівниками на підставі даних діагностики та методичних рекомендацій складається психолого-діагностична карта. В ній відображаються індивідуальні особливості пізнавальних процесів, психологічні особливості дитини, структура та якості особистості. Дані карти допомагають здійснювати особистісно-орієнтований підхід.

У закладі робиться акцент на формуванні в учнів уміння вчитися та отримувати задоволення від активної навчально-пізнавальної діяльності. Для цього використовується інноваційне середовище, в якому учні отримують навички й уміння самостійно оволодівати знаннями та застосовувати їх у практичній діяльності. Учителі намагаються підтримувати школярів в їх «особистому відкритті», добираючи нові значно складніші завдання творчого характеру, які включають дослідження, аналіз, синтез, докази, висновки щодо досліджуваної проблеми, та спонукають учнів до виконання. Звертають увагу на те, щоб на навчальних заняттях переважало вільне спілкування, повага до особистості дитини та її думки, щоб вихованці навчалися і зростали в емоційно-безпечній атмосфері порозуміння, спокою і доброти [3]. Педагоги працюють над формуванням адекватної самооцінки, заохочують відповідальність, наполегливість, активність учнів. Найбільш правильним у роботі з обдарованими дітьми вважають формування у них прагнення до подальшого вдосконалення, самовизначення, виховання вольових якостей [3].

Необхідно відмітити, що змінюються самі учителі. При роботі з обдарованими дітьми вони частіше запитують їх думку, менше пояснюють, більше слухають, допомагають і підтримують, створюють ситуацію успіху. За твердженням відомого психолога Л. Виготського, лише те навчання є добрим, яке передує розвиткові дитини, пробуджує та спонукає до дії низку внутрішніх процесів розвитку. Тому важливого значення набуває випереджальний характер навчання та виховання, до якого відноситься пошукова робота та дослідницька активність. Щоб досягти успіху педагоги формулюють цільову настанову, звертають увагу на новизну вивченого матеріалу, активізують сприйняття, а також підвищують темп уявних операцій, звертають увагу на глибину усвідомлення, встановлення причинно-наслідкових зв'язків [1]. В освітньому процесі використовують сучасні інноваційні технології навчання: проблемне, перевернуте, дистанційне, змішане навчання, критичного мислення, проєкту та інші. Надають перевагу використанню активних та інтерактивних форм і методів роботи та методів активізації творчого пошуку. Внаслідок чого відбувається постійне накопичення досвіду творчості та розвиток позитивних якостей особистості.

Створюючи сучасний освітній простір, учні залучаються до занять курсів за вибором з української мови, математики, хімії, історії України, географії, англійської мови; занять гуртків з екології, журналістики, фізичної культури, образотворчого та декоративно-ужиткового мистецтва; клубів розвитку виховної системи учнівського

самоврядування «Школа – наш дім». Розвитку творчих здібностей вихованців сприяють проведення Днів науки, предметних тижнів.

Для розкриття потенційних можливостей обдарованості учнів особливе місце займає організація роботи по залученню учнів до участі в предметних олімпіадах, конкурсах МАН. Під час підготовки до них з метою раціонального розподілу часу для пошуку та самостійного опрацювання інформації проводиться робота з навчання підлітків користування спеціальною та довідковою літературою, ресурсами мережі Інтернет. Організуються додаткові індивідуальні та групові заняття. У дистанційному форматі із залученням сучасних комп'ютерних технологій та онлайн програм проводиться робота з обдарованими учнями закладу у міському навчально-виховному центрі «Інтелект» з математики. Для формування навичок медіа грамотності, удосконалення навичок інтелектуальної праці учням надаються методичні рекомендації у вигляді пам'яток та алгоритмів дій.

Ефективність діючої моделі з реалізації програми «Творча обдарованість» простежується через результативну участь обдарованої молоді у Всеукраїнських учнівських олімпіадах, конкурсі знавців української мови імені Петра Яцика, мовно-літературного конкурсі учнівської молоді імені Тараса Шевченка та інші. Щорічно у шкільному етапі олімпіад беруть участь 35% – 40% учнів. Учасниками II етапу стають 13 – 15 підлітків. Протягом останніх років у міському (районному) етапі Всеукраїнської учнівської олімпіади 6 – 7 школярів посідали призові місця. Для участі в III етапі Всеукраїнських олімпіад до обласного оргкомітету кожного року заявляється 1 – 2 учні з хімії, екології, географії. За результатами участі учнів в олімпіадах за останні два роки три діти визначені стипендіями Бахмутської міської ради згідно з Положенням про призначення стипендій для обдарованих дітей. Отже, творчість учнів і вчителів взаємозбагачуються, а заклад має високий рейтинг у II етапі Всеукраїнської учнівської олімпіади.

Здійснюється індивідуально-диференційований підхід у роботі з обдарованими учнями як в урочній так і в позаурочній діяльності. Педагоги намагаються розвивати учнів всебічно. Співпрацюючи з вищими навчальними закладами Донеччини, проводять роботу по залученню школярів до творчої діяльності учнівського науково-дослідного товариства: Всеукраїнському конкурсі-захисту науково-дослідницьких робіт МАН в секціях: «Екологія», «Сільське господарство», «Краєзнавство», «Фізика», «Загальна біологія», «Науки про Землю», «МАН – Юніор Ерудит»; науково-практичних конференцій: «Зі стародавності в XXI сторіччя», «Економіка України – очима дітей», «Науковий пошук молоді – курс на майбутнє», «Юний краєзнавець», «Південно-Східна Україна: від давнини до сучасності» та інші. Сприяють участі учнівської молоді в очно-заочній школі здібної учнівської молоді «Юний дослідник» Донецького відділення Малої академії наук.

У закладі здійснюється психолого-педагогічний супровід щодо участі учнів у Міжнародних і Всеукраїнських інтерактивних конкурсах, проєктах, олімпіадах: «Колосок», «Соняшник», «Sunflower», «Кенгуру», «Лелека», «Гринвіч», «На урок», «Геліантус», «Олімпус», «Смішний колосок», «Всеосвіта», «Безпечний інтернет», «Створи шедевр», «Заговори, щоб я тебе побачив», «Майстер слова», в яких демонструючи гарні результати, відбувається їх розвиток і самоствердження. Також діти є переможцями та призерами багатьох спортивних змагань різних рівнів.

З метою розвитку школярів за кошти спонсорів здійснюється дитяча підписка на газети та журнали: «Колосок», «Колосочок», «Однокласник», «Задавака», «Журавлик». З 1994 року налагоджена видавнича діяльність зареєстрованої друкованої газети «Сім'я та школа», що дозволяє розвивати творчі літературні здібності.

Успіхи вихованців – це цілеспрямована, клопітка робота всього педагогічного колективу, який активно залучає вихованців до різних сфер творчої діяльності. Як результат, дитячий проєкт «Веселка творчості» визнаний переможцем у Всеукраїнському конкурсі «Суспільство громадян». Більше 40% учнів мають публікації у газетах «Сім'я та школа», «Журавлик». Щорічно творчі роботи 1 – 2 учнів друкують у матеріалах науково-практичних конференцій. Команда учнів нагороджена дипломом Донецького обласного центру туризму та краєзнавства учнівської молоді за перемогу в обласному конкурсі «Екологічними стежками рідної України» в 2017 році та була включена до складу обласної екологічної експедиції до Закарпаття. Під керівництвом учителів, співпрацюючи з Всеукраїнською асоціацією викладачів історії та суспільних дисциплін «Нова доба», 7 учнів (з них – три особи з лінії розмежування) представили своє бачення сучасних подій, які відбуваються на Сході України та були визнані переможцями. В якості заохочення діти здійснили безкоштовні екскурсійні поїздки в Київ, Львів, Ужгород, Чернівці.

Наприкінці навчального року визначається рейтинг учнів по класах. Оформлюється портфоліо, в якому яскраво віддзеркалюються інтелектуальні та творчі досягнення дитини. Воно позитивно сприяє підвищенню власного «Я» учня. За рішенням Ради закладу на святі Останнього дзвоника відмінники навчання, переможці олімпіад, змагань, конкурсів нагороджуються грамотами і дипломами за особисті досягнення та отримують заохочувальні стипендії. За останні три роки 37 учнів зараховано до міського (районного), 7 учнів – до обласного банку «Обдарована молодь». Завдяки плідній співпраці адміністрації закладу зі спонсорами, благодійною організацією БФ «За майбутнє України» (м. Дніпро), військово-цивільною адміністрацією

«СІМІС» в якості заохочення групи учнів були оздоровлені та здійснили безкоштовні пізнавальні подорожі територією Львівської, Закарпатської, Дніпропетровської, Харківської областей України.

Участь дітей у програмі «Творча обдарованість» впливає на подальший життєвий і творчий шлях, який простежується при здобутті випускниками вищої освіти у престижних навчальних закладах України. Надалі вони працевлаштовуються переважно на місцевих підприємствах.

Втілення програми «Творча обдарованість» напряму пов'язано з до профільною підготовкою та біолого – хімічним профілем навчання учнів, тому що навчальний план формується з урахуванням даних комплексного аналізу: діагностики здібностей учнів, їх інтересів, рівня навченості з предметів базового рівня; результативності участі дітей в олімпіадах, конкурсах, змаганнях; стану матеріально-технічної бази та кадрового забезпечення; аналізу результативності участі підлітків у клубах розвитку системи учнівського самоврядування «Школа – наш дім»; результатів тестування зовнішнього незалежного оцінювання; відстеження подальшого навчання та працевлаштування випускників.

Отже, у закладі виконуються основні напрямки реалізації програми «Творча обдарованість» та накопичено певний досвід роботи:

- створено підґрунтя для розвитку обдарованості, здійснюється підтримка обдарованим і талановитим дітям, що здатні до саморозвитку та творчої самореалізації, укріплення їх здоров'я;
- відмічається стійкий позитивний результат з реалізації творчого потенціалу школярів;
- простежується оновлення змісту й осучаснення технологій навчання та виховання учнів в умовах Нової української школи;
- підвищується рівень професійної майстерності педагогів.

Таким чином, можна стверджувати, що реалізація програми «Творча обдарованість» надає можливість оцінити дієвість комплексного підходу, який здійснюється керівництвом закладу щодо вирішення проблеми розвитку обдарованості особистості. Отримана результативність роботи підтверджує реальні можливості втілення програмної мети та вирішення завдань. Порівняльний аналіз очікуваних й отриманих результатів дозволяє намітити задачі подальшого удосконалення роботи з означеної проблеми та спростувати погляди невмотивованих учителів щодо пошуку та розвитку обдарованих учнів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дардан Т.С. Розвиток креативності та обдарувань учнів молодших класів. Науково-методичного журнал «Освіта та розвиток обдарованої особистості». К.: Інститут обдарованої дитини НАПН України, № 7 (26) /07/2014.
2. Кишинько Л. Робота з обдарованими дітьми. – Директор школи № 20, 2014
3. Лозан С.М. Психологічні особливості організації навчального процесу з обдарованими дітьми. / С. М. Лозан, В. Є. Сорочинська, Н. М. Лозан. // Знання. Освіта. Освіченість. Збірник матеріалів I Міжнародної науково-практичної конференції, м. Вінниця. – Вінниця: ВНТУ, 2012. – С. 61– 64.
4. Мовчан В.В. Особливості роботи сільського вчителя географії з обдарованими учнями. Наукові записки Сум ДПУ імені А.С.Макаренка. Географічні науки. – 2018. – Випуск 9.
5. Ревков О.В. Грані науково-технічної творчості Запорізької області. Збірник. Запоріжжя, № 1 (2017).
6. Рудько Г. Робота з обдарованими дітьми. – Сучасна школа №1, 2015.
7. Шемуда М.Г. Професійна підготовка вчителя до роботи з обдарованими дітьми. Державний вищий навчальний заклад «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди», 2009.

Савченко О. А.,

*голова циклової комісії філологічних дисциплін,
спеціаліст вищої кваліфікаційної категорії, викладач-методист,
викладач української мови та літератури
Кременчуцького льотного коледжу
Харківського національного університету внутрішніх справ
newspace1972@gmail.com*

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4808-5894>

ІНДИВІДУАЛЬНА РОБОТА З ОБДАРОВАНИМИ ДІТЬМИ ЩОДО РОЗРОБКИ СТРАТЕГІЇ ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ

У статті охарактеризовано дефініції понять «обдарованість», «етапи індивідуальної роботи з обдарованими дітьми», «стратегія професійного успіху», «особистісні цінності», «професійна мета»,

«планування», «програма послідовних дій», «реалізація програми послідовних дій», «рефлексія процесу реалізації конкретної програми послідовних дій».

Актуальність теми «Індивідуальна робота з обдарованими дітьми щодо розробки стратегії професійного розвитку» полягає в тому, що кожна дитина є обдарованою і розвинутою щодо її професійного спрямування. Плануючи індивідуальну роботу з обдарованими дітьми треба, перш за все, акцентувати увагу на здібностях, захопленнях, інтересах та особливостях фізичного та психологічного розвитку. Формуючи стратегію професійного розвитку, слід мотивувати учасників навчально-виховного процесу на дослідницьку діяльність щодо професійних уподобань. Усе це відбувається за допомогою індивідуальних бесід, профорієнтаційної роботи, зустрічей з представниками різних професійних галузей, спілкування з випускниками шкіл тощо.

Проблеми, які спонукають вивчати обрану тему, є актуальними. Оскільки свідомо обраний професійний шлях випускником дає можливість бути впевненим у сьогоднішні, остільки індивідуальна робота з обдарованими дітьми повинна проводитися систематично, орієнтувати учнів на пріоритетні сторони професійної діяльності.

Поставивши перед собою мету, розглянули етапи індивідуальної роботи з обдарованими старшокласниками з розробки стратегії професійного успіху, побачили, як зароджується і відбувається процес уподобання та залюблення у майбутню професійну сферу.

Працюючи з темою, були опрацьовані літературні джерела, проведені дослідження, під час яких були опрацьовані етапи індивідуальної роботи з обдарованими дітьми з розробки стратегії професійного успіху. Саме це дає можливість створити передумови для формування знань, умінь і навичок щодо усвідомленого професійного вибору.

Ключові слова: обдарованість, етапи індивідуальної роботи з обдарованими дітьми, стратегія професійного успіху, особистісні цінності, професійна мета, планування, програма послідовних дій, реалізація програми послідовних дій, рефлексія процесу реалізації конкретної програми послідовних дій.

This paper defines the following terms such as «talent», «stages of individual work with talented children», «strategy of professional success», «personality values», «professional goal», «planning», «programme of subsequent actions», «implementation of the programme of subsequent actions», «reflection on the programme of subsequent actions' implementation process».

The topic of individual work with the talented children in order to establish the strategy of professional development is relevant as every child is gifted and developed in her professional direction. To begin with, it is important to focus on personal abilities, hobbies, interests and features of physical and psychological development when planning individual work with gifted children. Consequently, when forming a strategy of professional development, it is necessary to motivate participants of the educational process to research activities based on their professional preferences. All of this is possible through individual interviews, career guidance work, meetings with representatives of various professional fields, communication with school graduates etc.

There are some important problems that incentivize us to study the aforementioned topic. Since the consciously chosen professional path by the graduate gives her opportunity to be confident in the present, insofar as individual work with gifted children should be carried out systematically in order to orient students with the priority aspects of their professional activity.

Having set the objective, we have reviewed the stages of individual work with talented high school students to develop a strategy of professional success; have seen the emergence of sympathy toward the future professional field.

Having worked with the topic, the relevant literature was analyzed and the studies during which the stages of individual work with talented children to develop a strategy for their professional success were conducted.

Key words: talent, stages of individual work with talented children, strategy of professional success, personality values, professional goal, planning, programme of subsequent actions, implementation of the programme of subsequent actions, reflection on the programme of subsequent actions' implementation process.

Українське суспільство ставить перед освітою завдання виховати культурну і творчо обдаровану особистість, яка здатна продукувати певні ідеї адекватними мовними засобами, висловлювати думки оригінально, нестандартно.

Будь-якого учасника освітнього процесу можна зробити творчо обдарованим і розвиненим. Психологи наголошують на думці про те, що кожний період дитинства має чутливі можливості для розвитку одного з видів діяльності, і необхідно максимально використати їх, звертаючи увагу на те, що вони мають тимчасовий характер [Колеснікова, 2015: 33].

Обдарованість людини можна представити у вигляді своєрідного дерева, коренями якого є, перш за все, генетично закладені здібності. Вплив родини, соціального оточення дитини, її пізнавальна діяльність – усе це формує стовбур загальних, а гілки спеціальних здібностей.

Науковці називають п'ять напрямів обдарованості, котрі реалізуються у відповідних видах діяльності:

- інтелектуальна (теоретико-пізнавальна) – інтелектуальна обдарованість виявляється залежно від предметного змісту діяльності;

- практично-перетворювальна – має прояв у раціоналізаторстві, винахідництві, обдарованості у традиційних ремеслах;

- художньо-естетична – реалізується у хореографічному, сценічному, літературно-поетичному, образотворчому та музичному мистецтвах;

- комунікативно-ораторська – виявляється у лідерських, ораторських, організаційних якостях;

- психомоторна – має прояв у спортивній діяльності та спортивних танцях [Лавренко, 2015: 66].

Для прояву обдарованості кожної дитини педагогічними колективами створюються такі освітньо-виховні середовища, які б забезпечили рівні ефективні можливості для реалізації інтересів, стимулювання мотивації, розвитку власних здібностей, підтримки талантів кожного учня.

Кожна дитина по-своєму неповторна. Вона приходить у цей світ, щоб творити своє життя, знайти себе: хтось здатний до музики, образотворчого мистецтва, художньої праці, хтось до математики, хтось пише вірші, оповідання. Скільки дітей – стільки і здібностей, які залежать від психолого-фізіологічних особливостей людини, соціального оточення, сім'ї та дитячого садка і школи.

Творча особистість характеризується вмінням самостійно вибирати сферу діяльності й рухатись уперед. Для цього науково-педагогічним працівникам треба продумати методику навчання не тільки для передачі знань, а і для вироблення «уміння мислити». Можна скористатися такими методами, які допоможуть педагогам сповна використати потенціал професійного спрямування учасників освітнього процесу під час навчально-виховної та позаурочної діяльності. Дані методи ставлять учасників освітнього процесу в умови суб'єктів творчої діяльності, спрямованої на стратегію професійного розвитку й забезпечують формування їхніх особистостей як дослідників:

- метод виживання – дозволяє учасникам освітнього процесу за допомогою чуттєво-образних і розумових уявлень «зануритись» у досліджуваний об'єкт, відчути й пізнати його зсередини;

- метод евристичних питань – відповіді на сім ключових питань: Хто? Що? Навіщо? Де? Чому? Коли? Як? і їх усілякі поєднання породжують незвичайні ідеї та рішення про досліджуваний об'єкт;

- метод порівняння – дає можливість співставляти версії різних учасників освітнього процесу, а також їх версії з культурно-історичними аналогами, сформованими великими вченими, філософами тощо;

- метод конструювання понять – сприяє створенню колективного творчого продукту – спільно сформульованого визначення поняття;

- метод подорожі в майбутнє – ефективний у будь-якій загальноосвітній галузі як спосіб розвитку навичок передбачення, прогнозування;

- метод помилок – передбачає зміну усталеного негативного ставлення до помилок, його заміну конструктивним використанням помилок для поглиблення освітніх процесів;

- метод вигадування – дозволяє створити не відомий раніше учасниками освітнього процесу продукт, у результаті якого відбуваються певні творчі дії;

- метод «якби...» – допомагає учасникам намалювати картину або скласти опис того, що станеться, якщо у світі щось зміниться;

- «мозковий штурм» – дозволяє зібрати велику кількість ідей у результаті звільнення учасників обговорення від інерції мислення та стереотипів;

- метод інверсії або метод звернення – сприяє застосуванню принципово протилежної альтернативи рішення [Лавренко, 2015: 68].

Хотілося б запропонувати план організації педагогічної допомоги обдарованому старшокласнику у формуванні стратегії досягнення професійного успіху. Пропонуємо етапи індивідуальної роботи з обдарованими дітьми з розробки стратегії професійного успіху. Ось деякі з них:

1. Усвідомлення особистісних цінностей. Сформовані цінності – це та частина внутрішнього світу людини, яку можна осмислювати, аналізувати, творчо переробляти, будувати ієрархію, тощо.

2. Виділення професійної мети (мрії, її узгодження з іншими життєвими цілями. Виділення наближених і близьких професійних цілей).

3. Виявлення ресурсів особистості й дефіциту компетентностей. Старшокласник складає перелік компетентностей, необхідних для досягнення професійної мети, потім виділяє з них:

- а) сформовані та розвинені;

- б) сформовані, але потребують розвитку;

- в) практично не сформовані, але необхідні.

4. Виявлення змісту самовиховання. Для кожної із професійно важливих і значущих для учня компетентностей складається перелік конкретних завдань, послідовне виконання яких дозволить досягти поставлених цілей.

5. Планування. Сформульовані завдання старшокласник розподіляє за індивідуальним планом розвитку.

6. Складання програми послідовних дій. Вона містить пошук старшокласником людей установ, засобів, за допомогою яких він зможе виконати поставлені самому собі завдання.

7. Реалізація конкретної програми послідовних дій. Цей етап відбувається не тільки у стінах навчального закладу, а й у спортивних клубах, будинках творчості, удома. Тому важко переоцінити роль педагога як координатора дій батьків, педагогів, керівників гуртків і секцій.

8. Рефлексія процесу реалізації конкретної програми послідовних дій. Цей етап можна відрефлексувати як при спілкуванні старшокласник з батьками, класним керівником, так і при мікрогруповому спілкуванні старшокласників, чії цілі подібні, а учні перебувають у дружніх стосунках [Лавренко, 2015: 68].

Отже, індивідуальна робота з обдарованими дітьми щодо розробки стратегії професійного розвитку є нагальною, бо професійна спрямованість молоді є запорукою впевненості особистості у майбутньому. Ця робота потребує уважного ставлення педагога до особистості, формування її інтересів, уподобань, нахилів щодо професійної визначеності. Тому потрібно залучати до цієї роботи фахівців-професіоналів, випускників, батьків. Доречним є використання стратегії професійного успіху, яка робить впевненішими у своїх досягненнях учнів старших класів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Лавренко О. Обдарована дитина – обдарований учитель. Відкритий урок: розробки, технології, досвід. 2015. № 07-08, С. 66–68.

2. Колеснікова Г. Літературна творчість і творчі здібності. Відкритий урок: розробки, технології, досвід. 2015. № 04, С. 33–34.

Самородова Л. П.,

*Вихователь Дунаєвецького ЗДО №4 «Теремок»
Дунаєвецької міської ради*

ВИКОРИСТАННЯ МЕТОДУ БІОЕНЕРГОПЛАСТИКИ ЯК ЗАСОБУ КОРЕКЦІЙНО-ВІДНОВЛЮВАЛЬНОЇ РОБОТИ В ГРУПІ ДІТЕЙ З ПОРУШЕННЯМ МОВИ

Анотація: у статті представлено короткий аналіз використання методу біоенергопластики як засобу корекційно-відновлювальної роботи в групі дітей з порушенням мови

Ключові слова: біоенергопластика, біоенергія, корекція вад мовлення, пальчикові ігри, кінетичні відчуття, артикуляція

Abstract: the article presents a brief analysis of the use of the method of bioenergy plastics as a means of corrective and restorative work in a group of children with speech disorders

Key words: bioenergy plastics, bioenergy, correction of speech defects, finger games, kinetic sensations, articulation

Загальний розвиток дитини визначається, перш за все, ступенем володіння мовою, вмінням спілкуватися. Ефективність роботи над правильною звуковимовою залежить від різноманітності та різноспрямованості логопедичних засобів та використання інноваційних технологій. Розвиток мовлення у дітей тісно пов'язаний з розвитком дрібної моторики рук, тому для вчителя-логопеда є доцільним використання методу біоенергопластики, як засобу корекційно-відновлювальної роботи в групі дітей з порушенням мови. Адже ще В.Бехтерев говорив, що рухи руки завжди тісно пов'язані з мовою і сприяють її розвитку.

Біоенергопластика – це поєднання рухів апарату артикуляції з рухами руки. Застосування методу ефективно прискорює виправлення дефектних звуків у дітей зі зниженими і порушеними кінестетичними відчуттями, оскільки, працюючи, долоня багаторазово посилює імпульси, що йдуть до кори головного мозку від язика. Термін біоенергопластика складається з трьох слів «біо» – життя, «енергія» – сила, «пластика» – плавні розгальмовані рухи тіла і рук. Біоенергія – це та енергія, яка знаходиться всередині людини. Взаємозв'язок та взаємодія рук і язика, об'єднання рухів артикуляційного апарату з рухом кисті руки. Рухи тіла, спільні рухи руки й апарату артикуляції, якщо вони пластичні, розкріпачені і вільні, допомагають активізувати природний розподіл біоенергії в організмі, що надзвичайно позитивно впливає на активізацію мовленнєвої та інтелектуальної діяльності дітей

Мета використання методу біоенергопластики:

- Вдосконалити відчуття ритму і координацію рухів руки
- Розвивати артикуляційний апарат
- Розвивати самоконтроль, зорову та слухову увагу.
- Активізувати мовленнєву та інтелектуальну діяльності дитини.
- Формувати вміння діяти за словесними інструкціями.

Впровадження системи вправ передбачає декілька етапів роботи:

1. Діагностичний – визначення початкових збережених здібностей, проводиться тричі на рік – вересень, січень, травень шляхом обстеження у дітей будови та рухливості органів артикуляції, мимічної моторики, стану м'язового тону.

2. Підготовчий – знайомство з артикуляційними органами. Ми вчимо дітей виконувати прості артикуляційні вправи за стандартною методикою (перед дзеркалом). Рука дитини до вправ не залучається (показ вправи-супроводжує показ рухів однією рукою вчителя-логопеда).

3. Початковий – відпрацювання та формування (одночасні рухи домінантної руки з органами артикуляції, коли дитина засвоїть артикуляційні вправи. Застосовують рахунок, музику, віршовані вправи.

4. Формувальний. Метою цього етапу є залучити до виконання вправ артикуляційної гімнастики непровідну руку, навчати тримати позу руки та повторювати рухи артикуляції, формувати одночасні кінетичні відчуття органів артикуляції і неведучої руки (термін занять – 2 тижні).

5. Основний. Вчимо дітей тримати пози та рухи артикуляції та рук одночасно, формуємо одночасні кінетичні відчуття органів артикуляції і обох рук (термін занять 5 – 7 тижнів).

6. Порівняльний. Навчання порівнювати, вдосконалити відпрацьовані складні рухи артикуляції та рук, підготувати органи артикуляції до постановки звуків (використовувати ігри-інсценівки, пальчиковий театр).

7. «Чарівна рукавичка». Використання цікавих рукавичок для виконання складних поз та рухів органів артикуляції та дрібної моторики пальців (стежити, щоб мова була чіткою, ритмічною, виразною). Рукавички з п'ятьма пальцями, далі – без пальчиків.

8. Автоматизація набутих навичок. Автоматизувати набуті навички з формування мовної моторики у дітей-логопатів, самостійно працювати над автоматизацією мовної моторики, залучати батьків до правильної організації роботи вдома.

Вибір конкретних вправ визначається етапом роботи та індивідуальними можливостями дітей. Підібраний вчителем-логопедом комплекс включає 5 вправ: 2 статичні вправи на утримання, 3 вправи – динамічні. Кожен понеділок одна засвоєна вправа замінюється іншою, незнайомою. Так здійснюється наступність та поступове ускладнення роботи. Обов'язково перед виконанням вправ з біоенергопластики проводиться комплекс вправ самомасажу. Прості рухи рук допомагають прибрати напругу не лише із самих рук, але й з губ, знімають розумову втоми. Цей метод дозволяє реалізувати комплексний розвиток дрібної моторики рук (мовлення, мислення, почуття ритму). Синхронізація роботи з органами артикуляції та дрібної моторикою пальців скорочує час занять, не лише не зменшуючи, а навіть, посилюючи їх результативність. Вона дозволяє швидко прибрати зорову опору-дзеркало і перейти до виконання вправ за відчуттями.

В. О. Сухомлинський говорив: «Чим більше впевненості в руках дитячої руки, тим виразніша мова дитини, чим більше майстерності в дитячій руці, тим дитина розумніша. Розум дитини перебуває на кінчиках його пальців». Тому велике значення при застосуванні методу біоенергопластики мають пальчикові ігри. Під час пальчикових ігор, забавлянок діти повторюють рухи дорослих, активізують моторику рук, підвищують свою мовленнєву активність. Ці ігри допомагають відновлювати ритм мови, корегують мовні вади у дітей. Пальчикова гімнастика включає в себе пасивні вправи (масаж кисті рук, виконання вправ дорослим з пальчиками дитини) та активні вправи (масаж пальчиків, пальчикові вправи з мовним супроводом – співом). Пасивну пальчикову гімнастику для пальців рук слід проводити з такими предметами: грецькі горіхи, крупи, каштани, жолуді, кам'яні та металеві кульки, поролоновий м'ячик, олівці, прищіпки, квасоля. Під час активних вправ пальчикової гімнастики часто використовують ковпачки, рукавички, тваринки-напальники, зображуючи явища природи, предмети, тварин.

Логопедична зарядка з мовним супроводом, казкотерапія, театр тіней, пальчиковий театр, театр рукавичок, лялькотерапія використовується для удосконалення звукової форми, розвитку монологічного та діалогічного мовлення, взаємозв'язку зорового, слухового і мовного аналізаторів моторної діяльності, які викликають в дитини позитивні зміни у спілкуванні з однолітками, дорослими. При цьому проявляється цікавість до можливостей своєї руки, поліпшується координація рухів кисті. Велику увагу приділяємо фізкультхвилинкам з елементами біоенергопластики. Вони застосовуються не тільки для зняття м'язової втоми, але й для надання відпочинку зору і слуху, підвищення розумової працездатності, розвитку артикуляційної моторики.

Отже, метод біоенергопластики оптимізує психологічну базу мовлення, покращує моторні можливості дитини за всіма показниками, сприяє корекції звуковимови, фонематичних процесів. А тому, головним завданням педагогів на сучасному етапі є створення таких умов в системі корекційно-

розвивального навчання та виховання, за яких дитина, що потребує корекції, змогла б реалізувати свої психофізичні передумови розвитку завдяки доцільно організованому процесу пізнання дійсності у поєднанні з руховою діяльністю.

ЛІТЕРАТУРИ

1. Програма розвитку дитини дошкільного віку «Українське дошкілля» -Тернопіль, 2017р.
2. Базовий компонент дошкільної освіти. – К., 2012 р.
3. 4.Т.Б.Феличева «Основи логопедії»,1989р.
4. К.Крутій «Діагностика мовленнєвого розвитку для дітей дошкільного віку».2005р.
5. Сиротюк А.Л. Коррекция развития интеллекта дошкольников. Психогимнастика / А.Л.Сиротюк. – М.: Сфера, 2001.
6. Курис И. В. Релаксация и медитация в биоэнергопластике. Результаты аппаратных исследований / И. В. Курис // Научное издание,, Вестник БПА». – 2006. – Вып. 68.

Сапон А. Г.,

*заступник директора з навчально-виховної роботи
Херсонського навчально-виховного комплексу*

*«Дошкільний навчальний заклад-загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів» №15
Херсонської міської ради
saponanna12@gmail.com*

МЕТОДОЛОГІЧНІ, ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРИКЛАДНІ ПРОБЛЕМИ ДОСЛІДЖЕННЯ ФЕНОМЕНУ ОБДАРОВАНОСТІ

Анотація. У статті встановлено необхідність дослідження феномену обдарованості дітей. Розглянуто складові обдарованості. Проаналізована структурна модель, етапи та методи дослідження обдарованості.

Ключові слова: обдарованість, структура обдарованості, дослідження обдарованості.

The article identifies the need to study the phenomenon of gifted children. The components of giftedness are considered. The structural model, stages and methods of giftedness research are analyzed.

Key words: giftedness, giftedness structure, giftedness research.

Вступ

Проблема обдарованості особистості традиційно посідає одне з провідних місць серед пріоритетних завдань в освітньому просторі. На сучасному етапі актуальність підсилюється значущістю інтелектуального потенціалу нації для наукового і соціального розвитку країни, прогресу суспільства в цілому. Саме освітня галузь покликана цілеспрямовано розкривати цей потенціал, готуючи творчу, неординарну, конкурентоспроможну особистість до ефективної діяльності.

Багато років вітчизняна школа орієнтувалася на так званого середнього учня, а вчителі зазвичай більше уваги приділяли тим учням, які мали труднощі із засвоєнням освітнього контенту. Лише в останні роки українська система шкільної освіти почала враховувати принцип дитиноцентризму та потреби учнів, які проявляють не тільки особливий інтерес до певних наук, але і захоплюються ними, досягають значних успіхів у цьому. Серед найбільш цікавих і загадкових явищ природи дитяча обдарованість займає одне з провідних місць. Проблеми її діагностики та розвитку хвилюють педагогів упродовж багатьох століть. Інтерес до неї в наш час дуже високий, і це пояснюється суспільними потребами. І, перш за все, потребою суспільства в неординарній творчій особистості.

Проблема обдарованості та особливості її проявлення на різних вікових етапах широко представлена в сучасній зарубіжній і вітчизняній психолого-педагогічній літературі. Серед зарубіжних досліджень найбільш відомі праці Дж. Рензуллі, Дж. Гілфорда, П. Торренса та ін. У вітчизняній психології питання обдарованості як психологічного феномену ґрунтовно досліджувалися Н. Лейтесом, психологічні принципи розвитку творчості дітей розглядали Д. Узнадзе, А. Запорожець, О. Матюшкін, особливості психології творчості – В. Моляко та ін. [3, с. 56]

Вивченню обдарованості в різних вікових категоріях, зокрема, у дошкільному і молодшому шкільному віці присвячені праці відомих науковців Н. Амонашвілі, І. Волощука, В. Давидова, В. Дружиніна, Д. Ельконіна, О. Захаренка, Н. Кічук, О. Кульчицької, Н. Подьякова, О. Савенкова, В. Шарикова та ін.

Проте, феномен обдарованості, незважаючи на посилену увагу до нього представників різних наукових галузей, усе ще запишається недостатньо вивченою проблемою.

Метою статті є висвітлення методологічних, теоретичних та прикладних проблем дослідження феномену обдарованості.

У сучасних наукових доробках значного поширення набув системний підхід загальнонаукової методології вивчення феномена обдарованості. Оскільки поняття обдарованості є багатозначним, його необхідно досліджувати комплексно на різних наукових рівнях, зокрема, на психофізіологічному, психологічному, соціально-психологічному, педагогічному.

Вивчення індивідуальних особливостей на психофізіологічному рівні дозволяє вимірювати природні передумови, що входять до структури здібностей. Зокрема, вчені вважають, що в обдарованих дітей висока біохімічна й електрична активність мозку, їх відрізняє високий енергетичний рівень та коротка тривалість сну тощо.

Психологічний рівень вивчення обдарованості характеризується визначенням індивідуальних особливостей пізнавальних процесів – сприймання, пам'яті, мислення, мовлення, а також особистісних властивостей темпераменту і характеру. Обдаровану особистість вирізняє висока концентрація уваги, наполегливість у досягненні результату в цікавій для неї сфері, глибока зануреність у розв'язувану проблему, інтуїція, надзвичайна здатність до абстрагування, креативне мислення [7, с. 115].

Соціально-психологічний рівень передбачає визначення успішності діяльності за тривалий період, вивчає характер міжособистісних стосунків та індивідуальний стиль діяльності. У сфері психо-соціального розвитку обдарованим людям притаманні: розвинене почуття справедливості, значуща особистісна система цінностей, неможливість чітко розмежувати реальність і фантазію, добре розвинене почуття гумору, пошуково-дослідний стиль діяльності, надзвичайна чутливість до невербальних проявів почуттів оточуючими, егоцентризм як проекція власного сприймання й емоційних реакцій на явища і всіх оточуючих тощо.

Педагогічний рівень дослідження передбачає розробку концептуальних моделей розвитку обдарованості, створення освітніх та виховних програм, відбір ефективних засобів, форм і методів роботи, спрямованих на її розвиток.

На основі вищезазначеного можна побудувати структурну модель вивчення обдарованості особистості (див. рис. 1.).

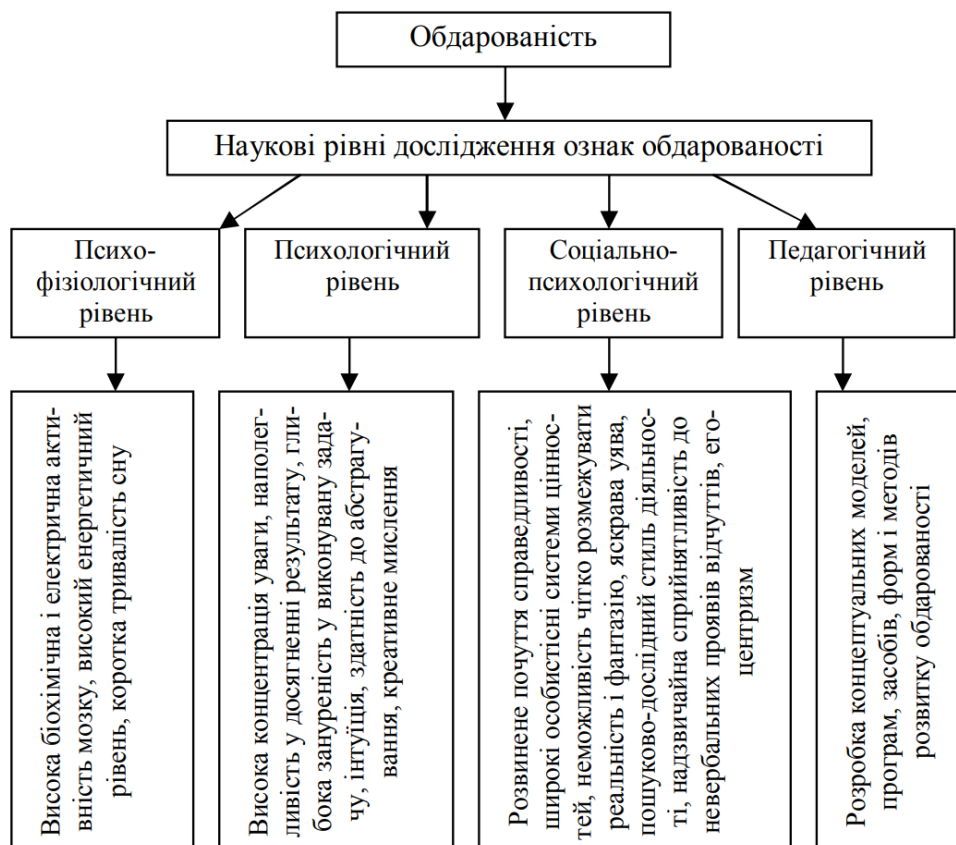

Рис. 1. Структурна модель дослідження обдарованості

Практично всі теоретики погоджуються з тим, що системоутворюючим чинником у проблемі дослідження феномена обдарованості виступає особистість. З позиції загальної теорії систем особистість розглядається як певна система, яка має визначену множину взаємопов'язаних елементів, що утворюють цілісність, стійку єдність, якій притаманні відповідні функції, цілі, склад, структура [5, с. 25].

Варто підкреслити, що на сьогодні існує дві теорії обдарованості дітей.

Відповідно до першої (соціальної) обдарованою є кожна дитина. Але таланить лише за сприятливих умов розвитку, які необхідно створювати. Інакше природжена дитяча обдарованість з часом може «згаснути».

За другою теорією (біологічною) обдарованість або є, або немає. Навіть якщо не розвивати, талант все одно «проб'є собі шлях», як те було з багатьма відомими людьми. Оскільки не можна стверджувати про превалювання жодної з теорій, методичні підходи сучасної освіти будуються на певному їх поєднанні.

Сам термін «обдарованість» лишається дещо умовним, бо ж існує понад сотня його визначень.

Зазвичай обдарованими називають дітей, які [4, с. 49]:

- мають високий інтелект та рівень творчості
- випереджають однолітків у розвитку
- наділені особливими здібностями до навчання у школі чи до специфічних видів діяльності (і досягають високих результатів у цих видах діяльності)
- постійно прагнуть праці, яка відповідає їхнім здібностям.
- Наведемо основні ознаки обдарованої дитини:
 - висока пізнавальна активність
 - оригінальність ідей та творчих продуктів
 - випередження за розумовим розвитком своїх однолітків
 - гнучкість мислення, розвинена фантазія, здатність бачити проблему під незвичним кутом зору
 - ранній розвиток мовлення (дитина має великий словниковий запас, починає рано читати)
 - надання переваги спілкуванню з дорослими та старшими дітьми, оскільки з однолітками нецікаво
 - підвищена потреба в інтелектуальних або творчих навантаженнях, отримання задоволення від цього
 - надання переваги індивідуальній роботі над груповою
 - здатність до довготривалої концентрації уваги на цікавій діяльності схильність виходити за межі поставленого завдання.

– Отже, обдарованість – це комплекс якостей, серед яких основними складниками є [7, с. 115]:

- інтелект
- творчість
- мотивація.

– Основними методами задля виявлення дітей з ознаками обдарованості вважають [6, с. 102]:

- спостереження
- інтерв'ювання, опитування батьків, учителів, учнів
- психологічна діагностика (тестування).

Найбільш цінну інформацію про дитину та її здібності дає спостереження. Саме на уроці педагог, керуючись знаннями про типи обдарованості, може оцінити рівень пізнавального інтересу та нестандартності мислення. Матеріалом для вивчення може бути продукція дитячої творчості – письмові роботи, малюнки тощо.

Виявити учня, здібного, приміром, до вивчення мов, можна навіть за його запитами й інтересами у шкільній бібліотеці.

Часто педагоги визначають незвичайно здібних дітей інтуїтивно, з досвіду. Та все ж варто розробити у навчальному закладі відповідні алгоритми. Організуючи процеси на виявлення обдарованих дітей та створення банків даних, зайве масово охоплювати школярів психологічним тестуванням. Ліпше проведіть загальне екранування за допомогою експертного оцінювання.

Для цієї методики вчителі, які працюють з дитиною, є експертами, а тому мають оцінити певну якість (обдарованість, творчість тощо) за бальною системою

За результатами виокремлюють учнів, які отримали найбільше експертних балів. Потім із дітьми провадять індивідуальну роботу [2, с. 47].

Трапляється, експерти неоднозначно оцінюють здібності дитини. Якщо дитина має високі бали від одного з експертів поряд із низькими від іншого, на неї також варто звернути увагу: така ситуація може свідчити про специфічні задатки

Однією з головних проблем, яка виникає при проведенні цієї процедури, є неоднозначне розуміння педагогами понять «обдарованість», «творчість», ототожнення їх із навчальною успішністю тощо. Недостатня підготовка до експертного оцінювання, плутанина понять може привести до хибних результатів. Тому доречно провести попередньо просвітницьку роботу серед педагогічного колективу.

Після виявлення дітей з ознаками обдарованості (за інформацію від педагогів і батьків) проводять індивідуальне психологічне дослідження кожної дитини. Його мета не підтвердити або спростувати особливі здібності дитини, а визначити унікальний дар, яким володіє учень, його потенціал та потреби.

У такому разі діагностують:

- інтелект дитини
- характеристики пізнавальної сфери (мислення, увага, пам'ять)
- певні специфічні здібності (лінгвістичні, математичні, лідерські, артистичні тощо).

На думку більшості педагогів, діагностика дитячої обдарованості – суто психологічна проблема [3, с. 58]. Однак таке твердження справедливе лише на теоретичному рівні. Сучасна освітня практика, спрямована на особистісно зорієнтований підхід, змушує розглядати діагностику дитячої обдарованості як невід'ємну частину цілісного педагогічного процесу.

Ми поділяємо думку Клименюк Ю., що теоретичний рівень передбачає визначення концепції обдарованості, суміжних категорій та видів обдарованості, а практичний включає методики діагностування обдарованих дітей, з'ясування їхніх психологічних особливостей та організацію роботи з ними. На цьому, практичному рівні, як вважають самі психологи, діагностику мають проводити вчителі й вихователі, тобто ті, хто працює над розвитком і вихованням. Це не означає, що практичний психолог не потрібен, навпаки, він необхідний, але його сфера – особливо складні, «граничні» випадки, зокрема потенційна обдарованість [2, с. 49].

Завдання діагностики обдарованості [1, с. 37]:

- виявлення обдарованості;
- допоміжна діагностика, яка працюватиме над вивченням особистих якостей батьків, вчителів;
- виявлення чинників, що перешкоджають розвитку здібностей;
- спостереження за її розвитком (конструктивним та реконструктивним).

Відомою в педагогіці є «модель діагностики розвитку» (Ю. Бабаєва та А. Асмолова), за якою дитину перевіряють не стільки на наявні знання і вміння оперувати ними, скільки на здатність до їх розвитку [2, с. 49]. Цей варіант діагностики з успіхом застосовується як в масових школах, так і в закладах нового типу.

Для виявлення обдарованості можна скористатись і комплексною діагностикою, популярною серед учених та практиків всього світу. Вона стимулює процес самопізнання, самовиховання та самореалізації. Діагностування починають з темпераменту, потім рис характеру. Процес виявлення обдарованості здійснюється поетапно. (рис. 2.).

Діагностика обдарованості насамперед спирається на результати продуктивної діяльності (підсумки олімпіад, конкурсів, змагань, дані психолого-педагогічних обстежень). М. Лейтес відзначає, що ознаки обдарованості в дитячі роки оцінюються шляхом з'ясування співвідношення в них вікового і власне індивідуального [7, с. 116]. Батькам і вчителям варто знати, що всі успіхи дитини спочатку з упевненістю можна оцінити як вікові прояви обдарованості, а чи стануть вони стійкими індивідуальними особливостями, буде залежати від багатьох зовнішніх та внутрішніх умов.

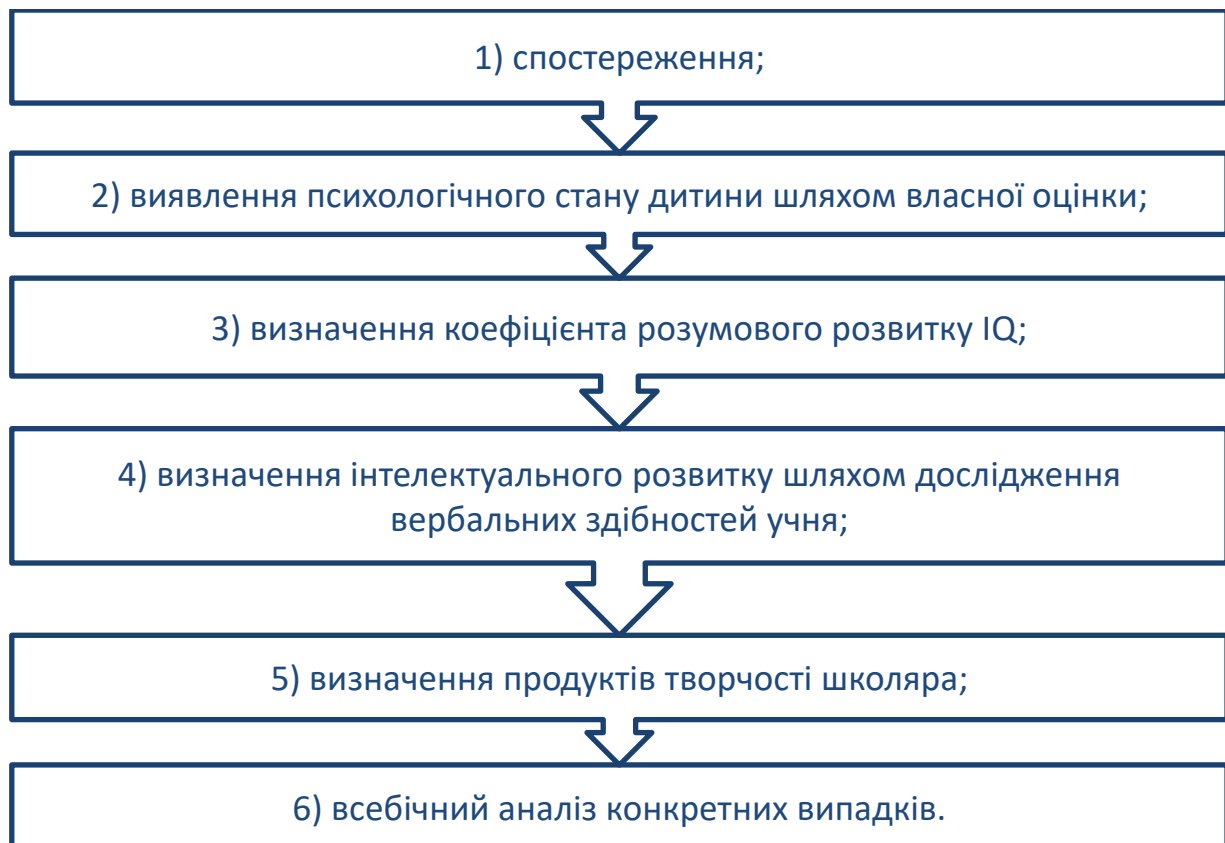

Рис. 2. Етап виявлення обдарованості

Діагностування обдарованої дитини пов'язується з визначенням її соціального статусу і прогнозом її поведінки, а також направлення її до навчального закладу відповідного типу. З досвіду роботи вчителів відомо, що обдаровані діти у звичайних загальноосвітніх школах проводять половину, а то й весь навчальний час. Школи не можуть задовольнити інтереси і можливості обдарованих учнів тому, що вони розраховані на дітей різних індивідуальних здібностей. У зв'язку з цим в обдарованих дітей виникає уявлення про себе як про нормальних, а про інших – як про розумово неповноцінних учнів [6, с. 107].

За місцем навчання обдарованої дитини діагностування проводиться з метою визначення її розвитку, що допоможе знайти адекватні методи навчання і виховання, створити спеціальні програми, надати підтримку і соціальний захист. Найчастіше використовують методи які ми бачимо на рис. 3..

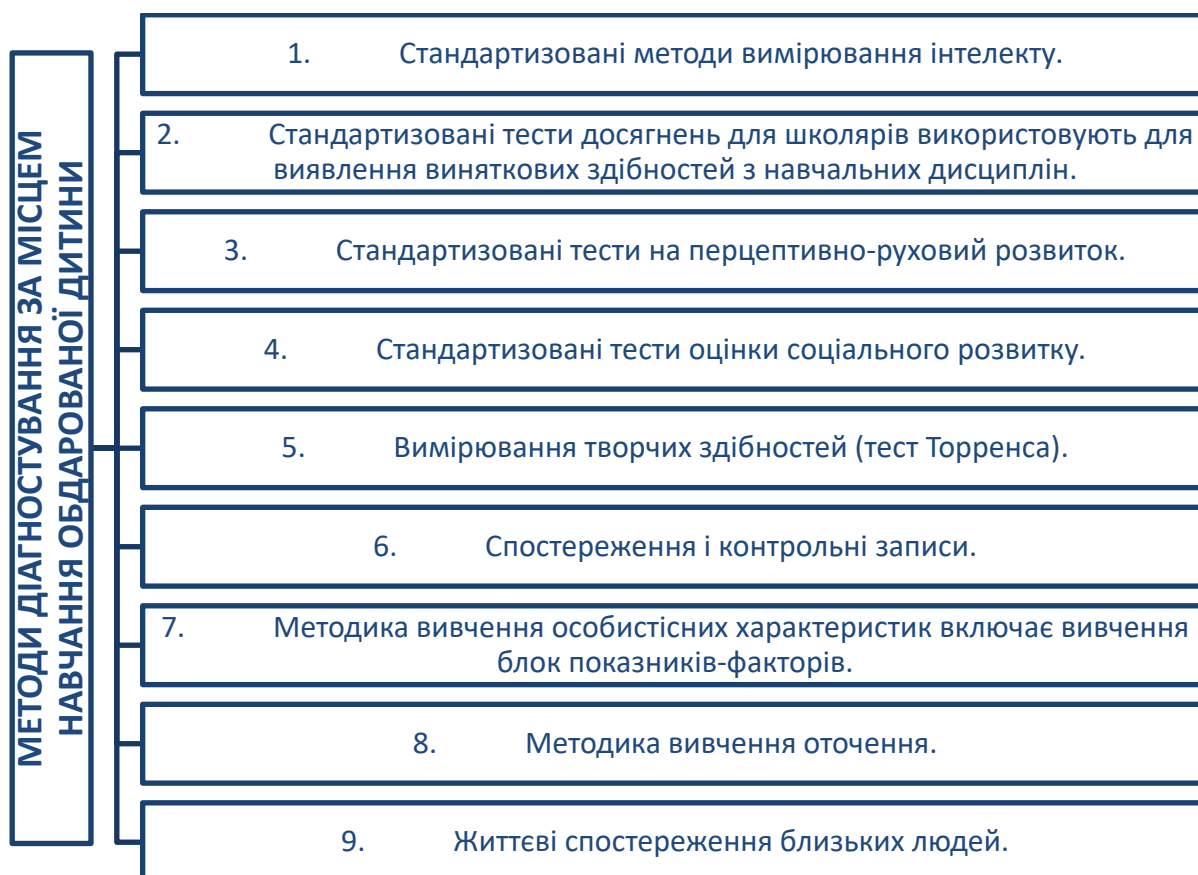

Рис. 3. Методи діагностування за місцем навчання обдарованої дитини

К. Текекс розглядає таких можливих провісників обдарованості [3, с. 59]:

- можливість і здатність у трирічному віці стежити за двома й більше подіями, що відбуваються;
- здатність простежувати в ранньому дитинстві причинно-наслідкові зв'язки та робити висновки;
- відмінна пам'ять, рання мова і абстрактне мислення;
- уміння широко користуватись накопиченими знаннями;
- схильність до класифікації та категоризації;
- уміння ставити запитання та створювати складні граматичні конструкції;
- підвищена концентрація на чому-небудь, ступінь заглибленості в задачу;
- нелюбов до готових відповідей;
- підвищена електрохімічна і біохімічна активність мозку.

На особливу увагу заслуговує виявлення обдарованості дітей батьками. Батьки використовують різні виховні стратегії. Стратегія прямого виховного впливу передбачає використання розвивальних ігор, вправ. Інколи ця стратегія дає результати, але дуже часто в дитини виникає внутрішня протидія. Друга категорія батьків вважає, що вивчати та розвивати їхню дитину повинні фахівці. Однак не потрібно повністю перекладати всі турботи на плечі інших, а самим знаходитись осторонь. Згідно третьої стратегії батьки надають право вибору своїй дитині й намагаються підібрати гарну школу, не контролюючи розвиток здібностей. Найголовніше в таких сім'ях – атмосфера пізнавальних інтересів самих батьків (самі читають, ходять на виставки, не нав'язуючи свого інтересу). Така стратегія саморозвитку виявляється найефективнішою.

Обдаровані й талановиті люди, що навчаються за цільовими освітніми програмами, відіграють все більш важливу роль у розвитку різних галузей науки будь-якої країни. Як вискоєфективні й успішні представники суспільства, вони роблять великий внесок у людський капітал нації.

Сьогодні в Україні проводяться психологічні та педагогічні емпіричні дослідження феномену обдарованості, дослідження, присвячені аналізу освітніх програм для талановитих дітей і молоді, пошуку ефективних форм і методів навчання.

Серед перспективних напрямів дослідження варто назвати такі: аналіз навчальних програм для обдарованих дітей, з'ясування ролі та значення вчителя у системі навчання обдарованих дітей, порівняльно-педагогічний аналіз навчання обдарованих дітей в Україні та в інших країнах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Добровольська Н. А. Основні напрямки у дослідженні проблеми обдарованості особистості у науковому просторі. Теоретичні і прикладні проблеми психології. 2019. № 3(2). С. 34-45.
2. Клименюк Ю.М. Обдаровані діти, їх виявлення та діагностика. Проблеми освіти: збірник наукових праць. Спецвипуск. Вінниця-Київ, 2015. С. 46-50.
3. Науменко С. С. Робота з обдарованими дітьми у Китаї: наукові розвідки і теоретико-методичні підходи. Вісник Університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Педагогіка і психологія». Педагогічні науки, 2021. №1 (21) С.56-63
4. Организация работы с одаренными детьми : электронный учебно-метод. комплекс: / сост. Т. В. Александрович ; Брест. гос. ун-т имени А.С. Пушкина, каф.специальных педагогических дисциплин. Брест : БрГУ, 2018. 204 с.URL: http://lib.brsu.by/sites/default/files/books/T.V.%20Александрович%20-%20Организация%20работы%20с%20одаренными%20детьми_3.pdf. (дата звернення : 25.10.2021)
5. Пашнев Б. К. Психодіагностика обдарованості : навч. посіб.Харків : Вид. група «Основа» : «Тріада+», 2007. 128с.
6. Постова К. Методологічні принципи дослідження діагностики інтелектуально обдарованих старшокласників, схильних до дослідної діяльності. Навчання і виховання обдарованої дитини: теорія та практика. 2018. №. 1. С. 100-109.
7. Синякова В., Драгоманова Н. Психологічні особливості обдарованих дітей. Формування компетентностей обдарованої особистості в системі позашкільної та вищої освіти: зб. наук. праць матеріалів I Всеукраїнської науково-практичної конференції, 11 березня 2021 р., м. Київ, Національний авіаційний університет / наук. ред. В.А. Бут К. : НАУ, 2021. С. 114-116.

Саух Ірина Василівна

*доктор економічних наук, професор,
головний науковий співробітник*

*відділу економіки та управління загальною середньою освітою,
Інститут педагогіки НАПН України, м. Київ, Україна
irina_saukh@ukr.net*

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3812-6579>

АЛГОРИТМ ПІДТРИМКИ ТА РОЗВИТКУ ОБДАРОВАНИХ ДІТЕЙ

Сьогодні особливо важливою проблемою є пошук шляхів підвищення *системності* в підтримці й розвитку особистості обдарованих дітей. Бракує спеціально організованої цілісної системи навчання і виховання обдарованих дітей та цілеспрямованої комплексної роботи по виявленню їх потенціалу. Тому першочергове завдання педагогіки в цьому контексті – на основі знань про обдарованих дітей розробити методику роботи з яскраво заявившими про себе талантами і з опорою на цю методику забезпечити їм поле діяльності для актуалізації закладеного в них природою потенціалу, творчої реалізації й самовираження. Тобто йдеться про певного роду алгоритм вирішення завдань, пов'язаних з *виявленням, навчанням, вихованням та підтримкою розвитку* обдарованих дітей.

По-перше, це вимагає уточнення того, кого ми вважаємо обдарованою дитиною. Адже нині на цей предмет існує дві протилежні точки зору: «усі діти є обдарованими» – «обдаровані діти зустрічаються дуже рідко». Прибічники першої переконують, що до рівня обдарованої можна розвинути практично будь-яку дитину шляхом створення сприятливих умов. Для інших обдарованість – унікальне явище. З кожною із цих точок зору важко не погодитися. Але істина, на наш погляд, лежить тут посередині: передумови досягнення в різних видах діяльності, очевидно, властива багатьом дітям, тоді як оригінальні результати здатна демонструвати значно менша частина дітей. Обдарована дитина – це дитина, яка виділяється серед інших

яскравими, очевидними, іноді видатними досягненнями (або має внутрішні передумови для таких досягнень) в тому чи іншому виді діяльності.

По-друге, алгоритм, на цій основі, вимагає впровадження конкретних принципів і методів виявлення обдарованих дітей. На практиці у нас часто обмежуються оцінкою коефіцієнта інтелекту (IQ) дитини, який визначається на основі психометричних тестів інтелекту [2;3]. Саме ці тести (часто разом з тестами креативності) найчастіше використовуються при визначенні дітей в спеціальні класи й школи для обдарованих. Не думаємо, що ефективна ідентифікація обдарованості шляхом певної одноразової процедури тестування можлива. В цій ситуації потрібно швидше всього зосередити зусилля на поступовому, поетапному пошуку обдарованих дітей в процесі їх навчання. Природа обдарованості об'єктивно вимагає нових методів діагностики, «оскільки традиційні психометричні методи (тести інтелекту та креативності) не є валідними стосовно особливостей поведінки і якісної своєрідності психічних ресурсів обдарованої дитини» [1, с.54]. Психометричні тести можуть використовуватися як одне із джерел інформації в рамках ідентифікації обдарованої дитини, але в жодному разі не як єдиний критерій для прийняття рішення про те, чи є та чи інша дитина обдарованою. На переконання багатьох авторитетних науковців найбільш адекватною формою ідентифікації ознак обдарованості дитини має бути комплексний психолого-педагогічний моніторинг, пов'язаний з її навчанням і вихованням [5].

По-третє, важливим системотвірним компонентом обдарованості в дискурсі запропонованого алгоритму має бути особлива, внутрішня мотивація, створення умов для підтримки й розвитку обдарованої дитини. А це передбачає розвиток духовно-моральних основ особистості обдарованої дитини (адже важливим є не сама по собі обдарованість, а те, як вона буде використана); плекання індивідуальності обдарованої дитини, виявлення і розкриття її самобутності й індивідуальної своєрідності її можливостей; забезпечення масштабної загальноосвітньої підготовки, яка забезпечувала б цілісність світорозуміння й високий рівень компетентностей в різних сферах знання у відповідності з індивідуальними потребами та нахилами дитини тощо.

Особлива роль в цій справі належить педагогу. Особистість педагога і характер його відносин з учнем, є, як свідчить практика, одним із основних факторів, який стимулює виявлення й розвиток обдарованості. Звісно, для успішного розвитку обдарованих дітей існує потреба в спеціально підготовленому педагогові, так як робота з цими дітьми вимагає серйозних трансформацій в змісті, процесі, кінцевих цілях та в самій атмосфері навчання. Виховна робота з обдарованими дітьми також має свої особливості. Вона має бути спрямованою на формування такої особистості, яка стане «вихователем» власних здібностей, буде здатною не лише приймати оригінальні рішення, але й нести за них відповідальність.

По-четверте, визначення і створення системи освітніх структур для навчання обдарованих дітей. Спираючись на досвід форм навчання в інших країнах та досвід організації навчання обдарованих дітей в Україні, слід виділити принаймі чотири таких форми: (1) систему дошкільних освітніх установ, в яких створені найбільш сприятливі умови для формування особливих здібностей дошкільнят; (2) систему загальноосвітніх шкіл, в рамках яких створюються умови для індивідуалізації навчання обдарованих дітей; (3) систему додаткової освіти, яка забезпечує виявлення, підтримку й розвиток обдарованих дітей в рамках позашкільної роботи; (4) систему навчальних закладів, зорієнтованих виключно на роботу з обдарованими дітьми. І йдеться тут не про «елітарну освіту», яка достатньо широко практикується в Україні й зосереджена на навчанні дітей вузького кола за критерієм знатності й багатства, а про «елітну освіту», яка займається навчанням, розвитком й підтримкою обдарованих дітей.

По-п'яте, чи не найважливіше в алгоритмі підтримки й розвитку дитячої обдарованості: дієва науково обґрунтована Державна програма, яка б мала виняткову протекцію на усіх рівнях державних інститутів, у тому числі фінансову. Вона повинна передбачати системну модель поетапної роботи з обдарованими дітьми, моніторинг її результативності, розпочинаючи від закладів раннього та дошкільного віку, середньої й професійної освіти до закладів вищої освіти. Витрати на освіту та підтримку обдарованих дітей повинні розглядатися як інвестиції в розвиток людського капіталу [4]. Це має стати економічною аксіомою в Україні. «Ефект короткозорості», який ґрунтується на розриві у часі між терміном капітальних вкладень в освіту й терміном отримання прибутку, може лише призвести до серйозних втрат економіки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Богоявленская, Д.Б. (2010). Рабочая концепция одаренности. Вопросы образования, (2), 46-68. <https://cfjournal.hse.ru/index.php/vo/article/view/6431>

2. Онопченко, Г.В. (2018). Система діагностики обдарованості дітей та молоді: її компоненти, структура та призначення / Г.В. Онопченко, О.В. Онопченко // Навчання і виховання обдарованої дитини: теорія і практика: Збірник наукових праць. – 199-206.

3. Практичний інтелект учнівської молоді: діагностика обдарованості: монографія (2018). / В.П. Тименко, С.О. Довгий, М.Ю. Мельник, Т.М. Тригуб, М.П. Кузьмінець. – Київ: Інститут обдарованої дитини НАПН України. 176 с.

4. Саух, І.В. (2021). Теоретичні проблеми креативного менеджменту на засадах креативної освіти // Proceedings of IX International Scientific and Practical Conference Kyoto, Japan. P. 552-556. <https://sci-conf.com.ua/wp-content/uploads/2021/05/SCIENCE-AND-EDUCATION-PROBLEMS-PROSPECTS-AND-INNOVATIONS-.pdf>

5. Сухий, О.Л., Андросович, К.А., Мельник, М.Ю. (2016-2017). Інформаційний онлайн-ресурс для проведення психолого-педагогічної діагностики обдарованості учнів. – Інститут обдарованої дитини НАПН України. URL: [http:// testoteka/iod/gov/ua/v.19/](http://testoteka/iod/gov/ua/v.19/)

Світлична Світлана Леонідівна,

*Відділ освіти, молоді та спорту, культури, туризму,
виконавчого комітету Михайлівської селищної ради
Василівського району Запорізької області*

НАУКОВО-МЕТОДИЧНИЙ СУПРОВІД ОБДАРОВАНОЇ ОСОБИСТОСТІ У ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ ОБ'ЄДНАНОЇ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ

*«Найважливіше завдання школи – розкрити творчі здібності,
обдарування та таланти всіх вихованців»
В.О. Сухомлинський*

Проблема обдарованості в наш час стає все більш актуальною. Це насамперед пов'язано з потребою суспільства в неординарних творчих особистостях. Раннє виявлення, навчання і виховання обдарованих і талановитих дітей є одним із головних завдань удосконалення системи освіти.

Експерименти, проведені в багатьох країнах світу, переконливо показали, наскільки складно перебудувати систему освіти, змінити ставлення педагога до обдарованої дитини, зняти бар'єри, що блокують її таланти. Існує думка, що обдаровані діти не потребують допомоги дорослих, не відчують потреби в особливій увазі і керівництві. Але насправді такі діти найбільш чутливі до оцінки їхньої діяльності, поведінки і мислення, вони більш сприйнятливі до сенсорних стимулів і краще розуміють відносини і зв'язки.

Обдарована дитина схильна до критичного ставлення не тільки до себе, але і до оточуючого. Тому педагоги, які працюють з обдарованими дітьми, мають бути досить терпимі до критики взагалі і себе зокрема.[5]

Місія Нової української школи – допомогти розкрити та розвинути здібності, таланти і можливості кожної дитини, адже кожна дитина неповторна, наділена від природи унікальними здібностями, талантами і можливостями. Одним з важливих напрямів діяльності закладів освіти Михайлівської об'єднаної територіальної громади є впровадження в роботу цікавих форм і методів навчання та виховання талановитих дітей, створення умов для природних здібностей учнів, виховання творчої соціально-активної особистості, бо, як зазначається у Концепції Нової української школи, дитині недостатньо дати знання, а ще необхідно навчитися користуватися ними.

Кожна дитина по-своєму неповторна. Вона приходить у цей світ, щоб творити своє життя, знайти себе: хтось здібний до музики, образотворчого мистецтва, художньої праці, хтось до математики, хтось пише вірші, оповідання. Скільки дітей – стільки й здібностей, які залежать від психолого-фізіологічних особливостей людини, соціального оточення, сім'ї та школи. [6]

Одне із завдань закладів освіти громади – підтримати учня і розвинути його здібності, підготувати рунт для того, щоб ці здібності було реалізовано. Особливо актуальною є проблема виявлення потенційно обдарованих дітей в умовах сім'ї. Саме родина на основі розуміння та прийняття індивідуально психологічних особливостей потенційно обдарованих дітей є джерелом подальшого розвитку їх талантів. Вибір вікової категорії зумовлений тим, що саме в цей період (молодший шкільний вік) дитина здатна яскраво проявити свої потенційні здібності до того чи іншого виду діяльності. Важливо батькам

та вчителям не «прогавити» такий значущий в житті дитини момент та посприяти розвитку здібностей талановитих дітей.

Виявлення обдарованих і талановитих дітей – це тривалий процес. Обдарована дитина сама собі допоможе, якщо вчитель творчий, а освітній процес цікавий, різнобічний, результативний. Педагоги закладів освіти громади постійно самовдосконалюються, мають творчий особистий світогляд, володіють

емоційною стабільністю, мають схильність до самоаналізу, є доброзичливими і чуйними, відчувають потреби та інтереси дітей. [3]

Важливу роль в розвитку обдарованості дитини відіграє науково – методичний супровід.

До науково-методичного супроводу роботи з обдарованими учнями відносять:

- організацію психолого-педагогічних постійних семінарів із проблеми роботи з обдарованими дітьми для вчителів і батьків учнів;
- навчання вчителів проведенню науково-дослідницької та дослідно-експериментальної діяльності;
- вивчення особливостей роботи з обдарованими учнями класними керівниками й учителями;
- вивчення питань психології творчості, форм і методів розвитку творчих та інтелектуальних здібностей учнів;
- використання можливостей навчальних предметів і позакласної виховної роботи з розвитку творчих особливостей учнів;
- орієнтація самоосвітньої діяльності вчителів на роботу з обдарованими дітьми; у оцінка й упровадження перспективного педагогічного досвіду з проблеми обдарованості;
- розробка методичних рекомендацій на допомогу вчителю.

Вчителі допомагають обдарованим учням реалізувати свої індивідуальні якості, не загубитися в сирій масі учнів, сприяти переорієнтації їхнього репродуктивного мислення на творче індивідуальне конструювання. У розвитку їхніх здібностей важливе значення має забезпечення та розширення інформованості в тих галузях, які їх цікавлять, організація для них різноманітної діяльності. Адже обдарованість – це комплексне явище психіки людини, яке включає єдність інтелекту, творчості й мотивації.

Вчителі дають можливість учням виконувати більший обсяг навчальних завдань, дотримуючись оптимального обсягу додаткової роботи з обдарованими учнями. Збільшення кількості завдань може поєднуватися з обов'язковим підвищенням їх складності. Це сприятиме інтелектуальному розвитку, формуванню здібностей. Зростання творчої активності забезпечується шляхом розвитку у учнів вміння виділяти проблему, створювати проблемні ситуації у процесі навчання і знаходити шляхи їх вирішення, відбирати і структурувати навчальний матеріал, виділяти головне, суттєве, прагнення до самовдосконалення.

Вчителі закладів загальної середньої освіти постійно у пошуку дієвих стимулів для активізації творчості учнів, використовують диференційований підхід, заохочують обдарованих учнів до творчого пошуку.

В системі роботи з обдарованими учнями особливе місце займають предметні олімпіади. Під час підготовки до них з метою раціонального розподілу часу з пошуку та самостійного опрацювання інформації проводиться робота з навчання учнів користування спеціальною та довідковою літературою, Інтернет-ресурсом. Організуються додаткові індивідуальні та групові заняття; надаються методичні рекомендації у вигляді пам'яток та алгоритмів дій; удосконалюються навички інтелектуальної праці школярів. Як результат, – творчість учнів і вчителя взаємозбагачуються. Переможці II етапу Всеукраїнських предметних олімпіад запрошуються до участі в III (обласному) етапі Всеукраїнських учнівських олімпіад.

Вчителі намагаються створити таку атмосферу в класі, в якій успіхи обдарованих дітей повинні викликати не почуття заздрості чи роздратування, а повагу з боку його однолітків. Зрозуміло, що талановитим дітям необхідне особливе середовище, необхідні труднощі, оскільки легкі успіхи за низьких вимог і загального слабкого фону загрожують швидкою деградацією.

Готовність учителя до роботи з обдарованими учнями має є результатом його цілеспрямованої системної підготовки. Ми дотримуємося наступної точки зору, згідно з якою зміст підготовки до роботи з обдарованими учнями – це складовий елемент змісту підвищення кваліфікації вчителя, містить теоретичну й практичну інформацію, необхідну для здійснення відповідних професійних функцій.

Як правило, координатором роботи з обдарованими учнями в закладах загальної середньої освіти Михайлівської селищної ради виступає заступник директора з навчально-виховної роботи. А реалізаторами його рекомендацій – вчителі-предметники, практичний психолог, соціальний педагог, медичний працівник.

Основним завданням заступників директорів з навчально-виховної роботи закладів загальної середньої освіти громади є вироблення стратегії взаємодії членів педагогічного колективу щодо виявлення, розвитку та реалізації творчого потенціалу учня. На сьогодні практично кожен заклад загальної середньої освіти громади має свої програми щодо організації роботи з обдарованими учнями. Програми розробляють на підставі власних психолого-педагогічних досліджень, а також порівняльного аналізу сучасних педагогічних систем.

В закладах освіти громади сформовані інформаційні банки «Обдарованість». Вчителі працюють над методичними рекомендаціями для індивідуальних творчих робіт учнів, проводять індивідуальні консультації. В практику своєї роботи вони впроваджують інноваційні технології навчання обдарованих

дітей. Дітей залучають до роботи в секціях, гуртках з метою розвитку їхніх здібностей. Вчителі української мови та літератури та вчителі світової літератури залучають школярів до численних конкурсів. Адже участь обдарованих дітей у різноманітних інтелектуальних та творчих конкурсах, семінарах, турнірах дає можливість виявити дітей даної категорії. Велика увага приділяється розвитку нестандартного мислення та самоствердження, демонструючи гарні результати, учні беруть активну участь у предметних інтерактивних Міжнародних та Всеукраїнських Інтернет-конкурсах і змаганнях: природничих – «Колосок», «Геліантус», фізичному «Левеня», з інформатики «Бобер», математичному «Кенгуру», істориків «Лелека», з мов: української ім. П. Яцика та «Соняшник», іноземної «Гринвіч» та інші.

Не залишається поза увагою і розвиток навичок пошуково-дослідницької роботи учнів. Проводиться ряд заходів патріотичного спрямування. Вчителі біології та географії громади також проводять позакласну роботу з формування екологічної культури школярів. В цілому кожен вчитель початкових класів, вчитель – предметник зацікавлений у виявленні обдарованої особистості.

Учні нашої громади беруть участь у Всеукраїнському конкурсі-захисті науково-дослідницьких робіт МАН. На базі комунального закладу «Дитячий центр» Михайлівської селищної ради вже не один рік працюють гуртки за напрямками Малої академії наук. На рівні громади проводяться захисти науково – дослідницьких робіт, учні які мають найвищі результати переходять до наступних етапів захисту науково – дослідницьких робіт.

Не можна не зосередити увагу на такому виді діяльності як експериментування. Надання дитиною переваг такому виду діяльності як експериментування являється надійним маркером прояву у дитини високої пізнавальної активності. М. М. Подяков виділив такі ознаки дитячого експериментування:

- експериментальні дії завжди пробні, пошукові, часом саме в них формується мета цих дій; в експериментування яскраво виражена установка на отримання нових знань;
- дитина самостійно шукає і створює проблемні ситуації; – дитина керує явищами, які проявляються в процесі експериментування, по власному задуму відтворює їх або припиняє;
- діяльність експериментування не задається ззовні, а будується самою дитиною по ходу отримання нових даних, передбачити її не можливо і вона швидко перебудовується в залежності від отриманих результатів;
- всі дії дитини носять перетворювальний характер;
- експериментуючи дитина діє шляхом «проб і помилок» не боячись їх.

Вчителі закладів громади використовують в практику своєї роботи такий вид діяльності, експериментують разом з дітьми.

Експериментування як особливий вид пізнавальної діяльності існує як у «чистому» вигляді» так і проявляється як компонент будь якої іншої діяльності дитини. Спостереження за різними видами діяльності дітей (художньою, музичною, спортивною, навчальною, ігровою діяльністю та ін.) дають підстави говорити про те, що експериментування пронизує будь-яку діяльність і саме завдяки внесению компонента експериментування відбувається ускладнення і розвиток діяльності. Дитяче експериментування розглядається як специфічний вид діяльності без якого не відбудеться розуміння – як створення дитиною нового знання.

Надання дитиною переваг такому виду діяльності як експериментування являється показником прояву обдарованості. Експериментування пронизує будь-яку діяльність і саме завдяки внесению компонента експериментування відбувається ускладнення і розвиток діяльності. Особливості розумової діяльності обдарованих дітей в процесі експериментування характеризують такі взаємопов'язані показники: вибір, характер ускладнення діяльності і загальна розумова спрямованість. [1]

Основною ознакою сучасного суспільства стало застосування нових інформаційно-комунікаційних технологій та посилення впливу медіа в межах освітнього простору закладу загальної середньої освіти. Особливого значення, у зв'язку із цим, набуває використання різноманітних медіа ресурсів у вирішенні завдань розвитку креативно-інтелектуальних здібностей учнів, творчого потенціалу, а також у проектуванні, створенні та модернізації освітнього соціокультурного простору для розвитку загальної креативності учасників освітнього процесу.

Особливого значення набуває використання ІКТ в розвитку креативно-інтелектуальних здібностей учнів. Це пов'язується з тим, що основу сучасного інформаційного суспільства складають не традиційні матеріальні, а інформаційні ресурси, знання, організаційні чинники, здібності, ініціатива, креативність особистість. Є потреба у діяльних, обдарованих, інтелектуально і духовно збагачених особистостях, тому основне завдання закладів освіти громади – модернізація змісту освітнього процесу в напрямку розвитку інтелектуальних здібностей учнів. Впровадження сучасних інформаційно-комунікаційних технологій у зміст освітнього процесу дає змогу підвищити якість навчання, розвинути інтелектуальні здібності, створити нові засоби впливу на особистість учня, модернізувати зміст освітнього процесу.[2]

В період пандемії актуальним стало дистанційне навчання в закладах загальної середньої освіти. Прийшов час перевірити інформаційно – комунікаційну грамотність вчителів та учнів. Сказати, що 100%

спрацьовує таке навчання не можна, є фактори які впливають на результативність дистанційного навчання: швидкість інтернету, відсутність у дітей гаджетів (відсоток невеликий). На сьогодні батьки відносяться з розумінням до того, що діти навчаються дистанційно та повинні бути присутні на онлайн – уроках.

Під час організації проведення дистанційного навчання обдарованих дітей роль учителя набуває специфічних особливостей, частіше зводиться до управління освітнім процесом. Учитель стає фасилітатором самостійної діяльності учня. Головним його завданням стає навчити вчитися школяра дистанційно, а також надавати методичну допомогу в процесі навчання. Учитель супроводжує учнів в освітньому процесі за навчальними програмами в системі дистанційного навчання.

Технології дистанційної освіти можуть і повинні впроваджуватися в систему шкільної освіти; використання дистанційних технологій дозволяє вибудовувати індивідуальну освітню траєкторію для учнів; організацію освітнього процесу з використанням дистанційних технологій можна розглядати як альтернативу класно-урочної форми навчання. Без сумніву, використання дистанційних технологій для роботи з обдарованими дітьми є надзвичайно перспективним напрямком.[4]

Отже наразі багато говорять про психолого-педагогічний супровід, науково – методичний супровід навчання і розвитку обдарованих дітей. Причина несвоєчасне розкриття і неякісний розвиток потенціалу кожного учня. А саме педагогічний супровід, науково – методичний супровід дозволяють: забезпечити оволодіння учнями змісту стандартів освіти, усіляко сприяють розвитку індивідуальних здібностей учня.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гулько Ю. А., Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України, м. Київ creativity.psylab@gmail.com Дитяче експериментування як показник обдарованості. Інноваційні технології навчання обдарованої молоді : матеріали ІХ-ї Міжнародної науково-практичної конференції, 7–8 грудня 2017 року, м. Київ. – К. : Інститут обдарованої дитини, 2017 – 390 с.

2. Дехтяр А. С., Криворізька загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів №121 м. Кривий Ріг, Україна Anastasiyadehtyar@gmail.com Модернізація змісту освітнього процесу в умовах впровадження сучасних інформаційно – комунікаційних технологій розвитку креативно – інтелектуальних здібностей учнів.

3. Додик Г. З. Увага! Обдаровані діти. Розвиток здібностей учнівської молоді . Інноваційні технології навчання обдарованої молоді : матеріали ІХ-ї Міжнародної науково-практичної конференції, 7–8 грудня 2017 року, м. Київ. – К. : Інститут обдарованої дитини, 2017 – 390 с.

4. Сичевська-Дегтярьова М. В., методист відділу організаційно-методичного супроводу розвитку обдарованості Донецького облППО м.Слов'янськ, Донецька область smvladi@meta.ua ПЕДАГОГІЧНИЙ СУПРОВІД РОЗВИТКУ ОБДАРОВАНОЇ ОСОБИСТОСТІ.

5. <http://www.grani.in.ua> > 2018/10 > [visnik1_2017 PDF](#) «ОСОБЛИВОСТІ РОБОТИ З ОБДАРОВАНИМИ ДІТЬМИ В ПОЗАШКІЛЬНОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ»)

6. <http://www.loipro.edu.ua> > Обдаровані діти

7. Методичні рекомендації щодо організації роботи з обдарованими дітьми. О. Л. Рачок., методист кафедри педагогіки та психології ЛОППО.

УДК 619:637.23

СЕРГІЄНКО О. М.,

*Викладач-методист,
Київський професійно-педагогічний фаховий коледж
імені А. Макаренка,
a_ser@i.ua*

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2907-5076>

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ ПІД ЧАС ЗМІШАНОГО НАВЧАННЯ БАКАЛАВРІВ

Застосування «цифрових» технологій в освіті – наразі одна з найбільш важливих і стійких тенденцій розвитку світового освітнього процесу. «Цифрові» технології дозволяють зробити процес навчання мобільним, диференційованим та індивідуальним. Автором було створено електронний навчально-методичний посібник «Комп'ютерні мережі та захист даних» та електронний навчально-методичний посібник «Комп'ютерні системи та мережі». Застосування відповідних web сервісів та електронних навчально-методичних посібників у практичній діяльності педагогічного працівника надає можливість інтенсифікувати процес навчання, підвищити рівень професійної підготовки викладача, а також сприяє розвитку наскрізних умінь студентів.

Application of «digital» technologies in education – now one of the most essential and proof progress of world educational process trends. «Digital» technologies allow to do the process of studies mobile, differentiated and individual. By an author an electronic methodical train aid manual was created the «Computer networks and protection of data» and electronic methodical train aid manual the «Computer systems and networks». Application of corresponding web services and electronic methodical train aid manuals in practical activity of pedagogical worker gives possibility to intensify the process of studies, promote the level of professional preparation of teacher, and also assists to development of through abilities of students.

Одним із головних інструментів успіху Нової української школи є наскрізне застосування інформаційно–цифрових технологій в освітньому процесі. Сучасний викладач має навчитися створювати та використовувати мультимедійний та інтерактивний контент, щоб зацікавити цифрове покоління студентів. Тому зараз в Україні все більшого значення набуває використання хмарних технологій у професійній діяльності педагогічного працівника, адже має ряд переваг перед традиційними формами роботи та засобами навчання. Насамперед – це доступність та безкоштовність, відсутність витрат на програмне забезпечення, технічну підтримку роботи програмного засобу, інтерактивність, групова спільна робота, можливість використання мобільних пристроїв, співпраця та взаємодія усіх учасників освітнього процесу, можливість доступу до навчальних матеріалів з будь-якого пристрою (планшет, смартфон) при наявності високошвидкісної мережі Інтернет. За допомогою сучасних web сервісів викладачі можуть легко та швидко створювати різні ситуації та інтерактивні завдання для активної взаємодії з студентами. На сьогодні існує велика кількість сучасних технологій візуалізації інформації [1]: мобільне навчання, хмарні технології, віртуальні лабораторії, гейміфікація, робототехніка, скрайбінг, створення інтелект–карт та інші.

У комп'ютерних технологіях є широкий спектр засобів для використання їх у навчальному процесі. Всі вони можуть бути поділені на три основні категорії, на базі яких організовується система електронного навчання:

- електронні навчальні матеріали (ЕНМ);
- комп'ютерні тестові системи (КТС);
- системи управління навчанням (СУН).

Автором було створено електронний навчально-методичний посібник «Комп'ютерні мережі та захист даних» та електронний навчально-методичний посібник «Комп'ютерні системи та мережі». Матеріали розташовані в розділі «Методична робота» сайту коледжу www.kppk.com.ua Посилання на сайт для ознайомлення з навчально-методичними посібниками [5],[6]. <https://kppk.com.ua/ELLIB/metod.html>.

Програмним засобом створення електронного навчально-методичного посібника є комп'ютерна оболонка Turbo Site.

У навчальному процесі коледжу застосовують електронні навчальні матеріали (ЕНМ) різного призначення:

- електронні підручники, посібники та матеріали на основі конспектів лекцій для вивчення теоретичних положень предмету, що вивчається;
- електронні методичні розробки для підготовки до семінарських, практичних і лабораторних занять;
- віртуальні та дистанційні практичні роботи для формування дослідницьких умінь і підтвердження теоретичного матеріалу на практиці;
- комп'ютерні тренажери для відпрацювання навичок, які необхідні в обраному напрямі діяльності (напр., управління технологічними процесами, керування літаком тощо);
- електронні довідники, словники, перекладачі та бази даних, які використовуються у процесі навчання.

Електронні навчальні матеріали, залежно від їх призначення та особливостей функціонування, звичайно створюються за допомогою різних програмних засобів [4]. Важливо зазначити, що ЕНМ є основним засобом навчальних комп'ютерних технологій. Це впливає принаймні із того, що сервер із системою управління навчанням (СУН) не знаходить використання, поки не буде наповнений електронними навчальними матеріалами. І навпаки, ЕНМ можуть бути ефективно використані навіть за відсутності інших категорій засобів комп'ютерних технологій навчання. Наприклад, CD-версією підручника з предмету «Комп'ютерні системи і мережі» можна скористатися на будь-якому персональному комп'ютері без під'єднання до комп'ютерної мережі. Існують такі шляхи отримання електронних навчальних матеріалів:

- придбання ЕНМ виробництва комерційних фірм;
- отримання ЕНМ із відкритих джерел в Інтернеті;
- створення ЕНМ власними силами навчального закладу.

Комерційними й відкритими ЕНМ не можна повністю забезпечити проведення навчального процесу у вищому навчальному закладі. Це зумовлено принаймні двома причинами. Перша – пов'язана з тим, що різні навчальні заклади мають свою специфіку навчальних програм і вимог до рівня знань студентів. У

лекціях, навіть при однакових навчальних програмах, різні викладачі використовують свої підходи до розкриття теми. Вони комбінують навчальні матеріали з різних джерел. Малоімовірно знайти готовий електронний підручник, який би відповідав і специфіці навчального закладу, і творчому підходу лектора. Більш реально виготовити такий підручник у самому навчальному закладі за особистої участі викладача. Друга причина стала актуальною при організації повністю дистанційного навчання студентів за обраною спеціалізацією. У цьому випадку необхідний повний набір електронних навчальних матеріалів: підручники всіх загальноосвітніх курсів із певної спеціальності, електронні версії спеціальних курсів, методичні розробки й віртуальні практикуми. При цьому потрібно, щоб ЕНМ доповнювали один одного за змістом і, бажано, були узгоджені за формою (елементи управління, графіка, позначення тощо). Це полегшує роботу студента при переході до кожного нового підручника курсу. Практично неможливо зібрати повний набір таких навчальних матеріалів стороннього виробництва, який би цілковито відповідав вимогам навчального закладу. Для наповнення електронної бібліотеки навчальними матеріалами власного виробництва використовують усі доступні способи їхнього створення. Найпростіші підручники можуть бути зроблені викладачем при використанні розповсюдженого текстового редактора (напр., Word). Складні мультимедійні ЕНМ створюють фахівці з комп'ютерних технологій у тісній співпраці з викладачем.

Карантин, який був запроваджений державою через пандемію коронавірусу, зобов'язав викладачів проводити освітній процес дистанційно. Ми одержали багато плюсів і мінусів, але вже маємо певний досвід і втілюємо у життя важливу компетентність «Вчитись продовж усього життя» задля досягнення якісної освіти і розкриття талантів наших дітей.

«Цифрові» технології дозволили зробити процес навчання мобільним, диференційованим та індивідуальним. При цьому технології не замінюють викладача, а доповнюють його. Таким заняттям властиві адаптивність, керованість, інтерактивність, поєднання індивідуальної та групової роботи, часова необмеженість навчання.

Нині лекція чи практичне заняття без цифрових технологій – це неправильно, хоча б тому, що студенти ними володіють, звикли до сучасного способу подання інформації. Якщо їм пропонують лише підручник і записи крейдою, студентам цікавіше онлайн. Вони «відсиджують» пари, щоб нарешті повернутися до гаджетів. Усе, що може робити викладач без сучасних інструментів – конкурувати з Google, тобто надавати інформацію. Студентам потрібно навчитися працювати з інформацією, оцінювати інформаційні джерела, вміти працювати в команді, аналізувати та презентувати кінцевий продукт не лише в текстовому форматі. Тому створенні автором електронний навчально-методичний посібник «Комп'ютерні мережі та захист даних» та електронний навчально-методичний посібник «Комп'ютерні системи та мережі» надають сучасний спосіб надання інформації та створюють комфортну систему ефективного навчання.

Примхливих студентів зацікавити нелегко, але у цьому можуть допомогти сучасні технології. Саме вони допомагають педагогам проводити заняття більш динамічно, ефективно, емоційне та насичено. Нові технології можуть «оновити» заняття відео – та аудіоінформацією, віртуальною лабораторією та картами, онлайн – експериментами з різних навчальних предметів тощо.

Проблема організації дистанційного навчання у коледжу є надзвичайно актуальною в умовах тривалого карантину. Перед педагогами постали нові проблеми:

- як ефективно взаємодіяти з студентами дистанційно;
- які додатки допоможуть просто і дієво взаємодіяти з студентами;
- у чому особливості онлайн-уроків;
- як якісно доносити матеріал;
- як перевіряти завдання;
- які завдання підходять для такої взаємодії;
- які додатки найпростіші у використанні.

Найбільш дієвими, простими, ефективними та безкоштовними для створення мультимедійного, інтерактивного контенту для комунікації, спільної роботи, візуалізації та гейміфікації навчання, як показала практика нашого навчального закладу, є web сервіси: **ZOOM, CLASSROOM**. Застосування вище перелічених web сервісів та електронних навчально-методичних посібників у практичній діяльності педагогічного працівника надає можливість інтенсифікувати процес навчання, підвищити рівень професійної підготовки викладача, а також сприяє розвитку наскрізних умінь студентів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Kay, Tan. 25 (Free) 3D Modeling Applications You Should Not Miss By Filed in Tools [Electronic Resource] / Tan Kay. – Mode of access : URL : <http://www.hongkiat.com/blog/25-free-3d-modelling-applications-youshould-not-miss/> – Title from the screen.

2. Программное решение для моделирования и подготовки производства ювелирных изделий [Электронный ресурс]. – Режим доступа: URL : www.artcamjewelsmith.com/index.php/ru – Название с экрана.

3. Библиотека бесплатных текстур. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: URL : <http://texturs.ru/> – Название с экрана.

4. Williamson, Janatan. Character Development in Blender 2.5 / Janatan Williamson; – USA : Course Technology/ CENGAGE Learning, 2012. – 473 p

5. Сергієнко Олександр Миколайович, Електронний навчально-методичний посібник «Комп'ютерні мережі та захист даних», URL : <https://kppk.com.ua/ELLIB/ebook/Segrienko/KM/index.html>

6. Сергієнко Олександр Миколайович, URL : <https://kppk.com.ua/ELLIB/ebook/Segrienko/KSM/index.html>

Симоненко Марина Олександрівна

*студентка 22 групи сп. «Початкова освіта. Англійська мова»
КЗ КОР «Богуславський гуманітарний фаховий коледж
імені І.С. Нечуя-Левицького»
marinasimonenko70@gmail.com*

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ДО РОБОТИ В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ З ІНКЛЮЗИВНОЮ ФОРМОЮ НАВЧАННЯ

Анотація: Підготовка майбутнього вихователя та вчителя початкової школи до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами стає пріоритетним завданням держави, та суспільства зокрема. Інклюзивна освіта дозволяє включати таких дітей у дитячі садки та шкільну систему освіти, забезпечувати їх повноцінну соціалізацію.

Ключові слова: педагогічний супровід, обдаровані учні, система, індивідуально-диференційований підхід, принципи, гармонійний розвиток.

Abstract: Preparing future educators and primary school teachers to work with children with special educational needs is becoming a priority for the state and society in particular. Inclusive education allows to include such children in kindergartens and the school education system, to ensure their full socialization

Key words: pedagogical support, gifted students, system, individually-differentiated approach, principles, harmonious development.

Виходячи із готовності та потреби обдарованих учнів до взаємодії з педагогом, доцільно виокремити певні можливі варіанти педагогічного супроводу у загальноосвітньому навчальному закладі:

–**I група** передбачає комплексну діяльність учителя, пов'язану з подоланням обдарованим учнем певних ускладнень та прогалин у знаннях, перешкод особистісного плану.

–**II група** передбачає створення педагогом ситуації конструктивної взаємодії з учнем, що буде основою формування потреби дитини у відповідному спілкуванні з наставником.

–**III група** характерна для творчої взаємодії з вчителем учнів, які вже мають достатньо високий рівень самостійності у навчальній діяльності. [3 с.203]

Одним з основних завдань сучасної шкільної освіти є не лише виявлення резервів здібних і обдарованих школярів, але й забезпечення спрямованості навчально-виховного процесу на формування та розвитку гармонійно-розвиненої особистості обдарованого учня, його здатності до впевнених і самостійних дій у різноманітних навчальних і життєво побутових ситуаціях, які постають перед ним в процесі взаємодії із суспільним середовищем. Не дивлячись на те, що галузь освіти обдарованих учнів намагається гнучко реагувати на виклики сьогодення, а відтак, розвивається досить стрімкими темпами, сьогодні існує значна кількість проблем, які не є до кінця розв'язаними та потребують подальшого вивчення. У контексті психології дитячої обдарованості існує багато суперечливих аспектів, які продовжують перебувати на етапі подальшого дослідження, а відтак, потребують глибшого аналізу. [1 с.9-10]

У психолого-педагогічній літературі нараховується близько ста тридцяти визначень поняття «дитяча обдарованість», що, на думку дослідників, є свідченням накопичення величезного емпіричного матеріалу з проблеми дитячої обдарованості. Разом з тим існують різні, іноді дещо суперечливі, підходи до визначення поняття «дитяча обдарованість», що пов'язане зі складністю та неоднозначністю цього явища. На думку О. Кульчицької, обдарованість – системно-особистісне утворення, зумовлене природними особливостями

організму людини (сенсорні, моторні, інтелектуальні компоненти високої енергетичності). Обдарованість складається з високого рівня інтелекту, творчих здібностей і мотиваційного компонента [2 с.50]

У процесі організації та здійснення педагогічного супроводу обдарованих учнів дуже важливу роль відіграє вчитель. Аналіз сучасних досліджень свідчить, що найбільших успіхів у цій діяльності досягають педагогічні працівники, які мають високу фахову підготовку, глибокі знання щодо специфіки роботи з обдарованими дітьми, здатність до творчості, постійного самовдосконалення тощо. Задача адміністрації навчального закладу у даному випадку полягає у створенні системи постійного удосконалення відповідних якостей вчителів, атмосфери творчого пошуку та зацікавленості педагогів у позитивних результатах власної діяльності. У рамках цієї системи важливо передбачити проведення відповідних тренінгів, навчальних семінарів, методичних нарад, конференцій, індивідуальних співбесід тощо із залученням різнопрофільних фахівців, науковців, а також участь педагогічних працівників у міжшкільних, міських (районних), обласних, республіканських та міжнародних заходах цієї проблематики; надання вчителям всебічних знань щодо професійної організації ефективного педагогічного супроводу обдарованих дітей з використанням сучасних технологій, можливостей інтернет-ресурсів; тренування умінь педагогів створювати індивідуальні інноваційні програми (траєкторії) розвитку обдарованих учнів тощо. Слід підкреслити, що проблема організації ефективного педагогічного супроводу обдарованих учнів у сучасному навчально-виховному закладі охоплює головні питання усього навчально-виховного процесу і тому є актуальною та значущою для психолого-педагогічної науки та реальної практики. На нашу думку, з урахуванням тенденцій розвитку сучасної освіти цей напрямок є перспективним та потребує подальшого вивчення і розробки. [3 с.205]

У психологічній літературі поширеною є класифікація обдарованості, згідно якої існує два аспекти цього феномену. Першим аспектом є **вроджена обдарованість**, або її ще розглядають як «актуальну», та набута – «потенційна» обдарованість. **Вроджена («актуальна») обдарованість** – це особливий стан індивіда, характерний насамперед активністю, швидкістю сприймання і переробки інформації, пошукової поведінки водночас із сильною індивідуалізацією (спеціалізацією) цих процесів, бо здібні інакше відображають світ, його логіку тощо. Фахівці до цього аспекту обдарованості додають і природні здібності. **Набутою, або «потенційною»**, називається така обдарованість, за якої діти не проявили себе у певній галузі в дитинстві, а досягли високих результатів у дорослому віці. Відповідно, Н.Лейтес, один з відомих фахівців у галузі дитячої обдарованості, виділяє три категорії обдарованих дітей, зокрема:

- **Актуальна обдарованість** – діти із надзвичайно високим загальним рівнем розумового розвитку.
- **Потенційна обдарованість** – діти з ознаками спеціальної розумової обдарованості, що мають лише певні психологічні передумови (потенціал), які сприяють високій успішності в певному виді діяльності.
- **Прихована обдарованість** – діти, які не досягають успіхів у навчанні, але мають яскраву пізнавальну активність, оригінальність психічного складу, чималі розумові резерви.

Не менш поширеною є класифікація, згідно якої обдарованість поділяється на загальну як «універсальну здібність» (здібності до всього) та спеціальну. Більшість дослідників упевнені в тому, що обдарованість являє собою інтеграційну (сумарну, загальну) особистісну властивість. Іншими словами, якщо людина обдарована, то вона здатна досягнути успіхів у багатьох галузях. Цю обдарованість називають загальною. Спеціальна обдарованість, тобто обдарованість в одній сфері діяльності, завжди придатна до певного типу обдарованості (математична, літературна, спортивна тощо). Подібною до вищезгаданої класифікації є класифікація дитячої обдарованості, запропонована Ю. З. Гільбухом. Окрім загальної (розумової) та спеціальної (художньої, соціальної, спортивної) обдарованості автор ще також виділяє однобічну обдарованість. Однією з домінуючих якостей, яка характеризує дитину із загальною (розумовою) обдарованістю, є уміння вчитися. Подібна якість, на думку автора, характеризується двома групами властивостей:

1. навчальними навичками (вільне осмислене читання й рахування, звичка акуратно, чітко оформляти продукти своєї розумової діяльності);
2. навчальними вміннями інтелектуального плану. Науковець переконаний, що дослідження саме другої групи властивостей дозволяє проникнути в таємниці високої ефективності розумової діяльності обдарованої дитини; [1 с. 35-36]

Важливо підкреслити, що педагогічний супровід, на нашу думку, передбачає також уміння вчителя синхронно рухатися разом з учнем у напрямку визначеної навчально-розвиваючої траєкторії, не припускати будь якого тиску на дитину, створити ситуацію попиту для учня, який буде охоче брати знання та практичний досвід педагога. Вчитель має бути при цьому позитивним прикладом для обдарованої дитини не тільки в освітньому, але й у життєвому просторі. Необхідно підкреслити, що кожний з цих варіантів педагогічного супроводу обдарованих учнів включає так звану «складову часу», яка полягає у превентивному наданні спеціального блоку інформації, який дозволить дитині завчасно підготуватися та

розв'язати певні проблеми. Доцільним, на нашу думку, є використання наступних видів супроводу (у часовому вимірі). [3 с.203-204]

Складність феномену обдарованості й обумовлює специфіку роботи з носіями цього утворення. У цьому процесі постійно виникають педагогічні та психологічні труднощі, пов'язані з різноманітністю видів обдарованості, безліччю суперечливих теоретичних підходів і методів її визначення, варіативністю сучасної освіти, а також надзвичайно малим числом фахівців, професійно та особистісно підготовлених до роботи з різними категоріями обдарованих дітей в освітніх установах.

Одним із важливих завдань, які стоять перед загальноосвітніми навчальними закладами сьогодні, є соціально-педагогічна підтримка та захист обдарованих дітей за допомогою створення умов, за яких здібності кожної дитини мають отримати максимальний розвиток. Процес нівелювання ознак обдарованості збігається, в основному, з періодом шкільного дитинства. Отже, дуже важливим є питання соціально-педагогічної підтримки дітей, що мають ознаки обдарованості, у системі освітньої взаємодії, її інтегративна регуляція, спрямована на забезпечення соціальної адаптації такої дитини, її емоційного благополуччя, розвиток складових її обдарованості, протидію нівелюючих її обставин. Навчальна діяльність відноситься до категорії високо соціально-нормованої діяльності. В ній регламентується не тільки час відвідування занять, але й обсяг навчального навантаження у цілому на навчальний рік та за окремими дисциплінами; темп роботи на уроці, оскільки на кожне заняття педагог планує певну кількість завдань та питань, що мають бути розглянуті; активність самих учнів. Статутом школи та етичними нормами передбачено те, що припустимо у спілкуванні педагогів та учнів, у чому полягають їхні права та обов'язки. [2 с.51]

Науковець акцентує увагу на тому, що перехід дітей з класу в клас спонукає їх опанувати складні завдання за межами власних можливостей, що, в свою чергу, з часом може призводити до появи невдач в академічній та соціальній сферах. Саме тому, за переконаннями автора, між успішними та неуспішними школярами часто виникає різниця в інтелекті та набутому досвіді, а відтак, у відсутності здібностей долати невдачі та демонструвати стійкість перед ними [1 с.53]

Вивчення дитячої обдарованості як психолого-педагогічного явища актуалізовано освітньою практикою, що передбачає перехід до креативних технологій навчання дітей, відповідно до їхніх нахилів і здібностей та спрямовує педагогів підтримувати прояви у дітей ініціативності, креативності, самостійності, а також дбати про сприятливі для цього умови (турбота батьків, спеціальні програми і засоби навчання, гуманне ставлення до дітей, урахування їхніх особливостей, інтересів, збереження права дітей на власний шлях розвитку). Розкривши поняття «обдарованість», важливо прослідкувати його взаємозв'язок із сутністю двох термінів: обдаровані діти та дитяча обдарованість. Дослідник О. Савенков терміном обдаровані діти позначає особливу групу дітей, «що випереджають однолітків у розвитку, а дитяча обдарованість, навпаки, не передбачає селекції, і кожна людина має певний інтелектуально-творчий потенціал» [4 с. 24-25]

У сучасному педагогічному середовищі в цілому вже сформовано розуміння особливої уваги щодо розвитку обдарованих дітей як до найбільшої цінності суспільства. Слід зауважити, що наука визначає обдарованість як складне психологічне утворення, певне перетинання взаємопов'язаних пізнавальних, вольових, емоційних, мотиваційних та інших сфер психіки людини. При цьому ознаки обдарованості дитини можуть проявлятися у вигляді високого рівня спеціальних або загальних здібностей, мати як постійний, так і тимчасовий характер, бути явним або прихованим (потенційним). Важлива роль в ефективному розвитку обдарованої дитини, на наше глибоке переконання, належить створенню та впровадженню сучасної системи професійного психолого-педагогічного супроводу цієї категорії учнів з урахуванням наведених характеристик та інших суттєвих зовнішніх та внутрішніх факторів впливу. [3 с.201-202]

Слід відмітити, що обдаровані діти демонструють більш високий рівень тривожності у навчальній взаємодії порівняно з іншими дітьми. Школа з її нормативною системою підготовки, жорстко регламентованими правами та обов'язками взаємодіючих сторін, освітніми стандартами, орієнтованими на засвоєння лише необхідного мінімуму знань за певними предметами, у більшості репродуктивними методами навчання, переважною більшістю не підготовлених до роботи з талановитими дітьми педагогів, не є сприятливим середовищем для обдарованих дітей, якщо їх оцінюють та сприймають у порівнянні зі звичайними дітьми. Тому у звичайному загальноосвітньому навчальному закладі особливо актуальним є питання створення системи соціально-педагогічного супроводу обдарованих учнів, котра сприяла б максимально повному розкриттю здібностей кожного вихованця. [2 с.52]

Психологічний супровід вчителів, які працюють з обдарованими учнями, дає їм змогу долати психологічні бар'єри, пов'язані з нововведеннями у навчальну взаємодію з обдарованими дітьми, розвивати позитивні взаємини з різними типами обдарованих дітей та їх батьками. У світлі гуманістичної психолого-педагогічної парадигми освіти і впровадження її в шкільний процес у роботі з вчителями на перший план виходять два аспекти психологічної роботи, зокрема:

1. психологічна допомога педагогам, спрямована на розвиток у них здатностей до впровадження особистісно-орієнтованих технологій в практику навчання та виховання обдарованих учнів;

2. формування психологічного ставлення вчителя до дитячої обдарованості не лише як до високого рівня розумових можливостей, але й як до сукупного поєднання некогнітивних характеристик дитини, серед яких мотивація займає чільне місце.

Адаптаційний період обдарованих школярів під час переходу з початкової до основної школи потребує додаткової уваги вчителів, які працюють з даною категорією дітей. Адже беззаперечним є той факт, що життя п'ятикласника само по собі є стресовим. В якості стресових чинників виступають: збільшення кількості нових предметів, наявність нових вчителів з різними вимогами, необхідність самостійного виконання домашніх завдань, невміння спланувати та розподілити час на навчання та відпочинок. Як результат – перевтома, хронічні захворювання, зниження успішності, що не завжди розуміють батьки. В обдарованих учнів проблема ускладнюється тим, що очікування найближчого оточення по відношенню до обдарованої дитини не завжди узгоджується з її мотивами та психофізіологічними можливостями в адаптаційний період. Неможливість обдарованої дитини виконати завдання на найвищому рівні (проблема перфекціонізму) призводить до розчарування, загострення внутрішніх конфліктів, невпевненості та переосмислення мотивації стосовно отриманих результатів. Тому від педагога вимагається не лише здатності допомогти дитині адаптуватися під час переходу з початкової в середню школу, але й забезпечити індивідуально-диференційоване навчання окремим категоріям дітей. Під час забезпечення індивідуально-диференційованого підходу до категорії обдарованих школярів від вчителя, в свою чергу, вимагається врахування рівня розумового розвитку дитини, креативного потенціалу особистості, індивідуальних і творчих здібностей учнів. [1 с.97-98]

Нині існує три основних напрями психолого-педагогічної підтримки: підтримка як виховання (створення умов, які сприяють успішному розвитку дитини):

1. підтримка як захист (забезпечує безпеку, інтереси і права в процесі особистісного, життєвого самовизначення);

2. підтримка як індивідуалізація (готовність дорослого адекватно відреагувати на запит дитини про взаємодію).

До технологій психолого-педагогічної підтримки відносяться: прийняття, опіка, увага, турбота, повага, захист, схвалення, наставництво, партнерство, допомога, теплі дотики, емоційна підтримка. [4 с.24]

Супровід – це завжди взаємодія супроводжуваного і того, хто супроводжує. Соціально-педагогічний супровід клієнта – це процес, що містить комплекс цілеспрямованих послідовних соціально-педагогічних дій, що допомагають клієнту зрозуміти виникаючу життєву ситуацію і забезпечують його саморозвиток на основі рефлексії того, що відбувається. Метою соціально-педагогічного супроводу є формування у клієнта здатності до саморозвитку, саморегуляції, самовдосконалення в різних ситуаціях його життєвого становлення (М. Рожков); взаємодія об'єкта (супроводжуваного) з суб'єктом (тим, хто супроводжує) у процесі розвитку особистості (І. Липський); створення педагогічних, психологічних, соціальних умов для успішного навчання і розвитку кожної дитини в ситуаціях взаємодії (А. Битянова, І. Дубровська, Є. Рогов та ін.) [2 с.52]

Психологічний супровід батьків, які виховують обдарованих дітей, в цілому, також має психопрофілактичну спрямованість, пов'язану з набуттям у батьків навичок психологічної здатності проникати у внутрішній світ обдарованої дитини, розглянути проблему її очима, демонструвати виважене ставлення до її невдач. Зміст взаємодії з батьками включає інформування про психологію дитячої обдарованості, вплив сімейної атмосфери на розвиток здібностей та творчого потенціалу дитини, шляхи допомоги у виборі дітьми стратегії професійної освіти. У роботі з такими учнями ефективними є фронтальні, групові та індивідуальні форми роботи. Корисними є фронтальні заняття, які можуть проходити у формі семінарів, дебатів, дискусій, ділових ігор. Широкого поширення набули групові форми заняття, основу функціонування яких складають парні, постійні і тимчасові групи зі зміною функцій їх учасників, однаковими та різними завданнями і різними формами співпраці (тренінги, творчі конкурси та фестивалі, захист турнірів і фестивалів, організація діяльності постійно діючих учнівських творчих груп і лабораторій, забезпечення участі обдарованої молоді у всеукраїнських і міжнародних інтелектуальних та творчих змаганнях). Індивідуальні форми роботи передбачають виконання дітьми творчих завдань, завдань на самопізнання, залучення дітей до участі в олімпіадах, залучення обдарованої молоді до інтелектуальної, науково-дослідницької та пошуково-краєзнавчої діяльності у філіях Малої академії наук, захист творчих і наукових робіт, участь в індивідуальних корекційних заняттях. [1 с. 99, 101]

Важливо, щоб у даному випадку навчальний заклад виконував роль своєрідного «розвивального середовища», яке максимально ефективно сприяє розв'язанню конкретних навчально-виховних задач, надає можливість обдарованим учням розкрити свій особистісний потенціал та реалізувати власні здібності, спонукає бути активним, комунікабельним та цілеспрямованим. Створення та функціонування «розвивального середовища» у різних загальноосвітніх навчальних закладах (особливо інноваційного

характеру діяльності) може відрізнятися організаційними формами, змістом та спрямованістю, але у будь-якому випадку воно має надавати більш широкий вибір шляхів гармонійного розвитку обдарованої дитини. [3 с.202]

Варто звернути увагу на специфічні особливості обдарованих дітей, котрі можуть викликати складнощі та непорозуміння у процесі їхнього навчання у загальноосвітніх навчальних закладах: ворожість до школи (може з'являтися через невідповідність навчального плану здібностям та інтересам дітей); ігрові інтереси (відмінні від «звичайних» однокласників); нонконформізм (внаслідок готовності відмовитися від соціальних стандартів, які суперечать їх інтересам або здаються безглуздими); занурення у філософські проблеми (вважається, що для обдарованих дітей характерно замислюватись над такими явищами, як смерть, потойбічне життя, релігійні вірування і філософські проблеми); невідповідність між фізичним, інтелектуальним і соціальним розвитком (дисинхронію розвитку відмічають більшість дослідників обдарованості).[2 с.51]

Велике значення у роботі з обдарованими дітьми належить продуктивним методам навчання для розвитку інтелектуальних здібностей дітей: спостереження, знаходження зв'язків і закономірностей у природі, аналіз та синтез предметів і явищ природи, методи конкретних ситуацій, занурення, відкриттів; метод фокальних об'єктів, мозковий штурм, синектика; усний лабіринт, асоціації; пошук причин і наслідків подій; створення власних дослідницьких проектів; експрес-дослідження; моделювання проблемних ситуацій, вправи для розвитку чуйності, толерантності; спілкування шляхом взаємного навчання у іграх, а також формування емоційного інтелекту у дітей, що дає їм змогу керувати власними емоціями та створювати сприятливу емоційну атмосферу в процесі комунікації з дорослими та однолітками.

Водночас особливу роль психолого-педагогічної підтримки обдарованих дітей відводимо спільним формам діяльності педагогічного колективу ЗО і сім'ї: лекції, майстер-класи, тренінги, консультації, індивідуальні бесіди, батьківські збори щодо виховання і розвитку обдарованих дітей тощо. [4 с.25]

Впродовж багатьох років дослідники психолого-педагогічної науки неодноразово здійснювали спроби пояснити феномен дитячої обдарованості та обґрунтувати механізми саморозвитку особистості обдарованої дитини. Однак, до сьогодення немає однозначної відповіді, і, відповідно, подібного роду запитання на даний момент часу залишаються відкритими. Дехто з науковців вважає, що обдарованість являє собою явище, яке розвивається впродовж життя завдяки зовнішнім факторам (навчання, виховання та навколишнє середовище). Виходячи з вище згаданого положення можна стверджувати, наскільки важливо стимулювати в дитини закладені потенційні можливості, спонукати її до ініціативності, фантазії та кмітливості. З ранніх років життя дитина має прагнути досліджувати, експериментувати, ставити запитання та вимагати негайної відповіді. [1 с.128-129]

Необхідно підкреслити, що в основі процесу педагогічного супроводу обдарованих школярів має бути індивідуально-диференційований підхід, який передбачає диференційоване ставлення до дітей, залежно від наявного у них відповідного потенціалу та своєчасного розпізнання і планового розвитку індивідуальної обдарованості учня. Означений підхід ставить на меті глибокий аналіз та визначення для кожної обдарованої дитини власного темпу засвоєння програмного та позапрограмного (додаткового) навчального матеріалу, близької та дальньої перспективи розвитку, гармонійного особистісного становлення тощо. Необхідно зазначити, що на сучасному етапі розвитку освіти склалися сприятливі умови щодо реалізації індивідуально-диференційованого підходу, які, у першу чергу, пов'язані з демократизацією суспільних відносин, гуманізацією навчально-виховного процесу, наявністю багатоваріативних навчальних програм, курсів за вибором, наданням педагогічним колективам широких можливостей у виборі форм і методів навчання, поширення інноваційного творчого освітнього простору, експериментальних майданчиків тощо. [3 с.202]

Кожна обдарована (талановита) дитина є індивідуальністю та потребує особливого підходу по відношенню до неї. Створення умов для виявлення обдарувань дитини виступає в якості основного завдання психологічної служби та педагогічних працівників загальноосвітнього навчального закладу. Обдарована дитина потребує допомоги не лише в стимулюванні індивідуальної обдарованості, але й підтримки в залежності від етапу вікового зростання.[1 с.144]

Отже, необхідність здійснення соціально-педагогічного супроводу обдарованих дітей в загальноосвітніх навчальних закладах продиктована реаліями сучасного життя та змінами, які відбуваються в системі сучасної освіти. Цілісність соціально-педагогічного супроводу обдарованих дітей в навчальному процесі забезпечується засадничими ідеями щодо визначення феномену обдарованості, факторів її формування, а також особливостей розвитку, навчання та виховання обдарованих дітей; сучасними теоріями соціально-педагогічної діяльності; концептуальними підходами до організації загальної освіти. [2 с.53]

ЛІТЕРАТУРА

1. Психолого-педагогічний супровід обдарованої дитини у загальноосвітньому навчальному закладі: науково-метод. посіб. / О. В. Шевчишена. – Хмельницький: ОІППО, 2016. – 237 с.

2. Захарова Н. М. Соціально-педагогічний супровід сімей, які опинились у складних життєвих обставинах / Н. М. Захарова // Вісник Запорізького національного університету. – 2011
3. Анікіна Н. Педагогічна підтримка обдарованості / Н. Анікіна. – К.: Видавничий дім «Шкільний світ», 2005
4. <http://pedagogy-journal.kpu.zp.ua/>

Скомороха Н. П.,

*Заступник директора з навчально-виховної роботи
ДПТНЗ «Шосткинське вище професійне училище»
м.Шостка Сумської області
vpu19_vit@ukr.net*

СТВОРЕННЯ УМОВ ДЛЯ ВИЯВЛЕННЯ ОБДАРОВАНИХ УЧНІВ І ПОДАЛЬШИЙ РОЗВИТОК ЇХНІХ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ У ЗАКЛАДАХ ПТО

У статті розкриті проблеми самовизначення особистості в сучасних соціально-економічних умовах; обґрунтовані зміст та психолого-педагогічні засоби формування учнів як суб'єктів нового громадянського суспільства, окреслені напрями удосконалення діючої системи соціалізації; представлено досвід педагогічного колективу ДПТНЗ «Шосткинське вище професійне училище» щодо створення сприятливих умов для виявлення обдарованих учнів та подальшого розвитку їхніх творчих здібностей, що є наслідком успішної соціалізації здобувачів освіти.

Практичне значення статті полягає в тому, що її матеріали можуть використовуватися в організації навчально-виховної роботи закладів загальної освіти, професійно-технічної, підготовці педагогів, педагогічній практиці студентів, керівників гуртків – усіх, хто виявляє інтерес до питань розвитку обдарованої особистості.

Ключові слова: *соціалізація, адаптація, виховний процес, національна ідентичність, соціальні зміни, досвід роботи, моральні цінності, соціально-психологічна служба, здобувачі освіти, становлення, інтереси, здібності.*

Одним із визначальних та домінуючих чинників соціалізації підлітка є ЗП(ПТ)О, який розглядається як спеціально створений державний заклад, головним завданням якого є навчання і соціальне виховання молоді.

Заклад професійної освіти є одним із найважливіших інститутів соціалізації підростаючого покоління, потужним механізмом впливу на процес адаптації до соціального середовища здобувача освіти, як соціально активного члена суспільства. Соціокультурний простір ЗП(ПТ)О стимулює процес позитивної соціалізації учнів – тут формуються ціннісні соціальні норми та соціальна поведінка, здобувач освіти здобуває навички колективної співпраці, вчиться жити у соціумі.

Для успішної реалізації поставлених завдань щодо соціалізації особистості в Державному професійно-технічному навчальному закладі «Шосткинське вище професійне училище» у першу чергу проводять аналіз контингенту, що дає змогу педагогічному колективу обрати методи та форми роботи з учнями.

Найчастіше на навчання до ЗП(ПТ)О приходять здобувачі освіти, які в школі не проявили інтересу до якоїсь конкретної діяльності, або вчителі і батьки не виявили певні зацікавлення учнів та не розвинули їх. Наслідком цього є те, що на етапі шкільного віку такі здобувачі освіти не навчилися самостійно виконувати життєві завдання, вони можуть працювати лише за вказівкою або шаблонами, при цьому не проявляючи інтересу до будь-чого. Такі «сірі» учні створюють найбільшу складність для виховання, оскільки в них важко пробудити інтерес як до обраної професії, так і до позаурочної роботи. Протягом навчання в таких здобувачів освіти виникає асоціальна поведінка, що в подальшому несе загрозу неможливості реалізувати себе в соціумі. Таким учням на допомогу в першу чергу приходять соціальний педагог та практичний психолог, які здійснюють соціально-методичний супровід у закладі.

Свою роботу соціально-психологічна служба планує, враховуючи особливості контингенту учнів училища і методичну направленість навчального закладу. Основними завданнями є: створення умов для успішної адаптації учнів нового набору, забезпечення сприятливих умов формування особистості; подолання негативних поведінкових проявів в підлітковому середовищі через проведення розвиваючих і тренінгових занять та консультування педагогічних працівників; психологічний супровід учнів з ускладненими умовами виховання і особливими потребами; орієнтація учнів на необхідність своєчасного набуття ключових компетентностей – навчальних, здоров'язберігаючих, загальнокультурних, громадянських, інформаційно-комунікативних.

Для формування психологічної компетентності учасників навчально-виховного процесу, підвищення психологічної культури, надання психологічної допомоги педагогам у здійсненні навчально-виховного процесу і створення позитивного, безпечного психологічного клімату в учнівському та педагогічному колективах протягом навчального року триває психолого-педагогічний семінар «Особистісне зростання педагога».

В рамках постійно діючого психолого-педагогічного семінару психологом запропоновано для впровадження в практику індивідуальні і групові прийоми виховної роботи з дітьми для профілактики негативних явищ у виховному середовищі; психолого-педагогічні правила організації спілкування між педагогами і учнями з підтримкою почуття самоцінності дитини.

Завдяки практичним заняттям учні своєчасно отримують знання щодо продуктивного спілкування, переваги здорового способу життя, щодо формування безпечної поведінки, аналізують свої життєві кроки, вчаться аналізувати обставини, протистояти негативним впливам, що є дуже важливим на сьогодні.

Години психолога, практичні заняття із використанням активних методів підвищують поінформованість учнів щодо діапазону оптимальних моделей поведінки, розвивають емоційну сферу, формують адаптаційний потенціал.

В роботі соціально-психологічної служби широко використовується Програма «Особиста гідність. Безпека життя. Громадянська позиція», що спрямована на розвиток особистості, яка вміє оптимально вирішувати складні питання своєї життєдіяльності, успішно досягати індивідуальних та суспільних цілей.

Такі заняття дозволяють учням своєчасно замислитись над важливим питанням: як саме навчитися «тримати кермо свого життя в своїх руках», що є дуже важливим для формування самосвідомості і саморегуляції.

Сучасні реалії – напружений ритм життя, швидкий потік різноманітної інформації, нестабільні ситуації – вимагають від особистості значного розвитку емоційного інтелекту, який визначає здатність людини вжитися в соціум, її пристосування до трудової діяльності, міжособистісні стосунки, успішність, самореалізацію. Одним із пріоритетних завдань системи освіти є формування у підростаючого покоління високого рівня розвитку емоційної сфери, як необхідної умови адаптації особистості до реалій сьогодення.

Реалізації власного «Я», підвищенню самооцінки сприяє різнопланова навчальна та позаурочна діяльність, активна участь підлітків у роботі творчих колективів, вдосконалення творчих можливостей та індивідуальних здібностей.

У нашому навчальному закладі формуванню емоційної сфери учнів, розвитку їхніх творчих здібностей приділяється велика увага і напрацьована система роботи з даного питання.

Одним з пріоритетних напрямків роботи з обдарованою учнівською молоддю в училищі є гурткова робота. У закладі існують такі напрямки гурткової роботи: спортивні секції, гуртки художньої самодіяльності, гуртки технічної творчості, предметні гуртки.

Гурткова робота дає змогу учням не тільки організувати своє дозвілля, а й розвивати таланти та здібності.

З метою виявлення здібностей, творчих інтересів для першокурсників розроблений цікавий проєкт «Драйвовий стартап». Це оригінальна форма посвяти в учні Шосткинського ВПУ у якому задіяний весь колектив. На святі одночасно працюють чек-пойнти: логік-квест (зашифрована інформація для знайомства з кабінетами, членами адміністрації, різними службами закладу), профі-мен (завдання з професії), арт-студія (намалювати свого майстра виробничого навчання, логотип своєї професії), стенд-ап (тест на почуття гумору і артистичні дані), мюзік-бокс (вокальні дані), ярмарка спорту (спортивні нахили), Hand-Made (робимо своїми руками), організовані педпрацівниками і старшокурсниками. Усі без винятку першокурсники за вподобаннями мають пройти випробування на одному з чек-пойнтів.

У подальшому виявлені нахили учнів враховуються у навчально-виховному процесі. Це і участь в олімпіадах, конкурсах училищного, обласного, Всеукраїнських рівнів.

Це формування громадянської позиції учнів через роботу учнівського самоврядування, гаслом якого є: «Самі плануємо, самі реалізуємо».

З метою самореалізації учнів у нашому закладі проводиться активна систематична позаурочна робота. «Живемо на повну» – під таким гаслом проходять численні спортивні змагання, свята, концертні програми на базі училища та на міській сцені, участь у гуртках технічної творчості, предметних гуртках, у художній самодіяльності.

Учні залюбки займаються у танцювальному ансамблі «Смайл», юнацькому вокальному ансамблі «Мажор», дівочому вокальному ансамблі «Мелодія», агітбригаді «Позитив».

Залучення до вокального, танцювального мистецтва, навчання декламації, вмінню виступати перед публікою, володіти аудиторією сприяє розвитку позитивних емоцій у підлітків, росту їхньої самооцінки.

Поряд з учнями виступають і педагоги (вокальний ансамбль працівників «Мрія», театр естрадних мініатюр майстрів виробничого навчання «Мастаки»), що надихає учнів, вносить нові відтінки у принципи творчої взаємодії учнів і педагогів, сприяє формуванню культури, духовних цінностей, розвитку емоційної сфери вихованців.

На усіх заходах ведучими є учні училища. Це дуже відповідальне для них завдання, адже доводиться виходити наодинці з великою аудиторією і нести відповідальність за всю програму.

В училищі реалізовані масштабні проекти: «Вареники-Шостка-Фест», «День кар'єри», «З Україною в серці», «Фестиваль родинної кухні», «Брейн-ринг» та ін..

В умовах карантину значна кількість проектів реалізувалися онлайн і висвітлювалися на сайті училища, у соцмережах.

Активними розробниками і учасниками проектів є учні училища.

Звичайно, ми не ставимо завдань виплекати артистів, але практика показує, що такий вид діяльності допомагає підліткам самостверджуватися, реалізовувати свій потенціал і, в подальшому, сприяє кращій адаптації у суспільстві, в нових колективах.

Показником ефективності роботи з розвитку творчих здібностей учнів є досягнення наших вихованців, які зафіксовані у Книзі рекордів училища. Реєстрація рекордів та особистих досягнень учнів і працівників проводиться за наступними номінаціями:

– Знаменні події закладу (це різноманітні заходи і події, завдяки яким училище в цілому або окремі учні, працівники набувають якісно нового статусу, розширюють спектр своєї діяльності. Це проведення масштабних заходів загальнодержавного і міжнародного рівня, отримання державних нагород і звань, премій тощо);

– Навчальні рекорди (це особливі досягнення учнів, навчальних груп у навчальному процесі, виробничій діяльності, олімпіадах, конкурсах професійної майстерності, тематичних конкурсах обласного, загальнодержавного, міжнародного рівня тощо);

– Рекорди професійної діяльності (це вагомі досягнення працівників училища у навчально-виховному процесі як результат творчої праці педагогів);

– Спортивні рекорди (це найвищий результат окремих учасників або команд в окремому виді спорту чи у виконанні окремої фізичної вправи, які раніше не фіксувалися у навчальному закладі);

– Рекорди в області культури і громадської діяльності (це вагомі досягнення учнів, працівників, творчих колективів у конкурсах, виставках, фестивалях, суспільно-політичних акціях обласного, державного, міжнародного масштабів).

Вся інформація про проведення заходів у закладі висвітлюється на сайті училища, у соціальних мережах, відео розміщені на ютуб-каналі.

Це дає змогу здобувачам освіти реалізувати себе у самостійному житті, а стартом для цього стала успішна система роботи з учнями у ДПТНЗ «Шосткинське ВПУ», яка дала свої результати:

1. Створено умови для успішної адаптації учнівської молоді.
2. Відсутні прояви булінгу.
3. Зріс рівень національно-патріотичної свідомості учнівської молоді.
4. Зросла ефективність роботи учнівського самоврядування.
5. Налагоджені партнерські стосунки з соціальними партнерами та громадськими організаціями.

Смоляр Г. І.,

Вчитель англійської мови

Комунальний заклад

*«Маріупольська спеціалізована школа
з поглибленим вивченням новогрецької мови*

I-III ступенів № 46

Маріупольської міської ради

Донецької області»

galinasgalina3@gmail.com

ЛІТНЯ МОВНА ШКОЛА ЯК ДИВЕРСИФІКАЦІЙНИЙ ПІДХІД У ВИВЧЕННІ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

Літня мовна школа – це проведення незвичайних заходів з додаванням занять з йоги, які поєднані корисним та приємним, що допомагає долати труднощі та відкриває нові можливості для дітей, підвищує діяльність їх тіла та розуму. Ці якості дуже важливі у навчальному процесі.

У літній мовній школі поєднані принципи етнопедагогіки та навчання англійській мові. Відвідування історичних місць та чарівний світ казок мотивує до навчання англійської через спілкування, також вшанування грецьких та українських обрядів і традицій та порівняння їх з англійськими. Завдяки пошуку

подібностей та відмінностей між сталими виразами і прислів'ями рідною та іноземною мовами, учні розуміють, що ці знання будуть корисними на їх наступному етапі освіти.

Отже, літня мовна школа відіграє важливу роль допомагаючи кожній дитині навчатися впродовж всього життя.

Summer language school is a combination of modern sport trend yoga and extraordinary activities, joined by useful and pleasant things which help to overcome difficulties and open new possibilities for children, raise their body and mental activity. These qualities are of great importance in language study process.

In summer language school the principles of ethnopedagogic with learning English are combined. Visiting historical places and fairy world of tales gives the motivation to learn English through communication and to honor the Greek and Ukrainian customs and traditions and compare them with the English ones. The search of the cohesions and differences between the idioms and proverbs in native and foreign languages make students realize that these knowledge will be useful in their next level of education.

Therefore, summer language school plays an important role in helping every child to become a lifelong learner.

За останні роки в зв'язку з соціально-політичними та економічними перетвореннями у всіх сферах життя нашої країни, змінився статут іноземної мови як шкільного предмету. Іноземна мова реально затребувана державою, суспільством і особистістю стала у повній мірі усвідомлюватись як засіб спілкування, засіб взаєморозуміння і взаємодії людей. На сьогодні до числа найбільш актуальних проблем іншомовної освіти належить створення сприятливих умов для сталого безперервного розвитку мовної особистості, завдяки залученню школярів до іншої національної культури.

Особливої ваги у вирішенні проблем розвитку інтелектуальних здібностей учнів набирають різноманітні нові тенденції у мовній освіті. Так педагогічний плюралізм сприяє появі різних траєкторій навчання іноземної мови. Вчителю надано право вибирати як технології навчання учнів, так і шляхи підвищення свого професійного росту і кваліфікації.

Усвідомлюючи необхідність розширення полікультурності і мовної освіти учнів, важливим напрямком у підвищенні якості вивчення англійської мови є створення літньої мовної школи. Актуальність створення такої нової форми у вивченні іноземної мови пов'язана з тенденцією розширення можливостей індивідуалізації процесу навчання, створенню таких умов, в яких кожен учень повною мірою може проявити свої здібності і свою індивідуальність, розвинути такі якості як громадянськість, патріотизм та толерантність.

Створення літньої мовної школи сприяє розвитку комунікативних вмінь і навичок учнів у невимушеній атмосфері, а також сприяє розвитку їх творчості і інтелектуальних здібностей. Літня мовна школа дозволяє створити необхідні умови для різноманітного навчання англійській мові, вплинути на підвищення інтересу і мотивацію дітей. Завдяки використанню сюжетно-рольових ігор, вікторин, конкурсів, інсценуванню казок, життєвих ситуацій, діти не лише покращать свою англійську, а й навчаться відповідати за свої вчинки, бути самокритичними і розвивати співпрацю між учнями різного віку та своїми наставниками (педагогами і волонтерами) .

В цілому, завданням літньої мовної школи є показати дітям інший, відмінний від шкільного, стиль навчання з наголосом на практичній частині і знаннях, які можна застосовувати пізніше й у інших сферах.

Особливий акцент у змісті програми зроблено на оздоровленні учнів та створенні оптимальних умов щодо подолання мовного бар'єру.

Відмінними якостями програми є поєднання лінгвістичного навчання учнів з основами етнопедагогіки, що сприяє збереженню національного етносу та виховує справжнього громадянина України.

Особливе місце даної програми обумовлено необхідністю спонукати учнів практично застосовувати знання мови, отримані протягом навчального року, вдосконалювати їх та використовувати у різних формах діяльності.

Програма адресована вчителям і учням, які впевнені, що набагато цікавіше спілкуватись англійською, ніж мовчати і зовсім не страшно ділитись своїми думками і емоціями.

У результаті вивчення матеріалу учні зможуть:

- збільшити словниковий запас;
- закріпити теорію на практиці;
- вивчити нові граматичні конструкції;
- порівнювати і зіставляти мовні явища;
- робити короткі повідомлення у руслі вивчених темі сфер спілкування;
- створювати анотацію з опорою на текст , відеозаписи , аудіо записи;
- висловлювати особисте відношення до побаченого, прочитаного, почутого;

– збагатити свої попередні знання з історії рідного краю, побуту греків Приазов'я та англомовних країн.

Досягнення поставленої мети відбувається за умови реалізації таких завдань:

- розширити комунікативні вміння учнів в усній (говоріння і розуміння на слух) і письмовій (читання і письмо) сферах спілкування;
- формувати у дітей потребу у вдосконаленні своїх знань, самостійній роботі над мовою та безперервному навчанні упродовж усього життя;
- мотивувати учнів використовувати знання, вміння та навички, які вони отримали раніше під час вивчення англійської мови;
- розвивати кругозір дітей через знайомство зі звичаями та традиціями англомовних країн в активній формі;
- надати учням можливість приймати участь у підготовці і проведенні позакласних заходів і оцінювати їх результати;
- розширити зону творчих можливостей дітей;
- формувати вміння взаємодіяти у колективі;
- розвивати уяву і фантазію;
- привчати дітей до здорового способу життя.

За формою організації змісту і процесу педагогічної діяльності програма літньої мовної школи являється комплексною, тобто програмою, яка певним чином поєднує окремі області, напрямки і види діяльності та процеси в єдине ціле.

У програмі передбачено використання наступних методів:

- пояснювально-ілюстративний;
- евристичний;
- дослідницький;
- репродуктивний.

Програма передбачає проведення:

- ігор (рухливих, навчаючих, пізнавальних, комунікативних, логічних, ролевих, дидактичних, лінгвістичних);
- конкурсів;
- вікторин;
- інсценувань;
- проектної діяльності;
- тестування.

Під час навчання передбачено використання фронтальної, групової та індивідуальної роботи з учнями.

Кожен день у мовному літньому таборі починається з йога-практики, яка проводиться вчителями англійською мовою протягом години. Дуже вдало та ефективно поєднуються цей сучасний, модний тренд з лінгвістичним навчанням. Більш за все дітям подобаються вправи на медитацію, направлену на самоствердження та усвідомлення себе як особистості. Заняття у мовній літній школі надають учням можливість удосконалювати свої знання, вміння та навички, переконуватися в практичному значенні англійської мови під час спілкування та отриманні додаткової інформації. Заняття є екстраординарними, яких немає у шкільній програмі, поєднують в собі і корисне і приємне водночас, що стимулює інтерес до вивчення іноземної мови. Прогулянки околицями рідного селища надають наснаги і вчителям, і дітям. Під час екскурсій стежками рідного краю, діти залюбки входять в роль екскурсоводів, гідів, перекладачів.

Природа рідного краю, історія об'єктів, монументів та підприємств селища Старий Крим стали темами для обговорення та складання діалогів. Дружня та невимушена атмосфера сприяє подоланню мовного бар'єру і діти вільно висловлюють свої думки на ту чи іншу тему. Учасникам мовної літньої школи надовго запам'ятовуються заняття на природі, біля водоймищ, на ігрових майданчиках.

Кожне заняття проводиться з використанням методу порівняння мовних явищ англійської, української та грецької мови. Діти вчаться знаходити подібності та відмінності у прислів'ях, віршах, казках, традиціях і звичаях англійців, українців та греків. Після вивчення рецептів народної кухні греків Приазов'я, діти разом з вчителями відвідують місцеву кондитерську, де діти занотують рецепти таких традиційних блюд як м'ясний пиріг, хураб'є, янтихи та інші і згодом представляють переклади кожного з цих блюд.

Діти закінчують заняття у мовній літній школі з найкращими враженнями від почутого, побаченого, вивченого, дослідженого та виявляють бажання навчатись у мовній літній школі наступного року.

Діти, які навчаються у мовній літній школі, покращують результати навчання з різних шкільних дисциплін, показують гарні результати на олімпіадах не тільки міського, а й всеукраїнського рівнів, беруть

участь у конкурсах ораторського мистецтва, скайп- конференціях, круглих столах, є акторами мультимедіального шкільного театру.

Працюючи в мовній школі, вчителі підкреслюють, що вони відповідальні не лише за те, щоб навчити дітей мові, але й привчити їх до самоосвіти і надати їм можливість професійного самовизначення. Без зайвих слів зрозуміло, що мовна школа допомагає кожному учневі усвідомити, що він має пізнавати нове щодня, впродовж всього життя.

Отже, підвівши підсумки, хочеться зазначити, що особливістю літньої мовної школи є те, що вона надає дітям можливість розвиватися фізично, працювати в команді та самостійно, висловлювати свої думки, порівнювати мовні явища, знаходити відмінності та подібності, спілкуватись з носіями мови, відчувати себе оратором, оволодіти навичками дослідницької, пошукової та проектної діяльності. Реалізувавши програму літньої мовної школи вчителям вдалось головне – привчити дітей до здорового способу життя, самостійної роботи над мовою та запевнити їх у важливості неперервного навчання протягом всього життя. Робота у мовній школі довела і вчителям і учням, що набагато цікавіше спілкуватись англійською, аніж мовчати, і зовсім не страшно ділитись своїми думками та емоціями.

Літня мовна школа – це унікальна можливість для дітей ще більше полюбити англійську мову та пізнавально провести час на літніх канікулах, а для вчителів йти саме тим маршрутом, який є інноваційним і новітнім у викладанні англійської мови.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вакс Э., Е.Афонина. Teach, play, enjoy. For Smart teachers and Curious students. Игры на уроках английского языка. СПб: Институт непрерывного образования, 2001.
2. Стайнберг Дж. 110 игр на уроках английского языка. М.: АСТ, Астрель, 2006.
3. Томахин Г.Д. По странам изучаемого языка : Английский язык: Справочные материалы. – М.: Просвещение, 1993.
4. Англійська мова та література.-журнали видавництва «Ранок»
5. Інтернет ресурси.

Совпенко Світлана Анатоліївна,

*учитель української мови та літератури,
вища категорія, «учитель-методист»
Загальноосвітня школа I-III ступенів №103,
м.Кривий Ріг, Дніпропетровська обл.,
sovpenkosvetlana@gmail.com*

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0229-6197>

ФОРМУВАННЯ КЛЮЧОВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ТА ЛІТЕРАТУРИ ШЛЯХОМ ВИКОРИСТАННЯ ОСВІТНІХ ТА ІНФОРМАЦІЙНО- ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ У РОБОТІ З ОБДАРОВАНИМИ ДІТЬМИ ТА МОЛОДДЮ

Анотація: у статті розглядаються питання використання інноваційних технологій у роботі з обдарованими дітьми та молоддю, що сприяють здійсненню диференціації та індивідуалізації навчання, розвитку креативної особистості, формуванню знань, спрямованих на якісне засвоєння учнями навчального матеріалу.

Ключові слова: ключові компетентності, інноваційні технології, обдарованість.

Annotation: the issues look of using the innovative technologies in gifted with students teaching are covered in the article. The innovative technologies help to realize differentiation and individualization of studying, development of creative personalities and formation of knowledges aimed at high-quality assimilation of material.

Key words: klyuchovi kompetentnosti, innovative technologies, giftedness.

«У кожній людині є сонце ... Тільки не треба його гасити». Цей вислів Сократа став девізом у роботі з обдарованими дітьми та молоддю. Вважаю, що цей процес є більш ефективним, коли діти застосовують свої знання та здібності відповідно до реальних життєвих ситуацій, виконуючи певні соціальні ролі, створюючи проекти, портфоліо тощо.

Сучасна школа повинна допомогти випускнику усвідомити сутність глобальних змін, знайти своє місце в цьому процесі. Основне її завдання – формування ключових компетентностей на уроках української мови та літератури шляхом використання освітніх та інформаційно-цифрових технологій у роботі з обдарованими дітьми та молоддю.

У контексті цивілізаційної компетентності українська школа спрямовує зусилля на плекання, по-перше, вільної, активної особистості, яка бере на себе відповідальність, є господарем власної долі й долі свого народу; по-друге, на основі ціннісно – нормативного базису проектує і формує активні моделі життя, моделі успішної людини; по-третє, сприяє переоцінці цінностей у новому ціннісно-нормативному просторі [1;52].

Отже, основними (ключовими) групами компетентностей, яких потребує сучасне життя, є:

- соціальні – здатність до співробітництва в групі та команді, пов'язана з готовністю брати на себе відповідальність, бути активними у прийнятті рішень;
- полікультурні – принципи, які стосуються розуміння несхожості людей, взаємоповаги до їхньої мови, релігії, культури тощо;
- комунікативні – опанування важливим у роботі і суспільному житті усним та писемним мовленням, оволодіння кількома мовами;
- інформаційні – це сукупність методів, процесів і програмно-технічних засобів, які передбачають оволодіння інформаційними технологіями, уміннями здобувати, критично осмислювати та використовувати різноманітну інформацію;
- саморозвитку та самоосвіти – формування загальнонавчальних умінь учнів як основи самоосвітньої діяльності, пов'язані з потребою і готовністю постійно навчатись як у професійному відношенні, так і в особистому та суспільному житті;
- предметні (галузеві) – набутий учнями у процесі навчання досвід специфічної для певного предмета діяльності, пов'язаної із засвоєнням, розумінням і застосуванням нових знань[2;17].

Отже, формування життєвих компетентностей є головним напрямком у роботі з обдарованими дітьми та молоддю.

Для розвитку в учнів інформаційної компетентності, що передбачає уміння відбирати, аналізувати, оцінювати інформацію, систематизувати та використовувати її для власного розвитку, використовують інформаційні ресурси Інтернет, що містять у собі текстовий матеріал із різноманітною тематикою. Робота з даним видом ресурсів повинна бути організована правильно та раціонально з методичної точки зору, інакше учні просто потонуть у великій кількості інформації різного змісту і якості. У зв'язку з цим виникла необхідність у розробці спеціальних навчальних Інтернет-ресурсів, направлених на навчання учнів.

У професійній діяльності педагогів корисними будуть такі форми роботи з використанням мережі Інтернет:

- урок-презентація;
- Інтернет-урок;
- віртуальний експеримент; – урок-дослідження; – електронна лабораторна робота;
- тематичний проєкт; – електронна вікторина; – дистанційне навчання; – електронний урок; – електронне тестування; – організація індивідуального навчання.

Використання інформаційних технологій на уроках української мови та літератури може відбуватися різними способами, це залежить від низки факторів: потреби конкретного уроку, рівня володіння різними програмами та наявністю сертифікованих програм у системі середньої загальної освіти. Серед зазначених технологій використовують такі їх види:

- інформаційні технології;
- електронні підручники;
- окремі типи файлів (зображення, відео -, аудіо -, анімації);
- розроблені авторські уроки (інтеграція різних об'єктів в один формат-презентації, web-сторінки).

Часто на мої уроки учні готують інформаційні хвилинки: «Цікава граматики», «У країні Морфології», «З історії слів», «Чи знаєте ви?»

Ефективним засобом у роботі з обдарованими дітьми та молоддю є створення алгоритмів написання різних видів висловлювань, складання логічної схеми при опрацюванні теоретичного матеріалу, прийомів ігрової технології навчання.

Навчаю школярів створювати монологічні висловлювання різних типів, стилів, жанрів, доцільно й правильно використовувати засоби мови для їх побудови. Практикую письмові завдання такого змісту: «У чому полягає сенс життя?», «Яким я бачу своє майбутнє?», «Що потрібно для щастя людині?».

На уроках української літератури не лише даю дітям знання, а й навчаю бачити головне, робити висновки, відкривати для себе щось нове, щоб потім адаптуватися в суспільстві та креативно працювати. Для цього формую в учнів такі уміння:

- прочитавши твір, уміти визначити проблеми, які порушуються, самостійно та критично їх аналізувати;
- уміти працювати з текстом твору, добирати факти, художні деталі, аналізувати їх, робити висновки й узагальнення;
- працювати в колективі над розв'язанням проблем, поставлених однокласниками;

- добирати художні засоби відповідно до мети та ситуації спілкування;
- уміння створювати власні висловлювання.

Зміст навчальної діяльності вибудовую за ієрархією:

- мотивація: сучасне суспільство надає багато можливостей стати успішною людиною, але для цього потрібні знання з різних галузей наук, інтелект, уміння спілкуватися;
- мета діяльності вчителя: зацікавити учнів до вивчення рідного слова, сприяти розширенню світогляду учнів, долученню їх до світової культури;
- форми організації: парна, групова, індивідуальна на уроках різного типу (інтерактивна лекція, прес – конференція, урок-практикум, урок-подорож тощо);
- методи: словесні, частково-пошукові, дослідницькі, репродуктивні, пояснювально – ілюстративні;
- прийоми: редагування, рольові ігри, взаємоопитування, ситуативні діалоги тощо;

Створенню відповідних умов для активізації та розвитку обдарованої особистості сприяє використання таких методів та прийомів:

- інтерактивні технології навчання: «Мозкова атака», «Мікрофон», «Незакінчені речення», «Робота в групах», «Акваріум» та інші;
- технологія розвитку критичного мислення: стратегія «Кубування», «Метод прес», «Асоціативний куц», «Сенкан», «Кероване читання з передбаченням», «Порушена послідовність», «Джигсоу», «Письмо в малюнках», «Доповідач-респондент»; метод «Шість капелюхів мислення» (Едварда де Бона); прийоми «Таблиця «Т-схема», «Таблиця «ЗХД»» (описана Д. Огл), ««INSERT», «Фішбоун»;
- проєктна технологія: дослідницькі та творчі проєкти (кроссенс, колективний чи індивідуальний колаж, дидактичний матеріал, сценарій свята, творча робота: твір, вірш, репортаж, інтерв'ю);
- інформаційні технології навчання: електронні підручники з української мови та літератури; презентації, фільми, Інтернет та інші.

Формуванню обдарованої особистості сприяє використанню елементів рольової гри під час аналізу літературного твору. Саме це допомагає розвивати творчі здібності школярів і спонукає їх глибше усвідомити мистецьке явище. Усне перевтілення учня в героя твору, прогнозування власної поведінки за певних обставин сприяє формуванню здатності сприймати твір не тільки розумом, а й серцем, тобто вправовувати такий важливий принцип шкільного аналізу художнього твору як емоційність.

Пріоритетними методами розвитку літературної компетентності учнів, на мій погляд, повинен бути репродуктивно – творчий та дослідницький, а характер діяльності на уроках української літератури спрямований на формування логічного та критичного мислення учнів, уміння аргументувати свої висновки про художній твір та вчинки героїв. Ми використовуємо такі види діяльності на уроках літератури, методи та прийоми роботи над художнім текстом: проблемний або інтригуючий початок уроку, репродуктивна або евристична бесіда, коментоване читання, складання інформаційного грона, складання усної або письмової характеристики літературного героя, зіставлення прототипу і художнього образу, зіставлення художнього твору з його екранізацією або театральною виставою, читання художнього твору за ролями або ж драматизація (розігрування за ролями) уривків з художнього твору.

З метою формування компетентностей саморозвитку та самоосвіти на уроках використовую найрізноманітніші інтерактивні форми та прийоми роботи, які стимулюють творчу та самостійну діяльність учнів. Наприклад, при вивченні біографії письменників використовую літературні бувальщини з життя відомих людей, які розкривають певні особистісні риси письменника. Ми пропонуємо учням прослухати бувальщину і за допомогою вправи «Коло думок» скласти психологічний портрет.

При вивченні курсу української літератури, починаючи з 5 класу, працюю над довготривалим проєктом «Людські чесноти в творах української літератури». Разом із дітьми досліджуємо в ході вивчення літературних творів певну людську чесноту, встановлюємо її «формулу», що складається із певних понять морально-етичної категорії, які виявляємо шляхом аналізу художнього твору.

На етапі мотивації навчальної діяльності ставлю перед учнями питання: «Чи хочуть вони досягти успіху в житті, бути відомими? Які риси треба мати, щоб досягти успіху?» Щоб стати таким, у кожної людини має бути благородна мета, і вона повинна до неї неухильно йти: виховувати в собі кращі людські якості- чесність, скромність, безкорисливість, порядність, працьовитість, гідність. Використовую прийоми технології розвивального навчання (розвиток уяви, образного мислення, асоціацій) і технології випереджаючого навчання (розглядаємо композицію художнього твору). Далі вирішуємо задачі уроку шляхом аналізу образу головного героя твору. З цією метою використовуємо активні форми розумової діяльності: прийоми технології розвитку критичного мислення (аналіз художнього твору, графічні організатори – складання інформаційного грона) тощо.

Уроки літератури є плідотворним ґрунтом для формування умінь вести бесіду, вирішувати проблемні завдання. У кожному творі є художня деталь, яка змусить задуматися, провести аналогії із сучасним життям.

Так, вивчаючи у 6 класі твір Всеволода Нестайка «Тореадори з Васюківки», пропонуємо написати учням СМС-повідомлення Яві та Павлуші (на вибір учня), дати їм цінні поради. Діти залюбки виконують такі творчі завдання.

При вивченні твору Я. Стельмаха «Митькозавр з Юрківки, або Химера лісового озера» у 6-му класі пропонуємо учням пофантазувати і написати історію зустрічі друзів 12 років потому у формі діалогу.

На уроках української літератури пропонуємо учням уявити себе журналістами, взяти інтерв'ю у батьків на теми, пов'язані з вивченням того чи іншого художнього твору. Наприклад, як би вчинили ваші батьки, уявляючи себе на місці матері й батька героїні поеми Т. Шевченка «Катерина».

Корисним засобом формування комунікативної компетентності є дискусія, сприяє розвитку критичного мислення учнів, оскільки у процесі школярі вчаться розмірковувати, аргументовано доводити свою думку, шукають істину. Застосовую цю технологію для проведення уроків, структурованих у формі телевізійних ток-шоу. У цьому процесі бере участь увесь клас. Така форма проведення дозволяє мені контролювати хід дискусії, оцінювати участь кожного з учнів. Наприклад, на уроці літератури в 7 класі проводимо дискусію «Громадське чи особисте?» за повістю Івана Франка «Захар Беркут» (Тема: «Що важливіше: інтереси громади чи свої власні, або хто є хто?»)

Практикуємо використання кейс-методу. Це обговорення учнями ситуацій, побудованих, як правило, на реальних подіях, що вимагає від них проведення аналізу і прийняття рішень (знаходження розв'язки).

Часто на уроки я прошу учнів приносити кольорові олівці або фломастери і пропонуємо виконати такі завдання як «Символ твору» (намалювати предмет, який символізував би твір чи був би символом літературного героя), або «Колір твору» (визначити колір настрою уривка поезії).

А також дітям дуже подобається написання есе. Це вільне письмо на задану тему, в якому оцінюється самостійність, прояв індивідуальності, дискусійність, оригінальність рішення проблеми, аргументація.

Проводжу нестандартні уроки, що розвивають комунікативні вміння: урок-подорож, урок – т ворчий звіт, прес – конференція, урок – квест тощо.

Все це забезпечує уміння усної мовленнєвої діяльності, слухати й розуміти сприйняте на слух, говорити, спілкуватися, презентувати свою роботу, адаптуватися в мовному середовищі.

Творча компетентність – це знання, уміння, навички, необхідні для успішної діяльності та можливість використати їх у житті на практиці.

Для формування творчої компетентності учнів застосовую методи продуктивного навчання, креативні методи, які дозволяють пізнавати світ, створювати власну освітню продукцію. Серед таких методів є:

- Метод емпатії (перевтілення): учні мають можливість осягнути почуття іншої людини (Уявіть, що ви – Женья, герой твору В. Гуцала «Олень Август». Що б ви зробили для здійснення своєї мрії?).

- Метод порівнянь (Пригадайте химерний кораблик із повісті В.Близнеця «Звук павутилки». Що спільного він має з образом човника у повісті М.Стельмаха «Гуси-лебеді летять»?).

- Метод придумування (Напишіть власне закінчення оповідання Г. Тютюнника «Дивак»).

Пропонуємо учням на уроках української літератури вправи, які, окрім творчих здібностей, розвивають образне мислення, художнє бачення світу, розширюють словниковий запас, сприяють кращому засвоєнню семантики слів:

- дописати віршовані рядки;
- дібрати якнайбільше означень до поданого слова (наприклад: день – похмурий, незабутній...) чи якомога більше дієслів, які б поєднувались із словами (наприклад: вітер дме, завиває, співає...);
- «зазирни у словник» (учителя використовує незнайомі слова, значення яких учень розкриває сам);
- реклама прочитаної книжки (скласти рекламу на твір, який найбільше сподобався);
- написати твір за початком (наприклад, «Падав торішній сніг...»);
- Формування творчої компетентності сприяє використанню елементів – рольової гри під час аналізу літературного твору. Наприклад:
 - рольове читання казки І. Франка «Фарбований лис» від слів «Тоді Лис перший заговорив до них ласкаво...» до слів «... Та за таким царем ми проживемо віки вічності, мов у Бога за дверима»;
 - розіграти діалог між Федьком та Толею, героями оповідання В. Винниченка «Федько – Халамидник».

Такі завдання допомагають розвивати творчі здібності школярів і спонукають їх глибше усвідомити зміст твору.

Наш час – це час кардинальних змін у суспільстві. Саме зараз Україні потрібні громадяни, які здатні приймати нестандартні рішення, вирішувати різноманітні проблеми; громадяни, у яких добре розвинене критичне мислення, які вміють творчо працювати. Виходячи з вище сказаного, треба звернути увагу на формування соціальної компетенції учнів на уроках української мови та літератури.

Соціальна компетентність визначається за такими параметрами: вміння робити вибір, приймати рішення, брати відповідальність за свої вчинки, не конфліктувати з однолітками, оцінювати себе і товаришів.

У своїй педагогічній практиці використовую тестові, творчі завдання різного рівня. З метою забезпечення пізнавального інтересу та навчальної активності учнів на уроці використовую навчальні ігри та ігрові ситуації.

Практикую на уроках групову форму роботи. Діти, працюючи в групах, навчаються приймати рішення, давати самооцінку своєї діяльності.

Дбаючи про розвиток критичного мислення дітей, пропоную завдання проблемно – пошукового характеру.

Формую запитання, які спонукають до роздумів про філософію життя, формують уміння вирішувати проблеми, виховують особистісні якості. Розглянемо деякі з них:

-Чи не надто суворо чинить мати, виганяючи сина? (Пісня «Гомін, гомін по діброві», 7 кл.)

-Поміркуйте і скажіть, чи може зовнішній портрет людини охарактеризувати її внутрішній світ? (Життєвий та творчий шлях Лесі Українки, 8 кл.)

Для удосконалення уміння самостійно оволодівати новими знаннями ефективним у своїй роботі вважаю прийом «Дерево рішень», «Кластер» (описаний Т.Бьюзаном). Пропоную учням читання тексту з написанням відгуку та складання плану сюжету, вікторину. Старшокласників навчаю складати тести, створювати сторінки у FB, опорні конспекти до літературознавчої статті чи теоретичного матеріалу.

У своїй роботі доцільно використовую проєктну діяльність, яка нині є однією з найперспективніших складових освітнього процесу, оскільки створює умови для творчого саморозвитку та самореалізації, формує всі необхідні життєві компетенції.

Учні вчаться створювати мультимедійні презентації, буклети, бюлетні, глосарій, паспорти літературних персонажів, газети, кросворди, вікторини та інше. Школярі з великим задоволенням виконують завдання, за допомогою яких можуть виявити творчу індивідуальність.

У процесі пошуку інформації діти вчаться вибирати та критично оцінювати знайдені матеріали.

Одним із основних завдань у роботі з обдарованими дітьми та молоддю є розвиток критичного й самостійного мислення, креативних здібностей, підготовка їх до життя в глобалізованому цифровому світі.

Для формування життєвих компетентностей на уроках української мови та літератури використовую інтерактивні методи та прийоми (роботу в групах, парах, ігрові технології). Наприклад, для учнів 5-6 класів на уроці української мови цікаво проходить літературна вікторина, коли школярі оцінюють, чи правильно вчитель аргументував певне твердження.

Проілюструю найбільш ефективні інтерактивні вправи, які використовую на уроках української літератури.

- Стратегія «Метод прес» (інформаційна компетентність).
- Доведіть, що твір «Лось» – це оповідання (5 клас).
- «Дерево рішень» (соціальна компетентність, компетентність саморозвитку й самоосвіти).
- Асоціювання (компетентність продуктивної творчої діяльності).

Таким чином, формування ключових компетентностей на уроках української мови та літератури шляхом використання освітніх та інформаційно-цифрових технологій сприяє організації ефективної співпраці з обдарованими дітьми та молоддю, здатними нестандартно мислити, швидко адаптуватися до сучасності, самостійно приймати відповідальні рішення та успішно жити й працювати. Це, безсумнівно, є значним кроком уперед на шляху модернізації змісту національної освіти в Україні, пошуку нових освітніх парадигм.

ЛІТЕРАТУРА

1. Компетентсний підхід до освітнього процесу як вимога сучасності // Управління школою. – 2007. – № 19-21. – с.50-52.
2. Життєві компетентності учнів // Завуч.- 2006.- №26.- с. 16-17.
3. Освітні технології: Навч.-метод, посібн. / О.М.Пехота, А. З.Кіктенко, О.М.Любарська та ін. За заг. ред. О. М. Пехоти. – К.: А.С.К, 2004. – 256 с.
4. Попова Т. Розвиток життєвих компетентностей при вивченні мови та літератури // Вивчаємо українську мову і літературу. – 2005. – №36. -с.2-7.
5. Токмань Г. Специфіка, структура, типологія уроків літератури. Узагальнення індивідуальної творчості вчителя // Дивослово. – 2003, №10.
6. Шелехова Г. Використання комп'ютерних технологій на уроках української мови // Українська мова і література в школі. – 2006. – №8.

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8912-7275>

ВЗАЄМОДІЯ ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ З РОДИНАМИ ВИХОВАНЦІВ ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УМОВ РОЗВИТКУ ОБДАРОВАНОСТІ ДИТИНИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Анотація. У статті розглядається важливість спільної відповідальності батьків і педагогів щодо забезпечення умов для розвитку обдарованості дитини дошкільного віку відповідно до Базового компонента дошкільної освіти у партнерській взаємодії закладу дошкільної освіти та сім'ї. **Ключові слова:** обдарованість, особистість, взаємодія, Базовий компонент дошкільної освіти, партнерство

Annotation. The main purpose of the article is describing the importance of parents and educators' cooperation in providing appropriate conditions for developing giftedness of the preschoolers according to the Basic component of preschool education in partnership of preschool educational establishment and family.

Keywords : giftedness, personality, the Basic component of preschool education, cooperation, partnership.

На сучасному етапі розвитку вітчизняної освіти посилюється увага суспільства до вирішення проблем формування особистості, її своєчасного фізичного і психічного розвитку та супроводу розвитку творчого потенціалу. У дошкільній освітній галузі ці проблеми також набувають особливого значення через значні зміни у стратегічних документах, які регламентують вимоги до освіти дітей дошкільного віку та всіх учасників освітнього процесу.

Важливим кроком до змін у політиці держави в галузі дошкільної освіти є затвердження нової редакції Державного стандарту дошкільної освіти – Базового компонента дошкільної освіти (наказ Міністерства освіти і науки України №33 від 12.01.2021 р.), в основу якого «покладено традиційні для дошкільної освіти ідеї гуманістичної педагогіки, спрямовані на гуманне ставлення до дитини, теорії природовідповідності, за якою у дитини треба розвивати задатки та здібності, зберігаючи її природу, ідеї про використання гри у гармонійному розвитку особистості та актуальну для сучасного етапу розвитку дошкільної освіти в Україні ідею солідарної відповідальності держави, громади, родини, педагогічних працівників, усіх тих, хто причетний до розвитку дітей раннього і дошкільного віку» [5 с.3].

Оновлений Базовий компонент дошкільної освіти містить в основі положення Міжнародної конвенції про права дитини, Законів України «Про освіту», «Про дошкільну освіту», «Про охорону дитинства» та інших нормативно-правових актів, які стосуються дитинства та продовжують мету державної політики щодо розвитку освіти у створенні умов для розвитку особистості і творчої самореалізації кожного громадянина України.

Серед цінностей дошкільної освіти відповідно Державного освітнього стандарту є визнання самоцінності дошкільного дитинства, його потенціалу та особливої ролі в розвитку особистості, повага до дитини і особливостей її розвитку та індивідуального досвіду, щасливе проживання дитиною дошкільного дитинства як передумова її повноцінного розвитку та подальшої самореалізації у житті, розвиток творчих задатків, здібностей, талантів дітей [5, с.3-4]. Адже на сьогоднішній день нестримно зростає потреба суспільства у неординарних творчих особистостях, а перед кожным закладом освіти стоїть завдання формувати інтелектуально-творчий потенціал нашої держави шляхом створення сприятливих умов для розвитку кожної обдарованої дитини, реалізації права особистості на індивідуальність, унікальність, внутрішню свободу та особистісну самореалізацію.

Багатогранні аспекти проблеми обдарованості аналізуються в широкому спектрі публікацій як зарубіжних, так і вітчизняних науковців. Суттєвий внесок у вивчення психіки обдарованих дітей, виявлення природи обдарованості, розробку важливих психологічних принципів розвитку творчих здібностей та побудову моделей обдарованості зроблено Дж. Гілфордом, К. Крутім, О. Кульчицькою, Н. Лейтесом, О. Матюшкіним, О. Музикою, В. Моляко, М. Под'яковим, Дж. Рензулі, В. Рибалком, Г. Тарасовою, П. Торренсом, М. Янковчук, В. Юркевичем.

За визначенням О. Кульчицької, обдарованість є системно-особистісним утворенням, зумовленим природними особливостями організму людини (сенсорні, моторні, інтелектуальні компоненти високої енергетичності), що складається з високого рівня інтелекту, творчих здібностей і мотиваційного компонента. Названі ознаки, на думку української дослідниці, характеризують набуті упродовж життя риси особистості, зокрема такі як інтерес до певної діяльності, наполегливість у досягненні мети, сукупність вольових якостей, прагнення до свободи вибору, але вони не є сталими. [4, с. 273].

Сучасні дослідники К. Крутій, О. Фунтікова для кращого розуміння сутності поняття «обдарованість» подають це визначення так: «1. Загальні задатки та здібності, що зумовлюють діапазон можливостей людини, рівень та особливості її діяльності. 2. Якісне поєднання здібностей, що забезпечують успішність виконання діяльності та значні успіхи порівняно з іншими людьми. До компонентів обдарованості дошкільників можна віднести: домінуючу роль пізнавальної мотивації, дослідницьку активність, можливість знаходити оригінальні рішення, можливість прогнозування тощо. Загальною ознакою обдарованості дитини є випереджальний розвиток інтелекту щодо її віку» [3, с. 173].

У своїх наукових роботах М. Янковчук описала проблеми у вихованні обдарованої дитини, що зумовлені ставленням дорослих до феномену дитячої обдарованості. Науковець зазначає, що діти самі є носіями освітньої потреби і дорослим потрібно не заважати цьому, зловживаючи авторитетом, а дозволити дітям самотійно скеровувати свою освіту, і таке самокерування могло б стати частиною виховання.

Психолог О. Матюшкін і його прихильники стверджують, що кожна дитина обдарована від природи, а обдарованість – це підвищений рівень розвитку однієї чи декількох здібностей людини, на основі яких виникає можливість досягти високих результатів у соціально значимих видах діяльності. І кожній дитині надано великий обсяг можливих здібностей – потенціал, розкриття якого і є завданням дорослих. Структурними компонентами обдарованості дітей О. Матюшкін вважає домінуючу роль пізнавальної мотивації і дослідницьку, пізнавальну, творчу активність, яка виявляється у знаходженні дитиною нового, постановці та вирішенні проблем самим дошкільником. Він назвав цей показник творчою потребою. У дослідженнях науковця чітко визначається інтегративний підхід до виявлення обдарованих дошкільників, який полягає в розумінні природи обдарованості дитини дошкільного віку як передумови розвитку особистості в подальшому житті [1].

І саме втілення інтегрованого підходу, як і особистісно орієнтованого, компетентнісного, діяльнісного, соціокультурного за оновленим Базовим компонентом дошкільної освіти передбачає запровадження принципу педагогіки партнерства, що ґрунтується на співпраці дитини, педагогів і батьків щодо реалізації гармонійного розвитку особистості дитини в освітньому процесі з урахуванням вікових особливостей розвитку дітей. Упровадження зазначених підходів до організації освітнього процесу у гармонійному поєднанні сімейного і суспільного виховання забезпечить щасливе проживання дитиною сьогодення, визнання самоцінності дошкільного дитинства, а отже і підтримку в розвитку творчої особистості.

Мета даної статті полягає у висвітленні ролі партнерської взаємодії закладу дошкільної освіти з родинами вихованців у розвитку та підтримці обдарованих дітей відповідно до нової редакції Базового компонента дошкільної освіти.

Для того, щоб дитина розвивалася гармонійно, необхідна спільна діяльність, спрямована на продуктивну взаємодію родини та закладу дошкільної освіти, адже особистість починає формуватися ще з народження в сім'ї та продовжується увесь період дошкільного дитинства, який є найсприятливішим для реалізації природного потенціалу дитини, розвитку її здібностей, виявлення сфери обдарованості.

Сучасний стан дошкільної галузі потребує цілісного підходу до особистості дитини. Оновлений Базовий компонент дошкільної освіти спрямований на розвиток особистості дитини за освітніми напрямками «Особистість дитини», «Дитина в сенсорно-пізнавальному просторі», «Дитина в природному довкіллі», «Гра дитини», «Дитина в соціумі», «Мовлення дитини», «Дитина у світі мистецтва», які визначають не лише зміст роботи закладу дошкільної освіти, а й збагачують досвід дитини через організацію педагогом базових видів діяльності та сприяють реалізації особистісних досягнень дитини за підтримки батьків в умовах родинного виховання. І вперше зазначена спільна відповідальність батьків і педагогів щодо важливості забезпечення всіх умов для розквіту особистісного потенціалу дитини, що може успішно відбуватися лише у партнерській взаємодії сім'ї та закладу дошкільної освіти, якщо дорослі усвідомлять, що саме і як потрібно забезпечити для всебічного розвитку дитини.

Обдарованість не може розвиватися з нічого, вона завжди розвивається на основі діяльності, яка є улюбленою для дитини, тому вже в ранньому віці під час виконання певних видів діяльності починають яскраво виявлятися перші прояви обдарованості. Таких дітей необхідно вчасно виявляти й, не випереджаючи сензитивного періоду розвитку, забезпечити належні умови для творчого зростання особистості з урахуванням її здібностей та інтересів. А характерними особливостями обдарованих дітей є висока пізнавальна активність, схильність до розумової діяльності, а відтак розвинений інтелект, що випереджає вікові особливості. Таким дітям притаманна творча активна уява, неординарність мислення, сформованість різних видів пам'яті, винахідливість, швидкість реакції, фізична стабільність та емоційна безпосередність. Обдаровані діти здібні до абстрактного мислення, мають виняткову здатність виносити самотійні судження, вони кмітливі, а інтереси цих дітей виходять за межі того, що цікавить їхніх однолітків. Найчастіше вони прагнуть до спілкування з батьками, зі старшими за віком дітьми або більш інтелектуально розвиненими однолітками. Слід зазначити, що поведінка дитини, яку вважають обдарованою, не обов'язково повинна відповідати всім вищезазначеним ознакам, оскільки вони є варіативними й часто суперечливі у своїх проявах.

І, звичайно, кожна обдарована дитина – це індивідуальність, яка потребує особливого підходу як у закладі освіти, так і в родині. Тому одним із завдань педагогічного колективу закладу дошкільної освіти є

мотивування батьків на продуктивне партнерство, створюючи умови для систематичної психолого-педагогічної просвіти сімей вихованців задля пояснення основних принципів спілкування з обдарованими дітьми, способів та методів виховання, освітніх напрямків для розвитку обдарованої особистості. Взаємодія педагогічних працівників і батьків буде дійсно результативною, коли вони суголосно розумітимуть вікові і психологічні особливості обдарованої дитини, бачитимуть позитивну динаміку в особистісному розвитку дитини та розкритті її творчого потенціалу, сприятимуть збалансованому виконанню кожним своїх обов'язків.

Серед умов, що забезпечують самоцінність дошкільного дитинства та водночас сприяють розвитку обдарованості дитини дошкільного віку, важливою є впровадження ідей гуманної педагогіки та природовідповідності, згідно яких слід розвивати творчі задатки, здібності та таланти дошкільника і, водночас, зберігати його природну сутність. На відміну від традиційної дидактики, яка орієнтована здебільшого на засвоєння знань, рекомендації нової редакції Базового компонента дошкільної освіти спрямовані на набуття досвіду взаємодії та творчості у практичній діяльності. Та, в свою чергу, виступає критерієм сформованих ключових компетентностей дитини, зокрема рухової, особистісної, предметно-практичної, технологічної, логіко-математичної, дослідницької, комунікативної, мовленнєвої, природничо-екологічної, мистецько-творчої і передбачає раннє виявлення обдарувань кожної дитини та сприяння їх розвитку відповідно до освітніх напрямів Базового компонента дошкільної освіти та за умови підтримки і активної участі батьків. Педагоги та батьки діють в інтересах дитини, і від того, наскільки ці взаємовідносини будуть узгодженими, настільки залежатиме успіх формування обдарованої особистості в цілому. Це означає, що батьки та інші члени родини мають перестати бути пасивними, виступати в ролі експертів чи спостерігачів, і почати діяти з вихователями і дитиною на засадах партнерства з правом ініціативи та активної дії.

Саме тому у змісті оновленого Базового компонента дошкільної освіти йдеться про підвищення культури відповідального батьківства та особливе значення психолого-педагогічного просвітництва батьків та чітко визначені активності, якими діти можуть займатися вдома, і які, безперечно, будуть сприяти розвитку обдарованості дитини дошкільного віку, адже спрямовують на спільну діяльність з дорослими та передбачають їх активну участь у розвитку компетентностей дитини. І слугуватиме цьому діяльнісний підхід, який вказує на важливість набуття особистого досвіду дитини та процесу його формування у тих видах діяльності, які найповніше розкривають обдарованість дитини та реалізуються в дошкільному віці: руховій, ігровій, мистецько-творчій, пізнавально-дослідницькій, господарчо-побутовій. Інтеграція різних видів дитячої діяльності в свою чергу сприятиме прояву самостійності та активності дитини дошкільного віку, надасть можливості використовувати отриману інформацію та забезпечить зв'язок з особистим досвідом, а дорослим дасть змогу окреслити спільний напрям роботи над розвитком обдарованості дитини. І співробітництво педагогів і батьків дозволить краще пізнати дошкільника, подивитися на нього з різних позицій та побачити в різних ситуаціях, а отже, допомогти в розумінні його індивідуальних особливостей, розвитку здібностей та формуванні цінних життєвих позицій.

Сім'я обдарованої дитини у всіх випадках має безпосереднє відношення до розвитку її особистості та обдарованості, бо якою б не була важливою роль і вага природно-зумовлених факторів чи впливу цілеспрямованого навчання і виховання в закладі дошкільної освіти на розвиток особистості та обдарованості дитини, у всіх випадках значення родини залишається вирішальним. Батьківське відкриття обдарованості власної дитини повинно народжувати радісне очікування й готовність вирішувати пов'язані з цим проблеми, батьки повинні усвідомити конкретні позитивні наслідки для свого малюка, через їх включення у життя закладу дошкільної освіти, адже вони рівноправні партнери і союзники, які приймають спільні рішення стосовно розвитку обдарувань дитини, створюють для неї належні умови, і таким чином навколо дошкільника створюється атмосфера довіри, взаєморозуміння, підтримки та єдиних вимог.

Особливого значення тут набуває чинник ставлення дорослих до дітей в особистісно орієнтованому просторі закладу дошкільної освіти та сім'ї, оскільки освітня діяльність дорослих має базуватися на знаннях психологічних закономірностей розвитку дошкільника та педагогічної доцільності вибору засобів впливу освітніх і виховних технологій на розвиток, підтримку і супровід обдарованої дитини. Тут потрібна кваліфікована допомога педагогів у підвищенні культури відповідального батьківства, що сприятиме розвитку творчого потенціалу дитини дошкільного віку та її саморозкриттю. Педагогічні працівники мають здійснити рух сімейного виховання від критики помилок під час здійснення побутової, творчої та ігрової діяльності дитини і критичного оцінювання її результатів до підтримки успіху дитини в досягненні конкретного результату та старанності у процесі діяльності. Не менш важливим є збагачення досвіду батьків зі створення ситуації успіху в різних видах діяльності дитини, оскільки це стає точкою відліку для подальшого руху дошкільника вгору у розвитку творчої особистості. Вирішальним для налагодження партнерських стосунків з батьками є високий рівень професіоналізму і комунікативної компетентності педагогів, завдяки якому він зуміє своєчасно діагностувати в дитини прояви обдарованості, змодельовати індивідуальну траєкторію її особистісного зростання, надати батькам якісну повноцінну інформацію про дитину, про її потреби та про їх зміну під час зростання, про кризові періоди розвитку дошкільника, а також про те, як себе поводити з дитиною в тих чи інших, іноді непростих для розуміння батьків, ситуаціях. Вихователі в свою чергу отримують від

батьків багато додаткових відомостей про індивідуальні особливості дитини, яка має обдарованості, про характер спілкування в сім'ї, про формування різних навичок і звичок, для яких сім'я має більші можливості. Також як педагогічні працівники, так і батьки обдарованої дитини мають бути добре обізнаними з оптимальним психічним навантаженням, з яким стикатиметься дитина дошкільного віку, адже, коли їй все легко дається, вона в майбутньому може пасувати при виникненні найменших труднощів. Отже, дорослим необхідно спільно навчати дитину долати труднощі, відповідно до її віку та можливостей: доводити розпочату справу до кінця, самостійно робити те, що вона вже вмє, не вимагаючи допомоги від дорослих, самостійно робити вибір заняття у вільний час, тобто не допускати надмірної опіки, яка може заважати дитячій творчості. У своїй педагогічній освіті батьки повинні побачити особистісний смисл, який допоможе їм правильно будувати спілкування і спільну діяльність з дитиною, зробити власну педагогічну позицію адекватною, гнучкою, рухливою і прогностичною.

Педагогічний арсенал дорослих у розвитку та підтримці обдарованої особистості має бути різноманітним і багатим, а впевненість дитини у справедливості дій дорослого повинна бути незаперечною. Іншим обов'язковим моментом для дорослих, які опікуються обдарованою дитиною, має бути дотримання демократичних цінностей у взаємодії з дошкільником, змінити свою позицію, зробити її не наглядовою, а партнерською. Дорослі мають виступати організаторами дій дитини, надихати, підбадьорювати і скеровувати її зусилля, спонукати до вибору способу діяльності, самостійного виконання обраних дій, їх обговорення. Не менш важливим для розвитку обдарованої дитини дошкільного віку є створене доступне розвивальне середовище, як у сім'ї, так і в закладі дошкільної освіти. Це той простір широких можливостей, де створені максимальні умови для зростання та саморозвитку дошкільника, і облаштований він має бути так, щоб максимальну кількість умінь дитини розвивала сама. У будь-якому разі необхідно акцентувати увагу на ігровому підході, який забезпечить ефективну організацію взаємодії усіх учасників освітнього процесу, продуктивні форми їхнього спілкування з властивими їм елементами змагання, безпосередності та інтересу. Гра повинна стати для дорослого дієвим інструментом організації освітньої роботи і в закладі дошкільної освіти, і в родині, а для дитини емоційно наповненим досвідом зростаючих можливостей та почуттям задоволення від змістовної активності для розвитку власного творчого потенціалу. Окрім того, вміти гратися мають і батьки, бо саме у грі з ними діти навчаються важливим крокам до самостійності, відповідальності, міжособистісної взаємодії й ініціативності. А згодом у процесі гри дитина починає виходити з підпорядкування дорослому і діяти самостійно, вільно проявляючи свої почуття, бажання, здібності. І зусилля дорослих мають бути спрямовані на розвиток ігрових інтересів дітей, постійного збагачення змісту ігор. При цьому важливо, щоб педагогічна позиція як педагога, так і батьків залишалася непримітною, щоб вплив на розвиток особистості відбувався вільно і невимушено, тоді повноцінна участь дитини в іграх, які ініційовані дорослими, забезпечить так званий старт механізмів вільної самодіяльної творчої гри, в якій розквітатиме самостійність, ініціативність, креативність, свобода вибору і відповідно розвиватимуться природні здібності і задатки. І активна участь батьків полягає у сприянні розвитку особистісних надбань дитини шляхом систематичного накопичення якнайбільше позитивних вражень про навколишній світ під час різних видів діяльності, збагачення досвіду через проведення спільних подорожей, прогулянок, сімейних свят, відвідування різних цікавих місць з обов'язковим обговоренням побаченого, вчинків, поведінки, відчуттів дитини та емоцій різних людей, персонажів книг, казок, мультфільмів [7].

Таким чином, дошкільний вік є важливим етапом для цілісного, гармонійного, особистісного, творчого розвитку дитини за умови віри дорослих в її можливості, їхньої підтримки у напрямку до самовдосконалення та саморозвитку, що забезпечить якісні зміни особистісного зростання дошкільника.

Отже, важливою складовою у проведенні реформ в галузі дошкільної освіти є забезпечення балансу між усіма учасниками освітнього процесу. І Базовий компонент дошкільної освіти як Державний освітній стандарт утверджує спільну відповідальність педагогічних працівників і батьків дітей щодо важливості створення умов для особистісного розвитку дитини дошкільного віку та реалізації її потенціалу обдарованості. Інтеграція родинного та суспільного виховання сприяє узгодженню позиції та очікування закладу дошкільної освіти і батьків вихованців, що спрямовані на раннє виявлення, дієву підтримку та розвиток обдарованої особистості.

Гуманізація взаємодії дорослих забезпечує цілісність діяльнісного, особистісно орієнтованого, компетентнісного та інтегрованого підходів до розвитку обдарованості дитини, збагачення її досвіду в усіх видах діяльності з урахуванням задатків, нахилів, здібностей та індивідуальних можливостей.

ЛІТЕРАТУРА

1. Матюшкин А. М. Концепция творческой одаренности. Вопросы психологии. 1989. № 6. С. 29 – 33.
2. Гавриш Н., Нерянова С., Піроженко Т. Державний стандарт: аналізуємо зміни. Вихователь-методист дошкільного закладу. 2021. №2. С. 4-15
3. Крутій К. Л., Фунтікова О. О. Дошкільна освіта: словник-довідник: понад 1000 термінів, понять та назв. Запоріжжя : ТОВ «ЛППС» ЛТД, 2010. 324 с.

4. Моляко В.О., Музыка О. Л. Здібності, творчість, обдарованість: теорія, методика, результати досліджень / за ред. В.О. Моляко, О. Л. Музики. Житомир : Вид-во Рута, 2006. 320с.

5. Про затвердження Базового компонента дошкільної освіти (Державного стандарту дошкільної освіти) нова редакція: МОН України від 12.01.2021 №33 URL:<https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-bazovogo-komponenta-doshkilnoyi-osviti-derzhavnogo-standartu-doshkilnoyi-osviti-nova-redakciya> (дата звернення: 27.10.2021)

6. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 р. №2145-VIII <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 27.10.2021)

7. Щодо методичних рекомендацій до оновленого Базового компонента дошкільної освіти: МОН України від 16.03.2021 № 1/9-148 URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/shodo-metodichnih-rekomendacij-do-onovlenogo-bazovogo-komponenta-doshkilnoyi-osviti> (дата звернення: 27.10.2021)

Сочило С. І.,

Вчитель-методист, вчитель початкових класів

Синельниківський ліцей№2

Синельниківської міської ради

Дніпропетровської області

svetlanasochilo@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1550-0027>

РОЗВИТОК ТА ПІДТРИМКА ОБДАРОВАНИХ ДІТЕЙ У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Стаття містить теоретичні відомості та висновки на основі власного досвіду з питання розвитку та підтримки обдарованої дитини в початковій школі.

Для вчителів початкових класів, вчителів предметників, класних керівників.

The article deals theoretical information and conclusions based on the own experience in the development and support of gifted children in primary school.

The article consists information for teachers of primary school, subject teachers and class teachers.

У сучасному стрімко мінливому світі суспільство переосмислює соціальне замовлення освіти, коректує або докорінно змінює цілі та завдання шкільної освіти. Головна мета, яка раніше визначалася як формування основ всебічно і гармонійно розвиненої особистості, виховання людей, що володіють основами наук, зараз акцентується на вихованні особистості активної, творчої, такої, що усвідомлює глобальні проблеми людства і готова посилено брати участь у їх вирішенні. Аналіз тенденцій у розвитку світу й України свідчить про необхідність навчання і виховання людини, яка могла б не тільки реалізовувати свої базові проблеми, а й стати людиною-творцем, інтелектуально розвиненою особистістю, здатною навчатися протягом життя. Суспільство потребує громадян, здатних до адекватного сприйняття змін, продуктивного впровадження інновацій: у людях, які мають нестандартне мислення, привносять новий зміст у соціальне, культурне, економічне життя, уміють ставити та розв'язувати перспективні задачі щодо проектування майбутнього, тобто неординарних, творчих особистостей.

Згідно закону України про освіту освітні заклади мають стати інститутом розвитку обдарованості кожної особистості. Творчий потенціал здобувача освіти є тим резервом, актуалізація якого дає змогу значно підвищити якість суспільних реформ.

Обдарованість є одним із основних факторів розвитку України в умовах сучасних реалій та у майбутньому. Творчість і обдарованість є невід'ємною частиною людської духовності, соціальним механізмом, який протидіє регресивним проявам у розвитку суспільства. Сьогодні це актуально для всього світу і для нашої держави зокрема.

Обдарованість дитини...Що це таке? Визначення обдарованості надзвичайно важливе. Від цього залежить, кого і за якими критеріями ми будемо визначати як «обдаровану дитину», за яким програмами і як навчатимемо. Від розуміння суті обдарованості залежить, на які особливості своїх учнів педагог звертатимемо увагу.

Обдарованість – це індивідуальна потенціальна своєрідність задатків людини, завдяки яким вона може досягти значних успіхів у певній галузі діяльності.

У педагогіці існують різні підходи щодо кваліфікації типів обдарованості. Визначають два основні типи обдарованості: загальна (розумова) та спеціальна (соціальна, моторна, практична, художня). Визначають три головні види обдарованості :

– академічна, що виявляється в швидкості та легкості засвоєння значного обсягу готових знань;

– інтелектуальна, що полягає в особливій розумовій самостійності, у підвищенні критичності мислення, здатності самостійно глобально, аналітично осмислювати складні інтелектуальні проблеми;

– творча, тобто здатність до творчої самореалізації в різних галузях життєдіяльності.

Обдаровані діти – діти, в яких у ранньому віці виявляють здібності до виконання певних видів діяльності. Вони вирізняються серед однолітків яскраво вираженими можливостями в досягненні результатів на якісно вищому рівні, який перевищує певний «умовний» рівень. Їх успіхи не є випадковими, а виявляються постійно. Обдаровані діти характеризуються порівняно високим рівнем розвитку мислення, тривким запам'ятовуванням навчального матеріалу, розвинутими навичками самоконтролю в навчальній діяльності, високою працездатністю. Їм властива висока розумова активність, неординарність, свобода самовияву, широка уява, добра сформованість різних видів пам'яті, швидкість реакції, вміння піддавати сумніву певні явища, стереотипи, сміливість уяви та думки.

Для виявлення обдарованих дітей вчителі мають бути обізнані з концепцією обдарованості, розуміти зміст понять «обдарованість», «здібності», «талант».

Раннє виявлення, навчання і виховання обдарованих і талановитих дітей є одним із головних завдань удосконалення системи освіти. Важливо виявити дітей з високим творчим потенціалом саме під час сензитивного періоду їх розвитку та забезпечити належні умови для розвитку кожної особистості з урахуванням її здібностей та інтересів. Чому це так важливо? Тому що вченими доведено: внаслідок неправильного навчання й виховання надзвичайні здібності згасають. Таке згасання відбувається, якщо не створювати умов для успішного їх розвитку. Тому розв'язання складної проблеми роботи з обдарованими дітьми слід починати з підготовки педагогічних кадрів, розробки адаптованих програм виявлення та розвитку обдарованих дітей. Це комплексні програми пошуку, відбору, підтримки та розвитку обдарованих дітей, матеріали з досвіду роботи вчителів, індивідуальні плани розвитку обдарованих учнів тощо. Проблема виявлення і виховання обдарованих дітей – складна тема дослідження. Над нею працювали педагоги і психологи різних часів. Все ж існують численні прогалини: відсутні чіткі практичні рекомендації, побудовані на систематизації напрацьованого матеріалу з цієї проблеми.

Теоретична педагогіка для діагностики обдарованості послуговується численними тестами. В Україні широко використовуються тести Л.Занкова, Д.Векслера, Н.Левітова, С.Максименка, А.Нечаєва та інші. Проте тести не є універсальним методом визначення обдарованості. Як правило, вчителі і вихователі у повсякденній роботі рідко звертаються до тестування. Внаслідок цього для практиків придатні критерії, які можна визначити, безпосередньо спостерігаючи за дитиною.

Головним завданням вчителя є необхідність *помітити вподобання, прагнення, схильності дитини*. Обдарована дитина завжди виявляє глибокий інтерес до певних явищ, наполегливість у своїх діях, нерідко наближену до самовпевненості. Природні нахили яскраво виявляються в іграх дітей. Якщо звичайним дітям під час гри запропонувати іншу гру, вони легко захопляться нею і забудуть попередню. Обдарована дитина впевнена, що робить важливу справу, схильна займатися нею регулярно, не дозволяє псувати наслідки своєї праці. Спостереження і безпосереднє живе спілкування з дитиною допоможуть педагогу виявити і вивчити здібності учня. Однак, слід пам'ятати про етичний аспект. Враховуючи, що мова йде про долю людини, то оцінка дитини як обдарованої чи ні не може стати самоціллю. Нав'язування ярликів типу «обдарований» чи «посередній» неприпустиме, адже несе небезпеку негативного впливу на розвиток особистості дитини. Тому до проблеми виявлення обдарованих дітей слід підходити дуже обережно і виважено.

враховуючи різноманітність та індивідуальні особливості

феномена обдарованості. Для вибору методів психологічної й педагогічної роботи з обдарованими дітьми слід попередньо визначити:

а) з яким типом обдарованості ми маємо справу, що орієнтує педагога на виявлення і розвиток інтелектуальних, творчих, академічних, лідерських здібностей;

б) які завдання роботи з обдарованими дітьми є пріоритетними:

- розвиток вже високих здібностей чи, навпаки, недостатньо розвинених здібностей (в тому числі комунікативних і особистісних);

- психологічна підтримка, а за потреби і допомога, в умовах;

– розробка і психолого-педагогічний моніторинг спеціальних освітніх технологій: навчальних, розвивальних чи навчально-розвивальних.

Вже потім розробляються й реалізуються основні підходи до навчання, розвитку, виховання обдарованих дітей.

Особистісно орієнтований підхід у навчанні і вихованні ґрунтується на сприйнятті індивідуальності, самоцінності дитини як носія суб'єктивного досвіду, який у нього складається з перших днів його життя. Учень має право на особистий шлях розвитку, вибір засобів навчальної діяльності у межах її цілей.

Вчитель, ставлячись до учня як до особистості, надає йому змогу саморозвиватися та самореалізуватися, враховує його можливості, особливості, здібності. Взаємодія між ними має відбуватись на основі єдності позицій, бажань, а не вимушеного спілкування.

Завдання вчителя полягає, передусім, у тому, щоб максимально активізувати внутрішні ресурси своїх вихованців, щоб вони самі могли успішно впоратися з різноманітними навчально-виховними, а в подальшому – виробничими проблемами, їх слід навчити на оптимальному рівні проявляти свій інтелектуально-вольовий і моральний потенціал

Незважаючи на численний перелік наукових праць із цієї проблеми, на сучасному етапі не існує досконалих методів виявлення тієї чи іншої обдарованості учня, бо дуже складно ідентифікувати унікальні особливості кожної дитини. Тому загальноосвітні навчальні заклади на основі досягнень психолого-педагогічної науки та педагогічного досвіду розробляють власні технології роботи з обдарованими дітьми, успішно реалізуючи при цьому програму роботи з обдарованими дітьми, головною метою якої є відпрацювання, упровадження ефективних методичних засобів і технологій пошуку, навчання, виховання, самовдосконалення здібних і обдарованих дітей, створення умов для гармонійного розвитку особистості.

Виявлення обдарованості залежить від багатьох факторів, тому необхідно використовувати усі можливості джерела інформації про дитину.

Тільки після їх співставлення можна робити якісь висновки. В стандартних життєвих ситуаціях в якості джерел можна використовувати розповіді, зауваження, судження вчителів, батьків, однолітків та друзів, а також результати різноманітних тестів.

Сучасна наука пропонує застосовувати певні способи, які взаємодоповнюються.

Перший – це метод *спостереження* як спосіб виявлення обдарованих дітей. При цьому методи систематично і цілеспрямовано сприймаються різноманітні вияви психологічних особливостей обдарованості. Він найбільш застосовується на уроках із різних предметів, і його якісні результати можуть бути достатньо обґрунтованими лише за умови регулярності, довготривалості та багаторазовості відповідних спостережень.

Другий – це *констатація певного рівня досягнутих дитиною успіхів* щодо тієї чи іншої сфери діяльності. Констатація конкретних успіхів та способів їх досягнення дає змогу встановити, до якого саме типу обдарованості належить конкретна дитина.

Третій спосіб – виявлення обдарованих дітей за участю експертів, тобто людей, які добре знають досліджувану дитину, мають можливість взаємодіяти з нею в найрізноманітніших ситуаціях. Це застосування *методу експертних оцінок*. Так, за описовими характеристиками обдарованості М.Б.Карне учнів оцінюють: сам учень, батьки, вчитель, а психолог порівнює ці дані з результатами проведених відповідних психодіагностичних методик.

Четвертий спосіб – проведення відповідних тестових діагностувань, які мають стандартизований характер і забезпечують отримання результатів на основі єдиних критеріїв і норм. Використовуючи єдині спеціалізовані тести креативності, тести інтелекту та тести мотивації, є можливість досліджувати обдарованість дітей. Практичному психологу пропонується зараз великий вибір психологічного інструментарію, за допомогою якого визначаються особливості здібностей конкретної дитини. Оптимальними апробованими методиками, які виправдовують себе у шкільній практиці є: методи тестових досліджень інтелекту Фурмана, ШТРР, тест структури інтелекту Амтхауера, тест прогресивних матриць Равена, тест творчого мислення Торренса, тест Гільфорда та низка інших.

Але часто за результатами тестів на вивчення інтелекту не можливо виявити обдарованість дитини, особливо, коли мова іде про творчу обдарованість. Ці тести потрібно доповнювати комплексом спостережень, аналізів, анкетувань тощо. На думку Д. Рензулі, тести працюють для деяких людей на протязі певного часу і висновки правдиві тільки для частини перевіреного колективу, а у гіршому випадку, не вірні ні для кого. Як результат – немає змоги виявити більшість обдарованих особистостей.

Виявлення обдарованих дітей повинне носити системний характер. Найбільш об'єктивним видом пошуку і виявлення обдарованості є оптимальне поєднання єдиної та комплексної системи оцінювання обдарованості. Під системою єдиної оцінки розуміють традиційну систему за якою дитина повинна набрати певну кількість балів.

Комплексна система – це методики багатомірної оцінки для визначення широкого спектру обдарувань дитини.

В основу об'єктивної оцінки обдарованості обов'язково треба покласти, дані, отримані за допомогою двох різновидів її вивчення – *дискретного* та *неперервного*. Дискретне вивчення здійснюється на початку навчання в школі, після закінчення відповідного ступеня школи (після 4-го, 9-го, 11-го класів), а також у критичні вікові періоди. Неперервне передбачає постійне одержання відомостей про обдарованість дитини, із власних спостережень та від батьків, педагогів, працівників позашкільних закладів.

В.М.Онацький виділяє три етапи роботи із обдарованими дітьми.

На першому етапі виявлення обдарованих дітей враховуються відомості від батьків і педагогів про успіхи у певній діяльності дитини. Можуть бути використані також результати групових тестувань, соціологічних опитувань, що дозволяють окреслити коло дітей для подальших більш поглиблених індивідуальних досліджень.

На другому (діагностичному) етапі проводиться індивідуальна оцінка творчого потенціалу й особливостей нервово-психічного статусу дитини психологом і вчителем. З огляду на результати першого етапу можливе обстеження дітей за допомогою набору психологічних тестів залежно від переваги того чи іншого варіанту потенційних можливостей. Якщо переважає інтелектуальна сфера, то дитина відрізняється гостротою мислення, кмітливістю. У цьому випадку доцільно скористатися методикою Амтхауера – «Тест структури інтелекту», що дасть змогу визначити базові когнітивні і мовні параметри у обдарованих дітей.

У дітей, обдарованих у сфері академічних досягнень, найбільш розвинутими можуть бути окремі здібності: мова і література, математика або природознавство. Тому завдання психолога – не тільки визначити рівень загального інтелектуального розвитку дитини, а й оцінити тип мислення, для чого може бути використаний Стенфордський тест досягнень.

Для визначення творчих здібностей дітей із творчим і продуктивним мисленням, які відрізняються незалежністю, розкутістю поведінки, здатністю продукувати оригінальні ідеї, знаходити нестандартне рішення, винахідливістю, використовується «фігурна форма тесту творчого мислення Торренса», «Тести віддалених асоціацій» Медника, вербальний тест творчого мислення «Незвичне використання» І. Каверіної та ін.

При діагностуванні дітей, які відзначаються контактністю, значною потребою в спілкуванні й лідерстві, ініціативністю, використовуються особистісні методики і соціометрія, наприклад, «Комплексний особистісний соціометричний тест» О. Зварикіна.

Якщо ж у дитини переважають художні здібності й вона з раннього віку виявляє схильність до малювання або музики, психологічне тестування тут повинне бути спрямоване на оцінку ступеня емоційної стійкості. Оскільки ці діти часто відрізняються від інших високою вразливістю і вимагають індивідуального психологічного підходу з боку педагогів. Обдарованість у руховій сфері виявляється у високому ступені психомоторних реакцій, спритності, значній фізичній силі розвиткові рухових навичок (біг, стрибки). Діагностика обдарованості в цій сфері проводиться методикою визначення зорово-моторної координації – «Тест творчих здібностей у дії та русі» Торренса.

Чимало дітей виявляють високий ступінь обдарованості не в одній сфері, а в декількох. Завдання педагогів і психологів – не тільки виявити таку поліобдарованість, а й удосконалювати, розвивати її.

На третьому етапі роботи з обдарованими дітьми основну роль мають виконувати педагоги, завдання яких – формування і поглиблення дитячих здібностей.

Реалізується ця вимога за допомогою широкого спектра педагогічних прийомів – авторські програми, індивідуальні заняття, консультації, спецкурси. Слід пам'ятати, що обдаровані діти набагато швидше своїх однолітків проходять початкові рівні соціальної адаптації, їм властиві слухняність і зразкова поведінка, орієнтована на одержання позитивної оцінки дорослих.

Роль учителя в навчанні обдарованих дітей унікальна, делікатна, відповідальна. Сучасні педагоги вже далекі від думки, що обдаровані діти – це тихі, спокійні, дисципліновані, врівноважені, які гарно вчать. Навпаки, сучасна світова педагогіка все рідше пов'язує обдарованість безпосередньо з інтелектом.

Учні творчі в навчанні найбільш вірогідно виявляються у тих класах, де працюють творчі вчителі. Тільки оригінальність породжує оригінальність.

Тому сучасній українській школі в роботі з обдарованими школярами потрібен учитель з новим, якісним баченням проблем освіти, учитель-творець, професіонал, невтомний дослідник-новатор, здатний швидко перебудувати напрям і зміст діяльності відповідно до зміни технологій та вимог суспільства, учитель, який допоможе учневі сформулювати генетичну потребу у творчій самостійності, реалізації себе як всебічно розвиненої особистості.

Будь-який педагог повинен бути ентузіастом в галузі викладання: компетентним у використанні методів педагогіки, вільним від заздрощів і егоїзму, демократично відкритим, бажаючим співпрацювати, симпатичним і розуміючим кожному людину; спокійним, неупередженим і справедливим, обов'язково мати особистісну властивість впливати на інших, перебуваючи у стані натхнення, яку називають харизмою – надзвичайно надихаючої обдарованості, яка викликає у кожного учня «почуття повної довіри», «готовність дотримуватись того, чого вчить вчитель».

Специфіка компонентів педагогічної діяльності з обдарованими дітьми вимагає від учителя створення чіткої системи цілей в роботі з ними, системного і водночас творчого підходу до вирішення завдань, вироблення в учнів позитивної мотивації до праці.

Нова українська школа – сьогоденна реальність процесу розвитку системи навчання. Мета Нової української школи – новий випускник, всебічно розвинений, здатний до критичного мислення, цілісна особистість, патріот з активною позицією, який діє згідно з морально-етичними принципами і здатний приймати відповідальні рішення, розвивати економіку, конкурувати на ринку праці, вчитися впродовж життя.

Одним з провідних принципів НУШ є орієнтація на потреби учня в освітньому процесі, дитиноцентризм. Освітнє середовище НУШ сприяє вільному розвитку творчої особистості дитини.

Впровадження нових інструментів навчання, принципів дитиноцентризму, професійної свободи вчителя і розвитку емоційного інтелекту розкриває нові можливості розвитку та підтримки дитячої

обдарованості. Розвивальний вплив навчального середовища стає все більш помітним. Активне навчання передбачає вихід за межі класу, аудиторій гурткових занять, за межі навчальної програми, привласнення результатів знань.

Залучення учнів до науково-дослідницької та проектної діяльності дозволяє більш повно виявити, а подальшому і розвивати інтелектуальні та творчі здібності. Програмовий матеріал, наповнюваність підручників забезпечують творчий процес пізнання світу, який сприяє більш ефективному розвитку особистісного потенціалу кожної дитини. Сучасні підходи до організації навчальної діяльності передбачають безпосереднє перебування учнів в умовах творчих пошукових дій.

Підсумовуючи сказане, слід ще раз підкреслити, що турбота про розвиток обдарованих дітей сьогодні – це турбота про розвиток науки, культури, соціальний розвиток суспільства в майбутньому. Увага до розвитку обдарованої дитини має широке соціальне значення.

Освіта повинна бути не для всіх, а для кожного.

ЛІТЕРАТУРА

1. Концепція нової української школи. [Електронний ресурс] Режим доступу: <https://www.pedrada.com.ua/article/2365-nush-vse-shcho-vi-hotli-znati-pro-maybutn>
2. М.О.Володарська. Робота з обдарованими дітьми. [Електронний ресурс] Режим доступу: http://www.lesia-lytvyn.kiev.sch.in.ua/Files/downloads/roboata-z-obdarovanimi-d%D1%96t._mi.pdf
3. Нова українська школа [Електронний ресурс] Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/tag/nova-ukrainska-shkola>
4. Т.М.Бірюченська.Методичний порадиш «Розвиток обдарованих дітей в освітній системі НУШ» [Електронний ресурс] Режим доступу: <https://naurok.com.ua/metodichniy-poradnik-rozvitok-obdarovanih-ditey-v-osvitniy-sistemi-nush-39669.html>
5. Цимбалару А. Д. Освітній простір: сутність, структура, механізми створення. / А. Д. Цимбалару. – К.: Український педагогічний журнал, 2016. [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://uej.undip.org.ua/upload/iblock/311/311c4a2491b1cdb734b792dca919716e.pdf>

Спесівцева Наталя Юрїївна,

*Вчитель історії та правознавства
КЗ «Маріупольська спеціалізована школа
I-III ст № 66 Маріупольської міської ради
Донецької області»
effina72@gmail.com*

РОЗРОБКА УРОКУ ЗА ТЕМОЮ «ДРУГИЙ ЕТАП РАДЯНСЬКОЇ МОДЕРНІЗАЦІЇ. МОВА ДОКУМЕНТІВ». АДАПТАЦІЯ ДО ЗМІШАНОГО АБО ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

Розробка створена для можливої адаптації змісту навчального матеріалу при проведенні як стандартного уроку (очна форма навчання) з елементами змішаного навчання та технології «перевернутий клас», так й при викладанні теми в період дистанційного навчання

Передбачено розглянути наступні методи й прийоми, які спрямовані на розвиток пошуково – історичних, аналітичних та творчих здібностей обдарованих учнів: індуктивні, дедуктивні, проблемно-пошукові, проектна технологія, візуалізація через створення структурно-логічної схеми (створення авторської блок-схеми), перевернутий клас, змішане навчання

The development was created for the possible adaptation of the content of educational material during the standard lesson (full-time form of education) with elements of blended learning and technology «inverted classroom», and when teaching the topic during distance learning

It is planned to consider the following methods and techniques aimed at developing search – historical, analytical and creative abilities of gifted students: inductive, deductive, problem-solving, design technology, visualization through the creation of structural-logical scheme (creation of the author's block diagram), inverted class, blended learning

Пояснювальна записка

Розробка даної теми створена для можливої адаптації змісту навчального матеріалу при проведенні:

1. Стандартного уроку (очна форма навчання) з елементами змішаного навчання та технології «перевернутий клас»

2. Викладання теми в період дистанційного навчання

При вивченні теми застосовуються наступні методи та прийоми

1. Індуктивні

2. Дедуктивні

3. Проблемно-пошукові

4. Проектна технологія

5. Візуалізація через створення структурно-логічної схеми (створення авторської блок-схеми)

6. Перевернутий клас

7. Змішане навчання

Робота учнів побудована на:

1. Самостійному пошуку архівного матеріалу

2. Самостійному аналізу знайденого архівного матеріалу

3. Самостійному аналізу навчального відеоматеріалу, який рекомендовано для перегляду вчителем

4. Поетапному створенні авторської блок-схеми з метою самостійно структурувати та логічно узгодити всі складові вивчаємого періоду

5. Створенні підсумкової роботи у вигляді історичного квесту.

Тип уроку: практична робота із створення блок-схем та елементами навчання «перевернутий урок».

Мета: розкрити причини, етапи здійснення і наслідки суцільної колективізації; показати, що колективізація проводилася насильницькими, антигуманними методами; розвинути в учнів уміння сумлінно і кваліфіковано аналізувати історичні факти; показати наслідки колективізації на прикладі Голодомору 1932-1933 років; формувати і вдосконалювати навички роботи з різними типами джерел; уміння аргументовано висловлювати свою думку; продовжити формування навичок структурувати власні знання; виховувати в учнів інтерес до історії своєї країни, гуманізм, розуміння недопустимості порушення прав людини, репресій в державі.

Завдання.

Учні зможуть:

1. Пояснювати основні поняття теми (націоналізація землі, хлібозаготівельна криза, колективізація, комуна, колгосп, артіль, МТС, «розкуркулення»)

2. Опрацювавши різні види документів та текст підручника виділити причини, основні заходи колективізації та її наслідки.

3. Наводити приклади методів та масштабів розкуркулення на основі різних історичних джерел.

4. Створювати, аналізувати та доповнювати блок-схеми

Наскрізнi змістовні лінії:

Наскрізна лінія «Громадянська відповідальність» реалізується на уроці через: <ul style="list-style-type: none">• Розуміння громадянської відповідальності за минуле й майбутнє країни;• Колективну діяльність: дослідницька робота, створення проекту• Толерантність щодо різноманітних способів діяльності і думок.	Наскрізна лінія «Здоров'я та безпека» реалізується на уроці через: <ul style="list-style-type: none">• Розуміння значення безпечного життєвого середовища для людини• Неприпустимість силових методів щодо розвитку суспільства
Наскрізна лінія «Екологічна безпека та сталий розвиток» реалізується на уроці через: <ul style="list-style-type: none">• Розуміння значення соціальної активності• Розуміння значення сталого розвитку для суспільства	Наскрізна лінія «Підприємливість і фінансова грамотність» реалізується на уроці через розуміння: <ul style="list-style-type: none">• Значення приватного підприємництва у сталому суспільстві• Значення вільного економічного вибору людини в порівнянні з його відсутністю.

Обладнання: підручник з історії України для 10 класу Гісем, дидактичні завдання з візуальними та текстовими джерелами, мультимедійна презентація

Попередня підготовка учнів:

Протягом попередніх уроків учні самостійно створювали блок-схеми до теми кожного уроку, використовуючи мережу Інтернет, самостійно шукали архівні матеріали та візуальні джерела даного періоду.

Що дає блок-схема в умовах цифровізації навчання:

• Самостійне опрацювання матеріалу

• Її неможливо списати!

• Розвиток логічного мислення

• Самостійне опрацювання додаткового матеріалу

• Авторська робота

- Причинно-наслідкові зв'язки
- Повторення всього одразу
- Самостійно усвідомлення історичного процесу

Що дає робота з карикатурою:

- Пошуковість
- Аналітика
- Власні висновки

ХІД УРОКУ

I. Організаційний момент

II. Актуалізація опорних знань і вмінь учнів

1. Якою була політика радянської влади у 20 ті роки ХХ століття?
2. Аналіз учнівських блок-схем за темою «Україна в період НЕПу»

III. Мотивація навчальної діяльності

1. Згадайте складові плану сталінської модернізації СРСР. (індустріалізація, колективізація, культурна революція, застосування репресій як метод реалізації)

2. Що ми встигли розібрати на попередньому уроці? (індустріалізація).

Аналіз першої частини блок-схеми «Україна в період радянської модернізації»

Проблемне запитання: Що потрібно для продовження індустріалізації? (робоча сила, фінансування та ін..)

Дійсно село було основним джерелом індустріалізації, так як більшість населення країни – селяни. Отже, давайте проаналізуємо які процеси відбувалися одночасно з індустріалізацією в сільському господарстві та які наслідки мали.

IV. Вивчення нового матеріалу

Причини колективізації.

Вчитель:

1. Що таке колгосп або колективне господарство?
2. Чому спроба більшовиків створити колгоспи в Україні у 1919–1920 рр. на вашу думку не мала успіху?
3. Що таке «ножиці цін»?
4. Які два питання загострилися у зв'язку із кризою? (Фінансування індустріалізації і забезпечення хлібом міста.)

Запитання. То чому саме проти них вводилися надзвичайні заходи?

Робота з поняттям «**колективізація**».

5. Поясніть поняття «колективізація»

Колективізація – перебудова сільського господарства в СРСР, в процесі якої відбувалося масове створення колективних господарств (колгоспів), що супроводжувалося ліквідацією одноосібних господарств, переданням у колгоспи землі, худоби, інвентаря. На практиці це призвело до відчуження селян від власності на землю і від результатів своєї праці.

ПРАКТИЧНА частина уроку

Створення другої частини блок-схеми:

1. причини колективізації

1. Економічні:

- а) нестача зерна в державі в умовах форсованої індустріалізації;
- б) потрібний був надійний механізм (створення колгоспів) безперебійного постачання хліба.

2. Політичні:

а) в умовах тоталітарної системи колгоспами легше керувати, ніж мільйонами розрізнених селянських господарств;

б) згідно з радянською ідеологією дрібнотоварний селянський уклад на селі постійно породжував капіталізм (шляхом розорення одних селян і збагачення інших), тому керівництво країни хотіло швидше позбутися цієї загрози і перевести село на соціалістичні рейки;

в) наявність передумов для колективізації (попередній досвід організації колективних господарств (радгоспів, комун у 1919–1920 рр.)

2. Перехід до суцільної колективізації, її основні заходи та результати.

1929 рік – перехід до суцільної колективізації.

Прийняття в листопаді 1929 р. пленумом ЦК ВКП(б) постанови про суцільну колективізацію в найстисліші строки та «розкуркульовання». Не мине й місяця, як Й. Сталін зажадає піти ще далі. На Всесоюзній конференції аграрників-марксистів у грудні він поставить завдання взагалі «**ліквідації куркульства як класу**».

3. Завдання:

Проаналізувати плакат

Радянський плакат. 1929 р.

Запитання:

Які з документів можуть розглядатися, як державна пропаганда? Чому?

Проміжний підсумок вчителя.

Основні заходи колективізації:

- Насильницьке створення колгоспів
- Розкуркулення
- Обмеження переселення селян до міст (1932-1933рр. – запровадження паспортів, які видавалися лише мешканцям міст).

Перегляд відео

4. Голодомор 1932-1933 років

Щоб остаточно поставити українське село на коліна, був влаштований масштабний штучний голод, який увійшов в історію під страшною назвою «Голодомор»

Робота з документом

Матеріал вивчався й аналізувався учнями самостійно. Відбувається обговорення знайденого матеріалу.

Наслідки колективізації

Винесення матеріалу у 2 частину блок-схеми

Наслідки колективізації: Держава отримала хліб і вже не залежала від індивідуальних господарств.

1. Держава отримала засоби для індустріалізації
2. Село втратило третину робочої сили
3. Завершилося одержавлення економіки
4. Зберіглося присадибне господарство, як підмога селянству
5. Злам устоїв селянського життя (розселяннювання), поступовий занепад сільського господарства
6. Відчуження засобів праці та її результатів від самого виробника
7. Голодомор 1932-33рр.
8. Формування історично нової системи господарювання, що заснована на примусовій праці, прикріпленні до колгоспу (радгоспу), натуральній платі оплати.

V. Узагальнення і систематизація знань учнів

Опитування.

1. Чи існував зв'язок між форсованою індустріалізацією і колективізацією?
2. Чи була можливість добровільного і швидкого об'єднання власності індивідуальних селянських господарств?
3. Чи відповіли ми на проблемне запитання уроку?

VI. Рефлексія.

Чи досягли ми поставленої мети уроку?

Підведення підсумків уроку.

Праця колгоспників оплачувалась так званими «трудоднями». Іноді на один трудодень припадало 100–200 г зерна. За таких умов селяни втратили стимул до праці, недбало ставились до своїх трудових обов'язків. Аби запобігти втечі селян з колгоспів, 1932 р. була запроваджена паспортизація в містах. Селяни паспортів не отримали. Таким чином, держава фактично прикріпила їх до землі. Із колгоспів почали викачувати кошти на індустріалізацію, запровадивши централізовані хлібозаготівлі. Цілеспрямована політика хлібозаготівель стала основною причиною голоду в Україні.

VII. Домашнє завдання

1. Опрацювати конспект, пар. 23 (п. 1-2) підручника.
2. Проведіть невелике дослідження (опитування чи інтерв'ю) та з'ясуйте, чи торкнулися процеси, вивчені на уроці, вашої родини. Яким чином? Запишіть результати свого дослідження.

ЛІТЕРАТУРА

1. Власов В. С. Історія України : комплексне видання / В. С. Власов, С. В. Кульчицький. – К. : Літера ЛТД, 2014
2. Історія епохи очима людини. Україна та Європа у 1900–1939 роках: Навч. посіб для 10 кл. загальноосвіт. навч. закл. /Ю.Комаров, В.Мисан таін. – К.: Генеза, 2004.
3. Пометун О.І., Гупан Н.М.. Історія України (рівень стандарту).10 клас. – К.: УОВЦ «Оріон», 2018
4. Середницька Г.В. Історія України: 10 кл.: Навч. Посібник. Опорні конспекти. – К.: ВКТЦ «Книги України», 2017
5. Суцільна колективізація в СРСР (укр.) ЗНО з історії України.
6. Igor Aleynikov // <https://www.youtube.com>

Стрельников В. Ю.,

*доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри педагогічної майстерності
та менеджменту імені І. А. Зязюна,
Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка
strelnikov.poltava@gmail.com*

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8822-9517>

ВИКОРИСТАННЯ ТЕОРІЙ І ТЕХНОЛОГІЙ ІНТЕНСИВНОГО НАВЧАННЯ В РОБОТІ З ОБДАРОВАНИМИ ДІТЬМИ ТА МОЛОДДЮ

Розглядаються можливості використання теорій і технологій інтенсивного навчання у роботі з обдарованими дітьми та молоддю. Аналізуються: теорія поетапного формування розумових дій, асоціативно-рефлекторна теорія навчання, теорія змістовного узагальнення, біхевіористська теорія навчання, гештальт-теорія засвоєння та сугестопедія.

Ключові слова: теорія навчання, технологія навчання, інтенсивне навчання, технологія інтенсивного навчання, обдарована дитина.

Possibilities of using theories and technologies of intensive learning in work with gifted children and youth are considered. Analyzed: the theory of gradual formation of mental actions, associative-reflex theory of learning, the theory of meaningful generalization, behavioral theory of learning, Gestalt theory of learning and suggestopedia.

Key words: learning theory, learning technology, intensive learning, intensive learning technology, gifted child.

Постановка проблеми. У педагогіці є багато теорій, які розкривають і характеризують основи навчання, виховання і розвитку обдарованих дітей та молоді, які дають теоретичні підвалини для їхнього інтенсивного навчання. Однак методологічне та теоретичне значення серед них мають ті, які відображають психологічні закономірності сприйняття і осмислення педагогічних впливів та їх результатів. Стосовно теорій інтенсивного навчання, використання яких є доцільним у роботі з обдарованими дітьми та молоддю, такими у першу чергу слід вважати: теорію поетапного формування розумових дій, асоціативно-рефлекторну теорію навчання, теорію змістового узагальнення, біхевіористську теорію навчання (або привчання), гештальт-теорію засвоєння та сугестопедію.

Аналіз останніх досліджень і публікацій показав, що інтенсивне навчання пов'язується передусім із вивченням іноземних мов, яке започатковане болгарським вченим-педагогом та лікарем-психотерапевтом Г. Лозановим і радянським методистом, професором Г. Китайгородською. Хоча пошуку шляхів інтенсифікації й оптимізації навчання, розробці технологій інтенсивного навчання присвячені багато досліджень (Дж. Керрол, Б. Блум, В. Беспалько, А. Вербицький, В. Гузеєв, Г. Селевко та ін.). Аналіз педагогічних праць дає підстави стверджувати, що популярне в наш час застосування інтенсивних технологій навчання переважно дорослих іноземній мові є доцільними для обдарованих дітей та молоді [1–6 та ін.]. Важливим аргументом на користь інтенсивного навчання є, на думку вчених, практична цілеспрямованість процесу навчання, яка дозволяє обдарованим дітям та молоді щонайшвидше побачити результати свого навчання.

Тому метою даної статті є розкриття теоретичних основ теорій інтенсивного навчання, які можна застосувати у роботі з обдарованими дітьми та молоддю.

Виклад основного матеріалу дослідження розпочнемо з аналізу першої з них – *теорії поетапного формування розумових дій*. Вона була сформульована і досліджена Петром Гальперініним ще у середині ХХ

століття. Основна ідея полягає в розумінні організації зовнішньої діяльності тих, хто вчиться, як основи для керування процесом набуття ними знань, умінь і навичок.

Організація навчального процесу сприяє переходу зовнішніх дій у розумові за такими етапами:

- 1) створення мотивації того, хто вчиться;
- 2) складання схеми так званої «орієнтовної основи дії»;
- 3) спроба виконати реальну дію;
- 4) проголошення того, як реально здійснюється дія, тому використання орієнтовної основи дії стає зайвим;
- 5) дія ще супроводжується внутрішнім діалогом;
- 6) повна відмова від мовного супроводу дії [2, с. 316].

Практичне значення для роботи з обдарованими дітьми та молоддю теорії поетапного формування розумових дій П. Гальперіна полягає в тому, що під час організації інтенсивного навчання формування розумових дій обдарованої дитини відбувається без «проб і помилок», без детального вивчення теоретичного матеріалу, адже спрацьовує мимовільне запам'ятовування.

Асоціативно-рефлекторна теорія навчання важлива для інтенсивного навчання обдарованих дітей та молоді, адже враховує певні закономірності діяльності кори головного мозку на основі умовних рефлексів, відкритих І. Сеченовим та І. Павловим. Було доведено, що утворення асоціацій, або умовно-рефлекторних зв'язків, між подразниками (зовнішніми і внутрішніми стимулами) та реакцією на них у мозку людини відбувається постійно.

Асоціативно-рефлекторна теорія навчання розглядає процес засвоєння як поступове утворення в свідомості людини нових зв'язків, «асоціацій» за ознакою схожості або відмінності досліджуваних властивостей і сторін предметів, явищ. Передбачається така логіка процесу оволодіння знаннями: сприйняття навчального матеріалу, його осмислення і запам'ятовування, застосування закріпилися знань на практиці.

Суть асоціативно-рефлекторної теорії полягає в таких положеннях:

- 1) засвоєння знань, навичок, умінь, формування і розвиток якостей особистості є результатом утворення у свідомості різних систем асоціацій;
- 2) процес утворення асоціативних систем передбачає чуттєве сприйняття предметів і явищ; осмислення, доведене до розуміння їх внутрішніх зв'язків і відносин; запам'ятовування і застосування отриманих знань на практиці;
- 3) центральна ланка навчання – осмислення як активна аналітико-синтетична діяльність в ході вирішення теоретичних і практичних завдань;
- 4) визначальними умовами продуктивного навчання є:
 - формування активного ставлення до навчання;
 - логічний виклад навчального матеріалу;
 - активізація пізнавальної діяльності тих, хто навчається, у нашому випадку – обдарованих дітей та молоді;
 - демонстрація різних прийомів розумової діяльності та їх закріплення за допомогою вправ.

Асоціативно-рефлекторна теорія є продуктивною в оволодінні обдарованими дітьми та молоддю теоретичними знаннями, сприяє їхньому розумовому розвитку, активізує пізнавальну діяльність, формує в них творчість, самостійність і критичність мислення. Вияв психологічної сутності простих чи складних асоціацій є основою для керування навчальним процесом і пізнавальною діяльністю обдарованих дітей та молоді. Важливо в цій теорії цілеспрямовано формувати нові види асоціацій та вчасно ліквідувати помилкові асоціації.

Теорія змістового узагальнення для побудови інтенсивного навчання обдарованих дітей та молоді є важливою, бо в її основу покладена гіпотеза про провідну роль теоретичного знання і, зокрема, змістового узагальнення у формуванні інтелекту. Навчальна діяльність людини вважається пізнавальною, побудованою за теоретико-дедуктивним (на відміну від емпірично-індуктивного) типом. Реалізація її досягається формуванням у тих, хто навчається (у нашому випадку – обдарованих дітей та молоді), теоретичного мислення шляхом спеціальної побудови навчального предмета і особливої організації пізнавальної діяльності. Навчальний предмет не просто викладає систему знань, а особливим чином організовує засвоєння людиною змістовних узагальнень – генетично вихідних, теоретично істотних властивостей і відносин об'єктів, умов їх походження і перетворення.

Введення нового поняття в процесі навчання проходить чотири стадії:

- 1) знайомство з пропонованою ситуацією – математичним, лінгвістичним чи іншим завданням, орієнтування в ньому;
- 2) оволодіння зразком такого перетворення матеріалу, що виявляє найбільш істотні відносини, які є основою вирішення завдань даного типу;
- 3) фіксація виявлених відносин у формі тієї чи іншої (предметної або знакової) моделі;

4) виявлення тих властивостей виділених відносин, завдяки яким можна вивести умови і способи розв'язання вихідного конкретного завдання [2, с. 317].

Для організації інтенсивного навчання обдарованих дітей та молоді доцільно застосовувати основні положення В. Давидова, які характеризують не тільки зміст навчальних предметів, а й ті вміння, які будуть формуватися під час засвоєння даних предметів у навчальній діяльності:

1) засвоєння знань, які мають загальний і абстрактний характер, передує знайомству з більш конкретними знаннями; останні виводяться тими, хто навчається, із загального та абстрактного як зі своєї єдиної основи;

2) знання даного навчального предмету чи його основних розділів, слід засвоювати, аналізуючи умови їх походження, завдяки чому дані знання стають необхідними;

3) при виявленні предметних джерел тих чи інших знань ті, хто навчається, мають вміти насамперед виявляти в навчальному матеріалі генетично вихідне, істотне, загальне ставлення, зміст і структуру об'єкта даних знань;

4) це відношення ті, хто навчаються, відтворюють в особливих предметних, графічних чи буквених моделях, що дає змогу вивчати властивості явищ у чистому вигляді;

5) вони повинні вміти конкретизувати генетично вихідне, загальне місце досліджуваного об'єкта в системі конкретних знань про нього в такій єдності, яке забезпечує мислення переходу від загального до окремого і назад;

6) ті, хто навчаються, повинні вміти переходити від виконання дій у розумовому плані до виконання їх в зовнішньому плані і назад [2, с. 319].

Біхевіористська теорія навчання (або привчання) розглядає не внутрішні процеси мислення людини, а поведінку, яка вважається сумою реакцій на певні ситуації. Біхевіористи вважали, що принципи, за якими проєктується навчання, є суто механічними, а не усвідомленими, стосуються не лише навчання людини, а й тварин (Е. Торндайк).

Біхевіористи виділили два важливих закони, які сприяли платформою подальшому розвитку біхевіористської теорії навчання.

Перший – *закон тренування*, означає, що, часте повторення певної реакції на ситуацію зміцнює зв'язок між ними, а ослаблює його припинення повторення (тренування).

Другий закон – *закон ефекту*: якщо зв'язок ситуації і реакції на неї породжує стан задоволеності, то їхній зв'язок міцніє, і навпаки, зв'язок зменшується, якщо у результаті певної ситуації у людини з'являється незадоволення.

На початку 50-х років основи цих законів була розроблена досить технологічна методика навчання, яка одержала назву «лінійне програмування» (Б. Скіннер). В основі даної методики лежить універсальна формула: ситуація – реакція – підкріплення. Ситуацією є невелика доза навчального матеріалу, настільки проста, що викликає завжди практично правильну реакцію. На думку Б. Скіннера, стан задоволення завжди викликає в людини правильне виконання навчального завдання.

Застосування формули «ситуація – реакція – підкріплення» в інтенсивному навчанні обдарованих дітей та молоді доцільне тоді, коли виникає необхідність оволодіти умінням виконувати дії шляхом їх багаторазового повторення, тобто в ході тренувань.

Гештальт-теорія засвоєння доцільна для інтенсивного навчання обдарованих дітей та молоді, адже центральною в ній є проблема цілісності та цілісного підходу (на протигагу елементаризму і механіцизму асоціативної і біхевіористської теорій). Як підкреслював М. Вертгеймер, гештальт-теорія виникла з конкретних досліджень. Вона не є теоретичною спекуляцією, а виросла з конкретних потреб вивчення людини, вона емпірична в цьому сенсі.

У німецькій мові слово «гештальт» (gestalt) означає «цілісність», «структура». Гештальт-теорія вважає, що сприйняття і осмислення людиною об'єктів і явищ є цілісним і структурованим, а не шматками і кроками, як це вбачається у біхевіористській теорії. Тому гештальтисти пропонують групувати навчальні елементи в цілісні і логічно пов'язані гештальти, перш ніж пропонувати навчальні тексти тому, хто навчається. Він може «схопити» такий гештальт в одну мить, і в його голові закарбовується цілісна картина об'єкта чи явища.

Почавши з процесів сприйняття, гештальтисти досить швидко розширили свою тематику, включивши в неї проблеми розвитку психіки, аналіз інтелектуальної поведінки, пам'яті, творчого мислення, динаміку потреб особистості та ін. Психіка розглядається як цілісне «феноменальне» поле (сукупність пережитого суб'єктом на даний момент), яке має певні властивості та побудову. Основними компонентами феноменального поля є фігура і фон. Іншими словами, частина того, що ми сприймаємо, є чітким і наповненим сенсом, у той час, як інше лише смутно присутнє в нашій свідомості. Фігура і фон можуть мінятися місцями в межах одного зображення, залежно від точки зору. Приміром, на фото фігурою є зображення людини, а пейзаж – фоном, але якщо цікавить пейзаж, то він стає фігурою, а образ людини відходить на другий план, трансформуючись у фон.

В інтенсивному навчанні обдарованих дітей та молоді це означає, що викладач (тьютор, ментор, коуч) повинен вказати їм на ті речі і явища, на які вони мають реагувати, а також навчити виділяти на перший погляд схожі ознаки, але які різняться за якимись значущими показниками.

Схожий процес – «переструктурування поля» – лежить і в основі вирішення інтелектуальних завдань. Таке явище називається інсайтом (від англійського «insight» – проникнення в суть).

Переструктурування поля, особливо в першій фазі навчання обдарованих дітей та молоді, відбувається відповідно до низки законів: *закону подібності* (формується гештальти, найбільш схожі з гештальтами, що відповідають справжній ситуації), *закону черговості* (пізніше сформовані гештальти превалюють над формуванням нових), *закону завершеності* (структурування триває до завершення гештальта), *закону прегнантності* (формується найкращі гештальти, тобто регулярні, прості, симетричні, впорядковані).

У процесі інтенсивного навчання обдарованих дітей та молоді навіть добре структурований навчальний матеріал повинен передбачати його стиснення і подання у формі, що дає змогу швидко закарбувати закладений в ньому смисл. Ключове положення гештальт-теорії засвоєння про необхідність цілісної організації об'єкта сприйняття знайшло відображення в концепції системи інтенсивного інформатизованого навчання, розробленого професором О. Золотарьовим, який спробував «об'єднати найкраще в працююче ціле». У даній системі широко використовуються такі форми узагальненого подання змісту, як опорний конспект, структурно-логічна схема та ін. Опорні конспекти є наочними схемами, в яких відображені одиниці інформації, які слід засвоїти. Матеріал вводиться «великими дозами» з поблочним компонуванням, для інтенсивного навчання обдарованих дітей та молоді можна застосовувати відомі технології в руслі гештальт-теорії (В. Шаталов, В. Шейман та ін.).

В інтенсивному навчанні обдарованих дітей та молоді особливе місце відводиться *сугестопедії* – методу навчання, запропонованому болгарським дослідником Г. Лозановим.

За допомогою сугестопедії навіть у її вузькому розумінні (як педагогіки, що спирається тільки на неусвідомлювані канали зв'язку «особистість-середовище») навчальний процес може бути описаний далеко не повністю і засобами, які і самі є продуктом навчання як свідомого присвоєння («соціального наслідування») культури людства. І тим більше неадекватним було б розуміння сугестопедії в широкому сенсі – як педагогіки, яка використовує сугестивні прийоми в навчанні, оскільки тоді самим цим терміном перекреслюється єдність усвідомлюваного і неусвідомлюваного, за яке так ратує сугестологія, і невинувато випинається «сугестивний компонент» навчання. Але незважаючи на теоретичну тезу про єдність усвідомлюваного і неусвідомлюваного в психіці і практичну його реалізацію в навчанні, в сугестопедії свідомість характеризується суто негативно, як «антисугестивні бар'єри», які перешкоджають «директивному» (прямому) проникненню в психіку сугестивних впливів. Причому «антисугестивними бар'єрами» є «свідоме критичне мислення» і «етичні принципи особистості».

Основних принципів сугестопедії три:

- 1) принцип радості і ненапруженості;
- 2) принцип єдності «усвідомлюване-неусвідомлюване»;
- 3) принцип сугестивного взаємозв'язку «учитель-учень».

В інтенсивному навчанні обдарованих дітей та молоді сприятимуть засвоєнню змісту навчання такі сугестивні чинники:

- авторитет викладача (інфантилізація) – встановлення довіри до того, що він говорить;
- подвійна дія під час інформування – ораторське мистецтво викладача і комфортні умови інтер'єру;
- занурення – концентрованого вивчення навчальної дисципліни, коли воно триває безперервно протягом декількох годин в день протягом декількох тижнів.

Ці чинники сугестії правомірно вважаються складовими емоційного ставлення до навчання.

Означені теорії, покладені в основу проєктування інтенсивних технологій навчання обдарованих дітей та молоді. Залежно від виду (типу) навчання, що відображає особливості мети, характер змісту і спосіб викладу матеріалу, а також виду (характеристики) навчальної діяльності, можна виділити види технологій: пояснювально-ілюстративні (інформаційні); евристичні (проблемно-розвиваючі); програмовані; інтерактивні (моделюючі). Термін «інтерактивні технології» часто використовується для позначення комп'ютерних і відео-комп'ютерних засобів навчання, що не зовсім точно. В одному дидактичному циклі можуть реалізуватися різні види технологій, це залежить від характеристик окремих його етапів.

У загальному структуру технології навчання можна уявити як систему процесуально-методичних дій: цільова орієнтація і мотивація; стимулювання; формування нових знань і умінь (викладу інформації); закріплення; контроль і корекція; аналіз і оцінка.

Дидактичним інструментарієм є: форми організації навчальної діяльності; методи і прийоми навчання і контролю; способи організації зворотного зв'язку; засоби навчання і контролю.

Умови, які слід враховувати під час проектування технології навчання: навчальна мета; характер змісту і спосіб викладу навчального матеріалу; вид і структура навчальної діяльності в циклі; зовнішні умови (час, матеріально-технічне забезпечення, підготовка педагога тощо).

Поняття «інтенсивне навчання» трактуємо як посилене, напружене навчання, яке дає найвищу продуктивність; яскраве, насичене (з франц. *intensif* – інтенсивний, посилений від *intense* – інтенсивний, навантажений, посилений, різкий; з лат. *intensus* – сильний, напружений, енергійний, живий). Напевно, більш відповідним було б застосування терміну «акселеративне» або прискорене навчання (від лат. *accelero* – прискорюю, англ. – *accelerative learning*) – навчання, за допомогою якого можна швидко, ефективно і просто чомусь навчитися.

Електронне навчання (*e-learning*) полягає в тому, що студент чи учень навчається самостійно за розробленою педагогом програмою, є віддаленим від нього у просторі чи в часі, однак може вести діалог з ним за допомогою засобів телекомунікації. Варіанти назви – дистанційне, навчання в мережі.

Аналіз сутності поняття «Складники системи інтенсивного електронного навчання» (мета, зміст, форми, засоби, методи, матеріальна база навчання) показав, що ці складники є традиційними для будь-якої дидактичної системи, хоча у системі інтенсивного навчання вони набувають нової якості. Для прикладу, з'являються нові електронні засоби навчання.

Систему інтенсивного електронного навчання слід віднести до інноваційних і інтерактивних. «Свобода» використання термінів, які вже усталені у міжнародній науковій спільноті, є свідченням не лише непрофесійного підходу деяких вітчизняних педагогів, а й неповаги до самої педагогіки як галузі наукових знань. Тому «інноваційні технології навчання» мають визначатися як такі, що є не просто новими, а такими, що заперечують вже існуючі технології навчання (від лат. *in* – префікс, що означає заперечення; *novatio* – оновлення, зміна – нововведення).

Аналогічно й іншу групу «інтерактивних технологій навчання» ніяк не можна зводити лише до комунікацій (від англ. *interaction* – спілкування), які важко технологізувати через їхню спонтанність. Оскільки загальновідомими є активні методи навчання (ті, що активізують роботу того, хто навчається), їх набір може складати «активні технології навчання». Прикладка «інтер» (з лат. *inter* – зовні) має означати, що активність суб'єкта навчання викликана зовнішніми чинниками (організацією навчального процесу), які змушують його бути надзвичайно активним. Тому «інтерактивними технологіями навчання» можуть бути інформаційні та модульні технології навчання. Ці технології вважаються інноваційними, бо заперечують існуючі класно-урочну і лекційно-семінарську систему навчання і є найбільш актуальними в сучасних умовах.

Можна зробити *висновок*, що проектування освіти обдарованих дітей та молоді є складним, самостійним явищем, розуміння якого неможливе без звернення до його технічних і гуманітарних коренів, традицій і досягнень вітчизняної і зарубіжної педагогіки, що у свою чергу визначає *перспективи подальших досліджень*. Необхідно виділити етапи створення проєкту інтерактивної технології навчання, виявити закономірності і механізми процесу проектування.

ЛІТЕРАТУРА

1. Лебедик Л. В., Стрельников В. Ю., Стрельников М. В. Сучасні технології навчання і методики викладання дисциплін: Навчально-методичний посібник для слухачів курсів підвищення кваліфікації педагогічних працівників закладів середньої, професійної (професійно-технічної), фахової передвищої та вищої освіти. Полтава : АСМІ, 2020. 303 с. URL : <http://dspace.pnpu.edu.ua/handle/123456789/15703>
2. Стрельников В. Ю. Використання теорій інтенсивного навчання у професійній підготовці майбутніх фахівців з фізичного виховання та спорту. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія № 15. «Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт)»*. Зб. наук. пр. / за ред. Г. М. Арзютова. К. : Видавництво НПУ імені М. П. Драгоманова, 2016. Вип. ЗК2 (71) 16. С. 316–319.
3. Стрельников В. Ю. Вітчизняні та зарубіжні теорії інтенсивного навчання дорослих. *Педагогічні науки*. Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2015. Вип. 64. С. 59–65. URL : <http://dspace.pnpu.edu.ua/handle/123456789/5583>
4. Стрельников В. Ю. Принципи побудови змістовних модулів в системі інтенсивного навчання. *Вісник Черкаського університету. Серія : Педагогічні науки*. 2016. № 5. С. 125–131. URL : <https://ped-journal.cdu.edu.ua/article/view/1298/1327>
5. Стрельников В. Ю. Теорії інтенсивного навчання майбутніх викладачів. *Сучасні проблеми гуманітаристики : світоглядні пошуки, комунікативні та педагогічні стратегії* : Матеріали V Всеукр. наук.-практ. конфер. / Редкол. Бошицький Ю. Л., Чернецька О. В., Українець С. Я. Рівне : РІКУП НАНУ, 2015. С. 203–207.
6. Стрельников В. Ю. Технологія інтенсивного електронного навчання : вітчизняний та зарубіжний досвід. *Педагогічні науки*. Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2016. Вип. 66–67. С. 19–24. URL : <http://dspace.pnpu.edu.ua/handle/123456789/7513>

ТУРИСТИЧНІ ПОДОРОЖІ ЯК ШЛЯХ ДО ІДЕНТИФІКАЦІЇ ОБДАРОВАНOSTІ ДІТЕЙ І МОЛОДІ

Анотація. У статті доведено значення позакласної виховної роботи, а саме краєзнавчих туристичних походів, як шляху до ідентифікації обдарованості дітей та молоді. Наведено порівняльне описання 17 одноденних туристичних краєзнавчих маршрутів Харківщиною. Зроблено посилання за деталями маршрутів на сайт автора статті.

Ключові слова: ідентифікація обдарованості, виховна робота, пішохідні одноденні маршрути.

Summary. This article proves the importance of extracurricular education work, namely eloquence as a way to identify the talents of children and youth. A comparative omission of 17 one day tourist beauties is given the link to the details of routes on the site is made author of the article.

Key words: giftedness identification, education work, pedestrians one-day routes

Виявлення або ототожнення (ідентифікація – з латини – ототожнення, зрівнювання, уподібнення) дітей з обдарованими особистостями потребує часу, терпіння обох сторін процесу ідентифікації та зміни умов і ситуацій, в яких відбувається сам процес. Саме тому вагомими результатами вчителів, викладачів та вихователів можуть отримати не тільки в освітньому процесі, а й позакласній та позашкільній роботі із дітьми та молоддю.

Серед переліку шляхів ідентифікації обдарованості дітей та молоді: нестандартні елементи та форми уроків, робота учнів в МАН, участь в предметних олімпіадах, турнірах та конкурсах, анкетування, тестування та інтерв'ювання учнів експертами-фахівцями, вивчення запитів користувачів шкільних та юнацьких бібліотек, достойне місце посідає виховна робота з молоддю.

Краєзнавство дозволяє розширити можливості для вивчення таких шкільних предметів як біологія, географія, історія, рідна мова; дає шанси спостерігати в природі фізичні і хімічні процеси та їх наслідки, відчувати роль іноземців в економічному розвитку регіону в минулому і зараз.

Поза задачею ідентифікації обдарованості дітей, внутрішній організований пізнавальний активний молодіжний туризм зміцнює здоров'я людини, прищеплює смак до здорового способу життя, демонструє переваги раціонального харчування, знімає природну скутість з інтровертів, виявляє та гартує природних лідерів.

Автором статті за останні роки здійснено та описано 17 одноденних пішохідних туристичних маршрутів Харківською областю, під'їзд до старту та евакуацію від фінішу яких можна здійснити як міським, так і транспортом приміського сполучення (автобусами та електричками). Вибір сезону для здійснення маршруту залежить по-перше від вигляду краєвидів взимку, по-друге від кілометражу – довгий маршрут не можна здійснити протягом короткого зимового світлового дня, по-третє від розкладу електричок, якщо вони ходять нечасто, не варто відправлятися в такі напрямки взимку. Нижче наведена порівняльна ТАБЛИЦЯ 1 цих маршрутів.

Таблиця 1

ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ОДНОДЕННИХ ПІШОХІДНИХ МАРШРУТІВ ПО ХАРКІВЩИНІ: назва маршруту, приблизний кілометраж, зміст екскурсійної розповіді, тип маршруту (радіальний чи наскрізний)

Зима	Весна
1) Від станції Дачі до Суворовського джерела 16 км. про партизанський рух на Харківщині під час Великої Вітчизняної війни (радіальний) 2) Від станції Удянська до альтанки в лісі біля джерела 8 кілометрів, про жіночий монастир, що існував на березі річки Уди до початку 20 століття (є друкована література) (радіальний) 3) Від зупинки харківського міського транспорту «Одеська» навколо	1) Від станції Дачі до Суворовського джерела 16 км. про партизанський рух на Харківщині під час Великої Вітчизняної війни (радіальний) 2) Від станції Удянська до альтанки в лісі біля джерела 8 кілометрів, про жіночий монастир, що існував на березі річки Уди до початку 20 століття (є друкована література) (радіальний) 3) Від станції Спасів Скит до Віловського каньйону 16 км. про аварію імператорського потягу наприкінці 19 ст. на цій ділянці залізничної колії (радіальний) 4) Від станції Будинок відпочинку до станції Дачі через селище Есхар 20 км. (із заходом на Суворівське джерело чи ні) про річку Сіверський Донець та її притоки, про топоніміку Харківщини на прикладі станції Будинок відпочинку, річки Гнілиця,

<p>Оснoв'янського озера 15 км. Друге життя промислових окраїн великого міста на прикладі Оснoв'янського району міста Харків (радіальний)</p> <p>4) Від Північної Салтівки (міський транспорт) повз 17-те міське кладовище Лісопарком до селища П'ятихатки (Білгородське шосе, міський транспорт) 10 км. Верхня течія річки Харків, меморіальна частина 17-го кладовища – Чорнобильське кладовище, меморіальне Польське кладовище (наскрізний)</p> <p>5) Від Фельдманекопарку або від мікрорайону П'ятихатки (Білгородське шосе міський транспорт) до Харківської Швейцарії або мікрорайону Жуковського (міський транспорт) 8 км. Історія створення Фельдманекопарку, Лісопарк – зразок харківських дібров 18-19 століття, мікрорайон П'ятихатки – місце розщеплення атомного ядра, Харківська Швейцарія – джерело розвитку гірськолижного спорту серед харків'ян (наскрізний)</p> <p>6) Від станції Малинівка (Чугуївський напрямок) в бік станції Коробочкіно (наступна після Малинівки станція) 14 км. Розвиток фермерських господарств та підприємств харчової промисловості на Харківщині (радіальний)</p>	<p>озер Черничне та Біле, Суворівського джерела та селища Есхар (наскрізний)</p> <p>5) Від станції Горіхова Роца повз В'язове до Вільшан 8 км. про дерев'яну храмову архітектуру на Харківщині на прикладі церкви в Вільшанах, про різну долю сільських населених пунктів на прикладі В'язового (наскрізний)</p> <p>6) Від станції Зелений Колодязь (Чугуївський напрямок) до селища Докучаївське. Історія створення у 1816 році Харківської агрономічної академії ім. В.В.Докучаєва, у 1972 році дендропарку при академії, 16 км (наскрізний)</p> <p>7) Від зупинки харківського міського транспорту «Одеська» крізь Донецьке городище та селище Покотилівка 18 км. Історія заселення території сучасної Харківщини на прикладі доли Донецького городища, річка Уди, що приймає річку Харків та сама є притокою Сіверського Донця (радіальний)</p> <p>8) Від зупинки харківського міського транспорту «Одеська» навколо Оснoв'янського озера 15 км. Друге життя промислових окраїн великого міста на прикладі Оснoв'янського району міста Харків (радіальний)</p> <p>9) Від станції Будинок відпочинку (Зміївський напрямок) повз селища Мохнач, Лесное, озеро Біле до Малинівки 30 км. Річка Сіверський Донець – головна водна артерія Харківщини, місце відпочинку, розташування населених пунктів із історією та сучасними перспективами (наскрізний)</p> <p>10) Від Північної Салтівки (міський транспорт) до селища Бобровка Харківського району 10 км. Флористичний заказник Альошкіна балка (радіальний)</p> <p>11) Від станції 829 кілометр (Лозівський напрямок) до станції Спасів скит (Лозівський напрямок) 10 км. Історія аварії імператорського потягу в жовтні 1888 року (наскрізний)</p> <p>12) Від станції Ордовка (Красноградський напрямок) повз селище Рокитне до селища Озерянка (Мереф'янський напрямок) 14 км. Історія садиби в селищі Рокитне та його храму. Озерянський храм та історія ікони Озерянської Божої матері (наскрізний)</p> <p>13) Від Фельдманекопарку або від мікрорайону П'ятихатки (Білгородське шосе міський транспорт) до Харківської Швейцарії або мікрорайону Жуковського (міський транспорт) 8 км. Історія створення Фельдманекопарку, Лісопарк – зразок харківських дібров 18-19 століття, мікрорайон П'ятихатки – місце розщеплення атомного ядра, Харківська Швейцарія – джерело розвитку гірськолижного спорту серед харків'ян (наскрізний)</p> <p>14) Від станції метро Холодна гора (міський транспорт) повз селище Куряжанка (Дергачівський район) на висоту маршала Конєва (Дергачівський район) 12 км Історія Куряжського монастиря, пізніше – колонії, педагогічна доктрина Антона Семеновича Макаренка, звільнення Харкова від німецько-фашистських загарбників під час Другої Світової війни (наскрізний)</p>
--	---

Літо	Осінь
<p>1) Від станції Дачі до Суворівського джерела 16 км. про партизанський рух на Харківщині під час Великої Вітчизняної війни (радіальний)</p> <p>2) Від станції Спасів Скит до Віловського каньйона 16 км. про аварію імператорського потягу наприкінці 19 ст. на цій ділянці залізничної колії (радіальний)</p> <p>3) Від станції Будинок відпочинку до станції Дачі через селище Есхар 20 км. (із заходом на Суворівське джерело чи ні) про річку Сіверський Донець та її притоки, про топоніміку Харківщини на прикладі станції Будинок відпочинку, річки Гнилиця, озер Черничне та Біле, Суворівського джерела та селища Есхар (наскрізний)</p> <p>4) Від станції Горіхова роца повз В'язове до Вільшан 8 км. про дерев'яну храмову архітектуру на Харківщині на прикладі церкви в Вільшанах, про різну долю сільських населених пунктів на прикладі В'язового (наскрізний)</p> <p>5) Від Північної Салтівки (міський транспорт) повз 17-те міське кладовище Лісопарком до селища П'ятихатки (Білгородське шосе, міський транспорт) 10 км. Верхня течія річки Харків, меморіальна частина 17-го кладовища –</p>	<p>1) Від станції Дачі до Суворівського джерела 16 км. про партизанський рух на Харківщині під час Великої Вітчизняної війни (радіальний)</p> <p>2) Від станції Удянська до альтанки в лісі біля джерела 8 кілометрів, про жіночий монастир, що існував на березі річки Уди до початку 20 століття (є друкована література) (радіальний)</p> <p>3) Від станції Спасів Скит до Віловського каньйона 16 км. про аварію імператорського потягу наприкінці 19 ст. на цій ділянці залізничної колії (радіальний)</p> <p>4) Від станції Будинок відпочинку до станції Дачі через селище Есхар 20 км. (із заходом на Суворівське джерело чи ні) про річку Сіверський Донець та її притоки, про топоніміку Харківщини на прикладі станцій Будинок відпочинку, річки Гнилиця, озер Черничне та Біле, Суворівського джерела та селища Есхар (наскрізний)</p> <p>5) Від станції Горіхова роца повз В'язове до Вільшан 8 км. про дерев'яну храмову архітектуру на Харківщині на прикладі церкви в Вільшанах, про різну долю сільських населених пунктів на прикладі В'язового (наскрізний)</p> <p>6) Від станції Зелений Колодязь (Чугуївський напрямок) до селища Докучаївське. Історія створення у 1816 році Харківської агрономічної академії ім. В.В.Докучаєва, у 1972 році дендропарку при академії, 16 км (наскрізний)</p> <p>7) Від зупинки харківського міського транспорту «Одеська» крізь Донецьке городище та селище Покотилівка 18 км. Історія заселення території сучасної Харківщини на прикладі доли Донецького городища, річка Уди, що приймає річку Харків та сама є притокою Сіверського Донця (радіальний)</p> <p>8) Від зупинки харківського міського транспорту «Одеська» навколо Оснoв'янського озера 15 км. Друге життя промислових окраїн великого міста на прикладі Оснoв'янського району міста Харків (радіальний)</p> <p>9) Від платформи Водяне-ближнє (Люботинський напрямок) до селища Коротич 9 км. Заради авіаційного шоу, яке проводиться в кінці серпня на аеродромі Коротич (наскрізний)</p> <p>10) Від Північної Салтівки (міський транспорт) повз 17-те міське кладовище Лісопарком до селища П'ятихатки (Білгородське шосе, міський транспорт) 10 км. Верхня течія річки Харків, меморіальна частина 17-го кладовища – Чорнобильське кладовище, меморіальне Польське кладовище (наскрізний)</p> <p>11) Від Північної Салтівки (міський транспорт) до селища Бобровка Харківського</p>

<p>Чорнобильське кладовище, меморіальне Польське кладовище (наскрізний) 6) Від станції Малинівка (Чугуївський напрямок) в бік станції Коробочкіно (наступна після Малинівки станція) 14 км. Розвиток фермерських господарств та підприємств харчової промисловості на Харківщині (радіальний)</p>	<p>району 10 км. Флористичний заказник Альошкіна балка (радіальний) 12) Від станції 829 кілометр (Лозівський напрямок) до станції Спасів скит (Лозівський напрямок) 10 км. Історія аварії імператорського потягу в жовтні 1888 року (наскрізний) 13) Від станції Ордовка (Красноградський напрямок) повз селище Рокитне до селища Озерянка (Мерефянський напрямок) 14 км. Історія садиби в селищі Рокитне та його храму. Озерянський храм та історія ікони Озерянської Божої матері (наскрізний) 14) Від станції метро Холодна гора (міський транспорт) повз селище Куряжанка (Дергачівський район) на висоту маршала Конєва (Дергачівський район) 12 км Історія Куряжського монастиря, пізніше – колонії, педагогічна доктрина Антона Семеновича Макаренка, звільнення Харкова від німецько-фашистських загарбників під час Другої Світової війни (наскрізний) 15) Від станції Малинівка (Чугуївський напрямок) в бік станції Коробочкіно (наступна після Малинівки станція) 14 км. Розвиток фермерських господарств та підприємств харчової промисловості на Харківщині (радіальний)</p>
---	---

Детальне описання маршрутів та фотографії, зроблені під час подорожі ними, розміщені на сайті автора статті за посиланням: <https://www.sites.google.com/view/ulublenageografiya> (сторінка називається Пішохідні маршрути одного дня навколо Харкова). Як приклад, в даній статті наведено одне із таких описань.

МАРШРУТ 11.03.2017 субота Ордовка – Рокитное – Озерянка

Від Південного вокзалу Харкова виїхали Красноградською електричкою о 8.40 до станції «Ордовка» (після Мерефи буде станція «Утківка», потім станція «8 кілометр», а потім «Ордовка»). На ній ми були о 9.45. Коли вийшли із вагону, пішли проти ходу електрички, назад, а потім ліворуч від залізничної колії. Залишаючи кафе та магазин в одному будинку, пройшли селищем, перетнули асфальтовану дорогу та пішли другою асфальтованою дорогою крізь сосновий ліс. Селище Ордовка залишилось позаду, о 10.30 ліс закінчився, праворуч від дороги встановлено великого хреста, ліворуч – дитячий літній табір відпочинку. Рослинність обабіч дороги із хвойної перейшла в листвяну: дерева вільхи та берези.

О 10.40 були на мосту через річку Мжа, – одну із найчистіших річок Харківщини, тому що на її берегах немає ані великих населених пунктів, ані промислових підприємств. З мосту відкривається красивий краєвид на долину річки, на садибу Куліковських та однокупольний храм при ній. Засновник династії Куліковських – Пантелеймон – мешкав у Харкові з часів його забудови. Син Пантелеймона – Матвій – мав репутацію жорсткого офіцера по відношенню до пересічних солдат, та ще й казнокраду. Син Матвія – Михайло – отримав в спадок землі навколо села Рокитного та на знак спокутування гріхів батька побудував на цих землях не тільки садибу, а й храм. Церква в стилі класицизму була освячена у 1805 році во ім'я Святого Архістратига Михаїла. Поруч із храмом окремою спорудою була двоярусна дзвіниця, яку за часів богоборчества було знесено.

Колір садиби, побудованої також в класичному стилі, завжди був рожевий, що характерно для слав'янської архітектури, але у 2015 році будинок було перефарбовано у зелений колір. Після революції 2017 року його надбудували другим поверхом та зараз в ньому розташоване агрономічне технічне училище, яке готує механізаторів для сільського господарства. На дворі садиби велика виставка прямо неба сучасної та раритетної сільськогосподарської техніки вітчизняного (переважно харківського) виробництва. З цього берега річки Мжа під схилом, на якому збудовано храм і садибу, в Мжу впадає її притока – річка Рокитянка. На 2017 рік на ній місцеві підприємці створили греблю, а в новоствореному ставку розводять форель.

Від виставки техніки біля училища спускаємося вниз до греблі між ставками, праворуч сільською вулицею, що переходить у ґрунтову дорогу, рухаємося вздовж ріки Мжа. На виході із села Рокитного об 11.40 ліворуч розміщено кафе, біля якого насаджено молоді берези. Після кафе дорога розгалужується, йдемо правою, майже одразу при вході у сосновий ліс – джерело. За ним знайшли купу повалених дерев, на яких посиділи для відпочинку та перекусу.

О 13.30 закінчили обід та пішли знов ґрунтовою дорогою, о 14.10 вийшли до села Утківка. Від нього ведуть дві дороги: ліворуч вгору по краю яру або прямо дорога веде по його низу. Ми пішли нижньою дорогою та, досягнув греблі, піднялись на неї, повернули праворуч та ввійшли в село Озерянка. В межах села, як і переважно на всьому маршруті, треба триматись праворуч. Після підйому на правий схил яру, бачимо Озерянський храм, до якого тепер треба трохи спуститися, перетнувши асфальтовану дорогу. Біля храму були о 15.15. Для прихожан збудовано столи та лавки під навісом, купальня, свердловина з питною водою. Ці землі, які були в свій час межею землі православної, відомі кожному християнину Слобожанщини як місце, де явилася ікона Божої Матері Озерянської.

Від храму о 16.15 піднялись ґрунтовими сходами вгору на асфальтовану дорогу, яка веде вниз до залізничної колії, над якою проходить шосейний міст. Перед автомостом ліворуч зупинка автобусів, які ідуть крізь Мерефу до станції метро «Холодна гора». У 2017 році автобуси ходили кожні півгодини, квиток коштував 15 грн. У автобус ми сіли о 16.45, та о 17.20 були біля метро.

ВИСНОВКИ: 1. Маршрут не складний (13 кілометрів), підходить для весни та осені, тому що більше половини маршруту проходить відкритими ділянками луків без тіні, тож в літню спеку долати його буде важко. Взимку по глибокому снігу буде важко пройти ті ділянки маршруту, які проходять не дорогами, а стежинами, особливо по нижній частині яра, куди сніг буде зносити зі схилів і де він буде особливо глибокий.

2. Восени багатша палітра кольорів природи: бордове листя дикого винограду, червоне листя вільхи та різноманіття осінніх квітів на клумбах біля храмів.

Дуже хотілось би, щоб класні керівники та вихователі, вчителі та викладачі природничих предметів, історії, економіки та фізичної культури користались даним досвідом для збереження та примноження культурних та природних цінностей, розуміння історії розвитку суспільства, формування в учнів навичок міжособистісної взаємодії, здатності бути критичним і самокритичним, застосовувати знання в практичних ситуаціях, вміння планувати свій час, а, головне, у такій невимушеній цікавій формі виявляли та підтримували обдарованих дітей.

Проблематика семінару є актуальною як в нашій країні, так і в цілому в світі. Адже обдаровані особистості потребують не тільки ідентифікації, а й задоволення їхніх потреб у саморозвитку та самореалізації. Саме ці представники суспільства стануть в майбутньому рушіями наукового прогресу, розвитку культури та мистецтва, чемпіонами та лідерами, гордістю та прикладами національного та світового масштабу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кузик С.П. Географія туризму: навчальний посібник / С.П.Кузик. – К.: Знання, 2018. – 271 с.
2. Кляп М.П. Сучасні різновиди туризму: навч. посібник. – К.: Знання, 2017. – 334 с.
3. Панкова Є.В. Туристичне краєзнавство: навч. посіб. / Є.В.Панкова. – К.: «Альтерпрес», 2018. – 352 с.
4. Святиня Нововодолажчини. По благословленню Высокопреосвященнейшого Никодима, митрополита Харьковского и Богодуховского, – Х.: Прапор, 2008. – 80 с.
5. Словарь иностранных слов под ред. И.В.Лехина и проф. Ф.Н.Петрова. – М.: Государственное издательство иностранных и национальных словарей, 1990. – 854 с.

Сущенко А. О.,

*Методист по роботі з обдарованою учнівською молоддю
навчально-методичного відділу координації
освітньої діяльності та професійного розвитку
Комунального закладу «Сумський обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти»,
golodalina89@gmail.com*

ДИСТАНЦІЙНЕ НАВЧАННЯ ОБДАРОВАНОЇ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ

Анотація. У статті розглядається дистанційне навчання обдарованої учнівської молоді, а саме визначаються його переваги, недоліки та доцільність використання в сучасній системі освіти. Висвітлено питання впровадження дистанційного навчання у систему роботи закладів загальної середньої освіти, що має на меті забезпечити рівний доступ до якісної освіти та сприяти активізації освітнього процесу. Дистанційне навчання розглянуто під кутом зору новітніх підходів організації самостійної роботи учнів, урахуовуючи контроль та консультації вчителя. Зроблено висновок про те, що застосування нових підходів до організації та роботи з обдарованою учнівською молоддю дозволяє вийти на більшій якісний рівень освітнього процесу.

Ключові слова. Обдарована учнівська молодь, дистанційне навчання, інформаційно-комунікаційні технології, освітнє середовище.

Abstract. The article considers the distance learning of gifted students, identifies its advantages, disadvantages and feasibility of using it in the modern educational system. The issue of implementing of distance learning into the system of general secondary educational institutions is covered. The purpose of distance learning is ensuring equal access to quality education and promotion of the intensification of the educational process. Distance learning is considered from the point of view of the latest approaches to the organization of independent work of students, taking into account the control and teacher consultation. It is concluded, that the using of new approaches to the organization and working with gifted students, allows to reach a better level of the educational process.

Keywords. Gifted students, distance learning, information and communication technologies, educational environment.

Проблема навчання і виховання обдарованої учнівської молоді набула особливого значення у XXI столітті. Помітне прискорення в політичному та інтелектуальному осмисленні соціальних,

технічних, економічних і культурних феноменів, характерних для глобалізації, викликало необхідність створення системи підтримки і захисту інтересів обдарованих учнів, змінило погляди дослідників на підходи до їхнього навчання. Сьогодні проблема навчання обдарованих учнів безпосередньо пов'язана з новими умовами і вимогами часу та породжує ідею організації цілеспрямованої освіти людей, що мають яскраво виражені здібності в тій або іншій галузі знань [6].

Забезпечуючи право кожної людини бути індивідуальністю, освіта має надати дитині можливість у процесі навчання рухатися власною освітньою траєкторією. Завдання кожного працівника освіти на етапі реформування її змісту в умовах особистісно орієнтованого підходу полягає в тому, щоби дбайливо виховувати нові таланти, створюючи умови для їхнього розвитку та самореалізації. Саме тому, постає необхідність працювати над упровадженням перспективних педагогічних технологій, осмисленням інноваційних тенденцій в освітньому процесі, стимулюванням ініціативи школярів, розвитком їхніх здібностей, створенням умов для саморозвитку особистості [8].

Одним із пріоритетних завдань сучасної педагогіки є визначення і створення умов, які будуть забезпечувати виявлення та розвиток обдарованої учнівської молоді, реалізацію їхніх потенціальних можливостей до самореалізації в освітньому процесі, який має бути спрямований на досягнення високого рівня освіченості учнів, що був би відповідним для самостійного творчого вирішення світоглядних проблем теоретичного або прикладного характеру, їхньої творчої самореалізації [2].

Проблема навчання обдарованих дітей у дистанційному форматі на сучасному етапі розвитку педагогічної думки актуальна. Не зважаючи на широку дослідженість і висвітленість питань дистанційного навчання у вітчизняній теорії і практиці навчання [1, 5, 9, 10, 14, 15], залишається низка невіршених за цим напрямом питань. Тому, мета нашої статті полягає у розкритті аспекту використання дистанційного навчання як перспективної форми роботи з обдарованими дітьми, визначенні та розкритті проблеми використання сучасних технологій навчання в роботі з обдарованими дітьми. Звідси завдання – обґрунтувати доцільність використання сучасних технологій навчання в роботі з обдарованими дітьми у дистанційному форматі.

Упровадження дистанційного навчання у освітній процес з кожним роком стає більш популярним. Створення інтерактивних мультимедійних навчальних курсів, які розміщені на спеціалізованих сайтах або платформах, забезпечують основу освітнього процесу та контроль над інтенсивністю самостійної роботи, засвоєнням навчального матеріалу учнями тощо [12].

Зацікавленість дослідників питанням використання засобів інформаційно- комунікаційних технологій у процесі навчання обдарованої учнівської молоді з кожним роком посилюється. Здійснюється розробка засобів, орієнтованих на обдарованих учнів, методик виявлення і оцінки обдарованості, а також виокремлення позитивних і негативних наслідків, які надає інформатизація на психічний розвиток обдарованих дітей [6].

Одним із важливих напрямів діяльності вчителя в закладі освіти є його робота з учнями, які мають особливі здібності. Вони характеризуються порівняно високим розвитком мислення, довготривалим запам'ятовуванням навчального матеріалу, гарними навичками самоконтролю у навчальній діяльності, великою працездатністю та ін. Їм притаманна неординарність, свобода висловлювання думки, багатство уяви, чіткість різних видів пам'яті, швидкість реакції, вміння піддавати сумніву й науковому осмисленню певні явища, стереотипи, догми. Це створює сприятливі морально-психологічні умови для активної навчальної діяльності [11].

На сучасному етапі розвитку освіти обдарованість переважно розуміється як потенціал до досягнень на надзвичайно високому рівні у порівнянні з іншими людьми даного віку і соціального оточення. Обдарованими і талановитими дітьми називають тих, які за оцінкою досвідчених фахівців, через видатні здібності демонструють високі досягнення. Вони потребують спеціалізованих учбових програм. Перспективи розвитку таких дітей визначаються рівнем їх досягнень і потенційними можливостями в одній або декількох сферах: інтелектуальною, академічних досягнень, творчого або продуктивного мислення, спілкування і лідерства, художньої і психомоторної діяльності. У сучасному освітньому процесі неможливо уявити собі роботу з обдарованими дітьми, не використовуючи ІКТ [6].

Інноваційні освітні процеси й розвиток ІКТ дозволяють модернізувати та підвищити ефективність освітнього процесу, автоматизувати й технологізувати його [13]. Особливість дистанційного навчання полягає в тому, що у процесі навчання учні самостійно працюють з електронними та друкованими засобами навчання за відсутності безпосередньої участі вчителя. Процес організації дистанційного навчання може бути впровадженом за наявності певних психолого-педагогічних умов, створення яких забезпечує підвищення результативності й ефективності даного процесу.

Розрізняють два рівня самостійної роботи: керовану вчителем самостійну роботу та власне самостійну роботу. Самостійна робота в умовах дистанційного навчання виступає як засіб формування самостійної особистості. При традиційній системі організації самостійної роботи учнів, роль учителя більш пасивна і полягає у доборі питань для самостійного опрацювання та контролю результатів

роботи. Розвиток особистості і її самостійності, в кращому разі, ставиться як другорядна мета, а здебільшого така мета не ставиться взагалі.

Самостійна робота в умовах дистанційного навчання значно відрізняється від власне самостійної роботи учнів. Вона розглядається не тільки як одна із форм навчання і вид навчальної діяльності, а є основним видом діяльності у процесі вивчення навчального матеріалу і способом навчання при заочній та дистанційній формах навчання. Такий вид роботи вимагає від учнів належного рівня володіння інформаційно-комунікаційними технологіями, а також розвинених навичок самостійної пізнавальної діяльності.

Для успішності здійснення самостійної роботи учні мають бачити наслідки своєї праці, підтримувати інтерес до навчання, прогнозувати результати і брати активну участь у освітньому процесі. Формуванню мотивації будуть сприяти настанови вчителя, від яких залежатиме, які питання будуть головними, а які потребуватимуть меншої уваги.

У дистанційному режимі багато видів традиційної мотивації працюють не так ефективно, як в очній школі. Найстійкішою мотивацією є внутрішня (когнітивна), тобто мотивація усвідомленої дії. У дистанційному навчанні вона відіграє головну роль. Варто зазначити, що це найскладніша мотивація для дитини, яка ще не завжди усвідомлює себе самостійною особистістю з власним місцем у соціумі, не розуміє, які знання можуть допомогти їй стати успішним і щасливим.

У центрі комунікативного простору перебуває навчальний предмет. Але в ході проектування взаємодії необхідно враховувати не лише предметну спрямованість, а й мотиваційний аспект навчання. Якщо використовувати складну інформацію без урахування вікових і психологічних особливостей дитини, давати великий обсяг завдань одразу на тривалий період, це не сприяє внутрішній мотивації учнів. Завдання педагога – зробити матеріал максимально доступним, цікавим, наочним і таким, що стимулюватиме до розширення знань. Завжди більш виграшними є ілюстровані онлайн-уроки, що спонукають дитину до співтворчості, пошуку, перетворюють її на дослідника. Зворотний зв'язок з учителем – важливий фактор засвоєння знань. Дитина повинна бачити свої успіхи і вчитися працювати над помилками [7].

Самостійна робота в умовах дистанційного навчання має такі переваги для учнів:

- 1) доступність навчальних матеріалів (завдання до практичних/лабораторних та самостійних робіт;
- 2) додаткові матеріали (книги, довідники, посібники) та засобів для спілкування і тестування у зручний час;
- 3) наявність засобів для групової роботи (форум, чат, семінар, вебінар);
- 4) можливість перегляду результатів проходження дистанційного курсу;
- 5) можливість перегляд результатів проходження тесту;
- 6) спілкування з вчителем через особисті повідомлення, форум, чат;
- 7) завантаження файлів з виконаними завданнями;
- 8) використання нагадувань про події у курсі [3].

У межах дистанційного навчання реалізуються всі існуючі традиційні дидактичні принципи та з'являються нові (принцип педагогічної доцільності використання нових інформаційних технологій; принцип забезпечення безпеки інформації, яка циркулює при дистанційному навчанні; принцип відповідності технологій навчання; принцип мобільності навчання), пов'язані з використанням сучасних інформаційних технологій. Дистанційні курси, що розробляються на засадах традиційних та названих принципів, спрямовані на творчу самореалізацію учнів, індивідуалізацію їх навчання та формування у них просторового світогляду [15].

Перевагами дистанційного навчання можна вважати:

- відсутність жорстких рамок і вимог присутності на навчальних заняттях;
- самостійна організація часу;
- можливість навчання у довільний час;
- необмежений доступ до дидактичних матеріалів;
- зручний контакт з науково- педагогічним працівником;
- відсутність витрат на транспорт і проживання;
- можливість використовувати особистісно-орієнтований підхід на всіх етапах навчання [13].

Інформаційно-комунікаційні технології дають можливість організувати самостійну роботу обдарованих учнів на більш високому і якісно новому рівні. Відбуваються етапи зростання самостійності від опосередкованої керівної ролі педагога в умовах традиційного навчання до самоуправління пізнавальною діяльністю в умовах дистанційного навчання. Широкі можливості для цього надає мережа Інтернет. Підручники, методична та довідникова література в електронному варіанті мають свої переваги над традиційними виданнями, тому що вони автоматично відслідковуються за ключовими словами.

Послуги Інтернету дають можливість:

- брати участь у міжнародних конференціях, наукових проєктах, олімпіадах;
- спілкуватися з учнями різних країн, листуватися, обмінюватися досвідом;
- шукати та добирати навчальний матеріал, розвивальну, ілюстративну інформацію;
- мати доступ до кращих бібліотек різних країн [3].

Одним із важливим чинників, що створюють передумови для успішного навчання обдарованих учнів з використанням засобів ІКТ та Інтернету включно є те, що таких дітей характеризує висока самостійність у процесі пізнання, вони широко використовують «стратегії саморегуляції» навчання і легко переносять їх на нові завдання. Також можна припустити, що розробка спеціальних комп'ютерних навчальних програм, що розширюють можливості реалізації нових способів і форм самонавчання і саморозвитку, а також комп'ютеризація контролю знань сприятимуть реалізації принципу індивідуалізації навчання, такого необхідного для обдарованих учнів. Завдяки сучасним засобам ІКТ склалися умови для індивідуалізації навчання, побудови адекватної запитам особи індивідуальної освітньої траєкторії, розвитку творчого потенціалу обдарованої людини. При організації освітнього процесу у закладі освіти вчитель має здійснювати індивідуальний підхід до обдарованих учнів з метою створення сприятливих умов для розвитку їхніх здібностей і творчого потенціалу.

На відміну від традиційної технології формалізованої передачі учню готових знань, технологія індивідуалізованого навчання створює умови для розвитку творчих здібностей і ініціативи кожного суб'єкта навчання. Значення індивідуалізованої технології в роботі з обдарованими дітьми полягає в тому, що вона найбільшою мірою допомагає врахувати особливості темпу роботи кожного учня, його підготовленість, розумовий розвиток і забезпечує більш диференційовану постановку завдань, контроль і оцінку результатів. Діяльність учня при цьому стає відносно самостійною, більш творчою та креативною [6].

Успішне вирішення завдань навчання обдарованої учнівської молоді, розвиток їхньої обдарованості безпосередньо пов'язані з питанням удосконалення підготовки педагогів, які мають володіти певним обсягом знань про природу дитячої обдарованості, психолого-педагогічні особливості прояву обдарованості, вмінні спілкуватися з обдарованими учнями, організовувати навчально-пізнавальну діяльність з урахуванням рівнів і сфер прояву обдарованості кожної дитини, бачити творчу індивідуальність, упроваджувати у своїй професійній діяльності елементи нових технологій тощо.

Для ефективної роботи в цій системі вчитель має бути компетентним не тільки в галузі класичної педагогіки, але й володіти знаннями в галузі інформаційних технологій, бути компетентним у методиці організації та проведення дистанційного навчання, враховувати психологічні особливості взаємодії з учнями в процесі дистанційного навчання. В умовах дистанційного навчання діяльність вчителя має свою специфіку. При дистанційному навчанні змінюються: засоби здійснення діяльності, нові інформаційні технології, які потребують від тьютора спеціальної підготовки; функціональна спрямованість педагогічної діяльності, характер взаємодії вчителя і учня, тому що зростає роль учня у процесі навчання, а педагог стає координатором навчального процесу; зміст діяльності проєктування навчання, подання навчального матеріалу, планування, координація діяльності учнів, проведення консультацій, реєстрацій навчальних завдань, контролю і перевірки якості виконання завдань. При цьому відбувається трансформація класичних педагогічних вимог до вчителя [3].

У той час, при розумному і науково-обґрунтованому підході до освіти і розвитку обдарованої учнівської молоді з використанням Інтернету, можна орієнтуватися на наступні пріоритетні напрями:

- використання мережі Інтернет для розповсюдження інформації про специфіку навчання обдарованих учнів, методику, психологію тощо;
- вихід на різні цільові групи зацікавлених читачів;
- створення мережевих співтовариств користувачів Інтернету, що займаються обдарованістю;
- пошук і виявлення обдарованих дітей, онлайн-тестування;
- психологічна і методична консультаційна допомога сім'ям, в яких обдаровані діти отримують домашнє виховання;
- дистанційне проведення різних курсів, окремих занять, факультативів, дослідницьких проєктів і програм;
- дистанційна індивідуальна (менторська) підтримка обдарованих учнів і т.д. [6].

Для того, щоб дистанційне навчання було максимально ефективним, його потрібно правильно організувати за допомогою системи організаційних, технічних, програмних та методичних заходів [3].

Проте, до використання засобів ІКТ для занять з обдарованими дітьми потрібно підходити виключно акуратно, оскільки ці діти володіють вельми своєрідною, як правило, дуже ранимою, психікою і далеко не у всіх, разом з високим рівнем інтелектуального розвитку, присутній такий же високий рівень розвитку психомоторних і комунікативних здібностей. Обдаровані учні входять до «групи ризику» по відношенню до таких негативних наслідків інформатизації, як «Інтернет-

залежність», «ігрова комп'ютерна наркоманія» тощо. Серед недоліків дистанційної форми навчання можна визначити:

- відсутність безпосереднього контакту з педагогічним працівником;
- обмежена можливість проведення практичних занять;
- обов'язковість і необхідність великої самодисципліни і самоорганізації;
- доступ до Інтернету;
- необхідність розробки дидактичних матеріалів в електронному вигляді [13].

Дистанційна форма навчання передбачає доступу до Інтернету, технічного забезпечення (комп'ютер, планшет, смартфон тощо) в усіх учасників освітнього процесу, а також те, що вчителі повинні володіти технологіями дистанційного навчання. Сьогодні весь світ перебуває в умовах необхідності працювати по-іншому. Занадто високі вимоги до «віртуального ідеального» вчителя або учня, а також відсутність чіткої нормативно-правової бази в умовах існування багатьох інших освітніх проблем щодо впровадження дистанційного навчання не сприяють ефективному вирішенню проблеми.

Складністю дистанційного навчання є не тільки стимулювання учнів до внутрішньої роботи, а й можливість розгортання діалогу, який дозволяє учням висловлювати найрізноманітніші пропозиції. Основна мета комунікації полягає в залученні та мотивації учасників до навчання.

Для будь-якого навчання комунікація є невід'ємним складником педагогічного процесу. Від рівня комунікації залежить її ефективність, і дистанційне навчання тут не виняток. Взаємодія між учнями та вчителями в дистанційному навчанні відбувається в межах штучно створеного комунікативного простору. Комунікативний простір передбачає сформовану ситуацію взаємодії, у якій є місце, час та взаємне бажання для спілкування, спрямовані на досягнення цілей процесу навчання. В умовах дистанційного навчання цей процес складніший, породжений необхідністю спільної діяльності, сприйняття та розуміння інших у віртуальному просторі [7].

У наш час Інтернет надає різні способи організації комунікації, які розпадаються на два класи: електронна пошта та електронні конференції. Важливою дидактичною якістю Інтернету є можливість організації вільних бесід у реальному масштабі часу між учнями та вчителями різних навчальних закладів, Інтернет-олімпіад і наукових конференцій. Телекомунікаційна конференція з відстроченим доступом є обміном письмовою інформацією, тому кількість смислових нюансів у такій конференції значно більша, ніж у її традиційних аналогах. Більше того, така конференція залишається відкритою, після того, як всі питання були розглянуті. Залучення учнів до роботи в конференціях та участі в олімпіадах надає їм можливості для подальшого інтелектуального розвитку, дає змогу оцінити свій реальний рівень, брати участь у міжнародних наукових проєктах і залучитися до відкритого суспільства [3].

Таким чином, аналіз теоретичних досліджень організації роботи з обдарованою учнівською молоддю та вивчення сучасного стану порушеної проблеми дозволили зробити висновки про те, що необхідно оперативно реагувати на тенденції та перспективи розвитку галузі й досягнення педагогічної науки.

Освітній процес повинен бути мобільним і динамічним, доцільним є використання інноваційних форм роботи з обдарованою учнівською молоддю (дистанційне навчання), що дозволить врахувати індивідуальні й фізіологічні особливості та навчально-пізнавальні можливості учнів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Анісімов А. М. Робота в системі дистанційного навчання Moodle. Навчальний посібник. 2-е вид. випр. Харків, ХНАМГ, 2009. 292 с.
2. Бухлова Н. В. Обдарована дитина. Психолого-педагогічний супровід / упоряд. Ж. Сташко. Київ : Шкільний світ, 2013. 104 с.
3. Дистанційне навчання : дидактика, методика, організація : монографія / В. Г. Гетта, С. М. Єрмак, Г. В. Джевага, О. М. Шульга, І. В. Повечера, Н. М. Носовець, А. М. Коляда. Чернігів, 2017. 286 с.
4. Дистанційний формат взаємодії суб'єктів освітньої діяльності : методичні рекомендації / за ред. І. В. Удовиченко. Суми : НВВ КЗ СОШПО, 2021, 198 с.
5. Домненко В. М., Бурсов М. В. Створення освітніх інтернет-ресурсів. Навчальний посібник. СПБИТМО(ТУ), 2002. 104 с.
6. Інноваційні підходи в роботі з обдарованими, що вчаться. Дистанційне навчання : веб-сайт. URL: <http://www.soundwavesbcn.tk/zdbnost.html> (дата звернення 20.10.2021).
7. Коберник І., Звиняцьківська З. Організація дистанційного навчання в школі : методичні рекомендації. 2020. 71 с.
8. Лошкарьова Г., Азаренко А. Система роботи з обдарованими учнями. Сучасна школа України. 2010. № 4 (220) квітень. С. 67–68.
9. Олійник В. В. Організаційно-педагогічні основи дистанційної освіти і навчання : організаційно-педагогічне дослідження. Київ : ЦППО, 2001. 36 с.

- 10.Осадча К. П. Технології дистанційного навчання. Робота з Moodle 2.4 : навчальний посібник. Мелітополь : Вид-во МДПУ ім. Б. Хмельницького, 2014. 396 с.
- 11.Принцип індивідуального підходу. Робота з обдарованими дітьми. Knigi.Studio : веб-сайт. URL: <https://knigi.studio/osnovyi-pedagogiki/printsip-individualnogo-pidhodu-robota-126779.html> (дата звернення 16.10.2021).
- 12.Рукіна О. М. Дистанційне навчання як перспективна форма роботи з обдарованими дітьми. Ukrainian Journal of Educational Studies and Information Technology. 2016. Vol. 4. № 1. С. 45–50.
- 13.Сокурєнко О. О., Нотич О. О. Нові педагогічні технології в роботі з обдарованими учнями : система очно-дистанційного навчання. Освіта та розвиток обдарованої особистості. 2013. № 8-9 (15-16). С. 135–138.
- 14.Стефаненко П. В. Теоретичні і методичні засади дистанційного навчання у вищій школі : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти». Київ, 2002. 37 с.
- 15.Стефаненко П. В. Теоретичні і методичні засади дистанційного навчання у вищій школі : дисертація на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти». Київ. 2003.
- 16.Удовиченко І. В. Інформаційно-комунікаційні технології – невід’ємна складова роботи методичного кабінету з педагогами. Педагогічна трибуна. 2012. № 5. С. 4–5.
- 17.Удовиченко І. В. Використання інформаційно-комунікаційних технологій в закладах загальної середньої освіти України. Освітні іновачії : виклики 2020. Збірник наукових есе учасників стажування «Особливості фінської системи освіти» (Фінляндія, Гуйтнінен, 03.08-28.08.2020) / Західно-Фінляндський Коледж, відділ освіти мерії м. Гуйтнінен, польсько-українська фундація «Інститут Міжнародної Академічної та Наукової Співпраці». 2020. С. 54–58.
- 18.Удовиченко І. В. Мотиваційні аспекти пізнавальної та професійної діяльності обдарованої особистості в системі ціннісних життєвих орієнтацій. Освіта та розвиток обдарованої особистості. 2013. № 10. С. 26–29.
- 19.Удовиченко І. В. Організація освітнього середовища для обдарованих учнів загальноосвітніх навчальних закладів. Навчання і виховання обдарованої дитини : теорія та практика. 2017. № 7-8. С. 46–52.
- 20.Удовиченко І. В. Підвищення кваліфікації вчителів і робота з обдарованими учнями. Постметодика. 2011. № 3. С. 22–27.
- 21.Удовиченко І. В. Професійна компетентність та здатність до інноваційної діяльності вчителів як передумова ефективного навчання випускників старшої школи. Освіта та розвиток обдарованої особистості. 2017. № 7-8. С. 34–37.
- 22.Удовиченко І. В. Формування критичного мислення в учнів старшої школи на заняттях з географії засобами інформаційно-комунікаційних технологій. Освіта та розвиток обдарованої особистості. 2018. № 1. С. 30–34.

Тадєєва М. І.,

*доктор педагогічних наук, професор,
старший науковий співробітник
відділу інноваційних технологій в освіті обдарованих
Інституту обдарованої дитини НАПН України,
м. Київ, Україна,
mtadeyeva@gmail.com.*

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3853-3668>

Тадєєв П. О.,

*доктор педагогічних наук, професор,
провідний науковий співробітник відділу інноваційних технологій
в освіті обдарованих
Інституту обдарованої дитини НАПН України,
м. Київ, Україна,
ptadeyev@gmail.com*

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2885-6674>

ОСНОВНІ КОМПОНЕНТИ СУЧАСНОЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ США У СФЕРІ ОСВІТИ ОБДАРОВАНИХ УЧНІВ

АНОТАЦІЯ. У статті подано огляд федеральної та регіональної політики штатів у сфері освіти обдарованих учнів у США. Незважаючи на проблеми, що існують у зазначеній сфері, політика щодо

виявлення та супроводу обдарованих школярів залишається важливим аспектом законодавчих освітніх ініціатив як на державному рівні, так і на рівні штатів. Усі без виключення штати підтримують основні положення федерального законодавства, що регламентує навчання обдарованих і талановитих учнів, але існують певні відмінності в підходах, що змушує національну реформу в цій галузі бути менш комплексною та інклюзивною.

Через відсутність жорсткої федеральної політики у цій сфері політика на місцевому рівні та механізми фінансування залишаються на розгляд місцевих органів управління освітою. Перші ініціативи федеральної політики в сфері освіти обдарованих учнів виникли внаслідок кризи Спутникового періоду у 1950- роках, коли було створено спеціальні можливості для поглибленого вивчення математики, природничих наук, іноземних мов та лідерської діяльності.

У статті досліджено рекомендації американських педагогів та науковців щодо удосконалення державної та регіональної політики США у навчанні та вихованні обдарованих дітей. Ці пропозиції включають багатовимірну ідентифікацію, диференційоване програмування змісту навчання, розширення спектру форм і методів роботи з такими учнями, підвищення якості підготовки вчителів для роботи з обдарованими дітьми. У статті також схарактеризовано процес та основні етапи формування політики навчання обдарованих школярів на державному та місцевому рівнях.

Ключові слова: освіта обдарованих, федеральна політика в сфері освіти обдарованих, компоненти політики в освіті обдарованих, ідентифікація, диференційовані програми, підготовка вчителів до навчання обдарованих, оцінювання ефективності програм.

ABSTRACT. *The article provides an overview of the federal and local policies of states in the gifted education in the United States of America. Although a critical issue, policy in gifted education remains a patchwork quilt of legislative and administrative rules and regulations, mostly at the state level. All 50 states support the federal form of legislation for gifted and talented learners, but there is a variance of policies that causes national reform in this branch of education to be less comprehensive and inclusive that it needs to be. Because of the lack of a federal mandate, specific policies and funding mechanisms are left to the advocacy efforts of interested stakeholders in different states. The first federal policy initiatives in gifted education emerged as a result of Sputnik crises in 1950s during which period special opportunities for advanced classes at the secondary level were founded in math, science, foreign languages and leadership activities.*

The article defines the most important recommendations of American educators and practical professionals to incorporate into gifted policy that will better educate gifted students. These suggestions include multi-dimensional identification, more inclusive placement procedures (International Baccalaureate, Advanced Placement Programs), differentiated programming of content, a greater level of program evaluation and the need to improve training of teachers who work with gifted learners.

All states need to have comprehensive policies for educating gifted and talented students in these areas. Furthermore, supplemental state policies that exist and affect such students need to be analyzed and linked to gifted education in some way. Existing policy should be assessed for its effectiveness regularly. The article also characterizes the process and stages of policy development in gifted education which include formulation of options, assessment of implementation, assessment of consequences, and assessment of political implications.

Keywords: *gifted education, federal policy in the field of gifted education, components of policy in gifted education, identification, differentiated programs, preparation of teachers for gifted education, evaluation of program effectiveness.*

Якісні показники та швидкий поступ в освіті обдарованих учнів і студентів США зумовлені не тільки науковими доробками вчених-педагогів та психологів, але й практичними досягненнями досвідчених учителів, соціальних працівників та практичних психологів, які працюють пліч-о-пліч із батьками обдарованих. При цьому варто зауважити, що до цієї злагодженої роботи у сфері освіти обдарованої молоді у США активно долучаються урядові освітні ініціативи, чії законодавчі дії позитивно стимулюють використання сучасних технологій ідентифікації обдарованих особистостей з виявленням конкретного виду обдарованості, детермінують необхідність зміни форм організації практичного навчання цієї категорії школярів і студентів, регламентують використання дидактичних принципів організації освітнього процесу для талановитої молоді та беруть участь у моніторингу ефективності застосування інноваційних технологій у процесі навчання обдарованих особистостей -представників мовного і культурного розмаїття США. За десять років, що пройшли від часу, коли ми досліджували цю проблему у монографії «Розвиток теорії і практики навчання обдарованих школярів у США (20-ті роки ХХ-початок ХХІ століття)» (2011), актуальність законодавчих ініціатив уряду США у сфері освіти обдарованих набула ще важливішого значення не тільки у більшості штатів цієї країни, а й стала предметом дослідження і впровадження її позитивних складових в освітньому менеджменті багатьох європейських країн, включаючи Україну.

Сучасна державна політика у сфері освіти обдарованих, варто зауважити, частково продовжує реформи в освітній сфері 70-х та 80-х років минулого століття, покладаючись на Звіт С. Марленда перед

Конгресом США та інші документи, як от: Закон Джекоба Джевітса про забезпечення фінансування дослідження обдарованих дітей, прийняття Федерального визначення обдарованості, проведення симпозиуму року (штат Нью Джерсі) з проблем вивчення сфери обдарованості, програми пошуку обдарованих дітей у штатах Каліфорнія, Філадельфія, Флорида, тощо.

Однак, розробленню національної політики для обдарованих дітей Сполучених Штатів перешкоджають кілька чинників, що визначають розвиток освіти країни в цілому. Одним з таких чинників може бути тенденція антиінтелектуалізму суспільства, згідно якої сьогодні вважають спортсменів і рок-зірок зразками для наслідування, а не вчителів, учених і філософів. Інший чинник стосується посиленого інтересу до фізично слабких, до відстоювання їхніх прав та сприяння їхнім потребам. Натомість, це призводить до недооцінювання освітніх потреб талановитих особистостей.

Сучасне суспільство також має обмежене бачення критичності розвитку талантів окремих осіб у випадку, коли ці особистості не пов'язані безпосередньо з розвитком глобальної економіки. Сучасне американське суспільство зараз переживає кризу в освіті, наприклад, з математики, в той час як деякі азійські та європейські країни успішно вирішують таку підготовку і забезпечують успішну участь старшокласників у Міжнародних математичних олімпіадах. Такі ж тенденції спостерігаються в сучасних природничих науках та інформаційних технологіях.

І, нарешті, останній чинник, що впливає на ефективність освіти обдарованих у США, полягає в тому, що американське суспільство швидше реагує на кризові ситуації та їх вирішення, а не активно вирішує проблеми освіти. Тільки через реальні загрози тероризму на початку нинішнього століття і трагічні події 2001 року на федеральному рівні очільники в освіті зрозуміли важливість негайного реформування іншомовної освіти в країні, з особливим акцентом на вивчення арабської, китайської, японської та інших сучасних мов [9, с. 1295].

Розглядаючи історію формування федеральної політики у сфері освіти обдарованих, зауважимо, що її перші успішні спроби відносяться до Супутникового періоду кінця 1950-х років, під час якого особливі перспективи та покращене фінансування було закладено у середній і старшій школі на математичну освіту, природничі науки та іноземні мови. Проте, уже до середини 60-х років цей акцент послабився на користь домінування правничої та економічної освіти. Та підвищення інтересу до освіти обдарованих і талановитих учнів виникло з 1974 року з прийняттям нового законодавчого акту, який супроводжувався покращеним фінансуванням зазначеної сфери. 1979 року знову було переглянуто умови розвитку і фінансування галузі й жодної уваги не було приділено обдарованим, хіба що було внесено зміни до визначення самого поняття обдарованості. Однак, якісні реформаторські зміни щодо освіти майбутнього нації все ж таки відбулися 1988 року завдяки прийняттю Закону Джекоба Джевітса, який дозволив фінансування академічних потреб обдарованих дітей на федеральному рівні. Асигнування на освіту майбутнього нації зосередились на демонстраційних проектах, програмах прискореного і збагаченого навчання, програмах раннього вступу до коледжів чи університетів. Також певні позитивні зрушення відбулися у роботі Національного Центру освіти обдарованих і талановитих дітей. Довершеності цьому Акту додало виголошення 1993 року Федерального звіту під назвою «Про національну досконалість», у якому наголошувалося на необхідності приділення особливої уваги супроводу обдарованих дітей малозабезпечених верств населення, включаючи представників маціональних меншин або як їх зараз називають представниками мовного і культурного розмаїття.

У цьому документі також аналізувалися освітні потреби невстигаючих обдарованих дітей та виявлення обдарованих серед дітей з особливими потребами. Крім цього, доволі якісний аналіз стану освіти і педагогічного супроводу обдарованих дітей за останні вісімдесят років було представлено у Національній доповіді Фонду Темплтона під назвою «Обманута Нація», у якій йшлося про стратегію прискорення у програмах для обдарованих, що розроблялися науковими центрами з освіти обдарованих на федеральному рівні і на рівні окремих штатів [4].

Загальна освіта у США в наш час переживає нову хвилю освітньої реформи, яка підкріплена ідеологічними та політичними цілями, що спанукають до необхідності підтримки обдарованої молоді. Жодна дитина не повинна залишитися поза увагою освітніх програм шкільної та вищої освіти і кожний учитель або викладач має систематично проходити перепідготовку -основне кредо сучасної політики в освіті обдарованих, що повністю співпадає з федеральними освітніми ініціативами та політикою штатів. Турбота на федеральному та місцевому рівнях щодо підвищення рівня якості освіти всіх школярів без винятку нерідко спричиняє ігнорування освітніх потреб обдарованих особистостей в реальних класах.

Нові спроби поліпшити законодавство для сфери талановитих і обдарованих пов'язані з наступними викликами: надання студентам, що виявили особливі здібності, можливості отримати якісну академічну освіту та спрямувати їхні пошуки майбутньої професії у правильному руслі, а також створення широкого спектру спеціальних програм для розвитку всіх типів обдарованості, і останнє завдання – створення умов для якісної підготовки вчителів та іншого персоналу, які супроводжують талановиту і обдаровану молодь. Спеціальна освіта повинна стати, на думку Дж. Галахера, перспективною моделлю у навчанні

обдарованих – ось основний мотив освітніх ініціатив на федеральному рівні і на рівні кожного штату [6]. Ці рушійні сили повинні включати федеральне законодавство разом з адміністративними законами штатів та професійні ініціативи освітян і роботодавців.

В той час як спеціальна освіта була віддана на відкуп законодавству на федеральному рівні, ряд впливових законодавчих проєктів штатів привів до позитивних змін для вирішення потреб обдарованих індивідів, які раніше не користувалися такими можливостями. Важливість послідовної та всеохоплюючої політики, яка б регулювала навчання обдарованих, важко переоцінити. Адже вона пов'язана із державними структурами та відповідними механізмами фінансування програм і послуг. З початку 60-х років минулого століття місцеві органи управління освітою реалізовували такі програми на основі державного регулювання та фінансування. Таким чином, важливість послідовної державної політики в сфері навчання обдарованих дітей не може бути завищена, оскільки вона не лише впливає на всі політичні й законодавчі ініціативи, а й на повсякденне життя і майбутні перспективи цієї категорії школярів, які є майбутнім країни.

Відсутність узгодженості в площині освітніх ініціатив у навчанні обдарованих зараз, як і раніше, є слабкою ланкою функціонування цієї сфери. Навіть затвердені на федеральному рівні програми для школярів не завжди інтегруються в роботу шкіл різних штатів. Зазвичай функціонування місцевих програм, форми і методи, стратегії роботи з обдарованими залежать від стану та функціонування важливих політичних ініціатив у тому чи іншому штаті. В цьому аспекті Дж. Ван Тассел-Баска розглядає такі компоненти освітньої політики, що комплексно пов'язані з ідентифікацією обдарованих дітей, наступним їхнім супроводом, створенням навчальних програм, оцінюванням їх ефективності, моніторингом якості підготовки учнів та вирішенням проблеми підготовки вчителів до роботи в зазначеній сфері [9].

Не зважаючи на те, що всі п'ятдесят штатів дотримуються федеральних приписів у законодавстві щодо освіти обдарованих і талановитих, існують певні розбіжності у трактуванні різними штатами підходів у визначенні пріоритетів у роботі з такими дітьми до фінансування на місцевому рівні програм для обдарованих та щодо вибору стратегій і підходів їхнього супроводу. Іноді організація роботи в цій сфері освіти в певних штатах зводиться до вирішення питання ідентифікації обдарованих та рекомендацій до їх участі в певних типах програм. При цьому нерідко освітні інституції штатів більше зацікавлені у вирівнюванні знань учнів, ніж в організації спеціальних програм для обдарованих особистостей.

На думку В. Baker та J. Mc Intire, через відсутність реальної підтримки таких освітніх програм та фінансування з державних фондів реалізація програм для обдарованих відбувається переважно завдяки внескам роботодавців, які зацікавлені у залученні до роботи в їхніх компаніях та бізнесових структурах молодих, перспективних фахівців [3, с.175]. Е. Brown вважає, що федеральні освітні інституції намагаються з однієї сторони фінансово стимулювати позитивні дії штатів на шляху до ефективного навчання обдарованих, а з іншої сторони – залучати провідних вчених-психологів, педагогів-науковців та освітніх менеджерів до реалізації таких програм [5].

Дж. Галахер рекомендував федеральним освітнім інституціям дотримуватися чотирьох умов щодо реалізації ефективної політики у сфері освіти обдарованих, а саме: багатовекторна ідентифікація обдарованих, особлива увага до функціонування програм раннього вступу до коледжу чи університету і Міжнародного Бакалаврату, диференціація за змістом програм для обдарованих, концентрація уваги на оцінюванні навчальних досягнень обдарованих [9, с. 1301].

Дж. Ван Тассел-Баска наголошувала на особливих потребах обдарованих у створенні гнучких навчальних планів і широкому виборі програм для прородничо-математичних, гуманітарних, мистецьких, спортивних та лідерських типів обдарованості. При цьому вона також приділяла значну увагу удосконаленню форм і методів підготовки вчителя, що працює з такими школярами [9].

На початку XXI століття проблема федерального регулювання освіти обдарованих стала ще більш актуальною, зважаючи на терористичні акти 2001 року та інші соціально-політичні чинники, що пов'язані з проблемами інтернаціоналізації та глобалізації нинішнього суспільства. Сучасна політика у сфері обдарованих особистостей США базується на аналізі попереднього досвіду, зокрема, взято до уваги дослідження 2004-2005 років щодо основних принципів і складових освітніх ініціатив п'яти штатів (Пенсільванія, Південна Кароліна, Вірджинія, Північна Кароліна і штат Індіана). Цей аналіз у майбутньому дав поштовх до низки нових освітніх ініціатив у сфері освіти обдарованих.

На основі попереднього аналізу і вивчення державної політики у вище згаданих штатах було виявлено певні прогалини у нормативних документах з регулювання сфери освіти обдарованих як на державному, так і на місцевих рівнях. У всіх досліджуваних штатах вивчали відображення моделі розподілу впливу місцевого та федерального освітнього управління. Серед них чотири штати потребують негайного регулювання освітньої політики щодо виявлення особистостей того чи іншого типу обдарованості, а також створення спеціальних програм для талановитих представників різних мов і культур та вихідців із різних соціальних верств населення. Заслугує на увагу той факт, що у двох штатах (Південна Кароліна і Пенсільванія) постійно проводиться моніторинг і контроль за процесами ідентифікації обдарованих з особливими потребами. Проте, три інших штати подали недостатньо інформації щодо

ідентифікації цієї категорії дітей. І ще менше матеріалів було подано цими штатами стосовно спектру програм і освітніх проектів для обдарованих.

Крім цього, визначені штати подавали інформацію про використання стратегій прискореного і збагаченого навчання та матеріали про шляхи диференціації навчання. Усі штати при цьому активно використовували метод прискорення, а в Південній Кароліні ще й метод групування та послідовне збагачення навчального матеріалу. Усі штати також приділяли важливу увагу програмам мовного розвитку обдарованих як у ракурсі поглибленого засвоєння рідної мови, так і у вивченні іноземних мов. Пенсільванія продемонструвала необхідність підготовки щорічних проектів обдарованими школярами, а Індіана запланувала ще в додаток до програм щорічні звіти про роботу проектів як учителів, так і учнів. Варто зауважити, що найбільше досягнень в цьому напрямку задекларувала Вірджинія разом з Центром освіти обдарованих і талановитих дітей при Коледжі Вільяма та Мері. Натомість, у штаті Індіана ще потрібно провести багато заходів у сфері удосконалення роботи вчителів, що працюють з обдарованими школярами.

Роль технічної допомоги та моніторингу освіти обдарованих не було ретельно проаналізовано в усіх попередньо згаданих штатах, хоча більшість освітніх інституцій несуть відповідальність за стан огляду і моніторингу програм. Аналогічним чином мають бути виділені ресурси та прописано механізми проведення таких заходів, включаючи контроль за якістю навчальних програм. Так, певні успіхи в цьому ракурсі є у Пенсільванії та Північній Кароліні, де було проаналізовано використання коштів на фінансування програм для обдарованих за останні два-три роки. У звітах кожного штату також зазначалося про використання інформаційно-комунікаційних технологій, що застосовувались у процесі ідентифікації обдарованих дітей, в оцінюванні їхніх досягнень на певній програмі, а також наголошувалося на зростанні популярності програм раннього вступу до вищих навчальних закладів серед учнівської молоді.

Ідентифікація обдарованих, як важлива складова освітньої політики, служить для вирішення наступних проблем: реалізації визначення обдарованості, яке включає загальні й спеціальні здібності; застосування множинних критеріїв для виявлення певного типу обдарованості; використання різних методик ідентифікації всіх видів обдарованості (загальні академічні здібності, спеціальні здібності, креативність, лідерство, образотворче та виконавче мистецтво), а також виявлення обдарованих з різних соціальних груп населення; рівний доступ до ідентифікації усіх дітей; корегування процесів ідентифікації та супроводу обдарованих учнів; прозорість і відкритість процесів виявлення обдарованих особистостей.

Освітні програми й послуги для обдарованих мають бути чітко пов'язані з механізмами роботи з виявлення таких особистостей і відчувати підтримку з боку держави. При цьому потрібно враховувати такі складові: групування та адміністрування програм для обдарованих включає такі форми як кластер, класні ресурси, автономні класи. Час виконання програм повинен становити не менше ніж 150 хвилин на тиждень, включаючи одну годину в тиждень для планування часу вчителів. Навчальна програма повинна змінюватися в кожній предметній галузі ідентифікованих учнів відповідно до необхідності прискорення, складності, проблемності і творчості. Навчання обдарованих повинно вирішувати проблеми і потреби їхнього творчого мислення, дослідницьких цінностей і прийняття незвичайних рішень, а оцінювання досягнень повинно відбуватися у формі проведення стандартизованих тестів, творчих конкурсів і портфоліо.

Прискорення навчання обдарованих учнів завжди обирається відповідно до якості програм для їхнього навчання. При цьому важливо акцентувати на наступні можливості дітей: можливість вступати до дитячого садка раніше на основі результатів тестів про високий рівень інтелектуального розвитку; можливість раннього вступу до школи та перестрибування через клас за критеріями здібностей; можливість раннього вступу до коледжу чи університету; можливість проходити тестування раніше визначеного терміну, тощо.

В той час, коли проводився аналіз досягнень і викликів у сфері освіти обдарованих у вище згаданих штатах, було запропоновано також провести самоаналіз освітніх ініціатив і політик у цій сфері ще у двадцяти семи штатах країни, взявши за основу попередні ключові параметри і показники. Після опрацювання результатів самоаналізу і самооцінки досягнень кожного із цих штатів за участю провідних науковців і педагогів-практиків прийшли до наступних висновків: найсильнішою складовою освітньої політики різних штатів в освіті обдарованих є категорія ідентифікації, завдячуючи злагодженим діям теоретиків-науковців, учителів та практичних психологів; переважна більшість штатів пропонують досить незначний спектр курсів для удосконалення підготовки вчителів, що працюють з обдарованими; найслабшою ланкою роботи, яка потребує втручання федеральних і місцевих освітніх інституцій є педагогічний супровід програм для обдарованих та механізми оцінювання якості роботи вчителів, адміністраторів, психологів та власне самих обдарованих; додаткові освітні ініціативи, як от: дотримання вимог щодо змісту стандартів, політика тестування дієвості стандартів і аналіз результатів прискорення і збагачення, групування є також невирішеною складовою й потребує додаткових зусиль та ініціатив; складова управління програмами потребує контролю й моніторингу з боку місцевого освітнього керівництва, а також подання чіткої й достовірної інформації у звітах про роботу перед федеральним

керівництвом; усі штати розглядають свої освітні ініціативи як чіткі, виважені та ефективні, однак при цьому сподіваються на допомогу науковців та управлінців освітою на федеральному рівні.

Отже, виходячи із попереднього аналізу, можна виділити основні компоненти високо якісної політики у сфері освіти обдарованих і талановитих молодих людей, до якої прагнуть самі управлінці освітою на федеральному та місцевому рівнях, вчителі, науковці і власне школярі та студенти з їхніми батьками. Крім цього, додаткові освітні державні ініціативи, які впливають на формування обдарованої молоді, мають бути проаналізовані й адекватно оцінені. Усі штати США потребують комплексної політики у сфері освіти й супроводу обдарованих і талановитих дітей, яка включає наступні компоненти: ідентифікацію обдарованих, програми та освітні послуги, підготовку та перепідготовку персоналу, програмний менеджмент та оцінку ефективності федеральних освітніх ініціатив.

Виходячи із попереднього, зауважимо, що всі без винятку штати повинні контролювати впровадження нових стандартів щодо диференціації навчальних програм для обдарованих, моніторити федеральні дані та іншу інформацію з контролю якості освітніх послуг для цієї категорії учнів, аналізувати кількісні та якісні показники участі молоді у програмах раннього вступу до коледжів та університетів (Advanced Placement, International Baccalaureate), та у програмах отримання подвійних дипломів [1; 2]

Підготовка персоналу, як наступний важливий компонент освітньої політики навчання обдарованих включає, передусім, сертифікацію вчителів та іншого персоналу на основі вимог Національної ради з акредитації підготовки вчителів та згідно зі стандартами спеціального навчання для обдарованих, розробленими Національною асоціацією обдарованих і талановитих дітей. До програми підготовки вчителів до роботи з обдарованими входить дванадцятигодинний курс теоретичної підготовки, який завершується курсовою роботою з методик навчання обдарованих особистостей. Крім того, вчителі, шкільні консультанти і психологи, адміністратори шкіл повинні отримати професійні кваліфікації про потреби, природу і типи обдарованості, форми і методи роботи з такими дітьми. Особи, які виконують функції координаторів у навчанні обдарованих дітей, повинні прослухати п'ятнадцятигодинний курс навчання за вимогами сертифікації адміністраторів [7; 8].

Федеральне керівництво повинно поліпшити контроль за якістю програм для обдарованих на місцевому рівні шляхом реалізації п'яти підходів: 1) кожний штат повинен вимагати річний план роботи від місцевих освітніх інституцій із зазначенням того, як вони планують виявляти та супроводжувати обдарованих учнів; 2) створення у кожному штаті департаменту, який протягом 2-3 років буде контролювати роботу цієї сфери штату; 3) програма перевірки роботи штату у сфері обдарованих має включати такі основні складові як відбір учнів, ідентифікацію, програмний супровід, цілі навчання та успішність дітей, терміни виконання програми, взаємовідносини учнів та вчителя, перспективний план розвитку програми, консультування обдарованих, загальна оцінка дієвості програми; 4) контроль за роботою інституцій у сфері освіти обдарованих має здійснюватися щорічно; 5) державна система оцінювання якості функціонування таких освітніх програм повинна щорічно фінансуватися.

На підставі детального аналізу освітніх ініціатив низки штатів США, проведеного Дж. Ван Тассел-Баска за 2003 рік, запропоновано усім штатам впроваджувати розглянуті вище рекомендації щодо удосконалення механізмів ідентифікації обдарованих особистостей, розширення спектру програм їхнього навчання, удосконалення структури фінансування та моніторингу якісних показників функціонування таких програм [9, с. 1308].

Таким чином, розглянувши структуру освітньої політики США на федеральному рівні та освітні ініціативи окремих штатів країни у сфері освіти обдарованих, варто підсумувати наступне: як і на державному, так і на рівні штатів її базовими структурними компонентами вважаються такі, що пов'язані з ідентифікацією обдарованих, із проблемами раціонального функціонування програм для цієї категорії учнів, а також з механізмами підготовки та перепідготовки вчителів й іншого персоналу, що супроводжують навчання таких дітей, і-нарешті, проблеми, які пов'язані з удосконаленням управлінських процесів та моніторингу ефективності роботи таких програм. Важливо також зауважити, що основними принципами злагодженої роботи усіх складових освітньої політики США щодо сфери освіти обдарованих вважаємо ясність і відкритість освітніх ініціатив, повноту реалізації кожного із компонентів на федеральному і місцевому рівнях, взаємозв'язок і взаємозалежність між усіма компонентами, а також рівний доступ обдарованих представників мовного і культурного розмаїття країни до програм прискореного і збагаченого навчання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Baker, B. D, Friedman-Nimz, R. C. (2004). State policy influences governing equal opportunity. The example of gifted education. *Educational Evaluation and Policy Analysis*, 26, pp.39 -64.
2. Baker, B. D. (2001). Measuring the outcomes of state policies for gifted education: An equity analysis of Texas school districts. *Gifted Child Quarterly*, 45, pp. 4-5.

3. Baker, B. D., Mc Intire, J. (2003). Evaluating state funding for gifted education programs. *Roeper Review*, 25 (4), pp. 173-177.
4. Bleske-Rechek, A., Lubinski, D., Benbow, C. P. (2004). Meeting the educational needs of special populations: Advanced placement 's role in developing exceptional human capital. *Psychological Science*, 15, pp. 217-224.
5. Brown, E. F. (2001). Systemic reform: The impact of North Carolina' s state-initiated policies on local gifted programs. Unpublished doctoral dissertation, College of William and Mary, Williamsburg, VA.
6. Gallagher, J. (1994). *Teaching the gifted child*. [4 th ed.] Boston: Allyn Bacon, 480 p.
7. Hansen, J. B., Feldhusen, J. (1994). Comparison of trained and untrained teachers of gifted students. *Gifted Child Quarterly*, 38 (3), pp. 115-121.
8. Karnes, F. A., Worton, J. E. (1996). Teacher certification and endorsement in gifted education: A critical need. *Roeper Review*. 19 (1), pp. 154 -156.
9. Van Tassel-Baska, J. *United States Policy Development in Gifted Education: A Patchwork Quilt* (2009). *International Handbook on Giftedness*. Springer Science + Business Media. P. 1295-1310.

Тернавська Т. А.,

кандидат педагогічних наук,

доцент кафедри загальної підготовки та соціальної роботи

Приватного вищого навчального закладу

«Кропивницький інститут державного та муніципального управління»

ternavskaya_20@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9464-3175>

КОМУНІКАТИВНО-ІНТЕРАКТИВНІ АСПЕКТИ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ РОБОТИ З ОБДАРОВАНИМ УЧНЕМ СЕРЕДНЬОЇ ШКОЛИ

У статті теоретично досліджено комунікативно-інтерактивні аспекти соціально-педагогічної роботи з обдарованим учнем середньої школи. Зазначено, що для підвищення ефективності соціально-педагогічної роботи з обдарованим учнем, необхідне формування соціально активної особистості, шляхом використання інтерактивно-комунікативних методів навчання: набуття учнями певного соціального досвіду, уміння створювати соціальні зв'язки, спостерігати та планувати своє життя.

Актуалізовано, що процес інтерактивної комунікації є досить ефективним для учнів, формує уміння слухати себе та інших, аналізувати та відтворювати почуте, пояснювати свою точку зору та ставити влучні та коректні запитання.

Ключові слова: комунікативно-інтерактивні методи навчання, учасники освітнього процесу, обдарований учень, фахівці соціально-педагогічної роботи, загальноосвітні заклади.

The article theoretically investigates the communicative-interactive aspects of socio-pedagogical work with a gifted high school student. It is noted that to increase the effectiveness of socio-pedagogical work with a gifted student, it is necessary to form a socially active personality through the use of interactive and communicative teaching methods: students gain some social experience, the ability to create social connections, observe and plan their lives.

It is updated that the process of interactive communication is quite effective for students, forms the ability to listen to themselves and others, analyze and reproduce what they hear, explain their point of view and ask accurate and correct questions.

Key words: communicative-interactive teaching methods, participants of educational process, gifted student, specialists of social and pedagogical work, general educational institutions.

Актуальність дослідження. Розвиток сучасного суспільства характеризується значними соціальними та економічними перетвореннями. Для активної творчої діяльності людині замало лише умінь та навичок, їй необхідні розвинені особистісні якості. Саме такі зміни ставлять перед освітою нові завдання. Загальноосвітня школа повинна спрямовувати зусилля на всебічний розвиток особистості школяра, формувати в учнів здібності самостійно осмислювати навколишню дійсність. Це передбачає певну перебудову навчального процесу, кінцевою метою якого має стати максимальне розкриття індивідуальних можливостей та формування соціально активної особистості школяра.

Головною метою ефективної соціально-педагогічної роботи розвитку комунікативних компетенцій учнів середньої школи є створення умов позитивно орієнтованої соціалізації особистості, що сприяє соціальній адаптації та самореалізації молодого покоління в інтересах особистості й суспільства. Соціально-педагогічна робота передбачає взаємодію двох пріоритетних аспектів діяльності держави:

соціальна опіка, надання різних видів допомоги різним категоріям молоді й діяльність соціальних інституцій, спрямована на розкриття творчого потенціалу молоді [4, с. 9-12].

Освітній процес, який впливає на всебічний розвиток особистості, це дуже напружена, науково організаційна та результативна праця у тендемі з учителем, яка розвиває розумові та творчі здібності учнів, сприяє здобуттю знань та формуванню власної думки, диференціює та індивідуалізує процеси пізнання, розвиває мислення, вміння робити узагальнення, формує в учнів навички самооцінки та самоконтролю [14].

Важливим елементом при такому розвитку є встановлення контакту зі школярами, спільне досягнення мети. Щоб підвищити ефективність інтелектуального розвитку обдарованих учнів необхідно звернути увагу на використання ефективних інтерактивно-комунікативних методів соціально-педагогічної роботи.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Головною проблемою, на вирішення якої спрямоване наше дослідження, є формування соціально активної обдарованої особистості шляхом використання інтерактивно-комунікативних методів навчання: набуття учнями певного соціального досвіду, уміння створювати соціальні зв'язки, спостерігати та планувати своє життя.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанню розробки та застосування ефективних методів соціально-педагогічної роботи присвячували свої праці такі вчені як І. Богданова [1], В. Василенко [2], О. Демчинський [5], Ю. Журат Ю.В., Г. Фесун, Т. Канівець [7], Н. Кабаченко [8], Н. Кічук [9], Н. Леонова [11], О. Пометун, А. Пироженко [15], Н. Ярош [20].

Дослідник В. Василенко наголошує на ефективному формуванні обчислювальної компетенції за рахунок інтерактивних технологій, теоретично класифікує методи і форми кооперативного навчання [2].

Поради щодо застосування інтерактивних методів викладання, практичні доробки та методики рекомендує О. Демчинський, який зазначає, що викладання гуманітарних дисциплін неможливе без застосування комунікативно-інтерактивних технологій, покращує ефективність навчання здобувачів освіти [5].

Ю. Журат та співавтори її наукового доробку зазначають, що у сучасних умовах виховання та розвитку дітей вважається, що доцільно замінити традиційну «накопичувальну» освіту на освіту «проблемно-визначальну», адже за таких умов учні займаються реальними проблемами, запозиченими з життя, мають змогу самостійно проаналізувати та вирішити життєві проблеми, а не лише отримати теоретичну інформацію від вчителя [7].

Н. Кабаченко наголошує про чинники, що впливають на поглиблене засвоєння матеріалу в ході інтеракції: обмін інформацією, заохочення різних підходів до певного предмету чи явища, співіснування різних суперечливих думок і припущень, можливість відкидати чи критикувати думку будь-кого, стимулювання учасників інтеракції до пошуку групової згоди [8].

Застосування ігрових технологій, на думку Н. Кічук, є одночасно формою організації освітнього середовища, засобом підготовки учасників освітнього процесу, методом їхнього професійного навчання, що реалізується викладачем на основі цілеспрямованої, структурованої, організованої та методично забезпеченої діяльності суб'єктів навчального процесу за спеціально розробленим ігровим сценарієм [9].

Н. Леонова вважає, що головне завдання освітнього процесу – розвиток в учнів умінь й навичок саморозвитку особистості шляхом упровадження технологій, організації процесу навчання та створення належних умов для навчання [11].

Сучасні науковці О. Пометун та А. Пироженко у своєму посібнику наголошують на роботі з дітьми різних вікових категорій, знайомлять із новітніми підходами до організації навчання – інтерактивними технологіями, які допоможуть учителю зробити процес навчання цікавим, різноманітним, ефективним, демократичним [15].

В умовах творчого запровадження інтерактивного навчання, як зазначає Н. Ярош, особливе місце займають групові форми і методи роботи. Учні стають невід'ємною частиною згуртованого дитячого колективу і завдяки своїм індивідуальним можливостям починають відчувати і співпрацювати з однолітками, вони зацікавлені в підтриманні дружніх стосунків з ровесниками. Групова форма роботи має велике значення для формування самостійності школяра [20].

Метою статті є теоретичне дослідження комунікативно-інтерактивних аспектів соціально-педагогічної роботи з обдарованим учнем середньої школи.

Виклад основного матеріалу дослідження. У процесі освітньої діяльності учні звикають до уже знайомих їм методів навчання, до класної кімнати та поведінки вчителя під час уроків, пристосовуються до умов навчального процесу у якому все передбачено та зрозуміло і немає чогось незнайомого та нового. Таким чином в учнів формується певне відчуття комфорту в навчальному просторі, де вони можуть почувати себе в безпеці. Але відомо, що з часом, дитині, яка прагне нових знань, досягнень та здійснення задуманого, доведеться виходити за рамки або ж зовсім покидати цю так звану зону комфорту, тому спочатку можуть виникати такі стани як тривога, страх, невпевненість в собі, почуття дискомфорту та прагнення повернутися до вже знайомого середовища. Це вимагає від дорослих (батьків, вчителя, тренера,

тощо) виконання певних дій, які будуть спрямовані на адаптацію та соціалізацію обдарованого учня в нових умовах та ситуаціях, що змінилися.

Відомо, що сучасне суспільство дуже змінилося, воно відрізняється мінливістю, різноманітністю, постійним розвитком та рухом вперед. Але й сучасне молоде покоління має свої особливості, кожен з учнів є яскравою особистістю, яка відрізняється не лише статтю, віком, етносом та релігійною приналежністю, але й своїми індивідуальними рисами, до яких відносяться інтелектуальний розвиток, манера поведінки, уміння показувати та проявляти себе. Тому ефективні індивідуалізовані соціально-педагогічні методи роботи необхідні насамперед, щоб навчити молоде покоління вміти проявляти свої індивідуальні властивості, бути соціалізованою, активною особистістю, прагнути до чогось більшого, проявляти себе в багатьох сферах, навчитися спілкуватися та адаптуватися до нового соціального середовища [6].

Застосування ефективних методів соціально-педагогічної роботи в освітньому процесі сзанурює обдарованих учнів в невідомі обставини, змінює звичну для них атмосферу навчання, вони перестають бути пасивними слухачами, які тільки засвоюють почуту інформацію, а стають активними учасниками навчального процесу та взаємодіють з усім класом та вчителем, мобілізуються задля вирішення поставленого завдання.

Для успішного процесу адаптації до нових технологій розвитку обдарованості, учням необхідно вийти за межі зони комфорту, яку вони собі сформулювали, розширити її аби відчувати себе в безпеці у новій, незнайомій ситуації. Якщо учні зможуть сприйняти нові вимоги, це сприятиме подоланню їхніх страхів, невпевненості перед незнайомими обставинами та, у свою чергу, впливатиме на ефективність всебічного розвитку та формування соціально активної особистості.

На освітній процес та розвиток обдарованих учнів зазвичай впливають два важливих аспекти, до них належать діловий та соціально-психологічний.

Діловий аспект є поверхневим, ним можна легко керувати, педагог найчастіше на нього й орієнтується: чи виконав учень завдання, чи засвоїв навчальний матеріал, чи дисциплінована в нього поведінка. Використання педагогом тільки цього аспекту вважається не правильним, адже це сформує в учня настанови «за будь-яких умов» чи «будь-якою ціною» виконати завдання, отримати високий бал.

На противагу діловому існує також соціально-психологічний аспект, що визначає бажання та страхи учнів, почуття і переживання, симпатії та антипатії, атмосферу довіри чи не довіри, почуття безпеки [13].

Отже, ефективність діяльності формування соціально активної особистості на діловому рівні залежить насамперед від добробуту в соціально-психологічному аспекті, причому рівень сформованості соціально-психологічного аспекту має значно переважати над діловим, та поступово витіснити його із індивідуальної освітньої траєкторії обдарованого учня.

Активність учня буде проявлятися лише в тому випадку, якщо його не буде лякати створена атмосфера, що складається з його діяльності та діяльності вчителя. Активності обдарованого учня також сприяє відсутність неконструктивної критики з боку вчителя або однокласників, і навпаки лише похвала і відчуття цінності свого внеску створюють атмосферу безпеки та комфорту [12].

Таким чином, досягнення гармонії між діловим і соціально-психологічним аспектом – це головне завдання впровадження ефективних методів соціально-педагогічної роботи в освітній процес обдарованих школярів середньої школи та відповідно до цього формування соціально активної особистості в майбутньому. Лише сприятлива психологічна атмосфера допоможе учням адаптуватися до нового соціального середовища та незнайомих ситуацій у їх житті.

Ефективність реалізації комунікативно-інтерактивного розвитку особистості потребує створення певних умов. До таких умов можна віднести багатосторонній тип комунікації, коли комунікація та співпраця відбувається не лише між вчителем та учнями, але й між класом чи групою учнів в цілому [16].

Багатостороння комунікація дає можливість учням вільно висловити свої думки та почуття в рамках актуальної теми, зробити власні висновки, вислухати думку не лише вчителя, а й усіх однокласників. Багатостороння комунікація допомагає включити в робочий процес усіх учнів класу, адже ніякі думки не будуть критикуватися та спростовуватися, всі вони матимуть вагоме значення та внесок в роботу над проблемним питанням [18].

Процес багатосторонньої комунікації також є дуже корисним для учнів, адже він формує у них уміння слухати себе та інших, аналізувати та відтворювати почуте, пояснювати свою точку зору та ставити влучні та коректні запитання.

Сприятливі умови навчання може також сприятлива, соціально психологічна атмосфера під час занять. Створення такої атмосфери необхідно з представлення учням майбутньої програми діяльності, початкове введення дітей у суть їх роботи. Не правильним буде обмежитися лише назвою теми й переліком того, чим буде займатися клас. Необхідно розкрити зміст майбутньої діяльності, визначити завдання учнів та обговорити очікувані результати їхньої діяльності, що дасть гарну перспективу на подальшу співпрацю та розширення кількості обдарованих учнів [19, с. 2-5].

Важливим критерієм ефективного навчання обдарованих учнів середньої школи є також встановлення норм спільної праці. Подоланню страхів та побоювань учнів сприятимуть запровадженні педагогом та класом правила поведінки під час занять. Наприклад, не можна висловлювати неконструктивні критичні зауваження своїм товаришам, адже це породжує у них страх та невпевненість. Правило зворотного зв'язку і сумісної діяльності навчить учнів підтримувати одне одного та поважати всі запропоновані ідеї. Такі правила можуть також стосуватися дотримання тиші та відсутності розмов, що допоможе уникнути шуму, який у свою чергу заважає роботі педагога з класом. Встановлення правил дозволяє обдарованим учням висловити власну думку, бути помічником вчителю, виявляти організаторські здібності під час колективно-групової роботи, та, що суттєво важливо, не перетворювати всіх учнів на пасивних учасників, яким важко зрозуміти суть теми та поставленого перед ними завдання [20, с. 12-15].

Дотримуючись усіх зазначених критеріїв ефективної соціально-педагогічної роботи з обдарованими учнями середньої школи можна досягнути такого результату:

- усі учасники освітнього процесу будуть залучені в роботу;
- усі учасники матимуть певну соціально-психологічну підготовку (впевненість, активність, відчуття безпеки);
- малі групи, під керівництвом або участю обдарованих учнів, надалі зможуть працювати у великих групах, до яких з легкістю зможуть адаптуватися;
- умітимуть створювати сприятливі умови самі для себе (наприклад готувати клас до уроку, таким чином, щоб усі почувалися зручно);
- з більшою активністю та зацікавленістю готуватимуться до занять, дбатимуть про необхідні матеріали для творчої та ігрової роботи;
- усі учні будуть налаштовані на серйозне ставлення до поставленого перед ними завдання чи обговорюваної теми;
- навчатися поважати думки оточуючих та працювати в колективі;
- сформують свою соціально-психологічну свідомість та поведінку в суспільстві.

Для ефективного впровадження комунікативних аспектів соціально-педагогічної роботи та формування соціально активної обдарованої особистості важливим є постійна діагностика емоційного стану учнів, яка допоможе виявити проблеми й труднощі соціально – психологічного аспекту та будувати подальшу діяльність з урахуванням цих особливостей.

Соціальний працівник чи педагог може попросити учня розповісти про свої відчуття, описати емоційний стан, можливі переживання під час занять. Надалі, знаючи які емоції, відчуття чи відношення в учнів виникають до тієї чи іншої діяльності, педагог чи соціальний працівник вибудовують свою співпрацю [14].

У своєму дослідженні педагог має прагнути з'ясувати:

- ставлення обдарованих учнів до навчання із включенням інтерактивних методів роботи;
- вміння та навички учнів та педагогів організувати групову роботу;
- перспективи застосування запропонованих вчителем методів соціально-педагогічної роботи в подальшому навчальному процесі.

Діти, які сприймають інформацію візуально частіше за все користуються зоровим аналізатором. Інформація в такий спосіб подається за допомогою додаткових засобів, що демонструють сказане: малюнків, схем, наочного матеріалу, карт, плакатів, стендів, фото і відео зображень. Найбільш вдалим інтерактивними методами роботи для них є показ відео, слайдів або безпосередня демонстрація сказаного, наприклад, рольове відтворення сюжету твору [3].

Учні, які отримують інформацію за допомогою почуттів сприймають інформацію шляхом особистої участі в певному процесі. Такі діти досить імпульсивні, і рідко бувають терплячими, під час занять можуть метушливо поводитись. Найефективнішими методами для них є ігри ділового характеру та групова робота, які дадуть їм можливість порухатися і зробити щось самостійно [3].

Також, варто зазначити, що більшість учнів спрямовані не на вивчення теорії, а на практичні аспекти. Це ще раз свідчить, що активний інтерактивно-комунікативний режим навчання є найбільш цікавим та виправданим для сучасних учнів середньої школи.

Висновки. Виходячи з вищезазначеного, на практиці необхідно використовувати інтерактивно-комунікативні форми в цілому, або їх елементи, які найбільш підходять тій чи іншій групі учнів. Саме такі соціально-педагогічні методи дають змогу створити таке навчальне середовище, у якому теорія і практика засвоюються одночасно та формують характер учнів: розвивають світогляд, логічне мислення та вміння спілкуватися, виявляють і реалізують індивідуальні можливості, адаптують до нових соціальних явищ. При цьому навчальний процес організовано так, що учні приймають альтернативні рішення, формують власні ідеї та думки, навчаються співпрацювати в групі та мають змогу зробити для себе певне відкриття.

Сучасний стан розвитку українського суспільства характеризується глибокими соціально – економічними перетвореннями, коли від людини вимагаються не тільки знання і вміння, але й розвинені особистісні якості, які давали б їй змогу активно долучатися до творчої діяльності.

Проблема використання ефективних методів соціально-педагогічної роботи у процесі навчання є досить складною, але проаналізувавши наукові праці дослідників, встановлено, що вони становлять досить важливе значення для формування соціально активної особистості та її розвитку в сучасному суспільстві. Так, як освіта є однією з найважливіших складових розвитку особистості, яка повинна швидко реагувати й відповідати тенденціям розвитку країни та світової спільноти, та така, що впливає на всі процеси й сторони життя суспільства, розвиває особистість та формує певні життєві погляди. Застосування ефективних комунікативних аспектів соціально-педагогічної роботи з обдарованими учнями середньої школи здатні сформувати соціально активну особистість, яка буде почуватися комфортно в сучасному соціальному середовищі та зможе проявити всі свої особливості.

ЛІТЕРАТУРА

1. Богданова І. М. Педагогічна інноватика: навч. посібник. Одеса : ТЕС, 2000, 148 с.
2. Василенко В. Інтерактивні прийоми навчання. *Початкова школа*, 2006, № 8, С.10 – 13.
3. Волкова Н.П. Педагогіка. Київ: Академвидав, 2009, 613с.
4. Воронцова Т.В. Вчимося жити разом: посібник для вчителя з розвитку соціальних навичок. Київ: Алатон, 2017, С. 9 – 12.
5. Демчинський О.В. Інтерактивні методи викладання. Київ: ФОП, 2017, 64 с.
6. Деріга В.В. Соціальна і гуманітарна політика: навчальний посібник. Миколаїв, 2012, 152 с.
7. Журат Ю.В., Тернавська Т.А., Фесун Г.С., Канівець Т.М. Інтерактивні методи соціально-педагогічної роботи та ефективність їх використання в діяльності ЦСССДМ. *Journal «ScienceRise: Pedagogical Education»* №3(36)2020. URL: <https://media.neliti.com/media/publications/312266-interactive-methods-of-social-and-pedago-90aa8763.pdf>
8. Кабаченко, Н. В. Застосування теорії ролей у сучасній практичній соціальній роботі. *Соціальна робота*. 2005. № 1 (9). С. 46–56.
9. Кічук Н.В. Ігрове проєктування як інтерактивна дидактична технологія підготовки фахівців. *Наука і освіта*. 2005. № 3. С. 61 – 65.
10. Коленюк Л.В. Інтерактивні технології – перспектива розвитку. *Розкажіть онуку*. 2010. № 5. с.26 – 30.
11. Леонова Н.С. Інтерактивні технології навчання як засіб реалізації творчих здібностей учнів. *Педагогічна майстерня*. 2013. № 4. С. 2 – 7.
12. Мокрогуз О. П. Інноваційні технології на уроках. Харків : Основа, 2007. 192 с.
13. Нікітіна Н.І. Методика та технологія роботи соціального педагога: навч. посібник. Москва: ВЛАДОС, 2007. 399 с.
14. Пічі В.М. Все про соціальну роботу: навчальний енциклопедичний словник-довідник. Вид. 4-те, виправлене, переробл. та доповнене. Львів: Новий Світ-2000, 2019, 618 с.
15. Пометун О., Пироженко А. Інтерактивні технології навчання: науково-методичний посібник. Київ: А.С.К., 2004. С.8-24.
16. Теслюк В.М. Технології соціально-педагогічної діяльності: навч. посіб. Київ: Видавництво Ліра, 2019. 360 с.
17. Фенрих П. Інтерактивні методи навчання. Щецин: WSAP, 2015, С. 7 – 23.
18. Чепіль М.М. Педагогічні технології: навчальний посібник. Київ: Академвидав, 2012. 224 с.
19. Ющенко І.В. Впровадження інтерактивних технологій навчання на уроках в початкових класах. *Початкове навчання та виховання*. 2010. № 2. С. 2-5.
20. Ярош Н. Групові методи роботи на уроках у початковій школі. *Початкова школа*. 2018. № 6. С. 12–15.

Тименко В. П.,

доктор пед. н., проф., головн. н. сп.
відділу діагностики обдарованості
ІОД НАПН України,
tymenkovp@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5039-2511>

НЕПЕРЕРВНА ДИЗАЙН-ОСВІТА ЯК НАУКОВА І НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНА ПРОБЛЕМА

Анотація. Сформульовано визначення дизайнерської освіти у перекладі з англійської мови. Запропоновано розглядати дизайн-освіту як унікальний напрям, що має власну епістемологію, яка відрізняється від інших наук і мистецтв, а також як напрям міждисциплінарний. Українська дизайн-

освіта порівнюється з дизайн-освітою Великої Британії. Зазначено недоліки української дизайн-освіти. Використано цитати Звіту експертної групи з питань наукової освіти для Європейської Комісії «Наукова освіта для відповідальних громадян». Запропоновано оновлені дескриптори Національної рамки кваліфікації застосовувати з урахуванням STEAM-підходу до професійної освіти дизайнерів. Визнано необхідним і своєчасним заснування наукової школи «Неперервна дизайн-освіта як наукова і навчально-методична проблема».

Ключові слова: неперервна дизайн-освіта, мистецтво і дизайн, технології і дизайн, STEAM-підхід, наукова школа з дизайн-освіти.

Abstract. The definition of design education translated from English is formulated. It is proposed to consider design education as a unique field that has its own epistemology, different from other sciences and arts. Ukrainian design education is compared to the design education of Great Britain. The shortcomings of Ukrainian design education are noted. The citations of the Report of the Expert Group on Scientific Education for the European Commission «Scientific Education for Responsible Citizens» were used. The establishment of the scientific school «Continuing design education as a scientific and educational problem» was recognized as necessary and timely.

Keywords: continuing design education, art and design, technology and design, STEAM approach, scientific school of design education.

Із 60-х рр. XX ст. європейська художньо-промислова освіта трансформується у дизайн-освіту (Design education) – набуття майбутніми дизайнерами фахових компетентностей з теорії і практики проектування (розроблення) продукції, послуг та середовищ; це фахова підготовка до застосовування майбутніми дизайнерами практичних методів, здобутих знань та природного таланту у розв'язанні нових проблем суспільного розвитку. Сучасна дизайн-освіта – це проектно-творча інтелектуальна діяльність, спрямована у майбутнє.

Дизайн-освіта як наукова проблема.

Визначення сутності дизайн-освіти англійською мовою засвідчує її наукову і практичну самобутність, унікальність дизайн-освітнього напрямку, що має власну епістемологію, відмінну від інших наук і мистецтв [1]. Вільям Гавер пише, що природа результатів проектних досліджень принципово відрізняється від наукового дослідження, і тому дизайнерська спільнота повинна уникати спроб стандартизації та узагальнення, орієнтованого на теорію (Gaver 2012). Інші вчені-дизайнери також намагалися представити дизайн як дисципліну зі своїми унікальними характеристиками та епістемологією, які чітко відрізняються від інших дисциплін, таких як інженерія та гуманітарні науки (Archer 1979 ; Cross 2006 , 2011 ; Дорст 1997 , 2015 ; Редстрьом 2017).

М. Гаджаргар, Дж. Барделл дотримуються положень міждисциплінарної наукової школи дизайн-освіти: програми дизайну постійно, хоча й різноманітно, навчають дизайнерів методів, ремесел і ставлення, що відображає різноманітні епістемологічні традиції [2]. Проте теоретики та викладачі самобутньої і міждисциплінарної наукових шкіл дизайн-освіти мають спільний інтерес у тому, щоб збалансувати потреби, цінувати й допомагати розвивати те, що є особливим для дизайну, а також розвивати багаті епістемологічні зв'язки дизайну з природничими та гуманітарними науками.

Існують взаємозв'язки дизайну з технічною раціональністю наук, інституційні зв'язки зі школами мистецтва, а також його особливе виявлення в інженерних та підприємницьких інноваціях. Ідентичність дизайну та його професійна цінність часто пов'язані з його міждисциплінарними зв'язками.

Технічні аспекти дизайнерської освіти мають тенденцію узгоджуватися з технічною раціональністю, тоді як інші аспекти освіти дизайну – з естетикою. Дослідження дизайн-освіти в основному ґрунтуються на поєднанні прагматизму та феноменології. Епістемології були послідовно інтегровані протягом всієї історії дизайнерської освіти.

Виокремлюється чотири типи дизайнерів: соціально прогресивний і демократизований дизайнер-суб'єкт; дизайнер, який поєднує науки, гуманітарні науки, мистецтво та/або технології; дизайнер як науковець або дослідник; дизайнер як підприємець. У дослідницьких спільнотах (наприклад, ACM SIGCHI) і в промисловості (успіх індустрії в маркетингу «дизайнерського мислення») дизайн все більше розуміється як практика знань, яка не має принципово раціоналістичного характеру. Технічна раціональність та інші епістемології в освіті дизайну продуктивно інтегруються, створюючи узгоджену програму дизайн-освіти на засадах STEAM-підходу.

Варто зазначити, що для формулювання компетентностей з дизайн-освіти досі не застосовано оновлені дескриптори Міжнародної рамки кваліфікацій згідно з постановою КМУ від 25. 06. 2020 № 519 «Про внесення змін у додаток до постанови Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 р. № 1341»):

- *знання* – осмислена та засвоєна суб'єктом наукова інформація, що є основою його усвідомленої, цілеспрямованої діяльності. Знання поділяються на емпіричні (фактологічні) і теоретичні (концептуальні, методологічні);

- *уміння* – здатність застосовувати знання для виконання завдань та розв’язання задач і проблем. Уміння поділяються на когнітивні (включають логічне, інтуїтивне і творче мислення) та практичні (на основі майстерності з використанням методів, матеріалів, інструкцій та інструментів);

- *комунікація* – взаємозв’язок суб’єктів з метою передавання інформації, узгодження дій, спільної діяльності;

- *автономність і відповідальність* – здатність самостійно виконувати завдання, розв’язувати задачі і проблеми та відповідати за результати своєї діяльності.

Нові дескриптори Національної рамки кваліфікацій варто застосовувати з урахуванням STEAM-підходу до професійної освіти: S (science – природничі науки), T (technology – технології), E (engineering – інженерна справа), A (art – мистецтво та гуманітарні науки), M (mathematics – математика). У STEAM-підході, на нашу думку, системоутворюючим освітнім компонентом A-alle («всі інші дисципліни») є «Мистецтво і дизайн» (Expressive Art Design) та «Дизайн і технології» (дизайн продукції – product design). Інтердисциплінарність дизайну забезпечує сформованість емпіричних (фактологічних), теоретичних (концептуальних, методологічних) знань; когнітивних умінь, зумовлених не лише логічним, але й інтуїтивним і творчим мисленням, та практичних умінь, зумовлених ручною вправністю, застосуванням практичних способів (методів), матеріалів, інструкцій та інструментів.

Дизайн-освіта як навчально-методична проблема

Увагу педагогічної громадськості ми зорієнтовуємо на інноваційну трансформацію освітньо-професійних систем, що пропонується у Звіті експертної групи з питань наукової освіти для Європейської Комісії «Наукова освіта для відповідальних громадян»: «Особливу увагу має бути приділено важливості всіх дисциплін і тому, як використання міждисциплінарних підходів (STEAM переважає над STEM) може вплинути на розуміння наукових принципів та подолання соціальних викликів» [3]; «Установлення зв’язків між навчальними дисциплінами STEM-освіти та усіма іншими дисциплінами (STEAM) сприяє виходу за межі науки, дає можливість охопити сферу творчого потенціалу, де об’єднуються мистецтво, дослідницька та інноваційна діяльність. Нові інноваційні ідеї та творчі рішення часто виникають на межі навчальних дисциплін та за участі різних суб’єктів суспільного виміру. Інновації пов’язані між собою, прямо або опосередковано, з людським досвідом, потребами і проблемами. Вони можуть розроблятися шляхом залучення сфери мистецтв»; «Процес налагодження зв’язку між мистецтвом, гуманітарними науками та природничими науками, технологіями, інженерією і математикою дає можливість вченим, інженерам, підприємцям, художникам і дизайнерам налагоджувати між собою діалог, щоб запропонувати найширший спектр можливостей та ідей в академічній і соціальній сфері для проведення експериментів і розробки інноваційних рішень» [3].

З урахуванням зазначених рекомендацій Єврокомісії з питань освіти здійснюється подальша модернізація змісту неперервної дизайн-освіти. Формується здатність майбутніх викладачів закладів вищої спеціалізованої і техніко-технологічної освіти здійснювати у професійній діяльності перехід від традиційного STEM-підходу до STEAM-підходу з урахуванням принципу інтердисциплінарності. Модернізований зміст сучасної дизайн-освіти зорієнтовано на розвиток академічних (галузь наукової освіти), художніх (галузь мистецької освіти) та/або лідерських, практичних (галузь військової освіти), тілесно-кінестетичних (галузь фізкультури і спорту) здібностей учнівської молоді.

Міжнародним наукознавством загально визнано наукове обґрунтування найперспективнішого практичного досвіду дизайн-освіти Великої Британії, набутого у неперервній дизайн-освіті суміжними дисциплінами «Дизайн і технології» (дизайн продукції – product design) та «Мистецтво і дизайн» (Expressive Art Design).

Звернемо увагу, що у зарубіжній теорії і практиці фахівців з дисципліни «Дизайн і технології» (дизайн продукції) готують заклади вищої техніко-технологічної освіти, які мають відношення до будівництва, конструювання. У неперервній дизайн-освіті Великобританії дисципліна «Дизайн і технології» (дизайн продукції – product design) вивчається старшокласниками за спеціалізаціями з отриманням відповідних свідоцтв (GCSE) про середню освіту (таблиця 1.)

Таблиця 1.

Спеціалізації дизайн-освіти

Англійські назви спеціалізацій з дизайну і технологій	Українські назви спеціалізацій з дизайну
GCSE Дизайн і технології: електронна продукція.	Комп’ютерний дизайн
GCSE Дизайн і технології: графічна продукція.	Графічний дизайн
GCSE Дизайн і технології: будівельні матеріали.	Дизайн інтер’єрів (екстер’єрів)
GCSE Дизайн і технології: системи й управління.	Дизайн-менеджмент
GCSE Дизайн і технології: текстильні технології.	Дизайн костюма, тканин
GCSE Дизайн і технології: дизайн продукції.	Промисловий дизайн

Підготовка фахівців з навчання дисципліни «Мистецтво і дизайн» (Expressive Art Design) здійснюється у закладах вищої мистецької освіти. Метою шкіл Міжнародного Бакалаврату (IB: International Baccalaureate) у Великобританії є креативний розвиток, експресивне, емоційно-виразне, художньо-образне самовираження учнів. В Інституті Пратта Нью-Йорка учні, що навчаються за програмою мистецтва і дизайну, поєднують художню і дизайнерську освіту, щоб отримати початкову атестацію з візуальних мистецтв (K-12). Вони зорієнтовані на застосування мистецтва і дизайну у соціальних змінах і трансформаціях, експериментування з новими ідеями та матеріалами.

Стан неперервної дизайн-освіти в Україні.

В українському наукознавстві спеціальність 022 «Дизайн» віднесено до галузі знань 02 «Культура і мистецтво» без належного урахування теоретико-методологічних засад і зарубіжного досвіду дизайн-освіти і, зокрема, перспективного досвіду дизайн-освіти Великобританії. Неперервна українська дизайн-освіта не існує в освітньому просторі за аналогом до мистецької. В освітніх стандартах закладів загальної середньої освіти України дизайн не віднесено ні до освітньої галузі «Технології», ні до освітньої галузі «Мистецтво». Відповідно начальними планами закладів різних освітніх рівнів не передбачено навчання суміжних дисциплін «Дизайн і технології» (дизайн продукції – product design) та «Мистецтво і дизайн» (Expressive Art Design). Заклади вищої мистецької освіти України не надають значення суміжності професій «дослідник-дизайнер» і «мистецтвознавець», позначених спільним кодом 2452.1.:

Група КП 2452.1. Мистецтвознавці (образотворче та декоративно-прикладне мистецтво)

Код КП	Код ЗКППТР	Випуск ЄТКД	Випуск ДКХП	Професійна назва роботи
2452.1				Дизайнер-дослідник
2452.1	22862			Мистецтвознавець (образотворче, декоративно-прикладне мистецтво)

Не беруться до уваги ретроспективні державні й освітні нормативні документи: постанова колегії Міністерства України й управління Спілки дизайнерів України щодо впровадження дисципліни «Основи дизайну» у педагогічні заклади (1989); експериментальна апробація програм «Основи дизайну» для 2-11 класів (Інформаційний збірник Міністерства народної освіти України від 24 грудня 1989); постанови КМУ «Про ради з дизайну» (від 30.07.1996 року № 876), «Про першочергові заходи щодо розвитку національної системи дизайну та ергономіки і впровадження їх досягнень у промисловому комплексі України, об'єктах житлової, виробничої і соціально-культурної сфер» (від 20.01.1997 р. № 37).

Центром інформаційної підтримки бізнесу у м. Львові за підтримки Українського культурного фонду вперше здійснено системне дослідження вітчизняного ринку дизайну [4]. Дослідники визнають, що дизайнер – це одна з найпрестижніших сучасних професій, що розвивається завдяки бізнесу, будівництву, діджитал-маркетингу і рекламі. Проте існує низка проблем, які можна узагальнити як невідповідність системи освіти вимогам ринку праці. Українська дизайн-освіта і досі пропонує абітурієнтам невелику кількість спеціалізацій, перевантаження мистецькими дисциплінами і надмірним теоретичним освітнім складником.

Українська дизайн-освіта занадто універсальна: серед усіх бакалаврських і магістерських освітньо-професійних програм із дизайну 40% не мають спеціалізацій. Функціонуючі спеціалізації не відповідають сучасним професіям, що існують на українському і міжнародному ринку праці. Наприклад, фахівців із ландшафтного дизайну відносять до групи професіоналів у сфері сільського господарства, тваринництва, лісового і водного господарства.

Замість академій та університетів багато майбутніх дизайнерів здобуває дизайн-освіту у сучасних хабах і коворкінгах, що є альтернативними вищою дизайн-освітою. З'явилася неформальна дизайн-освіта: незалежні школи, приватні курси і лекторії. Це свідчить про значну потребу майбутніх дизайнерів у проектних технологіях та бізнес-компетентності, яку не може задовольнити закостеніла вітчизняна академічна дизайн-освіта, неспроможна до швидкого реагування на зміни у світі [4].

Заклади неформальної дизайн-освіти є у п'яти найбільших містах України: Дніпрі, Києві, Львові, Одесі та Харкові. Там діють організації неформальної дизайн-освіти, які надають спеціалізовані освітні послуги для дизайнерів різних спеціалізацій: графічного, промислового дизайну, дизайну костюмів, інтер'єрів, ландшафтів. Для підготовки графічних дизайнерів у закладах неформальної освіти навчальних курсів та організаційно-педагогічних заходів значно більше порівняно з іншими спеціалізаціями дизайну. Студенти, що навчаються за іншими спеціалізаціями (окрім графічного дизайну) вважають свою неформальну дизайн-освіту і досвід проектно-художньої діяльності достатніми для ведення бізнесу та розуміння ринку.

Неформальна дизайн-освіта є логічною відповіддю на потреби ринку, проте і тут існує проблема: єдина база інформації про доступні курси та інші освітні можливості для дизайнерів досі відсутня. Її

доводиться шукати в соцмережах і спеціалізованих медіа для дизайнерів та працівників ІТ-індустрії. Також неформальна освіта зазвичай триває до року: найпопулярніший освітній продукт неформальних організацій – 3-місячні курси, що, на нашу думку, недостатньо для фахової підготовки сучасних дизайнерів для професійних середовищ «людина-природа» (ландшафтний дизайн), «людина-техніка» (промисловий дизайн), для сфери обслуговування «людина-людина» (дизайн костюмів), «людина – художні образи» (дизайн інтер'єрів).

Розуміння різниці між пропозицією вітчизняної освіти і потребами сучасного ринку у сфері дизайну надає порівняльний аналіз компетентностей дизайнерів від Міністерства освіти і науки України та ТОП-навичок, які потрібні дизайнерам за версією Ради дизайну Великої Британії (таблиця 2). Перед вітчизняною дизайн-освітою стоять цілі занадто узагальнені, розмиті та відірвані від реальності. Натомість цілі Ради дизайну Великої Британії чіткі й продиктовані актуальними потребами ринку.

Таблиця 2.

Порівняльна таблиця компетентностей дизайнерів від МОН України і ТОП-навичок дизайнерів від Ради дизайну Великої Британії.

Стандарт компетентностей дизайнерів від МОН України	ТОП-навички дизайнерів від Ради дизайну Великої Британії
<p><i>Загальні компетентності:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - знання і розуміння предметної галузі та розуміння професійної діяльності; - здатність до пошуку, обробки й аналізу інформації з різних джерел; - здатність працювати в команді; - здатність оцінювати і забезпечувати якість виконуваних робіт; - цінування і повага різноманітності та мультикультурності; - здатність зберігати і примножувати культурно-мистецькі, екологічні, моральні, наукові цінності та досягнення суспільства на основі розуміння історії і закономірностей розвитку предметної галузі, її місця в загальній системі знань про природу і суспільство та в розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку і ведення здорового способу життя. <p><i>Спеціальні (фахові) компетентності:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - здатність застосовувати сучасні методики проєктування одиничних, комплексних, багатофункціональних об'єктів дизайну; - здатність здійснювати формоутворення, макетування і моделювання об'єктів дизайну; - здатність застосовувати навички проєктної графіки в професійній діяльності; - здатність застосовувати знання історії українського і зарубіжного мистецтва та дизайну в художньо-проєктній діяльності; - здатність здійснювати колористичне вирішення майбутнього дизайн-об'єкта; - здатність зображувати об'єкти навколишнього середовища і постаті людини засобами пластичної анатомії, спеціального рисунка та живопису (за спеціалізаціями); - здатність застосовувати знання прикладних наук у професійній діяльності (за спеціалізаціями); - здатність досягати успіху в професійній кар'єрі, розробляти і представляти візуальні презентації, портфоліо власних творів, володіти підприємницькими навичками для провадження дизайн-діяльності. 	<p><i>Здатність до дизайнування (проєктної творчості).</i> Знання дизайнерських технік, інструментів і принципів, які використовують у виробництві точних технічних планів, креслень, ескізів і моделей.</p> <p><i>Здатність до операційного аналізу.</i> Аналіз потреб і вимог до продукції дизайну, необхідних для створення нового проєкту.</p> <p><i>Здатність до програмування.</i> Написання потрібних програм для різних цілей.</p> <p><i>Здатність до співучасті в будівництві та конструюванні.</i> Знання матеріалів, методів та інструментів, які використовують у будівництві чи ремонті будинків, будівель чи інших споруд (як-от автомобільних доріг).</p> <p><i>Здатність до комп'ютерних технологій та застосування електроніки.</i> Знання плат, процесорів, мікросхем, електронного та комп'ютерного обладнання і програмного забезпечення, включаючи програми та програмування.</p> <p><i>Здатність до креативного мислення.</i> Розробка, проєктування або створення нових додатків, ідей, відношень, систем або продуктів, зокрема й художніх робіт.</p> <p><i>Здатність до взаємодії з комп'ютерами.</i> Використання комп'ютерів і комп'ютерних систем (включаючи апаратне та програмне забезпечення) для програмування, написання програмного забезпечення, налаштування функцій, введення даних або обробки інформації.</p>

У таблиці сформульовано п'ятнадцять безсистемних здатностей українських дизайнерів, зумовлених застарілими дескрипторами Національної рамки кваліфікацій, порівняно з сімома ключовими здатностями британських дизайнерів.

З огляду на стан неперервної української дизайн-освіти необхідним і своєчасним є заснування наукової школи «Неперервна дизайн-освіта як наукова і навчально-методична проблема». Дизайн-освіта

має поширюватися і поглиблюватися в освітньо-професійних і освітньо-наукових програмах закладів вищої спеціалізованої освіти і закладах вищої техніко-технологічної освіти з використанням педагогічного дизайну (проектної творчості в освіті, ISD: Instructional System Design).

В освітньо-професійних та освітньо-наукових програмах закладів вищої дизайн-освіти варто врахувати наявну потребу студентів у спрощеному змісті професійної підготовки з ландшафтного, промислового дизайну, а також дизайну костюмів та інтер'єрів. Для цього необхідно розробити інтегрований зміст професійної підготовки дизайнерів і художників декоративно-прикладного мистецтва (мистецтвознавців). Це можуть бути такі інтегровані освітньо-професійні програми з підготовки бакалаврів і магістрів: «Ландшафтний дизайн і садово-паркове мистецтво», «Промисловий дизайн і прикладне мистецтво», «Дизайн костюмів і художній текстиль», «Дизайн інтер'єрів і декоративне мистецтво».

Дисципліни з такими назвами можуть включатися у каталоги вибіркового набору дисциплін закладів вищої спеціалізованої освіти (мистецької, наукової, спортивної, військової), техніко-технологічної, аграрної освіти. Адже варто врахувати ст. 21 Закону України «Про освіту» (2017), у якій майбутні науково-педагогічні працівники закладів вищої спеціалізованої освіти зорієнтовуються на «виявлення і розвиток індивідуальних здібностей» учнівської молоді, а тому покликані володіти педагогічним дизайном (проектною творчістю в освіті, ISD: Instructional System Design), бути зорієнтованими на нові дескриптори НРК: логічне, інтуїтивне і творче мислення. Такі модернізовані освітньо-професійні програми є необхідними і достатніми для застосування STEAM-підходу до змісту професійної освіти в цілому і дизайн-освіти, зокрема.

ЛІТЕРАТУРА

1. Design Thinking: Understanding how designers think and work. Oxford :. Berg.; Dorst, K. 2015
2. M. Gajargar, J. Bardell. What design education tells us about design theory: a pedagogical genealogy [Електронний ресурс]: <https://doi.org/10.1080/14626268.2019.1677723>.
3. Звіт експертної групи з питань наукової освіти для Європейської Комісії «Наукова освіта для відповідальних громадян». Люксембург: Бюро публікацій Європейського Союзу, 2015, 84 с.
4. Т. Борисович. Дизайн-освіта в Україні: сучасний стан і перспективи [Електронний ресурс]: <https://studway.com.ua/dizayn-osvita/>

Тищенко Л. В.,

методист

Яготинського будинку дитячої та юнацької творчості

Бориспільського району Київської області

larisatisenko296@gmail.com

ПІДГОТОВКА ПЕДАГОГІЧНИХ КАДРІВ ДО РОБОТИ З ТВОРЧО ОБДАРОВАНИМИ ДІТЬМИ

Анотація: Проблема розвитку творчого потенціалу педагогів, які здатні виявити й розвинути обдарованих дітей, допомогти їм у самовизначенні, запалити той вогник талантів, який їм притаманний і не дати йому згаснути. Сьогодні ця проблема повинна стояти в центрі уваги освіти, і, зокрема, діяльності закладів позашкільної освіти..

Ключові слова: здібності, талант, обдарованість, творчість, самоосвітня діяльність педагога, професійна майстерність, педагогічна майстерність, самовизначення, самовдосконалення, заклади позашкільної освіти.

Здібності – competence, талант – talent, обдарованість – genius, творчість – art, самоосвітня діяльність педагога – self-educational activity teaching, професійна майстерність – professional skill, самовизначення – self-determination, самовдосконалення – self improvement, заклади позашкільної освіти – out-of-school education institutions.

Діти тим талановитіші та розумніші,

чим більше можливостей бути

талановитими й розумними їм надамо.

О.Грединарова

Темпи науково-технічного прогресу в Україні становлять перед системою освіти принципово нове завдання: сформувати таку особистість, яка адекватно реагувала б на будь-які зміни навколишнього середовища – соціального, політичного, економічного, екологічного, релігійного тощо.

На сьогоднішній день з'явилася нагальна потреба суспільства у творчих, духовно розвинених громадянах. Виховання творчої особистості – одне з найважливіших соціальних завдань, які покликані розв'язувати і батьки, і освітяни, і громадськість. Адже відомо, що кожна цивілізована країна, кожна розвинена нація одним з найбільших своїх скарбів вважає талановиту людину. Ми намагаємося привернути увагу не лише педагогів, а й батьків, громадськість до цієї важливої справи і надіємося, що багато хто в цьому підтримає й допоможе розв'язувати її.

Нарешті перед нами постала проблема виховання творчої особистості, збереження обдарованості, сприяння розвитку здібностей, виховання талановитих людей. Кожна обдарована дитина – індивідуальність, яка потребує особливого підходу. Потрібно створити умови, за яких найкращим чином можна б реалізувати потенційні можливості кожної дитини, для повноцінного виховання й розвитку особистості. Сприяння реалізації обдарування потребує організації особливого середовища, зокрема спеціальної освіти, яка виходить за межі навчання в звичайній школі, тобто необхідно розвивати в дитини здібності до самореалізації, і не тільки навчанням, а перш за все створенням умов, щоб дитина була готова до складної самостійної роботи. Метою є розвиток мотивації особистості до пізнання, інтелектуального, духовного і фізичного розвитку дітей і молоді у вільний від навчання час, адаптація вихованця до життя в суспільстві, закладання основ самореалізації, самовиховання, саморозвитку, самовдосконалення, самовизначення.

Як стверджують психологи, загальною умовою розвитку здібностей дітей є фізичне здоров'я і природна активність дитини. Звідси випливає, що в переважній більшості діти могли б рости як здібні, обдаровані. І якщо практичні результати не співпадають, то слід говорити про несприятливі умови, які складаються для дітей у сім'ї, в житті, про так звані соціальні фільтри, які залежно від історичної епохи, з більшою чи меншою силою, перешкоджають кожній дитині розвинути свої здібності.

Увага, повага, турбота, любов до дитини є тією основою, на якій зростає і впевненість щодо своїх можливостей, інтерес до різних сфер навколишнього життя, здатність дивуватися, захоплюватися, випробовувати, фантазувати, захоплюватися, тобто активність дитини, в тому числі і творча, виховується за умови підтримки дорослими її ініціативи. Численні ж заборони і негативні оцінки дитячих намагань і є тими фільтрами, які гальмують розвиток творчо обдарованої дитини. Забезпечення умов і можливостей для приємного, змістовного спілкування в дитячому колективі, для занять різними видами діяльності сприяє розвитку пізнавальної й естетичної активності дитини, її здібностей.

Педагогічна грамотність дозволяє педагогам, батькам так організувати виховний процес, щоб у результаті в дітей розвивалось мислення, творчі та інтелектуальні здібності. Потрібно знайти такі інструментарії, щоб визначити здібності дітей, їх розвиток, прогнозувати і планувати діяльність, у якій найбільше вони проявляються, були певні результати, які є подальшим поштовхом для удосконалення, розвитку, розкриття талантів і здібностей й формуванню стійких інтересів і нахилів. Кожен виховний момент з дитиною є розширенням його кругозору, задоволенням її природної допитливості. Тому педагоги, батьки повинні пам'ятати, що кожна дитина, зокрема обдарована, – це індивідуальність, яка потребує особливого підходу, і той, хто здійснює виховний процес, повинен добре бути обізнаний з індивідуально-психологічними особливостями своїх вихованців, тобто мати знання з психології й педагогіки, а також чітко вміти орієнтуватися в різноманітних життєвих ситуаціях, крім того мати певні енциклопедичні знання і вміло їх застосовувати, враховуючи вікові особливості дітей, рівень їхньої обізнаності.

Тонкий психолог і знавець дитячих душ В.О.Сухомлинський зазначав, що найвища насолода життя – у педагогічній творчості, яка чимось наближається до мистецтва. Він вважав: головна особливість її в тому, що об'єктом діяльності є дитина, яка постійно змінюється. Тому творчому педагогу, враховуючи особливості і закономірності розвитку дитини, етично, без зайвого натиску, керуючи цим процесом, слід намагатися поставити її в такі умови, які спонукали б до пошуку ефективних, виразних, влучних засобів утілення творчих задумів.

Ми повинні зуміти не просто не створити перешкод, але й усунути ті, які є на шляху творчого зростання дитини, на шляху розкриття її обдарованості, формування вмінь і навичок, без яких самі природні здібності не зможуть забезпечити вагомих досягнень. І головне – дати кожній дитині повірити в свої сили, відчути свої досягнення і спонукати до нових творчих злетів, до самореалізації і самовдосконалення.

На сучасному етапі в Україні підвищився попит дітей та їхніх батьків на додаткові освітні послуги, які в змозі задовольнити заклади навчальні заклади позашкільної освіти. Саме позашкільна діяльність сьогодні розглядається як одна з головних ланок безперервної освіти в системі виховання творчо обдарованої особистості, найповнішого розкриття її задатків і нахилів, створення умов для розвитку і підтримки талантів та обдаровань у галузі науки, техніки, мистецтва, природознавства тощо. Забезпечення при цьому можливостей щодо вибору діяльності, до якої дитина проявляє зацікавленість, створює необхідні передумови для прояву її природних здібностей.

Актуальність проблеми визначається завданнями закладів позашкільної освіти, основним з яких є розвиток творчих здібностей вихованців, що неможливо без активізації педагогічної творчості.

Заняття в закладах позашкільної освіти природно доповнюють незаповнені проміжки соціального становлення особистості. Свобода і можливість вибору улюблених занять у закладі позашкільної освіти сприятливо впливають на її професійну підготовку, допомагають знайти ідеальну модель майбутньої діяльності з урахуванням задатків та здібностей, визначити своє місце в житті, повніше реалізувати творчі можливості.

Завдання сучасної освіти щодо формування творчої, соціально активної, всебічно розвиненої особистості вимагають від педагогів нових підходів до організації навчально-виховної роботи зокрема в закладах позашкільної освіти. Спрямованість навчально-виховного процесу сучасного закладу позашкільної освіти вимагає від педагога вміння працювати в творчому середовищі, нестандартних умовах постійно вдосконалювати свою професійну діяльність, створювати власну творчу лабораторію, опановувати специфічні форми і методи орієнтації будь-якого початкового курсу на розвиток творчих можливостей вихованців, їхніх талантів і обдарованості.

На часі заміна стандартних виховних заходів на цілеспрямоване і професійне управління виховним процесом, що включає вивчення вихованців, встановлення психолого-педагогічного діагнозу, цілеспрямоване планування і проектування, і, відповідно, здійснення виховного впливу, об'єктивної оцінки реальних результатів навчально-виховної роботи.

Сучасна освіта потребує високо компетентного, розвинутого педагога, який володіє глибокими психолого-педагогічними знаннями, майстерністю, надбанням національної та світової культури, здатного до творчих нестандартних рішень, зокрема до роботи з обдарованими дітьми. Тому проблема розвитку творчого потенціалу педагога, зокрема таких педагогічних кадрів, які здатні виявити й розвинути обдарованих дітей, допомогти їм у самовизначення, запалити той вогник талантів, який їм притаманний і не дати йому згаснути. Сьогодні ця проблема повинна стояти в центрі уваги діяльності закладів позашкільної освіти. Для працівників освіти особливо важливим стало набуття таких професійних характеристик як здатність адаптуватися до різних змін у соціумі, бути конкурентоспроможними, мобільними, готовими до вирішення різних проблем, постійного самовдосконалення. У цьому аспекті основне завдання методиста закладу позашкільної освіти є підвищення професійної компетентності педагогічних працівників, їх підготовка до інноваційної діяльності..

Русійною силою у розвитку педагога-творця є прагнення до ідеалу людини, педагога-громадянина, педагога-професіонала. Існують п'ять головних, на наш погляд, компонентів, що становлять групу здібностей, необхідних для успішної педагогічної діяльності: *гностичні, конструктивні, проектувальні, комунікативні, організаційні*. Розглядаючи здібності, педагоги і психологи виділяють три основні проблеми: походження здібностей та їхня природа, типи і діагностика окремих видів здібностей, закономірності та формування здібностей. Крім цих критеріїв, нам видається важливою також гуманістична установка педагога, тісно пов'язана з мотиваційним комплексом, який включає такі принципи: ставлення до іншого як до цінності; спрямованість на відкрите й активне спілкування; прагнення до самовдосконалення; установка на творчість; прагнення до гармонійного розвитку учнів. Педагог має пам'ятати, що педагогічні здібності розвиваються лише тоді, коли розвивати загальні здібності (спостережливість, уяву і т.д.) і також відповідні риси характеру (вимогливість, тактовність, гуманність). Педагогічні якості особистості, що є основою професійної майстерності педагога, розглядаються як цілісна система. Які ж психолого-педагогічні якості необхідні педагогу? Це група компонентів, які включають: змістові, методичні, соціально-психологічні, вони становлять структуру педагогічної діяльності. Майстерність керівника творчого об'єднання полягає в:

- умінні створити позитивну мотивацію і викликати інтерес у вихованців до навчально-практичної діяльності;

- умінні організувати колективну і самостійну творчу роботу гуртківців;
- умінні стимулювати пізнавальні інтереси та активність гуртківців;
- умінні забезпечити на занятті оптимальний психологічний клімат;
- умінні здійснювати диференційований підхід до вихованців в процесі навчально-виховної роботи;
- умінні творчо використовувати досягнення психолого-педагогічної науки, передового педагогічного досвіду;
- у прагненні до самовдосконалення і підвищення кваліфікації, вдосконалення своєї педагогічної майстерності.

В нашій роботі неабияке значення має усвідомлення педагогом психології творчої особистості, творчої діяльності, компетентності щодо поняття «Обдарованість».

Виявлення обдарованих і талановитих дітей – це тривалий процес. Обдарована дитина сама собі допоможе, якщо педагог творчий, а навчальний процес цікавий, різнобічний, результативний. Тому сучасна

педагогічна практика змушує розглядати діагностику дитячої обдарованості як невід'ємну частину цілісного процесу.

У результаті досліджень науковцями дано таку характеристику обдарованості. Це високий рівень задатків, схильностей, високого рівня інтелектуального розвитку, розвитку психічних процесів, це сплав природженого і набутого досвіду, який виявляється у своєрідності прояву здібностей людини, завдяки яким вона може досягти значних успіхів у певній галузі діяльності. Обдарованість є обов'язковою й необхідною умовою для прояву творчих здібностей і талантів.

Але розширювати природний генотип, пробудити його до життя покликаний саме зовнішній фактор – це середовище, в якому живе дитина.

Обдарована дитина відрізняється від інших багатим словниковим запасом, швидкістю і точністю виконання розумових операцій, прагненням до творчості, оригінальності, високою пізнавальністю мислення. Характерним є допитливість, енергійність, здатність до запам'ятовування і самостійність. Але діагностуючи обдарованість дитини, ми повинні враховувати темперамент. Бо іноді ці якості обдарованості у дітей із слабким типом нервової системи важче виявити. Вони добре проявляються лише в діяльності в результаті цілеспрямованого спостереження і моральної підтримки з боку педагогів. Тому слід бути максимально уважними до кожної дитини. Під час спостереження ми звертаємо увагу на такий мотиваційний аспект поведінки обдарованої дитини, який характеризується:

- підвищеною вибірковою чутливістю до певних явищ дійсності (пізнавальної, технічної, фізичної і т.д.);
- яскраво вираженим стійким інтересом до творчості, певних занять або сфер діяльності, захопленістю предметом, поглибленістю в справу, працелюбність;
- підвищеною пізнавальною потребою, що проявляється у величезній зацікавленості, багатій фантазії, схильності до абстрактного мислення, готовності з власної ініціативи виходити за межі вимог діяльності;
- високою критичністю до результатів власної праці, невдоволенням собою, схильністю ставити цілі, прагнення до досконалості.

Наявність зазначених психологічних особливостей може слугувати підставою для гіпотези, що дитина обдарована, але не для остаточного висновку про обов'язкову обдарованість. Проте наявність хоча б деяких ознак обдарованості може привернути увагу педагога й змусити до ретельного й тривалого аналізу поведінки дитини.

Крім визначених психологами та педагогами яскравих критеріїв обдарованості, ми у процесі спілкування з дітьми, бесід з їхніми батьками, вчителями можемо виявити ще деякі опосередковані ознаки, які можуть наштовхнути педагога на більш уважне вивчення дитини в цьому напрямку.

В результаті спостережень ми помітили, що такі діти мають допитливість, добре розвинену пам'ять, спостережливість, швидко схоплюють інформацію, самостійні в роботі. Але разом з тим їм притаманні ознаки нетипової поведінки: непередбачуваність вчинків, надмірна вразливість, нетерплячість і нетерпимість до чужих недоліків, часто неадекватність реакцій на інформацію.

Ці діти потребують особливої уваги, вони не люблять надмірної регламентованості навчального процесу, конформізму і поведінці. Їхня поведінка часто викликає негативні емоції в оточенні. Вони не терплять тиску й примусу, адже діяльність творчого інтелекту – гарантія особистої свободи людини. Такі діти дуже цілеспрямовані, задля досягнення творчої мети можуть працювати місяцями (наприклад, в авіамодельному гуртку – над створенням моделей літака). Вони дуже критично ставляться до себе і до своїх досягнень, мають низьку самооцінку, високу пізнавальну активність. Дуже вразливі, чутливі і вимагають поваги до себе. Виявляють оригінальність підходів у розв'язанні проблемних ситуацій, прагнуть до реалізації своїх унікальних здібностей, мають високий рівень мотивації виконуваної діяльності. Обдаровані діти захоплюються науковими дослідженнями, у тому числі в секціях МАН, і, при цьому, маючи розвинену фантазію, ставлять перед собою нові цілі.

Отже, потрібно змалку розвивати пагони творчості й створювати підґрунтя для розкриття талантів, допомагати таким дітям досліджувати те, чого, на перший погляд, не може бути, а головне: викликати у них бажання творчо, невпинно працювати і прагнути до успіхів.

Для виявлення обдарованості можна скористатися і комплексною діагностикою, популярною серед учених та практиків усього світу. Вона стимулює процес самопізнання, самореалізацію, дає змогу виявити індивідуально-психологічні передумови, від яких залежить прискорення (чи уповільнення) розвитку творчої обдарованості.

Отже, діагностику починають із темпераменту, потім характеру (інтересів, нахилів, здібностей).

Процес виявлення обдарованості здійснюється поетапно:

- 1) спостереження;
- 2) виявлення психологічного стану дитини шляхом власної оцінки;
- 3) визначення продуктів творчої діяльності учня;
- 4) всебічний аналіз конкретних випадків;

5) виявити творчу особистість дитини також допомагають системи запитань, анкетування;
6) існує багато методів, які допомагають пізнати творчо обдаровану дитину (стандартизовані тести, анкети);

7) для визначення системи пошуку та диференціації обдарованості, використовують такі методи: інтерв'ю, опитувачі, таблиці успішності, творчі доробки учнів, аналітичні тести інтелекту здібностей. Дуже корисними в роботі керівника гуртка з метою діагностики інтересів і здібностей дітей та з метою профорієнтаційної роботи є складання анкет («Пізнай себе», «Мої інтереси і здібності», «Моя професія», «Мій вільний час»).

З'ясувавши особливості обдарованої особистості, її несхожість, можна зрозуміти творчі можливості такої дитини й передбачити напрямки, у яких їх слід розвивати і чим раніше ми їх виявимо, тим кращими результатами будуть надбання учнів.

Для того, щоб педагог зміг втілити свої професійні задуми, необхідні спеціальні знання. Основу знань педагога вже мають на етапі їх навчання у вузах, доповнюються і поглиблюються у безперервній роботі в закладі освіти, а це – підвищення кваліфікації, ознайомлення з провідними педагогічними ідеями, одержання інформації через наукові видання, використання досвіду, і, насамперед шлях до самовдосконалення – це самоосвітня діяльність педагога. Адже професіоналізм сучасного педагога яскравіше всього виявляється в умінні аналізувати власну діяльність, для цього необхідно розробити, обґрунтувати свою індивідуальну систему роботи. Іншими словами, керівник мусить виховувати себе, а потім – інших. Спрямованість навчально-виховного процесу сучасного закладу позашкільної освіти вимагає від педагога вміння працювати в творчому режимі, нестандартних умовах постійно вдосконалювати свою професійну діяльність, створювати власну творчу лабораторію, опанувати специфічні форми і методи орієнтації будь-якого початкового курсу на розвиток творчих можливостей вихованців, їхніх талантів і обдарованості.

Ефективність роботи в даному напрямку знаходиться в прямій залежності від професійної майстерності кожного педагога, його спроможності здійснювати роботу з розвитку творчого потенціалу кожної дитини, а саме: вміння проявити творчу активність, оригінальність, нестандартність у процесі розв'язання творчих завдань, самостійність, ініціативність.

Головним завданням кожного навчального закладу позашкільної освіти є турбота про розвиток творчого потенціалу кожного педагога і колективу в цілому. Тільки творча особистість може виховати творчу особистість.

Отже освіта потребує талановитого творчого педагога, з високим рівнем методичної культури, якому властиві такі риси:

- творча самостійність, ініціативність, жадоба до пізнавальної діяльності, нестандартний підхід до справи, активна пошукова діяльність, спрямована на постановку і розв'язання науково-методичних проблем, налаштованість інтелекту на творче мислення;
- високий рівень самоорганізації у підготовці до занять та під час навчально-виховної діяльності, наполегливість, працездатність, організованість, відповідальність;
- працелюбність і старанність під час самонавчання, дисциплінованість і дбайливість щодо реалізації своєї технології навчання;
- цілеспрямованість у досягненні мети, твердість у відстоюванні своєї позиції і переконань;
- потреба у самовихованні, формуванні досвіду духовного і професійного вдосконалення тощо.

Першим кроком до створення умов для оптимального розвитку педагогічної творчості в закладі позашкільної освіти стало створення комплексно-цільових програм «Творчий педагог». Ця програма спрямована на розв'язання актуальних проблем у системі управління сучасним освітнім закладом, розвиток творчої майстерності педагогічних працівників.

Творчість вимагає індивідуалізації, персоніфікації та точної самоідентифікації. Саме тому умовою успішної реалізації завдань є *діагностування педагогічних кадрів*. Діагностика забезпечує науковий підхід до організації роботи з педагогічними кадрами, їхній професійний розвиток і саморозвиток. Здійснення діагностування особливо самодіагностування педагогічної діяльності, спрямоване на оволодіння кожним педагогом навичками самоаналізу, самооцінки дає змогу перевести роботу в режим активного саморегулювання та самоконтролю.

Якості своєї професійної діяльності педагог може виявити з допомогою діагностичних методик – Анкети самоаналізу рівня творчості педагогічних працівників закладів позашкільної освіти (*Додатки №1, 2, 3*).

Самодіагностування роботи педагога проводиться за наступними напрямками:

- раціональне використання попереднього досвіду;
- оволодіння новими методиками та прийомами навчальної діяльності;
- розумне поєднання перших і других під час розкриття конкретного змісту матеріалу;
- здійснення зворотнього зв'язку в процесі самооцінки навчання в певному напрямі діяльності.

Головним завданням інформаційно-методичної роботи щодо розвитку творчості педагогічних працівників можуть бути:

- поглиблення, переосмислення, переорієнтація, трансформація раніше набутих філософсько-педагогічних знань відповідно до концептуальних основ та принципів розвитку національної системи освіти, створення інноваційної системи;

- вивчення теорії методики навчання й виховання, етнопедагогіки, психології, досягнень науки з певного напрямку, оволодіння сучасною методологією;

- впровадження в навчально-виховний процес новітніх теоретичних розробок, передового досвіду сучасних педагогічних технологій;

- систематичне інформування педагогів про нові орієнтації щодо змісту, методики навчання й виховання, вивчення державно-нормативних документів про освіту;

- спонукання й сприяння виробленню у педагогів бажань і вмінь, навичок самоосвітньої роботи з метою безперервного підвищення своєї кваліфікації і вдосконалення педагогічної майстерності, загально педагогічної і методичної культури;

- активізація та розвиток творчих здібностей педагогів, формування в них зацікавленості сучасними науковими ідеями, дослідницькою та експериментальною роботою;

- допомога у творчій розробці навчальних планів, програм з певного фахового напрямку.

Завдання ці реалізуються через таку систему роботи:

- індивідуальні – самоосвіта, стажування, наставництво, консультація;

- групові постійно діючі методичні об'єднання керівників гуртків, творчі динамічні групи, школи перспективного досвіду, школи становлення та школи вищої педагогічної майстерності, семінари, ділові і рольові ігри, групові консультації, педагогічні студії, педагогічні майстерні, майстер-класи, школи дослідництва тощо;

- колективні – педагогічні конкурси, науково-практичні конференції, методичні оперативні наради; коментовані виставки, екскурсії, лекторії, «круглі столи», методичні фестивалі, панорами, педагогічні консиліуми тощо.

Кожен навчальний заклад обирає організаційні форми методичної роботи, виходячи з потреб кожного педагога.

Внаслідок цього формується у педагогів свідоме прагнення до самоосвіти, самовдосконалення, самоаналізу та відповідні уміння, навички щодо творчого розв'язання проблем і досягнень мети, тобто поступово здійснюється становлення тих якостей, які є складовими творчих здібностей особистості.

Саме творчий педагог соціально корисний не тільки результатами своєї особистісної праці, а й тим, що він дух творчості передає іншим – колегам і вихованцям. Тому потрібно підтримувати таких творчих педагогів.

Практика переконує, що навчання педагогів стає найбільш ефективним, якщо в групових, колективних формах навчання самостійній роботі педагога відводиться провідна роль.

У зв'язку з цим виникає необхідність в координації самоосвітньої роботи з іншими формами підвищення кваліфікації. Спостереження свідчать про те, що вплив колективних форм навчання на самостійну діяльність педагога стає найбільш дієвим при умові:

- якщо є тісний взаємозв'язок між особистісними потребами та інтересами педагога і тим змістом педагогічного навчання, яке здійснюється в групових, колективних формах роботи;

- якщо робота підпорядковується колективному навчанню, колективному дослідництву;

- якщо пошук педагога, його досвід, результати роботи одержують гідну оцінку адміністрації закладу, колег, уміло заохочуються ними.

Самоосвіта педагогічних працівників є одним з найважливіших шляхів впровадження досягнення педагогічної науки в практику роботи педагогів. Предметом вивчення стають нові наукові ідеї, найактуальніші педагогічні проблеми, які ще не пройшли перевірку масової практики, може стати і перспективний педагогічний досвід, який ще не дістав належного теоретичного узагальнення.

Займаючись методичною роботою, педагог багато бере для свого професійного зростання, розвитку загально педагогічної і методичної культури творчості.

Можна назвати чотири рівні творчої педагогічної діяльності:

Репродуктивний рівень передбачає, що педагог, працюючи за відомим досвідом, методиками, рекомендаціями вибирає ті, які найбільше відповідають конкретним умовам його діяльності, індивідуально-психологічним особливостям вихованців.

Раціоналізаторський рівень припускає, що педагог на основі аналізу власного досвіду, конкретних умов своєї педагогічної діяльності, вносить корективи у свою роботу, удосконалює, модернізує деякі елементи наявних рекомендацій, методик, досвіду відповідно до нових завдань.

Конструкторський рівень характеризує діяльність тоді, коли на основі власного досвіду, самоаналізу своєї діяльності і знань психолого-педагогічних особливостей дитячого колективу, педагог

використовуючи існуючі методичні рекомендації, передовий досвід, конструює власний варіант вирішення педагогічної проблеми.

Новаторський рівень передбачає вирішення педагогічної проблеми на принципово нових основах, відрізняється новизною, оригінальністю і високою результативністю.

Отже, одне з головних завдань методичної служби – допомогти педагогу в особистісно-професійному розвитку, створенні умов для формування в нього здатності набувати нового досвіду на основі цілеспрямованого творчого критичного мислення, визначення особистісних підходів, усвідомлення значущості нової педагогічної ідеї для вдосконалення освітньої практики. Головна увага повинна приділятися розповсюдженню педагогічних інновацій, технологій, ідей перспективного досвіду.

Важливою умовою педагогічної творчості є забезпечення системи заходів морального та матеріального заохочення, організація творчого змагання, конкурсу «Керівник гуртка року», виставок дитячих робіт.

Висновок:

Отже, підсумовуючи все вище сказане, слід відзначити, що психологічний і педагогічний підходи до формування творчо обдарованої особистості складають нерозривну єдність, яка становить науковий підхід. Однак слід наголосити на тому, що педагогічний підхід завжди має спиратися на психологічний, оскільки розробка психологічних основ наукової організації навчально-виховного процесу дає можливість забезпечити повноцінне формування особистості кожної дитини. Саме знання всіх закономірностей, розуміння їх впровадження в педагогічний процес і дасть нам позитивні результати в нашій роботі.

Розвиток творчого потенціалу педагога, зростання рівня культури, мислення, світогляду завжди буде гострою проблемою. Кожний педагог, який усвідомлює свою соціальну відповідальність, повинен прагнути творчо працювати, розвивати в собі творчі можливості. В процесі педагогічної діяльності педагог проходить періоди становлення: адаптація – професіоналізація – майстерність. Цей процес прискорюється, якщо педагог систематично вдосконалює майстерність, оволодіваючи досягненнями науки, активізує власні науково-методичні пошуки. Щоденно педагог здійснює конструктивну, організаторську, комунікативну, гностичну діяльність. Там, де поєднуються глибокі і міцні знання з досвідом практичної діяльності, який складається в результаті самостійної роботи і почерпнутого в роботі колег, народжується творчість.

Вміння бачити та аналізувати показники своєї праці та процес їх досягнення, вміння систематизувати накопичений досвід – один з найвагоміших шляхів до вершин педагогічної майстерності.

Педагогічна творчість – це завжди співтворчість. І найскладнішим у творчості педагога є жива взаємодія з вихованцями під час спілкування. Той, кому це вдається, – справжній творець.

Діяльність педагога стане тоді результативною, коли він одержить належну до неї підготовку, буде поставлений в умови, сприятливі не тільки для збереження, а й для правильного розвитку своєї енергії. Щоб стати майстром педагогічної справи, потрібно її любити, бути зацікавленим і результатами своєї справи.

В.Сухомлинському належать такі слова: «Мудрість влади педагога – це велика творчість і праця над собою». Саме творчий педагог здатний запалити вогник творчості у своїх вихованців, сприяти до розкриття і розвитку обдаровань. І саме методична служба закладу позашкільної освіти признана плекати творчого педагога, дбати, щоб він був носієм високої культури, впевненим у собі, у своїй індивідуальній значущості і прагнув до постійного зростання свого професіоналізму. Адже самоосвітня діяльність педагога – запорука успішної роботи закладу позашкільної освіти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України «Про позашкільну освіту» // Освіта України-2000 №31 с.6-8
2. Берест А.: Управління розвитком творчості педагогічного колективу //
3. Директор школи – 2003. – №23 – с. 11-12
4. Верещак В.: Моніторинг професійної педагогічної майстерності // Завуч – 2007.- №34 – с.1-8
5. Гайдучок М.: Через творчість до успіху // Світло – 1997. – №4- с.53-86
6. Денисюк Л.: Творчого учня може виховати тільки творчий учитель // Директор школи – 2003. – №46 – с. 7-10
7. Литвинова Н.: Розвиток творчої особистості у позашкільній діяльності. // Рідна школа – 2003. – №8- с.6-10
8. Сисоєва С. Підготовка вчителя до формування творчої особистості: К.: 1996, – 165с.
9. Спольник Н.: Розвиток творчості вчителя // Управління школою – 2004.- №29 – с.6-9
10. Сущенко Т. Позашкільна педагогіка: К.: 1996 – 143 с.
11. Тевлін Б.: Активізація та розвиток творчого потенціалу педагогічних працівників. // Завуч -2004.- №4 – с.4-8

Утка Л. В.,
старший учитель української мови
та літератури
Лебединського закладу загальної
середньої освіти I-III ступенів №7
Лебединської міської ради
Сумської області
utkaludmyla@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7856-949X>

ПСИХОЛОГО- ПЕДАГОГІЧНИЙ АСПЕКТ РОБОТИ З ОБДАРОВАНИМИ ДІТЬМИ

У статті аналізуються шляхи виявлення обдарованих дітей та молоді, напрямки та етапи роботи з обдарованими учнями. Корисними будуть додатки як практичні експерименти роботи з даною категорією молоді.

Ключові слова: обдарованість, діагностика, провісники обдарованості, стратегія саморозвитку, алгоритм планування роботи.

Giftedness, diagnostics, proclaimers of the giftedness, self– development strategy, work scheduling algorithm.

На думку більшості педагогів, діагностика дитячої обдарованості – суто психологічна проблема. Однак таке твердження справедливе лише на теоретичному рівні. Сучасна освітня практика, спрямована на особистісно зорієнтований підхід, змушує розглядати діагностику дитячої обдарованості як невід’ємну частину цілісного педагогічного процесу. Теоретичний рівень передбачає визначення концепції обдарованості, суміжних категорій та видів обдарованості, а практичний включає методики діагностування обдарованих дітей, з’ясування їхніх психологічних особливостей та організацію роботи з ними. На цьому, практичному рівні, як вважають самі психологи, діагностику мають проводити вчителі й вихователі, тобто ті, хто працює над розвитком і вихованням. Це не означає, що практичний психолог не потрібен, навпаки, він необхідний, але його сфера – особливо складні, «граничні» випадки, зокрема потенційна обдарованість.

Завдання діагностики обдарованості:

- виявлення обдарованості;
- допоміжна діагностика, яка працюватиме над вивченням особистих якостей батьків, вчителів;
- виявлення чинників, що перешкоджають розвитку здібностей;
- спостереження за її розвитком (конструктивним та реконструктивним). Відомою в педагогіці є «модель діагностики розвитку» (Ю.Д. Бабаєва та А.Г. Асмолова), за якою дитину перевіряють не стільки на наявні знання і вміння оперувати ними, скільки на здатність до їх розвитку. Цей варіант діагностики з успіхом застосовується як в масових школах, так і в закладах нового типу. Для виявлення обдарованості можна скористатись і комплексною діагностикою, популярною серед учених та практиків всього світу. Вона стимулює процес самопізнання, самовиховання та самореалізації. Діагностування починають із темпераменту, потім рис характеру. Процес виявлення обдарованості здійснюється поетапно:

- 1) спостереження;
- 2) виявлення психологічного стану дитини шляхом власної оцінки;
- 3) визначення коефіцієнта розумового розвитку IQ;
- 4) визначення інтелектуального розвитку шляхом дослідження вербальних здібностей учня;
- 5) визначення продуктів творчості школяра;
- 6) всебічний аналіз конкретних випадків.

Діагностика обдарованості насамперед спирається на результати продуктивної діяльності (підсумки олімпіад, конкурсів, змагань, дані психолого-педагогічних обстежень). М. Лейтес відзначає, що ознаки обдарованості в дитячі роки оцінюються шляхом з’ясування співвідношення в них вікового і власне індивідуального. Батькам і вчителям варто знати, що всі успіхи дитини спочатку з упевненістю можна оцінити як вікові прояви обдарованості, а чи стануть вони стійкими індивідуальними особливостями, буде залежати від багатьох зовнішніх та внутрішніх умов. Діагностування обдарованої дитини пов’язується з визначенням її соціального статусу і прогнозом її поведінки, а також направлення її до навчального закладу відповідного типу. З досвіду роботи відомо, що обдаровані діти у звичайних загальноосвітніх школах проводять половину, а то й весь навчальний час. Школи не можуть задовольнити інтереси і можливості обдарованих учнів тому, що вони розраховані на дітей різних індивідуальних здібностей. У зв’язку з цим в обдарованих дітей виникає уявлення про себе як про нормальних, а про інших – як про розумово неповноцінних учнів. За місцем навчання обдарованої дитини діагностування проводиться з метою

визначення її розвитку, що допоможе знайти адекватні методи навчання і виховання, створити спеціальні програми, надати підтримку і соціальний захист.

Найчастіше використовують такі методи:

1. Стандартизовані методи вимірювання інтелекту.
2. Стандартизовані тести досягнень для школярів використовують для виявлення виняткових здібностей з навчальних дисциплін.

3. Стандартизовані тести на перцептивно-руховий розвиток.

4. Стандартизовані тести оцінки соціального розвитку.

5. Вимірювання творчих здібностей (тест Торренса).

6. Спостереження і контрольні записи.

7. Методика вивчення особистісних характеристик включає вивчення блок показників-факторів.

8. Методика вивчення оточення.

9. Життєві спостереження близьких людей.

К. Текекс розглядає таких можливих провісників обдарованості:

– можливість і здатність у трирічному віці стежити за двома й більше подіями, що відбуваються;

– здатність простежувати в ранньому дитинстві причинно-наслідкові зв'язки та робити висновки;

– відмінна пам'ять, рання мова і абстрактне мислення;

– уміння широко користуватись накопиченими знаннями;

– схильність до класифікації та категоризації;

– уміння ставити запитання та створювати складні граматичні конструкції;

– підвищена концентрація на чому-небудь, ступінь заглибленості в задачу;

– нелюбов до готових відповідей;

– підвищена електрохімічна і біохімічна активність мозку.

На особливу увагу заслуговує виявлення обдарованості дітей батьками. Батьки використовують різні виховні стратегії. Стратегія прямого виховного впливу передбачає використання розвивальних ігор, вправ. Інколи ця стратегія дає результати, але дуже часто в дитини виникає внутрішня протидія. Друга категорія батьків вважає, що вивчати та розвивати їхню дитину повинні фахівці. Однак не потрібно повністю перекладати всі турботи на плечі інших, а самим знаходитись осторонь. Згідно третьої стратегії батьки надають право вибору своїй дитині й намагаються підібрати гарну школу, не контролюючи розвиток здібностей. Найголовніше в таких сім'ях – атмосфера пізнавальних інтересів самих батьків (самі читають, ходять на виставки, не нав'язуючи свого інтересу). Така стратегія саморозвитку виявляється найефективнішою. Властивістю таланту є свідомий, поглиблений, всебічний розвиток обдарованості. У кожній дитині закладені певні здібності, тільки в одних вони виявляються дуже яскраво й виразно, а в інших залишаються дрімати всередині. Здібності можуть виявлятися і в ранньому дитинстві, і в зрілому віці. Від народження всі діти здібні, однак такі рівні здібностей, як обдарування, талант і геніальність притаманні далеко не кожному [1, 233]. Батьки повинні добре знати, що обдаровані діти швидше за інших виконують завдання, прагнуть до самостійності, до розв'язання завдань проблемного характеру або таких, які вимагають кмітливості, різних способів розв'язання, творчості.

Обдарована дитина – це дитина, яка має яскраві й очевидні, іноді видатні досягнення (або внутрішні передумови таких досягнень) у тому або іншому виді діяльності.

Визначення обдарованості надзвичайно важливе – від цього залежить кого й на підставі яких критеріїв школа відбиратиме в спеціалізовані школи чи програми, як навчатиме. Від розуміння суті обдарованості прямо залежить, на які особливості своїх учнів учитель звертатиме увагу. Завдання школи – підтримати учня і розвинути його здібності, підготувати ґрунт для того, щоб ці здібності було реалізовано. Виявлення обдарованих дітей повинно починатися вже у початковій школі на основі спостереження, вивчення психологічних особливостей, мовлення, пам'яті, логічного мислення(див. Додаток №2).

Якими є обдаровані діти ?

- Мають вищі порівняно з більшістю учнів інтелектуальні здібності, потяг до навчання, творчі можливості.

- Мають активну пізнавальну потребу, що домінує.

- Відчувають радість від здобуття знань, розумової активності.

Які категорії обдарованих дітей можна визначити умовно ?

1. Діти з незвичайно високим загальним рівнем розумового розвитку

(такі діти найчастіше зустрічаються в дошкільному і молодшому шкільному віці).

2. Діти з ознаками спеціальної розумової обдарованості – у певній галузі науки (підлітковий вік).

3. Учні, які не досягають через якісь причини успіхів у навчанні, але мають яскраву пізнавальну активність, оригінальність психічного складу, неабиякі розумові резерви (частіше зустрічаються в старшому шкільному віці).

У навчальній діяльності робота з обдарованими дітьми ґрунтується на диференційованому підході, що сприяє розширенню й поглибленню освітнього простору предмета.

Мета роботи з обдарованими дітьми – виявлення таких дітей та створення умов для їх оптимального розвитку.

Яким повинен бути учитель у роботі з обдарованими дітьми ?

- Талановитим, здатним до екстремальної та творчої діяльності.
- Професійно грамотним.
- Інтелігентним, вихованим і ерудованим.
- Володіти сучасними педагогічними технологіями.
- Мати позитивну «Я – концепцію», бути цілеспрямованим, наполегливим, емоційно стабільним.
- Умілим організатором навчально-виховного процесу, психолого – педагогічного процесу.

Різні педагогічні методики виділяють такі загальні етапи роботи з обдарованими учнями:

I етап. Підготовчий

- Виявлення обдарованих учнів.
- Складання діагностичних карт.
- Розроблення нормативних документів, робочих програм з обдарованими дітьми.

II етап. Практичний

- Упровадження інтерактивних методів навчання (проблемно – дослідницьких, проектних, модульних), що розвивають в учнів творче й дослідницьке мислення).
- Активна участь в інтелектуальних і творчих конкурсах різних рівнів.

III етап. Узагальнення

- Аналіз досягнутих результатів.
- Співвідношення результатів реалізації програми з поставленою метою і завданнями.
- Визначення перспектив і шляхів подальшої роботи.

Опрацювавши різну літературу та взявши до уваги досвід роботи шкільної динамічної групи, нами був розроблений алгоритм планування роботи з даною категорією учнів.

I етап. Виявлення обдарованих учнів.

II етап. Створення умов для розкриття їх потенціальних можливостей на уроках.

III етап. Залучення до позакласної роботи.

IV етап. Індивідуальна підготовка.

Перший етап. Виявлення творчих учнів

Умови роботи в школі дозволяють проводити виявлення учнів зі здібностями до вивчення будь-якого предмета ще в початкових класах. Із цією метою радимо проводити анкетування, тестування (див. Додаток №1), бесіди з дітьми, батьками, учителями.

Наступний крок – аналіз результатів проведеної роботи. Відповідно нього рекомендуємо скласти список здібних й обдарованих учнів. На кожного з цих учнів завести карту обдарованої дитини. У ній зазначте особисті дані, характеристику типу обдарованості, інтереси, залучення учня до позакласної роботи з предмета, перемоги та нагороди.

Другий етап. Принципи роботи з обдарованими учнями на уроці

Велику увагу потрібно приділяти другому етапу – поурочній роботі, яка ґрунтується на таких принципах:

- орієнтація на змагання, актуалізація лідерських можливостей учнів;
- орієнтація на потреби дитини;
- максимальне розширення кола інтересів;
- домінування розвивальних можливостей над інформаційною насиченістю;
- ускладнення змісту навчальної діяльності.

Розвиток обдарованості учнів залежить від професійного рівня учителів та використання креативних методів навчання. У практиці педагогічної діяльності слід використовувати нові технології навчання, які сприятимуть розвитку обдарованості. Тому вчителям, які працюють із такими дітьми, потрібно внести зміни до поурочних і тематичних планів, де передбачалась би цілеспрямована робота з кожним обдарованим учнем, доцільно використовувати на уроках мотиваційні установки, які орієнтують учнів на навчання під девізом «хочу все знати», а не «хай мене навчать», самостійні творчі завдання, роботи пошукового характеру.

Контроль за навчанням обдарованих дітей повинен стимулювати поглиблене вивчення, систематизацію, класифікацію навчального матеріалу, перенесення знань у нові ситуації, розвиток творчих елементів у їх навчанні. Домашні завдання повинні мати творчий, диференційований характер(див. Додаток № 3).

Третій етап. Різні напрямки роботи із талановитими учнями

На третьому етапі проводиться індивідуальна оцінка творчого потенціалу і психологічних особливостей кожної дитини. Роботу з обдарованими дітьми пропонуємо здійснювати у таких напрямках:

- гурткова робота із предмету;
- позакласні заходи у межах предметних тижнів;
- предметні заходи у класі із запрошенням батьків;
- участь у творчих конкурсах різного рівня;
- театралізовані свята – особлива форма роботи з обдарованими дітьми, оскільки в них діти мають можливість не тільки реалізувати акторські здібності, безпосередньо беручи участь у виставах, але й виявити творчі навички, розробляючи сценарії постановок, розвинути схильність до художнього читання й літературної творчості, виявити ерудицію й дослідницькі навички у вікторинах і наукових диспуатах.

Така робота сприяє підвищенню мотивації обдарованих дітей до співробітництва з педагогами й копіткій роботі із самовдосконалення.

Четвертий етап. Індивідуальна робота

Четвертий етап – це індивідуальна робота за спеціальною творчою програмою. Проводяться бесіди з дитиною, її батьками, вивчаються умови життя дитини. З'ясовується, чи пов'язує учень майбутню професію з вашим предметом, чи бажає брати участь у олімпіадах? Вибір повністю за дитиною, головне, щоб він був свідомий.

Індивідуальна програма підготовки залежить від кінцевої мети учня, його здібностей та особливостей характеру. При цьому враховуються інтереси дитини. Намагайтеся розвивати сильні сторони та поступово виправляти недоліки.

Плануючи діяльність школяра, необхідно націлювати його на роботу з наступними матеріалами:

- ✓ матеріали олімпіад різного рівня;
- ✓ вузівські підручники;
- ✓ спеціалізована література.

Крім базових знань, у школярів повинен бути певний набір методологічних прийомів – способів, що допомагають добувати нові знання і творчо переробляти уже наявні. Необхідно пропонувати учневі самому складати олімпіадні завдання. Крім того, варто приділяти особливу увагу самоперевірці отриманих результатів при розв'язанні різних завдань.

У період підготовки до олімпіад звертається увага на вміння володіти собою, уміло користуватися здобутими знаннями в умовах конкуренції, стресу.

Враховується вміння не тільки приймати перемогу, уникаючи «зіркової хвороби», а й витримувати невдачу, за будь-яких умов поважати однолітків-конкурентів. Важливим аспектом у підготовці олімпійця є виховання порядності, формування переконання: найцінніша перемога – та, що здобута чесно, своїми силами.

Обдарованість – це система, що розвивається протягом життя, визначає можливість досягнення людиною вищих (незвичайних, неабияких) результатів в одному або декількох видах діяльності порівняно з іншими людьми.

ДОДАТКИ

Додаток № 1

Методика «Карта обдарованості»

Аркуш питань

1. Схильний до логічних міркувань, здатний оперувати абстрактними поняттями.
2. Нестандартно мислить і часто пропонує неочікувані, оригінальні вирішення.
3. Вчиться новим знанням дуже швидко, все «схоплює на льоту».
4. У малюнках немає одноманітності. Оригінальний у виборі сюжетів. Зазвичай змальовує багато різних предметів, ідей, ситуацій.
5. Виявляє велику цікавість до музичних занять.
6. Любить вигадувати (писати) розповіді або вірші.
7. Легко входить в роль будь-якого персонажа, людини, тварини та інших.
8. Цікавиться механізмами і машинами.
9. Ініціативний в спілкуванні з однолітками.
10. Енергійний, справляє враження малюка, що потребує великого об'єму рухів.
11. Виявляє велику цікавість і виняткові здібності до класифікації.
12. Не боїться нових спроб, прагне завжди перевірити нову ідею.
13. Швидко запам'ятовує почуте і прочитане без спеціального заучування, не витрачає багато часу на те, то потрібно запам'ятати.

14. Стає вдумливим і дуже серйозним, коли бачить хорошу картину, чує музику, бачить незвичайну скульптуру, красиву (художньо виконану) річ.
15. Чуйно реагує на характер і настрій музики.
16. Може легко побудувати розповідь, починаючи від зав'язки сюжету і кінчаючи вирішенням якого-небудь конфлікту.
17. Цікавиться акторською грою.
18. Може легко лагодити зіпсовані прилади, використовувати старі деталі для створення нових виробів, іграшок, приладів.
19. Зберігає упевненість в оточенні незнайомих людей.
20. Любить брати участь в спортивних іграх і змаганнях.
21. Уміє добре викладати свої думки, має великий словарний запас.
22. Винахідливий у виборі і використанні різних предметів (наприклад, використовує в іграх не лише іграшки, але і меблі, предмети побуту та інші засоби).
23. Знає багато про такі події і проблеми, про які його однолітки зазвичай не знають.
24. Здатний складати оригінальні композиції з кольорів, малюнків, каменів, марок, листівок і так далі.
25. Гарно співає.
26. Розповідаючи про щось уміє добре дотримуватися вибраного сюжету, не втрачає основну думку.
27. Міння тональність і вираження голосу, коли змальовує іншу людину.
28. Любить знатися на причинах несправності механізмів, любить загадкові поломки.
29. Легко спілкується з дітьми і дорослими.
30. Часто виграє в різних спортивних іграх у однолітків.
31. Добре встановлює зв'язок між однією подією та іншою, між причиною і наслідком.
32. Здатний захопитися, піти «з головою» в заняття, що цікавить його.
33. Обганяє своїх однолітків з навчання на рік або на два, тобто реально повинен би вчитися в більш старшому класі, ніж вчиться зараз.
34. Любить використовувати який-небудь новий матеріал для виготовлення іграшок, колажів, малюнків у будівництві дитячих будиночків на ігровому майданчику.
35. У гру на інструменті, в пісню або танець вкладає багато енергії і відчуттів.
36. Дотримується лише необхідних деталей в розповідях про події, все неістотне відкидає, залишає головне, найбільш характерне.
37. Розігруючи драматичну сцену, здатний зрозуміти і змалювати конфлікт.
38. Любить малювати креслення і схеми механізмів.
39. Відчуває причини вчинків інших людей, мотиви їх поведінки. Добре розуміє недовомле.

Анкета

щодо визначення здібностей учнів (за методикою американських вчених Хаана і Кафа)

I. Інтелектуальні здібності .

1. Учень засвоює нові знання, швидко і легко все схоплює.
2. Має почуття здорового глузду і використовує знання в практичних повсякденних ситуаціях.
3. Добре міркує, не плутається в думках. Добре вловлює зв'язок між подіями, між причиною і наслідком.
4. Швидко запам'ятовує прочитане або почуте, не витрачає багато часу на повторення того, що потрібно запам'ятати.
5. Знає багато про такі події, про які його однолітки не знають, не здогадуються.
6. Має великий запас слів, легко користується новими словами, вільно висловлюється.
7. Любить читати нові книги, які читають не однолітки, а старші діти чи дорослі.
8. Вирішує розумові задачі, що потребують розумових зусиль.
9. Задає дуже багато запитань.
10. Випереджає однолітків у навчанні на рік чи два.
11. Оригінально мислить і пропонує нестандартні відповіді, рішення.
12. Дуже спостережливий, добре сприймає інформацію, швидко реагує на все нове.

II. Художні здібності

1. У своїх малюнках зображує різні типи предметів, ситуації, людей.
2. Серйозно ставиться до творів мистецтва, замислюється і стає дуже серйозним, коли чує нову музику, бачить гарну картину.
3. Оригінальний у виборі сюжету (робить незвичайні композиції з квітів, малюнків, марок тощо).
4. Завжди готовий використати будь-який матеріал для виготовлення іграшок, картин, малюнків тощо.
5. У вільний час багато малює, створює композиції, що мають художнє значення (наприклад, прикраси для дому).
6. Використовує малюнок або ліплення, щоб висловити свої почуття і настрої.
7. Цікавиться творами мистецтва. Може дати власну оцінку й намагається відтворити те, що йому сподобалося.
8. Любить працювати з пластиліном і глиною, клеєм, щоб відтворювати речі в трьох вимірах.

III. Музичний талант

1. Добре відчуває ритм і мелодію. Прислуховується до них.
2. Добре співає, любить співати разом з іншими, щоб виходило злагоджено й добре.

3. У гру на інструменті, у пісню чи танець вкладає багато енергії та почуттів, у співі або музиці виявляє власні почуття і стан.

4. Любить музичні записи, прагне піти на концерт або туди, де можна послухати музику.

IV. Здібності до занять науковою працею

1. Після занять любить читати науково-популярні книги та журнали.

2. Не впадає у відчай, коли його задуми та проекти не підтримують вчителі або батьки.

3. Намагається зрозуміти причини й сенс подій.

4. Проводить багато часу над створенням проектів, конструюванням.

5. Любить обговорювати наукові події, винаходи, часто задумується над цим.

V. Літературна обдарованість

1. Може вільно побудувати розповіді, починаючи від зав'язки сюжету й закінчуючи розв'язкою конфлікту.

2. Придумує щось нове й незвичайне, коли розповідає про що-небудь знайомим.

3. При розповіді виділяє головне, найхарактерніше.

4. Розповідаючи про щось, вміє дотримуватися одного сюжету, не втрачає головної думки.

5. Любить писати оповідання та вірші.

6. Своїх героїв в оповіданнях зображує майстерно, передає почуття, настрої, характер.

7. Вибирає для своїх оповідань ті слова, які добре передають емоції, почуття.

VI. Артистичний талант

1. Легко входить у роль іншої людини, персонажа тощо,

2. Цікавиться акторською грою.

3. Виразно змінює тональність голосу, коли зображує героїв.

4. Розуміє та вміє передати конфлікти, ситуації, може розіграти будь-яку драматичну сцену.

5. Передає почуття через міміку, жести, рухи.

6. Прагне викликати емоційну реакцію в інших людей, коли про що-небудь із захопленням розповідає.

7. Дуже легко драматизує, передає почуття, емоційні переживання.

VII. Технічні здібності

1. Добре вміє майструвати, займатися різними ремеслами.

2. У світ його уподобань входить конструювання машин, приладів, моделей.

3. Може читати нескладні креслення механізмів, використовувати старі деталі для створення нових виробів, іграшок, приладів.

4. Визначає причини несправності приладів.

5. Любить робити креслення механізмів.

6. Читає журнали та статті про машини, механізми.

VIII. Здібності до спорту

1. Енергійний, потребує якомога більше фізичних рухів, щоб бути щасливим.

2. Любить брати участь у спортивних іграх і змаганнях.

3. Постійно досягає успіхів у якомусь виді спортивної гри.

4. Бігає швидше за інших.

Додаток № 2

Комплекс психодіагностичних методик:

- Анкета вивчення мотивів навчальної діяльності Б.К.Пашнева.
- Опитувальник вивчення рівня пізнавальної активності пізнавальної активності учнів Б.К.Пашнева.
- Шкала прогресивних матриць Дж. Равена.
- Короткий тест творчого мислення П.Торренса.
- Опитувальник особистісної схильності до творчості Г.Девіса.

Додаток № 3

«Чотири «необхідно»

- Виразити подив і захоплення всім, що роблять і говорять діти під час виконання творчих завдань.
- Вживати такі слова, як «молодець», «добре», «прекрасно», «відмінно», «блискуче».
- Не дозволяти собі критикувати особистість учня у присутності інших.
- Оцінюючи результати діяльності учнів, знаходити позитивне, саме на позитивне звертати увагу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Антонова О.Є. Обдарованість: досвід історичного та порівняльного аналізу: Монографія. – Житомир: Житомирський державний університет імені Івана Франка, 2005. – 456.

2. Бабенко О. Розвиток творчих здібностей // Дивослово.- 2001. – № 11. –С.28-46.

3. Барко В.І., Тютюнникова А.М. Як визначити творчі здібності дитини? – К., 1991. –79 с.

4. Закон України «Про освіту»//Загальна середня освіта: Збірник нормативно-правових документів.- Київ, 2003.-ч I.- 436 с.

5. Закон України «Про загальну середню освіту»//Загальна середня освіта. Збірник нормативно-правових документів.-Київ, 2003.-ч I.- 436 с.

6. З Національної стратегії розвитку освіти в Україні на 2012-2021 роки// Методичні діалоги.-2011.- № 11-12.-С.2-16.
7. Кульчицька О. Методика діагностики інтелектуальної обдарованості/ О. Кульчицька // Обдарована дитина. – 2007. – №1. – С. 39-42.
8. Макрідіна П. Сучасні технології навчання /Формування творчої особистості //Рідна школа. – 1997. – №6. – С.46-49.
9. Мірошник С.Оригінальні творчі роботи старшокласників//Дивослово.- 2003.- № 9.- С.34-37
- 10.Морозова Л., Бондарев І. Діагностика дитячої обдарованості та психолого-педагогічні особливості обдарованих дітей// Рідна школа. – 2003 – №5. – С.34-38.
- 11..Тхоржевський Н. Д. Розвиток творчого мислення учнів : використання інноваційних технологій.- 2007.-№ 25.- С. 7-12.
- 12.Федоренко В. Л. Енциклопедія інтелектуальних ігор на уроках української мови.- Харків: Вид. група «Основа»: ПП «Тріада+», 2007.- 432 с.
- 13.Чумак Т. Розвиток творчих здібностей учнів на уроках літератури //Дивослово.- 2000.- №7.- С.49-50.

Харченко В. Ю.,

вчитель хімії

Харківської загальноосвітньоїшколи І–ІІІ ступенів № 56

Харківської міської ради Харківської області

РОЗВИТОК ОБДАРОВАНОЇ ОСОБИСТОСТІ В СУЧАСНОМУ ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Дана стаття висвітлює питання розвитку обдарованої особистості в умовах сучасного освітнього середовища. Зростаюча роль інноваційних технологій в освітньому процесі зумовлює актуальність теми. Задля досягнення наукової мети було досліджено цілу низку наукових робіт з даного питання, проаналізовано теоретичні засади розвитку обдарованої дитини, методи та методики, які сприяють успішному досягненню цієї мети. Ми взяли до уваги соціальне адаптування особистості до умов сучасного світу та розглянули її як одну із найважливіших складових розвитку обдарованої дитини. В роботі було також розглянуто основні підходи до створення системи творчого розвитку особистості як в освітньому закладі так і поза його межами.

Ключові слова: творчий розвиток, інновації, обдарована дитина, навчання, виховання.

Development of gifted personality in the modern educational system. This research is examine the development of gifted personality in the modern world. The increasing role of innovative technologies in the educational process determine the topicality of the paper. In order to achieve the goal of scientific research there were examining a lot of scientific works and articles regarding the theme of paper. In addition, we made the analysis of theoretical part concerning the development of the gifted personality, methods and methodic that tend successful achievement. We took into consideration the social adaptation of the person in conditions of the modern world and examined it as one of the most important development parts of the gifted personality. There were also examined the main approaches of forming the system of creative development of the personality conserning the educational establishment as well as out of it.

Key words: creative development, innovations, gifted child, education, breeding.

Масштабні зміни, які відбувалися десятиліттями в Україні помітно вплинули та призвели до істотних змін в усіх сферах життя. Беручи до прикладу освіту, як кардинально змінилася її структура, деякі цілі та особливо навчальна програма. Ще нещодавно, навчальний процес був більш соціально пасивним в той час як наразі освіта виступає учасником соціальних змін.

Раніше освіта була націлена на формування у дітей навичок, вмінь, а також знань. Це було зумовлено на основі розвитку тих якостей особистості, що допомагали їй пристосуватися до соціальних умов середовища.

На сьогоднішній день освіта направлена на створення саме таких інноваційних технологій та способів впливу на особистість, які б забезпечили баланс між індивідуальними та соціальними потребами. При цьому, працюючи над саморозвитком, самовдосконаленням та самоосвітою, ми забезпечуємо підґрунтя для готовності людини реалізувати власні потреби, а також, творчий потенціал.

Виходячи зі сказаного, стверджуємо, що процес розвитку особистості тісно пов'язаний з процесом соціалізації. Перебудовуючи систему освіти варто постійно нагадувати, що розвиток обдарованості напряму залежить від сфери життя особи, в які вона перебуває.

Все починається з дитинства, а саме з сім'ї. Під соціалізацією ми розуміємо процес формування та розвитку особистості, який відбувається під впливом навчальної та виховної роботи. Не зважаючи на те, що

процес соціалізації проходить паралельно з процесом виховання, істотно помітна їхня різниця та виділяється в тому, що процес виховання може час від часу перериватись, в той час як соціалізація триває постійно.

Варто звернути увагу на той факт, що інноваційні технології сприяють вирішенню більшості проблем пов'язаних з процесом навчання та виховання, що дійсно полегшує роботу педагога. Проте, поза межами навчального закладу розвиток дитини продовжується, наприклад, в групі однолітків, в сім'ї, отримуючи інформацію ЗМІ. Тому, виникає проблема розвитку обдарованих дітей.

За останнє століття система освіти України істотно змінилася за залишила відбиток цих змін в системі соціальної поведінки. Наприклад, метод проектів, що передбачає систематизацію всього навчального або робочого процесу, який направлений на отримання ефективного кінцевого результату. Окрім цього, помітним є підвищення продуктивності виховного процесу.

Також, неможливо уявити навчальний процес без застосування критичного мислення, що дозволяє аналізувати тенденції, виявляти помилки соціально-психологічних та організаційно-методичних проблем та управляти проектною діяльністю в освітніх закладах.

Основний сенс застосування соціально-педагогічного підходу полягає у внесенні соціальних змін в розвиток особистості кожного школяра. А оскільки, саме проектування соціально-педагогічного підходу є надзвичайно складним, то і його впровадження в процес навчання виявляється доволі складним завданням.

Особливу зацікавленість для психолого-педагогічної науки являє проблема обдарованості дитини. Причина цьому знання про походження, природу та механізми такого явища як обдарованість є основою створення системи навчання та виховання школярів. Низка вчених працювали над теоретичною частиною проблеми обдарованості. Серед них можемо виділити Е. Бріджем, О. Ковальов, Н. Лейтес, В. Андрєєва, Д. Богоявленська, А. Матюшкін, Н. Оганович, О. Леонтев, В. Роменець, В. Дружинін, Ф. Менкс, С. Рубінштейн, Л. Спірмен, К. Хеллер, В. Мясцев та інші. Хочемо звернути увагу на тих, хто сьогодні працює над представленою проблемою навчання та виховання обдарованих дітей. Серед них такі як О. Антонова, А. Великанова, О. Музика, Г. Кловак, Л. Липова, Л. Морозова, Т. Поніманська, В. Рибалка, М. Холодна, В. Чудновський, С. Сисоєва, Н. Кушнарєнко та інші.

Як відомо, для розвитку вмінь та здібностей обдарованих дітей необхідно брати до уваги вік дитини, а також, основні положення щодо розвитку такого вміння. Саме тому, плідна робота дала нам праці таких відомих людей як М. Гнатко, Г. Бурменська, С. Гончаренко та інші, роботи яких вмістили основні положення розвитку обдарованості у школярів. Також, над розробками теоретичного матеріалу формування цього явища працювали Т. Галич, В. Фрицюк, Н. Мойсеюк, Н. Вишнякова та інші.

Обдарована та дитина, яка виділяється з-поміж інших здатністю проявляти певні вміння краще за інших. У свою чергу, необхідним та актуальним є також розвиток обдарованості як результат спадковості і складного соціального середовища, що проявляється в опосередкованій діяльності дитини [1, с.21].

Психолого-педагогічна наука існує досить тривалий та довгий час, стільки ж і існує проблема психологічної роботи з обдарованими дітьми. Це пояснюється історичними фактами. Головним чином, провідна роль у розвитку особистості належить оточуючим соціальним умовам, які в свою чергу неможливі без біологічних передумов.

Так, Г.С. Костюк вважає, що становлення процесу особистості здійснюється за допомогою так званого «саморуку». Але він є дієвим при умові єдності зовнішніх та внутрішніх умов існування людини. Оскільки між зовнішніми та внутрішніми виникають суперечності, це стає результатом саморуку, тобто психічного розвитку особистості, а згодом і саме її формування [2].

Сучасний світ цінує обдаровану особистість. Підвищується попит на людей з неабиякою креативністю, нестандартним мисленням, особистість з великою силою волі та високою працездатністю.

В загальному, вченими з'ясовано, що обдарованість та креативність необхідно розвивати маючи гарні вольові якості. Тобто, значна частина такого розвитку припадає на виховання в родині. Дитина може мати неабияку креативність та бути надзвичайно обдарованою, але при цьому не досягти успіху в житті, не виявити свій творчий потенціал у вибраному виді діяльності. Це означає, що члени сім'ї мають піклуватися належним чином про розвиток у дитини великої сили волі, стремління досягти успіхів в житті. Трапляється так, що особистість має високий внутрішній потенціал до розвитку креативності та якості обдарованості та не маючи підтримки ззовні її мотиваційний розвиток, ціннісні орієнтації та реалізація творчих рішень не будуть розвинуті на належному рівні. Це говорить про розвиток дитини в жорстких умовах виховання, які подавляють структури власного «Я» [3].

В сім'ї закладається основний корінь розвитку задатків обдарованої особистості – вплив на людину протягом всього життя. Сімейне мікросередовище як засіб впливу на розвиток здібностей до обдарованості вивчали такі постаті як: У.Р.Морроу, О.П. Ніл, М.П. Санборн та інші.

На протязі тривалого часу креативність, гнучкість мислення, нестандартний підхід до вирішення важкого завдання та оригінальність мислення вважались основними рисами обдарованості. Це все забезпечує наполегливість досягнення мети, прогнозування та розвинені навички планування. А тому,

такий тип мислення дозволяє осмислити та вирішити проблему за короткий проміжок часу. На нашу думку, однією з провідних умов розвитку обдарованості у школярів є створення в школі навчально – розвиваючого середовища, в якому панують дружелюбні відносини, ставлення один до одного з повагою. Тоді, процес набуття потрібних навичок на шляху довершеної обдарованості буде протікати продуктивніше, засвоєння стане кращим.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дружинин В. Д. Развитие и диагностика способностей /В. Д. Дружинин. –М.: Наука, 2006. –181 с.
2. Костюк Г.С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості / за ред. Л.М. Проколієнко; упор. В.В. Андрієвська, Г.О. Балл, О.Г. Губко, О.В. Проскура. – К.: Радянська школа, 1989.
3. Сущенко Т. І. Позашкільна педагогіка: навч. посіб. / Т. І. Сущенко. – К.: ІСДО, 1996. – 144 с.

Хомякова І. П.,

Вчитель вищої категорії, Вчитель-методист, Відмінник освіти України, національний переможець Українсько-Американської програми ТЕА – 2002, керівник методичної ради вчителів іноземних мов школи вчитель англійської мови спеціалізована загальноосвітня школа №1 ім.О.В.Суворова І-ІІІ ступенів з поглибленим вивченням англійської мови міста Ізмаїл Одеської області м. Ізмаїл, Одеської області iryna.khomyakova@gmail.com

ШЛЯХИ РОЗВИТКУ, ПІДТРИМКИ І СУПРОВОДУ ОБДАРОВАНИХ ДІТЕЙ ТА МОЛОДІ В СІМ'ЯХ, ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ В ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ ТА В ПОЗАКЛАСНИХ ЗАХОДАХ (З ДОСВІДУ РОБОТИ ВЧИТЕЛЯ)

Анотація: автор аналізує шляхи розвитку та супроводу обдарованих школярів та підлітків на уроках іноземної мови та у позакласних заходах, формуюче критичне та творче мислення, толерантність та шану до культури, національної спадщини та цінностей народів світу

Ключові слова: соціум, компетенції, молодь, родина, школа, непорозуміння, діалог, обговорення, дебати, конференція.

Проблема активного входження особистості в суспільство була предметом досліджень ще античних філософів. З розвитком суспільства, вона не втратила своєї актуальності, а навпаки, стала більш різноплановою і набула глибшого змісту. Сьогодення потребує як від дорослого так і від юного покоління великих змін у світогляді, відносинах не тільки зі своїми рідними, а й з усім світом, який присутній у нашому житті завдяки Інтернет простору, який об'єднав людей усіх рас, народів, народів, континентів, професій, інтересів. Тому виникла необхідність в нашій країні навчати та виховувати нове покоління з урахуванням цих особливостей та була запропонована реформа освіти в Україні.

Завдяки реформі нова Українська школа та освіта в цілому стоїть на порозі великих змін.

Першим з її пріоритетів є спілкування українською мовою наряду з рідною мовою (мовою нац. меншин). НУШ поставила перед собою багато цілей та завдань, які невідривно пов'язані з розвитком творчої особистості, креативного та критичного мислення. Це зрозуміло, що «що генії не падають з неба, вони повинні мати можливість отримати освіту й мати умови для розвитку» (А. Бебель). Творчість у процесі навчання дає можливість людині реалізувати свій фізичний та духовний потенціал, адекватно адаптуватися у навколишньому середовищі та змінювати його разом з перетворенням власної особистості. Вчитель та родина здійснюють цей процес, але завдання педагога не тільки регулювати процес творчого пошуку від простого до складного а й сприяти творчій активності та спроможності школярів, розвивати уяву, асоціативне мислення, здатність розуміти закономірності в оточуючому світі та прагнення вдосконалюватися. Не останню роль відіграють природні здібності учнів. Систематичне використання творчих завдань на уроках іноземної мови посилює інтерес дітей до вивчення предмету, фактів з історії, культури народів, мову яких вивчаємо, що підвищує розвиток самостійного мислення дітей та вони здатні брати участь у олімпіадах, створенні наукових робіт МАН, мовних конкурсах, онлайн-конференціях з підлітками світу і т.і. Перш за все вчитель навчає своїх учнів

√. отримувати соціально-значиму інформацію з різних джерел в основному з цифрових носіїв та її осмислення;

√. відокремлювати голову думку чи інформацію;

√. навчити учня формулювати свої думки;

√. планувати свою роботу;

√. обирати найбільш раціональний спосіб дії у певній ситуації;

√. вміти критично оцінювати отриманий результат;
 √. вміти застосовувати отримані знання, навички та уміння у життєвих та навчальних ситуаціях які виникають. Розвиваючи навички творчого та критичного мислення Нова українська школа формує та виховує нове покоління, яке здатне:

1. вийти за межі стандарту;
2. спрямоване на пошук нез'ясованого та невідомого;
3. має змогу розглянути відоме з нових, непізнаних позицій;
4. конструктивно вирішити конфліктні ситуації у навчальних завданнях та реальному житті;
5. має змогу знаходити не один а декілька варіантів вирішення творчих чи наданих задач;
6. має достатньо високу пізнавальну та діяльну активність.

Шляхи залучення учнів до креативної та творчої діяльності

<p>Предметні олімпіади з іноземних мов</p> 		<p>Фестивалі театральних вистав іноземними мовами(англійська, німецька, французька, іспанська)</p>
 <p>Всеукраїнські конкурси (Гринвич, Орлято і т.і.)</p>	<p>Екскурсії Україною та країнами, мови яких вивчаються (створення відеороликів на YouTube)</p>	
<p>Міжнародні конкурси видавництва підручників та учбової літератури (Cambridge Press, Oxford Press Linguist, ect.)</p> 	<p>Міжнародні відеоконференції та блоги у рамках програми Tony Blair Institute for Global Change (TBI)</p> 	<p>Міжнародна американо-українська програма обміну студентів-FLEX</p>
<p>Шкільні та міські фестивали національної та культурної спадщини</p> 	<p>Міські конкурси з знання англійської, французької, німецької, і т.і.</p> 	<p>Обласні конкурси з знання іноземних мов</p>
<p>Написання наукових робіт МАН</p> 	<p>Участь у конкурсах малюнків, саморобок та фото за темою</p> 	<p>Участь у шкільних та міських конкурсах перекладу творів та віршів на рідну мову</p>

Сьогодні, коли відбувається реформування середньої школи і створюються концептуальні засади Нової української школи Міністерством освіти та науки України, школа розглядається з позицій відкритої соціально-педагогічної системи, яка формує навички критичного та творчого мислення, окремо займається вихованням обдарованих особистостей. Таким чином гуманістично орієнтована школа має багатофункціональний характер, тобто орієнтована на роботу з учнями, на розвиток їх міжособистісного і міжгрупового спілкування [4, с. 59], на засадах особистісно-орієнтованої моделі освіти. У рамках цієї моделі школа максимально враховує права дитини, її здібності, потреби та інтереси, на практиці реалізуючи принцип дитиноцентризму

Як вчитель англійської, яка є глобальною мовою сьогодні, тобто мовою, що зрозуміла людям багатьох країн та всіх континентів, шукаю та знаходжу власні підходи у вирішенні питання соціалізації дітей. З початкової школи я навчаю та заохочую дітей до створення проектних робіт. Першими проектами, які можна створити вже у другому семестрі першого класу, є «Моє хобі та захоплення», «Моя родина», «Мої домашні улюбленці», «Розповідь про мого друга» і т.і. Діти демонструють себе по-новому для однолітків, розкриваючи коло їх інтересів, книг для читання, фільмів для перегляду, інтерес до оточуючого

світу. В процесі створення проектів у групах діти навчаються стримувати свої емоції, виховувати толерантність, поступово зникає впертість, зростає креативність та, як результат, багато дітей починають відвідувати різні гуртки, художні та музичні школи, тощо. На сьогодні за плечима моїх учнів є щорічна участь та багато перемог в міжнародних конкурсах: «Oxford Project Competition-2017», «Generation Global: Peace Day Holiday-2016», «Generation Global: Peace Day Holiday-2018», «My Motherland: The Place I Live In – The Place I Love The Most – 2015, 2019 MM Publications», щорічно усі учні школи беруть участь у всеукраїнських конкурсах «Гринвіч», «Орлятко» та багато інших. Треба зазначити, що участь у цих конкурсах проводилася на сайтах міжнародних програм та видавництв, тобто від дітей вимагалось вміння не тільки володіти англійською, а і блискуче володіти комп'ютером і робити презентації не тільки в Microsoft PowerPoint, а і онлайн-презентації, як-от Popplet.

Іншим важливим заходом, який має всебічну підтримку багатьох обдарованих (та тих, хто став на цей шлях) учнів школи, є підготовка та участь старшокласників у міжнародних відеоконференціях, організованих та спонсорованих колишнім прем'єр-міністром Великої Британії Тоні Блером (FaceToFaith Foundation), яка з серпня 2016 року змінила назву на «Generation Global», а зараз це – програма Tony Blair Institute for Global Change (ТБІ) Це доволі складна та відповідальна робота як з боку вчителя, так і з боку дітей, тому що обговорюються проблеми, про які діти або мало знають, або не мали можливості ні з ким обговорювати це раніше. На думку дітей, найцікавішими міжнародними конференціями були такі, як «Women's Rights» («Права жінок») «Art Freedom of Expression» («Мистецтво та свобода самовираження»), «Essentials of Dialogue (Faith, Values Communities)» («Діалог про віру, життєві цінності та рідний край»), «Essentials of Dialogue (festivals)» («Свята моєї країни та рідного краю»), «Human Rights: Hate Speech» («Права людини: мова ворожнечі»), «Essentials of Dialogue (Faith, Values Communities)» («Діалог про віру, життєві цінності та рідний край»). Навіть для дорослої людини подібні теми для обговорення у прямому ефірі іноземною мовою – нелегке завдання, тому я дуже вдячна жінкам-лідерам нашого міста, митцям, журналістам, музикантам, людям, що займаються народними промислами, політичним діячам, які допомагали у підготовці дітей до цього серйозного діалогу з однолітками з таких країн світу, як Індія, Індонезія, Йорданія, Ізраїль, Сполучені Штати Америки, Великобританія та іншими.

Участь у подібних відео-конференціях підштовхнула дітей на організацію та проведення декількох вечорів і навіть фестивалів творчості «Весна в Європі», «Чарівна краса осені та веселих свят», «Новорічні та різдвяні свята, традиції рідного краю та країн, мова яких вивчається, «100-річчя з Дня народження В. У.Сухомлинського» учнями та вчителями Ізмаїльської школи №1 ім.О.В.Суворова, День подяки в Україні, США, Європі, Азії. Ці фестивалі залишились в пам'яті не тільки дітей нашої школи як демонстрація поваги та дотримання громадянських прав нашого багатонаціонального краю, а й викликали інтерес у громадськості міста та району, тому що їх транслювали на міському телеканалі (звучали мелодії, пісні та вірші українською, румунською, болгарською, молдовською, гагаузькою, російською, польською, німецькою, французькою, італійською, сербською, циганською, англійською мовами та виконувалися національні танці цих народів). Збереження самобутності культури народів, що населяють наш край, її багатства і різнобарвність довели на практиці, що якщо в країні дотримуються громадянських прав людини, то це є гарантією того, що не з'явиться мови ворожнечі. Коли Україна прагне стати повноправним членом Європейського Союзу, треба виховувати покоління, яке буде поважати культуру та традиції всіх народів-членів Євросоюзу, інших країн світу Сьогодні основною метою освіти є всебічний розвиток людини як особистості розвиток її талантів, розумових і фізичних здібностей, виховання високих моральних якостей, піднесення загального рівня культури, формування громадянина, здатного до свідомого суспільного вибору. Саме у навчально-виховному процесі відбувається послідовне формування й розвиток усіх складових процесу самовдосконалення: від формування стійкого інтересу до навчання в початковій школі, умінь навчання й культури розумової праці в середній ланці до активної самостійної пізнавальної діяльності, потреби в самоосвіті в старших класах. А отже, потреба у самопізнанні, самореалізації є домінуючою, що зумовлює поведінку школяра на певному віковому етапі, але обов'язковою умовою при цьому є взаємодія з учителем як суб'єктом навчально-виховного процесу.

Батьки виховують дітей на особистому прикладі, доповнюючи це наочними чи словесними прикладами, прищеплюють дітям сімейні цінності, родинні традиції, а педагоги в свою чергу щедро діляться зі своїми підопічними знаннями, досвідом, формують витoki духовності на засадах культурної та історичної спадщини свого народу та народів світу. Спільною метою батьків і педагогів є формування громадянина з активною життєвою позицією, здатного в час постійних змін адаптуватися в існуючому суспільстві, реалізувати свої природні здібності, нахили і уподобання, бути конкурентоспроможною, мобільною та успішною особистістю яка відповідає потребам людей ХХІ століття.

Таким чином вчитель іноземної мови, а саме – англійської на своїх уроках та у позакласних заходах здійснює:

- ✓ виховання у душі розуміння культур світу та толерантного ставлення до них;
- ✓ формування установок на інтеграцію в полікультурному суспільстві.

Зміст діяльності вчитель веде враховуючи:

- ✓ систематизацію та впровадження інтерактивних технологій для формування компетентностей;
- ✓ Веде навчально-виховний процес на уроках іноземної мови на основі гуманістичних переконань, ідей свободи і ненасильства;
- ✓ виявляє творчій потенція учнів з метою стимулювання самоосвіти та саморозвитку в продовж всього життя за допомогою технологій проектного навчання;
- ✓ формує в особистості установок поліфонічного сприйняття світу, толерантності, морального ідеалу та норми поведінки;
- ✓ застосовує елементів критичного мислення та творчого підходу до вирішення різноманітних проблем та задач для корекцій власних суджень та переконань.

ЛІТЕРАТУРА

1. Brake M. Comparative Youth Culture. The Sociology of Youth Culture and
2. Subculture in America, Britain and Canada. London: Routledge & Kegan Paul,
3. 1985;
4. Dornyei, Z. (2002). Teaching and researching motivation. Essex, England: Pearson;
5. Shchwarzer, D. (2009, Spring). Best practices for teaching the whole adult ESL learner. New Directions for Adults Continuing Education, 2009, (121), 25-33.
6. Міністерство освіти і науки України. Нова українська школа, концептуальні засади реформування середньої школи . – 2016, с. 17
7. Лукашевич М. П. Теорія і методи соціальної роботи: навч. посібник / М. П. Лукашевич, І. Мигович. – К. : МАУП, 2002. – 136 с.

Христофорова О. С.,

вчитель англійської мови

*Дунаєвецького навчально-виховного комплексу
«Загальноосвітня школа I-III ступенів, гімназія»*

14olga84@gmail.com

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА ПІДГОТОВКА ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ ДО РОБОТИ З ОБДАРОВАНИМИ ДІТЬМИ ТА МОЛОДДЮ

Анотація. У статті розглядаються питання пов'язані з професійною підготовкою учителів іноземної мови до роботи з обдарованими учнями в умовах сучасної школи. Аналізується стан готовності учителя до здійснення відповідної діяльності. Пропонуються деякі поради щодо організації роботи з обдарованими дітьми та молоддю, зокрема на уроках англійської мови.

Ключові слова: обдарованість, учитель, підготовка, принципи, типи, підходи, стратегії, поради.

Annotation. The article deals with issues related to the professional training of foreign language teachers for working with gifted students in the conditions of a modern school. The state of readiness of teachers for the implementation of relevant activities is analyzed. There are some tips for organizing work with gifted students and the youth, particularly at the English lessons.

Keywords: giftedness, teacher, training, principles, types, approaches, methods, strategies, pieces of advice.

Розбудова державності в Україні зумовила нові тенденції щодо розвитку освіти. З'явилася нагальна потреба суспільства у творчих, діяльних, обдарованих, інтелектуально й духовно розвинених громадянах. Центром концепції розвитку обдарованості є творча особистість, індивідуальна робота з обдарованими дітьми, які вирізняються насамперед високим інтелектом, що є наслідком як природних задатків, так і сприятливих умов виховання. Якщо в процесі навчання учнів учитель враховує індивідуальні особливості, успіх досягається швидше і за мінімальних витрат часу. Мета розвитку здібностей найпідготовленіших учнів – допомогти їм реалізувати свої індивідуальні якості, не загубитися в сірій масі учнів, сприяти переорієнтації їхнього репродуктивного мислення на творче індивідуальне конструювання. У розвитку їхніх здібностей важливе значення має забезпечення та розширення інформованості в тих галузях, які їх цікавлять, організація для них різноманітної діяльності. Давайте поміркуємо, що ж таке обдарованість? Можливо, це своєрідна Божа іскра, яку треба відшукати в дитячій душі й допомогти не лише не згаснути, а спалахнути полум'ям.

Обдарованість – це виявлення можливостей і бажань особистості до розвитку з метою самореалізації творчого потенціалу й задоволення потреби в емоційно-вольовій сфері (за педагогічним словником).

Обдаровані діти – це діти, які виділяються яскравішими, іноді навіть видатними досягненнями в тому чи іншому виді діяльності. Під час роботи з такими дітьми постійно виникають педагогічні й психологічні труднощі, обумовлені різноманітністю видів обдарованості, зокрема віковою та прихованою, безліччю суперечливих теоретичних підходів і методів, а також малою кількістю фахівців, професійно та особистісно-підготовлених до роботи з обдарованими дітьми.

Проблема підготовки вчителя, здатного працювати з обдарованими дітьми, а особливо питання розвитку обдарованості самого вчителя, ще недостатньо досліджені як у теоретичному, так і у методичному аспектах, що суттєво позначається на практичній діяльності вчителів.

Базовий компонент професійної кваліфікації педагогів для роботи з обдарованими дітьми складаються:

а) загальна професійна педагогічна підготовка – наочні, педагогічні, психологічні і методичні знання, уміння і навички;

б) основні професійно значущі особисті якості педагога.

Специфічний компонент професійної кваліфікації педагогів для роботи з обдарованими дітьми утворюють:

а) педагогічні та психологічні знання, уміння і навички, що є результатом активного засвоєння психології і педагогіки обдарованості (знання про обдарованість, її види, психологічні основи, критерії і принципи виявлення; знання про психологічні особливості обдарованих дітей, їх віковий і індивідуальний розвиток; знання про особливості професійної кваліфікації фахівців для роботи з обдарованими дітьми; знання про напрями і форми роботи з обдарованими дітьми, про принципи і стратегії розробки програм і технологій навчання обдарованих дітей; уміння і навички педагогічного і психологічного консультування обдарованих дітей, їх батьків і інших членів сім'ї);

б) професійно-особова позиція педагогів, що дозволяє не стільки успішно реалізовувати традиційний тип навчання (викладання) для обдарованих дітей, скільки успішно активізувати і розвивати дитячу обдарованість; не стільки управляти процесом навчання і контролювати його, скільки надавати тим, що вчать, свободу вчитися;

в) професійно значущі особисті якості педагогів: високий рівень розвитку пізнавальної і внутрішньої професійної мотивації, емпатії; внутрішній контроль; висока й адекватна самооцінка; прагнення до особового зростання і так далі. [1, с.57]

У процесі підготовки педагогів з обдарованими дітьми слід забезпечити формування не лише відповідних умінь, але і «шліфовку» якостей особи, необхідних для роботи з обдарованими дітьми.

Специфіка такої підготовки фахівців повинна відповідати цілому ряду вимог:

1) професійно-особова позиція педагогів. З урахуванням психологічних, дидактичних і інших особливостей навчання і розвитку обдарованих дітей основною вимогою до підготовки педагогів для роботи з ними є зміна педагогічної свідомості. А саме, усунення тих, що склалися раніше у даного педагога стереотипів сприйняття (учня, учбового процесу і самого себе), спілкування і поведінки (способів взаємодії) і в результаті методів навчання і виховання. [4, с.33]

Працюючи з обдарованими дітьми, педагог повинен уміти вставати в позицію рефлексії до самого себе. Так, одним з основних психологічних принципів роботи з дітьми є принцип «прийняття іншого», згідно з яким учитель повинен спочатку приймати учня як індивідуальність зі своїми особливостями, що вже склалися;

2) комплексний (педагогічний, психологічний і професійно-особовий) характер освіти педагогів;

3) створення системи консультування і тренінгів. Саме у цій формі легко усвідомити власні проблеми, що заважають у роботі. Ця форма ефективна для формування необхідних учителям навичок самопізнання, самоконтролю, а також потреби саморозвитку;

4) створення педагогічних і психологічних умов (системи факультативів, гуртків, секцій) для розвитку професійної майстерності;

5) демократизація і гуманізація всіх навчальних процедур, створення творчої і вільної атмосфери навчання;

Також слід враховувати й наступні принципи підготовки педагогів до роботи з обдарованою молоддю:

1. Принцип єдності і диференціації загального і спеціального навчання. В рамках загального навчання розділ з проблематики обдарованості має бути включений в курс психології у всіх психологічних і педагогічних вузах. Таким чином може здійснюватися необхідна первинна підготовка всіх фахівців, що працюють з дітьми.

2. Принцип етапності навчання. Підготовка повинна проводитися на різних етапах навчання і подальшої професійної діяльності (вуз, магістрат, курси підвищення кваліфікації і тому подібне).

3. Принцип єдності теоретичної і практичної підготовки. В ході підготовки фахівців, що працюють з обдарованими дітьми, необхідно адекватно поєднувати теоретичну і практичну спрямованість.

Реалізація даного принципу вимагає використання тих, що існують, або підготовки відповідних експериментальних майданчиків, на базі яких може проводитися стажування фахівців для роботи з обдарованими дітьми, поєднувана з послідовним або одночасним слуханням теоретичних курсів. [5, с.83] Як відомо, лише особистість може виховати особистість і тільки талант може виростити новий талант. Визначивши для себе поняття « талановитої ,тобто обдарованої дитини», я почала вивчати типи обдарованості, що виділяють учені.

Існує шість видів обдарованості. Навіщо їх знати вчителю? Уся справа в тому, що до дітей з різним типом обдарованості потрібен різний підхід, у них різні проблеми, і необхідні різні системи роботи з ними вчителів та психологів. Учитель має знати тип обдарованості, щоб, по-перше, оцінити можливості дитини й допомогти їй розв'язувати проблеми; по-друге, не знаючи типу обдарованості, вчитель може її просто не помітити.

Отже, основні типи обдарованості:

Інтелектуальний

Цей тип учитель виявляє дуже легко, тому що цих учнів ми часто називаємо розумними, «світлими головами школи», «надією школи». Ці учні, як правило, мають глибокі знання, але дуже часто з певного предмета, яким вони цікавляться. Вони часто самостійно вивчають нові теми, читають багато додаткової літератури, самі аналізують навчальний матеріал і завжди знають, чого вони хочуть, але інтелектуали можуть мати добрі знання не з усіх предметів.

Академічний

До цього типу належать учні, які мають глибокі знання з усіх предметів, одним словом, медалісти. У них добре розвинені пам'ять, мислення й увага.

Проаналізувавши модель обдарованості Джона Рензулі, я зрозуміла, що обдарованою дитину можна назвати, якщо є поєднання елементів, таких як інтелектуальні здібності вище середнього, творчі здібності та захоплення завданням.

На мій погляд, кожен учитель має чітко розуміти, що відсутність одного з цих елементів веде до хибного визначення обдарованих дітей. У разі нерозуміння цього вчителі часто плутають обдарованих дітей і відмінників.

Художній

Цей вид обдарованості, як правило, виявляється у високих досягненнях у художній діяльності: музиці, танцях, живопису, тощо. Завдання вчителя у разі виявлення цього типу – допомогти учню вступити до професійної школи з певним художнім нахилом. А що ж робити вчителю англійської мови з такими учнями на уроках? Як їх зацікавити вивченням іноземної мови? У цьому випадку я намагаюся зацікавити їх виконанням вправ із використанням гри та виконанням різних проектних робіт. Наприклад, я пропоную пригадати казку й повторити вживання дієслів.

A HOUSE IN THE WOOD

Mouse. Who lives in this house? Then I shall live here.

Frog. Who... in this house?

Mouse. I... I... a mouse and I... in this house.

Frog. And I... a frog. May I... in your house?

Mouse. Yes, you... Come in, please, etc.

Креативний

Основна особливість цього типу обдарованості – полягає в нестандартному мисленні учнів. Ці діти дуже важкі в спілкуванні, їх важко визначити, оскільки в рамках шкільної навчальної програми це неможливо зробити. Я намагаюся давати їм нестандартні вправи, особливі творчі завдання, проектні роботи.

Лідерський

Цей тип характеризується здатністю розпізнавати інших людей, будувати з ними певні стосунки, керувати ними. Одним словом, ці учні мають організаторські здібності. На моїх уроках такі учні отримують особливі завдання, наприклад: під час складання діалогу вони виконують головну роль (говорять більше фраз, при цьому використовують більш поширені речення), у процесі виконання проекту вони керують роботою всієї групи. На уроці в 2 класі під час опису улюбленої тваринки лідер перший починає розмову.

–Have you got a pet?

–What colour is it?

–Yes, I have.

–It's black and white.

–Is it a dog or a cat?

–It is a dog.

–What's its name?

–Rex.

–Do you like to play with Rex?

–Yes, I do.

Спортивний

До цього типу обдарованості належать діти, які мають великі спортивні здібності. Таких учнів важко зацікавити, але можливо. Наприклад, я використовую різні типи вправ, пов'язаних зі спортивною тематикою (у початковій школі це фізкультхвилинки з декламуванням віршів, а в середній ланці – кросворди, ігри та розповіді про цікаві моменти з життя спортсменів). Як варіант я пропоную перевірити свої знання з баскетболу з допомогою розв'язання такого завдання.

Can you play basketball?

There are some rules for basketball. Check whether you know them firm. Fill in the blanks with the modal verbs, can –A; can't – B; must – C; mustn't – D;

· You ... shoot at the basket from any part of the basketball court.

· You ... run while holding the ball.

· You ... bounce the ball while you run.

· A game of basketball... result in a draw: one side ... win. If there's a draw, you have to play extra five-minute periods until someone wins.

· You ... stand holding the ball for as long as you like. You ... do something within five seconds.

· If you have committed five fouls in a single game, you ... leave the game.

Key: 1A, 2 D, 3 C, 4 B, C, 5D, C, 6C.

Отже, я зрозуміла, що виявлення обдарованості – це важка процедура, яка потребує спеціальних знань та вмінь і участі професійних психологів.

Також доцільно буде проаналізувати, чи правильно ми будуємо освітній процес із обдарованими та здібними учнями. Науковці пропонують чотири підходи в організації такої роботи: індивідуально-особистісний, дидактичний, дидактико-психологічний та психо-дидактичний.

Індивідуально-особистісний підхід

Він базується на тому, що необхідно враховувати не лише індивідуальність учня, а й усю систему стосунків з оточенням; оцінювати вплив цих стосунків на психіку дитини та її індивідуальні можливості. Обов'язкові елементи цього підходу:

вивчення досягнутого рівня розвитку особистості;

індивідуалізація процесу навчання, яка б ґрунтувалася на досягнутому рівні й зберігалася протягом усього процесу навчання.

Провідною формою розвитку здібностей є розвивальні завдання, які за змістом мають бути оптимальним навантаженням для дитини й формувати в неї раціональні вміння розумової праці. У цьому випадку я використовую індивідуальні завдання на картках.

Дидактичний підхід

Найхарактернішим проявом обдарованості є ті здібності, які вже притаманні певній особистості, нібито раз і назавжди сформовані. Відповідно до цього освітні технології для обдарованих дітей будують за екстенсивним принципом. Завдання вчителя – створити таку навчальну ситуацію, яка б максимально навантажувала провідну здібність конкретної дитини (інтелектуальну чи спортивну). Я використовую різні типи уроків (урок-екскурсія, урок-подорож, урок-конференція та інші).

Дидактико-психологічний підхід

За такого підходу пріоритет лишається за дидактикою. Його наочним зразком є введення в освітній процес психологічної служби, яка має компенсувати труднощі, що виникають у вчителя та учня в ході навчального процесу. Вчителі та учні звертаються за консультацією та по допомогу до практичного психолога закладу й соціального педагога.

Психодидактичний підхід

Цей підхід має психологічний пріоритет у побудові освітніх технологій. Його використовують у теорії та практиці розвивального навчання, за якого знання, вміння та навички з мети освітнього процесу перетворюються на засіб пізнавального та особистісного розвитку учнів.

Я вважаю, що кожен педагог має розумітися на цих підходах, визначити для себе, якому саме він надаватиме перевагу або як інтегруватиме їх у власній педагогічній діяльності.

Існує дві стратегії навчання обдарованих дітей: прискорення і збагачення.

Що ж таке прискорення?

Прискорення пов'язане в першу чергу зі зміною швидкості навчання, а не змісту того, чого навчають. Організаційними формами прискорення є ранній вступ до школи, прискорення у звичайному класі, заняття з окремих предметів у іншому класі, «перестрибування» через клас, профільні класи, радикальне прискорення (можливість займатися за університетською програмою), приватні школи та достроковий вступ до вищого навчального закладу.

Що таке збагачення?

Друга стратегія – стратегія збагачення, дає дитині змогу в середовищі своїх однолітків розвивати інтелектуальні здібності на відповідному рівні. Основними формами навчання обдарованих учнів, відповідно до стратегії збагачення, у позаурочний час є спецкурси, факультативи, гуртки, спортивні секції.

Я вважаю, щоб досягати високої результативності своєї праці, потрібно поєднувати дві основні стратегії – прискорення та збагачення. Дослідивши всі ці матеріали, я зробила висновок, що потрібно організувати свою роботу з творчо обдарованими дітьми через виконання проектів, різних творчих завдань і використання різних типів гри. Саме вони є важливими видами діяльності, в основі яких лежать інтереси дитини.

Що ж таке проект?

На мою думку, проект – це цільовий акт діяльності, в основі якого лежать інтереси дитини. Під час уроку, плануючи виконання проекту, я завжди згадую східну приказку: «Скажи мені – і я забуду, покажи мені – і я запам'ятаю, дай мені можливість зробити самому – і я навчусь». Проектна робота допомагає всім учням працювати об'єднано й ділитися своїми вміннями й досвідом. Це дуже добра можливість для дітей проявити й нелінгвістичні здібності. Це стимулює до діяльності, спонукає до пізнання нового. Учні проводять багато часу разом, вони фантазують, обговорюють, проектують, творять, набувають навичок роботи в команді.

Як приклад можна навести роботу учнів 6 класу над темою «My Family». Вони розпочали з того, що під час вивчення теми створювали невеликі постери (доповіді, реферати), в яких описували членів своєї родини, складали родинне дерево. Після вивчення теми кожен учень мав уже майже готову проектну роботу. Зібравши всі матеріали з теми, ми провели підсумковий урок, де кожен учень, захищаючи свій проект, міг проявити себе як творча особистість.

Гра

Важливим чинником для творчого розвитку дитини є гра. Гра на уроці іноземної мови є формою навчання, яка моделює життєві ситуації, явища, процеси, види професійної діяльності. Водночас гра практично завжди містить і мотив діяльності. На практиці я застосовую різні види гри. Мовознавчі ігри спрямовані на засвоєння мовного матеріалу, як правило, якоїсь його порції. Оволодіння ним стає умовою участі в грі й можливості виграти. Учень відчуває потребу в засвоєнні мовного матеріалу, бо це дає йому шанси самоствердитися. Наприклад, під час вивчення теми «Colours» у 2 класі я використовую гру «What's Red?». Клас розподіляється на дві групи. Кожен гравець із однієї групи запитує: «What's Red?» або «What's White?». Гравець із другої групи має назвати предмет відповідного кольору. Якщо гравець не може відповісти, він вибуває з гри.

Умовно-комунікативні ігри зорієнтовані на виконання різноманітних операцій з мовленнєвим матеріалом («Побудуйте речення», «Поставте запитання» тощо). У центрі уваги тут не комунікативна функція висловлювань, а їх фонетична, лексична або граматична правильність.

Наприклад, під час вивчення теми «Summer Holidays» у 6 класі я використовую гру «Ask Me a Question». Клас розподіляється на групи три-чотири учні, я демонструю картку з питальним словом і називаю його. Та група, яка перша складе правильно запитання, отримує 1 бал. Перемагає команда, яка набере найбільшу кількість.

T. Where!

Team 1. Where did you go this summer?

T. What!

Team 2. What did you do in the country?

Комунікативні ігри мають діяльнісний характер. Вони не передбачають якогось конкретного мовного спрямування і взагалі не є мовними іграми. Це просто ігри, для яких мовлення є лише засобом їх реалізації. У процесі застосування таких ігор помітно активізуються мимовільна увага й пам'ять, формується позитивне ставлення до мови як до засобу спілкування і досягнення певної мети.

Наприклад, у 3 класі під час вивчення теми «School Life» я використовую гру «Tell Me About Yourself». Я розповідаю учням про себе і пропоную їм сказати про себе те саме, додаючи слово *too*. Якщо ж речення їх не стосується, вони мають промовчати.

T. I live in Ukraine.

P. I live in Ukraine too.

T. I go to school.

P. I go to school too.

T. I am a teacher.

P....

Рольові ігри. Тією чи іншою мірою рольовими можна вважати більшість комунікативних ігор. Вони передбачають елемент перевтілення учня у представника певної соціальної групи, професії тощо. Через це рольові ігри часто сприймаються учнями як реальна дійсність: учні дістають тут можливість для самовираження, не торкаючись при цьому своєї інтимної сфери, «ховаючись за свою соціальну роль».

За моїм досвідом та досвідом моїх колег, гра розвиває інтерес до іншомовного спілкування, розширює його предметний зміст, даючи учням можливість виходити за межі свого контексту діяльності. Наприклад, у 8 класі під час вивчення теми «Mass Media: The Press» один учень виступає в ролі репортера, а інші дають йому інтерв'ю. Такі вправи зазвичай завершуються підсумками: репортер повідомляє вчителю і класові, з ким він познайомився, що нового дізнався про тих, з ким розмовляв, тощо.

Підбиваючи підсумки, я хочу зауважити, що застосування нових форм навчання дає можливість розширити межі творчої діяльності як учителя, так і учнів, привчити учнів до самостійної дослідної діяльності під час розв'язування практично спрямованих завдань.

Також я вважаю, що готувати вчителів до здійснення діяльності щодо пошуку обдарованих дітей та роботи з ними необхідно ще під час навчання їх у вищому навчальному закладі. Реалізуючи свій потенціал у процесі навчання, майбутні вчителі навчаються виявляти і розвивати обдарування учнів.

Основними ж умовами ефективності роботи з обдарованими учнями є рівень інтелектуальної підготовки педагогів; рівень розвитку їх особистісних якостей; відповідна система стимулювання учнів та своїх колег; створення умов для появи і розвитку в них інтересу до роботи з обдарованими учнями; розробка педагогічного інструментарію для підготовки вчителів до роботи з обдарованими учнями.

ЛІТЕРАТУРА

1. Біла книга національної освіти України / Акад. пед. наук України; за ред. В. Г. Кременя. – К., 2009. – С. 55-81.
2. Волощук І. Фактологічна підготовка педагогів до роботи з обдарованими й талановитими школярами / І. Волощук, В. Шепотько // Рідна школа. – 2006. – № 9. – С. 73-75.
3. Концепция одарённости // Обдарована дитина. – 2000. – № 1. – С. 5-10.
4. Демченко В. Готовність педагогічних кадрів до роботи з обдарованими школярами / В. Демченко // Директор школи, ліцею, гімназії. – 2008. – № 4. – С. 33-36.
5. Степаненко О. Особистісні та професійні якості творчого педагога / О. Степаненко // Нова педагогічна думка. – 2007. – № 4. – С. 82-90.
6. Софій Н. Застосування інноваційних методів навчання / за матеріалами: Освіта.ua (<http://osvita.ua/teacher/>) Дата публікації: 05.09.2007.

Цюрупа Є. В.,

*здобувач початкового рівня вищої освіти
освітнього ступеня «Фаховий молодший спеціаліст» спеціальності 013
Початкова освіта. Англійська мова
КЗ КОР «Богуславський гуманітарний
фаховий коледж імені І. С. Нечуя-Левицького»
yevhenia222@gmail.com.ua*

ПРИНЦИПИ ПОБУДОВИ ПРОГРАМ ЗАНЯТЬ З ОБДАРОВАНИМИ ДІТЬМИ

Анотація. Проблеми обдарованості, підготовка педагогів до роботи з обдарованими дітьми, принцип побудови програми занять з талановитими дітьми.

Abstract. Problems of giftedness, preparation of teachers to work with gifted children, the principle of building a program of classes with talented children.

Ключові слова. Обдарованість, талановитість, педагогіка, психологія, виховання.

Keywords. Giftedness, talent, pedagogy, psychology, education.

Обдарованість – це комплексне явище, що містить елементи спадковості, певну сукупність здатків та різних видів здібностей, властивості темпераменту, вплив зовнішніх чинників (навчання, виховання), творчий підхід до вирішення більшості завдань, особливий вид мотивації, активну життєву позицію тощо, які можуть розвиватися та проявлятися впродовж усього життя.[3]

Обдарована особистість є великою цінністю суспільства. Відтак, освіта обдарованих виступає об'єктивним гарантом його подальшого соціально-економічного й культурно-політичного розвитку. Відповідно актуалізується гуманітарна корекція сфери освіти, переглядаються її концептуальні та методологічні засади, уможлиблюється її реформування і дотичні до нього зміни у вихованні особистості в напрямі орієнтування на її різносторонній потенціал, розвиток обдарованості й таланту.

Талановиті діти – це величезне загальнолюдське багатство, неоціненний національний статок. Сам факт їх існування гарантує людству гідне існування. Кожна дитина обдарована по-своєму. Для того щоб зберегти національне багатство, примножити його і використовувати з максимально можливою користю,

необхідно навчитися допомагати особистості віднайти себе і правильно оцінити, обережно підтримувати її розвиток .[4]

Проблеми навчання і виховання підростаючого покоління є традиційно актуальними для вітчизняної психологічної науки. Вони продовжують напрям досліджень, започаткований Г.С. Костюком. З огляду на актуальні завдання реформування освіти, зміни, що відбулися в соціокультурному просторі нашої держави, на перший план виступають завдання розвитку особистості, її індивідуальних здібностей і властивостей у процесі цілеспрямованих навчально-виховних впливів. Тому пріоритетними є проблеми гуманізації освіти, визначення змісту та психологічних закономірностей функціонування особистісно орієнтованого навчання, дослідження розвивальної педагогічної взаємодії як умови особистісного зростання суб'єктів педагогічного процесу, психологічне обґрунтування та розробка нових інформаційних технологій навчання тощо. Найважливішою сферою наукового й духовного розвитку людини, її соціально- культурного відтворення, є дві навчальні дисципліни, дві практичні галузі, – педагогіка і психологія, які постійно знаходяться й розвиваються в діалозі. Проблема діалогу педагогіки й психології може розглядатися як особлива наукова і прикладна задача, що має свою ексклюзивну історичну, філософську, методологічну й прагматичну логіку. [1, с.58]

Націленість на розвиток людини як загальний гуманістичний ідеал наук – це і є їх об'єднуюча філософсько-антропологічна ідея. поєднання психологічних теорій із педагогічними ідеями може досягатися різними шляхами: По-перше, якщо центр дослідницької уваги знаходиться у педагогіці, а психологічні дані відіграють роль важливих передумов. Психологія у цих випадках стає об'єктивним фактором (передусім у виді індивідуально- психологічних особливостей учнів), який необхідно виявляти й враховувати у педагогічному процесі. По-друге, розглядаючи педагогічну психологію як науку, що вивчає психологічні аспекти освіти, можна використовувати її досягнення в педагогічній практиці, проводити моніторингові і скринінгові дослідження в освіті; По-третє, діалог наук можливий у контексті експериментальної педагогіки, покликаний дати, на думку Е. Меймана, загальній педагогіці емпіричну основу. У даному контексті педагогіка і психологія використовують методологічні підходи, методи й методики одна одної у вивченні освітнього простору.[1, с.61-62]

Моральна недосконалість має скоріше походження з досвіду. Це є недолік пристосувальних можливостей і сил дитини до умов середовища, сил і можливостей дитини. Тут скоріше потрібні не каральні заходи, а «подвійна соціальна увага й посилений виховний вплив».[1, с.64]

Різні підходи до визначення сутності природи обдарованості стверджують, що обдарованість дитини проявляється і розвивається насамперед у творчій діяльності і обумовлюється мотивацією навчальної діяльності, характерологічними та індивідуальними особливостями прояву обдарованості.[1, с.73]

У результаті досліджень науковцями виділено такі характерні особливості обдарованих дітей: часто «перескакують» через послідовні етапи свого розвитку; у них чудова пам'ять, яка базується на ранньому мовленні; рано починають класифікувати інформацію, що надходить до них; із задоволенням захоплюються колекціонуванням, при цьому їхня мета – не приведення колекції в ідеальний порядок, а її реорганізація, систематизація на нових підставах; мають великий словниковий запас, із задоволенням читають словники та енциклопедії, придумують нові слова і поняття; можуть займатися кількома справами одразу, наприклад, стежити за декількома подіями, що відбуваються навколо них; дуже допитливі, активно досліджують навколишній світ і не терплять жодних обмежень своїх досліджень; у ранньому віці здатні простежувати причинно-наслідкові зв'язки, робити правильні висновки; можуть тривалий час концентрувати свою увагу на одній справі, вони буквально «занурюються» у своє заняття, якщо воно їм цікаве; мають розвинуте почуття гумору; постійно намагаються вирішувати проблеми, які їм поки що не під силу; відрізняються різноманітністю інтересів, що породжує схильність починати кілька справ одночасно; часто роздратовують ровесників звичкою поправляти інших і вважають себе такими, що завжди мають рацію; їм бракує емоційного балансу, вони часто нетерплячі та поривчасті. Отже, обдарованість багатогранна, і може бути встановлена професійно компетентними людьми у відповідності з такими параметрами: видатні здібності, потенційні можливості в досягненні високих результатів і вже продемонстровані результати в одній чи більше галузях (інтелектуальні здібності, специфічні здібності до навчання, творчості, образотворчого чи виконавського мистецтва, психомоторні здібності). Обдарованість, як правило, визначається шляхом вивчення сфери її прояву, інтелектуального діапазону (сукупності інтелектуальних можливостей), сфери найвищих досягнень у реалізації здібностей, рівня фізичного розвитку, рівня працездатності, мотиваційного обґрунтування та його відображення в емоційному настрої й вольовій завзятості зростаючої людини. [1, с.74]

Зараз існують конкретні програми відбору обдарованих дітей у різних галузях знання та творчості. Проблеми виявлення обдарованості ускладнюються неоднозначністю розуміння самого терміну «обдарованість», відсутністю фактору або групи факторів, які були б визначені як складові обдарованості. Не зважаючи на те, що в сучасній науці існує понад сто визначень поняття «обдарованість», досі не створено валідного і прогностичного тесту для виявлення цього явища. Це пояснюється постійною

трансформацією самого поняття у зв'язку з розвитком суспільства, ускладненням його змісту, варіативністю критеріїв для його оцінки. [1, с. 75-76]

Обдаровані діти особливо мають потребу в розвитку в них самостійності, самодисципліни та самоврядування в навчанні, і якщо школа не задовольняє їхніх запитів, то їм доводиться піклуватись про себе самим. Отже, батькам необхідно приймати дітей такими, які вони є, а не розглядати їх як носіїв талантів; спиратись на власні сили й дозволяти дитині самій шукати вихід зі сформованої ситуації, вирішувати кожен задачу, яка їй під силу, навіть якщо самі можуть робити це краще та швидше; не тиснути на дитину в її шкільних справах, але завжди бути готовими прийти на допомогу в разі потреби; точно розраховувати час і ступінь реакції на потреби дитини (якщо дитина поставила запитання, то не піддаватися спокусі розповісти про предмет усе, що вони знають самі, а тільки дати відповідь). Розглядаючи проблему обдарованості, неможливо не торкнутись такого аспекту, як її особливості в дітей різної статі. Хочемо ми того чи ні, але в суспільстві в різному ступені задовольняють стереотипи: існує визначений «образ чоловіка» й «образ жінки», тобто якими вони повинні бути, які риси мати і навіть які професії вибирати. [1, с.79]

Сучасна українська загальноосвітня та вища школа повинна забезпечувати всебічний розвиток індивідуальності людини як особистості та найвищої цінності суспільства на основі виявлення її задатків, здібностей, обдарованості і талантів. В Україні прийнято цілий ряд законів і програм (зокрема Закон України «Про освіту», Державна цільова програма „Вчитель», національна програма «Діти України» та інші), які спрямовані на створення загальнодержавної мережі навчальних закладів для обдарованої молоді. Сутність проблеми полягає в тому, що традиційна система підготовки вчителя орієнтована на середнього студента і певним чином нівелює його індивідуальні особливості. Сучасні запити суспільства і держави вимагають реформування даної системи у напрямку розвитку дослідницьких властивостей, творчого потенціалу майбутніх педагогів. Тому одним з пріоритетів модернізації освіти визнається підготовка нової генерації педагогів-дослідників, здатних виявляти і розвивати здібності та обдарування дитини. Досвід та успіхи найбільш розвинених країн світу у галузі науки, виробництва, розвитку нових технологій, культури та освіти свідчать про необхідність радикальної перебудови національної системи освіти у напрямку створення умов для обдарованої особистості вільно проявляти свої особливості, розвиватися відповідно до своїх схильностей. Проте у нашій країні до останніх років виявлення та розвиток обдарованої молоді здійснювалися стихійно, спираючись лише на регіональні можливості та на власну ініціативу окремих учителів, учених, митців. Перед сучасною вищою школою постало завдання максимального розкриття і розвитку потенціалу кожної особистості, формування молодого людини як суб'єкта соціального та професійного життя, підготовки її до самовдосконалення, самовизначення та самореалізації. А ці завдання актуалізують проблему спеціальної підготовки вчителя до роботи з обдарованими дітьми, як напрям професійної підготовки майбутнього вчителя та післядипломної освіти педагогів. Саме тому великої уваги надається вдосконаленню педагогічної майстерності та розвитку педагогічної обдарованості кожного педагога. На основі проведеного у попередніх підрозділах дисертації аналізу теоретичних підходів до вивчення феномену обдарованості, а також враховуючи результати здійсненого нами категорійного аналізу базових понять дослідження, було сформульовано робоче визначення поняття обдарованості як індивідуальної потенційної своєрідності внутрішніх (задатки), зовнішніх (сприятливе соціальне середовище) та особистісних (позитивна „Я»-концепція, наявність відповідних вольових якостей, спрямованості, наполегливості тощо) передумов для розвитку здібностей особистості до рівня вище за умовно „середній», завдяки яким вона може досягти значних успіхів у певній галузі діяльності. Враховуючи відомі у світі моделі обдарованості, зокрема моделі Дж. Гілфорда, Ф. Монкса, Дж. Рензулі, російських дослідників Д.Б. Богоявленської, Н.С. Лейтеса, О.М. Матюшкіна, В.Д. Шадрикова, вітчизняних – В.О. Моляка, О.І. Кульчицької, О.Л. Музики, нами було запропоновано структуру моделі обдарованості (рис. 1), яку можна уявити у вигляді системи, що охоплює такі складові:

– основні компоненти обдарованості, її ядро, яке охоплює здібності (загальні та/або спеціальні), розвинені на рівні вищому за середній; креативність; спрямованість особистості до певного виду діяльності;

– чинники, що впливають на рівень прояву (реалізації) основних компонентів ядра обдарованості (внутрішні: спадкові дані, особливості емоційно-вольової сфери, наявність системи цінностей; зовнішні: середовище, виховні впливи, досвід виконуваної діяльності, випадковість).

Отже, структура розвинутої обдарованості включає три основних підструктури:

1) високу пізнавальну активність, яка спирається на високо чутливу сенсоріку (увага, сприймання, пам'ять) та дивергентне мислення (оригінальність, критичність, здатність до узагальнення, прогнозування);

2) творчу інтерпретацію пізнавального досвіду (вміння порівнювати, зіставляти, аналізувати, бачити нове, реконструювати раніше створене, оригінальний підхід до рішення проблем, варіативність у рішенні задач);

3) емоційну захопленість діяльністю (інтерес, енергетичність, висока харизма, впевненість у досягненні успіху, «відновлення» в разі неспіху). Така єдність високого рівня перцептивних, інтелектуальних та емоційно-вольових якостей і їх позитивна моральна спрямованість й забезпечує успіх у діяльності. [2, с.112-118]

Аналізуючи біографії видатних людей, можна помітити їх величезний потяг до знань. Вони ретельно вивчали те, над чим працювали, – відповідну літературу, світові досягнення, знали найменші деталі. Наприклад, К. Цюлковський зі своєї мізерної платні витрачав усі кошти на прилади і книжки. У. Дісней приділяв велику увагу вивченню досягнень у галузі кінематографа (музичний супровід, колір тощо) і запроваджував їх у мультфільмах. І. Франко настільки був обізнаний не лише в поезії та літературі, а й у багатьох суміжних галузях, що його справедливо називали енциклопедистом.

Нова ідея, винахід, творіння можливі за умови ґрунтовної обізнаності в тій сфері, яка стала предметом творчості. Тому весь період шкільного навчання є реальною підготовкою до справжньої творчості, яка чекає свого вияву в старшому віці.

Діагностика і розвиток – це виявлення зародків індивідуальної предметної спрямованості, інтересів. Так, специфічна мистецька обдарованість характеризується перевагою сенсорики і підвищеної чутливості над вербальними процесами (це може бути перевага якогось органу чуття або певна взаємодія кількох органів чуття). Музичні здібності пов'язані з чутливістю дитини до музичних (організованих звуків), хореографічні – із взаємодією слухової й моторної чутливості; художні поєднують чутливість до кольорових подразників з високорозвинутою руховою активністю кисті руки. Усі ці складні індивідуальні поєднання, які, безумовно, є вродженими, можуть бути розвинені за наявності відповідного оточення.

Відомий американський дослідник Б. Блум (1981), ґрунтуючись на даних, отриманих під час обстеження видатних людей, створив модель виховних і освітніх прийомів, які допомагають розвитку таланту. Найцікавіше відкриття, яке він зробив у результаті численних інтерв'ю з відомими музикантами, математиками та олімпійськими чемпіонами, полягало в тому, що сім'я завжди активно допомагала цим людям. Він стверджував, що ніхто з них не досягнув би таких результатів без допомоги сім'ї.

Шкільне навчання ґрунтується переважно на засвоєнні стандартної інформації. Це пов'язано з домінуванням шаблонного, лінійного і логічного мислення. Проте воно є необхідним етапом розвитку обдарованості й творчих здібностей, оскільки забезпечує високий рівень знань, інформативності, які необхідні для подальшого розвитку обдарованої дитини. Молодший і середній шкільний вік – початок індивідуальних виявів обдарованості різної спрямованості й ступеня розвитку. Індивідуальний розвиток обдарованості закладений у психофізіологічних, сенсорних, когнітивних особливостях дитини. У одних дітей останні можуть стимулювати мистецькі здібності й мистецьку творчу спрямованість, в інших – наукову, технічну, лідерську, підприємницьку тощо.

У наші дні проблема виявлення, розвитку і навчання обдарованих дітей викликає значний інтерес у психологічних і педагогічних колах. Численні дослідження особливостей розвитку обдарованих дітей підкреслюють актуальність цієї проблеми як у нашій країні, так і за кордоном. Обдарованими називають дітей, які, на думку фахівців, через видатні здібності демонструють високі досягнення в одній або декількох сферах: інтелектуальній, у сфері творчого або продуктивного мислення, організаторській, художній, спортивній та ін. Чітких критеріїв обдарованості дотепер не вироблено, хоча більшість фахівців погоджуються з думкою, що обдарованим дітям притаманний випереджальний розвиток, тобто випередження своїх однолітків за низкою психічних параметрів. У пізнавальній сфері це виявляється у надзвичайній допитливості, здатності стежити за декількома процесами одночасно, активно досліджувати навколишній світ, сприймати зв'язки між явищами і робити відповідні висновки, створюючи в уяві альтернативні системи тощо. Перевищення середньовікових норм на стадії «прийому» інформації поєднується з відмінною пам'яттю і раннім мовленнєвим розвитком, що сприяють накопиченню та інтенсивному використанню значного обсягу інформації. Крім того, обдарованих дітей зазвичай відрізняють зосередженість і велика завзятість у розв'язанні поставлених завдань, винахідливість і багата фантазія. Сьогодні існує декілька теоретичних моделей обдарованості, що визначають основні параметри, за якими будуються навчальні програми, педагогічні технології роботи з обдарованими дітьми. Д. Б. Богоявленська у своїх роботах дає таке визначення обдарованості: «Обдарованість – це системна якість психіки, що розвивається протягом життя і визначає можливість досягнення людиною більш високих (незвичайних, неабияких) результатів в одному або декількох видах діяльності порівняно з іншими людьми». Крім того, вона виділила три головні види обдарованості: академічна, що виявляється в швидкості та легкості опанування значного обсягу готових знань; інтелектуальна, що полягає в особливій розумовій самостійності, у підвищеній критичності мислення, здатності самостійно глобально, по-філософськи осмислювати складні інтелектуальні проблеми; творча, тобто здатність до творчої самореалізації в різних галузях життєдіяльності. [4]

Підготовка педагога, крім предметної, повинна містити в собі:

– уявлення про те, що таке обдарованість і особливості розвитку обдарованих дітей;

- розуміння того, що таке розвиваюча освіта, у чому її відмінність від традиційних форм навчання й виховання;
- знання психологічних закономірностей і особливостей вікового й особистісного розвитку дітей;
- знання про те, що таке загальноосвітнє середовище, його різновиди (сімейне, молодшшкільне, середньшкільне, старшшкільне, позашкільне, додаткове й стихійне), хто є його суб'єктами, які теми освітнього середовища (догматична, творча та ін.), типи взаємодії між суб'єктами (авторитарний, демократичний, гуманістичний та ін.);
- знання методів психологічного й дидактичного проектування навчального процесу;
- уміння реалізувати різноманітні способи педагогічної взаємодії між різними суб'єктами освітнього середовища (з учнями наодинці й у групі, з батьками, колегами-вчителями, зі своїм керівництвом);
- уміння стати в рефлексивну (самоусвідомлюючу) позицію по відношенню до того, що вчити, як вчити, навіщо вчити.
- Функції соціального педагога, що працює з обдарованими дітьми:
- виявлення, навчання й розвиток обдарованих дітей;
- психолого-педагогічний супровід і підтримка авторських й інноваційних навчальних програм освітніх технологій, що застосовуються в роботі з обдарованими дітьми;
- участь у проектуванні й реалізації освітнього середовища, яке сприяє розкриттю творчих здібностей учнів;
- вивчення вікових та індивідуальних особливостей обдарованої дитини;
- робота з сім'єю, з проблеми навчання й розвитку обдарованої дитини;
- використання позашкільного освітнього середовища для навчання й розвитку обдарованих дітей;
- проведення діагностики (розкриття причин появи тих або інших соціальних або психологічних «перепон» розвитку обдарованої особистості);
- прогнозування (передбачення можливих наслідків розвитку);
- розробка педагогічних рекомендацій, які сприяють оптимальному навчанню й розвитку обдарованої дитини.

Принципи побудови програм для обдарованих дітей

Яким же чином варто працювати з обдарованими дітьми?

Карне, Шведел і Ліннемайер виділили деякі основні принципи складання програм для обдарованих дітей молодшого віку:

- Кожна дитина неповторна. Необхідно виділити сильні та слабкі сторони кожної дитини та скласти програми, що відповідають її потребам.
- Обдаровані діти дуже критичні до себе і часом відрізняються несприятливим «Я-образом». Необхідно допомогти їм знайти реалістичне уявлення про себе. Особливо важливо згладити невідповідність між високим інтелектуальним розвитком і доступними руховими навичками.
- Родина відіграє найважливішу роль в освіті обдарованої дитини, тому вона повинна працювати в тісному контакті зі школою.
- Оскільки обдарованих дітей відрізняє широка сфера інтересів, програма повинна включати різноманітний матеріал, збалансований і сприятливий їх усебічному розвитку (в емоційному, руховому плані й у сфері спілкування).
- Обдарована дитина, яка навчається в одній групі із «середніми» дітьми, повинна мати можливість спілкуватися з настільки ж розвиненими однолітками.
- Керувати програмою навчання обдарованих дітей повинна людина, яка має спеціальну підготовку й відповідний досвід роботи.
- Невід'ємна частина програми – система її оцінки. Важливо визначити, якою мірою дитина досягає поставлених цілей. У такий спосіб можна виявити слабкі місця програми й визначити, наскільки вона задовольняє потреби дитини. Тому повинна мати місце добре організована, ефективна й постійно діюча система виявлення обдарованості, в якій беруть участь і батьки.
- Щоб забезпечити поступальний хід розвитку, програма повинна передбачати оптимальний і плановий перехід дитини з одного рівня на інший. Це вимагає спільних зусиль адміністрації, учителів і батьків.
- Одного інтелекту в житті недостатньо, тому програма повинна розвивати цілеспрямованість, наполегливість і бажання довести справу до кінця.
- Програма повинна передбачати розвиток творчих здібностей дитини.

ЛІТЕРАТУРА

1. Карапетрова О. В. Методологічні та теоретичні проблеми психології/Бердянськ – 2015р. – 177 с.

2. Кульчицька О.І. Соціально-психологічні фактори формування таланта // Неперервна професійна освіта: теорія і практика: Наук. – метод. журнал. – 2004. – Випуск 3.
3. <https://sites.google.com/site/dlaobdarovanihmolodsihskolariiv/obdarovanist---ce>
4. <http://gnmc.com.ua>
5. <https://studfile.net/preview/4617575/>

Черепанова Н. О.,

*Вища кваліфікаційна категорія,
звання «Вчитель-методист»,
учитель початкових класів
Клугино-Башкирівського ліцею
Чугуївської міської ради
Харківської області
місто Чугуїв
dom19862020@gmail.com*

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0259-6648>

МОДЕЛЬ РОБОТИ З ОБДАРОВАНИМИ ДІТЬМИ «ДИВОСВІТ»

Робота складається 8 сторінок, 1 ілюстрації, списку умовних скорочень та 10 джерел в списку літератури.

Об'єкт дослідження – робота з обдарованими дітьми в закладі освіти.

Предмет дослідження – модель роботи з обдарованими дітьми «Дивосвіт»

Мета дослідження – проаналізувати модель роботи з обдарованими дітьми «Дивосвіт» щодо її подальшого використання на уроках та позакласній роботі у закладі освіти.

Завдання дослідження: здійснити аналіз роботи моделі «Дивосвіт» з обдарованими дітьми у закладі освіти.

Ключові слова:

Обдарованість, батьки, учень, учитель, освітня програма «Дивосвіт», позакласна робота, інтерактивні технології, інновація.

Genius, parents, educational program «Dyvosvit», student, teacher, interactive technologies, inovatis.

Мета реформи НУШ – створення освітнього середовища, у якому буде приємно навчатись, та яке виховає іноватора та громадянина, який вміє ухвалювати відповідальні рішення. Тобто у сучасному українському суспільстві існує потреба в творчих, активних, неординарно мислячих людях. Вони здатні формулювати нові перспективні задачі, нестандартно вирішувати поставлені завдання. Саме вони визначають інтелектуальний та економічний потенціал держави. Тому на перший план виходить проблема ранньої діагно-стики та навчання обдарованих дітей. Виявлення обдарованості та підтримка значною мірою залежить від вчителя початкових класів. Ця проблема вимагає від вчителя вміння працювати в творчому режимі, підвищувати професійну майстерність, використовувати специфічні форми і методи роботи з обдарованими дітьми. Обдарована дитина – це не тільки національна, а й загальносвітова цінність. Завдання вчителя – розкрити різнобічний потенціал обдарованої дитини. Зараз формується нова цивілізація – ноосферно-космічна, пов'язана зі стрімким розвитком інформаційних технологій, глобалізацією світу та розвитком постіндустріальних суспільств. Країни, які матимуть підготовлені кадри у високотехнологічних галузях виробництва отримують переваги у розвитку, що дозволить підвищити загальний рівень життя.

Концепція НУШ дає навчальним закладам автономію. Шкільна автономія має такі сфери: організаційна, кадрова, фінансова, академічна автономія та академічна свобода. Саме академічна автономія передбачає створення авторських освітніх програм, використання різноманітних форм та методів освітнього процесу. І саме використання авторських програм, різноманітних форм і методів освітнього процесу і плекають обдарованість.

Обдарованість – це сукупність здібностей, які дозволяють індивіду досягти вагомих результатів в одному або декількох видах діяльності. Обдарованість формується і проявляється в діяльності. Виділяють такі види обдарованості за типом діяльності: інтелектуальна, творча, організаторська, соціальна, технічна, художня, спортивна тощо. За широтою прояву обдарованість поділяється на загальну і спеціальну. За видом прояву поділяється на явну та приховану обдарованість. За особливостями прояву обдарованість поділяється на – стабільну чи епізодичну. За темпоральними характеристиками – з нормальним темпом

розвитку або випереджальним. За інтенсивністю прояву – підвищена готовність до навчання, обдаровані, високо обдаровані, винятково (особливо) обдаровані.

Виділяють (умовно) три категорії обдарованих дітей:

1. Діти з надзвичайно високим рівнем розумового розвитку за інших рівних умов (такі діти частіше зустрічаються в дошкільному й молодшому шкільному віці).

2. Діти з ознаками спеціальної розумової обдарованості – обдарованості в певній сфері науки (такі учні частіше виявляються в підлітковому віці).

3. Учні, які не досягають з яких-небудь причин успіхів у навчанні, але володіють яскравою пізнавальною активністю, оригінальністю психічного складу, неабиякими розумовими резервами (можливості таких учнів нерідко розкривають у старшому шкільному віці).

До групи обдарованих дітей відносять школярів, які:

- мають високій рівень інтелектуальних здібностей, здатність до навчання, творчі можливості;
- мають домінуючу, активну пізнавальну потребу;
- відчують радість від розумової праці.

Можна відзначити, що для обдарованих дітей характерна висока швидкість розвитку інтелектуальної і творчої сфер, глибина й нетрадиційність мислення.

Розглянемо модель роботи з обдарованими дітьми «Дивосвіт», яка була запропонована групою вчителів початкової школи нашого навчального закладу на чолі з автором статті.

Для того, щоб робота з обдарованими дітьми не була епізодичною, а складалася в певну систему, колектив вчителів визначив основні завдання і напрямки роботи з урахуванням індивідуальних і особистісних якостей здобувачів освіти. Нами була розроблена освітня програма «Дивосвіт». Вона побудована таким чином, щоб ефективно і своєчасно виявляти та розвивати інтелектуально-творчий потенціал кожної дитини.

Напрямок роботи

Програма, спрямована на розвиток академічної обдарованості дітей, ставить за мету створення умов для розвитку інтелектуальних здібностей в умовах ліцею. Вона об'єднує блоки основної й додаткової освіти через психолого-педагогічний блок.

Програма розроблена за трьома напрямками:

- робота з учнями;
- робота з батьками;
- робота з педагогічним колективом.

Цілями та завданнями програми є:

- виявлення обдарованих дітей;
- створення умов, що сприяють їх оптимальному розвитку.

Для реалізації першої мети необхідно було вирішити такі завдання:

1. Знайомство вчителя з науковими даними про психологічні особливості та методичні прийоми, ефективні при роботі з обдарованими дітьми, через :

- проведення педагогічних рад із запрошенням фахівців;
- навчання на курсах підвищення кваліфікації;
- систематичне ознайомлення з науковими роботами за темою (з подальшим обговоренням й обміном досвідом);

- проведення різних позаурочних конкурсів, інтелектуальних ігор, олімпіад, що дозволяють учням виявити свої здібності.

Для реалізації другої мети необхідно було вирішити такі завдання:

- підбір серед різних систем навчання тих методів і прийомів, які сприяють розвитку самостійності мислення, ініціативності та творчості;
- надання можливості вдосконалюватися через діяльність з однолітками, дорослими, через самостійну роботу, дослідницьку і проектну діяльність, додаткову освіту.

Основні напрямки реалізації:

- виявлення обдарованих дітей;
- створення банку даних обдарованих дітей;
- розробка індивідуальних форм роботи;
- впровадження в навчальний процес інтерактивних технологій;
- використання активних форм і методів організації освітнього процесу;
- створення освітніх спецкурсів, спрямованих на підтримку обдарованих учнів ліцею в процесі розробки індивідуальної траєкторії розвитку учнів;
- розвиток системи позаурочної навчальної й позакласної діяльності учнів, яка дозволить здобувачам освіти демонструвати свої досягнення на шкільних, міських, обласних, республіканських олімпіадах,

творчих конкурсах, МАН;

- включення старшокласників у науково-дослідницьку діяльність з подальшим виходом на міські, республіканські учнівські конференції та публікацією тез або доповідей;

- розробка і впровадження проєктів, спрямованих на розвиток та реалізацію творчих ініціатив вчителів і учнів ліцею (Рис. 1.).

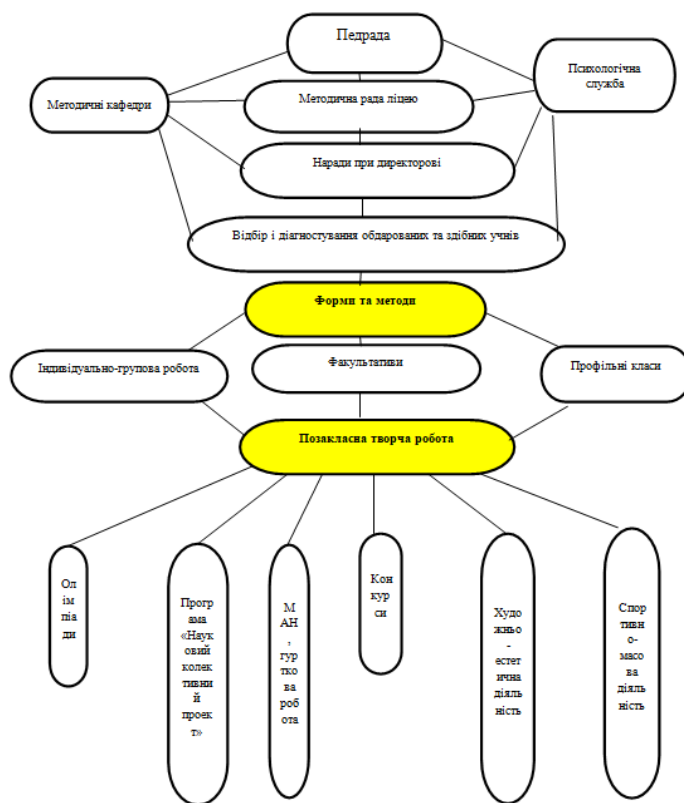

Рис.1. Структура роботи з обдарованими дітьми

Уважне ставлення до індивідуальності учня передбачає:

- розуміння особливостей розвитку обдарованого учня;
- складання програми особистісного розвитку учня, що сприяє формуванню адекватного ставлення до навколишньої дійсності, поваги до себе, уміння взаємодіяти з іншими і розвитку шанобливого ставлення до людей (ця частина програми складається практичним психологом);

- створення ситуації продуктивної й емоційно-сприятливої взаємодії з однокласниками з метою гармонізації розвитку інтелектуальної, емоційної і соціальної сфер;

- прагнення уникнути в роботі з обдарованими дітьми двох крайнощів:

возведення дитини на п'єдестал, підкреслення її особливих прав, з одного боку, а, з іншого – публічного приниження гідності або ігнорування інтелектуальних успіхів під час боротьби з «зорянністю».

Розуміння того, що інтелектуально обдарований учень:

• може погано адаптуватися до соціального оточення, не мати розвиненого самоконтролю, незалежності та відповідальності;

• може потребувати індивідуалізації навчання;

• може мати деяке відставання у фізичному розвитку;

• може не встигати з деяких предметів навчальної програми;

• має високу мотивацію до досягнень, прагнення бути кращим, свідоме зусилля в навчанні, позитивне ставлення до школи.

Для роботи з обдарованими дітьми учитель повинен:

- Бути доброзичливим і чуйним, емоційно стабільним.

- Бути професійно грамотним, захопленим своєю справою.

- Мати високий рівень інтелектуального розвитку, широке коло інтересів.

- Мати живий та активний характер, володіти почуттям гумору.

- Розбиратися в особливостях психології обдарованих дітей, відчувати їхні потреби та інтереси.

- Бути інтелектуальним, моральним і ерудованим, знавцем у всіх областях людського життя.
- Бути провідником передових педагогічних технологій, здатним до експериментальної, наукової та творчої діяльності.
- Мати творчий, можливо, нетрадиційний особистий світогляд.
- Бути цілеспрямованим і наполегливим, уміти переконувати.
- Бути готовим до виконання різноманітних обов'язків, пов'язаних з навчанням обдарованих дітей.
- Виявляти гнучкість, бути готовим до перегляду своїх поглядів і до постійного самовдосконалення.
- Мати схильність до самоаналізу.

Основні принципи організації роботи з обдарованими дітьми

Аналіз потенційних можливостей освітнього простору ліцею й зростаючих потреб учнів дозволив визначити такі принципи, що відповідають цілям і завданням програми:

- насиченість навчального матеріалу завданнями відкритого типу;
- використання різноманітних форм надання завдань і впровадження в життя результатів роботи;
- заохочення до розуміння власної особистості;
- установка на самоцінність пізнавальної діяльності при вивченні наукових дисциплін;
- евристичність (навчання прийомом інтелектуальної праці);
- співпраця (перехід від принципу «крокуй за мною» до принципу «крокуй сам»).

За якими напрямками здійснюється робота вчителів з обдарованими учнями?

1. На уроках – індивідуальна диференційована робота.
2. Гурткова робота із предмета.
3. Позакласні заходи у межах предметних тижнів.
4. Предметні заходи у класі із запрошенням батьків.
5. Участь учнів у шкільній конференції із захистом навчальних проєктів.
6. Участь в олімпіадах різного рівня.
7. Участь у творчих конкурсах різного рівня.
8. Участь у театралізованих святах, вікторинах, наукових диспутах. Це особлива форма роботи з обдарованими дітьми, оскільки в них діти мають можливість не тільки реалізувати акторські здібності, а й виявити творчі навички, розробляючи сценарії постановок, розвинути схильність до художнього читання й літературної творчості, виявити ерудицію й дослідницькі навички. Така робота сприяє підвищенню мотивації обдарованих дітей до співробітництва з педагогами й кропіткій роботі із самовдосконалення.

Впроваджена система моніторингу учнів надала можливість виявити дітей з ознаками обдарованості, встановити потенційні можливості учнів.

Протягом навчального року здійснювалася індивідуальна та групова розвивальна робота з учнями, які мають ознаки обдарованості. Розвивальні заняття були спрямовані на :

- розвиток словесно-логічного мислення, математичного мислення, уваги, пам'яті;
- розвиток та вдосконалення емоційно-вольової сфери, комунікативних навичок, уважності, просторових уявлень, формування розумового плану дій та мовленнєвих функцій, продуктивності психічної діяльності;
- сприяння психічному та особистісному розвитку дитини;
- допомогу учням розкрити свій творчий потенціал, допитливість, сміливість та гнучкість мислення.

Заняття будувалися в доступній і цікавій формі. Частина занять носила подвійний характер: вони містили не тільки розвиваючі вправи, але й діагностичні завдання.

Протягом року реалізувався й консультативно-просвітницький напрямок роботи з дітьми, які мають ознаки обдарованості, їхніми батьками та вчителями. Використовувалися такі форми роботи: індивідуальні й групові консультації, виступи на педрадах, батьківських зборах.

Завдання, які вирішувалися при консультуванні та просвіті батьків були такими:

- підвищення психологічної компетентності батьків;
- створення доброзичливого клімату, довірчих відносин з дітьми.

Консультування обдарованих учнів проводилося з метою:

- надання допомоги у вирішенні проблем минулого, теперішнього, майбутнього;
- навчання дітей методам релаксації з метою підвищення адаптаційних здібностей учнів до умов психічного стресу.

Кропітка робота проводилася з учнями під час підготовки та участі в олімпіадах та он-лайн конкурсах, а саме практичні заняття з метою відпрацювання стратегії і тактики поведінки під час підготовки та прийняття участі в олімпіадах та конкурсах он-лайн, підвищення впевненості в собі, навчання методів релаксації. Результатом цієї роботи стали перемоги дітей в Всеукраїнському конкурсі «Будьмо гідними!» на платформі «Всеосвіта», третє місце в олімпіаді з математики на міському рівні, участь та перемоги в ІХ Всеукраїнській інтернет-олімпіаді з математики на платформі «На урок», друге і третє місце в Міжнародному конкурсі ім. Петра Яцика на міському рівні, участь та перемоги у міжнародному

математичному конкурсі «Кенгуру», українознавчій грі «Соняшник» і міжнародній природознавчій грі «Геліантус».

В рамках реалізації організаційно-методичного напрямку постійно оновлювався інформаційний банк даних про інтелектуально-обдарованих, творчо-обдарованих і спортивно-обдарованих, технічно-обдарованих дітей.

Аналізуючи проведену роботу, можна зробити висновок, що психологічний супровід обдарованих дітей сприяє забезпеченню якісних освітніх послуг і створює умови для соціалізації учнів, розвитку їхнього інтелектуального, культурного потенціалу.

Слова відомого педагога XIX сторіччя Й.Г. Песталоцці «Мої учні будуть дізнаватися нове не від мене, вони будуть відкривати це нове самі. Моя головна задача – допомогти їм розкритися, розвинути власні ідеї» – стали нашим педагогічним кредо.

Успіх учителя – це успіх всіх його учнів! Майбутнє – це наші діти. Саме вони складуть інтелектуальну еліту України, їм ми передамо з рук в руки велику державу, вони будуть множити своїми справами славу Вітчизни.

ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України «Про освіту» (2017)
2. Закон України «Про повну загальну середню освіту» (2020)
3. Національна доктрина розвитку освіти.
4. Платформа масових відкритих он-лайн курсів «PROMETHEUS»

Черняков І. В.,

студента 4 курсу

кафедри загальної підготовки та соціальної роботи

ПВНЗ «Кропивницький інститут державного та муніципального управління»

м. Кропивницький

igortokar1999@gmail.com

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕЖИВАННЯ СТАНУ САМОТНОСТІ

Самотність, яку відчуває людина в сучасному світі, в жодному разі не дорівнює фізичному стану ізольованості людини, який є об'єктивним та зовні зумовленим. Крім того, самотність є суб'єктивним внутрішнім переживанням, що виникає і яскраво проявляється в ситуаціях інтенсивного спілкування, зокрема: на роботі, в навчальному закладі, у людському натовпі, у колі друзів, у власній родині.

Американський соціолог Д. Ріслінг назвав суспільство «спрямованих назовні» людей, «самотнім натовпом».

На відміну від ізольованості, що часом є добровільною, сповненою внутрішнього сенсу, благодійно впливати на стан людини, самотність викликає тривогу, страждання, тугу, почуття безнадії, поступово виснажує і знищує душевні та життєві сили людини.

Стаючи хронічним переживанням, самотність може викликати різноманітні психоматичні та нервові захворювання, стимулювати розпад особистості, змінювати структуру поведінки, яка може стати згубною як для самої людини, так і для суспільства [1].

Так, самотність у сучасному розумінні набуває суто психологічного змісту і насамперед стає особистісним переживанням. Вона сприймається як гостросуб'єктивне, суто індивідуальне і часто унікальне переживання: «Моя самотність – лише моя. І ніхто не може пережити мою самотність за мене. І, мабуть, ніхто не зможе повністю зрозуміти, що я відчуваю, коли я самотній» [1].

Цікаву модель самотності запропонували В. Садлер і Т. Джонсон. При неповторності переживання самоти є певні елементи, загальні для всіх її проявів, наприклад, почуття повної заглибленості людини в саму себе. Отже, за визначенням авторів, самотність – це переживання, що викликає комплексне і гостре почуття, яке виявляє певну форму самосвідомості, а також підкреслює розкол основної реальної мережі відносин і зв'язків внутрішнього світу особистості [2].

Кожен тип самотності – це форма самосвідомості, яка свідчить про розрив основної мережі відносин і зв'язків, що становлять життєвий світ особистості. Самотність викликає стрес у важливих сферах внутрішнього світу людини. Відчуваючи самоту, людина усвідомлює, що вона втрачає щось важливе, те, у що вона вірила, чого чекала, чого прагнула. При цьому кожній «вимір» самотності відрізняється від іншого.

Космічне вимірювання застосовується для наступних форм самосприйняття:

- 1) збагненність себе як цілісної реальності, чому людина співвідносить себе із природою і космосом;

- 2) причетність до містичних таємних аспектів життя, близьких до Бога або до глибин буття;
- 3) віра людини в унікальність своєї долі або у причетність до великих історичних цілей [1; 3].

Космічна самотність присутня там, де є хоча б один із перелічених аспектів.

Почуття самоти може відноситися не до всієї природи, а до якоїсь її частини. Деякі люди почуваються самотніми, коли віддалені від об'єкта свого інтересу, наприклад від землі.

Наступна форма космічної самотності – відчуття втрати зв'язку з Богом, що пояснює філософський і релігійний контекст. Самотність є одним з мотивів звернення людей до релігії. Особливо, коли самотність переживається в кількох «вимірах», зумовлюючи певну життєву кризу.

Остання форма самотності космічного типу близький до переживання самовідчуження. Людина при цьому усвідомлює, що розвиток однієї сторони «Я» підпорядковує інші його сторони. Іншим прикладом цього виду самотності може бути віра людей в те, що людина самотня за своєю суттю, і вона ізольована не лише від інших людей, а й відчужена від себе самої.

Яскравим прикладом культурної самотності є опис переживань іммігрантів. Переважно переїзд до іншої країни здійснюється не поодиночці, а групами, до яких входять близькі, родина, друзі, знайомі. Але, незважаючи на те, що на чужині іммігранти опиняються в оточенні люблячих їх людей, що важливо для кожної людини, вони почуваються глибоко самотніми. Причиною може бути відрив від культурної спадщини, яка була частиною їхнього життя.

Інший приклад культурного виміру самотності – переживання людини в сучасному світі. Схожі переживання значно посилюються в суспільствах, де відбуваються бурхливі соціальні зміни, швидка переорієнтація релігійних та суспільних поглядів. Це складний момент у житті майже усіх вікових верств населення: зв'язок із власною культурною спадщиною втрачається, а нова суспільноприйнята культура, норми, цінності не завжди прийнятні для внутрішнього світу [1; 3].

Найгостріші форми соціальної самотності зазначаються такими поняттями соціальної ізоляції, як бойкот, вигнання, остракізм, відставка. Такий вид самотності проявляється, коли людина позбавлена можливості бути включеною в групу, яку вважає важливою і бажаною для себе.

Іноді люди прагнуть не просто бути включеними у суспільство. Вони прагнуть, щоб суспільство визнало унікальність і багатство їх особистості. Різновидом соціальної самотності є випадки, коли людина не отримує від референтної групи визнання та очікуваної оцінки своїх особистісних якостей.

Крім того, соціальний вимір самотності визнано переважним з-поміж інших. Отже, до соціальної самотності можуть належати найрізноманітніші категорії як:

– поведінка, соціальне походження, колір шкіри, сексуальні орієнтації визнані соціально небажаними;

– залучення до соціально значущої діяльності. Наприклад, літні люди, в деяких випадках жінки та підлітки.

Часткою соціальну самотність можуть переживати і люди в розквіті сил, котрі відчувають свою віддаленість від процесу прийняття важливих рішень, політичне й економічне безсилля.

Необхідно зазначити, що в сучасному суспільстві різноманітні фактори значно обтяжують переживання соціальної самотності [1; 3].

Поглиблення роздробленості суспільства, невизначеність традиційних груп, високий рівень очікувань, пов'язаний із соціальною позицією, отожднення успіху з загальним визнанням – це так звані фактори сучасності, які пояснюють усталення даного типу самотності сьогодні і гарантують його розповсюдження в майбутньому, тим самим поглиблюючи можливості виникнення кризового стану особистості.

У свідомості мільйонів пересічних людей самотність передовсім спричинена з пристрасним бажанням бути не самому і глибоким переживанням неможливості практично це здійснити. Не випадково проблема самотності розглядалася спочатку виключно як проблема спілкування, міжособистісної взаємодії. Саме переживання через відсутність дружніх або інтимних стосунків часто називають психологічною, іноді емоційною самотністю.

За даними американських вчених К. Рубінстайн та Ф. Шейвера, можливими причинами самотності респонденти зазначали відсутність шлюбного партнера, відсутність сексуального партнера, розрив відносин у шлюбі або з коханою людиною, відсутність близьких друзів, хворобу, нове місце роботи або навчання, часті зміни місця проживання тощо [3].

Багато хто зі спеціалістів вважає проблему самотності з наявним характером і певними властивостями особистості. До рис, характерних для прототипу самотньої особистості, відносять зосередженість на своєму внутрішньому світові, низьку самооцінку, сором'язливість, невпевненість у собі, егоцентризм, конфліктність, сприйняття себе невдахою, жалість до себе, уникнення близького спілкування, ворожість по відношенню до інших, брехливість [3].

Нерідко люди й самі не в змозі зрозуміти причин своєї самотності, висловити важкість свого стану. Через невизначеність витоків свого переживання проблема самотності може довгий час лишатися без адекватного вирішення.

Отже, чотирирівнева модель самотності є недосконалою, але розкриває складність феномена самотності, висвітлює причини цього явища в сучасному світі, дає спосіб оцінки сфери та інтенсивності даного переживання, дозволяє зрозуміти, як переживання самотності у кількох вимірах призводить до глибокої кризи і виснаження особистості.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кубіцький С. О, Сучасні технології соціальної роботи: світовий досвід та тенденції розвитку в Україні: монографія. Видавництво: «Міленіум», 2015, 332 с.
2. Садлер У.А., Джонсон Т.Б. От одиночества к аномии. Лабиринты
3. одиночества. М., «Прогресс», 1989. 21-51 с.
4. Швалб, Ю., Данчева, Н. Самотність: соціально-психологічні проблеми. Київ, 1991. 270 с.

Чижевська Людмила Анатоліївна,

Голова методичного об'єднання

вчителів іноземної філології

відділу освіти, культури, молоді та спорту

Староостропільської сільської ради

Хмельницької області

вчитель англійської мови

Ладигівського навчально – виховного комплексу

«Загальноосвітня школа I – III ступенів – дошкільний навчальний заклад»

Староостропільської сільської ради

Хмельницької області

НАПРЯМКИ РОБОТИ З ОБДАРОВАНИМИ ДІТЬМИ У СФЕРІ ОСВІТИ

Обдарованість – це системним поняттям, що розвивається протягом життя та визначає можливості досягнення людських більш високих, незалежних результатів в одному або кількох видах діяльності [1].

Обдарована дитина – це та дитина, яка має яскраві, очевидні досягнення або має внутрішні передумови для цього [1].

На сьогоднішній день більшість психологів визнає, що рівень, якісне самопочуття та характер розвитку обдарованості – це завжди результат складної взаємодії спадковості (природних задатків) та соціокультурного середовища, опосередкованої активності дитини (ігрової, навчальної, трудової). У цьому особливому значенні є власна активність дитини, а також психологічні механізми саморозбудови особистості, що лежать в основі формування реалізації індивідуального впливу [7, с. 147].

Ознаки обдарованості проявляються в реальній діяльності дитини і можуть бути виявлені на рівні спостереження за характером його дій. Ознаки явної обдарованості зафіксовані в її визначенні і пов'язані з високим рівнем виконання певної активності.

Особливий тип організації знань обдарованої дитини:

– висока структурованість; здатність бачити досліджуваний предмет в системі різноманітних зв'язків; згорнутість знань у відповідній предметній області при одночасній їх готовності розвернутися в якості контексту пошуку рішення в потрібний момент часу;

– категоріальний характер (захопленість загальними ідеями, схильність відшукувати і формулювати загальні закономірності) [7, с. 150].

Слід враховувати, що знання можуть мати різну будову в залежності від того, чи відчуває людина інтерес до відповідної предметної області. Отже, особливі характеристики знань обдарованої дитини можуть виявити себе в більшій мірі в сфері його домінуючих інтересів.

Про дітей, які настільки перевершують за своїми здібностями та досягненнями інших, зазвичай говорять як про дітей з винятковою, особливою обдарованістю. Успішність виконуваної ними діяльності може бути незвично високою. Однак саме ці діти частіше ніж інші мають серйозні проблеми, які потребують особливої уваги та відповідної допомоги з боку вчителів і психологів.

Тому при градації обдарованості слід мати на увазі, що її слід диференціювати (природно, в реальному житті немає такої чіткої межі) на обдарованість з гармонійним і дисгармонійним типами розвитку.

Обдарованість з *гармонійним типом розвитку* можна назвати «щасливим» варіантом життя дитини. Такі діти відрізняються відповідно свого віку фізичною зрілістю. Їх високі, об'єктивно значущі досягнення в певній предметній області органічно поєднуються з високим рівнем інтелектуального і особистісного розвитку. Як правило, саме ці обдаровані діти, ставши дорослими, домагаються екстраординарних успіхів в обраній ними професійної діяльності [9, с. 88].

Інша справа – обдаровані діти з *дисгармонійним типом розвитку*. Відмінності полягають не тільки в дуже високому рівні окремих здібностей і досягнень (нерідко саме ці діти мають показники IQ від 130 до 180) [9, с. 89]. В основі цього варіанту обдарованості, можливо, лежать інший генетичний ресурс, а також інші механізми вікового розвитку, що характеризується найчастіше прискореним, але іноді і уповільненим темпом.

До основних загальних принципів навчання обдарованих, як і взагалі всіх дітей шкільного віку, відносяться:

- Принцип розвиваючого і виховує навчання. Цей принцип означає, що цілі, зміст і методи навчання повинні сприяти не тільки засвоєнню знань і умінь, а й пізнавальному розвитку, а також вихованню особистісних якостей учнів.

- Принцип індивідуалізації та диференціації навчання. Він полягає в тому, що цілі, зміст і процес навчання повинні якомога повніше враховувати індивідуальні і типологічні особливості учнів. Реалізація цього принципу особливо важлива при навчанні обдарованих дітей, у яких індивідуальні відмінності виражені в яскравій і унікальній формі.

- Принцип урахування вікових можливостей. Цей принцип передбачає відповідність змісту освіти і методів навчання-специфічним особливостям обдарованих учнів на різних вікових етапах, оскільки їх вищі можливості можуть легко провокувати завищення рівнів труднощі навчання, що може привести до негативних наслідків.

У навчанні обдарованих застосовуються чотири основні *підходи* до розробки змісту навчальних програм [9, с. 93-97].

1. **Прискорення.** Цей підхід дозволяє врахувати потреби і можливості певної категорії дітей, що відрізняються прискореним темпом розвитку. Але він повинен застосовуватися з особливою обережністю і тільки в тих випадках, коли в силу особливостей індивідуального розвитку обдарованої дитини і відсутності необхідних умов навчання застосування інших форм організації навчальної діяльності не представляється можливим.

2. **Поглиблення.** Даний підхід ефективний по відношенню до дітей, які виявляють особливий інтерес по відношенню до тієї чи іншої конкретної галузі знання або області діяльності. При цьому передбачається більш глибоке вивчення ними тих, дисциплін або областей знання. В нашій країні широко розповсюджені школи з поглибленим вивченням математики, фізики та іноземних мов, де навчання ведеться по поглибленим програмам з предметів.

3. **Збагачення.** Цей підхід орієнтований на якісно інший зміст навчання з виходом за рамки вивчення традиційних тем за рахунок встановлення зв'язків з іншими темами, проблемами або дисциплінами. Заняття плануються таким чином, щоб у дітей залишалася достатньо вільного часу, для не регламентованих занять улюбленою діяльністю, відповідає виду їх обдарованості

4. **Проблематизація.** Цей підхід передбачає стимулювання особистісного розвитку учнів. Специфіка навчання в цьому випадку полягає в використанні оригінальних пояснень, перегляд наявних відомостей, пошуку нових смислів і альтернативних інтерпретацій, що сприяє формуванню в учнів особистісного підходу до вивчення різних галузей знань, а також рефлексивного плану свідомості.

Методи навчання, як способи організації навчальної діяльності учнів, є важливим фактором успішності засвоєння знань, а також розвитку пізнавальних здібностей і особистісних якостей.

З боку навчання інтелектуально обдарованих учнів, безумовно, провідними і основними є методи творчого характеру – проблемні, пошукові, евристичні, дослідницькі, проектні – в поєднанні з методами самостійної, індивідуальної і групової роботи. Ці методи мають високий пізнавально-мотивуючий потенціал і відповідають рівню пізнавальної активності та інтересів обдарованих учнів. Вони виключно ефективні для розвитку творчого мислення та багатьох важливих якостей особистості (пізнавальної мотивації, наполегливості, самостійності, впевненості в собі, емоційної стабільності і здатності до взаємодії ін.).

В якості *основних освітніх структур* для навчання обдарованих дітей слід виділити:

а) систему дошкільних освітніх установ, в першу чергу, дитячі садки, Центри розвитку дитини, в яких створені найбільш сприятливі умови для формування здібностей дошкільнят, а також навчальні

установи для дітей дошкільного шкільного віку, що забезпечують спадкоємність середовища і методів розвитку дітей при переході в школу;

б) систему загальноосвітніх шкіл, в рамках яких створюються умови для індивідуалізації навчання обдарованих дітей;

в) систему додаткової освіти, призначену для задоволення постійно змінюються індивідуальних соціокультурних та освітніх потреб обдарованих дітей і дозволяє забезпечити виявлення, підтримку і розвиток їх здібностей в рамках позашкільної діяльності;

г) систему шкіл, орієнтованих на роботу з обдарованими дітьми та покликаних забезпечити підтримку і розвиток можливостей таких дітей в процесі отримання загальної середньої освіти (в тому числі ліцеї, гімназії, нетипові освітні установи вищої категорії і т.п.).

Навчання обдарованих дітей в умовах загальноосвітньої школи може здійснюватися на основі принципів диференціації та індивідуалізації (за допомогою виділення груп учнів в залежності від виду їх обдарованості, організації індивідуального навчального плану, навчання за індивідуальними програмами з окремих навчальних предметів і т.д.). На жаль, сучасна практика зводиться в основному до навчання за індивідуальними програмами водної предметної області, що не сприяє розкриттю інших здібностей дитини, що лежать поза нею. Слід також стежити за тим, щоб робота за індивідуальними програмами, що включає і навчання через екстернат, не приводила до відриву дитини від колективу однолітків.

Робота за індивідуальним планом і складання індивідуальних програм навчання припускають використання сучасних інформаційних технологій (в тому числі дистанційного навчання), в рамках яких обдарована дитина може отримувати адресну інформаційну підтримку в залежності від своїх потреб.

Істотну роль в індивідуалізації навчання обдарованих може зіграти наставник (тьютор). Тьютором може бути висококваліфікований фахівець (вчений, поет, художник, шахіст і т.п.), готовий взяти на себе індивідуальну роботу з конкретною обдарованою дитиною. Основне завдання наставника – на основі діалогу і спільного пошуку допомогти своєму підопічному виробити найбільш ефективну стратегію індивідуального зростання, спираючись на розвиток його здатності до самовизначення і самоорганізації.

Значення роботи наставника (як значимого дорослого, шановного і авторитетного фахівця) полягає в координації індивідуальної своєрідності обдарованої дитини, особливостей його способу життя і різних варіантів змісту освіти.

Заняття за вільним вибором-факультативні і особливо організація малих груп – в більшій мірі, ніж робота в класі, дозволяють реалізувати диференціацію навчання, яка передбачає застосування різних методів роботи. Це допомагає врахувати різні потреби і можливості обдарованих дітей.

Великі можливості містяться в такій формі роботи з обдарованими дітьми, як організація дослідних секцій або об'єднань, що надають учням можливість вибору не тільки напрямки дослідницької роботи, а й індивідуального темпу і способу просування в предметі.

Однак залучення обдарованих учнів до роботи дослідницьких об'єднань передбачає попередню підготовку, метою якої є розвиток інтересів та загальних навичок дослідницької роботи. Цей підготовчий етап, особливо значимий для молодших школярів та підлітків, може здійснюватися як в рамках спеціального навчання в шостий (розвиваючий) день, так і під час факультативних занять.

У школах, де не застосовуються зазначені вище форми навчання, для обдарованих дітей є доцільним поєднання шкільного та позашкільного навчання. Наприклад, навчання обдарованої дитини в звичайній школі за індивідуальним планом може поєднуватися з його участю в роботі «школи вихідного дня» (математичного, історико-археологічного, філософсько-лінгвістичного профілів), яка забезпечує спілкування з талановитими фахівцями-професіоналами, включає в серйозну науково дослідницьку роботу і т.д. Години занять в такій школі повинні бути компенсовані за рахунок зменшення годин з даного предмету в загальноосвітній школі.

Велику допомогу в здійсненні диференціації навчального процесу для обдарованих дітей в умовах масових загальноосвітніх шкіл може надати застосування різних форм організації навчання, які засновані на ідеї угруповання учнів в певні моменти освітнього процесу. Вибір тієї чи іншої форми залежить від особливостей школи: її розміру, традицій, наявності кваліфікованих кадрів, приміщень, фінансових можливостей, кількості обдарованих дітей в школі і т.д. [2].

Найбільш сприятливі можливості для навчання обдарованих дітей надають такі форми навчання.

Таким чином, важливо мати на увазі, що вибір і застосування тієї чи іншої форми індивідуалізації та диференціації навчання повинні бути засновані не тільки на можливостях конкретної школи, але, перш за все на обліку індивідуальних особливостей дитини, які і повинні визначати вибір оптимальної для нього стратегії розвитку. Зокрема, застосування різних форм організації навчального процесу з метою диференціації навчання для обдарованих учнів, заснованих на ідеї угруповання обдарованих

дітей в певні моменти освітнього процесу, може бути ефективно тільки за умови зміни змісту і методів навчання. В іншому випадку навчання обдарованих дітей буде відрізнятися від традиційного тільки темпом проходження навчальної програми, що не є достатнім для дійсного розвитку таких дітей, задоволення їх індивідуальних пізнавальних запитів, в силу чого виділення обдарованих учнів окрему групу може мати більше негативних наслідків, ніж позитивних.

ЛІТЕРАТУРА

1. Барановська І. Чернятинська А., Похила С. Інноваційні підходи розвитку творчої обдарованості дітей у позашкільних закладах освіти Освітологічний дискурс, 2019, № 3-4 (26-27). URL: <https://od.kubg.edu.ua>
2. Братошевська С. В. Реалізація STEM-освіти через проектну діяльність (з досвіду роботи) URL: http://yakistosviti.com.ua/userfiles/file/web-stemshkola/24_serpnia/Bratoshevska_Svitlana_Viktorivna/1_Realizatsiya_STEMosvity_cherez_proektnu_diyalnist.PDF
3. Васильченко Л. І. Психолого-педагогічні особливості обдарованих дітей. Педагогіка і психологія: вісник АПН України. 2007. №
4. С. 32-39. 4. Загребельна О.О. Дослідження проявів інтелектуальної та творчої обдарованості: теоретичний аналіз. Обдарована дитина. 2008. № 8. С. 63-67.
5. Закон України «Про освіту».
6. Закон України «Про позашкільну освіту». Освіта України. 2018.
7. Зорочкіна Т. Види та типи обдарованості особистості. Наукові записки серія : педагогічні науки, 2009 № 122. С.147-152
8. Конвенція про права дитини URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021
9. Матюшкин А.М. Одаренные и талантливые дети. Вопросы психологии. 1988. № 4. С. 88-97.
10. Матюшкин А. М. Концепция творческой одарённости // Вопросы психологии. – 1989. – № 6. – С. 23-33.
12. Моляко В.А. Творчий потенціал людини як психологічна проблема. Обдарована дитина. 2005. № 6. С. 2-9.
13. Національна програма «Діти України»

Чижевський Борис Григорович,

*Керівник секретаріату Комітету
Верховної Ради України
з питань освіти, науки та інновацій,
Заслужений працівник освіти України,
кандидат педагогічних наук, старший
науковий співробітник*

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7878-1180>

ПРОБЛЕМИ ОБДАРОВАНОСТІ – ЗАГАЛЬНОДЕРЖАВНИЙ КОНТЕКСТ

Анотація: Проведено аналіз розвитку проблем обдарованості на загальнодержавному рівні.

Аннотация: Осуществлено аналіз развития проблем одаренности на общегосударственном уровне.

Summary: The analysis of development of problems of giftedness at the national level is carried out.

В умовах розвитку демократичного громадянського суспільства, суверенної, унітарної, соборної держави, Україні необхідний прискорений перехід економіки знань і суспільства на більш складну, інформаційну, цифрову та наукоємну технологію. Основою духовного, морального, культурного, науково-технічного, економічного, технологічного розвитку українського народу, держави є інтелектуальний, творчий потенціал людини, колективу та суспільства в цілому. Зазначене потребує виваженого підходу до збереження і розвитку ефективної та конкурентно спроможної системи підготовки кадрових, трудових і особливо інтелектуальних ресурсів. Тому природною є зацікавленість, що спостерігається з боку науки, практики, законодавців, політиків, громадськості й суспільства до творчого потенціалу, здібностей, обдарувань, таланту, геніальності.

Законом України “Про освіту” визначено, що “Метою освіти є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, її талантів, інтелектуальних, творчих і фізичних здібностей, формування цінностей і необхідних для успішної самореалізації компетентностей, виховання відповідальних громадян, які здатні до свідомого суспільного вибору та спрямування своєї діяльності на користь іншим людям і суспільству, збагачення на цій основі інтелектуального, економічного, творчого, культурного потенціалу Українського народу, підвищення освітнього рівня громадян задля забезпечення сталого розвитку України та її європейського вибору.

Метою повної загальної середньої освіти є всебічний розвиток, виховання і соціалізація особистості, яка здатна до життя в суспільстві та цивілізованій взаємодії з природою, має прагнення до самовдосконалення і навчання впродовж життя, готова до свідомого життєвого вибору та самореалізації, відповідальності, трудової діяльності та громадянської активності” [1. ст. 3, 12].

Враховуючи необхідність конкретизації аспекту обдарованості у Законі України “Про повну загальну середню освіту” юридично закріплено, що “Система загальної середньої освіти функціонує з метою забезпечення: **всебічного розвитку, навчання, виховання, виявлення обдарувань**, соціалізації особистості, яка здатна до життя в суспільстві та цивілізованій взаємодії з природою, має прагнення до самовдосконалення і здобуття освіти впродовж життя, готова до свідомого життєвого вибору та самореалізації, відповідальності, трудової діяльності та громадянської активності, дбайливого ставлення до родини, своєї країни, довкілля, спрямування своєї діяльності на користь іншим людям і суспільству; формування в учнів компетентностей, визначених Законом України "Про освіту" та державними стандартами” [2. ст. 3].

Відома практика визначення загальних системних підходів щодо вирішення проблем обдарованості на рівні центральних органів виконавчої влади, Національної академії наук України, всеукраїнських громадських організацій, а також під патронатом Президента України. Наприклад, Указом Президента України “Про програму роботи з обдарованою учнівською молоддю на 2001 – 2005 роки” передбачалося “створення в Україні сприятливих умов для розвитку творчого потенціалу Українського народу, пошуку, підтримки і стимулювання інтелектуально і **творчо обдарованих дітей та молоді**, самореалізації творчої особистості в сучасному суспільстві”[3. ст. 2].

Були спроби окреслити і врегулювати проблему обдарованості на законодавчому рівні. Наприклад, народними депутатами України було ініційовано прийняття Верховною Радою України проектів законів про основні засади державної підтримки обдарованих дітей та молоді на Україні (реєстр. № 4455 від 1 грудня 2003 року), про державну підтримку обдарованої молоді (реєстр. № 9190 від 2 червня 2006 року), про внесення змін та доповнень до статті 90 Бюджетного кодексу України (щодо видатків з обласних бюджетів на освіту для обдарованих дітей з сільської місцевості (реєстр. № 2230 від 18 березня 2008 року), про внесення змін до деяких законів України щодо державної підтримки обдарованої молоді (реєстр. № 8511 від 21 червня 2018 року). Жоден із зазначених законопроектів через зовнішнє та внутрішнє політичне протистояння та панування стереотипів не був прийнятий.

У той же час особливі проблеми і завдання порушуються перед філософією, соціологією, психологією, педагогікою, фізіологією, біологією, генетикою, які покликані в першу чергу дати відповіді на ряд запитань, а саме: потребують вирішення закономірності співвідношення біологічного і соціального в проблемі обдарованості; розвиток творчого й аналітичного мислення і педагогіка; особливості дослідження когнітивних і ефективних процесів у розвитку мислення; значення філософії, педагогіки, психології, генетики, нейронауки для розуміння і визначення місця обдарованих, талановитих дітей та молоді у розвитку демократичної держави України.

Слід звернути увагу на вивчення проблем залежності розумових здібностей, обдарувань від географічних обставин (гори, ліс, лісостеп, степ, пустеля, море), впливу всесвіту (космос, Сонце, різні перепади атмосферного тиску, магнітні бурі, спалахи фонові радіації).

Очевидно, що рішення багатьох завдань, що порушуються у даний час перед українським суспільством і державою не уявляється без науково організованої реалізації творчого потенціалу кожного громадянина. Тому, закономірно, що докорінних змін має зазнати методологія, зміст, методи, форми і організація освіти, управління процесом навчання і виховання, підготовка, перепідготовка, підвищення кваліфікації, стажування наукових, науково-педагогічних та педагогічних кадрів для роботи зі здібними, обдарованими дітьми та молоддю.

Для цього потрібна науково обґрунтована, продумана система впливів предметів духовно-морального, загальнокультурного і виховного циклів, створення інтелектуального середовища для максимального розвитку здібностей, обдарувань, таланту дітей та молоді.

Розв’язання локальних і глобальних, особистісних і суспільних політичних, економічних, мовних, релігійних, національних, антропологічних, географічних, екологічних проблем вимагає постійного наукового дослідження, аналізу, пошуку, моделювання вирішення духовно-моральних, соціально-біологічних, соціально-політичних, соціально-історичних, культурологічних, репродуктивно-авторитарних складових та формування позитивного єдиного цілого.

На вістрі окреслених проблем продовжуються науково-практичні пошуки, діагностування, формування та забезпечення духовно-морального, фізичного, інтелектуального, психологічного, природовідповідного, соціального розвитку здібної, обдарованої, талановитої особистості.

Постійного оновлення потребує аналіз, систематизація, узагальнення та прогнозування ролі здібної, обдарованої, талановитої, геніальної особистості у розробці та реалізації ідей, пропозицій та проектів в

науці, освіті, політиці, економіці, суспільстві, управлінні, побуті, техніці в контексті екологічночистих, енергозберігаючих технологій, життєдіяльності та життєтворчості.

Реформування, що реалізуються у сфері освіти впродовж останніх п'ятдесяти років мають слабкі місця, прогалини, протиріччя з точки зору політики, філософії, педагогіки, психології і дидактики обдарованості. Необхідно також врахувати, що сучасний зміст освіти становить собою систему як спеціальних, так і інтегрованих наукових знань високого рівня узагальнення, засвоєння якої вимагає від учнів розуміння суті законів, явищ, що вивчаються, осмислення загальних принципів, які лежать в основі законів духовності, природи, економіки, суспільства і особистості, всебічного аналізу фактів, усвідомлення структури вивченого матеріалу (його аспектів, внутрішніх зв'язків та відношення між ними). Система знань, практичних умінь і навичок, компетентностей здібної, обдарованої і талановитої учнівської та студентської молодості має ґрунтуватися на методологічних принципах теоретичності, системності, інтегрованості, розвитку, що забезпечило б реальні можливості навчати учнів, студентів, молодих фахівців; формувати та розвивати інтелектуальний рівень та потенціал.

Завдання полягає в тому, щоб вибудувати такий напрям у науці та освіті щодо навчання і виховання здібної, обдарованої, талановитої учнівської і студентської молоді, який відповідав б загальнолюдським духовно-моральним цінностям, принципам дитиноцентризму та інтересам особистості.

Перехід мільйонів людей, учнівської та студентської молоді на режим творчої, інтенсивної праці та копіткого системного навчання впродовж життя вимагає комплексного наукового опрацювання, аналізу умов життєдіяльності, життєтворчості з політичної, економічної, соціологічної, психологічної, медичної, екологічної точок зору.

Отже, розвиток демократичної держави України і громадянського суспільства, як творчий процес, творча праця і комплексна система пошуку істини, потребує філософського обґрунтування та ідеологічного, фінансового, матеріально-технічного, змістовного, кадрового, методичного та інформаційного забезпечення. Але це можна зробити із врахуванням як історії дослідження природи здібностей, обдарованості, таланту так і вимог та реалій сьогодення. Особливо важливою складовою зазначеного є врахування тенденцій розвитку сучасних міжнародних наукових і освітніх центрів з проблем обдарованості. Пошук нових шляхів розвитку обдарованості – важливе завдання всіх членів суспільства, і в першу чергу наукових, науково-педагогічних і педагогічних працівників.

ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України «Про освіту». (2017, 5 вересня). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.
2. Закон України «Про повну загальну середню освіту». (2020, 16 січня). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20>
3. «Про програму роботи з обдарованою молоддю на 2001- 2005 роки». - Указ Президента України від 8 лютого 2001р. №78/2001 // Освіта України» Нормативно- правові документи // Міністерство освіти і науки України. - К., 2001, С.90.
4. Брунер Д. Психология познания. За пределами непосредственной информации: Пер. с англ. – М.: Прогресс, 1977. – С. 320-358.
5. Огородник І.В., Огородник В.В. Історія філософської думки в Україні. Курс лекцій: Навч. посіб.- К.: Вища шк.: Т-во "Знання", КОО, ст. 174-209.
6. Мейман Э. Лекции по экспериментальной педагогике. – Ч. 1. Умственное и физическое развитие детей / Эрнст Мейман. – М.: Издание Товарищества «Мирь», 1911. – 294 с.
7. Иванов В.І., Симанов А.Л. Реалізація методологічної функції філософії у науковому пізнанні і практиці. – Новосибірськ, 1989. – ст. 9-38
8. Моляко В.О. Психологічні проблеми обдарованості та її виявлення // Мудрість учіння. Кроки до успіху: Навч. метод посібник. – К.: Магістр – S, 1999. – С. 5-15.
9. Чижевський Д. Нариси з історії філософії на Україні. – К.: Вид-во "Орії" при УКСП "Кобза", 1992. – 230 с. – (Спадок).
10. Николко В.Н. Творчество как инновационный процесс. Симферополь : Таврия, 1994. С. – ст. 5-18
11. Одарённые дети: Пер. с англ. / Общ. ред. Г.В. Бурменской, В.М. Слуцкого. – М.: Прогресс, 1991. – 376 с.
12. Сучасна західна філософія (словник). – Москва, 1991. – с. 564
13. Школа-ліцей. – Київ, 1991. – с. 178
14. Філософський енциклопедичний словник / наук. ред.: Л. В. Озадовська, Н. П. Поліщук. - Київ : Абрис, 2002. - 751 с.

ОБДАРОВАНІСТЬ У СИСТЕМІ СПОРТИВНОГО ВІДБОРУ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВА

Анотація. Робота з обдарованими дітьми в спорті має свою специфіку. Сучасні тенденції в роботі з талановитими юними спортсменами припускають не тільки пошук і розвиток обдарованих дітей виключно на підставі відбору і подальшого технологічного підходу, спрямованого на досягнення максимально можливого результату, а й виявлення та обліку загальних індивідуально-психологічних особливостей вихованців на кожному етапі вікового розвитку стосовно спортивної діяльності. Найбільш важливим виявляється необхідність відрізнити, що в складових обдарованості є віковим і змінюється в процесі дорослішання і те, що власне індивідуальне, яке є менш мінливим і буде визначати подальший розвиток.

Ключові слова: обдарованість, спортивний відбір, здібності, індивідуальні відмінності, актуальна і потенційна обдарованість, типи обдарованості.

Annotation. Working with gifted children in sports has its own specifics. Current trends in working with talented young athletes involve not only the search and development of gifted children solely on the basis of selection and further technological approach aimed at achieving the maximum possible result, but also identifying and taking into account the general individual psychological characteristics of pupils at each stage of age development in relation to sports activities. The most important thing is the need to distinguish what is age-related in the components of giftedness and changes in the process of growing up, and what is actually individual, which is less variable and will determine further development.

Keywords: aptitude, sports selection, ability, individual differences, actual and potential giftedness; types of giftedness.

Поняття спортивної обдарованості виявляється одним з центральних в теорії спортивного відбору. Розвиток вроджених задатків і здібностей є копійкою і специфічною діяльністю. Вона вимагає вміння розгледіти особливості дитини, спираючись на передові методики і досвід розвитку як фізичних, психологічних, так і інтелектуальних здібностей, враховувати всі складові системи, від яких залежить динаміка, якість розвитку і емоційний відгук дитини, мотивуючий його на успішну спортивну діяльність.

Високий і всезростаючий рівень спортивних досягнень в різних видах спортивної діяльності настійно вимагає, поряд з сучасними технологіями, пошуку нових інноваційних походів до подальшого вдосконалення тренувального процесу на всіх його напрямках. Попередні етапи вдосконалення більшою мірою орієнтувалися на оптимізацію зовнішніх впливів і в меншій мірі враховували сукупність внутрішніх умов організму. Як показує практика теперішнього часу, цього явно недостатньо для нових досягнень. Статистика спортивної діяльності показує, що чим ретельніше вивчаються фактори, що сприяють досягненню видатних результатів, тим більшою мірою вчені переконуються, що кожен непересічний спортсмен – це яскрава індивідуальність.

Говорячи про успіхи видатних атлетів, І.Ю. Соколик [6] зазначав, що вони виключно обдаровані від природи. Тим часом багато видатних спортсменів в дитинстві нічим не виділялися і, навпаки, багато колишніх вундеркіндів так і залишилися колишніми. Інша сторона проблеми полягає в тому, що багато спортсменів, які володіли унікальними здібностями і обдарованістю, пішли або йдуть зі спорту, значною мірою не розкривши своїх можливостей і таланту через те, що до них, ймовірно, була застосована стандартна система підготовки, що не враховує їх індивідуально-психічних особливостей, функціональних і адаптаційних резервів [5].

Саме пошуки обдарованих дітей і підлітків є основним моментом для подальших досягнень у спортивній діяльності. Цим обумовлена актуалізація системи відбору та орієнтації на сучасному етапі. Як зазначає В.П.Губа [3], багато фахівців пов'язують спортивний відбір із завчасним розпізнаванням індивідуальної схильності (відповідно до здібностей, обдарованості) до досягнень в будь-якому виді спорту. Однак складові спортивної обдарованості, використовувані в спортивному відборі, в наявних дослідженнях істотно розрізняються.

Багатьма авторами показана переважна роль генетичних факторів у розвитку рухових здібностей: швидкості та витривалості К.А.Хеллер [7], І.Ю. Соколик [6] та ін. Інші при визначенні спортивних здібностей звертають увагу на високий ступінь їх спадкової обумовленості В.С.Зозуля [4], В.П.Губа[3].

На підставі цих даних в пошуках обдарованих дітей і підлітків велика увага звертається на нормативну основу стосовно фізичних, морфофункціональних і психологічних ознак в відповідності з конкретним видом спорту.

У дослідженнях цього періоду в системі спортивного відбору та орієнтації застосовуються сучасні технології виявлення та оцінки здібностей до певного виду спортивної діяльності. Зміст цих технологій полягає в дослідженні і визначенні модельних характеристик спортсменів високої кваліфікації, у вивченні інформаційної значимості параметрів, що впливають на спортивний результат, їх стабільності і генетичної обумовленості, а також в обґрунтуванні організаційних питань [5].

Орієнтуючись у створенні ефективних методів спортивного відбору на моделі найсильніших спортсменів, І.Ю. Соколик [6] зазначає: «Ми виходимо з того, що спортивну обдарованість більш рельєфно відображає індивідуальність дорослих спортсменів високої кваліфікації. Це пов'язано з тим, що в них вже практично повністю реалізований спортивний потенціал і відбір маркерних показників найбільш адекватний завданням моделювання спортивної обдарованості». Принципові відмінності проявів обдарованості в дорослому і дитячому віці унеможливають пряме перенесення закономірностей, описаних при вивченні вищих проявів таланту і геніальності, на більш ранні етапи розвитку особистості. При цьому такий критерій обдарованості, як видатний результат, не є визначальним навіть стосовно дорослих, ще менш інформативний він щодо дітей [4].

Одним з істотних недоліків модельних характеристик, використовуваних в системі орієнтації і відбору, було те, що в основу були покладені результати середньостатистичних даних окремих систем організму (рухових, функціональних, морфологічних) висококваліфікованих спортсменів і рідше їх особистісні та індивідуальні особливості в цілому. Це повною мірою стосується і питань прогнозування досягнення результату на різних етапах спортивної кар'єри. З іншого боку, прогноз розвитку дитячої обдарованості навряд чи може бути абсолютно надійним в силу труднощів розрізнення вікових та індивідуальних особливостей.

Різноманіття наявних даних дає підставу відзначити, що логічні моделі не є досить інформативними, основний їх недолік – відсутні збіги індивідуальних особливостей з модельними характеристиками. Усунення ж неузгодженостей індивідуальних показників з модельними не завжди виправдано.

Як вказує В.С.Юркевич [9], «будь-яка робота з обдарованою дитиною повинна виходити не з виправлення її недоліків, а з чіткого розуміння дитиною її достоїнств. Найчастіше обдарованість розглядається щодо певних досягнень (навчальних, творчих, спортивних), які вже має обдарована дитина.

Доведено, що ідея єдності здібностей і досягнень, розумна в застосуванні до дорослої людини, є принципово невірною щодо дітей. Високий рівень здібностей в дитячому віці не завжди призводить до високих досягнень стосовно дорослих і ці поняття при всій їх пов'язаності не можна ототожнювати.

Здібності з цих позицій розглядаються як одна з умов високих досягнень. Саме тому багато видатних вчених [2,3,6] відзначали, що різноманіття здібностей можна розглядати тільки як потенціал, який може або проявитися у відповідних досягненнях, або ні.

У питанні визначення обдарованості є чимало фахівців, які оцінюють її по успішності навчання, ще більше тих, хто не включає цей показник в число ознак обдарованості [8]. Прикладів неузгодженості безліч. Причина криється в тому, що в число обдарованих включаються досить різні групи дітей, що відрізняються не тільки за рівнем здібностей, але і за типом розвитку, за типом відкритості здібностей і за багатьма іншими проявами.

Не можна зрозуміти закономірностей розвитку практично всіх сторін обдарованості поза загальним контекстом розвитку особистості. Без цього залишається до кінця не виявленою психологічна структура обдарованості. Однак про наявність загальної обдарованості частіше судять за окремими проявами і сумарними кількісними вимірами, а не за якісними структурними характеристиками, бо невідомо, що вважати такими. Можна припустити, що якісна специфіка окремої здатності виступає як вираження окремої грані обдарованості, яка, в свою чергу, розглядається як системна якість [7].

Наявні визначення обдарованості в тій чи іншій мірі пов'язані з рівнем досягнень: чим більше досягнень, тим більше обдарованість. Разом з тим констатація обдарованості дітей тільки на основі однієї форми, яка розглядає здібності дитини лише за фактичним результатом і навіть комбінації прогностичних параметрів, не може гарантувати абсолютної точності такого прогнозу, так як він завжди носить імовірний характер. В.С.Юркевич [9] зазначає, що більшість сучасних систем діагностики інтелекту (обдарованості) фіксують тільки його компоненти, не чіпаючи зв'язків між ними і системності прояву. Тим не менш, основним у визначенні, наданому в «робочій концепції обдарованості», є те, що «Обдарована дитина – це дитина, яка виділяється яскравими, очевидними, іноді видатними досягненнями ...» [3]. В. С. Юркевич [9]

вважає, що «дитяча обдарованість – це певний тип розвитку, а не сума досягнень». Подібна розбіжність може бути пов'язано з тим, що дослідники мають справу з різними за типом обдарованими дітьми.

Дійсно, обдарованість не повинна розглядатися як раз і назавжди задана природна і незмінна характеристика дитини, що зумовлює його розвиток. Як зауважує В.С.Юркевич [9] обдарованість розуміється як динамічна характеристика індивіда, що відображає одночасно і підсумок розвитку, і основу для його продовження.

У цій ситуації особливо важливо відрізнити, що в складових обдарованості є віковим і змінюється в процесі дорослішання, а що власне індивідуальним, і, будучи менш мінливим, буде визначати подальший розвиток. Представляється обґрунтованим при вивченні вікової динаміки обдарованості змінити цілі визначення дитячої обдарованості і вважати основним не відбір найбільш успішних, а виявлення дітей, чії підвищені можливості на даному етапі вимагають для свого розвитку особливих умов, без яких їх потенціал може залишитися нерозкритим. В результаті цього можуть виявлятися не тільки діти з актуальною, але і з потенційною обдарованістю, що розширює категорію дітей, віднесених до обдарованих і вимагають особливого підходу. При цьому необхідно розрізнити явну і приховану обдарованість. Якщо явна обдарованість проявляється в діяльності яскраво і чітко в будь-яких умовах, то прихована проявляється менш виражено. Основні труднощі в системі прогнозування розвитку здібностей і зустрічаються помилки найчастіше пов'язані з недостатнім розрізненням властивостей вікових і власне індивідуальних.

Пошук і розвиток обдарованих дітей і підлітків тільки на підставі відбору і подальшого технологічного підходу, спрямованого на досягнення максимально можливого результату, без виявлення та обліку, загальних індивідуально-психологічних особливостей і морфологічних ознак, навряд чи призведе до бажаного результату.

Так як індивідуальні відмінності дітей такі великі, що вони фактично перекривають вікові, виділяючи «загальні здібності» стосовно обдарованим дітям, необхідно брати до уваги досить широкий діапазон індивідуальних відмінностей серед таких дітей. Виявлення і розвиток більш стійких індивідуальних особливостей в прояві обдарованості ще в період дитинства є реальною основою подальшого ефективного розвитку. К.А.Хеллер [7] зазначав «...що загальні здібності і відмінності між людьми в цьому відношенні готуються, створюються в ході вікового розвитку і що накопичення знань про вікові фактори обдарованості (і взаємозв'язку їх з особливостями власне індивідуальними) зможе сприяти з'ясуванню самої психологічної природи загальних здібностей».

Дійсно, одним з важливих моментів, який характеризує «загальні здібності» обдарованості в дитячому віці, є наявність в цьому віці різноманіття індивідуальних відмінностей, від яких ні в якому разі не можна абстрагуватися, так як індивідуальні відмінності обдарованих дітей значно ширше вікових особливостей. Наявні дослідження дитинства видатних людей демонструють складність і неповторність індивідуальних проявів обдарованості, починаючи з самого раннього віку. Згідно концепції вікового підходу Н.С.Лейтеса [5], основне завдання вивчення ранніх ознак полягає в тому, щоб «крізь вікові достоїнства інтелекту виявити в тій мірі, в якій це можливо, вже власне індивідуальні риси в їх розвитку».

Н.С.Лейтес [5] особливо відзначав, що слід розрізнити передбачення масштабу звершень і оцінку своєрідності обдарованості. Він писав, що «... висота обдарованості виявляється лише за результатами життєвої справи людини, а її спрямованість і своєрідність проявляються набагато раніше: в стійких інтересах і схильностях, в тій чи іншій мірі успішності виконання різних видів діяльності, в порівняльній легкості засвоєння різних предметів». Так що немає підстав зациклюватися на кількісній мірі обдарованості, на питанні про її висоті або рівні. Дуже важливо вловити її своєрідність у зростаючій людини, тому такий важкий перехід від констатації підвищених можливостей підлітка до передбачення ходу його подальшого розвитку.

Реально оцінити ознаки дитячої обдарованості досить складно, так як вони не зводяться до проявів вікових факторів розвитку. Поряд з ними існують і індивідуальні передумови розвитку, менш залежні від вікових змін. Чи не основна складність діагностування ознак обдарованості в роки дитинства полягає в тому, що індивідуальне і вікове проявляються спільно і їх симптоми можуть бути однаковими. У більшості робіт не міститься однозначної відповіді на питання, як властивості особистості, взяті в їх сукупності, впливають на прояв обдарованості. Як відомо, особистісна структура людини пронизується формально-динамічними особливостями індивідуальності. Саме варіативність індивідуальних проявів у поєднанні необхідних інтегральних рис обдарованості, що увібрали в себе особистісну позицію, смислові, оціночні відносини, весь інтелектуальний інструментарій, і гнучких індивідуальних якостей когнітивного стилю мотивації діяльності створює її структуру, неповторність обдарованої особистості [5]. Різноманіття індивідуальних відмінностей дітей виявляються як в загальних, так і в спеціальних здібностях.

В результаті успішність саму по собі ніяк не можна безпосередньо перетворювати в критерій обдарованості. Одні й ті ж успіхи різних підлітків в одній і тій же діяльності можуть бути показниками різних здібностей, і при одних і тих же або рівних здібностях їх успіхи можуть бути різними.

Ще К.А.Хеллер [7] стверджував, що найбільший акцент повинен робитися на індивідуальному розвитку. Розкриття молодих талантів в чималому ступені означає активізацію індивідуальних ресурсів. Для того щоб особистість обдарованого підлітка могла розвиватися в максимально можливій мірі, «вона потребує вимогливого і в той же час в розуміючому ставленні до себе» [7].

Наявні дослідження по-різному представляють дані щодо індивідуальних особливостей і їх зв'язку з ефективністю діяльності. К.А.Хеллер [7] підкреслював, що «відмінності по обдарованості – це відмінності індивідуальностей». Значення, яке він надавав індивідуальності, виявлялося і в тому, що у людей, здатних до вищих досягнень, він у відповідності зі своєю загальною концепцією прагнув кожен раз виявляти якісні особливості обдарованості. Якщо кількісний аналіз обдарованості повинен виконуватися з урахуванням діагностики всіх властивостей організму, включаючи і морфофункціональні, біологічні, а також біохімічні, то для якісного аналізу досить вивчення психофізіологічних властивостей індивіда, бо в його завдання входить встановлення індивідуального шляху досягнення прогнозованого результату діяльності, визначення індивідуальних способів успішного навчання, виховання, вдосконалення спортивної майстерності.

Розгляд рухової обдарованості, що виявляється в спортивній діяльності, наочно показує необхідність обліку прояву в ній психофізіологічних і морфологічних особливостей людини: чим більше цих компонентів у людини, тим він більш обдарований. Тобто можна говорити про те, що успішне виконання певної спортивної діяльності відбувається по-різному в залежності від внутрішніх властивостей, що відображають індивідуальність особистості. Саме наявність такого роду індивідуальностей-принципово важливий момент, що дає підставу вважати, що одна і та ж діяльність може здійснюватися психологічно різними шляхами і, що в широких межах можлива компенсація одних здібностей іншими. У теперішній час у числі природних задатків, що впливають на розвиток різних здібностей і успішність освоєння (і функціонування) спортивної діяльності, називаються морфофункціональні особливості, біодинамічні параметри, фізичні якості, психофізичні особливості, властивості аналізаторних систем.

Інша сторона проблеми полягає в тому, що в наявних численних дослідженнях виявленню індивідуальних відмінностей в системі тренувального процесу не приділяється достатньої уваги. Говорячи про індивідуальні відмінності, частіше вивчаються фізичний розвиток або специфіка тренувального процесу, властиві не індивідуальності, а групі людей з подібними типологічними особливостями. У наявних дослідженнях динаміка тієї чи іншої ознаки аналізується стосовно одного типологічного властивості, справжня ж характеристика можлива тільки при зіставленні типологічних особливостей різних властивостей нервової системи.

Саме за поєднанням типологічних особливостей більш чітко диференціюються представники різних видів спортивної діяльності. Ймовірно, необхідно змінювати парадигму наукових досліджень, де дається тільки зіставлення результатів експериментальних і контрольних груп і робиться це на рівні середньостатистичних даних. Як нам видається, найбільш актуально аналізувати індивідуальну складову кожного учасника експерименту і виявляти індивідуально – психологічні або морфологічні показники, які надають на це вплив.

Визначення індивідуально-психологічних особливостей дітей на кожному етапі вікового розвитку стосовно спортивної діяльності дозволить більш доцільно проводити відбір і планування навчально-тренувального процесу. При цьому необхідно підкреслити, що від природної обдарованості буде залежати не сам успіх, а тільки можливості його досягнення, так як здібності розвиваються в процесі онтогенезу під впливом соціальних впливів. Кожен досягає потрібного результату по-своєму: індивідуальність накладає свій відбиток на діяльність. На тлі цього головна проблема в системі виховання обдарованої дитини – це подолання протиріч між уніфікованою системою і яскраво вираженими особистісними особливостями обдарованої дитини, який часто насилу вписується в загальноприйняті педагогічні норми і правила.

Сучасний спорт вищих досягнень пред'являє нові, більш високі, вимоги, до якості підготовки спортивного резерву для спортивних команд, що не можливо без вдосконалення системи відбору. Комплексний підхід до розуміння сутності індивідуальності на основі врахування індивідуально-типологічних особливостей має безпосереднє значення для вирішення завдань спортивного відбору і, як більш вузького завдання, для пошуку високо обдарованих особистостей і прогнозування успішності спортивної діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ананьєв Б.Г. Вибрані психологічні праці / Б. Г. Ананьєв– Київ: Знання, 1980–287 с.
2. Богун С.Б. Психологія творчих здібностей дітей та підлітків / С. Б. Богун. – Київ: Олімпійська література, 2003- 423с.
3. Губа В.П. Спортивний відбір як навчальна дисципліна / В.П.Губа // Теорія і практика фізичної культури, 2008. № 2.

4. Зозуля В.С. Принцип індивідуалізації в сучасному тренувальному процесі / В.С.Зозуля . – Л.: Українська спортивна Асоціація, 1992.- 269с.
5. Лейтес. Н.С. Психологія обдарованості дітей і підлітків / Н.С. Лейтес. – Київ: Олімпійська література, 1996 – 416 с.
6. Соколик І.Ю. Організаційно-методичні основи діагностики спортивної обдарованості : дис. ... д-ра пед. наук / Соколик І.Ю. – Мінськ, 1998.-320с.
7. Хеллер К. А. оцінка програм для учнів / К. А. Хеллер// Виховання талантів, індивідуальних потреб і соціальних здібностей. 4-а конференція ЄСНА / м.в. Карзко, Ф. Дж. Монкс (ред.). – Ассен: Ван Горкум, 1995. -264-268с.
8. Шиян Б.М. Теорія і методика фізичного виховання школярів. Частина 1. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2001.- 272с.
9. Юркевич В. С. Обдаровані діти: сьогоднішні тенденції та завтрашні виклики /В. В. Юркевич / / Портал психологічних видань PsyJournals.ru – – 2011. – № 4. – 99-108с.

Чмир С. І.,

*Завідувачка методичним відділом
Центру дитячої та юнацької творчості
Залізничного району м. Львова,
ДЗВО «Університет менеджменту освіти»
НАПН України, аспірант
sofiya.chmyr@gmail.com*

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7187-4600>

ОСОБЛИВОСТІ РОБОТИ З ОБДАРОВАНИМИ ДІТЬМИ В ЗАКЛАДІ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Анотація: У статті йдеться про науково-методичний супровід підготовки керівника гуртка закладу позашкільної освіти до роботи з обдарованими дітьми, акцентується увага на принципах педагогічної творчості педагога та творчих методах, які сприяють ефективній роботі з обдарованими дітьми. Розкрито поняття обдарованої дитини, сфери її обдарованості та завдання педагогічного супроводу обдарованих дітей.

Ключові слова: обдарованість, здібності, талановитість, геніальність, творча особистість, професійна готовність, форми роботи, етапи, виявлення, педагогічний супровід, творча діяльність.

Summary: The article deals with the scientific and methodological support of teacher training to work with gifted children, stages and forms of work with gifted children, emphasis is placed on the principles of pedagogical creativity of the teacher and creative methods that promote effective work with gifted children. The concept of a gifted child and the tasks of pedagogical support of gifted children are revealed.

Key words: giftness, abilities, talent, genius, creative personality, professional readiness, forms of work, stages, identification, pedagogical support, creative activity.

*Дитина – це сонце, навколо якого мають
обертатися всі засоби навчання
Ш. Амонашвілі*

Обдарованість дитини... Що це таке? Можливо це своєрідна іскра Божа, яку треба відшукати в її душі і допомогти не тільки не згаснути, а спалахнути яскравим полум'ям. Здібні, талановиті люди в будь-якому суспільстві є його «локомотивом». Саме їхніми інтелектуальними зусиллями забезпечується прогрес суспільства, плодами якого користуються всі. Тому кожен педагог часто запитує себе: «Як знайти та визначити обдарованість?». Визначення обдарованості надзвичайно важливе – від цього залежить кого й на підставі яких критеріїв школа відбиратиме в спеціалізовані школи чи гуртки, творчі колективи, як навчатиме. Від розуміння суті обдарованості прямо залежить, на які особливості своїх вихованців керівник гуртка звертатиме увагу. Завдання позашкільного навчального закладу – підтримати дитину і розвинути її здібності, підготувати ґрунт для того, щоб ці здібності було реалізовано. Виявлення обдарованих дітей повинно починатися вже в дошкільному віці на основі спостереження, вивчення психологічних особливостей, мовлення, пам'яті, логічного мислення.

Обдарованість – це система, що розвивається протягом життя, визначає можливість досягнення людиною вищих (незвичайних, неабияких) результатів в одному або декількох видах діяльності порівняно з

іншими людьми. Обдарована дитина – це дитина, яка має яскраві й очевидні, іноді видатні досягнення (або внутрішні передумови таких досягнень) у тому або іншому виді діяльності (таке визначення дають підручники з психології).

Соціальні та психолого-педагогічні підходи до визначення сутності «природи» обдарованості відзначаються певною неоднозначністю; я спираюся у своєму дослідженні на теорії про здібності і обдарованість Б.М.Теплова, Н.С.Лейтеса, О.М.Матюшкіна, В.О.Моляко. Обдарованість – явище складне, багатогранне, це диво, яке природа дарує людям. І водночас воно настільки рідкісне, настільки дивовижне, що важко зрозуміти, чому саме ця людина вражає своїми неперевершеними успіхами в тій чи іншій галузі науки, мистецтва, літератури.

Обдарованість – це сукупність здібностей, які дозволяють індивіду досягти вагомих результатів в одному або декількох видах діяльності і давати суспільству користь. Стосовно феномену обдарованості дитини існує дві протилежні точки зору. За соціальною концепцією визнається, що більшість дітей від народження однаково наділені розумом і різниця у рівні розвитку їх здібностей зумовлена різницею життєвих умов (Дж. Локк, К.А. Гельвецій, В.П. Єфрoїмсон). Друга – теорія генетичної спадковості, за якою обдарованість є вродженим, досить рідкісним явищем, що успадковується від батьків і навіть через покоління (Ф.Гальтон, Р. Стернберг). Суперечність цих поглядів зникає, якщо вважати, що потенційна обдарованість дитини по відношенню до різних видів діяльності притаманна багатьом дітям, тоді як актуальну обдарованість демонструє лише незначна частина дітей. Будь-яка дитина може досягати особливих успіхів у широкому спектрі діяльності, оскільки її психічні можливості надзвичайно пластичні на різних етапах вікового розвитку. Таким чином, обдарованість у певній діяльності може виникати стихійно й далі розвиватись за сприятливих умов або затухати за несприятливих.

Передумова роботи з обдарованими дітьми

У динамічному, швидкоплинному світі суспільство значно частіше переосмислює соціальне замовлення освіти, коректує або докорінно змінює цілі та завдання позашкільної освіти.

Головна мета, як раніше визначалася як формування основ всебічно розвиненої особистості, виховання людей, які володіють основами наук, зараз бачиться в тому, щоб зробити акцент на виховання особистості активної, творчої, яка усвідомлює глобальні проблеми людства, готової брати посильну участь у їх вирішенні.

Зараз необхідні люди, які мислять не шаблонно, які вміють шукати нові шляхи вирішення запропонованих завдань, знаходити вихід з проблемної ситуації. Ще однією з актуальних завдань є індивідуальний підхід і допомогу кожному вихованцеві, розвиток індивідуальних здібностей, для вияву особистості кожного гуртківця. Часто в гуртках початкового шкільного віку можна побачити дітей-чомучок, які постійно щось запитують, чимось цікавляться, хочуть більшого обсягу, глибини матеріалу. Однак, розмовляючи з вчителями дізнаєшся, що в середній ланці таких дітей стає менше, а в старших класах залишаються одиниці.

Обдаровані діти з великим інтересом чекають вступу до школи, але незабаром після початку занять виявляється, що незвичайного розумових можливостей дитини стає проблемою не тільки для родини, а й для вчителів. Труднощі дійсно виникають. Таких дітей чекають не тільки радості навчання, але й розчарування і конфлікти. Саме їм, найбільш допитливим, часто стає нудно в класі. Більшості вчителів просто ніколи дбати про обдарованого дитину, а іноді їм навіть заважають учні з вражаючими знаннями, з не завжди зрозумілою розумовою активністю.

Іноді педагог збирається приділяти таким учням особливу увагу, давати більш складні завдання, але потім ці наміри забуваються, не виконуються. Діти, що випереджають своїх однолітків, прагнуть привернути до себе увагу. Стрімке виконання завдань, готовність правильно відповісти на запитання вчителя – для них бажана розумова гра, змагання. При цьому таким дітям мало того, що вдається довідатися і зробити на уроці. Часто в початкових класах найбільш розвиненого учня перестають питати, як би не помічаючи його готовність до відповіді. Якщо він наполегливо намагається щось сказати або запитати, учитель починає докоряти йому за те, що він «вискочка».

В результаті дитина стає все менш активною на уроці, переключається на щось стороннє, але при цьому їй не уникнути невдоволення педагога. Так, спочатку ентузіаст шкільних занять, обдарована дитина воліє хворіти, аби не відвідувати уроки, починає ненавидіти домашні завдання.

Таким чином, виникає суперечність між вимогами суспільства і справжнім станом справ у школі. З одного боку держава вимагає активну, творчу особистість, а з іншого боку школа орієнтується на середнього учня.

У зв'язку з цим виникла необхідність у проведенні спеціального дослідження з метою виявлення талановитих дітей, вивчення, розвиток та підтримка, активізації пізнавальної діяльності. На перший план виходить актуальна проблема-робота з дітьми, що випереджають своїх однолітків, з ознаками неабиякого інтелекту.

За якими напрямками здійснюється робота педагогів з обдарованими дітьми? 1. На заняттях гуртків – індивідуальна диференційована робота. 2. Гурткова (групова) робота. 3. Виховні заходи. 4. Виступи в ПНЗ із запрошенням батьків. 5. Участь у творчих конкурсах і фестивалях різного рівня. 6. Театралізовані свята – особлива форма роботи з обдарованими дітьми, оскільки в них діти мають можливість не тільки реалізувати акторські здібності, безпосередньо беручи участь у виставах, але й виявити творчі навички, розробляючи сценарії постановок, розвинути схильність до художнього читання й літературної творчості, виявити ерудицію й дослідницькі навички у вікторинах і наукових диспутах. Така робота сприяє підвищенню мотивації обдарованих дітей до співробітництва з педагогами й копійчій роботі із самовдосконалення.

Етапи роботи з обдарованими учнями:

1. Підготовчий

- Виявлення обдарованих дітей;
- Складання діагностичних карт;
- Розроблення нормативних документів, робочих програм роботи з обдарованими учнями.

2. Основний (практичний)

▪ Упровадження інтерактивних методів навчання (проблемно-дослідницьких, проектних, модульних), що розвивають в дітей творче й дослідницьке мислення.

- Активна участь в інтелектуальних і творчих конкурсах різних рівнів.

3. Узагальнення

- Аналіз досягнутих результатів.
- Співвідношення результатів реалізації програми з поставленими метою й завданнями.
- Визначення перспектив і шляхів подальшої роботи з обдарованими дітьми.

Розвиток обдарованості учнів залежить від професійного рівня педагогів та використання креативних методів навчання. У практиці педагогічної діяльності слід використовувати нові технології навчання, які сприятимуть розвитку інтелектуальної, творчої, предметної або лідерської обдарованості.

Яких дітей називають обдарованими?

Як відбувається їх подальший розвиток?

Що можна зробити для їх підтримки?

У тлумачних словниках поняття: «здібний», «обдарований», «талановитий» уживаються як синоніми, що відображують рівень прояву здібностей. Отже, установлюючи складові обдарованості, необхідно основним уважати поняття здібність. М. Б. Теплов визначає три ознаки цього поняття.

По-перше, здібності – це індивідуально-психологічні особливості, що відрізняють одну людину від іншої...

По-друге, здібності – це не будь-які індивідуальні особливості взагалі, а такі, що стосуються успішного виконання якої-небудь діяльності або багатьох діяльностей...

По-третє, поняття здібність не визначає ті знання, навички або вміння, що вже вироблені в конкретної людини.

На думку О. Я. Савченко, **обдарованість** – це сукупність задатків особистості як передумова розвитку її здібностей до певних видів діяльності.

Талановитість – це певна природна якість, що демонструє особливі здібності. Обдарованість – це стан таланту, ступінь прояву таланту. У психологічному словнику М. З. Д'яченка, Л. О. Кандиновича талант трактується як природна обдарованість і видатні здібності до якої-небудь діяльності.

Якими чинниками визначається талановитість, обдарованість дитини?

Відповідно до теорії психологічної науки, чинниками, за якими здійснюється психічний розвиток дитини, є:

- природні передумови;
- соціальні умови життя;
- система саморозвитку.

Дослідження свідчать, що генетично обумовлений компонент (**дар**) значною мірою визначає як кінцевий результат, так і темп розвитку. З моменту народження цей генетичний дар під впливом середовища перетворюється на єдину лінію розвитку. Реальна обдарованість залежить не тільки від задатків, але й від того, у якому середовищі зростала дитина, який отримала розвиток, як сама піклувалась про розвиток свого потенціалу.

Реальна обдарованість – не просто статичний Божий чи генетичний дар. Обдарованість існує лише в динаміці, у розвитку, а тому постійно змінюється. Отже, необхідно зауважити, що обдарованість – лише потенціал, який може сприяти успіху, а може й не реалізуватись.

На сьогодні досить актуальним є поняття «творча особистість». Більшість авторів відзначають, що творчо обдарована особистість – це людина, якій притаманні певні якості, здібності, особливості психічних

процесів, завдяки яким її діяльність відзначається новизною, неповторністю, для якої потреба в творчості є життєвою необхідністю, а творчий стиль діяльності – характернішим.

Творча особистість – це творчо активна особистість, яка справді не боїться конфліктів із собою та навколишньою дійсністю. Характерними рисами творчої особистості є сміливість у розв'язанні проблеми, багата уява, без якої неможливе генерування оригінальної ідеї, завзяття в довершенні наміченого, незважаючи на можливі конфлікти з колегами і навіть із суспільною думкою.

Риси творчої особистості:

- готовність до ризику;
- імпульсивність, оригінальність та незалежність суджень;
- нерівномірність успіхів у навчальних предметах;
- почуття гумору та схильність до жарту;
- небажання сприймати щось на віру, критичний погляд на такі речі, що немовби є «священними»;
- сміливість уяви та думки.

Обдаровані люди характеризуються наполегливістю, надзвичайно розвиненою працьовитістю, глибоким і стійким інтересом до певної діяльності.

Визначають два основні типи обдарованості:

- загальна (розумова);
- спеціальна (соціальна, моторна, практична, художня).

Три головні види обдарованості:

- академічна, що виявляється в швидкості та легкості опанування значного обсягу готових знань;
- інтелектуальна, що полягає в особливій розумовій самостійності, у підвищеній критичності мислення, здатності самостійно глобально, по-філософськи осмислювати складні інтелектуальні проблеми;
- творча, тобто здатність до творчої самореалізації в різних галузях життєдіяльності.

Стосовно вихованців гуртків можна виділити низку ознак, що засвідчують про можливу обдарованість в тій або іншій сфері:

- легкість навчання і засвоєння навчального матеріалу;
- тривала концентрація уваги, багатий словниковий запас, здатність до абстрактного мислення;
- схильність до дискусії з дітьми і педагогами, неприйняття суворих вимог дисципліни;
- допитливість, винахідливість, наполегливість, цілісність, високі ідеали;
- підвищене почуття гумору, гостра реакція на несправедливість тощо.

Необхідно знати: якими рисами володіють обдаровані діти?

Виділяють 3 основні риси:

1. Пізнавальна потреба.

а) активність-дитина постійно шукає зміни вражень, нову інформацію. Чим більше він довідається, тим більше йому хочеться знати.

б) потреба в самому процесі розумової діяльності,

в) задоволення від розумового напруження.

2. Інтелект.

Характеризується конкретністю мислення і здатністю до абстракцій. а) швидкість і точність виконання розумових операцій, зумовлених стійкістю уваги і прекрасною оперативною пам'яттю.

б) сформованість навичок логічного мислення, прагнення до міркування, узагальнення, виділення головного, класифікаціям.

в) багатство словника, швидкість і оригінальність словесних асоціацій

3. Креативність (творчість).

а) особливий склад розуму,

б) установка на творче виконання завдання,

в) розвиненість творчого мислення і уяви.

Виявлення дітей з неординарними здібностями – це спільна робота шкільного психолога і вчителя. Існує велика кількість психологічних тестів для виявлення **різних видів обдарованості:**

-психомоторної.

-інтелектуальної,

-творчої,

-у сфері спілкування.

При роботі з обдарованими дітьми:

* Перш робиться акцент на формування вміння вчитися. Регулярно надається можливість виступати в ролі вчителя.

* Використовується велика кількість творчих завдань, рольових тренінгів, дискусій.

* Виключається тиск педагога, на занятті – вільне спілкування.

* Освіта повинна приносити дитині задоволення.

- * Необхідне самостійне добування інформації, повага до бажання дитини працювати самостійно.
- * Заохочення наполегливості, активності.
- * Не знижувати самооцінку учня.
- * Дитині необхідно усвідомлювати суспільну значимість проблеми.
- * Завдання повинні бути творчими, що включають дослідження, аналіз, докази та висновки щодо досліджуваної проблеми; необхідно більше практичних робіт, робіт зі словниками, з довідковою літературою.

Змінюється і сам викладач, який працює з цими дітьми. При роботі з обдарованими дітьми викладач частіше запитує думку самих дітей, менше пояснює, більше слухає. Керівник гуртка завжди допоможе і підтримає, якщо це необхідно. На занятті створюється емоційно-безпечна атмосфера, поважається особистість учня, його думку, навіть якщо вона розходиться з думкою педагога.

Фахівці, які працюють з обдарованими дітьми, давно зазначили, що найчастіше такі діти зростають в інтелегентних сім'ях. І справа тут зовсім не в особливих генах геніальності – їх природа розподілила між усіма дітьми порівну. Справа – у родинній атмосфері, у системі родинних цінностей.

Узагалі всі батьки хотіли б розвивати в своїй дитині пізнавальні потреби і різні здібності. Але роблять вони це по-різному:

1. Батьки постійно пропонують дітям певні розвивальні ігри і завдання: зробимо те-то, пограємо в цю гру, прочитаємо цю книгу, відвідаємо цей музей... За певної наполегливості й послідовності така стратегія є результативною. Але нерідко у дитини виникає внутрішній протест, навіть при зовнішній покірливості. Інколи це передається через підвищену стомлюваність дитини від будь-яких інтелектуальних занять.

2. Батьки доручають визначення здібностей і розвиток їх у дитині спеціально підготовленим людям. Таких послуг пропонується зараз дуже багато. Це і групи розвитку для дошкільників, і групи підготовки до школи, і всілякі спеціалізовані гуртки, секції в школах. Зрозуміло, при хорошому рівні таких послуг користь для дитини безперечна. Але за умови, що батьки не збираються повністю перекласти турботи про її розвиток на плечі фахівців.

3. Батьки не намагаються тотально контролювати розвиток здібностей дитини, проте надають їй можливості для вибору і добирають відповідну школу, центр творчості. Найголовніше в таких сім'ях – атмосфера яскравих пізнавальних інтересів самих батьків. Вони самі постійно захоплені якоюсь справою, багато читають, серед телепрограм обирають пізнавальні передачі, прагнуть відвідати нову виставку, не нав'язуючи все це дитині, але надаючи їй можливість самій знайти відповідне заняття. Як виявилось, така стратегія саморозвитку – найефективніша. Як це відбувається у гуртках Центру дитячої та юнацької творчості Залізничного району м. Львова.

Якими є обдаровані діти?

- Мають вищі порівняно з більшістю дітей інтелектуальні здібності, потяг до навчання, творчі можливості.
- Мають активну пізнавальну потребу, що домінує.
- Відчують радість від здобуття знань, розумової праці.

Які категорії обдарованих дітей можна визначити умовно?

1. Діти з незвичайно високим загальним рівнем розумового розвитку (такі діти найчастіше зустрічаються в дошкільному й молодшому шкільному віці).
2. Діти з ознаками спеціальної розумової обдарованості – у певній галузі науки (підлітковий вік).
3. Учні, які не досягають через якісь причини успіхів у навчанні, але мають яскраву пізнавальну активність, оригінальність психічного складу, неабиякі розумові резерви (частіше зустрічаються в старшому шкільному віці).

У навчальній діяльності робота з обдарованими дітьми ґрунтується на диференційованому підході, що сприяє розширенню й поглибленню освітнього простору. **Мета роботи** з обдарованими дітьми – виявлення таких дітей та створення умов для їх оптимального розвитку.

Завдання роботи з обдарованими дітьми: • Розвиток цілісної картини світу в уявленнях дитини. • Розвиток творчого критичного й абстрактно-логічного мислення, здатності розв'язувати проблеми. • Розвиток здатності самостійно навчатися та здійснювати дослідницьку роботу. • Розвиток здатностей до самопізнання й саморозуміння, формування позитивної «Я-концепції».

За якими принципами будується робота з обдарованими дітьми?

- Орієнтація на змагання, актуалізація лідерських можливостей дітей.
- Орієнтація на потреби дитини.
- Максимальне розширення кола інтересів.
- Домінування розвивальних можливостей над інформаційною насиченістю.
- Ускладнення змісту навчальної діяльності.

Яким повинен бути педагог у роботі з обдарованими дітьми? • Талановитим, здатним до експериментальної й творчої діяльності. • Професійно грамотним. • Інтелегентним, моральним і ерудованим. • Володіти сучасними педагогічними технологіями. • Мати позитивну «Я-концепцію», бути цілеспрямованим, наполегливим, емоційно стабільним. • Умілим організатором освітнього процесу, психологом.

Що повинен уміти керівник гуртка для роботи з обдарованими дітьми?

- Збагачувати навчальні програми, тобто оновлювати й розширювати зміст навчання.
- Працювати диференційовано, здійснювати індивідуальний підхід і консультиувати дітей.
- Стимулювати пізнавальні здібності вихованців.
- Приймати зважені психолого-педагогічні рішення.
- Аналізувати навчально-виховну діяльність – свою та гуртка.
- Добирати й готувати матеріал для колективних творчих справ.

Завдання педагогів полягає у тому, щоб створити умови, з яких будь-яка дитина могла б просуватися шляхом власної досконалості, уміла мислити самостійно, нестандартно. Цей шлях називається «самовдосконаленням дитини в умовах освітнього процесу».

Педагогові для роботи з обдарованими дітьми необхідно мати певні якості:

1. Він не повинен вихваляти кращого учня. Не потрібно вирізняти обдаровану дитину за індивідуальні успіхи, краще заохотити спільні заняття з іншими дітьми.

2. Керівнику гуртка не варто приділяти багато уваги навчанню з елементами змагання. Обдарована дитина частіше від решти дітей ставатиме переможцем, що може викликати неприязнь до неї інших учнів.

3. Керівник гуртка не повинен робити з обдарованої дитини «вундеркінда». Недоречне акцентування на її винятковості спричиняє роздратованість, ревності друзів, однокласників. Інша крайність – зловмисне прилюдне приниження унікальних здібностей – звісно, неприпустима.

4. Педагогові необхідно пам'ятати, що здебільшого обдаровані діти погано сприймають суворо регламентовані заняття, що повторюються.

Як розвивати творчі здібності обдарованих дітей?

1. Підхоплюйте думки дітей й оцінюйте їх одразу, наголошуючи на їх оригінальності, важливості тощо.

2. Підкреслюйте інтерес дітей до нового.

3. Заохочуйте оперування предметами, матеріалами, ідеями. Нехай дитина практично розв'язує дослідницькі завдання.

4. Навчайте дітей систематичної самооцінки кожної думки. Ніколи не відкидайте її.

5. Виробляйте у дітей терпиме ставлення до нових понять, думок.

6. Не вимагайте запам'ятовування схем, таблиць, формул, одностороннього рішення там, де є багатоваріативні способи.

7. Культивуйте творчу атмосферу – діти повинні знати, що творчі пропозиції, думки колектив визнає, приймає їх, використовує.

8. Учть дітей цінувати власні та чужі думки. Важливо занотовувати їх у блокноті.

9. Іноді ровесники ставляться до здібних дітей агресивно, тому це необхідно попередити. Найкращим засобом є пояснення обдарованій дитині, що це може статися, і розвивати у неї терпимість і впевненість.

10. Пропонуйте цікаві факти, випадки, технічні та наукові ідеї.

11. Розсіюйте страх у талановитих дітей.

12. Стимулюйте та підтримуйте ініціативу дітей, самостійність. Пропонуйте проекти, що можуть захоплювати.

13. Створюйте проблемні ситуації, що вимагають альтернативи, прогнозування, уяви.

14. Створюйте в колективі періоди творчої активності, адже більшість геніальних рішень з'являється саме в такий момент.

15. Допомогайте опановувати технічні засоби для записів.

16. Розвивайте критичне сприйняття дійсності.

17. Учть доводити розпочате до логічного завершення.

18. Впливайте особистим прикладом.

19. Під час занять чітко контролюйте досягнуті результати та давайте завдання підвищеної складності, створюйте ситуації самоаналізу, самооцінки, самопізнання.

20. Залучайте до роботи з розроблення та впровадження власних творчих задумів й ініціатив, створюйте ситуації вільного вибору і відповідальності за обране рішення.

21. Використовуйте творчу діяльність вихованців під час проведення різних видів масових заходів, відкритих та семінарських занять, свят.

22. Під час опрацювання програмового матеріалу залучайте учнів до творчої пошукової роботи з використанням випереджальних завдань, створюйте розвивальні ситуації.

23. Активно залучайте до участі в районних, обласних, всеукраїнських, міжнародних конкурсах, змаганнях, виставках.

24. Відзначаєте досягнення вихованців, підтримуйте та стимулюйте активність, ініціативу, пошук.

Якості, якими має володіти педагог для роботи з обдарованими дітьми?

Керівник гуртка повинен:

1. Бути доброзичливим і чуйним.
2. Розбиратися в особливостях психології обдарованих дітей, відчувати їхні потреби та інтереси.
3. Мати високий рівень інтелектуального розвитку.
4. Мати широке коло інтересів.
5. Бути готовим до виконання різноманітних обов'язків, пов'язаних із навчанням обдарованих дітей.
6. Мати педагогічну і спеціальну освіту. Володіти почуттям гумору.
7. Мати живий та активний характер.
8. Виявляти гнучкість, бути готовим до перегляду своїх поглядів і до постійного самовдосконалення.
10. Мати творчий, можливо, нетрадиційний особистий світогляд.
11. Бути цілеспрямованим і наполегливим.
12. Володіти емоційною стабільністю.
13. Уміти переконувати.
14. Мати схильність до самоаналізу.

Висновок: перед початком роботи з обдарованими дітьми необхідно враховувати їх психологічні особливості, вміти виявляти таких дітей, володіти прийомами роботи з ними.

Обдаровані діти – майбутній цвіт нації, інтелектуальна еліта, гордість і честь України, її світовий авторитет, а тому перед кожним педагогічним колективом стоїть завдання спрямоване на забезпечення формування інтелектуального потенціалу нації шляхом створення оптимальних умов для всебічно обдарованої молоді.

ЛІТЕРАТУРА

1. Барко В. І., Тютюнников А. М. Як визначити творчі здібності дитини? – К., 1991.
2. Бех І.Д. Виховання особистості: у 3 кн. Кн.1. Особистісно-орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади / І.Д.Бех. – К.: Либідь, 2003. – 280 с.
3. Буряк С. Обдаровані діти.//Здібності. Обдарованості. Таланти. Бібліотека «Шкільний світ»-К.:2009.- С.5.
4. Гончаренко С.У. Технологія навчання // Український педагогічний словник. – К.: Либідь, 1997 – С.331.
5. Державна програма «Вчитель» // Освіта України. – №27 (323). – Квітень. – 2002.
6. Дубасенюк О.А., Антонова О.Є. Технологічний підхід до організації роботи з педагогічно обдарованою молоддю (на прикладі Всеукраїнської студентської олімпіади з педагогіки) // Вісник Житомир. держ. університету ім. Ів. Франка. – 2004. – N 14. – С. 3-6.
7. Єфімова І. Педагогічна технологія «Створення ситуації успіху» та інтерактивні методи перевірки знань / І.Єфімова // Українська мова та література в школі. – 2009. – №20. – С.22.
8. Зазимко О. В. Основні теоретичні підходи до визначення обдарованості. – Обдарована дитина. – 1998. – № 8. – С.5-12.
9. Концепція обдарованості // Обдарована дитина. – 2000. – №1 – С.5-9
10. Кишинько Л. Робота з обдарованими дітьми. Психологічно-педагогічні особливості / Л. Кишинько // Директор школи. 2014 р. № 20, с. 11-22.
11. Навчання і виховання обдарованої дитини: теорія і практика: Збірник наукових праць. Випуск 12/1. Волощук та інші. К.: Інститут обдарованої дитини, 2014 р., 158 с.
12. Національна доктрина розвитку освіти в Україні у XXI столітті. – К.: «Шкільний світ», 2001.
13. Пасічник О. Центр роботи з обдарованими учнями – вимога часу. / О.Пасічник // Завуч. Усе для роботи. 2014. № 11-12. С. 20-23.
14. Психологія. Соціальна педагогіка. Робота з обдарованими дітьми. Нова педагогічна думка. -2016. №4. С. 88.
15. Пустовіт Г.П. Теоретичні засади і методичні підходи щодо формування творчої особистості в позашкільних навчальних закладах / Г.П.Пустовіт // Теоретико-методичні основи щодо формування творчої особистості в умовах позашкільних навчальних закладів: зб. мат. наук. – практ. конф. – К., 2006, с. 33-69.
16. Рудько Г. Робота з обдарованими учнями / Г.Рудько // Сучасна школа України. 2015. № 1. С. 4-17.
17. Стойкова Н.М. Робота з обдарованими учнями як стратегічний напрям інноваційного розвитку. // Обдарована дитина. -2010. № 1, с. 5-16.
18. Чернявський В. Обдаровані діти. Як з ними працювати? / В.Чернявський, Т.Кузьміна // Завуч. 2015. № 18. С. 4.

РОЗВИТОК, ПІДТРИМКА ТА СУПРОВІД МАТЕМАТИЧНО ОБДАРОВАНИХ ДІТЕЙ У ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Анотація: У роботі розглянуто форми роботи вчителя з математично обдарованими дітьми.

Ключові слова: обдарованість, математична обдарованість, форми роботи, науково-дослідницька робота

Проблема обдарованості в наш час стає все більш актуальною. Це насамперед пов'язано з потребою суспільства в неординарних творчих особистостях. Раннє виявлення, навчання і виховання обдарованих і талановитих дітей є одним із головних завдань удосконалення системи освіти.

Обдарованість – складне багатогранне явище. Сучасна психологія визначає, що кожна людина, обдарована у якійсь галузі життєтворчості. Кожна обдарована дитина – індивідуальність, що потребує особливого підходу. Саме тому навчання і виховання обдарованих учнів необхідно здійснювати з опорою на такі дидактичні принципи, як індивідуалізація й диференціація навчання, довіра і підтримка, залучення обдарованих учнів до участі у житті школи, міста, області, країни. Спираючись на здібності, обдарування кожного учня, неповторне в кожному з них, учителі розвивають здатність до творчості.

Життя висунуло суспільний запит на виховання творчої особистості, здатної, на відміну від людини-виконавця, самостійно мислити, генерувати оригінальні ідеї, приймати сміливі, нестандартні рішення. Як відомо, обдаровані діти виділяються рядом характерних особливостей:

- Мають добру пам'ять ;
- Вони незалежні, мають особистий світогляд;
- В них добре розвинена свідомість;
- Вони, як правило, дуже активні і завжди чимось зайняті;
- Наполегливі в досягненні результату у сфері, яка їм цікава, для них характерний творчий пошук;
- Вони хочуть вчитися, навчання дає їм задоволення;
- Обдаровані діти мають здатність до абстрактного мислення;
- Вони із задоволенням виконують складні і довготривалі завдання;
- Обдаровані діти вміють критично оцінювати навколишню дійсність і прагнуть проникнути у суть речей і явищ;
- Вміють фантазувати;
- Обдаровані діти можуть розкривати взаємозв'язок між явищами, узагальнювати, систематизувати та класифікувати їх.

Математична обдарованість виявляється в розумовій діяльності людини у вигляді специфічних здібностей під час одержання, переробки, збереження і використання математичної інформації.

Система роботи з виявлення математично обдарованих дітей передбачає:

- попередню діагностику сформованості інтелектуальних умінь;
- спостереження за роботою учнів на уроках математики і під час позакласних заходів;
- аналіз результатів виконання самостійних, творчих робіт;
- аналіз результатів участі учнів в олімпіадах, інтелектуальних змаганнях тощо.

У структурі здібностей математично обдарованих дітей виділяють такі компоненти:

- ✓ здібність до формалізованого сприймання математичного матеріалу, усвідомлення формалізованої структури задачі;
- ✓ здібність «схоплювати» задачу загалом, не втрачаючи з виду всіх її даних;
- ✓ здібність до розумового орієнтування у відшуканні шляхів розв'язання задачі, з'ясування логіки доведення;
- ✓ здібність до логічного мислення;
- ✓ здібність до математичної абстракції, до швидкого і широкого узагальнення математичного матеріалу;
- ✓ здібність до швидкого згортання міркувань під час розв'язання задачі;
- ✓ здібність легко і швидко переключатися з однієї розумової операції на іншу, прояв гнучкості мислення, уміння знаходити декілька розв'язків однієї і тієї самої задачі;

- ✓ здібність знаходити найбільш раціональні шляхи розв'язання задач, прагнення простоти і ясності їх розв'язування;
- ✓ здібність легкого і вільного переключення з прямого на обернений хід думки, від розв'язання прямої задачі до розв'язання оберненої;
- ✓ здібність до тривалого і захопленого заняття математикою, низька стомлюваність і висока працездатність.

Математично здібних і обдарованих дітей характеризує особливе математичне спрямування розуму, своєрідна схильність знаходити логічний і математичний зміст у багатьох явищах дійсності, усвідомлювати і сприймати явища навколишнього світу крізь призму логічних і математичних категорій і відношень.

До складових математичних здібностей зараховують:

- здатність до формалізації математичного матеріалу, відокремлення форми від змісту, абстрагування від реальних ситуацій, їх кількісних відношень та просторових форм, оперування структурами відношень і зв'язків;

- здатність до узагальнення матеріалу;
- здатність до оперування числовою і знаковою символікою;
- здатність до логічних міркувань, пов'язаних з потребою доводити, робити висновки;
- здатність до скорочення процесу міркувань;
- здатність до переходу від прямого до оберненого ходу думки;
- гнучкість мислення незалежно від впливу шаблонів.

Математика сприяє виробленню особливого виду пам'яті – пам'яті, спрямованої на узагальнення, створення логічних схем, формалізованих структур, виховує здатність до просторових уявлень. Робота з обдарованими дітьми будується за такими принципами • Орієнтація на змагання, актуалізація лідерських можливостей учнів. • Орієнтація на потреби дитини. • Максимальне розширення кола інтересів. • Домінування розвивальних можливостей над інформаційною насиченістю. • Ускладнення змісту навчальної діяльності.

Розвиток математичних обдарувань учнів здійснюють такими шляхами:

- включення в структуру заняття з математики проблемних, евристичних методів роботи, різних форм організації навчальної діяльності;
- забезпечення участі школярів у позакласних заходах з предметів, у заняттях математичних гуртків;
- створення умов для самостійної діяльності;
- створення умов для участі учнів в олімпіадах, турнірах, конкурсах з математики.

Робота з обдарованими дітьми одна з найкопіткіших складових учительської діяльності. Зацікавити, захопити, підтримати дослідницький інтерес, виховати бійцівські риси у відстоюванні власної думки, навчити ораторського мистецтва, сформувати вміння бути переконливим, толерантно ставитися до опонентів- це далеко не весь перелік умов запалювання «зірочок» на математичному небосхилі.

Форми роботи з математично обдарованими учнями :

- ❖ урок;
- ❖ домашнє завдання;
- ❖ факультативи , курси за вибором;
- ❖ індивідуальна робота;
- ❖ Участь у конкурсах різних рівнів. Участь у предметних олімпіадах різних рівнів.
- ❖ науково-дослідницька робота.

На уроці можна і потрібно виділяти час на розгляд нестандартних прийомів розв'язування задач, розв'язування задач підвищеної складності, а також таких , що мають кілька способів розв'язання; подавати навчальний матеріал так, щоб було мінімум повідомлення інформації і максимум міркувань, застосовувати на уроках «мозкову атаку»; пам'ятати, що творчим учням цікаво розв'язувати складні задачі з несподіваними розв'язками; пропонувати здібним учням знайти свій спосіб розв'язання або доведення, можливо, нашохнувши його на думку. Нестандартні задачі обдаровані діти сприймають як виклик власному інтелекту.

Розвитку творчого мислення учнів в умовах диференційованого навчання математики сприятиме:

1)реалізація диференційованого підходу під час вивчення нового матеріалу, незавершеність подання інформації та поступове зменшення кількості тієї інформації, що надходить від учителя; поступове диференційоване перекладання завдання пошуку нової інформації та опрацювання її на учня як суб'єкта навчальної діяльності; використання завдань на доповнення наявних відомостей новими деталями;

2)проблемний підхід;

3)диференційований підхід до ступеня прямої та опосередкованої допомоги учням під час розв'язування завдань творчого характеру;

4)використання завдань, рівень складності яких поступово підвищується за рахунок варіативності умови відповідно до підвищення рівня розвитку творчого мислення учнів;

5) виконання завдання, що вимагають перебудови моделі ситуації відповідно до зміни умов і вимог.

Однією з найважливіших умов розвитку обдарованості учнів є формування пізнавального інтересу, який є підґрунтям для розвитку пізнавальної активності учнів. Під впливом пізнавального інтересу з'являються такі важливі компоненти активного навчання, як пошук, здогадка, дослідницький підхід, готовність до розв'язування задач.

Домашні завдання мають формувати у дитини самостійність, а також розвивати фантазію, уяву. Як завдання можна використати такі як складання задач, домашні контрольні роботи, домашні олімпіади, завдання підвищеної складності, створення презентацій.

Індивідуальні заняття (найчастіше консультації) проводять, якщо учень має високий рівень мотивації щодо якогось виду діяльності.

Факультативи та курси за вибором є проміжною ланкою між урочною і позаурочною формами організації навчання. Про зміст і тематику факультативу учні мають бути обов'язково поінформовані завчасно. Відвідування учнями факультативних занять не є обов'язковим і здійснюється лише на добровільних засадах.

Факультативний курс – це навчальний курс, зміст якого безпосередньо не пов'язаний із загальнообов'язковим навчальним змістом і який обирають для розширення свого загального кругозору, долученням до нових сфер знань і людської діяльності.

Призначення факультативних курсів:

- розвиток творчих здібностей учнів відповідно до їх пізнавальних інтересів;
- орієнтація особи на самовизначення, на підготовку учнів до активної інтелектуальної праці;
- сприяння глибшому ознайомленню з предметом освітньої галузі «Математика».

Методи і прийоми проведення факультативів можуть бути як традиційними (пояснення, розповідь, бесіда), так і частково-пошуковими, дослідними (уявний експеримент, порівняння, зіставлення), лабораторні роботи, навчальні завдання практичного спрямування, завдання на моделювання, які сприяють формуванню конструкторсько-технічних вмінь.

Різноманітність факультативів забезпечує задоволення освітніх вимог учня, створення умов для розвитку їх здібностей, до свідомого вибору майбутньої професії.

Предметні гуртки є одним із видів позаурочної навчальної діяльності, тому відвідування гурткових занять не є обов'язковим для всіх учнів. Учні мають бути поінформовані про тематику та зміст занять гуртка і залучатися до роботи в них лише за власним бажанням, тобто на добровільних засадах.

Проблема творчого розвитку особистості в сучасному світі є надзвичайно важливою. Кожна цивілізована країна дбає про творчий потенціал суспільства загалом і кожної людини зокрема, оскільки потребує діяльних, обдарованих, інтелектуально розвинених громадян. Мета сучасної системи освіти – формування в учнів вмінь самостійно здобувати потрібну інформацію, виокремлювати проблеми, шукати шляхи їх розв'язання. Пошукова активність є своєрідним внутрішнім генератором, який робить людину творчою. Тому розвиток здатності до пошуку, який допомагає людині досягти потенційних можливостей у відносинах зі світом та іншими людьми, і є головним завданням освітньо-виховних інститутів та суспільства в цілому. Залучення учнів до процесу наукового дослідження сприяє формуванню самодостатньої компетентної особистості. Дослідницька робота змінює світогляд дитини, самооцінку, має значний вплив на формування життєвих цінностей.

С.А Раков пропонує такі напрями набуття дослідницької компетентності під час вивчення математики:

- формулювати (ставити) математичні задачі на основі аналізу суспільно та індивідуально значущих задач;
- будувати аналітичні та інформаційні (комп'ютерні) моделі задач;
- висувати та емпірично перевіряти справедливості гіпотез, спираючись на відомі методи (індукція, аналогія, узагальнення тощо), а також на власний досвід досліджень;
- інтерпретувати результати, одержані формальними методами, у термінах вихідної предметної області;
- систематизувати здобуті результати: досліджувати межі застосування здобутих результатів, встановлювати зв'язки з попередніми результатами, а також модифікувати вихідну задачу, шукати аналогії в інших розділах математики, інформатики тощо.

Написання наукової роботи має на меті: сформувати в учнів старшої школи навички проведення наукового дослідження, розвинути навички творчої самостійної роботи, оволодіти загальнонауковими і спеціальними методами сучасних наукових досліджень, поглибити знання та розуміння навчальної дисципліни. Наукова творча робота дає можливість учневі системно показати теоретичні знання з вивченої дисципліни та застосувати їх у конкретному дослідженні, оволодіти первинними навичками дослідної

роботи: збирання даних, їх аналіз, творче та критичне осмислення, генерування нових ідей. Це потребує від учня не лише ознайомлення з загальною і спеціальною літературою з теми, інші дослідження, пов'язувати теоретичні знання із практикою, робити узагальнення, формулювати висновки, вносити пропозиції.

Для того щоб робота була якісною, потрібно вміло використовувати практичний матеріал. Добирання даних, їх критичне осмислення та оброблення є досить важливим етапом у підготовці та написанні науково-дослідницької праці. Пропоную рекомендації щодо написання наукової роботи, які широко використовують у вищих навчальних закладах, дослідницьких інститутах тощо, однак рідко застосовують у загальноосвітніх школах.

Процес виконання наукової роботи поділяється на декілька етапів, а саме:

- вибір теми наукової роботи;
- підготовка до написання наукової роботи;
- складання плану роботи;
- формування тексту наукової роботи;
- оформлення роботи;
- захист наукової роботи;

Готуючись до написання наукової роботи, автор підбирає і вивчає літературні джерела. На цьому етапі допомогу учневі мають надати і науковий керівник, і працівник бібліотек. Особливу увагу слід звернути на періодичні видання: газети, журнали, де можна знайти останні результати досліджень спеціалістів. Науковий керівник допомагає учневі опрацювати складний матеріал, особливо з тих тем, які ще не вивчались у школі, навчає проводити обчислення, будувати графіки, діаграми тощо. Учень повинен дотримуватись загальних правил опрацювання літератури. Спочатку йому потрібно ознайомитись з основною літературою (підручниками, теоретичними статтями), а потім – прикладною (інструктивними матеріалами, статтями про конкретне дослідження). Вивчення складних джерел (монографій) слід починати лише після опрацювання підручників.

Формування тексту наукової роботи відбувається шляхом систематизації й обробки зібрання матеріалів з кожної позиції плану. Наукова робота учня традиційно має описово розрахунковий характер й повинна бути логічно побудованою, мати характер цілісного й завершеного самостійного дослідження. Головним є те, що учні вчать ретельно проводити дослідження, оволодівають складними методами обробки результатів і переконуються: справжня наука не може бути надуманою, а результати завжди ґрунтуються на дійсно доведених фактах

Одною із найбільш значимих і дієвих організацій для розкриття обдарованості дітей є Мала академія наук України. Це освітня система, яка реалізує державну політику щодо роботи з обдарованими дітьми, Мала академія наук виступає зв'язуючою ланкою між школою, вищими навчальними закладами і наукою. На конкурсах-захистах МАН учні вчать захищати свої ідеї, відстоювати власну позицію, брати участь у наукових дискусіях, мають можливість обмінюватися досвідом своєї роботи, Участь у МАН – шлях до створення кращих можливостей для самореалізації обдарованих дітей, формування атмосфери наукового спілкування. У майбутньому їм знадобляться набуті знання, навички пошукової, дослідницької роботи, вміння самостійно проводити експерименти, працювати з науковою літературою. Діти бачать перспективу особистого розвитку, в них формуються своєрідні ідеали, виникає необхідність у науковому пізнанні і дослідництві

Значення дослідницьких робіт школярів важливе у різних напрямках:

педагогічному (становлення особистості учня-дослідника);

науковому (цікаві й важливі наукові результати);

практичному (наприклад, охорона рідкісних рослин, тварин);

просвітницькому (наприклад, збереження довкілля, профілактика захворювань).

В цьому році учні Новопраського НВК приймають участь у обласному конкурсі наукових проєктів «Інсайти сьогодення від юних дослідників Кіровоградщини»

Учні, які виконували дослідження в Малій академії наук продовжуватимуть їх у вузах. Це стає їх внутрішньою потребою, умовою самореалізації.

Існує думка, що обдаровані діти не потребують допомоги дорослих, не відчувають потреби в особливій увазі і керівництві. Але насправді такі діти найбільш чутливі до оцінки їхньої діяльності, поведінки і мислення, вони більш сприйнятливі до сенсорних стимулів і краще розуміють відносини і зв'язки. Обдарована дитина схильна до критичного ставлення не тільки до себе, але і до оточуючого. Тому педагоги, які працюють з обдарованими дітьми, мають бути досить терпимі до критики взагалі і себе зокрема.

У системі навчання обдарованих дітей надзвичайно велика роль належить педагогам. Враховуючи те, що обдаровані діти навчаються в одній групі з іншими дітьми, педагоги повинні вміти працювати з дітьми, які володіють різними здібностями і особливостями, знати вікові й психологічні особливості 45 розвитку

дітей, вміти створювати умови для розвитку пізнавально-творчої діяльності, сприяти розвитку творчого потенціалу дітей.

Серед якостей, необхідних учителеві обдарованих дітей, визначають такі: чуйність, доброзичливість, високий рівень інтелектуального розвитку, оптимістичне ставлення до дійсності, відчуття гумору, позитивну Я-концепцію, особиста зрілість учителя, емоційна стабільність. Звісно, це не означає, що з рештою дітей не повинні працювати такі вчителі. Найсприятливіший стиль роботи вчителя з обдарованими дітьми – спільна з учнями творчість. Учитель повинен не тільки передати їм певну сукупність знань, скільки допомогти учням зробити, самостійні висновки і відкриття. Створюючи проблемну ситуацію, уміло керуючи нею, учитель своїми питаннями підводить учня до отримання ним нового знання. Завдання вчителя: навчити дитину творчості, самостійності й виховувати в неї наполегливість, творчу сміливість у постановці нових проблем і пошуку їх розв'язань. Обдарований учень здатний сам собі допомогти, якщо вчитель підтримує його творчість. Не можна забувати слова видатного психолога С.І.Рубінштейна: «Загальна обдарованість є не тільки передумовою, але і результатом різностороннього розвитку особистості». Завдання педагогів і психологів у роботі з обдарованими дітьми – не пасивний нагляд за їх зростанням, а створення умов для формування внутрішньої мотивації діяльності та системи цінностей, що створюють основу становлення духовної особистості. Учитель повинен стимулювати та підтримувати ініціативу учнів, самостійність. Пропонувати проекти, що можуть захоплювати. Створювати проблемні ситуації, що вимагають альтернативи, прогнозування, уяви; створювати в школі періоди творчої активності, адже більшість геніальних рішень з'являється саме в такі моменти.

Підсумовуючи сказане, слід ще раз підкреслити, що турбота про розвиток обдарованих дітей сьогодні – це турбота про розвиток науки, культури, соціальний розвиток суспільства в майбутньому. Увага до розвитку обдарованої дитини має широке соціальне значення. Молодій державі потрібні енергійні, талановиті люди, які можуть ставити і творчо розв'язувати не лише поточні завдання, а й такі, що відносяться до майбутнього. За таких умов серед головних завдань освітніх закладів на даному етапі розвитку суспільства висувається завдання розвитку здібностей особистості, її творчого становлення, потреби розвитку і уміння самоудосконалюватися. Освітні заклади повинні створювати сприятливі умови для самовираження особистості в різних видах діяльності, розкриття її нахилів, здібностей

ЛІТЕРАТУРА

1. Акуленко І.А., Лещенко Ю.Ю. Формування дослідницьких компетентностей учнів у процесі навчання елементів теорії множин // Дидактика математики. – Вип. 32. – 2009.
2. Раков С.А. Формування математичних компетентностей учителя математики на основі дослідницького підходу в навчанні з використанням інформаційних технологій: Автореф. дис. докт. пед. наук: 13.00.02. – К., 2005. – 52 с.
3. Корчевська О. П. Нестандартні уроки з математики.– Тернопіль: Астон, 2003.
4. Кремінський Б.Г. Обдарованість та проблема розвитку здібностей особистості // Практична психологія та соціальна робота. – 2004. – №4.
5. Кульчицька О. І. Специфіка дитячої обдарованості // Обдарована дитина.–2001.–№ 1.
6. Монько О. Плекаємо творчого учня. // Математика [газета]. – 2008. – №7.
7. Станіславська Г.П. Розвиток творчих здібностей школярів. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2007.
8. <http://goroovz.dnepredu.com/uk/site/naukovo-metodichna-robot.html>
9. <http://1-4mag.ru/wp-content/uploads/Karta-uroka.docx>

ЧОРНА Л. Г.,

*кандидат психологічних наук,
старший науковий співробітник,
завідувачка лабораторії психології малих груп
та міжгрупових відносин ІСПП НАПН України,
Lidia.Chorna@gmail.com*

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8107-7573>

ResearcherID: AAU-7032-2020

ПСИХОЛОГІЧНА ДОПОМОГА ОБДАРОВАНИМ ДІТЯМ: НАПРЯМИ ТА ОСОБЛИВОСТІ

Особливості надання психологічної допомоги обдарованій дитині полягатимуть у розвитку її життєстійкості, навичок опанування своїми емоційними станами, розуміння особливостей власного

розвитку та формування суб'єктності у використанні власних обдарувань. Поширені в суспільстві міфи про обдарованість як універсальну здібність людини бути успішною у всіх сферах життя та розвинутими моральними і вольовими рисами особистості зумовлюють хибні соціальні репрезентації феномену обдарованості та формують, відповідно, хибні соціальні очікування. А це в свою чергу формує невірні очікування найближчого соціального середовища обдарованої дитини: однокласників, батьків, педагогів. Надання психологічної допомоги обдарованим дітям має здійснюватися відповідно до напрямів за виокремленими у психології особливими категоріями обдарованих дітей з труднощами соціально-психологічного характеру. Водночас усі обдаровані діти, внаслідок особливостей свого розвитку, повинні мати можливість отримання психологічної підтримки та опанування психологічними практиками особистісного зростання. Дана стаття має науково-методичний характер.

Ключові слова: обдарованість, інтелект, психологічна допомога, соціальна міфологія, соціальні очікування.

The peculiarities of providing psychological assistance to a gifted child will be the development of its vitality, skills of mastering their emotional states, understanding the peculiarities of their own development and the formation of subjectivity in the use of their own talents. Widespread in society myths about giftedness as a universal human ability to be successful in all spheres of life and developed moral and volitional personality traits cause erroneous social representations of the phenomenon of giftedness and form, accordingly, false social expectations. And this in turn forms the wrong expectations of the immediate social environment of the gifted child: classmates, parents, teachers. The provision of psychological assistance to gifted children should be carried out in accordance with the areas identified in the psychology of special categories of gifted children with socio-psychological difficulties. At the same time, all gifted children, due to the peculiarities of their development, should be able to receive psychological support and psychological practices of personal growth. This article has a scientific and methodical nature.

Key words: giftedness, intellect, psychological help, social mythology, social expectations.

Постановка проблеми. Обдарованість людини – не лише життєвий дар, а й відповідальність її власника. Легкість виконання діяльності, швидкість розуміння складних проблем та оволодіння знаннями, яка характерна для ранніх вікових періодів розвитку обдарованості, може обернутися глибокими особистісними проблемами в старшому віці людини [3]. Суперечність між легкістю оволодіння знаннями, спонтанністю діяльністю і потребою проявляти зусилля для подальшого опанування світу та проявляти власні потенції задля досягнення об'єктивно творчого результату, суперечність між рівнем когнітивного та особистісного розвитку можна назвати системотвірними чинниками розвитку обдарованості в цілому і становлення особистості, зокрема.

Когнітивний розвиток обдарованої людини часто значно випереджає особистісний розвиток, типові вікові кризи розвитку такої особи можуть накладатися на індивідуальні. Тому так важливо в роботі з обдарованими дітьми запроваджувати соціальні практики надання їм ранньої психологічної допомоги та особистісного зростання.

Аналіз останніх публікацій. Особливості психологічної допомоги обдарованій дитині полягатимуть у розвитку її життєстійкості, навичок опанування своїми емоційними станами, розуміння особливостей власного розвитку та формування суб'єктності у використанні власних обдарувань [1; 4; 7; 11; 12]. Саме розуміння обдарованою особистістю себе як суб'єкта життя (господаря, активного та відповідального власника обдарованості) та водночас людини, яка має й інші індивідуальні особливості, має становити наукові засади надання психологічної допомоги. Психологічні практики особистісного зростання та індивідуальна психологічна підтримка обдарованих дітей має стати звичними та усталеними як для них, так і для їхнього найближчого соціального оточення. Однак, надання психологічної допомоги обдарованим має спиратися на розуміння специфіки її соціально-психологічних проблем, що й визначило мету нашої статті.

Мета статті: визначити основні напрями психологічної допомоги обдарованим дітям і підліткам з метою розкриття особливостей надання такої допомоги та подальшої успішної самореалізації обдарованості.

Виклад основного матеріалу. Один із найбільш поширених у соціумі міфів про обдарованість як про людину, яка талановита у всіх сферах діяльності, яка універсально у всіх життєвих справах, формує у суспільстві хибні очікування стосовно обдарованої дитини. Інший міф описує обдарованість як особистість, яка має «золотий» характер та якій притаманні найкращі моральні та вольові якості. Нерідко наводяться як типові характеристики обдарованості, які мають полюсний характер вияву: емоційна стабільність, сила Я, сильний самоконтроль, почуття психологічної безпеки та підвищена тривожність, невротичність підвищена чутливість як чинник різних дезадаптацій обдарованості; динамічність, імпульсивність та рефлексивність; сильна потреба в знятті напруження, що породжується в ситуації невизначеності і дефіциту інформації, та толерантність у судженнях, терплячість до невизначених, неоднозначних ситуацій; скептицизм та відкритість новому. Звісно, ці всі характеристики описують суто індивідуальні особливості обдарованої

особистості, але ж ніяк не типові. Ці риси особистості можуть бути специфічними для певних видів професійної діяльності людини та відповідно для певних видів обдарованості, але ж ніяк не для обдарованості в цілому. Такі міфологічні уявлення про обдарованість формують відповідні соціальні репрезентації, які зумовлюють завищені, хибні соціальні очікування до її самореалізації.

За специфікою надання психологічну допомогу обдарованим дітям можна умовно поділити на два великі змістовні блоки, а саме:

- надання допомоги особливим категоріям обдарованих дітей (з труднощами соціальної адаптації, які мають психологічні проблеми особистісного характеру тощо);
- надання психологічної допомоги обдарованим дітям, які не мають проблем особистісного та соціально-психологічного характеру, однак можуть відчувати ситуативну потребу в психологічній підтримці зі сторони іншої людини.

Якщо в першому випадку йдеться про систематичний характер такої роботи, то в другому – ситуативний. Психологічну допомогу особливим категоріям обдарованих дітей мають надавати насамперед спеціалісти з такого виду роботи (психологи, психотерапевти, соціальні працівники), а тим, які потребують ситуативну, – широке коло референтних для обдарованої дитини осіб: батьки, вчителі [10], тьютори та інші люди, які демонструють моделі резильєнтної поведінки, конструктивного розв'язання життєвих проблем, виявляють емпатію та повагу до життєвих переживань дитини, якими б дріб'язковими вони б не здавалися.

Отже, обдаровані діти, які не мають явних психологічних проблем, можуть відчувати ситуативну потребу в психологічній допомозі. Наприклад, обдарована дитина, підліток, юнак можуть обговорювати з психологом особливості власної індивідуальності, вибір професії, планування майбутнього, побутові проблеми, ситуативні непорозуміння з дорослими або однолітками, тобто йдеться в даному випадку про природні процеси становлення особистості, рефлексію власного Я. Часто ініціатором таких консультацій з психологом є сама обдарована дитина, підліток, юнак. Психологічна підтримка в даному випадку може здійснюватись не тільки в індивідуальній, а й у колективній формі, наприклад, на зборах шкільного клубу під умовною назвою «Еврика» педагог або психолог може запропонувати дітям побудувати образ власного майбутнього, а після цього розгорнути групову дискусію. Такі клуби, звісно, зазвичай, обговорюють інші питання (наукові, технічні, соціальні, а не особистісні), однак, час від часу психолог може пропонувати змінити тематику та звернутися до власного Я.

Визначимо напрями та специфіку надання психологічної допомоги особливим категоріям обдарованих дітей, виділених у психології [5].

1. *Діти з високим рівнем інтелектуального розвитку, але які виявляють низьку успішність у школі.* Ці діти не мають ніяких труднощів у навчанні, які б базувались на особливостях їх психічних функцій. Причини їх низької успішності полягають у мотивації навчання, особливостях характеру, самоорганізації поведінки. Таке «прохолодне» ставлення обдарованої дитини до навчання формується під впливом насамперед особливостей родинного виховання, однак, його причини можуть критися і в інших соціальних обставинах становлення особистості обдарованої дитини. Часто обдаровані діти вже давним-давно оволоділи навчальною шкільною програмою до моменту її проходження в школі. Їм нецікаво навчатися, бо шкільна програма занадто проста, нудна для них, тоді їм варто запропонувати інші форми навчання [9].

Серед мотивів таких дітей є і ті, які свідчать про їхнє бажання не бути «білою вороною» в учнівському колективі, не бути об'єктом булінгу або мобінгу. Так, обдаровані юнаки та юнки на запитання «Що поганого в тому, що я одержав високу оцінку в школі?» найчастіше серед негативних сторін одержання високих шкільних оцінок називають погіршення стосунків із однокласниками [8]. Якщо просто «хороші учні» (відмінники навчання, які не були ідентифіковані в дослідженні як обдаровані) відповідали, що після одержання високих оцінок настає період психологічного розслаблення і, як наслідок, можна одержати більш низьку оцінку або й загалом їм не захочеться навчатися, то обдаровані вбачали негативні сторони в соціальних причинах: «Власною радістю можна образити іншого», «Можуть виникнути заздрощі з боку інших однокласників», «Може виникнути непорозуміння з тими, хто незаслужено одержав низьку оцінку». Тут варто створити для обдарованої дитини таке дружнє соціальне середовище, де вона б могла не боятися виявляти власні здібності. Розуміння цінності обдарованості серед її найближчого соціального оточення, в малій групі – предиктор самореалізації та психологічного благополуччя талановитої людини.

Ще однією негативною стороною одержання високих шкільних оцінок обдаровані діти вважають їх формальний характер, неможливість за допомогою формальної оцінки оцінити всю глибину знань людини. Отже, інша причина неуспішності обдарованих може критися у їх ціннісних життєвих орієнтирах. Для них перебування у школі – щось на кшталт примусових робіт, а справжнє їх життя відбувається в інший час, в іншому місці.

І найбільш тривіальною причиною шкільної неуспішності обдарованих дітей є несформованість її вольових якостей. Групові психологічні роботи, тренінги особистісного зростання мають стати інструментами особистісного розвитку обдарованості.

2. *Обдаровані діти з особливостями фізичного розвитку.* Обдарованість надзвичайно різноманітна за видами і формами прояву. Діти, які мають особливості фізичного розвитку, можуть мати, як інтелектуальну, так і будь-яку іншу обдарованість: художню (наприклад, писати вірші, оповідання), моторну (можливо, як надкомпенсацію їхніх деяких недостатньо розвинутих тілесних можливостей), соціальну (наприклад, талант співчуття), духовну тощо. Як відмічають спеціалісти, більшості таких дітей властиві специфічні проблеми у формуванні адекватної позитивної самооцінки [5]. Дійсно, діти, які мають фізичні проблеми зі слухом, зором або з пересуванням у просторі, відчувають свою відчуженість від світу, обмеженість у спілкуванні з ним, не набувають всього спектру необхідних для налагодження контактів з однолітками комунікативних навичок, мають проблеми побудови взаємодії з іншими, і, як наслідок, не віддзеркалюють власне Я через призму стосунків з іншими. Відсутність зворотного соціального зв'язку або його несприйняття формують у цієї категорії обдарованих дітей неадекватну або занижену самооцінку, яка, в свою чергу, може блокувати прояви їх творчого або інтелектуального потенціалу. Створення ситуацій успіху для таких дітей, запровадження у шкільному середовищі традиції презентації їхніх творчих досягнень – шлях до укріплення самооцінки обдарованості.

3. *Обдаровані діти з труднощами поведінки.* Не треба забувати, що структурні компоненти особистості хоча й відносно, але є незалежними одна від одної. Здібності можуть гармонійно поєднуватись з характером особистості, а можуть конфліктувати одне з одним. Дійсно, акцентуації характеру, якщо вони притаманні особистості, будучи тією властивістю особистості, яка безпосередньо впливає на регуляцію поведінки, блокують прояв обдарувань, тобто їх екстеріоризацію. Таким чином здібності можуть гальмуватись у розвитку, деградувати. Найбільш часто особливості поведінки обдарованих дітей з труднощами соціальної взаємодії проявляються в емоційній нестабільності, демонстративності, безпечності, зверхності тощо. Індивідуальна та сімейна психотерапія з опорою на те, що обдарованість і є тим «рятувальним кругом» у корекції особистісних негараздів людини, має стати психологічним інструментом долання зазначеної проблеми.

4. *Обдаровані діти з труднощами в навчанні.* Когнітивна сфера людини складається з багатьох компонентів, у функціонуванні та в регуляції діяльності якої беруть участь різноманітні психічні процеси, стани, властивості: сприйняття, пам'ять, мислення, уява, увага, фантазія, емоції, інтелектуальні настановлення, когнітивні стилі тощо. Кожний індивід має свій, індивідуальний, «неповторний орнамент» розвитку когнітивної сфери. Так, індивідуальні профілі виконання тесту інтелекту Векслера свідчать про можливість існування дисбалансу в розвитку окремих інтелектуальних функцій. Обдарована дитина може мати досить високі показники за словесними субтестами, і не зовсім високі за практичними, а за окремими – навіть низькі. Одній і тій же дитині водночас можуть бути притаманні високі мисленнєві здібності, які проявляються у використанні складних абстрактних понять, у розв'язанні складних задач, та погана механічна пам'ять або концентрація уваги, що відбивається на результатах навчання у школі. Ці суперечності психічного розвитку обдарованої дитини особливо заважають їй у початковій школі. Можна тільки уявити, що відчуває дитина, яка інтелектуально розвинена, висловлює незвичні для її віку думки, вражає дорослих своєю обізнаністю і постійно одержує позитивний зворотний зв'язок стосовно власного інтелектуального Я в сім'ї, тобто має високу самооцінку, та яка раптом у шкільному класі дізнається, що вона чогось не вміє. І це щось – зовсім елементарне, наприклад, рівний, красивий почерк або відсутність елементарних пропусків голосних під час написання слів. Стрес, тривога, розпач, розчарування, нерозуміння того, чому так усе відбувається, відчуття несправедливості оцінок, відчай, коливання настрою – ось неповний перелік всього того, що може відчувати обдарована дитина з труднощами навчання, коли вперше стикається з цими проблемами.

У середніх і особливо у старших класах, коли успішність навчання визначається використанням понятійного мислення, побудовою узагальнених схем використання інформації, оригінальності думки, такі учні можуть несподівано для оточення розкрити весь свій потенціал, і тоді нарешті «гідке каченя» перетвориться на «прекрасного лебедя».

Якщо дитина має певні специфічні когнітивні дисфункції (дислексія, труднощі в механічному запам'ятовуванні, моторний дисбаланс, дизграфія тощо) та займається з фахівцями за спеціальними корекційними програмами, то вона може відчувати, що певна частка її Я, і саме краща – розвинене мислення або креативність – зневажаються, а основна увага приділяється тільки слабким сторонам когнітивної сфери. Тому корекційна робота має поєднуватись з психологічною допомогою. Уважність, тактовність дорослих, бажання зрозуміти особливості розумової організації учня, підібрати такі навчальні завдання та контрольні задачі, які б дали можливість дитині відчути власну значущість, – складові стратегії взаємодії з обдарованими дітьми, що мають труднощі у навчанні.

5. *Обдаровані діти з сімей із низьким соціально-економічним рівнем.* Зазвичай у таких дітей погано розвинене мовлення, вони неточно висловлюють власні думки та конструюють речення. Можна сказати, що такі діти орієнтовані не на мовленнєву форму викладу власної думки, а на її зміст. Однак такі діти прекрасно розуміють сутність речей, швидко вловлюють хід думки іншого, миттєво правильно оцінюють

ситуацію тощо. Головне у роботі з такими дітьми – діагностувати специфіку їх обдарованості та створити умови, які б розвинули їхню обізнаність та мовленнєві навички. Тут йдеться про створення для такої дитини збагаченого розвивального середовища, моральна та суто педагогічна підтримка.

6. *Обдаровані діти, які мають культурні ознаки, відмінні від того культурного середовища, в якому вони проживають.* Обдарованість притаманна людям усіх національностей і культур, однак система цінностей, якої дотримуються представники тієї чи іншої культури, створює як деякі переваги, так і бар'єри для прояву та розвитку певних видів обдарованості. Так, відомо, що в Австрії традиційно цінувався музичний геній та існувало досить зневажливе ставлення до технічних талантів. Австрія і стала батьківщиною багатьох великих музикантів [6].

Серед науковців існує думка, яка стверджує, що представники різних культур мають відмінності не тільки на рівні системи ціннісних орієнтирів. Так, вважається, що представники східних культур мають когнітивні стилі переробки інформації, які спираються на роботу правої півкулі мозку, а представники західних – на роботу лівої (Б. Лу Лівер [2]). Як зазначає авторка, західний світ з його орієнтацією на логіку, порядок і технологічність інстинктивно ставить у невигідні умови учнів з домінуючою правою півкулею, залежних від контексту, таких, які усереднюють відмінності між речами, індуктивно мислячих, глобально орієнтованих (синтетиків), схильних до конкретики і/або нелінійному типу мислення, сприймаючих світ переважно через сенсорні канали. Учні з домінуючою правою півкулею потребують цілісного образу, а одержують деталі. Вони потребують контексту, а отримують підручники, написані поза контекстом. Таким дітям необхідно бачити математику на практиці, а вони отримують колонки цифр на папері [2]. Таким чином обдаровані діти, які проживають у соціальному середовищі, характеристики якого не відповідають природнім характеристикам їхнього рідного культурного середовища, можуть мати проблеми у навчанні, блокуванні розвитку їх талантів внаслідок відсутності сприятливих соціокультурних умов і подальшому визнанні з боку певного суспільства значущості продуктів їх творчості. Отже, врахування в процесі навчання когнітивних преференцій дітей, які можуть бути обумовлені соціально-культурним контекстом їхнього розвитку, полегшить навчання таких дітей та розблокує вияв їхніх здібностей.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, виокремлення напрямів надання психологічної допомоги обдарованим дітям враховує особливості їхніх соціально-психологічних труднощів. Конкретизація напрямів психологічної допомоги обдарованим дітям сприятиме оптимізації роботи практичних психологів, більш швидкому обранню ними моделей взаємодії з обдарованими та інструментів розв'язання соціально-психологічних проблем. Перспективи досліджень полягатимуть у розробленні окремих кейсів практичної допомоги та психологічної підтримки обдарованих згідно виокремлених напрямів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ландау Э. Одаренность требует мужества: Психологическое сопровождение одаренного ребенка / Э. Ландау. – М.: Издательский центр «Академия», 2002. – 144 с.
2. Ливер Бетти Лу. Обучение всего класса / Бетти Лу Ливер. – М.: Новая школа, 1995. – 48 с.
3. Максимова С. В. Творчество: созидание или деструкция? / С. В. Максимова. – М.: Академический проект, 2006. – 224 с.
4. Миллер А. Драма одаренного ребенка и поиск собственного Я / А. Миллер. – М.: Академический Проект, 2003. – 112 с.
5. Попова Л. В. Особые категории одаренных детей / Л. В. Попова // Психология одаренности детей и подростков; Под ред. Н. С. Лейтеса. – М.: Издательский центр «Академия», 1996. – С. 97-100.
6. Творчество и жизненный путь ученого: Реферативный сборник АН СССР. – М.: Институт научной информации по общественным наукам, 1988. – 178 с.
7. Хазова С. А. Совладающее поведение одаренных старшеклассников / С. А. Хазова // Психологический журнал. – 2004. – Т. 25. – № 5. – С. 59 – 68.
8. Чорна Л. Г. Визначення особливостей творчого мислення учнів із різною академічною успішністю / Л. Г. Чорна // Обдарована дитина. – 2008. – №2. – С. 14-22.
9. Чорна, Л. Г. Здібності та обдарування у дітей: три відповіді на ключові запитання / Л. Г. Чорна. Заступник директора школи. – 2020. – Червень, №6 [електронний журнал]. Режим доступу: <https://ezavuch.mcfr.ua/819373>
10. Чорна Л. Г. Формування готовності педагогів до роботи з обдарованими дітьми: психологічний аспект / Л. Г. Чорна. Мат-ли IV Міжнародної науково-практичної конференції «Обдаровані діти – інтелектуальний потенціал держави» 21-25 вересня 2011 р. м. Алушта, АР Крим. – К.: Ін-т обдарованої дитини НАПН України. – Ч.2. – 2011. – С. 267-276.
11. Hahn, W. K. (1998). Gifts in psychotherapy: An intersubjective approach to patient gifts. *Psychotherapy: Theory, Research, Practice, Training*, 35(1), 78–86. <https://doi.org/10.1037/h0087696>

12. Pfeiffer, S. I., Burko, J. (2016). Counseling the gifted. In M. Neihart, S. I. Pfeiffer, T. L. Cross (Eds.), *The social and emotional development of gifted children: What do we know?* (pp. 243–257). Prufrock Press Inc.

Чос С. Г.,

*Старший вчитель I категорія
Вчитель початкових класів
Новоуївинська гімназія
Житомирський район
svetachos1976@ukr.net*

РОЗВИТОК ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ ТА ОБДАРОВАНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Анотація: в статті розповідається про розвиток творчих здібностей та обдарованості молодших школярів, як загальної психологічної передумови творчого потенціалу особистості. Висвітлені види обдарованості та способи їх розвитку, а також умови, які необхідно створити сучасному вчителю Нової української школи задля досягнення максимальних результатів.

Ключові слова: Здібності, умови, пізнавальна діяльність, методи, успішність.

Abstract: the article tells about the development of creative abilities and talents of junior schoolchildren as a general psychological prerequisite for the creative potential of the individual. The types of talents and ways of their development are highlighted, as well as the conditions that need to be created for a modern teacher of the New Ukrainian School in order to achieve maximum results.

Key words: Abilities, conditions, cognitive activity, methods, success.

*Можє, маленька дитина повторює те, що було вже зроблено,
створено іншими людьми, але якщо це діяння –
плід її власних зусиль, – вона творець;
її розумова діяльність – творчість»
В.О.Сухомлинський*

Мета Нової української школи – формувати конкурентноздібну, творчу особистість, яка спроможна до самовизначення, до самореалізації та самовдосконалення. Тому навчання у сучасній школі має забезпечувати оптимальні передумови для самореалізації особистості школяра, розкриття усіх закладених у ній природних задатків, її здатності до свободи, відповідальності й творчості.

Лише творча особистість, спроможна створювати, управляти, пропонувати нові теорії, нові технології, нові напрямки розвитку, знаходити шляхи виходу зі складних нестандартних ситуацій. Тому забезпечення кожній людині можливості використання свого творчого потенціалу є одним із пріоритетних завдань держави і закладів освіти.

Перед освітнім процесом ставиться завдання виховання творчої особистості, починаючи з початкової школи. Це завдання знаходить своє відображення в альтернативних освітніх програмах, в інноваційних процесах, що відбуваються в сучасній школі. Розвиток творчих здібностей учнів відбувається на всіх етапах шкільного навчання, разом з тим найдоцільніше вчити творити школярів із раннього віку, оскільки у початковій школі діти опановують способи навчальної діяльності, прийоми вирішення навчальних завдань, якими користуються надалі. Креативність, вміння думати поза рамками, – одна з необхідних навичок XXI століття і одна з 4 «К» НУШ (креативність, критичне мислення, комунікація, командна робота).

«Формування творчої людини треба починати у весну життя, тобто в дитинстві, бо дитинство зображає собою весну, юність – літо, замужній вік – осінь, і старість – зиму» – Я. А. Коменський

Проблема розвитку творчості і творчих здібностей учнів хвилювала в різні часи не тільки відомих педагогів, але й дослідників, мислителів, філософів, науковців. Феномен творчого потенціалу людини цікавив людство з прадавніх часів. Уже в Давньому Єгипті, Індії, Китаї, Греції були перші спроби виявити й описати психологічні властивості людської істоти, які суб'єктно уможливають реалізацію нею тих чи інших творчих актів.

На думку С. Л. Рубінштейна, творчість – діяльність людини, яка створює нові матеріальні і духовні цінності, які, в свою чергу, мають суспільну значимість. Безумовно, продукти творчої діяльності молодших школярів не мають суспільної значимості, вони відзначаються лише певними елементами новизни і носять скоріше за все суб'єктивний характер. Звичайно, елементи новизни, які школяр вносить у свою діяльність, мають досить відносний характер, проте вони є передумовою динамічності тих знань, якими володіє

дитина. З розширенням цих знань з'являється можливість більш високого рівня прояву новизни, оригінальності. [12, 150]

Виховання творчої особистості та процес розвитку її творчих здібностей завжди були в центрі уваги педагогічної науки (Я. Коменський, О. Духнович, К. Ушинський, В. Сухомлинський, О. Савченко та ін.).

Сьогодні дослідженням явища обдарованості, створенням нових форм навчання обдарованих дітей займаються такі педагоги та психологи, як В. Буркевич, С. Логачевська, Е. Лодзінська, В. Черняхівський. Проблемами загальної і спеціальної обдарованості в нашій країні і закордоном займалися Б.Г. Ананьєв, Э.А. Голубева, Н.С. Лейтес, А.М. Матюшкін, В.Д. Мясіщев, С.Л. Рубінштейн, Б.М. Теплов, В.Д. Шадріков, А. Біне, Д. Гілфорд, Дж. Рензуллі, В.Штерн, Д. Фребес та інші.

Творчість визначається як діяльність людини, яка створює нові матеріальні і духовні цінності, що володіють новизною і суспільною значущістю, тобто в результаті творчості створюється щось нове, до цього що ще не існуючого. Поняттю «творчість» також можна дати і ширше визначення. Філософи визначають творчість, як необхідну умову розвитку матерії, утворення її нових форм, разом з виникненням яких змінюються і самі форми творчості.

Творчість – це процес створення суб'єктивно нового, заснованого на здатності породжувати оригінальні ідеї і використовувати нестандартні способи діяльності.

Творчість – це «здатність створювати будь-яку принципово нову можливість» (Г.С. Батіщев). [1, 45]

Творчість є одним із засобів підвищення емоційного тону особистості, закріплення комплексу емоційно-вольової регуляції, а головне – актуалізації позитивної гами переживань, яка супроводжує ефективну працю, переживання радості від зробленого, досягнутого, почуття впевненості у своїх силах, у своєму творчому потенціалі й творчих здібностях. Якщо говорити про творчість дитини, слід наголосити, що учні найчастіше не створюють щось зовсім нове, але створення, відкриття суб'єктивно нового для дитини вже є проявом творчості. Робота не за шаблоном, не за зразком є також показником розвинутих творчих здібностей.

Поняття природи творчості пов'язане з питанням про критерії творчої діяльності. Творчість можна розглядати в різних аспектах:

- продукт творчості – це створене;
- процес творчості – як створено;
- процес підготовки до творчості – як розвивати творчість.

Як показали дослідження Коломінського Я. Л., Реан А. А., Симановського Л. Д., на розвиток кожної особистості школяра впливають міжособистісні стосунки, які в свою чергу впливають на розвиток не тільки особистісних якостей, але й творчого мислення учнів, їх творчої діяльності, творчих здібностей.

В психологічній та педагогічній науці існує чимало визначень обдарованості і кожен науковець, аналізуючи та розробляючи цю проблему, орієнтується на той зміст, який вкладав в це поняття. Це зумовило виникнення багатьох визначень таких понять, як «обдарованість», «талант», «здібності».

Досить тривалий час вчені не розмежовували такі поняття, як «обдарований», «здібний», «талановитий», вживаючи ці терміни як синоніми і вважали, що вони відображають ступінь вираженості здібностей.

Попри численну різноманітність визначень поняття «обдарованість» можна дати таке визначення поняттю обдарованість – це комплекс задатків і здібностей, які за сприятливих умов дозволяють потенційно досягти значних успіхів у певному виді діяльності (чи діяльності) порівняно з іншими людьми.

Відомий фахівець в області дитячої обдарованості Н.З. Лейтес, класифікуючи різні педагогічні підходи до цієї проблеми, виділяє три категорії дітей, яких в соціально педагогічній практиці звично прийнято іменувати обдарованими: діти з високим IQ; діти, що досягли видатних успіхів в якому-небудь виді діяльності і діти з високою креативністю [6, 112].

Так в літературі була висунута концепція розвитку творчості, обдарованості особистості, як загальної психологічної передумови творчого потенціалу особистості.

Відповідно до цієї концепції в психології виділено компоненти творчості дитини:

1. оригінальність рішень задач,
2. гнучкість мислення,
3. вміння знаходити оптимальні способи діяльності,
4. швидкість прояву мовленнєво-розумових процесів,
5. успішність виконання діяльності.

По визначенню вчених-психологів, творчість є сила, що сприяє позитивній самооцінці і забезпечує самопросування індивіда у своєму розвитку.

Види обдарованості:

- обдарованість в практичній діяльності (в ремеслах, в спорті);

- обдарованість в пізнавальній діяльності (обдарованість в області природних і гуманітарних наук, інтелектуальних ігор тощо);
- обдарованість в художньо-естетичній діяльності (хореографічна, сценічна, літературно-поетична, образотворча і музична);
- обдарованість в комунікативній діяльності (лідерська);
- обдарованість в духовно-ціннісній діяльності (створення нових духовних цінностей) [8, 65].

За критерієм «ступінь сформованості обдарованості» розрізняють актуальну та потенційну обдарованість.

Критерії готовності молодшого школяра до творчості:

- Творча активність – дитині подобаються нестандартні завдання, з задоволенням фантазує, сама може придумати щось нове: літературного героя, неіснуючого тварина, свій варіант закінчення улюбленої казки, мультфільму.

- Оригінальність. Відповіді учня на прості запитання ставлять дорослих у глухий кут, знаходить оригінальні рішення для запропонованих завдань, не любить вибирати з вже готових варіантів.

- Гнучкість. Здобувач освіти «фонтанує» ідеями у всіх сферах навчання: від розв'язання логічних вправ до завдань з виготовлення чого-небудь на уроках праці.

Система творчих завдань істотно впливає на мислення, мову, уяву, активність дитини. Творчі завдання дозволяють широко спиратися на суб'єктний досвід дитини і цілком співзвучні з концепцією ООН (особистісно-орієнтоване навчання). Важливо, щоб творчі завдання носили і розвиваючий характер.

Творчі завдання, по суті, пронизують весь урок від початку і до кінця, незалежно від теми уроку і цілей і задач, поставлених на ньому. Творчі завдання допомагають у формуванні творчого мислення дітей. Зорова наочність у сполученні зі слуховою, руховим і тактильним відчуттями допомагають дітям одержати уявлення про особливості того чи іншого предмету або теми. При цьому працюють і розвиваються такі механізми мислення, як аналіз, синтез, розвивається образна мова дітей. У момент виконання творчих завдань у дитини виникає активна уява.

Творчі здібності що динамічно розвиваються як структура особистості характеризуються своєрідністю і цілісною сукупністю наступних особистісних особливостей: творчим потенціалом, творчою активністю, творчою спрямованістю, творчою індивідуальністю, ініціативністю, імпровізованістю, які сприяють у процесі самоактуалізації формуванню творчої зрілості.

У процесі взаємодії педагога і школяра просліджується закономірний зв'язок між творчим спілкуванням при непрямому керуванні в процесі сотворчої діяльності і творчим відношенням особистості до її спрямованості й ефективності протікання, а також між виховною, сотворчою взаємодією творчою активністю особистості і її відношенням до цих процесів.

Творчі здібності необхідно розвивати, надаючи повну свободу дій, не наполягаючи на обов'язковості їх прояви. Творчий підхід до вирішення того чи іншого завдання повинен заохочуватися і всіляко підтримуватися. Як зазначає сам Л.С. Виготський, важливо направити педагогічну роботу на розвиток уяви молодших школярів, так як це якість буде необхідним у подальшому розвитку особистості дитини та її активної соціалізації в суспільстві.

Розвиток творчих здібностей неможливий без допомоги дорослих – батьків і педагогів. Дуже важливо, щоб педагог здійснював процес формування творчого мислення учнів вже з першого класу. Творчі задатки є у кожної дитини. Тому завдання педагога – побачити індивідуальну креативність учня і прагнути розвивати її.

Освітні технології щодо розвитку творчих здібностей учнів:

- технологія розвиваючого навчання;
- технологія формування творчої особистості;
- проектно-моделюючі та нові інформаційні технології;
- технологія колективної творчої діяльності;
- технологія «створення ситуації успіху»;
- інтеграція різних видів мистецтва.

Творча активність розвивається в процесі діяльності, що має творчий характер, яка змушує учнів пізнавати і дивуватися, знаходити рішення в нестандартних ситуаціях. Тому сьогодні в педагогічній науці та практиці йде інтенсивний пошук нових, нестандартних форм, методів і прийомів навчання. Широко використовуються нетрадиційні види уроків, проблемні методи навчання, колективні творчі справи в позакласній роботі, що сприяють розвитку творчої активності школярів.

Академік Л.В. Занков також віддавав не останнє місце творчості в освітній програмі для молодших школярів. У своїх роботах він стверджував, що необхідно навчати молодших школярів музиці, образотворчому мистецтву, літературного читання і всіляко розвивати і заохочувати їх творчі здібності. При цьому необхідно наштовхувати дітей на самостійний пошук інформації, створювати позитивний

емоційний і творчий настрій на уроках, а також за допомогою мистецтва викладати такі предмети, які, здавалося б, не мають нічого спільного з творчістю, наприклад, математику. Це можливо за допомогою спеціальних підручників і дидактичних матеріалів, в яких можна малювати, самому придумувати завдання з улюбленими героями молодших школярів, приводити відповідь на питання завдання за допомогою розфарбовування предметів або їх зображення. Дитина молодшого шкільного віку отримує знання, але при цьому набуває навиків самостійного мислення, творчого сприйняття оточуючих предметів, а також розвиває свої творчі здібності.

Педагог є в креативній практиці сценаристом, режисером і актором-виконавцем, а не «льотчиком-випробувачем» у проблемній чи деструктивній ситуації. Робота педагога-майстра специфічна у виді індивідуальності її реалізації й імпровізованості. Такий кваліфікований фахівець бачить внутрішні резерви і нові можливості дитини, які він повинний актуалізувати в креативній практиці.

Важливими умовами творчої діяльності дитини є:

- підбір вчителем завдань, що потребують творчої переробки, узагальнення, систематизації, вмінь та навичок порівнювати й аналізувати вже відоме, експериментування, пошуку;
- максимальна індивідуалізація й диференціація навчального процесу;
- діяльність учня не повинна регламентуватися;
- навчання дітей без примусу, розвиток стійкої зацікавленості до знань і потреби в їхньому самостійному пошуку;
- розв'язування творчих завдань.

Задача педагога полягає в створенні мікроклімату й умов для природного «вироснування» і дозрівання унікальної зростаючої особистості молодшого школяра. Чудова ідея Л. Футлик про проведення творчого уроку-театру.

У театрі-уроці теж виникає гра-співтворчість, де одні показують, діючи в уявленому просторі, а інші вгадують, що їм хочуть показати, але тут театральна гра відбувається в реальній життєвій ситуації уроку. Це «театр для себе», де діючі обличчя постійно змінюють свої ролі, стаючи то артистами, то глядачами. [5, 3-5]

Педагог тут поперемінно одночасно драматург і режисер, артист і глядач навчального спектаклю, а у визначений момент він передає керівну роль дітям, і самі діти продовжують «подорожі» з реальної сфери уроку в уявлюваний світ театру, і одержують естетичну насолоду від відкриття реального світу і самого себе.

У театрі-уроці зміни і перетворення відбуваються насамперед у духовному світі дітей, у їхньому сприйнятті навколишнього світу. Задача педагога – постійно «провокувати» ці зміни, перетворювати життєву ситуацію в театральну, а виниклу театральну ситуацію зв'язувати з життєвими прагненнями юної особистості, тобто створювати на уроці ігрові умови, що спонукають дитину до самопізнання, творчості. [5, 5-6].

До спеціальних методів, які стимулюють пізнавальний інтерес відносять дидактичну гру, яка спирається на створення у навчальному процесі ігрових ситуацій. У них містяться такі елементи діяльності: ігрове завдання, ігрові мотиви, навчальне вирішення завдання. На відміну від прямої постановки проблеми, як це проходить на уроці, у грі вона виникає як ігрова проблема самої дитини, а способи її вирішення є навчальними. Оскільки однією з актуальних вікових потреб учнів 1 класу є прагнення до пізнання дійсності і виявлення власної активності у формі гри, то ми вважали за доцільне посилити увагу до педагогічної організації ігрової діяльності дітей цієї вікової групи. Гра може зробити дитяче шкільне життя цікавим, радісним, емоційним, плідним, а навчально-виховну роботу – творчою, цікавою, ефективною. Тому, на нашу думку, в 1 класі ігрова діяльність та ігрові ситуації повинні широко використовуватися у навчально-виховному процесі, забезпечуючи ефективне формування пізнавальних інтересів, виховання, навчання й розвиток молодших школярів. Добираючи дидактичні ігри для уроків та розробляючи методику їх використання як методу формування пізнавальних інтересів молодших школярів, треба керуватися такими положеннями:

- визначення місця дидактичних ігор та ігрових ситуацій у системі інших видів діяльності на уроці;
- доцільність цілеспрямованого й систематичного використання їх на різних етапах уроку;
- розробка методики проведення дидактичних ігор з урахуванням дидактичної мети уроку та рівня підготовки учнів;
- передбачення способів стимулювання учнів, заохочення в процесі гри тих, хто найбільше відзначився, а також для підбадьорення відстаючих.

Успішний розвиток творчих здібностей можливий лише за створення певних умов, сприяючих їх формуванню. Такими умовами є:

- Створення ситуацій випереджуючого розвитку дитини.
- Самостійне рішення дитиною завдань, які потребують максимальної напруги сил, коли дитина дістається «стелі» своїх можливостей.
- Надання дитині свободи у виборі діяльності.
- Розумна, доброзичлива допомога (не підказка) дорослих.

- Заохочення прагнення дитини до творчості.
- Одним з найважливіших чинників розвитку дітей є створення умов, що сприяють формуванню їх здібностей. На основі аналізу наукових досліджень шість основних умов успішного розвитку здібностей дітей.

Важливим кроком до успішного розвитку здібностей та обдарованості є ранній фізичний розвиток малюка: раннє повзання та ходіння, плавання, гімнастика. Потім раннє читання, рахунок, раннє знайомство з різними інструментами та будуть розвиватися за умови максимального напруження сил.

Отже, особливості розвитку творчих здібностей дітей молодшого шкільного віку це допитливість дітей, гарний інтелектуальний розвиток та добра фантазія. В цьому віці у учнів з'являється розмежування між грою та працею, що значною мірою впливає на ставлення до своїх дій. Дуже важливо в цей період підтримувати в учнів їхнє вміння самостійно знаходити та створювати власні шляхи та методи вирішення завдань, ця здатність є гарним показником творчості учня.

Кожна дитина має певні здібності, тому завдання педагогів і батьків – визначити, відшукати і допомогти їх розвинути. Успішне вирішення завдань навчання і виховання молодших школярів перебуває у прямій залежності від характеру взаємодії між учителем і учнем. Переорієнтація навчально-виховного процесу на формування творчої особистості реалізується за умов діалогізації, співробітництва, що мають особистісну спрямованість і стимулюють до творчого розвитку і самовдосконалення особистості. Особистість педагога й особистість здобувача освіти виступають як рівноправні співучасники навчального процесу з однаковою відповідальністю за кінцевий результат їхньої співпраці та співтворчості.

ЛІТЕРАТУРА

1. Батищев Г. С. Познание и творчество/ М.: Педагогика, 1991 -м 120 с.
2. Выготский Л.С. Воображение и творчество в детском возрасте // Выготский Л. С. Психология развития ребенка. М.: Смысл, Эксмо, 2003. С. 235-326;
3. Гнатко М.М. Психологічна діагностика обдарованості: Метод. реком. – Луцьк: ВВ МАНУ, 1996.
4. Державний стандарт початкової освіти: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-derzhavnogo-standartu-pochatkovoyi-osviti>
5. Колошневский Я. Л. Психология детского коллектива. Система личностных взаимоотношений. – Минск, 1984.
6. Лейтес Н.С. Одаренные дети. – М.: Изд-во Акад. Пед. наук РСФСР, 1963. – 230 с.
7. Моляко В.О. Актуальні соціально-психологічні аспекти проблеми обдарованості. – Обдарована дитина, 1998, 1, с.3 – 5; 2, с.2 – 6; 3, с.2 – 5.
8. Одаренные дети: Пер. с англ. / Общ. ред. Г.В. Бурменской и В.М. Слущкого; предисл. В.М. Слущкого. – М.: Прогресс, 1991. – 376 с.
9. Реан А. А. Социальная педагогическая психология. – СПб, 2000.
- 10.Роменец В.А. Психологія творчості. К: Либідь, 2001. 288с.;
- 11.Симановский Л. Д. Развитие творческого мышления детей. – Ярославль, 1996.
- 12.Художественное творчество и ребенок./ Под. ред. Н. А. Ветлугиной.-М., 1972.- 236с.

Чуприна Г. В.,

*заступник директора з навчально-виховної роботи
Харківська загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів №140
Харківської міської ради
Харківської області
chuprinaanna1973@gmail.com*

ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛІВ ДО РОБОТИ З ОБДАРОВАНИМИ УЧНЯМИ

У статті розглядається особливості психолого-педагогічної підготовки педагогів до роботи з обдарованою учнями. Відзначено вплив безперервного підвищення рівня професійно-педагогічної компетентності на результативність роботи.

Ключові слова: обдаровані діти, педагогічні працівники, психологія, розвиток, урок, творчість.

The article considers the features of psychological and pedagogical teachers to work with gifted youth. The influence of continuous increase of the level of professional and pedagogical competence on the effectiveness of work with gifted students is noted.

Key words: gifted children, pedagogical workers, psychology, youth, development, lesson, creativity.

Обдаровані діти – майбутній цвіт нації, інтелектуальна еліта, гордість і честь України, її світовий авторитет, а тому перед кожним педагогічним колективом стоїть завдання спрямоване на забезпечення формування інтелектуального потенціалу нації шляхом створення оптимальних умов для всебічно обдарованої молоді.

Часто в початкових класах можна побачити дітей-чомучок, які постійно щось запитують, чимось цікавляться, хочуть більшого обсягу, глибини матеріалу. Однак, розмовляючи з вчителями дізнаєшся, що в середній ланці таких дітей стає менше, а в старших класах залишаються одиниці. Обдаровані діти з великим інтересом чекають вступу до школи, але незабаром після початку занять виявляється, що незвичайного розумових можливостей дитини стає проблемою не тільки для родини, а й для вчителів. Труднощі дійсно виникають. Таких дітей чекають не тільки радості навчання, але й розчарування і конфлікти. Саме їм, найбільш допитливим, часто стає нудно в класі. Більшості вчителів просто ніколи дбати про обдарованого дитину, а іноді їм навіть заважають учні з вражаючими знаннями, з не завжди зрозумілою розумовою активністю. Іноді педагог збирається приділяти таким учням особливу увагу, давати більш складні завдання, але потім ці наміри забуваються, не виконуються. Діти, що випереджають своїх однолітків, прагнуть привернути до себе увагу. Стрімке виконання завдань, готовність правильно відповісти на запитання вчителя – для них бажана розумова гра, змагання. При цьому таким дітям мало того, що вдається довідатися і зробити на уроці. Часто в початкових класах найбільш розвиненого учня перестають питати, як би не помічаючи його готовність до відповіді. Якщо він наполегливо намагається щось сказати або запитати, учитель починає докоряти йому за те, що він «вискочка». В результаті дитина стає все менш активним на уроці, переключасться на щось стороннє, але при цьому йому не уникнути невдоволення педагога. Підготувати нову генерацію національної інтелектуальної еліти відповідно до змінених суспільних умов покликана школа. Особливої уваги з боку педагогів потребують обдаровані діти, які вже зі шкільної лави виявляють зацікавленість науковими студіями, демонструють небуденні творчі здібності та мають значний природний потенціал. Пробудити дрімотні сили інтелекту й творчі можливості учня, надихнути його на заняття науково-дослідницькою та творчою діяльністю й озброїти сучасними методами наукового пошуку, виплекати в нього стійкий інтерес до певної галузі знань і підказати оптимальні форми потамування цього інтересу, зорієнтувати талановиту молодь у щонайширшому спектрі наукової проблематики і навчити доцільно реалізовувати й правильно оформлювати свої інтелектуальні та творчі набутки – ці та багато інших завдань постають перед учителем, який працює з обдарованими школярами.

Під поняттям обдарованість слід розуміти сукупність здібностей, які дозволяють обдарованій дитині досягти вагомих результатів в одному або декількох видах діяльності, що є цінними для суспільства. Це значно складніше явище, яке включає природну енергетику, пізнавальну активність, нестандартність мислення, наполегливість, надзвичайну працездатність.

Для роботи з обдарованими дітьми від учителя вимагається: загальна професійна педагогічна підготовка, предметні, психолого-педагогічні, методичні знання та вміння; високий рівень професійної компетентності в контексті системи пошуку, підтримки та розвитку особистості; наявність професійно важливих особистісних якостей (необхідного рівня інтелектуального розвитку, адекватної самооцінки, творчого особистого світогляду, доброзичливості та об'єктивності при оцінюванні діяльності учнів, почуття гумору, неупередженості, впевненості, енергійності); особлива витривалість нервово-психічної системи, емоційна стабільність; вміння розпізнавати ознаки обдарованості в інтелектуальній діяльності, творчих проявах, художній майстерності, спілкуванні, руховій сфері та заохочувати своїх учнів; уміння залучати до виявлення та розвитку обдарованості учня батьків, однолітків, створюючи з їх допомогою сприятливе середовище для розвитку здібностей та обдарувань учня; почуття великої відповідальності за результати роботи з обдарованими учнями; безперервне підвищення рівня професійно-педагогічної компетентності для поліпшення результативності роботи з обдарованими учнями.

Тому **вчителі повинні ставити за мету:** створення відповідного простору в загальноосвітньому навчальному закладі, який забезпечує інтенсифікацію, ефективність і результативність роботи з обдарованими учнями, підвищення суспільного статусу обдарованої дитини в освітніх закладах, модернізацію змісту освіти педагогів, які працюють з обдарованими школярами, його форм та методів, технологій на основі впровадження новітніх досягнень вітчизняної та зарубіжної психолого-педагогічної науки і практики.

Завдання:

- формування умінь створення системи цілеспрямованого виявлення, підтримки, розвитку, навчання та виховання обдарованих дітей на діагностичній основі;
- напрацювання інструментарію для здійснення діагностики обдарованості школярів та готовності педагогів до роботи з обдарованими учнями;
- вивчення та ефективне використання нових освітніх технологій навчання і виховання обдарованих дітей;

- підготовка педагогічних працівників загальноосвітніх навчальних закладів до роботи з обдарованою учнівською молоддю, переорієнтації на розвиток якостей творчої особистості в учнів;
- формування умінь керівників загальноосвітніх навчальних закладів
- створення системи стимулювання інтелектуально та творчо обдарованої молоді, педагогічних працівників;
- забезпечення якісних змін у змісті освіти дорослих;
- зростання рівня професіоналізму і компетентності педагогічних працівників в організації роботи з обдарованими школярами;
- створення умов, спрямованих на формування людини з новим типом мислення, на зростання престижу особистості вчителя;
- визначення психологічного та педагогічного змісту навчально-виховного процесу для талановитих учнів;
- визначення особливостей педагогічних умов, які ефективно сприятимуть розвитку обдарованих учнів та шляхів взаємодії педагогів, учнів, батьків.

Основні принципи:

Організація навчання дорослих здійснюється з урахуванням принципів андрагогіки – сфери педагогіки, в якій розглядаються теоретичні та практичні проблеми навчання дорослих з урахуванням їх особливостей (сформовані риси особистості, наявність життєвого досвіду, культурних, освітніх та професійних запитів, переважає самонавчання та самовиховання тощо) у системі безперервного навчання.

1. Принцип пріоритетності самостійного навчання. Для того щоб практично використовувати цей принцип, необхідна значна попередня підготовка – складання програм навчання, підбір і тиражування учбового матеріалу, придбання і створення повчальних комп'ютерних програм. Цей принцип забезпечує для дорослої людини можливість неспішного ознайомлення з учбовими матеріалами, запам'ятовування термінів, понять, класифікацій, осмислення процесів і технологій їх виконання. Значну допомогу в цьому надає сучасне дистанційне навчання.

2. Принцип спільної діяльності того хто навчається з однокласниками і вчителем при підготовці і в процесі навчання.

3. Принцип використання наявного позитивного життєвого досвіду (перш за все соціального і професійного), практичних знань, умінь, навиків того, хто навчається як бази, і джерела формалізації нових знань. Цей принцип заснований на активних методах навчання, стимулюючих творчу роботу учнів. З іншого боку, увага повинна приділятися і індивідуальній роботі – написанню робіт типу рефератів, створенню методичних схем і описів, які потім використовуються під час навчання і трудової діяльності.

4. Принцип коректування застарілого досвіду і особистих установок, що перешкоджають освоєнню нових знань. Може бути використаний як професійний, так і соціальний досвід, який вступає в суперечність з вимогами часу, з корпоративними цілями.

5. Принцип індивідуального підходу до навчання на основі особистих потреб, з урахуванням соціально-психологічних характеристик особистості і тих обмежень, які накладаються її діяльністю, наявністю вільного часу, фінансових ресурсів

6. Принцип елективності навчання. Він означає надання учневі свободи вибору цілей, змісту, форм, методів, джерел, засобів, термінів, часу, місця навчання, оцінювання результатів навчання.

7. Принцип рефлексивності. Цей принцип заснований на свідомому відношенні учня до навчання, що, у свою чергу, є головною частиною самомотивації учня.

8. Принцип затребуваності результатів навчання практичною діяльністю учня. Найперше це затребуваність набутих учнем знань, умінь, навиків професійної діяльності.

9. Принцип системності навчання. Він полягає у відповідності цілей і змісту навчання його формам, методам, засобам навчання і оцінці результатів. Системність можна розуміти і як систематичність, тобто безперервність або регулярність навчання, причому з урахуванням результатів попереднього навчання і нових потреб в навчанні.

10. Принцип актуалізації результатів навчання (їх швидке використання на практиці). Виконання цього принципу забезпечується попередніми принципами – системності, практичної затребуваності результатів навчання, індивідуального підходу, використання напрацьованого досвіду.

11. Принцип розвитку учня. Навчання повинне бути направлене на вдосконалення особи, формування здібностей до самоосвіти, усвідомлення нової в процесі практичної діяльності.

Очікувані результати

- удосконалення системи пошуку і підтримки обдарованих дітей у ранньому віці;
- створення умов для інтелектуального розвитку і творчої самореалізації педагогів та учнів;
- високі показники досягнень учнів в олімпіадах, конкурсах;
- поширення досвіду використання нових педагогічних та інформаційних технологій для забезпечення якісної освіти обдарованих дітей;

- підвищення в учнів та педагогів інтересу до знань, наукового пошуку, дослідницької роботи;
- підвищення рівня науково-методичного, інформаційного та матеріального забезпечення педагогічних працівників, які проводять роботу з обдарованими дітьми;
- урізноманітнення форм і методів навчально-виховної діяльності.

Найпродуктивнішим засобом досягнення мети є інноваційні технології навчання:

- проектна технологія;
- технологія колективного творчого виховання;
- створення ситуації успіху;
- виховання творчої особистості.

Інноваційний підхід забезпечує позитивну мотивацію до здобуття знань, активне функціонування інтелектуальних і вольових сфер, передбачає розвиток творчої особистості.

Створення ситуації успіху, сприятливих умов для повноцінної діяльності кожної дитини – основна мета, покладена в основу інноваційних технологій навчання. Багато з них варті уваги сучасного педагога, який прагне дати якісний рівень знань, зробити урок цікавим, досягти максимального взаєморозуміння й співпраці між учителем і учнем.

У чому ж полягає особливість нашої роботи з такими дітьми? Наша технологія спирається на традиційні, неодноразово випробувані форми, методи й прийоми, але своєрідно поєднані, модифіковані та інтерпретовані, що дали добрі результати в роботі з обдарованими дітьми. Насамперед ми цілеспрямовано поєднуємо раціональні та емоційні види діяльності, правильно організуємо самостійну роботу цих учнів, надаємо простір їхній ініціативі. Використовуємо самостійну роботу лише практичного і творчого рівнів, завдання мають пізнавально-дослідницький характер і мають творче спрямування. Працюючи з дітьми, у яких розвинене аналітичне мислення, віддаємо перевагу методам, що сприяють розвитку творчої уяви, у роботі з дітьми з розвиненим глобальним мисленням переважають методи, що розвивають логічні здібності, у дітей «змішаного» типу розвиваємо логічне, оригінальне та образне мислення однаковою мірою.

Основними методами, якими ми керуємося в нашій роботі, є словесні, практичні та дидактичної гри. Причому серед словесних методів найрезультативнішими виявилися методи бесіди (евристичної та аналогічної), коментування і творчого переказу. Серед практичного вибираємо лише проблемно-пошукові та творчого характеру. Метод дидактичної гри має найбільший вплив на обдарованих дітей, дає змогу само реалізуватися, за умови, що діти є співавторами й виконавцями, а не тільки виконавцями. Серед практичних методів великого значення надаємо творчим роботам та проблемно-ситуативним завданням.

Використовуємо такі форми навчання як: індивідуальні, фронтальні (дискусії, семінари, дебати, рольові ігри), групові (парні, постійні групи зі зміною функцій їхніх учасників, поділ класу на групи з однаковим завданням, з різними завданнями).

Незважаючи на розмаїття нововведень, основною формою організації навчальної діяльності залишається урок. Яким же він повинен бути?

Характерні ознаки сучасного уроку:

- підготовка не мовознавців, математиків, географів, істориків-теоретиків, а гуманних освічених людей;
- навчання не словом, а справою;
- проведення заняття не для учнів, а разом із ними;
- орієнтація діяльності не на клас загалом, а на особистість кожного учня;
- забезпечення цілковитого засвоєння навчального матеріалу на уроці.

Щоб на занятті була створена ситуація успіху, дбаємо про початок уроку. Практика доводить: як урок почнеться, так він і пройде. Для мотивації використовуємо розминки »Спіймай мій настрій», *поетичні п 'ятихвилинки*, де часто звучать власні поезії дітей, географічні, історичні, математичні розминки. Такі вправи створюють особливу емоційну атмосферу уроку.

На етапі актуалізації знань застосовуємо асоціювання – «асоціативну павутинку», «ланцюжок асоціацій», що спонукає учнів думати, стимулює мислення.

Здібні діти не люблять одноманітності, тому використовуємо елементи технології особистісно орієнтовного навчання. Учні на таких заняттях учаться самостійно визначати тему, складають план подальшої роботи на уроці.

Під час опрацювання нової теми учнів залучають до участі у творчих проектах. Вони об'єднуються в групи й опрацьовують певний матеріал. Використовуються і власні мультимедійні презентації – це викликає жвавий інтерес, сприяє розвитку творчих здібностей. Вчитель пропонує учням різноманітні проекти відповідно до вподобань дітей, орієнтованих на розвиток їхніх здібностей. Так на уроках світової та української літератури, працюючи над художнім твором, учні створюють проекти:

«Я – художник»,

«Я – актор»,
«Я – дослідник»,
«Я – науковець».

Юні художники ілюструють певний розділ твору, актори інсценізують уривки. На уроках діти готують інтерв'ю з героєм, складають сенкани для характеристики найголовніших рис персонажа.

Важливу роль відіграють різноманітні види самостійної роботи: відгуки, рецензії, реферати, дослідження, заочні подорожі тощо.

Розвитку творчих здібностей сприяють й інтерактивні методи навчання:

- «Банк ідей»;
- «Незакінчене речення»;
- «Мікрофон»;
- «Інтерв'ю»;
- взаємоперевірка.

Учням зазвичай подобаються завдання на розвиток уяви, фантазії:

- складання казки, вірша, байки;
- асоціативні творчі роботи;
- твори-мініатюри на основі поетичних рядків;
- твори-описи за картиною;
- творчі п'ятихвилинки;
- чи досліджень;
- подорожі в часі; інсценізації творів;
- створення заочних подорожей
- рольові ігри.

Ми пропонуємо учням скласти розповідь від імені письменника, продовжити твір, змінити його закінчення. Але враховуємо індивідуальний розвиток дитини, насичуємо урок різноманітними завданнями. Наприклад, учні об'єднуються в групи й працюють із різними вправами:

- група 1 складає асоціативне гроно;
- група 2 пише твір-мініатюру;
- група 3 складає кросворд або вірш.

Інтерес до творчості зростає, якщо учні бачать результати власних пошуків і зусиль. Тому особливу увагу звертаємо на аналіз творчих робіт, помічаємо навіть незначні досягнення, адже творчість є тоді, коли дитина відчуває, що її цінують. Розвивати творчі здібності можна по-різному: проводити уроки краси просто неба, у музеях художників, на виставках художньої творчості. Такі заняття розширюють світогляд, розвивають активне ставлення до життя, бажання створювати прекрасне. Спонукають до творчості й літературні читання, конкурси віршів, конференції.

Завдання педагога – управляти процесами творчого пошуку, ідучи від простого до складного: створювати ситуації, що сприяють творчій активності та спрямованості школяра, розвивати його уяву, асоціативне мислення, здатність розуміти закономірності, прагнення постійно вдосконалюватися, розв'язувати дедалі складніші творчі завдання.

Організація роботи на уроках:

- розвиток творчого мислення;
- розвиток творчих розумових здібностей;
- застосування «мозкового штурму»;
- принцип м'якого змагання;
- нестандартний урок;
- наявність можливості самооцінки;
- принцип безоцінної діяльності;
- створення психологічного клімату;
- диференціація навчання.

1. Розвиток творчого мислення.

Мета розвитку творчого мислення обдарованих, здібних, талановитих дітей передусім пов'язана із самою природою обдарованості, яка ґрунтується на наявності в цих дітей певних розумових здібностей швидкого процесу мислення, гнучкості, оригінальності, здібності до детальної розробки чого-небудь.

Усі ці здібності можна назвати дивергентним мисленням, яке значно відрізняється від конвергентного, що спрямоване на знаходження правильної відповіді, заздалегідь даної вчителем. Такий підхід до проблеми розвитку збіднює життя будь-якої дитини, а тим паче обдарованої, не дає їй можливості мислити ширше і вільніше, долаючи стереотипи та шаблони. Психологи підкреслюють, а ми переконалися, що

творчі здібності можна стимулювати лише за доброзичливої атмосфери, яка допомагає учневі обстоювати свої позиції, сприяє перебігу творчого процесу у вигляді 3-х взаємопов'язаних етапів:

- учень ставить або отримує завдання й накопичує необхідну інформацію;
- розглядає завдання з різних боків, працює над розв'язанням поставлених у ньому проблем;
- доводить почату роботу до завершення.

Кожен із цих етапів потребує якогось часу, тому вчитель не підганяє учня, а, особливо у безвихідній ситуації, допомагає йому.

Обдаровані діти – не просто абстрактні носії талантів, а передусім – люди. Тому навчальну діяльність будемо з метою різнобічного розвитку дитини, а не тільки її здібностей до навчання. Адже саме неухважність до особистісного розвитку спричинила створення соціального стереотипу, згідно з яким обдарована дитина – це буквоїд, якого зовсім не цікавить довкілля.

2. Творчі розумові здібності

Неможливо розвивати творчі здібності інших і при цьому не розвивати свої творчі здібності. Плюс у роботі з дітьми в цьому напрямі ще й у тому, що ці завдання кожен виконує узгоджено зі своїм життєвим досвідом і підготовкою.

Під час занять важливо використовуємо різні завдання, оскільки у дітей можуть бути індивідуальні вподобання: одним подобається працювати з образами, іншим – із символічною й семантичною інформацією; дехто любить вправи з простими типами відповідей (одиниці, класи, стосунки), інші віддають перевагу складнішим – складання віршів та написання історій.

3. «Мозковий штурм» і принцип «швидкості думки».

Суть методу «мозкового штурму»: дітям пропонуємо для розгляду проблему, яка має безліч варіантів розв'язання;

підтримуємо усі ідеї й думки, їх записуємо, незалежно від того, наскільки «дикими» вони можуть здаватися; в ціні не якість відповідей, а їхня кількість; утримуємося від передчасної критики й оцінюємо ідеї до завершення процесу їх надходження.

Враховуємо, що в перші хвилини «мозкового штурму» може бути напрацьовано найбільшу кількість відповідей. Пізніше вони починають надходити все рідше, але саме ці, останні, відповіді найчастіше виявляються найоригінальнішими.

4. Принцип м'якого змагання.

Останнім часом з'явилося багато навчальних програм на базі ігрових методів навчання. Ігровим способом навчання діти віддають найбільшу перевагу. Часто в іграх дітей присутній елемент змагання. Проте жорсткі правила змагань призводять до негативних наслідків: ворожості та агресивності щодо членів іншої команди, хаотичності, нетерпимості до помилок членів своєї команди тощо. Дж. Рензулді вказував, що доцільно використовувати м'яке змагання, оскільки воно сприяє активному залученню дітей до навчального процесу. Щоб уникнути негативного ефекту (пов'язаного зі змаганням), під час м'яких змагань дотримуємося таких правил:

Організуємо групові змагання частіше, ніж індивідуальні.

Діяльність та результат змагання не винагороджуємо матеріально, оцінками тощо.

Склад команд постійно змінюємо, щоб усі діти мали змогу бути серед переможців. Стежимо за тим, щоб у групі не було дітей, які набували б тільки негативного досвіду, постійно перебуваючи серед невдач. Серед дітей з ознаками обдарованості є діти, які дуже гірко переживають умови змагання: вони починають повільніше працювати або «перегоряють». Вони можуть виконувати ролі експертів, журі.

5. Нестандартний урок.

Обдаровані діти дуже часто залишаються непомітними на уроках, тому що бояться бути активнішими, щоб не здаватися своїми однокласникам найрозумнішими. Бувають і такі ситуації, коли учень має альтернативне вирішення завдання, ніж запропоноване вчителем, і не впевнений у тому, що це рішення є правильним, та побоюється негативної оцінки вчителя. Не вистачає якогось поштовху для виявлення своєї особистості. За цих обставин учитель має бути насамперед психологом і не створювати подібних ситуацій. Він може так поводитися з обдарованими дітьми, щоб вони були не «улюбленцями», а помічниками на уроці. Краще зробити так, щоб це не було помітно для всього класу і навіть для самих обдарованих. Цю проблему можна розв'язати шляхом організації нестандартного уроку (це може бути будь-яка робота в групах). Дуже важливим є те, щоб обдарована дитина не виконувала завдання за іншого, а допомагала виконати його самому учневі.

Сам процес співпраці з іншими учнями відкриває можливості виявлення таких рис особистості та рис характеру обдарованої дитини, які були непомітними або й свідомо прихованими. Важливим моментом є самоствердження такої дитини, але не за рахунок іншого, а у взаємодії з ним. На певний час обдарована дитина стає неформальним лідером, що відбувається само собою, і не створює проблем у міжособистісному спілкуванні. У такому разі важливим є, мабуть, не те, що дитина стверджується перед колективом, а те, що вона відкриває для себе свої приховані риси особистості. Нехай це триває лише 5–10

хв, але вони дають поштовх подальшому становленню особистості обдарованої дитини. Отже, обдарована дитина своєю співпрацею з іншими учнями допомагає вчителю. Саме такі дії обдарованих дітей колектив сприймає цілком природно, і вони не викликають психологічних перешкод, психологічних конфліктів між учнями.

6. Оцінювання та сприятлива психологічна атмосфера.

Природа обдарованості та творчості потребує вільного висловлення своїх думок та ідей. Для того щоб це відбувалося відповідним чином, створюємо теплу атмосферу довіри. Такий еоціально-психологічний клімат стимулює дітей до гри, розкутості та створює в них веселий настрій.

7. Принципи безоцінної діяльності.

Безоцінна діяльність означає, що обговорення результатів діяльності та її оцінювання відкладено до того моменту, поки людина сама не побачить інші можливості, можливі ідеї або способи розв'язання цієї проблеми.

Основна мета принципу безоцінної діяльності – це позбавлення дитини страху робити помилки.

8. Диференційоване навчання.

Нині очевидними є 2 факти. Діти з високим рівнем розвитку інтелектуальних здібностей мають здатність самостійно вчитися. Для дітей із посередніми академічними здібностями проблема особистого темпу навчання не така гостра, як для обдарованих. Ось чому організуємо диференційоване завдання, що створює умови для навчання обдарованих учнів в особистому темпі. Різномірні завдання, а для обдарованих – завдання підвищеної складності, дадуть можливість учням реалізувати себе.

9. Індивідуальна позашкільна робота.

- Самовиховання, саморозвиток учнів.
- Складання індивідуальних особистісно зорієнтованих програм.
- Залучення дітей до науково-дослідної та творчої діяльності.
- Інтелектуальні конкурси, турніри.
- Система підготовки до предметних олімпіад.
- Навчіть дітей виділяти міжпредметні зв'язки.
- Використовуйте важкі ситуації як область використання вмінь і навичок.
- Допомагайте дітям навчитись керувати процесом засвоєння знань.
- Підходьте до всього творчо.

ЛІТЕРАТУРА

1. Антонюк Л. В. Психолого-педагогічні проблеми обдарованої особистості в школі та сім'ї / Л.В. Антонюк // Педагогічна майстерня. – 2013. – №6. – С.10–33.
2. Божик Л. М. Виховання обдарованої дитини в сім'ї / Л.М. Божик // Обдарована дитина. – 2012. – №1. – С.58–59.
3. Веліканова А. Обдарована дитина / А. Веліканова // Психолог. – 2006. – № 42. – С. 18–21
4. Войтенко Н. Обдарованість чи талановитість? Роздуми сучасного психолога [Текст] / Н. Войтенко // Школа. – 2010. – № 9 (57). – С.61–70.
5. Воронцова Е. Задатки, здібності, обдарованість / Е.Воронцова // Директор школи. – 2011. – №№13; 14.
6. Дмитришин Г. Сучасні діти, які вони? / Г. Дмитришин // Початкова школа. – 2005. – № 4. – С. 37–39.
7. Доротюк В. Індивідуальна своєрідність творчо обдарованої дитини / В. Доротюк // Обдарована дитина. – 2000. – № 1. – С. 15–18.
8. Карпенко Н. Розуміння батьками проявів дитячої обдарованості як творчий процес / Н. Карпенко // Обдарована дитина. – 2008. – № 8. – С. 45–55.
9. Кіреєнкова О. Обдаровані діти: модель ідентифікації [Текст] / О. Кіреєнкова // Психолог (Шк. світ). – 2013. – № 3. – С. 46–48.
10. Кондратенко Л. Сім'я в долі обдарованої особливості (протидія як механізм саморозвитку) / Л. Кондратенко // Практична психологія та соціальна робота. – 2005. – № 10 (79). – С. 78–79.
11. Кондратенко Л. Погані оцінки обдарованої дитини [Текст] / Л. Кондратенко // Обдарована дитина. – 2005. – № 9. – С. 39–42.
12. Корнеєва В. М. Моя обдарована дитина: психологічні рекомендації щодо проведення батьківських зборів / В.М. Корнеєва // Класному керівнику. Усе для роботи. – 2014. – №3. – С.46–49.
13. Кульчицька О. І. Обдарованість: природа і суть // Обдарована дитина. – 2007. – № 1. – С. 17–24.
14. Марінушкіна О.Є. Родина та обдарована дитина / О. Є. Марінушкіна, Г. В. Шубіна. – Х. : Основа, 2008. – 191, с.: іл. – (Серія «Для турботливих батьків»).
15. Мельничук А. Особливості виховання обдарованих дітей у сім'ї / Алла Мельничук // Школа. – 2013. – № 2. – С. 57–62.

16. Обдарована дитина. Як виховати, зберегти та розвинути обдарованість наших дітей // Освітні коментарі. – 2011. – №10 – 12. – С.1–37.

17. Рябченко В. В. Відкриття обдарованості власної дитини / В. В. Рябченко // Обдарована дитина. – 2012. – №5. – С.46–47.

18. Рябченко В. Потенційно обдарована дитина : виявлення та підтримка / В. Рябченко // Директор школи, ліцею, гімназії. – 2004. – №2-3. – С. 185–193.

19. Струк Н. І. Вплив сім'ї на формування обдарованої особистості / Н. І. Струк // Обдарована дитина. – 2013. – № 1. – С. 59–62.

Шабанова Т. С.,

директор

*Костянтинівського районного навчально-виховного об'єднання
«Гімназія-Мала академія наук №1 «Таврія»*

*Костянтинівської сільської ради Мелітопольського району Запорізької області
tsabanova210@gmail.com*

Балахонова О. В.,

заступник директора з науково-методичної роботи

*Костянтинівського районного навчально-виховного об'єднання
«Гімназія-Мала академія наук №1 «Таврія»*

*Костянтинівської сільської ради Мелітопольського району Запорізької області
balaahonovalena999@gmail.com*

ТВОРЧА ДІЯЛЬНІСТЬ У ГІМНАЗІЇ: У КОНТЕКСТІ РОБОТИ З ОБДАРОВАНИМИ УЧНЯМИ

Стаття містить опис досвіду роботи закладу освіти з розвитку учнівських обдарувань. Ключові слова: обдарованість, компетентність, успішність.

The article contains a description of the experience of the educational institution in the development of student talents. Key words: talent, competence, success.

Видатний український педагог В.О.Сухомлинський писав: «Найважливіше завдання школи – розкрити творчі здібності, обдарування та таланти всіх вихованців». Постає питання: як це робити, і що для цього потрібно? Адже обдаровані діти – майбутній цвіт нації, інтелектуальна еліта, гордість, честь України, її світовий авторитет. Проблема обдарованості в наш час стає все більш актуальною. Це насамперед пов'язано з потребою суспільства в неординарних творчих особистостях.

Завдання педагога – пошук обдарованих дітей; створення умов для розвитку здібних та обдарованих учнів; підтримка та стимулювання розвитку інтелектуально і творчо обдарованих дітей; першочерговим завданням адміністрації навчального закладу є формування високопрофесійного, творчо працюючого педагогічного колективу.

В НВО проводиться систематична робота з розвитку особистісних і професійних якостей учителів. Вона включає роботу педколективу над проблемною темою «Формування компетентностей, необхідних для успішної самореалізації учня в суспільстві в контексті Нової української школи»; проведення тематичних педагогічних рад, навчання на курсах підвищення кваліфікації; участь у роботі спеціалізованих семінарів, творчих групах; робота в методичних структурах (створена науково-методична рада, яка координує роботу педагогів з розвитку обдарувань, сприяє підвищенню майстерності педагогічного колективу); вивчення та поширення передового педагогічного досвіду; розробку і апробацію інноваційних технологій в роботі зі здібними та обдарованими учнями; обговорення і апробацію методичних робіт вчителів, авторських програм для обдарованих. Педагоги НВО разом з учнями ведуть науково-дослідницьку роботу, розробляють індивідуальні програми розвитку здібних та обдарованих дітей, з підготовки учнів до участі в предметних олімпіадах, МАН, інтелектуальних змаганнях.

Педагогічний потенціал гімназії, професіоналізм, майстерність вчителів є прекрасною основою в якісній роботі зі здібними, обдарованими учнями. В гімназії працює 27 вчителів вищої категорії, 20 вчителів мають педагогічне звання старший вчитель, 5 – вчитель-методист.

Рациональний розподіл функцій між учасниками навчально-виховного процесу щодо розвитку обдарувань також відіграє позитивну роль. Директор здійснює загальне керівництво розробкою програми, забезпечує реалізацію програми (організація, координація, контроль). Рада НВО впроваджує активні

педагогічні технології; розробляє і впроваджує навчальні плани та авторські програми з навчальних дисциплін; визначає критерії ефективності і реалізації програми; вивчає принципи добору гімназистів; вивчає, аналізує та узагальнює результати виконання програми. Науково-методична рада відповідає за розробку та удосконалення системи критеріїв обдарованості; підготовку методичних рекомендацій; розробку та впровадження нових технологій навчання; розробку методик визначення обдарованості; узагальнення результатів науково-дослідницької роботи гімназистів; поширення результатів через засоби масової комунікації. Наукове товариство гімназистів бере участь у створенні відповідних умов гімназістам щодо успішного виконання програми; розглядає і аналізує результату рейтингу; бере участь у розробці системи заходів для стимулювання гімназистів; залучає старшокласників до різних форм наукової діяльності. Вже ввійшло в систему роботи закладу щороку проводити попередній захист наукових робіт МАНу в формі конференції наукового товариства гімназистів «Інтелектуал», на якому присутні директор, заступники директор, психолог, вчителі – наукові керівники. Мета цього прослуховування: підтримати дітей під час захисту наукових робіт, зробити висновки щодо плану захисту, його змісту, надати психологічну підтримку, необхідні рекомендації щодо використання презентації та наочності. Наукове товариство гімназистів випускає газету «Інтелектуал», що сприяє розвитку спостережливості, вміння аналізувати, визначити власну позицію щодо фактів і явищ життя.

Велике значення в підвищенні професійного рівня вчителів в навчальному закладі надається підвищенню самоосвітнього рівня. З цією метою організовується участь педагогів у вебінарах на платформах «На Урок», «Всеосвіта», «Педарада», EdEra, участь в підвищенні рівня професійної компетентності на тренінгах Запорізького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти, Мелітопольського державного педагогічного університету ім. Б. Хмельницького, Сумського державного університету, Академії цифрового розвитку та ін.

В школі працює постійно діючий психолого – педагогічний семінар «Технології розвитку творчих здібностей учнів», «Організація навчально-виховного процесу сприятливого для розвитку творчих здібностей учнів», проведено педагогічні читання «Інноваційні технології розвитку творчих здібностей учнів»; «Умови створення успішного освітнього середовища в гімназії». Організовано роботу тимчасових творчих груп з проблеми «Форми і методи розвитку творчих здібностей учнів»; проведено тематичні педради «Інтеграція навчання як засіб забезпечення системних знань учнів з різних галузей науки в рамках освіти для сталого розвитку та соціалізації особистості», «Розвиток професійної компетентності педагогічних працівників в умовах реалізації моделі Нової української школи», «Діяльність педагогічного колективу щодо цілеспрямованого розвитку творчих здібностей гімназистів», «Успіх як життєвий пріоритет особистості», «Діяльність класного керівника щодо випробування творчого потенціалу кожного учня у позанавчальній діяльності», тренінг «Професійна компетентність педагога»

Щороку вчителі беруть участь в конкурсі «Учитель року», «Класний керівник року», методичному марафоні «Творчий урок», «Щасливий серед дітей», «Я крокую до майстерності», що дає їм можливість підвищити самоосвітній рівень. З метою ознайомлення з досвідом колег в навчальному закладі створено навчально-методичне забезпечення:

1. Медіатека в бібліотеці
2. Відеотека уроків і позакласних заходів – в методкабінеті
3. Дидактичний матеріал по роботі з розвитку учнівських обдарувань в кожного вчителя
4. База даних з матеріалами по роботі з обдарованими
5. Бібліотечний фонд

В НВО здійснюється робота з формування електронного портфоліо кожного вчителя.

На сучасному етапі завдання педагога – пошук обдарованих дітей; створення умов для розвитку здібних та обдарованих учнів. В основному вирішення цих завдань здійснюється на уроці. Сучасний урок має бути розумним, цікавим, захопливим і радісним. Створити позитивний настрій в учнів на уроці, розкрити їх інтелектуальні здібності, нестандартність мислення, рівень творчості, пізнавального інтересу, рівень активності, ініціативності, допитливості допомагає використання низки спеціальних прийомів.

Вчителі НВО широко використовують їх на своїх уроках:

- «Емоційне стимулювання» – констатація будь-якого, навіть незначного, успіху, навіювання дитині віри в себе, відкритість учителя для довіри і співчуття.
- «Авансування» – репетиція майбутньої дії, що створює психологічну настанову на успіх.
- «Даю шанс». Шанс, про який ідеться, – це заздалегідь підготовлена педагогом ситуація, у якій учень отримує можливість несподівано для себе розкрити свої можливості.
- «Сповідь» рекомендується застосовувати в тих випадках, коли є надія, що відверте звернення вчителя до кращих почуттів дітей зустрине розуміння, викличе відповідний відгук.

– «Загальна радість». Це емоційний відгук колективу на успіх одного із своїх членів. Важливо, щоб у досягненнях кожного школяра його товариші бачили результати своєї праці, а сама дитина розуміла, що її радість – це радість підтримки, стану «свій серед своїх».

– «Емоційний сплеск». Ефективний стосовно дітей, які емоційно реагують на похвалу і критику. Завдання вчителя – у кожному учневі перетворити її на ланцюгову реакцію.

Широко використовують творчі конкурси і вікторини, словесні ігри і забави, проекти з різної тематики, рольові ігри, індивідуальні творчі завдання, інтелектуальні ігри: «Ерудит» «Найрозумніший».

Відстеження та розвиток творчих обдарувань вчителі впевнено здійснюють під час проведення предметних тижнів, декад, творчих конкурсів, олімпіад.

Процес підготовки учнів до олімпіад безпосередньо пов'язаний з наявністю у навчальному закладі вчителів, які готові і здатні взяти на себе відповідальність за роботу з обдарованими учнями. Робота вчителя з обдарованими учнями не повинна носити хаотичний, епізодичний характер, а має бути системною, неперервною, спланованою на перспективу. Вчителі – предметники проводять тренінгові вирівнювальні підготовчі заняття щодо повторення задач минулого олімпіадного сезону, уведення в групу олімпіадників нових учнів. Ця робота включає як індивідуальні, так і диференційовані форми. Обов'язковою є також робота в групах. Проводять заняття у формі «Міні олімпіад» для поступового психологічного налаштування учнів. В I етапі олімпіади беруть участь всі охочі учні. Вчителі підбирають завдання 3-х рівнів: нескладні завдання репродуктивного характеру, які може розв'язати більшість учасників; завдання, які потребують творчого підходу до розв'язання; завдання, рівень яких відповідає II (III етапу олімпіади).

В НВО постійно діють гуртки: хоровий, вокальний, інструментальний, драматичний, «Флористика», історико-краєзнавчий, туристичний; під час роботи яких задовольняються пізнавальні інтереси дітей, розвиваються їх творчі здібності. Керівники гуртків – висококваліфіковані педагоги, ентузіасти своєї справи, творчо обдаровані особистості. Так, керівник інструментального гуртка Касьяненко А.С. підбирає такий репертуар, що відбиває красу життя у всіх його проявах, сприяє вихованню в молоді прекрасного стану почуттів, думок, устремлень. Допомагає встановити найтісніший зв'язок з природою гурток «Флористика». Вихованці гуртка «Флористика» знайомляться з квітковою аранжировкою як наукою, мистецтвом і ремеслом, вивчають основні правила композиції, пропорції, масштаб, поєднання кольорів.

Працює гурток «Історичне краєзнавство» Запорізького обласного Центру Туризму і краєзнавства, спорту та екскурсій учнівської молоді та туристичний гурток.

Краєзнавча та туристична робота, утілена в конкретні справи, спрямовується до єдиної мети – якнайповніше вивчити минуле і сучасне рідного краю, зберегти краєзнавчі матеріали для нащадків.

Вихованці нашої гімназії разом зі своїми керівниками милувалися краєвидами озера Синевір, подолали вершини гори Говерла, з великою зацікавленістю щорічно ведуть розкопки на острові Хортиця.

Учасники драматичного гуртка під час занять та під час виступу на сцені демонструють чіткість, емоційність, виразність мови і рухів, розуміння історичних подій і змісту творів, які демонструють; дуже часто твори, які театралізують вихованці драматичного гуртка є авторськими: їх написала керівник гуртка

Вихованці всіх гуртків є постійними учасниками і переможцями районних конкурсів, конкурсів – виставок дитячих робіт, обласних та Всеукраїнських. Роботи учасників гуртка «Флористика» прикрашають інтер'єр рідної школи (ви мали змогу споглядати їх роботи, піднімаючись сходами на II поверх, а також в коридорі на II поверсі).

Велику супроводжуючу роботу з виявлення, активізації роботи обдарованих дітей здійснює шкільний психолог, здійснюючи тестування, анкетування, індивідуальні бесіди, консультації з учнями та їх батьками; консилиуми, семінари – по роботі з обдарованими з вчителями – предметниками.

Матеріально-технічне забезпечення є безумовною складовою ефективного, якісного навчального процесу, що сприяє формуванню і розвитку обдарованих дітей. Всього в закладі 16 навчальних кабінетів, ресурсний центр, спортзал, актова зала, всі мають нормативні і методичні документи, забезпечені дидактичними матеріалами для виконання навчальних програм. В кожному кабінеті в наявності комп'ютер, або ноутбук, в 12 кабінетах – плазмові телевізори, 6 кабінетів облаштовані мультимедійним обладнанням, в 6 – встановлено багатофункціональні пристрої.

За допомогою підтримки батьків, особистої активності учнів та вчителів (виращення картоплі, продукції шкільного саду), наших шановних спонсорів, зокрема голови загальношкільного батьківського комітету, депутата обласної ради, депутатів Мелітопольської районної ради – випускників навчального закладу покращується матеріально-технічна база навчальних кабінетів, які використовуються під час навчальних занять роботи МАНУ: при підготовці до олімпіад, творчих конкурсів, спортивних змагань.

В НВО здійснюється стимулювання обдарованих учнів та вчителів.

З цією метою проводяться такі заходи:

1. Конкурс «Обдарованість року»
2. Вручення гранту «Надія року»

3. Дошка «Наша гордість»
4. Подяки батькам до свят, під час творчого звіту
5. Привітання переможців конкурсів на лінійках, в соцмережах, на шкільному сайті
6. Інформація на загальношкільних зборах
7. Привітання вчителів, які підготували переможців конкурсів, олімпіад
8. Нагородження грамотами
9. Урахування результативності під час атестацій, визначення винагороди, солодкі призи.

Вихованці НВО під керівництвом вчителів – предметників – активні учасники олімпіад, МАНу, творчих конкурсів, спортивних змагань.

Щороку переможцями стають від 45-60% учасників районного конкурсу–захисту МАН. Посідають призові місця на обласному етапі. 5 учнів брали участь у всеукраїнському етапі, 2 з них – цього навчального року за новими правилами, в умовах дистанційного конкурсу.

Пишаємося тим, що 2 роки поспіль 2009/2010, 2010/2011 наш навчальний заклад було признано «Кращою сільською школою в області по роботі з обдарованою молоддю».

Є чудовий вислів «Життя коротке – творчість вічна!» Я бажаю вам, довгих змістовних років життя і нехай їх постійно супроводжують невичерпна творчість та життєдайна енергія.

Шаумян О. Г.,

кандидат психологічних наук,

доцент кафедри загальної підготовки та соціальної роботи

ПВНЗ «Кропивницький інститут державного та муніципального управління»

м. Кропивницький

elena.shaumyan@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9906-2735>

Кириленко В. І.,

студентка 5 курсу

кафедри соціальної роботи

Класичного приватного університету

м. Запоріжжя

kirilenkovika2326@gmail.com

АСПЕКТИ РОБОТИ З ОБДАРОВАНИМИ УЧНЯМИ

Формування системи розвитку обдарованої особистості є важливою складовою досягнення успіху особистістю. Навчальні заклади потребують створення таких умов, за яких самоактуалізація, творча самореалізація стають внутрішньою потребою кожного учня. Перспективним орієнтиром проблеми постає організація ефективного педагогічного процесу, що забезпечує пошук й відбір обдарованих учнів, створення умов для розвитку творчого потенціалу. Крім того, така цілеспрямована, систематична робота можлива лише за умови поетапної реалізації спеціально розроблених програм пошуку, навчання, виховання й розвитку обдарованих учнів. Цей процес поступовий і безперевний, що включає комплексне діагностування, інформацію, консультування, проєктування індивідуально-орієнтованих програм щодо розвитку здібностей й таланту, аналітичну роботу з реалізації зазначеної окресленої проблеми.

Складові розвитку учня є такі:

- загальна орієнтація в навколишньому середовищі;
- інтелектуальний розвиток;
- організаційні здібності;
- комунікативні здібності;
- самокритична оцінка власних дій і вчинків;
- цілеспрямованість, наполегливість у досягненні мети;
- орієнтація на цікавий зміст завдання;
- культура мовлення й поведінки;
- специфіка діяльності нервової системи, зокрема темперамент учня (врівноваженість, неврівноваженість, слабкість нервової системи, рівень творчого розвитку) тощо [1; 2].

Щоб організувати роботу з розвитку здібностей і талантів учнів слід приділити увагу за наступними етапами:

- діагностичний (виявлення обдарованих учнів з нестандартним мисленням та творчим підходом до розв'язання конкретних завдань);
- формувальний (створення умов для повноцінного інтелектуального, фізичного, духовного й соціального розвитку обдарованих учнів);
- мотиваційно-стимулювальний (заохочення учнів до саморозвитку та самовдосконалення) [3; 4; 5].

Також, педагогічний досвід роботи з розвитку обдарованості свідчить, що зазначені вище складові взаємопов'язані, взаємозумовлені. Саме тому в закладах нового типу, виховних об'єднаннях слід звертати увагу щодо вдосконалення педагогічної майстерності та розвитку творчості кожного педагога, психолога, соціального педагога, котрі спілкуються з обдарованою дитиною.

До науково-методичного супроводу роботи з обдарованими учнями відносять:

- організацію психолого-педагогічних постійних семінарів із проблеми роботи з обдарованими дітьми для вчителів і батьків учнів;
- навчання вчителів веденню науково-дослідницької та дослідно-експериментальної діяльності;
- вивчення особливостей роботи з обдарованими учнями класними керівниками й учителями;
- вивчення питань психології творчості, форм і методів розвитку творчих та інтелектуальних здібностей учнів;
- використання можливостей навчальних предметів і позакласної виховної роботи з розвитку творчих особливостей учнів;
- орієнтація самоосвітньої діяльності вчителів щодо роботи з обдарованими дітьми;
- розробка методичних рекомендацій на допомогу вчителеві;
- запровадження перспективного педагогічного досвіду з проблеми обдарованості [2; 4].

Загальноосвітні шкільні програми повинні бути спрямовані на розвиток здібностей учнів, чітко окреслювати основні методи організації та змісту навчального процесу. Навчальний процес, що передбачатиме:

- застосування інтегрованого навчання як умови успішної адаптації в сучасному інформаційному просторі;
- орієнтацію на навчально-дослідницьку, пошукову й наукову діяльність учнів;
- розробку та запровадження нових педагогічних технологій оптимізації навчання;
- урахування особливостей індивідуального розвитку обдарованої дитини, її унікальних інтересів і нахилів;
- забезпечення відповідних умов для фізичного й морального розвитку учнів [4; 5].

На думку дослідника В. Моляко, творчий потенціал є як ресурс творчих можливостей особистості, здатність конкретної людини до здійснення творчих дій, творчої діяльності в цілому. Так, творча людина потенційно є здатною до творчості, але як часто є такі прояви, на котрий період, саме у чому виявляється творчість, в якій сфері у кожному випадку по-різному [5].

Вагомою є готовність учителя до роботи з обдарованими учнями, його цілеспрямована системна підготовка.

Дослідники вважають, що формування активного творчого процесу потребує спеціальної підготовки, зокрема оцінюється початковий етап попередньої роботи: збір даних й інформації, пошук ідей, генерація ідей, слухання пропозицій. Потім інкубаційний період, котрий є затримкою між підготовкою і моментом прозріння. Протягом цього часу матеріал підготовлений внутрішньо, розроблений і організований у чітку форму. Наступним є осяяння – це суб'єктивне переживання думок особистості [3; 4; 5].

Дослідники пропонують задля покращення результативності роботи з обдарованими дітьми такі спрямування:

- формування та вдосконалення системи роботи з обдарованими учнями;
- підвищення рівня професійної компетентності вчителів;
- підготовка педагогів до роботи з обдарованими дітьми;
- розвиток природної обдарованості учнів;
- загальнокультурний розвиток особистості;
- наявність активної життєвої позиції в учнів;
- поглиблення й розширення знань учнів з базових дисциплін;
- формування інтересу в учнів до пізнання нового;
- формування в учнів дослідницької мотивації навчання;
- розвиток учнівської творчості [2; 4; 5].

Отже, функціонування закладів нового типу відкривають такі можливості: експериментально перевіряти на практиці моделі вдосконалення навчально-виховного процесу, проводити дослідницьку роботу, здійснювати послідовний перехід від нижчого до вищого рівнів у системі неперервної освіти, створювати сприятливі умови для просування творчих ідей, упроваджувати системні інновації в практику.

Тому сприяти розвитку педагогічної творчості, вершиною якої є вільне, постійне відкрите творення нового процесу навчання й виховання молоді.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гільбух Ю. З. Обдарована дитина. К., 1993. 78 с.
2. Ільїна Н. М. Психологія творчості та обдарованості. Підручник. Суми, 2018. 227 с.
3. Павленко Т. В. Особистісні чинники розвитку комунікативних властивостей підлітків. дис. ... канд. психол. наук :19.00.07 – вікова і педагогічна психологія / Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України. Київ, 2020. 249 с.
4. Підлісна С. В. Інтерактивне навчання як чинник розвитку особистості молодшого школяра. дис. ... канд. психол. наук :19.00.07 – вікова і педагогічна психологія / Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України. Київ, 2021. 249 с.
5. Чемісова Т. С. Психологічні умови розвитку творчої компетентності вчителя у процесі професійного становлення. дис. ... канд. психол. наук :19.00.07 – вікова і педагогічна психологія / Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України. Київ, 2018. 208 с.

Шаумян О. Г.,

*кандидат психологічних наук,
доцент кафедри загальної підготовки та соціальної роботи
ПВНЗ «Кропивницький інститут державного та муніципального управління»
м. Кропивницький
elena.shaumyan@gmail.com*

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9906-2735>

Кожухар А. К.,

*студентка 4 курсу
кафедри психології та педагогіки
Кропивницький інститут Університету сучасних знань
м. Кропивницький
konstantinovanasta8@gmail.com*

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ ДИТЯЧОЇ ОБДАРОВАНОСТІ

В освітньому просторі України постійно приділяється увага питанням дошкільної освіти, що є значущою частиною соціальних перетворень. Що включають пошук шляхів і засобів раннього виявлення індивідуальної своєрідності кожної дитини, її обдарованості.

Більшість дослідників обдарованості переконані, що без відповідної підтримки, діти не можуть досягти того відповідного рівня, на який вони потенційно здатні. Вони потребують спеціальної допомоги та супроводу з боку педагогів, вихователів й батьків у розвитку їх обдарованості.

Дослідженню дитячої обдарованості як психолого-педагогічного явища відмічено освітньою практикою. Базовим компонентом дошкільної освіти в Україні є застосування креативних освітніх технологій, навчання дошкільників відповідно до їхніх нахилів та здібностей. Крім того, спрямовує педагогів підтримувати прояви у дітей ініціативності, креативності, самостійності та дбати про сприятливі для цього умови [2].

На думку психолога Н. Лейтеса, потенційно обдарованими є понад 90 % загальної кількості обдарованих людей [1; 4]. А науковець О. Орлов, стверджував, що «...усі діти без винятку обдаровані від народження багатьма талантами і здібностями, та головними із них є здібності жити, переживати своє життя і діяти в своєму житті» [1; 4].

Незважаючи на беззаперечну цікавість до розкриття різних аспектів дитячої обдарованості постійно виникають дискусії серед вчених і практиків щодо сприятливих умов розвитку таланту. Частина вчених відмічають, що яскрава обдарованість зустрічається рідко, якими б не були сприятливі умови. І гострим питанням сьогодення продовжує бути як не пропустити рідкий талант у дитини [3].

До того ж, із задатками обдарованості, здатністю до ефективної плідної діяльності народжується кожна психічно нормальна людина. І яка має власні потенційні здібності у тій чи іншій сфері діяльності.

Дослідник О. Савенков підкреслював, що обдаровані діти випереджають однолітків у розвитку і мають такі особливості як: допитливість; відмінна пам'ять; гнучкість; надситуативна активність; здібність до прогнозування; продуктивність і оригінальність мислення; лідерство; високий рівень розвитку логічного мислення; підвищений інтерес до дивергентних задач; висока концентрація уваги; самостійність тощо [1; 4].

Поняття «обдарованість» на думку Д. Богоявленської є системною якістю психіки і така, що визначає можливість досягнення людиною вищих результатів у одному або кількох видах діяльності порівняно з іншими людьми» [1; 4].

К. Крутій та О. Фунтікова зазначали в контексті обдарованості:

1) загальні задатки та здібності, що зумовлюють діапазон можливостей людини, рівень та особливості її діяльності;

2) якісне поєднання здібностей, що забезпечують успішність виконання діяльності та значні успіхи порівняно з іншими людьми.

До компонентів обдарованості дошкільників можна віднести: домінуючу роль пізнавальної мотивації, дослідницьку активність, можливість знаходити оригінальні рішення, можливість прогнозування тощо. Відомим також є, що загальною ознакою обдарованості дитини є випереджальний розвиток інтелекту щодо її віку» [3].

Науковець В. Моляко трактує «обдарованість» як «міру генетично зумовлених можливостей людини адаптуватися до життя, а здібності, як різні грані обдарованості, а не автономні складові» [4]. В. Моляко у дослідженнях дитячої творчості визначає психологічну структуру творчого потенціалу, яка збігається з основними структурними елементами, такими як «творчість», «творча особистість», «обдарованість» [4].

Дж. Гілфорд стверджував, що немає креативних осіб із низьким інтелектом, але є інтелектуали з низькою креативністю [1].

Науковець М. Лейтес визначає поняття «потенційна обдарованість», яке використовується до дітей, які ще не проявили наявних обдарувань, однак володіють ними. Він запропонував виокремити «три групи дітей: із надзвичайно високим рівнем розвитку інтелекту; із звичайним рівнем розвитку інтелекту та помітними спеціальними здібностями; потенційно обдаровані (нереалізовані, непомічені, хоча володіють самотутністю мислення та спостережливістю тощо)» [1; 3].

Узагальнення поглядів дослідників щодо визначення поняття «обдарованість» уточнює поняття «обдаровані діти» – це діти, які вирізняються випереджальним розвитком, багатою уявою, зразковою пам'яттю, уважністю, підвищеною допитливістю, пізнавальною мотивацією, дослідницькою активністю, видатними здібностями та досягненнями у певній сфері діяльності, яка є улюбленою для дитини [1; 3].

Існують різні приклади ранньої обдарованості й називають таких дітей «вундеркіндами» – це діти, як правило, дошкільного віку з надзвичайними успіхами в певному виді діяльності. Особливе місце серед таких дітей займають інтелектуальні вундеркінди. Ще однією категорією обдарованих дітей є генії – це діти, яким притаманна найвища творча обдарованість – геніальність. Для геніальності характерні надзвичайна працездатність і творча продуктивність, критичне оволодіння спадщиною минулого у поєднанні з подоланням застарілих норм і традицій, створенням нових видатних цінностей у суспільстві [1]. Результати, яких досягають генії спричиняють конкретні зміни і впливають на інших людей протягом тривалого часу.

На думку М. Холодної, є шість категорій обдарованих дітей: «кмітливі»; «блискучі учні»; «креативи»; «компетентні»; «талановиті»; «мудрі». Таким чином, кожну обдаровану дитину можна віднести до однієї з категорій [1; 3].

Нині у сучасній психолого-педагогічній науці виокремлюють два основних способи навчання обдарованих дітей: прискорення (переходу до старшої вікової групи) та збагачення (додаткові заняття у гуртках та секціях), таким чином, створюються умови для прогресу обдарованої дитини [3].

У «Робочій концепції обдарованості найбільш повно диференційовано види обдарованості:

1) вид діяльності та сфери психіки, що її забезпечують (обдарованість у сферах: спортивну та організаційну; у пізнавальній діяльності реалізується інтелектуальна обдарованість різних видів, у художньо-естетичній діяльності: хореографічна, сценічна, образотворча, музична, поетична для літератури; у комунікативній діяльності: лідерська та атрактивна обдарованість, у духовно-ціннісній діяльності: обдарованість у створенні нових духовних цінностей та сенсів служіння);

2) ступінь сформованості (актуальна та потенційна обдарованості);

3) форма прояву (явна та прихована обдарованості);

4) широта проявів у різних видах діяльності (загальна та спеціальна обдарованості);

5) особливості вікового розвитку (рання і пізня обдарованості) [1].

Отже, виявити, розвивати та підтримувати дитячу обдарованість можна лише в процесі навчання і виховання, під час певної діяльності, де дитина може виявити самостійність, ініціативність, оригінальність виконання завдань, відкриття новизни та здатність до експериментування.

ЛІТЕРАТУРА

1. Антонова О. Є. Обдарованість: досвід історичного та порівняльного аналізу: монографія. Житомир : Житомир. держ. Ун-т, 2005. 456 с.

2. Базовий компонент дошкільної освіти. URL: <https://np.pl.ua/2021/01/v-ukraini-zatverdyly-novyuy-bazovyy-komponent-doshkilnoi-osvity-dokument/> (дата звернення: 27.10.2021).

3. Дитина: Програма виховання і навчання дітей від двох до семи років. 3-є вид., доопр. та доп. К. ун-т ім. Б. Грінченка, 2012. 492 с.

4. Моляко В. О. Здібності, творчість, обдарованість: теорія, методика, результати досліджень / В.О. Моляко, О.Л. Мурзіна. – Житомир: Рута, 2006. – 320 с.

Шаумян О. Г.,

*кандидат психологічних наук,
доцент кафедри загальної підготовки та соціальної роботи
ПВНЗ «Кропивницький інститут державного та муніципального управління»
м. Кропивницький
elena.shaumyan@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0001-9906-2735>*

Шинкаренко Ю. Д.,

*студентка 4 курсу
кафедри психології та педагогіки
Кропивницький інститут Університету сучасних знань
м. Кропивницький
uliashinkarenko2018@gmail.com*

ОБДАРОВАНІСТЬ ЯК ФЕНОМЕН У ПСИХОЛОГІЇ

Обдарованості особистості є досить актуальною для дослідження науковцями у будь-якій країні. Адже із розвитком потенціалу особистостей, здатних до активного саморозвитку, творчого вирішення нестандартних ситуацій, розвивається культура, наука і галузі виробництва у країні.

Обдарованість вивчали і досліджували багато вчених, але і на сьогодні дана проблема є не менш важливою, оскільки багато її аспектів ще залишаються недослідженими.

На думку американського психолога Дж. Рензуллі: «Обдарованість – це поведінка, що характеризує здібності і може виявлятися у різних сферах діяльності» [2].

А за міркуваннями іспанського лікаря Х. Уарте: «...які види обдарування є притаманними людському роду ... які мистецтва і науки відповідають кожному обдаруванню, зокрема ... за якими ознаками можна упізнати відповідне обдарування» [2].

Відомо, що перші спроби наукового визначення природи обдарованості були зроблені Л. Терменом, який адаптував тести А. Біне для використання в американських школах і розробив шкалу інтелекту. Застосувавши поняття «коефіцієнт інтелекту» (IQ), який є кількісним показником рівня інтелектуального розвитку. А за позицією Ч. Спірмена, здібності, як і обдарованість, передаються по спадковості, а основна ознака обдарованості – це високий рівень розумової енергії, що має єдину природу і що входить у всі види розумової діяльності [2].

Основними функціями обдарованості, за В. Моляко, є максимальне пристосування до навколишнього середовища; знаходження рішення в усіх випадках, коли з'являються непередбачені проблеми, що вимагають творчого підходу. Сучасний етап розробки проблеми обдарованості також характеризується створенням так званих факторних моделей обдарованості, серед яких є моделі як зарубіжних, так і вітчизняних учених. Модель обдарованості за Дж. Рензуллі покладена в основу дисертаційного дослідження. Вона складається з трьох основних компонентів:

- 1) інтелектуальних здібностей;
- 2) творчих здібностей;
- 3) мотивації як спрямованості, наполегливості особистості до певного виду діяльності [3].

За нашим робочим визначенням обдарованість є неповторною за поєднанням і особливостями розвитку системою високих інтелектуальних і творчих здібностей людини та мотивації до пізнання, що дозволяє їй досягти особливих успіхів у певній діяльності.

При вивченні явища обдарованості виділились дві точки зору: соціальна і генетична. Згідно соціальної точкою зору, більшість людей від народження однаково наділені розумом і різниця у рівні їх здібностей зумовлена різницею життєвих умов (Дж. Локк, К. Гельвецій). Генетична точка зору розглядала обдарованість як вроджене досить рідкісне явище, що успадковується від батьків і навіть через покоління (Ф. Гальтон, Р. Стернберг) [1].

Суперечність цих поглядів зникає, якщо вважати, що потенційна обдарованість по відношенню до різних видів діяльності властива багатьом дітям, тоді як актуальну обдарованість демонструє лише

незначна частина дітей. До того ж пластичність психічних властивостей дитини змінюється в залежності від різних етапів її розвитку. Обдарованість у певній діяльності може виникати несподівано й стрімко і далі розвиватись за сприятливих умов або навпаки згасають за несприятливих.

Глибоке вивчення проблеми обдарованості в науці пов'язано з іменем М. Лейтеса, який відмічав, що з віковими особливостями тісно переплітаються благополучні умови для становлення розумових здібностей. Здібності визначаються ним як окремі психічні ознаки, які обумовлюють можливості людини в тих чи інших видах діяльності [3].

Ієрархічна модель структури здібностей розроблялася багатьма вченими: С. Бартом, Д. Векслером, Ф. Верноном та іншими. Найбільш відомим став монометричний метод Г. Айзенка та його послідовників. Цей метод спрямований на вивчення типів інтелекту: біологічного, психометричного, соціального [1].

Окремо можна виділити концепцію Д. Богоявленської, яка вводить поняття «креативна активність особистості», вважаючи, що вона обумовлена певною психічною структурою, притаманною креативному типу особистості. Творчість є ситуативною нестимульованою активністю, що проявляється в прагненні вийти за межі заданої проблеми.

В нашій країні проблема обдарованості особистості виокремилась у самостійний напрям психологічних досліджень на початку ХХІ століття. В. Моляко, О. Кульчицька, О. Музика, М. Холодна та інші вчені проводили власні дослідження проблеми обдарованої особистості, розробляли наукові та практичні основи діагностики обдарованих дітей, навчальні та розвиваючі програми [5; 6].

О. Асмолов та М. Гусельцева аналізували феноменологію неадаптивної активності особистості, котра виходить з того, що стосовно офіційного шару культури людина може виступати як адаптант або неадаптант. Адаптант реалізується в типі особистості, що відповідає офіційній парадигмі даного суспільства, тоді як неадаптант відрізняється більшою особистісною різноманітністю. Історико-еволюційний підхід розрізняє три типи неадаптантів, що руйнують соціальні стереотипи – «аномали», «асоціали», «генії». Кожний з виділених типів включає креативних особистостей та виконує в культурі власну функцію, несе власний еволюційний зміст. Вчені також вказували на поширеність неадаптивних особистостей на певних етапах еволюції соціокультурних систем, у ситуаціях суспільних криз [4].

На думку О. Музики, не існує задатків до окремих видів діяльності – музики, математики, професійної діяльності тощо. Задатки – це недиференційовані, переважно, анатомофізіологічні, морфологічні особливості організму, які не мають прямого відношення до успішності людини в діяльності. Більше того, дослідники здібностей сходяться на думці про те, що всі немовлята, які народилися без патологій, мають приблизно однакові задатки, достатні, щоб досягти значних успіхів у будь-якому виді діяльності [5].

Варто зауважити, що багатьма дослідниками проблеми обдарованості та здібностей підкреслювався той факт, що запропоновані визначення останніх часто не відображають їх специфіки і жодна теорія не дозволила виробити єдину концепцію здібностей. Однією з причин, на думку В. Моляко, може бути спроба надмірного виділення здібностей із загальної психологічної системи, на що звертав увагу і К. Платонов [5].

Так, досліджуючи людську культуру Й. Хейзінг виявив, що гра від народження присутня у всіх сферах людського життя і саме вона багато в чому формує людину. З одного боку тут діють особливі умови та правила, де людині дозволено більше, ніж у звичайному житті (зокрема, спробувати себе у зовсім нових ролях), з іншого – гра дозволяє дітям досить точно відтворити «модель світу дорослих», краще пізнати та підготуватися до реалій життя. Все це допомагає розвивати одночасно цілий комплекс здібностей [5].

В процесі пошуку та розвитку своїх здібностей людина пізнає себе. «Самопізнання» трактується як основа існування та прояву свідомості, спрямованої на власне «Я», пізнання себе. «Розвиток самопізнання» розглядається як стихійний процес кількісних та якісних змін і як процес цілеспрямованого впливу на самопізнання. «Обдарованість» визначається як неповторна за поєднанням і особливостями розвитку система високих інтелектуальних і творчих здібностей людини та мотивації до пізнання, що дозволяє їй досягти особливих успіхів у певній діяльності [3; 4].

Отже, обдаровані люди більшою мірою орієнтовані на пізнання своїх здібностей, життєвих цілей, характеру, розуміння себе, вони готові до змін. Вони переважно мають внутрішній локус контролю, неохильні до конформізму, заглиблюються у суть проблеми. Дослідження обдарованості як феномену в психології є метою подальших наукових розвідок.

ЛІТЕРАТУРА

1. Лазарович Н. Обдарованість у дошкільному віці: Навчально-методичний посібник. Берегово: ВНПЗ Галицька академія, 2009. 220 с.
2. Моляко В. О. Здібності, творчість, обдарованість: теорія, методика, результати досліджень. Житомир: Рута, 2006. 320 с.
3. Проценко О. В. Розвиток здібностей та обдарувань у дошкільників. Київ: Шк. Світ, 2011. 128 с.

4. Плаксенкова І. О. Діагностика інтелектуальних якостей обдарованих підлітків: результати та прогноз. К. : Ін-т обдар. дитини, 2013.

5. Якімова І. О. Психологічні особливості розвитку самопізнання обдарованих підлітків : Методичні рекомендації. К. : Ін-т обдар. дитини, 2014. 24 с.

6. Якімова І. О. Розвиток самопізнання обдарованих підлітків (рекомендації для психологів та педагогів). К. : Ін-т обдар. дитини, 2013. 192 с.

Шевердіна О. М.,

*Вчитель початих класів вищої категорії
Харківської гімназії № 43*

Надоля О. Г.,

*Вчитель початкових класів
I категорії
Харківської гімназії № 43
olya101974@ukr.net*

ІДЕНТИФІКАЦІЯ ОБДАРОВАНОСТІ ДІТЕЙ У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Анотація. У статті висвітлені основні питання змісту й організації ідентифікації обдарованості дітей в початковій школі.

Ключові слова. Обґрунтована робота, активні методи навчання, обдарована дитина, пам'ятка-рекомендація, принципи виявлення обдарованої дитини, тести, ребуси, завдання, проєкти, ігри, індивідуалізація навчання.

*«Найважливіше завдання школи – розкрити
творчі здібності, обдарування, таланти всіх
вихованців»*

В. Сухомлинський

Кардинальні зміни у суспільстві, розвиток науки, техніки й виробництва, зростання інформації об'єктивно, потребують змін в усіх сферах життя, у тому числі й в освіті. Тому сьогодні необхідна серйозна науково-обґрунтована робота спрямована на виявлення, дослідження і розвиток обдарованої дитини.

Вирішенню цієї проблеми значною мірою сприяє впровадження у навчально-виховний процес активних методів навчання, які дають таким учням змогу формувати знання шляхом інтенсивної самостійної пізнавальної діяльності й, разом з тим, сприяють розвитку індивідуальних творчих здібностей.

Увага! Хто така обдарована дитина?

Це дитина, яка має яскраві, іноді блискучі досягнення у тому чи іншому виді діяльності. У них чудова пам'ять, великий словниковий запас, одноразово можуть займатися кількома справами, із задоволенням читаються енциклопедії.

У ранньому дитинстві вони допитливі, активно досліджуються навколишній світ, і причинно-наслідкові зв'язки, з задоволенням беруться за нестандартні завдання. Якщо завдання дуже зацікавило дитину, то вона може тривалий час концентрувати свою увагу на цій справі.

Обдарована дитина – справедлива дитина. Вона сильно реагує на різні події, які відбуваються: побачені по телебаченню, в класі, на дитячому майданчику, в сім'ї. Якщо дитина стикається з такими проблемами, то вона намагається вирішити їх навіть, якщо вони їм непосильні. У цих дітей добре розвинута уява і тому вони можуть нафантазувати безліч варіантів виходу з ситуації. Більшість обдарованих дітей можуть братися за надто складні завдання або починати кілька справ одночасно, це є наслідки того, що дитина має різнобічні інтереси. Коли вони починають спілкуватися, говорять усі разом, і створюється враження, що ніхто нікого не слухає. Обдаровані діти, мають звичку поправляти дорослих і ровесників, і вважають, що це так повинно бути. З них часто глузують і висміюють. Внаслідок цього, обдарована дитина не має друзів серед своїх однолітків, вода прекрасно спілкується з дорослими.

Важливу роль в інтелектуальному розвитку дитини відводиться кожному із навчальних предметів в новій українській школі. Ще багато років тому про це зазначив В. Сухомлинський «... математичне мислення потрібне для успішного вивчення усіх предметів [2, С. 227]. Предмети періодичного циклу є джерелами допитливості, цікавості, віри в силу розуму [2, С. 229]. Розумовий розвиток у процесі вивчення

історії кращий, ніж при вивченні будь-якого іншого предмета... Оволодіння рідною мовою визначає багатство, широту інтелектуальних та естетичних інтересів особистості» [2, С. 231].

Вже багато років, працюючи з обдарованими дітьми, ми використовуємо пам'ятку-рекомендацію, яка була складена видатними українським педагогом-новатором Василем Олександровичем Сухомлинським і рекомендуємо її своїм колегам в роботі з обдарованими дітьми.

Пам'ятка-рекомендація щодо розвитку творчого розуму.

[За В. Сухомлинським. – Т.4. – С. 238-246]

1. Єдність процесу навчання і розумового розвитку починається з вивчення розвитку дитини. Адже думка дитини виявляється в її активному ставленні до навколишнього світу.

2. Треба глибоко знати індивідуальні особливості мислення, розумової праці кожного школяра, врахувати ці особливості в навчанні.

3. Немає жодної нормальної дитини нездібної, бездарної. Важливо, щоб цей розум, ця талановитість стали основою успіхів у навчанні, щоб жодний учень не вчився нижче своїх здібностей.

4. Кожний день дає в навчанні те, на що він здатний, – здійснення цього принципу дає можливість нам досягти всебічного інтелектуального розвитку всіх учнів, запобігти їх неуспішності.

5. Ми не допускаємо, щоб талановиті, обдаровані діти працювали нижче своїх можливостей.

6. Запобігання неуспішності слабких учнів ми бачимо у тому, щоб талановиті, обдаровані виходили за межі програми з тих предметів, тих сфер творчої діяльності, до яких у них є великі здібності, задатки. Учнями даються завдання кількох варіантів складності.

7. Оскільки ж розумова праця відбувається в колективі, то вона набуває характеру змагання творчих здібностей: ніхто не хоче бути слабшим, кожний прагне випробувати свої сили на складному завданні. В атмосфері змагання розкриваються таланти.

8. Якщо вчитель виводить найбільш здібних учнів за межі програми, інтелектуальне життя колективу стає багатим, багатогранним, і завдяки цьому не відстають і найслабкіші учні.

9. Дуже важливо, щоб читання давало учневі інтелектуальну радість. Для того, щоб читання стало для людини якомога раніше джерелом багатого інтелектуального життя, треба давати їй міцні практичні вміння.

Ідентифікація обдарованої дитини – довготривалий процес, пов'язаний з аналізом розвитку конкретної дитини. Ефективна ідентифікація обдарованості за допомогою будь-якої одноразової процедури тестування неможлива! Тому потрібно направляти свої зусилля на довготривалий поетапний пошук обдарованих дітей.

В своїй роботі ми користуємося наступними принципами виявлення обдарованої дитини:

- комплексний характер оцінювання різних сторін поведінки діяльності дитини;
- довготривалість ідентифікації;
- аналіз поведінки дитини у різних сферах діяльності;
- використання тренінгових методів;
- залучення до оцінювання обдарованої дитини психолога;
- використання індивідуального плану роботи з дитиною;
- спілкування з дитиною не тільки в урочний час, а і в позаурочний, взаємодія з батьками, з сім'єю;
- Участь в інтелектуальних і предметних олімпіадах, в спортивних змаганнях, творчих конкурсах;

Починаючи з першого класу, ми розпочинаємо працювати над виявленням обдарованої дитини. На кожному предметному уроці намагаємося застосовувати різні інтелектуальні завдання, тести, ігри.

«Щоб бути добрим викладачем, слід любити те, що викладаєш, і тих, кому викладаєш» В. Ключевський.

На уроках літературного читання, я досліджую світ, інформатики ми використовуємо ребуси, творчі, розвивальні і логічні тести. Наведемо деякі з них.

Базуючись на тестах Е. Торренса і Дж. Гілфорда, О.Є. Туннік розробила серію тестів «Творче мислення». Тести проводяться індивідуально (протягом 40 хв.)

Тест 1. Використання предметів

Інструкція. Газета використовується для читання. Чи може придумати інші спроби використання газети? Що з неї можна зробити?

Тривалість – 3 хв.

Оцінювання. Результати використання тесту оцінюються в балах за показниками:

1. Швидкість – сума відповідей (за кожну – 1 бал)

Бали сумуються.

2. Оригінальність – кількість відповідей із незначним використанням поняття. У запропонованому випадку оригінальною вважається відповідь, що зустрічається один раз на виборці.

Тест 2. Завершення

Інструкція. Уяви, що буде, якщо звірі і птахи зможуть розмовляти людською мовою.

Тривалість – 3 хв.

Оцінювання. Результати виконання теста оцінюються в балах за показниками: один наслідок – бал.

Бали сумуються.

Тест 3. Вираз

Інструкція. Придумай речення з чотирьох слів, у якому кожне слово починається із зазначеної літери.

Ось ці літери: **В, Х, П, К.** Приклад речення: *Веселий хлопчик переглядає кінофільм.*

А тепер придумай свої речення.

Тривалість – 4 хв.

Оцінювання. Результати виконання тесту оцінюються в балах за показниками:

1. Швидкість:

а) кількість речень (1 речення – 1 бал);

б) кількість слів, що використовуються один раз.

Сумарний показник швидкості – кількість речень + кількість слів.

2. Оригінальність – точність:

а) осмисленість речень, їх завершеність граматичної побудови речення – точність;

б) новизна, неординарність думки в реченні – оригінальність. Одне оригінальне, правильне речення –

4 бали.

Бали сумуються.

Тест 4. Словесна асоціація

Інструкція. Наведи все можливі визначення для слова книга. Наприклад, *яскрава книга.* Якою ще буває книга?

Тривалість – 3 хв.

Оцінювання. Результати виконання тесту оцінюються в балах за показниками:

1. Швидкість – кількість наведених визначень (1 визначення – 1 бал).

Бали сумуються.

2. Оригінальність – кількість оригінальних визначень (1 оригінальне визначення – 3 бали). Бали

сумуються.

Тест 5 Складання зображення

Інструкція. Намалюй певні об'єкти, користуючись таким набором фігур: коло, прямокутник, трикутних, півколо. Кожну фігуру можна використовувати кілька разів, змінювати їх розміри, але не можна додавати інші фігури чи лінію Перший малюнок – обличчя, другий – будинок, третій клоун, четвертий – те, що ти хочеш.

Тривалість – 8 хв.

Досліджуваному демонструється набір із чотирьох фігур і зразок виконання завдання (малюнок лами: вертикальний прямокутник, зверху – трикутник, на його вершині – півколо).

Оцінювання. Результат виконання тесту оцінюються в балах за показниками:

1. Швидкість і гнучкість.

У цьому показнику враховується:

а) кількість зображених елементів, 1 – елемент – бал;

б) кількість використаних класів фігур із чотирьох заданих, 1 клас – бал;

в) кількість помилок, припущених у малюнку незаданої фігури чи лінії, 1 помилка – мінус 1 бал. Бали сумуються за кожним малюнком.

2. Оригінальність:

а) кількість оригінальних малюнків за змістом, за темою, за незвичним використання елементів, їх оригінальним розміщенням, 1 оригінальний малюнок – 3 бали.

б) кількість оригінальних елементів незначної форми чи незвичного розміщення, 1 оригінальний елемент – 3 бали.

Бали отримані за кожним малюнком, сумуються.

Тест 6. Ескізи

Інструкція. Додайте будь-які деталі до основного зображення таким чином, щоб вийшли різноманітні цікаві малюнки. Домалюйте ці кола (усього шість кіл – шість малюнків).

Тривалість – 5 хв.

Діаметр кола – 2 см. Коло знаходиться в квадраті 6х6 см. Як зразок пропонується намальоване обличчя.

Оцінювання. Результати виконання тесту оцінюються в балах за показниками:

1. Гнучкість – кількість зображених класів (категорій малюнків, наприклад, зображення різних тварин також).

У цьому показнику враховується:

а) кількість класів, 1 клас – 2 бали;

б) кількість малюнків, де не використовується коло під час виконання малюнка, 1 малюнок – 1 бал.

Результат гнучкості – кількість класів – кількість малюнків без кола.

2. Оригінальність:

а) кількість оригінальних малюнків, 1 малюнок – 5 балів;

б) кількість оригінальних підходів до малювання, тобто незвичне за формою чи розташування деталей виконання зображення, оригінальний підхід – 3 бали.

Оригінальність: кількість оригінальних малюнків + кількість оригінальних підходів.

На уроках математики дітям цікаво отримувати максимально корисні, інтелектуальні завдання, працювати над навчальними проектами: «Математика в побуті», «Математичні рекорди у світі рослин», «Вік пам'яток архітектури твого краю», розв'язувати усні завдання на математичну кмітливість, які відповідають різним рівням інтелектуального та соціального розвитку, віковим особливостям, різним вимовам і можливостям виявленню основних та

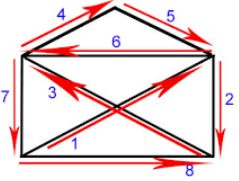
послідовних варіантів розвитку здібностей дитини та надає змогу бути готовим до виконання найрізноманітніших обов'язків, пов'язаних із навчанням обдарованих дітей.

Завдання на розвиток математичної кмітливості

Математичні лічилки (1-2 класи)

Скільки вух у трьох мишенят?	На озері плавало 3 качки, мисливець вистрелив і вбив одну. Скільки качок залишилось на озері?	Вісім яблук у корзині Принесла мати дитині і сказала: «На, мій сину, четверту з'їж із них частину». Хто тепер з вас відповідь, скільки яблук хлопчик з'їв?
Надійка поставила 11 тарілок на стіл, із них перевернула 3 тарілки. Скільки тарілок на столі?	Три білочки збирали горіхи. Перша збрала 6 горішків, друга – 5, а третя – лише один. Але білочки поділили всі горішки порівну. Скільки горішків віддала третій білочці перша і скільки друга?	
У ріці купались діти. Вони постійно пірнали у воду. Їх неможливо було полічити. На березі були розкидані кеди – всього 12 штук. Скільки дітей купалось у річці?	Із-під воріт видно 8 котячих лап. Скільки кішок у дворі?	

Логічні завдання (3-4 класи)

Намалювати конверт, не відриваючи кінчик олівця від паперу і не проводячи один і той самий відрізок двічі. Відповідь: 	Батька одного громадянина звать Микола Петрович, а син цього громадянина – Олексій Володимирович. Як звать цього громадянина? Відповідь: ім'я громадянина – Володимир Миколайович.	У скільки разів сходинок на 4-й поверх в школі довші за сходинок на 2-й поверх? Відповідь: сходинок на 4-й поверх довші сходинок на 2-й поверх у три рази.
	Лікар приписав Катрусі 3 пігулки і вказав, що приймати їх слід через 20 хв. На який час вистачить Катрусі пігулок? Відповідь: на 40 хвилин.	Скільки знадобиться цифрових знаків, щоб пронумерувати зошит, у якому 100 сторінок? Відповідь: 192 цифрових знаки.

В позакласній роботі ми використовуємо різноманітні інтелектуальні ігри: «Перший мільйон», «Ерудит», «Брейн-ринг», «Бізнес», «О, щасливчик!» і наведемо одну з них.

Гра «Щасливий випадок» [4]

Гра проводиться у відповідно оформленому актовому залі школи в рамках тижня чи декади з будь-якого навчального предмета. Глядацька аудиторія – учні паралелі, а також усі бажаючі. За декілька днів до проведення гри повинно бути вивішено оголошення на великому аркуші паперу у холі школи, а також усно оголошено про проведення гри по класах.

Оформлення залу. Посеред сцени – стіл ведучого, а по обидва боки – по 5 стільці для кожної команди, три мікрофони.

Майже всі конкурси гри мають назви, аналогічні до телевізійного «Щасливого випадку». Зміст завдань складено відповідно до чинних програм з початкових предметів. Для уникнення пауз бажано роздати членам журі аркуші з відповідями до кожного конкурсу. Залежно від умов школи суми одержаних командами балів записуються на переносній дошці чи на комп'ютері та оголошується суддя-інформатор.

Учасникам заздалегідь дається завдання підготувати невеличку, на 2-3 хвилини, оригінальну «візитку» – знайомство з своєю командою. Ведучий запрошує учасників на сцену під звуки, наприклад, «Козацького маршу» або якоїсь бадьорої мелодії.

I. Конкурс «Візитка» – знайомство команд

Журі оцінює цей конкурс за 2-бальною системою; кожен суддя має для цього спеціально виготовлені фішки з написами «1» та «2» з обох боків. Кожній команді зараховується сума балів, показаних глядачам та учасникам за допомогою фішок (2 бали).

II. Конкурс «Далі...Далі...»

Кожній команді ведучим ставиться серія запитань, на які треба відповісти за одну хвилину. Виграє та команда, котра за цей час встигне відповісти на більшу кількість запитань; кожна правильна відповідь – 1 бал. Підготовлений учень чи суддя-інформатор починає й закінчує конкурс звуковим сигналом за показанням великого настінного годинника чи за допомогою комп'ютера, встановлених так, щоб це було видно і глядачам. Кожна відповідь – 1 бал.

III. Конкурс «Заморочки з діжки»

Гравцям задаються питання, відповіді на які потребуються творчої уяви, вміння логічно мислити, швидкості реакції, почуття гумору тощо.

Під звуки музики учень виносить діжечку, а зкої капітани команд почерзі виймають по 3-4 номерки з написаними на них завданнями. Кожна правильна відповідь – 1 бал.

IV. Конкурс «Темна конячка»

Запитання цього конкурсу присвячені якійсь постаті, факту, літературному персонажу тощо та подаються командам у формі загадки, таємниці, яку треба відкрити за характерними ознаками, притаманними тільки цьому об'єкту. Кожна правильна відповідь – 1 бал.

V. Конкурс «Ти – мені, я – тобі»

Капітан чи хтось із команди називає підряд 2 заготовлених заздалегідь питання, на які команда суперників повинна одразу дати короткі відповіді; потім свої запитання ставить команда № 2. Кожна правильна відповідь – 1 бал.

VI. Конкурс «Гонка за лідером»

Проводиться аналогічно до конкурсу «Далі...Далі...».

Вчитель може доповнити конкурсну програму будь-якими завданнями творчого характеру. Наприкінці гри журі підбиває підсумки, нагороджує переможців та переможених призами.

Отже, сьогодні необхідно визнати, що робота з обдарованими дітьми – це один з важливих напрямків роботи педагога.

Виходячи з вищесказаного, педагогу «учити треба так, щоб знання добувалися за допомогою уже наявних знань», сприяти розвитку умінь розкривати ту чи іншу залежність, зв'язок, добиватися, щоб учні виявляли розумову і вольову активність, прагнули зробити хоч би маленький крок на шляху до навчання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Сухомлинський В. Сто порад учителю. – К.: Рад. школа, 1988.-304 с.
2. Сухомлинський В. Вибрані твори: У 5-ти т. – Т.4. – К.:Рад. школа, 1977.-640 с.
3. Володарська М.О. Робота з обдарованими дітьми. – Вид.група.: «Основа», 2010.
4. Інтелектуальні ігри на уроках в початковій школі/ Упоряд. Ю. Бардакова. Х.: Вид. гр.. «Основа», 2005
5. Науково методичний журнал «Початкове навчання та виховання». Серпень, 2008.

Шевченко А. Б.,

*учитель історії та громадянської освіти Лебединського ЗСО I-III ст. № 7
olenapolujko@gmail.com*

Orcid: <https://orcid.org/0000-0002-4577-0338>

УРОК ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ ВЧИТЕЛЯ І УЧНЯ

Анотація. У статті розглянуто особливості реалізації компетентнісного підходу, який змінює акценти роботи вчителя в організації освітнього процесу. Проаналізовано нормативні документи, що регулюють освітній процес у розрізі вивченої теми. Розглянуто приклади впровадження методів навчання під час уроку, що стимулює розвиток творчої особистості вчителя та учня.

Ключові слова: компетентності, історико-предметні компетентності, урок.

Abstract. The article considers the peculiarities of the implementation of the competency approach, which changes the emphasis of the teacher in the organization of the educational process. The normative documents regulating the educational process in the context of the studied topic are analyzed. Examples of introduction of teaching methods during the lesson, which stimulates the development of creative personality of teacher and student, are considered.

Key words: competences, historical-subject competences, lesson

У сучасному світі гостро стоїть проблема творчого розвитку особистості. Кожна цивілізована країна дбає про творчий потенціал суспільства загалом і кожної людини зокрема. Посилюється увага до розвитку творчих здібностей особистості, надання їй можливості виявити їх.

Із розвитком творчої особистості дитини тісно пов'язується технологія використання на уроці навчальних і навчально-творчих завдань. У процесі вирішення творчих завдань діти створюють певний творчий продукт. У той самий час, завдання школи – навчити жити. Ми повинні виховувати людину, здатну створити своє власне життя, здатну до самовизначення, тому важливим є вплив особистості вчителя на формування ключових компетентностей учнів. Разом з учнем учитель повинен ефективно працювати, професійно вдосконалюватися та творчо зростати, адже педагог не тільки той, хто все життя вчить, а й той, хто все життя вчиться.

Концепція компетентнісно орієнтованої освіти є популярною в сучасній європейській педагогіці. Її розробляють відомі міжнародні організації, зокрема ЮНЕСКО, ЮНІСЕФ, ПРООН, Рада Європи, Комісія з питань культурної співпраці при Раді Європи. Нова українська школа також базується на ідеї необхідності формування компетентної особистості, здатної застосовувати знання, уміння та досвід відповідно до ситуації. На теоретико-методологічному рівні феномен компетентнісного підходу в освіті є предметом міждисциплінарних досліджень українських і зарубіжних учених. Як результат, маємо науковий доробок із питань реалізації компетентнісного підходу в освітніх системах (Е. Абель, К. Абромс, Дж. Думас, А. Зольні, С. Клепко та ін.), розробки поняттєво-термінологічного апарату компетентнісної освіти (В.Гриньова, І. Зязюн, О. Ковальова, С. Куликовський, В. Луговий та ін.), обґрунтування її психолого-педагогічних засад (І. Бех, Н. Бібік, С. Бондар, О.Овчарук, О. Пометун та ін.), характеристики ключових, загальнопредметних і предметних компетентностей (І. Аршава, Н. Голуб, Р. Девлетов, І. Єрмаков та ін.), аналізу окремих аспектів упровадження компетентнісного підходу в національну школу (Е. Воронцова, С. Кириленко, О. Онопрієнко, О. Савченко та ін.).

Незважаючи на те, що проблема розвитку творчого начала в учнів досліджується давно, багато питань залишається невирішеними. Як і раніше, більшість навчального часу відводиться репродуктивній, нетворчій діяльності, значна частина завдань у підручниках має також відтворювальний характер. Тому актуальним на сьогодні є розвиток творчої особистості учня на уроці та в позаурочний час.

Як навчити? Як зробити урок цікавим, захоплюючим, як добитися того, щоб він розвивав пізнавальний інтерес, творчу та ініціативну активність учнів? Надати перевагу традиційним методам викладання чи інноваційним технологіям? Ці і ряд подібних питань турбують мене, як мабуть і кожного не байдужого вчителя. Тим більше, що діяльність учителя регламентується низкою нормативних документів.

Формування ключових компетентностей здобувачів освіти затверджені постановою КМУ від 23 листопада 2011 р. № 1392 із змінами, внесеними згідно з постановою КМУ від 7 серпня 2013 р. № 538 у Державному стандарті базової і повної загальної середньої освіти, а саме:

громадянська компетентність – здатність учня активно, відповідально та ефективно реалізовувати права та обов'язки з метою розвитку демократичного суспільства;

загальнокультурна компетентність – здатність учня аналізувати та оцінювати досягнення національної та світової культури, орієнтуватися в культурному та духовному контексті сучасного суспільства, застосовувати методи самовиховання, орієнтовані на загальнолюдські цінності;

здоров'язбережувальна компетентність – здатність учня застосовувати в умовах конкретної ситуації сукупність здоров'язбережувальних компетенцій, дбайливо ставитися до власного здоров'я та здоров'я інших людей;

інформаційно-комунікаційна компетентність – здатність учня використовувати інформаційно-комунікаційні технології та відповідні засоби для виконання особистісних і суспільно значущих завдань;

комунікативна компетентність – здатність особистості застосовувати у конкретному виді спілкування знання мови, способи взаємодії з людьми, що оточують її та перебувають на відстані, навички роботи у групі, володіння різними соціальними ролями;

міжпредметна естетична компетентність – здатність виявляти естетичне ставлення до світу в різних сферах діяльності людини, оцінювати предмети і явища, їх взаємодію, що формується під час опанування різних видів мистецтва;

міжпредметна компетентність – здатність учня застосовувати щодо міжпредметного кола проблем знання, уміння, навички, способи діяльності та ставлення, які належать до певного кола навчальних предметів і освітніх галузей;

проектно-технологічна компетентність – здатність учнів застосовувати знання, уміння та особистий досвід у предметно-перетворювальній діяльності;

соціальна компетентність – здатність особистості продуктивно співпрацювати з партнерами у групі та команді, виконувати різні ролі та функції у колективі.[1]

У свою чергу на уроці історії учитель формує ряд історико-предметних компетентностей учнів, а саме:

- Хронологічні
- Просторові
- Інформаційні
- Мовленнєві
- Логічні
- Аксиологічні

Розглянемо їх у розрізі творчої спільної діяльності учителя та учня

1. Хронологічна

- передбачає вміння учнів орієнтуватися в історичному часі;
- розглядати суспільні явища в розвитку та в конкретно-історичних умовах певного часу;
- співвідносити історичні події, явища з періодами, орієнтуватися в науковій періодизації історії;
- використовувати періодизацію як спосіб пізнання історичного процесу. [2]

Найнижчим шаблоном в ієрархії хронологічних умінь є вміння рахувати роки в історії. Це вміння: – встановлювати події за датами або дати за подіями; – співвідносити події та дати (дати та події); події (або дати) зі століттям (або тисячоліттям), його початком (чи половиною) та кінцем; – встановлювати тривалість події, віддаленість її від сьогодення. Перелічені вище вміння учень має опанувати протягом 5 класу, адже в 6 класі вони ускладнюються, зазнаючи певної модифікації, пор.: уміння встановлювати тривалість події / подій, віддаленість її / їх від сьогодення (з переходом через еру). Для практичного застосування знань пропоную учням виконати праву за посиланням. У свою чергу освоюю нову програму для себе і створюю ряд творчих завдань. Лінія (стрічка) часу є невід’ємним атрибутом уроків пропедевтичного курсу в 5 класі та історії стародавнього світу в 6 класі. Цей засіб наочного навчання дає змогу формувати уявлення про лінійність, незворотність часу, різні категорії часу (століття, тисячоліття, еру) за допомогою графічних образів

Як підсумок учні 5-6 класів намагаються створити свої схожі стрічки часу.

З метою формування хронологічної компетентності, разом з учнями створюємо календарі історичних подій. Окремо створюю свій освітній інформаційний продукт на сайті.

На сайті пропоную не лише хронологію основних подій, але і посилання на документальні фільми, віртуальні екскурсії та навчальну літературу.

Разом з учнями складаємо і розв’язуємо хронологічні задачі. Задачі для поточного контролю та тематичних контрольних робіт можуть бути такі.

У 1982 р. урочисто відсвяткували 1500-ліття Києва. Обчисліть, який рік вважають роком заснування нашої столиці?

У лісах під Черніговом 1821 р. було знайдено золотий зміїовик– оберіг, що належав Володимирові Мономаху. Ймовірно, князь загубив його під час полювання. Скільки приблизно років ця річ могла пролежати в землі? Скільки років тому її знайшли?

Обчисліть та покажіть на лінії часу, скільки минуло років від першої згадки про українських козаків у писемних джерелах до спорудження козаками на чолі з князем-гетьманом Дмитром Вишневецьким першої Запорозької Січі.

2. Просторова

- передбачає вміння учнів орієнтуватися в історичному просторі;
- співвідносити розвиток історичних явищ і процесів з географічним положенням країн та природними умовами;
- користуючись картою, пояснювати причини і наслідки історичних подій, процесів вітчизняної та всесвітньої історії, основні тенденції розвитку міжнародних відносин;
- характеризувати, спираючись на карту,
- історичний процес та його регіональні особливості.

Специфіку історії як шкільного предмета визначають, окрім хронологічних, ще й просторові уявлення, адже в історії події розглядаємо і в часі, і в просторі. Тож якщо хронологія локалізує історичні факти в часі, то історичні карти мають на меті їх локалізацію в просторі. Розглянемо приклади завдань стосовно формування просторових компетентностей.

Знайомство з історичною картою та набуття найпростіших практичних навичок роботи з нею починається, як відомо, у 5 класі. Дітей навчаємо розрізняти умовні позначки на історичній карті, знаходити та показувати на карті місце тієї або іншої події, знаходити та показувати на карті історико-географічний об’єкт, співвідносити об’єкти на карті зі сторонами світу.

Шестикласники дізнаються про різні країни світу, їх місце розташування. На уроках історії вони отримують можливість глибше усвідомити поняття «географічне положення», вчать його самі визначати за зразком, продемонстрованим учителем.

3. Мовленнєва

– передбачає вміння учнів будувати усні та письмові висловлювання щодо історичних фактів, історичних постатей та історичної теорії:

– реконструювати образи минулого у словесній формі у вигляді опису, оповідання, образної характеристики;

– викладати історичні поняття, зв'язки і тенденції історичного розвитку застосовуючи пояснення, доведення, міркування, узагальнюючу характеристику.

Розвиток мовленнєвої компетентності відбувається під час творчих робіт учнів. Наприклад, під час вивчення теми «Українська революція», учням 10 класу пропонується розробити сторінки у соціальних мережах учасників Революції.

5. Інформаційна

– передбачає вміння учнів працювати з джерелами історичної інформації:

– користуватися довідковою літературою, Інтернетом тощо для самостійного пошуку інформації;

– систематизувати історичну інформацію, складаючи таблиці, схеми, різні типи планів;

– самостійно інтерпретувати зміст історичних джерел;

– виявляти різні точки зору, визнавати і сприймати таку різноманітність;

– критично аналізувати, порівнювати та оцінювати історичні джерела, виявляти тенденційну інформацію й пояснювати її необ'єктивність.

Учні 10-11 класів самостійно підбирають тексти до теми, створюють вибірки історичних джерел та цитати для написання власних висловлювань та історичних есе.

6. Аксиологічна

– передбачає вміння учнів формулювати оцінки і версії історичного руху й розвитку;

– порівнювати й оцінювати факти та діяльність історичних осіб з позиції загальнолюдських та національних цінностей, визначати власну позицію щодо суперечливих питань історії;

– виявляти інтереси, потреби, протиріччя в позиціях соціальних груп і окремих осіб та їх роль в історичному процесі, тенденції і напрями історичного розвитку;

– оцінювати різні версії й думки про минулі історичні події, визнаючи, що деякі джерела можуть бути необ'єктивними.

Ставлення як компонент навчальних результатів учнів декларований у всіх навчальних програмах останніх років. Переходячи безпосередньо до навчання історії зауважимо, що для формування в учнів, наприклад, громадянських демократичних ставлень і цінностей у зміст освіти мають бути включені сюжети, що розкривають такі цінності (наприклад, у вигляді інформації про Козацьку державу та її устрій, Конституцію Пилипа Орлика, «Декларацію прав людини і громадянина» або «Декларацію про незалежність США» та ін.), а відбір та структурування всього змісту курсів повинні проводитись з урахуванням психологічного механізму формування ставлень особистості (тобто учням треба надавати факти про те, якими були потреби, мотиви, інтереси людей, які створили такі цінності і прагнули втілити їх у життя, як вони ставились до світу і як діяли в конкретному часі та просторі).

Залучення учнів до створення ними власних інтерпретацій історії може бути дуже корисним шляхом розуміння ними загальних підходів до того, як і чому з'являються історичні інтерпретації. Прикладом можуть бути такі завдання (їх можна пропонувати на будь-якому історичному матеріалі, починаючи з віку учнів 12–13 років).

1) Рекламна кампанія

Ви є фахівцем туристського бізнесу. Ваша компанія намагається створити новий туристський маршрут по старовинному українському місту Риму. Для того, щоб забезпечити приток туристів, вам треба розробити рекламну листівку, яка розрахована на людей, яких бажаєте зацікавити. Перед тим, як починати працювати над текстом листівки: а) ознайомтесь з основними подіями історії міста та описом пам'яток; б) вирішіть, на кого розрахована ваша листівка: на молодь, на батьків, які відвідують місто разом з дітьми; на людей середнього віку, які подорожують наодинці тощо. Вирішіть також, який образ міста ви будете створювати: спокійний? Таємничий? Запрошуючий? Збуджуючий? Романтичний? Чи якийсь інший? Оберіть з запропонованих вам фотографій історичних пам'яток міста тільки дві фотографії, які ви можете вмістити в текст. Використовуйте слова, що відображають вашу почуття, коли уявляєте собі таку подорож, але будьте лаконічними і зрозумілими, пам'ятайте, що рекламна листівка складається з декількох речень.

2) Створюємо музейну експозицію

Ви – працівники місцевого історичного музею. Вашим завданням є підготувати фотографії, що відображають історію Вашого міста на початку ХХ ст. Вони будуть вміщені в загальноукраїнське видання,

тому вам доручили відібрати тільки 5 фотографій. Але вони повинні відбити всі сторони суспільного життя, якомога повніше, і продемонструвати особливості вашої місцевої історії в цей період у порівнянні з іншими регіонами України. Ви маєте також придумати текст, який буде супроводжувати Ваші фотографії. Аналіз різних інтерпретацій подій може бути і основою для написання учнями творчих робіт. Учні можуть виконувати творчі роботи з аналізу інтерпретацій минулого у вигляді есе, тобто короткої письмової роботи, яка висвітлює власну позицію учня відносно спірного дискусійного питання.

Окремо, хотілося б зазначити, що поряд із теоретичними уроками з історії та громадянської освіти є практичні. Вони сприяють використанню учнями знань. Під час практичної діяльності учні:

- пишуть історичні есе
- створюють мультимедійні презентації
- створюють історичні постери
- виготовляють плакати, буклети та лепбуки
- досліджують пам'ятки місцевої архітектури, створюють карти – маршрути міста та області. [3]

Отже, джерелом розвитку творчості вчителів та учнів може бути звичайний урок, який сприяє розширення кругозору, поглиблення знань у різних сферах науки, підвищення загальної ерудиції; вироблення навичок логічного мислення, аналізу; вміння обґрунтовувати й аргументувати власну думку; поглиблене пізнання явищ і подій навколишнього світу; удосконалення вмінь та навичок працювати з науково-популярною та довідниковою літературою; розвиток уваги, спостережливості, пам'яті, комунікативних, організаторських, пізнавальних та творчих здібностей. Досвід свідчить, що людина, яка здатна генерувати ідеї, використовувати знання і вміння в нових ситуаціях, комфортно почувається в нестабільних соціальних умовах – швидше знаходить своє місце в суспільстві.

ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України про освіту від 05 вересня 2017 року № 2145-VIII
2. Баханов К. О. Навчання історії в школі під кутом зору компетентнісного підходу: посібник для вчителя. Харків: Вид. група «Основа», 2012. 127 с.
3. Бібік Н.М., Єрмаков І.Г., Овчарук О.В. Компетентнісна освіта – від теорії до практики. – К.: Плеяда, 2005. – 120с.
4. Булахова Л., Жук Галина. Десять ключових компетентностей – основа формування успішного громадянина. /Початкова школа./2019. №17. С.12-14.
5. Овчарук О. Компетентності як ключ до оновлення змісту освіти // Директор школи. Україна. – 2005. – №3-4; Стратегія реформування освіти в Україні. – К.: КІС, 2003. – С.68-75.
6. Пометун О. І. Компетентнісно орієнтована методика навчання історії в основній школі : методичний посібник. Київ . : ТОВ «КОНВІ ПРІНТ», 2018. 208 с.
7. Про затвердження Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти : Постанова Кабінету Міністрів України; Стандарт, План, Вимоги від 23.11.2011 № 1392 URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1392-2011-п> (дата звернення 24.10.2019) 5. Формування компетентностей учнів основної школи у навчанні всесвітньої історії : методичні рекомендації / П. В. Мороз та ін. Київ : Інститут педагогіки, 2017. URL : http://undip.org.ua/upload/files/e_lib/Методичні_рекомендації_фрагмент.pdf (дата звернення 24.10.2019)

Шиманчик Я. М.,

*вчитель історії та правознавства,
Комунального закладу «Мар'є-Дмитрівський ліцей»
Девладівської сільської ради
Дніпропетровської області
shymanchuk.yana@ukr.net*

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0962-2562>

РЕАЛІЗАЦІЯ ДІЯЛЬНІСНОГО ПІДХОДУ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ В МЕЖАХ ІСТОРИЧНОЇ ОСВІТИ

The article identifies the theoretical aspects of giftedness and motivation of students to learn. The implementation of the activity approach of the New Ukrainian School within the framework of historical education is analyzed: the experience of the teacher-practitioner on revealing the creative potential of students and further development and support of giftedness is analyzed.

Key words: talent, technologies, methods, cross-cutting lines, competence.

Аннотація: в статті визначено теоретичні аспекти обдарованості та мотивації учнів до навчання. Аналізується реалізація діяльнісного підходу Нової української школи в межах історичної освіти: проаналізовано досвід роботи вчителя-практика щодо виявлення творчого потенціалу учнів та подальшого розвитку та підтримки обдарованості.

Ключові слова: обдарованість, технології, методики, наскрізні лінії, компетентність.

Анотація: у статті визначено теоретичні аспекти обдарованості та мотивації учнів до навчання. Аналізується реалізація діяльнісного підходу Нової української школи в межах історичної освіти: проаналізовано досвід роботи вчителя-практика щодо виявлення творчого потенціалу учнів та подальшого розвитку та підтримки обдарованості.

Ключові слова: обдарованість, технології, методики, наскрізні лінії, компетентність.

Актуальність проблеми. Сучасне постіндустріальне суспільство не можливо сьогодні уявити без інтелектуально розвиненої, сформованої, креативної та з формованими цифровими компетентностями особистості. Саме тому дедалі більше зростає попит на талановиту, неординарну, творчу особистість. Раннє виявлення, навчання і виховання творчо обдарованих і талановитих дітей є запорукою досягнення успіху кожної країни та і світової спільноти в тому числі. Обдаровані діти – майбутнє, гордість і честь України, її авторитет на світовій арені. Слід підкреслити, що саме перед кожним педагогом стоїть завдання формувати інтелектуально-творчий потенціал нашої держави шляхом впровадження інноваційних підходів, створення сприятливих умов розвитку кожної обдарованої дитини, реалізації права особистості на індивідуальність, унікальність, внутрішню свободу, особистісну самореалізацію.

Перспективними напрямками навчання і виховання обдарованих дітей в Україні є: створення державної системи навчання талановитих учнів, розроблення й впровадження механізмів їх державної підтримки; вдосконалення традицій з пошуку, підтримки і розвитку обдарованих школярів; сприяння їх залученню до участі у всеукраїнських міжнародних олімпіадах, конкурсах, турнірах тощо; забезпечення умов для рівноправного доступу до освіти дітей з особливими потребами за рахунок варіативності здобуття освіти, відповідно до здібностей та індивідуальних можливостей. Для цього передбачено створення цілісної багаторівневої системи закладів різних типів і форм власності, діяльність яких повинна бути спрямована на ідентифікацію навчання обдарованих учнів; залучення кращих інтелектуальних та духовних сил суспільства до освітньої галузі [11, С.12].

Обдарована дитина – це особистість, яка має потенціал інтелектуального та креативного розвитку. Тому будь-яка дитина є обдарованою, що отримав від природи і батьків безцінний «дар», ресурси для особистісного розвитку. Для розвитку обдарованості особливої важливості представляє одна обов'язкова умова: діяльність, якою займається дитина, повинна бути пов'язана з позитивними емоціями, приносити радість і задоволення [3].

Успішне вирішення завдань навчання, виховання та розвитку обдарованих дітей безпосередньо пов'язано з питанням удосконалення підготовки вчителів, які повинні: володіти певним обсягом знань про природу та сутність дитячої обдарованості; вміти

спілкуватися з такими дітьми, організувати їх навчально-пізнавальну діяльність; намагатися бачити в кожному учні творчу індивідуальність.

Обдарованість дитини виявляється насамперед у творчій діяльності й зумовлюється її мотивацією до навчання, характерними віковими особливостями розвитку особистості. Ці процеси потребують від психологів і педагогів поглибленого вивчення психолого-педагогічних аспектів означених процесів [8].

Навчання обдарованих дітей в умовах загальноосвітньої школи повинно здійснюватися на основі принципів диференціації та індивідуалізації (за допомогою виділення груп учнів залежно від виду їх обдарованості, організації індивідуального навчального плану, навчання за індивідуальними програмами з окремих навчальних предметів і т.п.). На жаль, сучасна практика зводиться в основному до навчання за індивідуальними програмами в одній предметній області, що не сприяє розкриттю інших здібностей дитини, що лежать поза нею [9, С. 31].

Для успішного розвитку обдарованої особистості необхідні наявність природних даних та відповідного середовища, в якому дитина може успішно розвиватися. В останньому випадку важливого значення надається організації навчально-виховного процесу у школі, провідними напрямками діяльності якої повинно бути: своєчасна діагностика інтелектуальних особливостей і здібностей школяра; гуманне співробітництво учителя та учня; взаємодія педагогів і батьків; створення для дитини ситуацій упевненості в собі; забезпечення молодшому школяреві права на пошук і помилку без зниження оцінки, надання можливості виправлення помилки і підвищення оцінки; підтримка ініціативи дитини у всіх видах діяльності; гуманізація сфери спілкування з однолітками та дорослими; надання можливості реалізації фізичної та пізнавальної активності; навчання прийомів самостійної роботи, способів самоконтролю, дослідницької діяльності; відсутність демонстрації виняткових досягнень, що спричиняють неприйняття однокласниками, але разом із цим і неприпустимість зменшення досягнень та унікальних здібностей [2, С. 76].

До того ж, вчителям необхідно постійно підвищувати професійну майстерність в організації діяльності з обдарованими учнями, ефективно використовувати результати педагогічної діагностики, розуміти її сутність, застосовувати технології розвивального навчання, вести пошук оптимальних засобів індивідуалізації навчально-виховного процесу. Вчитель надає перший імпульс розвитку обдарованого учня, створюючи морально-психологічні умови для його продуктивної навчальної діяльності, створює позитивно орієнтовану популярність, збуджує внутрішні імпульси для інтелектуальної діяльності [1].

У методичній літературі чітко вказані рекомендації вчителям під час роботи з обдарованими дітьми, а саме:

- забезпечення гуманістичного, суб'єктного підходу до навчання та виховання обдарованої молоді, які ґрунтуються на визнанні гідності особистості, її власної думки, права на вибір, самостійних вчинків;
- створення нового освітнього середовища, яке забезпечує освітні потреби обдарованої дитини;
- формування рівних взаємин у системі «вчитель – учень» на основі творчої співпраці, що забезпечує можливість творчої самореалізації обдарованої учнівської молоді;
- здійснення навчання на основі особистісної зацікавленості обдарованого учня, його індивідуальних інтересів і здібностей, що сприяє формуванню пізнавальної активності дитини на основі її інтересів;
- розвиток системного, інтуїтивного мислення, уміння деталізувати інформацію, що дисциплінує розум учня, формує творче, нешаблонне мислення;
- організація неперервної самостійної та самоосвітньої діяльності обдарованих учнів, що сприяє вихованню особистостей, здатних виявити наполегливість, дисциплінованість;
- забезпечення вільного вибору форм, напрямів, методів діяльності, що сприяє розвитку вміння критично оцінювати свої можливості й прагнення самостійно розв'язувати все складніші завдання [4].

Мотивація відіграє важливого значення для розвитку здібностей людини. Вона розуміється як прагнення до самоствердження або зростання значимості власної особистості. Оскільки доведено, що обдаровані учні працюють швидше, більше, виконують найскладніші завдання, ніж їх однолітки, то мотивація, у такому випадку є рушійною силою і умовою у досягненні успіху. Мотивація до успіху може бути різною: бажання влади, матеріального благополуччя, грошей, самоствердження. Але для творця, творчого генія матеріальна мотивація не є провідною, головний мотив – реалізація ідеї, бажання здійснити мрію. Тобто життя такої людини підпорядковано одному пристрасному бажанню – реалізувати ідею, і цьому підкорена воля, мислення, діяльність [5, С. 272].

Польська дослідниця О. Токаж сформулювала принципи стимулювання мотивації, що сприяють творчій активності учнів:

1. У роботі з учнями потрібно брати до уваги ті потреби, які існують і ті, які потрібно задовольнити.
2. Завжди повинен бути тісний зв'язок між активністю і уміннями, можливостями і навичками.
3. Запропоновані завдання мають бути цікавими для учнів.
4. Створена ситуація повинна моделювати самостійну або інструментальну мотивації.
5. У роботі з учнями необхідно вміло оперувати такими поняттями як: покарання і нагороди.
6. Коли мотивація є слабкою стимуляція автономної мотивації є неможливою.
7. Низька мотивація у виконанні конкретних видів діяльності вимагає зовнішніх нагород, які можуть її підвищити.
8. Джерелом стимулювання автономної мотивації є створення ситуації, яка викликає зацікавлення у дитини та прояв її фантазії [10, С. 44-45].

Обдарованість учнів може мати різні рівні, виміри, аспекти, що не дає можливості розробити якусь універсальну методику роботи з обдарованими дітьми і вимагає досконалого вивчення й розуміння конкретного учня, вироблення та застосування до нього специфічних форм і методів навчання і виховання, розвитку його потенційних можливостей. Вони повинні мати високий пізнавально-мотиваційний потенціал, відповідати рівню пізнавальної активності та інтересам обдарованих дітей, бути виключно ефективними для розвитку творчого мислення і багатьох важливих якостей особистості, зокрема пізнавальної мотивації, наполегливості, самостійності, упевненості в собі, емоційної стабільності і здатності до співпраці [7, С. 67].

XXI століття – це глибинні й об'єктивні процеси формування єдиного відкритого освітнього простору. Новим принципом освіти стає управління знаннями, які учні отримують самотужки, бо вчитель – це наставник, порадник, помічник.

Розбудова Нової української школи, яка викликана вимогою відповідності освіти сучасним потребам країни і світовим стандартам, серед іншого передбачає створення умов, що забезпечують виявлення й розвиток обдарованих дітей, реалізацію їх потенційних можливостей. У Концепції «Нова українська школа» підкреслюється, що кожна дитина – неповторна, наділена від природи унікальними здібностями, талантами та можливостями, а «місія нової української школи – допомогти розкрити та розвинути здібності, таланти і можливості кожної дитини» на засадах особистісно-орієнтованої моделі освіти та принципу дитиноцентризму [6].

Міністерство освіти і науки України розпочало масштабні реформи загальної середньої освіти, оновлення програм, зокрема історії, відбувається на основі чинного Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти, ці зміни мають на меті поступовий перехід на принципи демократичного навчання, передбачені концепцією «Нової української школи».

Визначення обдарованості надзвичайно важливе – від цього залежить кого й на підставі яких критеріїв школа відбиратиме в спеціалізовані школи чи програми, як навчатиме. Від розуміння суті обдарованості прямо залежить, на які особливості своїх учнів учитель звертатиме увагу. Завдання школи – підтримати учня і розвинути його здібності, підготувати ґрунт для того, щоб ці здібності було реалізовано. Виявлення обдарованих дітей повинно продовжитись у 5 класі.

Робота з обдарованими дітьми в ході вивчення історії відбувається як на уроках, так і під час позаурочних заходів. Можна виділити наступні форми, методи та технології роботи, які застосовуються на роках історії з досвіду роботи:

1. Технологія «Валіза історика». Суть її полягає: валіза заповнюється різноманітними речами: телефони, іграшки, одяг, знаряддя праці, прикраси, зброя тощо. На уроці я по черзі дістаю річ і учні пробують відгадати що це за річ? Кому вона могла належати? Скільки їй років чи то коли вона була випущена. Дуже мені подобається брати набір речей різного періоду. Наприклад, телефони: від старого до сучасного і показувати учням на практиці, що ось це є історія, прогрес, розвиток. Основна мета такої технології: показати учням, що історія навколо нас, історія живе в їх селі, домі. Очікувані результати від цієї технології є для мене ключовими. Я перш, ніж підготувати урок, завжди задаю собі запитання: навіщо воно дітям і чого я прагну досягти. В даному випадку, мої очікувані результати збігаються з компетентностями, які ми повинні сформувати в учнях (як загальних, так і предметних) та наскрізних вмінь: висловлювати власну думку усно і письмово; критично та системно мислити, здатність логічно обґрунтувати позицію; виявляти ініціативність тощо. Під час цієї технології учні критично мислять, логічно висловлюють свої думки, формується хронологічні вміння тощо. На домашнє завдання учні отримують завдання принести сімейну реліквію, або якесь історичне джерело. Розповісти про нього, його історію та визначити вид історичного джерела.

2. Технологія «Археологічні розкопки». Суть: познайомити учнів на практиці з допоміжною історичною наукою «археологією». Даний урок включає в себе формування декілька вмінь в учнів: уміння працювати з картою, уміння орієнтуватись в часі і просторі, уміння аналізувати, порівнювати, логічно мислити та уміння обґрунтовано висловлювати свої думки. З чого я починаю підготовку: заздалегідь на території школи в землю закопую предмет (це може бути посуд, прикраса, монети тощо); готую та роздруковую карту з сайту Google-maps, друкую акт-дозвіл на археологічні розкопки (на самому уроці я пояснюю учням, що все повинно бути законним. Таким чином, формую в учнів правову культуру), бейджики «Юний археолог» та міні-бідборд «Увага! Йдуть археологічні розкопки». У день самого заняття учні знайомляться з картою, визначають місце розкопок, підписують акт-дозвіл у директора школи, прослухавши інструктаж, ми йдемо на розкопки. Діставши річ, ми повертаємось до класу. Визначаємо її походження, приналежність до певного виду історичного джерела тощо. Як показала практика, такий урок емоційно впливає на учнів. Після такого уроку я помітила, що учні з легкістю називають поняття: «археологія», «археологічна культура» та співвідносять речі до певного виду історичних джерел.

3. Технологія «Виготовлення посуду трипільців». Дуже люблю з учнями виготовляти посуд трипільців. Суть: виготовлення з глини міні-гличиків із візерунком, подібним до трипільської культури. Мета: я хочу познайомити учнів з трипільською культурою та на практиці показати, що трипільці були ж такими звичайними людьми як і ми. Чого я прагну досягти: учні краще запам'ятовують те, що вони бачать чи то в чому вони приймають безпосередню участь. Таким чином, на такому фрагменті уроку відбувається формування ключових компетентностей та наскрізних вмінь: формування допитливості, прагнення шукати і пропонувати нові ідеї, самостійно чи в групі спостерігати та досліджувати, формулювати припущення і робити висновки на основі дослідження. На домашнє завдання учні повинні виконати вдома самостійно трипільську прикрасу, іграшку чи посуд. Таким чином, я хочу сформувати в учнів творчість та виокремити обдарованих та здібних учнів.

4. Технологія «Фейсбук сторінка на уроках історії» у вигляді проектної, творчої роботи. Я також не стояла осторонь і спробувала створити її зі своїми учнями. Суть: створення соціальної мережі певної історичної епохи чи то історичного діяча у паперовому або ж електронному форматі. Під час створення паперового варіанту «фейсбук сторінки» історичного діяча чи історичної епохи, в учнів відбувається формування ключових компетентностей та наскрізних вмінь: формування допитливості, прагнення шукати і пропонувати нові ідеї, самостійно чи в групі спостерігати та досліджувати, формулювати припущення і робити висновки на основі дослідження. Під час підготовки я готую декілька варіантів, а учні вже самостійно обирають як воно повинно виглядати. Крім того, учні самостійно захищають свої проекти.

Електронний формат «Фейсбук сторінки» створюється за допомогою сервісу ClassTools. Учні за допомогою мобільного телефону та цього сервісу створюють фейсбук сторінку історичного діяча. При

цьому користуються матеріалами з мережі інтернет. Під час такого виду роботу формуються цифрові компетентності учнів.

4. Технологія «Лепбук». Ще є одним прикладом творчої проектної роботи. Під час такого уроку в учнів відбувається формування ключових компетентностей та наскрізьних вмінь: формування допитливості, прагнення шукати і пропонувати нові ідеї, самостійно чи в групі спостерігати та досліджувати, формулювати припущення і робити висновки на основі дослідження. Під час підготовки я готую декілька варіантів, а учні вже самостійно обирають як воно повинно виглядати. Крім того, учні самостійно захищають свої проекти.

5. Технологія «Інсценування на уроках історії». У 6 класі ми з дітьми спробували інсценувати зустріч грецьких богів. Зазягальє я як вчитель написала сценарій та театральний одяг, діти вдома підготували самостійно свої проекти про конкретного грецького бога. І на уроці відтворили зустріч богів і які сили вони уособлювали. Дітям урок запам'ятався. На такому уроці продовжили формування компетентностей та наскрізьних вмінь: уміння усно і письмово висловлювати свої думки, почуття, чітко та аргументовано пояснювати факти; висловлювати власну думку усно і письмово; творчо працювати; здатність логічно обґрунтувати позицію тощо.

Я сучасна вчитель і намагаюсь будувати сучасним урок. У всіх 5-х чи то 6-х класів, які до мене приходили були мобільні телефони, десь 80% учнів точно були забезпечені. В кого ні, то я давала свій телефон або ноутбук.

Ми переходимо до блоку сучасних технологій на уроках історії:

1. Сервіс «LearningApps». Коли мені вдається домовитись з початківцями, я залюбки проводжу урок в їх класі тому, що там є інтерактивна дошка та комп'ютер. 5 і 6-класники залюбки виконують різного роду заняття на дошці: «Скачки», «Перший мільйон», «Пазли», «Вікторина» тощо. До кінця 5-го класу і 6 класі, мої діти вже самостійно створюють завдання на сервісі і відправляють мені скрін в вайбер. Часто ми виконуємо їх завдання на уроці. Таким чином, на такому уроці відбувається формування компетентностей та наскрізьних вмінь: опанування основ цифрової грамотності для розвитку і спілкування, здатність безпечного та етичного використання засобів інформаційно-комунікаційної компетентності у навчанні та інших життєвих ситуаціях; уміння усно і письмово висловлювати свої думки, почуття, чітко та аргументовано пояснювати факти тощо.

2. Програма «MozaWeb». «Краще один раз побачити, ніж сто разів почути», – говорить народне прислів'я про основоположний дидактичний принцип навчання – наочність. Платформа mozaWeb є мультидисциплінарним електронними засобами навчального призначення. Їх можна використовувати на різних уроках, в тому числі на уроці історії. Основна спрямованість програми – візуалізація навчального матеріалу. В базі платформи містяться сотні 3D-моделей, мікрофотографій, відео, планів уроків, підручників та іншої необхідної в навчальному процесі інформації. Програма дозволяє працювати з технологіями доповненої та віртуальної реальності. На основі наявних матеріалів можна конструювати уроки, проводити презентації, складати тестові завдання, залучати учнів до інтерактивної роботи та розв'язувати інші необхідні в навчальному процесі завдання. Під час такого уроку ми з учнями знайомимось з 3D моделями історичних замків, театрів; мандруємо місцями історичних битв тощо. Під час такого уроку відбувається формування компетентностей та наскрізьних вмінь: опанування основ цифрової грамотності для розвитку і спілкування, здатність безпечного та етичного використання засобів інформаційно-комунікаційної компетентності у навчанні та інших життєвих ситуаціях; уміння усно і письмово висловлювати свої думки, почуття, чітко та аргументовано пояснювати факти тощо.

3. Технологія «QR-кодів на уроках історії». Я здебільшого використовую для уроків узагальнення, коли створюю для дітей історичну гру чи історичний турнір. 5- 6-ки без проблем встановлюють додаток, виконують завдання. Це можуть бути різного роду завдання: «хто зображений на фото?», «розв'яжи ребус чи кросворд», «історичний дишифрувальник», фрагмент відео тощо. Тобто на такому уроці я продовжую формувати цифрові вміння. Крім того, нові підручники з історії під редакцією і. Я. Щупака насичені QR-кодами, що дозволяє попрацювати творчо та сучасно.

4. Технологія «Меми» на уроках історії. На уроках історії у 5 – 6 класах ми з учнями створюємо історичні меми за допомогою сервісу «Mem-arsenal». На такому уроці в учнів формуються ключові компетентності на наскрізьні вміння: опанування основ цифрової грамотності для розвитку і спілкування, здатність безпечного та етичного використання засобів інформаційно-комунікаційної компетентності у навчанні та інших життєвих ситуаціях; уміння усно і письмово висловлювати свої думки, почуття, чітко та аргументовано пояснювати факти, критично мислити та аналізувати.

5. Технологія «Комікси» на уроках історії. Ще одним прикладом творчої роботи учнів є створення коміксів. Комікси – це синтетичний вид мистецтва, сучасне медіа, яке поєднує в собі книжну графіку, кінематограф і літературу. Під час використання коміксів на уроках історії я нарізаю світліни або малюнки з певним сюжетом, утворюю «кадри». Учні отримують завдання повторно за цими малюнками розповісти власні історії; видалити останній малюнок «мультифільму», історії та дати завдання придумати

фінал, тобто домалювати кадр. За малюнками, за логікою подій придумати діалоги. Історії навіть за одними малюнками можуть бути різними. П'ятикласники полюбили розфарбовувати комікси. Можна надати їм таку можливість наприкінці роботи. У своїй роботі я почала використовувати готові чорно-білі комікси, до яких потрібно придумати діалоги відповідно до зображеної ситуації. Учні виконували роботи самостійно. Наприкінці уроку комікси вивішували на дошку, щоб обрати кращі роботи. Протягом тижня комікси висіли на допоміжній дошці, щоб учні інших класів могли поставити свої вподобайки.

Можна осучаснити комікси та спробувати навчити учнів створювати їх на **сервісі Canva**. Порядок створення таких коміксів буде той самий, що і паперовий. Але у дітей буде більше можливостей обрати картинку для свого коміксу в мережі Інтернет. Під час такої роботи формуються цифрові вміння учнів, вміння критично мислити та аналізувати інформацію, творчо працювати тощо.

6. Технологія «Скетчноутинг». Скетчноутинг – це можливість коротко та швидко фіксувати ідеї, з'єднувати їх, а потім презентувати візуально. На уроках історії учням доводиться багато записувати. Тому можна конспектувати творчо, додавши трохи радості, новизни до свого конспекту. Скетчноутинг дає можливість учням створювати нові шедеври для себе. У мене учні, які краще сприймають та запам'ятовують інформацію візуально, тому ми спробували застосувати такий спосіб запису, як скетчноутинг. Адже він поєднує малюнки, символи з іншими традиційними рукописними елементами.

Роботу сучасного вчителя вже не можна уявити без вмінь організувати для учнів дистанційне навчання. У роботі з учнями 5-6 класів можна виділити такі приклади організації дистанційного навчання:

1. Робота на вчительському блозі Blogspot. Для організації дистанційного навчання для учнів 5-6 класів я створила на своєму вчительському блозі (Блог учительки історії та правознавства Шиманчик Яни Миколаївни) сторінку «Дистанційне навчання». Сторінка має розділи за класами: від 5 до 11 класу. Робота кожного класу організована і поділена на дві частини. Перша частина «Теоретична». Дітям надвалось завдання опрацювати відповідний параграф підручника, а також лінк на електронну версію підручника. Другий лінк виводив учнів на відео, яке я створювала самостійно чи записувала відео-пояснення теми уроку, або лінк на відео у Youtube. Друга частина роботи учнів «Практична». Діти виконували завдання, які я самостійно створювала на сервісах learningApps, kahoot, google-form тощо та «Сторінка рефлексії», яку учні заповнювали в себе в зошиті. Під час такої роботи формуються цифрові вміння учнів, вміння критично мислити та аналізувати інформацію, вміння творчо працювати. Можна використовувати готові тести від сайту «На урок», залишаючи учням лінк на тест та пароль входу.

2. Дистанційний урок в Zoom. При організації такого уроку вчитель повинен підготувати та обрати під учнів 5-6 класу та їх цифрові вміння сервіси для роботи на онлайн-уроці. Здебільшого у своїй роботі я використовувала інтерактивну дошку Padlet, сервіс learningApps, kahoot, menti, google-form та платформу Mozaweb. Дітей я навчила скачувати Zoom на телефон, переходити на конференцію за лінком та виконувати завдання за посиланнями на самому уроці в Zoom. Під час такого уроку формуються цифрові вміння учнів, вміння критично мислити, аналізувати, порівнювати інформацію, усно висловлювати свою думку тощо.

3. Робота на платформі Classroom. За таким же алгоритмом як на вчительському блозі організовую дистанційну роботу для учнів 5-6 класів. Діти входять до єдиної системи школи, де мають можливість опрацювати мій матеріал навчальний, виконати завдання та прикріпити скрін-виконаного квізу чи завдання. Під час такої форми роботи формуються цифрові вміння учнів [12].

Таким чином, розбудова незалежної України потребує змін в структурі системи освіти з метою відтворення інтелектуального потенціалу народу. Молодій державі потрібні енергійні, талановиті люди, які можуть ставити і творчо розв'язувати не лише поточні завдання, а й такі, що відносяться до майбутнього. За таких умов серед головних завдань Нової української школи на даному етапі розвитку суспільства висувається завдання розвитку здібностей особистості, її творчого становлення, потреби розвитку і уміння самоудосконалюватися. Школа повинна створювати сприятливі умови для самовираження особистості в різних видах діяльності, розкриття її нахилів, здібностей і обдарованостей.

Основною вимогою сьогодні у роботі вчителя з виявлення і підтримки обдарованих у є підготовка нас, вчителів, для роботи з обдарованими дітьми. Високий рівень професійно-педагогічної підготовки повинен забезпечуватись оволодінням трьома групами знань та вмінь: загально-наукові та фахові, фізіологічні та психологічні, педагогічні та методичні. Вчитель повинен постійно розвиватись, навчатись, обирати нестандартні форми, методи та технології навчання. Лише тоді ми досягнемо поставленої мети та отримаємо творчих, активних, цілеспрямованих, нестандартних громадян нашої держави.

ЛІТЕРАТУРА

2. Анджейчак А. Психолого-педагогічні умови формування творчої особистості дитини в освітньовиховних закладах [текст] / А. Анджейчак // Обдарована дитина. – 2000. – № 5. – С. 8–13.;
3. Володарська М. О. Робота з обдарованими дітьми / М. О. Володарська, А. І. Настенко, О. М. Пілаєва, С. М. Полуніна, В. М. Сисоєва. – Х. : Вид. група «Основа», 2010. – 190 с.;

4. Гречишкіна А., Коваленко Н. Сендплей – гра з піском / А. Гречишкіна, Н. Коваленко // Палітра педагога. – 2010. – № 4.;
5. Загребельна О. О. Дослідження проявів інтелектуальної та творчої обдарованості: теоретичний аналіз / О. О. Загребельна // Обдарована дитина. – 2008. – № 8. – С. 63-67.;
6. Моляко В. О. Здібності, творчість, обдарованість: теорія, методика, результати досліджень / В. О. Моляко, О. Л. Музика. – Житомир: Рута – 2006. – 319 с.;
7. Концептуальні засади реформування середньої школи. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>
8. Кушнір В. Пошуки науково-практичних підходів у дослідженні феномену дитячої обдарованості / В. Кушнір // Рідна школа. – 2009. – № 4. – С. 66-69.;
9. Розвиток обдарованої особистості засобами інноваційних технологій. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://otr.iod.gov.ua/images/pdf/2017/3/05.pdf>
10. Теличко Н. В. Американський досвід роботи з обдарованими дітьми в Україні / Н. В. Теличко // Обдарована дитина. – 2005. – № 10. – С. 27-35.;
11. Тернер А. Мотиваційні процеси та схильності до видатних досягнень у контексті розвитку / А. Токарц // Вибрані питання виховання обдарованих учнів / за ред. Веслави Лімонт та Йоанни Цешліковської. – Краків: Вид-во ім. «Імпульс», 2005. – Т. 2. – С. 44-45.;
12. Чернишов О. Підготовка педагогів до роботи з обдарованими дітьми / О. Чернишов // Рідна школа. – 2010. – № 4/5. – С. 12-14.;
13. Шиманчик Я. М. З досвіду реалізації діяльнісного підходу Нової української школи в межах історичної освіти.

Шиян О. О.,

*практичний психолог
Дошкільного навчального закладу «Веселка»
Костянтинівської сільської ради
Мелітопольського району
Запорізької області
село Костянтинівка
Мелітопольський район
Запорізька область
Україна
o.o.1979@ukr.net*

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИЙ СУПРОВІД УЧАСТІ ЗДІБНИХ ТА ОБДАРОВАНИХ ВИХОВАНЦІВ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ У КОНКУРСНИХ ЗАХОДАХ РІЗНОГО РІВНЯ ТА ВИСВІТЛЕННЯ ІНФОРМАЦІЇ В СОЦМЕРЕЖАХ ЯК ЕФЕКТИВНИЙ PR-ЗАХІД УТВЕРДЖЕННЯ ПОЗИТИВНОГО ІМІДЖУ ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Одне із завдань сучасної дошкільної освіти – виявити обдарованих (здібних) дітей і творчо розвивати їх природні таланти у галузі мистецтва, культури, науки, техніки, тощо. Виховний потенціал технологій навчання і розвитку в творчому колективі закладу дошкільної освіти забезпечує формування таких компетентностей:

- пізнавальних – уміння самостійно планувати свою діяльність, активність у виборі діяльності, володіння навиками продуктивної діяльності;
- творчих – формування творчих здібностей, можливість самореалізуватися через участь у творчих конкурсах, уміння оцінювати свої можливості, сформованість мотивації в здобутті знань для подальшої освіти, розуміння особистісного росту;
- загальнокультурних – прояв особистісних якостей (громадянських, моральних, інтелектуальних, загальної культури);
- комунікативних – уміння працювати в творчому колективі, виконувати соціальні ролі, уміти виходити з конфліктних ситуацій;
- здоров'язберігаючих – зміцнення здоров'я, навичок дотримання режиму та розпорядку дня, укріплення емоційної сфери, виховання вольових якостей.

Освітній процес у ДНЗ «Веселка» Костянтинівської сільської ради здійснюється у межах нового змісту Базового компонента дошкільної освіти (нова редакція 2021 року), інструктивно-методичного листа Міністерства освіти і науки України від 30.07.2020 № 1/9-411 «Щодо організації діяльності закладів дошкільної освіти у 2020/2021 навчальному році». Організація навчально-виховного процесу з дітьми

здійснюється педагогами відповідно до комплексної освітньої програми «Світ дитинства» для дошкільних навчальних закладів. Педагоги нашого закладу дошкільної освіти постійно працюють над вирішенням проблеми розвитку творчої особистості, своєчасного виявлення здібних дітей шляхом діагностики, використання засобів, які стимулюють розвиток їх творчих потенційних можливостей та життєвих компетентностей. Для цього в закладі створені всі необхідні умови: ретельне вивчення інтересів, потреб та здібностей дітей; забезпечення різноманітними видами діяльності за освітньою Програмою згідно вимог чинного законодавства.

Наш заклад дошкільної освіти має величезний потенціал для роботи в цьому напрямі та пропонує широкий спектр видів творчої діяльності, серед яких кожна дитина знаходить собі справу по душі. Займаючись творчістю вихованці отримують артистичні уміння та навички належного рівня, що дозволяє їм гідно представляти заклад дошкільної освіти на багаточисельних конкурсах та виставках, фестивалях, де вони по праву стають переможцями та призерами.

На думку вчених, потенційною обдарованістю володіє кожна дитина, але не кожна виявляє її через сукупність впливу середовища та особистісних якостей. Ми вважаємо, що саме заклад дошкільної освіти надає дитині можливості для забезпечення прояву її обдарованості повною мірою. Виходячи з важливості проблеми компетентнісного розвитку дитини, закладом дошкільної освіти був взятий курс на підтримку та розвиток обдарованих дітей, який передбачає спрямованість на особистісне зростання й успішність цієї категорії вихованців через їх участь у різноманітних конкурсах, виставках, фестивалях різного рівня. Юні таланти є, з ними лише треба талановито працювати.

Сприяння формуванню у дітей дошкільного віку цілісної картини світу, розвиток їх творчих здібностей вимагає особистісно-діяльнісного та компетентнісного підходу до організації освітнього процесу в закладі дошкільної освіти. Обрані педагогами нашого закладу педагогічні методики не лише стимулюють пізнавальну та творчу активність вихованців, а й сприяють формуванню в них життєвих компетентностей, зокрема сукупності здібностей (знань, умінь, досвіду) для успішної творчої діяльності. Діяльність педагогічного персоналу ДНЗ «Веселка» Костянтинівської СР МРЗО спрямована на психолого-педагогічний супровід вихованців, які приймають участь у конкурсах різних рівнів, передбачає формування у дітей дошкільного віку таких основних компетентностей: пізнавальної, творчої, загальнокультурної, інформаційної, комунікативної, здоров'язберігаючої тощо. Формуючи ці компетентності, педагоги нашого закладу дошкільної освіти допомагають вихованцям розкрити власний потенціал, стати унікальними, знайти свій стиль. Участь у конкурсах вихованців та педагогів ДНЗ «Веселка» Костянтинівської СР МРЗО є виправданою для вирішення одного з актуальних педагогічних завдань – формування життєвих компетентностей вихованців.

На підставі аналізу теоретичних і практичних аспектів впливу закладу дошкільної освіти на формування базових компетентностей вихованців пропонуємо застосовувати системний підхід, а саме:

- визначати на ранньому етапі розвитку особистості творчий потенціал;
- стимулювати і мотивувати розвиток творчих здібностей шляхом участі дітей в різноманітних конкурсах, виставках, фестивалях.

Як правило, основні напрямки реалізації творчих здібностей вихованців ДНЗ «Веселка» наступні: музично-ритмічні рухи, вокал, гра на дитячих музичних інструментах, образотворче та декоративно-прикладне мистецтво, ораторське мистецтво, спортивні досягнення тощо.

Найперший етап роботи над участю вихованців закладу освіти у конкурсному заході будь-якого рівня – це, звичайно, ознайомлення із Положенням конкурсу, а саме – вимоги до віку учасників, параметри конкурсної роботи, організаційні питання. На вищезгаданому етапі важлива робота відповідальної особи закладу освіти, інакше кажучи – координатора. Даною особою нашого закладу дошкільної освіти зазначена вище робота ведеться на постійній основі в рамках напрацювання матеріалів з тематики самоосвіти педагогічного працівника «Розвиток основних життєвих компетентностей особистості дошкільнят як результат психолого-педагогічного супроводу участі вихованців закладу дошкільної освіти у конкурсних заходах різного рівня підпорядкування». Відповідальна особа закладу освіти має можливість залучати учасників освітнього процесу до конкурсних заходів різного рівня, використовуючи можливості мережі Інтернет, а саме: реклама заходу у соціальних мережах, оголошення на сторінках фахових груп в соцмережах; крім того варто скористатися пропозиціями відділу освіти Костянтинівської ОТГ. Відповідальна особа закладу освіти здійснює аналіз конкурсного Положення та приймає рішення щодо доцільності, можливості залучення учасників освітнього процесу до конкурсного заходу.

Найголовніші учасники конкурсних заходів різного рівня – це, звичайно, наші любі вихованці. Педагоги ДНЗ «Веселка» постійно працюють над вирішенням проблеми розвитку творчої особистості дитини дошкільного віку.

Для цього в закладі дошкільної освіти створено всі необхідні умови: ретельне вивчення інтересів, потреб та здібностей дітей; забезпечення різноманітними видами діяльності відповідно до чинно діючої освітньої Програми та згідно вимог чинного законодавства. Педагоги нашого дитячого садочка

забезпечують залучення батьківської громадськості до участі у конкурсних заходах разом зі своїми дітьми. Насамперед, виконання спільної діяльності сприяє духовному зближенню батьків і дитини, появи віри малюка у власні сили і, як результат, – приємні миттєвості визнання спільних досягнень. Результатом злагодженої роботи всіх учасників команди супроводу участі здібних та обдарованих вихованців дошкільного віку у конкурсних заходах обласного рівня є відповідні досягнення – дипломи за призові місця, представлені на слайді.

Як бачимо, обрані педагогами нашого дошкільного закладу педагогічні методики не лише стимулюють пізнавальну та творчу активність вихованців, а й сприяють формуванню в них відповідних життєвих компетентностей. Викладену вище інформацію за згодою батьків вихованців або осіб, які їх замінюють, розміщено у соцмережі – Фейсбук-сторінка дитячого садочка – що є ефективним PR-заходом утвердження позитивного іміджу закладу дошкільної освіти. <https://www.facebook.com/groups/1448091572009742/> – Посилання на Фейсбук-сторінку ДНЗ «Веселка» Костянтинівської СР МРЗО

Щоб донести інформацію до сучасних батьків, доцільно привернути їхню увагу, навіть здивувати. Така можливість є завдяки сучасним технологіям. Звісно, нетрадиційні форми роботи із застосуванням інформаційно-комунікаційних технологій не замінять живе спілкування батьків з вихователями. Але розумне й домірне застосування ІКТ-технологій має низку переваг, коли: можна урізноманітнювати традиційні методи роботи, зекономити час та бути більш ефективним у залученні батьків до освітнього процесу в ЗДО. У цілому, ІКТ застосовні для реалізації таких напрямів діяльності, як: інформування, консультування, спільна розвивальна та виховна робота.

Мотивовані й творчі педагоги є ядром діяльності закладу дошкільної освіти, а їхня професійна діяльність – одним із компонентів його іміджу. Як сформувати позитивний корпоративний імідж дошкільного закладу і водночас сприяти фаховому зростанню та професійній соціалізації педагогів? Імідж – це стереотипізований образ того чи іншого об'єкта (людини, організації, професії, продукції тощо), який існує в масовій свідомості. Імідж зазвичай асоціюють із престижністю, високою репутацією, успішністю. Корпоративний імідж закладу дошкільної освіти – це насамперед уявлення, що склалися на ринку освітніх послуг про цю установу. Тобто сприятливий корпоративний імідж дошкільного закладу – це позитивна думка про нього батьків і дітей, колег, працівників інших освітніх установ, органів управління освітою та міських органів влади, а також місцевих жителів. Формування корпоративного іміджу дошкільного закладу – процес, під час якого створюють бажаний образ на основі наявних ресурсів. Основними складовими іміджу сучасного дитячого садка є такі: загальна популярність і репутація, узгодженість усіх елементів діяльності закладу, швидкість реагування на зміни запитів споживачів, інноваційний потенціал і його реалізація, престиж освітніх програм, рекламна політика, рівень розвитку та характер соціальних зв'язків, фінансова забезпеченість (стійкість), відкритість, готовність до співпраці та взаємодії з іншими соціальними інститутами.

Готовність до вдосконалення себе, до пошуку нового, дадуть можливість дітям відкрити дорогу у широкий світ професій і захоплень, занятості, практичної самореалізації – це основна мета залучення малят до конкурсних заходів та їх висвітлення в соцмережах. Головне, щоб це усвідомили якомога раніше не тільки педагоги, але й самі вихованці закладу дошкільної освіти та їх батьки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Філософія для дітей» – нове слово у розвитку демократії Gazeta. ua [Електронний ресурс] / Орест Лесюк // Gazeta. ua. – 2014 – Режим доступу: http://gazeta.ua/articles/life/_filosofiya-dlya-ditej-nove-slovo-u-rozvitku-demokratiyi/ – Назва з екрана.
2. Долгошева А. «Дело Дарвина» незаметно перетекает в «дело Гинзбурга». [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://humanism.su/ru/articles.phtml?num=000443>
3. Кайку М. Фізика майбутнього / Переклала з англ. Анжела Кам'янець; Мічіо Кайку. - Львів: Літопис, 2013. – 432 с.
4. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології: нав. посіб. / І. М. Дичківська. – К., – 2004. – 352 с.
5. Кравченко Ю. Філософія для дітей: вимога часу. Філософія освіти 1-2(10) / 2011. – 296 с.
6. Кутняков С. Усвідомити різноманітність релігій як цілісний феномен [Електронний ресурс] / Режим доступу: http://man.gov.ua/ua/news/academy_news/usvidomiti--riznomanitnist-religiy-yak-tsilisniy-kulturniy-fenomen-br-zakinchila-robotu-litnya-shkola-teologiyi--religieznavstva-ta-istoriyi-religiyi-man
7. Ганаба С. О. «Навчати мисленню»: епістемологічний проект Метью Ліпмана. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe
8. Мамчур Е. А. Фундаментальная наука и современные технологии. / Е.А. Мачур. // Вопросы философии [Электронный ресурс] / Режим доступа: http://vphil.ru/index.php?option=com_content&task=view&id=283&Itemid=52

Шокало Ю. М.,

кандидат історичних наук, доцент,
завідувачка гуманітарним відділом
обласного комунального позашкільного навчального закладу
«Рівненська Мала академія наук учнівської молоді»
Рівненської обласної ради
blokh@ukr.net

Лівандовська Л. М.,

заступник директора з навчально-виховної роботи
обласного комунального позашкільного навчального закладу
«Рівненська Мала академія наук учнівської молоді»
Рівненської обласної ради
livandovska_lm@ukr.net

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ДОСЛІДНИЦЬКИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ОБДАРОВАНОЇ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ В РІВНЕНСЬКІЙ МАЛІЙ АКАДЕМІЇ НАУК

Анотація: Рівненська Мала академія наук учнівської молоді спрямовує свою діяльність на всебічний розвиток своїх вихованців як соціально компетентних особистостей, на виявлення їх талантів, здібностей, обдарувань, на спонукання їх до наукової та дослідницької діяльності. У статті окреслено особливості формування дослідницьких компетентностей вихованців закладу у процесі здійснення ними наукової, творчої та дослідницької роботи.

Ключові слова: Рівненська Мала академія наук учнівської молоді, дослідницька компетентність, науково-дослідницька діяльність, наукова робота, вихованці, підтримка обдарованої учнівської молоді.

Annotation: Rivne Minor academy of sciences of school age youth learners directs its activities towards the comprehensive development of its pupils as socially competent individuals, towards identifying their talents, abilities, gifts, and encouraging them to scientific and research activities. The article defines the features of the formation of research competencies of the pupils of the institution in the process of their scientific, creative and research work.

Key words: Rivne Junior Academy of Sciences of young learners, research competence, research activity, scientific work, pupils, support of gifted young learners.

Одним із важливих завдань сучасної освіти є забезпечення умов для повноцінного і всебічного розвитку особистості. Потреба суспільства у діяльних, творчих, обдарованих, інтелектуально і духовно розвинених громадянах в сучасній Україні постійно зростає. Саме тому робота з обдарованою учнівською молоддю вимагає належної змістової наповненості занять, зорієнтованості на новизну інформації та різноманітні види пошукової, аналітичної, розвиваючої, творчої та дослідницької діяльності.

Сьогодення вимагає реалізацію ключових компетентностей у вихованців закладів позашкільної освіти: формування людини, здатної приймати відповідальні рішення, працювати в команді, критично мислити, розв'язувати проблеми, самореалізовуватися тощо. Сучасні зміни в освіті спонукають педагогічних працівників шукати нові шляхи передачі знань, формування вмій та навичок.

Реформаційні процеси, що відбуваються в національній системі освіти, детермінують пошук нових ефективних підходів до організації освітнього процесу в закладах позашкільної освіти, зокрема в гуртках дослідницько-експериментального спрямування. Саме тому актуальною залишається позашкільна освіта, де обдарована учнівська молодь не лише повною мірою може реалізувати свій творчий потенціал, але й визначитись із вибором майбутньої професії.

Кожен учень по-своєму неповторний. Він приходить у цей світ, щоб знайти і реалізувати себе: хтось здібний до музики, поетичної творчості, образотворчого мистецтва, художньої праці; хтось до математики, а когось цікавить наукове дослідництво та винахідництво.

Саме Рівненська Мала академія наук учнівської молоді покликана підтримати перші кроки молодих науковців, допомогти їм у формуванні навичок наукового викладу, надати їм додаткові можливості для саморозвитку та як найповнішої самореалізації. Наш заклад здійснює науково-орієнтовану освіту, тобто організовує підтримку цілеспрямованої пізнавальної діяльності учнів щодо формування у них умій та навичок здійснювати наукові дослідження, використовуючи державні й міжнародні наукові гранти та міжнародну систему захисту інтелектуальних прав. Головна мета науково-орієнтованої освіти учнів – це створення системи навчання на основі компетентнісного підходу, яка орієнтована на самореалізацію особистості молодого науковця.

Кожен керівник гуртка визначає для себе декілька пріоритетних компетенцій і працює в цьому напрямку. Формуючи ці компетентності він допомагає вихованцям розкрити власний потенціал, стати унікальним, знайти свій стиль, сприяє їхньому професійному самовизначенню та вибору правильних життєвих орієнтирів.

П'ятнадцять років успішної діяльності закладу переконливо довели, що Рівненська Мала академія наук учнівської молоді сформувалася як одна з найважливіших та найбільш дієвих складових системи позашкільної освіти Рівненщини для обдарованої учнівської молоді області у напрямку наукового дослідництва, спрямована на залучення обдарованих учнів області до науково-дослідницької, експериментальної і творчої діяльності.

Рівненська Мала академія наук учнівської молоді виховує професійно зорієнтованих, озброєних відповідним науковим, дослідницьким інструментарієм молодих людей, які вже у школі знають своє призначення, спрямування, наукове покликання і йдуть до вищих навчальних закладів України і Європи, чітко розуміючи, в якій науковій галузі вони хочуть працювати у майбутньому.

В умовах рівневої і профільної диференціації навчання перед педагогічним колективом закладу стоїть низка складних завдань пов'язаних, у першу чергу, з розвитком творчих здібностей учнів, які беруть участь у всеукраїнських конкурсах, олімпіадах, турнірах різних рівнів тощо. Майбутні фахівці повинні вирішувати проблеми, насамперед розуміючи й використовуючи наукові підходи, досконало знати технології, за допомогою яких можна вирішити ці та інші проблеми.

Тому особливого значення набуває формування у молоді вже в шкільному віці стійкого інтересу до знань, озброєння її навичками і вміннями, які забезпечували б людині можливість не відставати від прискороженого науково-технічного прогресу.

Мова йде не про залучення до дослідницької роботи учнів, які досягли певних успіхів у навчанні, а про охоплення посильними завданнями більшості обдарованої учнівської молоді. Такий підхід, як показали наші спостереження, є досить ефективним. Спочатку учні проявляють певну пасивність, але вже після першого самостійного захисту власної роботи на конкурсі, з'являється їх зацікавленість науковою роботою, націленість на самовдосконалення та самоствердження себе як особистості.

Розроблена і впроваджена в освітній процес закладу система поєднання навчальної та науково-дослідної роботи вихованців закладу націлена на постійне їх самовдосконалення, постійну самостійну пізнавальну діяльність. Навчально-дослідна робота забезпечує формування необхідних навичок дослідної діяльності і завершується самостійним виконанням творчого завдання, проєкту, науково-дослідної роботи, характеризується новизною результатів.

Учні, отримуючи навчально-дослідницькі завдання, працюють з літературою, отримують свіжу інформацію з періодичних видань та електронних ресурсів. Така робота містить елементи пошуку та дослідження і, певною мірою, привчає учнів до самостійної роботи з друкованими та електронними носіями інформації. У процесі її виконання учні формують навички, необхідні для здійснення самостійних наукових спостережень: вчать аналізувати наукову проблему, добирати й критично вивчати літературу з теми дослідження, робити висновки й узагальнення, розробляти програму й використовувати відповідні методи дослідження. Крім того, вони, у процесі підготовки до презентації результатів своїх наукових пошуків, формують уміння аргументовано й коректно доводити свою наукову позицію. Нарешті, самостійні наукові пошуки сприяють розвитку мислення учнів (уміння аналізувати, зіставляти, узагальнювати, конкретизувати, робити висновки та ін.). Зауважимо, що наукова робота, підготовлена учнем – це самостійна творча робота, яка базується на знаннях, здобутих під час шкільного та позашкільного вивчення окремих предметів та напрямів, у якій учень повинен продемонструвати не лише знання з певної теми, а й розуміння відповідної терміносистеми, уміння самостійно робити теоретичні узагальнення й висновки.

Конкретні кроки дослідницького пошуку залежать від багатьох чинників: особливостей обраної для вивчення проблеми, специфіки предмета, поставленої мети, конкретного матеріалу дослідження, можливостей дослідника тощо. Це спонукає учнів до подальшого самостійного пошуку необхідних матеріалів та їх ретельного вивчення й творчого застосування у процесі роботи над обраною темою наукової роботи. Водночас учні поглиблено вивчають та самостійно розробляють окремі питання, які виносяться на самостійне опрацювання з метою доповнення і розширення матеріалу. Учні оволодівають методами побудови логічної системи викладу навчального матеріалу, формування світоглядних, методологічних і загальнонаукових уявлень про різні галузі знань.

При науковому дослідженні важливим є все. Концентруючи увагу на основних або ключових питаннях теми, не можна не враховувати і побічні факти, які на перший погляд здаються малозначущими. У науці недостатньо встановити який-небудь новий науковий факт, важливо дати йому пояснення з позиції науки, показати його загальнопізнавальне, теоретичне або практичне значення.

Важливість дослідно-експериментальної діяльності обумовлена кількома аспектами:

можливість встановлення рівноправних партнерських стосунків між педагогами закладу та вихованцями;

орієнтація навчання на результат і набуття учнями найважливіших компетентностей;

можливість практичної реалізації технологічного й особистіснозорієнтованого підходів до організації освітнього процесу [3].

Необхідність і важливість проведення дослідно-експериментальної роботи полягає не тільки в отриманні нового знання та досвіду, але і в набутті учнями важливих дослідницьких компетентностей та є засобом зростання професіоналізму керівника гуртка-дослідника [7, с. 5]. При цьому виникають і певні труднощі щодо її організації. Керівник гуртка у своїй дослідницькій роботі стикається з труднощами, викликаними слабкою прогнозованістю та віддаленістю у часі результатів, відсутністю точних критеріїв успішності [9].

Проте сучасні новітні технології та можливості мережі Інтернет надають педагогам-позашкільникам можливість вивчення та застосування провідного міжнародного педагогічного досвіду та адаптації найефективніших освітніх методик, зокрема в профільних гуртках. Однією з таких методик є «перевернуте навчання».

Технологія «перевернутого навчання» передбачає дистанційну форму освіти, що дозволяє самостійно обирати час, місце та форму навчання. Запровадження у навчальний процес такої перспективної технології дає можливість розвивати в гуртківців навички, необхідні для успіху в XXI столітті [6]. Засновниками даної технології є Салман Хан, Аарон Самс та Джонатан Бергман [8]. У 2008 р. вони стали записувати відеоролики зі своїми лекціями та пропонувати їх на домашнє опрацювання своїм учням. У власних книгах «Перевернуте навчання або як достукатися до кожного учня на уроці», вони розповідають про особливості цієї технології та її можливості.

Перевернуте навчання – це модель навчання, при якій керівник гуртка пропонує матеріал для самостійного вивчення вдома, а під час занять час використовується на виконання практичних завдань [8]. Метою такого навчання є одержання знань через консультування (за допомогою електронної пошти, дискусії у форумах, блогах, у процесі вивчення Веб-курсів, електронних книг та ін.). Співпраця наукових керівників, консультантів, наставників з тими, хто навчається, дозволяє кожному успішно засвоїти навчальний матеріал [6]. При цьому, як і в традиційній системі навчання використовуються: книги, методичні розробки, робочі напрацювання, конференції, документи, слайди презентацій. Гуртківці опановують навчальний матеріал, значною мірою, самонавчанням, що сприяє розвитку пізнавальної активності та самостійності.

Перевернуте (англ. flipped) заняття – це така педагогічна модель, у якій типове подання теоретичного, лекційного матеріалу та організація домашнього завдання міняються місцями. Гуртківці дивляться вдома короткі відео-лекції. За необхідністю знайомляться з додатковим навчальним матеріалом [8]. На заняттях виконують вправи, обговорюють проекти, дискутують.

Керівники гуртків в процесі такого навчання застосовують такі інноваційні методи як: Підкаст (Podcast) – це звуковий файл (аудіолекція); Водкаст (Vodcast від video-ondemand, тобто відео за запитом) – підкаст із відеофайлами. Пре-водкастинг (Pre-Vodcasting) – освітній метод [8].

Важливим, на нашу думку, є те, що при реалізації такого підходу відбувається якісна зміна ролі педагога: з ретранслятора знань він перетворюється на фасилітатора (від англ. facilitate – допомагати, полегшувати, сприяти) – організатора процесу колективного розв'язання проблем у групі), тренера, консультанта, заохочуючи учнів до самостійних наукових досліджень і спільної роботи.

Стає можливим більш тісне співробітництво з керівником гуртка під час освітнього процесу. Змінюється і роль вихованців. Вони перестають бути пасивними учасниками освітнього процесу. Технологія дозволяє покласти відповідальність за знання вихованця на нього самого, тим самим даючи йому стимул для подальшої творчості, спрямовуючи процес навчання в русло практичного застосування отриманих знань. Нове завжди цікавіше відкривати самому. Як писав Б. Паскаль: «Аргументи, до яких людина додумується сама, зазвичай переконують її більше, ніж ті, що прийшли в голову іншим» [1].

У системі перевернутого навчання матеріал гнучко розподіляється між онлайн- та офлайн-частинами. Навіть з урахуванням обмежених технічних можливостей сучасної української освіти методика «перевернутого навчання» впроваджена у багатьох закладах освіти різних регіонів України і у більшості випадків дає гарні результати засвоєння гуртківцями нових знань та навичок.

Для ефективної організації проектної діяльності, необхідно розвивати у вихованців науковий стиль мислення, що характеризується такими властивостями, як системність, аналітичність, логічність, широта бачення проблем і можливих шляхів їх розв'язання [5, с. 177]. Дослідницька діяльність обдарованих вихованців Рівненської Малої академії наук учнівської молоді потребує істотного посилення самостійної й продуктивної діяльності школярів, розвитку їхніх особистісних якостей і творчих здібностей, умінь самостійно здобувати нові знання. Їх дослідницька компетентність проявляється в умінні розв'язувати проблемні завдання у певній галузі, проєктувати свою власну наукову діяльність.

Дослідницьку компетентність вихованців закладу визначаємо як інтегральну якість особистості, що виражається в здатності й готовності до самостійного пошуку й розв'язання нових проблем і творчому перетворенню дійсності [5, с. 180]. Щоб досягти обраної мети, учень повинен самостійно обрати формули успіху та власну життєву траєкторію. Розвиток дослідницької компетентності є важливим для сучасної молоді. Це здатність працювати в команді, застосовувати інформаційні технології, критично мислити тощо. Завдання сучасного керівника гуртка – використовувати весь арсенал педагогічного впливу на вихованця з метою формування цієї компетентності.

Основні напрямки гурткової діяльності у процесі розвитку дослідницької компетентності:

- залучення до наукової діяльності здібних, обдарованих учнів;
- знайомство й співробітництво з представниками науки в галузі знань, що цікавлять учнів;
- надання їм практичної допомоги у проведенні дослідницької роботи;
- рецензування науково-дослідницьких робіт учнів, під час підготовки їх до участі в конкурсах та конференціях;
- підготовка й проведення турнірів, олімпіад для школярів;
- редагування та видання учнівських збірників тощо [10, с. 51].

Дослідницька компетентність характеризує не лише відповідні знання та здатність застосувати ці знання при проведенні дослідження, але й мотиваційну компоненту – потребу школяра в дослідницькій діяльності. Компетентність виступає умовою розвитку і набуття зрілої форми думок, мотивів, цінностей, спрямованості особистості, яка прагне проявити свої здібності. Це свідчить про мотиваційно-спонукальну функцію компетентності [4, с. 25]. Таким чином, дослідницька компетентність активізує пізнавальну та інтелектуальну діяльність особи.

При формуванні дослідницької компетентності вихованців, керівники гуртків повинні дотримуватись наступних правил:

- не обрана секція формує особистість учня, а керівник гуртка своєю діяльністю, пов'язаною з підбором навчальних матеріалів;
- на виховання активності не варто шкодувати часу. Сьогодні – активний вихованець закладу, а завтра – активний член суспільства;
- навчити застосовувати знання на практиці;
- привчати своїх вихованців думати і діяти самостійно;
- творче мислення розвивати всебічним аналізом проблем, практикувати творчі завдання;
- заохочувати дослідницьку діяльність учнів [11].

У процесі формування дослідницької компетентності важливо розвивати холістичного мислення – це вміння мислити масштабно, щоб бачити проблему цілісно, вміння контекстувати знання [2, с. 35]. Так як, у процесі науково-дослідницької діяльності вихованці одержують доступ до інформаційних відомостей про світ.

У якості типових елементів дослідницької компетентності обдарованої учнівської молоді слід виокремити:

- цілепокладання, тобто виділення цілі діяльності;
- цілевиконання, тобто визначення предмета, засобів діяльності, реалізації дій, які вже намічені;
- рефлексію, аналіз результатів діяльності, тобто співвідношення досягнутих результатів з метою, яка була поставлена [10, с. 50].

Таким чином, важливою передумовою розвитку сучасного суспільства є залучення обдарованої учнівської молоді до дослідницько-експериментальної, винахідницької та творчої діяльності. Нині організація науково-дослідницької діяльності вихованців Рівненської Малої академії наук учнівської молоді набирає практичного значення і спрямована на виховання юних дослідників як активних особистостей, здатних критично мислити. З метою підвищення якості і результативності позашкільної освіти, важливим є впровадження в педагогічну практику компетентнісних підходів для формування у вихованців важливих (базових) компетентностей.

Дослідницька компетентність – здатність здійснювати складні види діяльності. Сьогодні вихованці закладу, успішно оволодівши необхідними знаннями, вміннями й навичками, системою цінностей і відносин, в майбутньому стануть професійними дослідниками. Це забезпечуватиме відтворення культурного потенціалу української нації в майбутньому. Соціокультурне та наукове середовище в Рівненській Малій академії наук учнівської молоді сприяє розвитку дослідницької компетентності вихованців, прискорює їх життєтворчу самореалізацію.

ЛІТЕРАТУРА

1. Блідар І. М. Посібник для формування нових знань і навичок щодо використання сучасних ІТ технологій. Перевернуте навчання. Кіровоград. 2017 рік : веб-сайт. URL: http://licey.kr.ua/images/metod_rob.pdf.

2. Вербицький В. В. Формування ключових компетентностей учнів – основне завдання навчального закладу. Грантна. 2013. С. 32–37.
3. Вітюк В. В. Реалізація дослідноекспериментальної роботи в навчальних закладах області : веб-сайт. URL: http://vippp.org.ua/files/scientific-work/4/%D0%A0%D0%B5%D0%B0%D0%BB%D1%96%D0%B7%D0%B0%D1%6%D1%96%D1%8F_%D0%B4%D0%BE%D1%81%D0%BB-%D0%B5%D0%BA%D1%81%D0%BF%D0%B5%D1%80._%D1%80%D0%BE%D0%B1%D0%BE%D1%82%D0%B8.pdf.
4. Головань М. С. Компетенція і компетентність: досвід теорії, теорія досвіду. Вища освіта України. 2008. № 3. С. 23–30.
5. Дем'яненко В. Б. Формування дослідницької компетентності учнів МАН України. Навчання і виховання обдарованої дитини : теорія та практика : Збірник наукових праць. Вип. 10. 2013. С. 176–184.
6. Змішане навчання. Особливості технології «перевернутого навчання»: Методичний посібник : веб-сайт. URL: <file:///C:/Users/home/Downloads/%D0%9F%D0%BE%D1%81%D1.pdf>.
8. Марченко І. А. Організаційно-методичний супровід дослідно-експериментальної роботи в закладах освіти: [методичні рекомендації]. Кіровоград: КЗ «Кіровоградський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти імені Василя Сухомлинського», 2016. 24 с.
9. Реалізація технології «перевернутого навчання» : веб-сайт. URL: <http://dspace.pdpu.edu.ua/bitstream/123456789/2191/1/%D0%9F%D1%80%D0%B5%D0%B7%D0%B5%D0%BD%D1%82%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F%20%D0%9A%D1%83%D1%88%D0%BD%D1%96%D1%80%D1%83%D0%BA.pdf>.
10. Скрипник М. І. Розробляємо програму дослідно-експериментальної роботи в загальноосвітньому навчальному закладі: крок за кроком. Заступник директора школи. 2013. № 1. С. 9–20.
11. Фомін О. М. Наукові засади формування дослідницької компетентності обдарованих учнів в рамках діяльності МАН. Освіта та розвиток обдарованої особистості. 2013. № 2. С. 49–52.
12. Шляхи формування компетентностей учнів : веб-сайт. URL: http://studopedia.com.ua/1_192694_shlyahi-formuvannya-kompetentnostey-uchniv.html.

Шульга О. А.,

*д.е.н., доцент, доцент кафедри менеджменту та маркетингу
Державний університет інтелектуальних технологій і зв'язку
shulga_olga_a@ukr.net*

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3230-3124>

ПЕДАГОГІЧНІ ІННОВАЦІЇ В ПРОЄКТНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ЗАКЛАДУ ОСВІТИ В КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ НАУКОВОЇ ОСВІТИ

Обґрунтовується позиція про доцільність переходу до STEM-освіти та застосування у освітньому процесі STEM-технологій. Це обумовлено необхідністю здобуття учнями знань у тісному зв'язку з реальною життєвою практикою, формування у них специфічних умінь і навичок, які їм потрібні для життя і потенційної кар'єри у XXI сторіччі. Однією з провідних технологій STEM-освіти є проєктна, яка допомагає стимулювати інтерес учнів до певних проблем та показувати практичне застосування здобутих знань. Важливими факторами (і водночас педагогічними інноваціями) ефективного використання в освітньому процесі проєктної технології є застосування фронезису освіти та коучингу.

Ключові слова: *проєктна технологія, проєктна діяльність, коучинг, фронезис освіти, STEM-освіта.*

The position on the expediency of transition to STEM-education and application of STEM-technologies in the educational process is substantiated. This is due to the need for students to acquire knowledge in close connection with real life practice, the formation of their specific skills and abilities that they need for life and potential career in the XXI century. One of the leading technologies of STEM-education is project, which helps to stimulate students' interest in certain problems and show the practical application of acquired knowledge. Important factors (and at the same time pedagogical innovations) of effective use of project technology in the educational process are the application of the franchise of education and coaching.

Key words: *project technology, project activity, coaching, education franchise, STEM-education.*

На сучасному етапі розвитку освіти учням потрібні знання усього комплексу форм комунікативного спілкування та формування креативної особистості. Водночас, їм потрібні не лише знання, а й практичний досвід самостійної (з елементами творчості) діяльності. Одним із шляхів розв'язання цієї проблеми у процесі набуття знань є перехід до STEM-освіти та відповідно до цього застосування у освітньому процесі

STEM-технологій, які сприяють розвитку особистості учнів, підвищенню якості навчання, розвитку їх професійних компетенцій, та є необхідними для життя і потенційної кар'єри у XXI сторіччі.

Однією з провідних технологій STEM-освіти є проектна, під час застосування якої реалізуються всі стадії творчого процесу людини (виникнення, обґрунтування, осмислення і прийняття ідеї, технологічна розробка ідеї, практична робота над її втіленням, апробування об'єкта у роботі, доробка і самооцінка творчого вирішення ідеї) [1]. Вона спрямована на здобуття учнями знань у тісному зв'язку з реальною життєвою практикою, формування у них специфічних умінь і навичок завдяки системній організації проблемно-орієнтованого навчального пошуку. Однак для цього важливо пробудити у кожному учневі особисту зацікавленість у здобутті цих знань та пояснити йому де вони можуть йому знадобитись у житті. Тому проблема, визначена вчителем, мусить бути, з одного боку, з реального життя, знайома і значуща для учня, а, з іншого боку, такою, аби для її розв'язання учню знадобилося застосовувати здобуті знання або ті, які йому належить здобути. Таким чином, проектна діяльність допомагає учням усвідомити роль знань у житті та навчитися формувати розумові стратегії.

Використання проектною технології передбачає використання педагогом сукупності дослідницьких, пошукових, творчих за своєю суттю методів (мозкова атака, бесіда, малі групи, дискусія, колективне обговорення, мультимедійна презентація, демонстрація). Застосування цих методів у процесі проектною діяльності дає змогу сформувати в учнів мислєдїяльнісні, презентаційні, комунікаційні, організаційні, інформаційні та дослідницькі уміння.

Проектну технологію можна представити, як 5 П: проблема, проектування, пошук інформації, продукт і презентація. Складовими карти проекту є: назва проекту, мета, задачі (з терміном і датою на кожен), результат (продукт), ресурси (що вже є, що ще потрібно), ризики (що може завадити здійсненню), функції (ролі) кожного учасника (ділові та соціальні).

Існують різні підходи до класифікації проектів. Зокрема, В. Х. Кіпатрик дає таку їх класифікацію [4]:

- 1) створюваний (продуктивний) проект, пов'язаний з трудовою діяльністю – доглядом за рослинами і тваринами, підготовкою макета, конструкторською діяльністю тощо;
- 2) споживчий (його метою є споживання у найширшому розумінні) – підготовка екскурсій, розробка і надання різних послуг (ремонт одягу, взуття, інформаційні послуги тощо) тощо;
- 3) проект розв'язання проблеми (науково-дослідницький проект);
- 4) дослідження впливу умов догляду за рослинами на врожайність, фізико-математичні проекти, технічні проекти, проекти розв'язання історичних або літературних проблем (які, як правило, поєднуються з дискусійними формами роботи) тощо;
- 5) проект-вправа (проекти навчання і тренування для оволодіння певними навичками).

За найбільш поширеним підходом у літературі, розрізняють такі типи проектів:

1. Дослідницькі проекти – потребують добре обміркованої структури, визначеної мети, актуальності предмета дослідження для всіх учасників, соціальної значущості, продуманих методів. Вони повністю підпорядковані логіці дослідження та мають відповідну структуру: тема дослідження, її актуальність, предмет, об'єкт, гіпотези, завдання, система методів, методологія дослідження, результати, висновки.

2. Творчі проекти – детально опрацьована структура спільної діяльності не створюється на початку, вона розвивається, підпорядковуючись інтересам учасників, які заздалегідь домовляються про кінцевий результат і форму його представлення: рукописний журнал, публікація, колаж, сайт, блог, відеофільм, захід, свято тощо. Розробляється сценарій, програма.

3. Ігрові проекти – учасники обирають собі визначені ролі, обумовлені характером і змістом проекту. Це можуть бути як літературні персонажі, так і реально існуючі особистості, імітуються їх соціальні і ділові стосунки, які ускладнюються вигаданими учасниками ситуаціями. Ступінь творчості учнів дуже високий, але домінуючим видом діяльності, все ж таки, є гра.

4. Інформаційні проекти – спрямовані на збирання інформації про який-небудь об'єкт, явище, та ознайомлення учасників проекту з цією інформацією, її аналіз і узагальнення фактів. Такі проекти потребують добре продуманої структури.

5. Практико-орієнтовані проекти – результат діяльності учасників чітко визначено з самого початку, він орієнтований на соціальні інтереси учасників (документ, програма, рекомендації, словник, проект шкільного саду). Проект потребує складання сценарію всієї діяльності його учасників з визначенням функцій кожного з них.

Метою навчального проектування є створення педагогом таких умов під час освітнього процесу, за яких його результатом є індивідуальний досвід проектною діяльності учня. Оскільки таке навчання розвивається у продуктивній діяльності, воно розширює сферу суб'єктивності у процесі самовизначення, творчості і конкретної участі.

Під час використання проектної технології вирішується ціла низка завдань: розвиваються пізнавальні навички учнів, формується вміння самостійно конструювати свої знання, орієнтуватися в інформаційному просторі, активно розвивається критичне мислення, сфера комунікації тощо.

Робота над проектом включає усвідомлення учнем мети, оформлення задуму, розробку організаційного плану, роботу за планом, підбиття підсумків у вигляді письмового звіту. Крім того, для розв'язання проблеми учню або групі учнів будуть потрібні знання, вміння з різних галузей науки та техніки. Водночас результати виконання проектів повинні бути вагомими: якщо це теоретична проблема, то має бути конкретне її вирішення, якщо практична – конкретний результат, готовий до впровадження.

Таким чином, проектна технологія повинна стимулювати інтерес учнів до певних проблем, які передбачають володіння певною сукупністю знань, та через проектну діяльність (котра передбачає розв'язання однієї або цілої низки проблем) показати практичне застосування надбаних знань.

Відповідно до вищесказаного, основними завданнями навчального проектування є:

1. Не лише передати учням суму тих чи інших знань, а навчити здобувати ці знання самостійно, вміти застосовувати їх для розв'язання нових пізнавальних і практичних завдань.

2. Сприяти учневі у здобутті комунікативних навичок, тобто здатності працювати у різноманітних групах, виконуючи всілякі соціальні ролі (лідера, виконавця, посередника тощо).

3. Розширити коло спілкування дітей, знайомство з іншими культурами, різними точками зору на одну проблему.

4. Прищепити учням уміння користуватися дослідницькими прийомами: збирати необхідну інформацію, вміти її аналізувати з різних точок зору, висувати різні гіпотези, вміти робити висновки.

Однак, для цього вчитель повинен, перш за все, знати основні вимоги, які висуваються до організації проектної діяльності [4]:

1) наявність значущої у дослідницькому, творчому плані проблеми (завдання), що потребує інтегрованих знань, дослідницького пошуку для її розв'язання (наприклад, проблема впливу кислотних дощів на довкілля тощо);

2) практична, теоретична, пізнавальна значущість передбачуваних результатів (наприклад, доповідь у відповідні служби про демографічний стан певного регіону, фактори, що впливають на цей стан, тенденції, спільний випуск газети з репортажами з місця подій);

3) самостійна (індивідуальна, парна, групова) діяльність учнів;

4) структурування змістової частини проекту (з указуванням поетапних результатів);

5) використання дослідницьких методів: визначення проблеми досліджуваних завдань, що впливають з неї, висунення гіпотези їх розв'язання, обговорення методів дослідження, оформлення кінцевих результатів, аналіз отриманих даних, підбиття підсумків, коректування, висновки.

У зв'язку з доцільністю застосування проектної технології в освітньому процесі, варто звернути увагу на перспективи застосування фронезису освіти у проектній діяльності. Рухаючись у цьому напрямку, стає можливо наблизити теорію до практики. Цікавими та корисними у цьому плані є висновки та методики датського вченого Бента Флівберга. На його думку, намагання суспільних наук (в тому ж числі педагогіки) підігнати методи досліджень під «епістему» завідомо провальні. Ідеалом соціальної науки для Б. Флівберга є «прикладний фронезис», специфікою якого є шлях, коли «зусилля ученого спрямовані «знизу вверх»; це – контекстуальне і орієнтоване на дію знання, практична мудрість у прийнятті суспільно значимих рішень» [6, с. 1]. Фронезису, зокрема, відповідає метод кейс-стаді, метод навчальних ситуацій тощо [2, с. 415].

Не менш важливим фактором ефективного використання проектної технології є особистість педагога. Вчитель повинен не лише добре знати свій навчальний предмет, а й бути компетентним в інших галузях науки. Педагог повинен бути комунікабельним, емпатійним, толерантним, креативним, мати досвід творчої діяльності. Крім того, він повинен добре знати своїх учнів, їхні можливості, інтереси, бажання.

Під час організації навчального проектування вчитель виконує такі функції: допомагає учням у пошуку джерел, необхідних їм у роботі над проектом; сам є джерелом інформації; координує весь процес роботи над проектом; підтримує і заохочує учнів; підтримує неперервний рух учнів у роботі над проектом. Тобто по суті він виконує також функції коуча.

Розглянемо більш детально сутність, основні ідеї та завдання коучингу.

Коучинг вирішує проблему відсутності мотивації. Він сприяє тому, щоб людина сама навчилася, а не тому, аби навчити її. Без особистої зацікавленості учня коучинг втрачає будь-який сенс, адже особиста мотивація учня є основою коучингу та запорукою досягнення поставлених цілей. Важливо, щоб вчитель-коуч міг професійно розповісти про механізми, парадокси та вплив мотивації на результат. Проте варто наголосити на тому, що коуч має налаштовувати та мотивувати учнів не лише на досягнення мети та отримання результату, але й на набуття досвіду під час самого процесу навчання.

Основні ідеї освітнього коучингу:

1. Розвиток людини як пріоритетний напрям в освіті.

2. Розкриття потенціалу людини для максимального його використання.

3. Допомога людині розвивати компетенції й усунути обмеження для досягнення особистісно значущих та стійких змін у професійній та особистій сферах життя.

4. Допомога людині вчитися.

Парадигма коучингу, як особливого стилю навчальної взаємодії, базується на наступних позиціях:

- Люди здатні змінюватися лише у тих випадках, коли самі захочуть цього і готові до цього.
- Наші переконання щодо власних можливостей, напряму пов'язані з нашими досягненнями.
- Те, як ми визначаємо успіх, здійснює прямий вплив на наші досягнення.
- Ми обмежуємо наш потенціал рамками наших переконань.
- Люди вчаться лише тоді, коли дійсно залучені у процес.
- Ми можемо вчитися за допомогою всього, що ми робимо, проте навчання відбувається лише тоді, коли ми мислимо і будуємо плани на майбутнє.

- Для того, щоб допомагати іншим, ми повинні безперервно прогресувати самі.

Принципи, якими керується коуч у процесі міжособистісної взаємодії [3]:

1. *Принцип усвідомлення й відповідальності.* Усвідомлення передбачає відповідальність. Важливо перейти від мотивації «уникання невдач» до мотивації «досягнення успіху», зміни напряму «від» на напрям «до».

2. *Принцип єдності і взаємодії* передбачає, що позитивні результати в одній сфері діяльності призводять до досягнень в інших. Усвідомлення особистісних проблем у взаємостосунках впливає на інші види діяльності.

3. *Принцип гнучкості.* Формування гнучкості мислення, усвідомлення стереотипів і алгоритмів своєї поведінки.

4. *Принцип партнерства* передбачає комунікативне співробітництво, так звані суб'єкт-суб'єктні стосунки. Коучинг спрямований на формування партнерських стосунків між коучем і учнями.

5. *Принцип ієрархічності розвитку.* Найбільш важливі проблеми, з якими ми стикаємося, не можуть бути вирішені на тому ж рівні мислення, на якому ми були, коли їх створювали.

Загальну основу коучингу можна описати декількома складовими: 1) партнерство; 2) розкриття потенціалу; 3) результат.

Коуч стимулює творчий пошук рішень і підтримує прагнення студентів досягати мети і здійснювати зміни у своєму житті. Інакше кажучи, в процесі коучингу студенти знаходять свій, унікальний спосіб досягнення мети. А коуч створює креативну атмосферу, особливий простір пошуку альтернатив, атмосферу довіри, де студент відчуває увагу до його ідей і працює з більшим ентузіазмом.

З іншого боку, коучинг можливий, коли особистість сама формулює і реалізує самостійні проекти. Тобто, студент володіє правом прийняття рішень (або впливу на них) і несе відповідальність за результат.

Коучинг є ефективним, коли:

- учень розуміє, що існує різниця між тим, хто він є, і тим, ким хотів би бути;
- учень готовий думати новим, незвичним для нього способом;
- учень готовий вислуховувати і сприймати критику на свою адресу;
- учень готовий до здійснення необхідних змін і діє відповідно;
- учень погоджується з тим, що за результат несе відповідальність лише він сам, а не коуч-вчитель.

Одним із головних завдань будь-якого навчання є не лише навчити чомусь, але, передусім, навчити вчитися: отримувати, знаходити, вишукувати необхідні знання. Саме коучинг запускає механізми через особистісну мотивацію учнів самостійно отримувати знання.

Коучинг – це свого роду партнерство, і для того, щоб взаємодія коуча й учнів була продуктивною, необхідні відповідність і довіра партнерів. Особистісний контакт і довіра між коучем і учнями є обов'язковою умовою.

У коуча існує особливе розуміння, пов'язане з тим, для чого і куди він веде за собою учнів, і як цей шлях пов'язаний з їх розвитком. Основний критерій результативності коучингу – поява в учня у процесі навчання тих результатів, що є важливими саме для нього. Коуч фокусується на особистості учня, який хоче бути особливим, а не на тому, чого хоче сам коуч.

Отже, педагогічний коучинг передбачає [3]:

– системний супровід учня, спрямований на ефективне досягнення важливих для нього цілей у конкретні терміни, у результаті чого у суб'єкта формується гнучкість і адаптивність до змін, здатність швидко і ефективно реагувати у критичних ситуаціях;

– партнерське комунікативне співробітництво, що допомагає добиватися значних результатів у різних сферах життєдіяльності;

– безперервний процес розвитку, вдосконалення, розкриття потенціалу особистості для досягнення максимального результату;

- систему взаємодії з коучем, із самим собою, з навколишнім світом;
 - технологію, що дозволяє переміститися із зони проблеми в зону ефективного рішення;
 - засіб сприяння, допомоги особистості у пошуку її власних рішень в будь-якій складній для неї ситуації;
 - модель взаємодії суб'єктів, завдяки якій коуч-учитель підвищує рівень мотивації і відповідальності, як у себе, так і учнів;
 - особливе підтримуюче ставлення до учнів, згідно з яким він сам досягає своєї мети, сам вирішує проблеми, реалізуючи власні здібності і можливості;
 - вид індивідуальної підтримки особистості, що ставить своїм завданням професійне і особистісне зростання, підвищення персональної ефективності;
- Таким чином, педагогічний коучинг базується на розвитку креативності студента та надихаючій, мотивуючій діяльності учителя. Недоліком коучингу у формальній освіті є лише брак часу, який необхідно знайти вчителю для спілкування з кожним учнем.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бреславська Г. Проектна технологія у професійній підготовці майбутніх вчителів. URL: http://prima.lnu.edu.ua/Pedagogika/periodic/pedos3t/tom1/17_breslavska.pdf (дата звернення: 30.10.2021)
2. Габрусєва Н. В. Аналіз підходів до розуміння поняття «відповідальність». Історичний аспект. Молодий вчений. 2019. № 5. С. 412-416.
3. Педагогічний коучинг: навч.-метод. посіб. / за заг. редакцією Д. Е. Кільдерова. Київ, 2016. 166 с.
4. Проектна технологія. URL: <http://zakinppo.org.ua/onlajndovidnik-klasного-kerivnika/vihovni-tehnologii-ta-formi-roboti/1256-proektna-tehnologija> (дата звернення: 30.10.2021)
5. Репрезентація авторського курсу «Фронезис освіти». URL: <http://loippo.edu.ua/news/2385-reprezentatsiya-avtorskogo-kursu-fronezis-osviti> (дата звернення: 30.10.2021)
6. Романовский Н. В. Фронезис в концепции Бента Фливерга. URL: <http://ecsocman.hse.ru/data/2012/05/18/1271955753/Romanovskiy.pdf> (дата звернення: 30.10.2021)

Щербань С. В.,

*заступник директора з навчально-виховної роботи,
вчитель української мови та літератури
Старосільської загальноосвітньої школи I-III ступенів
snizhanashcherban@gmail.com*

РОЗВИТОК ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ, САМОРЕАЛІЗАЦІЇ ТА УСПІШНОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ УЧНІВ ЧЕРЕЗ ІНТЕГРАЦІЮ ЗМІСТУ МОВНО-ЛІТЕРАТУРНОЇ ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ

У статті висвітлено умови розвитку творчого мислення учнів на уроках української мови та літератури у закладі загальної середньої освіти за допомогою інтегрованих компонентів навчальної діяльності: читання та письмо для розвитку критичного мислення, методологія IREX, проектна технологія.

Ключові слова: здібності, компетентності, інтеграція, медіаграмотність, проект.

In the article highlights the conditions for development of creative thinking of pupils at Ukrainian language and literature lessons in institutions of general secondary education through integrated components of educational activities: reading and writing for critical thinking, IREX methodology, project technology.

Key words: abilities, competencies, integration, media literacy, project

У Концепції Нової української школи зазначено, що в освітньому процесі зростає роль особистості учня і вчителя як індивідуальностей, що постійно співпрацюють і розвиваються, ведуть освітньо-культурний діалог у таких напрямках: знання, культура комунікації, новітні технології спілкування, проникнення в сутність предметів, явищ; ціннісні відношення і нові смисли. Замість запам'ятовування фактів та понять учні набуватимуть компетентностей. Це – динамічна комбінація знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей, що визначає здатність особи успішно соціалізуватися, провадити професійну та/або подальшу навчальну діяльність. Тобто формується ядро знань, на яке будуть накладатись уміння цими знаннями користуватися, а також цінності та навички, що знадобляться випускникам української школи у професійному та приватному житті [9]. Це вимагає особливої уваги до навчального змісту і методик, які формують світогляд, ціннісні орієнтації, уміння самостійно вчитися, критично мислити. Важливим для вчителя є оволодіння вміннями постійно ставити

учня в такі умови, коли той самостійно має приймати рішення. У центрі уваги педагогів має перебувати не середній учень, а кожен школяр як особистість у своїй унікальності. Навчання має орієнтуватися на учня, що свідомо ставиться до всіляких засобів пізнання.

Проблема сучасного закладу освіти, його головне завдання – формувати цільові мотиви, які дають можливість прищеплювати навички, завдяки яким дитина самостійно буде керувати своєю пізнавальною активністю. Роль учителя на кожному етапі уроку, його діяльність можна схарактеризувати дієсловами: вчить, направляє, допомагає. Не менш важливими в розвитку дитини є здібності, які забезпечують продуктивність праці з інтелектуальним навантаженням. Спираючись на дослідження С. Сисоевої, можемо назвати такі здібності:

- проблемне бачення;
- здібності до висування гіпотез, оригінальних ідей;
- здібність до виявлення суперечностей;
- уміння аналізувати, інтегрувати й синтезувати інформацію;
- пошуково-перетворювальний стиль мислення;
- здатність до міжособистісного спілкування;
- здатність до дослідницької діяльності тощо[4].

Потрібно пам'ятати, що кожна людина – індивідуальність, і тому характеризується своїм унікальним набором перерахованих вище якостей. Учитель має стимулювати розвиток відсутніх у дитини здібностей – рис, які сприяють успішній творчій діяльності.

Творчий початок породжує в дитині живу фантазію, уяву. Творчості притаманне бажання зробити щось, що до тебе ще ніким не було зроблено, або хоча б те, що до тебе існувало, зробити по-новому, по-своєму. Саме завдяки цьому учень може організувати власну пізнавальну діяльність на оптимальному рівні та набувати неоціненого досвіду орієнтуватися в інформаційному просторі, що забезпечить необхідну підготовку для життєдіяльності в суспільстві.

Головним завданням сучасної освіти є підготовка молоді до життя, тобто формування в неї необхідних компетентностей, розвиток соціальних здібностей через адаптування на самореалізацію в соціумі. Тож перед учителем-філологом постає надважливе завдання – створення таких умов, де б дитина могла самовизначитись, розкрити свої інтелектуальні й творчі здібності. Питання опрацювання інформації є одним з основних для здобувачів освіти, оскільки кожен у своїй діяльності постійно стикається з необхідністю опрацьовувати деяку інформацію. Важливо те, що на основі аналізу інформації, людина створює (синтезує) нову інформацію, яка може бути подана в різній формі. Визначено, що інформаційна компетентність – це формування дослідницьких умінь й навичок, які передбачають використання допоміжної літератури, комп'ютерних інформаційних джерел – бажання й уміння орієнтуватися в інформаційному просторі.

Поняття «інформаційна компетентність» визначається як інтеграційна якість особи, що є результатом віддзеркалення процесів відбору, засвоєння, перероблення, трансформації і генерування інформації в особливий тип наочно специфічних знань, дозволяє виробляти, приймати, прогнозувати і реалізовувати оптимальні рішення в різних сферах діяльності. Отже, інтеграція є однією з найперспективніших інновацій, яка закладає нові умови діяльності вчителів та учнів, що має великий вплив на ефективність сприйняття учнями навчального матеріалу [10].

На сучасному етапі окремі елементи інтегрованого підходу до організації навчально-виховного процесу вже втілені в практичну діяльність у початковій школі. Доведено, що інтегрований підхід у навчанні сприяє розширенню соціально-пізнавального досвіду учнів А вже з наступного року українські п'ятикласники почнуть вчитися по-новому, за реформою Нової української школи. Учні очікуватимуть від учителів-предметників середньої ланки інтеграції знань і навичок з різних дисциплін і можливості критичного оцінювання того, як ці частини взаємодіють. Перед учителем-філологом постає завдання розвивати вміння людини, яка вже критично мислить:

- оцінювати надійність джерел інформації;
- виділяти необхідну інформацію та обробляти її;
- аналізувати та оцінювати власні чи чужі висловлювання, припущення, висновки, аргументи, гіпотези, переконання;
- ставити запитання з метою одержання точнішої інформації або її перевірки;
- розглядати проблеми з різних точок зору та порівнювати різні позиції і підходи під час їх вирішення;
- висловлювати власну позицію, влучно обирати мовленнєві засоби для побудови висловлювань;
- приймати обґрунтовані рішення.

У модельних навчальних програмах для 5-6 класів НУШ зазначено, що урок української мови на сучасному етапі повинен мати такі основні особливості:

- розвиток пізнавальних і творчих здібностей особистості;
- мовленнєва спрямованість уроку, удосконалення всіх видів мовленнєвої діяльності;
- посилення практичної спрямованості навчання;
- використання активних інноваційних форм, методів, прийомів навчання;
- інтегральність (реалізація внутрішньо- і міжпредметних зв'язків).

Для досягнення мети вивчення української мови важливо чергувати різні методи та прийоми психолого-педагогічної підтримки діяльності учнів:

- заохочення;
- створення яскравих навчально-образних уявлень;
- навчально-пізнавальна гра;
- створення ситуації успіху;
- створення проблемної ситуації;
- поштовх до пошуку альтернативних рішень;
- виконання творчих завдань;
- кооперація учнів.

Дидактико-методичний потенціал модельної навчальної програми з української літератури забезпечує можливість формування в процесі вивчення творів української літератури ключових компетентностей, визначених Державним стандартом базової середньої освіти (2020). Програма орієнтована на формування наскрізних умінь, якими мають оволодіти учні:

- 1) читати з розумінням, що передбачає здатність до емоційного, інтелектуального, естетичного сприймання і усвідомлення прочитаного;
- 2) висловлювати власну думку в усній і письмовій формах;
- 3) критично і системно мислити;
- 4) логічно обґрунтовувати позицію;
- 5) діяти творчо, що передбачає креативне мислення, продукування нових ідей;
- 6) виявляти ініціативу, що передбачає активний пошук і пропонування рішень для розв'язання проблем;
- 7) конструктивно керувати емоціями;
- 8) оцінювати ризики;
- 9) приймати рішення, що передбачає здатність обирати способи розв'язання проблем;
- 10) розв'язувати проблеми, що передбачає вміння аналізувати проблемні ситуації, формулювати проблеми;
- 11) співпрацювати з іншими [7].

У даному випадку заслуговує на увагу продовження використання технології «Читання та письмо для розвитку критичного мислення» (ЧПКМ).

Стратегія ЧПКМ пропонує вчителям широкий спектр спеціальних прийомів, що можуть бути використані на різних етапах уроку.

Перший етап – актуалізація (заохочення, викликання). На цьому етапі учнів треба зацікавити, схвилювати, спровокувати. Він має такі цілі: допомагає встановити рівень власного знання, до якого можна додати щось нове, доповнити; сприяє виявленню поверховості, неточності, неправильності у знаннях; активізує мислення учнів; створює зацікавленість, спрямовує на вивчення, дослідження проблеми. На цьому етапі можна використати такі прийоми: читання в парах, групах; «Мозкова атака»; Гронування; кубування; «Питання – відповідь»; «Порушена послідовність»; «Вільне письмо»; «Передбачення».

Другий етап – усвідомлення. На цьому етапі учнів необхідно ознайомити зі змістом нової інформації (читання, розповідь, лекція, експеримент). Школярі активно перевіряють власне розуміння того, що читають, чують або досліджують за допомогою методик: система позначок «Поміч»; «Багатомірне опитування»; «Джигсоу»; «Взаємонавчання»; «Передбачення за ключовими виразами»; «Кероване читання»; «Понятійна таблиця»; «Написання звіту за різними джерелами».

Третій етап – міркування (рефлексія) – найкритичніший етап уроку. Утворюється розмаїття думок, серед яких діти можуть вибрати правильну. Учні на цьому етапі перетворюють нові знання на власні у дискусію в парах чи групах; під час складання сенкану, чи створення кубування або гронування, запису наприкінці уроку кількох рішень про найважливішу або найцікавішу ідею; при виконанні вправ «Запитання – відповідь», «Речення з відкритим кінцем», «Вільне письмо», «Діаграма Венна», «Шкала цінностей» [11].

Усі вони не тільки ефективні, але й надзвичайно цікаві і часто нагадують звичайну гру. Гру, де кожен учень має свою роль, пов'язану або з виконанням завдання, або з підтримкою нормальної роботи групи. Передбачаються такі ролі, як, наприклад, «Лідер», «Контролер», який стежить за виконанням кожним своєї роботи; «Скаут» – для пошуку необхідної інформації (у членів інших груп або в бібліотеці); «Хронометрист», який стежить за графіком; «Розрадник», який підтримує оптимізм членів своєї групи;

«Кореспондент» – для поінформування класу та вчителя щодо прогресу групи тощо. Обов'язковою є ротація ролей від завдання до завдання – так, щоб кожен набув досвід і міг грати всі ці ролі. Ця методична система – універсальна. За її допомогою вчитель може залучити всіх учнів класу до активного набуття знань, до творчої діяльності.

Модельними навчальними програмами Нової української школи мовно-літературної освітньої галузі передбачені такі види діяльності: підготовка аудіо- чи відеорекомендацій (постер, слайди, відеоролик) для соцмереж про поширені

лексичні помилки, складання «хмари слів» на вивчену орфограму, виконання проєкту (наприклад, складання коміксу, казки, плакату, розроблення макету вебсторінки, презентації тощо на тему, пов'язану з фонетикою, орфоепією, орфографією), створення графічних і візуальних засобів передачі інформації щодо народних і літературних казок (перебіг подій, розрізнення персонажів, установа зв'язків між ними тощо), зокрема і з використанням комп'ютерних

програм, створення власного медіатексту на основі прочитаних текстів, віртуальна екскурсія й таке інше.

Для набуття навичок критичного сприйняття інформації й усвідомлення учнями цінності високоякісної інформації заслуговує уваги методологія IREX, яка передбачає інтеграцію інфомедійної грамотності в уроки української мови та літератури. Усвідомивши, що сучасному учневі аби встояти під потоками інформації, важливо володіти інфомедійною грамотністю, яка інтегрує в собі кілька компонентів: інформаційну грамотність, медіаграмотність, критичне мислення, соціальну толерантність, стійкість до впливів медіа на наші емоції, фактчекінг, цифрову безпеку, візуальну грамотність, інноваційність, креативність, колектив Старосільської загальноосвітньої школи I-III ступенів Херсонської області долучився у 2021 році до роботи над проєктом «Вивчай та розрізняй: інфо-медійна грамотність».

Формування медійно-інформативної грамотності і медіакультури здійснюється на уроках відповідно до вікових та індивідуальних особливостей учнів. Медіаграмотність не вивчається як окремий предмет, а пронизує різні теми. Знайомимо з різними видами медіа (репортаж, випуск газети, інтерв'ю, створення реклами). Школярі на основі використання технології критичного мислення, застосування різних видів аналізу медіатекстів (наприклад, мультфільму, книжок), виконання різноманітних творчих завдань навчаються, як за допомогою ІКТ і своїх гаджетів створювати медіапродукцію, як її рекламувати. Учні вже проаналізували свої сторінки у соцмережах за такими параметрами: інформація конфіденційного характеру, яку не повинні знати сторонні люди; записи, які могли б образити честь і гідність іншої людини; мова ворожнечі; надійність пароля вашої сторінки; неправдива інформація, яку перепостили без перевірки.

Цікавою для учнів є вправа «Створення сторінки в соціальних мережах» для героїв твору. Спочатку учням здається, що це просто захоплююча гра, але насправді для того, щоб створити сторінку, потрібно опрацювати та проаналізувати великий обсяг інформації, бажано з різних джерел, виокремити необхідний матеріал. Ця вправа може бути використана як під час проведення уроків з української літератури, так і мови.

Розробка обкладинки, афіші теж може зацікавити учнів. Створюючи її, діти використовують не тільки знання, отримані з різних джерел, а й творчі здібності для адаптації цієї інформації. По закінченню обов'язкове обговорення символів, цитат, обраних учнями, їхня доречність. Це може бути створено як за допомогою звичайного паперу, олівців, так і за допомогою інтернет-ресурсів.

Творче та критичне мислення об'єднує в собі створення інфографіки, яка останнім часом стала бездоганним способом передавання складної інформації. Створення інфографіки на уроках української мови та літератури можливе завдяки простому україномовному конструктору Canva. Учні повинні пам'ятати основну задачу інфографіки – перетворити складну інформацію за допомогою художніх образів на зрозумілу, що максимально швидко засвоюється людиною. Насамперед учні отримують завдання дібрати певний матеріал, потім залучаються до пошукової роботи та створення якісних продуктів: плакатів (Фольклорна абетка прав дитини), газет до тематичних тижнів (Тиждень української писемності та мови, Шевченківських днів)

Значну роль для розвитку творчого потенціалу учнів відіграють створені власні презентації з конкретної теми. Дитина сама обирає тему, яка її цікавить (наприклад, «Права дитини у поезіях українських поетів»). Учні самостійно підбирають інформацію з теми (аналізують поезію Надії Красоткіної), обробляють її, додають ілюстрації (або фото) та за допомогою програми PowerPoint, яку вивчають на уроках інформатики, створюють власний продукт «Поетична декларація прав дитини (рядками поезій Надії Красоткіної)»

Вагомим також є і використання методу проєктів, бо під час проєктної діяльності учні вчать планувати свою роботу, визначати проблему, шукати шляхи її розв'язання, систематизувати матеріал, аргументувати думки, розвивати мовленнєві вміння, комунікативні здібності, презентувати свою роботу перед аудиторією. Метод проєктів орієнтований на самостійну діяльність (індивідуальну, парну, групову) у відведений для неї час (від декількох хвилин уроку до декількох тижнів, а іноді й місяців). Проєктна

технологія передбачає наявність проблеми, що вимагає інтегрованих знань і дослідницького пошуку її вирішення. Головною складовою методу є самостійність учня. Кожен учасник проекту, вибирає для себе індивідуальні засоби й оптимальний темп діяльності, виявляє при цьому самостійність, творчість, наполегливість у досягненні мети.

Учителю варто озброїтися усім запасом дослідницьких і пошукових методів. Він повинен уміти організувати і проводити дискусії, не нав'язуючи свої точки зору. Наприклад, учні 5 класу самостійно визначали риси характеру дійових осіб, порівнювали їх життєві позиції під час реалізації проекту «Подорож у казку Василя Симоненка «Цар Плаксії і Лоскотон». Ланцюг діяльності учнів у проекті складався з етапів: хвилинка міцних знань – кожній ілюстрації дай заголовки – літературна дуель (робота в парах) – робота в гетерогенних групах (за змістом твору) – складання асоціативного грона – словесне малювання – створення коміксу до твору. Шестикласників зацікавив проєкт «Ліне пісня колискова», у якому було і виразне читання напам'ять, і прослуховування аудіозаписів колискових, робота в парах з теорії літератури «Літературне лото», розгадування кросвордів, реконструювання прислів'їв. Кінцевим продуктом даного проекту стала ілюстрована збірка власних колискових пісень.

Особливо цінним у проєктній діяльності є те, що такий принцип роботи є невимушеним та з кожним кроком виконання зростає ступінь захопленості ним. Учні вчать на власному досвіді й досвіді своїх товаришів, бачать результат своєї власної праці. А вчитель буде переконаний у спроможності одержати успішний педагогічний результат.

Метод проєктів як один із методів інтегрованого навчання спрямований на стимулювання інтересу учнів до нових знань, на розвиток дитини через вирішення проблем і використання цих знань у конкретній практичній діяльності.

Отже, інтеграція є однією з найперспективніших інновацій, яка здатна вирішити чисельні проблеми системи сучасної освіти. Все більше стає очевидним, що інтегроване навчання як ніяке інше закладає нові умови діяльності вчителів та учнів, є діючою моделлю активізації інтелектуальної діяльності та розвиваючих прийомів навчання, сприяє забезпеченню системних знань з різних галузей наук та соціалізації особистості.

ЛІТЕРАТУРА

1. Жаровська Н.В., Муляр Т.В. Метод проєктів на уроках української мови та літератури. Тернопіль-Харків: Ранок, 2010
2. Заболотний О.В., Заболотний В.В. Модельна навчальна програма «Українська мова. 5-6 класи» для закладів загальної середньої освіти. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/Navchalni.prohramy/2021/14.07/Model.navch.prohr.5-9.klas.NUSH-poetap.z.2022/Movno-literat.osv.hal/Ukr.mova.5-6-kl.Zabolotnyy.ta.in.14.07.pdf>
3. Інтегроване навчання: тематичний і діяльнісний підходи (Частина 1). URL: <https://nus.org.ua/articles/integrovane-navchannya-tematichnij-i-diyalnisnij-pidhody-chastyna-1/>
4. Кельнер С.С. Шляхи розвитку творчих здібностей учнів. Завучу. Усе для роботи. Психологічний практикум. 2015. № 15–16 (159–160). С.38-53
5. Кучерук Оксана. Інтегрування інфомедійної грамотності в простір мовної освіти. Українська мова і література в школі. 2020. №3. С.9-12.
6. Медведєва В. Особливості процесу соціалізації особистості в умовах інформаційного суспільства. URL: http://nbuviar.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=3175:osoblivosti-protsesu-sotsializatsiji-osobistosti-v-umovakh-informatsijnogo-suspilstva&catid=81&Itemid=415
7. Модельна навчальна програма «Українська література. 5-6 класи» для закладів загальної середньої освіти/ Яценко Т.О. та ін. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/Navchalni.prohramy/2021/14.07/Model.navch.prohr.5-9.klas.NUSH-poetap.z.2022/Movno-literat.osv.hal/Ukr.lit.5-6-kl.Yatsenko.ta.in.14.07.pdf>
8. Навчально-методичні матеріали для вчителя «Інфомедійна грамотність на уроках української мови» для 8–9 класів. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi-pidruchniki-ta-navchalno-metodichni-posibniki-rekomendovani-mon/navchalno-metodichni-materiali-dlya-vchitelya-infomedijna-gramotnist-na-urokah-ukrayinskoyi-movi-dlya-89-klasiv>
9. Нова українська школа. Порадник для вчителя. URL: https://nus.org.ua/wp-content/uploads/2017/09/razdel_1_Oglyad.pdf
10. Семко Л.П., Лапінський В.В. Інформаційні компетентності та шляхи їх формування. URL: https://lib.iitta.gov.ua/719931/1/Семко_стаття%202020.pdf
11. Структура методичної системи ЧПКМ. URL: https://radygalicej.at.ua/struktura_metodichnoji_sistemi_chpkm.pdf

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5176-5415>

ЦИФРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ В РОБОТІ З ОБДАРОВАНИМИ ДІТЬМИ ТА МОЛОДЦЮ

Анотація: Як виявити і розвинути обдарування здобувачів освіти? Актуальне питання, яке набуває особливої уваги в умовах реалізації Концепції Нової української школи. Обдаровані діти – майбутній цвіт нації, інтелектуальна еліта, гордість і честь України, її світовий авторитет. Вони відіграють важливу роль у підвищенні економічного, соціального й духовного добробуту суспільства. Підтримка та розвиток індивідуальності дитини, збереження та зростання її здібностей – надзвичайно важливе завдання сучасної освіти. Автором статті запропоновано загальні рекомендації вчителям щодо роботи з обдарованими дітьми

Ключові слова: обдарованість, освітні технології, інформаційно-цифрові технології

Summary: How to identify and develop the giftedness of pupils? It is a topical issue that gets a special attention in the terms of implementation of the Concept of the New Ukrainian School.

Gifted children are the future of the nation, the intellectual elite, the pride and honor of Ukraine, the authority of our country in the world. They play an important role in improving the economic, social and spiritual public welfare. An important task of modern education is the support and development of the child's individuality, saving and growing of her abilities. The author of the article offers general recommendations for teachers to work with gifted children.

Keywords: genius, educational technologies, information and digital technologies

*«З народженням кожної людини в світ
вноситься щось нове, чого ще не було,
щось первозданне і неповторне.
Обов'язок кожного – знати і не забувати,
що він у світі єдиний у своїй якості
і що ще ніколи не з'являвся хтось такий, як він,
адже якби вже був такий, як він,
то не було б необхідності в ньому самому»
Мартін Бубер*

Кожна дитина по-своєму неповторна. Вона приходить у цей світ, щоб творити своє життя, знайти себе: хтось здібний до музики, образотворчого мистецтва, художньої праці, хтось до математики, хтось пише вірші, оповідання. Скільки дітей – стільки і здібностей, які залежать від психолого-фізіологічних особливостей людини, соціального оточення, сім'ї та школи.

Дар відкрити чарівну квітку обдарованості здобувача освіти дано не кожному, а лише тому, хто насправді любить дітей і вміє прокласти стежки до їхнього розуму й серця. Завдання педагога – управляти процесами творчого пошуку, ідучи від простого до складного: створювати ситуації, що сприяють творчій активності та спрямованості школяра, розвивають його уяву, асоціативне мислення, здатність розуміти закономірності, прагнення постійно вдосконалюватися, розв'язувати дедалі складніші творчі завдання.

Обдаровані діти – майбутній цвіт нації, інтелектуальна еліта, гордість і честь України, її світовий авторитет. Вони відіграють важливу роль у підвищенні економічного, соціального й духовного добробуту суспільства. Саме тому робота з пошуку й підтримки обдарованої молоді на сьогодні є пріоритетним напрямом розвитку сучасної освіти, яка має на меті сприяти вирішенню питань, пов'язаних із розробкою нових механізмів пошуку, навчання, виховання та розвитку юних талантів.

Перед тим, як планувати роботу з обдарованими дітьми, озброїмося двома теоріями обдарованості. Відповідно до першої (соціальної) обдарованою є кожна дитина. Але таланить лише за сприятливих умов розвитку, які необхідно створювати. Інакше природжена дитяча обдарованість з часом може «згаснути». За другою теорією (біологічною) обдарованість або є, або немає. Навіть якщо не розвивати, талант все одно «проб'є собі шлях», як те було з багатьма відомими людьми. Оскільки не можна стверджувати про превалювання жодної з теорій, методичні підходи сучасної освіти будуються на певному їх поєднанні. Як вирізняють обдарованість дітей?

Сам термін «обдарованість» лишається дещо умовним, бо ж існує понад сотня його визначень. Зазвичай обдарованими називають дітей, які:

- мають високий інтелект та рівень творчості
- випереджають однолітків у розвитку
- наділені особливими здібностями до навчання у школі чи до специфічних видів діяльності (і досягають високих результатів у цих видах діяльності)
- постійно прагнуть праці, яка відповідає їхнім здібностям
- оригінальність ідей та творчих продуктів
- гнучкість мислення, розвинена фантазія, здатність бачити проблему під незвичним кутом зору
- ранній розвиток мовлення (дитина має великий словниковий запас, починає рано читати)
- надання переваги спілкуванню з дорослими та старшими дітьми, оскільки з однолітками нецікаво
- підвищена потреба в інтелектуальних або творчих навантаженнях, отримання задоволення від цього
- надання переваги індивідуальній роботі над груповою
- здатність до довготривалої концентрації уваги на цікавій діяльності
- схильність виходити за межі поставленого завдання.

Робота Синельниківського ліцею №2 спрямована на створення умов для творчого, інтелектуального, духовного й фізичного розвитку здобувачів освіти, здобуття ними якісної освіти залежно від потреб людини, суспільства та ринку праці.

У ліцеї ведеться пошук обдарованих дітей, складається банк даних обдарованих дітей. Проте, плануючи роботу з цією категорією дітей і розробляючи спеціальні програми, чи добре ми уявляємо собі, хто така обдарована дитина? Чи достатньо ми знаємо, які умови потрібно створювати для навчання, виховання й розвитку обдарованих дітей та молоді?

Мета інноваційного виховання спрямована не на засвоєння здобувачами освіти прийнятих у суспільстві цінностей, норм, відношень та зразків поведінки, а перш за все, на розвиток особистості учня, прояву його індивідуальності, створення для дітей і дорослих ситуацій вибору та успіху, побудові діалогічних форм спілкування.

У роботі з обдарованими дітьми я виділила 4 характерні напрямки:

- застосування особистісно-орієнтованих технологій;
- застосування здоров'язберігаючих технологій;
- застосування інформаційно-цифрових технологій;
- застосування ігрових технологій.

Особистісно-орієнтовані технології ставлять у центр всієї освітньої системи особистість дитини, забезпечення комфортних, безконфліктних і безпечних умов її розвитку, реалізації її природних потенціалів.

Здоров'язберігаючі технології завжди були і залишаються незмінним і найбільш важливим пріоритетом. Це відмінний спосіб психічної саморегуляції, зняття стресів, емоційної стабільності.

Інформаційно-цифрові технології підвищують якість навчання, дають змогу здобувачу освіти успішніше й швидше адаптуватися до навколишнього середовища, до соціальних змін; активізують пізнавальну діяльність вихованців, особливо при вивченні нового матеріалу за допомогою:

- творчих завдань, які допомагають знайти власне «правильне» і мотивуюче рішення;
- використання суспільних ресурсів;
- соціальних проєктів, що реалізуються через участь в конкурсах, фестивалях; співпрацю з громадськими організаціями та з іншими закладами освіти та закладами культури міста та області;
- наочного матеріалу у вигляді схем та таблиць; використання аудіо та відео матеріалів;
- використання презентацій.

Все це можна застосовувати і під час дистанційного навчання.

Потрібно постійно урізноманітнювати заняття, проводити їх у нетрадиційних формах: заняття-подорожі, разом з батьками, віртуальні екскурсії, перегляд майстер-класів, та ін., які позбавляють шаблонності і рутини, активізують учнівський колектив до навчання.

Отже, застосування новітніх інформаційних технологій є однією з найбільш актуальних завдань для сучасної вітчизняної музичної педагогіки.

Наше завдання – підтримати дитину і розвинути її здібності, підготувати ґрунт для того, щоб ці здібності було реалізовано. Виявлення обдарованих дітей повинно починатися на основі спостереження, вивчення психологічних особливостей, мовлення, пам'яті, логічного мислення.

Форми роботи можуть бути групові та індивідуальні як на заняттях та на уроках і в позаурочний час, факультативи. Зміст освітньої інформації доповнюватися науковими відомостями, які здобувачі освіти одержують в процесі виконання додаткових завдань у той же час, що й інші здобувачі освіти, але за рахунок вищого темпу обробки навчальної інформації. Серед методів навчання обдарованих школярів превалює самостійна робота, пошуковий і дослідницький підходи до засвоєних знань, умінь і навичок. Контроль за їх

навчанням стимулює поглиблене вивчення, систематизацію, класифікацію навчального матеріалу, перенесення знань у нові ситуації, розвиток творчих елементів у їх навчанні. Домашні завдання носять творчий, диференційований характер.

Отже, щоб сприяти розвитку обдарованих дітей, освітній процес має бути насиченим такою творчою діяльністю, яка б забезпечувала повне задоволення їхніх потреб, надавала їм максимальну свободу для творчого просування, пробуджувала прагнення досягти успіху. Адже переживання успіху викликає позитивне ставлення до творчої діяльності, сприяє набуттю певного життєвого досвіду, навичок самостійної діяльності і поведінки, більш чіткого усвідомлення навчальної мети та завдань щодо її втілення. Унаслідок цього з ранніх шкільних років у дітей формується свідоме прагнення до самоосвіти, самовдосконалення, самоаналізу, набуття відповідних умінь і навичок щодо творчого розв'язання проблем, тобто поступово здійснюється становлення тих властивостей і якостей, які є складовими обдарованості особистості.

Застосування сучасних цифрових технологій в освіті відіграє важливу роль у створенні необхідних умов для саморозвитку обдарованих здобувачів освіти, активізації когнітивних і творчих здібностей, формування необхідних інформаційно-цифрових компетентностей. Нові вимоги до організації педагогічної діяльності та підготовки обдарованих учнів, регламентовані такими нормативними документами: указ Президента України № 927/2010 «Про заходи щодо розвитку системи виявлення та підтримки обдарованих і талановитих дітей та молоді», закон України «Про загальну середню освіту» (ст. 5, 9, 11, 29), наказ МОН України від 27.08.2013 №1236 «Про затвердження Положення про Банк інтелектуальних досягнень дітей та Положення про Експертну раду для визначення найкращих інтелектуальних досягнень дітей», концепція «Нова українська школа» (2016), Положення про дистанційну форму здобуття повної загальної середньої освіти (2020).

Зазначені вище документи зумовлюють потребу в безперервному поповненні й актуалізації професійних знань і вмінь сучасного педагога, його компетентностей та впровадженні цифрових технологій у його професійну діяльність.

Цифрові технології знайшли своє місце в освіті, а саме в організації і проведенні дистанційного навчання. У ситуації, в якій сьогодні опинилася Україна і весь світ, стає питання організації та якості проведення освітнього процесу в умовах глобального карантину, пов'язаного з Covid-19. У закладах загальної середньої, позашкільної та вищої освіти це питання вирішується за допомогою дистанційного навчання.

Серед переваг використання інформаційно-цифрових технологій у процесі педагогічної взаємодії є застосування комп'ютерних програм, за допомогою яких створюються презентації, відеоролики, е-оголошення, е-методичні рекомендації, інструкції для учнів, е-фотоальбоми тощо, які задіють аудіальні і візуальні сенсорні шляхи, що сприяє кращому засвоєнню і запам'ятовуванню інформації та надають можливість зберігати таку інформацію. Створення сайту закладу освіти, вайбер-групи, дає можливість кожному учаснику освітнього процесу отримувати своєчасну й оперативну інформацію про особливості діяльності закладу освіти, режим дня, науково-масові заходи. Опрацювання звукових листів, відеоматеріалів із різних проблемних питань, перегляд фільмів із наукової тематики, участь в онлайн-тренінгах, аналіз проблемних ситуацій, перегляд презентацій і прем'єр книг – це шляхи для підвищення рівня ІКТ-культури учасників освітнього процесу.

Цифрові технології активно використовуються в онлайн-взаємодії (діалогова взаємодія) з обдарованими учнями при проведенні масових наукових заходів, наприклад, організація дистанційних конференцій (відеоконференцій) за участю фахівців у галузі наукових досліджень. Заслугує на увагу впровадження дистанційних форм спілкування з обдарованими дітьми за допомогою діалогової взаємодії та викладання матеріалу під час онлайн- семінарів, майстер-класів, обговорення і представлення практичних матеріалів на онлайн-платформах Google Classroom, ZOOM тощо, розміщення відео заняття, що в онлайн-режимі проводить педагогічний працівник на сайті закладу освіти. Можливе застосування мобільних додатків Messenger, Viber, Facebook у межах навчального часу.

Останнім часом у педагогіці набув поширення споріднений із поняттям «освітнє середовище» термін інформаційно-освітній простір. Він покликаний підвищити якість навчання за рахунок використання досягнень сучасних інформаційних технологій, організації дистанційного управління освітнім процесом і забезпечення веб-доступу до різних захищених освітніх веб-ресурсів. Найголовнішим завданням інформаційно-освітнього простору є забезпечення дистанційного навчання обдарованих здобувачів освіти освітніми й довідковими веб-матеріалами, що значно спрощує підготовлення до семінарів, практичних чи написання науково-дослідних робіт.

Спілкування педагогічних працівників із обдарованими учнями в наукових, тематичних форумах, чатах та співтовариствах характеризується певним рівнем кваліфікації та знань, де потрібно бути компетентним в тих чи інших питаннях. Для такого спілкування потрібно бути готовим професійно і відповідно до вимог етикету: намагатись бути толерантними, не ігнорувати правила культурного спілкування для різних інтернет ресурсів, писати коротко та зрозуміло, бути об'єктивними, слідкувати за граматикою, виконувати загальноприйняті правила поведінки в чатах та форумах, залишатись ввічливими один до одного, адже це, чи не найголовніше правило хорошого віртуального спілкування. Таким чином, застосування інформаційних технологій у роботі з обдарованими учнями, безперечно, є однією з провідних тенденцій розвитку сучасного освітнього процесу. Сьогодні науково-дослідницьку роботу обдарованих дітей важко уявити відстороненою від інформаційного

простору, адже більшість із них добирають теоретичний матеріал для дослідження із електронних наукових збірників чи монографій, користуються електронними словниками та енциклопедіями, надсилають науковим керівникам свої статті, наукові роботи для перевірки на е-пошту, одержують онлайн-консультації, створюють власні е-книги з авторською науковою інформацією в них.

Обдарованість – комплекс задатків і здібностей, які за сприятливих умов дозволяють потенційно досягти значних успіхів у певному виді діяльності (чи діяльностей) порівняно з іншими людьми.

Одним з найважливіших компонентів, що сприяють створенню і підтримці на високому рівні науково-технічного, політичного, культурного й управлінського потенціалу країни, є налагоджена система пошуку і навчання обдарованих індивідумів. Формування інтелектуальної еліти, яка, власне кажучи, задає темп розвитку науки, техніки, економіки, культури, визначає ефективність цього розвитку.

Виховання і навчання обдарованих дітей – важка і широкомасштабна задача.

Увага до обдарованої дитини не повинна вичерпуватися лише періодом її навчання. Досвід показує, що значні труднощі обдаровані люди переживають і в періоді професійного самовизначення, і надалі, у самому процесі творчості. Іншими словами, таланту потрібна постійна турбота всього суспільства. І починати потрібно з загальнопсихологічної грамотності.

Одним з найважливіших напрямків діяльності вчителя є його робота із здобувачами освіти, які мають особливі здібності. Їм властиві порівняно високий розвиток мислення, довготривале запам'ятовування навчального матеріалу, добрі навички самоконтролю в навчальній діяльності, велика працездатність, а також неординарність, свобода висловлювання думки, багатство уяви, чіткість різних видів пам'яті, швидкість реакції, вміння піддавати сумніву й науковому осмисленню явища, стереотипи, догми. Це створює сприятливі морально-психологічні умови для активної навчальної діяльності.

У роботі з обдарованими дітьми необхідно дбати про цілковите задоволення їх запитів у поглибленому вивченні предметів на основі широкого ознайомлення із сучасною наукою; створення умов для їх різнобічних пізнавальних інтересів і водночас для розвитку виявлених у певній галузі діяльності здібностей; залучення їх до надання допомоги своїм однокласникам у навчанні, в розвитку навчальних можливостей; запобігання розвитку в них переоцінювання своїх можливостей, лінощів через систематичну недовантаженість. У роботі з такими здобувачами освіти ефективні групові та індивідуальні форми роботи на уроках і в позаурочний час, факультативи.

У методах навчання цих учнів мають переважати самостійна робота, частково-пошукові і дослідницькі підходи до засвоєння знань, умінь та навичок.

Контроль за їх навчанням спрямовується на стимулювання поглибленого вивчення навчального матеріалу, його систематизацію, класифікацію, перенесення знань у новій ситуації, виявлення і розвиток творчих елементів у їх навчанні. Домашні завдання повинні бути творчими.

Навчальні заняття, доповнюються системою позакласної та позашкільної роботи. Індивідуальні форми позашкільної роботи передбачають виконання різноманітних завдань, участь в олімпіадах.

Важливу роль у підтримці інтелектуально розвиненої дитини здатної до наукової творчості, належить Малій академії наук України.

У процесі роботи з обдарованими дітьми особливе місце посідають дії вчителя. Він має розробити чітку систему цілей в роботі з обдарованими дітьми, системний і водночас творчий підхід до вирішення завдань, вироблення в учнів позитивної мотивації навчання. При складанні навчального індивідуального плану обдарованого учня з предметів треба враховувати: ступінь та міру саморозкриття, самовираження, самопрезентації у стосунках учитель – учень; задоволення потреб у новій інформації; комунікативну адаптованість; такі форми роботи, як гнучкий та мобільний навчальний план, незалежне просування учня при вивченні тем, конструювання навчального плану на базі інтересів здобувача освіти; можливість прискореного навчання обдарованих дітей.

У вихованні також особлива відповідальність покладається на сім'ю. Неправильний підхід до талановитих дітей, їх обожнювання породжують негативні наслідки. Як стверджував А. Макаренко у своїй праці «Книга для батьків» завдяки детально продуманій системі виховання хлопчика, який був єдиним сином у сім'ї, він швидко випередив однолітків у навчанні, а, вступивши на фізико-математичний факультет університету, вразив викладачів своєю обдарованістю та ерудицією. Проте дитина сформувалася як егоїст, холодний цинік, байдужий до всього і всіх. Головними для нього були він сам, його успіхи й задоволення, тому бездушно відмовляється принести з аптеки ліки хворому батькові.

Обдаровані діти дуже примхливі. Вони ставлять перед собою високу планку, тобто дуже високий рівень вимог. Вони хочуть або все, або нічого у тому напрямку, де працюють.

Якщо дитина ставить багато запитань – це правильно, адже для неї це стимул для розвитку. У всьому світі для обдарованих дітей є спеціально підготовлені педагоги. Такий учитель немає комплексу меншовартості, він не тисне на дитину. Він є тим стимулом, який підставляє лікоть, щоб дитина не загубилася. Для цього треба мати певні риси характеру. Адже обдаровані діти певною мірою можуть знати більше за вчителя.

У наш час дуже мало обдарованих дітей, а ще менше обдарованих підлітків і зовсім мало обдарованих дорослих. До певного рівня талант може сам рости, а коли він уже пробивається в соціум, йому потрібна підтримка. Йому потрібен так званий ментор-порадник – це не вчитель, це людина яка допомагає знайти себе в юності, поки ти ще не знаєш, куди рухатися далі.

Постійно працюючи з обдарованими дітьми, слід пам'ятати слова В.О.Сухомлинського: «У дитині ми повинні бачити завтрашню дорослу людину, – ось в цьому, мені здається, і полягає життєва мудрість батька, матері, педагога. Іншими словами – потрібно вміти любити дітей».

ЛІТЕРАТУРА

1. Положення про дистанційну форму здобуття повної загальної середньої освіти. URL: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/77298/
2. Ціпан Т. Інноваційні форми та методи педагогічної взаємодії школи і сім'ї у вихованні учнівської молоді: збірник наукових праць «Інноватика у вихованні». 2020. № 12. Том 1. 299 с. С. 235–241. URL: <file:///C:/Users/User/Downloads/15-20-PB.pdf>
3. Пінчук О. П. Особливості педагогічної взаємодії у середовищі дистанційного навчання учнів загальноосвітніх навчальних закладів. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/11083672.pdf>.
4. Культура віртуального спілкування: методичні поради. Упр. культури, національностей та релігій Хмельниц. облдержадмін.; ХОУНБ ім. М. Островського. Хмельницький, 2014. 28 с. URL: <http://www.ounb.km.ua/vidanya/2014/kvs.pdf>
5. Матюшкин А.М. Концепция творческой одаренности // Вопросы психологии. – 2011. – №6. – с. 29–33.
6. Лукашевич О.М. Технічна обдарованість: ціннісна регуляція розвитку // Обдарована дитина. – №2. – 2012. – с. 17–23.
7. Фіцула М.М. Педагогіка: Навчальний посібник. – К.: «Академвидав», 2006. – с. 229–232.
8. Ксьонзович І. Обдарованість – кінцевий результат, збіг багатьох факторів // Психолог. – №19. – 2006. – с. 10.

Юріна Ю. А.,

практичний психолог

Добропільської загальноосвітньої школи I-II ступенів № 6,

ДНЗ № 29 «Джерельце»

Добропільської міської ради Донецької області

75yulia@ukr.net

МОДЕЛЬ ВИЯВЛЕННЯ ОБДАРОВАНИХ ДІТЕЙ НА РІЗНИХ ВІКОВИХ ЕТАПАХ

Статтю присвячено проблемі виявлення обдарованих дітей, розміщено матеріали щодо форм, методів та інших особливостей діагностики дітей різних вікових категорій.

Ключові слова: обдарованість, талановитість, обдаровані діти, творчі здібності, креативність.

The article is devoted to the problem of identifying gifted children, contains materials on the forms, methods and other features of the diagnosis of children of different ages.

Key words: giftedness, talent, gifted children, creative, abilities, creativity.

Що ж вкладається в поняття «обдарованість»? Це високий рівень розвитку будь-яких здібностей, а обдаровані діти, відповідно, діти з досить високо розвиненими здібностями. Здібності – це індивідуально – психологічні особливості людини, які відповідають вимогам даної діяльності і є умовою успішності її виконання.

Йоганн Гєнріх Песталюці видатний швейцарський педагог-новатор говорив про те, що дитина з народження «наділена певною силою, яку потрібно розвинути, відштовхуючи негативні чинники». І, швидше за все, під «певною силою» він мав на увазі обдарованість. Чи дається «дар природи» з народження кожної дитини або все таки обходить багатьох людей стороною до сих пір залишається загадкою.

Проблеми діагностики та розвитку обдарованості хвилюють педагогів впродовж багатьох століть. Інтерес до неї в даний час дуже високий, що пояснюється суспільними потребами в неординарній творчій особистості, з одного боку, і проблемами соціальної самореалізації і професійного самовизначення обдарованих дітей, з іншого. У той час як сучасність вимагає високої активності людини, її умінь, здатності нестандартно міркувати.

Дитинство – це період життя дитини, який має найважливішу самостійну цінність. Одна з головних проблем щодо унікальних дітей полягає не в тому, щоб заздалегідь передбачити ступінь їх майбутніх успіхів, а в тому, щоб вже тепер рівень їх розумового навантаження і види занять відповідали б їх здібностям. Дуже уважно

слід поставитися до ознак обдарованості у зростаючого покоління. У кожної дитини закладені величезні можливості розвитку.

Талановиті діти – це величезне загальнолюдське багатство, неоціненний національний статок. Сам факт їх існування гарантує людству гідне існування. Ранні прояви розумових здібностей не повинні залишати байдужими батьків, педагогів, громадськість – адже вони можуть вказувати на передумови справжнього таланту.

Процес встановлення обдарованості неможна засновувати на єдиній оцінці. При виявленні обдарованих дітей більш доцільно використовувати комплексний підхід. При цьому може бути задіяний широкий спектр різноманітних методів: різні варіанти методу спостереження за дітьми, спеціальні психодіагностичні тренінги, експертне оцінювання поведінки дітей педагогами, батьками, вихователями, проведення «пробних» уроків за спеціальними програмами, а також включення дітей в спеціальні ігрові та предметно-орієнтовані заняття, експертне оцінювання конкретних продуктів творчої діяльності дітей професіоналами, організація різних інтелектуальних і предметних олімпіад, конференцій, спортивних змагань, творчих конкурсів, фестивалів, оглядів і т.п., проведення психодіагностичного дослідження з використанням різних психометричних методик залежно від завдання аналізу конкретного випадку обдарованості.

Однак слід зазначити, що комплексний підхід виявлення дитячої обдарованості не може повністю позбавити від помилок. В результаті діагностики може бути «пропущена» обдарована дитина, або, навпаки, до числа обдарованих може бути віднесена дитина, яка ніяк не підтвердить цієї оцінки. Слід пам'ятати, що оцінка дитини як обдарованої не повинна бути самоціллю. Доцільно пов'язувати виявлення таких дітей з завданнями їх навчання і виховання, а також з наданням їм психологічної допомоги та підтримки.

Ефективна ідентифікація обдарованості у вигляді будь-якої одноразової процедури тестування неможлива. Тож замість одномоментного відбору необхідно спрямовувати зусилля на поступовий, поетапний пошук обдарованих здобувачів освіти у процесі їх навчання, або у процесі індивідуалізованої освіти.

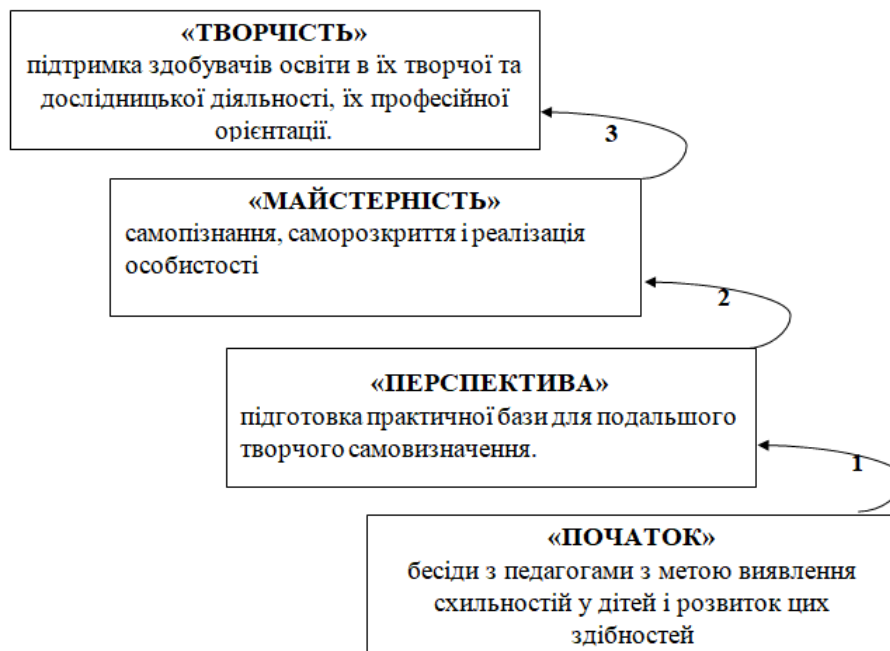
Найважливіша мета психодіагностики обдарованості полягає у визначенні психологічних особливостей обдарованих дітей на кожному віковому етапі і їх особливих вимог до умов освітнього процесу. При цьому виявлення обдарованих дітей і їх відбір повинні служити лише відправним, а не єдиним пунктом психологічного супроводу процесу навчання.

Починаючи з будь якого віку діти можуть потрапити до «банку обдарованих дітей». В.О.Сухомлинський закликав вірити в те, що всі діти розумні і талановиті по-своєму, немає нездібної, бездарної дитини, однак у кожного думка розвивається своєрідними шляхами. Кожному вихованцю притаманні свої неповторні індивідуальні риси. «У кожної, буквально у кожної людини, – писав В.О.Сухомлинський, – як у діаманта, видобутого з таємничих глибин, тисячі граней. [1,77]

Пропаную таку систему психологічного супроводу обдарованих дітей, але вона не прив'язана за віком чи віковими особливостями, у кожної дитини вона проявляється індивідуально.

СХОДИНКИ СИСТЕМИ ПСИХОЛОГІЧНОГО СУПРОВОДУ ОБДАРОВАНОСТІ

4

Виявлення потенційної обдарованості вимагає високої прогностичності використовуваних діагностичних методів, оскільки йдеться про системну якість, що ще не сформувалась, про подальший

розвиток якої можна судити лише на основі окремих ознак. Інтеграція компонентів, необхідна для високих досягнень, ще відсутня. Потенційна обдарованість виявляється за сприятливих умов, що мають вплив на початкові психічні можливості дитини.

Явна обдарованість виявляє себе в діяльності дитини достатньо яскраво і виразно (як би «сама по собі»), у тому числі і за несприятливих умов. Досягнення дитини такі очевидні, що її обдарованість не викликає сумніву. Тому фахівцю у області дитячої обдарованості з великим ступенем вірогідності вдається зробити висновок про наявність обдарованості або високих можливостей дитини.

Він може адекватно оцінити «зону найближчого розвитку» і правильно намітити програму подальшої роботи з такою «перспективною дитиною». Проте далеко не завжди обдарованість виявляє себе так явно.

Прихована обдарованість виявляється в атиповій, замаскованій формі, вона не помічається тими, що оточують, в результаті зростає небезпека помилкових висновків про відсутність обдарованості такої дитини, її можуть віднести до «неперспективних» і позбавити необхідній допомозі і підтримки. Нерідко в «бридкому каченяті» ніхто не бачить майбутнього «прекрасного лебедя», хоча відомі численні приклади, коли саме такі «неперспективні діти» добивалися високих результатів [2].

Важливим кроком у розвитку уявлень про обдарованість стало виокремлення двох типів мислення – конвергентного і дивергентного

(Дж. Гілфорд) [3,13]. Відтоді обдарованість почали поділяти на загальну і творчу. В основі загальної обдарованості лежить високий інтелект, а в основі творчої – креативність. З'являється велика кількість робіт, присвячених розробці цих двох напрямів (Х. Гарднер, П. Торренс, К. Тейлор).

Важливою характеристикою обдарованості є креативність – здатність до творчості. Згідно із психологічними дослідженнями основою обдарованості є закладений від народження творчий потенціал, який розвивається впродовж усього життя людини. Кожна людина володіє творчими здібностями. Однак міра творчих здібностей різна.

Обдарованість не виявляється шаблононо. У кожної дитини є свій стиль психічного розвитку: прискорений, нормальний, уповільнений, поступовий, гармонійний, нерівномірний (Н.С. Лейтес, В.С. Юркевич) [4,34]. Тому важливо подолати уявлення про обдарованих дітей як про однорідну категорію учнів. Обдаровані діти надзвичайно сильно відрізняються одне від одного за видами обдарованості, за структурою одного і того ж виду обдарованості, за її проявами залежно від статі, умов розвитку, соціального оточення, культурних особливостей тощо [5, 15].

За даними досліджень вітчизняних науковців (співробітників лабораторії психології обдарованості Інституту психології ім. Г.С.Костюка) обдарованість розрізняють :

1. За широтою прояву – загальна і спеціальна.
2. За типом діяльності, якій віддається перевага – інтелектуальна, академічна, творча, організаторська, соціальна, технічна, художня, спортивна тощо.
3. За інтенсивністю прояву – підвищена готовність до навчання, обдаровані, високо обдаровані, винятково (особливо) обдаровані.
4. За видом прояву – явна та прихована обдарованість.
5. За темпоральними характеристиками – обдаровані з нормальним темпом розвитку або випереджальним.
6. За віковими особливостями прояву – стабільна або епізодична.
7. За ступенем сформованості – актуальна та потенційна обдарованість В.С. Юркевич називає наступні види обдарованості: художня, інтелектуальна, академічна, обдарованість у сфері соціальних стосунків, психомоторна, творча [34].

Проблема раннього виявлення та подальшого розвитку обдарованості у наш час стає все більш актуальною. Талановиті діти – це той ресурс, з якого створюється інтелектуальна еліта. Інтелектуальну еліту будь – якого народу становлять особистості творчі, яскраві, мислячі. Щоб це потенційне національне багатство зберегти й примножити, необхідно вміти відбирати таких дітей, допомагати їм знайти себе й правильно оцінити, підтримувати їхній розвиток. Обдаровані діти в будь-якому суспільстві мають розглядатися як національне надбання й розраховувати на особливі соціальні права. Такі діти повинні бути об'єктом спеціальних педагогічних і соціальних програм, оскільки найбільші сподівання на покращення умов життя й розквіту нації пов'язані саме з обдарованою молоддю. Раннє виявлення, навчання і виховання обдарованих і талановитих дітей складає одне з головних завдань вдосконалення системи освіти.

Специфікою дошкільного дитинства є те, що природні задатки до певного виду діяльності знаходяться у стадії становлення, формування та виражені слабо. Проте саме у цьому віці з'являються перші свідчення наявності у дитини природних задатків та здібностей того чи іншого спрямування.

Для діагностики рівня і напряму дитячої обдарованості у старшому дошкільному віці потрібно:

- проаналізувати ставлення батьків до проявів обдарованості та забезпечення належного виховання обдарованих дітей;
- з'ясувати потенційну обдарованість дітей ;

- визначити рівні сформованості інтелектуально-творчих здібностей старших дошкільників як вияву їхньої обдарованості.

З цією метою пропоную використати комплекс методів вивчення думки батьків, а також діагностики інтелектуально-творчих здібностей дітей: анкетування педагогів; спостереження за діяльністю дітей; діагностичні обстеження за допомогою стандартизованих та авторських методик на виявлення інтелектуальних і творчих здібностей старших дошкільників; аналіз розвивального потенціалу виховного середовища дитини.

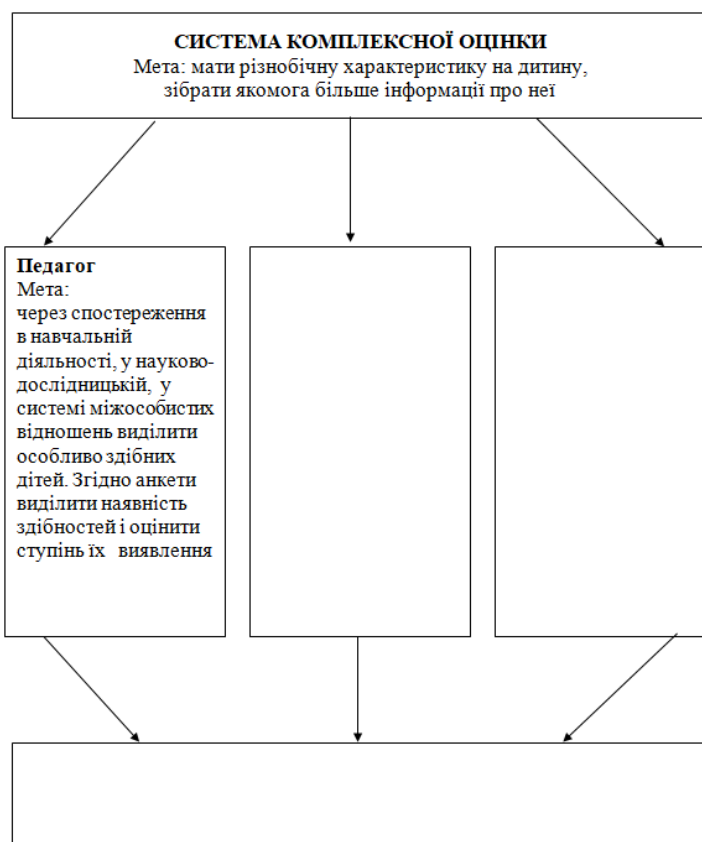
Анкета для вихователів «Чи вмієте Ви працювати з обдарованими дітьми?»

Анкетування батьків потрібно спрямовувати на з'ясування їхнього ставлення до обдарованості загалом та оцінки рівня обдарованості їхніх дітей. Для цього пропоную взяти методика «Карта обдарованості» О.І. Савенкова, створену спеціально для батьків. В її основу покладено експериментальні дослідження вченого, а також вивчення досвіду роботи науковців попередніх років (віковий діапазон її використання – діти від 5 до 10 років). Тест «Не прогав вундеркінда» допоможе батькам виявити та розвинути приховані здібності та задатки дитини.

Рівень творчих здібностей дітей пропоную визначати за допомогою Міннесотського тесту творчого мислення (МТТМ). Його розробили американські психологи під керівництвом П.Торренса. Тест призначено для виявлення творчих здібностей дітей як одного з головних показників обдарованості, починаючи з дошкільного віку (5-6 років) і до випускних класів школи. Його широкого використовують спеціалісти як короткий тест творчого мислення (КТТМ), оскільки процедури тестування і обробки результатів при збереженні основних показників творчого мислення суттєво скорочено й спрощено. Це дозволяє в стислі терміни обстежити велику вибірку. Методика П.Торренса складається з вербальних і фігурних тестів. Невербальний (фігурний) тест Торренса включає три завдання:

- 1) На аркуші паперу зображено кольорову пляму, яка повинна стати частиною малюнка дитини.
- 2) Складається з десяти незавершених малюнків. Малюнки потрібно завершити або зробити частиною власної картини.
- 3) Тридцять малюнків з вертикальними лініями. Ці лінії потрібно використати в якості деталей для самостійних зображень. [6]

МОДЕЛЬ ВИЯВЛЕННЯ ОБДАРОВАНИХ ДІТЕЙ

Робота практичного психолога з обдарованими учнями триває протягом усього періоду їхнього навчання. Практичний психолог має:

- визначити психологічний профіль обдарованої дитини;
- діагностувати особливості когнітивної сфери;

- діагностувати інтелектуальну обдарованість;
- виявити творчий потенціал;
- дослідити соціальні умови розвитку обдарованої дитини.

Обдарованість, як правило, визначається шляхом вивчення сфери її прояву, інтелектуального діапазону (сукупності інтелектуальних можливостей), сфери найвищих досягнень у реалізації здібностей, рівня фізичного розвитку, рівня працездатності, мотиваційного обґрунтування та його відображення в емоційному настрої, вольовій завязатості зростаючої людини.

Існує багато методик, які допомагають пізнати творчу, обдаровану дитину з креативністю її мислення. Зокрема: «Анкета з визначення здібностей учнів» за методикою американських вчених Хаана і Кафа. Дана анкета допоможе визначити на основі співставлення з інтересами однолітків особливості спрямованості характеру даної особистості. Методика «Неіснуюча тварина» допоможе визначити, наскільки в дитини розвинена творча уява, оригінальність мислення, емоційний стан. Методика «Віддалені асоціації» невербальна модифікація тесту А. Медніка виявить оригінальність і гнучкість мислення, уміння перекомбінувати дані елементи в нові комбінації. Методика «Прогресивні матриці Равена» допоможе визначити рівень аналітикосинтетичних умінь.

Методика Векслера допоможе визначити рівень інтелектуальних здібностей. Методика Кетелла допоможе оцінити інтелектуальні можливості дитини. Методика Айзенка допоможе визначити рівень інтелекту. Методика «Особливості творчої уяви» (В.Ф.Маценко) допоможе виявити рівень словесно-логічного мислення. Методика вивчення рівня невербальної креативності (за П.Торренсом), вивчення рівня невербальної креативності. Тест «Креативність», визначення рівня креативності Опитувальник особистісної схильності до творчості за Г.Девісом (у редакції Б.Пашнева), визначення рівня схильності до творчості. Тест «Рівень персональних досягнень», Дослідження загального рівня інтелекту особистості. Тест «Вивчення рівня пізнавальної активності учнів» (Б. Пашнев), вивчення рівня пізнавальної активності. [7]

Для виявлення обдарованих дітей педагогами, фахівці розробили різні шкали. Шкали, створені під керівництвом Дж. Рензулли (1977) в адаптації Л.В.Поповой, спрямовані на десять областей проявів здібностей. (Шкала I. Пізнавальні характеристики учня; шкала II. мотиваційні характеристики; шкала III. лідерські характеристики; шкала IV. творчі характеристики). Бажано, щоб таку шкалу заповнили всі педагоги, що працюють досить тривалий час с дитиною. Оцінки різних вчителів зіставляються, обговорюються, в спірних випадках необхідно просити описати конкретні ситуації, в яких виявлялася та чи інша характеристика. У разі сумнівів колективне рішення краще прийняти на користь дитини, тобто дати шанс показати себе.

Другим джерелом збору інформації є батьки. Хочеться навести кілька прикладів роботи з батьками щодо виявлення здібностей і нахилів дитини в навчанні. Для виявлення обдарованості використовують різні методи: від найпростішого батьківського спостереження до спеціально розроблених стандартизованих та тестових завдань. Анкета для батьків «Визначення здібностей дитини». За допомогою цієї анкети, що містить дослідження різних спеціальних здібностей, батьки зможуть з'ясувати, якими з них володіє дитина.

Хочеться щоб кожна дитина розвивалася всебічно, і якщо в ній «дрімає» якийсь талант, то треба, щоб він розвивався на користь їй та іншим. Адже видатний педагог В. Сухомлинський мудро підкреслив, що виряджаючи дитину до школи, кожна мати вірить у те, що справжній учитель побачить у її дитині щось таке, чого не бачить вона, і буде розвивати помічені здібності. [8,10]

ЛИТЕРАТУРА

1. В. О. Сухомлинський. Вибрані твори у 5 т. – Київ: Радянська школа, 1976.
2. <http://ru.osvita.ua/>
3. Гилфорд Дж. Диагностика творческого мышления детей Обдарована дитина. – 2000. – №2. – С. 13–17
4. Н.С. Лейтес О признаках детской одаренности / Н. С. Лейтес // Вопросы психологии, 2003. – № 4. – С. 13–18.
5. Н.Б. Шумакова Междисциплинарный подход к обучению одаренных детей. /Вопросы психологии. – 2005. – №1. – С.34.
6. О.І. Кульчицька Одаренность как психологическая проблема / Практ. психологія та соц. робота. – 2001. – № 8. – С. 14–15.
7. Н. Лазарович, Обдарованість у дошкільному віці: Навчально-методичний посібник. – Берегово: , 2009. – С.151–169.
8. М. О. Володарська, А. І. Настенко, О. М. Пілаєва, С. М. Полуніна, В. М. Сисоєва, Робота з обдарованими дітьми / – Х. : Вид. група «Основа», 2010.– 190
9. Ксьонзович І. Обдарованість – кінцевий результат, збіг багатьох факторів // Психолог. – №19. – 2006. – с. 10.

Ящун І. В.,
магістр психології,
практичний психолог Уіздецької ЗОШ І – ІІІ ст.
Дубенського району
Рівненської області
iryna.yashchun@gmail.com

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ОБДАРОВАНОЇ ОСОБИСТОСТІ В НОВІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ШКОЛІ

Анотація. У публікації висвітлено основні аспекти роботи з обдарованими дітьми в умовах нової української школи. Запропоновано оптимальні методи психолого – педагогічного супроводу талановитих школярів, шляхи виявлення та розвитку обдарованості.

Ключові слова. Обдарованість, нова українська школа, психолого – педагогічний супровід, партнерство заради дитини.

Annotation. In the publication is highlighted the main aspect of the work with the gifted children in the new Ukrainian school. Optimal methods psychological and pedagogical support of talented schoolchildren, ways of revealing and development of giftedness are offered.

Key words. Gift, new Ukrainian school, psychological and pedagogical support, partnership for the sake of the child.

На сьогодні одним із пріоритетних напрямів розвитку Нової української школи є пошук та всебічна підтримка обдарованих дітей. Адже сучасне суспільство потребує творчих, здатних до генерування нових оригінальних ідей, громадян, які можуть критично мислити та знаходити нетрадиційні способи розв'язання проблемних завдань. Таким чином, налагоджена система пошуку і навчання обдарованих дітей є одним із найважливіших компонентів, що сприяють створенню та підтримці на високому рівні науково – технічного та культурного потенціалу країни.

Світ прогресивного розвитку інформаційних технологій, що охоплює всі сфери нашого життя, охоплює і освіту. Важливу роль у перетворенні Нової української школи належить вчителю. Орієнтування на особистість дитини та її розвиток під час освітнього процесу вимагає інтегрування педагогіки і психології, а від вчителя – психологічної освіченості та психологічної компетентності. Тому актуальним є питання врахування психолого – педагогічної підготовки фахівців, які працюють із обдарованими дітьми та створення системи психологічного супроводу талановитої молоді в освітньому процесі. Важливою є розробка ефективних моделей розвитку особистості, створення навчальних та виховних програм, відбір ефективних засобів, форм та методів роботи, спрямованих на їх розвиток. Адже, як писав Й.В. Гете, « людина, що володіє вродженим талантом, відчуває найбільше щастя тоді, коли використовує цей талант ».

Аналіз літератури свідчить про те, що обдарованість є об'єктом зацікавлення багатьох вчених. В Україні накопичено значний досвід щодо визначення поняття « обдарованість », розроблено та реалізовано програми роботи з обдарованими дітьми.

Оскільки обдарованість у дитячому віці можна розглядати як потенціал для психологічного розвитку стосовно наступних життєвих етапів особистості, слід враховувати складність самої проблеми обдарованості.

Обдарованість – це складне інтегроване утворення, у якому своєрідно поєднуються пізнавальні, емоційні, вольові, мотиваційні, психофізіологічні й інші сфери психіки. Обдарованість – це генетично зумовлений компонент здібностей, що розвивається в певній діяльності або деградує за її відсутності.

Обдаровані діти – це діти, які відрізняються високим рівнем розвитку загальних та спеціальних здібностей, мають визначні досягнення або внутрішні задатки для них у певному (кількох) виді діяльності.[376 пав]

Обдарованість передбачає потребу у самопізнанні, самореалізації у певних видах діяльності. Існує кілька типів індивідуальної обдарованості: раціонально – мислительний, образно – художній, раціонально – образний, емоційно – почуттєвий [4, с. 228]

Прояви обдарованості характеризуються індивідуалізованістю, що виявляються у своєрідному поєднанні різних сфер психіки у обдарованої дитини. Тому важливо налагодити стиль ефективного спілкування з обдарованою дитиною, адекватну оцінку її вчинків, розуміння поведінкових проявів.

Обдаровані діти виявляють себе у певній сфері діяльності. Але лише за сприятливих умов певні здібності дитини не лише виявляються, а й під мудрим керівництвом дорослого формуються та розвиваються. «Жодна дитина, якими б задатками не володіла, не може стати талановитим математиком,

музикантом чи художником, якщо не буде цілеспрямовано, старанно й наполегливо займатися відповідною діяльністю» [2, с. 366]

Обдаровані діти мають такі характерні особливості особистості:

- висока пізнавальна активність і розвинений інтелект, що виходить за межі вікових норм;
- багата фантазія, творчість, винахідливість;
- підвищена емоційна чутливість;
- гостра реакція на несправедливість;
- високий енергетичний рівень.

Створення системи роботи з обдарованими дітьми – один із напрямів реалізації завдань розвитку та підтримки дітей у новій українській школі. Адже роки навчання – найбільш відповідальний період у становленні дитячої особистості, час інтелектуального, фізичного та естетичного розвитку. Орієнтація на середнього учня, без врахування його індивідуальності є неефективною з точки зору розвитку особистості, оскільки у Концепції нової української школи зазначено, що « кожна дитина – неповторна, наділена від природи унікальними здібностями, талантами та можливостями. Місія нової української школи – допомогти розкрити та розвинути здібності, таланти і можливості кожної дитини на основі партнерства між учителем, учнем і батьками » [3].

Кожна дитина – це неповторна індивідуальність, вона характеризується своїм унікальним набором особистісних якостей, рівнем їх розвитку, який і визначатиме рівень творчих досягнень і можливостей. Ці якості виявляються нерівномірно, деякі зовсім відсутні. Для стимулювання розвитку обдарованості перш за все необхідно вивчати індивідуальні якості дитини.

Психологічний рівень вивчення обдарованості передбачає визначення індивідуальних особливостей пізнавальних процесів – сприймання, пам'яті, мислення, мовлення, а також особистісних властивостей темпераменту та характеру. Особистісно орієнтований підхід в освіті визначає пріоритетною психологізацію освітнього процесу безпосередньо через організацію діяльності на основі психологічної діагностики, підвищення психологічної компетентності всіх учасників навчального процесу. Тому на сьогодні є важливою психологічна підготовка вчителя навчального закладу до організації навчальної та виховної роботи з обдарованими та талановитими дітьми, створення позитивного емоційного настрою, психологічно комфортних умов для кожної дитини. Без знання психологічних особливостей становлення і розвитку особистості не можливо виховати підрастаюче покоління, тому психологія є основою для опанування педагогіки.

В епоху цифрових технологій важливим є утвердження принципів педагогіки партнерства та співробітництва вчителів, батьків та учнів, особливо у роботі із здібними дітьми, що є дуже чутливими до змін у суспільстві.

Сприяння розвитку особистості передбачає розв'язання таких питань:

- психологічна освіченість педагогів, що працюють з обдарованими дітьми;
- підбір методів, прийомів для роботи з обдарованістю;
- підвищення мотивації для розвитку здібностей у дітей;
- соціалізація обдарованих особистостей як важливий чинник здатності реалізувати себе у подальшому житті;
- залучення батьків до спільної роботи, педагогіка партнерства (плідна співпраця батьків, педагогів та дітей на засадах взаєморозуміння, довіри й поваги).

Наявність у класі обдарованої дитини стимулює вчителя для професійного розвитку і позитивно впливає на загальний інтелектуальний рівень дитячого колективу. Разом із творчим розвитком обдарованого учня розвивається і сам педагог, підвищується його професійна компетентність та рівень педагогічної майстерності. Вчитель пробуджує особистість у своєму учневі. Поряд із знанням предмета, кваліфікаційною майстерністю педагога для сприяння розвитку обдарованості дитини важливими є людські якості та розвинений емоційний інтелект. У Концепції нової української школи емоційний інтелект виділений як одна із важливих компетентностей сучасного випускника. Тому вчителям потрібно підвищувати свою обізнаність в галузі психології, що сприятиме налагодженню кращих стосунків з дітьми та їх батьками та допомагатиме стабілізації й покращенню психологічного комфорту у навчальному закладі, що в свою чергу впливає на успішність та якість навчання.

Спрямування діяльності вчителя на особистість учня актуалізує проблему добору змісту матеріалів для роботи. Тому саме на педагогічному рівні забезпечується підбір ефективних методів, форм та засобів, спрямованих на розвиток та підтримку обдарованої особистості. При виборі методів роботи з обдарованими дітьми потрібно також враховувати з яким типом обдарованості ми маємо справу, які завдання роботи із здібними учнями є пріоритетними – розвиток уже високих чи, навпаки, недостатньо розвинених здібностей.

Сучасний педагог повинен не лише досконало володіти матеріалом, педагогічними здібностями, а й уміти все це перенести у реальне життя і насамперед у життєві ситуації. Важливим у роботі педагога Нової української школи є:

- раннє виявлення обдарованості як одне із найголовніших завдань удосконалення системи освіти;
- організація такого педагогічного процесу, який створює умови для розвитку природного творчого потенціалу обдарованої дитини;
- індивідуальний підхід до кожного учня, адже кожна дитина – це унікальна особистість.

Широкі можливості для навчання обдарованих дітей відкриває використання різноманітних методів та прийомів, що допомагають створити сприятливі умови для найбільш продуктивного навчання та розвитку здібних школярів.

Для підвищення ефективності роботи стосовно виявлення, навчання та виховання обдарованих учнів можна активно використовувати інноваційні технології навчання (співнавчання) та сучасні технічні засоби. Вчитель повинен добре володіти навичками моделювання, проектування та конструювання уроку, сприяти розвитку у школярів пізнавальних процесів (сприйняття, пам'яті, уваги, мислення, мовлення), формувати позитивні якості дитини (ініціативність, креативність, дисциплінованість та ін.); створювати сприятливий психологічний клімат на уроці (взаємну доброзичливість, взаємодопомогу). Важливим є використання у роботі сучасних інтерактивних технологій навчання:

- методів кооперативного навчання;
- технологій ситуативного моделювання;
- постановки й розв'язання проблемних питань;
- методів опрацювання дискусійних питань.

Розвитку обдарованості сприяє максимальне використання творчих завдань та мінімум репродуктивності, урізноманітнення завдань та використання дидактичних матеріалів. В умовах шкільного навчання здатність дитини до творчої самореалізації можна значно підвищити за рахунок включення до навчального процесу нестандартних завдань, ігрових компонентів. Це допоможе вчасно ідентифікувати талант і сприяти його становленню.

Одним із важливих у роботі з обдарованими дітьми є мотиваційний аспект, що характеризується такими ознаками: розуміння особистісних потреб, здатність до навчання, прагнення успіху, бажання змін, уміння застосовувати новітні технології та вміння знаходити нестандартні рішення. Обдарованість завжди розвивається на основі діяльності, яка є улюбленою для дитини. Якщо дитина має стійкий інтерес до якоїсь діяльності, це завжди ознака, що в неї може бути виявлений той чи інший тип обдарованості. Варто пам'ятати, що не завжди просто побачити здібності учня, адже вони можуть бути не пов'язані зі шкільною діяльністю. Тому важливим є залучення здібних дітей до позашкільної та гурткової роботи.

Відомо, що складовими успішної людини є не тільки освіченість, вихованість, творча самореалізація, а й соціальна адаптація. Розвиток навичок комунікативної активності, уміння оцінювати власні можливості та співпраця з іншими людьми, вміння розв'язування проблеми в різних життєвих ситуаціях є важливими для будь-якої людини. Обдаровані діти можуть мати проблеми із спілкуванням, у них часто спостерігається підвищена нервова збудженість, несформовані засоби спілкування, тому актуальним є сприяння створення балансу між соціальними й індивідуальними потребами, уміння безконфліктно співіснувати, адаптуватися до змін, а також підвищувати свій соціальний статус завдяки розвитку своїх здібностей та обдарованості.

Для успішної реалізації програми розвитку обдарованості важливе значення має система залучення, підтримки та заохочення батьків до розвитку здібностей своєї дитини. Саме батьки відіграють велику роль у процесі раннього виявлення рис дитячої обдарованості та формування особистості. « Любов батьків – це найважливіша духовна сила, що виховує дитину », – В.О. Сухомлинський. Вони першими помічають обдарованість дитини.

Обдарованість не залежить від матеріального та соціального статусу сім'ї. Якщо у родині умови сприятливі, то робиться все можливе для всебічного розвитку дитини, її обдарованості.

Важливою є психологічна грамотність батьків. Адже часто вони через велику любов до дитини, не підкріплену знаннями основних закономірностей її психологічного розвитку, допускають грубі помилки у вихованні, травмуючи дітей. А обдарована дитина – це особистість, яка потребує сприятливих умов, щоб розвинути у всій повноті свої здібності. Часто, коли результати не відповідають підвищеним внутрішнім стандартам дитини, у неї може виникнути почуття незадоволення та переживання. Звідси бере початок недовіра до власних можливостей. Цьому можуть сприяти завищені очікування батьків. Якщо дитина не дотягує до завищених стандартів, які пропагує сім'я, у неї з'являється відчуття провини, що теж призводить до внутрішніх проблем особистості. Хоча всі обдаровані діти різні – за темпераментом, інтересами, вихованням і, відповідно, в поведінкових проявах, – усе ж існують загальні особливості особистості, які характеризують більшість дітей. Тому батькам потрібно пам'ятати:

- вірити у неповторність своєї дитини, у те, що вона – єдина та унікальна, не схожа на жодну іншу і не є точною копією батьків;
- не соромитися виявляти свою любов до дитини, давати їй зрозуміти, що любите її за будь – яких обставин;
- недопустимо порівнювати дитину (її вчинки та справи) з кимось іншим, її не можна нікому протиставляти; такі порівняння є з однієї сторони психотравмуючими, а з іншої – формують негативізм, егоїзм та заздрість;
- у стосунках з дитиною недопустимий різкий перехід від тільки позитивних оцінок до різко негативних;
- дуже важлива інтонація, емоційне забарвлення висловлювання, зверненого до дитини;
- батькам потрібно навчитися регулювати ступінь психологічного навантаження на дитину, що не повинно переважати її можливостей;
- батьки повинні створити таку систему сприятливих взаємовідносин з дитиною, в якій вона буде відчувати себе комфортно. Лише в такому випадку дитина буде адекватно реагувати на чужі успіхи без заниженої самооцінки;
- приділяти особливу увагу розвитку пізнавальних інтересів дитини, адже завдяки їм формуються основні інтелектуальні вміння, потрібні для засвоєння знань, закладається основа для подальшого успішного оволодіння знаннями;
- пам'ятати, що будь – яка дитина потребує довірливого та рівноправного спілкування;
- створити сприятливі умови для індивідуальної діяльності обдарованої дитини, максимально сприяти розвитку в дитини винахідливості, ініціативи, творчого підходу до навчання;
- бажано, щоб у дитини був улюблений затишний куточок, де вона зможе усамітнитися і займатися улюбленою діяльністю, відчути атмосферу творчості та розкнутості;
- не позбавляти дитину ігор, забав, створювати умови для виходу енергії, рухливості, емоційності;
- бути терплячими до несподіваних ідей, поважати допитливість, заохочувати зацікавленість дитини;
- допомагати дитині долати розчарування та сумніви, коли вона перебуває у процесі творчого пошуку.

Педагоги та психологи повинні сприяти психолого – педагогічній освіченості батьків, навчити їх, як розвивати творчі здібності та обдарованість дитини. Адже психологічний клімат родини дуже важливий для психічного здоров'я та розвитку дитини, він суттєво впливає на дитину, сприяє формуванню комфортних умов життя. А активна участь батьків у житті школи сприятиме позитивному впливові не тільки на дитину, але й на весь навколишній простір, у якому вона перебуває.

Безсумнівно, успіхи і талант відіграють особливе значення в житті кожного, хто націлений на їх становлення, але більш важливим є гармонійний розвиток дитини. Кожну дитину треба сприймати як особистість і бачити не лише її здібності та досягнення.

Отже, першочерговою у роботі педагогів є спрямованість на всебічний гармонійний розвиток у поєднанні з наданням можливостей самореалізації кожному учневі з урахуванням його можливостей, інтересів, життєвих планів. Усі згадані психолого – педагогічні аспекти виховання та навчання обдарованих дітей у Новій українській школі рівноцінно важливі й взаємопов'язані та сприятимуть розвитку високоосвіченої обдарованої особистості із сформованими морально – духовними цінностями, здатної реалізовувати здобуті знання і власний творчий потенціал у повсякденному житті.

ЛІТЕРАТУРА

1. Антонова О.Є. Обдарованість: досвід історичного та порівняльного аналізу / Житомирський державний ун – т ім. Івана Франка. – Житомир, 2005, 456 с.
2. Дитяча психологія: підручник / Р.В. Павелків, О.П. Цигипало. – К., 2015, с. 363 – 378.
3. Крок до успіху: психологічний супровід обдарованих дітей / С.В. Бащенко, Д.М. Федорова, Н.В. Юхно. – Х., 2016, 192 с.
4. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи. 2016. [http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna – serednya/ua – sch – 2016/](http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/ua-sch-2016/)
5. Основи психології і педагогіки: навч. посібн./О.М. Степанов, М.М. Фіцула.- К., 2012, с. 220 – 228.

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

МАТЕРІАЛИ

методологічного семінару

«РОЗВИТОК ОБДАРОВАНОЇ ОСОБИСТОСТІ: СВІТОВИЙ ТА ВІТЧИЗНЯНИЙ КОНТЕКСТИ»

18–20 листопада 2021 року

Підписано до друку 22.11.21. Формат 60x84 1/8
Папір офс. 80 г/м². Друк цифровий. Ум. друк. арк. 72,01
Наклад 300 прим. Зам. № 0311

Видавництво Інститут обдарованої дитини НАПН України
вул. Січових Стрільців, 52-Д, м. Київ, 04053
тел./факс.: (044) 481-27-16

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру серія
ДК № 6081 від 14.03.2018 р.